

T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

KRİMİNOLOJİ VE CEZA HUKUKU
BOYUTUYLA “ÇEVRECİ TERÖRİZM”

DOKTORA TEZİ

Erdem İzzet KÜLÇÜR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Vesile Sonay EVİK

TEMMUZ 2020

T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

KRİMİNOLOJİ VE CEZA HUKUKU
BOYUTUYLA “ÇEVRECİ TERÖRİZM”

DOKTORA TEZİ

Erdem İzzet KÜLÇÜR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Vesile Sonay EVİK

TEMMUZ 2020

ÖNSÖZ

Çevresel sorunlara yönelik toplumsal farkındalığın oluşması ile birlikte zaman içinde çevrenin korunmasına yönelik çeşitli radikal fikirler ortaya atılmaya başlanmış, bu fikirlere bağlı taktik ve stratejiler çeşitli kolektif oluşumlar aracılığıyla hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Çevreci hareket içerisinde azınlığı oluştursa da radikal çevreci hareket, kendine özgü kriminolojik, morfolojik ve felsefi özellikleriyle çok sayıda bilim dalının dikkatini çeken bir fenomen olmuştur. Bu çalışmayla birlikte radikal çevreci hareket, ülkemizde ilk kez doktora tezi düzeyinde ve kriminoloji, felsefe ve ceza hukuku boyutlarıyla derinlemesine bir çalışmaya konu edilmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok kişi ve kurumun katkısı ve desteği olmuştur. Öncelikle vermiş olduğu Doğa ve Hukuk adlı doktora dersiyle konunun doktora tezi olarak seçilmesi fikrine zemin hazırlayan ve bu alanda yazmış olduğu eserleriyle konunun felsefi temellerinin oluşturulmasına büyük katkı sağlamış olan Prof. Dr. Zeynep Özlem Üskül ENGİN'e içten teşekkür ederim. Ayrıca bu derste yapılan çalışmalar sırasında tez konusunun keşfedilmesinde ilk kıvılcımı yakan Dr. Engin ARIKAN'a da teşekkür etmeden geçemeyeceğim. Bu konunun ceza hukuku alanında doktora tezi olarak yazılması noktasında beni her zaman cesaretlendiren, alandaki konu seçimlerine yönelik klasik trendin dışına çıkarak yeni ve özgün konuların önünü açan ve böylelikle alana yeni perspektifler kazandıran, çalışmamın son anına dek değerli fikirleriyle yol gösteren ve maddi manevi desteğini hiç bir zaman esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Ali Kemal YILDIZ'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Aynı şekilde tez önerimi büyük bir ilgiyle karşılayan ve bu süreçte danışmanlığımı üstlenme nezaketi gösteren, lisansüstü eğitimimin her aşamasında imzası olan tez danışmanım Prof. Dr. Vesile Sonay EVİK'e de çalışmamın başından itibaren her fırsatta ayırdığı zamandan, ilgi ve yardımlarından ötürü içten teşekkür ederim. Ayrıca tez jürimde yer alan değerli hocalarım Doç. Dr. Eylem Aksoy RETORNAZ'a, Doç. Dr. Pınar Memiş KARTAL'a ve Doç. Dr. Güçlü AKYÜREK'e de ilgi ve alakalarından ötürü teşekkür ederim.

Kriminoloji ve karşılaştırmalı ceza hukuku boyutları bulunan bu çalışmanın yürütülebilmesi için en doğru adres Almanya Freiburg'ta bulunan Max-Planck Karşılaştırmalı ve Uluslararası Ceza Hukuku Enstitüsü'nden başka bir yer olamazdı. Enstitü'nün sunduğu fiziksel imkânların yanı sıra bu süreçte elde ettiğim burs ve iş olanakları gibi finansal destekler olmaksızın bu çalışmanın ortaya çıkması mümkün değildi. Sunulan bu imkânlar dolayısıyla başta Enstitü eski direktörü Prof. Dr. Dr. h.c. mult. Ulrich SIEBER'e, misafir araştırmacılar koordinatörü Dr. Johanna RINCEANU'ya ve ilgi ve alakalarından dolayı Prof. Dr. Feridun YENİSEY ile Dr. Dr. h.c. Silvia TELLENBACH'a içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bilimsel danışmanlıkları dolayısıyla Enstitü'nün yeni direktörü olan Prof. Dr. Tatjana HÖRNLE ile Tübingen Eberhard-Karls Üniversitesi Hukuk Fakültesi ceza hukuku öğretim üyelerinden Prof. Dr. Jörg EISELE'ye de teşekkür ederim. Tezin şeklen gözden geçirilmesinde son derece titiz emekleri bulunan M.A, M.A. Sophie Moser'a da kalpten teşekkür ederim. Son olarak bu çalışmanın TÜBİTAK tarafından da 6 ay süreyle finansal olarak desteklendiğini belirtmek gerekir.

Kriminoloji, ceza hukuku, terörizm, protest hareketler gibi araştırma alanlarına katkı sağlayacağını umduğumuz bu çalışmanın iyileştirilebilir, geliştirilerebilir ve elbette eleştirilebilir yönleri olacaktır. Okuyucunun erdem.kulcur@gmail.com adresine yapacağı her türlü geri dönüş gelecekteki çalışmalarda dikkate alınacaktır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR.....	xiv
RÉSUMÉ.....	xxviii
ABSTRACT	xxiii
ÖZET.....	xxviii
GİRİŞ	1

Birinci Bölüm

RADİKAL ÇEVRECİ HAREKETİN KRİMİNOLOJİK, YAPISAL, SUÇ POLİTİKASI VE KARŞILAŞTIRMALI HUKUK YÖNLERİYLE İNCELENMESİ

I. TEMEL KAVRAMLAR.....	8
A. Genel Olarak	8
B. Çevreci Hareket.....	9
1. Çevreci Hareketin Tarihsel Gelişimi ve Ana Akımları.....	9
a. Pragmatik Çevreci Hareket	11
b. Radikal Çevreci Hareket	12
2. Pragmatik Çevreci Hareketin Radikal Çevreci Harekete Bakışı.....	14
3. Radikal Hayvan Hakları Hareketi	16
C. Ekotaj Kavramı.....	21
1. Tanım	21
2. Tarihsel Olarak.....	25
3. Stratejik Olarak	27
4. Taktik Olarak	29
a. Ekotajın Hedefi.....	29
b. Başvurulan Araçlar.....	31

c. Verilen Zararlar	32
II. EKOTAJ EYLEMLERİ.....	33
A. Genel Olarak	33
B. Eşyaya Yönelik (Dar Anlamda) Ekotaj Eylemleri	35
1. İş ve İşletmelere Yönelik Eylemler.....	35
2. İş Makinelerine Zarar Verme	38
3. Ağaç Çivileme (<i>Tree-spiking</i>).....	39
4. Reklam Panolarını Tahrip Etme (<i>Billboard bandit</i>).....	41
5. Elektrik Direklerini Tahrip Etme	43
6. İşaretçileri Sökme.....	44
7. Ablukaya Alma (<i>Blockade</i>).....	45
8. Atık Borularının Tıkanması (<i>Blockage</i>).....	46
9. Hayvanları Serbest Bırakma (<i>Animal Liberation</i>)	48
10. Kundaklama	50
C. Kişilere Yönelik (Geniş Anlamda) Ekotaj Eylemleri.....	55
1. Şiddet.....	56
2. Tehdit	58
D. Genel Değerlendirme	59
III. YAPISAL OLARAK RADİKAL ÇEVRECİ VE HAYVAN HAKLARI HAREKETİ	62
A. Genel Olarak Kolektif Oluşum Türleri	62
1. Grup.....	62
2. Örgüt	63
3. Kitle.....	64
B. Kolektif Oluşumların Yapılanma Modelleri	66
1. Dikey Hiyerarşik Yapılanma.....	66
2. Yatay Yapılanma.....	67
3. Yarı-Hiyerarşik Yapılanma	68
C. Radikal Çevreci ve Hayvan Hakları Gruplarında Yatay Yapılanma.....	70
1. Genel Olarak	70
2. Tek Başına Hareket Eden Failler (<i>Lone-Wolf</i>).....	74
3. Üye Profili.....	76
D. Başlıca Radikal Çevreci ve Hayvan Hakları Grupları	78
1. Animal Liberation Front (ALF)	79
2. Animal Rights Militia (ARM).....	83

3. Earth First! (EF)	85
4. Earth Liberation Front (ELF)	87
5. Greenpeace.....	91
6. Justice Department	93
7. Stop Huntingdon Animal Cruelty (SHAC)	93
8. Sea Shepherd Conservation Society (SSCS).....	95
9. PETA.....	97
IV. RADİKAL ÇEVRECİLERİ EKOTAJA BAŞVURMAYA İTEN NEDENLER, SAİKLER VE AMAÇLAR.....	99
A. Kriminolojik İncelemenin Genel Esasları	100
B. Radikalleşmenin Genel Nedenleri.....	104
C. Radikal Çevrecileri Ekotaja Başvurmaya İten Nedenler ve Saikler.....	107
1. Olgusal Neden: Küresel Ekolojik Kriz	109
a. Ekolojik Krizin Boyutları.....	110
aa. Çevre Kirliliği.....	110
bb. Su Sorunu	113
cc. İklim Değişikliği ve Muhtemel Sonuçları	115
b. Ekolojik Krizi Hazırlayan İnsan Merkezci Felsefi Yaklaşımlar	116
aa. İnsan Merkezilik (Antroposantrizm)	117
bb. Sığ Ekoloji.....	121
cc. Teknosantrizm	125
dd. Korumacı Yaklaşım	126
2. Politik Saik Olarak Sanayileşme, Küreselleşme ve Kapitalizm Karşıtlığı	127
3. Felsefi Saik Olarak Doğa Merkezci Yaklaşımlar.....	132
a. Genel Olarak.....	132
b. Doğa Merkezci (Ekosantrik, Ekolojik) Yaklaşım.....	133
aa. Biyomerkezci Yaklaşım	135
bb. Muhafazacı Yaklaşım.....	137
cc. Derin Ekoloji	137
c. Doğa Merkezci Yaklaşımda Ekotajın Meşrulaştırılması.....	143
d. Doğa Merkezçiliğin Alt Kültür Teorisi Bağlamında Değerlendirilmesi.....	148
4. Pragmatik Bir Etken Olarak Sistem İçi Araç ve Taktiklerin Etkisizliği	151
5. Ara Değerlendirme.....	154
D. Radikal Çevrecilerin Ekotaj ile Güttükleri Amaçlar	156
1. Çevreye Zararlı Yatırımları Durdurmak	156

2. Pragmatik Çevreci Hareketi Muhatap Kılmak.....	158
3. Çevresel Sorunlara Yönelik Kamuoyu Oluşturmak.....	159
4. Politik Amaçlar	161
V. ÇEVRECİ TERÖRİZM KAVRAMININ KRİMİNOLOJİ VE SUÇ POLİTİKASI BAKIMINDAN İNCELENMESİ	164
A. Radikalleşme Sürecine İlişkin Temel Kavramlar.....	166
1. Radikalizm	167
2. Ekstremizm	170
3. Terörizm.....	177
a. Kavram	177
b. Terörizmin Tanımı Sorunu.....	184
B. Radikal Çevreci Harekete Atfedilen Kavramlar.....	189
1. Çevreci Terörizm (<i>eco-terrorism</i>) Kavramı.....	189
a. Çevresel Terörizm (<i>environmental terrorism</i>) Kavramından Farkı	189
b. Çevreci Terörizm Kavramının Ortaya Çıkışı.....	192
2. Olay Bazlı (<i>single-issue</i>) Ekstremizm/Terörizm.....	198
3. Yeşil Anarşizm.....	200
4. Çevreci Otokrasi – Çevreci Diktatörlük.....	204
C. Kavramların Değerlendirilmesi	205
1. Radikalleşme Süreci Bakımından	205
a. Radikalizm ve Ekstremizm Bağlamında	205
b. Terörizm Bağlamında.....	211
aa. Radikal Kriminoloji Teorisi.....	211
bb. Terörizm.....	214
2. Diğer İlgili Kavramlar Bakımından	218
a. Vandalizm	218
b. Sivil İtaatsızlık	222
aa. Genel Olarak.....	222
bb. Özellikleri.....	225
cc. Radikal Çevreciler ve Sivil İtaatsızlık	230
dd. Değerlendirme.....	231
VI. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA EKOTAJLA VE ÇEVRECİ TERÖRİZMLE MÜCADELE	235
A. AB Ülkelerinde	235
B. Birleşik Krallıkta	239
1. Polisiye Faaliyetler.....	239

2. İlgili Kanunlar	240
3. Mahkeme Kararları	242
C. ABD’de.....	243
1. Kongre ve Senato Alt Komitelerinde Yapılan Çalışmalar	243
2. FBI Tarafından Yapılan Çalışmalar	245
3. Federal Düzeyde Çıkarılan Kanunlar.....	247
a. Anti-Tree Spiking Act (1988)	247
b. Animal Enterprise Protection Act (AEPA-1992).....	248
c. PATRIOT Act (2001).....	250
d. Animal Enterprise Terrorism Act (AETA-2006).....	253
4. Eyalet Düzeyinde Çıkarılan Kanunlar	256
a. Pennsylvania Eyaleti Ceza Kanunu.....	256
b. Arizona Eyaleti Ceza Kanunu	257
c. Ohio Eyaleti Ceza Kanunu	257
5. Mahkeme Kararları	258
a. Anti-Tree Spiking Act Kapsamında	258
aa. United States v. John P. Blount (1994)	258
bb. United States v. Joel Andrew Wyatt, aka “Lupine”; Rebecca Kay Smith (2005)	259
b. Animal Enterprise Protection Act (AEPA) Kapsamında	259
aa. United States v. Peter Young and Justin Samuel (1998).....	259
bb. United States v. Stop Huntingdon Animal Cruelty Inc., etc. (2007)	259
c. PATRIOT Act Kapsamında	260
aa. United States v. McGowan (2005)	260
bb. United States v. Thurston and Others (2007).....	260
d. Animal Enterprise Terrorism Act (AETA) Kapsamında	261
aa. United States v. William James Viehl (2010)	261
bb. United States v. Scott DeMuth (2009)	261
6. Değerlendirme.....	262

İkinci Bölüm

3713 SAYILI TERÖRLE MÜCADELE KANUNU'NA GÖRE TERÖRÜN UNSURLARI VE “ÇEVRECİ TERÖRİZM”İN TMK BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

I. GİRİŞ.....	272
II. TERÖR TANIMI	267
III. TERÖRÜN UNSURLARI	272
A. Örgüt Unsuru.....	272
1. Uygulanacak Hükümler	272
2. Suçun Genel Özellikleri	275
3. Korunan Hukuki Değer	277
4. Maddi Unsur.....	279
a. Örgüt.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
aa. Yöntem	280
bb. Elverişlilik.....	282
cc. Üye Sayısı.....	289
dd. Hiyerarşi.....	292
ee. Devamlılık	297
ff. Araç Gereç.....	301
gg. Ara Değerlendirme.....	313
b. Tipik Hareketler	317
aa. Örgütü Kurmak.....	318
bb. Örgütü Yönetmek.....	320
cc. Örgüte Üye Olmak.....	322
dd. Ara Değerlendirme.....	325
B. Amaç Unsuru.....	326
1. Saik ve Amaç (Özel Kast).....	327
2. Örgüt Suçlarında Amaç.....	330
3. Terör Suçlarında Amaç	333
a. Devlete Karşı Gündülen Amaçlar	337
aa. Cumhuriyetin Niteliklerini Değiştirmek.....	337
bb. Siyasi ve Ekonomik Düzeni Değiştirmek	340
cc. Devletin Üniter Yapısını Bozmak veya Varlığını Tehlikeye Düşürmek.	342
dd. Devlet Otoritesini Zaafa Uğratmak, Yıkarak, Ele Geçirmek	344

V. ÇEVRECİ TERÖRİZM'İN TMK KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	448
A. Genel Olarak	448
B. Terörün Amaçları	449
C. Cebir ve Şiddet	458
1. Genel Olarak	458
2. Sivil İtaatsizlik	459
3. Dar Anlamda Ekotaj.....	462
4. Geniş Anlamda Ekotaj	471
D. Terör Örgütü.....	483
1. Amaç Suçlar	483
2. Araç Gereç	483
3. Yatay Yapılanma.....	486
4. Kurma, Yönetme, Üye Olma	488
E. Sonuç	490

Üçüncü Bölüm

EKOTAJIN CEZA HUKUKU GENEL HÜKÜMLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

I. CEZA HUKUKUNDA ÇEVRE VE HAYVANLARIN HUKUKİ DEĞERİ.	494
A. Hukuki Değer Öğretisi	494
B. Alman Ceza Hukukunda.....	499
1. Hayvanların Hukuki Değeri	499
2. Çevrenin Hukuki Değeri	502
C. Türk Ceza Hukukunda.....	507
1. Çevrenin Hukuki Değeri	507
2. Hayvanların Hukuki Değeri	510
II. CEZA HUKUKUNDA HAYVANLARIN VE ÇEVRENİN SAVUNULMASI	516
A. Hayvanların Korunması	516
1. Meşru Müdafaa	517
a. Kendi Adına Meşru Müdafaa	518
b. Başkası Adına Meşru Müdafaa	522
2. Zorda Kalış.....	527
3. Uygulama	530

4. Değerlendirme.....	532
B. Çevrenin Korunması.....	534
1. Alman Ceza Hukukunda	534
a. Meşru Müdafaa.....	534
b. Zorda Kalış.....	534
2. Türk Ceza Hukukunda	538
a. Meşru Müdafaa.....	538
b. Zorda Kalış.....	539
C. Suç Failinin Geçici Yakalanması	540
D. Değerlendirme.....	542
III. SİVİL İTAATSİZLİĞİN GENEL HÜKÜMLER BAĞLAMINDA	
DEĞERLENDİRİLMESİ.....	545
A. Suç Teorisi Bakımından.....	545
1. Tipe Uygunluk	545
2. Hukuka Aykırılık	547
a. Genel Olarak.....	547
b. Doktrin	548
aa. Lehe Görüşler	548
bb. Aleyhe Görüşler	551
c. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı	554
aa. Silahsız ve Saldırısız Olma.....	555
bb. Kanunun Suç Saydığı Maksatlar.....	557
cc. Mekânsal Sınırlar.....	559
dd. Tedbir ve Yaptırımlar.....	561
d. Değerlendirme.....	565
3. Kusurluluk.....	571
a. Haksız Tahrik	556
b. Hata	573
c. Geçici Neden Olarak Kitle Psikolojisi	574
B. Yaptırım Teorisi Bakımından.....	579
1. Cezanın Belirlenmesi	579
2. Cezanın Bireyselleştirilmesi.....	580
3. Af.....	582
C. Değerlendirme	584
SONUÇ.....	586

KAYNAKÇA	596
Kitap, Monografi ve Makaleler.....	596
İnternet Kaynakları.....	626
Raporlar.....	628
ÖZGEÇMİŞ.....	630
TEZ ONAY SAYFASI.....	631

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACK	: Alman Ceza Kanunu
ACLU	: American Civil Liberties Union (Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği)
AEPA	: Animal Enterprise Protection Act (Hayvanlarla İştigal Eden Girişimleri Koruma Kanunu)
AETA	: Animal Enterprise Terrorism Act (Hayvanlarla İştigal Eden Girişimlere Yönelik Terörizm Kanunu)
ALF	: Animal Liberation Front
Alm	: Almanca
Beschl	: Beschluss (Karar)
BGH	: Bundesgerichtshof (Alman Federal Yargıtayı)
BK	: Birleşik Krallık
Bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BVerfG	: Bundesverfassungsgericht (Alman Federal Anayasa Mahkemesi)
C	: Cilt
CFR	: Code of Federal Regulations (Federal Düzenlemeler Kanunu) Council on Foreign Relations (Dış İlişkiler Konseyi)
CPC	: California Penal Code (California Ceza Kanunu)
CSIS	: Canadian Security Intelligence Service
ÇASÖMK	: Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu
Dn	: Dipnot
Ed	: Editör
eds	: Editörler
EID	: Eco-Incidents Database
ELF	: Environmental Liberation Front
Europol	: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation

E.T	: Erişim Tarihi
ETCK	: Eski Türk Ceza Kanunu
FBI	: Federal Bureau of Investigation
Fr	: Fransızca
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar
GTD	: Global Terrorism Database
G8	: Group of Eight (Sekizli Grup)
HLS	: Huntingdon Life Sciences
Hol	: Hollandaca
ICCT	: International Centre for Counter-Terrorism
IRA	: Irish Republican Army
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
in	: İçinde
İng	: İngilizce
İsp	: İspanyolca
İtal	: İtalyanca
NJW	: Neue Juristische Wochenschrift
No	: Numara
NStZ	: Neue Zeitschrift für Strafrecht
OECD	: The Organisation for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
OUP	: Oxford University Press
RG	: Reichsgericht (Alman İmparatorluk Mahkemesi)
S	: Sayı
s	: Sayfa
Sec	: Section (Bölüm)
ss	: Sayfa aralığı
SPCA	: Society for the Protection of Animals
SUV	: Sport utility vehicle (Spor amaçlı taşıt)
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TCHD	: Türk Ceza Hukuku Derneği
TE-SAT	: Terrorism Situation and Trend Report (Terörizmin Durumu ve Eğilimler Raporu)
UCLA	: University of California Los Angeles

UNDP	: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
USC	: United States Code (Birleşik Devletler Mevzuatı)
v	: Almanca “vom” (tarihli), İngilizce “versus” (-e karşı)
vb	: Ve benzeri
vd	: Ve diğerleri
Vol	: Volume (Cilt)
vs	: Ve sair
YTCK	: Yeni Türk Ceza Kanunu

RÉSUMÉ

La notion de terrorisme environnemental (écoterrorisme) a été introduit dans les lois pénales fédérales et étatiques par les principaux milieux industriels et commerciaux des États-Unis pour caractériser les mesures prises par des groupes écologistes radicaux contre des activités qui nuisent à l'environnement et aux animaux. Il s'agit d'un concept juridique organisé comme un type de crime. Cette notion contrairement à ce que l'on pense à première vue, ne fait pas référence aux délits contre l'environnement ou les animaux, mais se réfère à des actes criminels commis dans le but de défendre l'environnement et les animaux.

Le mouvement écologiste radical qui constitue la minorité au sein du mouvement écologiste diffère du mouvement écologiste pragmatique par les tactiques et les stratégies qu'il adopte. Le mouvement environnemental radical aborde une stratégie tel qu'elle ne vise pas le problème environnemental en elle-même mais vise tous les facteurs qui provoquent les problèmes en éliminant leurs causes. La propriété privée et les entreprises, qui sont les moyens les plus importants de l'industrialisation et du capitalisme, sont la cible du mouvement écologiste radical, qui considère ceux-ci comme la principale cause de la crise écologique actuelle et manifeste une vive opposition à toutes les institutions de ce système. La cible principale est envers les activités nocives causé par les laboratoires, les centres de recherches biomédicale, les usines fabricant des fourrures et d'autres produits animaux et les magasins qui en vendent. Mais aussi, les usines de traitement de viande, les produits laitiers et de poisson, l'industrie chimique et cosmétique, les entreprises pharmaceutiques, les abattoirs, les fermes, stations de ski, les usines de productions alimentaires OGM, toutes sortes d'activités de chasse, galeries vendant des véhicules sportifs (VUS), entreprises de bâtiment, usines de bois, les restaurants de viande et tout autres commerciaux, banques, entreprises de transport soutenant ces activités sont pris comme cible pour cause de leurs impact à l'environnement et aux animaux. Les tactiques utilisées pour atteindre cet objectif couvrent un large éventail,

des actions pacifiques de désobéissance civile mais illégales allant aux actes de violence et aux menaces graves. Mais la vraie raison pour laquelle ce mouvement est appelé radical n'est pas les tactiques appliquées par celui-ci mais plutôt l'adoption de la stratégie fondamentaliste.

La notion d'écotage (sabotage écologique) a été utilisée dans la littérature pour définir les actions environnementales qui, avec l'utilisation des engins de chantier, deviennent nocives pour l'environnement et les animaux. Cependant, les crimes commis par des écologistes radicaux ne se limitent pas à des actions endommageant les biens, on enregistre également des actes violents et menaçants envers la vie et la santé des personnes, même si ceux-ci sont statistiquement exceptionnels. Pour cette raison, la notion d'éco-terrorisme a été abordée sous deux parties, étroite et large. Les actions ayant comme situation financière un bien sont étudiées sur la notion étroite et les actions ayant comme situation financière l'homme sont étudiées sur la notion large. Par contre, statiquement, l'éco-terrorisme est souvent réalisé par des actes de destruction et de violence sur les biens. La perte de centaines de millions de dollars du secteur privé a eu une grande influence pour attirer l'attention des politiciens sur les actions d'éco-terrorisme et l'acceptation de ce dernier comme crime terroriste.

Dans la littérature la criminologie, qui est le principal problème de cette étude, consiste à savoir si la loi n°3713 de la lutte anti-terrorisme peut être appliquée contre l'écotage décrit comme du terrorisme environnementaliste dans le contexte de la criminalité ordinaire, du terrorisme, des actions de protestations et des droits et libertés fondamentaux. Les autres problèmes juridiques qui restent à résoudre sont : la valeur juridique de l'environnement et des animaux, les actes commis pour la légitime défense, les cas de détresse et la force exécutoire lors de la protection de ces valeurs, au vu de cette méthode et de ce but; la détermination de l'amende, l'injustice, la conduite injuste, les raisons temporaires et la capacité d'être considéré en faveur de l'auteur dans l'application de l'organe d'amnistie sont des problèmes qui concernent les dispositions générales du code pénal.

Les méthodes que nous avons utilisées dans notre travail sont les suivantes. Le premier chapitre consiste à l'examen criminologique du mouvement environnemental radical. Nous avons utilisé des diverses ressources écrites dans la

littérature. Cela comprend des consultations sur des statistiques criminologiques, des entrevues, les rapports des sections des unités de sécurité telles qu'EUROPOL et FBI, des documents publiés par des groupes qui font référence à l'écosystème. La première section exploite autant que possible les données empiriques associées aux actions de l'éco-terrorisme pour pouvoir fournir la base de notre jugement sur le droit pénal. Les rapports sur les sous-comités du Sénat des États-Unis ont été examinés afin de cerner les facteurs qui influent sur le processus de politique criminelle lié au terrorisme environnemental. L'application de la loi et les décisions judiciaires pertinentes au niveau fédéral et des États ont été examinées. Le deuxième chapitre, la plus importante de notre étude est la prise en main du sujet de la doctrine et des décisions judiciaires de la loi n°3713 sur la lutte contre le terrorisme. Comme il n'est pas possible et nécessaire d'enquêter sur tout les crimes terroristes selon les méthodes d'analyse de la criminalité, notre système de droit pénal a été établi par des éléments de la définition du terrorisme et la doctrine allemande et les décisions judiciaires ont été appliquées sur des questions qui doivent être utilisées en termes comparatifs du Code Pénal Allemand.

Avec ces méthodes, les résultats juridiques et criminologiques que nous recherchons à la problématique de notre étude sont :

D'un point de vue criminologique, les facteurs politiques, philosophiques et factuel jouent un rôle dans l'émergence du mouvement radical écologique. La cause factuel aujourd'hui scientifiquement prouvée, est une forme de crise écologique se manifestant de diverses manières dans de nombreuses régions du monde. La mondialisation, la révolution industrielle, le système de pensée anthropocentrique (centrée sur l'homme) et l'ordre du capitalisme libéral ont un rôle très important dans le processus qui prépare ce phénomène. Cette opposition à l'ordre est le motif des écologistes radicaux. L'écologie profonde et l'approche philosophique centré sur la nature telle que le biocentrisme sont les motifs philosophiques des environnementalistes radicaux. Avec la création d'un paradigme différent en mettant la nature au centre du système au lieu de l'homme, l'idée d'une défense légitime au nom des animaux et de la nature est légitimée. Par conséquent, le mouvement écologiste et l'éco-terrorisme sont les objets d'une tension entre le paradigme centriste de la nature et le paradigme centriste humain.

Structurellement (morphologiquement) le mouvement écologiste radical; Emerge en tant que groupe pour les formation collectifs et en tant que structure, il se manifeste par une structuration horizontale (résistance sans leader, cellule). Catégoriquement, dans ces groupes ayant cette apparence structurelle, la présence d'un gestionnaire qui exécute la chaîne de commandement et qui remplit la fonction de coordination au sein du groupe est obligatoire pour l'acceptation de ces derniers comme une organisation. Cependant, dans de telles formations basé sur l'idée d'anarchisme qui rejette toute sorte d'autorité, on ne trouve pas la présence d'un leader ou gestionnaire qui représente une figure d'autorité. De même, l'idée du biocentrisme qui repose sur l'égalité de toutes les vies vivantes à un impact dans l'adoption du modèle de structuration horizontale basé sur l'égalité entre les cellules.

Les tensions entre l'homme et les paradigmes centristes se sont également manifestée dans le droit positif. Centrée à l'homme en terme de base philosophique et individualiste en terme de théorie de l'État, le mouvement radical écologiste est déclaré illégitime et hors système par l'ordre juridique libéral. Ces tensions se sont en premier lieu reflétées dans le domaine de la politique criminelle. Bien que les actes écologiques soient des actes criminels selon les lois américaines, ils ont été l'objet de désapprobation, de mesure de sanction sévères soumis aux lois de terrorisme. La raison générale qui affecte la politique criminelle de l'éco terrorisme sont les politiques sécuritaire de la doctrine « la guerre contre le terrorisme », tandis que la raison principale et privée est « l'intérêt de l'industrie et du monde des affaires » qui mènent des activités nuisant à la nature et aux animaux et sont donc la cible du mouvement écologiste. Cela ne devrait pas être surprenant de Voir les inventeurs du concept de terrorisme écologique participant aux travaux de sous commissions du sénat en tant qu'expert du terrorisme écologique et l'émergence d'une politique criminelle comme le fruit d'une logique capitaliste, surtout dans un pays pionnier du capitalisme et où, la majorité des membres du congrès sont composés d'hommes d'affaires. Par conséquent criminologiquement, contrairement à l'écologie, le terrorisme environnementaliste ne peut être expliqué par les comportements humains, sur les facteurs conduisant ou sur les théories expliquant ces derniers. Elle ne peut être expliquée que par la théorie de la criminologie radicale (Plus précisément Marxiste), qui offre une perspective de pouvoir et de conflit sur le fonctionnement du système de justice pénale et de l'état. Selon cette théorie, les

comportements déviant et non déviants mais également les actes qui constituent un crime de ces groupes qui obtiennent un statut économique ou politique dominant dans la société sont déterminés en fonction des croyances, désirs et attentes des groupes qui possèdent plus de pouvoir, de richesse et un statut plus élevé. Donc le terrorisme environnementaliste est un stigmatisation faite par le système.

Considéré d'un point de vue juridique, il a été conclu que le terrorisme écologique ne peut être considéré comme un crime terroriste selon la loi Turque.

Les motifs philosophiques, religieux et politique des auteurs ne sont pas vus comme important, mais si l'autocratie écologiste de ces derniers vise à établir un ordre administratif ou bien s'ils essayent d'incrémenter les religions naturelles dans l'ordre de l'état, les notions d'objectifs terroristes peuvent être soulevés dans l'ordre constitutionnel démocratique et laïque de l'état. De même, l'arrestation des activités nuisant à l'environnement et aux animaux mais également le but de se forger une opinion publique sur les problèmes écologiques sont probables d'être déterminé comme un comportement terroriste nuisant à l'ordre public. Mais ces objectifs ne vont pas au-delà des propagandes.

En terme de motif organisationnel, il a été conclu que les groupes n'ayant pas de gestionnaire et plutôt que l'hierarchie verticale adoptent une structure horizontale, ne peuvent être acceptés comme une organisation criminelle. Par conséquent, même si l'éco-terrorisme constitue les crimes contenus dans le catalogue des crimes terroristes, la notion de crime terroriste ne sera pas pris en compte. Il est possible d'accéder à la même conclusion en terme de crimes terroristes absolus nécessitant une forte violence. Même si elle n'est pas recherché catégoriquement dans la loi, dans la jurisprudence de la cour suprême, l'intégrité organisée est recherchée dans les crimes nécessitant une forte violence en terme d'actions sérieuses. Même si le cas du « loup seul Unabomber » comporte les critères d'action sérieuses, elle ne sera pas considéré comme tel car ses actions ne sont pas couverte par une activité organisationnelle. D'un autre côté, les actes de violences commis directement sur les biens et en conséquence, les dommages causés par ces actes sur le corps humain ne constitueront pas des crimes terroristes absolus. Bien qu'il appartienne à cette catégorie, une action grave n'est pas recherché et une intention spéciale n'est pas

requis dans l'assassinat contre le président, mais dans la pratique, les proches exemples rapprochant l'éco-terrorisme au terrorisme sont les actions du meurtre du politicien Hollandais Pim Fortuyn et l'envoi d'un paquet-bombe au Premier ministre britannique. En dernier lieu, il convient de prendre note que, même si il n'est pas dans le cadre d'un crime terroriste absolu et d'action grave, mais qu'en terme de crime de destruction, la caste directe aux installations militaires est suffisante, il n'y a absolument aucune rencontre de ce cette pratique dans l'éco-terrorisme.

Les dispositions générales du droit pénal applicables concernant l'éco-terrorisme aux institutions sont : Le droit d'organiser des réunions et manifestations comme motif de faire respecter la loi sur l'application en matière d'actions pacifiques et de désobéissance civile. En terme de protection d'un animal déjà adopté, la difficulté et le droit d'une défense légitime au nom d'un tiers. Lorsqu'un auteur est pris en délit en fonction des lois établis au TCK (CMK. Art. 90/1) concernant les délits contre l'environnement et la loi sur la chasse foncière, une défense général de l'environnement et les animaux abandonnés devient alors possible. Les actions entreprises en faveur des animaux abandonnées et de l'environnement basés sur un état de difficulté, ne peuvent être acceptées car les valeurs juridiques publiques ne sont pas acceptées parmi les valeur juridiques de difficulté. (art. 25/2). Comme cité dans l'article ACK md. 34, protéger les animaux abandonnées et l'environnement dans le cadre d'une valeur juridique publique doit être considéré comme une proposition d'élargissement pour la politique pénale. D'un autre côté, concernant l'éco-terrorisme, la provocation injuste pour la détermination de la peine et l'individualisation est possible pour les institutions d'amnistie en faveur de l'auteur, par contre, il a été conclu que l'erreur d'inégalité et comme cause temporaire, la psychologie de masse ne pouvait être appliqué.

Par conséquent, dans le droit turc, plutôt que de qualifier les actes d'éco-terrorisme basé sur les événements comme les Etats-Unis, il a été conclu qu'il conviendrait mieux de le qualifier comme l'extrémisme événementiel comme dans de nombreux pays de l'UE.

ABSTRACT

The notion of **ecoterrorism** is used to describe the direct actions committed by radical environmental groups against businesses harmful to environment and animals. It was put forward by the outstanding business and industry world in USA and then became a legal concept in federal and state criminal statutes as a result of their lobbying efforts. Unlike what is thought at first sight, this concept is not used to label the crimes against environment and animals, but the criminal acts committed with the motive and intention of protecting them.

Radical environmental movement, which is a minority movement among the environmentalism movement, differs from the pragmatical environmental movement in terms of tactic and strategy adopted. **Strategically**, radical environmental movement does not deal with a problem per se, but rather with all of its causes, which it aims to eliminate in order to prevent environmental problems. It considers the industrialism and capitalism as the main cause of ecological crisis taking place at the moment. For this reason, private property and companies as the most important tools of industrialism and capitalism are at the aims of ecotage. In scope of preventing harmful businesses to the environment and animals, ecotage **aims** at *e.g.* laboratories, biomedical research centers, fur farms and clothing stores, meat, milk and fish production factories, chemical and cosmetic industry, pharmaceutical companies, circuses, wireless towers, slaughter houses, ranches, ski resorts, GMO production facilities, hunting, SUV galleries, building companies, logging companies, steakhouses, etc. as well as individuals supporting and occupying with these businesses. **Tactically**, ecotage is a wide range of actions from civil disobedience to serious violent acts and threats. However, the reason of labeling this movement as radical is not due to these tactics, but its fundamentalist strategy.

In the literature, the notion of **ecotage** is created due to the fact that actions based on environmental motives and intentions are committed against the tools,

equipments and heavy machinery harmful to environment and animals. The crimes committed by radical environmentalist, however, are not limited to property crimes, but include violence act against life, health and physical integrity of humans in exceptional cases. Thus, in this work the notion of ecotage is divided into two categories. Ecotage in strict sense deals with the violence against property while ecotage in broad sense is against people. However, the latter is statistically exceptional. The amount of damage that the ecotage caused to the business world had effects on catching politicians' eye on radical environmentalist and enactment of ecotage as terror crime.

In this study, radical environmental movement has been dealt with for the first time regarding criminology, crime, terrorism, protest and human rights together. The **main research question** is to determine whether ecoterrorism fits to the elements of anti-terror law in Turkey. Besides, the followings are the secondary research questions to answer: What is the legal interest of environment and animals? In conjunction with this, what is the admissibility of defense, necessity and the exercise of right as a justification ground to actions committed to protect these legal interests as well as the consideration of such motives and intents as an attenuating ground to sentencing, mistake of wrongfulness, unjust provocation? Last but not least, applicability of mass psychology on culpability of protestors as well as of amnesty on civil disobediences will be scrutinized.

The **methods** applied in this study are as follows: The first part is built on the criminological data and analyses in the literature. In this scope, criminological statistics regarding ecotage and radical environmentalists as well as interviews, EUROPOL and FBI reports and also documents published by radical environmentalists themselves are taken into consideration. In order to form a basis for the evaluation in terms of criminal law in second part, empirical data illustrating ecotage is demonstrated as much as possible. In addition, the US congressional reports are analyzed in order to illustrate the main determinants underlying the criminalization policy of ecoterrorism. In the second part, criminal statutes enacted for ecoterrorism at federal and state level and respective court decisions in order to illustrate the legal situation in US law. With regards to the main research question, Turkish Anti-Terror Code is scrutinized based on the definition of terror and its

elements in the light of doctrine and high court's decisions. In doing so, German Criminal Code, as a model criminal code of Turkish Criminal Code, is also referred with its doctrine and application, when necessary.

The **criminological and legal results** of this study obtained with the above-mentioned methods are as follows;

In criminological aspect, factual, political and philosophical reasons underlying the emergence of radical environmental movement are ascertained. The factual reason is the ecological crisis which is scientifically proven and has different appearances and effects on different regions in the world. The anthropocentric philosophical theories, industrial revolution, globalization and liberal capitalist order played a key role in preparing this factual process. The anti order attitude arose against these reasons constitutes the political motive of the radical environmentalists, while deep ecology and biocentrism as ecocentric philosophical approaches are the philosophical motives. By means of these approaches that put the nature into the center of the values system instead of human being, self-defense in the name of environment and animals are justified. For these reasons, radical environmental movement and ecotage is the product of the tensions between eco- and anthropocentric paradigms.

Structural feature of the radical environmental movement is **group** as a collective appearance form and **horizontal structure** (leaderless resistance, cells) as a structure model. In order for these groups having horizontal structure model to form an organization, they must have a director who provides the chain of command and coordination. In radical environmentalist groups, however, there is no commander due to the fact that they are more or less affected by anarchism which principally denies any kind of authority in a given order. In addition, biocentrism has also an effect on adopting leaderless resistance based on the equality of cells since in biocentrism it is believed that any organism is equal and has the same value.

The tensions between eco- and anthropocentric paradigms are also seen in positive law. In legal orders which are based on anthropocentric grounds in terms of philosophy as well as individual and liberal in terms of state theory, radical

environmental movement is seen to be out of system and thus illegal. These tensions are first seen in **criminalization policies**. Although ecotage was a crime itself under the US criminal law, it has then been treated under terror crimes with more severe wrongfulness, reprimand, measures and sanctions. In a broad point of view, the criminalization policy forming ecoterrorism is the doctrine of “war on terror” in post 9/11 era, while in a narrow sense the main and specific determinant is the financial interests of industrial and business world that most suffers from ecotage due to their activities disregarding and thus harming environment and animals. As a result, it is not surprising in a country leading capitalism and whose Congress has a majority of members with business background that the businessmen who are the inventor of the notion of ecoterrorism were invited to Senate subcommittees designed to criminalize ecoterrorism as an “ecoterrorism expert” and thus the criminalization policies are the product of capitalist point of view. For this reason, unlike ecotage, ecoterrorism phenomenon can criminologically be explained rather by radical (Marxist) criminology theory providing a power and conflict oriented point of view to the criminal justice system and functions of state than the theories explaining the mere human behavior, its causes and processes. According to radical criminology theory, criminal behavior is defined by the sovereign, elite, powerful and wealthy groups to their beliefs and expectations. Therefore, the phenomenon of ecoterrorism is nothing short of a labeling by the system.

Legally considered, it is concluded that examples of ecotage cannot be considered as a terror act under the Turkish Anti-Terror Code with following reasons:

In terms of **mens rea** element of terror, the philosophical, religious and political motive of the perpetrator does not play any role whereas the intention to establish ecological dictatorship/autocracy or nature-oriented religious beliefs does determine, since the latter fulfills the mens rea pertaining to constitutional democratic and laic order. It is also possible that the intention of obstructing harmful businesses and creating awareness when it contains the intention to violate public order. However, as a result, such intentions of radical environmentalist are not found beyond the limits of propaganda.

In terms of **organization** element, it is concluded that the groups adopting leaderless resistance does not form an organization. Therefore, even when the ecotage itself constitutes the crimes categorized as terror crimes, it does not constitute a **terror crime in strict sense** due to the lack of organization for this category. This also applies to the terror crimes in broad sense which require serious violent acts, since an organization is not because of a statutory requirement, but a jurisprudential. Lone-wolf *Unabomber* satisfies many elements of serious violent terror act, but lacks of an organization. On the other hand, violence against property and the physical harm recklessly occurred from such act cannot be considered as a **terror crime in broad sense**. In this category, assassination of state president which does not require specific intention for mens rea and serious violent act for actus reus. In terms of this crime, the closest example in the history of ecotage is the assassination of Dutch politician *Pim Fortuyn* and sending mail bomb to British Prime Minister *Thatcher*, yet none of them qualify the object of action. Last but not least, crime of damage to military tools and facilities which is categorized as a terror crime in strict sense and does not require a specific intention for mens rea and serious violent act for actus reus has not been seen as a form of ecotage yet.

The applicability of **general provisions of Turkish Criminal Code (TCC)** on ecotage is as follows:

In terms of civil disobedience, it is possible to apply the right to protest as a justification; in terms of protecting an owned animal the extensional self defense and necessity. In addition, one can temporarily apprehend the perpetrator of crimes against environment and animals red-handed according to Turkish Criminal Procedure Code (TCPC) art. 90/1. However, it is not possible to justify defensive actions protecting environment and stray animals based on necessity, since it does not cover the public (or superindividual) legal interests under TCC. This gap can be discussed in the area of criminalization policy so as to cover such defensive acts as in the German Criminal Code para. 34. Lastly, ecological motive and intention of the perpetrator can be taken into consideration in applying unjust provocation, adjusting sentencing and amnesty whereas mistake of wrongfulness and mass psychology are out of question. **In conclusion**, naming ecotage as single-issue extremism in Turkey fits better as in the most EU countries than as single-issue terrorism in US system.

ÖZET

Çevreci terörizm (*eco-terrorism*) kavramı, radikal çevreci grupların çevreye ve hayvanlara zarar veren faaliyetlere yönelik gerçekleştirdikleri eylemleri nitelendirmek üzere ABD'nin önde gelen sanayi ve iş dünyası çevreleri tarafından ortaya atılan ve yine bu çevrelerin lobicilik faaliyetleri sayesinde federal ve eyalet ceza kanunlarında özel bir suç tipi olarak düzenlenen hukuki bir kavramdır. Bu kavram, ilk bakışta düşünülenin aksine, çevreye veya hayvanlara karşı işlenen suçları değil, çevrenin ve hayvanların savunulması saik ve amacıyla gerçekleştirilen suç teşkil eden eylemleri ifade etmektedir.

Çevreci hareket içerisinde azınlığı oluşturan radikal çevreci hareket, benimsediği taktik ve stratejiler ile pragmatik çevreci hareketten ayrılmaktadır. **Stratejik** olarak radikal çevreci hareket, çevreye ilişkin bir sorunu tek başına değil, bu soruna sebep olan tüm etkenlerle birlikte ele alır ve çevresel sorunları sebeplerini ortadan kaldırarak önlemeyi hedefler. Sanayileşmeyi ve kapitalizmi günümüzde yaşanan ekolojik krizin temel nedeni olarak gören ve bu sistemin tüm kurumlarına karşı sert bir muhalif tutum sergileyen radikal çevreci hareketin hedefinde, sanayileşme ve kapitalizmin en önemli araçları olan özel mülkiyet ve şirketler yer almaktadır. Öncelikli **hedefi** çevreye ve hayvanlara yönelik zararlı faaliyetler olan ekotaj kapsamında, laboratuvarlar, biyomedikal araştırma merkezleri, kürk ve diğer hayvansal ürünler üreten tesisler ve bunları satan giyim mağazaları, et, süt ve balık üretim tesisleri, kimya ve kozmetik sektörü, ilaç şirketleri, sirkler, baz istasyonları, mezbahalar, çiftlikler, kayak tesisleri, GDO'lu gıda üretim tesisleri, her türlü avcılık faaliyeti, sportif arazi araçları (SUV) satan galeriler, inşaat şirketleri, kereste fabrikaları, et restoranları ile bu faaliyetlerde görev alan kişiler, bu tür faaliyetleri destekleyen iş ortakları, bankalar, taşımacılık şirketleri, vb. hedef alınmıştır. Bu hedefe yönelik başvurulanan **taktikler**, barışçıl fakat kanuna aykırı nitelikteki sivil itaatsizlik eylemlerinden ağır şiddet ve tehdit eylemlerine varıncaya kadar geniş bir

yelpazeye yayılmaktadır. Fakat bu hareketin radikal olarak anılmasının asıl sebebi, başvuru taktiklerinden ziyade benimsenen köktenci stratejidir.

Çevresel saik ve amaçlarla gerçekleştirilen eylemlerin daha ziyade çevreye ve hayvanlara zararlı faaliyetlerde kullanılan araç ve gereçler ile iş makinelerini hedef alması nedeniyle bu tür eylemler için literatürde **ekotaj** “*ecotage*” kavramı kullanılmıştır. Ancak radikal çevrecilerin işlemiş oldukları suçlar yalnızca mala zarar verme niteliğindeki eylemlerle sınırlı kalmamış, -istatistiksel olarak istisnai de olsa- kişilerin hayatına ve sağlığına yönelik şiddet ve tehdit eylemlerine de başvurulduğu kayıtlara geçmiştir. Bu nedenle çalışmamızda dar ve geniş anlamda ekotaj ayrımı yapılarak, dar anlamda ekotaj kavramı altında maddi konusu eşya olan eylemler, geniş anlamda ekotaj kavramı altındaysa maddi konusu insanlar olan eylemler ele alınmıştır. Fakat istatistiksel olarak bakıldığında ekotaj, çoğunlukla mala yönelik tahrip ve şiddet eylemleri şeklinde gerçekleştirilmiştir. Ekotaj eylemlerinin politikacıların dikkatini çekmesi ve terör suçu şeklinde kabul edilmesinde, daha ziyade özel sektörün uğramış olduğu yüzlerce milyon doları bulan mali zararın etkisi olmuştur.

Literatürde kriminoloji, adi suçluluk, terörizm, protest eylemler ve temel hak ve özgürlükler bağlamlarında ele alınan radikal çevreci hareketin ilk kez tüm boyutlarıyla bir arada ele alındığı bu **çalışmanın temel sorunsalı**, çevreci terörizm olarak nitelendirilen ekotaj eylemlerine 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun uygulanıp uygulanamayacağıdır. Çözümü aranan diğer hukuki sorunlar ise; çevrenin ve hayvanların hukuki değeri, bu değerlerin korunması saik ve amacıyla işlenen suçlarda meşru müdafaa, zorda kalış hali ve hakkın icrası hukuka uygunluk nedenlerinin uygulanabilirliği, bu saik ve amacın; cezanın belirlenmesinde, haksızlık hatasında, haksız tahrikte, geçici nedenlerde ve af kurumunun uygulanmasında fail lehine dikkate alınabilirliği gibi ceza hukukunun genel hükümlerini ilgilendiren sorunlardır.

Çalışmamızda kullandığımız **yöntemler** ise şu şekildedir. Radikal çevreci hareketin kriminolojik olarak incelendiği ilk bölümde literatürdeki çeşitli yazılı kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu kapsamda failer ve eylemlerle ilgili kriminolojik istatistiklere, mülakatlara, EUROPOL ve FBI gibi güvenlik birimlerinin raporlarına,

ekotaja başvuran grupların yayınlamış oldukları dokümanlara başvurulmuştur. Ceza hukuku bakımından yapacağımız değerlendirmelere temel sağlaması için, ilk bölümde ekotaj eylemleriyle ilgili ampirik verilerden olabildiğince yararlanılmıştır. Çevreci terörizme ilişkin suç politikası sürecini etkileyen etmenleri ortaya koyabilmek için ABD Senatosu alt komisyonlarında hazırlanan raporlar incelenmiştir. Hukuki yönden federal ve eyalet düzeyinde çıkarılan ceza kanunları ve ilgili yargı kararları incelenmiştir. Çalışmamızın temel sorunsalı bakımından ikinci bölümde 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, doktrin ve yargı kararları ışığında ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu kapsamda tüm terör suçlarının suç analiz yöntemine göre incelenmesi mümkün ve gerekli görülmediğinden, terör ceza hukuku sistemimiz terör tanımındaki unsurlar üzerinden ortaya konulmuş, ayrıca mehz Alman Ceza Kanunu'ndan karşılaştırmalı olarak yararlanılması gereken konularda Alman doktrinine ve yargı kararlarına başvurulmuştur.

Bu yöntemlerle cevap aradığımız çalışmamızın sorunsalına ilişkin ulaşılan **kriminolojik ve hukuki sonuçlar** şu şekildedir:

Kriminolojik açıdan radikal çevreci hareketin ortaya çıkışında olgusal, politik ve felsefi nedenlerin rolü bulunmaktadır. Olgusal neden, varlığı günümüzde bilimsel olarak kanıtlanan ve etkilerini dünyanın birçok bölgesinde çeşitli şekillerde gösteren ekolojik krizdir. Bu olguyu hazırlayan süreçte antroposantrik (insan merkezli) felsefi düşünce sistemlerinin, sanayi devriminin, küreselleşmenin ve liberal kapitalist düzenin büyük rolü bulunmaktadır. Bu düzen karşıtlığı radikal çevrecilerin politik saikidir. Derin ekoloji ve biyomerkezcilik gibi doğa merkezci felsefi yaklaşımlar ise radikal çevrecilerin felsefi saikleridir. Değerler sisteminin merkezine insan yerine doğayı koyarak farklı bir paradigma yaratan bu yaklaşımlar ile doğa ve hayvanlar adına meşru müdafaa düşüncesi meşrulaştırılmaktadır. Dolayısıyla radikal çevreci hareket ve ekotaj, doğa merkezci ve insan merkezci paradigmlar arasındaki gerilimlerin bir ürünüdür.

Yapısal (morfolojik) olarak radikal çevreci hareket; kolektif oluşum türü olarak **grup**, yapılanma modeli olarak **yatay yapılanma** (lidersiz direniş, hücre) şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kategorik olarak bu yapısal görünüme sahip grupların örgüt olarak kabul edilebilmesi için, örgütün koordinasyon işlevini ve emir-komuta

zincirini yerine getiren bir yöneticinin varlığı şarttır. Ancak her türlü otoritenin reddine dayanan anarşizm düşüncesinin etkisindeki bu tür oluşumlarda yönetici ve lider gibi otorite figürleri de bulunmamaktadır. Keza hücreler arası eşitliğe dayanan yatay yapılanma modelinin benimsenmesinde, tüm canlı yaşamların eşitliği ilkesine dayanan biyomerkezcilik düşüncesinin de etkisi vardır.

İnsan ve doğa merkezci paradigmalarda arasındaki gerilim pozitif hukukta da kendini göstermiştir. Felsefi dayanakları itibariyle insan merkezci, devlet teorisi yönüyle bireyci ve liberal nitelikteki hukuk düzenlerinde radikal çevreci hareket, sistem dışı ve gayrimeşru ilan edilmiştir. Bu gerilimler ilk olarak **suç politikası** alanına yansımıştır. Ekotaj eylemleri ABD kanunlarına göre suç teşkil eden eylemler olmalarına rağmen daha ağır bir kınama, tedbir ve yaptırım içeren terör kanunlarına konu edilmiştir. Çevreci terörizme ilişkin suç politikasını etkileyen genel neden “terörle savaş” doktrininin güvenlikçi politikaları iken, asıl ve özel neden ise doğaya ve hayvanlara zarar veren faaliyetleri yürüten ve bu nedenle ekotajın hedefinde yer alan sanayi ve iş dünyasının çıkarlarıdır. Çevreci terörizm kavramının mucidi olan iş adamlarının, Senato alt komisyonlarındaki çalışmalara çevreci terörizm uzmanı sıfatıyla katılması ve suç politikasının kapitalist bir mantığın ürünü olarak ortaya çıkması, şüphesiz kapitalizmin öncülüğünü yapan bir ülkede ve üye dağılımının büyük çoğunluğunun iş adamlarından oluştuğu bir Kongre’de sürpriz görülmemelidir. Dolayısıyla kriminolojik olarak ekotajın aksine çevreci terörizm olgusu, insan davranışlarını, bu davranışlara etki eden nedenleri ve süreçleri açıklayan teoriler üzerinden değil, ancak ceza adalet sisteminin ve devletin işleyişine dair güç ve çatışma eksenli bir bakış açısı sunan radikal (Marksist) kriminoloji teorisi ile açıklanabilir. Toplumda egemen siyasi ve ekonomik statüleri elde eden grupların, sapıcı ya da sapıcı olmayan davranışları belirlediğini kabul eden bu teoriye göre suç teşkil eden davranış; güç, servet ve yüksek statüye sahip egemen grupların, inanç, istek ve beklentileri doğrultusunda belirlenmektedir. Öyleyse çevreci terörizm, sistem tarafından yapılan bir damgalamadan ibarettir.

Hukuki açıdan ele alındığında ise ekotaj eylemlerinin Türk hukukuna göre terör suçu olarak kabul edilemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır:

Manevi unsur bakımından faillerin doğanın korunmasına ilişkin felsefi, dini ve politik saiklerinin bir önemi bulunmamakla birlikte, çevreci otokrasi/diktatörlük yönetim düzenini kurma ya da doğa dinlerini devlet düzenine yerleştirme amaçları bakımından devletin anayasal demokratik ve laik düzeni kapsamında terör amaçları gündeme gelebilecektir. Keza çevreye ve hayvanlara zarar veren faaliyetleri durdurma ve çevresel sorunlara ilişkin kamuoyu oluşturma amacının da bir terör amacı olarak kamu düzenini bozma amacına yönelmesi mümkündür. Ancak bu amaçlar propagandadan öteye geçmemektedir.

Örgüt unsuru bakımından yöneticisi bulunmayan ve dikey hiyerarşiden ziyade yatay yapılanmayı benimseyen grupların suç örgütü olarak kabul edilemeyeceği sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla ekotajın **nispi terör suçları** katalogunda yer alan adi suçları oluşturduğu hallerde dahi terör suçu söz konusu olmayacaktır. Aynı sonuca ağır cebir-şiddet eylemi gerektiren mutlak terör suçları bakımından da ulaşmak mümkündür. Kanunda kategorik olarak aranmasa da, Yargıtay'ın yerleşmiş içtihatlarında ağır cebir-şiddet eylemi gerektiren suçlarda vahim eylemin varlığı bakımından ülke çapında organize bütünlük aranmaktadır. Yalnız kurt *Unabomber* vakası vahim eylemin çoğu kriterini taşısa da, bu eylemler örgüt faaliyeti kapsamında işlenmediğinden vahim eylem kategorisinde değerlendirilemeyecektir. Öte yandan salt mülkiyete yönelik doğrudan kastla işlenen şiddet eylemleri ile bu eylemlerin olası kast kapsamında insan bedenine verdikleri zarar neticeleri de **mutlak terör suçlarını** oluşturmayacaktır. Bu kategoride yer alıp da vahim eylem niteliği aranmayan ve özel kastın gerekli olmadığı cebir-şiddet niteliğindeki Cumhurbaşkanına suikast suçunu konu bakımından oluşturmaya da, pratikte ekotajı terörizme yaklaştıran en yakın örnekler Hollandalı politikacı *Pim Fortuyn*'in öldürülmesi ile dönemin İngiltere başbakanı *Thatcher*'a gönderilen bombalı paket eylemi olmuştur. Son olarak mutlak terör suçu kapsamında cebir ve vahim eylem niteliğinde olmayan ve doğrudan kastın yeterli olduğu askeri tesisleri tahrip suçu bakımından ise pratikte bu nitelikte bir ekotaja rastlanmadığını belirtmek gerekir.

Ekotajla ilgili uygulanabilecek **ceza hukuku genel hükümler** kurumları ise; barışçıl nitelikteki sivil itaatsizlik eylemleri bakımından hakkın icrası hukuka uygunluk nedeni olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, sahipli hayvanı koruma bakımından üçüncü kişi adına meşru müdafaa ve zorda kalış halidir.

TCK'da yer alan çevreye karşı suçlar ile Kara Avcılığı Kanunu'ndaki suçları işleyen faillerin suçüstü halinde geçici olarak yakalanması suretiyle çevre ve sahipsiz hayvanlar lehine genel anlamda bir savunma da kanun hükmünü ifa (CMK. md. 90/1) kapsamında mümkündür. Çevre ve sahipsiz hayvanlar adına gerçekleştirilen eylemlerin zorda kalış haline dayandırılması ise, kamusal hukuki değerlerin zorda kalışa müsait hukuki değerler arasında kabul edilmemesi (md. 25/2) nedeniyle mümkün değildir. Bu maddenin ACK. md. 34'te olduğu gibi sahipsiz hayvanları ve çevreyi kamusal hukuki değer kapsamında koruyacak şekilde genişletilmesini suç ve ceza politikasına yönelik bir öneri olarak düşünmek gerekir. Öte yandan ekotajla ilgili olarak haksız tahrik, cezanın belirlenmesi ve bireyselleştirilmesi ve af kurumlarının fail lehine uygulanabilmesi mümkünken, haksızlık hatası ve geçici neden olarak kitle psikolojisinin uygulanamayacağı sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak ekotaj eylemlerinin ABD'de olduğu gibi olay bazlı terörizm şeklinde nitelendirilmesinden ziyade, birçok AB ülkesinde olduğu gibi olay bazlı ekstremizm (*single-issue extremism*) şeklinde nitelendirilmesinin Türk hukukundaki duruma daha uygun düşeceği sonucuna ulaşılmıştır.

GİRİŞ

Ekoloji ve terörizm kelimelerinin birleşmesiyle oluşturulan *eco-terrorism* kavramı, çevreci gruplar tarafından doğanın tahribatında ya da hayvanlara eziyet edilmesinde rolü bulunan kişilere, işletmelere veya eşyaya karşı gerçekleştirilen şiddet ve tehdit eylemlerini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Türkçe’ye “çevreci terörizm” şeklinde çevirdiğimiz bu kavram, genellikle ilk bakışta düşünülenin aksine, doğaya ya da hayvanlara karşı gerçekleştirilen şiddet, tahrip ya da kirletme gibi eylemleri bir terör eylemi ya da terör yöntemi olarak nitelendirmek üzere değil, çevreci saik ve amaçlarla başvuruşan şiddet eylemlerini nitelendirmek üzere ortaya atılmıştır. ABD menşeli olan bu kavram, iş dünyasının önde gelen çevreleri tarafından üretildikten hemen sonra politika, güvenlik, akademi, edebiyat ve medya dünyasına giriş yapmış ve Oxford İngilizce sözlüğündeki yerini almıştır. Çevreci terörizm kavramı bu alanlar içinde daha ziyade akademik çalışmalarda eleştirel olarak ele alınmıştır.

Çevreci terörizm kavramı özellikle ABD’de çevreci grupların eylemlerini terör suçu olarak kabul eden kanunların ihdas edilmesi ile birlikte hukuki bir görünüşe kavuşmuştur. Öyle ki çevreci terörizm, ulusal ve uluslararası terörizm ayrımının yapıldığı ABD’de bir numaralı ulusal terörizm tehdidi olarak kayıtlara geçmiştir. Ekotaj eylemlerinin hedef aldığı işletmeleri uğrattığı zarar toplamda yüzlerce milyon doları bulmuştur.

Çevreci terörizm olarak nitelendirilen eylemleri kişilere ve mülkiyete (eşyaya) yönelik olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Esas itibariyle çevreci saiklerle mülkiyete yönelik gerçekleştirilen tahrip eylemlerini ifade etmek üzere, ekoloji ve sabotaj sözcüklerinin birleştirilmesiyle oluşturan ekotaj “*ecotage*” kavramı kullanılmaktadır. Ancak bu kavram ve ayırım hukuki anlamda olmayıp, daha ziyade kriminolojik bir tanımlamadır. Nitekim kriminolojik boyutuyla bakıldığında da radikal çevreci gruplarca gerçekleştirilen şiddet eylemleri, yalnızca çevreye zararı

dokunan araç ve gereçlere değil, ayrıca istisnai de olsa doğaya ve hayvanlara zararlı faaliyetlere katılan insanlara da yönelmiştir. Bu nedenle çalışmamızda dar anlamda (eşyaya yönelik) ve geniş anlamda (kişilere yönelik) ekotaj ayırımı yapılmıştır.

Dar anlamda ekotaj eylemlerinin hedefinde çevreye zarar veren yapı ve inşaatlar, bu işlerde araç-gereç olarak kullanılan malzemeler, buldozer, kamyon, vb. iş makineleri, bu tür faaliyetleri yöneten işletmelere ait işyerleri yer almaktadır. Geniş anlamda ekotaj eylemleri ise söz konusu faaliyetlere katılan kişilere yönelik şiddet, tehdit ve kaçırma şeklindeki eylemlerdir.

Tarihsel olarak radikal çevreci grupların kuruldukları ve dar ve geniş anlamda ekotaj eylemlerini gerçekleştirdikleri ülkelerin başında özellikle ABD, Kanada, Birleşik Krallık ve Avustralya gibi Anglo-sakson ülkeler gelmektedir. Aynı yoğunlukta olmasa da ilerleyen yıllarda bu gruplar Kıta Avrupası ülkelerinde de faaliyet göstermişlerdir. ABD'deki ekotaj eylemlerinin sayısındaki artış ve ortaya çıkan mali zararın yüksekliği, başta iş dünyasının, daha sonra bu dünyanın hâkim olduğu politikanın, medyanın ve güvenlik birimlerinin dikkatini çekerek yeni bir ilgi alanı ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz bu ilgi alanına akademi dünyası da kayıtsız kalmamış, özellikle kriminoloji alanında yapılan çalışmalar radikal çevreci hareketi çeşitli yönlerden incelemiştir.

İlk bölümde kriminolojik olarak incelediğimiz radikal çevreci hareketi, **konu, zaman ve mekân bakımından sınırlama** ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bugüne dek kurulan ve faaliyet gösteren tüm radikal çevreci grupları böyle bir çalışmada ele almak mümkün ve gerekli de olmadığından, konu bakımından radikal çevreci hareketi literatürde ve fiiliyatta en çok ses getiren gruplarla sınırlayacağız. Ekotaja ilişkin örneklerimiz ise özellikle radikal çevrecilerin en yoğun faaliyet gösterdikleri 1980 ile 2001 yılları arasındaki döneme tekabül edecektir. Ancak geniş anlamda bakıldığında ekotaj eylemlerini tarihsel olarak 1970'li yıllardan başlatıp günümüze değin inişli çıkışlı bir çizgide getirmek mümkündür. Radikal çevreci gruplar sanayileşme ve kapitalizmin doğa üzerindeki hükümranlılığına tepki olarak ortaya çıktığından, ekotaj eylemlerinin mekânsal sınırlarını daha çok Anglosakson ve batı Avrupa ülkeleri gibi sanayileşmiş, gelişmiş ülkeler oluşturmaktadır. Türkiye'de ise çok yakın zamanlarda, münferit düzeyde ve son derece düşük yoğunlukta bazı

eylemler haber kaynaklarına düşmüşse de, çalışmamızda ortaya koyduğumuz gruplarla benzer kriminolojik özelliklere sahip olan ve ekotajı bir taktik olarak benimseyen radikal bir çevreci bir grubun bulunmadığını ya da en azından sistematik olarak akademik çalışmalara konu olmadığını, bu nedenle çalışmamızın da inceleme alanı dışında kaldığını söylemek gerekir.

Çevreci terörizm konusunun gerek akademi gerekse güvenlik birimleri tarafından artan bir ilgiyle araştırılmasının altında bazı nedenler yatmaktadır. Bu nedenler aynı zamanda **konunun önemini** de ortaya koymaktadır. Bir defa dünyamızın içinde bulunduğu ekolojik kriz vakıası ve buna yönelik politikalar, küresel ölçekte her geçen gün önem kazanmaktadır. Çevreyle ilgili her konu, dünya üzerindeki herkesin ve hatta gelecek nesillerin hissedarı olduğu nadir ortak konulardan biri olduğundan, bu alandaki toplumsal, siyasi, hukuki, felsefi, vs. gelişmelerin de küresel bir etkisi bulunmaktadır. Çalışmamızda da çevresel sorunlarla ve bu sorunların nedenleriyle mücadelede ortaya çıkan toplumsal hareketlerden biri olan radikal çevrecilik hareketi ele alınmış, bu hareket felsefi, siyasi, kriminolojik ve hukuki açılardan incelenmiştir. Radikal çevreci hareket ve çevreci terörizm konusu bugüne değin ülkemizde kriminoloji ve ceza hukuku disiplinleri bağlamında ele alınmamış, ilk kez bu çalışmayla birlikte radikal çevreci hareket ile çevreci terörizm konusu ve bu fenomene mevcut (terör) ceza hukukumuzun genel ve özel hükümleriyle uygulanabilirliği doktora çalışması düzeyinde incelenmiştir.

Öte yandan istatistiklere bakıldığında son on yıllık dönemde gerçekleştirilen ekotaj eylemlerinin sayısı, daha önceki on yıllara nazaran oldukça düşük bir yoğunlukta seyretmekle birlikte, 2018 yılında İsveçli çevre aktivisti Greta Thunberg'in ön planında yer aldığı uluslararası iklim koruma hareketinin milyonlarca katılımcısı arasından¹ gelecek yıllarda yeni nesil radikal çevreciler çıkaracağını öngörmek için de kâhin olmaya gerek yoktur. Radikalleşme sürecinin ilk safhasını oluşturan pasifizmden aktivizme geçiş evresi böylelikle gerçekleşmiş

¹ 2019 yılında Time dergisi tarafından yılın insanı seçilen ve "Alternatif Nobel" ile ödüllendirilen Thunberg'in 2018 yılında başlattığı "Fridays for Future" eylemlerine 24.05.2019 tarihinde dünya genelinde 1.8 milyondan fazla insan katılmıştır. <https://www.reuters.com/article/us-climate-change-youth-idUSKCN1SU0AN> (E.T.: 10.04.2020)

olmaktadır. Bir sonraki aşama olan aktivizmden radikalizme geçişte, geçmişte radikal çevreciler bakımından geçerli olan nedenlerin ve etmenlerin bilinmesi, bu hareketin sosyal kontrolünde önemli bir zemin sağlayacaktır.

Küresel boyuttaki bu gelişmelerin ve etkilerin yanı sıra ayrıca ülkemiz bakımından da bu konunun bazı ilgi noktaları mevcuttur. Geniş orman arazileri, yeşil alanlar, nehir ve göller, vb. doğa alanları üzerinde gerçekleştirilen madencilik faaliyetleri, nükleer ve hidroelektrik santraller, AVM, havaalanı, otoyol, vb. yatırımlar nedeniyle yaşanan gerilimler, çevreci protest hareketlere dönüşerek ülkemiz gündemini uzun bir süre meşgul etmiştir. Bir yandan çevreye olumsuz etkisi olan yatırımlar, diğer yandan ise ceza hukuku koruması dışında bırakılan sahipsiz hayvanlara yönelik kötü muameleler, kamu vicdanında derin bir rahatsızlık yaratmakta olduğundan, ülkemizin siyasi, toplumsal ve konjonktürel durumu dikkate alındığında bu tür gerilimlerin çevre üzerinden çeşitli yoğunluklarda devam etmesi ihtimal dâhilindedir. Bu vaziyet ülkemizde radikal çevreci hareketin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabileceği gibi, çevrenin ve hayvanların korunması saik ve amacıyla pragmatik (sistem-içi) araçlara başvuran barışçıl aktivist hareketlerin, mevcut diğer radikal hareketlere entegre olmalarına da ortam hazırlama potansiyeli taşımaktadır. Nitekim kamu güvenliğini, halkın can ve mal güvenliğini zedelemeye yönelik girişimler ile sivil itaatsizlik ve halk ayaklanması çıkarmaya ve kaos yaratmaya yönelik illegal girişimler ve kışkırtıcı faaliyetler, ülkemizde “kırmızı kitap” olarak bilinen Milli Güvenlik Siyaset Belgesi’nde 2015-2020 döneminin ulusal güvenlik tehditleri arasında sayılmıştır². Gerek ülkesel ve küresel konjonktürün etkisiyle gerekse olağan radikalleşme süreci doğrultusunda radikal çevreci hareketin yeniden ya da yeni bir görünümde ortaya çıkması mümkün olduğundan, bu hareketin kriminolojik ve ceza hukuku boyutuyla ele alınması, önleyici ve bastırıcı politikalara ışık tutması bakımından son derece önemlidir.

² Beş yılda bir değişikliğe gidilen bu belgede; dönemin gerekleri ve uluslararası gelişmelerden yola çıkılarak yeni tanımlara ve tehdit algılarına yer verilmektedir. Bu tehdit algısına Gezi Parkı ve Kobani eylemlerinin gerekçe oluşturduğu belirtilmiştir. <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1062804-sivil-itaatsizlik-ve-kaosa-tesvik-kirmizi-kitapta> (E.T.: 21.03.2019). Milli Güvenlik Siyaset Belgesi’ne 30.09.2019 tarihinde yapılan güncelleme ise daha çok bölgesel konulara ilişkin olmuştur. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mgk-bildirisinde-guvenli-bolge-vurgusu-/1598242> (E.T: 10.04.2020).

Çalışmanın Türk ceza hukuku bakımından önemi, ABD’de hukuken çevreci terörizm olarak nitelendirilen ekotaj eylemlerinin 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun ilgili genel ve özel hükümleri karşısındaki hukuki durumunun karşılaştırmalı bir şekilde ortaya konulması suretiyle ülkemiz ceza hukuku literatürüne kazandırılmasıdır. Adi suçlar yerine terör suçlarının varlığından bahsedildiğinde, failin son derece ağır ceza yaptırımlarından, ceza muhakemesi tedbirlerinden, infaz koşullarından ve ayrıca istihbari kolluk tedbirlerinden oluşan özel bir rejime tabi olması söz konusu olacaktır. Bu ağır tedbir ve yaptırım rejiminin doğuracağı hukuki, siyasi, toplumsal ve psikolojik sonuçlar dikkate alındığında, ekotaj eylemleri nedeniyle radikal çevreciler hakkında terör kanunlarının uygulanabilirliği konusu, terörle mücadele rejiminin genişlediği her alanda kategorik olarak mevcut olduğu gibi, bizzatihi önem taşıyan bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Konunun önemi doğrultusunda bu **çalışmanın amaç ve hedefi**, radikal çevreci hareketin kriminolojik özelliklerini ortaya koymak, Türk Ceza Kanunu ile Terörle Mücadele Kanunu’nda ekotaj eylemlerine uygulanabilirliği bulunan ilgili suç tiplerini tespit etmek ve son olarak doğanın ve hayvanların korunması saik ve amacıyla gerçekleştirilen eylemleri, suç teorisi ve yaptırım teorisi kapsamında tartışmaktır. Bu kapsamda ilk olarak radikal çevreci hareketin ortaya çıkışı, önde gelen radikal çevreci gruplar, aktivist profilleri, gerçekleştirilen ekotaj eylemleri, radikal çevrecileri ekotaja başvurmaya iten nedenler, ekotaj ile güdülen saik ve amaçlar, radikal çevreciliği felsefi temelleri, çevreci terörizm kavramının suç politikasındaki gelişim süreci ve son olarak karşılaştırmalı hukukta ekotaj ve çevreci terörizmle mücadele gibi konular ele alınacaktır. İkinci bölümde ise ekotaj ve çevreci terörizm konusu Türk hukuku bakımından ele alınarak terör ceza hukukunun uygulanabilirliği değerlendirmesi yapılacaktır. Mevzuattaki ilgili tüm suç tiplerinin tek tek suç analiz metoduna göre incelenmesi böyle bir çalışmada mümkün ve gerekli görülmediğinden, çalışmamızın hedefi doğrultusunda bu değerlendirmenin en efektif şekilde yapılabilmesi, ancak terör ceza hukukunun belirli unsurlar üzerinden haritasının çıkarılması suretiyle mümkündür. Bu nedenle yöntem olarak ilgili terör suçları, terör tanımında zikredilen unsurlar üzerinden ele alınmış, aynı zamanda bu suretle terör suçlarının terör tanımıyla uyumluluğu da tartışmaya açılmıştır. Son bölümde ise çevrenin ve hayvanların korunması saik ve amacı ile işlenen suçlar

hakkında meşru müdafaa, zorda kalış, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ile failin kusurluluğunu ve verilecek cezayı etkileyen diğer nedenlerin, karşılaştırmalı hukuk, doktrin ve ulusal ve uluslararası yargı organları kararları ışığında uygulanabilirliği ortaya konulmuştur.

Genel itibariyle adi suçluluk, terörizm ve temel hak ve özgürlükler üçgeninde ele alacağımız **çalışmamızın temel sorunsalı**, çevreci terörizm olarak nitelendirilen ekotaj eylemlerine 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun uygulanıp uygulanamayacağıdır. Çözümü aranan diğer hukuki sorunlar ise; çevrenin ve hayvanların korunması saik ve amacıyla işlenen suçlarda fail lehine meşru müdafaa veya zorda kalış halinin uygulanıp uygulanamayacağı, bu bağlamda çevrenin ve hayvanların korunmasının hukuki değeri, failin saik ve amacı cezanın belirlenmesinde dikkate alınabilirliği, çevreye ve hayvanlara yönelik gerçekleştirilen haksız eylemlerin fail lehine tahrik nedeni olarak kabul edilebilirliği, kitle halinde işlenen ekotaj eylemlerinin failin kusurluluğunu etkileyen bir neden olarak kabul edilebilirliği gibi ceza hukukunun genel hükümlerini ilgilendiren sorunlardır.

**“Her Şey bir bülbülün oto alarmı gibi
ttğn duymamla baŐladı...”**

“Unabomber” Theodore Kaczynski

Birinci Bölüm

RADİKAL ÇEVRECİ HAREKETİN KRİMİNOLOJİK, YAPISAL, SUÇ

POLİTİKASI VE KARŞILAŞTIRMALI HUKUK YÖNLERİYLE

İNCELENMESİ

I. TEMEL KAVRAMLAR

A. Genel Olarak

Radikal çevreci hareket genel olarak protest eylemler, suç ve terörizm gibi geniş kapsamlı araştırma alanlarında incelenen bir fenomendir³. Yapılan çalışmalara bakıldığında radikal çevreci hareket kapsamında barışçıl protesto eylemlerinden ağır şiddet eylemlerine varıncaya kadar geniş bir yelpazeye yayılan eylemlerin gerçekleştirildiği, bu eylemlerin ekotaj, radikal aktivizm, çevreci ekstremizm/terörizm gibi farklı bakış açılarını yansıtan nitelendirmelere tabi tutulduğu görülmektedir. Keza yine aynı minvalde söz konusu eylemleri gerçekleştiren kişiler de, radikal çevreciler, radikal yeşiller, çevreci savaşçılar, yeşil anarşistler, ekotörler, vb. gibi isimlerle anılmıştır. Söz konusu kavramlar ve sınıflandırmalar üzerinde bir uzlaşa bulunmadığı gibi, sosyal bilimler alanındaki çalışmaların doğası gereği böyle bir uzlaşa olması da beklenmemektedir⁴. Uygulanan şiddet eylemlerinin türü, yöntemi, ağırlığı, hedefi gibi konularda radikal çevreci gruplar arasında bir yeknesaklık bulunmadığından, yapılan kavramsal nitelemeler gerek yazardan yazara gerekse normatif düzenlemeler bakımından ülkeden ülkeye değişkenlik göstermektedir. Kavramların ilgili yabancı ülke hukuklarındaki ve Türk

³ John Donovan, Richard Timothy Coupe, “Animal Rights Extremism: Victimization, Investigation, and Detection of a Campaign of Criminal Intimidation”, in: *European Journal of Criminology*, Cilt: 10, Sayı: 1, ss. 113-132, s. 114.

⁴ Jennifer Jean Webb, **The Thin Green Line: Geographies of Ecoterrorism in the United States**, Doktora Tezi, University of South Carolina, 2010, s. 17.

hukukundaki pozitif hukuki düzenlemeler karşısındaki durumları çalışmamızın ikinci bölümünde ele alınacaktır.

B. Çevreci Hareket

1. Çevreci Hareketin Tarihsel Gelişimi ve Ana Akımları

Çevreci hareket, insanların doğayı bencilce sömürmesinin yarattığı felaketler karşısında doğanın bizatihi değerli olduğunu kabul eden ve ekolojik krize neden olan sanayileşmiş toplumu tüm yönleriyle sorgulayan düşünce ve eylemler bütünüdür⁵. Gerek geçmişte gerekse günümüzde çevreci hareketin düşünsel ve eylemsel mücadelesi salt çevresel sorunlarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda bu sorunların temelindeki ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel sebeplerle mücadele edilerek sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir⁶.

Çevreci hareketin düşünsel ve eylemsel gelişimi, kültürel bir hareket olan Hippi hareketinden ve 1968 yılında Fransa’da başlayarak başta ABD olmak üzere birçok ülkeye yayılan öğrenci hareketlerinin oluşturduğu sosyo-politik muhalif akımdan beslenmiştir⁷. Bu dönemde ABD’nin siyahî vatandaşlarına karşı uyguladığı ırka dayalı ayrımcılık politikalarının, Vietnam savaşı, nükleer projelerin ve diğer kapitalist ve emperyalist politikaların karşısında duran hareketler, ikinci kuşak feminizm hareketinin tecrübesiyle birleşerek, çevre konusunda duyarlılığı bulunan kişi ve grupları çevreci bir hareketin etrafında buluşturmuştur⁸. Şu halde çevreci hareketin, çevre sorunlarının yeni yeni algılanmaya başladığı 1960’lı yıllarda, dönemin protest tavrından doğan bir hareket olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

⁵ Kirsten Christiansen, “When Radicals Become Terrorist: Law Enforcement and Eco-Sabotage”, in: **A New Understanding of Terrorism**, (eds. M.R. Habermeld, Agostino von Hassell) Heidelberg: Springer Verlag, 2011, ss. 87-98, s. 88., Nükhet Yılmaz Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, 2. Bası, Ankara: İmaj Yayınevi, 2012, s. 16-17., Şeref Ertaş, **Çevre Hukuku ve Hayvan Hakları Hukuku**, 2. Bası, İzmir: İleri Kitabevi, 2012, s. 59.

⁶ Manussos Marangudakis, “Rationalism and Irrationalism in the Environmental Movement – The Case of the Earth First!”, in: *Democracy & Nature*, Cilt: 7, Sayı: 3, 2001, ss. 457-467.

⁷ Christiansen, s. 88., Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 16-17.

⁸ Abdurrahman Saygılı, **Radikal Çevreci Hareketin Bir Taktiği Ekolojik Sabotaj**, Ankara: Savaş Yayınevi, 2009, s. 40, 41.

Çevreci hareketin güç kazanması, etkinlik göstermesi ve belli bir niteliğe ulaşması ise 1970’li yılları bulmuştur⁹. Bu süreçte insanlar çevresel sorunlarla ilgili bilinçlenmeye, birbirlerini etkilemeye ve kamuoyu oluşturmaya başlamışlardır. 70’li yılların başındaki bu hareketlilik, 1972 yılında Stockholm’de toplanan BM İnsanın Çevresi Konferansı’na da yansımıştır. Çevresel sorunlarla ilgili uluslararası düzeyde gerçekleştirilen ilk toplantı olma özelliğine sahip bu konferans, bir yanda hükümetleri ve siyasetçileri öne çıkaran, kurumsal ve hukuki düzenlemeleri yeterli bulan pragmatik çevreci hareketi; diğer yanda ise kurumlara karşı militanca bir tavır takınan radikal çevreci hareket bir araya getirmiştir¹⁰.

Günümüzde çevreci hareket, farklı profilde kişi ve grupları kapsayan, geniş coğrafyalara yayılmış, siyasi ve sosyal bir hareketi ifade etmektedir¹¹. Heterojen bir yapıya sahip çevreci hareket, yapısal olarak farklı ve karmaşık bir görünüm arz eder. Çevreci hareket, kimi zaman hiyerarşik bir yapılanmaya sahip, ancak çoğu zaman yatay yapılanan gruplar şeklinde vücut bulmakta, kimi zamansa olay bazlı olarak yerel bir çevre sorununa karşı bir araya gelen yurttaş inisiyatifleri (kitleler) şeklinde ortaya çıkmaktadır¹².

Öte yandan benimsenen farklı düşünce ve ideolojilere göre çevreci hareket, sığ-derin, pragmatik-radikal gibi çeşitli hiziplere ayrılmaktadır. Aynı sorunlara farklı ya da benzer araçlarla çözüm arayan farklı grupların oluşturduğu çevreci hareketin¹³, esas itibarıyla pragmatik ve radikal çevreci hareket şeklinde iki ayrı grupta toplanabileceği kabul edilmektedir. Bu ayırımdaki belirleyici kriter, aynı amaca ulaşmada kullanılan farklı araçlar, taktik ve stratejilerdir¹⁴.

⁹ Michael Ziser, “Terrorists: Ecosabotage, the Militia Movement, and the Monkey Wrench Gang”, in: **Terrorism and Narrative Practice**, (eds. Thomas Austenfeld, Dimitar Daphinoff, Jens Herlth), Münster/ Berlin: Lit Verlag, 2011, s. 211., Bill Devall, **Simple in Means, Rich in Ends: Practicing Deep Ecology**, Salt Lake City: Peregrine Smith Book, 1988, s. 40., Saygılı, s. 46.

¹⁰ Hasan Ertürk, **Çevre Bilimlerine Giriş**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, 1996, s. 173.

¹¹ Ertürk, s. 173., Marry Mellor, **Sınırları Yıkarak**, Çev: Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993, s. 35’ten aktaran Saygılı, s. 38.

¹² Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 17.

¹³ Saygılı, s. 47.

¹⁴ Steve Vanderheiden, “Radical Environmentalism in the Age of Antiterrorism”, in: *Environmental Politics*, Cilt: 17, Sayı: 2, 2008, ss. 299-318, s. 302.

a. Pragmatik Çevreci Hareket

Pragmatik çevreci hareket, sanayileşmiş uygarlığa karşı topyekün bir muhalefet sergilemeyen, somut bir çevresel sorunu mikro düzeyde ele alan, bu sorunla mücadele ederken otoriteyle çatışmayan, sistem içi ve demokratik çözüm yollarına başvurarak uzlaşşı arayan, çevreci hareket içinde çoğunluğu oluşturan kesimdir¹⁵. Stratejisini *sığ ekoloji*¹⁶ anlayışına dayandıran pragmatik çevreci hareket, içinde bulunduğu kapitalist sistemi sorgulamamakta, sisteme karşı ılımlı bir tutum sergilemekte ve yine sistemin meşru gördüğü araçlara başvurarak çevreyi korumayı ve toplumda çevrenin korunması bilincini oluşturmayı hedeflemektedir¹⁷. Böylelikle pragmatik çevreci hareket, çevrenin ve türlerinin korunmasına kendini adayan, teknolojiyle barışık, amaca ulaşırken apolitik duruş benimseyen, gerektiğinde devlet ve sanayi kuruluşlarıyla işbirliği yapan sivil toplum hareketi olarak anlaşılmaktadır¹⁸.

Pragmatik çevreci hareketin taktik olarak başvurduğu araçlar arasında, şiddet içermeyen barışçıl protesto eylemleri düzenlenmesi, lobicilik ve dernekleşme faaliyetleri ile baskı grupları oluşturulması ve çevreye zarar veren eylemlere karşı yargı yoluna başvurulması örnek olarak gösterilebilir¹⁹. Ayrıca siyasi parti şeklinde kurulan yeşil partileri de pragmatik çevreci hareket içinde saymak mümkündür²⁰.

Faaliyette bulunulan ülke ile faaliyet düzeyi (bölgesel-küresel), pragmatik çevreci hareketin taktik ve stratejisini belirleyen etmenlerdendir. Örneğin faaliyette bulunulan ülkenin sosyo-politik ve kültürel koşullarına bakıldığında, Avrupa ülkelerindeki çok partili siyasal hayat, orantılı temsil sistemi, yeşil partilerin parlamentoda temsil imkânı bulması gibi hususlar, çevreci grupları aktif siyasete katılmak suretiyle mücadeleye iterken; ABD'deki pragmatik gelenekler, iki partili sistem ve federatif yapı, pragmatik çevrecileri yerelden federal düzeye lobicilik

¹⁵ Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 18.

¹⁶ Bkz. s. 121.

¹⁷ Saygılı, s. 48.

¹⁸ Mellor, s. 35'ten aktaran Saygılı, s. 38.

¹⁹ Jennifer Varriale Carson, "Left-wing Terrorism: From Anarchists to the Radical Environmental Movement and Back", in: **The Handbook of the Criminology of Terrorism**, (eds. Gary LaFree, Joshua D. Freilich) West Sussex: John Wiley & Sons Publishing, 2017, s. 319.

²⁰ Astrid Bötticher, Miroslav Mares, **Extremismus**, München: Oldenbourg Verlag, 2012, s. 387.

yapmaya, dava ve uzlaşma yollarını kullanmaya sevk etmiştir²¹. Pragmatik çevreci hareketin taktik ve stratejisi, ceza hukukunun ilgi alanı dışında kalmaktadır.

b. Radikal Çevreci Hareket

Radikal çevreci hareket, sanayileşmeyi ve kapitalizmi günümüzde yaşanan ekolojik krizin temel nedeni olarak gören ve bu sistemin tüm kurumlarına karşı sert bir muhalif tutum sergileyen, çevresel sorunları tüm nedenleriyle birlikte bütünsel olarak ele alan ve çevreci hareket içinde azınlığı oluşturan kesimdir²². Radikal çevreci hareket; yeşil anarşizm, derin ekoloji, eko-feminizm, sosyal ekoloji, kapitalizm ve küreselleşme karşıtı protestolar, hayvan hakları aktivizmi gibi geniş yelpazede birçok hareketi içine alan bir kavramdır²³.

Radikal çevreci hareket 1960'lı yılların çalkantılı politik ve kültürel ortamında doğduğundan bu dönemin ruhunu taşımaktadır. Özellikle Afro-Amerikalıların medeni haklar mücadelesi, Vietnam savaşına karşı gerçekleştirilen eylemler, birçok ülkeye yayılan öğrenci hareketleri, ikinci kuşak feminizm hareketi gibi bu döneme damgasını vuran olaylar, 60'lı yıllarda aktivizm bayrağını zirveye taşıyan olayların başında gelmektedir. Bu hareketler her ne kadar ideolojik olarak birbirinden farklı olan Marksizm, sosyalizm, feminizm, post-modernizm ve doğu dinlerinden beslense de, radikal çevreci hareket bu ideolojileri konsantre bir şekilde *derin ekoloji* ideolojisiyle bünyesinde toplamıştır²⁴. Radikal çevrecilik derin ekoloji yaklaşımını temsil etmesiyle ana akım (sığ) çevreci hareketlerden ayrılmaktadır. Derin ekoloji felsefesi, radikal çevrecileri ekotaja yönlendiren felsefi bir saik olarak ileride incelenecektir²⁵.

²¹ Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 20-21.

²² Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 18.

²³ Bron Taylor, "Radical Environmentalism", in: *Encyclopedia of Religion and Nature*, London & New York: Continuum, 2005, ss. 1326-1335, s. 1326., Nedo Danilovic, Dragan Manojlovic, "Criminology and Victimology Typology Aspects of Terrorism", in: *Megatrend Revija*, Vol. 10, No 3, Belgrad: 2013, ss. 65-92, s. 82.

²⁴ Donald R. Liddick, **Eco-Terrorism, Radical Environmental and Animal Liberation Movements**, London: Praeger, 2006, s. 19.

²⁵ Bkz. s. 137.

Radikal çevreci hareketi pragmatik çevreci hareketten ayıran “*no compromise*” stratejisine göre, doğanın savunulmasında ona müdahale edenler ile asla uzlaşılmayacak, herhangi bir konuda taviz verilmeyecektir. Zira doğanın içinde bulunduğu ekolojik kriz durumu, verilen tavizlerin bir neticesidir²⁶. Pragmatik çevreci hareketin sistem içinde kendine yer edinme çabasına karşın radikal çevreci hareket bir o kadar sistem dışına çıkarak şiddetli bir muhalif tutum sergilemektedir. Radikal çevreci hareket, çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi hedefine yönelik mücadelesini sürdürürken, çevre sorunlarının kapitalizmin bir sonucu olduğunu ve kapitalist sistemin çevresel tahribatı her geçen gün daha da körüklediğini vurgulayarak, ideolojik olarak temelde sert bir kapitalizm, tüketim kültürü ve sistem eleştirisi yapmaktadır²⁷.

Radikal çevreci hareketin çevresel bir sorunu ele alırken yüzeysel olarak sadece bu sorunu değil, sorunu çözme uğruna çevresel soruna neden olan tüm etmenleri bir bütün olarak ele alması ve sorunları köktenci bir yaklaşımla ortadan kaldırmayı amaçlaması, bu harekete “radikal” sıfatını vermektedir²⁸. Öte yandan sanayi ve teknoloji karşıtı olan bu hareket, politik bir duruş olarak devleti, insanın doğayla bütünleşmesinin önünde bir engel olarak görmesi ve bu suretle devleti karşısına alması itibariyle de anarşist, aşırı (ekstremist), terörist gibi sıfatlarla nitelendirilmiştir²⁹. Dolayısıyla radikal çevreciliği ana akım pragmatik çevrecilikten ayıran kriter salt taktik olarak şiddete başvurulması olmayıp, aynı zamanda radikal çevreciliğin bütüncül ve köktenci stratejisidir. Bu anlamda radikalizm, radikal çevreci hareketin çevre sorunlarına sığ-antroposantrik (insan merkezli) bakış açısını reddetmesinde, kendilerini çevrenin bir parçası olarak gören çevre tasavvurlarında ve amaca ulaşmada başvurdukları araçlarda kendisini göstermektedir³⁰. Radikal çevreci

²⁶ Saygılı, s. 92, dn. 2.

²⁷ Osman İnci, Coşkun Molla, Boran İnci, **Trakya Çevre Sorunları**, Ankara: TBB Yayınları: 240, Şubat 2014, önsözden.

²⁸ Aynı yönde Hans-Dieter Schwind, **Kriminologie**, 21. Auflage, Heidelberg: Kriminalistik, 2011, s. 36.

²⁹ Bötticher, Mares, s. 384., Ayrıca bkz. Mellor, s. 35’ten aktaran Saygılı, s. 38.

³⁰ Tony Milligan, **Civil Disobedience: Protest, Justification and the Law**, Bloomsbury Publishing, 2013, s. 105.

hareketin başvurduğu şiddetin, radikalizm, ekstremizm, terörizm kavramları ile olan ilgisine ileride ayrıntılı olarak yer verilecektir³¹.

Politik bir hareket olarak radikal çevreciliğin stratejisi; biyomerkezcilik ve derin ekoloji felsefesi iken, taktiği ise doğrudan eylem (*direct action*) üzerine kurulmuştur³². Doğrudan eylem bir çatı kavram olup, radikal çevreci grupların barışçıl nitelikteki sivil itaatsizlik eylemlerinden, doğaya zarar veren araç ve gereçlere yönelik doğa adına meşru müdafaa söylemiyle başvuru kunda kılama veya doğrudan insanlara yönelen tehdit ve şiddet eylemleri şeklindeki ekotaj eylemlerine kadar bir dizi eylemi içerisinde barındırmaktadır³³. Bu eylemlerden bazılarının insanların yaşam, sağlık ve mülkiyet gibi hukuki değerleri üzerinde ağır zarar ve tehlike yaratması nedeniyle ekotaj, ABD’de yasalar ve güvenlik birimleri tarafından “çevreci terörizm” olarak adlandırılmıştır³⁴.

2. Pragmatik Çevreci Hareketin Radikal Çevreci Harekete Bakışı

Radikal çevreci hareketin taktik olarak başvurduğu ekotaj, herşeyden önce bizatihi çevreci hareketi etkilemiş, ana akım pragmatik çevreci hareket içinde yer alanlar kişi ve gruplar, ekotajın bir taktik olarak kullanılması konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Çevreci hareket içerisindeki bir görüş, yasadışı metotların çevresel konularda daha fazla farkındalık yarattığını kabul etmektedir. Bu farkındalık yalnızca toplumun genelinde değil, aynı zamanda diğer çevreci gruplarda da etkisi göstermektedir. Örneğin radikal çevreciler tarafından gerçekleştirilen ekotajlar sonucunda ana akım çevreci gruplardan olan *National Audubon Society* ile *Wilderness Society*, antik ormanların korunması konusunu öncelikleri arasına almışlardır³⁵. Ayrıca bu görüşteki çevreciler, Derin Ekoloji ideolojisinin çarpıcı

³¹ Bkz. s. 161, vd.

³² Thomas C. Shevory, “Monkeywrenching: Practice in Search of a Theory”, in: *Environmental Crime and Criminality* (eds. Sally M. Edwards, Terry D. Edwards, Charles B. Fields), Current Issues in Criminal Justice Vol 15, Garland Publishing, New York and London: 1996, ss. 183-204, s. 198, 200.

³³ Reed Noss, “A Taoist Reply (on Violence)”, in: *Earth First!*, 3, No. 7, 1983, s. 13., Bron Raymond Taylor, “The Tributaries of Radical Environmentalism”, in: *Journal for the Study of Radicalism*, Vol. 2, No. 1, January 2008, ss. 27–61, s. 49., Bötticher, Mares, s. 387., Saygılı, s. 53

³⁴ Taylor, “Radical Environmentalism”, s. 1326.

³⁵ Dave Foreman, *Confessions of an Eco-Warrior*, New York: Crown Publishers, 1991, s. 215.

fikirleri sayesinde normalde çevresel konularla ilgilenmeyen kişilerde dahi çevre bilincinin oluştuğunu ifade etmişlerdir³⁶.

Diğer taraftan ekotaja muhalif kesim, ekotaj eylemlerinin kendi amacına zarar veren bir taktik olduğu düşüncesiyle radikal çevrecilerle aralarına mesafe koymuş ve her türlü şiddet eylemine karşı olduklarını belirterek ekotajı açıkça terörizm olarak nitelendirmişlerdir. Ayrıca bu kesim, diğer ana akım çevreci grupları ve liberalleri, radikal çevreci gruplarla aralarına mesafe koymamalarından dolayı da eleştirmiştir. Bu kesime göre ekotaj, diğer çevrecilik akımlarının ve çevreci grupların, dahası “çevre davası”nın adını kötüye çıkarmaktadır³⁷. Keza radikal çevrecilerin şiddet içerikli ekotaj eylemleri, pragmatik hayvan refahı hareketinin kamuoyundaki pozitif imajını olumsuz etkilediği ve insanları bağış yapmaktan vazgeçirdiği yönüyle de eleştirilmiştir³⁸.

Ekotajın bir taktik olarak kabul edilmesi tartışması, çevreci gruplar arasındaki düşünce farklılığının ötesinde yol ayrımlarını da beraberinde getirmiştir. Örneğin *Greenpeace* daha henüz 1970’li yılların sonlarında, taktik olarak ekotaja başvurmak isteyen üyeleriyle bağını kesmiştir. *Greenpeace*’den ayrılan aktivistlerin kurduğu *Sea Shepherd Conservation Society* daha sonra *Greenpeace* karşısında hasmane bir pozisyon almıştır³⁹.

Çevreci hareket içinde ekotajın taktik olarak kabul edilmesi, çevreci gruplar arasında “derin ekolojistler” ve “sosyal ekolojistler” ayrımını da doğurmuştur. Her iki grup da radikal çevreci hareket içinde yer almakla birlikte, sosyal ekolojistler

³⁶ M. Jimmie Killingsworth, Jacqueline S. Palmer, **Ecospeak: Rhetoric and Environmental Politics in America**, Carbondale: Southern Illinois University Press, 1992, s. 206.

³⁷ Doug Bandow, “Radical Activism Cannot Help Protect the Environment”, in: *The Environmental Crisis: Opposing View Points*, (ed. Neal Bernards) San Diego, CA: Greenhaven Publishing, 1991, ss. 254-260, s. 254-260.

³⁸ Elzbieta Posluszna, **Environmental and Animal Rights Extremism, Terrorism, and National Security**, Oxford: Elsevier Imprint, 2015, s. 68.

³⁹ Paul Watson, “Tora! Tora! Tora!” in: *The Earth First! Reader*, (ed. John Davis), Salt Lake City: Gibbs Smith Publishing, 1991, ss. 33-42, s. 32, 38.

derin ekolojistleri insanları değersizleştiren görüşlerinden ötürü eleştirmektedirler⁴⁰. Derin Ekoloji felsefesine ve eleştirisine ileride ayrıntılı olarak yer verilecektir⁴¹.

3. Radikal Hayvan Hakları Hareketi

Hayvan hakları hareketi bizatihi isminden dolayı radikal bir düşünceyi ifade etmektedir. Zira hayvanları koruma hareketi (*animal protection movement*) 19. Yüzyılda İngiltere ve ABD’de ortaya çıktıktan kısa bir süre sonra hayvan refahı hareketi (*animal welfare movement*) ve hayvan hakları hareketi (*animal rights movement*) olmak üzere ikiye ayrılmıştır⁴². Çatı bir hareket olarak hayvanları koruma hareketinde baskın ve pragmatik kesimi temsil eden hayvan refahı hareketi, daha ziyade hayvanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi, onlara insani muamele edilmesi gerekliliğini savunmakla birlikte, hayvanların insanlarla eşit tutulamayacağını ve bu nedenle insanlar gibi haklara sahip olamayacaklarını kabul etmektedir⁴³. Bu yönüyle hayvan refahı hareketi insan merkezci (antroposantrik) bir harekettir. Bu kesimdeki gruplar daha çok yerel yetkililer ile işbirliği halinde, evsiz hayvanlara barınak ve klinik sağlamak üzere çalışmaktadırlar⁴⁴.

Buna karşın hayvan hakları hareketi, hayvanların yaşam standartlarının iyileştirilmesine değil, insanların hayvanlar üzerindeki tahakkümünün tamamen sona erdirilmesine odaklanan radikal bir harekettir⁴⁵. Radikal hayvan hakları hareketi, hayvanların hakkın konusu (objesi) olmak yerine tıpkı insanlar gibi hakkın sahibi (süjesi) olmaları gerektiğini ve bu doğrultuda hayvanlara yaşam, saygı ve onur gibi dokunulamaz temel hakların tanınması düşüncesini savunmaktadır⁴⁶. Bu doğrultuda, hayvanların insanların taşınır malı olarak kabul edilmesi, besin maddesi ve giyim ürünü olarak hayvanlardan istifade edilmesi ya da bilimsel araştırmalarda denek

⁴⁰ Murray Bookchin, Dave Foreman, **Defending the Earth: A Debate**, Boston: South End Press, 1991, s. 65, 74.

⁴¹ Bkz. s. 137, vd.

⁴² Posluszna, s. 67.

⁴³ Posluszna, s. 67, 69.

⁴⁴ Posluszna, s. 67.

⁴⁵ Posluszna, s. 67.

⁴⁶ Posluszna, s. 68., Staniford, s. 45.

olarak kullanılması kabul edilemez bulunmaktadır⁴⁷. Pragmatik hayvan refahı hareketinin evcil hayvanlara yönelik çalışmalara yoğunlaşmasının aksine, radikal hayvan hakları hareketi özellikle yabani hayvanlara ve çiftlik hayvanlarına yönelik avcılık, deney ve sair kötü muamelelerle mücadele etmektedir⁴⁸. Örneğin kurt popülasyonunun kontrol edilmesi gerekçesi altında yürütülen av politikaları ya da kereste hasadında ağaçların kesilmesi, radikal hayvan hakları hareketinde Holokost'a denk tutulmaktadır⁴⁹.

Hayvan hakları hareketinin ilk kez örgütlenmeye başlaması 1824 yılında İngiltere'de kurulan *Society for the Protection of Animals* (SPCA) ile olmuştur. Kamuoyunda hayvan hakları hareketine ilişkin farkındalığın oluşması ise 1870'li yılları bulmuştur. Radikal hayvan hakları hareketinin ideolojik alt yapısının oluşturulmasında Peter Singer ve Tom Regan'ın özellikle hayvanlar üzerinde gerçekleştirilen tıbbi deneylere ilişkin çalışmalarının katkısı büyüktür⁵⁰. Hayvan hakları hareketinin ideolojik kurucu babası sayılan ahlak felsefecisi Singer'ın biyomerkezcilik görüşüne yer verdiği 1975 tarihli *Animal Liberation* adlı kitabı, hayvan hakları hareketi alanında başvuru kitabı olarak nitelendirilmektedir⁵¹. Bu kitap radikal hayvan hakları hareketini biyomerkezcilik düşüncesi ile temellendirmekle, başta İngiltere olmak üzere birçok ülkede pragmatik hayvan refahı hareketine mensup aktivistin, radikal hayvan hakları gruplarına katılmasına ve radikal çizgide yeni gruplar kurmasına öncülük etmiştir⁵². Bu tarihten iki yıl sonra *Underground Railroad* adlı grubun Hawaii Üniversitesi'nin denizcilik laboratuvarında bulunan iki yunus balığını serbest bırakması eylemi, ABD tarihindeki ilk radikal hayvan hakları eylemi olarak kayıtlara geçmiştir⁵³.

⁴⁷ Staniford, s. 45.

⁴⁸ Posluszna, s. 68.

⁴⁹ Jamie Sayen, "Developers Take the Lead in the Northeast 10 Million", in: *The Earth First! Reader*, (ed. John Davis), Salt Lake City: Gibbs Smith Publishing, 1991, ss. 80-96, s. 94., Foreman, s. 90.

⁵⁰ Yazarların hayvan hakları konusundaki yaklaşımları için bkz. Engin Arıkan, **Hayvan Refahı, Hayvan Hakları, Hayvan Hukuku**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 7, 45.

⁵¹ Sue-Ming Yang, Yi-Yuan Su, Jennifer Varriale Carson, **Eco-Terrorism and the Corresponding Legislative Efforts to Intervene and Prevent Future Attacks**, TSAS Working Paper Series, No. 14-04, May 2014, s. 14.

⁵² Posluszna, s. 68, 69. Biyomerkezciliğe ileride değinilmiştir. Bkz. s. 135.

⁵³ Harwey W. Kushner, **Encyclopedia of Terrorism**, California: Sage Publications, 2003, s. 33.

Radikal çevreci grupların faaliyet alanı genel olarak sanayileşmiş batılı ülkelerdir. Daha çok Birleşik Krallıkta ve ABD’de faal olan radikal hayvan hakları grupları, 2007 yılından itibaren başta Hollanda, Almanya, İsviçre, İtalya ve Fransa olmak üzere kıta Avrupası ülkelerinde de etkili olmaya başlamışlardır⁵⁴. Düşük bir yoğunluğa ve etkiye de sahip olsa Türkiye’de de bazı hayvan hakları grupları bulunmaktadır⁵⁵.

Radikal hayvan hakları hareketi ile radikal çevreci hareket, belli bir grup çatısı altında hareket etmemekle birlikte, gruplar arasındaki yakınlık organik olarak kuzenler arasındaki yakınlığa benzetilmiştir⁵⁶. Bu iki hareket arasındaki işbirliği AB polis teşkilatı Europol raporlarına da yansımıştır⁵⁷. Bu bağlamda PETA adlı grubun ELF ve ALF adlı gruplar ile olan işbirliği örneğine ileride yer verilmiştir⁵⁸.

Öte yandan radikal hayvan hakları hareketi ile radikal çevreci hareket arasında bazı farklılıklar olduğu ileri sürülmüştür. Buna göre radikal çevreci hareket, ağaçlar, nehirler, vb. doğal varlıklar ile bir bütün olarak ekolojik sistemin korunmasına odaklanırken; radikal hayvan hakları hareketi ise yalnızca hayvanların korunmasına odaklanmaktadır⁵⁹. Yine bu görüşe göre radikal çevreci gruplar daha ziyade maddi zarara neden olan ekotaj eylemleri düzenlemekteyken, radikal hayvan hakları grupları ise insanları hedef alan eylemler de gerçekleştirmektedir⁶⁰. Europol raporlarına yansıyan verilere göre ise kişileri hedef alan eylemlerin daha çok tehdit düzeyinde kaldığı, insanlara yönelik bedensel bir zarar verilmediği kaydedilmiştir⁶¹. Çalışmamızın ilerleyen aşamalarında ortaya koyduğumuz örneklerden de anlaşılaacağı üzere radikal çevreci gruplar ile radikal hayvan hakları grupları tarafından gerçekleştirilen eylemleri kesin bir kategorik ayırıma tabi tutmak isabetli

⁵⁴ EUROPOL, **TE-SAT 2014**, s. 43., Kushner, s. 32.

⁵⁵ Kürke Hayır Platformu (<https://kurkehayir.tumblr.com/>), Hayvan Hakları Federasyonu (www.haytap.org) (E.T.: 15.04.2020). Türkiye’de ALF adına gerçekleştirilen eylemler için bkz. s. 80.

⁵⁶ Jennifer Varriale Carson, “Left-wing Terrorism: From Anarchists to the Radical Environmental Movement and Back”, in: **The Handbook of the Criminology of Terrorism**, (eds. LaFree, Gary; Freilich, Joshua D.), West Sussex: John Wiley & Sons Publishing, s. 311.

⁵⁷ EUROPOL, **TE-SAT 2013**, s. 38.

⁵⁸ Bkz. s. 98.

⁵⁹ Yang, Su, Carson, s. 14.

⁶⁰ Carson, “Left-wing Terrorism:...”, s. 311.

⁶¹ EUROPOL, **TE-SAT 2014**, s. 43.

olmayacaktır. Her ne kadar her iki hareketin temel stratejisinde ve düşünsel öğretisinde canlılara zarar verilmemesi prensibi kabul edilmiş olsa da, her iki hareket içerisinde de mülkiyetin yanı sıra ayrıca doğrudan kişilere yönelik şiddet ve tehdit eylemlerine de başvurulduğu görülmektedir.

Taktik olarak ekotaj eylemlerine yalnızca radikal çevreci gruplar tarafından değil aynı zamanda radikal hayvan hakları grupları tarafından da başvurulduğundan, literatürde “çevreci terörizm” kavramı ile her iki radikal hareketin eylemleri de kastedilmektedir⁶². Kürk Komisyonu adlı derneğin 1993 yılında yayınlandığı rapora göre, 1977 ve 1993 yılları arasında üniversite laboratuvarları, kürk mağazaları, gıda üretim tesisleri, medikal merkezler dâhil 28 farklı girişim radikal hayvan hakları grupları tarafından hedef alınmıştır⁶³. Radikal hayvan hakları gruplarının diğer hedefleri arasında kimya ve kozmetik sektörü, kürk ve diğer hayvansal ürünler satan giyim mağazaları, et üretim tesisleri, sirkler, mezbahalar, GDO’lu gıda üretim tesisleri, hayvanlar üzerinde deneyler yapan özel sektör ve üniversite araştırma merkezleri ve bu alanlarda çalışanlar ve çalışanların aile bireyleri olmuştur⁶⁴. Ayrıca radikal hayvan hakları gruplarının bu hedeflere yönelik internet üzerinden etkili taciz kampanyaları yürütebildiği kaydedilmiştir⁶⁵.

İstatistiklere bakıldığında radikal hayvan hakları gruplarının 2000’li yıllarda ABD genelinde işledikleri suçların 1980’li ve 90’lı yıllar ile karşılaştırıldığında sayıca 6 kat arttığı tespit edilmiştir⁶⁶. Bu suçların çoğunu vandalizm, hırsızlık ve haksız yere işgal suçları oluşturmakta iken, kundaklama ve bombalama gibi eylemler toplam işlenen suçların 1/7’sini oluşturmaktadır⁶⁷. AB ülkelerinde gerçekleştirilen

⁶² Böttcher, Mares, s. 383., Yi-Yuan Su, Sue-Ming Yang, “Legislative Efforts to Prevent Eco-Terrorist Attacks”, in: **The Handbook of the Criminology of Terrorism**, (eds. Gary LaFree, Joshua D. Freilich), West Sussex: Wiley Blackwell, 2017, ss. 535-552, s. 545.

⁶³ Su, Yang, s. 538.

⁶⁴ Posluszna, s. 73., Su, Yang, s. 538., EUROPOL, **TE-SAT 2008**, s. 40., EUROPOL, **TE-SAT 2013**, s. 39., EUROPOL, **TE-SAT 2014**, s. 43.

⁶⁵ EUROPOL, **TE-SAT 2013**, s. 38.

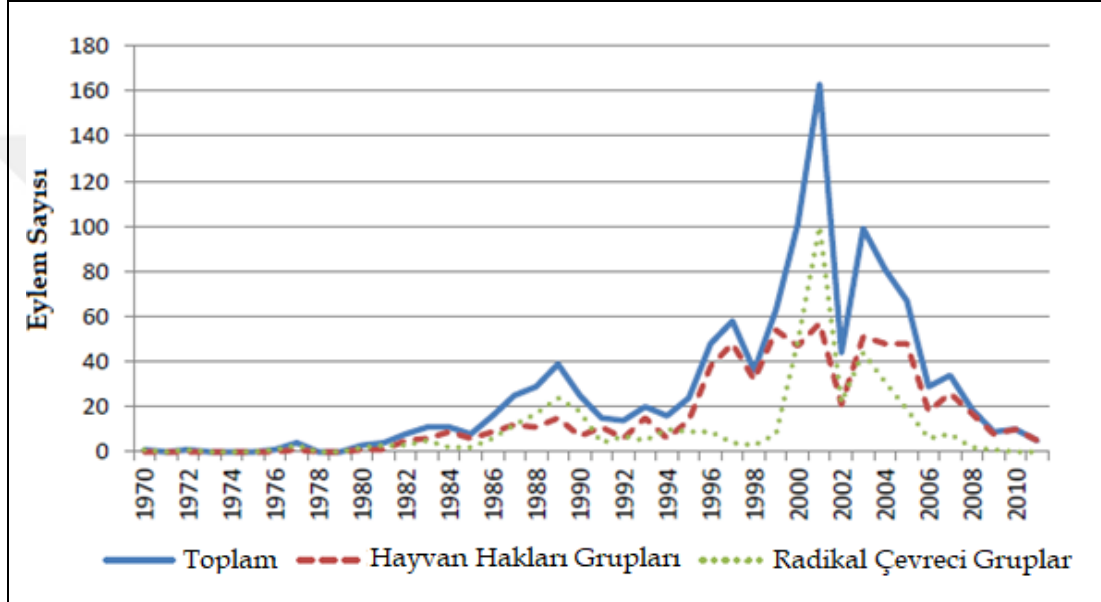
⁶⁶ Donovan, Coupe, s. 115.

⁶⁷ Donovan, Coupe, s. 115.

eylemler ise vandalizm, şantaj, hayvanların serbest bırakılması (hırsızlık/yağma), mala zarar verme, patlayıcı madde kullanma (kundaklama) türünden suçlardır⁶⁸.

Çalışmamızda ele alacağımız radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarının başvurduğu ekotaj eylemleri, çoğunlukla *Eco-Incidents Database* (EID) adlı veritabanının sağladığı veri ve istatistikler üzerinden değerlendirilecektir. Bu noktada bazı istatistiklere değinmekte fayda vardır:

Tablo 1.1: Radikal Çevreci ve Hayvan Hakları Grupları Tarafından ABD’de Gerçekleştirilen Eylemlerin Yıllara Göre Dağılımı⁶⁹

EID’nin 2012 yılında yayınladığı Tablo-1’de yer alan verilerine göre, 1970’li yıllardan itibaren dünya genelinde radikal çevreci gruplar tarafından gerçekleştirilen toplam 1.213 ekotaj eyleminin 1.107’si (%91.3) ABD’de, 65’i ise Avrupa’da gerçekleştirilmiştir⁷⁰. Europol’ün verilerine göre ise radikal hayvan hakları hareketinin Avrupa’da uzun yıllardan beri en aktif olduğu ülke Birleşik Krallık’tır. Birleşik Krallık’ta yalnızca 1999 yılında gerçekleştirilen eylem sayısı 1.200’ün üzerinde olup, mülkiyete verilen zarar 2.6 milyon pound civarındadır⁷¹. İsrail’de

⁶⁸ EUROPOL, *TE-SAT 2013*, s. 39.

⁶⁹ Yang, Su, Carson, s. 21.

⁷⁰ Su, Yang, s. 540.

⁷¹ http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/902751.stm (E.T.: 13.04.2020)

kurulan “269 Hayat” isimli örgütün Nisan 2013 tarihinden itibaren Hollanda’da gerçekleştirdiği eylemler ise Hollanda’yı Avrupa’da ikinci sıraya taşımıştır⁷².

C. Ekotaj Kavramı

1. Tanım

Ekotaj (*ecotage*) sözcüğü radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarının çevreyi ve hayvanları korumak ve çevresel zararları önlemek amacıyla kişilerden ziyade mülkiyetin tahribine yönelik gerçekleştirdikleri doğrudan eylemleri (*direct action*) ifade etmek üzere, ekoloji ve sabotaj kelimelerinin birleştirilmesi suretiyle oluşturulmuştur⁷³. Çevreci terörizm kavramının aksine ekotaj, bizatihi radikal çevreciler tarafından kullanılan bir kavramdır⁷⁴. Ekotaj dışında ayrıca *ekosabotaj*, *ekolojik sabotaj* olarak da adlandırılan⁷⁵ bu kavram, çevreye ve hayvanlara zararlı faaliyetler yürüten şirketlerin, fabrikaların, mağazaların, kamu kurumlarının, laboratuvarların, kliniklerin, vd. işyerlerinin, bunlara ait araç ve gereçler ile iş makinelerinin tahrip edilmesi, denek hayvanlarının serbest bırakılması, balina avlayan botların batırılması gibi çeşitli şiddet eylemlerini de kapsayacak şekilde kullanılmaktadır⁷⁶. Bu tür eylemleri gerçekleştiren kişiler literatürde “çevreci sabotajcı” anlamına gelen ekotör (*ecoteur*) sıfatıyla anılmaktadır⁷⁷.

İngilizcede sabotaj sözcüğü, bir çalışanın kendi çalıştığı kuruma veya rakip kuruma ya da bir kimsenin düşmana ait silahlar, maddi mal, materyal ve sair araç ve

⁷² EUROPOL, **TE-SAT 2014**, s. 43.

⁷³ Douglas Long, **Ecoterrorism**, New York: 2004, s. 17., Gerry Nagtzaam, **From Environmental Action to Ecoterrorism?**, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017, s. 5., Teale Phelps Bondaroff, “Throwing a Wrench into Things: the Strategy of Radical Environmentalism”, in: *Journal of Military and Strategic Studies*, Cilt: 10, Sayı: 4, 2008, s. 5., Linda Kiltz, “Terrorist or Ecosaboteur?”, in: **Critical Issues in Homeland Security: A Casebook**, (ed. James D. Ramsay), Colorado: Westview Press, 2014, s. 97.

⁷⁴ Manuel Mireanu, “The Criminalization of Environmental Activism in Europe”, in: *Studia Universitatis Babes-Bolyai -Sociologia*, LIX, Issue: 2, 2014, ss. 87-103, s. 91.

⁷⁵ Bu adlandırmalar sanayi devrimiyle birlikte işsiz kalan işçilerin teknolojiye karşı çıkarak makinelere yönelik gerçekleştirdikleri sabotaj eylemlerinden esinlenmiştir. Rik Scarce, **Eco-Warriors**, London and NewYork: Routledge, 2016, s. 12., Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 20.

⁷⁶ Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 20.

⁷⁷ Saygılı, s. 59.

gereçler üzerinde gerçekleştirdiği tahrip eylemlerini ifade etmek üzere kullanılmaktadır⁷⁸. Bu kavram ilk olarak sanayi devrimiyle birlikte işsiz kalan işçilerin teknolojiye karşı çıkarak makinelere yönelik gerçekleştirdikleri tahrip eylemleri için kullanılmıştır⁷⁹. Aslen Fransızca kökenli olan sabotaj “sabotage” sözcüğü, İngilizcede tahta ayakkabı-takunya anlamına gelen “Sabot” (İsp. “zapato”, İtal. “ciabatta”) ve -den, -dan eki olan “age” ekinin bileşiminden oluşup, “tahta ayakkabılarla makinelere verilen zarar” anlamında kullanılmaktadır⁸⁰. Bu tanımın kelimesi kelimesine tarif ettiği olay, 15. Yüzyılda Hollanda’da otomatik dokuma tezgâhlarının icadıyla işsiz kalan tekstil işçilerinin geleneksel tahta ayakkabılarını (Hol. “klomp”) bu tezgâhların dişlileri arasına atarak gerçekleştirdikleri isyandır⁸¹. Sabotaj sözcüğü Türkçeye dar bir şekilde “baltalama” olarak çevrilmiştir⁸².

Ekotajın kavram olarak literatürde çeşitli tanımları yapılmış olmakla birlikte, tanımda yer verilen unsurlar arasında bir yeknesaklık bulunmamaktadır. Tanıma ilişkin uyumsuzluk, daha ziyade ekotaj eylemlerinin yöneldiği maddi konu üzerindedir. Bir görüşe göre ekotaj, ekolojik zararları önlemek amacıyla mülkiyete yönelik gerçekleştirilen tahrip eylemleridir⁸³. Bu görüş, ekotajın maddi konusunun yalnızca eşya, mal ve sair araç-gereç gibi cansız varlıklar olduğunu vurgulamaktadır. Türkçe literatürde Saygılı tarafından yapılan tanımda da ekotajın yöneldiği maddi konu eşya ile sınırlandırılmıştır⁸⁴.

⁷⁸ “Sabotage”, in: <https://dictionary.cambridge.org>, <https://www.merriam-webster.com/> (E.T.: 27.02.2019)

⁷⁹ Scarce, 12., Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 20.

⁸⁰ Edward Abbey, **The Monkey Wrench Gang**, New York: Harper Collins Publishers, 2006, giriş kısmından.

⁸¹ David Sumner, Lisa Weidman, “Eco-terrorism or Eco-tage: An Argument for the Proper Frame”, in: *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment*, Cilt: 20, Sayı: 4, 2013, ss. 855-876, s. 872.

⁸² <http://www.tdk.gov.tr> (17.12.2018)

⁸³ Christopher Manes, **Green Rage: Radical Environmentalism and the Unmaking of Civilization**, Toronto: Little, Brown, and Company, 1990, s. 175.

⁸⁴ Bu tanıma göre; “ekotaj, bir kişi ya da grubun çevreyi korumak için çevreye kasten zarar veren veya vemesi muhtemel olan bir işlem ve/veya eylemi engellemek/durdurmak/ortadan kaldırmak amacıyla çevreye zarar veren faaliyetleri gerçekleştiren özel kişi ya da kamu tüzel kişilerinin mülkiyetlerine karşı geleneksel hukuk kurallarını ihlal ederek sembolik bir şiddet uyguladıkları doğrudan eylemin radikal taktiğidir.” Saygılı, s. 68.

Nitekim ekotaj eylemlerinin canlılardan ziyade mülkiyete karşı gerçekleştirilen eylemler olduğunu ifade etmek üzere İngiliz anahtarı “*monkeywrenching*” sembolü ve sözcüğü de kullanılmaktadır⁸⁵. Bu sembol ilk kez 1975 yılında Amerikalı yazar Edward Abbey tarafından yayınlanan “*The Monkey Wrench Gang*” (İngiliz Anahtarı Çetesi) adlı kurgusal romanda geçen çevreci çetelerle özdeşleştirilmiştir⁸⁶. Bu kavram Earth First! grubunun kurucu lideri Dave Foreman tarafından, “*doğal çeşitliliğin ve yabanıl hayatın tahribine karşı barışçıl direniş*” olarak tanımlanmıştır. Bu direnişin ilkeleri arasında canlı varlıklara hiçbir şekilde zarar verilmeyeceği, bu prensibi hayata geçirmek için gerekli tedbirlerin alınacağı, ekotajın hedefine yalnızca canlıların hayatına zarar veren iş makinelerinin ve ekipmanların konulacağı belirtilmiştir⁸⁷. Zira mülkiyete/mala/eşyaya yönelik şiddet, insan yaşamı ile kıyaslandığında önemsiz bir nitelikte görüldüğünden, ekotörlerin şiddete başvururken başkalarına zarar vermemek konusunda son derece dikkatli olmaları, aksi halde kullanılan aracın, amacın meşruiyetini ortadan kaldıracacağı ifade edilmiştir⁸⁸.

Ekotaj kavramını ve bu bağlamda eylemin yöneldiği maddi konuyu geniş anlamda ele alan görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşteki yazarlardan *Vanderheiden*, ekotajı, radikal çevreci grupların ciddi çevresel zararlara neden olan kişi ve kurumları ekonomik zarara uğratmak amacıyla gerçekleştirdikleri hukuka aykırı taktik eylemler olarak tanımlamaktadır⁸⁹. Bu minvalde bir tanım veren *Martin* de ekotajı, çevresel zarara neden olan iş, eylem ve süreçleri önlemek veya yavaşlatmak amacıyla, dini veya ahlaki/etik saiklerle gerçekleştirilen hukuka aykırı eylemler olarak tanımlamıştır⁹⁰. Her iki yazar da ekotaj tanımında eylemleri konu bakımından

⁸⁵ Martha F. Lee, “Violence and the Environment: The Case of ‘Earth First!’”, in: *Terrorism and Political Violence*, Cilt: 7, Sayı: 3, 1995, ss. 109-127, s. 109.

⁸⁶ Edward Abbey, **The Monkey Wrench Gang**, Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins Publishers, 1975.

⁸⁷ Dave Foreman, Bill Haywood, **Ecodefense: A Field Guide to Monkeywrenching**, Chico, CA: Abzug Press 3rd Edition, 1993, s. 9.

⁸⁸ Saygılı, s. 87.

⁸⁹ Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 301, 306., Steve Vanderheiden, “Eco-terrorism or Justified Resistance? Radical Environmentalism and the ‘War on Terror’”, in: *Politics & Society*, Cilt: 33, Sayı: 3, ss. 425-447, s.427.

⁹⁰ Michael Martin, “Ecosabotage and Civil Disobedience”, in: *Environmental Ethics*, Cilt: 12, Sayı: 4, 1990, ss. 291-301, s. 294. Benzer yönde başka bir tanım için bkz. Jennifer Horton, "How Eco-

sınırlamayıp gerek mülkiyete gerekse kişilere yönelik eylemleri kapsayacak bir tanım vermişlerdir. *Martin*'in tanımında dini saik olarak belirttiği husus ise, çeşitli kültürlerde doğanın aynı zamanda dini bir öge olmasına yapılan göndermedir.

Radikal çevreciler, ekotajın kapsamını insanları hedef alan saldırıları da kapsayacak şekilde genişleten ve böylelikle ekotajın daha kolay bir şekilde “çevresel terörizm” kapsamında değerlendirilmesini sağlayan geniş anlamda ekotaj tanımını değil, yalnızca çevreye ve hayvanlara zarar veren eşyaya yönelik gerçekleştirilen şiddet eylemleriyle sınırlı dar anlamda ekotaj tanımını tercih etmektedirler⁹¹. Ekotajı geniş anlamda tanımlayan yazarların genellikle radikal çevrecilere karşıt bir pozisyon alan yazarlar olduğu, dar anlamda tanımlayan yazarların ise radikal çevrecileri destekleyen yazarlar olduğu yönünde bir algı bulunmaktadır⁹².

Sonuç olarak üzerinde uzlaşa bulunan kısmı itibariyle ekotaj, ekolojik saiklerle gerçekleştirilen eylemlerdir. Bu kavram her şeyden önce -tıpkı “çevreci terörizm” (*eco-terrorism*) nitelendirmesinde olduğu gibi- sanılanın aksine doğa ve hayvanlar üzerinde zarar ya da tehlike doğuran saldırıları, diğer bir deyişle geniş anlamda çevreye karşı işlenen suçları değil, bizzat ekolojik nedenlere dayalı olarak doğa ve hayvanların savunulması amacıyla doğaya ve hayvanlara yönelik saldırılarda bulunan kişi ve kurumların her türlü araç ve gereç, ekipman, tesis, vb. mallarına yönelik gerçekleştirilen tahrip eylemlerini ifade etmektedir. Radikal çevrecilerin pratikte gerçekleştirdikleri ekotaj eylemlerinin yalnızca eşyanın tahribiyle sınırlı kalmaması, ayrıca doğrudan kişileri de hedef alması nedeniyle⁹³, çalışmamızda bütüncül bir perspektif ve değerlendirme sunabilmek için ekotaj kavramını dar ve geniş anlamda olmak üzere ikiye ayırarak kullanacağız. Bu doğrultuda çalışmamızda kullanacağımız anlamıyla ekotaj, ekolojik saik ve amaçlarla gerçekleştirilen eylemler olup, dar anlamda ekotaj ile konusu eşya olan eylemler, geniş anlamda ekotaj ile konusu kişiler olan eylemler kastedilecektir.

terrorism Works", <http://science.howstuffworks.com/environmental/green-science/eco-terror.htm> (Erişim Tarihi: 08.04.2015).

⁹¹ Krş. Gerry Nagtzaam, Pete Lentini, “Vigilantes on the High Seas?: The Sea Shepherds and Political Violence”, in: *Terrorism and Political Violence*, Cilt: 20, 2008, ss. 110-133, s. 115., Vanderheiden, “Eco-terrorism or Justified Resistance?”, s. 426, 427.

⁹² Kyle J. Bohrer, “‘Ecoterrorism’ in the United States: Industry Involvement in Group Prosecution”, Beloit College, 2014, s. 2. <https://pol.illinoisstate.edu/downloads/conferences/2014/Bohrer.pdf>

⁹³ Yang, Su, Carson, s. 25.

2. Tarihsel Olarak

İnsanoğlu tarih boyunca hayatta kalma mücadelesini kendisine ev sahipliği yapan doğaya karşı yürütmüştür. Bu süreç aletlerin icadı ile başlamış, kullanılan aletler geliştikçe insnain doğa karşısındaki baskısı da artırmıştır⁹⁴. Dolayısıyla ekotaj eylemlerinin insanlığın çoğu zaman doğa karşısında hayatta kalmasını ve bazen de bunun ötesine geçerek doğa üzerinde baskı kurmasını sağlayan iş makineleri, buldozerler, elektrikli testereler, vb. araçları hedef alması tesadüf değildir.

İnsanoğlunun doğa üzerindeki baskısının yoğunluğu ile ekotaj eylemlerinin ağırlığı, tarihsel süreç içinde doğru orantılı olarak ilerlemiştir. Örneğin ekotajın 15. Yüzyıldaki ilk ve iptidai örneklerinde görece zayıf yöntemlere başvurulmuştur. Buna karşın coğrafi keşifler, sanayileşme ve gelişen teknoloji ile birlikte insanoğlunun doğa üzerindeki hâkimiyet arzusu artmış, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında sanayileşmenin el değmemiş doğa alanlarını sömürmesiyle birlikte ekotajın da şiddeti artmıştır. ABD’de ilk ekotaj eylemleri, 1970’li yılların başında ABD’nin çeşitli eyaletlerinde faaliyet gösteren “*the Fox*”, “*Bolt Weevils*”, “*Ecoraiders*”, “*Billboard Bandits*”, “*Eco-Commandoes*” adlı gruplar tarafından, gemi bacalarının ve fabrikaların atık giderlerinin tıkanması ya da bu atıkların toplanarak şirket ofislerine atılması şeklinde gerçekleştirilmiştir⁹⁵. Ayrıca reklam panolarının tahrip edilmesi, şantiye alanlarında kullanılan araç ve gereçlerin, işaretçilerin ve iş makinelerinin yakıcı ve patlayıcı maddelerle kullanılamaz hale getirilmesi gibi yöntemlere de başvurulmuştur⁹⁶.

Bu noktada ayrıca radikal çevreci grupların kurulmasında, aktivist sayısının artmasında, taktik olarak ekotaj eylemlerinin belirlenmesi ve sistematik hale getirilmesinde büyük payı bulunan üç önemli kitaba değinmek gerekir. Bunlardan ilki, daha önce de zikretmiş olduğumuz Edward Abbey’in 1975 yılında yayımlanan

⁹⁴ Zeynep Özlem Üskül Engin, **Ekolojik Kriz, Etik ve Hukuk**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2017, s. 53.

⁹⁵ Bandow, s. 255., Russel Lee Young, “A Time Series Analysis of Eco Terrorist Violence in the United States: 1993-2003”, Doktora Tezi, Texas: Sam Houston State University, 2004, s. 56.

⁹⁶ Krş. Scott Hayes, Michael Esler, Carol Hayes, “Radical Environmentalism and Crime”, in: *Environmental Crime and Criminality, Theoretical and Practical Issues* (eds. Sally M. Edwards, Terry D. Edwards, Charles B. Fields), Current Issues in Criminal Justice Vol 15, New York and London: Garland Publishing, 1996, ss. 163-182, s. 163-164.

“*The Monkey Wrench Gang*” adlı kurgusal romanıdır. Doğanın tahrip edilmesine göz yuman politikaların eleştirildiği bu roman, Glen kanyonuna inşa edilen barajı patlatmayı hedefleyen çevreci bir çeteyi konu edinmektedir⁹⁷. Romandaki kurgusal kahramanlar, radikal çevreci grupların kurulmasında, yapılanmasında, taktik ve stratejilerinin belirlenmesinde ilham kaynağı olmuştur⁹⁸. Bu kitap, Amerikan literatüründeki gerçek hayatta somut karşılığı en fazla olan kitaplardan biri olarak kabul edilmektedir⁹⁹.

Ekotaj eylemlerinin etkin ve sistematik hale getirilmesinde rolü olan kitaplardan diğeri, Dave Foreman tarafından 1985 yılında rehber niteliğinde hazırlanan, ekotaj metotlarının ayrıntılı olarak anlatıldığı “*Ecodefense: A Field Guide to Monkeywrenching*” adlı el kitabıdır. Yayınlandığı yıl Kuzeybatı Amerika’da en çok satanlar listesine giren bu kitap, 1993 yılında kapsamı genişletilerek Edward Abbey’e ithaf edilmiştir¹⁰⁰. Kitapta yüksek gerilimli elektrik direklerinin nasıl etkisiz hale getirileceği, atık şebekelerinin nasıl tıkanacağı, tır lastiklerinin nasıl indirileceği, hava araçlarının nasıl etkisiz hale getirileceği, kereste kesimlerinin ve yol yapım çalışmalarının nasıl bloke edileceği, demir diken adı verilen çivilerin nasıl yapılacağı, hayvan tuzaklarının nerelerde bulunacağı ve nasıl etkisiz hale getirileceği, çit ve engellerin ortadan kaldırılması, kilitlerin kırılması, koku ve duman bombası yapımı, eylemlerde kullanılacak her türlü alet-edevatın temini, yapımı ve kullanımı, buldozerlerin ve diğer iş makineleri ve araçların nasıl işlevsiz hale getirileceği ile ağaçların, yolların, kayaların ve seramiklerin çivilenmesi ve reklam panolarının tahrip edilmesi konularında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Kitapta ayrıca polis ve askeri güvenlik güçlerinin olası ve çeşitli müdahalelerine karşı kamuflaj, gözaltından kurtulma gibi güvenlik ve savunma tedbir ve taktiklerine de yer verilmiştir¹⁰¹.

Ekotajın taktik gelişimine katkıda bulunan diğer kitap ise 1990 yılında Earth First! grubu üyesi Christopher Manes tarafından yazılan “*Green Rage: Radical*

⁹⁷ Saygılı, s. 92.

⁹⁸ Dave Foreman, **Confessions of an Eco-Warrior**, s. 119., Kushner, s. 111.

⁹⁹ Lawrence Buell, “What is Called Ecoterrorism”, in: *Journal of Theory and Criticism*, Cilt: 16, 2009, ss. 153-166, s. 154.

¹⁰⁰ Kitabın 3. basısının önsözüne, kitapta yer alan tüm bilgilerin eğlence amaçlı olduğu ve kimsenin ciddiye almaması gerektiği notu düşülmüştür.

¹⁰¹ Passim. Foreman, Haywood, **Ecodefense: A Field Guide to Monkeywrenching**.

*Environmentalism and the Unmaking of Civilization*¹⁰², adlı kitaptır. Bu kitapta taktik olarak ekotajın çevreye yönelik projelere karşı en etkin şekilde nasıl kullanılacağı anlatılmaktadır. Ekotaj eylemlerini anlatacağımız çalışmamızın ilk bölümünde, ekotajın anayasası niteliğindeki bu kitaplara sıkça atıf yapılacaktır.

3. Stratejik Olarak

Ekotaj eylemlerinin stratejik özellikleri Foreman tarafından belirlenmiştir. Bu özelliklerden ilki ve en temeli, ekotajda şiddet kullanımının yasak olmasıdır. Ancak bu noktada radikal çevrecilerin şiddet anlayışının yalnızca insanlara ve diğer canlılara karşı gerçekleştirilen saldırılardan ibaret olduğunu belirtmek gerekir. Bu anlayışa göre ekotaj, doğal çeşitliliğin ve yabanıl hayatın savunulmasında şiddetsiz bir direniş yöntemi olup, asla insanlara ya da diğer canlılara yönlendirilmez. Hatta insanların ve diğer canlıların yaşam ve vücut bütünlüklerine zarar verilmemesi için gerekli dikkat ve özen gösterilir, tedbirler alınır, oluşacak riskler mümkün olduğunca en aza indirgenir¹⁰³. Keza ekotaja başvururken başkalarına zarar vermemek konusunda son derece dikkatli olunması gerektiği, aksi halde kullanılan aracın, amacın meşruiyetini ortadan kaldıracığı ifade edilmiştir¹⁰⁴. Dolayısıyla ekotajın kategorik olarak hedefi, yalnızca çevreye ve hayvanlara zarar veren makineler ve diğer araç ve gereçlerdir.

Görüleceği üzere ekotaja başvuran radikal çevreciler, mülkiyete yönelik tahrip eylemlerini şiddet olarak telakki etmemektedirler. Ekotaj üzerine yapılan tartışmaların başında da, insanların yaralanmadığı, tehdit edilmediği ve zarar görmediği mülkiyete yönelik tahrip eylemlerinin bir tür şiddet eylemi olup olmadığıdır¹⁰⁵. Bu sorun çalışmamızın ilgili yerlerinde felsefi ve hukuki yönlerden tartışmaya açılacaktır¹⁰⁶.

¹⁰² Passim. Christopher Manes, **Green Rage: Radical Environmentalism and the Unmaking of Civilization**, Little-Brown Publishing, 1990.

¹⁰³ Foreman, **Confessions of an Eco-Warrior**, s. 113., Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 23.

¹⁰⁴ Saygılı, s. 87.

¹⁰⁵ Shevory, s. 194.

¹⁰⁶ Felsefi yönden bkz. s. 143, hukuki yönden bkz. s. 354.

Ekotajın diğer stratejisi ise birbirini yakından tanıyan kişiler ve gruplar (hücreler) tarafından gerçekleştirilen bireysel bir faaliyet olmasıdır. Bir şiddet eyleminin hazırlık ve icra aşamasında herhangi bir örgütün hiyerarşik yapısına dâhil olmadan ve örgütün araç-gereç desteğinden yararlanmadan, tek başına hareket eden failer için kullanılan yalnız kurt (*lone-wolf*) kavramı¹⁰⁷, literatürde radikal çevreciler için de kullanılmaktadır. Bu kişiler (hücreler) mevcut grupların, örgütlerin ya da hareketlerin ideolojilerinden etkilenecek söz konusu gruplara, örgütlere, hareketlere ya da ideolojilere destek amaçlı eyleme geçebilmektedirler¹⁰⁸. Radikal çevreci ve hayvan hakları hareketinin yapısal özellikleri ilerde ayrıntılı olarak incelenmiştir¹⁰⁹.

Ekotajın üçüncü stratejisi hedef gözetmesidir. Bu yönüyle ekotaj, düşüncesizce ve düzensizce gerçekleştirilen, hedef gözetmeyen vandalizm eylemlerinden ayrılır¹¹⁰. Radikal çevrecilere göre örneğin ağaçların kesilerek ormanların yok edilmesi ve bu suretle kereste şirketlerinin kazanç elde etmesi, piyasadaki tüm elektrikli testerelerin tahrip edilmesiyle önlenemez. Radikal çevreci düşüncede mülkiyete yönelik amaçsızca gerçekleştirilen tahrip eylemlerinin (vandalizmin) etik bir davranış olmadığı ve bizatihi kriminal bir davranış olduğu kabul edilmektedir. Keza kamuoyunda sempati kaybına neden olacağından vandalizm eylemleri radikal çevreci harekette tercih edilmez. Buna karşın hedef gözetilen ekotajda, doğaya zarar veren bir projenin zayıf yönünün tespit edilmesi ve o aracın hedef alınması söz konusudur¹¹¹. Ekotaj ile vandalizm arasındaki kriminolojik ve ceza hukuku ilişkisine ilerde yer verilmiştir¹¹².

Ekotajın dördüncü stratejik özelliği, yer ve zaman bakımından planlı olmasıdır. Örneğin belli bir yer ve zamanda barışçıl bir şekilde gerçekleştirilen bir sivil itaatsizlik eylemi ya da politik görüşmeler söz konusuysa, bu durumda ekotaja

¹⁰⁷ Edwin Bakker, Beatrice de Graaf, "Preventing Lone Wolf Terrorism: Some CT Approaches Addressed", in: *Perspectives on Terrorism*, Vol 5, No 5-6, 2011, s. 1.

¹⁰⁸ Krş. Bakker, de Graaf, s. 1.

¹⁰⁹ Bkz. s. 70.

¹¹⁰ Saygılı, s. 87, 88.

¹¹¹ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 24.

¹¹² Bkz. s. 218.

başvurmak kendi amacına zarar verebilecektir¹¹³. Nitekim radikal çevrecilerin ekotaj ile güttükleri amaçlardan biri de pragmatik çevreci hareketi muhatap kılmaktadır¹¹⁴.

Son olarak ekotajın stratejik olarak bir devrim hareketi olmadığı ifade edilmiştir. Buna göre radikal çevrecilerin herhangi bir sosyal, politik ya da ekonomik sistemi devirme gibi bir hedefleri yoktur. Zira ekotaj, doğa adına meşru müdafaa amacıyla gerçekleştirilen şiddet içermeyen eylemlerden ibaret olup, yalnızca sanayileşmenin doğa alanlarından defedilmesini hedeflemektedir¹¹⁵.

Ancak pratiğe bakıldığında ekotaja ve radikal çevrecilere stratejik olarak biçilen bu prensiplerin aşıldığı görülmektedir. Radikal çevreci hareket içinde, mevcut demokratik sistemlerin ortadan kaldırılarak yerine çevreci bir otokratik düzenin kurulması şeklinde aşırı (ekstremist) düşünceler de mevcuttur¹¹⁶. Keza radikal çevrecilerin başvurduğu sivil itaatsizlik eylemleri ile de geleneksel hukuk sisteminin ve mevcut hukuk normlarının meşruiyetini sorgulama amacı güdülmektedir¹¹⁷. Ayrıca ekotaj eylemlerinin hedefi de yalnızca mülkiyete yönelik sembolik tahrip eylemleriyle sınırlı kalmamış, doğrudan insanları hedef alan şiddet eylemleri de gerçekleştirilmiştir¹¹⁸.

4. Taktik Olarak

a. Ekotajın Hedefi

Ekotaj kavramına ilişkin yapılan tanımlarda ekotaj eylemlerinin hedefi konusunda bir uzlaşma olmadığına daha önce değinmiştik. Ancak kategorik olarak ele alındığında en azından dar anlamda ekotajın hedefi, çevreye ve hayvanlara zarar veren faaliyetlerde kullanılan her türlü araç gereç, iş makineleri ve iş yerleri gibi

¹¹³ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 24.

¹¹⁴ Bkz. s. 158.

¹¹⁵ Cesar Cuauthemoc Garcia Hernandez, "Radical Environmentalism: The New Civil Disobedience?", in: *Seattle Journal for Social Justice*, Iss. 1, Vol. 6, 2007, s. 307., Scarce, **Eco-Warriors**, s. 375., Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 24.

¹¹⁶ Bkz. s. 161.

¹¹⁷ Saygılı, s. 58, 84.

¹¹⁸ Yang, Su, Carson, s. 25.

mülkiyet araçlarıdır. Zira Foreman'ın ekotaj el kitabındaki ilk emre göre de ekotaj asla canlı varlıkları hedef almayacaktır¹¹⁹. Bu emir doğrultusunda ekotaj eylemine başvurulmadan önce hedef bölgede keşif ve planlama yapılması gerekmektedir. Bu planlama kapsamında hedefin bulunduğu yer, çevre şartları, güvenlik önlemleri, etrafta canlı bir yaşamın olup olmadığı, kullanılacak araçların seçimi gibi hususlara dikkat edilecektir. Aksi halde ekotaj eylemi başarısızlıkla sonuçlanabileceği gibi, güdülen amacın dışına çıkılarak canlılara zarar verilmesi de söz konusu olabilir.

Tablo 1.2: Radikal Çevreci ve Hayvan Hakları Gruplarının ABD'de Hedef Aldıkları Yerler¹²⁰

Hedef Türü	Radikal Hayvan Hakları Grupları		Radikal Çevreci Gruplar		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Özel Sektör	455	70.54	315	71.27	770	70.77
Kamusal Sektör	25	3.88	32	7.24	57	5.33
Üniversiteler	90	13.95	20	4.52	110	10.11
Denizcilik	1	0.16	0	0	1	0.09
Özel Mülkiyet	56	8.68	42	9.50	98	9.01
Ulaşım	0	0	0	0	0	0
Yardımcı Tesisler	0	0	14	3.17	14	1.29
Bilinmeyen	2	0.31	0	0	2	0.18
Diğer	26	4.03	21	4.75	47	4.32
Toplam	645	100.00	442	100.00	1088	100.00

Mülkiyete yönelik ekotaj eylemlerinin doğrudan hedeflerinin başlıcaları arasında; laboratuvarlar, biyomedikal araştırma merkezleri, kürk ve diğer hayvansal ürünler üreten tesisler ve bunları satan giyim mağazaları, et, süt ve balık üretim tesisleri, kimya ve kozmetik sektörü, ilaç şirketleri, sirkler, baz istasyonları, mezbahalar, çiftlikler, kayak tesisleri, GDO'lu gıda üretim tesisleri, her türlü avcılık faaliyeti, sportif arazi araçları (SUV) satan galeriler, inşaat şirketleri, kereste fabrikaları, et restoranları ile bu faaliyetlerde görev alan kişiler yer almıştır. Ekotajın

¹¹⁹ Vanderheiden, "Radical Environmentalism...", s. 315.

¹²⁰ Yang, Su, Carson, s. 25.

dolaylı hedefleri arasında ise söz konusu faaliyetleri destekleyen iş ortakları, bankalar, taşımacılık şirketleri ile doğrudan ya da dolaylı olarak söz konusu faaliyetler ile ilişkili kişilerin aile bireyleri yer almaktadır¹²¹.

b. Başvurulan Araçlar

Foreman tarafından belirlenen prensiplere göre ekotaj eylemleri, mümkün olan en basit ve en güvenli araçla gerçekleştirilmelidir. Zira ekotajın amacı ciddi bir endüstriyel zarar yaratmak değildir. Bu nedenle patlayıcılar, ateşli silahlar ve diğer tehlikeli araçların kullanılmasından kaçınılmalıdır. Keza bu araçların bulundurulması ve kullanılması güvenlik güçlerinin müdahalesini gerektireceğinden ve kamuoyu desteğinin kaybına neden olacağından tercih edilmemelidir¹²². Ancak aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere pratikte bu prensibe uyulduğu söylenemez.

Tablo 1.3: ABD’de Gerçekleştirilen Eylemlerde Kullanılan Araçlar¹²³						
	Radikal Hayvan Hakları Grupları		Radikal Çevreci Gruplar		Toplam	
Araçlar	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Biyolojik/Kimyasal	9	1.40	3	0.68	12	1.10
Ateşli Silahlar	3	0.47	1	0.23	4	0.37
Patlayıcı, Bomba, Dinamit	23	3.57	19	4.30	42	3.86
Sahte Silah	6	0.93	3	0.68	9	0.83
Yakıcı Silahlar (Molotof Kokteyli)	88	13.64	91	20.59	179	16.54
Sopa ve Türevi	18	2.79	1	0.23	19	1.75
Sabotaj Ekipmanı	15	2.33	64	14.48	79	7.26
Diğer	13	2.02	4	0.90	17	1.56
Bilinmeyen	488	75.66	264	59.73	752	69.12
Silahsız	2	0.31	0	0	2	0.18
Toplam	645	100.00	442	100.00	1088	100.00

¹²¹ Yang, Su, Carson, s. 26., Posluszna, s. 73., Su, Yang, s. 538., EUROPOL, TE-SAT 2008, s. 40.

¹²² Foreman, Haywood, Ecodefense, s. 24.

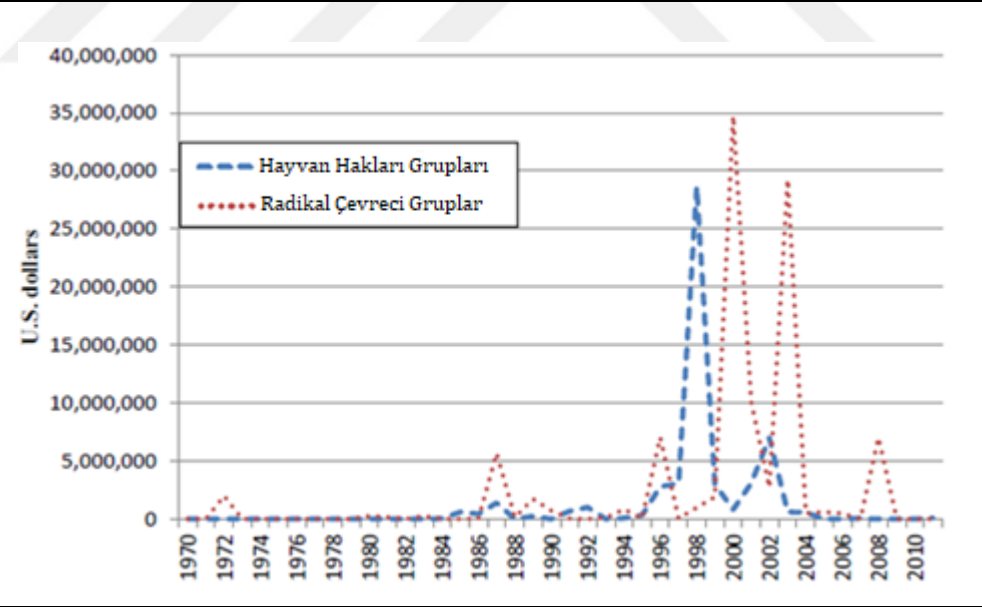
¹²³ Yang, Su, Carson, s. 27.

Bu istatistikte çoğu olayla ilgili silah bilgisine ulaşamamıştır. Ancak diğer veriler üzerinden yapılacak kaba bir hesaplama olayların % 70'inde ateşli silah, yakıcı ve patlayıcı madde kullanıldığını söylemek mümkündür.

c. Verilen Zararlar

Önde gelen radikal çevreci gruplardan Earth First!'ün yayınladığı rakamlara göre 90'lı yılların başında ekotaj eylemleriyle hedef kişi ve kurumlara verilen yıllık zarar 20-25 milyon dolar civarındadır¹²⁴. Bir başka istatistiğe göre 1996 yılına kadar ABD ve Kanada'da gerçekleştirilen 600 ekotaj eylemi, 100 milyon dolara yakın zarara neden olmuştur¹²⁵. FBI tarafından yayımlanan istatistiğe göre ise, 2003 ve 2008 yılları arasında mülkiyete karşı gerçekleştirilen ekotaj eylemleri sonucu 300 milyon dolar maddi zarar meydana gelmiştir¹²⁶. Hayvan hakları hareketinin Birleşik Krallık'ta yalnızca 1999 yılında gerçekleştirdiği 1.200'ün üzerindeki eylem, 2.6 milyon pound tutarında mülkiyete yönelik zarar ortaya çıkarmıştır¹²⁷.

Tablo 1.4: Radikal Çevreci ve Hayvan Hakları Gruplarının ABD'de Mülkiyete Verdikleri Zarar¹²⁸

¹²⁴ C.M., "Monkey Wrenching", in: *The Earth First! Reader* (ed. John Davis), Peregrine Smith, Salt Lake City: 1991, ss. 256-262, s. 258.

¹²⁵ Bondaroff, s. 1.

¹²⁶ Danilovic, Manojlovic, s. 82., Brent Baldwin, "Wade's War", in: *Style Weekly*, 06.02.2008, <http://www.styleweekly.com/article.asp?idarticle=16293> (E.T.: 03.05.2018)

¹²⁷ http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/902751.stm (E.T.: 13.04.2020)

¹²⁸ Yang, Su, Carson, s. 22.

II. EKOTAJ EYLEMLERİ

A. Genel Olarak

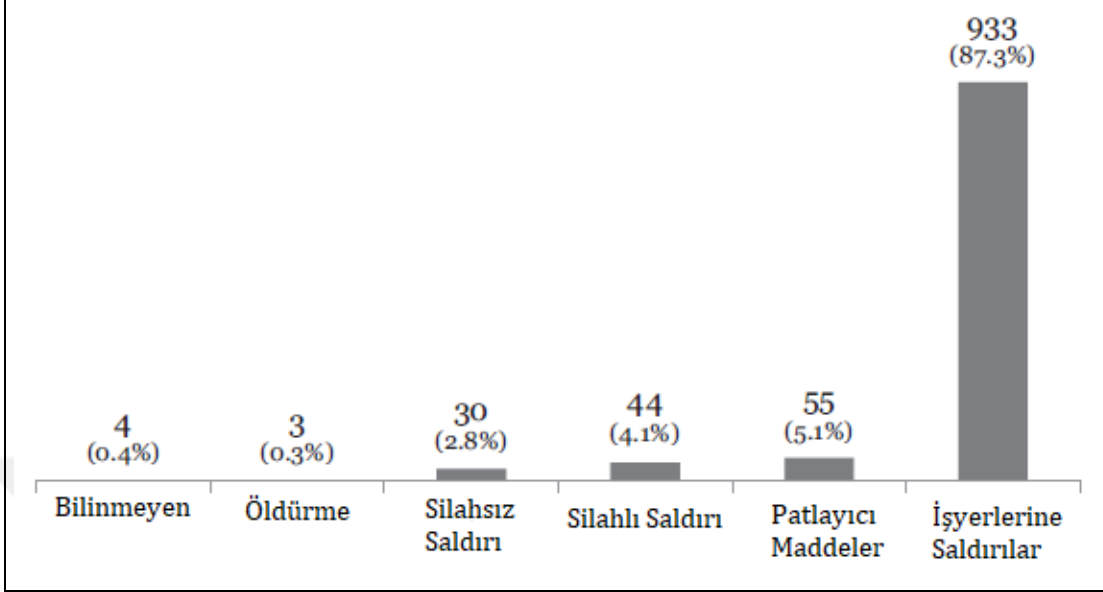
Hedef, yöntem, kullanılan araç-gereç ve etki bakımından çeşitli şekillerde gerçekleştirilebilen başlıca ekotaj eylemleri arasında; iş makinelerine ve araç-gereçlere zarar vermek, işyerlerini ablukaya almak, fabrika bacalarını, akarsu ve göllere boşalan kanalizasyonları tıkmak, kesilmesini önlemek için ağaçları çivilemek, avcı gemilerine, petrol ve doğalgaz platformlarına zarar vermek, deney ve çiftlik hayvanlarını kaçıracak serbest bırakmak ve ayrıca doğrudan kişileri hedef alan şiddet ve tehdit eylemlerini saymak mümkündür¹²⁹. İstatistiklere göre ekotaja en çok maruz kalan hedef, çevreye ve hayvanlara zararlı faaliyetlerin yürütüldüğü işyerleridir.

Tablo 1.5: Radikal Çevreci ve Hayvan Hakları Gruplarının ABD’de Gerçekleştirdikleri Eylem Türleri¹³⁰						
	Radikal Hayvan Hakları Grupları		Radikal Çevreci Gruplar		Toplam	
Eylem Türü	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Öldürme	3	0.47	1	0.23	4	0.37
Silahlı saldırı	18	2.79	38.	8.60	56	5.15
Bombalı saldırı	34	5.27	30	6.79	64	5.88
İşyerlerine yönelik saldırı	588	91.16	380	85.97	968	89.06
Silahsız saldırı	21	3.26	12	2.71	33	3.03
Bilinmeyen	2	0.31	1	0.23	3	0.38
Toplam	645	100.00	442	100.00	1088	100.00

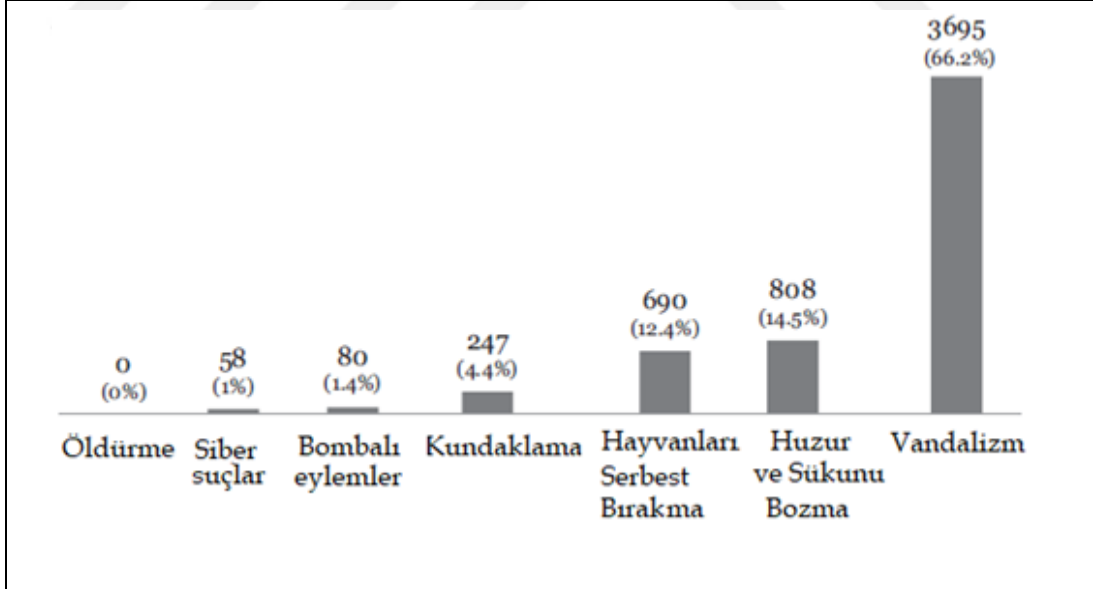
¹²⁹ EUROPOL, **TE-SAT 2013**, s. 39., Long, s. 17., Ziser, s. 211., Saygılı, s. 58.

¹³⁰ Yang, Su, Carson, s. 25.

Tablo 1.6: Radikal Çevreci ve Hayvan Hakları Grupları Tarafından 1970-2007 Yılları Arasında ABD’de İşlenen Suçlar¹³¹

Tablo 1.7: Radikal Hayvan Hakları Grupları Tarafından 2003-2010 Yılları Arasında İşlenen Suçlar¹³²

¹³¹ Sivan Hirsch-Hoefler, Cas Mudde, ““Ecoterrorism”: Terrorist Threat or Political Ploy?”, in: *Studies in Conflict & Terrorism*, Cilt: 37, Sayı: 7, 2014, ss. 586-603, s. 596.

¹³² Hirsch-Hoefler, Mudde, s. 596.

Gerek ekotaj sözcüğünün kelime anlamı gerekse ekotaja ilişkin ortaya konulan stratejik prensipler bu saldırıların maddi konusunun her ne kadar çevreye zarar veren araç-gereçler olduğunu ifade etmekteyse de, pratikte gerçekleştirilen ekotaj eylemleri bununla sınırlı kalmamıştır. Gerçekten de ekotajın çevreye zarar veren faaliyetler yürüten işletmelerden ya da çevreye zarar veren politikalardan sorumlu kişilerin hayatına, vücut bütünlüğüne, sağlığına ve hareket özgürlüklerine yönelik de gerçekleştirildiği görülmektedir¹³³. Bu nedenle çalışmamızda kategorik olarak dar ve geniş anlamda ekotaj şeklinde bir ayırıma gidilmiştir.

Dar anlamda ekotaj olarak sınıflandırdığımız eylemler, çevreye ve hayvanlara zarar veren faaliyetlerde kullanılan işyeri, iş makinesi, araç ve gereç nevinden her türlü eşyadır. Buna göre eylemin doğrudan üzerinde gerçekleştirildiği maddi konunun eşya olması ve eylemin etki ve neticelerinin de yalnızca eşya üzerinde gerçekleşmesi halinde dar anlamda ekotajdan bahsedilecektir. Bu noktada dar anlamda ekotaj eylemleri, genel itibariyle mala zarar verme suçunu oluşturan eylemlerdir. Buna karşın ekolojik saiklerle gerçekleştirilen diğer eylemlerin maddi konu olarak doğrudan kişileri hedef alması ya da eşya üzerinde işlenmekle birlikte neticesi itibariyle ayrıca insanlar üzerinde zarar ya da somut tehlike gerçekleştirmesi halinde ise geniş anlamda ekotaj söz konusu olacaktır. Geniş anlamda ekotaj eylemleri bir sonraki başlıkta ele alınacaktır. Ekotaj hakkında ikinci bölümde yapılacak hukuki değerlendirmede de bu ayırım üzerinden hareket edilecektir.

B. Eşyaya Yönelik (Dar Anlamda) Ekotaj Eylemleri

1. İş ve İşletmelere Yönelik Eylemler

Radikal çevrecilerin öncelikli amacı doğaya ve hayvanlara zarar veren faaliyetleri durdurmak olduğundan, öncelikli hedefleri de bu tür faaliyetleri yürüten işletme ve kuruluşlar ile bunların iştirakçileri olmuştur. Bu doğrultuda ekotaj eylemleri, çevreye ve hayvanlara zararlı nitelikteki projelere, yapılara ve tesislere, bunları yöneten işletme ve kuruluşların ya da bunların iştirakçilerinin idari bina ve tesislerine karşı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu hedeflere yönelik ekotaj eylemleri,

¹³³ Yang, Su, Carson, s. 25.

yöntem olarak; bina ve tesislerin camlarının kırılması, koku ve duman bombası atılması, spreyle sloganlar yazılması, zehirli atıkların etrafa dökülmesi, kapıların ve kilitlerin kuvvetli yapıştırıcılar ile bloke edilmesi, projelere ve deneylere ilişkin verilerin yer aldığı bilgisayarların kullanılamaz hale getirilmesi, hayvan deneylerine ilişkin kayıtların ifşa edilmek üzere ele geçirilmesi şeklinde görece hafif yoğunlukta gerçekleştirilebildiği gibi¹³⁴, hedef işletmeyi ağır maddi kayba uğratmak amacıyla yakıcı ve patlayıcı maddeler kullanılmak suretiyle de gerçekleştirilebilmektedir. Sıkça başvurulmuş kundaklama yöntemini ileride ayrı bir başlık altında ele alacağız.

İş yerlerine yönelik ekotaj eylemleri daha ziyade gündüz gerçekleştirildiğinde ses getirmektedir. Fakat bu durum ekotörlerin yakalanma riskini artırdığından, ekotaj gerçekleştirilmeden önce bazı tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu kapsamda hedef binanın ve çevrenin analiz edilmesi, kapı ve pencerelerin yerlerinin tespiti, kamera sisteminin, muhtemel tanıkların ve güvenlik görevlilerinin konumu, ekotaj sonrasında olay yerini hızlıca terk edebilmek için otoparkın kontrol edilmesi, geliş ve gidiş güzergâhlarının tespiti gibi hususlara dikkat edilmektedir¹³⁵.

Ekotörler hedef binayı daha iyi analiz edebilmek için çeşitli taktiklere başvurmaktadır. Örneğin ekotajı gerçekleştirecek kişi, kendisine iş adamı, mimarlık fakültesi öğrencisi, potansiyel bir gayrimenkul alıcısı ya da temsilcisi süsü vermek suretiyle hedef binaya girerek yetkili bir kişi nezdinde bina içinde keşif yapabilir, ekotajdan belli bir süre önce hedef şirkete iş başvurusunda bulunmak suretiyle şirket içine sızarak, şirket faaliyetlerine ilişkin detaylı bilgiler edinebilir. Ayrıca ekotajın planlanmasında kolaylık sağlaması için hedef binanın projesine ilgili yerel kurumlar üzerinden ulaşılmaya çalışılmaktadır¹³⁶.

Ekotaj eylemleri Avrupa ülkelerinde genellikle taşımacılık şirketleri, yüksek hızlı tren projeleri, enerji tesisleri ile askeri altyapılara ilişkin projelere karşı yürütülen kampanyalar kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda havaalanı inşaatları, doğalgaz ve petrol rafinerileri, tren yolları, madencilik gibi büyük altyapı

¹³⁴ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 211.

¹³⁵ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 211.

¹³⁶ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 211.

projeleri son yıllarda ekotaj eylemlerinin hedefi olmuştur¹³⁷. Europol raporlarına yansıyan bazı örnekler şunlardır:

- 2007 yılında radikal hayvan hakları grupları tarafından Birleşik Krallıkta kimya endüstrisinde faaliyet gösteren işletmelere yönelik 229 ekotaj eylemi gerçekleştirilmiştir. Çoğunluğu mala zarar verme suçu niteliğinde olan bu eylemler sırasında ayrıca yazılı ve sesli mesajlarla tehdit suçları da işlenmiştir¹³⁸.
- 2011 yılında hayvan hakları aktivistleri, dünyanın çeşitli noktalarındaki deney laboratuvarlarına denek hayvanları taşıyan bir havayolu firmasının sponsor olduğu bir golf kulübüne yönelik tahrip eylemleri gerçekleştirmişlerdir¹³⁹.
- 2012 yılında birçok AB ülkesinde havaalanı, tren yolları, madenler ve enerji santralleri gibi geniş çaplı alt yapı yatırımlarına yönelik birçok protesto eylemi gerçekleştirilmiştir. İrlanda'nın Mayo kentindeki doğalgaz rafinerisi inşaatına yönelik protestolar sırasında göstericiler, şiddet içerikli ve kamu düzenini bozucu nitelikteki eylemleri nedeniyle gözaltına alınmışlardır¹⁴⁰.
- 2015 yılında Hollanda'da doğal gaz ve petrol arama faaliyetlerine karşı gerçekleştirilen protestolar kapsamında *Nederlandse Aardolie Maatschappij* adlı petrol şirketinin ofislerine yönelik tahrip eylemleri gerçekleştirilmiştir¹⁴¹.
- 2016 yılında Belçika'da radikal hayvan hakları aktivistleri, hayvanlar üzerinde anestezişiz deneyler yapan araştırma merkezlerini ve kürk çiftliklerini basarak, ele geçirdikleri kayıtları kamuoyuyla paylaşmışlardır¹⁴².

¹³⁷ Ibid., s. 43., EUROPOL, **TE-SAT 2013**, s. 39, 40.

¹³⁸ EUROPOL, **TE-SAT 2008**, s. 41.

¹³⁹ EUROPOL, **TE-SAT 2012**, s. 29, 30.

¹⁴⁰ EUROPOL, **TE-SAT 2013**, s. 39.

¹⁴¹ EUROPOL, **TE-SAT 2016**, s. 43.

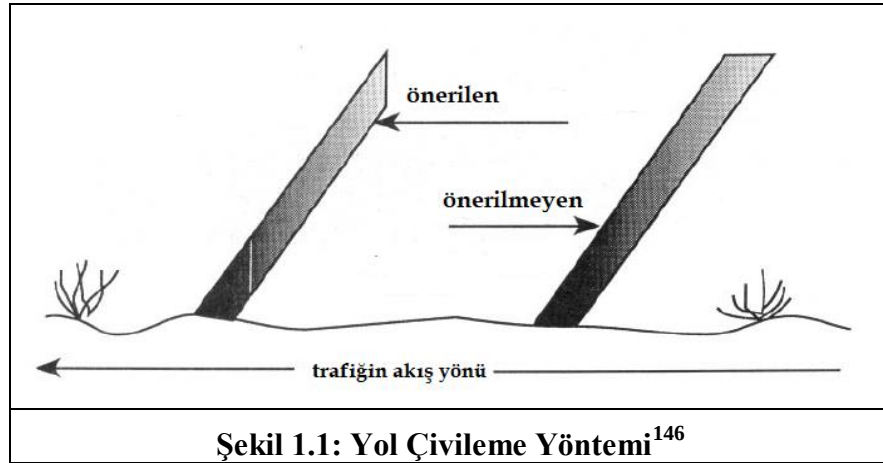
¹⁴² EUROPOL, **TE-SAT 2017**, s. 48.

- 2017 yılında Almanya’da demiryolları ve kablo bağlantılarına yönelik tahrip eylemleri gerçekleştirilmiş, ayrıca açık maden işletmesine elektrik sağlayan bir firmanın araçlarına zarar verilmiştir¹⁴³.

2. İş Makinelerine Zarar Verme

Çevreye zarar veren çoğu faaliyet iş makinelerinin kullanılması suretiyle gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla ekota, tipik bir sabotaj örneği olarak her şeyden önce iş makinelerini hedef almaktadır. Bu taktiğe, iş makinelerinin lastiklerini indirme, önemli donanımlarını parçalama, sökme, kapılarını kilitleme, borularını ve kablolarını kesme, kepçe ve buldozerlerin hidroliğini bozma, yakıt deposuna, yağ ve hava filtresine su, şeker, kum gibi harici maddeler katma, egzosta patates tıkama vb. yöntemlerle başvurulmaktadır¹⁴⁴. Buna karşın insanlara zarar verme riski nedeniyle iş makinelerinin fren sistemlerine zarar verilmesi ekotaj el kitabında kapsam dışı bırakılmıştır¹⁴⁵.

İş makinelerine yönelik uygulanan ve bir tür bubi tuzağı yöntemi olarak anılan yol çivileme (*road spiking*) şeklindeki ekotaj yöntemi ise, iş makinelerinin kullanıldığı yollara çivi çakmak ya da çivilerin çakılı olduğu plakaları yollara bırakmak suretiyle gerçekleştirilmektedir.

¹⁴³ EUROPOL, TE-SAT 2017, s. 48.

¹⁴⁴ Foreman, Haywood, Ecodefense, s. 136, 158.

¹⁴⁵ Foreman, Haywood, Ecodefense, s. 137, 160.

¹⁴⁶ Foreman, Haywood, Ecodefense, s. 106.

Kullanılan çiviler 12 mm çapındaki nervürlü inşaat demirlerinin 30 cm uzunluğunda kesilmesi ile elde edilmektedir. Bir ucu 45 derecelik açıyla kesilerek sivriltilen demirler, yollardaki lastik izlerinin üzerine gelecek şekilde çaprazlamasına çakılmaktadır. Yaklaşık 1 cm'lik kısmı dışarıda kalan çivilerin, bir insanın ayakkabısını delmeyecek kadar kör, fakat ağır araçların lastiklerine girecek kadar keskin olduğu belirtilmiştir¹⁴⁷. Ayrıca bu taktik uygulanırken olası bir lastik patlamasında sürücünün hayatını tehlikeye sokmamak için, yokuş, eğimli ya da bir yanında uçurum bulunan yolların değil, düz ve güvenli yolların seçilmesine dikkat edilmektedir¹⁴⁸.

3. Ağaç Çivileme (*Tree-spiking*)

Ağaç çivileme (*tree spiking*), kamusal alanlardaki ağaç kesimlerini önlemek amacıyla 15 ila 30 cm'lik çivilerin ağaçların gövde ve dallarına çakılması suretiyle uygulanan bir ekotaj yöntemidir¹⁴⁹. Ekotaj eylemleri içinde özel bir yere sahip olan bu yöntemde çivilerin üç farklı şekilde çakılması söz konusudur. Asıl hedef kereste şirketlerine maddi zarar vermek olduğundan, ilk yöntemde çiviler oduncuların ulaşabileceği yüksekliğin üzerine çakılır. Böylelikle kesilen ağaçların değeri düşer ve kereste satışa elverişsiz hale gelir¹⁵⁰. İkinci yöntemde ise çiviler, oduncuların ulaşabilecekleri yüksekliğe çakılmaktadır. Bu halde ise elektrikli testerelerin kullanılamaz hale getirilmesi suretiyle maddi zarar yaratılması hedeflenir¹⁵¹. Ancak elektrikli testerenin çiviyle temas etmesi işçiler için tehlike doğuracağından bu yöntem tavsiye edilmemektedir¹⁵². Üçüncü yöntemde ise çiviler alçak bir seviyeye çakılarak, kesilen ağaçların devrilmesi önlenir¹⁵³. Öte yandan her üç yöntemde de

¹⁴⁷ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 104.

¹⁴⁸ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 105.

¹⁴⁹ Su, Yang, s. 541., Kushner, s. 111., Kris R. Brown, **When Resistance is Not Enough: The Role of Ecotage in Radical Environmentalism**, Claremont McKenna College Senior Theses, Paper 712, s. 38.

¹⁵⁰ Shevory, s. 188., Brown, s. 37.

¹⁵¹ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 33.

¹⁵² Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 33.

¹⁵³ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 39.

kereste şirketlerinin çivilenen ağaçları tespit etmesi, kesim faaliyetlerini geciktirmekte ve aksatmaktadır¹⁵⁴.

Ağaç çivileme eylemi için en uygun zamanın, ormanlık bir alanın satışının açıklandığı zaman olduğu ifade edilmiştir. Zira ağaçların daha erken bir dönemde çivilenmesi halinde soyulan kabuklar kesim zamanına kadar yeniden gelişerek çivileri gizleyecektir¹⁵⁵. Bu yöntemde çakılan çivilerin kafaları sökülerek, hem çivilerin tespiti hem de tespit edilen çivilerin sökülmesi zorlaştırılmaktadır¹⁵⁶. Öte yandan çivilerin daha kolay çakılması, daha az gürültü ortaya çıkarması ve güvenlik görevlilerinin devriyeye çıkmaması gibi nedenlerle ağaç çivileme eylemlerinde yağmurlu havalar tercih edilmektedir¹⁵⁷.

Ağaçları kesecek işçilerin zarar görmemesi için kimi zaman çivilenen ağaçların işaretlendiği, eylem alanına çivilenmiştir anlamında “S” (*spiked*) harfinin yazılı olduğu bir afiş asıldığı, orman muhafaza ekipleri ile kereste şirketlerinin isimsiz ihbarlarla durumdan haberdar edildiği, ayrıca işçilerin çoğu zaman bir kontrol kabininde ya da plastik cam korumaların arkasında çalıştığı, bu nedenle ağaç çivileme şeklindeki ekotajın insanları hedef almadığı belirtilmiştir¹⁵⁸.

Ancak alınan bu tedbirler, her zaman işçilerin zarar görmeyeceğini garanti edememektedir. Örneğin *Earth First!* grubu tarafından *Louisiana-Pacific* adlı inşaat şirketinin *Coverdale, California*'daki projesine karşı 1987 yılı Mayıs ayında gerçekleştirilen ağaç çivileme eylemi, *George Anderson* adlı işçinin ölümünden dönmesine neden olmuştur. Bu olayda ağaçtaki çiviye denk gelen elektrikli testerenin zayıflayan bıçağı koparak, Anderson'ın boğazına saplanmış¹⁵⁹. Radikal çevreciler bu kazayla ilgili sorumluluğun, bıçakları zayıflayan testerenin bakımını yapmayan ve

¹⁵⁴ Brown, s. 37.

¹⁵⁵ Brown, s. 38.

¹⁵⁶ Brown, s. 38.

¹⁵⁷ Foreman, Haywood, *Ecodefense*, s. 41.

¹⁵⁸ Foreman, Haywood, *Ecodefense*, s. 33, 41., Brown, s. 37., Jesse L. Cale, *Issue Terrorism: An Analysis of Trends in North America*, Master Thesis, School of Criminology, Simon Fraser University, November 2003, s. 21.

¹⁵⁹ Bu olay sonucunda *Anderson*'un çenesi beş yerinden kırılmış, 12 dişi dökülmüş ve şahdamarı delinmiştir. Foreman, *Confessions of an Eco-Warrior*, s. 152., Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 302., Su, Yang, s. 541., Kushner, s. 111.

çalışanların iş güvenliğini sağlamayan şirket yöneticilerinde olduğunu, kendi önceliklerinin işçilerin güvenliğinden ziyade doğayı korumak olduğunu, keza ağaçların çivilenmesi sonrası gerekli ikazların da yapıldığını söyleyerek sorumluluğu reddetmişlerdir¹⁶⁰.

Gerek bu olayın etkisiyle gerekse ağaç çivileme eylemlerinin kereste şirketlerine maddi bir yük getirmesi nedeniyle 1988 tarihli *Anti-Drug Abuse Act* adlı kanuna *Anti Spiking Act* adlı kanunla ekleme yapılarak ağaç çivileme eylemleri suç haline getirilmiştir¹⁶¹. Bu olaydan sonra bazı aktivistler ağaç çivileme eyleminden vazgeçerek diğer ekotaj eylemlerine yönelmişlerdir¹⁶². Öte yandan 1990 yılında Kuzey California’da en az 12 ağaç çivileme olayı kayıtlara geçmiş, aynı yıl ağaç çivileme eylemlerinin ABD çapında kereste endüstrisine verdiği zararın 25 milyon dolara ulaştığı belirtilmiştir¹⁶³. 2001 yılı Ocak ayında ELF grubu üyesi *Frank Ambrose*, Indiana eyaletinde yüzden fazla ağacı çivilemekten dolayı tutuklanmıştır¹⁶⁴.

4. Reklam Panolarını Tahrip Etme (*Billboard bandit*)

Kapitalizmin en önemli propaganda araçlarının başında şüphesiz pazarlama ve reklamcılık gelmektedir. Yasal olması kaydıyla her türlü mal ve hizmetin ABD’de kamusal alanlardaki reklamı son derece geniş bir şekilde düzenlenmiştir. Örneğin doktorların ya da avukatların sundukları hizmetlerin dev reklam panolarında gösterimi dahi rekabeti sınırlayıcı bir durum olarak görülmemektedir.

ABD’de 1965 yılında yürürlüğe giren *Highway Beautification Act* adlı kanun ile estetik görüntüyü bozan reklam panolarının otoyollardan kaldırılması öngörülmüştür. Bu düzenlemeden olumsuz etkilenen reklam endüstrisi, yürütmüş

¹⁶⁰ Judi Bari, Judith Kohl, “Environmental Justice: Highlander After Myles”, in: *Social Policy*, Cilt: 21, 1991, ss. 71-77, s. 74., Hayes, Esler, Hayes, s. 170.

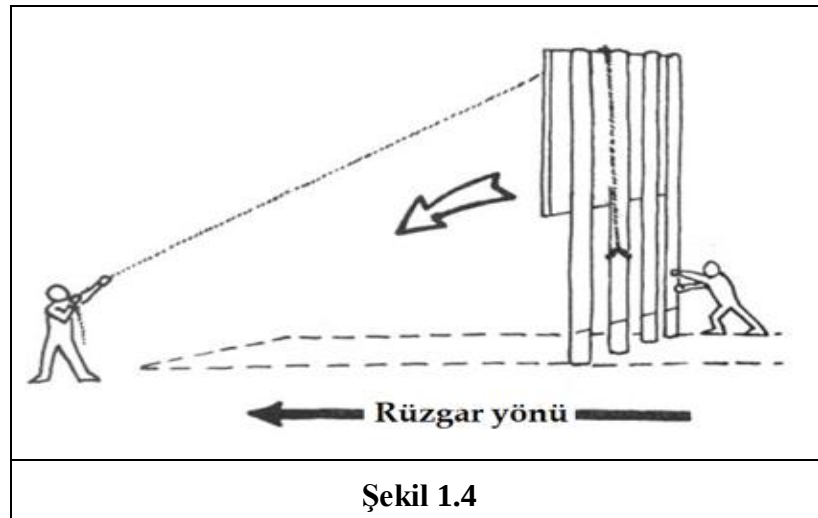
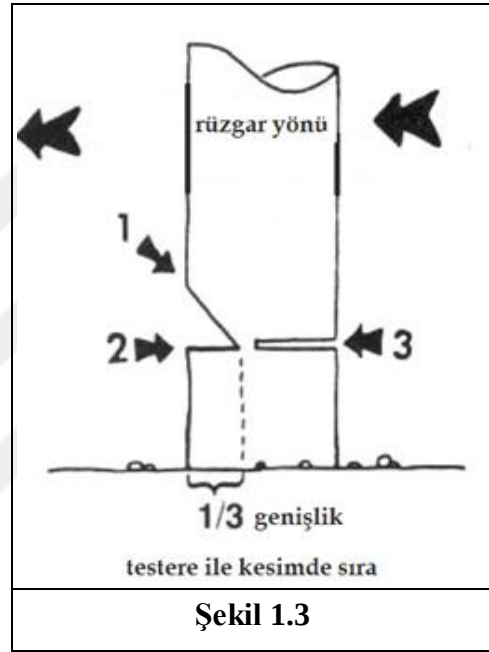
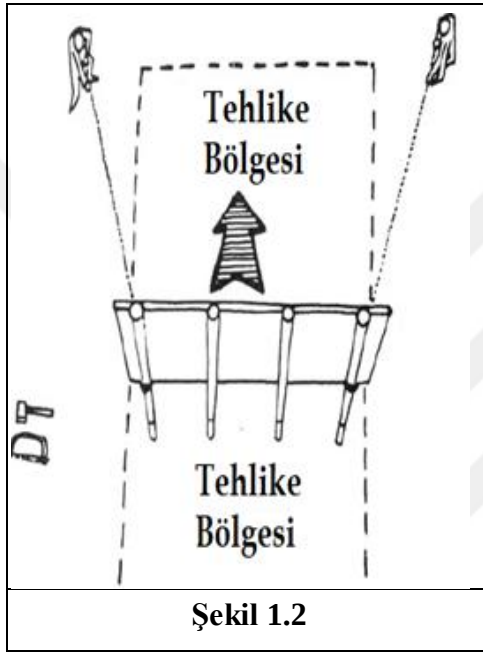
¹⁶¹ Brown, s. 40., Foreman, Haywood, *Ecodefense*, s. 43, vd. Bu kanun için bkz. s. 247.

¹⁶² Kushner, s. 111.

¹⁶³ Bondaroff, s. 13. Trip Gabriel, “If A Tree Falls in the Forest, They Hear It”, in: *New York Times*, 04.11.1990. <https://www.nytimes.com/1990/11/04/magazine/if-a-tree-falls-in-the-forest-they-hear-it.html> (E.T.: 13.04.2020)

¹⁶⁴ Kushner, s. 113.

olduğu lobicilik faaliyeti sayesinde reklam panolarının yeniden otoyollara yerleştirilmesini sağlamıştır¹⁶⁵. Bunun üzerine radikal çevreciler, doğal çevrenin estetik güzelliğini bozan reklam endüstrisini mali zarara uğratmak için reklam panolarına yönelik tahrip eylemlerine (*billboard bandit*) başvurmuşlardır. Bu eylemler ile reklam şirketlerinin faaliyetlerini kazançsız hale getirmek ve sonunda onları bu faaliyetten men etmek amacı güdülmüştür¹⁶⁶. Bu taktik ekotaj el kitabında şu şekilde resmedilmiştir:¹⁶⁷

¹⁶⁵ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 240., Saygılı, s. 104.

¹⁶⁶ Saygılı, s. 105.

¹⁶⁷ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 242, 243, 245.

Abbey'in “*The Monkey Wrench Gang*” adlı romanının en büyük etkilerinden biri de reklam panolarının tahribine yönelik eylemler konusunda olmuştur. Reklam panolarının bugünkü gibi sağlam ve korunaklı olmadığı yıllarda bu taktiğe sıklıkla başvurulmuştur. Bu taktiğe yönelik ekotaj el kitabında yer verilen ipuçları şu şekildedir: Her şeyden önce güvenli bir hedef seçimi yapılmalıdır. Hedefin yerleşim alanları dışında olması ve kolay ulaşılabilir olması önemlidir. Zira oldukça gürültülü olan bu ekotaj yönteminde yakalanma riskinin en aza indirilmesi gerekir. Bu nedenle teyakkuzda olmak için mutlaka bir dürbün hazırda bulundurulmalıdır. Araç olarak balta, kaynak kesim makinesi, elektrikli testere ve iki kişinin birlikte kullanabileceği uzun ağaç testereleri tavsiye edilmektedir. Bu araçların temininin mümkün olmadığı hallerde ise reklam panolarının boya bombaları ve sair araçlarla tahrip edilmesiyle yetinilmelidir. Haftada bir adet reklam panosunun boyanması ile yılda 500 ila 5.000 dolar arası bir maddi zarar yaratılabileceği ifade edilmiştir¹⁶⁸.

5. Elektrik Direklerini Tahrip Etme

Bu yöntemde çevreye zarar veren fabrikalara elektrik taşıyan ve aynı zamanda göç eden kuşlar için tehlike arz eden elektrik direklerinin tahrip edilmesi söz konusudur. Bu yöntemde elektrik direklerinin cıvataları sökülmekte, gürültünün sorun olmayacağı yerlerde silahla, diğer yerlerde ise zıpkın ya da balonlarla elektrik tellerine zarar verilmektedir¹⁶⁹. Bu şekilde elektrik telleri zayıflatılarak şiddetli bir rüzgârın elektrik akımını kesmesi beklenir. 1999 yılı Aralık ayında Oregon eyaletinin Bend şehrindeki bir yüksek gerilim hattı ise devrilerek devre dışı bırakılmıştır¹⁷⁰. Ancak elektrik direklerinin devrilmesi hem oldukça güç olması hem de üçüncü kişilere zarar verme riski taşıması nedeniyle pek tercih edilmemektedir. Keza devirmemekle birlikte direklerin tahrip edilmesi de çeşitli nedenlerden dolayı tavsiye edilen bir yöntem değildir. Yüksek gerilim hatlarına yönelik bir ekotaj, eylemi gerçekleştiren kişinin de yaşamını tehlikeye sokmaktadır. Keza ceza kanunlarında ağır cezaların öngörüldüğü bu tür eylemlere, kolluk birimleri ve mahkemeler tarafından da tolerans gösterilmemektedir. Ayrıca elektrik hatlarının tahrip edilmesi,

¹⁶⁸ Foreman, Haywood, *Ecodefense*, s. 248.

¹⁶⁹ Brown, s. 42.

¹⁷⁰ Matt Donohue, “Oregon’s Historic Case of Eco-Sabotage”, in: *Oregon Benchmarks, the newsletter of the U.S. District Court of Oregon Historical Society*, Summer 2007.

bölgede yaşayan insanları da mağdur edeceğinden, kamuoyunda tepkiye yol açacaktır¹⁷¹.

6. İşaretçileri Sökme

Radikal çevrecilere göre ABD’de her yıl doğa alanları üzerine binlerce kilometre yol yapılmakta, bu yollar ile çoğunlukla kerestecilik, madencilik ve petrol arama şirketlerinin faaliyetlerine hizmet edilmektedir¹⁷². Gerek yol yapım çalışmaları sırasında, gerekse kereste fabrikalarına tomruk taşıyan tırların yollarda hızlı ve etkin bir şekilde hareket edebilmesi için tepe eğimi ve virajların hesaplanmasında işaretçilere başvurulmaktadır¹⁷³. Uygulanması en basit ekotaj yöntemlerinin başında, şantiye alanlarında ya da yollarda ölçü almak için toprağa çakılan işaretçilerin sökülmesi gelmektedir. Bu tür işaretçilerin görüldüğü yerde sökülmesi, ekotajın başlıca emirlerindendir¹⁷⁴. Bu yöntem planlı bir eylem türü olmayıp, herhangi bir hazırlık veya araç gerektirmeyen, çoğunlukla tesadüfen karşılaşılan (örneğin doğa yürüyüşleri sırasında) işaretçilerin sökülmesinden ibarettir¹⁷⁵. Bu yöntem, ilgili proje ve planlamaların en azından birkaç gün de olsa aksamasına ve gecikmesine neden olabilmektedir¹⁷⁶.

İşaretçilerin sökülmesi eylemi ABD ceza kanunlarına göre mala zarar verme suçunu oluşturmaktadır. Chevron petrol şirketinin Wyoming eyaletindeki petrol arama çalışmalarında kullanılan işaretçileri söken Earth First! grubu üyelerinden Howie Wolke adlı aktivist hakkında mala zarar verme suçundan dolayı 6 ay hapis cezası, 750 dolar adli para cezası ve 2.500 dolar tazminata hükmedilmiştir¹⁷⁷.

¹⁷¹ Brown, s. 43., Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 77.

¹⁷² Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 68.

¹⁷³ Brown, s. 36.

¹⁷⁴ Brown, s. 36.

¹⁷⁵ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 66.

¹⁷⁶ Brown, s. 36., Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 66.

¹⁷⁷ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 66.

7. Ablukaya Alma (*Blockade*)

Ekotaj kapsamında başvurulanan diğery bir eylem türü hedef bina ve tesisler ile işyerlerinin ablukaya alınmasıdır. Tipik bir sivil itaatsizlik eylemi olan ablukaya alma eylemi ile bir yandan çevreye ve hayvanlara zarar verdiği düşünölen faaliyetler fiziken engellenmekte, diğery yandan protest bir eylem olarak kamuoyunun dikkati eyleme konu olan olaya çekilmektedir.

Radikal çevreciler tarafından gerçekleştirilen başlıca abluka yöntemleri arasında; insan zinciri yapma, ağaçların, vinçlerin üzerine oturma, direk ve ağaçlara kendini bağlama, hayvan deneylerinin yapıldığı laboratuarlara giriş çıkışı sağlayan kapıları yapıştırıcı veya sair maddelerle bloke etme, kozmetik dükkânlarının girişine kendini zincirleme, limanların önüne set oluşturarak balina veya fok avına çıkacak avcı teknelerini engelleme, balinalar ile avcı teknelerin arasına girme, nükleer enerji tesislerine girerek nükleer denemeleri bloke etme, hayvanları taşıyan trenlere engel olmak amacıyla demiryollarına yatma, iş makinelerinin şantiye alanlarına ya da motorlu araçların ormanlara girişini engellemek amacıyla giriş yollarına tomruk, oturma bankları, moloz ve kayalardan barikat kurma ya da çukur kazma şeklindeki eylemler örnek olarak verilebilir¹⁷⁸.

Abluka eylemlerine ilk kez 1970’li yılların başında kereste ticaretinde kullanılan yolları bloke etmek isteyen çiftçilerin başvurduğu belirtilmiştir. *Earth First!* grubu aktivistleri 1983 yılında Oregon eyaletindeki Siskiyou Ulusal Ormanı’nı korumak için iş makinelerinin kullandıkları yolu tomruklar ile bloke etmişlerdir¹⁷⁹. 1991 yılında Kanada’nın Quebec eyaletinde yaşayan yerli kabilelerden Cree kabilesi üyesi yaklaşık 600 kişi, La Grande nehri üzerine yapılan baraj projesini durdurmak üzere inşaat alanına girerek çalışmaları bloke etmişlerdir. Benzer şekilde Malezya yerlilerinden Peron Kabilesi de, yaşam alanlarındaki ormanları talan eden kereste şirketlerinin ağaç kesimlerini durdurmak için yollara barikat kurmuşlardır. Peron kabilesinden 42 göstericinin tutuklanmasıyla sonuçlanan bu eylem sonrasında,

¹⁷⁸ Schock, s. 68., Turgut, *Çevre Politikası ve Hukuku*, s. 19-20., Scarce, *Eco-Warriors*, s. 11., Posluszna, s. 73.

¹⁷⁹ Kushner, s. 111.

kereste ticaretinde kullanılan yolları bloke etmek fiili suç haline getirilerek iki yıl hapis ve 6 bin dolar para cezası öngörülmüştür¹⁸⁰.

Abluka yöntemi aktivizm eylemleri arasında güncelliğini koruyan bir yöntemdir. 2019 yılında Londra'daki bir balık pazarı yaklaşık 200 aktivist tarafından ablukaya alınmış, bazı eylemciler kendilerini pazarın girişine zincirlemiştir. Aktivistler kamu düzenini bozmaya yönelik suçlar ve işyeri dokunulmazlığının ihlalinin dolaylı gözaltına alınmışlardır¹⁸¹.

8. Atık Borularının Tıkanması (*Blockage*)

Çevresel sorunlarla mücadelede ekotajın yöneldiği bir diğer hedef, doğaya yüksek oranda atık su boşaltan kimyasal ürün ve metal işleme fabrikaları, elektrik üretim tesisleri, maden işletmeleri, petrol rafinerileri, sondaj platformları ve kanalizasyonlara ait atık borularıdır. Ekotajın öncelikli hedefi doğaya zarar veren tesislerin tahrip edilmesi olduğundan, atık borularının tıkanması yönteminde de insanlara yönelik riskler göz önünde bulundurulmaktadır. Örneğin kimya fabrikalarına soğutma suyu sağlayan boru hatlarının ağızları yüksek derecede sıcaklığa ulaşabilmektedir. Bu halde boruların tıkanması tesis içerisinde tehlikeli sonuçlara yol açabileceğinden ekotaja başvurulmamaktadır¹⁸².

Bu ekotaj yöntemine başvurulmadan önce güvenlik tedbiri olarak gözleri korumak üzere gözlük takılmakta, derinin korunması için eldiven ve yağmurluk giyilmekte, kimyasallardan korunmak için gaz maskesi takılmaktadır¹⁸³. Şayet tıkanacak boru küçük çaplı ise, öncelikle boru hattı içindeki suyun akışı kum torbaları kullanılmak suretiyle geçici olarak bloke edilir. Başka bir kum torbasının içine su, çimento ve çakıl taşları karışımı eklenerek ilk konulan torbaların arkasına

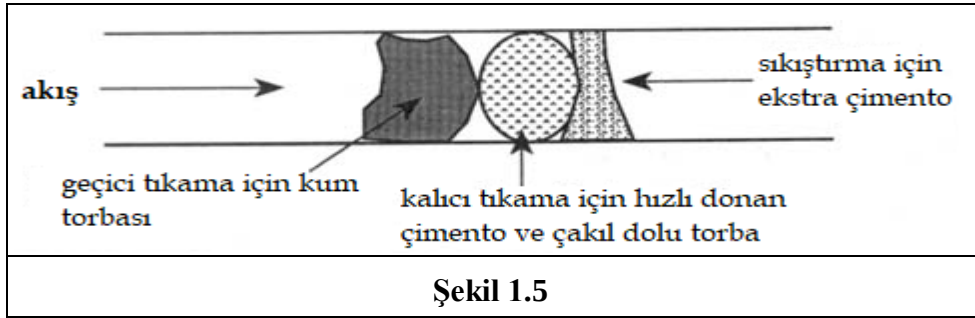
¹⁸⁰ Saygılı, s. 102-103.

¹⁸¹ <https://www.bbc.com/news/uk-england-london-50027111> (E.T.: 13.04.2020)

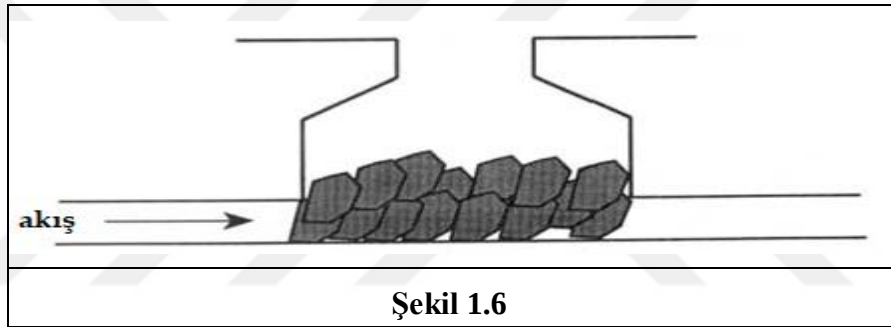
¹⁸² Foreman, Haywood, *Ecodefense*, s. 87.

¹⁸³ Foreman, Haywood, *Ecodefense*, s. 90.

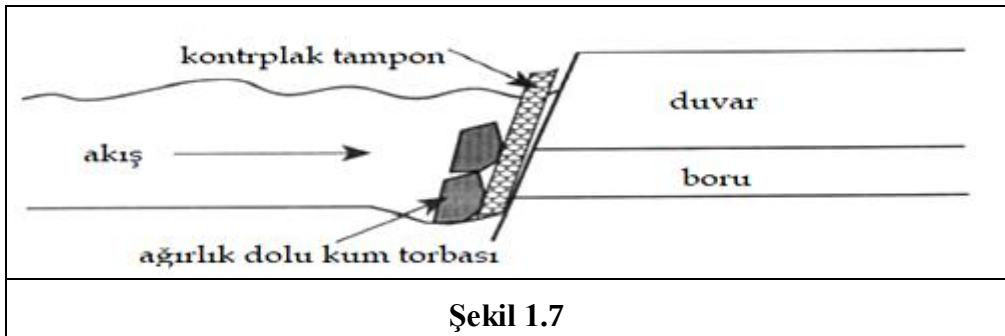
yerleştirilir. Son olarak akışın kalıcı olarak durması için çimento ve çakıl karışımıyla destek yapılır. (bkz. Şekil-1.5)¹⁸⁴

Orta çaplı boruların tıkanmasında, kanalizasyon kapağı kaldırılarak yaklaşık 25 adet 30 kiloluk kum torbaları kanalizasyona bırakılır. (bkz. Şekil-1.6)¹⁸⁵

Geniş çaplı boruların tıkanmasında, su akışını kesmek üzere boru hattının önüne kontrplak bir tampon yerleştirilir. Mümkünse bu tampon çivi tabancası ile duvara tutturulur. Daha sonra ağırlık dolu kum torbaları, tamponu destekleyecek surette suya bırakılır. (Bkz. Şekil-1.7)¹⁸⁶

¹⁸⁴ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 89.

¹⁸⁵ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 89.

¹⁸⁶ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 89.

9. Hayvanları Serbest Bırakma (*Animal Liberation*)

Radikal hayvan hakları grupları tarafından gerçekleştirilen eylemlerin başında, laboratuvarlarda, kürk üretim tesislerinde ve çiftliklerde bulunan hayvanlarının kaçırılarak doğaya bırakılması gelmektedir. Bu kapsamda ayrıca hayvanlara yönelik kayıtlar ele geçirilerek ifşa edilmekte, kafesler, tuzaklar, çitler ve tesislere ait diğer araç ve gereçler tahrip edilmekte ve ayrıca sprey boyalarla sloganlar yazılmaktadır. Hayvanları serbest bırakma eylemlerinden bazıları şu şekildedir:

- 1977 yılında kendilerine “*Undersea Railroad*” adı veren iki öğrenci, 8 yıl boyunca Hawaii Üniversitesi’nde eğitilmiş olan yunus balıklarını kaçırarak okyanusa bırakmışlardır. Olayla ilgili iki öğrenci hakkında hırsızlık suçundan 6 ay hapis cezası verilmişse de bu cezalar ertelenmiştir¹⁸⁷.
- 1982 yılı Aralık ayında ALF üyeleri “Noel Kedi Soygunu” adını verdikleri operasyon kapsamında Howard Üniversitesi Tıp Fakültesi’ne ait bir araştırma tesisinden 35 kedi kaçırarak serbest bırakmışlardır¹⁸⁸.
- Yine ALF üyeleri, 1984 yılı 28 Mayıs gecesi Pennsylvania Üniversitesine bağlı travma araştırma laboratuvarına girerek 60 bin dolar maddi zarar tutarında mala zarar verme eylemi gerçekleştirmiş ve maymunların kafatası üzerinde yapılan deneylere ait 60 saat uzunluğundaki görüntü kayıtlarını ele geçirmişlerdir. Bu görüntüler daha sonra PETA tarafından yayımlanan “*Unnecessary Fuss*” adlı belgeselin yapımında kullanılmıştır¹⁸⁹. Belgeselin yayımlanmasının ardından öncelikle laboratuvara yapılan maddi yardımlar kesilmiş, daha sonra ise laboratuvar daimi suretle kapatılmıştır¹⁹⁰.
- ALF üyeleri 9 Aralık 1984 gecesi Duarte/California’da bulunan City of Hope Ulusal Araştırma Merkezine girerek laboratuvarlarda tutulan 115 hayvanı serbest bırakmışlardır. Buradan elde edilen kayıtların yayınlanması sonucu ilgili merkez

¹⁸⁷ Posluszna, s. 71.

¹⁸⁸ Kushner, s. 33.

¹⁸⁹ Kushner, s. 33.

¹⁹⁰ Young, s. 3.

Animal Welfare Act adlı kanunu ihlal etmekten 11 bin dolar para cezasına çarptırılmış ve merkezce yürütülen birçok deney daimi surette durdurulmuştur¹⁹¹. Ayrıca merkeze sağlanan 1 milyon dolarlık araştırma fonu da kesilmiştir. Bu eylem sonucunda merkezin araştırmaları \$600.000 zarara uğrarken, tahrip edilen araç gereçlerin mali zararı \$7.000 doları bulmuştur¹⁹².

- 20 Nisan 1985 tarihinde ALF aktivistleri California Üniversitesi'nin Riverside kampüsüne tesis kapılarını sökmek suretiyle girerek 1.000 hayvanı serbest bırakmış, 17 deneyi sabote etmiş ve laboratuvar ekipmanlarına zarar vermişlerdir. Baskın görüntülerinin ve ele geçirilen belge ve kayıtların ifşa edilmesinin ardından bir araştırmacı daimi olarak hayvan araştırmalarını bırakmış, 8 deney kalıcı olarak sabote edilmiş ve toplamda \$700.000 tutarında mali zarar verilmiştir¹⁹³.
- ALF'nin hayvanları serbest bırakma eylemleri ABD'de federal hükümet tarafından da takibe alınmıştır. Ancak örgüte karşı tedbir alınması, ilk kez 1987 yılı Nisan ayında California Üniversitesi hayvan araştırmaları merkezine yönelik kundaklama eylemi sonrası mümkün olmuştur. Bu eylem ile araştırma merkezine 3.5 milyon doların üzerinde maddi zarar verilmiştir¹⁹⁴.
- 1990 yılında ALF tarafından Amerikan kürk endüstrisinin önde gelen şirketlerine karşı gerçekleştirilen Bite Back ve Bite Back II eylemleri ile, o tarih itibarıyla rekor olarak kabul edilen 10.000'den fazla vizon serbest bırakılmıştır¹⁹⁵.
- 2007 yılında ALF tarafından birçok İtalyan şehrinde kürk giyim zincirlerine yönelik kampanyalar başlatılmış, izinsizce girilen bir laboratuvardaki hayvanlar serbest bırakılmış, araç ve gereçler tahrip edilmiştir¹⁹⁶.

¹⁹¹ Kushner, s. 33.

¹⁹² Young, s. 4.

¹⁹³ Young, s. 5.

¹⁹⁴ Kushner, s. 34.

¹⁹⁵ Kushner, s. 32.

¹⁹⁶ EUROPOL, **TE-SAT 2008**, s. 41.

- 2011 yılında İspanya’da kürk çiftliklerinden 20.000 vizonu kaçıran çeşitli hayvan hakları gruplarına mensup 12 aktivist, kürk endüstrisine verdikleri ağır zarar nedeniyle çevreci terörizm ile suçlanmışlardır¹⁹⁷.
- İsrail’de kurulan 269 Life adlı grup, 2013 yılı Nisan ayından itibaren Hollanda’da vizon ve diğer kümes hayvanları ile domuzlara yapılan kötü muamelelere ilişkin yaptıkları gizli çekimlerin kayıtlarını kamuoyuyla paylaşmaktadır¹⁹⁸.

10. Kundaklama

Kundaklama eylemleri¹⁹⁹ (arson) basit hazırlanmış şekli, hedefi tahrip gücü, yarattığı yüksek ekonomik zarar ve oluşturduğu kamuoyu ilgisi nedeniyle sıkça başvurulan bir ekotaj yöntemidir. Radikal hayvan hakları hareketi tarihinde gerçekleştirilen ilk kundaklama eylemi, 1987 yılında California Üniversitesi Davis kampüsünde yer alan Hayvan Tanılama Laboratuvarı’na yönelik gerçekleştirilmiştir. Eylem sırasında ayrıca üniversiteye ait 20 araç yakılmış, oluşan maddi zarar toplamda 5.1 milyon dolara ulaşmıştır²⁰⁰. ELF’nin 1998 yılında Colorado’daki Vail kayak tesislerine yönelik gerçekleştirdiği bombalı eylemler 12 milyon dolar zarara neden olmuştur²⁰¹. 2003 yılında San Diego’da toplu konutlara yönelik gerçekleştirilen bir kundaklama eylemi 50 milyon dolar zarara neden olmuştur²⁰². Ayrıca 20 Eylül 2001 tarihinde ALF üyelerinin New Mexico eyaletinde primatlar

¹⁹⁷ Mireanu, s. 95.

¹⁹⁸ EUROPOL, **TE-SAT 2014**, s. 43.

¹⁹⁹ Bir şeyi ateşe vermek suretiyle yakmak anlamına gelen kundaklama eylemi, 5237 sayılı TCK’nın aksine, bazı ülkelerde genellikle mala zarar verme suçu dışında bağımsız bir suç tipi olarak (İng. *arson*, Alm. *Brandstiftung*, Hol. *brandstichting*) kabul edilmektedir. Birleşik Krallıkta 1971 tarihli *Criminal Damage Act* kanununda kundaklama suçu, “*yakmak suretiyle gerçekleştirilen mülkiyete yönelik tahrip ve hasar eylemleri*” olarak tanımlanmış ve insan hayatını tehlikeye sokacak nitelikteki kundaklama eylemlerine müebbet hapis cezası öngörülmüştür. *Criminal Damage Act* Kanunu md.1/3. Long, Burke, s. 16, 17. Türk Ceza Kanunu’nda ise kundaklama eylemleri, mala zarar verme suçunun nitelikli hali olarak düzenlenmiştir (TCK. md. 152/2-a).

²⁰⁰ Young, s. 6.

²⁰¹ Paul Joosse, “Leaderless Resistance and Ideological Inclusion: The Case of the Earth Liberation Front”, in: *Terrorism and Political Violence*, Cilt: 19, Sayı: 3, 2007, ss. 351-368, s. 352., Kushner, s. 113., http://www.nytimes.com/2007/05/03/us/03elf.html?_r=0 (Erişim Tarihi: 17.02.2019).

²⁰² Gary A. Ackerman, “Beyond Arson? A Threat Assessment of the Earth Liberation Front”, in: *Terrorism and Political Violence*, Cilt: 15, Sayı: 4, 2003, ss. 143-170, s. 143., Carson, “Ecoterrorism”, s. 1287.

üzerinde deneyler yapan biyomedikal araştırma merkezini kundaklama eylemleri ile Oregon eyaletindeki bir oto galerisindeki 36 adet kamyon ve jipe yönelik kundaklama eylemleri birer milyon dolarlık ekonomik zarara neden olmuştur²⁰³. Kundaklama eylemlerinin ortaya çıkardığı ağır maddi zarar nedeniyle bu tür eylemlere başvuran gruplar, FBI tarafından yerel terörizm listesine eklenmiştir²⁰⁴.

1995 ve 2010 yılları arasında ELF ve ALF tarafından gerçekleştirilen 239 kundaklama eyleminden 148'i bombalı saldırı şeklinde gerçekleşmiştir. Saldırıların hedefine ve kullanılan araçlara ilişkin istatistikler şu şekildedir²⁰⁵:

Tablo 1.8: Hedef Tipi	Yüzde %
Özel Kişilere Ait Konutlar	22.6
Et/Gıda Üretim Tesisleri	15.1
Oto Galerileri	14.2
Üniversiteler	11.3
Deri ve Kürk Şirketleri	7.5
Kamu Binaları	5.9
Kereste Şirketleri	4.6
Fast-Food Restoranları	4.6
Araştırma Merkezleri	4.6
Enerji Santralleri	1.7
Polis	0.8
Kimya Şirketleri	0.4
Diğer İşletmeler	7.1

Tablo 1.9: Saldırıda Kullanılan Araçlar	Yüzde %
Molotof Kokteyli	83.9
Boru Tipi Bomba	4.7
Bombalı Paket	1.3
Duman Bombası	1.3
Araç Bombası	0.7
Bombalama Tehdidi	1.3
Diğer Tür Bombalar	1.3
Bilinmeyen	5.4

Kundaklama şeklindeki ekotaj eylemleri birçok AB ülkesinde de gerçekleştirilmiştir. EUROPOL'un raporlarına yansıyan başlıca kundaklama eylemleri şu şekildedir:

²⁰³ Dan Oko, "Ecoterrorists Under Fire," in: *MotherJones*, 08.02.2002.

²⁰⁴ Kushner, s. 32, 34. Ackerman, s. 144.

²⁰⁵ Steven M. Chermak, Joshua Freilich, Celinet Duran, William S. Parkin, "An Overview of Bombing and Arson Attacks by Environmental and Animal Rights Extremists in the United States, 1995-2010", Final Report to the Resilient Systems Division, Science and Technology Directorate, U.S. Department of Homeland Security, College Park, MD: START, 2013, s. 3, 8-9.

- 2007 yılında Portekiz’de GDO’lu mısır tarlalarına yönelik yüzden fazla kişinin katılımıyla gerçekleştirilen ve bir hektarın üzerinde tarımsal alanın tahrip edildiği eylem, Europol raporlarına “çevreci terörizm” adıyla geçen ilk eylem olmuştur²⁰⁶.
- 2007 yılı Şubat ayında Bulgaristan’ın Bansko şehrindeki bir kayak tesisine kimliği belirlenemeyen kişilerce patlayıcı maddeler yerleştirilmiş ve doğa üzerindeki yıkıma son verilmesi çağrısı yapılmıştır²⁰⁷.
- 2008 ve 2009 yıllarında, Güney Fransa’da aktif olan *Comité d’Action Viticole* (CAV) adlı grup tarafından yabancı menşeli şarap ithalatı yapan firmalara karşı bombalı eylemler gerçekleştirilmiştir²⁰⁸. Bu saldırı Europol raporlarına terör eylemi olarak geçmiştir.
- 2009 yılında Avusturya’da bir kimya şirketinin yöneticisine ait avcı köşkü, hayvan hakları aktivistleri tarafından uzun zaman süren tehditler sonrası kundaklanmıştır. Eylem sonucunda €400.000 zarar meydana gelmiştir²⁰⁹. Bu saldırı da Europol raporlarına terör eylemi olarak geçmiştir.
- 2009 yılında Almanya, Fransa ve Lüksemburg’da kimya şirketlerinin yöneticilerin araçlarına ve evlerine yönelik asit içerikli maddeler ve diğer patlayıcılarla gerçekleştirilen saldırılar Europol raporlarına aşırı (ekstremist) eylemler olarak geçmiştir²¹⁰.
- Aynı yıl Paris’in merkezinde hayvan hakları örgütleri tarafından gerçekleştirilen saldırılarda kasaplık eğitimi veren bir okula, bir kimya şirketinin yöneticisine ait eve ve şirketin spor tesislerine yönelik kundaklama eylemleri gerçekleştirilmiştir²¹¹.

²⁰⁶ EUROPOL, **TE-SAT 2008**, s. 40.

²⁰⁷ EUROPOL, **TE-SAT 2008**, s. 40.

²⁰⁸ EUROPOL, **TE-SAT 2009**, s. 37., EUROPOL, **TE-SAT 2010**, s. 40.

²⁰⁹ EUROPOL, **TE-SAT 2010**, s. 40.

²¹⁰ EUROPOL, **TE-SAT 2010**, s. 41.

²¹¹ EUROPOL, **TE-SAT 2010**, s. 41, 42.

- 2009 yılında ALF'nin İsveç'teki yapılanması *Djurens Befrielsefront* tarafından balıkçılık sektöründeki toptancı bir firmaya ait tır ile köpek yarışlarının yapıldığı bir spor kulübü kundaklanmıştır. Diğer bir olayda ise bir et restoranı işletmecisinin evinin merdivenlerine molotof kokteyli atılmıştır. Bırakılan notta, eğer et restoranı kapatılmazsa bir dahaki sefere molotof kokteylinin yatak odasına atılacağı tehdidinde bulunulmuştur²¹².
- 2010 yılında AB ülkelerinde hayvan deneyleri gerçekleştiren kuruluşlara, kürk üretim çiftliklerine, et üretim tesislerine, sirkelere ve avcılıkla ilgili tesislere yönelik gerçekleştirilen 200'den fazla ekotaj eyleminden 24'ü yakıcı ve patlayıcı maddelerle gerçekleştirilen kundaklama eylemleridir²¹³.
- Europol tarafından 2012 yılının Temmuz ayında Amsterdam'da İngiliz polis teşkilatı adına yapılan bir operasyon kapsamında Hollanda Hayvan Hakları Örgütü'nün binasına yapılan baskında el yapımı patlayıcı bileşenlerine el konulmuştur²¹⁴. Aynı ay içerisinde Hollanda'nın Lelystad şehrindeki genetiği değiştirilmiş patates ekimlerinin yapıldığı iki tarlanın tahrip edilmesi sonucunda yaklaşık €88.000 zarar meydana gelirken; Ağustos ayında Hollanda'nın Drenthe şehrinde benzer iki tarlanın daha tahrip edilmesi sonucunda yaklaşık €150.000 zarar meydana gelmiştir²¹⁵.
- 2012 yılının Temmuz ayında İtalya'nın Torino şehrinde yüksek hızlı tren projesi (*Treno ad Alta Velocità*) karşıtı "NO TAV" hareketi tarafından demiryollarındaki sinyalizasyon araçlarına, şantiye alanlarına, tren yollarına ve trenlere yönelik gerçekleştirilen çok sayıda sabotaj ve kundaklama eylemi sonucunda trenler iş yapamaz hale getirilmiştir²¹⁶. 2014 yılında İtalya'nın Güney Tirol bölgesinin Brenner komünündeki tren yollarına iki molotof kokteyli ile düzenlenen

²¹² EUROPOL, **TE-SAT 2010**, s. 42.

²¹³ EUROPOL, **TE-SAT 2011**, s. 31.

²¹⁴ EUROPOL, **TE-SAT 2013**, s. 39.

²¹⁵ EUROPOL, **TE-SAT 2013**, s. 40.

²¹⁶ EUROPOL, **TE-SAT 2016**, s. 43. Bu tür olayların geçmişteki örneklerine bakıldığında da anarşist gruplarca aynı yöntemlere başvurulduğuna dikkat çekilmiştir. EUROPOL, **TE-SAT 2013**, s. 40.

kundaklama eylemi, Europol kayıtlarına terör eylemi olarak geçmiştir²¹⁷. Eylemler *Bussoleno Comitato di Lotta Popolare* (Halkın Mücadelesi Komitesi) adlı sol görüşlü örgüt bünyesinde düşük yoğunluklu olarak devam etmiştir. 2016 yılı Ocak ayında Bologna’da TAV şantiye alanına ve aynı yıl Mayıs ayında Roma’da demiryolları kontrol sistemlerine yönelik kundaklama eylemleri gerçekleştirilmiştir²¹⁸.

- 2013 yılının Ocak ayında İtalya’nın Montelupo Fiorentino komünündeki bir süt işletmesine yönelik ALF üyelerince gerçekleştirilen sekiz aracın kundaklanması olayında iki kişi gözaltına alınmış, olaylar Europol raporlarına terör eylemi olarak geçmiştir²¹⁹.

- 2013 yılı Şubat ayında Kuzey Yunanistan’ın Skouries madencilik bölgesinde faaliyet gösteren altın madeni şirketini protesto eden bir kısmı ağır silahlı 40-50 kişilik bir grup, özel güvenliği tehdit ederek şantiye alanına girmiş, şirkete ait araçlara ve mallara yönelik petrol bombası ve yangın bombası saldırısı ile ciddi bir maddi zarara neden olmuştur²²⁰.

- 2016 yılında Finlandiya’da Saga Furs kürk fuarına müşteri taşıyan bir otobüs firmasının filosuna yönelik ALF aktivistleri tarafından gerçekleştirilen kundaklama eylemi sonucu 1.5 milyon euro zarar ortaya çıkmıştır²²¹.

- AB çapında terör eylemi olarak nitelendirilen bir diğer ekotaj eylemi ise 2018 yılı Aralık ayında *Mavropasini Midenistes* (Kara-Yeşil Nihilistler) adlı grubun Atina’daki bir kasap dükkânına yönelik gerçekleştirdiği kundaklama eylemi olmuştur²²².

²¹⁷ EUROPOL, **TE-SAT 2015**, s. 38.

²¹⁸ EUROPOL, **TE-SAT 2017**, s. 48.

²¹⁹ EUROPOL, **TE-SAT 2014**, s. 43.

²²⁰ EUROPOL, **TE-SAT 2014**, s. 43.

²²¹ <https://www.birgun.net/haber/alf-kurk-fuarina-musteri-tasiyan-otobusleri-yakarak-sabote-etti-115892> (E.T.: 15.04.2020)

²²² EUROPOL, **TE-SAT 2019**, s. 63.

- 2019 yılında Almanya’da polis köpeklerinin eğitildiği bir tesis ALF aktivistleri tarafından kundaklanmıştır²²³.

Ekotaj el kitabında kundaklama eylemlerine diğer ekotaj eylemlerinin yetersiz kaldığı hallerde son çare olarak başvurulması gerektiği ifade edilmiştir. Zira kundaklama eylemi ekotör bakımından sağlık ve güvenlik riski oluşturduğu gibi orman yangınlarına da sebep olabilmektedir²²⁴. Kundaklama eylemlerinin kişiler üzerinde önemli ölçüde korku yaratması nedeniyle, bu taktiğe başvurulduğu süreçte ekotajın bir terörizm eylemi olarak nitelendirileceği ifade edilmiştir²²⁵. Kundaklama eylemlerinin yarattığı ağır maddi zarar ve korku, bu yöntemi dar ve geniş anlamda ekotajın kesişimine koymaktadır. Kundaklama eyleminin somut olayda işleniş tarzı, insanların hayatı ve sağlığı üzerinde tehlike yaratabildiğinden bu hallerde geniş anlamda ekotajdan bahsetmek gerekecektir.

C. Kişilere Yönelik (Geniş Anlamda) Ekotaj Eylemleri

Ekotaj eylemleri yalnızca eşyaya yönelmekle kalmamış, kimi zaman bağımsız bir taktik olarak, kimi zamansa eşyaya yönelik gerçekleştirilen ekotaj sırasında, kişilerin yaşamı, sağlığı, vücut bütünlüğü, hürriyeti gibi hukuki değerlerine yönelik saldırılar da gerçekleştirilmiştir. Geniş anlamda ekotaj olarak kategorize ettiğimiz bu eylemler, maddi konu olarak doğrudan kişileri hedef alan ya da eşyaya karşı işlenmekle birlikte neticesi itibarıyla ayrıca insanlar üzerinde bedensel zarara neden olan ya da böyle bir neticeye neden olma elverişliliği bulunan eylemlerdir. Bu eylemlerin hedefinde doğaya zarar veren işletme ve kuruluşların yöneticileri ile çalışanları yer almaktadır. Sahada görev yapan kişiler bağlı oldukları işletme ve kuruluşların emir ve talimatlarını yerine getirdiklerinden, ekotajın hedefi genellikle karar alıcı pozisyonundaki kişiler olmuştur²²⁶. Ayrıca doğaya zararlı faaliyetleri destekleyen politikacılara yönelik de şiddet ve tehdit eylemleri gerçekleştirilmiştir.

²²³ <https://hambacherforst.org/blog/2019/06/12/polizeihundeschule-angezuetet/> (E.T.: 15.04.2020)

²²⁴ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 166.

²²⁵ Jerome P. Bjelopera, **Domestic Terrorism: An Overview**, Congressional Research Service, August 2017, s. 43.

²²⁶ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 209.

1. Şiddet

Çevre adına insanlara yönelik gerçekleştirilen şiddet eylemleri konusunda en çarpıcı örnek, şüphesiz Amerikalı *Theodore (Ted) Kaczynski*'nin 1978-1996 yılları arasında “kötü” teknolojik araştırmalardan sorumlu tuttuğu işadamları ve bilim adamlarına karşı gerçekleştirdiği, 3 kişinin ölümüne 23 kişinin yaralanmasına neden olan 16 bombalama eylemidir²²⁷. Herhangi bir grup ya da örgüte bağlı olmadan, münferit olarak (*lone-wolf*) gerçekleştirdiği seri eylemlerle adını duyuran Kaczynski'nin dizilere de konu olan ilginç bir geçmişi vardır²²⁸. Harvard Üniversitesi mezunu olan Kaczynski, Michigan Üniversitesi'nde matematik doktorası yaptıktan sonra Berkeley Üniversitesi'ne en genç öğretim üyesi olarak atanmıştır. İki yıl sonra hiçbir gerekçe göstermeden üniversitedeki görevinden istifa eden Kaczynski, Montana ormanlarında bir kulübede yaşamaya başlamış, endüstriyel gelişimin doğal yaşam alanını daralttığı düşüncesi ve doğanın sürekli tahrip edilmesine şahit olması sonucu küçük çaplı sabotaj eylemlerinden başlayarak uçak bombalama eylemlerine kadar çeşitli eylemler gerçekleştirmiştir. Kendisine verilen *Unabomber* lakabı “*University and Airline Bomber*”ın kısaltmasıdır. Yaklaşık 18 yıl boyunca yakalanamayan Kaczynski, şartlı tahliye hakkı olmaksızın ömür boyu hapis cezasına çarptırılmıştır. 1995 yılında kaleme aldığı manifestosu, eylemlerine son vermesi karşılığında Washington Post ve New York Times gazetelerinde yayınlanmıştır²²⁹.

1982 yılında İngiltere’de Animal Rights Militia adlı grup, tarafından Başbakan Margaret Thatcher’ın başbakanlık ofisine, İçişleri Bakanlığı’na ve diğer siyasi partilerin liderlerine bombalı paketler gönderilmiştir²³⁰. Başbakanlık ofisinde patlayan bomba sonucu kimse zarar görmezken, diğer paketler patlamadan etkisiz hale getirilmiştir²³¹.

²²⁷ Hasan T. Arslan, **The Social and Operational Intersections of Environmental Extremism in North America and Europe**, Doktora Tezi, Texas: Sam Houston State University, 2008, s. 23., Nagtzaam, **From Environmental Action to Ecoterrorism?**, s. 3., Bötticher, Mares, s. 388.

²²⁸ Bkz. “Manhunt: Unabomber” adlı dizi.

²²⁹ Manifesto için bkz. Theodore Kaczynski, **Industrial Society and Its Future**, 2nd Edition, Berkeley: Jolly Roger Press, 1996.

²³⁰ Monaghan, “Terrorism in the name of Animal Rights”, s. 161.

²³¹ http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/30/newsid_2525000/2525525.stm

1990 yılında bazı radikal hayvan hakları savunucuları tarafından hayvanlar üzerinde deneyler yapan araştırma merkezlerinin kapatılmasına yönelik “*bir yıl boyunca her ay bir dekan*” adlı tehdit kampanyası başlatılmış, aynı yıl Şubat ayında Tennessee Üniversitesi veterinerlik fakültesi dekanı *Hiram Kitchen* çiftlik evinde silahlı saldırı sonucu ölü bulunmuştur²³². Ancak bu olayla ilgili ne resmi olarak bir kimsenin cinayet ile suçlanması, ne de FBI’ın bu olayı radikal hayvan hareketi gruplarıyla irtibatlandırması söz konusu olmuştur²³³.

Ölümle sonuçlanan diğer bir ekotaj eylemi ise Hollanda’da gerçekleştirilmiştir. *Environment Offensive* adlı grubun kurucularından olan hayvan hakları aktivisti *Volkert van der Graaf*, 6 Mayıs 2002 tarihinde Hollanda’nın sağ görüşlü siyasetçilerinden *Pim Fortuyn*’u, kürk işletmelerine yönelik sınırlamaları kaldıracağına dair seçim vaadi nedeniyle silahlı suikast düzenleyerek öldürmüştür²³⁴.

Öte yandan aktivistlerle güvenlik güçlerinin karşı karşıya geldiği abluka eylemleri de şiddet eylemlerine sahne olmaktadır. Örneğin 1987 yılında Almanya’da Frankfurt Havaalanı’nın genişletilmesi projesine karşı *Anti-Atomkraftbewegung* (Atom Enerjisi Karşıtı Hareket) tarafından gerçekleştirilen protesto eylemleri sırasında iki polis silahla öldürülmüştür²³⁵. 2011 yılında Fransa’da iki yeni havaalanı inşaatına yönelik protestolar sırasında çıkan olaylarda aralarında güvenlik güçlerinin de bulunduğu sekiz kişi yaralanmıştır²³⁶.

1999 yılında İngiltere’de ALF hakkında belgesel çeken Graham Hall adlı yapımcı, kimliği belirlenemeyen kişiler tarafından kaçırılarak silahla tehdit edilmiş ve sırtına kızgın bir mühürle ALF harfleri basılmıştır²³⁷.

²³² Harold D. Guither, **Animal Rights, History and Scope of a Radical Social Movement**, Illinois: Southern Illinois University Press, 1998, s. 246, dn. 26., Scarce, *Eco-Warriors*, s. 124., Jennifer Varriale Carson, **The Criminal Conduct of Radical Environmental and Animal Rights Groups: A Rational Choice Perspective on Morality**, Doktora Tezi, Faculty of the Graduate School of the University of Maryland, College Park, 2010, s. 14.

²³³ Carson, “Ecoterrorism”, s. 1290.

²³⁴ Kushner, s. 33-34.

²³⁵ BGH, NStZ 93, 341.

²³⁶ EUROPOL, **TE-SAT 2012**, s. 29, 30.

²³⁷ http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/507947.stm (E.T.: 07.05.2020)

2. Tehdit

Ekotaj kapsamında doğrudan insanları hedef alan şiddet eylemlerinin sayısı az olsa da, aynı şeyi tehdit eylemleri bakımından söylemek güçtür²³⁸. Radikal çevreciler tarafından sıkça başvurulan tehdit kampanyaları kapsamında hedef sektörde çalışan kişilere gözdağa verilerek, ilgili faaliyetler durdurulmaya çalışılmıştır. Örneğin hayvanlar üzerinde yaptığı deneylerle tanınan Oxford Üniversitesi profesörü *Colin Blakemore*, uzun yıllar radikal hayvan hakları gruplarının hedefinde yer almıştır. Blakemore'a yönelik saldırılarda, iğne ile güçlendirilmiş bombalı paketler, içinde jilet bulunan mektuplar kullanılmış, arabasına ve evine yönelik tahip eylemleri gerçekleştirilmiş ve çocuklarının kaçırılacağına yönelik tehditlerde bulunulmuştur²³⁹. Ayrıca 1997 yılı Dünya Laboratuvar Hayvanları Günü'nde Blakemore'un evi, yüzleri maskeli yaklaşık 300 hayvan hakları aktivisti tarafından ablukaya alınmıştır²⁴⁰.

California Üniversitesi Santa Cruz (UCSC) kampüsünde hayvanlar üzerine çalışan moleküler biyolog David Feldham'ın evinin önüne bir gece yarısı molotof kokteyli ve sis bombası atılmış, Feldham ve ailesi itfaiye merdiveninden kaçarak canlarını son anda kurtarmışlardır. Bu olaydan önce Feldham'a ait bir resmin ve ev adresinin yazılı olduğu broşürler şehirdeki kahve dükkânlarında dağıtılmıştır. Bu broşürlere *"hayvan istismarcıları her yerde dikkatli olsun, nerede yaşadığını, nerede çalıştığını biliyoruz. İstismarını sona erdirinceye dek geri adım atmayacağız"* şeklinde tehdit mesajları yazılmıştır. Ayrıca Feldham ile aynı birimde çalışan diğer bir araştırmacının aracına yönelik bombalı saldırı gerçekleştirilmiş, bir diğerinin ise ev telefonuna tehdit içerikli telefonlar gelmiştir²⁴¹.

2005 yılı Mayıs ayında ALF üyeleri, hayvanlar üzerinde deneyler yapan Huntingdon Life Sciences adlı araştırma merkezi ile birlikte çalışan Phytopharm PLC adlı ilaç şirketini sigortalamasından dolayı Vancouver merkezli sigorta şirketi Canaccord Capital'in CEO'su Michael Kendall'ın aracına yönelik bombalı saldırı

²³⁸ Carson, "Ecoterrorism", s. 1290.

²³⁹ Christopher C. Harmon, Randall G. Bowdish, **The Terrorist Argument**, Washington D.C.: The Brooking Institution, 2018, s. 137., Rachel Monaghan, "Terrorism in the name of Animal Rights", in: *Terrorism and Political Violence*, Cilt: 11, Sayı: 4, 1999, ss. 159-169, s. 167.

²⁴⁰ http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/902751.stm (E.T.: 13.04.2020)

²⁴¹ Monaghan, s. 167.

eylemi düzenlemişlerdir²⁴². 2007 yılı Kasım ayında ise Oxford Üniversitesi'nde çalışan iki profesörün aracına molotof kokteyli ile saldırı gerçekleştirilmiştir²⁴³.

2008 yılı Şubat ayında yine UCSC'de çalışan bir araştırmacının kızının doğum günü partisini basan 6 maskeli gösterici, araştırmacının kocasını darp etmiştir. Mart 2009'da olayla ilgili dört kişi yakalanmıştır²⁴⁴. Aynı ay içinde ALF üyeleri, UCLA'da maymunlar üzerine çalışan Edythe isimli araştırmacının evine koydukları bombanın patlaması ile su baskınına neden olmuşlardır. ALF tarafından yapılan açıklamada, Edythe'in bu kez şanslı olduğu, evini yakmalarının ne kadar kolay olacağının kendisine gösterilmiş olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Edythe'in evine ALF tarafından kan ve fare zehrine bulanmış tıraş bıçakları gönderilmiştir²⁴⁵.

Bir diğer ALF eyleminde, California Üniversitesinde patolojist olarak çalışan öğretim üyesinin garajına spreyleyler ile “katil” yazılmış ve “*umarız günün birinde sen de laboratuvarındaki hayvanların çektiği acıyı çekersin*” şeklinde tehdit notu bırakılmıştır²⁴⁶. 2012 yılında Meredith Lowell adlı bir hayvan hakları aktivisti, Facebook üzerinde açtığı anonim bir sayfada kürk giyen insanları hedef alacak şekilde kiralık katil ilanı vermiştir. Lowell, kendisiyle irtibata geçen bir FBI ajanı tarafından yakalanmıştır²⁴⁷.

D. Genel Değerlendirme

Taktik olarak başvuru alan ekotaj yöntemlerinin birçoğu, dönemi itibarıyla yeni ve ilk kez uygulanan, kendine özgü özellikleri ve mesajları olan eylemlerdir. Başta ELF ve ALF olmak üzere radikal çevreci ve hayvan hakları grupları, eylemlerinin asla insanları hedef almayacağını ve onlara zarar vermeyeceğini prensip olarak kabul etmiş olsalar da, mülkiyete yönelik tahrip eylemlerinin yanında ayrıca insanların

²⁴² Shirley Won, Leonard Zehr, “When threats turn to firebombs, Canaccord cuts loose on client”, in: *The Globe and Mail*, (Published: June 24, 2005, Updated: April 22, 2018), www.theglobeandmail.com (E.T.: 22.03.2019).

²⁴³ EUROPOL, **TE-SAT 2008**, s. 41.

²⁴⁴ Bjelopera, s. 38.

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ Ibid.

²⁴⁷ Bjelopera, s. 45.

hayatına, sağlığına ve güvenliklerine yönelik ciddi şiddet ve tehdit eylemleri gerçekleştirmişlerdir. *Southern Poverty Law Center*'in raporlarında, özellikle radikal hayvan hakları aktivistlerince çeşitli şirketlerin çalışanlarına ve ailelerine yönelik tehdit, fiziksel saldırı ve bu kişilerin ev ve araçlarına yönelik gerçekleştirilen vandalizm, kundaklama, bombalama eylemleri sonucunda ekotörlerin insanlara karşı nazik, tutkulu ve düşünceli tutumundan eser kalmadığı ifade edilmiştir²⁴⁸. Ancak ekotaja yönelik genel istatistiklere bakıldığında halen, ekotajın çoğunlukla mala karşı saldırılar şeklinde gerçekleştirildiği, ölüm ya da yaralama ile sonuçlanan saldırıların sayısının azınlıkta olduğu görülmektedir²⁴⁹.

Eco-Incidents Database'in 2012 verilerine göre 1970 ve 2007 yılları arasındaki 37 yıllık dönemde ölümle sonuçlanan yalnızca bir olay, yaralamayla sonuçlanan birkaç olay olduğu kayıtlara geçmiştir²⁵⁰. Bunlar dışında insanları hedef alan ekotaj eylemlerinin genel itibariyle yalnızca hedef kişilerin ev ve araçlarına yönelik uygulandığı ifade edilmiştir²⁵¹. Literatürde radikal çevreci hareketin belli bir ölçüde güvenlik riski taşıdığı kabul edilmekle birlikte, bu hareketin şiddete başvurmaması konusunda kesin bir yargıya varılamamış, radikal çevreci hareket görece şiddet içermeyen bir tehlike olarak ifade edilmiştir²⁵². Keza ABD'li Senatör *Inhofe* de radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarının en azından ABD'de ölümle sonuçlanan bir eyleminin bulunmadığını belirtmiştir²⁵³. Oysa bu bölümde ortaya koyduğumuz örnekler, gerek bu beyanatın gerekse söz konusu istatistiklerin yer, zaman ve hedef gruplar ile sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu doğrultuda kişilerin hayatına ve sağlığına yönelik eylemlerin sayısının literatüre yansiyandan daha fazla olduğu, fakat genel itibariyle ekotajın mala yönelik ağır şiddet eylemleri şeklinde gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır.

²⁴⁸ Southern Poverty Law Center, The Intelligence Report, Fall 2002.
<https://www.splcenter.org/fighting-hate/intelligence-report/2002/stop-huntingdon-animal-cruelty-threatens-terrorist-style-attack> (E.T.: 14.04.2020)

²⁴⁹ Yang, Su, Carson, s. 11.

²⁵⁰ Jennifer Varriale Carson, "Ecoterrorism", in: **Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice**, (eds. Gerben Bruinsma, David Weisburd), Vol. 3, New York: Springer, 2014, s. 1287.

²⁵¹ Carson, "Ecoterrorism", s. 1287.

²⁵² Carson, "Ecoterrorism", s. 1287.

²⁵³ Buell, s. 157.

Öte yandan tespit edilen eylemler, ekotajın teorisi ile pratiğinin örtüşmediğini göstermektedir. Ekotajın stratejisi bir yandan canlı yaşamlara zarar verilmemesi şeklinde belirlenirken, diğer yandan insan sağlığı doğanın korunması karşısında feda edilmektedir. Nitekim Earth First! grubunun kurucularından Foreman'ın yapmış olduğu bir açıklamada²⁵⁴: “*Yaptığımız her şeyde önceliğimiz dünyanın doğal çeşitliliği ve uzun vadeli sağlığı olmalıdır. Ancak bundan sonra insanların refahını düşünebiliriz. Diğer insanlara karşı nazik, tutkulu ve düşünceli olmalıyız. Ama önce Dünya gelir!*” Gerçekten de gruba verilen Earth First! ismi dikkate alındığında bu beyanat o kadar da şaşırtıcı değildir. Radikal çevrecilerin ekotaj eylemleri ile insanların uğrayacakları zararları, doğayı korumak adına gerçekleştirilen eylemlerin tali zaiyatı (*collateral damage*) olarak görmeleri karşısında da ekotajın kavramsal olarak salt mala yönelik eylemlerle sınırlandırılmayacağını düşünmekteyiz.

²⁵⁴ Martha Lee, **Earth First!: Environmental Apocalypse**, New York: Syracuse University Press, 1995, s. 96.

III. YAPISAL OLARAK RADİKAL ÇEVRECİ VE HAYVAN HAKLARI HAREKETİ

A. Genel Olarak Kolektif Oluşum Türleri

Toplumsal yaşam içerisinde insanlar, toplumun bir parçası ve üyesi olarak devamlı surette bir sosyal iletişim ve etkileşim sürecinin içinde yer alırlar. Bu süreç içerisinde insanlar birbirleriyle etkileşime girerek, çeşitli konularda ortak duygu ve düşüncelerini başka insanlarla paylaşır ve organize olurlar. Bu süreçlerde belli normlara, kurallara ve mekanizmalara göre yürüyen davranışlar, çoğu zaman bu normlardan sapılmadıkça dikkat çekmezler. Bu süreçlerin anlaşılması, süreçte yaşanan sapmaların erken teşhisini, önlenmesini ve karşı tedbirlerin alınmasını mümkün hale getirir²⁵⁵. O halde ister norma uygun ister aykırı olsun, kural olarak aynı esaslara göre işleyen grup içi dinamiklere ilişkin verilerin terörizm alanında kullanılması mümkündür. Nitekim terörizm de sosyal alanda birden çok kişinin bir araya gelerek oluşturduğu kolektif bir olgu şeklinde anlaşılmaktadır²⁵⁶. Bu noktada öncelikle kolektifliğin başlıca görünüm şekillerinden olan grup (*group*, *Gruppe*), örgüt (*organisation*, *Organization*) ve kitle (*mass*, *Masse*) şeklindeki sosyolojik sınıflandırmalara kısaca değinmek gerekir.

1. Grup

Belli bir amaç etrafında bir araya gelen iki ya da daha fazla kişinin oluşturduğu, üyeleri arasında karşılıklı bağlılığın ve duygusal (psikolojik) bir

²⁵⁵ Anne Wildfang, **Terrorismus: Definition, Struktur, Dynamik**, Schriftenreihe des Max-Planck-Instituts für ausländisches und internationales Strafrecht, Band K 149, Berlin: Duncker & Humboldt, 2010, s. 75, 76.

²⁵⁶ Wildfang, s. 75.

boyutun bulunduğu, devamlı ve düzenli sosyal yapılara grup adı verilmektedir²⁵⁷. Üyeler arasında karşılıklı etkileşimin olduğu gruplarda, aidiyet duygusu, ortak amaçlar ve ortak kurallar söz konusudur. Grupların içyapısı statüler, roller ve normlardan oluştuğundan, grup üyelerinden statülerine ve rollerine uygun olarak grubun amacı doğrultusunda davranmaları beklenmektedir²⁵⁸. Grup yöneticileri grup ve üyelerden bağımsız hareket etmediği gibi, grup üyeleri de gruba bağlılık bilinciyle, gruba yararlı olacak şekilde hareket etmektedirler²⁵⁹. Geniş anlamda örgüt olarak da kategorize edilen gruplar, aile örneğinde olduğu gibi zorunlu bir grup olabileceği gibi, kişiselliğin ve duygusallığın daha az düzeyde olduğu spor kulüpleri, ticaret şirketleri, doğayı koruma kulüpleri, arkadaş grupları, hobi grupları, gençlik müzik grupları gibi ihtiyari de olabilmektedir²⁶⁰.

2. Örgüt

Örgütlerde ise grup ile karşılaştırıldığında duygusal bir boyut bulunmayıp, ortak çıkarların güç yoğunlaşması aracılığıyla hayata geçirilmesi söz konusudur. Bir görevin tek bir kişi tarafından ya da tek bir aşamada gerçekleştirilmesinin güç olduğu hallerde örgüt yapılanmasına ihtiyaç duyulur²⁶¹. Örgüt yapılanmasının varlığı; görevin yerine getirilmesi için görev dağılımı ve işbölümünün yapılması, işbölümünün işleyebilmesi için de iletişim ve koordinasyonun sağlanması ile ortaya çıkar²⁶². Şu halde bu unsurlara sahip olmayan bir yapının örgüt olarak nitelendirilmesi mümkün değildir.

İşbölümü ve görev dağılımı esasına dayanan örgütün, düzen ve istikrar içinde faaliyet gösterebilmesi için, örgüt içinde koordinasyonu sağlayacak, kararlar alacak,

²⁵⁷ Sulhi Dönmezer, **Sosyoloji**, İstanbul: Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, 1978, s. 181., Köksal Bayraktar, **Suç İşlemeye Tahrik Cürmü**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 544, 1977, s. 142., Wildfang, s. 77.

²⁵⁸ Dönmezer, **Sosyoloji**, s. 182, 185., Wildfang, s. 78.

²⁵⁹ Bayraktar, **Suç İşlemeye Tahrik Cürmü**, s. 142.

²⁶⁰ Wildfang, s. 77, 78, 79., Erkan Sarıtaş, **Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçları**, İstanbul: On iki Levha Yayıncılık, 2018, s. 21.

²⁶¹ Jürgen Schäfer, in: **Münchener Kommentar Strafgesetzbuch**, Band 3, (eds. Wolfgang Joecks, Klaus Mießbach), 3. Auflage, München: C.H. Beck Verlag, 2017, § 129, kn. 16., Wildfang, s. 81, 82., Sarıtaş, **Örgütlenme Suçları**, s. 23.

²⁶² Schäfer, in: **MK-Strafgesetzbuch**, § 129, kn. 16., Wildfang, s. 82.

alınan kararları uygulatacak bir yöneticiye ihtiyacı vardır. Bu noktada örgüt yöneticisinin görevleri arasında; örgütün hedefinin belirlenmesi, görev dağılımının yapılması, örgüte destek bulunması, örgüte alımların yapılması, örgüt içi disiplinin ve etkinliğin sağlanması, örgütü temsil etme ve örgüt kültürünü oluşturma gibi işleri saymak mümkündür. Yönetme işi, ilişkilere, iletişime ve etkileşime bağlı olduğundan, örgüt içindeki pozisyonu gereği yönetici, grup dinamiği bakımından statik değil öncül ve dinamik bir role sahiptir. Bu nedenle yöneticinin olmadığı bir örgütte, örgüt üyelerinin motivasyon kaybına uğraması kaçınılmazdır²⁶³.

Bu başlık altında kolektif bir oluşum türü olarak ele aldığımız örgüt, kriminolojik anlamda değil, organizasyonel anlamda bir varlıktır. Örgüt kurma ve yönetme anayasal bir özgürlüktür. Bu özgürlüğün sınırını ise organizasyonel anlamda örgütün belli illegal faaliyetleri işlemek amacıyla kurulması oluşturur. Bu halde artık suç örgütünden bahsedilecektir. Suç örgütünün varlığı için kanunların azami üye sayısı, belli bir faaliyet alanı, kamu düzeni bakımından somut bir tehlikelilik gibi bir takım ek şartlar aranması mümkündür. Şu halde her suçu örgütü organizasyonel anlamda bir örgütken, her örgütün bir suç örgütü olduğu söylenemez. Suç örgütü ile ilgili ayrıntılı açıklamaları ikinci bölümde yapacağız.

3. Kitle

Kitle kavramı ise farklı özelliklere, statülere, kültürlere sahip çok sayıda²⁶⁴ insanın, düzensiz (örgütsüz ve yapısız) bir şekilde, geçici olarak, bir sebep veya amaçla, görece dar bir alanda fiziksel olarak etkileşime geçmesi olarak tanımlanmaktadır²⁶⁵. Kendini meydana getiren bireylerin sosyo-kültürel özelliklerinden bağımsız bir varlığa sahip olan kitlenin²⁶⁶, bireylerden bağımsız,

²⁶³ Wildfang, s. 97, 98.

²⁶⁴ Alman ceza hukukunda toplu halde/kitle halinde işlenen suçlar bakımından –somut olayın şartlarına göre değişmekle birlikte- en az 10 kişinin varlığı aranmaktadır. Schäfer, in: **MK-Strafgesetzbuch**, § 125, kn. 11.

²⁶⁵ Schäfer, in: **MK-Strafgesetzbuch**, § 125, kn. 10., Bayraktar, **Suç İşlemeye Tahrik Cürmü**, s. 141., Dönmezer, **Sosyoloji**, s. 234.

²⁶⁶ Kitle psikolojisinin kusurluluğa etkisi ilk kez Lombroso ve Ferri gibi pozitivistler tarafından ileri sürülmüştür. Ferri'nin bu noktada pozitif bilimlere yaptığı gönderme, kimyada iki gazın birleşerek meydana getirdiği sıvının, kendini meydana getiren gazlardan farklı bir yapıya kavuşmasıdır. Faruk

heyecan, kaçış, panik, dedikodu veya linç gibi kendine has dinamikleri bulunmaktadır. Bireyler kitle içerisine dahil olduktan sonra, artık tek başınayken hissedecekleri, düşünecekleri ve davranacaklarından farklı olarak, kitlenin kolektif ruhuna uygun hissedip, düşünüp, hareket ederler²⁶⁷. Bu durum literatürde kitlenin insanı kişiliğinden sıyırması (*deindividiation*) olarak adlandırılmıştır²⁶⁸.

Kitleye hâkim olan heyecanlar, sözler, eylemler, süratle ve kolayca kitledeki bireylere sirayet eder²⁶⁹. Kitle içi dinamiklerin etkisi altındaki bireyler, kalabalığın verdiği cesaretle muhakeme ve sağduyu yeteneğini kaybederek, anlamsız bir emri dahi yerine getirmeye hazır halde bulunurlar²⁷⁰. Örneğin kitle içinden yükselen “şu vatan hainini öldürelim” sözünün doğruluğu düşünülüp araştırılmadan bu yönde hareket edilir²⁷¹. Gerek kitle içinde muhakeme yeteneğinin kaybedilmesi gerekse kitle etkileşiminin belli bir yapısal özellik göstermemesi nedeniyle kitlenin davranışını önceden kestirmek güçtür²⁷².

Öte yandan grup, örgüt ve kitle şeklindeki kolektif görünümünün hepsinde ortak olan özellik, bu yapıları oluşturan insanların belli bir hedef doğrultusunda bir araya gelmesidir. Bu yapıları birbirinden ayıran fark ise, kişiler arasındaki etkileşimin özellikleridir. Genel olarak kişiler arasındaki duygusal birlikteliklerin grupları; işbölümüne ve koordinasyona dayalı güç yoğunluğu aracılığıyla hedeflerini gerçekleştirmek isteyen birlikteliklerin örgütleri; herhangi bir örgütlenme ve yapısal özellik göstermeyen, çok sayıda insanın kişisel ve duygusal bir bağlılık olmadan bir araya gelmeleri ise kitleleri oluşturmaktadır. Ayrıca grupların organize olarak örgütleri oluşturmaları mümkün olduğu gibi, örgütlerin de gruplar oluşturmaları mümkündür²⁷³.

Erem, Ahmet Danışman, Mehmet Emin Artuk, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1997, s. 523.

²⁶⁷ Freud, **Kitle Psikolojisi**, s. 6’dan aktaran Bayraktar, **Suç İşlemeye Tahrik Cürmü**, s. 143.

²⁶⁸ Dönmezer, **Sosyoloji**, s. 236.

²⁶⁹ Dönmezer, **Sosyoloji**, s. 235-236., Bayraktar, **Suç İşlemeye Tahrik Cürmü**, s. 147.

²⁷⁰ Bayraktar, **Suç İşlemeye Tahrik Cürmü**, s. 144.

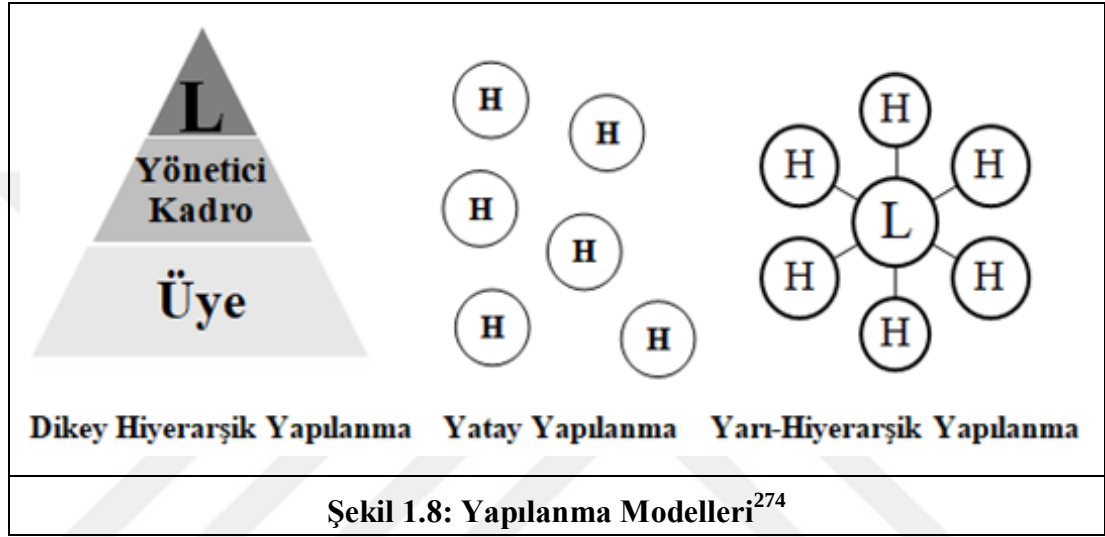
²⁷¹ Erem, Danışman, Artuk, **Ceza Genel**, s. 524.

²⁷² Wildfang, s. 83., Dönmezer, **Sosyoloji**, s. 235.

²⁷³ Wildfang, s. 85., Dönmezer, **Sosyoloji**, s. 234.

B. Kolektif Oluşumların Yapılanma Modelleri

Kolektif oluşumların başlıca yapılanma modelleri arasında hiyerarşik yapılanmalar ve yatay yapılanmalar yer almaktadır. Bir yapılanmanın bu modellerden birini benimsemesi mümkün olduğu gibi, her iki modelin özelliklerini bir arada (hibrid bir şekilde) barındırması da mümkündür. Bu halde ise yarı-hiyerarşik yapılanmalardan bahsedilecektir.

1. Dikey Hiyerarşik Yapılanma

Hiyerarşi, birel kararların koordinasyonu için öngörülen karar mekanizması şeklinde tanımlanmaktadır²⁷⁵. Tarihsel olarak kiliselerdeki rütbe düzenine dayanan hiyerarşi, zaman içinde birçok sosyal organizasyon tarafından benimsenmiştir. Hiyerarşi, astlık ve üstlük ilişkisi içinde bir arada bulunan unsurlara ilişkin egemen bir yönetim yetkisini içinde barındırmaktadır. Diktatörlüklerde (otokratik hiyerarşi), klanlarda, askeri rejimlerde, monarşilerde, özel kuruluşlarda, ticari şirketlerde ve ailelerde görülen hiyerarşik yapılanma modelinin sunduğu avantaj, istikrarı ve düzeni sağlamasıdır. Bu modelin dezavantajlı tarafı ise bireyin sahip olduğu potansiyeli

²⁷⁴ Joosse, “Leaderless Resistance and Ideological Inclusion”, s. 355.

²⁷⁵ Wildfang, s. 89.

zayıflatmasıdır²⁷⁶. Ayrıca hiyerarşik yapılanmalar, soruşturma organları tarafından sızılmaya en müsait yapılanma modelidir²⁷⁷.

2. Yatay Yapılanma

Dikey hiyerarşik yapılanma modelinin tam karşısında yer alan yatay yapılanma, kolektifliğin heterarşik ve adem-i merkeziyetçi bir görünümüdür. Bu düzende bağlayıcı emir ve talimat veren bir güç yoğunlaşması (otorite) söz konusu olmadığı gibi, yatay yapılanan birimler arasında herhangi bir iletişim ve organizasyon bağı da bulunmamaktadır²⁷⁸. Bu özellikleri taşıyan ağ (*network*, *Netzwerk*), klik (*clique*) ya da hücre (*cell*, *Zelle*) adı verilen birimler, bu nedenle örgüt yerine grup olarak adlandırılmaktadır²⁷⁹. Hücrelerin bir kişiden oluşması mümkündür.

Geleneksel dikey hiyerarşik yapılanma modelinden yatay yapılanmaya geçiş üzerinde küreselleşmeci kapitalizmin etkisi vardır. Çok-uluslu şirketlerin *franchising* modeli ile genişleyerek küreselleşmesi, özel sektörde *outsourcing* adı verilen dış kaynaklı istihdam yöntemine geçilmesi ve demokratikleşme adı altında sunulan adem-i merkeziyetçilik aracılığıyla merkeze bağlı yapılanmalar esnetilmektedir. Bu gelişmelerin etkisiyle terör örgütlerinin yapılanma ve stratejik yaklaşımlarında da farklı görünümeler ortaya çıkmaya başlamıştır²⁸⁰. Bu yapılanma modeli daha ziyade vur-kaç taktikli saldırılar gerçekleştiren direniş hareketlerinde görülmektedir²⁸¹. ABD’de ortaya çıkan aşırı milliyetçi *North American Militia* da merkeziyetçi bir yapıdan tamamen yoksun olması nedeniyle *network* olarak adlandırılmaktadır²⁸². Ayrıca evrensel yaklaşımlara sahip olan sosyalist-devrimci ve dini bazı ideolojilerin

²⁷⁶ Wildfang, s. 89, 90.

²⁷⁷ Joosse, “Leaderless Resistance and Ideological Inclusion”, s. 355.

²⁷⁸ Wildfang, s. 91., Joosse, “Leaderless Resistance and Ideological Inclusion”, s. 355.

²⁷⁹ Wildfang, s. 91, 99., Nagtzaam, s. 171., Posluszna, s. 89., Schäfer, in: **MK-Strafgesetzbuch**, § 127, kn. 10.

²⁸⁰ Krş. Wildfang, s. 96., Anna Marie Brennan, **Transnational Terrorist Groups and International Criminal Law**, New York: Routledge, 2019, s. 29.

²⁸¹ Brennan, s. 26.

²⁸² Wildfang, s. 93.

de, *network* yapılanmasına ve kitle iletişim araçları üzerinden küresel bir yayılıma daha çok uygunluk gösterdikleri ifade edilmiştir²⁸³.

Bir görüşe göre yatay yapılanmada denetim mekanizması olarak yönetici kademesinin bulunmaması, grup içi disiplinin sağlanması, ideolojinin yaşatılması, finansal, lojistik, vb. destek bulunması, yeni mensuplar kazandırılması ve bu kişilerin eğitilmesi konularında büyük zorluk yaratacaktır²⁸⁴. Yatay yapılanmanın bu özelliği terörizm bakımından sorunludur. Zira teröristler yoğun dış baskı altında yaşayan kişiler olduklarından, hızlı ve basit kararlar alabilmeleri gerekir. Ancak yatay yapılanmada eşit düzeydeki üyeler arasında böyle bir kararın alınması oldukça yavaş gerçekleşeceğinden, yatay yapılanmalar terör örgütlerine göre değildir²⁸⁵. Buna karşın yatay yapılanmanın örgütlenmeye ve eylemlere ilişkin lojistik masraf gerektirmemesini avantaj olarak kabul edenler de vardır²⁸⁶. Buna göre yöneticinin bulunmaması karşısında, yeni ve spontane fikirlerin üretilmesi, stratejilerin belirlenmesi, eylem hazırlıklarının yapılması, lojistik tedariki, vb. konularda kararlar üyeler tarafından serbestçe alınacaktır²⁸⁷.

Yatay yapılanmalarda hücreler, hiçbir otoriteye bağlı olmadan, kendi aldıkları bağımsız kararlarla hareket ettiklerinden ve sorumluluğu tek başlarına üstlendiklerinden, bu yapılanma modelinin dışarıdan gelecek her türlü sızma faaliyetine karşı daha korunaklı olduğu ifade edilmiştir²⁸⁸.

3. Yarı-Hiyerarşik Yapılanma

Dikey hiyerarşik yapılanma ile yatay yapılanma modelinin, karma (hibrid) bir şekilde ortaya çıktığı bu modele yarı-hiyerarşik yapılanma adı verilmektedir. Yatay

²⁸³ Wildfang, s. 96, 97.

²⁸⁴ Lynne Snowden, Brad Whitsel, **Terrorism: Research, Readings, and Realities**, New Jersey: Pearson Publishing, 2004, s. 331.

²⁸⁵ Wildfang, s. 99.

²⁸⁶ Gray, s. 659.

²⁸⁷ Posluszna, s. 165.

²⁸⁸ Stefan H. Leader, Peter Probst, "The Earth Liberation Front and Environmental Terrorism", in: *Terrorism and Political Violence*, Cilt: 15, Sayı: 4, 2003, ss. 37-58, s. 39., Nagtzaam, s. 171., Wildfang, s. 99., Posluszna, s. 89., Joosse, "Leaderless Resistance and Ideological Inclusion", s. 355.

yapılanma modeli daha ziyade grup tarzı kolektif oluşumlara özgü olup, çeşitli sebeplerden dolayı örgütler bakımından yetersiz kalmaktadır. Zira pratikte suç örgütleri ve terör örgütleri, daha organize ve efektif hareket edebilmek için, yatay yapılanmada bulunmayan karar mekanizması, yetki ve hiyerarşi unsuruna ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca ideolojiye bağlılığın sağlanması için de bir otoritenin varlığı gerekli görülmektedir. Bu nedenle terör örgütlerinin salt yatay yapılanma modelini benimseyerek devamlılık gösteremeyecekleri ileri sürülmektedir²⁸⁹. Bu tür pragmatik gerekçelerden dolayı terör örgütlerinin salt hiyerarşik ya da salt yatay yapılanma modellerine özgülmesi fazla katı bulunmaktadır²⁹⁰.

Yarı-hiyerarşik yapılanmalarda hücreler, lider ile iletişim halinde olmakla birlikte yarı bağımsızdırlar. Eylemde bulunmak, zaman, hedef ve araç seçimi bakımından kendi takdirlerine göre hareket ederler²⁹¹. En fazla dört ya da beş kişiden oluşan hücreler, merkezi bir lidere (yöneticiye) bağlıdır. Fakat klasik dikey hiyerarşiden farklı olarak katı bir organizasyon yapısının bulunmaması, hücrelere büyük ölçüde inisiyatif alanı sağlamaktadır. Böylelikle yarı-hiyerarşik yapılanma, katı hiyerarşik yapılanmalar (ör. ordu, polis, vb.) karşısında suç ve terör örgütlerine, daha seri kararlar alma ve esnek bir şekilde yeni hareket tarzları belirleme konusunda avantaj sağlamaktadır²⁹².

Yapılan araştırmalar terörist grupların hibrid bir şekilde hem merkeziyetçi hem de adem-i merkeziyetçi bir yapıya bürünebildiklerini göstermektedir²⁹³. Örneğin İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) 1960'larda yatay yapılanmaya dayalı olarak faaliyetlerine başlamış, uzun bir süre kendi kendini yöneten bağımsız hücre

²⁸⁹ Wildfang, s. 96., Brennan, s. 25, 26.

²⁹⁰ Bkz. Wildfang, s. 97., Brennan, s. 28.

²⁹¹ Joosse, "Leaderless Resistance and Ideological Inclusion", s. 355.

²⁹² Brennan, s. 26, 28.

²⁹³ Yarı-hiyerarşik yapılanmaya sahip örgütler arasında; El Salvador orijinli MS-13 örgütü, Çin orijinli *Triad*, Meksika orijinli *Arellano-Felix Organization* (AFO) ile *Carrillo Fuentes Organization* (CFO) kartelleri gösterilmektedir. Kaynaklar sırasıyla: Guadalupe Correa-Cabrera, Mariely Lopez-Santana, Camilo Pardo, "Is MS-13 as Dangerous as Trump Suggests?", in: *Washington Post*, 07.12.2018. <https://t1p.de/7a5n> (Erişim Tarihi: 19.07.2019), Sharon Ingrid Kwok, **Triad Society in Hong Kong: The Hierarchical Approach and Criminal's Collaborations**, Doktora Tezi, City University of Hong Kong, College of Liberal Arts and Social Sciences, 2017, s. 133., Maxwell E. Bjerke, **Explaining Variation in the Apprehension of Mexican Drug Trafficking Cartel Leaders**, Yüksek Lisans Tezi, Naval Postgraduate School, Monterey, California, 2010, s. 41.

yapılanmaları şeklinde faaliyet göstermiştir²⁹⁴. Daha sonra gerek uzun vadeli stratejik hedeflerine ulaşmak gerekse “askeri” başarı elde etmek amacıyla hiyerarşik bir yapıya bürünmüştür. IRA terör örgütünün günümüzde yarı-hiyerarşik bir yapıda olduğu kabul edilmektedir²⁹⁵. Buna karşın El-Kaide ise başlangıçta merkezi/dikey bir hiyerarşiye sahipken, daha sonra yarı-hiyerarşik hücre tipi yapılanmaya dönüşmüştür²⁹⁶. Yükselen trend terör örgütlerinin dikey hiyerarşiden hücre yapılanmasına dönmesi şeklindedir²⁹⁷.

C. Radikal Çevreci ve Hayvan Hakları Gruplarında Yatay Yapılanma

1. Genel Olarak

Literatürde yatay yapılanmaya sahip oluşumların tipik örnekleri arasında radikal çevreci ve hayvan hakları grupları gösterilmektedir. Dikey bir hiyerarşik yapılanmanın bulunmadığı bu gruplar, lidersiz direniş (*leaderless resistance*, *führerloser Widerstand*) ya da yatay hiyerarşi (*flache Hierarchie*) olarak da adlandırılmaktadır²⁹⁸. Bu strateji, bir kimsenin, belli bir oluşumun, hareketin ya da ideolojinin hedeflerini gerçekleştirebileceğine inandığı ve uygun gördüğü herhangi bir yer ve zamanda eyleme geçebilmesi esasına dayanmaktadır. Bu bakımdan belli bir eyleme yönelik ne bir hiyerarşik talimat ne de bir işbirliği söz konusudur²⁹⁹. Bu yapılanma modeli ilk kez 80’lerin sonu 90’ların başında ABD’de Louis Beam önderliğindeki Ku-Klux-Klan ile uygulanmış, daha sonraları National Socialist (Neo-Nazi) Liberation Front, kürtaj karşıtı radikal hareketler, ALF, ELF ve Earth First! gibi radikal çevreci ve hayvan hakları hareketi içinde yer alan birçok grup ile son zamanlarında El-Kaide tarafından benimsenmiştir³⁰⁰.

²⁹⁴ Brennan, s. 24.

²⁹⁵ Brennan, s. 25.

²⁹⁶ Brennan, s. 29.

²⁹⁷ Brian J. Phillips, “Terrorist Organizational Dynamics”, in: **The Oxford Handbook of Terrorism**, Oxford: OUP, 2019, s. 389.

²⁹⁸ Florian Hartleb, **Einsame Wölfe: Der neue Terrorismus rechter Einzeltäter**, Hamburg: Hoffmann und Campe Verlag, 2018, s. 68.

²⁹⁹ Nagtzaam, s. 171., Posluszna, s. 89.

³⁰⁰ Carson, “Left-wing Terrorism”, s. 319., Joosse, “Leaderless Resistance and Ideological Inclusion”, s. 356., Hayes, Esler, Hayes, “Radical Environmentalism and Crime”, s. 163-164., Gray, s. 658., Kushner, s. 214., Bjelopera, s. 50., Wildfang, s. 99., Brennan, s. 29.

Yatay yapılan gruplar hakkında hücre ifadesinin kullanılması, bu grupların yöneticisiz ve lidersiz direniş stratejisini benimsemiş olmaları ve ayrıca emir-komuta sisteminden ve belli bir örgüt merkezinden yoksun olmaları nedeniyledir³⁰¹. Yatay yapılanmalarda merkezi bir otoritenin ve emir komuta zincirinin reddedilmesi, her türlü hiyerarşik yapılanmayı ve otoriteyi reddeden anarşizmin bir yansımasıdır³⁰². Kanaatimizce radikal çevrecilerin hücreler arası eşitliğe dayanan yatay yapılanmayı benimsemelerinde, radikal çevreciliğin felsefi alt yapılarından biri olan ve tüm canlı yaşamların eşitliği ilkesine dayanan biyomerkezcilik görüşünün de etkisi vardır. Şu halde hücreler arasındaki bağın yalnızca ideolojik bir bağdan ibaret olduğunu, bunun dışında genel olarak hücreler arası organik bir bağın bulunmadığını söylemek gerekir³⁰³. Zira ekotörler arasında organik bir bağın bulunması, hatta yalnızca iletişim kurulması dahi bu grupları, muhbir, teknik takip, vb. sızma faaliyetleri karşısında zayıf bırakacağından³⁰⁴, ekotörler arası iletişim oldukça tehlikeli bulunmakta ve bu nedenle sınırlı kalmaktadır. Yatay yapılanmada güvenlik güçleri tarafından açığa çıkarılan bir hücrenin diğer hücre aleyhine vereceği bir bilgi olmadığından, diğer hücrelerin gizliliği korunmuş olacaktır³⁰⁵. Bu noktada hücreler arası iletişim ihtiyacı, hareketin önde gelen kişilerince yayımlanan kitap, el kitabı ve dergiler üzerinden sağlanmıştır³⁰⁶. Öte yandan örneğin ELF'nin web sitesinde bir başlıkta çevreye zarar veren kurum ve işletmelerin listesine, başka bir başlıkta ise ekotaj yöntemlerine yer verilmesi, buna karşın listedekilere karşı açıkça ekotaj çağrısında bulunmaması, FBI destekli bir çalışmada hücrelerin internet üzerinden birbirleriyle anonim bir şekilde haberleştiği şeklinde yorumlanmıştır³⁰⁷. Böylelikle kara listeye alınan kişi ve kurumlarla ilgili bilgilerin dünyanın dört bir yanına ulaşması sağlanmıştır³⁰⁸.

³⁰¹ Leader, Probst, s. 39., Cale, s. 19, 21., Milligan, s. 108., EUROPOL, **TE-SAT 2013**, s. 39.

³⁰² Leader, Probst, s. 39., Posluszna, s. 89.

³⁰³ Leader, Probst, s. 39., Bötticher, Mares, s. 389.

³⁰⁴ Nagtzaam, s. 171., Leader, Probst, s. 39.

³⁰⁵ Craig Rosebraugh, **Burning Rage of a Dying Planet: Speaking for the Earth Liberation Front**, New York: Lantern Books, 2004, s. 182., Joosse, "Leaderless Resistance and Ideological Inclusion", s. 354-355.

³⁰⁶ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 23, 24., Posluszna, s. 90.

³⁰⁷ Kushner, s. 215.

³⁰⁸ Bötticher, Mares, s. 389.

Pratikte ekotajın hedefi, yöntemi, planlaması ve icrası, ekotörler tarafından serbestçe takdir edilmektedir³⁰⁹. Eylem öncesinde bölgede keşif ve planlama yapan ekotörler, eylemler gerçekleştirildikten sonra ise bölgeyi derhal terk ederler³¹⁰. Hücreler birbirinden bağımsız hareket ettiği gibi, dikey hiyerarşinin olduğu örgütlerin aksine herhangi bir eylem öncesi ya da sonrasında belli bir merkezi birime ya da lidere bilgi ya da rapor verilmemektedir³¹¹. Her hücre bir diğerine ve üçüncü kişilere karşı gizliliği korumak zorunda olduğundan, bu noktada aktivistlerin kontrol edilebilmelerinin ve yönlendirilebilmelerinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir³¹². Hatta bir aktivistin eylem kararı alması halinde hareketin önde gelen kişilerinin dahi bu kişileri kararlarından vazgeçiremeyeceği ifade edilmiştir³¹³.

Radikal çevreciler hiyerarşik ve organize bir yapılanmadan yoksun olmanın yarattığı dezavantajları giderecek bazı ikame yöntemlere başvurmuşlardır. Örneğin hareket içerisindeki dayanışmayı sağlamak için, muhbirlik veya ispiyonculuk yapan kişiler, ilgili grubun yazılı yayın organlarında ifşa edilmek suretiyle hedef haline getirilmekte³¹⁴ ve gerek kendisine gerekse mülkiyetine yönelik tehdit ve şiddet kampanyası başlatılmaktadır³¹⁵.

Öte yandan literatürde radikal çevrecileri kolektif oluşum türü olarak örgüt; yapılanma modeli olaraksa hiyerarşi ile değerlendiren görüşler de vardır. Örneğin FBI destekli bir terörizm ansiklopedisinde, örgütlerin üye ile örgüt arasında organik bir bağ oluşturmamak ve üyeyi örgütten izole etmek amacıyla yatay yapılanmaya gittikleri belirtilmiştir³¹⁶. Özellikle insanlara doğrudan zarar veren eylemler gerçekleştirildiğinde, üye ile örgüt arasında bir iletişimin ya da maddi desteğin

³⁰⁹ Monaghan, "Terrorism in the name of Animal Rights", s. 164., Rainer Griesbaum, "Rechtsstaat und Terror – die Rolle der Justiz bei der Bekämpfung des Terrorismus", in: **Polizei und Sicherheitsmanagement**, (hrsg. von Hartmut Brenneisen, Harald Olschok, Karsten Wulff) Band 6, Berlin: Lit Verlag, 2010, s. 164.

³¹⁰ <http://science.howstuffworks.com/environmental/green-science/eco-terror2.htm> (Erişim Tarihi: 10.04.2015)

³¹¹ Gray, s. 658., Carson, "Left-wing Terrorism:...", s. 311.

³¹² Monaghan, "Terrorism in the name of Animal Rights", s. 165.

³¹³ Monaghan, "Terrorism in the name of Animal Rights", s. 165., Gray, s. 660., Posluszna, s. 97.

³¹⁴ ALF'nin güncel listesi için bkz. <https://animalliberationpressoffice.org/NAALPO/snitches/>

³¹⁵ Monaghan, "Terrorism in the name of Animal Rights", s. 164-165.

³¹⁶ Bkz. Kushner, s. 215., Ayrıca bkz. Gray, s. 659.

bulunmaması, eylem ile örgüt arasında irtibat kurmayı güçleştirecektir³¹⁷. Şu halde bu stratejinin hukuki hedefi, üyelerin gerçekleştirdikleri eylemlerden dolayı örgüt yöneticilerinin sorumluluğuna gidilmesinin önlenmesidir³¹⁸. Ayrıca polisin dikey hiyerarşiye sahip organize yapılara sızabilmesi ve ajan provokatör kullanılabilmesi karşısında, radikal çevreci hareketin organize bir yapının ve belli bir merkezi yönlendirmenin bulunmadığı yatay yapılanma modelini benimsemesinin, kolluk birimleri tarafından hiyerarşik örgüt yapılanmasına sızılmasını önleme amaçlı olduğu ifade edilmiştir³¹⁹.

Kanaatimizce bu noktada dikkat edilmesi gereken husus şudur. Bir defa yatay yapılanma tek başına kolektif bir oluşum türü değil, mevcut bir kolektif oluşumun yapılanma modelidir. Emir-komuta ilişkisinin ve yöneticinin bulunduğu örgüt ile yatay yapılanmanın kategorik olarak bir arada bulunması mümkün değildir. Zira ancak yarı-hiyerarşik de olsa bir hiyerarşi modelini benimseyen oluşumların örgüt niteliğinden bahsedilebilir. Dolayısıyla pragmatik nedenlerle yatay yapılanma modelini benimseyen oluşumlar ya örgüt değildir ya da örgütün benimsediği model yatay yapılanma değildir.

Radikal çevreci harekete katılmak için belli bir üyelik prosedürünün, üyelik ücretinin, vs. söz konusu olmadığı, üye olmak isteyen kişilerin doğa adına yapılacak bir eylemin parçası olmaları gerektiği belirtilmiştir³²⁰. Böylelikle örgütsel bir hiyerarşi söz konusu olmamaktadır. Dolayısıyla bir eylemcinin yakalanması halinde eylemlere kimseden emir alınmadan devam edilecektir. Zira radikal çevreci hareket içerisinde yer alan herkes bağımsız bir birey olup, eylemler belli bir kişi ya da örgüt için değil doğayı korumak adına yapılır. Nitekim bu tür gruplar, belli bir üye kabul prosedürünün olmaması, dikey bir hiyerarşinin bulunmaması ve yatay yapılanmanın

³¹⁷ Gray, s. 660.

³¹⁸ Kushner, s. 214.

³¹⁹ Nagtzaam, s. 171., Leader, Probst, s. 39.

³²⁰ <http://science.howstuffworks.com/environmental/green-science/eco-terror2.htm> (Erişim Tarihi: 19.07.2019)

örgütün yapısal sınırlarının tespitini zorlaştırması nedeniyle örgüt (*organization*) olarak değil hareket (*movement*) olarak adlandırılmaktadır³²¹.

Açıklanan nedenlerle çalışmamız bakımından da radikal çevreci hareketi kriminolojik olarak ele alırken, bu hareket içinde yer alan kolektif oluşumları kategorik olarak grup şeklinde nitelendirmenin daha isabetli olduğu kanaatindeyiz. Lietaratürde de radikal çevreciliğin kolektif görünüm türü ve yapılanma modeli konusunda grup ve yatay yapılanma anlatısı baskındır. Bu grupların somut olayda yarı-hiyerarşik veya dikey hiyerarşik bir yapılanma benimseyerek örgüt şeklinde ortaya çıkması da pek tabii ki mümkündür. Ancak ceza hukuku bakımından önemli olan, kriminolojik anlamda gerek grup gerekse örgüt olarak adlandırılan bir kolektif oluşumun, kanunda suç örgütleri veya terör örgütleri için öngörülen şartları taşıyıp taşımadığıdır. Bu konu ise çalışmamızın ikinci bölümünde ele alınacaktır³²².

2. Tek Başına Hareket Eden Failler (*Lone-Wolf*)

Yatay yapılanma modelinde olduğu gibi bu model ile bağlantı olan yalnız kurt (*lone-wolf*) stratejisinin de öncüsü, Amerikan neo-nazisi Ku-Klux-Klan üyelerinden Louis Beam ve Tom Metzger'dir³²³. Yalnız kurt kavramı, bir şiddet eyleminin hazırlık ve icra aşamasında herhangi bir örgütün hiyerarşik yapısına dâhil olmadan ve örgütün araç-gereç desteğinden yararlanmadan, tek başına hareket eden failler için kullanılmaktadır³²⁴. Bu kişiler mevcut örgütlerin ya da hareketlerin ideolojilerinden etkilenecek söz konusu örgütlere, hareketlere ya da ideolojilere destek amaçlı eyleme geçebilmektedirler³²⁵. Yalnız kurt olarak adlandırılan faillerin belli bir terör örgütüyle organik bağı bulunmadığından ve terör örgütleri tarafından eğitilmediklerinden, kolluk kuvvetleri tarafından tespit edilmeleri oldukça güçtür³²⁶.

³²¹ Nagtzaam, s. 172., Leader, Probst, s. 39., Carson, "Left-wing Terrorism:...", s. 311., Saygılı, s. 54, 94.

³²² Türk hukukunda örgütlenme suçları için bkz. s. 272, radikal çevreci gruplar bağlamında değerlendirme için bkz. s. 483.

³²³ Hartleb, s. 66, 68.

³²⁴ Bakker, de Graaf, s. 1.

³²⁵ Krş. Bakker, de Graaf, s. 1.

³²⁶ Bjelopera, s. 54., Posluszna, s. 89.

Radikal çevreci hareket içindeki klasik yalnız kurt örneği, eylemlerine daha önce yer verdiğimiz *Unabomber* lakaplı Theodore (Ted) Kaczynski'dir³²⁷.

Terör örgütleri, ideolojik ve politik hedefleri bulunan örgütlerdir. Bu noktada ideoloji, bir sosyal gruba ya da kültüre bağlı dünya görüşünden, temel tavırlardan ve değerlerden oluşan bir sistem olarak; politiklik ise partiler veya diğer örgütler tarafından gerçekleştirilen kamusal yaşam alanına yönelik belli hedeflerin yürürlüğe konulması süreci olarak tanımlanmaktadır³²⁸. Sosyal bir iletişim süreci içinde gelişen ve gerçekleşen bu süreçler kolektiflik gerektirdiğinden, bir kimsenin tek başına gerçekleştirdiği bir eylemle politik etki yaratması her ne kadar teorik olarak mümkünse de, tek başına terörist olarak sınıflandırılmasının mümkün olmadığı ileri sürülmektedir³²⁹. Zira terörizmin stratejisinin ve terörizm sürecinin yarattığı tehlikeliliğin, görev dağılımının bulunduğu gizli yapılanmaların devamlılık içinde bilgi tedarik etme, hazırlık hareketleri gerçekleştirme, ortaklaşa eylem planlama ve gerçekleştirme gücünden kaynaklandığı ifade edilmiştir³³⁰.

Yine bu görüşe göre söz konusu özelliklere sahip örgütler, suç işleme riskini ve eylemin vahametini artırmaktadır. Zira bir kimsenin kendi davranışları üzerindeki bireysel sorumluluk duygusu ve kendini frenleme duygusu, bir gruba bağlı olduğunda azalmaktadır. Kolektifliğin yarattığı dinamikler (*Gruppendynamik*), aşırı düşüncelerin ortaya çıkmasını ve bunların şiddet yoluyla uygulamaya konulmasını mümkün kılmakta ve kolaylaştırmaktadır. Özellikle amaç odaklı kurulan örgütlerde bu etki daha da belirgindir³³¹. Dolayısıyla bu görüşe göre yalnızca bir kişinin gerçekleştirdiği eylemler, son derece kısa süreli ve ağır olmayan bir etki göstereceğinden, bu eylemlerin örgütlerin yarattığı devamlılık gösteren tehlikelilik düzeyine ulaşması mümkün değildir. Yine bu görüşe göre gerek psikolojik olarak gerekse sosyolojik olarak tek başına hareket eden bir fail ile örgüt üyesi failin gelişimini aynı kefeye koymak doğru değildir³³². Bu tür durumlarda daha çok

³²⁷ Bkz. s. 56.

³²⁸ Wildfang, s. 24.

³²⁹ Wildfang, s. 24.

³³⁰ Wildfang, s. 24.

³³¹ Wildfang, s. 24, 25.

³³² Wildfang, s. 25.

suikastçı, seri katil, ani katil (*Affekttäter*³³³), cani katil (*Amokläufer*), psikopat/sosyopat, vs. kategorilerden bahsetmek daha doğru olacaktır. Bu ayrırma taraftar olan *Wildfang*, Unabomber lakaplı Kaczynski'yi terörist olarak değil, bu kategoriler içinde değerlendirmiştir³³⁴.

Ancak belirtmek gerekir ki yalnız kurt kavramının bu klasikleşen açıklaması, her geçen gün artan bireysel terörizm saldırıları karşısında, özellikle faillerin milliyetine ve ırkına bakılarak batılıysa ruh hastası, doğuluysa terörist şeklinde bir sınıflandırmaya gidilmesi nedeniyle inandırıcılığını kaybetmiştir. Keza bu klasik görüşün dayandığı “etki” ve “tehlikelilik” argümanına karşın dönemin ABD Başkanı Barack Obama, Norveçli yalnız terörist Brevik'in terör saldırısının hemen ardından yalnız-kurt terörizminin 11 Eylül saldırılarında organize grupların yarattığı tehlikeden daha tehlikeli olduğunu ifade etmiştir³³⁵. Politik arka planından ötürü tereddütlü yaklaştığımız yalnız kurt kavramı, bu noktada daha ayrıntılı ele alınmayacak olup, kavramın yalnızca klasik açıklaması ile yatay yapılanma arasında kurulan bağın gösterilmesi ile yetinilecektir.

3. Üye Profili

Sol görüşlü politik ideolojilere yakın bir hareket olması yönüyle radikal çevreci ve hayvan hakları hareketi, üye profili bakımından da sol görüşlü kolektif oluşumlara özgü genel demografik özellikleri yansıtmaktadır³³⁶. Sağ görüşlü kolektif oluşumlarla kıyaslandığında bu kişiler daha genç, üniversite eğitimi almış (%69) ve beyaz yaka işlerde çalışan kişilerdir³³⁷. Ulusal ölçekli terör örgütleriyle karşılaştırıldığında, ekotörlerde bir akıl hastalığının görülme oranının ve romantik bir ilişkiye sahip olma oranının daha düşük olduğu tespit edilmiştir³³⁸. Yaş ortalaması 28

³³³ Bir anlık hiddet, hınç, öfke, korku, sinir, vs. bir durumun etkisi altında suç işleyen faillerdir. Bu tür bir etki altında işlenen suçlar Alman Ceza Kanunu md. 21 uyarınca cezayı azaltan bir hal olarak ya da md. 20 uyarınca kusur yeteneğini etkileyen bir hal olarak değerlendirilebilmektedir. BGH, Urteil v. 28.06.1995 - 3 StR 72/95.

³³⁴ Wildfang, s. 25, dn. 74.

³³⁵ Hartleb, s. 10.

³³⁶ Carson, “Left-wing Terrorism:...”, s. 317., EUROPOL, **TE-SAT 2012**, s. 30.

³³⁷ Carson, “Left-wing Terrorism:...”, s. 312.

³³⁸ Carson, “Left-wing Terrorism:...”, s. 317.

olup %88'i bekâr ve askerlik tecrübesi yok denecek kadar az olan bu kişiler, toplumdaki ana akım hareketler ile aynı görüşleri paylaşmayan (radikal), idealist kişilerdir³³⁹. Bu kişiler birçok sol görüşlü oluşumda olduğu gibi radikal fikirlere sahip üniversite öğrencileridir³⁴⁰.

Öte yandan sağ görüşlü oluşumlarla kıyaslandığında radikal çevreci gruplarda daha çok kadın üye (%26) bulunduğu kayıtlara geçmiştir³⁴¹. Hatta erkeklere oranla daha fazla kadının radikal çevreci gruplara liderlik ettiği belirtilmiş, bu durumun, feminist ideoloji ve sol politik düşüncenin sosyal ve ekonomik adaletsizliği azaltmaya odaklanan ideolojisi arasındaki benzerlikle açıklanabileceği ifade edilmiştir³⁴². Fakat sol görüşlü oluşumların cinsiyet eşitliği konusundaki hassasiyetinin, etnik eşitlik söz konusu olduğunda aynı düzeyde olmadığı, sol görüşlü oluşumların liderlik pozisyonunda az sayıda azınlık grubu üyesinin olduğu, üyelerinin ise çoğunlukla beyazlardan oluştuğu tespit edilmiştir³⁴³.

Vejetaryen ve vegan bir beslenme tarzına sahip olan üyelerin, maddi (parasal) meseleler ile ilgili bağları oldukça zayıftır³⁴⁴. Profesyonel ve çeşitli yeteneklere sahip olan bu kişiler, ayrıca yeni sempatizanlar kazanma, propaganda yapma, tehdit ve taciz kampanyaları düzenleme konusunda internet ve sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanmaktadırlar³⁴⁵. Diğer ekstremist örgütlerle karşılaştırıldıklarında bir saldırıyı daha kısa sürede (ortalama 15 gün içinde) organize edebildikleri ve bu yönüyle daha kısa vadeli planlar yaptıkları tespit edilmiştir³⁴⁶. Faillerin çoğunun

³³⁹ Chermak, Freilich, Duran, s. 3., Carson, "Left-wing Terrorism:...", s. 317., EUROPOL, **TE-SAT 2012**, s. 30.

³⁴⁰ Carson, "Left-wing Terrorism:...", s. 317., Cale, s. 20.

³⁴¹ Carson, "Left-wing Terrorism:...", s. 312., Chermak, Freilich, Duran, Parkin, s. 3.

³⁴² Carson, "Left-wing Terrorism:...", s. 312.

³⁴³ Carson, "Left-wing Terrorism:...", s. 312, 317.

³⁴⁴ Posluszna, s. 88.

³⁴⁵ Örneğin 2012 yılının Haziran ayında, laboratuvar hayvanlarının uluslararası taşımacılığını üstlenen bir havayolu şirketi çevre aktivistleri tarafından e-posta yağmuruna tutulmuştur. EUROPOL, **TE-SAT 2012**, s. 30., EUROPOL, **TE-SAT 2013**, s. 40. Ayrıca *Animal Rights Militia* adlı örgütün Kanada yapılanması, 1992 yılında *Cold Buster* adlı çikolata firmasının ürünlerinin mikroplu olduğu şeklinde bir korku kampanyası başlatmış ve ürünlerini geri çekmeye zorlamıştır. Bu kampanyanın adı geçen şirketi 1 milyon dolara yakın maddi zarara uğrattığı kayıtlara geçmiştir. Kushner, s. 34.

³⁴⁶ Carson, "Left-wing Terrorism:...", s. 317.

farklı suçlardan sabıkası olduğu ve çoğunun federal düzeyde kovuşturulduğu, neredeyse hepsinin suçunu ikrar ettiği kaydedilmiştir³⁴⁷.

Daha makro düzeydeki istatistikler göstermektedir ki sağ görüşlü oluşumlarla kıyaslandığında sol görüşlü üyelerin, ekonomik ve demografik olarak kozmopolit bölgelerde ve şehirlerde yaşadıkları tespit edilmiştir. Yaşam alanıyla faaliyet alanı arasında bir yakınlık tespit edilmiş olmakla birlikte radikal çevreci grupların daha mobil halde oldukları belirtilmiştir³⁴⁸.

ALF üyelerine yönelik yapılan bir çalışmada, aynı tarz müzikler dinleyen, aynı kitapları okuyan, birlikte seyahat eden ve aynı zamanda yasal statüdeki çevreci ve hayvan refahı organizasyonlarına da katılan üyeler arasında sıkı bir sosyal bağ olduğu tespit edilmiştir³⁴⁹. Bu bağ koparacak tek hususun ispiyonculuk olduğu, bu kuralı ihlal eden üyenin isminin web sayfalarında ve diğer yayın organlarında hedef haline getirileceği, sahte bombalı paketlere ve tehdit mesajlarına maruz kalacağı, aracının ve evinin vandalize edileceği belirtilmiştir³⁵⁰.

D. Başlıca Radikal Çevreci ve Hayvan Hakları Grupları

Radikal çevreci ve hayvan hakları grupları, özellikle son yarım yüzyılda gerek yerel gerekse küresel boyutta dünyanın dört bir yanında çeşitli ölçeklerde örgütlenen ve aktif eylemler gerçekleştiren girişimlerdir. Oldukça fazla sayıda olan³⁵¹ bu

³⁴⁷ Chermak, Freilich, Duran, Parkin, s. 4.

³⁴⁸ Carson, "Left-wing Terrorism:...", s. 313.

³⁴⁹ Posluszna, s. 89.

³⁵⁰ Posluszna, s. 89.

³⁵¹ Literatürde sayılan başlıca radikal çevreci ve hayvan hakları grupları şunlardır: Activists Working for Animal Rights, Animal Action Group, Animal Action League, Animal Avengers, Animal Avengers for Fur-Bearing Animals, Animal Defense League, Animal Liberation Action Foundation, Animal Liberation Front, Animal Liberation Victoria, Animal Rights Action, Animal Rights Calls, Animal Rights Militia, Animal S.O.S., Animals Court of Justice, Animals Now, Arizona Phantom, Badgers Unknown, Band of Mercy (UK), Band of Mercy (USA), Barry Horne Brigade, Bye Bye Egg Industry, Cathedral Forest Action Group (EF!), Cedar River Action Group (EF!), Chicken McHappy, Clever Foxes, Coalition to Save the Preserves, Commando Helen Steel, Crustacean Liberation Front, David Organization, Direct Action, Djurens Hamnare, Dyrenes Frigjurings Front (DDF), Earth First!, Earth Liberation Army, Earth Liberation Front (ELF), Earth Night Action Group (EF!), Eco-Commando Force 70, Eco-Raiders, Electronic Civil Disobedience, Enraged Bambis, Environmental Action, Evan Mecham Ecoterrorist International Conspiracy (EMITIC), F.A.R.M., Farm Freedom Fighters, Farm Sanctuary, Feuesalamander, Forest Cleaning, Forever Free, Free Fish, Friends of

grupların her birine yer vermek çalışmamızın kapsamını aşacağından, bu noktada yalnızca en bilinen ve aktif faaliyet gösteren grupları ele alarak genel bir tablo ortaya koymaya çalışacağız. .

1. Animal Liberation Front (ALF)

Hayvanları Özgürleştirme Cephesi “*Animal Liberation Front*” (ALF) adlı grup, biyomerkezcilik düşüncesinin önde gelen isimlerinden Peter Singer’ın 1975 tarihli *Animal Liberation* adlı kitabından ilhamla, hayvan hakları aktivisti *Ronnie Lee* tarafından 1976 yılında İngiltere’de kurulmuş ve daha çok İngiltere, Kanada ve ABD’de faaliyet göstermiştir³⁵². Geleneksel protesto araçlarının hayvanları istismar eden kişi ve kurumlarla mücadelede yetersiz ve işlevsiz kaldığı düşüncesiyle kurulan ALF’nin amacı, ekotaj yoluyla ilgili kişi ve kurumları maddi zarara uğratmaktır.

Kuzey Amerika’daki ilk ALF eylemi, 1979 yılında New York Tıp Merkezi’ndeki bir kedi, iki köpek ve iki domuzun serbest bırakılmasıyla başlamıştır³⁵³. Daha sonraki yıllarda ALF, sivil itaatsizlik, kundaklama, işyeri soygunu, mala zarar verme gibi eylemlere başvurmuştur³⁵⁴. Başlangıçta İngiltere,

Animals, Friends of the Earth, Fund for Animals, Gateway to Hell, Greenpeace, Guardian Apes, Healthy Genetic Future, Human Animal Liberation Front, Hunt Retribution Squad, Izaak Walton League, Justice and Action for Animals and Ecological Liberation, Justice Department, Justice for Animals, Last Chance for Animals, Lawn Liberation Front, Leadfree Forest, Meat Free Mission, Menhune, Militant Vegans, Ministry of Forest Defense, National Audubon Society, National Parks Conservation Association, National Wildlife Federation, Nighttime Gardeners, Operation Wild Horse, Organization for the Liberation of Animals, Paint Panthers, PBFPF and the Swamp Fox, People for the Ethical Treatment of Animals (PETA), People of the Earth, People’s Brigade for a Healthy Genetic Future, Petaluma Pruners, Pirates for Animal Liberation, Poultry Liberation Organization, Primarily Primates, Rainforest Action Network, Redwood Alliance, Quick Martens, Radical Wolves, Reclaim the Seeds, Red Lobster, Rescue Rangers, Santa and His Elves, Save the Newchurch Guinea Pigs, Scottish National Liberation Army, Sea Shepherd Conservation Society, Sierra Club, Socialist Committee for the Protection of Animals, Stop Huntingdon Animal Cruelty (SHAC), Students Against in Vivo Experiments and Dissection, Students Campaign for Animal Rights, Students United Protesting, SUPPRESS, Surfrider Foundation, The Black Elk, The Color of Autumn, The Fox, The Frogs, The Happily Celebrating Witches and Wizards, The Nature Coservancy, The Radical Vegetarians, The Voice of the Forest, The Wild Minks, The Wilderness Society, Tierschutz Front, True Friends, Undersea Railroad, United Animal Rights Coalition, Urban Gorillas, Vegan Action League, Vegan Action Network, Vegan Front, Vegan Revolution, Vegan Supremacy, VIVA, Werewolves, Western Wildlife Unit (ALF)Animal Liberation Action Foundation, Yedi Knights. Liddick, s. 117.

³⁵² Gerry Nagtzaam, **From Environmental Action to Ecoterrorism?**, s. 5., Yang, Su, Carson, s. 15., Bötticher, Mares, s. 389., Kushner, s. 32, 33.

³⁵³ Kushner, s. 32.

³⁵⁴ Kushner, s. 32.

Kanada ve ABD’de faaliyet gösteren ALF, daha sonraki yıllarda Fransa, Yeni Zelanda, Polonya, İtalya, Slovakya ve birçok ülkede faaliyet göstermiştir³⁵⁵. Faaliyetlerini genel olarak ALF adıyla yürüten bu grup, İsveç’te ise “*Djurens Befrielsefront*” adını kullanmıştır³⁵⁶.

Türkiye’de ALF adına gerçekleştirilen ilk eylem ise 2014 yılı Mayıs ayında Kadıköy’deki bir pet shopa gündüz vakti girilerek dört adet tavşanın kaçırılması ve işyeri sahibinin tehdit edilmesi eylemidir³⁵⁷. 2015 yılında ise keklik avcılarının kafeslerine girilerek üç adet keklik serbest bırakılmıştır³⁵⁸.

ALF, AB polis teşkilatı Europol tarafından diğer radikal hayvan hakları gruplarının (ARM, Justice Department) çatı yapılanması olarak nitelendirilmiştir. EUROPOL’e göre ALF’nin gerçekleştirdiği ekotaj eylemleri, kişilere bedensel zarar veren suçlardan ziyade, tehdit ve mala zarar verme suçlarından ibarettir³⁵⁹. Bu tespit coğrafi olarak AB ülkeleriyle sınırlıdır. Nitekim literatürde ALF’nin son yıllarda diğer çevreci gruplarla kıyaslandığında mala zarar verme suçlarının yanı sıra ayrıca insanlara yönelik gerçekleştirdiği ekotaj eylemleri nedeniyle aşırı (ekstremist) bir tutum sergilediği ifade edilmiştir³⁶⁰.

Amaç: ALF’nin yayın organlarından *Arkangel*’den derlenen bilgilere göre grubun amaçlarını dört başlık altında toplamak mümkündür. Bu amaçlardan ilki ve en önceliklisi, hayvanların istismara uğradıkları ve eziyet gördükleri deney laboratuvarları ve kürk çiftlikleri gibi tesislerden kurtarılarak doğal yaşam ortamlarına kavuşturulmasıdır. Grubun diğer amaçları arasında, hayvanların istismarı üzerinden gelir sağlayan kişi, kuruluş ve işletmelerin mallarına yönelik ekotaj gerçekleştirerek onları ekonomik zarara uğratmak, kapalı kapılar ardında hayvanlar üzerinde yapılan

³⁵⁵ Kushner, s. 32.

³⁵⁶ EUROPOL, **TE-SAT 2010**, s. 42.

³⁵⁷ <https://www.demokrathaber.org/yasam/hayvan-kurtulus-cephesinden-baskin-h29613.html> Eyleme ait görüntüler için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=9K2iOk9h06Y> (E.T.: 15.04.2020)

³⁵⁸ <https://gaiadergi.com/hayvan-ozgurlukculerinden-ozgurluk-eylemi-3-keklik-dogasina-kavusturuldu/> (E.T.: 15.04.2020)

³⁵⁹ EUROPOL, **TE-SAT 2014**, s. 43

³⁶⁰ Gerry Nagtzaam, **From Environmental Action to Ecoterrorism?**, s. 3., Michael Penders, William Thomas, “Ecoterror: Rethinking Environmental Security After September 11”, in: *Natural Resources and Environment*, Cilt: 16, 2002, ss. 159-207, s. 160.

deneyleri ifşa etmek yer almaktadır. Örgütün uzun vadeli amacının ise insanlara, hayvanlara ve diğer canlılara zarar veren her duruma karşı gerekli tedbirleri almak, müsebbip kişi ve kurumların faaliyetlerini engellemek olduğu ifade edilmiştir³⁶¹.

Yapılanma: Yatay yapılanmaya sahip gruplar arasında gösterilen en tipik örneklerden biri ALF'dir. Küçük ve bağımsız hücre yapılanmalarından oluşan bu grubun resmi olarak bilinen bir lideri bulunmamaktadır³⁶². Üyeler arasında organize bir ilişki olmadığından, muhbirlik veya ispiyonculuk yapan üyeler örgütün yazılı yayın organlarında ifşa edilerek hedef haline getirilmekte, bu kişilere ve mülkiyetlerine yönelik tehdit ve şiddet kampanyası başlatılmaktadır³⁶³.

ALF'nin belli bir üye listesi yoktur³⁶⁴. Grubun manifestosunda sayılan amaçlar doğrultusunda eylemler gerçekleştiren her vegan ve vejetaryenin kendini ALF üyesi sayma hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir³⁶⁵. Dolayısıyla grubun üye sayısına yönelik kesin bir tahminde bulunmak güçtür. 1980'lerin ortasına gelindiğinde üye sayısının 30'dan 1500'e yükseldiği bilinmektedir³⁶⁶. Bu sayının 90'lı yıllarda 100'ü kemik üye olmak üzere toplam 2.500 civarına yükseldiği kaydedilmiştir³⁶⁷. Ancak kanaatimizce dikey bir yapılanmanın söz konusu olmadığı bu gruplarda üyeden değil, taraftardan söz etmek daha doğrudur.

Hedefler: ALF'nin uyguladığı ekotajın hedefi genellikle kürk üretim tesisleri, kürk ürünleri satan mağazalar ve hayvanlar üzerinde deneyler yapan araştırma merkezleri olmuştur. ALF nadir de olsa kendi alanının dışına çıkarak kâğıt üretim tesisleri ve mobilya mağazalarına yönelik ekotaj gerçekleştirmiştir. ALF'nin bugüne kadar hedef aldığı işletmelerin başlıcaları arasında: laboratuvarlar, üniversitelerin

³⁶¹ Peter Young, **Animal Liberation Front: Complete U.S. Diary of Actions, The First 30 Years**, Worry Communications, 2010, s. 1., Kushner, s. 32., Monaghan, "Terrorism in the name of Animal Rights", s. 160., Scarce, **Eco-Warriors**, s. 122.

³⁶² Yang, Su, Carson, s. 15., Kushner, s. 32.

³⁶³ Monaghan, "Terrorism in the name of Animal Rights", s. 164-165. <https://animalliberationpressoffice.org/NAALPO/snitches/>.

³⁶⁴ Yang, Su, Carson, s. 15., Monaghan, s. 164.

³⁶⁵ Peter Young, s. 1., Yang, Su, Carson, s. 15., Monaghan, "Terrorism in the name of Animal Rights", s. 163., EUROPOL, **TE-SAT 2010**, s. 42.

³⁶⁶ Kushner, s. 32.

³⁶⁷ Monaghan, "Terrorism in the name of Animal Rights", s. 163.

psikoloji, tıp, genetik, veterinerlik, su ürünleri, toksikoloji, vb. anabilim dallarına ait merkezler, tıbbi araştırma merkezleri, mikrobiyoloji laboratuvarları, bu merkezlerde çalışan bilim insanları, araştırma merkezlerine kredi sağlayan bankalar, kredi ve finans kuruluşları ile sigorta şirketleri, hedef kuruluş ve işletmelerin her türlü iştirakçileri, ecza depoları, ilaç şirketleri, zirai yüksek okullar, sirkler, rodeo salonları, kürk üretim çiftlikleri, mezbahalar, kasap dükkânları, hayvan barınakları, hayvanat bahçeleri, milli parklar, ahırlar, yumurta çiftlikleri, küçük baş hayvan, kümes hayvanı ve balık yetiştirme tesisleri, kâğıt üretim tesisleri, mobilya mağazaları, fast-food ve deniz ürünleri restoranları, dondurma üreticileri, park ve bahçeler müdürlükleri, tarım bakanlığı birimlerine ait yerleşkeler, yat kulüpleri, avcılık kulüpleri, outdoor ürünleri satan dükkânlar, süet ve deri atölyeleri, giyim mağazaları, kozmetik şirketleri, tahnit atölyeleri, hayvan nakliye şirketleri ve evcil hayvan dükkânları gelmektedir³⁶⁸.

İstatistikler: 1979 ile 2008 yılları arasında ALF'nin ABD'de gerçekleştirmiş olduğu ekotaja ilişkin resmi kayıtlara yansıyan istatistikler şu şekildedir. Yaklaşık 30 yıllık bu süreçte 106'sı kundaklama olmak üzere toplam 1.353 eylem gerçekleştirilmiş, bu eylemler sonucunda 4.934 hayvan laboratuvarlardan, 128.314 hayvan ise kürk üretim çiftliklerinden kurtarılmış ve bu süreçte binlerce diğer hayvan da özgürlüklerine kavuşturulmuştur³⁶⁹. 2001 yılında uygulanan ekotaj sayısı ise ABD genelinde -11 Eylül saldırılarının ve sonrasında çıkan terör kanunlarının etkisiyle- 35'e düşmüştür³⁷⁰. ALF'nin en etkin olduğu ülke olan İngiltere'de ise 1991 yılında yalnızca bir yıl içersinde 1.718 ekotaj eylemi gerçekleştirmiştir³⁷¹. Bu sayı 2007 yılında 229'a düşmüştür³⁷².

ABD'de gerçekleştirilen bu eylemler sonucunda otuza yakın aktivist tutuklanmış, bunlardan sadece birkaçı süreli hapis cezasına çarptırılmıştır³⁷³. Fayda/zarar analizi yapıldığında ALF'nin net bir şekilde kârda olduğu ileri

³⁶⁸ Young, s. 1.

³⁶⁹ Young, s. 1.

³⁷⁰ Kushner, s. 32.

³⁷¹ Kushner, s. 32.

³⁷² EUROPOL, **TE-SAT 2008**, s. 41.

³⁷³ Young, s. 1.

sürülmüştür³⁷⁴. FBI verilerine göre ALF, kardeş grubu ELF ile birlikte ABD’de 1996 ve 2001 yılları arasında gerçekleştirdikleri 600’ün üzerinde ekotaj neticesinde 43 milyon dolar maddi zarara neden olmuştur³⁷⁵.

ALF’ye göre, 1976 yılından bu yana kürk mağazalarına, hayvanlar üzerinde deney yapan laboratuarlara ve çiftliklere yönelik gerçekleştirilen ekotaj neticesinde tek bir insan ya da hayvan zarar görmemiş olduğundan, ekotajın bir terör eylemi olarak adlandırılması kabul edilemez³⁷⁶. Ancak Global Terrorism Database (GTD) ve Eco-Incidents Database (EID) tarafından ortaya konulan istatistiklere bakıldığında 1970 ve 2011 tarihleri arasında ALF tarafından gerçekleştirilen ekotaj eylemleri arasında bir suikast ve 27 adet bombalı eylem kayıtlara geçmiştir³⁷⁷.

Öte yandan Europol raporlarına göre 2017 yılında AB ülkeleri arasında yalnızca Birleşik Krallıkta ALF adına gerçekleştirilen iş yeri dokunulmazlığının ihlali, mala zarar verme ve kundaklama şeklinde 66 eylem kaydedilmiştir³⁷⁸. ALF üyelerinin özellikle biyomedikal alanda çalışan araştırmacıları hedef alan suikast ve tesisleri hedef alan kundaklama eylemleri gerçekleştirdiği bilinmektedir³⁷⁹.

2. Animal Rights Militia (ARM)

Hayvan Hakları Milisleri “*Animal Rights Militia*” (ARM) adlı bu grup, 1982 yılında İngiltere’de ALF’nin yatay yapılanmasını esas alarak kurulmuştur. İdeolojik olarak ALF ile aynı çizgide olsa da, şiddet eylemlerinin hedefine doğrudan insanları koymakla ALF’nin şiddet anlayışından ayrılmıştır³⁸⁰. ARM’nin ideologu, hayvanlar adına meşru müdafaa düşüncesini ortaya atan Steven Best adlı felsefe doktorudur. Best’e göre hayvanlar, kendilerine zulmeden insanlara karşı kendilerini savunamayacak derecede korunmasız olduklarından, bu kişilere yönelik sabotaj ve

³⁷⁴ Young, s. 1.

³⁷⁵ Stefan H. Leader, Peter Probst, s. 37-38.

³⁷⁶ Yang, Su, Carson, s. 15.

³⁷⁷ Yang, Su, Carson, s. 15.

³⁷⁸ EUROPOL, **TE-SAT 2018**, s. 54.

³⁷⁹ Yang, Su, Carson, s. 15.

³⁸⁰ Monaghan, “Terrorism in the name of Animal Rights”, s. 161.

hatta şiddet eylemi gerçekleştirmek ahlaki bir haktır. Best bu görüşlerinin ceza kanunlarındaki zorda kalış haline dayandırılabilceği düşüncesindedir³⁸¹.

ARM adlı grup kurulduğu yıl ilk eylemini Başbakan Margaret Thatcher'ın başbakanlık ofisine, İçişleri Bakanlığı'na ve diğer siyasi partilerin liderlerine bombalı paket göndererek gerçekleştirmiştir. Ayrıca bu grup 1983 yılında Kanada'da her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen fok avcılığını protesto etmek için Kanada Büyükelçiliği'ne gönderilen patlayıcı madde eyleminin ve 1985 yılında altı bilim adamının evine ve 1986 yılında dört otomobile yönelik bombalı saldırıların da sorumluluğunu üstlenmiştir. ARM'nin 1987 yılında *Debenhams* mağazalarının kürk giyim departmanlarına yönelik gerçekleştirdiği üç ayrı ekotaj eylemi sonucunda ilgili şirkete toplamda 9 milyon pound ekonomik zarar verilmiştir³⁸². ARM 1993 yılı Ekim ve Aralık ayları arasında poster kutularına ve video kasetlere gizlenmiş bomba ve yangın düzenekleri kullanarak avcılık sporuyla ilgilenen kişilere, hayvanlar üzerinde deney yapan merkezlere ve kürk sektöründeki şirketlere yönelik toplamda 31 ekotaj eylemi gerçekleştirmiştir. 1994 yılında deri ürünler satan giyim mağazalarına, balık av malzemeleri satan dükkânlara yönelik gerçekleştirilen bir dizi bombalı ekotaj eylemi ve hayvan deneyleriyle ilişkili iki araştırmacının otomobillerine yönelik iki ciddi bombalı saldırı da dâhil olmak üzere toplamda 100 eylemin sorumluluğu ARM tarafından üstlenilmiştir³⁸³.

ARM'nin bağımsız bir grup olup olmadığı konusunda bazı yazarlar, bu grubun ALF'nin doğrudan insanlara yönelik gerçekleştirdiği şiddet eylemlerini üstlenmek üzere ALF üyeleri tarafından oluşturulduğunu ve böylelikle gerek sorumluluktan ve kamuoyunun tepkisinden sıyrılmayı gerekse ALF'nin canlı varlıklara karşı şiddetsiz eylem sloganına leke sürdürmemeyi amaçladıkları ileri sürülmüştür³⁸⁴.

³⁸¹ <https://www.opednews.com/articles/Who-s-Afraid-of-Jerry-Vlas-by-Save-Steve-Best-090503-913.html> (E.T.: 25.02.2020)

³⁸² Monaghan, "Terrorism in the name of Animal Rights", s. 161, 162.

³⁸³ Monaghan, "Terrorism in the name of Animal Rights", s. 162, 163.

³⁸⁴ Monaghan, "Terrorism in the name of Animal Rights", s. 161.

3. Earth First! (EF)

1980 yılında ABD’de kurulan Önce Dünya! “*Earth First!*” (EF) adlı grup, ana akım çevreci hareketin 320.000 km²’lik Amerikan milli park alanlarını koruma kampanyasının sonuç vermemesi üzerine, kullanılan pragmatik taktiklerden tatmin olmayan Dave Foreman önderliğindeki beş aktivistin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. “Doğa Ana’nın savunulmasında taviz yok!” sloganını kullanan EF, kendisini çevrenin savunulmasında yeni bir taktik olarak “doğrudan eylem”e (“*direct action*”, “*action directe*”) yani ekotaja adamıştır³⁸⁵.

EF’nin kurulmasında Abbey’in “*The Monkey Wrench Gang*” romanının etkisi büyüktür. EF’nin kurucularından Mike Roselle, Yellowstone Milli Parkı’nın etrafında bulunan reklam panolarını kullanılamaz hale getirdiği eyleminde, Howie Wolke ise dev petrol şirketi *Chevron Oil Company*’nin milli ormanlar üzerindeki yol projesi çalışmalarında kullanılan işaretçileri sökme eyleminde Abbey’in kitabından esinlenmiştir³⁸⁶. Abbey’in romanında geçen kurgusal çetenin amacı, doğanın tahrip edilmesine göz yuman geleneksel politikaların bir eseri olan Glen kanyonundaki barajı patlatmaktır³⁸⁷. Bu doğrultuda Earth First! grubu da 1981 yılındaki ilk eylemini, Glen kanyonu barajının üzerine derin bir çatlağı andıran 90 metre uzunluğundaki siyah bir bayrağı açarak gerçekleştirmiştir. Köprünün patlatılması yerine bayrağın açılması sırasında ses bombalarının kullanılması, örgütün şiddet karşıtı olduğu mesajını taşımaktadır³⁸⁸.

Yapılanma: Earth First! grubunun resmi bir yetkilisi, maaşlı çalışanı, üye listesi, içtüzüğü ya da merkezi bir yönetimi bulunmamaktadır. En büyük önceliği doğanın korunması olan herkesin grubun üyelik koşulunu sağlayacağı ifade edilmiştir³⁸⁹. Earth First! grubunun 1991 yılında yaklaşık 12.000 taraftara sahip olduğu kayıtlara geçmiştir³⁹⁰.

³⁸⁵ Hayes, Esler, Hayes, s. 164., Thomas C. Shevory, s. 184., Kushner, s. 111.

³⁸⁶ Hayes, Esler, Hayes, s. 165.

³⁸⁷ Saygılı, s. 92.

³⁸⁸ Saygılı, s. 93.

³⁸⁹ Dave Foreman, *Confessions of an Eco-Warrior*, s. 20., Kushner, s. 111, 117.

³⁹⁰ Shevory, s. 184.

Farklı bölgelerdeki hücreler arasındaki iletişim *Earth First! Journal* adlı yayın organı üzerinden sağlanmıştır. Grup aleyhine ifade veren gerek eski üyelerin gerekse polis muhbirlerinin kimlikleri, resimleri ve diğer bilgileri bu dergide yayınlanmıştır³⁹¹. Bu derginin yayımlanması 2012 yazından sonra durdurulmuştur. Ayrıca grubun kurucusu Foreman'ın hazırlamış olduğu ekotaj el kitabı, eylemlerin nasıl gerçekleştirileceği konusunda ayrıntılı bir rehber niteliğindedir³⁹².

1980'li yılların başında EF, protesto, propaganda, geleneksel sivil itaatsizlik eylemleri, dava açma ve ağaç çivileme gibi eylemlere başvurmuştur³⁹³. 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren küreselleşme karşıtı hareketler ile birlikte yeniden aktif faaliyet göstermeye başlayan EF, bu yıllarda özellikle Kanada'da etkinlik göstermiştir³⁹⁴. 1995 yılında EF aktivistleri ağaçtan yapılmış bir köprüyü yıkarak 2 milyon dolarlık bir zarara, 1997 yılında ise Alberta'da kereste fabrikasına koydukları bomba ile 5 milyon dolarlık malzeme kaybına neden olmuşlardır³⁹⁵.

Derin ekoloji felsefesini benimseyen EF, büyüdükçe karşıt bir kültür ve politika geliştirmiş, paganizm gibi çeşitli spirüel inanışlardan beslenmiştir³⁹⁶. Bu farklılıklar, nihayetinde EF içinde gruplaşmaları doğurmuştur. Grubun kurucularından Foreman, 1987 yılında *Earth First!*'ten ayrılarak *Evan Mecham Eco-Terrorist International Conspiracy* (EMETIC) adlı grubu kurmuştur³⁹⁷. 1992 yılında *Earth First!* grubunu korkak hareket etmekle suçlayarak gruptan ayrılan diğer üyeler, İngiltere'de *Earth Liberation Front* (ELF) adlı grubu kurmuşlardır. ELF ve benzeri diğer grupların aksine, en çok tanınan radikal çevreci grup olma hedefi doğrultusunda daha çok barışçıl sivil itaatsizlik yöntemlerine başvurarak ılımlı-

³⁹¹ <http://earthfirstjournal.org/informant-tracker/> (Erişim Tarihi: 10.04.2015)

³⁹² Passim. Dave Foreman, Bill Haywood, **Ecodefense: A Field Guide to Monkeywrenching**, Abzug Press, 3rd Edition, 1993.

³⁹³ Kushner, s. 111., Saygılı, s. 95.

³⁹⁴ Bötticher, Mares, s. 389.

³⁹⁵ Kushner, s. 117-118.

³⁹⁶ Kushner, s. 111.

³⁹⁷ Örgüt adı ironi içermektedir. Evan Mecham dönemin Arizona eyaleti valisinin adıdır. Ayrıca eco-terrorist ismine rağmen GTD'nin verilerine göre bu örgütün herhangi bir ölüm ve yaralama ile sonuçlanan bir eylemi bulunmamaktadır. İlgili istatistikler için bkz. <https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?perpetrator=10060> (E.T.: 16.02.2019)

radikal bir çizgi belirleyen Earth First!, günümüzde Kuzey Amerika, Birleşik Krallık ve Avustralya’da halen etkindir³⁹⁸.

4. Earth Liberation Front (ELF)

Earth First! grubunun başvurduğu araçların yeterince radikal olmadığını düşünerek bu gruptan ayrılan aktivistler tarafından, daha şiddetli ekotaj eylemleri gerçekleştirmek amacıyla 1992 yılında İngiltere’de kurulan Dünyayı Azat Etme Cephesi “*Earth Liberation Front* “ (ELF) adlı bu grup, 1994 yılından itibaren kıta Avrupası ülkelerinde, 1997 yılından itibaren ise ABD’de aktif faaliyet göstermiştir³⁹⁹. Başlangıçta kereste şirketlerine ait iş makinelerini etkisiz hale getirmek üzere ekotaja başvuran ELF’nin adı ilk kez 1997 yılında Oregon eyaletindeki Toprak Yönetim Kurumu’na karşı yaban atlarını kurtarmak amacıyla ALF ile birlikte gerçekleştirdikleri eylem ile duyulmuştur⁴⁰⁰. Bu yıllarda daha çok kırsalda ekotaja başvuran ELF, sonraki yıllarda şehirlerdeki tarım alanları üzerine yapılacak lüks konut projelerine karşı, yapı şirketlerinin masraflarını artırmaya yönelik ekotaja başvurmuştur⁴⁰¹.

Örgüt Yapısı: 1993 yılında yapılan bir ittifakla ALF’nin kardeş grubu olarak adlandırılan ELF, yapılanma bakımından ALF’nin anonim ve bağımsız hücre yapılanması şeklindeki lidersiz yatay yapılanma modelini örnek almıştır⁴⁰². Bu grubun da belli bir lideri olmamakla birlikte, Craig Rosebraugh adlı aktivist grubun bir dönem gayri resmi sözcülüğünü yapmıştır. Aktivistler grubun web sayfası üzerinden indirdikleri videolar ile ekotajın nasıl gerçekleştirileceği konusunda bilgilendirilmiştir⁴⁰³. ELF’nin web sayfasında gruba katılmak isteyen kişilerin kendi hücrelerini kurmaları ve çevreye zarar verdiğini tespit ettikleri araç-gereçlere yönelik

³⁹⁸ Kushner, s. 112., Leader, Probst, s. 38.

³⁹⁹ Nagtzaam, s. 166, 175., Yang, Su, Carson, s. 14, 15., Bötticher, Mares, s. 389., Kushner, s. 112, 117., Milligan, s. 108.

⁴⁰⁰ Kushner, s. 112.

⁴⁰¹ Kushner, s. 113.

⁴⁰² Leader, Probst, s. 37., Nagtzaam, s. 171., Bjelopera, s. 12.

⁴⁰³ Nagtzaam, s. 174., Leader, Probst, s. 43

tahrip eylemleri gerçekleştirmeleri, mevcut hücrelere katılmamaları, aksi halde grubun gizliliğini deşifre edebilecekleri uyarısında bulunulmuştur⁴⁰⁴.

Grubun üye profilinin ırk olarak beyaz, orta ve üst sınıfa tabi, üniversite mezunu, sabit bir işi olan, sol çizgideki politik görüşlere eğilimli, ana akım çevreci hareketten tatmin olmayan 18-26 yaş arası gençler olduğu kaydedilmiştir⁴⁰⁵. Grubun finansmanı ise diğer çevreci ve hayvan hakları gruplarının ve ELF'nin görüşlerini paylaşan varlıklı kişilerin bağışlarıyla sağlanmıştır⁴⁰⁶.

Hedef: ELF'nin ekotaj eylemlerinin hedefinde araştırma laboratuvarları, genetik mühendislik (GDO'lu ürünler) merkezleri, yapı ve inşaat projeleri, et üretim tesisleri, otomobil galerileri, enerji üretimi ve dağıtımı, kerestecilik gibi çeşitli sektörlerdeki tesis ve şirketler yer almaktadır⁴⁰⁷.

Tablo 1.10: 1996-2001 yılları arasında ELF'nin hedefleri⁴⁰⁸	
Hedef	Sayı
Şirketler	33
İnşaat ve yapı alanları	30
Kerestecilik ve türevi işletmeler	18
Genetik mühendislik ve Biyo-teknoloji araştırma tesisleri	14
Hayvanları istismar eden tesisler	6
Hükümet birimleri	5
Küresel ekonomi sembolleri	3

ELF'nin gerçekleştirdiği ekotaj eylemlerinin hedefinde eşyanın yanı sıra insanların da olduğu ileri sürülmüşse de⁴⁰⁹, bugüne değin ELF aktivistlerince

⁴⁰⁴ Leader, Probst, s. 39.

⁴⁰⁵ Nagtzaam, s. 173, 184.

⁴⁰⁶ Nagtzaam, s. 172.

⁴⁰⁷ Leader, Probst, s. 43., Nagtzaam, s. 171.

⁴⁰⁸ Leader, Probst, s. 43.

⁴⁰⁹ Penders, Thomas, s. 160.

insanların fiziksel olarak zarar gördüğü kasıtlı bir eylem kayıtlara geçmemiştir⁴¹⁰. Nitekim ALF’de olduğu gibi ELF grubunun da stratejisi, ekotaj sırasında insanlara ve hayvanlara zarar vermemek için gerekli tedbirlerin alınması ve yalnızca çevreye zarar verdiğine inanılan işletme ve kurumların mülkiyetine yönelik ekotaj ile onlara ekonomik yönden sıkıntı verilmesi kabul edilmiştir⁴¹¹.

ELF’nin ilk başlarda gerçekleştirdiği eylemler daha çok protesto ve sivil itaatsizlik eylemleri iken, ilerleyen yıllarda derin ekoloji yaklaşımını anarşist bir bakış açısıyla yorumlayan üyeler tarafından daha çok kundaklama ve bombalı eylemler gerçekleştirilmiştir⁴¹².

Tablo 1.11: 1996-2001 yılları arası ELF eylemleri⁴¹³	
Eylem Türü	Sayı
Vandalizm (camların kırılması, spreyle boyama gibi düşük yoğunluklu zararlar)	36
Kundaklama (mala zarar vermeye yönelik kasten yangın çıkarma veya teşebbüs etme)	32
Sabotaj (ekipmana, araçlara, ürünlere, binalara yönelik kasten zarar verme)	19
Ağaç çivileme	2
Siber	2
Diğer	1
Toplam	92

Eylemler: Genel olarak ekotaj konusunda en çok bilinen eylemlerden biri olan Colorado Vail kayak tesisinin kundaklanması olayı 1998 yılında ELF tarafından gerçekleştirilmiştir. Pragmatik çevreci örgütlerin 1993 yılından itibaren beş yıl süreyle protesto edip sonuç alamadığı, Vail kayak tesisinin faaliyet alanını Rocky dağlarındaki nesli tükenmekte olan vaşakların yaşadığı yabanıl yaşam alanlarına doğru 2.800 km² daha genişleten projeye karşı ELF, tesise ait beş bina ve dört

⁴¹⁰ Kushner, s. 112., Nagtzaam, s. 171, 182, 184.

⁴¹¹ Nagtzaam, s. 166., Kushner, s. 112., Milligan, s. 109., Leader, Probst, s. 37.

⁴¹² Nagtzaam, s. 186, 187.

⁴¹³ Leader, Probst, s. 41.

teleferik tesisatını ateşe vererek ilgili işletmeyi 12 milyon dolar tutarında maddi zarara uğratmıştır⁴¹⁴. 2007 yılında kayak tesisi işletmesinin 1 milyar dolar bütçeli bir projeye tesisi çevreyle barışık bir şekilde yeniden inşa etmek istemesi, radikal çevrecilerin başarısı olarak değerlendirilmiştir⁴¹⁵.

ELF 1997 yılından itibaren Kuzey Amerika'da 600'ün üzerinde eylem gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda biyomedikal araştırma merkezleri, kereste fabrikaları, kayak tesisleri, SUV galerilerine yönelik ekotajlar ile ilgili işletmeler 100 milyon dolar tutarında maddi zarara uğratılmıştır⁴¹⁶. ALF ile birlikte ABD'de gerçekleştirilen 137 ortak eylem sonucunda; Oregon'daki Boise Cascade adlı kereste şirketine 1 milyon dolar, Seattle/Washington Üniversitesi'nin Botanik Merkezi'ne 5.4 milyon dolar, Oregon/Redmond'da et üretim tesisine yönelik kundaklama eylemi ile 1 milyon dolar, Washington/Olympia'da ABD Tarım Ofisi'nin tesisine 1 milyon dolar, 2006'da Toronto'da lüks konut projesinin iş makinelerine yönelik saldırılar sonucu 2 milyon dolar, 2008 yılında Washington/Woodinville'de "Street of Dreams" adlı lüks konut projesine yönelik kundaklama eylemi sonucu 7 milyon dolar maddi zarar verilmiştir⁴¹⁷. FBI verilerine göre ALF ve ELF, ABD'de 1996 ve 2001 yılları arasında gerçekleştirdikleri 600'ün üzerinde eylem neticesinde hedef işletmeleri toplamda 43 milyon dolar maddi zarara uğratmıştır⁴¹⁸.

Gerçekleştirdiği ekotaj eylemleri ile ABD tarihinde en fazla maddi zarara neden olan radikal çevreci gruplardan olması, ELF'yi FBI'nın "çevreci terörizm" radarına sokmuştur⁴¹⁹. 90'lı yılların sonundan itibaren FBI öncülüğünde başlatılan "çevreci terörizm" ile mücadele, ELF'yi büyük ölçüde etkilemiş olsa da, bugün özellikle ABD'nin kuzey batı pasifik bölgesindeki aktif hücreler tarafından her yıl

⁴¹⁴ Joosse, "Leaderless Resistance and Ideological Inclusion", s. 352., Kushner, s. 113., http://www.nytimes.com/2007/05/03/us/03elf.html?_r=0 (Erişim Tarihi: 17.02.2019).

⁴¹⁵ Bondaroff, s. 16.

⁴¹⁶ Paul Joosse, "Antiglobalization and Radical Environmentalism: An Exchange on Ethical Grounds", in: *Ethics in Progress*, Vol. 5 No. 1, 2014, ss. 33-51, s. 34.

⁴¹⁷ Leader, Probst, s. 43., Bondaroff, s. 13.

⁴¹⁸ Leader, Probst, s. 37-38.

⁴¹⁹ Leader, Probst, s. 37., Kushner, s. 112., Nagtzaam, s. 166.

ortalama elliye yakın büyük çaplı kundaklama ve sair yöntemlerle mülkiyete yönelik ekotaj eylemleri gerçekleştirmeye devam edilmektedir⁴²⁰.

5. Greenpeace

Greenpeace ABD ordusunun 1971 yılında Alaska açıklarındaki Amçitka adası yakınlarında gerçekleştirmeyi planladığı bir nükleer denemeyi protesto etmek amacıyla, birkaç çevreci aktivist tarafından “Dalga Yapmayın Komitesi” (*Don't Make A Wave Committee*) adıyla Kanada'nın Vancouver şehrinde kurulmuştur. Aktivistlerin Greenpeace adını verdikleri eski bir balıkçı botuyla gerçekleştirdikleri bu eylem, aktivistlerin düzenlediği bir konserde toplanan bağışlarla finanse edilmiştir⁴²¹. Greenpeace üyelerinin bu eylemden beş yıl sonra, balina avlayan tekneler ile balinaların arasına kendilerini siper ederek gerçekleştirdikleri “Balinaları Kurtar” (*Save the Wales*) adlı eylem ise dünya çapında ses getirmiştir⁴²². Greenpeace ve etki alanında bulunan diğer gruplar, daha sonraki yıllarda toksik atıklar, nükleer denemeler, atmosfere ilişkin olaylar, asit yağmurları, okyanus ekolojisi, kanguru kıyımı gibi olaylara odaklanmıştır⁴²³.

Greenpeace'in dünya kamuoyunda diğer çevreci gruplardan daha fazla şöhrete sahip olmasının ve kamuoyu ilgisini toplamasının en önemli nedenlerinden biri de gerçekleştirdikleri eylemlerde kullandıkları sıra dışı yöntemlerdir. Örneğin Grönland foklarının korunması eylemlerinde aktivistler, fokların derilerini boyayarak kürklerinin ekonomik olarak değersizleşmesini sağlamışlar ve bu sayede avcılar tarafından avlanmalarını engellemişlerdir. Bunun dışında gemi ve fabrika bacalarına paraşütle inme eylemleri dünya kamuoyunda büyük ilgi toplamıştır. Greenpeace'in gerçekleştirdiği başlıca taktik eylemler arasında nükleer atık taşıyan gemilerin

⁴²⁰ Kushner, s. 113.

⁴²¹ Su, Yang, s. 536., Kushner, s. 116. <https://www.greenpeace.org/archive-international/en/about/history/amchitka-hunter/> (E.T.: 10.03.2019).

⁴²² Kushner, s. 116.

⁴²³ Robert Hunter, **Warriors of the Rainbow: A Chronicle of the Greenpeace Movement from 1971 to 1979**, Amsterdam: Greenpeace International, 2011, s. 33., Saygılı, s. 90.

engellenmesi, kamyonların lastiklerinin indirilmesi, yükleme vinçlerine tırmanılması, fabrikaların atık borularının tıkanması sayılmaktadır⁴²⁴.

Greenpeace'in diğer radikal çevreci gruplardan farkı, temel stratejileri arasında şiddetsiz eylem yöntemini benimsemeleridir⁴²⁵. Buna göre taktik olarak uygulanan eylemler sırasında şiddete başvurulması açıkça yasak olup, tüm aktivistler şiddetsiz eylem yöntemleri konusunda eğitilmektedir. Bu stratejiyi destekleyen diğer prensipler, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve her türlü eylem ve işlemde bireysel sorumluluk esaslarının kabul edilmesidir. Bu prensipler Greenpeace eylemlerinin sivil itaatsizlik niteliğinde olduğunu göstermektedir. Öte yandan lobicilik faaliyetleri de yürüten Greenpeace, hukuksal alanda birçok uluslararası sözleşmenin içeriğini de etkilemiştir⁴²⁶.

Greenpeace'in radikal bir örgüt olup olmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Çevreci hareket içindeki konumu pragmatik çevreci harekete göre daha radikal olan Greenpeace⁴²⁷, radikal çevreci hareket tarafından ise yeterince radikal bulunmamaktadır. Radikallere göre çevresel sorunlara bütüncül olarak yaklaşmayan Greenpeace, belli başlı çevre sorunlarına odaklanmakta⁴²⁸, fakat bunları çözmek için de bir çaba harcamamaktadır. Zira radikal çevreciler, çevresel tahribatın arkasındaki iktidar yapılarının, pankart açmak ya da paraşütle atlamak suretiyle değiştirilemeyeceği düşüncesindedirler⁴²⁹. Kimi yazarlar ise Greenpeace örgütünü radikalleşmede bir köprü olarak nitelendirmiştir⁴³⁰.

Greenpeace'in diğer çevreci gruplara nazaran şiddet içermeyen, barışçıl eylemlere başvurduğu ve bu sayede barışçıl bir kamuoyu oluşturduğu söylenebilir.

⁴²⁴ Saygılı, s. 91.

⁴²⁵ <https://www.greenpeace.org/international/explore/about/values/> (E.T.: 17.02.2019). Vanderheiden, "Radical Environmentalism...", s. 309.

⁴²⁶ Saygılı, s. 90-91.

⁴²⁷ Shevory, s. 184.

⁴²⁸ Örgütün resmi web sayfasında sayılan başlıca eylem alanları arasında, küresel ısınmanın 1.5 derecenin altında tutulması, biyoçeşitliliğin korunması, aşırı tüketim oranının düşürülmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının teşviki, küresel silahlanma ve şiddete karşı barışın desteklenmesi sayılmaktadır. <https://www.greenpeace.org/international/explore/about/values/> (E.T.: 11.03.2019)

⁴²⁹ Saygılı, s. 89.

⁴³⁰ Shevory, s. 184.

Greenpeace'in temel ilkesinin kişilere ve mallara zarar vermemek olduğu görülmektedir. Greenpeace tarafından uygulanan ablukaya alma, atık su borularını tıkama, nükleer atık taşıyan kamyonların lastiklerini indirme gibi ekotaj eylemlerinin, diğer radikal grupların ekotaj eylemleriyle karşılaştırıldığında şiddet yoğunluğu son derece düşük olduğu görülmektedir⁴³¹.

6. Justice Department

Justice Department (JD) adlı bu grup, 1993 yılında İngiltere'de kurulan ve daha sonra ABD'de faaliyet gösteren bir radikal hayvan hakları grubudur. İngiltere'de gerçekleştirilen yüzlerce saldırının sorumluluğu JD tarafından üstlenilmiştir. The Independent gazetesine göre IRA'dan sonra İngiltere'de gerçekleştirilen tecrübeli ve sürekli nitelikteki bombalı saldırıların altında JD'nin imzası vardır⁴³².

1993 yılında Watford'da avcılık sporuyla ilgilenen bir kimsenin evine gönderilmek üzere hazırlanan bombalı paketin postanede patlaması eylemi JD tarafından üstlenilmiştir⁴³³. Örgüt 1999 yılında fare zehrine bulanmış jiletlerin konulduğu seksenden fazla mektubu hayvan araştırmacılarına göndermiştir⁴³⁴. JD tarafından 2011 yılı Mayıs ayında gerçekleştirilen diğer bir eylem, UCLA'da görevli iki öğretim üyesine üzerinde "tehlikeli bir hediye" yazılı olan ve içinde tıraş bıçakları bulunan bir bomba göndermek suretiyle gerçekleştirilmiştir. Benzer bir paket 2010 yılı Kasım ayında UCLA'da maymunlar üzerinde nörolojik çalışmalar yapan bir öğretim üyesine gönderilmiştir. Bu paketin üzerinde de "hastalıklı deneylerini sona erdir yoksa cehennem seni bekliyor" şeklinde tehdit mesajları yazılıdır⁴³⁵.

7. Stop Huntingdon Animal Cruelty (SHAC)

Huntingdon Hayvan Zulmünü Durdur "*Stop Huntingdon Animal Cruelty*" (SHAC) adlı bu grup, ABD'nin New Jersey eyaletine kayıtlı *Huntingdon Life*

⁴³¹ Saygılı, s. 90, 91.

⁴³² Liddick, s. 44.

⁴³³ Monaghan, "Terrorism in the name of Animal Rights", s. 162.

⁴³⁴ Bjelopera, s. 45., Ayrıca bkz. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/902751.stm (E.T.: 13.04.2020)

⁴³⁵ <https://www.adl.org/education/resources/reports/ecoterrorism> (Erişim Tarihi: 23.03.2019)

Sciences (HLS) adlı araştırma şirketin yeni ilaçların etkilerini canlı hayvanlar üzerinde test ettiği biyolojik ve kimyasal deneylere son vermek amacıyla 1999 yılında üç İngiliz aktivist tarafından kurulmuştur⁴³⁶. Bu tarihten itibaren SHAC üye ve sempatizanları ABD ve Birleşik Krallıkta başlangıçta HLS'nin bina ve araştırma tesislerine, sonraları gerek kamu görevlilerine gerekse HLS şirketinin personellerine ve ailelerine, tedarikçilerine, müşterilerine ve finansal destekçilerine yönelik protesto, tehdit, taciz, ev, işyeri ve araç bombalama eylemleri gerçekleştirmişlerdir⁴³⁷.

SHAC grubunun bir yandan hayvanların korunması alanında yasal protestolar, kampanyalar ve lobicilik faaliyeti yürütme şeklinde yasal bir yüzü, diğer yandan laboratuarlara izinsiz girerek deney hayvanlarını serbest bırakan ve bu doğrultuda çeşitli suçlar işleyen illegal bir yüzü bulunmaktadır⁴³⁸. FBI 2005 yılında SHAC'ı, yerel çevreci terörist gruplar listesine eklemiş ve 2002 tarihli *Animal Enterprise Protection Act* kanunu uyarınca grup üyeleri hakkında HLS çalışanlarına yönelik siber tacizde bulunmaktan dolayı terörizm soruşturması başlatmıştır⁴³⁹.

SHAC'ın uzun yıllar HLS'yi ve iş ortaklarını hedef alan eylemleri, şirketi bir dönem iflasın eşiğine getirmiştir⁴⁴⁰. Örneğin 2002 yılının Ekim ayında SHAC tarafından HLS şirketinin Life Science Research şirketiyle birleşmesi sürecine 15 milyon dolar kredi sağlayan Stephens, Inc. Şirketi'nin Arkansas'taki merkez binası protestocular tarafından basılarak çalışanlara saldırılmış, ofislerdeki eşyalar tahrip edilmiştir⁴⁴¹. SHAC'ın eylemlerinden HLS'nin ilaç sektöründeki müşterileri olan Roche, AstraZenica ve GlaxoSmithKline gibi ünlü ilaç şirketleri de nasibini almıştır⁴⁴².

⁴³⁶ Donovan, Coupe, s. 114., Su, Yang, s. 538., EUROPOL, **TE-SAT 2008**, s. 40.

⁴³⁷ Donovan, Coupe, s. 114, 115., EUROPOL, **TE-SAT 2008**, s. 40.

⁴³⁸ Su, Yang, s. 538., EUROPOL, **TE-SAT 2014**, s. 43.

⁴³⁹ USA v. Fullmer, 584 F. 3d 132 (2009)

⁴⁴⁰ Donovan, Coupe, s. 115.

⁴⁴¹ Liddick, s. 2.

⁴⁴² Donovan, Coupe, s. 115.

Avrupa’da da etkin olan SHAC, Avusturya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Hollanda, İtalya, Polonya, İspanya ve İsveç’te çeşitli eylemler gerçekleştirmiştir⁴⁴³. SHAC, Hollanda ve Belçika’da Hayvan Testlerine Karşı Koalisyon “*Anti-Dierproeven Coalitie*” (ADC) adıyla faaliyet göstermiştir⁴⁴⁴. 2014 yılında Hollanda’da ADC tarafından başlatılan kampanyada, hayvanlarının tutulduğu laboratuvarlarla iş yapan bir güvenlik firmasının ve bir hava yolu şirketinin yöneticilerine ait mallara zarar verme eylemleri gerçekleştirilmiştir⁴⁴⁵. 2007 yılı Mayıs ayında SHAC’ın Avrupa genelindeki eylemlerini durdurmaya yönelik operasyon kapsamında ağırlıklı olarak Birleşik Krallıkta ve dört AB ülkesinde 30 aktivist, hedef tesislere zarar vermeye yönelik şantaj hazırlığı nedeniyle gözaltına alınmıştır⁴⁴⁶. SHAC 2014 yılı Ağustos ayında faaliyetine son verdiğini açıklamıştır⁴⁴⁷.

8. Sea Shepherd Conservation Society (SSCS)

Kanadalı aktivist *Paul Watson* 1977 yılında Greenpeace ile ilişkisini kopararak barışçıl ve şiddet içermeyen eylem yerine, uluslararası sularda yasadışı balina, fok ve özellikle ağ sürüklenme yöntemiyle balık avına karşı doğrudan eylemler gerçekleştirmek üzere 1978 yılında *Sea Shepherd Conservation Society* (SSCS) adlı grubu kurmuştur⁴⁴⁸. Watson, *Sea Shepherds* örgütünü *Earth First!* ordusunun deniz kuvvetleri olarak nitelendirmiştir⁴⁴⁹. Watson’ın takipçileri 1978 yılından itibaren başta Kanada, İzlanda, Portekiz, İspanya ve Japonya’ya ait çok sayıda fok ve balina avlama teknesini uluslararası sularda batırmıştır. Örneğin 1979 yılında balina avına çıkan *Sierra* adlı gemi, SSCS gemisi tarafından betonla güçlendirilmiş dikenli teller ile Portekiz kıyılarına sürüklenerek ağır hasara uğratılmıştır⁴⁵⁰. 1986 yılında Watson ve ALF aktivistlerinden Rodney Coronado’nun gerçekleştirdiği, İzlanda’nın

⁴⁴³ EUROPOL, **TE-SAT 2008**, s. 40.

⁴⁴⁴ EUROPOL, **TE-SAT 2009**, s. 38.

⁴⁴⁵ EUROPOL, **TE-SAT 2015**, s. 38.

⁴⁴⁶ EUROPOL, **TE-SAT 2008**, s. 40.

⁴⁴⁷ Su, Yang, s. 538.

⁴⁴⁸ Kushner, s. 117., Saygılı, s. 99.

⁴⁴⁹ Michael Parfit, “Earth First!ers Wield a Mean Monkey Wrench”, in: *Smithsonian*, Cilt: 21, 1990, ss. 184-204, s. 185.

⁴⁵⁰ Bondaroff, s. 14.

Reykjavik şehrindeki bir balina avı tesisine yönelik ekotaj eylemi ve İzlanda'ya ait dört balina avı gemisinden ikisini batırma eylemleri ile 2.7 milyon dolarlık mali zarara neden olmuşlardır⁴⁵¹. SSCS, 1993 yılı rakamlarıyla dünya genelinde toplamda 7 gemiyi batırmıştır⁴⁵².

SSCS grubu hedefe yönelik çabuk ve tesirli bir maddi zarar vermeyi amaçladığından, başvurduğu taktikler sivil itaatsizliğin ötesindedir⁴⁵³. Örneğin 1997 yılında İzlanda'nın dört avcı gemisinden ikisi mayın kullanılarak batırılmıştır. Japon avcı gemilerine ise işaret fişekleri ve bütirik asit dolu şişelerin atılması suretiyle saldırılar düzenlenmiştir⁴⁵⁴. 2008 yılında Japon yetkililer Antarktika'daki balina avlarının radikal çevrecilerin eylemleri nedeniyle %50 oranında sekteye uğradığını açıklamıştır⁴⁵⁵. Japonya, Sea Shepherds örgütüne karşı korsanlık ve çevreci terörizm suçlamasıyla dava açmak istemişse de, uluslararası sular üzerinde devletlerin yargı yetkisinin bulunmaması nedeniyle bu girişimlerden netice elde edememiştir⁴⁵⁶.

SSCS grubu bireylerin deniz alanlarını korumak için Dünya Doğa Şartı uyarınca yasal olarak yetkilendirildiğine inanmaktadır. 1982 yılında BM bünyesinde kabul edilen Dünya Doğa Şartı'nın 21. maddesine göre⁴⁵⁷, “devletler, ve uygun düştüğü ölçüde diğer kamu kurumları, uluslararası örgütler, bireyler, gruplar ve şirketler; ... c) doğanın muhafazası ve çevrenin korunması için ilgili uluslararası hukuk kurallarını uygulayacak, ulusal yetki alanlarının ötesindeki doğa alanlarını muhafaza edecek ve güvence altına alacaklardır.” 1993 yılında SSCS lideri Paul Watson, mahkemede kendisine isnat edilen suçlamalara yönelik Dünya Doğa Şartı'nı kullanmış ve jüri tarafından suçsuz bulunmuştur⁴⁵⁸.

⁴⁵¹ Kushner, s. 117.

⁴⁵² Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 374.

⁴⁵³ Bondaroff, s. 12., Val Plumwood, “Inequality, Ecojustice and Ecological Rationality”, in: *Ecotheology*, Cilt: 5-6, 1998-99, s. 188.

⁴⁵⁴ Bondaroff, s. 15.

⁴⁵⁵ Bondaroff, s. 14, dn. 52.

⁴⁵⁶ Su, Yang, s. 537., Nagtzaam, Lentini, s. 115.

⁴⁵⁷ <http://www.un.org/documents/ga/res/37/a37r007.htm> (E.T.: 11.03.2019)

⁴⁵⁸ Saygılı, s. 100.

9. PETA

Günümüzde ABD'deki en geniş çaplı ve etkin hayvan hakları örgütü olan PETA (tam adıyla *People for the Ethical Treatment of Animals*), 1980 yılında Alex Pacheco ve Ingrid Newkirk tarafından kurulmuştur⁴⁵⁹. Bu grup adını ilk kez 1981 yılında Maryland'deki Edward Taub Enstitüsü'nde 17 maymuna yönelik gayri insani muamelenin görüntülerini ele geçirip medyayla paylaştıkları eylemle duyurmuştur. 1983 yılında PETA, ABD ordusunun evsiz köpekler üzerinde gerçekleştirdiği, mermilerin kas hücreleri üzerindeki etkisine yönelik insanlık dışı testini ifşa etmiştir. 1984 yılında Pennsylvania Üniversitesi'nde maymunlara yapay baş ağrısı verilmesi sonrasında beyinde oluşan hasarın izlendiği bir deneye karşı yürütülen kampanya, deneyin iptal edilmesiyle sonuçlanmıştır⁴⁶⁰. Bu kampanya, deneye ilişkin görüntülerin ALF tarafından ele geçirilmesiyle mümkün olmuştur. PETA'nın 1980'li yılların sonunda dünyanın önde gelen kozmetik şirketlerince uygulanan LD50⁴⁶¹ testlerine karşı başlattığı uluslararası kampanya büyük yankı uyandırmıştır. Bu kampanya sonucunda Avrupa Komisyonu ve OECD üye ülkeleri alternatif testler uygulanması konusunda kararlar almışlardır⁴⁶².

Ayrıca bu eylemler dışında PETA, hayvanlar üzerinde test edilen giyim ve kozmetik ürünlerine karşı yürüttükleri kampanyalar ve düzenledikleri yardım konserleriyle kamuoyu ilgisini çekmeyi başarmış, bu sayede üye ve destekçi sayısını artırmıştır⁴⁶³. Bugün 1.8 milyon üye ve destekçi ile en büyük hayvan hakları organizasyonu olan PETA, ABD, Birleşik Krallık, Almanya, Hollanda, Hindistan ve Pasifik Asya ülkelerinde etkindir⁴⁶⁴.

PETA'nın başvurduğu yöntemlerin başında oturma eylemi, yürüyüş, boykot ve propaganda kampanyaları gibi yasal protestolar gelmektedir. Bu grup ilerleyen

⁴⁵⁹ Posluszna, s. 71.

⁴⁶⁰ Posluszna, s. 71.

⁴⁶¹ İngilizce açılımı “%50 lethal dose” olan bu test ile rastgele seçilen tavşanların gözlerine çamaşır suyu, şampuan, vb. kimyevi maddelerin damlatıldığı ve ölüm riskinin %50 olduğu tahriş tespit testleri kastedilmektedir. Posluszna, s. 72, dn. 25.

⁴⁶² Posluszna, s. 72.

⁴⁶³ Posluszna, s. 71.

⁴⁶⁴ Posluszna, s. 72.

yıllarda ALF eylemleriyle ilgili bildiriler ve laboratuvar hayvanlarına yapılan muamelelere ilişkin görüntüleri dağıtmak suretiyle ALF'nin sözcülüğünü yapmaya başlamıştır⁴⁶⁵. PETA ayrıca diğer kardeş grubu olan ELF ile de ortak hareket etmektedir. Örneğin 1995 yılında ELF aktivisti Rodney Coronado'nun Michigan Üniversitesi'ne yönelik kundaklama eyleminden dolayı mahkûm edilmesi sonucu, kendisine ve ailesine maddi yardım yapılmış, ayrıca ALF ve ELF'nin program ve eylemleri birçok kez maddi yönden desteklenmiştir⁴⁶⁶.

⁴⁶⁵ Kushner, s. 33.

⁴⁶⁶ Leader, Probst, s. 44.

IV. RADİKAL ÇEVRECİLERİ EKOTAJA BAŞVURMAYA İTEN NEDENLER, SAİKLER VE AMAÇLAR

Ceza hukukunda *saik* (*motive, Motiv*) faili harekete geçiren, ona hareket kararını aldırان içsel bir dürtü ya da failin harekete geçmesine yol açan neden olarak; *amaç* (*intention, Absicht*) ise failin suçu işlerken (ara hedef ya da ana hedef olarak) gerçekleştirmek istediği netice şeklinde tanımlanmaktadır⁴⁶⁷. Amaç ve saik bazı suç tiplerinde suçun temel şeklinin veya nitelikli hallerinin oluşumunda bir unsur olarak kabul edildiği gibi, genel bir hüküm olarak cezanın belirlenmesinde (TCK. md. 61/1-g) dikkate alınır⁴⁶⁸. Terör ya da terörizmin literatürdeki ya da kanunlardaki tanımlarında manevi unsura yer verildiği zaman mutlaka failin saikinden ve/veya amacından söz edilmektedir⁴⁶⁹. Pozitif hukuk bakımından Türkiye gibi terör tanımında ve bazı terör suçlarında failin yalnızca amacını dikkate alan ülkeler olduğu gibi, Birleşik Krallık, Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda gibi failin hem saikini hem de amacını kümülatif olarak dikkate alan ülkeler de bulunmaktadır⁴⁷⁰. Buna karşın terör tanımlarında ya da suçlarında manevi unsur bakımından failin salt saikinin esas

⁴⁶⁷ Dennis Bock, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag, 2018, s. 224., Sulhi Dönmezer, Sahir Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım**, Cilt II, 10. Bası, İstanbul: Beta Yayınevi, 1994, s. 224., Timur Demirbaş, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2018, s. 381., Nur Centel, Hamide Zafer, Özlem Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2016, s. 370, 371., Ayhan Önder, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Cilt II-III, İstanbul: Beta Yayınevi, 1992, s. 280, 281., Veli Özer Özbek, Koray Doğan, Pınar Bacaksız, İlker Tepe, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018, s. 263., Berrin Akbulut, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018, s. 385, 386., M. Şükrü Alpaslan, **Kriminoloji ve Hukuk Açısından Tedhişçilik**, İstanbul: Teknik Yayınlar, 1983, s. 5., Köksal Bayraktar, **Siyasal Suç**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 1982, s. 94., Mehmet Cemil Ozansü, **Ceza Hukukunda Kasttan Doğan Sübjektif Sorumluluk**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007, s. 135.

⁴⁶⁸ Mahmut Koca, İlhan Üzülmöz, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018, s. 252.

⁴⁶⁹ Hamide Zafer, **Ceza Hukukunda Terörizm**, İstanbul: Beta Yayınevi, 1999, s. 101.

⁴⁷⁰ 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu md. 1., Birleşik Krallık 2000 tarihli Terrorism Act md. 1/b-c. Ayrıca bkz. Ben Saul, "The Curious Element of Motive in Definitions of Terrorism: Essential Ingredient or Criminalising Thought?", in: *Law and Liberty in the War on Terror*, (eds. A. Lynch, E. MacDonald, G. Williams), Sydney: The Federation Press, 2007, ss. 28-38, s. 28.

alınarak ceza hukukunun kapsamının aşırı ölçüde genişletmesi, düşünce, vicdan ve din hürriyetini gayri meşru olarak sınırlayabilmesi nedeniyle eleştirilmektedir⁴⁷¹. Konunun bu yönü ileride terör suçlarının pozitif hukuk bakımından incelenmesinde ele alınmıştır. Bu başlık altında ise radikal çevrecileri ekotaj eylemlerini gerçekleştirmeye iten nedenler ve saikler ile bu eylemlerle güdülen amaçlar kriminolojik açıdan ortaya konulacaktır.

A. Kriminolojik İncelemenin Genel Esasları

Kriminoloji bilim dalının inceleme konusunu, kanunların yapılması, ihlal edilmesi ve ihlallere yönelik reaksiyonlar oluşturmaktadır⁴⁷². Bu bilim dalında insan davranışları, norma uygun (*conformiste*) ve normdan sapıcı (*non conformiste*) olarak ikiye ayrılmaktadır. Normlardan neden ve nasıl sapıldığı bilinmediği sürece insanların eylemlerini, tutum ve davranışlarını anlamak ve izah etmek mümkün değildir⁴⁷³. Dolayısıyla suçlu davranışının doğru bir biçimde ölçülmesi, ancak söz konusu davranışlara ilişkin kriminolojik verilerin ortaya konulmasıyla mümkün hale gelir⁴⁷⁴.

Radikal çevreci harekete atfedilen radikalizm, ekstremizm ve terörizm gibi kavramların ortak özelliği, bunların kriminolojik olarak “normdan sapıcı davranış” teşkil etmeleridir⁴⁷⁵. Radikal çevreciliğin kriminolojik özellikleri ortaya konulmadan ve bu bağlamda radikal çevrecilerin ekotaja başvurma nedenleri incelenmeden, ekotajı gerçekleştiren kişi ve gruplara bu kavramlardan hangisinin uygun düştüğünü tespit etmek mümkün değildir. Böyle bir inceleme ise ancak, toplumsal normlardan sapma şekillerinden suç denilen insan davranışını, insanın tavır ve hareketlerini ve suç olayını, suçu oluşturan sosyal süreçleri, ceza adalet sisteminin işleyişini, suç ile suçlu ve sosyal çevre ilişkilerini inceleyen, suçun nedenlerini ve etmenlerini tespit

⁴⁷¹ Saul, “The Curious Element of Motive..”, s. 34., Kent Roach, “The Case for Defining Terrorism with Restraint and Without Reference to Political or Religious Motive”, in: *Law and Liberty in the War on Terror*, ss. 39-49, s. 45.

⁴⁷² Edwin H. Sutherland, Donald R. Kressey, David F. Luckenbill, **Principles of Criminology**, 11th Edition, Boston: General Hall Publishing, 1992, s. 3.

⁴⁷³ Sulhi Dönmezer, **Kriminoloji**, 7. Bası, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1984, s. 33.

⁴⁷⁴ Tülin Günşen İçli, **Kriminoloji**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013, s. 52.

⁴⁷⁵ Bötticher, Mares, s. 51.

eden, suça sebebiyet veren unsurları ve süreçleri izah eden kriminoloji biliminin sunduğu veri ve yöntemlerden faydalanılarak gerçekleştirilebilir⁴⁷⁶.

Kriminolojide bu izah çeşitli teoriler aracılığıyla yapılmaktadır. İzah teorilerine ilişkin günümüzdeki temel ayırım, kişilik teorileri ve sosyolojik teoriler şeklindeki ayırımdır⁴⁷⁷. 19. Yüzyıl kriminoloji bilimine hâkim olan biyolojik kişilik teorileri; sonuçtan sebebe giden bir yöntemin izlenmesi, sınırlı kişiler üzerinde yapılan araştırmalardan genel sonuçlar çıkarılması gibi bilimsel eleştirilerden ötürü ve daha da önemlisi dayanak aldığı Sosyal Darwinizm'in neden olduğu felaketler sonucunda 1940'lı yıllardan itibaren suç olgusunu münhasıran açıklama konusundaki iddiasını kaybederek yerini sosyolojik teorilere bırakmıştır⁴⁷⁸.

Kişilik teorileri gibi tekçi teorilerin tüm suç tiplerini tümünden gelim yöntemiyle yeknesak bir şekilde açıklama iddiası, doğurduğu adil olmayan sonuçların yanı sıra ayrıca günümüzde suç tiplerinin sayıca artması ve farklı davranış şekillerini kapsaması karşısında izah işlevini de kaybetmiştir⁴⁷⁹. Günümüzde artık her suç olayını bağımsız olarak ele alan, belli bir davranış modeline özgü faktörlerin bileşimine dayanan karma bir kriminolojik yaklaşımın kabul edilmesi savunulmaktadır⁴⁸⁰. Karma yaklaşıma göre suç mefhumu, faile ait fiziksel faktörler ile failin içinde bulunduğu sosyal faktörlerin bileşimine, faile ait psikolojik

⁴⁷⁶ Dönmezer, **Kriminoloji**, s. 15.

⁴⁷⁷ Dönmezer, **Kriminoloji**, s. 425. Kişilik teorileri olarak anılan grubun içine Lombrosocu Antropolojik ve Biyolojik yaklaşım, Akıl zayıflığı yaklaşımı, psikiyatrik ve psikanalitik yaklaşımlar girmektedir. Dönmezer, **Kriminoloji**, s. 97, vd. Kalıtıma, ırka ve sair biyolojik nedenlere dayalı bu teorilerin günümüzde bir geçerliliğinin kalmadığı kabul edilmektedir. Dönmezer, **Kriminoloji**, s. 150-151. Belirtmek gerekir ki biyolojik yaklaşımların çalışmamızda ele aldığımız davranış şekillerine yönelik bir izah getirmesi de söz konusu olmadığından, bu yaklaşımlar dikkate alınmamıştır. Kişisel, psikolojik ve biyolojik teoriler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İçli, s. 67, vd. Nitekim BM ve AB organlarının radikalizme ilişkin yayınlamış olduğu raporlarda da şiddet suçlarına ilişkin sosyal süreçler ve etkenler ön plana çıkmaktadır. Bkz. s. 104, vd.

⁴⁷⁸ Randy Borum, "The Etiology of Radicalization", in: **The Handbook of the Criminology of Terrorism**, (eds. Gary LaFree, Joshua D. Freilich), West Sussex: John Wiley & Sons Publishing, 2017, s. 19., Dönmezer, **Kriminoloji**, s. 127-128., Erkan Sarıtaş, **Türk Ceza Hukukunda Mala Zarar Verme Suçu ve Kriminolojik Açından Vandalizm**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 245, 249.

⁴⁷⁹ Dönmezer, **Kriminoloji**, s. 108., Timur Demirbaş, **Kriminoloji**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016, s. 172, 174.

⁴⁸⁰ Danilovic, Manojlovic, s. 65., Dönmezer, **Kriminoloji**, s. 104, 108., Demirbaş, **Kriminoloji**, s. 171, 172.

faktörlerin eklenmesi suretiyle açıklanır⁴⁸¹. Karma yaklaşımın bu formülü içinde günümüzdeki baskın disiplin suç sosyolojisi olup, bu alan suçlunun ve suçun oluşmasını, sosyal yapı, sosyal süreç ve sosyal çatışmalar üzerinden ortaya koymaktadır⁴⁸². Nitekim ileride yer verdiğimiz BM ve AB organlarınca yayınlanan radikalleşmeye ilişkin raporlarda da sosyal etkenler ön plana çıkarılmıştır.

Biyolojik kişilik teorilerinden karma nitelikte sosyal teorilere geçiş şüphesiz kriminolojide “neden” kavramını da etkilemiştir. Suçu izah eden ilk teorilerin tek nedene dayandırılması, 19. Yüzyıl pozitif bilimlerinde uygulanan (determinist) yöntemlerin başarılı sonuçlar vermesinin etkisiyle, bu yöntemlerin (sosyolojinin kurucusu *Auguste Comte* tarafından) sosyal bilimlerde alanında da uygulanmak istenmesinin bir sonucudur. Newton’cu klasik fiziğin dayandığı determinist anlayışın, 20. Yüzyılın ilk yarısından itibaren izafiyet teorisi ve kuantum fiziği ile geçerliliğini yitirmesinin sosyal bilimlere etkisi, suçta belli bir nedensellik içinde açıklayan tekçi teorilerin terk edilerek, suçta belli bir korelasyon içinde açıklayan karma teorilere geçilmesi olmuştur⁴⁸³. Bugün pozitif bilimlerdeki neden kavramının aksine modern kriminolojide kullanılan neden kavramı, istisnasız her durumda aynı neticenin meydana gelmesini kesin olarak garanti eden (*conditio sine qua non*), belirleyici bir faktörü (*determinant*) değil, ilgili sosyal ve bireysel faktörlerle sapıcı davranış arasındaki *ilişkiyi* ifade etmektedir⁴⁸⁴. Bu doğrultuda kriminolojide “neden” kavramı, ancak belli suçların işlenmesinde düzenli olarak rastlanılan aynı faktörler için kullanılabilir⁴⁸⁵. Biz de radikal çevreci hareketi kriminolojik olarak incelerken, radikal çevrecilerin ekotaja başvurma nedenlerine ilişkin literatürde sıkça yer verilen koşullar ve etkenler ile ekotaj arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışacağız.

Radikal çevreci hareket 1970’li yıllarda ortaya çıkan bir fenomen olduğundan, bu tarihe kadar ileri sürülen kriminoloji teorilerinin radikal çevreci harekete özgü hususları dikkate alması mümkün olmamıştır. Buna karşın radikal çevreci hareketi

⁴⁸¹ Hermann Mannheim, **Vergleichende Kriminologie**, I. Band, Stuttgart: Enke Verlag, 1974, s. 233.

⁴⁸² Dönmezer, **Kriminoloji**, s. 16., İçli, s. 95, vd.

⁴⁸³ Bkz. İçli, s. 54, 75.

⁴⁸⁴ Mustafa Tören Yücel, “Türkiye’de Suç Bilimine Doğru”, in: *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Cilt: 3, 1995, ss. 414-442, s. 415., İçli, s. 54.

⁴⁸⁵ Dönmezer, **Kriminoloji**, s. 107.

genel itibariyle ilgilendiren şiddet suçlarını veya siyasi suçları açıklayan biyolojik, sosyolojik ve psikolojik teoriler bulunmaktadır. Çalışmamız bakımından bu teorilerin yalnızca genel izahlarının, ancak bir ön kabul olarak kabul edilmesi yerinde olacaktır. Zira radikal çevreci hareketin stratejik ilkelerinin ekotajın salt bu teorilerle açıklanmasına engel olacağı kanaatindeyiz. Nitekim stratejik olarak ekotaj insanları değil mülkiyeti hedef almakta ve bu yönüyle meşrulaştırılmaktadır⁴⁸⁶. Ayrıca radikal çevreci hareket, politik bir hareket olarak sağ ya da sol ideolojilere dayalı genel politik şiddet kategorilerine de uymamaktadır⁴⁸⁷. Radikal çevreci hareketin politikası yalnızca belli bir tematik soruna dayalı olduğundan “*single issue*” olarak adlandırılmaktadır⁴⁸⁸.

Radikal çevreci hareketin kendine özgü bir fenomen olmasında en büyük etken, şüphesiz radikal çevrecileri harekete geçiren en temel etken olan ekolojik kriz olgusudur. Bu nedenle radikal çevrecileri ekotaja başvurmaya iten politik ve felsefi diğer saik ve amaçların ekolojik kriz olgusu ile ilişkili olarak ele alınması gerekir. Zira bu saik ve amaçlar ekolojik krizi tetikleyen ve geliştiren politik ve felsefi nedenlere karşı antitez olarak ileri sürülmektedir. Etik ve felsefe alanında ileri sürülen bu karşı argümanlarla hukuk ve suç politikasının oluşumu etkilenmek istendiği gibi, bu argümanlara aynı zamanda radikal çevrecilerin mülkiyete yönelik şiddet eylemlerinin meşrulaştırılmasında da başvurulmaktadır. Bu saik ve amaçların anlaşılabilmesi için öncelikle ekolojik kriz olgusuna yol açan felsefi ve politik temellerin ortaya konulması gerekir.

Radikal çevreciliğin felsefi saikleri, yeri geldikçe ilgili görülen mevcut kriminoloji teorileri ışığında değerlendirilecektir. Suç sosyolojisi alanında ileri sürülen kriminolojik teorilerden, suçu ve suçluluğu sosyal çatışmalar üzerinden açıklayan radikal kriminoloji yaklaşımına özellikle çevreci terörizm kavramı bakımından başvurulacaktır. Ayrıca doğa ve insan merkezci paradigmlar arasındaki gerilimleri ve bu gerilimlerin bir sonucu olarak ekotajı daha iyi izah edebilmesi bakımından alt kültür teorisine başvurulacaktır.

⁴⁸⁶ Lee, **Earth First!**, s. 10.

⁴⁸⁷ Cale, s. 20.

⁴⁸⁸ İleride açıklanmıştır. Bkz. s. 198.

Radikal çevrecileri ekotaja başvurmaya iten nedenlere geçmeden önce, norma uygun davranıştan şiddet eylemlerine başvurmaya giden süreci ifade eden radikalleşme kavramına ve radikalleşme sürecinde rol oynayan genel etkenlere kısaca değinmekte fayda görüyoruz.

B. Radikalleşmenin Genel Nedenleri

Radikalleşme (*radicalisation*, *Radikalisierung*) kavramı Latince kök anlamına gelen “*radix*” sözcüğünden türemiştir ve radikalizm (*radicalism*, *Radikalismus*) kavramı⁴⁸⁹ ile karıştırılmamalıdır. Birleşik Krallık İç Güvenlik Bakanlığı’nın (*Home Office*) terörle mücadele stratejisinde radikalleşme kavramı, “sade vatandaşlıktan radikalizme, ekstremizme veya terörist şiddet eylemlerini desteklemeye veya gerçekleştirmeye uzanan düşünsel ve davranışsal süreç” şeklinde tanımlanmıştır⁴⁹⁰. Bu tanıma göre radikalleşmenin hem düşünsel hem de davranışsal boyutu bulunmaktadır⁴⁹¹. AB Komisyonu’nun şiddet içeren radikalleşme (*violent radicalisation*) şeklinde kullandığı bu kavram, “terör eylemlerine sürükleyebilecek fikir, düşünce ve kanaatlerinin kabul edilmesi” olarak tanımlanmış ve radikalleşmenin düşünsel boyutu ön plana çıkarılmıştır⁴⁹². Borum da radikalleşmeyi aynı minvalde, “şiddeti meşrulaştıracak aşırı fikirler geliştirme veya edinme” olarak tanımlamıştır⁴⁹³. Görüleceği üzere bu tanımların ortak noktası, radikalleşmeyi failin saikinde aramalarıdır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın (UNDP) radikalleşme ve ekstremizmin önlenmesine ilişkin 2016 yılında yayımladığı raporda, politik, ekonomik, ideolojik, tarihsel ve dini faktörlerin; toplumların, grupların ve bireylerin

⁴⁸⁹ İleride açıklanmıştır. Bkz. s. 167.

⁴⁹⁰ Borum, “The Etiology of Radicalization”, s. 17., Astrid Bötticher, **Radikalismus und Extremismus: Konzeptualisierung und Differenzierung zweier umstrittener Begriffe in der deutschen Diskussion**, Doktora Tezi, Leiden Üniversitesi, 24.05.2017, s. 242.

⁴⁹¹ Borum, “The Etiology of Radicalization”, s. 18.

⁴⁹² Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council Concerning Terrorist Recruitment: Addressing the Factors Contributing to Violent Radicalisation, Brussels, 21.09.2005 COM(2005) 313 final, s. 2. [https://eur-lex.europa.eu/\(E.T.: 03.04.2019\)](https://eur-lex.europa.eu/(E.T.: 03.04.2019)).

⁴⁹³ Randy Borum, “Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories”, in: *Journal of Strategic Security*, Vol. 4, No. 4, 2011, ss. 7-36, s. 8.

radikalleşmesinde, yerel, bölgesel, ulusal ve küresel düzeyde önemli rol oynadıkları, radikalleşmenin esas itibarıyla; fanatik ideolojilerden, toplumdaki eşitsizlikten, teşebbüs hürriyetinde, gelirden, istihdamda, kamusal hizmetlere ve kaynaklara ulaşmada yaşanan adaletsizliklerden ve fırsat eşitsizliklerinden, dil, din, kültür temelli sosyal ve politik dışlamadan, ayrımcılık ve yabancılaştırmadan, hoşgörüsüzlükten ve işsizlikten beslendiği tespitinde bulunulmuştur⁴⁹⁴. UNDP'ye göre bireylerin ifade özgürlüğü ile sivil toplum araç ve alanlarının daraltılması, şiddet ve radikalleşmenin temel sebepleri arasında yer almaktadır⁴⁹⁵. İstatistiklere göre, gelir adaletsizliği, kişilerin adaletsizliğe, yolsuzluğa, sistematik ayrımcılığa yönelik algısı veya tecrübesi ile politik şiddet arasında bir korelasyon bulunmaktayken, yoksulluk ve işsizlik ile politik şiddet arasında doğrudan bir korelasyon bulunmadığı, fakat bu durumun işsizleri ekstremist örgütlerin suiistimaline açık hale getirdiği sonucuna ulaşılmıştır⁴⁹⁶. Bu noktada, “insanların fakir olduklarında değil, öfkeli olduklarında ellerine silah aldıkları” tespiti son derece önemli bir bulgudur⁴⁹⁷.

UNDP raporundaki bir diğer önemli nokta, radikalleşme sürecinin çoğu zaman öncelikle yabancılaştırmadan başladığı yönündeki tespittir. Yabancılaştırma sürecinde bir yandan kimlik arayışı ve haksız veya kötü bir muameleye tabi olmanın intikamı gibi kişisel, duygusal ve psikolojik faktörler etkili olurken, diğer yandan devlet ve toplum tarafından sistematik olarak uygulanan dışlama, aşağılama, kötü muamele ve önyargı gibi tutum ve uygulamalar etkili olmaktadır. Bu süreç sonunda kişilerin yakınmaları artmakta, ideolojik olarak sınımlanacak oluşumlar, örgütler aranmaktadır. Radikalleşme sürecine giriş yapılan bu evrede, radikal örgütlerin yöneticileri de söz konusu zayıf ve dışlanmış kitlelere yoğunlaşır, bu kitlenin

⁴⁹⁴ United Nations Development Programme, Preventing Violent Extremism Through Promoting Inclusive Development, Tolerance and Respect for Diversity, A Development Response to Addressing Radicalization and Violent Extremism, New York: 2016, s. 19. (UNDP Report olarak anılacaktır).

⁴⁹⁵ UNDP Report, s. 20.

⁴⁹⁶ Jeffrey Dixon, “What Causes Civil Wars? Integrating Quantitative Research Findings”, in: *International Studies Review*, Cilt: 11, 2009, ss. 707-735., Mercy Corps, Youth and Consequences, Unemployment, Injustice and Violence, 2015.

⁴⁹⁷ UNDP Report, s. 21.

duygularını ve öfkelerini manipüle ederek onları örgütlerine kazandırmaya çalışırlar⁴⁹⁸.

AB Komisyonu'nun şiddet içeren radikalleşmeye ilişkin raporunda, radikalleşmenin bireyin negatif bir duygusu olan dışlanmışlık duygusu ile pozitif bir duygusu olan bir gruba ait olma ve değişim için harekete geçme duygularının bileşiminden ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Buna göre radikalleşmede sosyal bir etken olan dışlanmışlık duygusu, bir kimsenin içinde bulunduğu durumu, kendi bakış açısından haksızlığa uğramış ve ayrımcılığa maruz kalmış olarak görmesidir. Rapora göre bu duyguya daha ziyade Avrupa toplumu içinde yaşayan azınlıkların sahip olabileceği ilk olarak akla gelse de, göç ve küreselleşme nedeniyle kimliklerini tehdit altında hisseden toplumun çoğunluğunu oluşturan kesimlerin de bu duyguya sahip olabilecekleri belirtilmiştir. AB'ye göre radikalleşme, daha ziyade kimlik ve aidiyet meselesidir⁴⁹⁹.

BM ve AB organlarının radikalleşmeye ilişkin tespitleri genel olarak radikal çevreci hareket açısından da geçerlidir. Örneğin BM raporunda yoksulluk ve işsizlik olgusu ile politik şiddet arasında bir korelasyonun bulunmadığı bulgusu, radikal çevreci aktivistlerin genel profiliyle örtüşmektedir. Zira radikal çevrecilerin çoğu beyaz yaka bir işte çalışan ve kozmopolit bölgelerde ve şehirlerde yaşayan kişilerdir⁵⁰⁰. Buna karşın raporda, yolsuzluk ile politik şiddet arasında bir korelasyon bulunduğu ifade edilmiştir. Bu tespit ise radikal çevrecilerin mevcut sistem algısıyla, politik ve felsefi saikleriyle örtüşmektedir. Zira radikal çevrecilere göre, hayvanların kişisel mal statüsünde sahiplenilmesini öngören ve doğayı istismar eden kanunlar ile ayrıca çevreye zararlı faaliyetleri önlemede başarısız olan ve çoğu zaman çevreyi koruyan kanunları bizzat ihlal eden (özellikle orman, imar, parklar, balıkçılık ve hayvancılıktan sorumlu) hükümet organları, kanunsuz ve usulsüz hareket eden, suç

⁴⁹⁸ UNDP Report, s. 23, 24.

⁴⁹⁹ Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council Concerning Terrorist Recruitment: Addressing the Factors Contributing to Violent Radicalisation, Brussels, 21.09.2005 COM(2005) 313 final, s. 14. [https://eur-lex.europa.eu/](https://eur-lex.europa.eu/(E.T.: 03.04.2019))

⁵⁰⁰ Carson, "Left-wing Terrorism:...", s. 312, 313.

işleyen, yozlaşmış birimler olarak görülmektedir⁵⁰¹. Keza mevcut sistemin sunduğu demokratik çözüm yollarının, doğayı ve hayvanları korumada etkisiz kalması da pragmatik ana akım çevrecileri radikalleştiren bir etkidir⁵⁰².

Çalışmamızda radikal çevreci hareketin saik ve amaçlarına yönelik değindiğimiz konular, BM raporunda aşırı şiddete (violent extremism) neden olan etmenler arasında sayılan ideolojik, politik, ekonomik ve toplumsal (kimlik, aidiyet, eşitsizlik) alanlara isabet etmektedir. Bu bağlamda ideolojik olarak ana akım insan merkezci yaklaşımlar, bu yaklaşıma tepki olarak doğan doğa merkezci yaklaşımlar, politik ve ekonomik etmenler bağlamında sanayileşme, küreselleşme ve kapitalizm, kimlik ve aidiyet sorunu bağlamında ekolojik kimlik ve ekosferik aidiyet konuları ele alınacaktır.

Öte yandan son yüzyılda gerçekleşen terör saldırıları üzerine yapılan araştırmalar, radikalleşme sürecinde tek etkenin ideoloji olmadığını da göstermektedir. Örneğin bazı failer herhangi bir radikal ideolojiye sahip olmadan da, örneğin devletle olan kişisel ihtilafları, terör örgütü üyesi olan yakınlarından birinin çağrısı, heyecan ve statü arayışı ya da para kazanma isteği gibi sebeplerle de radikalleşme sürecine dâhil olarak radikal eylemler gerçekleştirebilmektedirler⁵⁰³. Bu örnekler radikalleşmenin her zaman yasal politik eylemler aşamasından başlamadığını göstermektedir⁵⁰⁴.

C. Radikal Çevrecileri Ekotaja Başvurmaya İten Nedenler ve Saikler

Radikal çevrecileri ekotaj eylemlerine başvurmaya iten saiklerin başında şüphesiz küresel çapta yaşanmakta olan ekolojik kriz olgusu gelmektedir. Yakın

⁵⁰¹ Mat Jacobson, "Forest Service Sabotages Clinton Directive to End Logging Subsidies", in: *Wild Earth*, Cilt: 3, Sayı: 2, ss. 29-32, s. 29., Jasper Carlton, "Of Politics, Extinctions, and Ecological Collapse", in: *The Earth First! Reader*, (ed. John Davis) Salt Lake City: Gibbs Smith Publishing, 1991, ss. 105-117, s. 107., Chant Thomas, "Return to Bald Mountain", in: *The Earth First! Reader*, (ed. John Davis), Salt Lake City: Gibbs Smith Publishing, 1991, ss. 20-25, s. 20., Bjelepore, s. 12

⁵⁰² Leader, Probst, s. 38.

⁵⁰³ Clark McCauley, Sophia Moskalenko, "Toward a Profile of Lone Wolf Terrorists: What Moves an Individual From Radical Opinion to Radical Action", in: *Terrorism and Political Violence*, Cilt: 26, Sayı: 1, 2014, ss. 69-85, s. 72.

⁵⁰⁴ McCauley, Moskalenko, "Toward a Profile of Lone Wolf Terrorists", s. 73.

zamanlarda yaşanan kasırgalar ve tsunamiler gibi geniş çaplı doğa olayları ile diğer nükleer kazaların, daha geniş anlamda ise ekolojik krizin insanoğlunu artık dönüşü olmayan bir yola soktuğu inancı, ana akım pragmatik çevreci hareketten radikal ya da ekstremist çevreciliğe geçişin (radikalleşmenin) başlıca nedeni olarak gösterilmekte, radikal hareketi kaçınılmaz ve meşru bir hale getirdiği ifade edilmektedir⁵⁰⁵.

Radikal çevreciler gezegenin içinde bulunduğu bu kriz durumunu, üç buçuk milyar yıllık gezegenimizin en tehlikeli ve en kritik dönemi olarak adlandırmaktadır⁵⁰⁶. *Manes*'e göre bu kriz durumu, insanlık kültür ve medeniyetinin, içinde doğduğu çevreye yönelik ciddi bir tehlike arz ettiğinin korkutucu bir göstergesidir⁵⁰⁷. *Mills* ise ekolojik krizin insanlardan kaynaklı yönünü vurgulamak için, bir kimsenin kendi annesini öldürmesi anlamına gelen “*matricide*” fiilini kullanmıştır⁵⁰⁸.

Radikal çevreci hareketi anlayabilmek için öncelikle bu hareketi ortaya çıkaran ekolojik kriz olgusuna, bu kapsamda ekolojik krize yol açan politik ve felsefi nedenlere, daha sonra ise radikal çevrecilerin bu olgu ve nedenler karşısındaki doğa merkezci antitezlerine yer vermek gerekir. Ekolojik krizi doğuran nedenler, felsefi nedenler (insan merkezci felsefi akımlar), teknolojik gelişmeler (sanayileşme) ve sosyo-ekonomik paradigmlar (küreselleşme, kapitalizm) olmak üzere üç temel bağlam içerisinde ele alınacaktır. Mevcut ekolojik kriz olgusu nedenleriyle birlikte ortaya konulduktan sonra, radikal çevrecilerin bu olgu ve nedenlere bütünsel olarak karşı koyduğu, kendi çözüm araçlarını meşrulaştırdığı ve radikal harekete yeni amaçlar biçtiği karşıt ideolojisi olan doğa merkezci yaklaşımlara değinilecektir.

⁵⁰⁵ Su, Yang, s. 535.

⁵⁰⁶ Foreman, **Confessions of an Eco-Warrior**, s. viii.

⁵⁰⁷ *Manes*, s. 22.

⁵⁰⁸ Stephanie Mills, “Thoughts from the RRR”, in: *The Earth First! Reader*, (ed. John Davis), Salt Lake City: Gibbs Smith Publishing, 1991, ss. 164-168, s. 167.

1. Olgusal Neden: Küresel Ekolojik Kriz

Çevresel sorunların kökenine inerek bir çözümleme yapma arayışı, yaşanmakta olan ekolojik krizin ne zaman ve hangi nedenlerle ortaya çıktığı sorularını gündeme getirmiştir⁵⁰⁹. Ekolojik kriz, deprem, volkanik patlama, sel, kuraklık, göktaşı düşmesi, vb. bir doğal afetin sonucu olabileceği gibi, insan ürünü de olabilmektedir. Nitekim 1972 yılında ilan edilen BM Dünya Çevre Deklarasyonu’nun birinci maddesinde insan, hem kendi maddi ve manevi varlığının gelişimini sağlayan çevrenin bir unsuru olarak, hem de geliştirdiği bilim ve teknoloji sayesinde onu sayısız yöntemlerle ve tahmin edilemeyecek ölçüde tahrip eden bir varlık olarak tarif edilmiştir⁵¹⁰. Doğal afetler sonucu bozulan ekolojik denge zamanla kendini onarabilse de, insan kaynaklı olduğu yapılan bilimsel çalışmaların %97’sinde sabit görülen mevcut ekolojik kriz, insan türünün varoluşuna yönelik ciddi bir tehlike arz etmeye başlamıştır. Zira bu yüzyıla gelinceye dek, bir sonraki neslin yok olacağına dair insanlığı endişelendirecek başka bir neden söz konusu olmamıştır⁵¹¹.

Bilim insanlarına göre ekolojik kriz yakın gelecekte insanlığın varoluşuna ilişkin ciddi küresel sonuçlar doğuracaktır. Gerçekleşmeye başlayan bu kıyamet senaryoları arasında, buzulların erimesi, fırtınaların neden olacağı afetler, denizlerdeki su seviyelerinin yükselmesi, sıcaklığın artmasının neden olacağı salgın hastalıklar, kuraklık, kuraklığın neden olacağı orman yangınları, yangınlar ile ağaçlarda depolanan karbondioksitin atmosfere salınımı, gıda ve su kıtlığı, bu kıtlığın insanları sürükleyeceği açlık, toplu göçler ve savaşlar yer almaktadır⁵¹².

İnsan kaynaklı olduğu kabul edilen ekolojik krizi doğuran başlıca çevre sorunları arasında; ulaşımda ve taşımacılıkta kullanılan fosil yakıtları, dünyayı

⁵⁰⁹ Heval Kılavuz, “Çevre Krizinin Nedenleri ve Çözüm Arayışları”, in: *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 1, 2015, ss. 277-296, s. 277.

⁵¹⁰ Report of the United Nations Conference on Human Environment Stockholm, 5-16 June 1972. Orijinal metin için bkz. <http://www.un-documents.net/aconf48-14r1.pdf> (E.T.: 25.07.2018).

⁵¹¹ Baki Erden, **Çağımız ve Çevre Kirliliği**, Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1991, s. 3-4., Üskül Engin, s. 17, 160., <http://theconsensusproject.com/> (E.T.: 28.02.2018).

⁵¹² Handan Yokuş Sevik, **Çevre Hukuku**, 2. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2017, s. 5., Üskül Engin, s. 20-21.

güneşten yayılan ultraviyole ışınlarına karşı koruyan ozon tabakasındaki incelmeye⁵¹³, küresel ısınma ve iklim değişikliği, türlerin yok oluşu, genetik çeşitliliğin kaybolması, havaya yayılan kükürdioksit ve nitrojenin su ile reaksiyonundan meydana gelen asit yağmurları, kimyasal patlamalar ve nükleer kazalar, nükleer kirlilik, tropik ormanların yok edilmesi, zirve ormanlarının ve sulak alanların yok edilmesi, tarımsal ilaçlar, toprak erozyonu, kuraklık, çölleşme, sel baskınları, kıtlık, göl, dere ve akarsuların yağmalanması, yer altı sularının çekilmesi ve kirlenmesi, sahil ve haliçlerde kirlilik, mercanların tahrip edilmesi, flora ve faunanın yok olması, denizlere petrol dökülmesi, balıkçılıkta aşırı avlanma, denizlerdeki dolgu toprak alanlarının genişlemesi, zehirli atıkların yanlış depolanması ve imhası, böceklerin ve zehirli bitkilerin öldürülmesinde kullanılan ilaçların zehirleyici etkileri, büyük barajların yapımı, insan nüfusundaki aşırı artış, doğal kaynakların aşırı kullanımı, yenilenemez kaynakların tükenmesi gibi insanlığın ve gelecek nesillerin yaşamı ve sağlığı üzerinde ciddi zararlar ve tehlikeler doğuran sorunlar sayılmaktadır⁵¹⁴.

Ekotaj eylemleri taktik olarak çevre sorunlarının tümüne değil, sadece belli başlı olanlarına odaklanmaktadır⁵¹⁵. Nükleer kirlilik, biyolojik çeşitliliğin yok olması, ormansızlaşma, iklim değişikliği gibi çevre sorunları, radikal çevreci grupların odaklandığı başlıca çevre sorunları arasında yer almaktadır. Çalışmamızda ekolojik krize neden olan başlıca sebeplerden bazılarını yer verilerek ekolojik krizin muhtemel sonuçlarına ilişkin bir tablo ortaya konulmaya çalışılacaktır.

a. Ekolojik Krizin Boyutları

aa. Çevre Kirliliği

Çevresel sorunların en başında yer alan çevre kirliliği sorunu, hava, su, toprak ve gürültü kirliliğinden oluşmaktadır. Hava kirliliği, insanlar tarafından atmosfere

⁵¹³ BM Çevre Programı'nın verilerine göre ozon tabasındaki incelmeye nedeniyle dünya üzerinde her yıl yaklaşık olarak 300.000 deri kanseri ve 1.6 milyon katarakt vakası yaşanmaktadır. Ayrıca bu durumun insan ve hayvanların bağışıklık sistemine olumsuz etkiler doğuracağı öngörülmektedir. Wold-Eberhard Barth, *Naturschutz: Das Machbare*, Paul Parey Verlag, Hamburg: 1995, s. 14.

⁵¹⁴ John Bellamy Foster, *The Vulnerable Planet*, Monthly Review Press, New York: 1999, s. 7., Barth, s. 12-21., Yokuş Sevik, *Çevre Hukuku*, s. 2-3.

⁵¹⁵ Saygılı, 30.

salınan yabancı maddeler aracılığıyla hava bileşiminin bozulması veya atmosferde bulunan toz, gaz, duman, koku, su buharı gibi unsurların canlılara veya eşyalara zarar verebilecek miktara ulaşması şeklinde tarif edilmektedir⁵¹⁶. Hava kirliliğine neden olan temel etmenler arasında endüstriyel faaliyetler ve kentleşme gösterilmektedir. Bu kapsamda kömür kullanımı, motorlu taşıtların saldığı ekzost gazları, gerekli filtreleme sistemlerinin uygulanmaması, nükleer enerji tesislerinin yaydığı potansiyel tehlike (bkz. Çernobil örneği) hava kirliliğine neden olan sebepler arasında sayılmaktadır⁵¹⁷. Ayrıca kloroflorokarbon bileşenleri ve diğerk zararlı gazların kullanımının ozon tabakasını delmesi, canlılar için zararlı güneşli ışınlarının atmosferde süzülememesi sonucunu doğurmaktadır. Hava kirliliğine neden olan bir diğerk husus, kükürdioksidin atmosferde su ile birleşerek sülfüroz ve nitrik aside dönüşerek asit yağmurlarına neden olmasıdır. Yağmurlar aracılığıyla çevreye yayılan asitler, ormanlara, nehirlere, göllere, binalara ve tarihi eserlere büyük zarar vermektedir⁵¹⁸. Hiçbir resmi kayıta ölüm nedeni olarak hava kirliliği yazmadığından, hava kirliliği ile insan ölümleri arasında doğrudan bir nedensellik bulunmasa da, ölüm nedeni olarak akciğerk kanseri, mide kanseri, kalp hastalıkları, astım, kronik bronşit, amfizem ve diğerk solunum yolu hastalıkları ile hava kirliliği arasında doğrudan bir nedensellik bulunmaktadır⁵¹⁹.

Hava kirliliğiyle birlikte değinilmesi gereken bir diğerk çevre sorunu, dünya ekosisteminin tümünü birden etkileyebilecek potansiyele sahip nükleer kirlenmedir. Nükleer kirlenme, nükleer denemeler nedeniyle ya da nükleer santrallerin çalıştırılması sonucu ortaya çıkan radyoaktif kirlenmeye verilen addır⁵²⁰. Soğuk savaş yıllarında ABD ve SSCB'nin atmosferde gerçekleştirdikleri nükleer denemeler sonucunda atmosfere yayılan zararlı radyoaktif maddeler, yağışlar yoluyla toprağa ve bitkilere ve bu suretle besin zincirine karışmış, özellikle kalsiyum zincirine karışan Stronsiyum maddesi bebeklerin temel besin maddesi olan süte nüfuz etmiştir. Nitekim 1980'li yıllarda 20 yaş civarındaki gençlerde kemik ve kan kanseri oranı

⁵¹⁶ Ersan Şen, **Çevre Ceza Hukuku**, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları, 1994, s. 16.

⁵¹⁷ Şen, s. 16-17.

⁵¹⁸ Şen, s. 19.

⁵¹⁹ Mine Kışlalioğlu, Fikret Berkes, **Ekoloji ve Çevre Bilimleri**, Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, 1985, s. 162.

⁵²⁰ Kışlalioğlu, Berkes, s. 163.

yüksek değerlere ulaşmıştır⁵²¹. Nükleer atıkların sağlıklı bir şekilde uzun yıllar depolanması büyük bir sorun olup -ABD'deki Hanford Santrali örneğinde olduğu gibi- bu atıkların 10-15 yıllık bir depolama süresinden sonra bazı durumlarda çevreye sızması söz konusu olabilmektedir⁵²².

Bir diğer önemli çevre kirliliği, istenmeyen maddelerin suyun niteliğini bozacak miktarda ve yoğunlukta suya karışmasıyla ortaya çıkan su kirliliğidir⁵²³. Su kirliliğinin temel nedenleri arasında, toprak erozyonu, asit yağmurları, evsel ve endüstriyel atıkların, enerji santrallerinden çıkan zararlı maddelerin, gemi atıklarının ve tarımsal ilaçların doğrudan veya dolaylı olarak yer altı ve yer üstü sulara karışması gösterilmektedir⁵²⁴. Ayrıca havadaki ve topraktaki kirletici maddeler eninde sonunda suya geçmektedir. Dünyadaki tüm suların %99'undan fazlasının tek bir sistem içinde birbirine bağlı olduğu düşünüldüğünde, burada yaşanacak bir denge bozulması tüm dünyadaki canlı yaşamını etkileyecektir⁵²⁵.

Toprak kirliliği ise, toprağa bırakılan atıkların toprağın fiziksel ve kimyasal yapısını bozarak, toprağın varlığını ve verimliliğini tehlikeye düşürmesidir⁵²⁶. Toprak kirliliğinin sebepleri arasında, toprağa bırakılan katı, sıvı ve gaz halindeki zararlı maddeler ve atıklar, asit yağmurları, su ve rüzgâr erozyonu, yanlış arazi kullanımı, tarımsal ilaçlar, madencilik faaliyetleri gösterilmektedir⁵²⁷.

Bir diğer çevre sorunu, akustik kirlilik olarak da ifade edilen gürültü kirliliğidir. Özellikle sanayiden, iş makinelerinden, inşaat ve yol yapım çalışmalarından, motorlu taşıtlardan ve kalabalık kentlerde ev aletlerinden, müzik aletlerinden, eğlence merkezlerinden yayılan sesler insanoğlu için son derece rahatsız

⁵²¹ Kışlalıoğlu, Berkes, s. 163-167.

⁵²² Kışlalıoğlu, Berkes, s. 168.

⁵²³ Necmettin Çepel, **Doğa Çevre Ekoloji ve İnsanlığın Ekolojik Sorunları**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1992, s. 201.

⁵²⁴ Şen, s. 20, 21.

⁵²⁵ Erden, s. 160-161.

⁵²⁶ Şen, s. 21-22.

⁵²⁷ Çepel, s. 204-206.

edici ve sağlık üzerinde olumsuz etki yaratıcı bir hal alabilmektedir⁵²⁸. Örneğin 60-90 desibel aralığındaki bir gürültü solunumun hızlanmasına ve baş dönmesine, 90-120 desibellik gürültü sürekli baş ağrısına, 120-140 desibellik gürültü iç kulak bölgesinde ciddi zararlara, 140 desibel üstü gürültü ise ciddi beyin tahribatına neden olabilmektedir⁵²⁹.

En önemli çevresel sorunlardan biri olan çevre kirliliğinin ekolojik dengeyi bozduğuna dair belirtiler, en çarpıcı şekilde sera etkisi, ozon sorunu ve asit yağmurları gibi iklim koşullarında görölmektedir. Çevre kirliliği sorununun bağışıklık sistemini olumsuz etkilediği, genlerdeki bozulmadan dolayı çocukların fiziksel ve zihinsel engelli olarak doğmalarına neden olduğu, kirlletici maddelerin besin zincirine bulaşmasıyla solunum ve deri hastalıklarını tetikleyerek insan ömrünü kısalttığı ve bu doğrultuda 300 bin ila 700 bin erken ölüme sebep olduğu ifade edilmiřtir⁵³⁰.

bb. Su Sorunu

Günümüzdeki en önemli küresel sorunların başında (tatlı) su sorunu gelmektedir. Dünyadaki su miktarının yaklaşık %97'sinin tuzlu sudan oluştuğu dikkate alındığında, geriye kalan tatlı suyun insanlığın kişisel ve çevresel temizliğine, beslenmesine, tarım ürünlerinin yetiştirilmesine ve sayısız canlı türünün yaşamını devam ettirmesine yetip yetmeyeceği sorunu, tatlı su ekosistemlerinin sürdürülebilirliğine bađlıdır⁵³¹.

Su sorununa neden olan etmenlerin başında iklim değişikliği, çevre kirliliği, sanayileşme, tarımsal faaliyetler, nüfus artışı ve yerleşime ilişkin sorunlar gelmektedir⁵³². İklim değişikliğine neden olan sera gazlarındaki artışın, hava

⁵²⁸ Erden, s. 114. Çepel, s. 208-209.

⁵²⁹ şen, s. 25.

⁵³⁰ Kılavuz, s. 281., Yokuş Sevik, **Çevre Hukuku**, s. 5.

⁵³¹ Bob Sandford, "Will the Next Wars Be Fought Over Water?", in: **The Global Water Crisis: Addressing an Urgent Security Issue**, (eds. Harriet Bigas, Tim Morris, Bob Sandford, Zafar Adeel), Papers for the InterAction Council 2011-2012, Hamilton, Canada, s. 13.

⁵³² WWAP (United Nations World Water Assessment Programme). 2017. The United Nations World Water Development Report 2017. Wastewater: The Untapped Resource. Paris, UNESCO, s. 58, 69.

olaylarını ve yağışları doğrudan etkilediği bilinmektedir. Dünyanın kimi bölgelerinde kuraklık artarken, kimi bölgeleri sel ve taşkınlarla boğuşmaktadır. Kişisel ve endüstriyel atıklar ve tarımsal ilaçlar su kaynaklarının kirlenmesine neden olmaktadır. Ayrıca var olan toplam tatlı su miktarının %70'i tarımsal üretimde kullanılırken, bu suyun %60'ı işlevsel olmayan sulama sistemlerinin ve metotlarının kullanılması nedeniyle israf edilmektedir. Bu durum nehirlerin, göllerin ve yeraltı kaynak sularının kurumasına neden olmaktadır. Tarımsal üretimde dünyanın önde gelen ülkeleri (ABD, Çin, Hindistan, İspanya, Avustralya) tatlı su rezervlerinin sonuna gelmiş durumdadırlar⁵³³.

Bu öngörülerden, gelecekte suyu elinde bulunduranın gücü de elinde bulunduracağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Ancak su savaşları, insanlığın doğa üzerindeki hâkimiyet hırsının da bir sonucu olarak barajlar kurmak suretiyle suyu bir yerde toplama ve ona sahip olma yarışına neden olmaktadır. Bu durum bir yandan ekolojik dengeyi bozduğu gibi, diğer yandan kitlesel göçlere neden olarak insanların açlık ve yoksullukla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Nitekim 1958 yılında Mısır'ın Nil nehri üzerine Asvan barajını inşa etmeye başlamasıyla yaklaşık 100 bin Sudanlı göç etmek zorunda kalmıştır⁵³⁴.

BM verilerine göre, günümüzde 2 milyardan fazla insan güvenli içme suyundan mahrum olup, yaklaşık 3,6 milyar insan da su kıtlığı çekmektedir. Dünya genelinde nüfusta yaşanan hızlı artışla birlikte 2050 yılına gelindiğinde bu sayının üçte bir oranında artarak 4,8 – 5,7 milyar insanı etkileyeceği tahminleri yapılmaktadır⁵³⁵. Suyun yokluğu, kuraklık, kıtlık, açlık ve hastalık anlamına gelmektedir⁵³⁶. Günümüzde 2,5 milyardan fazla insan su sorunundan kaynaklanan tifo, kolera gibi hastalıklardan muzdarip olup, her gün 10 bin ila 20 bin arası çocuk bu hastalıklardan dolayı hayatını kaybetmektedir⁵³⁷.

⁵³³ <https://www.worldwildlife.org/threats/water-scarcity> (E.T.: 10.07.2018).

⁵³⁴ Üskül Engin, s. 23, 29.

⁵³⁵ WWAP (United Nations World Water Assessment Programme)/UN-Water. 2018. The United Nations World Water Development Report 2018: Nature-Based Solutions for Water. Paris, UNESCO. s. 3.

⁵³⁶ Üskül Engin, s. 22.

⁵³⁷ <https://www.worldwildlife.org/threats/water-scarcity> (E.T.: 10.07.2018).

cc. İklim Değişikliği ve Muhtemel Sonuçları

Yüzyıllardır dünyayı yaşam alanı olarak ayakta tutan atmosferdeki sera gazları (karbondioksit, metan, vd.) bu ortamı, dünyanın yüzey sıcaklığını ortalama 15 derecede tutarak sağlamaktadır. Dünyanın son dönemlerde hızlı bir şekilde ısındığını tespit eden bilim adamları, bu ısınmanın nedeni olarak sera gazlarındaki değişimi gösterirken, insan faaliyetine bağlı sera gazı etkisi azaltılmadığı takdirde yüzey sıcaklığının bu yüzyılın sonunda sanayi devrimi öncesine oranla ortalama 4 derece artış göstereceğini, deniz seviyesinin ise 60 cm yükseleceğini öngörmektedirler⁵³⁸.

Sera gazlarının atmosferdeki ısı tutma kapasitelerine bakıldığında, kilit role sahip karbondioksit gazı miktarının ekolojik denge bozulmadan önceki seviyesi 280 ppm iken, günümüzdeki seviyesinin 400 ppm'i aşmış olduğu; sera gazlarının atmosferdeki ısı tutma kapasitesinin de bu artışla doğru orantılı olarak arttığı ve bunun sonucunda dünya yüzeyindeki hali hazırdaki sıcaklığın, sanayi devrimi öncesindeki sıcaklıkla karşılaştırıldığında 0,8 derece arttığı bilimsel olarak tespit edilmiştir. Dünya üzerindeki biyoçeşitliliğin ve insanlığın devamı için bu artışın en fazla 2 derece ile sınırlandırılması gerektiği, bu artışa kadar ortaya çıkacak tehlikelerin baş edilebilir olduğu, ancak bundan sonrası için kıyamet senaryolarının gerçekleşebileceği yine bilimsel olarak ortaya konulmuştur⁵³⁹. Basit bir matematiksel hesaplama, insanlığın ve diğer biyoçeşitliliğin kaderinin, dünyanın yüzey sıcaklığının 1,2 dereceden daha fazla ısınmamasına bağlı olduğu söylenebilir.

Sera gazları arasında yer alan ve özellikle kutuplarda, okyanuslarda ve dünyanın diğer birçok yerinde bulunan metan gazı, sıcaklıkların artmasıyla birlikte kutuplardaki donmuş toprak tabakalarından ve okyanusların ısınmasıyla deniz tabanından çözüldükçe sera etkisini kuvvetlendirmektedir⁵⁴⁰. Okyanuslardaki ısınmanın yol açtığı diğer bir sorun, okyanusların atmosferdeki karbondioksiti tutma kapasitesinin azalması ve bunun dünya yüzeyinin daha çok ısınmasına neden

⁵³⁸ IPCC, 2007: Climate Change 2007: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, Pachauri, R.K and Reisinger, A. (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, s. 2., Üskül Engin, s. 93.

⁵³⁹ Üskül Engin, s. 19, 20.

⁵⁴⁰ Üskül Engin, s. 20.

olmasıdır. Ayrıca ısınan su genişlediğinden, denizlerdeki su seviyesi yükselmekte, oluşacak taşkınlar sonucu toplam 33 ülkenin sular altında kalacağı tahmin edilmektedir⁵⁴¹. Suların genişmesi ve buzulların erimesi sonucu denizlerdeki tuzluluk oranının değişmesi yaşamsal sorunlara neden olacak kadar önemli olup, bu durum denizlerdeki ekosistemi olumsuz etkilemekte, balıkların ve mercanların azalmasına, üreme ve göç dönemlerinin ve yerlerinin değişmesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda, balığın temel besin maddesi olduğu adalarda yaşayan insanların gıda sıkıntısı içine düşeceği öngörülmektedir. Yaşam alanına ve beslenmeye yönelik bu temel sıkıntılar ayrıca kitlesel göçlere neden olmaktadır⁵⁴².

Sera gazlarının artışına neden olan etkenlerin başında çimento sanayii ve kömür, petrol gibi fosil yakıt kullanımı gelirken, bu gazları dengeleyecek ormanların yok edilmesi de sera etkisini hızlandırmaktadır⁵⁴³. Fosil yakıt kullanımının sınırlandırılması birçok alanda sınırlamayı da beraberinde getireceğinden sürdürülebilir bir yol olarak görülmemektedir. Örneğin bu tür bir sınırlama fosil yakıtlar kullanılmadan sürdürülmesi imkânsız olan uluslararası taşımacılığı imkânsız hale getirecek ve böylelikle küresel ticareti derinden etkileyecektir⁵⁴⁴.

b. Ekolojik Krizi Hazırlayan İnsan Merkezci Felsefi Yaklaşımlar

Çevrenin korunması ve iyileştirilmesi konusunda insanların fikri ve eylemsel düzeyde yürüttükleri faaliyetlere çevrecilik adı verilmektedir⁵⁴⁵. İnsanın doğa ile olan ilişkileri konusunda ilk dönem filozoflarından bugüne değin birçok farklı yaklaşım ileri sürülmüştür. Bu yaklaşımlar çevrenin hangi odakla ve hangi amaçla korunması gerektiği noktasında farklı bakış açıları sunmaktadır. Doğanın bir değer ifade ettiği konusunda şüphe bulunmamakla birlikte, bu değeri değerlendirme ölçütü olarak doğanın kim ve ne için değer ifade ettiği soruları sorulduğunda ortaya iki temel yaklaşım çıkmaktadır. Bu yaklaşımlardan ilki, doğayı insan üzerinden açıklayan ve

⁵⁴¹ Bu ülkelerin başlıcaları, Vietnam, Bangladeş, Çin, Cibuti, Brezilya'nın sahil şeridi, Pasifik okyanusunda bulunan adalar, Hollanda, Maldivler, Grönland, İtalya'da Venedik şehridir. Üskül Engin, s. 26-28, 33.

⁵⁴² Üskül Engin, s. 21-23.

⁵⁴³ Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 6

⁵⁴⁴ Üskül Engin, s. 33, 37.

⁵⁴⁵ Ertaş, s. 59.

insana olan faydası yönüyle değerli gören insan merkezci (antroposantrik) yaklaşım, ikincisi ise doğayı bizatihi kendi varlığı ve değeri üzerinden açıklayan doğa merkezci (ekosantrik, ekolojik) yaklaşımdır.

Çalışmamızda başlıca antroposantrik yaklaşımlardan sığ ekoloji, teknosantrizm ve korumacı yaklaşımı; doğa merkezci radikal yaklaşımlardan ise doğa merkezcilik, biyomerkezcilik, muhafazacı yaklaşım ve derin ekoloji yaklaşımlarını ele alacağız. Doğa merkezci yaklaşımların çevre etiği alanında yarattığı paradigma değişikliğinin, gerek radikal çevreciler üzerinde, gerekse çevrenin hukuksal değeri konusunda önemli rol oynadığı görülmektedir. Bu görece yeni paradigmayı ve söz konusu etkilerini daha iyi anlayabilmek için, öncelikle bu antitezin ileri sürüldüğü tezin, yani insan merkezci paradigmanın ve özellikle doğa üzerindeki etkilerinin ortaya konulmasının daha isabetli olacağını düşünmekteyiz.

aa. İnsan Merkezcilik (Antroposantrizm)

Antroposantrik yaklaşım (*anthropocentrism*) her herhangi bir şeyle karşılaştırıldığında insanın daha değerli ve üstün kabul edildiği, değerler merkezinde insanın yer aldığı bir anlayışı ifade etmektedir⁵⁴⁶. Bir şeyin merkezinde olanın asıl öneme sahip; çevresinde kalanların ise ikinci derecede öneme sahip olması, genellikle daha az önemli olanın daha çok önemli olan karşısında feda edilmesine yol açtığından, bu yaklaşımda insan, doğa ile karşı karşıya geldiğinde doğanın bir parçası olarak değil, ona hükmederek kendisine yararlı hale getirmeye çalışan bir varlık olarak ortaya çıkmaktadır⁵⁴⁷. İnsanın doğaya yönelik etik değerler oluşturması konusunda antroposantrik yaklaşım; temel gereksinimler yönünden insanın doğaya bağımlı olduğu, doğanın estetik gerekçelerle insanın mutluluğuna hizmet ettiği ve doğaya saygı duymanın diğer insanlara saygı duymak bakımından eğitici bir örnek oluşturduğu şeklinde üç temel ön kabule dayanmaktadır⁵⁴⁸. Antroposantrik

⁵⁴⁶ Robyn Eckersley, **Environmentalism and Political Theory: Toward an Ecocentric Approach**, Albany: State University of New York Press, 1992, s. 33. George Sessions, “Eco-centrism and the Anthropocentric Detour”, in: **Deep Ecology for the Twenty-First Century**, (ed. George Sessions), Boston: Shambhala Publications, 1995, s. 156.

⁵⁴⁷ Üskül Engin, s. 3, 52, 57.

⁵⁴⁸ Türker Savaş, İsmail Yaman Yurtman, Cemil Tölü, “Hayvan Hakları ve Hayvan Refahı: Felsefi Bakış - Nesnel Arayışlar”, in: *Hayvansal Üretim*, Cilt: 50, Sayı: 1, 2009, ss. 54-61, s. 54.

yaklaşımın bu tür tek yönlü ön kabulleri, doğanın bağımsızlığını yitirerek insanın çevresi düzeyine indirgenmesini sonuçlamıştır. Dolayısıyla çevre sözcüğü, bizatihi insanın merkezinde yer aldığı antroposantrik bir anlamı içinde barındırmaktadır.

1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi’nde insanın üç dokunulmaz hakkı olarak yaşamı, özgürlüğü ve mutluluk arayışı kutsanmış, bu anlayış insanın mutluluğu ve refahı uğruna her türlü gereksiniminin ne pahasına olursa olsun karşılanması gerektiği sonucunu doğurmuştur. Nitekim Miller, ABD’nin başını çektiği sanayileşmiş toplumların doğaya bakış açılarını, “insanın tüm değerlerin kaynağı olduğu, doğanın sadece insana hizmet etmek için var olduğu, başarıyı materyalist zenginliğe endeksleyen insanın bu yaşam şeklini sürdürmek için üretim ve tüketimi öncelikli amaç edindiği bir bakış açısı” şeklinde özetlemektedir⁵⁴⁹.

Günümüzde yaşanan ekolojik krizin nedeni olarak antroposantrik yaklaşım, sorumlusu olarak ise bu yaklaşımı düşünce sistemleri ile antik çağlardan günümüze dek taşıyan batılı ülkeler gösterilmektedir⁵⁵⁰. Antik çağlarda Protogoras’ın “*Her şeyin ölçüsü insandır. Var olan şeylerin var olduklarının ve var olmayan şeylerin var olmadıklarının*” sözü, Aristoteles’in akıl kriteri ile sırasıyla insanlar-hayvanlar-bitkiler arasında oluşturduğu hiyerarşi (Doğa Ölçeği) ve “*doğanın yarattığı her şeyin insanın hizmetinde olduğu*” şeklindeki amaçsal yorum prensibi insanı ön plana çıkarmış; yine bu dönemde Epikürosçular’ın “*insan, akli sayesinde tanrıya yaklaşır*” sözünün Ortaçağ’da Augustinus tarafından “*hakikat insanın içindedir (Veritas in homine), tanrı hakikatin kendisidir (Deus veritas est), insanın kendisi de tanrıdadır (Homo in deo)*” sözüyle üçleme şeklinde formüle edilmesi ve Hristiyanlığın Ortaçağ’daki Katolik ve Protestan yorumlarında “*canlı ve cansız tüm varlıkların üstün varlık olarak akıl sahibi insanın hizmetine sunulduğu*” yaklaşımı ile akıl sahibi insan kutsanmış ve insan tüm dünyaya egemen olma hakkına sahip bir varlık olarak konumlandırılmıştır⁵⁵¹. Nitekim bu dönemde Thomas Aquinas’ın, hayvanlara

⁵⁴⁹ G. Tyler Miller, Scott E. Spoolman, **Living in the Environment**, 16th Edition, Cengage Learning, 2009, s. 662.

⁵⁵⁰ Üskül Engin, s. 104, 105.

⁵⁵¹ Üskül Engin, s. 58, 60, 61, 68, 69., Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 29., Niyazi Öktem, “Antik Yunan Felsefesi”, İÜHFİM, Cilt: 39, Sayı: 1-4, s. 364., W.T. Jones, **Klasik Düşünce – Batı Felsefesinin Tarihi**, Cilt 1, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2006, s. 103, 104., Colin A. Ronan, **Bilim Tarihi Dünya Kültürlerinde Bilim Tarihi ve Gelişmesi**, (çev.) Ekmeleddin İhsanoğlu, Feza

zulmetmenin bizatihi yanlış bir davranış sayılamayacağı görüşü, Katolik Kilisesi'nin insanların kendinden daha aşağı varlıklara karşı bir görevi olmadığı görüşünün de dayanağını oluşturmuştur⁵⁵².

Ancak Sanayi Devrimi'nin ve kapitalizmin henüz tahayyül edilemeyeceği eski dönemlerde felsefede antroposantrik yaklaşımlar ortaya koymanın ekolojik bir krize yol açacağı muhtemelen öngörülmemiştir. Antroposantrik düşünce sisteminin tarihini ilk çağa kadar götürmek mümkünse de, ekolojik krizi tetikleyen antroposantrik yaklaşımın aslen Rönesans ve Aydınlanma felsefesinin ürünü olduğu kabul edilmektedir⁵⁵³.

Aydınlanma'nın arefesi olan Rönesans döneminde insanın kutsanması zirveye ulaşmıştır. Bu dönem düşünürlerinden Bacon, doğaya egemen olmak için öncelikle doğayı tanımak gerektiğini, bunun da ancak bilim sayesinde olacağını söyleyerek bilimin önemine vurgu yapmış; insanın, doğanın her unsurundan yararlanmak konusunda tereddüt duymaması gerektiğini ifade etmiştir. Aynı dönemde Descartes ve Newton'ın doğayı mekanik olarak ele alışı, doğanın maddeleştirilmesine neden olmuş ve doğanın insanın hizmetine sunulduğu düşüncesini pekiştirmiştir⁵⁵⁴. Nitekim Descartes, insan dışındaki canlı varlıkların acı çekme duygusundan yoksun oldukları hipotezini ispatlamak için ilk modern “vivisection” (canlı hayvan üzerinde yapılan deney) uygulamalarını destekleyici görüşler ileri sürmüştür⁵⁵⁵.

Aydınlanma dönemi düşünürleri insanı ön planda tutarak (hümanizma), birey hak ve özgürlüklerine vurgu yapmışlardır. Skolastik düşüncenin ortadan kalktığı bu dönemde insanın evrensel, rasyonel, bağımsız ve bireyci olma özelliğinin öne çıkarılması, bilimsel gelişmeleri ve coğrafi keşifleri tetiklemiş, doğa karşısında kazanılan zaferlerle keşfedilen yeni topraklar, batılı rasyonel insana sorumsuzca

Günergun, Tübitak Yayınları, 2005, s. 111., Sanem Yardımcı, **İnsan-Doğa İlişkisi Ekseninde Derin Ekoloji ve Toplumsal Ekoloji**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE, 2006, s. 8., Stefanos Emmanouil Kareklas, **Die Lehre vom Rechtsgut und das Umweltstrafrecht**, Doktora Tezi, Tübingen Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1990, s. 11-12.

⁵⁵² Peter Singer, “Ethics and the New Animal Liberation Movement”, in: **In Defense of Animals**, (ed. Peter Singer), New York: Basil Blackwell, 1985, ss. 1-10.

⁵⁵³ Üskül Engin, s. 104, 105.

⁵⁵⁴ Kareklas, s. 11.

⁵⁵⁵ Scarce, **Eco-Warriors**, s. 119.

tüketeceği yeni kaynaklar sağlamıştır⁵⁵⁶. Nitekim bu dönemde Descartes ve onu takip eden düşünürlerin⁵⁵⁷ ürettiği felsefi sistemlerin merkezinde yer alan insan algısı, bir yandan insan hakları kavramının ortaya çıkmasını sağlarken, diğer yandan insanı her türlü canlıdan değerli kılarak, insanın amaç, diğer her şeyin araç olarak kabul edildiği bir anlayışa yol açmış, bu anlayış tüm doğal kaynakların sınırsızca kullanılmasına zemin hazırlamıştır⁵⁵⁸. Aydınlanma döneminin bu fikri zemininde ortaya çıkan ve doğayı alt etmede büyük ilerleme sağlayan bilimsel icatlar ve coğrafi keşifler ile yeni ticaret yolları keşfedilmiş, ticaretin canlanmasıyla birlikte para her geçen gün önem kazanmış, altın ve gümüşten yapılan paranın basılması için yeni madenlerin arayışı içine girilmiştir⁵⁵⁹. Bu ortam Batılı insanın “yeni dünya”ya ait yeraltı ve yer üstü kaynaklarını sorumsuzca sömürdüğü kolonizasyonu sonuçlamıştır. “*Doğa fethedilebilir!*” sloganıyla yola çıkan *James Watt*’ın buhar makinelerini icat etmesiyle başlayan Sanayi Devrimi ile kurulan fabrikalardaki üretimin temel kaynağının kömür, demir, çelik, petrol ve türevi kimyasallara dayalı olması, atmosferdeki sera etkisini hızlandırmıştır⁵⁶⁰. Bu süreç, zaman içinde teknolojinin gelişmesiyle birlikte doğal kaynakların aşırı kullanımı, küresel ısınma, türlerin yok oluşu, toprak erozyonu, asit yağmurları, çölleşme, kıtlık, yer altı sularının çekilmesi ve kirlenmesi, balıkçılıkta aşırı avlanma, zehirli atıklar gibi birçok çevre sorununu beraberinde getirmiştir⁵⁶¹. Sürekli büyüme, tüketim ve yayılmayı bünyesinde

⁵⁵⁶ Üskül Engin, s. 73-76. Yazara göre batıda yaşanan bilimsel gelişmeler dünyanın diğer coğrafyalarında aynı hızda karşılık bulmadığından, bunun sonucunda insan-doğa ilişkisi de farklı toplumlarda farklı şekilde kurulmuştur. Kızılderililer, Hintliler ya da Güney Amerikalıların doğaya duydukları saygı ile batılı devletler ile Kuzey Amerikalı devletlerinki aynı değildir. Nitekim bu toplumlar kendi öz zihniyetlerine kavuştuklarında geçmişlerinden gelen “Doğa Ana Hakları”na kendi ülke Anayasalarında yer vermektedirler. Üskül Engin, s. 76, 168, vd.

⁵⁵⁷ Kantçı değer anlayışında yalnızca akıl sahibi olan varlıklar bir amaç doğrultusunda hareket edebileceğinden, doğadaki tek değer sahibi insandır. Ertürk, s. 257. John Locke’un değer anlayışında ise bir şeyin esas değeri, insan yaşamının ihtiyaç duyduğu gereklilikleri sağlama kapasitesiyle ölçülür. Garcia Hernandez, s. 299. Bu doğrultuda kâinattaki canlı ve cansız varlıkların korunma nedeni bizatihi değer sahibi olmalarından değil, tek değer sahibi olan insanın menfaatinin bunu gerektirmesidir. Nühket Turgut, *Çevre Hukuku*, 2. Bası, Savaş Yayınları, Ankara: 2001, s. 21.

⁵⁵⁸ Üskül Engin, s. 2, 3.

⁵⁵⁹ Üskül Engin, s. 77.

⁵⁶⁰ Turgut, *Çevre Politikası ve Hukuku*, s. 9, 10.

⁵⁶¹ Abdulhakimoğulları, Özcan Sezer, Mahmut Akpınar, “Küresel Ulusal ve Yerel Düzeyde Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkının Gelişimi”, in: *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 14, 2011/2, ss. 61-88, s. 63.

barındıran, insanın ihtiyaçlarının ne pahasına olursa olsun karşılanması gerektiğini pompalayan Kapitalizm ile de, yaşanan ekolojik kriz sürekli bir hale gelmiştir⁵⁶².

İnsanın biyolojik, akli ve ahlaki üstünlüğü kabulüne dayanan insan merkezci yaklaşıma göre, doğa ve diğer canlı türlerinin varlığı, insanların ihtiyaçlarını karşılama ve onlara hizmet etme işlevleriyle açıklanmaktadır. Bu nedenle doğanın korunmasının asıl sebebi, bunun insanlar için faydalı olması nedeniyledir⁵⁶³. Örneğin bir gergedan boynuzu, ilaç yapımında kullanıldığı için; bir tropik orman, içinde yaşayan milyonlarca yerli insana ev sahipliği yaptığı için korunmaya değerdir. Bu nedenle biyoçeşitlilik bizatihi insanların faydasına olduğu için korunmalıdır. Dolayısıyla ortada doğaya veya diğer canlı türlerine verilmiş bir zarar varsa, bu zararın mağduru da insandır⁵⁶⁴. Fakat her türlü doğa unsurunun ya da diğer canlı türlerinin insanın faydasına olduğunu söylemek mümkün değildir. Faydası olmayan unsurlara verilen zararlarda insana yönelik dolaylı bir zarar dahi olmadığından, antroposantrik yaklaşımda bu unsurlar önemsizdir.

bb. Sığ Ekoloji

Radikal çevreciliğin fikri temellerini oluşturan derin ekoloji yaklaşımını anlamak için, öncelikle bu düşüncenin karşıt kutbunu oluşturan sığ ekoloji yaklaşımını ortaya koymak ve hangi yönleriyle derin ekoloji akımının ortaya çıkmasına neden olduğunu saptamak gerekir. Sığ ve derin ekoloji ayırımı Norveçli filozof *Arne Naess*'in 1986 tarihli “Derin Ekolojik Hareket: Bazı Felsefi Boyutlar” adlı makalesinde ortaya konulmuştur⁵⁶⁵. Sığ ekoloji yaklaşımına göre doğal kaynakların varlık nedeni insanlığa hizmet etmek olup, doğal dengenin bozulması ekonomik kalkınmayı ve insan sağlığını etkilediği ölçüde dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla doğal kaynaklar, ekonomik kalkınma ve insanın refahı uğruna feda

⁵⁶² Üskül Engin, s. 38, 76, 83, 105., Ertaş, s. 61.

⁵⁶³ Mark Halsey, Rob White, “Crime, Ecophilosophy and Environmental Harm”, in: *Theoretical Criminology*, Cilt: 2, Sayı: 3, 1998, s. 345.

⁵⁶⁴ Rob White, “Green Criminology and the Pursuit of Social and Ecological Justice”, in: *Issues in Green Criminology*, (eds. Piers Beirne and Nigel South), Willan Publishing, 2007, ss. 32-54.

⁵⁶⁵ Arne Naess, “The Deep Ecological Movement: Some Philosophical Aspects”, in: *Philosophical Inquiry*, Cilt: 8, Sayı: 1/2, 1986, ss. 10-31.

edilebilir⁵⁶⁶. Ana akım çevreciliğin dayandığı yaklaşım olan sığ ekolojide, çevresel tahribata karşı mücadele edilmesi gerekliliği, bu tahribatın doğrudan insanın yaşam alanına zarar vermesi nedeniyledir.

Çevresel bir sorunun ele alınış tarzı dahi tek başına sığ ekolojik yaklaşımın mı yoksa daha radikal yaklaşımların mı tercih edildiğini gösterebilir. Bu noktada, eğer bir çevre sorunu başka sorunlarla bağlantılı ve bütüncül bir şekilde ele alınıyorsa radikal yaklaşımlardan; diğer sorunlardan izole bir şekilde tek başına ele alınıyorsa sığ yaklaşımlardan söz edilecektir. Görüleceği üzere sığ ekolojik yaklaşım, sorunları bütünsel olarak ele almaktan ve bu doğrultuda inisiyatif alarak bu sorunları doğuran nedenlere yönelik radikal değişiklikler yapmaktan uzaktır⁵⁶⁷. Oysa doğa merkezci yaklaşım, ekoloji biliminin çevresel sorunlara bütüncül yaklaşımını temel almaktadır. Bu doğrultuda sığ ekolojinin çevre kirliliği, doğal kaynaklar, insan nüfusu, kültürel çeşitlilik ve teknoloji, toprak ve deniz etiği gibi çeşitli konulara yaklaşımını, derin ekoloji yaklaşımıyla karşılaştırmalı olarak aşağıdaki şekilde ortaya koymak mümkündür.

1) Çevre kirliliğine yönelik sığ ekoloji yaklaşımı, çevre kirliliğinin ekolojik dengeyi bozduğuna değinmek yerine yalnızca kirliliğin boyutuna vurgu yapar. Bu yaklaşım teknolojiyi kullanarak bir yandan havayı ve suyu arıtırken diğer yandan aynı oranda neden olduğu kirliliği hukuk düzeni aracılığıyla belli düzeyde sınırlar⁵⁶⁸ ve kirliliğe neden olan ürünleri tercihen geliştirmekte olan ülkelere ihraç eder. Oysa derin ekoloji, çevre kirliliğini biyosferik olarak, yani sadece insan sağlığı üzerindeki etkilerini değil her türün ve sistemin yaşam koşullarını kapsayacak şekilde ele almaktadır. Bu doğrultuda sığ ekolojinin asit yağmurlarına yaklaşımı, yüksek asit

⁵⁶⁶ Üskül Engin, s. 106, 108.

⁵⁶⁷ Üskül Engin, s. 105, 107.

⁵⁶⁸ Bu sınırlama yöntemlerinin en başında Rio Bildirgesi'nin 16. maddesinde ulusal otoritelerin dikkatine sunulan "kirliten öder" ilkesi gelmektedir. Bu ilke Türk hukukunda 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 3/1-g maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, "Kirlenme ve bozulmanın önlenmesi, sınırlandırılması, giderilmesi ve çevrenin iyileştirilmesi için yapılan harcamalar kirliten veya bozulmaya neden olan tarafından karşılanır. Kirlitenin kirlenmeyi veya bozulmayı durdurmak, gidermek veya azaltmak için gerekli önlemleri almaması veya bu önlemlerin yetkili makamlarca doğrudan alınması nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarına yapılan gerekli harcamalar 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre kirlitenden tahsil edilir." Bu ilke, antroposantrik sığ ekoloji anlayışının bir ürünü olması ve ekolojik krize bir çözüm getirememesi nedeniyle eleştirilmektedir. Üskül Engin, s. 107.

oranını tolere edebilecek ağaç türlerini bulmak için araştırmalar yapmak iken; derin ekoloji, asit yağmurlarına neden olan teknoloji ve ekonomi ile mücadeleye çağrıda bulunur⁵⁶⁹. Bu sayede çevre kirliliği sorununun kısa vadeli etkileriyle değil, “derin” nedeniyle mücadele edilir.

2) Doğal kaynaklarla ilgili sığ ekoloji yaklaşımı, bu kaynakların sadece ondan istifade edenlere ait olduğunu kabul ederek, bu kaynaklar hiç tükenmeyecekmiş gibi hareket eder. Doğal kaynaklar azalmaya başladığında ise, yüksek piyasa fiyatlarıyla bu kaynaklar rezerve edilecek ve teknolojik gelişimle muadilleri bulunacaktır. Derin ekolojinin doğal kaynaklara yaklaşımı ise, prensip olarak hiçbir doğa nesnesini doğal kaynak olarak görmemekte ve bir doğa nesnesinin hangi noktaya kadar insan yaşamı yararına doğal kaynak olarak kabul edilebileceği, üretim ve tüketim dengesinin nasıl kurulacağı, doğal kaynakların tüketimindeki ve bozulmasındaki artışa karşı konulmada ekonomi, hukuk ve eğitim kurumlarının nasıl biçimlendirileceği gibi “derin” soruları ileri sürmektedir⁵⁷⁰.

3) Nüfus artışı ile ilgili sığ ekoloji yaklaşımı, bu sorunu daha ziyade gelişmekte olan ülkelerin sorunu olarak görme şeklindedir. Hatta bu soruna, kısa vadede ekonomik olarak kâr getirici ve askeri gücü artırıcı olması gibi nedenlerle göz yumulmaktadır. Bu yaklaşımda insan nüfusunun optimum seviyede tutulmasıyla ilgili tartışmalar, diğer canlı türlerinin optimum nüfusu dikkate alınmadan yapılmaktadır. Nüfus artışının beraberinde getireceği doğal habitatın tahrip edilmesi, bu habitatı oluşturan unsurların nesli tükenmedikçe, kaçınılmaz bir durum olarak kabul edilmektedir. İnsan nüfusundaki artışın uzun vadede düşürülmesi arzu edilmeyen bir politikadır. Derin ekolojiye göre ise insan nüfusunun artışındaki patlama, gezegendeki tüm yaşam formları üzerindeki aşırı bir baskı yaratmaktadır. Bu baskıdaki en büyük pay sanayi toplumlarına ve gelişmekte olan ülkelere ait olup, bu toplumlardaki nüfus artışının azaltılması arzu edilen bir durumdur. Derin ekoloji düşüncesinde niceliksel bazı tahminlere göre optimum nüfus 100 milyon ile 1 milyar

⁵⁶⁹ Naess, “The Deep Ecological Movement...”, 1986, s. 15-16.

⁵⁷⁰ Naess, “The Deep Ecological Movement...”, 1986, s. 16.

arasında değişmektedir. Bu sayede bugün insan baskısı altındaki binlerce yaşam türü artışa geçebilecektir⁵⁷¹.

4) Kültürel çeşitlilik ve teknoloji konusunda sığ ekoloji yaklaşımı, batılı sanayileşmenin gelişmekte olan ülkelerin hedefi olduğunu, batılı teknolojinin kültürel çeşitlilikle uyumlu olduğunu düşünmektedir. Bu yaklaşımda batı standartlarından sapan kültürel farklılık çok yüzeyseldir. Derin ekoloji ise kültürel çeşitliliğe her türlü yaşam formunun çeşitliliği ekseninde öncül bir değer vermektedir. Bu yaklaşıma göre sanayileşmiş toplumlardaki eğitim sistemlerinde kültürel antropolojiye yüksek önem verilerek, batılı teknolojinin gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkileri sınırlandırılmalı, yabancı hegemonyasına karşı dördüncü dünya savunulmalıdır. Siyaset ve ekonomi politikaları sanayileşmiş toplumlardaki alt kültürlerin lehine şekillenmelidir. Bu doğrultuda derin ekoloji, sözde ileri teknolojileri ve “gelişme” kavramlarına eleştiri getirmekte ve gelişen teknolojinin günümüzde yaşanan ekolojik krize çare olacağı düşüncesini reddetmektedir⁵⁷².

5) Çevre etiği konusunda sığ ekoloji yaklaşımı, ekolojiyi oluşturan unsurları küçük parçalara ayırarak bireysel kaynaklara ve mülkiyete konu yaparken, çevrenin korunması ancak çoklu kullanım halinde ve maliyet-fayda ekseninde değerlendirilmektedir. Yaban hayatı yalnızca insanoğlunun gelecek nesillerine de hizmet edebilmesi için korunmaktadır. Toprak erozyonu ve kaynak sularının kalitesizliği insanlık için kayıp olarak nitelendirilirken, teknolojinin gelecekte bunu telafi edeceğine yönelik yaygın bir inanç bulunmaktadır. Derin ekoloji bu tutuma karşı, doğanın insanoğluna ait bir varlık olmadığı temel itirazını yönelterek, insanların sadece hayati ihtiyaçlarına yetecek ölçüde doğal kaynakları kullanarak doğa içerisinde yaşadıklarını, insanların hayati olmayan ihtiyaçlarıyla doğanın hayati ihtiyaçları çatıştığında doğanın ağır basacağını savunmaktadır⁵⁷³.

Görüldüğü üzere derin ekoloji ile sığ ekolojinin çevre sorunlarına olan yaklaşımları arasında derin farklılıklar bulunmaktadır. Sığ ekoloji yaklaşımı,

⁵⁷¹ Naess, “The Deep Ecological Movement...”, 1986, s. 16-17.

⁵⁷² Naess, “The Deep Ecological Movement...”, 1986, s. 17-18.

⁵⁷³ Naess, “The Deep Ecological Movement...”, 1986, s. 18.

insanlığın doğaya tahakkümünü doğal karşılamakta, bu durumun yarattığı tehlikeleri önleme konusunda inisiyatif almamakta, ancak bu sonuçlara tümünden de kayıtsız kalmayarak olay bazlı çözümler aramaktadır. Çevre sorunları konusunda dünyadaki birçok etkili oluşumun bu yaklaşımı sergilediği, buna karşın ekolojik krizin varlığı boyutun radikal değişiklikler gerektirmesi karşısında bu yaklaşımın bir oyalanmadan ibaret olduğu eleştirileri getirilmektedir⁵⁷⁴.

Görüldüğü gibi sığ ekoloji bir çok çevresel sorunun sonuçlarıyla meşgul olurken, derin ekoloji adından da anlaşılacağı üzere bu sorunları ortaya çıkaran nedenlerle meşgul olmaktadır. İkinci bir fark çevresel sorunlarla mücadele kullanılan araçlarda ortaya çıkmaktadır. Sığ ekoloji bu yönüyle dava açma, uzlaşma, lobicilik, vb. gibi sistem içi araçlara başvuran pragmatik çevreci hareketin stratejisiyken; derin ekoloji, doğrudan eylem niteliğindeki ekotaja başvuran radikal çevrecilerin stratejisidir.

cc. Teknosantrizm

Değerler sisteminin merkezinde teknolojinin ve endüstriyel gelişimin yer aldığı teknoantrik yaklaşım, çevresel sorunların varlığını kabul etmekle birlikte, bu sorunlara karşı bilim ve teknoloji ile mücadele edilebileceğini savunmaktadır⁵⁷⁵. Bu yaklaşım taraftarlarının bilimsel ekoloji adını verdikleri düşünceye göre, teknoloji ve endüstriyel gelişim ile çevre karşı karşıya geldiğinde, ilkinin ikincisine feda etmek yerine, bu gelişim çevreyi hem kontrol etmede hem de korumada kullanılmalıdır. En basit örnekle cep telefonlarının, insanların çevresel konularda bilinçlendirilmesi ve çevresel farkındalığın yaratılması konularında önemli bir rol oynadığı ifade edilmiştir⁵⁷⁶. Bunun ötesinde dünyanın ısınmasını önlemek için yörüngeye elli bin

⁵⁷⁴ Yazara göre maalesef Türkiye de çevre sorunları konusunda bu sığ yaklaşımda ilerlemektedir. Bu kapsamda İstanbul'a yapılan 3. havaalanı projesiyle milyonlarca ağaç kesilmiş, kuşların göç yollarını değiştirmesine göz yumulmuş, HES projeleri ile yerli halk yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalmış, akarsuların kuruması ekolojik dengeyi bozmuştur. Üskül Engin, s. 109.

⁵⁷⁵ Mark J. Smith, **Thinking Through the Environment**, London/New York: Routledge, 1999, s. 10-11.

⁵⁷⁶ Faisal C. Emetumah, "Modern Perspectives on Environmentalism: Ecocentrism and Technocentrism in the Nigerian Context", in: *Asian Research Journal of Arts & Social Sciences*, Vol.: 2, Issue.: 4, April 2017, ss. 1-9, s. 4.

adet ayna göndermek, stratosfere alüminyum kaplı hidrojen balonları yerleştirmek gibi fütüristik projeler ile de ekolojik krizin engellemesi planları yapılmaktadır⁵⁷⁷.

Bu yaklaşımı benimseyen çevreler, çevre sorunlarına neden olsa dahi sanayileşmeden vazgeçilemeyeceğini, böyle bir hamlenin ekonomik ve toplumsal gelişmeyi engelleyeceğini savunmaktadırlar. Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı gibi teknosantrik yaklaşım, doğayla teknolojik gelişim karşı karşıya geldiğinde bilimsel gelişmeden feragat etmemesi nedeniyle antroposantrik; ekolojik krize neden olan sorunlara değil, sorunun yaratacağı olumsuz etkilere çözüm bulma arayışında olduğundan dolayı da sık bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir⁵⁷⁸.

dd. Korumacı Yaklaşım

Çevreci hareketlere ve çevre hukukuna yön veren temel yaklaşımlardan olan korumacı (*conservationism*) yaklaşım, günümüz çevre sorunlarının öngörülmesinde ve toplumun bilinçlenmesinde büyük rol oynamıştır⁵⁷⁹. Doğal kaynakların kıt olduğu tespiti ilk kez korumacı yaklaşım tarafından yapılmıştır. Bu yaklaşıma göre ekonomik, endüstriyel ve toplumsal gelişmenin hammaddesi olan doğal kaynaklar, ancak akıllıca kullanıldığı takdirde *sürdürülebilir bir kalkınmanın* gerçekleşmesi mümkündür⁵⁸⁰. Kalkınma için doğal kaynakların kullanılması kaçınılmaz olduğundan, bu kaynakların israf edilmemek suretiyle korunması gerekmektedir⁵⁸¹. Doğal kaynakların korunmasını sistem içinde tutarak sanayileşmenin ve kalkınmanın sürdürülebilirliğini ve bu şekilde doğanın insanlığın gelişimine ihtiyaçlarına hizmet etmesini hedefleyen korumacı yaklaşım, bu nedenle insan merkezci anlayışı yansıtmaktadır.

⁵⁷⁷ Üskül Engin, s. 112.

⁵⁷⁸ Emetumah, s. 4., Ibid.

⁵⁷⁹ Yusuf Güneş, “Amerika Birleşik Devletleri Çevre Hukukunun Gelişimi ve Türk Çevre Hukuku ile Karşılaştırılması”, İÜHFM, C. LXII, S. 1-2, 2004, s. 89.

⁵⁸⁰ Posluszna, s. 116.

⁵⁸¹ Güneş, s. 87-89.

2. Politik Saik Olarak Sanayileşme, Küreselleşme ve Kapitalizm Karşıtlığı

Radikal çevrecilere göre insan kaynaklı olan ekolojik kriz, Aydınlanma Dönemi'nde zirveye ulaşan insan merkezci felsefelerin dayanak teşkil ettiği ve Sanayi Devrimi ile gelişen makinelerin doğa üzerinde yarattığı tahribatın neden olduğu bir krizdir⁵⁸². Bu neden sonuç ilişkisinin anlaşılabilmesi için öncelikle sanayi devriminin, küreselleşmenin ve kapitalizmin, çevresel sorunlar ve ekolojik kriz üzerindeki rolüne değinmek gerekir.

İnsan ve doğa ilişkileri insanoğlunun varoluşundan Sanayi Devrimi'ne kadar dengeli bir şekilde süregelmişken, Sanayi Devrimi'nden sonra bacalardan çıkan gazların atmosfere, fabrika atıklarının nehirlerle, motorlu taşıt ekzost gazlarının havaya, katı atıkların boş arazilere ve zehirli kimyasal maddelerin denizlere bırakılması ile bu denge doğa aleyhine bozulmuştur⁵⁸³. Nitekim Sanayi Devrimi sonrasında demir, çelik, kömür, petrol ve türevi kimyasallara dayalı üretim yapan fabrikaların kurulması, çiftliklerin ve demiryollarının sayıca artması, sera gazı salınımını artırarak atmosferde sera etkisini ortaya çıkarmıştır⁵⁸⁴. Doğaya verilen küresel zararın miladı kabul edilen Sanayi Devrimi, James Watt'ın buharlı makineleri icat etmesiyle başlamış, bu devrimin mottosu ise Watt'ın "*zayıf yönünü bulabilirsek doğa fethedilebilir!*" sözü olmuştur. Bu sözler ekolojik krizi ve bununla mücadele eden radikal çevrecilerin mücadelesini bir anlamda özetlemektedir⁵⁸⁵.

Sermayenin serbestçe dolaşımına dayanan küreselleşme kavramı, teknoloji alanında yaşanan gelişmeler doğrultusunda yeni bir emperyalizm modeli olarak ortaya çıkmıştır. Sermayenin küreselleşmesinin bir diğer adı ise kapitalist emperyalizmdir⁵⁸⁶. Bilim ve teknikte yaşanan gelişmelerin doğurduğu küreselleşme süreci ile bu sürece hakim olan kapitalizmin neden olduğu çevresel sorunlar, ekolojik

⁵⁸² Kareklas, s. 12., Üskül Engin, s. 52. Bu konudaki açıklamalar için tekrar bkz. s. 116.

⁵⁸³ Erden, s. 4-5., Şen, s. 12.

⁵⁸⁴ Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 9, 10.

⁵⁸⁵ Dennis Alan Jacobs, Karen Anita Branden, **Form McEnergy to EcoEnergy**, Pittsburg: Whitmore Publishing, 2008, s. 17.

⁵⁸⁶ Aydın, s. 149, 151.

krizi körükleyen başlıca sebeplerdendir⁵⁸⁷. Zira doğal kaynakların sınırsız olduğu düşüncesine dayanan kapitalizm, sürekli büyümeyi, tüketimi, yayılmayı, kâr elde etmeyi, insanın ihtiyaçlarının ne pahasına olursa olsun karşılanması gerektiğini pompalamak suretiyle, yaşanan ekolojik krizi sürekli bir hale getirmiştir⁵⁸⁸. Bu süreçte insanoğlu, kâr elde etme hırsıyla, çevresindeki toprakları, doğal kaynakları ve kendi emeği dâhil her şeyi metalaştırarak satma yarışına girmiştir⁵⁸⁹.

Küreselleşme kavramı çok uluslu şirketler üzerinden gerçekleşen bir olgudur. Küreselciliğin hedefleri arasında çok uluslu şirketlerin kârını artırma, yerel üretimleri azaltma, muhalefet oluşumunu engelleme, güdümlü bir kamuoyu oluşturma gibi amaçlar sayılmaktadır⁵⁹⁰. Nitekim bugün OECD bünyesinde geliştirilen Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'nın “Ülkelere yapılacak yabancı sermaye yatırımlarına hiçbir şekilde yerli sermayeden daha az avantajlı olanakların sağlanamayacağı”na ilişkin hükmü ile “Ulus Devletlerin, zarara uğrayan ulus-ötesi şirketlerce dava edilebileceğini ve bu davaların yine uluslararası mahkemelerde görüleceğini, dava sonucunda ulus-ötesi şirketlerin devletlerden tazminat alabilecekleri”ni düzenleyen maddelerinde küreselleşmeciliğin hedeflerini görmek mümkündür⁵⁹¹.

Çevre gibi kamusal değerlerin özelleştirilerek çok uluslu şirketlere tahsis edilmesi, bu şirketlerin uyguladığı tehlikeli üretim yöntemlerinin doğal çevreyi ve insan yaşamını tehlikeye sokması, bu tür anlaşmalardaki ayrıcalıkların bir sonucudur⁵⁹². İzmir Bergama’da Eurogold şirketine karşı verilen çevre mücadelesi bu konuda önemli bir örnektir. Ayrıca özellikle fast-food restoranlarına ve kahve zincirlerine malzeme sağlamak amacıyla Güney Amerika’daki ormanların yok edilerek hayvancılığa açılması ve değişen bitki örtüsünün kahve ekimine uygun hale getirilmesi, çevre örgütleriyle çok uluslu şirketleri sıkça karşı karşıya

⁵⁸⁷ Abdulhakimoğulları, Sezer, Akpınar, s. 63., Üskül Engin, s. 15, 17.

⁵⁸⁸ Üskül Engin, s. 38, 76, 83, 105., Ertaş, s. 61.

⁵⁸⁹ Donald Worster, **The Wealth of Nature**, Oxford: OUP, 1993, s. 58., Saygılı, s. 9, 12, 18.

⁵⁹⁰ Aydın, s. 164.

⁵⁹¹ Muharrem Balcı, “Küresel Sistem Karşıtı Harekette Aktivistlerin Rolü”, 28.01.2019., s. 5. <http://www.muhamrembalci.com/yayinlar/tebligler/246.pdf> (E.T.: 29.01.2019).

⁵⁹² <http://www.antimai.org/bn/bnmainedir.htm> (E.T.: 29.01.2019).

getirmektedir⁵⁹³. Bu noktada Komünist Manifesto’da yer alan “*Ürünleri için sürekli genişleyen bir pazar gereksinmesi, burjuvaziyi, yeryüzünün dört bir yanına kovalıyor. Her yerde barınmak, her yere yerleşmek, her yerde bağlantılar kurmak zorundalar.*” şeklindeki tespit, kanaatimizce çok uluslu şirketlerin kazanç elde etme hırsını özetlemektedir⁵⁹⁴.

Çok uluslu şirketlerin üst düzey yöneticilerinin ABD’de gerek yerel ve federal düzeyde politik makamlar elde ederek, gerekse lobicilik faaliyetleri ile ülke ve dünya gündeminde etkili oldukları bilinen bir durumdur. Bu sayede çok uluslu şirketler küreselci çıkarlarını dünya genelinde korumak üzere ABD’nin askeri gücünün devreye sokulmasında etkili olabilmektedirler⁵⁹⁵. Söz konusu çıkarların ulusal düzeyde aktivist gruplara karşı savunulmasında da benzer bir yöntem izlenmektedir. Nitekim radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarıyla mücadele amacıyla ABD Kongresi’nde kabul edilen kanunlar, ilgili özel sektörlerin önde gelen işadamlarının Senato alt komisyonlarındaki girişimlerinin bir ürünüdür⁵⁹⁶. Benzer şekilde bu çıkarları ulusal ölçekte korumak üzere FBI’ın polis gücüne başvurulmuştur⁵⁹⁷.

Günümüzde küreselleşme olgusunun büyük ölçüde ABD ve Birleşik Krallık öncülüğünde gerçekleştiği düşünülürse, radikal çevreci grupların bu ülkelerde ortaya çıkması ve en çok bu ülkelerde faaliyet göstermesi tesadüf değildir. Ayrıca radikal çevreci harekete yönelik tepkiler de özellikle bu ülkelerdeki sanayi ve sermaye çevrelerinden gelmekte; radikal çevreci hareket, bilimsel ve teknolojik gelişmenin, ekonomik kalkınmanın, toplumsal refahın önündeki engel olarak görülmektedir. Keza ekotaja başvuran radikal çevrecileri “çevreci terörist” olarak nitelendiren kanunların çıkartılmasında, yine bu çevrelerin lobicilik faaliyetleri son derece etkili

⁵⁹³ Turgut, **Çevre Hukuku**, s. 4.

⁵⁹⁴ Marx-Engels, Komünist Manifesto’dan aktaran Zeynep GÜNEŞ, “Küreselleşme ve MAİ”, <http://marksist.net/KUR/Kuresellesme%20ve%20MAI.htm> (E.T.: 29.01.2019).

⁵⁹⁵ Aydın, s. 158.

⁵⁹⁶ Rebecca K. Smith, “‘Ecoterrorism’?: A Critical Analysis of the Vilification of Radical Environmental Activists as Terrorists”, in: *Environmental Law*, Vol. 38: 537, 2008, ss. 537-576, s. 546., Su, Yang, s. 538., Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 22.

⁵⁹⁷ FBI tarafından yapılan çalışmalar için bkz. s. 245.

olmuştur⁵⁹⁸. İleride çevreci terörizm kavramı incelenirken bu konuya ayrıntılı olarak değinilecektir⁵⁹⁹.

Küreselleşme karşıtı hareketler radikal çevreci hareketten daha geniş bir alana yayılmakla birlikte, radikal çevreci hareket de küreselleşme karşıtı hareketlerin bir parçasını oluşturmaktadır. Küreselleşme karşıtı hareketlerin başlıca kampanya alanları arasında küresel ısınma, insan hakları, nükleer maddelerin üretimi ve fakirlik sorunları gelmektedir. Tarihsel olarak kölelik karşıtı hareketler, işçi hareketleri ve öğrenci hareketlerine uzanan bu hareketin günümüzdeki eylem alanı, G8, Dünya Bankası, IMF, Dünya Ticaret Örgütü gibi küresel ekonominin önde gelen aktörlerinin toplantılarıdır⁶⁰⁰. Küreselleşme karşıtı grupların 20. Yüzyıl anarşistleri gibi devleti, hükümeti düşürmek gibi amaçlarının olmadığı; bu grupların daha ziyade, insanların daha mutlu yaşayacaklarına inandıkları, patron milletvekillerinin olmadığı, insanların karar sürecine doğrudan katıldığı, doğrudan demokrasi ortamının sağlandığı bir düzeni talep ettikleri ileri sürülmüştür⁶⁰¹.

Öte yandan 2002 yılında verdiği bir demeçte Craig Rosebraugh, “ELF’nin kendini anarşist ve anti-kapitalist unsurları barındıran küreselleşme karşıtı hareketler içinde konumlandığını, derin ekoloji felsefesi ışığında sanayileşmenin çöküşünü hızlandırmak, zenginleri korkutmak ve devletin temellerini zayıflatmak için çalıştığını” ifade etmiştir⁶⁰². Nitekim *Green Anarchy* adlı dergide de “anti-kapitalist ve devlet karşıtı faaliyetler”, “anarşist direniş” ve “ekolojik direniş” adlı bölümlere yer verilmiştir⁶⁰³. Bu açıklamalar, radikal çevreci grupların aşırı (extremist) yönlerini açığa vurmaktayken, ELF’nin yayınladığı rehberde yer alan “doğal çevrenin zarara uğramasından kazanç sağlayan şirketlere ekonomik zarar verilmesi” maddesi, Amerikan kapitalist ekonomik sistemine karşı güdülen temel husumeti ve bu sistemin çevreye yönelik küresel boyutta bir tehdit teşkil ettiği inancını açıkça

⁵⁹⁸ Smith, “Ecoterrorism”, s. 546., Su, Yang, s. 538., Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 22.

⁵⁹⁹ Bkz. s. 192.

⁶⁰⁰ Joosse, “Antiglobalization and Radical Environmentalism...”, s. 35.

⁶⁰¹ Aydın, s. 162.

⁶⁰² Leader, Probst, s. 40., Joosse, “Antiglobalization and Radical Environmentalism...”, s. 41.

⁶⁰³ Joosse, “Antiglobalization and Radical Environmentalism...”, s. 41.

ortaya koymaktadır⁶⁰⁴. Radikal çevreciliğin bu aşırı amaçlarına ileride tekrar dönecektir.

ELF'ye göre kapitalizm, sosyal ve politik bir ideoloji olarak batılı ve batılılaşmış ülkelerde yaşanan birçok adaletsizliğin kaynağıdır. Zira halkın temsilcileri, temsili demokrasinin gereği olarak halkın menfaatlerini temsil etmek yerine, seçim kampanyalarını finanse eden kapitalist sınıfın çıkarlarını temsil etmektedir⁶⁰⁵. Bu nedenle yalnızca belli bir çevre sorunuyla mücadele etmek yeterli olmayıp, sorunun kökeni olan kapitalist devletin ve propaganda sembollerinin de (örneğin özel mülkiyet, reklam panoları, vs.) hedef alınması gerektiği ifade edilmiştir⁶⁰⁶. Bu doğrultuda radikal çevreciler, kapitalizmin temel yapı taşlarından mülkiyeti hedef almak suretiyle bu hakkın meşruluğunu sorgulamaktadırlar⁶⁰⁷. Bu nedenle mülkiyete yönelik gerçekleştirilen ekotaj eylemleri, radikal çevreciler tarafından “şiddet” olarak nitelendirilmemektedir. Bu konu ileride ayrıntılı ele alınacaktır⁶⁰⁸.

Öte yandan radikal çevreci hareketin kapitalizm karşıtlığı, bu hareketin sosyalist çizgide bir hareket olduğuna karine teşkil etmemektedir. Zira Mao'nun “*insanın doğayı fethetmesi gerekir*” sözü, sosyalist yönetimlerin de bu krizde rolü olduğunun göstergesidir⁶⁰⁹. Nitekim istatistiksel olarak da Mao dönemindeki Çin Halk Cumhuriyeti'nde (1958-1962) emisyon salınım oranları, ABD ile karşılaştırıldığında oldukça yüksektir. Keza eski sosyalist devletlerin çevrecilik karnesi de pek parlak değildir. Radikal çevreciler birlik yönetimini arzusalar da, bu yönetim biçimi sosyalizm değil⁶¹⁰, ileride ayrıca değinileceği üzere çevreci

⁶⁰⁴ Leader, Probst, s. 40.

⁶⁰⁵ Saygılı, s. 93-94.

⁶⁰⁶ Joosse, “Antiglobalization and Radical Environmentalism...”, s. 39.

⁶⁰⁷ Saygılı, s. 50.

⁶⁰⁸ Bkz. s. 143.

⁶⁰⁹ Judith Shapiro, **Mao's War Against Nature: Politics and the Environment in Revolutionary China**, Cambridge: CUP, 2001, s. 9, 64, 67, 90.

⁶¹⁰ Alexandru-Ionut Petrisor, “Communism and Environmentalism: A Doctrine-based Review of Similarities and Differences”, in: *Lucrarile Seminarului Geografic Dimitrie Cantemir*, Vol. 46, Iss. 2, October 2018, ss. 129-138, s. 129.

otokrasidir⁶¹¹. Terörizm literatüründeki sol ve sağ görüşlü terörizm tipolojisinde sol görüşlü terörizm kategorisine daha yakın olmasına rağmen⁶¹², radikal çevreci ve hayvan hakları hareketi neo-sol bir hareket olarak değil, kendine özgü bir kategori olarak “olay bazlı ekstremizm/terörizm” (*single-issue/special interest extremism/terrorism*) kategorilerinde ele alınmaktadır⁶¹³. Benzer şekilde yeşil partilerin siyasi çizgisi de “*single issue politics*” olarak adlandırılmaktadır.

Sonuç olarak çevresel sorunların ve ekolojik krizin; sanayileşmeden, bilim ve teknolojinin hızla gelişmesinden, doğanın göz ardı edildiği kapitalist ekonomik kalkınma politikalarından, bireysel menfaatin toplumsal menfaatten üstün tutulmasından, çevre etiği konusundaki bilinçsizlikten, nüfusun ve buna bağlı olarak artan ihtiyaçların mevcut kaynak dengesini bozmasından kaynaklandığı söylenebilir⁶¹⁴.

3. Felsefi Saik Olarak Doğa Merkezci Yaklaşımlar

a. Genel Olarak

İnsanı değerler sisteminin merkezine koyan antroposantrik yaklaşımlar ve bu yaklaşımlara dayalı ekonomik ve politik uygulamalar, çevresel sorunlara ve ekolojik krize neden olmuş, doğa ve hayvanlar baskı ve eziyete maruz kalmıştır. PETA'nın kurucularından Ingrid Newkirk bu süreci şöyle özetlemiştir⁶¹⁵: “*çevresel problemler, insanların kendilerini doğanın sinir merkezi ya da beyni olarak kabul ettikleri kibirli bir düşünce sisteminden kaynaklanmaktadır. Oysa insanlık doğanın beyni olmaktan ziyade daha çok doğaya yapışmış kanser hücrelerine benzetilebilir*”. Doğanın ve hayvanların maruz kaldıkları baskıdan kurtarılabilmesi, yaşanmakta olan ekolojik

⁶¹¹ Mathew Humprey, **Ecological Politics and Democratic Theory**, London/New York: Routledge, 2007, s. 140., Bötticher, Mares, s. 383-384., Bernhard Pötter, **Ausweg Öko-Diktatur? Wie unsere Demokratie an der Umwelt-Krise scheitert**, München: Oekom Verlag, 2010, s. 23.

⁶¹² Carson, “Left-wing Terrorism...”, s. 310.

⁶¹³ Alex Schmid, Albert Jongman, **Political Terrorism**, New Brunswick: Transaction Publishers, 1988, s. 116., Cale, s. 20. Bu grupta ayrıca homoseksüellik karşıtlığı ve kürtaj yanlısı hareketler yer almaktadır. Ayrıntılı açıklamalar ileride yapılmıştır. Bkz. s. 198.

⁶¹⁴ Şen, s. 16.

⁶¹⁵ Daniel T. Oliver, **Animal Rights: The Inhumane Crusade**, Washington: Capital Research Center, 1993, s. 205., Daniel Botkin, Dave Foreman, James Lovelock, Frederick Turner, Robert D. Yaro, Michael Pollan, “Only Man’s Presence Can Save Nature”, in: *Harpers*, Sayı 280, Yıl 1990, ss. 27-48, s. 48., Liddick, s. 3.,

krize son verilmesi amacını güden doğa merkezci yaklaşım, değerler sisteminin merkezine doğayı koyarak bir paradigma değişikliği yaratmıştır. Bu nedenle doğa merkezcilik, ekolojik krizin yarattığı olumsuz etkileri engellemeye yönelik değil, bunun ötesinde bu krizin nedenlerinin ortadan kaldırılmasıyla mücadele ettiği için reformist ve dolayısıyla “radikal”⁶¹⁶ bir düşünce sistemidir. Çevre etiği ve felsefe alanındaki bu radikal düşünceler, bazı ülkelerde doğaya ait hakların kabul edilmesinde etkili olmuşlardır⁶¹⁷.

Ortak amaçları ekolojik dengenin korunması olan bu yaklaşımlar, doğa merkezcilik, biyomerkezcilik, muhafazacı yaklaşım, derin ekoloji, eko-sosyalizm, eko-feminizm gibi oldukça farklı eğilimler gösteren fraksiyonlara ayrılmaktadır. Radikal çevreciler her türlü sağ ve sol çizgideki ideolojinin sözde sosyal teoriler olduğunu, bu ideolojilerin sunduğu dogmaların ötesinde çevreyi korumada eylem odaklı bir teorinin (derin ekoloji) benimsenmesini gerektiği düşüncesindedirler⁶¹⁸. Bu yaklaşım derin ekolojistleri, çevre sorunlarının kökeni konusunda, eko-feministlerden ve eko-sosyalistlerden ayırmaktadır. Nitekim eko-feministlere göre çevresel sorunların kaynağı ataerkil olarak örgütlenen toplum düzeni iken, eko-sosyalistlere göre kapitalist kültürün çalışma tarzıdır⁶¹⁹. Çalışmamız kapsamında daha ziyade radikal çevreci hareketi etkileyen biyo-merkezci yaklaşım ile derin ekoloji yaklaşımına değineceğiz. Bu noktada öncelikle doğa merkezci yaklaşım hakkında genel bir bilgi vermek gerekir.

b. Doğa Merkezci (Ekosantrik, Ekolojik) Yaklaşım

Doğa merkezci yaklaşımın ortaya koyduğu değerler sistemi ekosistem üzerine kuruludur. İnsanlar küresel ekosistemin bir parçası olduğundan, ekolojik yasalara tabidirler. İnsanların besin zincirinin en üstünde yer aldığı düşüncesini reddeden bu değerler sisteminde, insanlar ile doğa arasında, Mathews’in tabiriyle, “*her şey bir*

⁶¹⁶ Bu kavramın kapsamı ileride ortaya konulmuştur. Bkz. s. 167.

⁶¹⁷ Bkz. s. 544.

⁶¹⁸ Foreman, s. 33.

⁶¹⁹ Hayes, Esler, Hayes, s. 169.

başka şey ile ilişki içindedir” prensibindeki gibi diyalektik bir ilişki mevcuttur⁶²⁰. Bu ilişkide doğadaki tüm organizmalar, farklı rollere sahip olmakla birlikte, eşittirler ve birbirlerine muhtaçtırlar⁶²¹. Dolayısıyla bu ekosistemin sürdürülmesinde rolü olan her varlık, bizatihi bir değer sahibidir.

Doğa merkezci yaklaşım, insanın doğa üzerindeki hâkimiyetini esas alan bilimsel anlayışı kırmayı amaçlamaktadır. Bunun yolu, insanın kendi dışındaki organizmalara, insanlara sağlayacakları faydaya göre değil, sırf ekosistemin bir parçası olmalarından dolayı saygı göstermesinden geçmektedir. Bu saygının hukuk aracılığıyla insanlara çeşitli yükümlülükler yüklemek suretiyle güvence altına alınması ve ilerlemeci ekonomik kalkınma yerine temel ihtiyaçların karşılandığı ekonomik ve toplumsal modellere geçilerek sağlanması gerektiği ileri sürülmüştür⁶²². Bu modelde insan ve doğa arasındaki denge, meşru müdafaa, orantılılık, dağıtıcı adalet ve düzeltici adalet gibi temel ilkeler ile sağlanacaktır. Buna göre meşru müdafaa ilkesi; insan hayatına ve sağlığına yönelik zararlı ve tehlikeli organizmaların yok edilmesini, orantılılık ilkesi; insana ve doğaya ait temel ve temel olmayan ihtiyaçların belirlenerek temel ihtiyaçlara üstünlük verilmesini⁶²³, dağıtıcı adalet ilkesi; temel ihtiyaçların çatışması halinde tüm canlılara eşit pay verilmesini, düzeltici adalet ilkesi; eşit dağıtımın ihlal edilmesi halinde haksızlıkların telafi edilmesini gerektirmektedir⁶²⁴.

Doğa merkezci yaklaşımda çevre bir bütün olarak ele alındığından, canlı ve cansız tüm yaşam formları eşit değere sahiptir. Bu nedenle bu yaklaşımın canlı ve cansız öğelerden oluşan ekosistemin korunması konusunda daha kapsayıcı olduğu söylenebilir. Zira ekosistem ve faydaları insana ait çıkarların üzerinde

⁶²⁰ Ted Benton, “Rights and Justice on a Shared Planet: More Rights or New Relations?”, in: *Theoretical Criminology*, Cilt: 2, Sayı: 2, 1998, s. 149.

⁶²¹ Nükhet Turgut, “Çevre Hukukunun Temel Kavram ve İlkeleri”, Çevre Hukuku Sempozyumu, Çeşme 10-11 Nisan 2006, Editör: Dr. Emel Badur, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, 2006, s. 21.

⁶²² Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 30-31.

⁶²³ Danıştay’ın 1998 yılında vermiş olduğu Bergama davası kararında, “*insan yaşamının söz konusu faaliyetle sağlanacak ekonomik menfaatle karşılaştırıldığında önde geldiği ve devletin de bu yönde görevi olduğu ve altın madeni işletilmesinde kamu yararı bulunmadığı...*” na hükmetmesi kanaatimizce orantılılık ilkesini yansıtmaktadır. Danıştay 6.D., T: 01.04.1998, E: 98/510, K: 98/1828.

⁶²⁴ Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 31.

görüldüğünden, insanlar sosyal ve etik olarak doğal dengeyi ve insan dışı varlıkların bütünlüğünü korumakla yükümlüdürler⁶²⁵. Doğa merkezci yaklaşımı yansıtan anayasalar, bir insan hakkı olarak çevre hakkı yerine, bizatihi doğanın sahip olduğu haklardan ya da dengeli ve sağlıklı bir ekoloji hakkından söz etmektedirler⁶²⁶. Bu nedenle doğa merkezci yaklaşımlarda antroposantrik anlamları çağrıştıran çevre kavramı yerine doğa kavramı kullanılmaktadır.

aa. Biyomerkezci Yaklaşım

Fizyosentrizmin bir kanadını oluşturan biyomerkezci (*biocentrism*) yaklaşımın dört temel ilkesi bulunmaktadır. Buna göre herşeyden önce insanlar ve bütün diğer türler dünya cemiyetinin bir üyesidir. Bütün türler karşılıklı bağımlılık sisteminin bir parçasıdır. Doğada bulunan en küçük canlı organizmanın dahi kendi çapında nihai bir yaşam hedefi bulunmaktadır. Bu yönüyle insan da diğer canlı türleri gibi bir tür olup, insana üstün bir değer atfedilmesi için herhangi bir neden bulunmamaktadır. Bu ilkelere dayanan biyomerkezci düşüncede her türün kendi içsel bir değeri, haysiyeti bulunmaktadır. Bu etik düşünce Schweitzer'in "canlı olmanın onuru" ifadesinde kendini bulmaktadır⁶²⁷. Bu nedenle tüm canlı yaşam birimleri eşit derecede saygıyı ve ahlaki değerlendirmeyi hak etmektedir⁶²⁸. Dolayısıyla çevre konusunda herhangi bir karar alınmadan önce yaşamsal çeşitlilik göz önünde bulundurulmalıdır⁶²⁹. Bu çeşitliliğin korunması, insana sağlayacağı faydadan dolayı değil, doğanın bizatihi değere sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Biyomerkezci yaklaşım, doğa merkezci yaklaşımdan farklı olarak yalnızca canlı formları arasındaki eşitliği kabul etmekteyken, doğa merkezci yaklaşımda,

⁶²⁵ Halsey, White, s. 346.

⁶²⁶ Doğa Ana haklarına örnek olarak Ekvator ve Bolivya anayasaları örnek gösterilirken, Filipinler Anayasası'nda doğa ve ekolojiye vurgu yapılarak "halkın doğanın uyum ve ritmi doğrultusunda dengeli ve sağlıklı bir ekoloji" hakkından söz edilmiştir. Joshua J. Bruckerhoff, "Giving Nature Constitutional Protection: A Less Anthropocentric Interpretation of Environmental Rights", in: *Texas Law Review*, Sayı: 86, 2008, ss. 615-646, s. 634.

⁶²⁷ Petra Mayr, **Das pathozentrische Argument als Grundlage einer Tierethik**, Dissertation in: Münster: Westfälische Wilhelms Universität, 2003, s. 157, 158.

⁶²⁸ Seyit Coşkun, "Çevre Sorununa Radikal Bir Çözüm Önerisi Olarak Eko – Anarşizm", in: *Kaygı*, 2010/15, ss. 101-116, s. 102., Savaş, Yurtman, Tölu, s. 55., Leader, Probst, s. 40.

⁶²⁹ Daan P. van Uhm, **The Illegal Wildlife Trade**, Switzerland: Springer, 2016, s. 333.

çevreyi oluşturan her türlü kimyasal ve jeolojik unsurlar da değer sahibi olup korunmaya muhtaçtır. Biyomerkezci yaklaşımda her canlı formunun mutlak eşit düzeyde değer sahibi olduğunun kabul edilmesi Taylor'cı biyomerkezcilik; bilinçli insanın, hayvandan, duygulara sahip hayvanların bir bitkiden öncelikli değere sahip olduğunun kabul edilmesi ise Rolston'cu biyomerkezcilik olarak adlandırılmaktadır⁶³⁰. Bu ikinci yaklaşım Aristoteles'in Doğa Ölçeği sınıflandırmasına benzemektedir.

Buna karşın fizyosentrizmin diğer kanadını oluşturan patosentrizmde (*pathocentrism*), ıstırap duyabilme yeteneğinin canlı varlıklara etik bir değer kazandırdığı kabul edilmekte, böylelikle omurgalı hayvan türlerine bu yaklaşım kapsamında bir öncelik verilmektedir⁶³¹. Radikal çevrecilerin duyuşsal varlıklara karşı şiddet kullanmama stratejisi bu yaklaşıma dayanmaktadır⁶³². Bu anlayışın Alman hukukuna bir yansıması olarak Hayvanları Koruma Kanunu'nda (*Tierschutzgesetz*) makul bir sebep olmaksızın öldürme ve acı çektirme eylemlerinin yalnızca omurgalı hayvanlara karşı gerçekleştirildiğinde suç teşkil edeceğinin kabul edilmiş olması örnek gösterilebilir.

Hayvan hakları hareketinin ideolojik kurucu babası sayılan ahlak felsefecisi Peter Singer'ın biyomerkezcilik görüşüne yer verdiği 1975 tarihli *Animal Liberation* adlı kitabı, hayvan hakları hareketi alanında başvuru kitabı olarak nitelendirilmektedir⁶³³. Bu kitap radikal hayvan hakları hareketini biyomerkezcilik düşüncesi ile temellendirmekle, başta İngiltere olmak üzere birçok ülkede pragmatik hayvan refahı hareketine mensup aktivistin, radikal hayvan hakları gruplarına katılmasına ve radikal çizgide yeni grupların kurulmasına öncülük etmiştir⁶³⁴.

Singer'a göre türçülük (*speciesism*), ırkçılık ve cinsiyetçilikte olduğu gibi ayırımcıdır. Irkçı, kendi ırkı grubunun çıkarları ağır bastığında başka bir ırk ile olan

⁶³⁰ S.V.S. Rana, **Essentials of Ecology and Environmental Science**, Fifth Edition, Delhi: PHI Learning, 2013, s. 19.

⁶³¹ Savaş, Yurtman, Tölu, s. 55.

⁶³² Bkz. Nagtzaam, s. 186.

⁶³³ Yang, Su, Carson, s. 14.

⁶³⁴ Posluszna, s. 68, 69.

eşitliği; cinsiyetçi, kendi cinsiyet grubunun çıkarları ağır bastığında diğer cins ile olan eşitliği nasıl bozuyorsa, türcü de kendi türünün çıkarları ağır bastığında diğer tür ile olan eşitliği bozmaktadır⁶³⁵. Bu örneklerde bir grubun diğer grup üzerindeki istismarcı ve sömürücü davranışlarının sosyal olarak meşrulaştırılmasında ayrımcı bir ideoloji olan türcülüğe başvurulmaktadır⁶³⁶. Bu görüşleri doğrultusunda Singer, hayvanlara yönelik yapılan ayrımcılıkla, Afro-Amerikalılara ve kadınlara yapılan ayrımcılık arasında bir fark görmemiş, hayvan hakları hareketini, kadın hakları hareketi ve Afro-Amerikalıların medeni haklar hareketine benzetmiştir⁶³⁷.

bb. Muhafazacı Yaklaşım

Muhafazacı yaklaşım ise bazı çevresel unsurların hammadde olarak kullanılmasına karşı çıkarak bunların ekonomik faaliyetin tamamen dışında tutulmasını savunmaktadır⁶³⁸. Bu doğrultuda bazı doğal kaynaklar, doğal güzellik ve rekreasyonel amaçlarla koruma altına alınmış ve ilk milli parklar ortaya çıkmıştır. Türkçe'ye “yabanılık” olarak çevrilen⁶³⁹ “wilderness” kavramı⁶⁴⁰, söz konusu alanları korumak suretiyle biyoçeşitliliğin sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu anlayış daha sonraki yıllarda derin ekoloji gibi daha radikal yaklaşımların ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır⁶⁴¹.

cc. Derin Ekoloji

Norveçli filozof Arne Naess tarafından 1973 yılında ortaya atılan Derin Ekoloji ideolojisinin temelinde, insana ait menfaatlerin tüm değerlerin ölçüsü olarak kabul edildiği insan-merkezci anlayış yerine, insanlar, hayvanlar, bitkiler ve duyudan

⁶³⁵ Peter Singer, **Animal Liberation: A New Ethics for Our Treatment of Animals**, New York: Random House Publishing, 1975, s. 65. Singer'ın bu kitabına ALF grubunun incili benzetmesi yapılmıştır. Kushner, s. 33.

⁶³⁶ Van Uhm, s. 333.

⁶³⁷ Kushner, s. 33.

⁶³⁸ Yokuş Sevük, **Çevre Hukuku**, s. 10.

⁶³⁹ Güneş, s. 92.

⁶⁴⁰ Yabanılık (wilderness) kavramı ilk kez 1964 yılında ABD'de *Wilderness Act* kanununda, “insanın tabiata hükmettiği yerlere karşın, onun kalıcı olmayan bir misafiri olduğu ve kontrolünün olmadığı bir yeryüzü parçasıdır” şeklinde tanımlanmıştır. 16 USC § 1131(a).

⁶⁴¹ Güneş, s. 92.

yoksun mikroorganizmalar dâhil tüm yaşam formlarının eşit değere sahip olduğu Taylor'cı biyomerkezci yaklaşım ile bu yaklaşımın beraberinde getirdiği yaşamsal çeşitliliği en yüce değer olarak kabul eden biyo-çeşitlilik (*biodiversity*) fikri yatmaktadır⁶⁴². Bu çeşitliliğin korunması, insana sağlayacağı faydadan dolayı değil, doğanın bizatihi değerli olması temeline dayanmaktadır. Buna göre insan ve doğa arasındaki ilişki, ekonomik olmaktan ziyade etik ve estetik olmaya yönelmelidir⁶⁴³. Derin ekoloji, felsefenin merkezinden insanı tamamen çıkarmamakla beraber, protozoadan insana kadar tüm biyoçeşitliliği bu merkeze koymaktadır⁶⁴⁴. Derin ekolojide dünya, biyoçeşitliliği oluşturan insan ve insan dışı formların karşılıklı ilişkilerini eşitlik ilkesi temelinde sürdürdüğü ortak yaşam alanıdır⁶⁴⁵.

Naess dışında derin ekolojiye en çok katkı sağlayan isimler Bill Devall, George Sessions ve Pulitzer ödüllü şair Gary Snyder olmuştur⁶⁴⁶. Bu ideoloji birçok çevre ve hayvan hakları aktivistini ve çevrecilik hareketini derinden etkilemiştir⁶⁴⁷. Derin Ekoloji ideolojisinin 8 temel ilkesi 1986 yılında Arne Naess tarafından şu şekilde ortaya konulmuştur:

- 1) İnsan ve insan dışı yaşam formlarının refahı ve gelişimi, bizatihi bir değere (içsel değer, doğasında bulunan değer) sahiptir. Bu değer, insanın dışında yer alan dünyanın, insanoğlunun amaçları için kullanışlı olmasından bağımsızdır.
- 2) Bizatihi bir değere sahip olan yaşam formlarının zenginliği ve çeşitliliği de, bu değerlerin gerçekleşmesine katkıda bulunmaktadır.
- 3) Hayati gerekleri karşılamanın haricinde insanoğlunun, bu zenginliği ve çeşitliliği azaltmaya hakkı yoktur.

⁶⁴² Arne Naess, "The Deep Ecological Movement, Some Philosophical Aspects" in: **Deep Ecology for the Twenty-First Century**, (ed. George Sessions) Boston&London: Shambhala Publishing, 1995, ss. 64-84, s. 68., Arne Naess, "Deep Ecology and Conversation Biology", in: *The Earth First! Reader* (ed. John Davis), Salt Lake City: Peregrine Smith, 1991, ss. 168-172, s. 169., Lawrence E. Likar, **Eco-Warriors, Nihilistic Terrorists, and the Environment**, California: Praeger Publishing, 2011, s. 82., Liddick, s. 19., Hayes, Esler, Hayes, s. 168.

⁶⁴³ Tuncay Önder, **Ekoloji, Toplum ve Siyaset**, Ankara: Odak Yayınevi, 2003, s. 150.

⁶⁴⁴ Liddick, s. 19.

⁶⁴⁵ Devall, Sessions, s. 66., Manes, s. 149., Garcia Hernandez, s. 299.

⁶⁴⁶ Tuncay Önder, "Derin Ekoloji" Üzerine", in: *Liberal Düşünce*, Bahar-Yaz 2003, ss. 95-111, s. 95.

⁶⁴⁷ Yi-Yuan Su, Sue-Ming Yang, "Legislative Efforts to Prevent Eco-terrorist Attacks", in: **The Handbook of the Criminology of Terrorism**, (eds. Gary LaFree, Joshua D. Freilich), John Wiley & Sons Publishing, West Sussex: 2017, s. 536.

- 4) İnsan yaşamı ve kültürünün gelişimi, insan nüfusunun ciddi bir oranda azalmasıyla uyum halindedir.
- 5) Günümüzde insanoğlunun, insan dışı dünyaya müdahalesi aşırıya kaçmıştır ve bu durum her geçen gün hızla daha kötüye gitmektedir.
- 6) Bu nedenle politikalar değiştirilmek zorundadır. Bu politikalar temel ekonomik, teknolojik ve ideolojik yapıları etkileyecektir. Sonuçta gelinecek nokta, bugünle çok derin bir farklılık arz edecektir.
- 7) Bu ideolojik değişim, yaşam kalitesini sürekli artırmaya odaklanmaktan ziyade, yaşam kalitesini (doğasında bulunan değere odaklayarak) kıymetlendirmeye yönelecektir.
- 8) Bu feragat noktalarını onaylayan herkes, doğrudan ya da dolaylı olarak gerekli değişiklikleri uygulamaya çalışma yükümlülüğü altındadır⁶⁴⁸.

Bu ilkeler doğrultusunda derin ekolojinin toplumdan beklentisinin günümüz medeniyetini daha az insan nüfusuyla doğal yaşama evirmek gibi radikal bir amacının olduğu göze çarpmaktadır. Bu şekilde politik karar süreci sadece insanlar üzerinde etkisi olan kararlara değil, tüm ekosistem üzerinde etkisi olacak kararlara dayanacaktır⁶⁴⁹.

Derin ekolojinin amacı, endüstriyel toplumları ele geçiren davranışsal paradigmaları değiştirmek olduğundan, önerdiği değerler sisteminin merkezine Ekosofi'yi koymaktadır. Bir dünya görüşü olarak Ekosofi, şiddet kullanımına temelden karşı olup, insanı merkeze koymadan evreni kendi içinde bir değer olarak benimseyerek çevre sorunlarına farklı bir açıdan yaklaşmaktadır⁶⁵⁰. Bu yönüyle bazı çevreci gruplar (örn. *Greenpeace*) Derin Ekoloji'yi benimsemekle birlikte, Ekosofi anlayışı doğrultusunda şiddete başvurmaktan kaçınılmaktadırlar⁶⁵¹.

Derin Ekoloji düşüncesine göre insanoğlu doğanın bir parçası olmakla birlikte, doğa üzerinde diğer canlı varlıklardan daha fazla hak iddia etme hakkına sahip

⁶⁴⁸ Naess, "The Deep Ecology Movement...", 1986, ss. 10-31., Bill Devall, George Sessions, **Deep Ecology: Living As If Nature Mattered**, Salt Lake City, UT: Gibbs Smith Publishing, 1985, s. 42-49., Liddick, s. 20.

⁶⁴⁹ Devall, Sessions, 70., Likar, s. 83.

⁶⁵⁰ Üskül Engin, s. 138.

⁶⁵¹ Carson, **The Criminal Conduct of Radical Environmental and Animal Rights Groups...**, s. 23.

değildir. Naess bu noktada hayvanların da insanlar gibi doğuştan, bizatihi var olmalarından dolayı hak sahibi olmaları gerektiğini ileri sürmüş, “hayvanların yükümlülük sahibi olamayacakları nedeniyle hak sahibi de olamayacakları” tezine karşı hak sahibi olup da yükümlülüğü olmayan bebeklerin ve akıl hastalarının durumunu örnek göstererek insan ve insan olmayan şeklindeki katı ayırımın yumuşatılmasına katkıda bulunmuştur⁶⁵².

Hayvanların değer sahibi olması konusunda Foreman’a göre, “*Bir boz ayı bir insanın sahip olduğu kadar yaşam hakkına sahiptir. İçgüdüye sahip her varlık doğuştan değerli olup, bu değer gayri safi milli hâsıla içinde gösterilen rakamlarla belirlenemez. Her varlık, bizatihi var olduğundan dolayı değerlidir.*”⁶⁵³ Benzer yönde ABD merkezli *Human Society of the United States* adlı radikal hayvan hakları grubunun eski başkan yardımcılarında Michael W. Fox, bir karıncanın hayatıyla kendi çocuğunun hayatının eşit muameleye tabi tutulması gerektiğini savunmuştur⁶⁵⁴.

Derin Ekoloji’yi ana akım çevrecilikten (sığ ekoloji) ayıran farklardan biri, ana akım çevrecilikte çevrenin korunması, insan sağlığına ve refahına hizmet ederken; biyomerkezci eşitliğe dayanan derin ekolojide duysal (örneğin insanlar, hayvanlar, böcekler, vs.) ya da duyudan yoksun (örneğin nehirler, dağlar, ağaçlar) her türlü doğal yaşam formu bizatihi değer sahibi olduğundan, çevresel politikaların oluşturulmasında, geliştirilmesinde ve uygulanmasında tüm bu varlıkların arasındaki eşitliğe hizmet edilmelidir⁶⁵⁵.

Radikal çevreciler, derin ekolojinin biyomerkezci bakış açısıyla kurduğu bu eşitlik formülünü, mülkiyete yönelik şiddet eylemlerini meşrulaştırmada kullanmaktadırlar⁶⁵⁶. Nitekim derin ekoloji taraftarları, insanlığın da dahil olduğu yaşamsal çeşitliliğin, özellikle çevreyi tahribata özgülennmiş cansız varlıkların

⁶⁵² Arne Naess, “The Deep Ecology ‘Eight Point’ Revisited”, in: **The Selected Works of Arne Naess**, Deep Ecology of Wisdom, (eds. H. Glasser, A. Drengson) Dordrecht: Springer Verlag, 2005, s. 65.

⁶⁵³ Dave Foreman, **Confessions of an Eco-Warrior**, s. 3.

⁶⁵⁴ Liddick, s. 3, 20.

⁶⁵⁵ Manes, s. 175., Frank B. Golley, “Deep Ecology from the Perspective of Ecological Science”, in: *Environmental Ethics*, Vol. 9, Spring 1987, ss. 45-55, s. 49.

⁶⁵⁶ Liddick, s. 3., Posluszna, s. 96.

bütünlüğünden daha önemli olduğuna inanmaktadırlar⁶⁵⁷. Keza radikal çevrecilerin ekotaja başvurmadan önce, herhangi bir canlı varlığın yaşamına yönelik muhtemel bir tehlikenin oluşmaması için risk değerlendirmesi yapmaları bu görüşün etkisiyledir. 1975 yılında yayınlanan romanıyla ekotajın fikir babası olarak kabul edilen Abbey, ekotaj kapsamında başvuru şiddetin insanlara değil de mülkiyete yönelmesi şartının, o dönemin hukuki koşulları göz önünde bulundurulduğunda, ekotajı terör eylemlerinden ayıran en önemli özellik olduğunu vurgulamıştır⁶⁵⁸. Bazı eylemler esnasında bu ayırım ortadan kalkabilse de, şiddetin yöneldiği hedef radikal çevreciler için halen ekotaj eylemlerini meşrulaştırmada kullanılan en önemli argümandır⁶⁵⁹.

Derin Ekolojiye Yönelik Eleştiriler: Derin ekoloji düşüncesinde her canlı varlık bizatihi değerlidir ve teoride tüm canlı varlıklara eşit şekilde uygulanabilmektedir. Ancak derin ekoloji düşüncesi, savunduğu bazı görüşlerle insanlığı değersizleştirerek çelişki yaratmış olması nedeniyle eleştiri toplamaktadır⁶⁶⁰. PETA liderlerinden Ingrid Newkirk'in daha öncede zikrettiğimiz insanları doğadaki kanser hücrelerine benzeten görüşleri⁶⁶¹, Earth First! tarafından hazırlanan araç çıkartmalarında şu şekilde sloganlaşmıştır: “*Hamilelik: Cinsel Yolla Bulaşan Bir Başka Hastalık!*”⁶⁶². Ayrıca bu görüş taraftarlarına göre AIDS ve kıtlık doğaya zarar vermeden insan nüfusunu azalttığı için arzu edilen bir durumdur⁶⁶³. Derin ekoloji aynı amaçla yaşam hakkını, insan dışı canlı varlıkların yaşam hakkını kapsamayı yönüyle savunurken; biyomerkezci yaşam hakkını ise insan nüfusunun artmasını önleme işlevi yönüyle kürtaj hakkını kapsayacak şekilde savunmaktadır⁶⁶⁴.

⁶⁵⁷ Foreman, s. 121.

⁶⁵⁸ Abbey, **The Monkey Wrench Gang**, 1975, s. 18.

⁶⁵⁹ Hayes, Esler, Hayes, s. 170., Foreman, **Confessions of an Eco-Warrior**, s. 113.

⁶⁶⁰ Bookchin, Foreman, s. 65, 74., Liddick, s. 3.

⁶⁶¹ Oliver, s. 205., Liddick, s. 3., Botkin, Foreman, Lovelock, Turner, Yaro, Pollan, s. 48.

⁶⁶² Çıkartmalarda kullanılan diğer sloganlar şöyledir: “Gezegeni Korum – Tüm İnsanları Öldür!”, “Yakında Diğer Gezegenlere de Tecavüz Edeceğiz”, “Doğa Anayı Savunmada Taviz Yok!”. www.earthfirstjournal.org/store/product-category/stickers/ (E.T.: 02.03.2017)

⁶⁶³ Liddick, s. 21.

⁶⁶⁴ R. Wills Flowers, “This is Pro-Life?”, in: *The Earth First! Reader* (ed. John Davis), Salt Lake City: Peregrine Smith, 1991, ss. 143-149, s. 145.

Derin ekolojiye göre dünya üzerinde yaşaması gereken ortalama insan nüfusu yüz milyon civarındadır⁶⁶⁵.

Derin ekolojinin bu eleştirilere cevabı şöyle olmuştur. Biyoçeşitliliğe en büyük katkıyı el değmemiş doğa alanları (*yabanıllık: wilderness*) sağladığından, bu alanlar doğal yaşamın kaynağı olup gerek maddi gerekse manevi (*spritüel*) öneme sahiptir⁶⁶⁶. Ancak insanlık zaman içinde geliştikçe bu doğal yaşam alanından uzaklaşmıştır. Bu süreçte bencilleşen insan karakteri, geliştirdiği teknoloji ile doğaya müdahale ederek onu değiştirmekte, oluşturduğu yeni kültür ile doğaya zarar vermekte ve biyoçeşitliliğin en büyük tehdidi haline gelmektedir. Bu nedenle biyomerkezci bakış açısı, gelişmiş toplumlardaki insanlığı diğer yaşam formlarından daha az değerli görmektedir⁶⁶⁷. Zira derin ekoloji düşüncesinde canlı varlıklar arasındaki eşitlik dengesini bozan, gelişmiş toplumlardaki bu insan modelidir.

Derin ekoloji yaklaşımına karşı ileri sürülen diğer bir eleştiri, bu yaklaşımın her türlü sosyal teoriyi fazla insan odaklı bularak karşı çıkmasıdır. Zira derin ekolojinin temelinde, insan sevmeyen, teknoloji karşıtı, doğa ile mistik bir birlik düşüncesi yatmaktadır⁶⁶⁸. Bu suretle doğanın korunması adı altında yeni bir dogma ve doğa fetişizmi yaratılmaktadır⁶⁶⁹.

Derin ekolojiye yönelik diğer bir eleştiri, şiddet içermeyen barışçıl eylem ya da sivil itaatsizlik söylemlerini pratikte hayata geçirememiş olmalarıdır. Derin ekolojistler insanlara zarar vermeme konusunda en büyük çabayı göstetseler dahi kazaen de olsa eylemlerinin her zaman insanların zarar görmesine veya ölümüne

⁶⁶⁵ Ancak belirtmek gerekir ki Earth First! grubunun bazı mensupları bu görüşle aralarına mesafe koydukları gibi, grubun gerçekleştireceği ekotaj eylemlerinden önce insanlara karşı şiddet kullanılacağı konusunda yetkililere ihbarda bulunmaktadırlar. Hayes, Esler, Hayes, s. 169, 175.

⁶⁶⁶ Foreman, s. 111.

⁶⁶⁷ Manes, s. 128.

⁶⁶⁸ Şadi İdem, “Toplumsal Ekoloji Nedir? Ne Degildir?”, <https://ecotopianetwork.wordpress.com/2009/11/17/-toplumsal-ekoloji-nedir-ne-degildir-sadi-idem/> (E.T.: 24.02.2018).

⁶⁶⁹ Pelletier, Philippe, *L'Imposture Ecologique*, Reclus, Paris, 1993'den aktaran Ruşen Keleş, “Kent ve Çevre Haklarının Korunması Üzerine Gözlemler”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 49, Sayı: 3-4, Haziran-Aralık 1994, s. 279.

neden olabileceğini kabul etmektedirler⁶⁷⁰. Ceza sorumluluğu açısından radikal çevrecilerin insanların zarar görme ihtimaline yönelik vurdumduymaz tavırları olası kast halini, insanların zarar görmemesi için tedbir almaları bilinçli taksir halini oluştursa da, nadiren de olsa bu eylemlerin kasten insanların yaşam, sağlık ve vücut bütünlüğüne yöneldiği de görülmektedir (ör. “Unabomber” vakası). Diğer yandan derin ekolojistler söz konusu zarar tehlikesinin sıfıra indirilmesinin ekotaj eylemlerinin gücünü zayıflatacağına inanmaktadırlar. Dahası derin ekolojistler sivil itaatsizlik söyleminin popülaritesi gereği daha çok sempatican toplamada bir taktik olarak kullanıldığını itiraf etmektedirler⁶⁷¹.

c. Doğa Merkezci Yaklaşımda Ekotajın Meşrulaştırılması

Radikal çevrecilerin gözünde ekotaj, doğa ve hayvanlar adına gerçekleştirilen bir meşru müdafaa'dır. Doğayı ve hayvanları korumak amacıyla başvuru ekotaj eylemleri bu nedenle şiddet olarak kabul edilmez. Zira prensip olarak ekotaj eylemleri doğal dünyanın unsurlarına değil, bizatihi varlıklarıyla doğal dünyaya zararı bulunan, insan yapımı cansız objelere yönelir. Bu tür objelerin yok edilmesi, doğanın saf haline kavuşturulması için ahlaki ve gereklidir⁶⁷².

Radikal çevreci hareketin fikir babalarından Abbey'e göre, insanın saldırıya karşı kendini koruması temel kurallardan biri olduğundan, meşru müdafaa yalnızca insan yaşamı için değil bütün yaşam sistemleri açısından geçerli kılınmalıdır⁶⁷³. Abbey'e göre nasıl ki bir yabancınn evimizin kapısına baltayla saldırması ve istediği ne varsa yağmalaması ceza kanunlarına göre suç teşkil ediyorsa ve bu saldırıya karşı kişinin kendini, ailesini ve mülkiyetini savunması tüm medeni milletlerce meşru kabul ediliyorsa, hukukun bu temel prensibi yalnızca insan toplulukları ve insan yaşamına ait olmayıp, aynı zamanda bizatihi hayatın kendisine ve tüm yaşamlara ait

⁶⁷⁰ Hayes, Esler, Hayes, s. 170.

⁶⁷¹ Foreman, s. 114, 124, 128.

⁶⁷² Posluszna, s. 94, dn. 38.

⁶⁷³ Edward Abbey, “Forward!”, *Ecodefence: A Field Guide to Monkeywrenching*, (eds. Foreman/Haywood), 3. Edition, California: Abzug Press, 1996, s. 18.

olduğundan, doğanın saldırılara karşı savunulması da aynı şekilde meşru görülmelidir⁶⁷⁴. Zira dünya insanlığın evidir⁶⁷⁵.

Radikal çevreciler doğanın ve hayvanların içinde bulundukları durumu bir savaşa benzetmektedirler. Buna göre tabiatları gereği savunmasız olan doğanın ve hayvanların insanlar tarafından saldırıya uğraması utanç verici ve skandal bir durum olduğundan, bu varlıkların savunulması ahlaki bir görevdir⁶⁷⁶. ELF sözcülerinden Leslie James Pickering, *National Geographic*'e verdiği bir röportajda, kendini dünya üzerindeki tüm yaşam türlerini korumak üzere meşru müdafaa halinde savaşan bir grubun temsilcisi olarak tanıtmıştır⁶⁷⁷.

Mülkiyete ve kişilere yönelik ekotajın meşrulaştırılmasında başvurulacak öğretilerin başında biyomerkezcilik gelmektedir⁶⁷⁸. ALF'ye göre hayvanlar da ABD Anayasasında insan hakkı olarak zikredilen yaşam, özgürlük ve mutluluk arayışı gibi dokunulmaz haklara sahiptir. Bu nedenle hayvanları kişiye ait mal ve eşya statüsüne sokan ve böylelikle gıda, giyim, eğlence ve araştırma amaçlı kullanılmasını ve ağır işlerde çalıştırılmasını mümkün kılan, yozlaşmış ve türcü kanuni düzenlemelere son verilmelidir⁶⁷⁹. Zira ahlak yasaları, şirket-devlet görünümündeki kapitalizm tarafından yaratılan hukuktan daha üstün ve önce gelir⁶⁸⁰.

Hayvanlar adına meşru müdafaa görüşünün öncülerinden Best'e göre, tüm yaşam formlarının eşit muamele hakkına sahip olduğu biyomerkezcilikte bir türe ait haklar, diğer türün haklarından ağır basamaz. Aksi halde ezilen türlerin meşru müdafaa hakkı gündeme gelecektir. Hayvanlar sahip oldukları meşru müdafaa hakkını kendi başlarına kullanmaktan aciz olduklarından, bu hak insanlar tarafından

⁶⁷⁴ Edward Abbey, *The Serpents of Paradise: A Reader*, New York: Henry Holt and Co., 1995, s. 370., Edward Abbey, *One Life at a Time, Please*, New York: Henry Holt and Co., 1988, s. 29.

⁶⁷⁵ Abbey, "Forward!", s. 18.

⁶⁷⁶ Posluszna, s. 95.

⁶⁷⁷ http://news.nationalgeographic.com/news/2003/04/0421_030422_extreme.html (Erişim Tarihi: 10.04.2015).

⁶⁷⁸ Liddick, s. 3., Posluszna, s. 96.

⁶⁷⁹ Peter Joyce, Neil Wain, *Palgrave Dictionary of Public Order Policing, Protest and Political Violence*, London: Palgrave Macmillan, 2014, s. 1., Erroll Southers, *Homegrown Violent Extremism*, Waltham: Elsevier Publishing, 2013, s. 42.

⁶⁸⁰ Bjelopera, s. 12.

üçüncü kişi yararına olarak (*extensional self-defense*) gerçekleştirilecektir⁶⁸¹. Bu doğrultuda hayvan hakları aktivistleri tarafından hayvanların laboratuvarlardan ve kürk çiftliklerinden kaçırılması, özgürleştirme; hayvanlara zarar veren araç gerecin tahrip edilmesi, tehlikeli suç eşyasının yok edilmesi; araştırmacılara ve diğer çalışanlara yönelik eylemler ise istismarcı ve katil faillere yönelik karşı tepki olarak kabul edilmelidir⁶⁸².

Mülkiyete yönelik ekotajın meşrulaştırılmasında başvurulacak bir diğer öğreti, Orta Çağ din ve ahlak felsefecilerinden Thomas Aquinas'ın ahlak ilkeleridir. Aquinas'ın “*günaha karşı duyulan öfke erdemliyen, günahkâra karşı duyulan öfke günahtır*” sözü, doğaya ve hayvanlara verilen zarara karşılık, bu zararın failleri yerine, ilgili şirketlerden ve girişimlerden alınacak intikamın meşrulaştırılmasında kullanılmıştır. Zira Aquinas'a göre intikam, adaletsizliğe karşı harekete geçmede enerji, umut ve haz sağlamaktadır⁶⁸³. Ancak Aquinas'ın kendi teolojik öğretisinde doğa ve hayvanların antroposantrik bir yaklaşımla konumlandırıldığını belirtmek gerekir⁶⁸⁴.

Öte yandan radikal çevreci hareketin bazı öncü isimleri, insanlara yönelik şiddeti bizatihi pragmatik sebeplerle meşrulaştırmak istemişlerdir. Örneğin *Vlasak*, hayvanlar üzerinde yapılan deneylerin sert bir şekilde düşüşe geçmesi için ortalama 10 araştırmacının öldürülmesinin yeterli olacağını, bu şekilde 10 milyona yakın hayvanın hayatının kurtarılabileceğini ifade etmiştir⁶⁸⁵. *Vlasak* hayvanların maruz kaldığı eziyet ve tutsaklık hali ile ABD'de Afro-Amerikalılara uygulanan kölelik dönemi, Güney Afrika'daki ırk ayrımcılığına dayalı “*apartheid*” rejimi, Nazi Almanyası'nın toplama kampları, İrlanda, Irak ve Vietnam'daki halkların mücadelesi arasında bir fark olmadığını, dolayısıyla hayvanların kurtuluşu hareketini halkların

⁶⁸¹ Posluszna, s. 96., Gary Ackerman, Anastasia Kouloganes, “Single-Issue Terrorism”, in: **The Oxford Handbook of Terrorism**, (eds. Erica Chenoweth, Richard English, Andreas Gofas, Stathis N. Kalyvas), Oxford: Oxford University Press, 2019, s. 317.

⁶⁸² Bjelopera, s. 13.

⁶⁸³ Judith Barad, “Aquinas’ Account of Anger Applied to the ALF”, in: **Terrorists or Freedom Fighters?**, (eds. Steven Best, Anthony Nocella), New York: Lantern Books, 2004, s. 161, 165.

⁶⁸⁴ Aquinas'ın, hayvanlara zulmetmenin bizatihi yanlış bir davranış sayılamayacağı görüşü, Katolik Kilisesi'nin insanların kendinden daha aşağı varlıklara karşı bir görevi olmadığı görüşünün de dayanağını oluşturmuştur. Peter Singer, “Ethics and the New Animal Liberation Movement”, ss. 1-10.

⁶⁸⁵ Posluszna, s. 95.

kurtuluşu hareketlerine benzeterek şiddete şiddetle karşılık vermenin tarihsel olarak da bir ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir⁶⁸⁶.

Foreman, doğa ve hayvanlar adına meşru müdafaayı derin ekoloji felsefesine dayandırmaktadır⁶⁸⁷. Derin ekoloji felsefesine dayanan doğa adına meşru müdafa düşüncesinin anlaşılabilmesi için bu düşüncenin nasıl meşrulaştırıldığının gerekçeleriyle ortaya konulması gerekir.

Derin ekoloji yaklaşımının en ayırt edici -veya radikal diyebileceğimiz- yönü, şüphesiz insanı doğa merkezli bir şekilde tanımlamasıdır. Derin ekoloji taraftarlarına göre insan “ekolojik bir kişilik”tir. Ekolojik kişiliğin oluşması süreci, kimliklendirme (*identification*) ve kendini gerçekleştirme (*self-realization*) safhalarından oluşur. Bu noktada kimliklendirme, ekolojik kişiliğin oluşturulması sürecinde insanın kendini gerçekleştirmesine giden yolu ifade ederken, kendini gerçekleştirme ise insanın kendini doğayla bütünleşik olarak kimliklendirmesidir⁶⁸⁸. Foreman’ın ekotajı, radikal çevrecilerin her geçen gün yapaylaşmakta olan dünyada kendi kimliklerini doğal ve ruhsal olarak dışa vurdukları bir eylem şekli olarak tanımladığına daha önce de değinmiştik⁶⁸⁹.

Derin ekoloji taraftarlarına göre bireyciliğin baskın olduğu batılı tarzdaki benlik (*self*) ve insanlık (*humanity*) kavramları, metafizik olarak yanlış, ekolojik olarak ise yıkıcıdır. Bu kavramların ıslahı için Mathews’in ileri sürdüğü “her şey bir başka şey ile ilişki içindedir” prensibinin uygulanması gerekmektedir. Bu ilişkide doğadaki tüm organizmalar (canlı-cansız) farklı rollere sahip olmakla birlikte, eşit ve birbirlerine muhtaçtırlar⁶⁹⁰. Dolayısıyla tüm organizmalar biyosferik bir ağ içinde içgüdüsel olarak birbirleriyle bağlıdırlar⁶⁹¹. Böylelikle derin ekoloji yaklaşımında

⁶⁸⁶ Posluszna, s. 95, 96.

⁶⁸⁷ Foreman, **Confessions**, s. 26., Noss, s. 13., Bron Raymond Taylor, “The Tributaries of Radical Environmentalism”, s. 49., Brown, s. 62.

⁶⁸⁸ Christian Diehm, “Identification with Nature: What It Is and Why It Matters”, in: *Ethics and the Environment*, Vol. 12, No. 2, Fall 2007, ss. 1-22, s. 2.

⁶⁸⁹ Foreman, **Confessions of an Eco-Warrior**, s. 115-146.

⁶⁹⁰ Turgut, “Çevre Hukukunun Temel Kavram ve İlkeleri”, s. 21.

⁶⁹¹ Arne Naess, “The Shallow and the Deep-Long-Range Ecology Movement: A Summary”, in: *Inquiry*, Cilt: 16, 1973, ss. 95-100, s. 95.

insanın kimliği, münferit bir varlık olarak değil, insan dışı (biyosferik ve ekolojik) doğayla olan ilişkiler ağının bir ürünü olarak görülmektedir⁶⁹². İnsanın kendini doğa ile kimliklendirmesi, onun, kendi kendine yeten, izole bir birey ya da bir topluluğun üyesi olmasının ötesinde, ekosferik aidiyetinin kabulü anlamına gelmektedir. Böylelikle insan, ekolojik ve doğal bir topluluğun üyesi olarak kabul edilmektedir. Bu halde insan doğanın bir parçası, doğa da insanın bir parçası haline gelir⁶⁹³.

İnsanı doğayla olan ilişkiler ağının bir ürünü olarak kabul eden bu düşüncede, insanın benlik (kimlik) algısının genişlemesi, menfaat alanının da genişlemesini beraberinde getirmektedir. Nitekim Naess'in başvurduğu kimliklendirme kavramı, insanın menfaatleri ile diğer varlıkların menfaatlerinin tepkimeye girdiği bir süreci ifade etmektedir⁶⁹⁴. Devall bu durumu şöyle ifade etmiştir: “*benim benliğim başka bir varlığın benliği ile bağlıysa, benim tecrübelerim ve varlığım da diğer varlıklarinkine bağlıdır. Şu halde onların menfaati benim menfaatimdir*”⁶⁹⁵. Diğer bir deyişle şayet insanın varlığı doğadan ayrılamıyorsa, o halde doğaya ait olan menfaatler de insandan ayrılamaz⁶⁹⁶. Böylelikle derin ekoloji düşüncesine dayanan radikal çevreciler, doğanın tahrip edilmesini benliğin (*self*) tahrip edilmesi; doğanın savunulmasını ise benliğin savunulması (*self-defense*) olarak kabul etmek suretiyle doğa adına meşru müdafaa eylemlerini meşrulaştırmaktadırlar⁶⁹⁷. Zira doğanın menfaatlerinin savunulması artık insanın hayati menfaatlerinin savunulmasıdır⁶⁹⁸.

Derin ekolojinin doğa merkezli insan imgesi, insanın “*ben yağmur ormanıyım*” veya “*ben bu dağ adına konuşuyorum çünkü o benim bir parçam*” diye düşünmesini gerektirmektedir. Çevreciliğin düşünsel temellerinden birini ortaya koyan bu benzetme, aynı zamanda insanın “*ben yağmur ormanıyım, dolayısıyla kendimi*

⁶⁹² Diehm, s. 3-4.

⁶⁹³ Diehm, s. 4.

⁶⁹⁴ Arne Naess, “Identification as a Source of Deep Ecological Attitudes”, in: **Deep Ecology**, (ed. Michael Tobias) San Diego: Avant Publishing, 1985, ss. 256-270, s. 261.

⁶⁹⁵ Devall, s. 69.

⁶⁹⁶ Diehm, s. 5.

⁶⁹⁷ Foreman, **Confessions**, s. 140., Diehm, s. 5., Brown, s. 63.

⁶⁹⁸ Arne Naess, “Self-Realization: An Ecological Approach to Being-in-the- World”, in: **Deep Ecology for the Twenty-First Century**, (ed. G. Sessions) Boston: Shambhala Publications, 1995, ss. 225-239, s. 232.

koruyorum” gerekçesiyle eyleme geçmesini sonuçlamaktadır⁶⁹⁹. Böylelikle doğaya yönelik haksız saldırılara karşı insanların meşru müdafaaya başvurabilmesinin yolu açılmış olmaktadır. Nitekim Manes, “*varlıklarımız, içinde yaşadığımız biyolojik topluluğu kuşatan daha büyük bir varlığa aitse, öyleyse ağaçlara, kurtlara, nehirlere yapılan bir saldırı hepimize yapılmıştır*” demek suretiyle ekotajı doğa adına meşru müdafa olarak kabul etmiştir⁷⁰⁰. Radikal çevrecilere göre ekotaj, meşru araçların çevreyi korumada yetersiz kaldığı durumlarda meşru müdafa aracı olarak başvurulacak son çaredir⁷⁰¹.

d. Doğa Merkeziliğin Alt Kültür Teorisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Doğa merkezci yaklaşımlar değerler sisteminin merkezine doğayı ve unsurlarını yerleştirmekle yüzyıllardır sürmekte olan insan merkezci paradigmaya alternatif bir düşünce sistemi oluşturmuşlardır. Bu yaklaşımlar felsefe, çevre etiği, sosyoloji, hukuk gibi birçok temel alanda bugüne kadar insan merkezci anlayışla söylenmiş olanların yeniden gözden geçirilmesinin, alternatif ve radikal düşüncelerin ileri sürülmesinin yolunu açmıştır.

Diğer taraftan doğa merkezci yaklaşımların sunduğu bu radikal düşünceler, çevreci hareketin içinde radikal bir kırılma yaratmıştır. Taktik ve stratejilerini belirlerken doğa merkezci yaklaşımlara dayanan radikal çevreciler, şiddet eylemlerinin meşrulaştırılmasında da yine doğa merkezci yaklaşımlara başvurmaktadır. Derin ekoloji yaklaşımı ekotaja başvurma konusunda açık bir çağrı yapmamakla birlikte, şiddete başvuran ya da başvurmeyan çevrecilerin bu seçiminin derin ekoloji öğretisi üzerindeki yorum farklılıklarından kaynaklandığı ileri sürülmüştür⁷⁰².

Ülkemizde de ekotaj eylemlerinin adalet düşüncesi temelinde insanlara zarar vermedikçe meşru müdafa olarak kabul edilmesi gerektiğini savunan görüşler

⁶⁹⁹ Bill Devall, “Derin Ekoloji ve Radikal Çevrecilik”, Çev: V. Metin Demir, Umran, Ocak 2010, s. 41, 44.

⁷⁰⁰ Saygılı, s. 66.

⁷⁰¹ Saygılı, s. 86.

⁷⁰² Carson, *The Criminal Conduct of Radical Environmental and Animal Rights Groups*, s. 23., Brown, s. 63.

vardır⁷⁰³. Ancak tüm yaşam sistemlerinin saldırı karşısında meşru müdafaası söz konusu olduğunda, mikroplar ve bakteriler adına dahi meşru müdafaanın mümkün olması gibi absürt bir sonuç ortaya çıkabilecektir. Öte yandan doğayı savunmaya yönelik eylemlerin, üçüncü kişi lehine meşru müdafaadan yararlandırılması tartışılmıştır⁷⁰⁴. Ancak bu çözüm yoluna karşı da, doğanın kişi olarak kabulünün hukukun sınırlarının zorlanması anlamına geleceği eleştirisi ileri sürülmüştür⁷⁰⁵. Radikal çevrecilerin derin ekoloji felsefesine dayanarak doğa adına gerçekleştirdikleri meşru müdafa stratejisinin pozitif hukuk bakımından geçerliliği son bölümde ele alınacaktır⁷⁰⁶.

Öte yandan doğa merkezci felsefi düşünce ile insan merkezci felsefi düşünce arasındaki gerilimin bir ölçüde **alt kültür teorisi** üzerinden açıklanması mümkündür. Bu teoriye göre alt kültür; kurumları, değerleri, normları, ihtiyaçları ve sembolleri yönüyle bir toplumdaki hâkim kültürün davranış ve değerler sisteminden kendini soyutlayarak ayrılan, belirsiz sayıda insandan oluşan toplulukların sosyal davranış, değerler ve normlar sistemidir⁷⁰⁷. Bu sistemdeki değerler, baskın toplumsal değerlerin reddini gerektirdiğinden, nihayetinde kapalı bir toplum yapısı oluşur ve değer çatışmaları ortaya çıkar⁷⁰⁸.

Kriminolojide ileri sürülen sosyolojik teorilerden biri olan alt kültür teorisine göre suçluluk, alt kültüre ait değerler sisteminin, toplumun genelince benimsenen kültür normlarıyla çatışmasından kaynaklanır⁷⁰⁹. Suçluluğu toplumu oluşturan belli bir gruba ait anlamlar, değerler ve davranış şekilleri olarak açıklayan bu teori taraftarları, toplumdaki belli grupların suç teşkil eden davranışları onayladığını ya da suça neden olan değerlere sahip olduklarını kabul etmektedir⁷¹⁰. Buna göre belli bir

⁷⁰³ Saygılı, s. 86.

⁷⁰⁴ Saygılı, s. 66.

⁷⁰⁵ Bu koşulda savunma eylemlerinin meşru müdafa olarak kabul edilmesi önündeki engel, geleneksel hukukun öznesinin insandan başka bir varlık olmamasıdır. Saygılı, s. 67.

⁷⁰⁶ Bkz. s. 532, 542, 565.

⁷⁰⁷ Demirbaş, **Kriminoloji**, s. 147., Wildfang, s. 121, dn. 43.

⁷⁰⁸ Wildfang, s. 121.

⁷⁰⁹ Demirbaş, **Kriminoloji**, s. 147.

⁷¹⁰ İçli, s. 106., Füsün Sokullu-Akıncı, **Kriminoloji**, 10. Bası, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013, s. 186.

alt kültüre ait olmak, o kişiyi belli amaçlara güdülerken, bu güdü o kimseyi suç işlemeye sevk edebilmektedir⁷¹¹.

Alt kültür teorisinin konusunu sosyal sistemlerin kenarında yer alan ve toplumsal değerleri reddeden paralel toplumlar oluşturur⁷¹². Bu teori ilk olarak ve genellikle gençlik ve çete suçluluklarını açıklamak için kullanılmıştır⁷¹³. Örneğin bütünleşmemiş toplumlarda gençler üzerindeki zayıf toplumsal kontrol, çete alt kültürünün oluşmasına neden olmaktadır. Kültür farklılıkları⁷¹⁴, ekonomik sıkıntılar, sınırlı kaynaklar, eğitim standartları, yetiştirilme tarzları, ebeveyn arzuları gibi nedenlerle üst kültüre geçiş yapamayan ve orta sınıf değerlerine karşı düşmanlık besleyen alt kültürdeki gençler, çete içinde saygı kazanmak için orta sınıfın son derece karşı olduğu şiddet suçlarına ve mülkiyete karşı suçlara başvururlar⁷¹⁵.

Öte yandan alt kültür teorisi bir ölçüde terör suçlarını da açıklayabilmektedir. Zira terörizmin arka planında, teröristlerin benimsediği değerlerin türediği ve geliştiği bir alt kültürün yatıyor olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim terör örgütleri bu alt kültür üzerinden sempatican kazanmakta ve belli düzeyde sosyal kabul görmektedirler⁷¹⁶.

Bizce alt kültür teorisi de sonuçtan nedene gidici bir yol izleme tehlikesini içinde barındırmakla birlikte, mülkiyete karşı suçları, şiddet suçlarını ve terör suçlarını alt kültür ile baskın kültür arasındaki gerilim ve çatışma üzerinden açıklaması itibariyle, radikal çevreci hareketin ekotaja başvurma nedenlerini izah etmek bakımından elverişli bir yaklaşım sunmaktadır. Bu noktada insan merkezci yaklaşımlar etkisiyle şekillenen baskın kültür ile doğa merkezci yaklaşımların şekillendirdiği radikal çevreci alt kültür arasındaki gerilim ve çatışma söz konusudur.

⁷¹¹ Sokullu-Akıncı, s. 186.

⁷¹² Wildfang, s. 121.

⁷¹³ Demirbaş, **Kriminoloji**, s. 147., İçli, s. 107.

⁷¹⁴ ABD’de artan suç oranlarından göçmenleri sorumlu tutmak için ilk kez 1938 yılında ortaya atılan kültür çatışması teorisinde de benzer bir yaklaşım izlenmiş olup, bu noktada Sicilyalı bir göçmenin, ailenin namusunu korumak için kız kardeşini kaçıran kişiyi öldürmesi örneği işlenmiştir. Demirbaş, **Kriminoloji**, s. 145.

⁷¹⁵ İçli, s. 107., Sokullu-Akıncı, s. 187.

⁷¹⁶ Wildfang, s. 121.

Özellikle derin ekoloji felsefesinin sunduğu ekolojik insan kimliği, bu alt kültürün oluşmasında ve doğa adına meşru müdafaa amacıyla ekotaja başvurulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim Foreman da ekotajı, radikal çevrecilerin her geçen gün yapaylaşmakta olan dünyada *kendi kimliklerini* doğal ve ruhsal olarak dışa vurdukları bir eylem şekli olarak tanımlamıştır⁷¹⁷. Derin ekoloji felsefesini benimseyen Earth First!, büyüdükçe karşıt bir kültür ve politika geliştirmiş, paganizm gibi çeşitli spritüel inanışlardan beslenmiştir⁷¹⁸. Keza ELF’ye ait bir yayında da, “*ekotajın gücü belki dünyayı değiştirmeye yetmeyecekse de, topluma yönelik duygularımızı ifade etmesi yönüyle bizim dünyamızı çoktan değiştirmiştir*” denmiştir⁷¹⁹. Nagtzaam/Lentini de radikal çevrecilerin benimsediği biyomerkezci felsefenin kimlik politikalarıyla bağlantılı olduğunu ifade etmiştir⁷²⁰.

4. Pragmatik Bir Etken Olarak Sistem İçi Araç ve Taktiklerin Etkisizliği

Ekolojik krizin ilk bakışta toplumu ilgilendiren herhangi bir sorundan ve bu sorunun çözümü yöntemleri ve sürecinden bir farkı bulunmamaktadır. Toplamların her türlü sosyo-ekonomik sorunları gibi bu sorunun da demokratik yöntemlerle çözümlenmesi beklenebilirdi. Nitekim pragmatik çevreci gruplar çevreyi korumak adına protestolar, siyasi kampanyalar ve lobicilik faaliyetleri yürüttükleri gibi, gerektiğinde yargı yoluna da başvurmaktadırlar. Ancak barışçıl eylemlerde bulunan pragmatik çevreci grupların medyaya ve kamuoyuna verdikleri mesajları yeterince çarpıcı bulmayan, bu tür geleneksel çözüm yöntemlerinin değişim getirmede yetersiz kaldığına inanan radikal çevreciler, bu süreçte politikacıları etkisiz görürler ve bir şey yapılması gerekiyorsa bunu kendi başlarına yapmaları gerektiğine inanırlar⁷²¹. Nitekim bazı radikal çevreci gruplar da, radikal aktivistlerin pragmatik çevreci grupları etkisiz bularak bu gruplardan ayrılmaları suretiyle kurulmuştur⁷²².

⁷¹⁷ Foreman, *Confessions of an Eco-Warrior*, s. 115-146.

⁷¹⁸ Kushner, s. 111.

⁷¹⁹ Nagtzaam, s. 171.

⁷²⁰ Nagtzaam, Lentini, s. 112.

⁷²¹ Horton, loc.cit.

⁷²² Sea Shepherds Society ve Neptune’s Navy gruplarının kuruluşu bu şekilde olmuştur. Bondaroff, s. 5.

Pragmatik çevrecilerle radikal çevrecileri birbirinden ayıran önemli bir nokta, ilkinin sistem içinde kalarak hukukun öngördüğü demokratik araçlara başvurmasıyken, radikal çevreciler sistem içi araçların ve süreçlerin ekolojik krizi önlemede etkisiz kaldığı düşüncesiyle taktik olarak ekotaja başvurmanın daha etkili çözümler sunduğuna inanmaktadırlar⁷²³. Zira mevcut sistemde şirketler, karar alıcıların eylemleri sonucunda ortaya çıkan zararlardan dolayı kişisel sorumluluğa nadiren gitmekte, mahkemelerce ya da idare tarafından kesilen para cezaları şirket hesabından karşılanmaktadır. Böylelikle çevre hukukunun çözüm olarak sunduğu “kirleten öder” şeklindeki prensip, ekolojik krizin önlenmesinde etkisiz kalmış, parayı veren çevreyi kirletmeye devam etmiştir⁷²⁴. Buna karşın radikal çevrecilerin gözünde mahkemeler, daha ziyade büyük şirketlerin muhaliflerini bertaraf etmede araç olarak kullandıkları organlardır. Dolayısıyla ekotaj eylemleriyle yeterli tepkinin oluşturulması, mahkemelerin suistimal edilmesine son vereceği gibi, hukuk sisteminin gerçek sorumlulardan hesap sormasını da mümkün kılacaktır⁷²⁵.

Radikal çevreciler politikanın işleyiş sürecini bizatihi kusurlu bulduklarından, politikaya ve politikacılara güven duymamaktadırlar. Onlara göre hükümetler, çevreye zarar veren eylemleri önlemede başarısız oldukları gibi, özellikle orman, imar, parklar, balıkçılık ve hayvancılıktan sorumlu kamu idareleri çoğu zaman çevre koruma kanunlarını bizatihi kendileri ihlal ettiklerinden, kanunsuz ve usulsüz hareket eden, suç işleyen, yozlaşmış hükümet organları olarak görülmektedir⁷²⁶. Bu noktada mevcut ABD kanunlarının, özellikle radikal hayvan hakları gruplarının temel endişelerinden biri olan hayvanlar üzerinde yapılan deneyleri sınırlayıcı hükümler öngörmediği ileri sürülmüştür⁷²⁷. Ayrıca evcil hayvanları, çiftlik hayvanlarını ve deney hayvanlarını koruyan hukuki düzenlemelerin sayısı da yeterli bulunmamaktadır. Bu tür kanuni düzenlemeler yapılmasının ise radikal hayvan hakları gruplarını meşrulaştırmak anlamına geleceği ifade edilmiştir⁷²⁸. Aksine

⁷²³ Leader, Probst, s. 38.

⁷²⁴ Üskül Engin, s. 47., Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 209.

⁷²⁵ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 210.

⁷²⁶ Jacobson, s. 29., Carlton, s. 107., Thomas, s. 20.

⁷²⁷ Su, Yang, s. 547.

⁷²⁸ Su, Yang, s. 547.

hayvanlarla iştgal eden kişi ve işletmeleri koruyan kanunlar öngörölerek, radikal hayvan hakları gruplarıyla mücadele edilmiřtir⁷²⁹.

Pragmatik taktiklerin etkisizliği nedeni, hayvan hakları hareketi tarafından hayvan refahı hareketine yönelik bir eleştiri olarak ileri sürölmüştür. Radikallere göre hayvan refahı hareketi yalnızca dramatik görüntüler ve istatistiklerle duygu sömürüsü yaratıp insanlardan bağış toplamaktadır. Bu bağışların büyük bölümü hayvanlara uygulanan kötü muamelelere ilişkin yeni haber ve görüntülerin toplanarak basımı ve dağıtımında, bu suretle daha çok bağış toplanmasında; bir kısmı ise yalnızca kedi, köpek, at, fok ve primatlarla sınırlı olarak kullanılmaktadır. Oysa hayvan hakları aktivistlerine göre hayvanlara yönelik kötü muamelenin %99'u fabrika çiftliklerinde ve laboratuarlarda yařanmaktadır⁷³⁰.

Öte yandan hükümetlerin halkın çevrenin korunmasına ilişkin taleplerini görmezden gelmesi de radikal çevrecilerin ekotaja başvurmalarında önemli bir etkidir⁷³¹. Ayrıca yargıya yapılan başvuruların uzun ve kompleks süreçler sonrasında sonuçlanmasının da radikal çevrecileri ihkak-ı hakka sevk ettiği belirtilmiřtir⁷³². Bu nedenle radikal çevreciler, demokratik çözüm yollarına başvurulmasının gerekli değişimi sağlamada yeterli hız ve etkinliğe sahip olmadığına inanmaktadırlar⁷³³. Kanaatimizce radikal çevrecilerin taviz ve uzlaşı kavramlarının işlediği politika sürecine olan bakış açısı, en net şekilde Earth First! grubunun "Doğa Anayı Savunmada Taviz Yok!" şeklindeki sloganıyla ve genel olarak radikal çevreciliğin "no compromise" stratejisiyle açığa vurulmaktadır. Nitekim Abbey de, *"politikacılar mektuplar yazmak, konuşmalar düzenlemek, kitaplar yazmak, doğanın saldırı altında olduğu bir dönemde yeterli değildir. Bedenlerimizi cepheye sürmek için hazırlıklı olmak zorundayız. Eyleme geçmeyen bir felsefe, ruhun harap*

⁷²⁹ Bu kanun ilerde incelenmiştir. Bkz. s. 248, 253.

⁷³⁰ Posluszna, s. 70.

⁷³¹ Foreman, s. 141.

⁷³² Benzer yönde Saygılı, s. 54.

⁷³³ Nagtzaam, **From Environmental Action to Ecoterrorism?**, s. 1., Vanderheiden, "Eco-terrorism or Justified Resistance?", s. 445.

*edilmesinden başka bir şey değildir*⁷³⁴” demek suretiyle pragmatik araçların ekolojik krizle mücadelede etkisizliğini gerekçe göstererek, ekotaja başvurulmasını meşrulaştırmıştır.

Humphry’e göre radikal çevreciler, dünyayı içinde bulunduğu ekolojik krizden kurtaracak çevreci bir otokrat yönetim anlayışı arzulamaktadırlar⁷³⁵. Nitekim dünyanın sonunun ekolojik kriz ile geleceği senaryosu, ancak bu soruna çare olamayan demokratik yönetim araçlarının yerini, ekolojik anlayışa dayalı otokratik bir yönetimin alması halinde önlenebilecektir⁷³⁶. Bu nedenlerle ekotaj, bir yandan ekolojik krizi sonlandırmada politikanın gerekli çözümleri üretememiş olmasının sonucu ve çaresi olarak kabul edilirken, diğer yandan çevreyi içinde bulunduğu kriz durumundan kurtaracak en etkili yol ve en kullanışlı taktik olarak meşrulaştırılmaktadır⁷³⁷.

5. Ara Değerlendirme

Buraya kadar olan açıklamalarımız doğrultusunda antroposantrik felsefi düşünce yaklaşımlarını ekolojik krizi doğuran “nedenlerin nedeni” olarak tespit etmenin yanlış olmayacağı kanaatindeyiz. İnsan merkezli felsefi düşüncenin egemen olduğu bir çağda Sanayi Devrimi’nin yaşanması, bu süreçte teknolojinin gelişmesi ve gelişen araçların kapitalizmin pompaladığı daha fazla kar elde etme hedefi doğrultusunda kullanılması, insanlığın doğa üzerindeki baskısını artırmış, doğaya verilen zararların göz ardı edilmesine, çeşitli çevre sorunlarına ve nihayetinde ekolojik bir krize neden olmuştur.

Ekolojik kriz, başta BM, AB, OECD gibi küresel ve bölgesel uluslararası örgütler ile devletlerin ve hükümet dışı örgütlerin öncelikli gündemi arasında yer almaktadır. Ekolojik krizle mücadelede bu aktörlerin katılımıyla her yıl düzenli olarak toplanan iklim konferanslarının ağırlık noktasını sürdürülebilir kalkınma

⁷³⁴ Mustafa Eray Eren, **American Radical Environmental Fiction...**, Master Tezi, Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, Department of American Culture and Literature, Ankara: 2019, s. 41-42.

⁷³⁵ Humphrey, s. 140.

⁷³⁶ Humphrey, s. 140., Bötticher, Mares, s. 383-384.

⁷³⁷ Hayes, Esler, Hayes, s. 167.

politikaları oluşturmaktadır. Çevresel sorunların olumsuz etkilerinin azaltılmasına odaklanan pragmatik çizgideki bu girişimlerden, kapitalizm ve küreselleşme karşıtlığı üzerinden yaptıkları sistem eleştirisi ile ayrılan radikal çevreciler, yaşanan ekolojik krizin müsebbibi olarak bizi bu aktörleri sorumlu tutmaktadırlar. Dolayısıyla radikal çevreci hareket ile pragmatik çevreci hareket arasında düşünsel ve/veya eylemsel bir uzlaşma ihtimali pek mümkün görünmemektedir.

Nitekim radikal çevrecilerin çevre sorunlarına karşı tutumu son derece köktenci (radikal) bir tutumdur. Radikal çevreci hareket, çevresel bir sorunla mücadele ederken, bu sorunu ekolojik kriz bağlamından bağımsız olarak değerlendirmeyip, bütünsel olarak ele alması ve bu bütünsel soruna neden olan asıl yapıyı hedef alması yönüyle ana akım pragmatik çevre hareketten stratejik olarak ayrılmaktadır. Bu doğrultuda her bir çevre sorunu bir diğerinin nedeni olarak görülmekte, bu sorunlarla tek tek mücadele etmek ya da sorunların olumsuz etkilerinin azaltılmasıyla meşgul olmak yerine, sorunlara neden olan sistemsel araçlarla topyekün mücadele edilmektedir. Böylelikle çevreye zarar veren endüstriyel ve kapitalist yatırım araç ve gereçleri olarak mülkiyet, ekotaj eylemlerinin hedefi haline gelmekte; ekotaj eylemleri, bu çatışmayı yaratan kapitalist egemenlerin araçları olan şirketlere yönelmektedir.

Tarihsel olarak bakıldığında ekolojik krize yol açan süreçte Sanayi Devrimi ve kapitalizmin başrol oynadığı görülmektedir. Günümüzde çevreci harekete yönelik tepkilerin öncelikle sanayi ve sermaye çevrelerinden gelmesi de bu nedenle şaşırtıcı değildir. Nitekim “çevreci terörizm” kavramı da çevrenin korunmasına yönelik çabaları görmezden gelen bu çevrelerin yalnızca kendi ekonomik menfaatlerini koruma düşüncesiyle “piyasaya sürdükleri” bir kavramdır⁷³⁸. Bu çevreler tarafından yürütülen lobicilik faaliyetleri ile radikal çevreci hareket, bilimsel ve teknolojik gelişmenin, ekonomik kalkınmanın, toplumsal refahın önündeki engel olarak gösterilmiştir. Sanayileşmeyi, küreselleşmeyi ve kapitalizmi temsil eden çevreler ile radikal çevreci hareket arasındaki bu gerilime bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

⁷³⁸ Aynı yönde Smith, “Ecoterrorism”, s. 570, 571.

Kapitalizm her şeyden önce devlet müdahalesinin son derece sınırlı olduğu serbest piyasa ekonomisine ve özel mülkiyet hakkının kutsallığına dayanmaktadır. Kriminolojide yapısal teoriler, serbest ekonomik sistemlerde mülkiyete karşı işlenen suçların yüksek oranda olduğu verisini sunmaktadır⁷³⁹. Bu veri ekotaja başvuran kişi ve grupların yapısal olarak kapitalist ülkelerde ortaya çıkmış olmalarını ve faaliyette bulunmalarını desteklemektedir.

D. Radikal Çevrecilerin Ekotaj ile Güttükleri Amaçlar

1. Çevreye Zararlı Yatırımları Durdurmak

Radikal çevrecilere göre çevresel sorunlar ve ekolojik kriz, Sanayi Devrimi'nin ve küresel kapitalist sistemin bir ürünü olduğundan, ekotaj eylemleri ile kapitalizm ve sanayileşmenin araçları hedef alınmaktadır⁷⁴⁰. Radikal çevreciler özel mülkiyeti bizatihi kirlilik sebebi olarak gördüklerinden, radikal çevrecilerin başkaldırısı temelde kapitalizme, özelde ise özel mülkiyetedir. Bu nedenle ekotaj, kural olarak eşyaya karşı gerçekleştirilmektedir. Zira ekotaj ile kişilerin zarar görmesi istenmemekte ya da son çare olarak başvurulacak bir yöntem olarak kabul edilmektedir⁷⁴¹.

Radikal çevreciler ekotaj eylemlerinin kısa ve uzun vadeli bazı amaçlara hizmet ettiğine inanmaktadırlar. Ekotaj eylemleri kısa vadede imar ve bayındırlık projelerinin masraflarını artırmakta, yatırımcılarının cesaretini kırmakta ve böylelikle yatırım süreçlerini yavaşlatmakta ve kimi zaman da durdurmaktadır. Ekotaj eylemleri uzun vadede ise toplumun derin ekoloji öğretisiyle şekillenmesine katkı sağlamaktadır⁷⁴². Nitekim radikal çevrecilerin hâkim inancı, belli bir politikayı

⁷³⁹ Dönmezer, **Kriminoloji**, s. 348.

⁷⁴⁰ Kushner, s. 118.

⁷⁴¹ Saygılı, 79,

⁷⁴² Paul Watson, "Raid on Reykjavik" in: *The Earth First! Reader*, (ed. John Davis), Salt Lake City: Gibbs Smith Publishing, 1991, ss. 28-33, s. 30-31.

etkilemekten ziyade “korku ve ekonomik zarar yoluyla çevreyi tahrip edenlerin davranışlarına son vermek”tir⁷⁴³.

Ekotörlerin kısa vadeli amaçlarının başında, kapitalist bir düşünceyle çevreyi sömürerek kar elde etmeyi amaçlayan her türlü ticari faaliyetin önlenmesi, işleyemez hale getirilmesi, zayıflatılması ve zorlaştırılması gelmektedir. Bu suretle çevre, uzun vadede içinde bulunduğu ekolojik krizden kurtarılacaktır⁷⁴⁴. Çevreye zarar veren özel ve kamusal proje ve faaliyetlerin hedef alınması suretiyle yatırımcıların mali yükünü artırmak ve böylelikle onları bu faaliyetten vazgeçirmek amacıyla ekotaja başvurulmasının ekolojik krizin çözümüne hizmet edeceğine inanılmaktadır⁷⁴⁵.

Radikal çevrecilerin başvurduğu ekotaj, çevreyi tahrip eden şirketleri önemli maddi zararlara uğratmaktadır. Ekotaj ile hedef kişi ve kurumlara verilen maddi zararlar, beraberinde tali masraflara da yol açmaktadır. Örneğin, *The Association of Oregon Loggers*’a yönelik gerçekleştirilen ekotaj eylemi 60 bin dolar maddi zarara yol açarken, derneğin olay sonrası araştırma-soruşturma, güvenlik, hukuk ve sigorta kalemlerine yaptığı masraflarla bu zarar 100 bin dolara ulaşmıştır. Earth First!’ün yayınladığı rakamlara göre 90’lı yılların başında ekotaj eylemleriyle hedef kişi ve kurumlara verilen yıllık zarar 20-25 milyon dolar civarındadır⁷⁴⁶. Bir başka istatistiğe göre 1996 yılına kadar ABD ve Kanada’da gerçekleştirilen 600 ekotaj eylemiyle 100 milyon dolara yakın zarar meydana gelmiştir⁷⁴⁷. FBI’ın yayınladığı bir istatistiğe göre ise, 2003 ve 2008 yılları arasında mülkiyete karşı gerçekleştirilen ekotaj eylemleri sonucu 300 milyon dolar maddi zarar meydana gelmiştir⁷⁴⁸.

Bazı optimist düşüncelerin aksine ekotaj eylemlerinin gücü, bugüne kadar başta denizlerin ve havanın kirletilmesi olmak üzere çevreye verilen tahribatı

⁷⁴³ Paul J. Karasick, “Curb Your Ecoterrorism: Identifying the Nexus Between State Criminalization of Ecoterror and Environmental Protection Policy”, in: *Environmental Law and Policy Review*, Cilt: 33, Sayı: 2, 2009, s. 585., Garcia Hernandez, s. 307., Scarce, **Eco-Warriors**, s. 375.

⁷⁴⁴ Bondaroff, s. 2.

⁷⁴⁵ Saygılı, 78, 85. Bondaroff, s. 8.

⁷⁴⁶ C.M., s. 258.

⁷⁴⁷ Bondaroff, s. 1.

⁷⁴⁸ Danilovic, Manojlovic, s. 82., Brent Baldwin, “Wade’s War”, in: *Style Weekly*, 06.02.2008, <http://www.styleweekly.com/article.asp?idarticle=16293> (E.T.: 03.05.2018).

durdurmaya yetmemiştir. Ancak yine de, çevrenin tahribatında asli ve tali rolü olan kişi ve kurumlara ciddi oranda maddi zararlar verilerek, birel tahribatların kimi zaman durması kimi zaman da yavaşlaması sağlanmıştır⁷⁴⁹. Nitekim radikal çevrecilerin amacı, ilgili şirketlerin elde edecekleri kâr marjını olabildiğince aşağıya çekmek ve bu suretle çevreye zararlı yatırımları durdurmaya zorlamaktır⁷⁵⁰. Bu nedenle ekotajın, çevrenin korunmasına etkili bir şekilde katkı sağlayan, stratejik değeri olan bir eylem türü olduğuna inanılmaktadır⁷⁵¹.

2. Pragmatik Çevreci Hareketi Muhafaza Kılmak

Radikal çevrecilerin ekotaja başvurmalarındaki diğer bir amaç, çevreci hareket içerisinde radikal kutbu temsil etmek suretiyle, reform odaklı, uzlaşmacı, liberal grupları daha ılımlı göstermektir⁷⁵². Bu sayede pragmatik çevreci gruplar, politik süreç içinde marjinalleşme korkusu taşımadan daha sert bir muhalefet yapabilecekleri gibi, talepleri de daha kolay karşılık bulacak ve böylelikle yine çevrenin korunmasına hizmet edilmiş olacaktır⁷⁵³. Bilinçli ya da bilinçsiz ortaya çıkan bu durum “iyi polis kötü polis” stratejisine benzetilmiştir⁷⁵⁴. Elbette bu strateji, kamuoyunun pragmatik ve radikal çevrecilik taktiklerini ayırabildikleri ölçüde işe yarayacaktır. Aksi halde ekotaj taktiği, kamuoyunun ilgisini pragmatik taktiklere çekmenin aksine, çevrecilik hareketlerinin geneli bakımından ters bir tepki doğurma riski taşımaktadır⁷⁵⁵.

Radikal çevreciler, belli bir konuda lobicilik görüşmelerinin yürütüldüğü, yargı yoluna ya da sivil itaatsizlik eylemlerine başvurulduğu durumlarda, sorunun çözülebilmesi ve sürecin sekteye uğramaması adına stratejik olarak ekotaja

⁷⁴⁹ Bondaroff, s. 1.

⁷⁵⁰ Bondaroff, s. 2.

⁷⁵¹ Hayes, Esler, Hayes, s. 174.

⁷⁵² Bondaroff, s. 2, 8., Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 309., Scarce, **Eco-Warriors**, s. 7.

⁷⁵³ Killingsworth, Palmer, s. 206, 227. Filistin Kurtuluş Örgütü’nü uzlaşmacı bulan sertlik yanlısı Filistinlilerin 1987 yılında bugün birçok ülke tarafından terör örgütü olarak kabul edilen Hamas’ı kurması da benzer bir stratejiye örnek olarak gösterilebilir. <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/oral-calislar/hamas-bir-teror-orgutu-mudur-1109147/> (E.T.: 01.05.2018).

⁷⁵⁴ Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 309.

⁷⁵⁵ Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 310.

başvurmaktan vazgeçmektedirler⁷⁵⁶. Bu tür durumlarda mevcut girişimlerden olumlu sonuç alınması beklenir. Pragmatik çevreci gruplar tarafından başlatılan süreçlerin olumsuz sonuçlanması ya da sürüncemede kalması hallerinde ise, taktik olarak ekotaja başvurulacaktır.

3. Çevresel Sorunlara Yönelik Kamuoyu Oluşturmak

Radikal çevrecilerin ekotaja başvurmadaki kısa vadeli amaçları çevreye zarar veren yatırımların durdurulması iken, uzun vadeli amaçları ise kamuoyunda çevresel sorunlara yönelik farkındalık oluşturmaktır⁷⁵⁷. Radikal çevreciler gerçekleştirdikleri çarpıcı ve ilgi çekici eylemler ile medyanın ve kamuoyunun dikkatini çevre sorunlarına çekerek kamusal bir bilinç oluşturmaya hedeflemektedirler. Nitekim yapılan bazı ekotaj tanımlarında, ekotajın doğanın korunması yönünde bir bilincin oluşmasına yardım etmesi işlevine yer verilmektedir⁷⁵⁸.

Ekotaj eylemlerinin, uzun vadede toplumun derin ekoloji öğretisiyle şekillenmesinde etkili olacağına inanılmaktadır. Bu nedenle özellikle Greenpeace ve Sea Shepherd Conservation Society tarafından gerçekleştirilen ekotaj eylemleri, toplumsal farkındalık yaratacak ve lehe kamuoyu oluşturacak şekilde kurgulanmaktadır. Böylelikle radikal çevreciler, toplumsal farkındalığın oluşturulması konusunda kendilerini, şiddete başvurmayan, özgecil kahramanlar olarak göstermek suretiyle, medyanın ilgisini ve kamuoyunun sempatisini kazanmaktadırlar⁷⁵⁹. Bu imajın oluşturulmasında örneğin, balina avına çıkan gemileri engellemek için bedenleriyle set oluşturan aktivistlerin görüntüleri kullanılabilir⁷⁶⁰. Başka bir örnekte ise Pasifik okyanusunda gerçekleştirilen Amerikan nükleer füze denemelerine karşı Greenpeace tarafından organize edilen bir eylemde kullanılan “*Save the Whale or Don’t Make a Wave*” (Balinaları Korumak ya da

⁷⁵⁶ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 24.

⁷⁵⁷ Watson, “Tora! Tora! Tora!”, s. 40-41.

⁷⁵⁸ Saygılı, s. 59-60.

⁷⁵⁹ Bondaroff, s. 2, 3.

⁷⁶⁰ Hayes, Esler, Hayes, s. 175.

Dalga Yapma) sloganı uzun süre popülerliğini korumuştur⁷⁶¹. Bu eylemler kimi zaman medya huzurunda gerçekleştirilmekteyken, kimi zaman gerçekleştirilen eylemlere ilişkin kayıtlar medyayla paylaşılmaktadır⁷⁶².

İnce düşünülmüş, sembolik, akılda kalıcı ve aynı zamanda çarpıcı mesajlarla süslenmiş bir ekotaj eylemiyle medyanın ilgisini çekmeyi başaran radikal çevreciler, bu şekilde kamuoyunda çevre sorunlarıyla ilgili bir tartışma başlatabilecek, kamuoyunu eğitecek ve en önemlisi kamuoyunda oluşturulan farkındalığı arkasına almak suretiyle söz konusu yatırımların arkasındaki şirketleri ve politikacıları sıkıştırarak hesap vermeye zorlayabilecektir. Örneğin, “Newfoundland Fok Avı”na karşı Hayvan Refahı Uluslararası Fonu (IFAW) ve Greenpeace tarafından birlikte gerçekleştirilen eylemde kullanılan Brigitte Bardot’nun kucagındaki yumuşak beyaz tüylü kara gözlü fok kürkü ile arka planda yer alan kana bulanmış görüntüleri ve ellerinde tuttukları mızraklarla fok avcıları tasviri büyük bir ses getirmiştir⁷⁶³. Bu eylem sonucunda dünyadaki en büyük kürk pazarı olan Avrupa genelinde kürk ithalatı Avrupa Ekonomik Konseyi direktifleriyle yasaklanmıştır⁷⁶⁴.

1970’li yıllardan önce çevre sorunları konusunda ulusal ya da uluslararası hukuki düzenlemelerin sayısı son derece az iken, 70’li yıllardan sonra kendini gösteren çevrecilik hareketleriyle birlikte hukuki düzenlemelerin sayısında artış olmuştur⁷⁶⁵. Bu sürecin radikal çevrecilere diğer bir getirisi ise kamuoyundaki kredilerinin artması olmuştur.

Çevresel sorunlara yönelik kamuoyu oluşturmak, ekolojik krizle mücadelede insanların bilinçlenmesini sağlaması yönüyle önemli bir amaç teşkil etmektedir. Radikal çevreciler sembolik ekotaj eylemleriyle kamuoyunda bir sempati yaratarak çevresel sorunlara dikkat çekmektedirler. Bu taktiğin uzun vadede kamuoyunun

⁷⁶¹ Rex Wyler, **Greenpeace: How a Group of Ecologists, Journalists, and Visionaries Changed the World**, Vancouver: Raincoast Books, 2004, s. 57.

⁷⁶² Paul Watson, “Raid on Reykjavik” in: *The Earth First! Reader*, (ed. John Davis), Gibbs Smith Publishing, Salt Lake City: 1991, ss. 28-33, s. 30-31.

⁷⁶³ George Wenzel, **Animal Rights, Human Rights: Ecology, Economy and Ideology in the Canadian Arctic**, Toronto: University of Toronto Press, 1991, s. 48.

⁷⁶⁴ Bkz. 83/129/EEC, 28.03.1983 ve 85/444/EEC, 27.09.1985. Bondaroff, s. 4, dn. 12.

⁷⁶⁵ Saygılı, 78, 85.

derin ekoloji fikriyle şekillenmesine hizmet edeceğine inanılmaktadır. Dolayısıyla seçilecek hedefin kamuoyunda ters bir tepki yaratmamasına dikkat edilmektedir. Nitekim insanlara yönelik şiddet uygulanması kamuoyunda bizatihi bir tepkiye neden olacağından, ekotaj eylemleri yalnızca mülkiyete yönelmekte ve canlıların zarar görmesi tehlikesini en aza indirmek için eylem öncesi planlamalar yapılarak gerekli tedbirler alınmaktadır.

4. Politik Amaçlar

Doğanın korunması ile doğadan yararlanılması arasında bulunması gereken dengenin açık farkla doğa aleyhine bozulması karşısında radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarının ekotaja başvurularındaki amacın, politikacıları bu dezavantajlı durumu ortadan kaldıracak hukuki düzenlemeler yapmaya zorlamak olduğu belirtilmiştir⁷⁶⁶. Bu yönüyle radikal çevreci hareket bir devrim hareketi olarak değil, hükümet politikalarını ekolojik dengeyle uyum içinde kalmaya zorlayan bir hareket olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak radikal çevreci hareketin aşırı (extremist) politik amaçlar güden devrimci bir yönü de bulunmaktadır.

Radikal çevreci hareket içindeki hâkim inanışlardan biri de çevresel kıyametin çok yakında gerçekleşeceğidir. Bu tür kıyamet senaryoları genellikle dini saikli terörizmde içselleştirilen bir anlatıdır. Radikal çevrecilere göre de insanlık ancak bu kıyametin gerçekleşmesinden sonra doğayla uyum içinde yaşama durumuna geçecektir. Gerçekten de radikal çevreci hareket içindeki bir kesim, doğayla uyumlu yaşamın yalnızca taş devrinde mümkün olduğuna inanarak, insanlığı o devirlere geri döndürecek bir bombanın patlamasını ve ekolojik bir kıyametin gerçekleşmesini arzu etmektedir⁷⁶⁷. Radikal çevreci hareket içinde özellikle çevreci anarşist fraksiyon (anarcho-primitivism), teknolojik araç ve gereçlere yönelik ekotaj eylemleriyle teknolojiyi yok edip, bu kıyamet sürecini hızlandırmak istemektedir⁷⁶⁸.

⁷⁶⁶ Su, Yang, s. 545, 548.

⁷⁶⁷ Eugene Delgaudio, "Environmentalism: Violent and Non-Violent", in: *Vital Speeches of the Day*, Vol: 68, Iss: 18, Jul 1 2002, ss. 573-576, s. 575.

⁷⁶⁸ Liddick, s. 3.

Radikal çevreci hareket içinde yer alan diğer bir aşırı fraksiyon, ekolojik krize çare olmayan demokratik sistem yerine, dünyayı içinde bulunduğu ekolojik krizden kurtaracak çevreci bir otokrat yönetim anlayışı (*Öko-Autokratie*) getirmeyi amaçlamaktadır. Buna göre dünyanın sonunun ekolojik kriz ile geleceği senaryosu, ancak bu soruna çare olamayan demokratik yönetimlerin yerini ekolojik anlayışa dayalı bir otokrasinin alması ile önlenebilecektir⁷⁶⁹. Pötter'in "Çevreci-Diktatörlük" ("*Öko-Diktatur*") adını verdiği bu siyasal düzende, herhangi bir kanuna uyma zorunluluğu bulunmayan, parlamentoya hesap vermeyen, küçük bir grup tarafından yürütülen, şeffaf olmayan, antidemokratik ve şiddete dayalı bir olağanüstü hal rejimi söz konusudur⁷⁷⁰. Bu tür bir rejimde, hayati öneme sahip yaşamsal kaynakların azalması ya da doğal bir felaketin insanoğlunu hayatta kalma mücadelesine sokması halinde demokratik kurallar yürürlükten kalkar ve hayatta kalmayı sağlamak üzere temel haklar sınırlandırılabilir ya da tamamen kaldırılabilir. Ham maddeler ve gıda maddeleri belli bir plana uygun olarak dağıtılmak suretiyle kamusal yaşam sıkı bir şekilde kontrol altına alınır⁷⁷¹. Nitekim Bötticher/Mares de, insanı ve insanlığı olumsuz yönde değerlendirip, doğayı ve doğanın belli unsurlarını (kural olarak hayvanları) savunmayı ön plana çıkaran Biyomerkezcilik ve Derin Ekoloji yaklaşımlarına dayalı hareketleri, düşüncelerini zorla tatbik etmeye çalışmaları nedeniyle ekstremizm kategorisinde değerlendirmişlerdir⁷⁷².

2002 yılında verdiği bir demeçte Craig Rosebraugh, "ELF'nin kendini anarşist ve anti-kapitalist unsurları barındıran küreselleşme karşıtı hareketler içinde konumlandığını, derin ekoloji felsefesi ışığında sanayileşmenin çöküşünü hızlandırmak, zenginleri korkutmak ve devletin temellerini zayıflatmak için çalıştığını" ifade etmiştir⁷⁷³. Radikal çevrecilerin *Green Anarchy* adlı dergisinde de "anti-kapitalist ve devlet karşıtı faaliyetler", "anarşist direniş" ve "ekolojik direniş" adlı bölümlere yer verilmiştir⁷⁷⁴. Bu açıklamalar, radikal çevreci grupların aşırı yönlerini açığa vurmaktayken, ELF'nin yayınladığı rehberde yer alan "doğal

⁷⁶⁹ Humphrey, s. 140., Bötticher, Mares, s. 383-384.

⁷⁷⁰ Pötter, s. 23.

⁷⁷¹ Ibid.

⁷⁷² Bötticher, Mares, s. 383.

⁷⁷³ Leader, Probst, s. 40., Joosse, "Antiglobalization and Radical Environmentalism...", s. 41.

⁷⁷⁴ Joosse, "Antiglobalization and Radical Environmentalism...", s. 41.

Çevrenin zarara uğramasından kazanç sağlayan şirketlere ekonomik zarar verilmesi” maddesi, Amerikan kapitalist ekonomik sistemine karşı güdülen temel husumeti ve bu sistemin çevreye yönelik küresel boyutta bir tehdit teşkil ettiği inancını açıkça ortaya koymaktadır⁷⁷⁵.

⁷⁷⁵ Leader, Probst, s. 40.

V. ÇEVRECİ TERÖRİZM KAVRAMININ KRİMİNOLOJİ VE SUÇ POLİTİKASI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Çalışmamızda ele aldığımız radikal çevreci ve hayvan hakları hareketi, literatürde radikal (köktenci), ekstremist (aşırı) ve terörist sıfatları ile nitelendirilmiştir. Özellikle Anglo-Amerikan kaynaklarında bu kavramlar çoğu zaman birbiri yerine kullanılmıştır⁷⁷⁶. Kıta Avrupa'sında yapılan çalışmalarda ise bu kullanım, kavramların semantik (anlambilimsel) incelemesine yer verilmemesi ve kavramları birbirinden ayıran kriterlere dikkat edilmemesi nedeniyle eleştirilmiştir⁷⁷⁷. Biz de çalışmamızda radikal çevrecilerin kriminolojik özelliklerine uygun düşecek kullanımı tespit edebilmek için, bu kavramların başta kriminoloji olmak üzere diğer sosyal bilimlerde ifade ettiği anlamları ve birbirleri arasındaki farklılıkları ortaya koymaya çalışacağız. Ancak her üç kavramın da tanımı ve kapsamı konusunda bir uzlaşma bulunmadığından, bu kavramları birbirinden ayıran farklılıkların da kesin çizgilerle ortaya konulamadığını en baştan belirtmek isteriz⁷⁷⁸. Yine de bu alanda yapılan akademik çalışmalar, her üç kavramın da bazı öz niteliklere ve unsurlara sahip olduğunu göstermektedir.

Kavramlar arasındaki farklılıklara geçmeden önce, kavramların ortak özelliklerine kısaca değinmek gerekir. Bu kavramların ilk ortak özelliği kriminolojik olarak “normdan sapıcı davranış” teşkil etmeleridir⁷⁷⁹. Bunun yanı sıra kavramlar, terminolojik olarak siyaset bilimi ve ulusal ve uluslararası suç politikaları alanında

⁷⁷⁶ Bjelopera, s. 5.

⁷⁷⁷ Bkz. Böttcher, Mares, s. 384., Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 304.

⁷⁷⁸ Radikalizm ve ekstremizm kavramlarıyla ilgili kapsamlı bir doktora çalışması için bkz. Böttcher, **Radikalismus und Extremismus: Konzeptualisierung und Differenzierung zweier umstrittener Begriffe in der deutschen Diskussion**, Doktora Tezi, Leiden Üniversitesi, 24.05.2017.

⁷⁷⁹ Böttcher, Mares, s. 51., Wildfang, s. 57.

kullanılan politik terimlerdir⁷⁸⁰. Nitekim kimi zaman politik, dini, ideolojik, vb. nedenlerle bazı örgütlerin terör örgütü ya da bazı eylemlerin terör eylemi olarak adlandırılmasından kaçınıldığı, bu hallerde radikalizm ve ekstremizm kavramlarından türeyen sıfatlar tercih edilerek⁷⁸¹ radikalizm ile ekstremizm kavramlarının bir diğeri yerine kullanıldığı görülmektedir⁷⁸². Buna karşın bu üç kavramdan yalnızca terörizm kavramının ulusal ve uluslararası hukuki metinlere konu olması yönüyle hukuki bir niteliği bulunmaktadır⁷⁸³. Zira radikalizm ve ekstremizm kavramları geniş anlama sahip olan ve sınırları kanunlarla çizilmemiş, daha çok sosyal bilimlerde kullanılan dinamik kavramlardır⁷⁸⁴. Fakat bu durum yine de terörizmin literatürdeki kapsamının ve sınırlarının bizatihi açık ve net olduğu anlamına gelmemektedir. Zira bu üç kavramdan üzerinde en çok tartışma olanı, hiç şüphesiz terörizm kavramıdır.

Terörizm alanında yapılan kriminolojik çalışmalarda farklı terörizm türlerini ve davranışlarını yeknesak bir şekilde açıklayacak ve terörizmin potansiyel mağdurlarını koruyacak kriminolojik ve viktimolojik bir teori ile bunların bilimsel metodik uygulamasının bulunmadığı, buna karşın her bir davranış modeline özgü kriminolojik ve viktimolojik yaklaşımların uygulanması gerektiği kabul edilmektedir⁷⁸⁵. Bu bölümde radikalizm, ekstremizm ve terörizm kavramlarına, bu etiketlerin ve anlamlarının nasıl oluştu(ruldu)ğu üzerinde duran radikal kriminoloji teorisi ışığında yer verilecektir.

⁷⁸⁰ Melani Schröter, Björn Carius, **Vom politischen Gebrauch der Sprache**, Frankfurt/Main: Peter Lang, 2009, s.17., Bötticher, Mares, s. 51.

⁷⁸¹ Örneğin ABD’de Obama yönetimi süresince hükümet programlarında ve söylemlerinde “radikalizm” ifadesi yerine, bu ifadeyi de kapsayacak şekilde ve (bilinçli olarak) herhangi bir dini inanca ve dünya görüşüne atıf yapmayan “şiddet içeren aşırıcılık” (*violent extremism*) kavramı kullanılırken, Trump yönetiminde bu ifadenin kullanımından vazgeçilerek (*islamic extremism - radical islamic extremism*) ifadelerinin kullanılması tercih edilmiştir. Hendrik Hegemann, Martin Kahl, **Terrorismus und Terrorismusbekämpfung**, Wiesbaden: Springer, 2018, s. 98.

⁷⁸² Sebastian Wojciechowski, “Why Is It So Difficult to Define Terrorism”, in: *Polish Political Science Yearbook*, Vol. 38, 2009, ss. 58-72, s. 61.

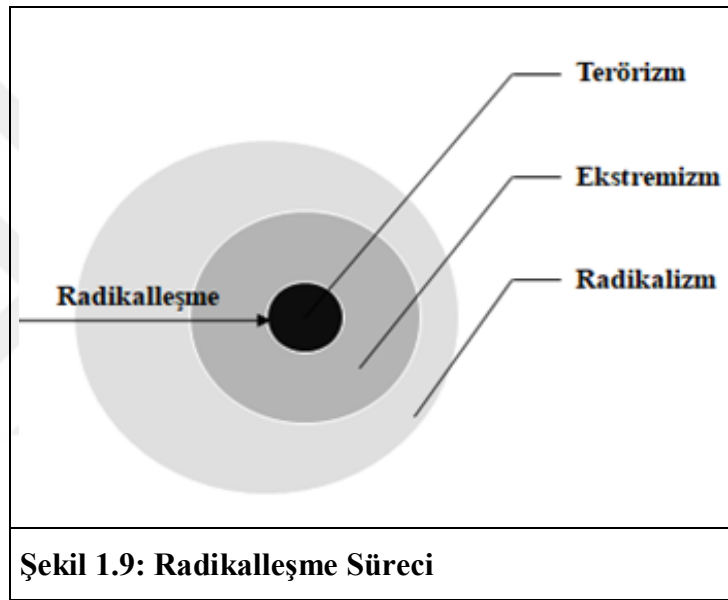
⁷⁸³ Ancak son yıllarda ekstremizm konusunda atılan küresel ve bölgesel adımlar da bulunmaktadır. Bkz. The Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism, G7 Taormina Statement on the Fight Against Terrorism and Violent Extremism, UN General Assembly 2016 Plan of Action to Prevent Violent Extremism. UN Security Council Resolution 2178 (2014).

⁷⁸⁴ Tom Mannewitz, Hermann Ruch, Tom Thieme, Thorsten Winkelmann, **Was ist politischer Extremismus?**, Frankfurt: Wochenschau Verlag, 2018, s. 6-7., Bötticher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 234.

⁷⁸⁵ Danilovic, Manojlovic, s. 65.

A. Radikalleşme Sürecine İlişkin Temel Kavramlar

Terörizm alanında yapılan kriminolojik ve suç politikasına yönelik çalışmalarda failin radikalleşmesi süreci genel olarak üç aşamada incelenmektedir. Çalışmamızın önceki bölümlerinde gerek bu süreçteki genel etmenlere gerekse radikal çevrecileri ekotaja başvurmaya iten nedenlere yer vermiştik. Bu bölümde ise radikalleşmenin evrelerinden olan radikalizm, ekstremizm ve terörizm kavramları incelenecektir. Bu sürece ilişkin yapılan çalışmalarda ilgili kavramlar arasındaki ilişki genel olarak şu şekilde ortaya konulmaktadır⁷⁸⁶:

Şekil 1.9: Radikalleşme Süreci

Belirtmek gerekir ki sosyal bilimler alanında başvurulmuş birçok kavramda olduğu gibi bu kavramların kapsamı ve sınırları üzerinde bir görüş birliği yoktur. Bu nedenle çalışmamızın bu kavramları kesin çizgilerle birbirinden ayırma gibi bir hedefi yoktur. Ancak olabildiğince bu kavramlara ilişkin literatürde öne çıkan görüşlere yer verilecektir. Daha sonra bu kavramların radikal çevreci harekete yönelik kullanımları ele alınacak ve en son bir değerlendirme yapılacaktır.

⁷⁸⁶ Bötticher, Mares, s. 54, 55., Benzer bir önerme için bkz. Miki Vohryzek-Bolden, Gayle Olson-Raymer, Jeffrey O. Whamond, **Domestic Terrorism and Incident Management**, Springfield: Charles Thomas Publisher, 2001, s. 8.

1. Radikalizm

Pragmatik çevreci hareketten, araç, amaç, eylem, strateji ve ideoloji yönleriyle ayrılarak kriminal alana yaklaşan ve çalışmamızda örneklem olarak ele aldığımız çevre ve hayvan hakları odaklı grupları literatürde en yaygın olarak tanımlayan sıfatların başında hiç şüphesiz “radikal” sıfatı gelmektedir. Kriminolojik anlamda radikal olan ile radikal olmayanın ve radikal olanların diğer radikallerden farkına ilişkin ayrımın yapılabilmesi için öncelikle bu kavramın ifade ettiği anlamın ortaya konulması gereklidir.

Sözlük anlamı itibariyle radikal sıfatı, olağan ve geleneksel olandan ya da mevcut kanılardan, alışkanlıklardan ve şartlardan ayrılan olay ve olguları nitelemeye, kimi zaman aşırı (*extreme*) sıfatıyla aynı minvalde kullanılmaktadır⁷⁸⁷. Radikal sıfatı, Latince’de kök anlamına gelen “*radix*” sözcüğünden türetilmiştir⁷⁸⁸. Ancak bu sözcükten türetilen radikalizm ve radikalleşme kavramları farklı anlamlara gelmektedir. Radikal sözcüğü “*kökten*” anlamına gelirken, radikalleşme ile “*şiddet eylemlerini desteklemeye veya gerçekleştirmeye uzanan düşünsel ve davranışsal süreç*” kastedilmektedir⁷⁸⁹.

Yabancı dillerde İng. “*radicalism*”, Alm. “*Radikalismus*”, Fr. ve Hol. “*radikalisme*” sözcükleri ile ifade edilen ve Türkçeye köktencilik olarak çevrilen radikalizm kavramı ise, bir hareketin toplumsal düzeni veya sistemi kökten reforme etme amacını ifade etmektedir⁷⁹⁰. Ancak bu amaç tek başına, radikallerin anayasal düzen düşmanı (*verfassungsfeindlich*) oldukları anlamına gelmemektedir. Bu halde artık ekstremizm kavramından bahsedilecektir⁷⁹¹.

⁷⁸⁷ Susanna Böhme-Kuby, **Extremismus, Radikalismus, Terrorismus in Deutschland**, München: Kyrill&Method Verlag, 1991, s. 23., Bötticher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 332., <https://www.merriam-webster.com/> (E.T.: 03.04.2019).

⁷⁸⁸ H. Brunner, N. Tanker, **Mesleki Latince**, Sayı 63, Ankara: Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yayınları, 1988, s. 143.

⁷⁸⁹ Matthias Ermert, **Der Extremismus im Strafrecht**, Herbolzheim: Centaurus Verlag, 2007, s. 19., Borum, “The Etiology of Radicalization”, s. 17. Radikalleşme kavramı için tekrar bkz. s. 104.

⁷⁹⁰ Bötticher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 334., Böhme-Kuby, s. 25.

⁷⁹¹ Ermert, s. 25.

Radikalizm kavramı politik olarak normal ve gündelik olmayan olay ve olguları nitelemede kullanılmaktadır⁷⁹². Fakat bu noktada normallikten ne anlaşılması gerektiği muğlaktır. Zira bugünün normaliyle geçmiş ve gelecekteki normalliğin değişken olduğu, örneğin terörist ve özgürlük savaşçısı retoriğinde olduğu gibi, bir zamanlar meşru olmayan bir hareketin günümüzde meşru kabul edilebilmesi karşısında bu tür sıfatların kesinliğinin ve güvenilirliğinin son derece zayıf olduğu her zaman göz önünde bulundurulmalıdır⁷⁹³.

Literatürün belirsiz ve tartışmalı kavramlarından olan radikalizm kavramı üzerinde uzlaşma sağlayacak bir tanım girişimi *Bötticher* tarafından şu şekilde yapılmıştır⁷⁹⁴: “Radikalizm, hiyerarşik yapılanan toplumlardan ve otoriter rejimlerden bireysel ve kolektif özgürlük gibi talepleri olan sosyo-politik hareketlerin siyasal doktrindir. Bu anlamda radikalizm, ana akım düşünce ve hareketlere, statükoya, ve oluşturduğu kurumlara karşı hasmane tavır sergileyen değişim (reform) hareketleridir.” Bu siyasi doktrine gericici politik kurumlar karşısında sol politik öğretinin liberal ve aydın kesiminin önderlik yaptığı ileri sürülmüştür⁷⁹⁵. 1815 Viyana Kongresi sonrası Avrupa’da oluşan aristokratik ve monarşik statükoya karşı bu kesimin önderliğinde gerçekleştirilen bağımsızlık, demokrasi, bireysel ve kolektif özgürlük mücadelelerini ateşleyen cumhuriyetçi ve ulusalcı reform hareketleri (1830 Temmuz Devrimi), devrimci bir siyasal doktrin haline gelmiştir. Bu doktrin, siyasi muhalifleri tarafından her ne kadar şiddet aracılığıyla gerçekleştirilen eylemler olarak anılsa da⁷⁹⁶, literatüre politik radikalizm olarak geçen bu hareket, esas olarak reform odaklı ve şiddete başvurmeyen bir hareket olarak tanımlanmaktadır⁷⁹⁷. Örneğin Kraliçe Victoria zamanı İngiltere’inde Jeremy Bentham ve taraftarları felsefi radikaller olarak anılmıştır⁷⁹⁸. Bu anlamda radikalizme, skolastik düşüncenin

⁷⁹² Bötticher, Mares, s. 51.

⁷⁹³ Uwe Backes, **Politischer Extremismus in demokratischen Verfassungsstaaten**, Wiesbaden: Springer, 1989, s. 63.

⁷⁹⁴ Astrid Bötticher, “Towards Academic Consensus Definitions of Radicalism and Extremism”, in: *Perspectives on Terrorism*, Vol. 11, No. 4, August 2017, ss. 73-77, s. 74-75.

⁷⁹⁵ Ancak belirtmek gerekir ki radikal hareket bizatihi liberal bir örgütlenme olmayıp, kurallara katı bağlılığın geçerli olduğu bir yapıya sahiptir. Bötticher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 335.

⁷⁹⁶ Cale, giriş bölümünden.

⁷⁹⁷ Bötticher, “Towards Academic Consensus...”, s. 74., Bötticher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 334., Ermert, s. 20.

⁷⁹⁸ Böhme-Kuby, s. 26.

kaldırılarak yerine insan merkezli bir sistem inşa eden Rönesans ve Aydınlanma düşüncesi veya klasik Alman felsefesi de örnek olarak gösterilebilir⁷⁹⁹.

Radikalizmin temelinde, bir kimsenin kendisi gibi hareket eden topluluklarla bir arada yaşayabileceği bir ortam talebi yatmaktadır. Radikal kişi bu talepte bulunurken, şiddete bir araç olarak başvurmaz, başkasını zorlamaz ve insanların tercihlerine saygı duyar. Toplumu kısmen ya da tamamen değiştirmek gibi bir hedef radikalizmde zorunlu olmadığı gibi, yönetenler ile yönetilenler arasında ortak bir kimlik yaratılması da zorunlu değildir. Bu bağlamda en yalın haliyle radikalliğe, kendini ekolojiye adayıp, pişmiş gıdalar yemeyi reddeden, tüm varlığını başkalarıyla paylaşıp bir karavanda yaşamayı tercih eden bir kişi profili örnek olarak gösterilebilir⁸⁰⁰. Aslına bakılırsa marjinal sözcüğü, radikal kavramını daha isabetli temsil ettiği gibi, şiddet eylemlerine giden süreci ifade eden radikalleşme kavramıyla karıştırılmasını da önleyecek niteliktedir.

Radikal hareketlerin özelliği, amaçlarına ulaşmak için barışçıl mücadele araçlarına başvurmak olduğundan, radikalizm kavramı, şiddete başvurma anlamına gelmemektedir. Şiddete başvurma konusu daha ziyade radikalleşme kavramı ile ilintili olduğundan, bu iki kavram birbirine karıştırılabilmektedir. Dolayısıyla radikalizmle ifade edilen esasen aktivizmdir⁸⁰¹. Ekstremistlerin aksine amaçlarına ulaşmak için aşırı araçlar seçmeyen radikaller, yine ekstremistlerin aşırıcılık kimliğini reddetmelerinin aksine radikal kimliklerini reddetmezler. Radikaller ekstremizmin ön alanında hareket etmekte olan gruplardır⁸⁰². Radikallik kullanılan araçta değil, düşünce ve ideolojide olduğundan, araç olarak şiddete başvurulduğunda artık ekstremizm safhasına geçilmiş olur. Nitekim radikalizm ile ekstremizmi ayıran temel kriter de şiddete başvurulmasıdır. Zira ekstremizmde, görüşlerin şiddet aracılığıyla topluma dayatılması söz konusudur⁸⁰³. Öte yandan radikalizmde şiddete

⁷⁹⁹ Böhme-Kuby, s. 27.

⁸⁰⁰ Bötticher, Mares, s. 56.

⁸⁰¹ Clark McCauley, Sophia Moskalenko, **Friction: How Conflict Radicalizes Them and Us**, Oxford: OUP, 2016, s. 215.

⁸⁰² Bötticher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 335.

⁸⁰³ UNDP Report, s. 25.

ancak istisnaen ve yalnızca pragmatik ve sembolik olarak (oturma eylemi, eşyaya yönelik şiddet) başvurulabildiği ifade edilmiştir⁸⁰⁴.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın radikalleşme ve ekstremizmin önlenmesine ilişkin 2016 yılında yayımladığı raporda, şiddet içermeyen radikal davranışların sistemi reforme etmede ve yenilikler getirmede topluma pozitif bir katkı sağlayacağı ifade edilmiştir⁸⁰⁵. Nitekim 1968 yılı öğrenci olayları Fransa'da ve dünyada otoriter yapıların ve kurumların sorgulanmasına, üniversite sisteminin demokratikleşmesine, yeni bireysel özgürlüklere, kadınların konumlarının güçlenmesine ve toplumsal geleneklerin gözden geçirilmesine zemin hazırlamıştır⁸⁰⁶. Radikallerin sistem içi, meşru hareket ve akımlar olduğunu gösteren bu tespit, ayrıca Durkheim'ın, "siyasi suçların sosyal gelişme için yararlı olduğu, işlevsiz hale gelen normlara uymamanın toplum için fayda sağlayabileceği, bu durumun bir sosyal değişme aracı olabileceği" düşüncesi ile de yakından ilgilidir. Nitekim bu noktada Durkheim, ABD'nin İngiltere'den bağımsızlığını kazanmasının aslında bir yönüyle vatana ihanet suçu teşkil ettiğine dikkat çekmiştir⁸⁰⁷. Bu durum literatürde, "*bugün terörizm olan yarın vatanseverlik olarak kabul edilebilir*" şeklinde ifade edilmiştir⁸⁰⁸. BM raporunda ayrıca, radikal hareketlere karşı alınan aşırı güvenlik tedbirlerinin, bu akım içerisindeki kişi ve grupları (radikalleştirerek) ekstremist örgütlerin kucağına ittiği tespitinde bulunulmuştur⁸⁰⁹.

2. Ekstremizm

Türkçeye aşırıcılık olarak çevrilen ekstremizm sözcüğü (*extremism*, *Extremismus*, *extrémisme*), bir şeyin sonunda, eşiğinde olan anlamına gelen Latince

⁸⁰⁴ Böttcher, "Towards Academic Consensus...", s. 75-76., Böttcher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 334-336.

⁸⁰⁵ Ibid., s. 24.

⁸⁰⁶ Kemal Tayfur, "Yeryüzü Çocukları", in: *Atlas*, Sayı: 244, Temmuz 2013, s. 56.

⁸⁰⁷ Dönmezer, **Kriminoloji**, s. 64, 65-66.

⁸⁰⁸ DeMond Shondell Miller, Jason David Rivera, Joel C. Yelin, "Civil Liberties: The Line Dividing Environmental Protest and Ecoterrorists", in: *Journal for the Study of Radicalism*, Vol.: 2, No.: 1, Spring 2008, ss. 109-123, s. 111.

⁸⁰⁹ UNDP Report, s. 21.

“*extremus*” kelimesinden türemiştir⁸¹⁰. Radikalizm kavramının aksine ekstremizm, bizatihi olumsuz bir anlamı ifade etmekte olup, damgalayıcı bir nitelikte kullanılmaktadır⁸¹¹.

Kriminolojik anlamda ekstremizm kavramı siyasi suçluluğun bir alt türü olarak “*kolektif hedefleri olan, bireysel ya da kolektif suçlu davranış*” şeklinde tanımlanmaktadır⁸¹². Bir diğer kriminolojik tanımında ekstremizm, “*belli bir sosyal gruba karşı, politik, ideolojik, ırki saikle ya da bir etnisiteye, dine karşı nefret ya da düşmanlık saikiyle işlenen ve sosyal olarak tehlikeliliği bulunan suçlar*” şeklinde tanımlanmıştır⁸¹³. Bu geniş tanımla nedeniyle ekstremizm kavramına daha ziyade güvenlik birimleri, soruşturma organları ve politikacılar tarafından başvurulmaktadır. Bunun nedeni, ülkelerin her politik şiddet failini ve fiilini çeşitli sebeplerden ötürü terörizm ve terörist olarak adlandırmak istememesidir. Ekstremizm kavramı bu noktada belli ölçüde esneklik sağlamaktadır⁸¹⁴.

Bir görüş ekstremizm kavramını tanımlarken failin özgürlükçü demokratik düzenle bağdaşmayan düşüncelerine vurgu yapmaktadır. Örneğin *Neumann*’ın ekstremizm ile kastettiği ideoloji, toplumun temel değerlerinin ve liberal demokrasinin dışında kalan, belli bir ırkın ya da dinin üstünlüğüne dayanan ve/veya demokrasi ve insan haklarını karşısına alan ideolojilerdir⁸¹⁵. *Martin*’e göre ekstremist ideolojinin başlıca özelliği, politik konularda radikal fikirlere sahip olmak ve muhalif ve farklı görüşlere tolerans göstermemektir⁸¹⁶. *Scruton*’a göre bu toleranssızlık, yalnızca karşıt görüşle ters düşmek şeklinde değil, aynı zamanda karşıt görüşü

⁸¹⁰ <https://en.wiktionary.org/wiki/extremus>, <http://www.tdk.gov.tr> (E.T.: 11.04.2019).

⁸¹¹ Petra Bendel, “Extremismus”, in: **Lexikon der Politik**, Band 7, (ed. Dieter Nohlen) München: C.H. Beck Verlag, 1995, s. 8384., Wildfang, s. 56., Bötticher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 8.

⁸¹² Bötticher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 188, 330, 336.

⁸¹³ Diana B. Baisagatovaa, Saken T. Kemelbekovb, Diana A. Smagulovaa, Aigul S. Kozhamberdiyevaa, “Correlation of Concepts “Extremism” and “Terrorism” in Countering the Financing of Terrorism and Extremism”, in: *International Journal of Environmental & Science Education*, Vol.: 11, No.: 13, 2016, ss. 5903-5915, s. 5908.

⁸¹⁴ Ayrıca bkz. Bjelopera, s. 8., Bötticher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 408.

⁸¹⁵ Peter R. Neumann, **Prisons and Terrorism: Radicalisation and De-Radicalisation in 15 Countries**, London: International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence, 2010, s. 12.

⁸¹⁶ Gus Martin, **Terrorism and Homeland Security**, Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2010, s. 4.

ortadan kaldırmaya yöneliktir⁸¹⁷. Ekstremizm kavramı, BM organları tarafından da toleranssızlık anlamında kullanılmaktadır⁸¹⁸.

Öte yandan ekstremizm tanımına, aşırı ideolojinin şiddet kullanılarak hayata geçirilmesi düşüncesini de dâhil eden görüşler bulunmaktadır. Örneğin Bötticher'e göre ekstremizm kavramı ile “*siyaseti, ortak iyiliğe ulaşmak için kamuoyu desteği arayan farklı çıkar grupları arasındaki barışçıl rekabet olarak değil de, bir üstünlük mücadelesi olarak anlayan, kitlesel şiddet ve kriminal davranışlarla saldırgan bir tutum sergileyen, topluma korku yayan karşıtçı (anti) hareketlerin içinde bulunduğu ideolojik pozisyon kastedilmektedir. Toplumdaki vatandaş ve yabancıları dost ve düşman olarak ikiye ayıran ekstremizm, kendinden ödün vermeyerek, alternatif yaşam tarzlarına ve görüş farklılıklarına tolerans göstermez. Sosyal düzeyde otoriter hareket eden ekstremistler, kamu gücüne kavuştuklarında totaliter bir rejim uygulurlar. Uyuşmazlık çözüm metodu olarak şiddeti yüceltir, anayasal devlete, çoğunluğa dayalı demokrasi anlayışına, hukuk devletine ve insan haklarına karşıdırlar*”⁸¹⁹. Yazar her ne kadar yapmış olduğu tanımda maddi bir unsur olan şiddete yer vermişse de, bunu ilk etapta şiddetin somut olarak gerçekleştirilmesi şeklinde değil, ekstremist düşüncenin demokratik araçlar yerine şiddet yoluyla hayata geçirilmesi düşüncesi olarak ifade etmiştir. Yazara göre ekstremizmde şiddetin yüceltilmesi ve meşrulaştırılması söz konusudur⁸²⁰.

Ekstremizmin daha geniş tanımlarında ise bu kavram açıkça maddi bir unsur olarak tanımlanmaktadır. Örneğin FBI'a göre ekstremizm, “*bağlı olunan belli bir ideolojiyi yüceltmek amacıyla suç teşkil eden eylemler gerçekleştirilmesi*” şeklinde geniş ifadelerle tanımlanmaktadır⁸²¹. Böylelikle ekstremizm, ideolojik düşüncelerin şiddet ya da şiddete çağrı yapılması suretiyle dışa vurulması olarak kabul

⁸¹⁷ Roger Scruton, **A Dictionary of Political Thought**, New York: Hill & Wang Publishing, 1982, s. 164.

⁸¹⁸ Resolution of the UN General Assembly on 09.12.1994, No: 49/60, The UN Security Council Resolution on 28.09.2001, No: 1373 (2001).

⁸¹⁹ Bötticher, “Towards Academic Consensus...”, s. 74.

⁸²⁰ Bötticher, “Towards Academic Consensus...”, s. 75-76., Bötticher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 334-336.

⁸²¹ Bjelopera, s. 8.

edilmektedir⁸²². Bu anlamı ifade etmek üzere şiddet içeren aşırıcılık (*violent extremism*) kavramı da kullanılmaktadır. Bu geniş anlamıyla ekstremizm, ABD’de gerek ulusal düzeydeki terör olaylarını (*domestic/homegrown terrorism*) gerekse uluslararası terörizmi kapsayacak şekilde bir çatı kavram olarak kullanılmaktadır⁸²³.

Ekstremizm kavramı üzerinde bir uzlaşa bulunmasa da, bu noktada bazı genel kabuller üzerinden ekstremizm kavramının radikalizm ve terörizm ile karşılaştırması yapılabilir. Radikalizmde anlayış ve çeşitlilikten bahsedilebilirken, ekstremizmde yönetenler ve yönetilenler arasında ortak bir kimliğin olduğu, homojen bir toplum düzeni kurma ideolojisi ve bu düzenin sağlanması için toplumun tamamına yönelik bir boyun eğdirme söz konusudur⁸²⁴. Radikalizmin aksine ekstremizm, uyumsuzlukların çözümünde barışçıl çözüm yolları aramaz. Radikalizm anayasal ve politik sistem içinde özgürlükçü bir hareket olup, mevcut sistemi reforme etme amacı güderken, ekstremizm anayasal ve politik sistemin dışında bir hareket olup, bu sistemi şiddet aracılığıyla ortadan kaldırıp yerine kendi sistemini kurmayı hedefler⁸²⁵. İdeolojik, politik (sağ, sol), dini, vs. ekstremizm hareketlerinin kurmak istediği sistemin ortak özellikleri, toplumsal ve siyasal farklılığa ve çeşitliliğe, çoğulculuğa, evrensel insan haklarına, milli egemenlik anlayışına karşı, köktenci, tekçi ve anti-demokratik olmasıdır⁸²⁶.

Özetle ekstremizmin aksine radikalizmin, demokratik uzlaşya daha açık ve yakın olduğu, bu nedenle demokratik sistemlerin ve çoğulcu toplumların, dogmatik ideolojik kabulleri olan ekstremizme nazaran radikalizmi, karşılıklı tavizlerle absorbe etmeye daha yatkın olduğu söylenebilir⁸²⁷. Nitekim BM Kalkınma Programı raporunda şiddet içermeyen radikal davranışların, sistemi reforme etmede ve yenilikler getirmede topluma pozitif bir katkı sağlayacağı ifade edilmiştir⁸²⁸. Keza

⁸²² Southers, s. 4.

⁸²³ Bjelopera, s. 8., Neumann, s. 12., Bötticher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 223.

⁸²⁴ Bötticher, Mares, s. 58.

⁸²⁵ Ermert, s. 25., Borum, s. 17., Bötticher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 336, vd.

⁸²⁶ Borum, s. 17., Bötticher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 336, vd.

⁸²⁷ Bötticher, “Towards Academic Consensus...”, s. 76.

⁸²⁸ UNDP Report, s. 24.

AIHM'in ifade özgürlüğüne ilişkin yerleşmiş içtihatları da bu çıkarımı desteklemektedir⁸²⁹.

Buna karşın ekstremizm ile terörizm arasındaki bağın radikalizm ile terörizm arasındaki bağdan daha güçlü olduğu görülmektedir. Zira terör eylemleri, insanların tâbi kılınmak istendiği aşırı dünyâ görüşlerine dayanmaktadır⁸³⁰. Bu noktada ekstremizmin, terörizmin düşünsel yönü, yani manevi unsuru olduğunu, diğer bir deyişle terörizmdaki saik ve amacın ekstremizmi ifade ettiğini söylemek kanaatimizce yanlış olmayacaktır⁸³¹. Nitekim her iki kavrama ilişkin temel ve tetikleyici nedenler ile radikalleşme süreçlerinin benzer olması dolayısıyla ekstremizm ve terörizm siyasi suçluluğun bir türü olarak kabul edilmektedir⁸³².

Ekstremizm ve terörizm kavramları arasındaki fark ise şu şekilde ortaya konulabilir. Ekstremizm, terörizmin ana fikri ve amacıdır. Ancak tek başına suç değildir⁸³³. Zira ekstremizmde şiddete başvurulması söz konusu olabilirse de, böyle bir zorunluluk her zaman bulunmamaktadır⁸³⁴. Bu yönüyle ekstremizm, terörizmden önce gelen, demokratik düzenin alt edilmesine yönelik “şiddetle bağıntılı bir stratejiyi” ifade ederken; terörizm ise ekstremist ideolojinin gerçekleştirilmesinde araç olarak başvuru şiddet yöntemlerini ifade eder⁸³⁵. Şu halde ekstremizmi, terörizmin manevi unsuru; başvuru şiddet eylemlerini ise terörizmin maddi unsuru olarak tarif etmek mümkündür⁸³⁶. Bu noktada bazı yazarlar, terörizm kavramını

⁸²⁹ AIHM, şiddete başvurmamak, şiddete çağrı yapmamak, şiddete tahrik ve teşvik etmemek, şiddeti övmemek şartıyla toplumun bir kesimi açısından kızdırıcı, şok edici, saldırgan, rahatsız edici, tiksindirici ve çarpıcı düşüncelerin, açık fikirliliğin, hoşgörünün ve çoğulcu demokratik toplumların gereği olduğunu ve ifade özgürlüğü kapsamında kaldığını kabul etmektedir. Bkz. Handyside v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 5493/72, Tarih: 07.12.1976, para. 49. Gündüz v. Türkiye, Başvuru No: 35071/97, Tarih: 04.12.2003, para. 37. Buna karşın barışçıl protesto gösterileri sırasında bir kişinin şiddet eylemine başvurusu halinde, kolluk kuvvetlerinin toplantı özgürlüğüne müdahalede bulunması kural olarak uygundur. Gülcü v. Türkiye, Başvuru No: 17526/10, Tarih: 19.01.2016, para. 116.

⁸³⁰ Southers, s. 4.

⁸³¹ Benzer yönde krş. Alpaslan, **Tedhişçilik**, s. 3-9.

⁸³² Frank Neubacher, **Kriminologie**, 3. Auflage, Baden-Baden: Nomos Verlag, 2017, s. 188, 189.

⁸³³ Staniford, s. 41.

⁸³⁴ Wildfang, s. 58.

⁸³⁵ Böttcher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 279., Ronald Wintrobe, **Rational Extremism – The Political Economy of Radicalism**, Cambridge: CUP, 2006, s. 5-6., Baisagatovaa, Kemelbekovb, Smagulovaa, Kozhamberdiyevaa, s. 5911.

⁸³⁶ Benzer yönde krş. Alpaslan, **Tedhişçilik**, s. 3-9.

ideolojik amaca, terör sözcüğünü ise başvurulana şiddet eylemlerine atfederek, terörizm ve terör kavramları arasında ayırma gitmektedirler⁸³⁷. İşte bu ayırımdaki anlamıyla terörizm kavramı, ekstremizm kavramı ile örtüşmektedir. Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi bu durum, her teröristin ekstremist bir ideolojiyi benimseyerek radikalleşme sürecinden geçtiği anlamına da gelmemektedir. Zira failin devletle olan kişisel ihtilafı, terör örgütü üyesi olan yakınlarının çağrısı, heyecan ve statü arayışı ya da para kazanma isteği de kişileri ideolojik bir radikalleşme sürecinden bağımsız olarak terörist yapabilmektedir⁸³⁸.

Ekstremizm ve terörizm kavramları arasındaki diğer bir fark, terörizm kavramının aynı zamanda hukuki bir kavram olması ve bizzat bu kategoride yer alan suçların bulunmasıdır. Buna karşın hukuki bir kavram olmayan ekstremizmde, ekstremist olarak tanımlanan kişilerin işledikleri suçlar, ceza kanunlarında yer alan diğer (adi) suçlardır⁸³⁹. Bu nedenle ekstremizmin aksine terörizmin hukuken tespit edilebilme imkânı vardır. Buna karşın ekstremizm yalnızca politik bir kavramdır. Ekstremist düşüncenin her zaman terörizme yol açacağı söylenemez. Terörizmden söz edebilmek için ekstremist bir düşünceye dayalı olarak şiddet veya tehdit eylemine başlanması ya da bu tür bir eylemin planlanması gerekir⁸⁴⁰. Politik şiddet eylemlerinin hukuken terör eylemi olup olmadığı ise mahkeme kararı ile saptanacağından, böyle bir karar verilene kadar –özellikle somut olayın akabinde– söz konusu şiddet eylemleri bakımından ekstremizm kavramı kullanılabilir. Bu noktada da ekstremizm kavramı kamusal otoritelere, medyaya ve diğer ilgililere belli bir ölçüde esneklik sağlamaktadır. Zira ekstremist düşüncelerle gerçekleştirilen her eylem de terör eylemi değildir. Bu konuda literatürde verilen klasik örnekler arasında ekotaj eylemleri, kürtaj karşıtı grupların şiddet eylemleri, yabancı düşmanlığına ve nefrete dayalı şiddet eylemleri sayılmaktadır.

⁸³⁷ Bu ayrımlar hakkında bkz. Zafer, s. 11., Emek, s. 5.

⁸³⁸ McCauley, Moskalenko, “Toward a Profile of Lone Wolf Terrorists”, s. 73. Dolayısıyla bu ihtimaller literatürde ifade edilen “*Her terörist, ekstremist ve radikaldir. Her ekstremist radikaldir; fakat terörist değildir. Radikal ise ne ekstremist ne de teröristtir*” önermesini çürütmektedir. Bu önermeyi savunan görüşlerden Bötticher, Mares, s. 54, 55., Benzer bir önerme için bkz. Vohryzek-Bolden, Olson-Raymer, Whamond, s. 8.

⁸³⁹ Staniford, s. 41., Walker, s. 381.

⁸⁴⁰ Staniford, s. 41.

Öte yandan politik şiddete başvuran kişi ve örgütlerin ulusal ve uluslararası siyasete alet edilerek terörist olarak nitelendirilmesinden kaçınıldığı hallerde de ekstremizm kavramına başvurulması bilinen bir durumdur. Ekstremizm kavramına pragmatist bir işlev yüklenmesi, bu kavramın sınırları belli ve özgün bir olguyu net bir şekilde tarif edebilme yeteneğinden uzaklaştırmaktadır. Keza kategorik olarak da ekstremizm kavramının karmaşıklığı, bu kavrama bir yandan belli bir ideolojik anlam verilmesi, diğer yandan ise bu ideolojinin şiddet yoluyla hayata geçirilmesinin kastedilmesinden kaynaklanmaktadır. Hatta bu son halde dahi ekstremizm kavramına bir görüşün terörizmi de kapsayacak çatı bir kavram olarak başvurulması, diğer bir görüşün ise bazı politik şiddet eylemlerini terörizmin dışında bırakacak şekilde kullanması, kavramın içerik ve kapsamını belirsiz bırakmaktadır.

Sonuç olarak özetlemek gerekirse, radikalizm ve ekstremizm kavramları ilk etapta strateji ve ideoloji gibi düşünsel olguları nitelemektedir. Bu noktada, belli bir sosyal, hukuki, politik veya ekonomik bir sorunu, tüm sebepleriyle ve yönleriyle eleştiren, çözüm olarak kökten (radikal) bir değişiklik öngören ve bu değişikliği (prensip olarak) şiddet içermeyen araçlarla savunan tavır ve davranışlar *radikal* olarak nitelendirilmektedir. Bu kökten değişimin dayandığı ideolojinin, özgür demokratik düzenin temel gereklerine aykırı olması halinde ise *ekstremizmden* bahsedilecektir. Zira radikalizmin aksine ekstremizmin sistem dışı olarak kabul edilmesi, benimsediği değerler sisteminin demokratik düzenle bağdaşmamasından kaynaklanır. Ekstremist ideolojinin şiddet yoluyla uygulamaya geçirilmesi halinde ise *terörizm* söz konusu olacaktır. Radikalizm ve ekstremizm kavramları, kriminoloji ve siyaset bilimi gibi sosyal bilimlerde kullanılan ve hukuken tanımlanmayan kavramlar olduğundan, bir şiddet eyleminin hukuki nitelendirmesi ancak terör suçu ya da adi suç şeklinde olabilir. Ancak bu noktada ekstremist bir düşünceyle gerçekleştirilen her eylemin de –yukarıda verdiğimiz örneklerdeki gibi– terör suçu olduğunu söylemek mümkün değildir. Ülkemiz terör ceza hukuku sisteminde de böyle bir durum söz konusudur. Bu noktada belirleyici olan, eylemin meydana geldiği ülkenin ceza kanunudur. Kriminolojik anlamda terörizmin kavramsal olarak öne çıkan özelliklerini bu bölümde ortaya koyduktan sonra, terörizmi hukuki açıdan ilerleyen bölümlerde ele alacağız.

3. Terörizm

a. Kavram

İngilizce’de “terror-terrorism”. Fransızca’da “terreur-terrorisme”, Almanca’da “terror-terrorismus” sözcükleri ile ifade edilen terör ve terörizm kelimelerinin kökeni, Latince’de korku ve korkutmak anlamına gelen “terror-terrere” sözcüklerine dayanmaktadır⁸⁴¹. Bu sözcük tarihsel olarak ilk kez M.Ö. 105 yılında Germen kabilesi *Cimbrilerin* Roma’ya yaptıkları saldırıları ifade etmek üzere “terror cimbricus” deyiminde kullanılmış, daha sonra Fransız Devrimi sırasında *Robespierre* tarafından yürütülen ve Terör Dönemi/Konvansiyon Dönemi olarak adlandırılan dönemde Jakobenlerin sistematik olarak uyguladıkları devlet terörünü ifade etmek üzere *terror cimbricus*’a atfen –fakat bu kez olumlu bir anlamda⁸⁴²- kullanılmıştır⁸⁴³. 19. yüzyılda yaşanan siyasi gelişmeler sonrasında terörizm sözcüğünün, yalnızca devletin vatandaşlarına karşı uyguladığı şiddeti değil, bireylerin veya siyasi grupların devlete karşı uyguladıkları şiddeti de ifade edecek şekilde kullanılması, *Sergey Nechayev*’in 1869 yılında kurduğu “*People’s Retribution*” (Halkın İntikamı) adlı örgüt kapsamında kendisini terörist ilan etmesiyle başlamıştır⁸⁴⁴.

Oxford sözlüğünde terörizm, siyasi amaçlara ulaşmak için özellikle sivillere karşı hukuka aykırı korku ve şiddet kullanımı olarak tanımlanmıştır⁸⁴⁵. Türk Dil Kurumu ise yabancı kökenli olan bu kavramın Türkçe karşılığı olarak “yıldırımcılık” sözcüğüne yalın bir şekilde yer vermekle yetinmiştir⁸⁴⁶. Bu sözcüğün sınırlı da olsa

⁸⁴¹ Zafer, s. 9., Emre Öktem, “Uluslararası Hukukta Terörizm: Tanım Sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri”, in: *İTİCÜ Dergisi*, Sayı: 5, Yıl: 3, 2004, ss. 133-147, s. 133., Danilovic, Manojlovic, s. 66.

⁸⁴² Maximilien Robespierre’e göre terör, hızlı, şiddetli ve kararlı bir adaletten başka bir şey olmayıp, erdemin ortaya çıkışıdır. Bruce Hoffman, *Inside Terrorism*, New York: Columbia University Press, 2006, s. 3.

⁸⁴³ Southers, s. 2., Danilovic, Manojlovic, s. 68., Zafer, s. 14.

⁸⁴⁴ Danilovic, Manojlovic, s. 68-69. Keza İtalya’da Borgia’lar döneminde, İngiltere’de Cromwell döneminde, Rusya’da Devrim sırasında gerçekleştirilen sistematik şiddet eylemleri de devlet terörüne tarihi örnek olarak gösterilebilir. Öktem, “Uluslararası Hukukta Terörizm”, s. 133.

⁸⁴⁵ <https://en.oxforddictionaries.com/definition/terrorism> (E.T.: 03.05.2018).

⁸⁴⁶ <http://www.tdk.gov.tr/> (E.T.: 18.04.2019).

kullanıldığı görülmüştür⁸⁴⁷. Türkçe eserlerdeki diğer bir sınırlı kullanım, dehşet verme anlamına gelen Arapça kökenli tedhiş sözcüğüyle yapılmıştır. Terörizm alanındaki eski tarihli uluslararası sözleşmeler Türkçeye tedhiş ve tedhişçilik sözcükleriyle çevrilirken, yeni tarihli sözleşmelerin terör ve terörizm sözcükleri kullanılarak çevrildiği görülmektedir⁸⁴⁸. Kavramın uluslararası kullanımıyla uyumlu olması ve artık Türkçeye de yerleşmiş bir kavram olması nedeniyle biz de çalışmamızda terör/izm sözcüklerini kullanmayı tercih edeceğiz.

Terörizm sorunu günümüzde siyaset bilimi, psikoloji, sosyoloji, uluslararası hukuk, ceza hukuku, kriminoloji, uluslararası ilişkiler gibi birçok disiplinin ilgi alanına giren bir konu olduğundan⁸⁴⁹, kavramın birçok alanda farklı akademik tanımı mevcuttur. Bu tanımların, çoğu zaman kısaldıkça kapsamının genişlediği, uzadıkça da kapsamının daraldığının söylemek mümkündür. Uluslararası alanda üzerinde uzlaşılmış evrensel ve normatif bir terörizm tanımı henüz bulunmasa da, 1980 yılından itibaren terörizmin akademik tanımı üzerinde uzlaşma çalışmaları yapılmaktadır⁸⁵⁰. Schmid ve Jongman'ın 1988 ve 2002 yıllarında yüzden fazla terörizm tanımı üzerinde yaptığı inceleme sonucunda, terörizm tanımları içinde en çok zikredilen unsurların cebir-şiddet eylemi, eylemlerin siyasi amacı, korku-tehdit, mağdur-hedef ayırımı şeklindeki unsurlar olduğu ortaya konulmuştur⁸⁵¹. Biz de bu

⁸⁴⁷ Öztekin Tosun, “Yıldırancılık Suçlarına Karşı Neler Yapılabilir”, in: *Milliyet*, 19.3.1980.

⁸⁴⁸ Bkz. 1937 tarihli Cenevre Tedhişçiliğin Önlenmesine ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme (bu sözleşme yürürlüğe girmemiştir), 1977 tarihli Strasbourg Tedhişçiliğin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi, 2002 tarihli BM Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme, 2005 tarihli Varşova Terörizmin Önlenmesi Avrupa Konseyi Sözleşmesi. <https://www.tbmm.gov.tr/>, <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/> (E.T.: 02.05.2018).

⁸⁴⁹ Emek, v.

⁸⁵⁰ Bugüne dek yapılan 260 farklı terörizm tanımı için bkz. Joseph J. Easson, Alex P. Schmid, “Appendix 2.1: 250-plus Academic, Governmental and Intergovernmental Definitions of Terrorism”, in: **The Routledge Handbook of Terrorism Research**, (ed. Alex P. Schmid) London - New York: Routledge, 2011, ss. 99 -200.

⁸⁵¹ Söz konusu terörizm tanımları içinde en çok zikredilen 22 unsur ve oranı, sırasıyla, cebir-şiddet (%83,5), eylemlerin siyasi amacı (%65), korku (%51), tehdit (%47), psikolojik etkiler (%41,5), mağdur-hedef ayırımı (%37,5), amaçsal-planlı-sistemati-organize eylem (%32), eylem-taktik-strateji metotları (%30,5), olağanüstü kural ihlalleri (%30), baskı-zor kullanma-riayet (%28), propaganda (%21,5), keyfilik, gayri şahsılık, tesadüfi karakter (%21), siviller, savaşı olmayanlar, tarafsızlar, ilgisiz mağdurlar (%17,5), yıldırma-gözdağı verme (%17), mağdurların masumiyeti (%15,5), grup-hareket-organizasyon olarak fail (%14), semboliklik (%13,5), şiddetin hesap edilemezliği-öngörülemezliği-beklenmezliği (%9), gizlilik (%9), şiddetin mükerrerliği (%7), cezai karakter (%6), üçüncü kişilere yapılan talepler (%4) şeklindedir. Aynı kavramlar kullanılarak 2002 yılında yapılan başka bir araştırmada cebir-şiddet (%71), eylemlerin siyasi amacı (%60), korku (%22), tehdit (%41), psikolojik etkiler (%5,5), mağdur-hedef ayırımı (%25) gibi unsurlara terörizm tanımlarında yer

bağlamda terörizm tanımlarının vurguladıkları unsurlara göre ortaya konulmasının daha faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Terörizmin geniş kapsamlı tanımlarının başında, Amerikalı terörizm uzmanı Brian Jenkins'in "*politik değişimi etkilemek üzere şiddet kullanımı veya kullanma tehdidi*" şeklindeki tanımı gelmektedir⁸⁵². Bu tanım terörizmin en çok zikredilen unsurları olan "politik olma" ve "şiddet" unsuruna dayanmaktadır⁸⁵³. Alman siyaset bilimcisi Kailitz'in, "*politik şiddetin sistematik bir uygulaması*" şeklindeki terör tanımı, terör eylemine "sistematik olma" unsurunu eklemektedir⁸⁵⁴. Türk ceza hukukçularından Zafer'in, "...*mevcut siyasi yapıyı değiştirmek veya ortadan kaldırmak amacıyla sistematik olarak şiddet uygulanması*" şeklindeki tanımı da "sistematik politik şiddet" kategorisinde sayılabilir⁸⁵⁵. Bu tür tanımlar şiddet ve tehdidin yöneldiği hedefi belirtmeyip, yalnızca eylemin politik amacına odaklandıkları için kapsamı son derece geniştir. Zira bu tanımlarda terörizmin belirleyici olan unsurunun, hedeften ziyade başvuru araçları olduğu vurgulanmaktadır⁸⁵⁶. Bizce de terörizmin en temel unsuru, topluma korku yayan şiddet kullanımı veya kullanma tehdidi eylemleri olup, şiddete başvurmadan, şiddeti övmeden ve şiddet çağrısı yapmadan salt anayasal düzene aykırı bir ideolojinin savunulması, demokratik düzenlerin bir gereği olan ifade özgürlüğünün sınırları içinde kalmaktadır.

Terörizmin yapılan bazı tanımlarında, terör sözcüğünün etimolojik anlamı olan *korku ve dehşet* unsurunun ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Örneğin Cooper'ın "*insanların diğer insanlar üzerindeki kontrolü sağlamak ya da sürdürmek amacıyla*

verilme sıklığının azaldığı görülmektedir. Artışta olan unsurlar, siviller, savaşçı olmayanlar, tarafsızlar, ilgisiz mağdurlar (%22) ile grup-hareket-organizasyon olarak fail (%29) unsurları olmuştur. Leonard Weinberg, Ami Pedahzur, Sivan Hirsch-Hoefler, "The Challenge of Conceptualizing Terrorism", in: *Terrorism and Political Violence*, Vol.: 16, 2004, ss. 777-794, s. 781.

⁸⁵² Cale, s. 6.

⁸⁵³ Terörizmin tanımlanmasında başvuru unsurları ilişkin istatistikler için tekrar bkz. dn. 851.

⁸⁵⁴ Steffen Kailitz, **Politischer Extremismus in der Bundesrepublik Deutschland – Eine Einführung**, Wiesbaden, 2004, s. 30. Buna karşın tam tersi anlama gelecek şekilde politik şiddet uygulamalarını terörizmin bir alt kategorisi olarak kabul edilmesini Schmid yanıltıcı bulmaktadır. Alex P. Schmid, "Introduction", in: **The Routledge Handbook of Terrorism Research**, London - New York: Routledge, 2011, s. 5.

⁸⁵⁵ Zafer, s. 57.

⁸⁵⁶ Phillip W. Gray, "Leaderless Resistance, Networked Organization, and Ideological Hegemony", in: *Terrorism and Political Violence*, Cilt: 25, Sayı: 5, 2013, ss. 655-671, s. 656.

kasıtlı olarak ürettiği ağır korku” şeklindeki terörizm tanımı salt bu unsura dayanmaktadır⁸⁵⁷. CFR’nin terörizm uzmanlarından Bruce Hoffman’ın, “*siyasal değişim arayışında şiddet veya tehdit aracılığıyla korku yaratılması ve bu korkunun istismar edilmesi*”⁸⁵⁸ şeklindeki terörizm tanımı da, şiddet kullanımı veya kullanma tehdidi ile oluşan korku durumunu vurgulamaktadır. Keza Türk ceza hukukçularından Bayraktar’ın, “*toplumda belirli bir iktidara ya da siyasal amaca, baskı, korku, yılgınlık yaratarak erişmek için, sürekli şiddet hareketlerinin kullanılması*” şeklindeki tanımında da korku unsuru ön plandadır⁸⁵⁹. Türk siyaset bilimcilerinden Ergil de terörizmi, “*dehşet salmak için girişilen seçilmiş ve planlı eylem ve/veya eylem tehdidi*” olarak tanımlamaktadır⁸⁶⁰. Literatürdeki yüzlerce tanımı inceleyerek bu konudaki en geniş kapsamlı çalışmayı yapan Schmid, terörizm tanımları içerisinde geçen terör ifadesinin en yaygın şekilde, “*doğrudan mağdurlar ile aynı kimliği veya ortak değerleri paylaşan kişiler arasında herhangi bir ayırım gözetmeksizin, acımasız şiddet eylemleriyle korku, kaygı, endişe, panik yaratılması*” anlamında kullanıldığını ifade etmiştir⁸⁶¹.

Terörizmin en yaygın tanımlarında, dini, siyasi veya ideolojik saiklerle, sivillerin güvenliğine yönelik gerçekleştirilen ve korku yaratmayı amaçlayan şiddet eylemleri kastedilmektedir⁸⁶². Nitekim terör sözcüğü, gerek şiddet eylemleri ile yaratılan korku halini, gerekse korku halini yaratan şiddet eylemini ifade etmek üzere kullanılmaktadır⁸⁶³. Kanaatimizce bugün birçok terörizm tanımında yer verilen şiddet kullanımı veya kullanma tehdidi “*use or threatened use of violence*” ibareleri ile, terörizmin korku ve şiddet gibi iki temel unsuru, eşdeğer olarak suçun maddi

⁸⁵⁷ H.H.A. Cooper, “Terrorism - The Problem of Definition Revisited”, in: **Terrorism in Perspective**, Third Edition, (eds. Sue Mahan, Pamala L. Griset) Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2013, s. 18.

⁸⁵⁸ Hoffman, s. 41.

⁸⁵⁹ Bayraktar, **Siyasal Suç**, s. 3.

⁸⁶⁰ Doğu Ergil, “Terörizmin Mantığı ve Hedefi”, in: *ASBFD, Prof. Dr. Muammer Aksoy’a Armağan*, Cilt: XLVI, Ocak-Haziran 1991, s. 171.

⁸⁶¹ Alex P. Schmid, “The Revised Academic Consensus Definition of Terrorism”, in: *Perspectives on Terrorism*, Vol.: 6, No.: 2, 2012, ss. 158-159.

⁸⁶² Thalif Deen, “Politics: U.N. Member States Struggle to Define Terrorism”, in: *Inter Press Service*, 2005, s. 11.

⁸⁶³ Zafer, s. 9.

unsuruna yerleştirilmiştir⁸⁶⁴. İkinci bölümde ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, Türk mevzuatında bu unsurların birbirine alternatif seçimlik hareketler olarak değil, birbirine bağlı hareketler olarak kabul edildiğini belirtmek isteriz.

Terörizm tanımında *hedef* unsuruna yer veren tarihçi Walter Laqueur, “*politik amaçlara ulaşmak amacıyla masum insanları hedef alan, gayri meşru*⁸⁶⁵ *şiddet eylemleri*” şeklindeki tanımıyla, terörün hedefinin devlet ve masum insanlar olduğunu vurgulamıştır⁸⁶⁶. Nitekim Schmid ve Richardson da, adi şiddet suçlarında hedef ile mağdurun aynı kişiler olduğunu, buna karşın terör suçlarında doğrudan hedef alınan mağdurların asıl hedef olmadığının altını çizmektedir⁸⁶⁷. Zira terörizmin amacı düşmanı alt etmek olmayıp, terör eylemleri aracılığıyla doğrudan mağdurlar üzerinden düşmana bir takım mesajlar verilmesidir⁸⁶⁸. Yine Schmid’in tespit ettiği bir diğer yaygın tanımda terörizm, “*sivilleri ve muharip olmayan kişileri hedef alan, propagandalarıyla hedef kitleler üzerinde psikolojik etkiler bırakan, hukuki ya da ahlaki sınırları bulunmayan doğrudan şiddet eylemleri*” olarak tanımlanırken, terörizmin ahlaki bir sınır gözetmediği vurgulanmıştır⁸⁶⁹. ABD Dışişleri Bakanlığı’nın 1999 yılında yaptığı, “*gizli ajanlar veya alt gruplar tarafından muharip olmayanlara karşı, hedef kitleyi etkilemeye yönelik, önceden planlanmış, siyasi saikli şiddet eylemleri*” şeklinde ifade ettiği terörizm tanımı ise, sistematik politik şiddet ile hedef unsurlarını bir araya getirmiştir⁸⁷⁰. Bu tanımda terör eylemlerinin taammüden, sistematik ve planlı bir şekilde gerçekleştirilen eylemler olduğuna dikkat çekilmiştir. Nitekim literatürde de terör eylemlerini, alelade şiddet

⁸⁶⁴ Nitekim Alman Yargıtay’ı da vermiş olduğu bir kararda, tehdit ve şiddet kavramlarının iç içe geçmiş kavramlar olduğunu belirtmiştir. Bkz. BGHSt 23, 49, 54. Laqueur ve Richardson da, tüm terörizm tanımlarının tek ortak özelliğinin şiddet kullanımı ve kullanma tehdidi olduğunu ifade etmiştir. Walter Laqueur, “Reflections on Terrorism”, in: *Foreign Affairs*, Vol. 65, No. 1, Fall 1986, ss. 86-100, s. 88., Louise Richardson, **Was Terroristen wollen – Die Ursachen der Gewalt und wie wir sie bekämpfen können**, Schriftenreihe Band 679, Bonn 2007, s. 28-30. Buna karşın Saul, şiddet kullanma tehdidinin daha az cezayı gerektiren bağımsız bir suç olarak düzenlenebileceğini, zira saldırı ile saldırı tehdidinin farklı ağırlıkta ihlaller teşkil ettiğini ileri sürmüştür. Saul, **Defining Terrorism in International Law**, s. 59.

⁸⁶⁵ Şiddet tekeline meşru olarak yalnızca devletin sahip olması nedeniyle, bu tanımın devlet terörü kavramını kapsam dışı bıraktığı ileri sürülmüştür. Cale, s. 6-7.

⁸⁶⁶ Walter Laqueur, **The New Terrorism**, Oxford: OUP, 1999, s. 72.

⁸⁶⁷ Schmid, “The Revised Academic Consensus Definition of Terrorism”, s. 158-159., Richardson, s. 28-30.

⁸⁶⁸ Richardson, s. 28-30.

⁸⁶⁹ Schmid, “The Revised Academic Consensus Definition of Terrorism”, s. 158-159.

⁸⁷⁰ Schmid, Jongman, s. 32-33., Southers, s. 2, 3., Cale, s. 8.

eylemlerinden ayıran unsurlar arasında, “politik saiklerle, sistematik ve taammüden uygulanan şiddet eylemleriyle aşırı korku yaratılması” ile “şiddet eyleminin doğrudan mağdurun ötesinde bir izleyici kitlesini etkilemeye yönelik uygulanması” sayılmaktadır. Bu nedenle terör eylemlerinde mağdur, tesadüfî ve semboliktir⁸⁷¹.

Özellikle çalışmamızda ele aldığımız dar anlamda ekotaj eylemleriyle yakından ilgili olan, terörizm tanımlarındaki hedef unsuruna ilişkin en önemli husus, terör eylemlerinin hedefi olarak mülkiyete yönelik gerçekleştirilen saldırılardır. Böyle bir unsura, yapılan her tanımda açıkça yer verildiğini söylemek güçtür. Akademik tanımlarda terör eylemlerinin hedef unsuru olarak daha ziyade masum sivillere (*non-combatants*) yer verilirken, bazı ülkelerin ve ulusal güvenlik birimlerinin terörizm tanımlarında açıkça mülkiyete yönelik saldırılara da yer verildiği görülmektedir⁸⁷².

Bu noktada bir görüş, şiddet kavramını yalnızca doğrudan insanlara yönelik gerçekleştirilen fiziksel güç kullanımı şeklinde tarif ederek eşyaya yönelik saldırıları şiddet kapsamı dışında bırakmaktadır⁸⁷³. Diğer bir görüşe göre ise eşyaya yönelik saldırılar da şiddet kapsamına girmektedir⁸⁷⁴. Bu görüşe yakın bir görüşte ise eşyaya

⁸⁷¹ Miller, Rivera, Yelin, s. 111-112.

⁸⁷² Nagtzaam, Lentini, s. 112.

⁸⁷³ Schmid, “The Definition of Terrorism”, s. 84., Vanderheiden, “Eco-Terrorism or Justified Resistance?”, s. 429., Danilovic, Manojlovic, s. 70., Rachel Monaghan, “Single-Issue Terrorism: A Neglected Phenomenon?”, in: *Studies in Conflict & Terrorism*, Cilt: 23, Sayı: 4, 2000, ss. 255-265., Monaghan, “Terrorism in the name of Animal Rights”, s. 160., Milligan, s. 110., Su, Yang, s. 536., Nagtzaam, Lentini, s. 115., Hayes, Esler, Hayes, s. 170. Tabii ki bu görüşü destekleyen radikal çevreci literatür için bkz. Scarce, **Eco-Warriors**, s. 12., Foreman, s. 121., Edward Abbey, **The Monkey Wrench Gang**, 1975, s. 18., Kriminolojik olarak eşyaya yönelik saldırıları şiddet kapsamı dışında bırakan görüşler için bkz. Neubacher, s. 200., Günther Kaiser, **Kriminologie**, Heidelberg: C.F.Müller Verlag, 1996, s. 697., Ulrich Eisenberg, **Kriminologie**, 6. Auflage, München: C.H.Beck Verlag, 2005, s. 660. *Demirbaş* da mala yönelik suçları şiddet suçları dışında ele almıştır. *Demirbaş*, **Kriminoloji**, s. 248. Alman Şiddet Komisyonu da şiddet kavramını, “*bir insanın bir diğer insanı hedef alan doğrudan fiziksel saldırısı*” şeklinde tanımlamaktadır. Gertrud Nunner-Winkler, “Überlegungen zum Gewaltbegriff”, in: **Gewalt. Entwicklung, Strukturen, Analyseprobleme**, (Herausgegeben von Heitmeyer, W. u.a.), Frankfurt, 2004, ss. 21-61, s. 21. Ayrıca Alman Federal Polis Teşkilatı (BKA) tarafından yayınlanan yıllık suç istatistiklerinde de, şiddet suçları arasında mülkiyete karşı işlenen suçlara yer verilmemektedir. Polizeiliche Kriminalstatistik BRD Übersicht Summenschlüssel 2017, s. 3. Eisenberg, s. 660. Öte yandan 1988 ve 2002 yıllarında Schmid ve Jongman tarafından terörizm tanımları üzerine yapılan araştırmada, terörizm tanımlarında mülkiyete yönelik şiddet eylemlerine açıkça yer veren bir tanım, istatistiklere yansımamıştır. Bkz. Weinberg, Pedahzur, Hirsch-Hoefler, “The Challenge of Conceptualizing Terrorism”, s. 781.

⁸⁷⁴ Schwind, s. 34., Posluszna, s. 6., Shevory, s. 194., Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 309., Erol Cihan, **Cebir Kullanma Cürmü**, İstanbul: İÜHF Yayınları No: 573, 1978, s. 78., Eugenio Florian, **Delitti contro la Liberta**, C. II, Kısım II, Milano, tarihsiz, s. 510’dan ve Pecoraro Albani Antonio, **Il Concetto die Violenza nel Dritto Penale**, Milano: 1962, s. 29-30’dan aktaran

yönelik saldırıların terörizm kapsamında değerlendirilebilmesi için toplum üzerinde korkuya neden olması gerekir⁸⁷⁵. Öte yandan bazı yazarlar terörizmi tanımlarken insanlara yönelik şiddetin yanında ayrıca ve açıkça eşyaya yönelik şiddeti de zikretmişlerdir⁸⁷⁶. Başka bir görüşte ise eşyaya yönelik saldırılar, insanlara fiziksel olarak zarar verecek başka bir eylemin öncüsü olarak gerçekleştirilmedikçe, terör eylemi olarak kabul edilemez⁸⁷⁷. Bir görüşe göre eşyaya yönelik uygulanan şiddetin bir yan neticesi olarak insana yönelik zararın terörizm eylemi olarak kabul edilebilmesi için, bu sonucun da failin kastı içinde yer alması gerekmektedir⁸⁷⁸. 2002 tarihli AB Terörizmle Mücadele Çerçeve Kararı'na göre, eşyaya yönelik şiddet eylemlerinin terör suçu olarak kabul edilebilmesi için, söz konusu eylemin insan hayatına yönelik bir tehlike arz etmesi veya büyük bir ekonomik kayba neden olması gerekliliği aranmıştır⁸⁷⁹. Bu kabul, 2008 tarihli AB Terörizmle Mücadele Çerçeve Kararı'nda da muhafaza edilmiştir⁸⁸⁰.

Eşyaya yönelik saldırıların niteliği konusundaki tartışmalar, ekotajın bir şiddet eylemi olup olmadığı ve daha da önemlisi terörizm kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği noktasında düğümlenmektedir. Bu konuda belli bir baskın görüş yoktur. Örneğin insan hayatına herhangi bir tehdit yaratmamak kaydıyla salt mülkiyete karşı gerçekleştirilen tahrip eylemleri, bazı yazarlara göre şiddet olarak kabul edilmezken, bazı yazarlar ise özellikle ALF ve ELF'nin ekotaj eylemlerini göz

Cihan, s. 63-64., Guillaume, *Terrorisme et droit international*, s. 304'den aktaran Öktem, "Uluslararası Hukukta Terörizm", s. 138., İçli, s. 294., Sarıtaş, s. 233.

⁸⁷⁵ Bohrer, s. 8.

⁸⁷⁶ Doğu Ergil, "Şiddetin Kültürel Kökenleri", in: *Bilim ve Teknik Dergisi*, 2001/2, s. 40., Jerrold M. Post, *The Mind of the Terrorist*, New York: St. Martin's Griffin, 2007, s. 3., Lothar Mikos, "Mediale und reale Gewalt", in: *Bürger & Staat*, Heft 3, 2018, s. 151, 153., Armin Pfahl-Traughber, "Das Gewaltverständnis der Autonomen", in: *Bürger & Staat*, Heft 3, 2018, 178.

⁸⁷⁷ Yazar bu noktada Nazi Almanyası'nda Yahudilere yönelik ağır insan hakkı ihlallerinin öncüsü olan sinagogların yakılması olayını (*Kristallnacht*) örnek göstermiştir. Jenny Teichman, "How to Define Terrorism?," in: *Philosophy*, Cilt: 64, Sayı: 250, 1989, ss. 505-517, s. 512.

⁸⁷⁸ Schmid, "The Definition of Terrorism", s. 84.

⁸⁷⁹ Çerçeve kararın 1/1-d maddesine göre terör suçu olarak kabul edilen hallerden biri de, "*Hükümete ya da kamusal tesislere, ulaşım hatlarına, bilişim sistemleri dâhil altyapı tesislerine, kıta sahanlığında bulunan sabit platformlara, kamusal alanlara ya da özel mülkiyete karşı insan hayatını tehlikeye sokan ya da büyük ekonomik kayıpla sonuçlanan geniş çaplı tahribata neden olma*" eylemleridir. Council Framework Decision on Combating Terrorism, Tarih: 13.06.2002, Sayı: 2002/475/JHA, md. 1/1.. *Official Journal L 164* , 22/06/2002 P. 0003 – 0007.

⁸⁸⁰ Bkz. Council Framework Decision on Combating Terrorism, Tarih: 28.11.2008, Sayı: 2008/919/JHA, başlangıç hükümleri md. 2.

önünde bulundurarak mülkiyete yönelik tahrip eylemlerini şiddet suçu; ve bu doğrultuda terör suçu olarak nitelendirmişlerdir⁸⁸¹.

Belirtmek gerekir ki ekotajın gerek şiddet gerekse terörizm olarak nitelendirilmesi noktasında yalnızca hukuki düzenlemelerin bağlayıcılığından bahsedilebilir. Hukuki anlamda ekotaj ikinci bölümde ele alınacaktır. Ancak yeri gelmişken bu noktada neden belli bir terörizm tanımı üzerinde uzlaşamayacağına kısaca değinmek gerekir.

b. Terörizmin Tanımı Sorunu

Terörizm kavramının, üzerinde herkesin mutabık olduğu, evrensel ve hukukten bağlayıcı bir tanımı bulunmamaktadır. Böyle bir uzlaşya gelecekte de muhtemelen ulaşılamayacağı kabul edilmektedir⁸⁸². Uluslararası alanda tek elden, bütünü kapsayan, hukuki bağlayıcılığı olan ve ceza hukuku yönünden bir terörizm tanımı yapmak yerine, 1963 yılından itibaren daha ziyade belli tür davranışları terör eylemi olarak tanımlama ve cezalandırmaya yönelik bütüncül olmayan sözleşmeler akdedilmesi suretiyle adımlar atılmıştır⁸⁸³. Bu sözleşmeler taraf devletlere genellikle,

⁸⁸¹ Danilovic, Manojlovic, s. 70.

⁸⁸² Nitekim Bassiouni'ye göre de, (ileride yer vermiş olduğumuz nedenlere atıfla) terörizmin evrensel bir tanımının yapılması çabası fuzulidir. M. Cherif Bassiouni, "A Policy-Oriented Inquiry of 'International Terrorism'", in: **Legal Responses to International Terrorism: U.S. Procedural Aspects**, (ed. M. Cherif Bassiouni), Dordrecht, Boston and London: Martinus Nijhoff Publishers, 1988, xv – xvi. Benzer yönde Laquer de, bu niteliklere sahip bir tanım yapılmaksızın terörizm çalışması yapılamayacağı fikrini anlamsız bulmaktadır. Bkz. Walter Laquer, **Terrorism**, New York: Weidenfeld and Nicolson, 1977, s. 5. Roche'ye göre de, bir tanım, belli bir değer yargısı ortaya koymamakta ve bu tanımla ahlaki ve ideolojik değerlendirmede bulunulmamaktadır. Bu nedenle bir tanımın doğru ya da yanlış olduğu yönünde bir çıkarımda bulunulamaz. Bunun yerine bilimsel bir tanımın sadece olguları düzene sokmadaki kullanışlılığından bahsedilebilir. Roberta Senechal de la Roche, "Toward a Scientific Theory of Terrorism", in: *Sociological Theory*, Vol. 22, No. 1, Theories of Terrorism: A Symposium, Mar. 2004, ss. 1-4, s. 1, dn. 2. Aksi görüşteki Gibbs'e göre, tanımın açıklığa kavuşturulmaması çıkılan yolu karartacaktır. Jack P. Gibbs, "Conceptualization of Terrorism", in: *American Sociological Review*, Vol. 54, No. 3, Jun. 1989, ss. 329-340, s. 329.

⁸⁸³ Diaz Paniagua, Carlos Fernando, **Negotiating Terrorism: The Negotiation Dynamics of Four UN Counter-Terrorism Treaties, 1997-2005**, City University of New York, 2008, s. 41. Örnek olarak şu uluslararası sözleşmeler gösterilebilir: "Hava Araçlarında İşlenen Saldırı ve Diğer Bazı Eylemlere İlişkin 1963 Tokyo Sözleşmesi, Sivil Hava Araçlarının Yasadışı Olarak Ele Geçirilmesinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 1970 La Haye Sözleşmesi, Sivil Havacılık Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 1971 Montreal Sözleşmesi, Sivil Havacılığa Hizmet Veren Havaalanlarındaki Yasadışı Şiddet Eylemlerinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 1988 Montreal Protokolü, Diplomatik Görevlileri Dâhil Olmak Üzere Uluslararası Korumadan Yararlanan Kişilere Yönelik Suçların Önlenmesi ve Bastırılmasına Dair 1973 New York Sözleşmesi, Rehin Alınmasına Karşı 1979 New York Sözleşmesi, Nükleer Malzemenin Fiziksel Olarak Korunmasına İlişkin 1980

belirli eylemlerin iç hukukta suç olarak kabul edilip cezalandırılması, bu suçlarla ilgili olarak siyasi nedenlerle iade istisnasının uygulanmaması ve adli işbirliği yapılması gibi yükümlülükler getirmektedir.

Belirtmek gerekir ki terörizm kavramı ile ilgili tanım sorunu, bu kavramın tanımının yapılamamasından değil, belli bir tanım üzerine uzlaşamamasından kaynaklanmaktadır. Nitekim akademi, saha uzmanları, devletler ve uluslararası örgütler tarafından bugüne dek yapılmış yüzlerce terörizm tanımı bulunmakta ve bu tanımlara her geçen gün bir yenisi daha eklenmektedir⁸⁸⁴. Aşağıda açıklanan nedenler, ayrıca Birleşmiş Milletler tarafından da evrensel bir terörizm tanımının yapılamayıpındaki nedenler arasında gösterilmektedir⁸⁸⁵.

Her ne kadar Laqueur, tüm terörizm tanımlarının tek ortak özelliğinin şiddet kullanma veya şiddet kullanma tehdidi olduğunu söylemiş olsa da⁸⁸⁶ -ki şiddet eyleminin salt mülkiyete yönelik olması konusu ayrıca tartışmalıdır-, terörizm kavramının, terör, gerilla savaşı, ulusal bağımsızlık hareketleri, komşu ülke topraklarının ilhakı, ayrılıkçılık, anarşizm, ayaklanma, vb. gibi çok geniş bir yelpazede yer alan şiddet eylemlerine uygulanabilirliğinin olması ve fakat bunlar arasında da net bir ayırım yapamaması, terörizmin ortak bir tanımı üzerinde uzlaşamamasının temel nedenlerinden biridir⁸⁸⁷. Öte yandan kimi muhalif siyasi gruplar kendi devletlerinin eylemlerini terörizm olarak niteleyerek devletin uluslararası toplumdaki itibarını sarsmak isterken, kimi devletler de başka bir devlette faaliyet gösteren yasadışı örgütlerin eylemlerini terörizm olarak değerlendirmekten kaçınarak, bu örgütlere uluslararası alanda meşruiyet

Viyana Sözleşmesi, Denizde Seyrüsefer Güvenliğine Yönelik Eylemlerin Önlenmesi 1988 Roma Sözleşmesi, Terörist Bombalama Eylemlerinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 1997 Sözleşmesi, Terörizmin Finansmanının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 2000 New York Sözleşmesi” Öktem, “Uluslararası Hukukta Terörizm”, s. 135.

⁸⁸⁴ Wojciechowski, s. 59., Danilovic, Manojlovic, s. 69. Terörizm ile ilgili her yıl binlerce yeni akademik çalışma yayımlanmaktadır. Bugün itibarıyla Google arama motorunda “terrorism” anahtar kelimesi kullanıldığında ortaya yaklaşık 164 milyon sonuç çıkmaktadır. Bu sonuç dahi tek başına, belki yüz binlerce farklı bakış açısının bir potada eritilerek terörizmin tanımı üzerinde uzlaşa sağlanması ihtimalinin ne kadar zor olduğunu göstermektedir.

⁸⁸⁵ Wojciechowski, s. 63.

⁸⁸⁶ Walter Laqueur, “Reflections on Terrorism”, s. 88.

⁸⁸⁷ Wojciechowski, 59, 64.

kazandırmaya çalışmaktadırlar⁸⁸⁸. Bu noktada “*tehlike sana yönelikse beni ilgilendirmez - benim yararına ise tehlike söz konusu değildir*” şeklindeki yaklaşım muhtemel bir uzlaşmayı engellemektedir⁸⁸⁹. Terörizm çalışmalarında sıkça karşılaşılan “*birine göre terörist olanın, diğeri için özgürlük savaşçısı olması*” sözü⁸⁹⁰, bu açmazı net bir şekilde ortaya koymaktadır⁸⁹¹. Bu açmaz, Birleşmiş Milletler Şartı’nda yer alan “halkların kendi kaderini tayin hakkı”ndan kaynaklanmaktadır⁸⁹². Kanaatimizce Lord Palmerston’ın uluslararası ilişkilere yerleştirdiği ulusal menfaatler paradigması değiştirilmedikçe, bu hususta uzlaşmaya giden yollar her zaman tıkalı kalacaktır. Diğer yandan medyanın ve hükümetlerin, kamuoyu oluşturmak, gündem değiştirmek, seçimlerde koz olarak kullanmak, vb. nedenlerle terörizm kavramına gereğinden fazla başvurmaları, bir taraftan bu kavramın içinin boşaltılmasına neden olurken, diğer taraftan bu tür sübjektif yaklaşımların terörizm tanımı üzerinde muhtemel bir uzlaşmayı zorlaştırdığı kabul edilmektedir⁸⁹³.

Terörizmin belli bir tanımı üzerinde uzlaşamamasının diğer bir nedeni olarak, terörizm tipolojisine her geçen gün yeni bir türün (örneğin, biyo-terörizm, siber terörizm, çevreci terörizm, yalnız kurt terörizmi (*lone wolf terrorism*), tarımsal terörizm (*agro-terrorism*), narko-terörizm, vs.) eklenmesi ve mevcut örgütlerin eylemsizliğe geçerek ortadan kalkması gösterilmektedir⁸⁹⁴. Bu durum ayrıca tüm bu farklı terörizm tür ve davranışlarını tek elden açıklayacak ve potansiyel mağdurlarını koruyacak kriminolojik ve viktimolojik teoriler üretilmemesine neden olmakta,

⁸⁸⁸ Öktem, “Uluslararası Hukukta Terörizm”, s. 137.

⁸⁸⁹ Nurullah Aydın, **Küresel Terör ve Terörizm**, Kum Saati Yayınları, 2009, s. 32.

⁸⁹⁰ Örneğin Taliban ve Usame Bin Ladin, Afganistan’daki Sovyet işgaline karşı CIA tarafından desteklendiklerinde özgürlük savaşçıları iken, daha sonra uluslararası terörizm listelerinde başı çekmişlerdir. Sami Zeidan, “Desperately Seeking Definition: The International Community’s Quest for Identifying the Specter of Terrorism”, in: *Cornell International Law Journal*, Vol. 36, Issue 3, 2004, ss. 491-496, s. 491.

⁸⁹¹ Sean Kendall Anderson, Stephen Sloan, **Assasins to Zelaots Terrorism**, Oxford: The Scarecrow Press, 2003, s. 1., A. Schmid, “Terrorism - the Definitional Problem”, in: *Case Western Reserve Journal of International Law*, No. 36, 2004, s. 397., Robert Kennedy, “Is One Person’s Terrorist Another’s Freedom Fighter? Western and Islamic Approaches to ‘Just War’ Compared”, in: *Terrorism and Political Violence*, Vol. 11, 1999, s. 1.

⁸⁹² Patryk Pawlak, **Understanding Definitions of Terrorism**, November 2015, s. 1. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/571320/EPRS_ATA\(2015\)571320_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/571320/EPRS_ATA(2015)571320_EN.pdf) (E.T.: 02.03.2020).

⁸⁹³ Wojciechowski, s. 60.

⁸⁹⁴ Wojciechowski, s. 62.

buna karşın her bir davranış modeline özgü bir kriminolojik ve viktimolojik yaklaşım ihtiyacı doğurmaktadır⁸⁹⁵.

Tanım üzerinde uzlaşıya varılamamasındaki bir diğer zorluk, tanımı yapacak sùjelerin kişisel hırslarını, sempatilerini veya duygularını bu sürece dâhil etmeleri durumudur. Bu anlamda belli bir tanım üzerinde sağlanacak uzlaş, ancak bu uzlaşıya katılacak aktörlerin, belli bir olayı, kişiyi ya da organizasyonu terör ve türevi sıfatlarla nitelendirirken, aynı değ er yargılarına sahip olmaları ve aynı perspektiften bakmaları halinde mümkün olacaktır⁸⁹⁶. Bu da ilgili makamların bilinçli ya da bilinçaltı siyasi, dini, ideolojik, etnik, kültürel ön kabullerine dayalı olacaktır⁸⁹⁷. Bu noktada Jenkins, “*terörizm olarak adlandırılan şey, bir kimsenin bakış açısına bağlıdır*” tespitiyle, sorunun göreceli doğ asına vurgu yapmıştır⁸⁹⁸. Schmid ise bu tespiti bir adım daha öteye götürerek, terörizm kavramına ilişkin farklı sosyal grupların farklı yaklaşımları olduğunu ileri sür÷lmüştür. Buna göre terörle mücadelede görevli otoriteler, bir yandan terörizmin mağduru olarak, diğer yandan terörle mücadelede aktör olarak hareket etmekte; toplum, terörizmi kınayan ya da destekleyen; teröristler, haklarını ve çıkarlarını savunmada ve taleplerini ileri sürmede bir yol olarak; akademi ise terörizme ilişkin mümkün olan en tarafsız yaklaşımı sergilemektedir⁸⁹⁹.

Keza terör eylemlerinde başvuru lan yöntem ve araçlar da, terörizmin tanımı konusunda uzlaş,ıyı zorlaştıran diğer bir etkidir. Yöntem olarak terörist bir saldırı, bir ya da birden fazla kimsenin hayatına ya da sağlığına yönelik olabileceğı gibi, bir kimsenin kaçırılmak ya da rehin alınmak suretiyle özgürlüğüne, belli bir şeyin (ör. eşyanın) tahrip edilmesine ya da kaçırılmasına (uçak kaçırma da olduğu gibi) yönelik de olabilir. Terör eyleminde kullanılan araçlar ise basit ateşli silahlardan kitle imha silahlarına ya da siber teknoloji araçlarının kullanılmasına kadar çeşitlilik gösterebilir. Bunun gibi terör eylemlerinin potansiyel mağdurları da, politikacılar,

⁸⁹⁵ Danilovic, Manojlovic, s. 65.

⁸⁹⁶ Danilovic, Manojlovic, s. 69., Wojciechowski, s. 62.

⁸⁹⁷ Vohryzek-Bolden, Olson-Raymer, Whamond, s. 6.

⁸⁹⁸ Brian Michael Jenkins, **The Study of Terrorism, Definitional Problems**, The Rand Corporation, California: Santa Monica, 1980, s. 10.

⁸⁹⁹ Schmid, Jongman, s. 116.

kamu görevlileri, güvenlik görevlileri, işadamları, kamuya mal olmuş kişiler ya da sıradan vatandaşlar olabilir⁹⁰⁰.

Değinilen bu hususlar, terörizm tanımı üzerinde evrensel bir uzlaşmayı zorlaştıran başlıca nedenlerdir. Hatta bazen bir ülkede resmi olarak birden çok ve farklı terörizm tanımının kabul edildiği bile görülmektedir⁹⁰¹. Terörizm tarihinde milat sayılabilecek 11 Eylül olaylarının yaşandığı ABD’de, terörizm kavramına ilişkin tek bir tanımın kabul edilmesinden ziyade, özellikle terörle mücadelede görevli farklı güvenlik ve istihbarat birimleri tarafından kendi görev alanları kapsamında, farklı olaylara uygulanabilecek birden çok tanım kabul edilmiştir⁹⁰².

Ayrıca terörizmin evrensel tanımıyla ilgili bir diğer sorun, böyle bir tanım normatif olarak yapılmış olsa dahi, bir uluslararası sözleşmenin ulusal kurtuluş mücadelesi-terörizm açmazında yukarıda belirtilen siyasi ve ideolojik nedenlerle

⁹⁰⁰ Wojciechowski, s. 63.

⁹⁰¹ Ayrıca bkz. Schmid, Jongman, s. 32-33.

⁹⁰² Roger Douglas, **Law, Liberty, and the Pursuit of Terrorism**, Michigan: University of Michigan Press, 2014, s. 48., Southers, s. 3, dn. 6. Örneğin federal düzeyde bir kanun olan PATRIOT Act kanununa göre terör suçu, “*cebir veya tehdit kullanmak suretiyle hükümetin sevk ve idaresini etkilemek ya da misillemede bulunmak üzere tasarlanmış bir suç*” şeklinde tanımlanmıştır. 18 U.S. Code § 2332b, (5) (A). Aynı kanunda yerel terörizm kavramı, yerel terörizm kavramı, “*ABD federal veya eyalet ceza kanunlarını ihlal etmek suretiyle insan hayatı üzerinde tehlike oluşturan veya siviller üzerinde cebir veya tehdit yaratmayı ya da kitlesel yıkım, suikast ve adam kaçırma suretiyle bir hükümetin politikasını veya faaliyetlerini etkilemeyi amaçlayan ABD sınırları içinde gerçekleşen eylemler*” olarak tanımlanmıştır. 18. USC. Para. 2331 (5). Ayrıca ABD Federal İdare Hukuku Kanunu’na göre terörizm, “*siyasi veya sosyal amaçlara hizmet edecek şekilde, bir gruba, halka ya da hükümete karşı tehdit ve zorlamada bulunarak, kişilere ya da mülkiyete karşı hukuka aykırı güç ve şiddet kullanımı*” şeklinde tanımlanmıştır. 28 C.F.R. §0.85. ABD Savunma Bakanlığı’nın, Dışişleri Bakanlığı’nın, Adalet Bakanlığı’nın, CIA’nin ve FBI’ın terörizm tanımları ise sırasıyla şu şekildedir: ABD Savunma Bakanlığı’na göre terörizm, “*devrimci örgütlerin, çoğunlukla siyasi ve ideolojik amaçlarla, devleti veya toplumu korkutma, gözdağı verme kastıyla insanlara ve mülkiyete karşı hukuka aykırı güç veya şiddet kullanma ya da kullanma tehdidi*”; ABD Adalet Bakanlığı’na göre, “*korkutma veya gözdağı verme suretiyle topluma veya gerek bu suretle gerekse suikast veya adam kaçırma suretiyle devletin davranışlarını etkilemeye yönelik şiddet suçları*”; ABD Dışişleri Bakanlığı’na göre, “*gizli ajanlar veya alt gruplar tarafından muharip olmayanlara karşı, hedef kitleyi etkilemeye yönelik, önceden planlanmış, siyasi saikli şiddet eylemleri*”; CIA’ya göre, “*yerleşik devlet otoritesi adına veya buna karşı, kişiler veya gruplar tarafından, doğrudan mağdurlardan daha geniş kitleleri korkutmaya yönelik siyasi amaçlı şiddet kullanımı veya tehdidi*”; FBI’ya göre, “*kişilere veya mülkiyete karşı ya da devlete ve topluma yönelik cebir veya korkutma suretiyle, sosyal ya da siyasi amaçlarla hukuka aykırı güç ya da şiddet kullanımı*”; İç Güvenlik Bakanlığı’na göre, “*insan hayatı için tehlike arz eden ya da önemli altyapı tesislerine ve kaynaklara zarar verebilecek ABD federal ya da yerel ceza kanunlarına göre suç teşkil eden, sivil halka yönelik cebir ya da tehdit suretiyle devlet politikalarını etkilemek için gerçekleştirilen eylemler, kitlesel imhalar, suikast ya da adam kaçırma*” olarak tanımlanmıştır. Schmid, Jongman, s. 32-33., Southers, s. 2, 3.

pratiğe geçirilemeyeceği gerçeğidir⁹⁰³. Son olarak tüm bu nedenlere bir de terörizm tanımının, devlet terörünü içerip içermeyeceği sorunu eklendiğinde, başlangıçta ifade ettiğimiz terörizmin tanımı konusunda gelecekte de bir uzlaşma olmasının muhtemel görünmediği iddiası boşa çıkmayacaktır. Terörizmin evrensel bir tanımı var olmadığı sürece de, şiddet eylemlerini gerçekleştiren örgütler, eylemlerinin terörizm tanımı dışında kaldığı savunmasına devam edeceklerdir⁹⁰⁴.

Kanaatimizce terörizmin tanımı üzerindeki uzlaşma sorunu buzdağının sadece görünen yüzüdür. Böyle bir evrensel uzlaşma olsa dahi, bu uzlaşma her yerde deva olmayacaktır. Böyle bir tanımın her ülkede yeknesak bir şekilde uygulanacağına ilişkin oluşturulan faraziye göz ardı edilen diğer hususlar, hukuka uygunluk nedenleri, kusur yeteneği, vb. gibi ceza sorumluluğunu etkileyen hallere ilişkin uygulamanın ülkeden ülkeye değişkenlik göstereceği gerçeğidir. Kişi hak ve özgürlüklerinin kapsam ve sınırının her ülkede farklı boyutlarda kabul edilmesi olağan olduğundan, tek bir terörizm tanımı kabul edilmiş olsa dahi, hukuka uygunluk nedenlerinin ülkeden ülkeye farklılık arz etmesi karşısında yine farklı cezai sorumluluk durumlarına ulaşılması kaçınılmaz olacaktır.

B. Radikal Çevreci Harekete Atfedilen Kavramlar

1. Çevreci Terörizm (*eco-terrorism*) Kavramı

a. Çevresel Terörizm (*environmental terrorism*) Kavramından Farkı

Yabancı literatürde radikal çevreci grupların ekotaj eylemlerini terörizm çatısı altında nitelendirmek üzere, çevresel terörizm ve çevreci terörizm kavramları kullanılmıştır⁹⁰⁵. Ancak belirtelim ki bu kullanım, özellikle eylemlerin hedefi bakımından farklı anlamlara gelen çevresel terörizm ile çevreci terörizm kavramlarının karıştırılmasına neden olmaktadır. Günlük dilde çevresel terörizm kavramı, toprak, hava ve su alanlarının aşırı kirlenmesini ifade etmek üzere

⁹⁰³ Wojciechowski, s. 64., BM Genel Kurulu'nun 59. Oturumu, Tarih: 02.12.2004, Sayı: A/59/565, para. 160.

⁹⁰⁴ Ökten, "Uluslararası Hukukta Terörizm", s. 137.

⁹⁰⁵ Vohryzek-Bolden, Olson-Raymer, Whamond, s. 140.

kullanılmaktadır⁹⁰⁶. Terminolojik olarak da çevresel terörizm kavramı ile “*gerek sembolik etkisinden dolayı gerekse insanlar üzerinde korku yaymak amacıyla hedef alınan çevresel kaynaklara karşı gerçekleştirilen bir terörizm yöntemi olarak hukuka aykırı güç kullanımı*” kastedilmektedir⁹⁰⁷. Keza çevresel terörizm kapsamında kullanılan diğer terörizm tiplerinden biyoterörizm ya da zirai terörizm (*agricultural terrorism*) kavramı ile de “*mevcut ya da genetiğiyle oynanmış bitkilerin ya da hayvansal hastalıkların kullanılması suretiyle tarımsal alanlara, tarım ürünlerine veya hayvanlara yönelik yapılan saldırılar*” kastedilmektedir⁹⁰⁸. Dolayısıyla bu kavram, kullanım amacına daha uygun düşmesi ve kavram karışıklığını engellemesi bakımından çevreye yönelik terörizm eylemlerini ifade etmek üzere çevresel terörizm olarak Türkçeye çevrilmelidir⁹⁰⁹.

Çevresel terörizm kavramı, bir terör eylemi olarak çevreye karşı işlenen suçları ifade etmektedir. Örneğin Fransız Ceza Kanunu’nda, “*kamu düzenini cebir ve tehdit suretiyle bozmak amacıyla, havaya, suya, toprağa ve yeraltına, insanların, flora ve faunanın veya doğal çevrenin sağlığını tehlikeye atacak şekilde madde bırakılması*” suçu çevresel terörizm (*Le terrorisme écologique*) olarak nitelendirilmiştir⁹¹⁰. Alman Ceza Kanunu’nun 129a maddesinde düzenlenen terör suçları kapsamında, çevreye karşı işlenen suçlardan yalnızca zehirleri serbest bırakmak suretiyle ağır tehlike yaratma başlıklı 330a maddesinin ilk üç fıkrasındaki haller kabul edilmiştir⁹¹¹. Türk Ceza Hukuku bakımından ise 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun terör amacı ile işlenen suçlar başlıklı 4. maddesinde 5237 sayılı TCK’nın çevreye karşı suçlar

⁹⁰⁶ Deval, s. 42.

⁹⁰⁷ Shannon O’Lear, “Environmental Terrorism: A Critique”, in: *Geopolitics*, Cilt: 8, Sayı: 3, 2010, ss. 127-150, s. 136., Elizabeth L. Chalecki, “A New Vigilance: Identifying and Reducing the Risks of Environmental Terrorism”, in: *Global Environmental Politics*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2002, ss. 46-64, s. 48., Daniel M. Schwartz, “Environmental Terrorism: Analyzing the Concept”, in: *Journal of Peace Research*, Vol. 35, No. 4, July 1998, ss. 483-496., Bötticher, Mares, s. 384.

⁹⁰⁸ United States Department of Agriculture Animal and Plant Health Inspection Service, **Future Trends in Agricultural Trade**, Yayın No: 1579, Eylül 2001, s. 5., Kushner, s. 7-8.

⁹⁰⁹ Zafer ise bu tipolojiyi “ekolojik terörizm” olarak adlandırmıştır. Zafer, s. 89.

⁹¹⁰ Sandrine Staffolani, “Le terrorisme écologique au regard des nouveaux droits de l’homme”, in: *Revue Juridique de l’Environnement*, No. 3, 2004, ss. 269-280, s. 274.

⁹¹¹ Bu suç kapsamında zehir içeren veya zehir yaratabilen maddelerin yayılması veya serbest bırakılması suretiyle ölüm tehlikesi, diğer bir insanın sağlığında ağır bir zarar tehlikesi ya da çok sayıda insanın sağlığı üzerinde zarar tehlikesine sebebiyet verme ve bu fiilin başkasının ölümüne neden olması halleri düzenlenmiştir. Yenisey, Feridun; Plagemann, Gottfried, **Alman Ceza Kanunu – Strafgesetzbuch (StGB)**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2015, s. 478.

bölüm başlıklı 181 ila 184 arası maddelerine yer verilmemekle birlikte, genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması (md. 170), radyasyon yayma (md. 172), atom enerjisi ile patlamaya sebebiyet verme (md. 173), tehlikeli maddelerin izinsiz bulundurulması (md. 174), zehirli madde katma (md. 185) ve 6831 sayılı Orman Kanununun 110 uncu maddesinin dördüncü ve beşinci fıkralarında tanımlanan kasten orman yakma suçlarına yer verilmiştir. Bu suçları çevresel terörizm olarak nitelendirmek mümkündür.

Ancak belirtmek gerekir ki literatürde çevresel terörizm ile çevreci terörizm kavramları arasında bir ayırma gidilmediği de görülmektedir. Bu karışıklığın ortaya çıkmasında tarihsel olarak farklı dönemlerde farklı kavramların kullanılmış olmasının etkisi vardır. Örneğin 1989 tarihinde Alaska açıklarında yaşanan *Exxon Valdez* petrol sızıntısı kazası neticesinde çevre ve canlı yaşamları üzerinde oluşan tehdidin boyutunu vurgulamak üzere “*eco-terrorism*” ifadesi kullanılmıştır⁹¹². Yine 1991 yılına ait ABD Kongresi tutanaklarında “*eco-terrorism*” kavramı ile Körfez Savaşı sırasında Körfez denizinde meydana gelen petrol kirliliğinin ulaştığı boyut ifade edilmek istenirken⁹¹³, ABD ordusunda yapılan bazı akademik çalışmalarda Saddam Hüseyin’in bu kirliliğe ilişkin sorumluluğu “çevresel terörizm” kavramı altında incelenmiştir⁹¹⁴. 1990’lı yılların sonuna doğru radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarına karşı terörle mücadele kapsamında yaptırımlar gündeme geldiğinde bir ayırma gidilerek, 1997 tarihinden itibaren Körfez Savaşı’na ilişkin kongre tutanaklarında “*environmental terrorism*” ifadesine geçiş yapılmıştır⁹¹⁵. Bu tarihten itibaren “*eco-terrorism*” ifadesi yalnızca ekotaj ile ilgili kullanılmaya başlanmıştır⁹¹⁶.

⁹¹² Buell, s. 156.

⁹¹³ Congress Resolution 229 - 102nd Congress (1991-1992), House of Representatives, October 30, 1991., Congress Resolution 230 - 102nd Congress (1991-1992), Subcommittee on Europe and the Middle East., 1st Session, October 31, 1991., Congress Resolution 242 - 102nd Congress, Senate of the United States, 1st Session, (1991-1992), November 21, 1991.

⁹¹⁴ James A. Walter, **Environmental Terrorism**, USA WC Military Studies Program Paper, Pennsylvania: U.S. Army War College Carlisle Barracks, 1992.

⁹¹⁵ Senate Resolution 179, 105th Congress (1997-1998), 2nd Session, February 23, 1998.

⁹¹⁶ House of Representatives Resolution 1501, 106th Congress (1999-2000), July 28, 1999.

b. Çevreci Terörizm Kavramının Ortaya Çıkışı

İngilizce’de ekoloji ve terörizm kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulan “*eco-terrorism*” kavramı ile radikal çevre ve hayvan hakları grupları tarafından kişilere ya da eşyaya karşı gerçekleştirilen bazı şiddet eylemlerinin, bir terörizm yöntemi olarak nitelendirilmesi söz konusudur⁹¹⁷. Çevresel terörizm olarak çevirdiğimiz çevreye karşı işlenen suçları çağrıştırması bakımından kavram karışıklığını önlemek ve kavramın ifade ettiği anlamı daha iyi yansıtabilmek amacıyla bu kavram Türkçeye “çevreci terörizm” şeklinde çevrilmiştir.

Tarihsel olarak radikal çevreci aktivistler tarafından gerçekleştirilen eylemler, politik çalkantıların yaşandığı 1960’lı yıllar ABD’indeki savaş karşıtı eylemlerin, öğrenci eylemlerinin ve Afro-Amerikalıların medeni haklar hareketinin yarattığı protest atmosfer içinde, kamuoyunun çevresel sorunlara karşı bilinçlenmesiyle başlamıştır. Radikal çevrecilerin ekotaj eylemlerini genellikle ABD’nin kapitalist politikalarına tepki olarak ve çok uluslu şirketlere karşı gerçekleştirmesi karşısında, bu hareketin terörizm sıfatıyla literatürde yer alması, ABD merkezli Serbest Girişimciliği Savunma Merkezi⁹¹⁸ “*Center for the Defense of Free Enterprise*” (CDFE) lideri Ron Arnold’ın 1983 tarihli makalesinde “çevreci terörizm” (*eco-terrorism*) kavramını “doğayı korumak için işlenen suçlar” şeklinde tanımlamasıyla başlamıştır⁹¹⁹.

Çevreci terörizm kavramının ABD’de gerek politik olarak gerekse hukuki olarak kullanılması, iş adamlarının, senatonun, güvenlik birimlerinin ve medyanın işbirliğinin bir ürünüdür. CIA, FBI, Adalet Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı gibi güvenlik birimlerinin çevreci terörizm konusunda Arnold’ın tanımını izlemesi ve medyanın oluşturduğu kamuoyu algısına dayanılarak özellikle FBI’n girişimleriyle

⁹¹⁷ Sue Mahan, Pamala L. Griset, **Terrorism in Perspective**, 3rd Edition, California: Sage, 2013, s. 189., Betsy Carpenter, “Redwood Radicals: Is Environmental Extremism Doing the Cause More Harm Than Good?”, in: *U.S. News and World Report*, Cilt: 109, 1990, ss. 50-51, s. 50-51.

⁹¹⁸ 1988 yılında bu merkez bünyesinde maden ve orman endüstrisi, off-road araç kulüpleri, özel mülkiyet savunucuları ve bazı muhafazakâr think-tank kuruluşlarının katılımıyla gerçekleştirilen konferans sonrasında, yaklaşık 300.000 km²’lik yaban alanının ticari yatırımlara, kereste ve petrol sanayiine, motorlu araç trafiğine açılması ve ulusal parklarda madencilik yapılması gibi talepler ileri sürülmüştür. Smith, “Ecoterrorism”, s. 545.

⁹¹⁹ Smith, “Ecoterrorism”, s. 545., Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 302.

ABD Senatosu'nda radikal çevrecilerin ekotaj eylemleri, çevreci terörizm adıyla kabul edilmiştir⁹²⁰. Bu kavram hukuken ilk kez 1988 tarihli *Anti-Drug Abuse Act* adlı kanunun hazırlık çalışmalarında kullanılmıştır. Bu kanun kamusal arazilere marihuana eken kişilerin arazilere girişleri engellemek için kazarak hazırladıkları tuzaklara yönelik çıkarılmak istenirken, Senatör McClure'un "çevreci teröristlerin uyuşturucu baronları kadar tehlikeli olduğu" beyanatı üzerine bu kanun kapsamına, çevreci protestolar sırasında ağaçlar arasına gerilen ipleri de kapsayacak şekilde ağaç ve yol çivileme eylemlerinde kullanılan her türlü araç ve gereç de dâhil edilmiştir⁹²¹. 1992 tarihinde ise *Animal Enterprise Protection Act* (AEPA) adlı kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte bazı özel işletmelere yönelik ekotaj eylemleri FBI tarafından "çevreci terörizm" olarak adlandırılmıştır⁹²².

Arnold'ın çevreci aktivizm ile terörizm kavramlarını bulandırması, 1997 yılında yayınlanan "*Eco-terror: The Violent Agenda to Save Nature*" adlı kitabıyla ivme kazanmıştır. Çevreci terörizm kavramına Oxford İngilizce Sözlüğü'nde "çevresel amaçlar güdülerek uygulanan şiddet" tanımıyla yer verilmesi de, kitabın yayımlandığı 1997 yılına isabet etmektedir⁹²³. Arnold'ın kurduğu "*Wise Use*" hareketi ve "*Eco-Terrorism Response Network*" adlı online lobcilik platformunun hedefi, çevrecilik hareketinin bütünüyle ortadan kaldırılması olmuştur⁹²⁴.

1998 yılında ABD Senatosu alt komisyonlarında "çevreci terörizmle mücadele" kapsamında yapılan çalışmalara Ron Arnold, "çevreci terörizm uzmanı" sıfatıyla davet edilmiş, oturumlara ilgili özel sektörlerden birçok işadama iştirak

⁹²⁰ House Committee on the Judiciary, *Acts of Ecoterrorism by Radical Environmental Organizations: Hearing before the Subcommittee on Crime*, 105th Cong., 2nd sess., June 9, 1998., House Committee on Resources, *Ecoterrorism and Lawlessness on the National Forests: Oversight Hearing before the Subcommittee on Forests and Forest Health*, 107th Cong., 2nd sess., 2002; Senate Committee on the Judiciary, *Animal Rights: Activism vs. Criminality*, 109th Cong., 2nd sess., 2004; Senate Committee on Environment and Public Works, *Oversight on Ecoterrorism Specifically Examining the Earth Liberation Front (ELF) and the Animal Liberation Front (ALF)*, 109th Cong., 1st sess., 2005. Vanderheiden, "Radical Environmentalism...", s. 303., The FBI Story 2012, U.S. Department of Justice Federal Bureau of Investigation, s. 26, 100.,

⁹²¹ Sumner, Weidman, s. 857-858. Bahsi geçen karar için bkz. s. 259.

⁹²² Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 206.

⁹²³ Vanderheiden, "Radical Environmentalism...", s. 304.

⁹²⁴ Vanderheiden, "Radical Environmentalism...", s. 302, 303.

etmiştir⁹²⁵. Arnold bu toplantılarda ana akım çevreci gruplar da dâhil olmak üzere çevrecilik adına gerçekleştirilen (örneğin işin aksamasına, engellenmesine neden olan yürüyüş ve oturma eylemi gibi barışçıl protestolar da dâhil) her türlü eylemi, bu sektörde çalışan insanların işsiz kalmasına neden olduğu savıyla ekonomik terörizm olarak lanse etmiştir⁹²⁶. 2001 yılı Mayıs ayında Kongre’ye beyanatta bulunan dönemin FBI direktörü Louis Freeh, radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarının ekotaj eylemlerini terör eylemleri olarak nitelendirmiştir⁹²⁷. Ayrıca çevreci terörizm kavramının kullanıldığı bazı akademik çalışmalar da FBI tarafından açıkça desteklenmiştir⁹²⁸. Yine bu kavramın sözlüklere girmesinde sağcı Amerikan politikacıların girişimlerinin etkili olduğu ifade edilmiştir⁹²⁹.

11 Eylül saldırılarının hemen ardından ABD’de Bush yönetiminin ilan ettiği terörle savaş (*war on terror*) doktrini kapsamında Terörle Mücadele Kanunu’nda (*PATRIOT ACT*) yapılan değişikliklerden biri de, terör tanımının mülkiyete yönelik gerçekleştirilen şiddet eylemlerini kapsayacak şekilde genişletilmesidir⁹³⁰. Böylelikle radikal çevrecilerin mülkiyete yönelik şiddet içerikli ekotaj eylemleri ABD’de pozitif hukuk bakımından terörizm kavramına bağlanmıştır⁹³¹.

Çevreci terörizm kavramı 2002 yılında FBI’ın yerel terörizm birimi direktörü James Jarboe tarafından, “*çevre odaklı gruplar tarafından çevresel-politik nedenlerle masum kişilere veya bu kişilerin mallarına karşı, ya da hedef kitlenin ötesinde sembolik olarak, suç içerikli şiddet veya tehdit kullanımı*” şeklinde tanımlanmıştır⁹³².

⁹²⁵ Smith, “Ecoterrorism”, s. 546., Su, Yang, s. 538.

⁹²⁶ Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 303., Sumner, Weidman, s. 869.

⁹²⁷ Testimony of Louis J. Freeh, FBI Director, before the US Senate Armed Services Appropriation Committee and Select Committee on Intelligence, 10.05.2001. Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 305.

⁹²⁸ Örneğin Harvey W. Kushner’in “çevreci terörizm” başlığına yer verdiği **Encyclopedia of Terrorism** adlı kitabının önsözü bir FBI direktörü tarafından yazılmıştır.

⁹²⁹ Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 302.

⁹³⁰ Noel Molland, “The Spark That Ignited the Flame,” in: **Igniting a Revolution: Voices in Defense of the Earth**, (eds. Stephen Best and Anthony Nocella) Oakland, CA: AK Press, 2006, ss. 47–58, Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 304, 305.

⁹³¹ Carson, “Ecoterrorism”, s. 1287., Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 20.

⁹³² James F. Jarboe (Domestic Terrorism Section Chief, Counterterrorism Division, FBI), Before the House Resources Committee, Subcommittee on Forests and Forest Health, 12.02.2002, <https://archives.fbi.gov/archives/news/testimony/the-threat-of-eco-terrorism> (E.T.: 03.05.2018).

Görüldüğü üzere bu tanımda terörün kelime anlamı olan korku yayma unsuruna dahi yer verilmemiş olması, basit mala zarar verme suçu olarak değerlendirilebilecek birçok sabotaj eylemini otomatik olarak terörizm şemsiyesi altına sokmuştur⁹³³. Günümüzde ABD’de mala zarar verme niteliğindeki ekotaj eylemleri çevreci terörizm olarak nitelendirilmekte ve kongre soruşturmalarının önde gelen konuları arasında yer almaktadır⁹³⁴. Klasik ceza hukuku anlayışından güvenlik ceza hukuku eksenine kayan küresel trendin de etkisiyle çevreci aktivistlerin çevreci terörist (*ecoterrorist*) olarak nitelendirilmesi, bu tür eylemlere karşı alınacak ağır tedbirlere kolayca meşruiyet sağlamıştır⁹³⁵.

Çevreci terörizmle mücadele PATRIOT Act adlı temel kanunun yürürlüğe girmesinden sonra da hız kesmemiştir. 2004 tarihli *Ecoterrorism Prevention Act* adlı kanun tasarısı, Anayasanın ifade ve toplantı özgürlüklerini garanti altına alan 1. Ek Maddesi’ne (*First Amendment*) takıldığından ötürü yürürlüğe sokulamamıştır⁹³⁶. Buna karşın 2006 yılına gelindiğinde *Animal Enterprise Terrorism Act* (AETA) adıyla yeni bir kanun tasarısı hazırlanmış, ilgili şirketlerin CEO’ları ve araştırmacılar, daha sert kanunlar yapılması çağrısında bulunmaları için FBI birim direktörlerinden John E. Lewis tarafından kanunun Senato’daki hazırlık çalışmalarına davet edilmiştir⁹³⁷.

FBI’ya göre çevreci terörizm ABD’nin bir numaralı yerel terörizm tehdididir⁹³⁸. Radikal çevreci protesto eylemlerine katılan kişilerden bazıları FBI tarafından yerel terörizm listelerine eklenmiştir⁹³⁹. FBI’ın yerel terörizm kapsamında

Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 305., Nagtzaam, Lentini, s. 115, 124-126., Buell, s. 157-158., Sumner, Weidman, s. 858.

⁹³³ Danilovic, Manojlovic, s. 82-83.

⁹³⁴ Milligan, s. 109.

⁹³⁵ Mireanu, s. 88.

⁹³⁶ Carson, “Ecoterrorism”, s. 1291.

⁹³⁷ <http://www.greenisthenewred.com/blog/aepa/> (E.T.: 28.05.2019). Bu şirketler arasında örneğin ünlü ilaç firması Pfizer ve United Egg Producers adlı yumurtacılık birliği yer almıştır. Will Potter, “The Green Scare”, in: *Vermont Law Review*, (2009), Cilt: 33, Sayı: 4, ss. 671-687, s. 680.

⁹³⁸ FBI terör suçlarını uluslararası ve ulusal terörizm olarak ikiye ayırmaktadır. Günümüzde en yaygın tanımlarıyla kabul edilen ve daha ziyade yabancılık unsuru içeren terörizm, ulusal terörizm kapsamında değerlendirilmemektedir. <http://www.fbi.gov/news/testimony/the-threat-of-eco-terrorism>.

⁹³⁹ https://www.ted.com/talks/will_potter_the_shocking_move_to_criminalize_non_violent_protest/transcript?language=tr.

aramakta olduğu kişiler arasında çevreci terörist olarak nitelendirilen aktivistler de bulunmaktadır⁹⁴⁰. Bu kişilerin suçlamaları çoğunlukla kamu mallarına ve enerji santrallerine yapılan kundaklama (*arson*) eylemleri ve hücre yapılanmaları kurmaktır.

Öte yandan “çevreci terörizm” kavramının ABD kamuoyunda yer edinmesinde medyanın da büyük rolü olmuştur. Radikal çevreci grupların gerçekleştirdikleri ekotaj eylemleri medya tarafından kamuoyuna çevreci terörizm başlığıyla servis edilmiştir⁹⁴¹. Özellikle Earth First! grubunun üstlendiği ekotaj eylemleri, ana akım medyanın gündeminde çevreye yarardan çok zarar getirdiği eleştirileriyle uzun süre kınanmış ve söz konusu eylemlerin failleri terörist olarak lanse edilmiştir⁹⁴².

Tablo 1.12: Kavramların 01.01.1999 – 25.09.2009 tarihleri arasında ABD mediasındaki kullanımı⁹⁴³

Kavram	Kullanılma Sayısı	Terörizm Kavramına Yer Verilmeyen Yayınlar
Çevreci terörizm (<i>eco-terrorism</i>)	1.818	-
Çevreci sabotaj (<i>eco-sabotage</i>)	182	68
Çevreci kundaklama (<i>eco-arson</i>)	28	12
Ekotaj (<i>ecotage</i>)	18	8

Bu 10 yıllık dilimde çevreci terörizm kavramı içeriksel olarak medya organları ve gazetecilerin %85'i tarafından kavramı destekleyici şekilde kullanılmışken,

⁹⁴⁰ <http://www.fbi.gov/wanted/dt> (Erişim Tarihi: 10.04.2015).

⁹⁴¹ Douglas Long, **Ecoterrorism**, Facts on File, New York: Inc., 2004, s. 32., Riley E. Dunlap, Angela G. Mertig, **American Environmentalism: the US Environmental Movement, 1970-1990**, Washington: Taylor&Francis, 1992, s. 2, 51, 64, 89, 91, 92., Smith, “Ecoterrorism”, s. 570.

⁹⁴² Carpenter, s. 50-51.

⁹⁴³ Sumner, Weidman, s. 861., David Sumner, Lisa Weidman, “Eco-terrorism or Eco-tage: An Argument for the Proper Frame”, 12.09.2012. *Linfield Faculty Lecture Series*. https://digitalcommons.linfield.edu/lectures_faculty/3/ (E.T.: 08.02.2019).

yalnızca %15’lik kesim tarafından eleştirel anlamda kullanılmıştır⁹⁴⁴. Radikal çevreciler medyanın bu yayın politikasını, çevreci terörizm kavramının ABD’de komünizm tehdidi yerine yaratılan yeni öcü kavram olarak yorumlamışlardır⁹⁴⁵. Ekotaj eylemlerinin insanları hedef almamasına rağmen çevreci terörizm kavramının medyada radikal çevrecileri damgalayıcı bir şekilde kullanıldığı ve bunun medyanın tarafsızlığı ile bağdaşmadığı birçok yazar tarafından ifade edilmiştir⁹⁴⁶.

Ekotaj eylemlerine karşı devletin yetkili birimlerinin ve medyanın tepkisi yanında ayrıca bu eylemlerin hedefinde olan başta kerestecilik, madencilik ve hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren şirketler de bir araya gelerek, ekotaj eylemlerine karşı toplumsal farkındalık oluşturmak ve kamuoyunun desteğini almak üzere birlikler oluşturmuşlardır⁹⁴⁷. Arnold’ın öncülüğünü yaptığı Serbest Girişimciliği Savunma Merkezi, “Wise Use” hareketi ve “Eco-Terrorism Response Network” adlı online lobicilik platformu ile kerestecilik sektörünün patronlarından Bruce Vincent’in çevreci hareket karşıtlığıyla bilinen *Alliance for America* adlı derneği bu girişimlerin başında gelmektedir.

Literatürde de bazı yazarlar radikal çevrecilere isnat edilen bu kavramı desteklemektedir. Yazarlara göre radikal çevrecilerin hukuka aykırı şiddet kullanımı ya da tehdidi yoluyla ideolojik hedeflerine cebren ulaşmada başvurdukları ekotajın, terör ya da korku yaratması halinde terörizm ile ilişkilendirilmesi mümkündür⁹⁴⁸.

⁹⁴⁴ Sumner, Weidman, s. 863.

⁹⁴⁵ PBS Newshour programının Daniel Gerard McGowan ile röportajı. Bkz. “Film Chronicles Rise and Fall of Eco-Terrorist Cell” <https://youtu.be/tMSHxUr2Fjk?t=329> (E.T.: 05.02.2019).

⁹⁴⁶ John Hadley, “Animal Rights Extremism and the Terrorism Question”, in: *Journal of Social Philosophy*, Vol. 40, No. 3, Fall 2009, ss. 363–378, s. 363., Buell, s. 156., Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 303., Sumner, Weidman, s. 857., Yang, Su, Carson, s. 10., Jesse L. Cale, **Issue Terrorism: An Analysis of Trends in North America**, Master Thesis in: School of Criminology, Simon Fraser University, 2003, s. 4.

⁹⁴⁷ Mitch Freedman, “Old Growth vs. Old Mindsets”, in: *The Earth First! Reader* (ed. John Davis) Salt Lake City: Peregrine Smith, 1991, ss. 96-105, s. 101., Bandow, s. 259.

⁹⁴⁸ Donovan, Coupe, s. 114., Monaghan, “Terrorism in the name of Animal Rights”, s. 166, vd.

2. Olay Bazlı (*single-issue*) Ekstremizm/Terörizm

Olay bazlı “*single-issue, special interest*” ekstremizm/terörizm kategorisi, ekstremizm ve terörizm kavramlarının sağ ve sol görüşlü temel tipolojik ayırımının yanında üçüncü bir kategoriye oluşturmaktadır. Bu kategori ilk kez FBI direktörü Louis Freeh’in 2001 yılı Mayıs ayında radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarına ilişkin Amerikan Kongresine sunduğu beyanatında “*single-issue extremism*” adıyla ortaya çıkmıştır⁹⁴⁹. Bu kategorinin sağ ve sol görüşlü ekstremizm/terörizm kategorilerinden farkını oluşturan temel özelliği, şiddet eylemlerine, devletin sosyal, siyasal ve ekonomik genel yapısını, ideolojik ya da dini saiklere dayalı olarak değiştirme amacıyla değil de, yalnızca belli bir ahlaki, sosyal, ekonomik ya da politik sorunun çözümü için başvurulmasıdır⁹⁵⁰. Ayrıca bu tipolojide devletin varlığına ve niteliğine yönelik temel bir değişiklik söz konusu değildir⁹⁵¹. Bu tipolojide özellikle sol görüşlü terörizm kategorisine daha yakın olmasına rağmen⁹⁵², radikal çevreci ve hayvan hakları grupları, neo-sol bir hareket olarak değil, kendine özgü bir kategori olarak olay bazlı ekstremizm/terörizm kategorilerinde ele alınmaktadır⁹⁵³. Dolayısıyla bu kategorinin “sorun odaklı, tematik ya da olay bazlı ekstremizm/terörizm” şeklinde Türkçeye çevrilmesinin, kavramın ifade ettiği anlamı temsil kabiliyeti bakımından daha isabetli olacağı kanaatindeyiz⁹⁵⁴.

Olay bazlı ekstremizm/terörizm kavramları literatürde geniş yer bulduğu gibi, uygulamada da EUROPOL, FBI, CSIS gibi istihbari polis organları tarafından sıkça

⁹⁴⁹ Wayman C. Mullins, **A Sourcebook on Domestic and International Terrorism: An Analysis of Issues, Organizations, Tactics, and Responses**, 2nd Edition, Springfield: Charles Thomas Publisher, 1997., Vohryzek-Bolden, Olson-Raymer, Whamond, s. 140., Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 305.

⁹⁵⁰ Howard S. Levie, Donald J. Musch, Yonah Alexander, **Terrorism**, Oceana Publications, 1979, s. 172., Vohryzek-Bolden, Olson-Raymer, Whamond, s. 7., Cale, s. 18.

⁹⁵¹ Clive Walker, **Terrorism and the Law**, OUP: 2011, s. 6.

⁹⁵² Carson, “Left-wing Terrorism...”, s. 310.

⁹⁵³ Schmid, Jongman, s. 116., Cale, s. 20.

⁹⁵⁴ Bazı kaynaklarda Türkçeye “tekli terörizm” şeklinde birebir çevrilen kavram, *single-issue* kategorisinin ifade ettiği anlamı ortaya koyamamaktadır. Bkz. Frat Yıldız, “Te-Sat Raporları ve AB’de Etnik Terörizm”, in: *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2013, ss. 81-95, s. 84.

kullanılmaktadır⁹⁵⁵. FBI tarafından 2002 yılında yapılan bir sınıflandırmada, hayvan hakları ekstremizmine, çevreci terörizme ve nükleer ve kürtaj karşıtı gruplara bu kategori altında yer verilmiştir⁹⁵⁶. 2010 yılından itibaren bu kategoriye hükümet karşıtı ekstremist gruplar (Sovereign Citizen Movement⁹⁵⁷) ile anarşist ekstremizm (kapitalizm karşıtlığı, küreselleşme karşıtlığı, şehirleşme karşıtlığı ve çevrecilikle iç içe geçmiş yeşil anarşizm) eklenmiştir⁹⁵⁸. Bu gruplar genellikle sol görüşlü gruplar, radikal gruplar, muhafazakâr sağ gruplar, gelenekçi gruplar ya da sağ ve sol görüşlerin kombinasyonu şeklinde ortaya çıkmaktadır⁹⁵⁹. ICCT verilerine göre 2018 ve 2019 yıllarında bu kategoride toplam 6 saldırı gerçekleşmiştir⁹⁶⁰.

Avrupa Birliği Polis Teşkilatı Europol’ün her yıl yayımlamış olduğu Avrupa Birliği’nde Terörizmin Durumu ve Eğilimler Raporu’nun (TE-SAT) bir bölümü, radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarının AB ülkelerinde gerçekleştirdikleri eylemlere ayrılmaktadır⁹⁶¹. Raporun ilgili bölüm başlığı olan Olay Bazlı Terörizm “*Single-Issue Terrorism*”, Europol tarafından “*hedef toplumdaki belirli bir politikanın veya uygulamanın değiştirilmesi amacıyla uygulanan şiddet eylemleri*” ya da “*belli bir politikayı veya uygulamayı değiştirmek amacıyla, toplumu hedef alan şiddet eylemleri*” olarak tanımlanmakta ve bu kapsamda radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarının ekotaj eylemlerine yer verilmektedir⁹⁶².

⁹⁵⁵ EUROPOL, **TE-SAT 2017**, s. 48., John E. Lewis, Animal Rights Extremism and Ecoterrorism, *Congressional Testimony*, (2004). <http://www.fbi.gov/news/testimony/animal-rights-extremism-and-ecoterrorism> (E.T.: 20.06.2018).

⁹⁵⁶ Su, Yang, s. 539., Kushner, s. 33., Cale, s. 18.

⁹⁵⁷ ABD toprakları içindeki bu ayrılıkçı hareket egemenliğini ilan etmekte, mahkemeler, vergi daireleri, kolluk birimleri gibi resmi Amerikan mercilerini tanımamakta, kendi mahkemelerini kurmakta, kendi paralarını basmakta ve ayrıca şiddet eylemlerine başvurmaktadır.

⁹⁵⁸ https://archives.fbi.gov/archives/news/stories/2010/april/sovereigncitizens_041310/domestic-terrorism-the-sovereign-citizen-movement, https://archives.fbi.gov/archives/news/stories/2010/november/anarchist_111610/-anarchist_111610 (E.T.: 19.12.2019).

⁹⁵⁹ Vohryzek-Bolden, Olson-Raymer, Whamond, s. 7.

⁹⁶⁰ International Center for Counter-Terrorism, **Terrorism Threat Assessment 2018-2019**, The Hague: 2019, s. 6.

⁹⁶¹ EUROPOL, **TE-SAT 2014**, s. 43.

⁹⁶² EUROPOL, **TE-SAT 2014**, s. 43., EUROPOL, **TE-SAT 2011**, s. 31. Raporda yer alan diğer terörizm türleri ise şöyledir: Dini Olarak Esinlenilmiş Terörizm, Etnik-Milliyetçi ve Ayrılıkçı Terörizm, Sol Görüşlü ve Anarşist Terörizm, Sağ Görüşlü Terörizm. Ibid., s. 3.

Devletin tamamen yeniden dizayn edilmesine odaklanan sağ ve sol görüşlü gruplar ile belli bir soruna ilişkin değişimi hedefleyen olay bazlı gruplar arasındaki bir diğer fark, ilkinde doğrudan devlete yönelik saldırılar gerçekleştirirken, ikincisinde saldırılar söz konusu sorunla ilgili devlet dışı oluşumlara yöneltilmektedir⁹⁶³. Örneğin muhafazakâr sağ görüşlü kürtaj karşıtı örgütlerin kürtaj kliniklerini ve doktorları; hayvan hakları aktivistlerinin hayvan araştırmacılarını ve laboratuvarları; radikal çevreci aktivistlerin çevreye zarar veren şirketleri ve yöneticilerini hedef alan saldırıları bu nevidendir⁹⁶⁴.

Olaylı bazlı grupların söz konusu sorunlar üzerinden, doğal kaynakların kapitalizm tarafından sömürülmesine, tüketim kültürüne, çok uluslu şirketlerin hükümetler üzerindeki etkisine ilişkin yapmış oldukları eleştiriyi, devletin politik, sosyal ve ekonomik yapısına meydan okuma olarak görenler olay bazlı terörizm ifadesine başvurumaktadırlar⁹⁶⁵.

3. Yeşil Anarşizm

Antik Yunanca’da kullanılan “*Anarchie*” sözcüğü, “lidersizlik, başsızlık, iktidarsızlık, otoritesizlik” anlamına gelmektedir⁹⁶⁶. Anarşizm, kimi zaman terörizm ile aynı anlamda kullanılsa da, bizatihi bir ideolojiyi ifade etmesi yönüyle terörizmden ayrılmaktadır. Buna karşın kendine özgü bir ideolojisi olmayan terörizme, anarşizmde bir araç olarak başvurulduğu ifade edilmiştir⁹⁶⁷. Nitekim Rammstedt de anarşizm kavramını, mevcut kurumların terör ve şiddet eylemleriyle tahrip edilmesi, devlete ve egemenliğe karşı militanca bir savaş şeklinde tanımlamıştır⁹⁶⁸. Ayrıca anarşizmde siyasi otoritenin her türlü formunun ortadan

⁹⁶³ Cale, s. 18.

⁹⁶⁴ Cale, s. 18, 22, 23.

⁹⁶⁵ Cale, s. 20.

⁹⁶⁶ Böhme-Kuby, s. 42., Zafer, s. 66.

⁹⁶⁷ Zafer, s. 67, 68.

⁹⁶⁸ Böhme-Kuby, s. 42.

kaldırılması amacı söz konusuysen, terörizmde otoritenin mevcut sistemin değiştirilmesi suretiyle sürdürülmesi öngörülmektedir⁹⁶⁹.

Tarihsel olarak anarşizm, Sanayi Devrimi'nin 19. yüzyılda işçi sınıfının üzerine bindirdiği sosyal, ekonomik ve politik şartların ürünü olup, otoriteyi eleştiren ve acil ve radikal sosyal değişim isteyen ilk devrim hareketidir⁹⁷⁰. Anarşizmin bugüne değin başvurduğu taktikler, pasifist eylemlerden terör eylemlerine kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır⁹⁷¹. 19. yüzyılın çevreci ve bireyci filozoflarından Henry David Thoreau, siyasi literatüre kazandırdığı sivil itaatsizlik kavramı ile *anarko-pasifizmin* önde gelen düşünürleri arasında gösterilmiştir. Mikhail Bakunin ve Karl Heinzen ise, mevcut sosyal düzeni temsil eden kişilerin öldürülmesini meşrulaştıran düşünceleri ile anarşizmin aşırı kanadını temsil etmektedir⁹⁷². Bakunin'in politik bir sistem ve hareket olarak ortaya koyduğu anarşizm, her türlü otoritenin ortadan kaldırılmasını, insanlar arasında mutlak eşitliği, özel mülkiyetin kaldırılarak ortak arazi mülkiyetine geçilmesini ve üretim araçlarının kişiler arasında eşit şekilde paylaşılmasını öngörmektedir⁹⁷³.

Anarşizm doktrini, kimsenin başkasının eylemleri üzerinde cebri bir kontrol hakkının bulunmadığı düşüncesine dayanan, bu nedenle polis, hükümet veya kanun gibi ya da sosyal veya dini (kilise) her türlü cebri merkezi otorite formunu reddeden, buna karşın insanların özgür bireyler ve gruplar olarak gönüllü işbirliği içerisinde hareket ettikleri bir toplum modeline dayanır⁹⁷⁴. Bu nedenle anarşizmde, hukuk, hükümet, polis, siyasi partiler, sosyal ve dini kurumlar gibi harici otoriteler, gereksiz olduklarından dolayı ortadan kaldırılmalıdır. Anarşizme göre dışsal otoritenin olmadığı bir düzende suç da olmayacak, suçun işlendiği halde ise kınama, ayıplama gibi psikolojik yaptırımlar yeterli olacaktır⁹⁷⁵.

⁹⁶⁹ Öktem, "Uluslararası Hukukta Terörizm", s. 140., Ömer Urhal, **Kamu Güvenliği Açısından İstihbarat ve Örgütlü Suçlar**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2008, s. 342.

⁹⁷⁰ Kushner, s. 28.

⁹⁷¹ Kushner, s. 28.

⁹⁷² Kushner, s. 28.

⁹⁷³ Zafer, s. 66.

⁹⁷⁴ Staniford, s. 45., Kushner, s. 28.

⁹⁷⁵ Kushner, s. 28.

Anarşist ideolojinin otoriteyi ve özel mülkiyeti reddeden ilkeleri, radikal çevreciler tarafından da benimsenmekte olup, otoritesizlik unsuru bizatihi radikal çevreci hareketin lidersiz yatay yapılanma modelinde; özel mülkiyet karşıtlığı ise kapitalizm karşıtlığında görülebilir. Bu ortak ideoloji, özellikle ALF ve ELF içinde anarşist bir kanat yaratmıştır⁹⁷⁶. Nitekim ELF'ye göre kapitalizm, sosyal ve politik bir ideoloji olarak batılı ve batılılaşmış ülkelerde yaşanan birçok adaletsizliğin kaynağı olarak görülmektedir. Zira halkın temsilcileri, temsili demokrasinin gereği olarak halkın menfaatlerini temsil etmek yerine, seçim kampanyalarını finanse eden kapitalist sınıfın çıkarlarını temsil etmektedir⁹⁷⁷. Bu nedenle yalnızca belli bir çevre sorunuyla mücadele etmenin yeterli olmayacağı, sorunun kökeni olan kapitalist devletin ve propaganda sembollerinin de (örneğin özel mülkiyet) hedef alınması gerektiği kabul edilmiştir⁹⁷⁸. Bu doğrultuda radikal çevreciler, kapitalizmin temel yapı taşlarından mülkiyeti hedef almakla, bu hakkın meşruluğunu sorgulamaktadırlar⁹⁷⁹.

Bu grupların temsil ettiği hareket, anarşizmin ve çevreciliğin unsurlarını bir arada barındıran **yeşil anarşizm** kavramıyla ifade edilmektedir. Yeşil anarşist kavramı, ekolojik felaketlere yol açmasından dolayı moderniteye ve kapitalizme karşı doğayı korumak amacıyla ekotaja başvurarak savaşıyor kişi ve grupları ifade etmektedir⁹⁸⁰. Günümüzde özellikle çok uluslu şirketlerin öncülüğünü yaptığı kapitalizme ve küreselleşme karşıtı protestolara katılan birçok radikal aktivistin kendini anarşist olarak tanımlaması gibi⁹⁸¹, çevreye zarar vermeleri nedeniyle gıda işleme tesislerine, deri mağazalarına, kereste fabrikalarına ve araştırma tesislerine yönelik ekotaja başvuran ALF ve ELF'nin birçok üyesi de kendini yeşil anarşist olarak nitelendirmektedir⁹⁸². Keza radikal çevrecilerin aynı adlı yayın organlarından *Green Anarchy* dergisi de, “anti-kapitalist ve devlet karşıtı faaliyetler”, “anarşist

⁹⁷⁶ Bjelopera, s. 14.

⁹⁷⁷ Saygılı, s. 93-94.

⁹⁷⁸ Joosse, “Antiglobalization and Radical Environmentalism...”, s. 39.

⁹⁷⁹ Saygılı, s. 50.

⁹⁸⁰ Carson, “Left-wing Terrorism...”, s. 319., Yang, Su, Carson, s. 13., Su, Yang, s. 536.

⁹⁸¹ Kushner, s. 28.

⁹⁸² Yang, Su, Carson, s. 14., Su, Yang, s. 536.

direnış” ve “ekolojik direniş” adlı bölümlerden oluşmaktadır⁹⁸³. ELF sözcüsü Craig Rosebraugh 2002 yılında verdiği bir demeçte, “örgütün kendini anarşist ve anti-kapitalist unsurları barındıran küreselleşme karşıtı hareketler içinde konumlandığını, derin ekoloji felsefesi ışığında, sanayileşmenin çöküşünü hızlandırmak, zenginleri korkutmak ve devletin temellerini zayıflatmak için çalıştığını” ifade etmiştir⁹⁸⁴. Rosebraugh ayrıca, “*çeşitli stratejiler üzerine kurulmuş bir devrim ile Amerikan hükümetinin devrilmesi gerektiğini, bu devrimin şiddet olmaksızın gerçekleştirilemeyeceğini...*” de ifade etmiştir⁹⁸⁵. Bu açıklamalar, radikal çevreci grupların aşırıcı (*extremist*) yönlerini açığa vurmaktayken, ELF’nin yayınlandığı rehberde yer alan, “doğal çevrenin zarara uğramasından kazanç sağlayan şirketlere ekonomik zarar verilmesi” maddesi, Amerikan kapitalist ekonomik sistemine karşı güdülen temel husumeti ve bu sistemin çevreye yönelik küresel boyutta bir tehdit teşkil ettiği inancını açıkça ortaya koymaktadır⁹⁸⁶. Nitekim ABD federal hükümetinin radikal çevrecileri, yerleşik toplumu ortadan kaldırmayı amaçlayan militanlar şeklinde nitelendirmesi Wikileaks belgelerine dahi yansımıştır⁹⁸⁷.

Radikal çevreci hareket içindeki hâkim inanışlardan biri de, çevresel kıyametin çok yakında gerçekleşeceği. Radikal çevrecilere göre insanlık, ancak bu kıyametin gerçekleşmesinden sonra doğayla uyum içinde yaşama durumuna geçecektir. Radikal çevreciler içindeki bir kesim, doğayla uyumlu yaşamın yalnızca taş devrinde mümkün olduğunu ve insanlığı o devirlere geri döndürecek bir bombanın patlamasını ve çevresel kıyametin gerçekleşmesini arzulamaktadır⁹⁸⁸. Radikal çevreci hareket içinde özellikle çevreci/yeşil anarşist fraksiyon (*anarcho-primitivism*), teknolojik araç ve gereçlere yönelik ekotaj eylemleriyle teknolojiyi yok edip, bu kıyamet sürecini hızlandırmak istemektedir⁹⁸⁹.

⁹⁸³ Joosse, “Antiglobalization and Radical Environmentalism...”, s. 41.

⁹⁸⁴ Leader, Probst, s. 40., Joosse, “Antiglobalization and Radical Environmentalism...”, s. 41.

⁹⁸⁵ Liddick, s. 2.

⁹⁸⁶ Leader, Probst, s. 40.

⁹⁸⁷ Bohrer, s. 8.

⁹⁸⁸ Delgaudio, s. 575.

⁹⁸⁹ Liddick, s. 3.

Çevresel zararların müsebbibi olarak insanlığın ulaştığı medeniyeti suçlayan yeşil anarşizm taraftarları, yeniden yabanıl hayata dönüşü (*rewild*) arzulamaktadırlar. Bu hedefi benimseyen *anarko-primitivistler*, günümüz medeniyetini ve kullanılan teknolojik araçları reddederek yeniden avcı-toplayıcı duruma dönüş yapılmasının doğal çevreyi koruyacağına inanmaktadırlar⁹⁹⁰. Bu fraksiyonun amacı çevreye zarar vermesinden dolayı günümüz medeniyetini ve teknolojisini yıkmaktır⁹⁹¹. Nitekim insanlığı doğanın düşmanı olarak gören bu yaklaşımda, insanlığın sayısında radikal bir azalma yaşanması arzu edilen bir durumdur. Zira bu görüşte insanlar doğayı hastalıklara boğan bir virüse benzetilmektedir. Dolayısıyla buna sebebiyet veren insanların ortadan kaldırılması, bu hastalığın çaresi olacaktır⁹⁹².

4. Çevreci Otokrasi – Çevreci Diktatörlük

Humphry'e göre radikal çevreciler, dünyayı içinde bulunduğu ekolojik krizden kurtaracak “Çevreci-Otokratik” bir yönetim anlayışını (*Öko-Autokratie*) benimsemektedirler⁹⁹³. Nitekim dünyanın sonunun ekolojik kriz ile geleceği senaryosu, ancak bu soruna çare olamayan mevcut demokratik yönetim araçlarının yerini, ekolojik anlayışa dayalı otokratik bir yönetimin alması halinde önlenebilecektir⁹⁹⁴. Bu nedenle *ekotaj*, bir yandan ekolojik krizi sonlandırmada politikanın gerekli çözümleri üretememiş olmasının sonucu ve çaresi olarak kabul edilmekte, diğer yandan çevreyi içinde bulunduğu kriz durumundan kurtaracak en etkili yol ve en kullanışlı taktik olarak meşrulaştırılmaktadır⁹⁹⁵.

Bernhard Pötter'in “Çevreci-Diktatörlük” (*Öko-Diktatur*) kavramını kullandığı radikal çevrecilerin siyasal düzen tahayyülü, herhangi bir kanuna uyma zorunluluğu bulunmayan, parlamentoya hesap vermeyen, küçük bir grup tarafından yürütülen,

⁹⁹⁰ Sean Parson, “Understanding the Ideology of the Earth Liberation Front”, in: *Green Theory and Praxis: The Journal of Ecopedagogy*, Vol.: 4, No.: 2, 2008, ss. 54, vd.

⁹⁹¹ Bötticher, Mares, s. 384.

⁹⁹² Bötticher, Mares, s. 384.

⁹⁹³ Humphrey, s. 140.

⁹⁹⁴ Humphrey, s. 140., Bötticher, Mares, s. 383-384, 387.

⁹⁹⁵ Hayes, Esler, Hayes, s. 167.

şeffaf olmayan, antidemokratik ve şiddete dayalı bir olağanüstü hal rejimidir⁹⁹⁶. Bu tür bir rejimde, hayati öneme sahip yaşamsal kaynakların azalması ya da doğal bir felaketin insanoğlunu hayatta kalma mücadelesine sokması halinde demokratik kurallar yürürlükten kalkar ve hayatta kalmayı sağlamak üzere temel haklar sınırlandırılabilir ya da tamamen kaldırılabilir. Ham maddeler ve gıda maddeleri belli bir plana uygun olarak dağıtılmak suretiyle kamusal yaşam sıkı bir şekilde kontrol altına alınır⁹⁹⁷.

C. Kavramların Değerlendirilmesi

1. Radikalleşme Süreci Bakımından

a. Radikalizm ve Ekstremizm Bağlamında

Radikalizm kavramı, bir hareketi, başvurduğu araçlardan ziyade benimsediği ideolojik ve stratejik kabullere göre sınıflandırmada kullanılan bir kavramdır. Bu yönüyle radikalizm, araçta değil amaçta aşırıcılık olarak da ifade edilmektedir⁹⁹⁸. Ancak ekstremizmden farklı olarak bu aşırıcılık, özgürlükçü demokratik düzenin temel unsurlarıyla bağdaşmaktadır. Şu halde radikalizm, belli bir sosyal, hukuki, politik, ekonomik sorunu tüm nedenleriyle ve yönleriyle eleştiren, çözüm olarak kökten (radikal) bir değişiklik öngören ve bu değişikliği (prensip olarak) şiddet içermeyen araçlarla savunan tavır ve davranışlardır. Radikal değişime yönelik başvuru araçları konusunda ise radikallerin, prensip olarak, barışçıl araçlara başvurduğu, şiddetin son derece istisnai ve sembolik düzeyde kaldığı belirtilmiştir. Dolayısıyla araç olarak ağır şiddet eylemlerinin söz konusu olduğu hallerde artık ekstremizm kavramını kullanmak daha doğru olacaktır.

Çevreci hareket içerisinde radikalizm nitelemesi, radikal çevreci hareketi ana akım çevreci hareketten ayırmak amacıyla kullanılmaktadır. Genel olarak çevrecilik hareketleri, toplumun ekolojik dengeye ve düşünceye uygun olarak

⁹⁹⁶ Pötter, s. 23.

⁹⁹⁷ Ibid.

⁹⁹⁸ Böttcher, "Towards Academic Consensus...", s. 75-76., Böttcher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 334-336., Ermert, s. 26.

uyumlaştırılmasını hedeflemekle birlikte⁹⁹⁹, bu hareket içindeki temel ayırım, benimsenen stratejiye göre, ana akım (pragmatik) çevreci hareket ve radikal çevreci hareket şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Yukarıda nedenleriyle birlikte ortaya koyduğumuz başlıca çevresel sorunlar ve ekolojik kriz olgusu, kendi aralarında neden sonuç ilişkisi içinde olduğundan, pragmatik çevreci örgütlerin çevresel sorunları birbirinden bağımsız ve sistemle uyumlu sürdürülebilir kalkınma kapsamında ele almasının aksine, bu sorunların tüm nedenleriyle birlikte (antroposantrik düşünce sistemleri, sanayileşme, küreselleşme, kapitalizm, vd.) bütüncül bir şekilde ele alınması, radikal çevreci harekete “radikal” sıfatını kazandırmaktadır. Nitekim doğa merkezci yaklaşımlar, ekolojik krizin yarattığı olumsuz etkileri engellemeye yönelik değil, bunun ötesinde, bu krizin nedenlerinin ortadan kaldırılmasıyla mücadele ettikleri için reformist ve dolayısıyla “radikal” hareketlerdir. Dolayısıyla radikal çevreci hareketin radikalliği, bu köktenci stratejiden kaynaklanmaktadır.

Çevreci aktivistler, doğa ve hayvan hakları adına gerçekleştirdikleri aktivizm mücadelesini, tarihsel olarak köleliğin kaldırılması, kadınlara oy hakkı tanınması, Afro-Amerikalıların medeni haklar mücadelesi gibi hareketlere benzetmektedirler. Nitekim ALF sözcülerinden Pickering’e göre, tarih boyunca başarıya ulaşmış sosyal adalet hareketlerinde, radikal aktivizmin unsurlarını görmek mümkündür. Bu örneklerin hiçbirinde hakların otorite tarafından kendiliğinden bahşedilmesi beklenmemiş, mağdur kitleler aktif olarak harekete geçmişlerdir. Keza bu mücadelelerde aktivistler, sıklıkla mevcut kanunları ihlal eden fakat diğer yandan barışçıl olan sivil itaatsizlik eylemlerine başvurarak radikal bir tutum sergilemişlerdir. Gerek UNDP raporunda “şiddet içermeyen radikal davranış” ve “şiddet içeren ekstremizm” şeklinde bir ayırım yapılması ve ilkinin sistemi reforme etmede ve yenilikler getirmede topluma pozitif bir katkı sağlayacağını ifade edilmesi¹⁰⁰⁰, gerekse AİHM’in ifade özgürlüğüne ilişkin yerleşmiş içtihatlarında sunduğu kriterler, radikalizmin sınırının ciddi şiddet eylemleriyle çizilmesi gerekliliğini doğurmaktadır.

⁹⁹⁹ Üskül Engin, s. 10.

¹⁰⁰⁰ UNDP Report, s. 4, 24.

Ekstremistlerin aksine radikaller, amaçlarına ulaşmak için aşırı nitelikteki araçlara başvurmamaktadır. Dolayısıyla her şeyden önce şiddete başvurulmayan sivil itaatsizlik eylemlerinin, radikalizm sınırları içerisinde kaldığı kabul edilmelidir. Ancak aleniyet, bireysel sorumluluk, şiddete başvurmama gibi bazı özellikleri karşılamaması nedeniyle birçok ekotaj eylemi, sivil itaatsizliğin kapsamı dışında kalmaktadır. Buna karşın radikal çevrecilerin ablukaya alma, işaretçileri sökme, hayvanları serbest bırakma gibi şiddet içermeyen dar anlamda ekotaj eylemlerini ekstremizm kapsamında değerlendirmek mümkün değildir.

Öte yandan radikalizmde şiddete başvurulması prensip olarak reddedilmekle birlikte, gerektiğinde istisnaen, olay bazlı, sembolik ve pragmatik olarak şiddete başvurulduğu ifade edilmiştir¹⁰⁰¹. Bizce bu noktada basit düzeydeki şiddet eylemleri ekstremizmin aşırıcılık özelliğini taşımadığından, mala karşı gerçekleştirilen (dar anlamda) bazı ekotaj eylemlerinin radikalizm kapsamında değerlendirilmesi mümkündür¹⁰⁰². Bu noktada eylemleri barışçıl, basit şiddet ve ağır şiddet içeren eylemler şeklinde üçe ayırmak gerekir. İlk gruptaki barışçıl eylemlerin (ör. abluka, hayvanları serbest bırakma gibi) bazı hallerde sistem içi ve meşru kabul edilmesi mümkündür¹⁰⁰³. Diğer eylemleri kullanılan araçların tehlikeliliğine ve meydana gelen zarara göre basit ve ağır şiddet eylemi olarak ikiye ayırmak mümkündür. Basit şiddet eylemi olarak örneğin basit nitelikteki delici ve kesici aletlerle ya da diğer araç ve gereçlerle gerçekleştirilen iş yerlerine ve iş makinelerine zarar verme, ağaç çivileme, reklam panolarına zarar verme, işaretçileri sökme, atık borularını tıkama gibi eylemlerin “**şiddet içeren radikal davranış**” (*violent radicalism*) şeklinde tartışmaya ve geliştirilmeye açık olan yeni bir kategori altında değerlendirilmesi düşünülebilir. Ağır şiddet eylemi olarak yakıcı ve patlayıcı maddelerle ya da ateşli silahlarla gerçekleştirilen kundaklama eylemleri ise bu kategorinin dışında kalacaktır.

¹⁰⁰¹ Bötticher, “Towards Academic Consensus...”, s. 75-76., Bötticher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 334-336.

¹⁰⁰² Nitekim hükümetler de radikal kişi ve grupların vandalizm gibi basit düzeydeki eylemlerini terörizm olarak nitelendirmemektedirler. Buna karşın bombalı saldırılar ya da öldürme eylemleri söz konusu olduğunda artık terör eylemlerinden bahsedilmektedir. Örnekler için bkz. Cale, s. 22-23. Oturma eylemleri, blokaj, barikat kurma, parlamento veya üniversite içinde gürültülü eylem yapma gibi eylemlerin kriminolojik olarak şiddet niteliğinde olup olmadığı konusu Almanya’da halen tartışmalıdır. Kaiser, s. 696.

¹⁰⁰³ Bu konudaki açıklamalarımız için bkz. s. 547.

Radikal çevreciliğin, ekstremizmin amaçta ve araçta aşırıcılık yönlerinden değerlendirmesi noktasında ise şu tespitleri yapmak mümkündür. Ekstremizm, radikal bir ideolojinin özgür demokratik düzenin gereklerine aykırı bir boyuta ulaşması ve bu ideolojinin şiddet kullanılarak dayatılması anlamına gelmektedir. Bu tanım doğrultusunda araç olarak başvurulacak şiddetin, insanlara belli bir ideoloji karşısında boyun eğdirecek boyutta olması, yani belli bir korku yaratacak düzeye ulaşması gerekir. Şu halde şiddette aşırıcılık (*violent extremism*) kapsamında, her şeyden önce, insanların hayatı, sağlığı ve vücut bütünlüğü gibi hukuki değerlerine yönelen şiddet ve tehdit eylemleri girmektedir. Bu noktada ayrıca yakıcı ve patlayıcı araç ve gereçlerin kullanıldığı mülkiyete yönelik **kundaklama** eylemlerini de araçta aşırıcılık olarak kabul etmek gerekir. Bir defa yakıcı ve patlayıcı maddelerin oluşturduğu tehlikelilik şüphesiz basit delici, kesici aletlerin oluşturduğu tehlikelilikten daha ağırdır. Ayrıca kundaklama eylemleri ağır maddi zarara yol açabildiği gibi insanların hayatı, sağlığı ve vücut bütünlüğü üzerinde mevcut ve/veya geleceğe yönelik ciddi bir korku ve tehdit de yaratabilmektedir¹⁰⁰⁴. Nitekim ekotaj el kitabında da ağır cezalar gerektiren suçlardan olması ve güvenlik birimlerinin bu suçlara öncelik vermesi gibi nedenlerden dolayı kundaklama eylemlerinin dezavantajları olan bir yöntem olduğu kabul edilmiştir¹⁰⁰⁵. Keza kundaklama eylemleri, kriminolojik olarak da sosyal tehlikeli bir davranış (*Sozialgefährlichkeit*) teşkil etmektedir¹⁰⁰⁶. Bu gerekçelerle kundaklama şeklindeki ekotajı ekstremizm kapsamında aşırıcı bir araç olarak nitelemek yanlış olmayacaktır.

Nitekim bazı yazarlar, gerek geniş anlamda ekotaj eylemlerini gerekse derin ekolojiye ve biyomerkezciliğe dayalı çevreci diktatörlük (*Ökodiktatur*) veya çevreci otokrasi (*Öko-Autokratie*) şeklindeki yönetim modeli düşüncelerini ve anarko-primitivizmi ön plana çıkarmak suretiyle, radikal çevreci ve hayvan hakları hareketini ekstremizm olarak nitelemişlerdir¹⁰⁰⁷. Örneğin Bötticher/Mares, başvurulmuş araçlar yönünden araştırmacıların ve hayvan uzmanlarının hedef alındığı, şiddet ve tehdit içerikli (geniş anlamda) ekotaj eylemlerini dikkate almak suretiyle

¹⁰⁰⁴ Monaghan, "Terrorism in the name of Animal Rights", s. 167., Bjelopera, s. 43.

¹⁰⁰⁵ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 166.

¹⁰⁰⁶ Kaiser, s. 698.

¹⁰⁰⁷ Southers, s. 42., Bötticher, Mares, s. 386.

“çevreci ekstremizm” (*Öko-Extremismus*) kavramını kullanmıştır¹⁰⁰⁸. Yazarlar insanı ve insanlığı olumsuz yönde değerlendiren, doğayı (Gaia Gezegeni) ve doğanın belli unsurlarını (kural olarak hayvanları) savunmayı ön plana çıkaran Biyomerkezcilik ve Derin Ekoloji yaklaşımları ile anarko-primitivizmi, mevcut demokratik yapıyı ortadan kaldırmayı hedefleyen ekstremist ideolojiler olarak değerlendirmişlerdir¹⁰⁰⁹.

Bizce doğa merkezci ideolojiler salt mevcut antroposantrik sisteme alternatif bir paradigma ve düzen sunması nedeniyle özgürlükçü demokrasinin temel ilkeleriyle bağdaşmayan ekstremist bir ideoloji olarak değerlendirilemez. Şiddete çağrıda bulunmadığı sürece radikal, rahatsız edici, şok edici düşünce ve kanaatlerin ifade edilmesi AİHM içtihatları ve BM raporları dikkate alındığında demokratik düzen içinde yer alır ve sistemi reforme etmede önemli rol oynar. Buna karşın sosyal, politik, hukuki ya da ekonomik bir düzene radikal bir alternatif sunan siyasal, toplumsal, felsefi ya da dini her öğretilerde olduğu gibi, doğa merkezci düşüncelerin de aşırıcılığa kaçan boyutta yorumlanması ya da hayata geçirilmesinde aşırıcı araçlara başvurulması ve bu suretle başkalarına dayatılması pek tabi ki mümkündür. Zira doğa merkezci öğretilerin temel prensiplerine bakıldığında, doğanın korunması adına insanlara ya da mülkiyete yönelik açık ya da örtülü herhangi bir şekilde şiddet çağrısı yapılmadığı görülmektedir. Buna karşın ancak, bu öğretilerin ve diğer çeşitli etkenlerin etkisiyle *radikalleşen* aktivistlerin, bu öğretileri zorla tatbik etmek üzere gerçekleştirdikleri kundaklama ve kişilere yönelik tehdit ve şiddet eylemlerini ekstremizm olarak nitelemek mümkün olabilir. Yine bu doğrultuda yeşil anarşizm, çevreci-diktatörlük ve çevreci-otokrasi konseptlerini de mevcut demokratik düzenin temel gereklerine aykırı olması nedeniyle ideolojik bakımından ekstremizm kapsamında değerlendirmek isabetli olacaktır.

Radikal çevrecilerin başvurduğu kundaklama ve geniş anlamda ekotaj eylemleri, ekstremizmin yukarıda yaptığımız tanımına uygunluk göstermektedir. Zira ekstremizmde, farklı çıkar gruplarının barışçıl bir şekilde rekabet ettiği demokratik siyasi mücadelenin yerini, baskı, boyun eğdirme, şiddet ve tehdit eylemleri alır. Nitekim radikallere göre pragmatik çevrecilerin başvurduğu siyasi çözüm yolları,

¹⁰⁰⁸ Bötticher, Mares, s. 383, 388.

¹⁰⁰⁹ Bötticher, Mares, s. 383, 386.

ekolojik krizi bütüncül olarak ortadan kaldırmada etkisizdir. Bu nedenle suç teşkil eden çeşitli eylemlerle saldırgan bir tutum sergilenir. Bu tutum, topluma korku yayan, doğaya ve unsurlarına zarar veren her türlü kişi ve kuruluş, ideoloji, kanun ve uygulama karşısı (anti) bir harekettir. Bu doğrultuda çoğu AB ülkesi, ulusal çaptaki ekotaj eylemlerini Europol'e ekstremizm şeklinde rapor etmektedir¹⁰¹⁰.

Radikal çevreciliği ideolojik olarak ekstremizme yaklaştıran bir diğer husus, ekolojik krizin dünyayı çevresel bir kıyamete sürüklediği düşüncesi ile yeşil anarşist fraksiyonun (*anarcho-primitivism*) çevresel kıyameti gerçekleştirme senaryosudur. Nitekim ekstremist örgütlerin tipik söylemleri arasında sürekli bir kıyamet senaryosundan bahsedilmektedir. Buna göre ekstremist ideolojinin çizgisinden çıkılması kıyameti yaklaştırdığından, bu çizginin dışında kalan herkes düşman ilan edilir. Yeşil anarşizme göre ise insanlık, ancak bu kıyametin gerçekleşmesinden sonra doğayla uyum içinde yaşama durumuna geçeceğinden, bu grup, teknolojik araç ve gereçlere yönelik ekotaj eylemleriyle teknolojiyi yok edip, bu kıyamet sürecini hızlandırmak istemektedir¹⁰¹¹.

Sonuç olarak radikalizm ve ekstremizm kavramları gerek ulusal gerekse yabancı ülke kanunlarında hukuken tanımlanmış kavramlar olmadığından¹⁰¹², belli bir hareketin hukuken radikal ya da ekstremist olarak nitelendirilmesi söz konusu değildir. Bu nedenle ekotajı benimseyen çevreci aktivizmin, sosyal bilimlerin diğer alanlarında radikal, ekstremist (ve ayrıca diğer sebeplerle terörist) sıfatlarıyla nitelendirilmesi her zaman tartışmaya açık olacaktır¹⁰¹³. Kavramların belirsizliği ve üzerinde uzlaşa bulunmamasından kaynaklanan nedenlerden dolayı radikal çevrecilere ilişkin söz konusu nitelendirmeler, “fil tutan kör adamlar” örneğine benzetilebilir.

Radikal çevreciliğin hukuki niteliğini tespit etmek ise ancak pozitif hukuk metinlerinin dikkate alınması suretiyle mümkündür. Radikalizm ve ekstremizm

¹⁰¹⁰ EUROPOL, **TE-SAT 2008**, s. 41., EUROPOL, **TE-SAT 2009**, s. 37.

¹⁰¹¹ Liddick, s. 3.

¹⁰¹² Böttcher, **Radikalismus und Extremismus**, s. 408.

¹⁰¹³ Helen Kopnina, Brett Cherniak, "Cultivating a Value for Non-Human Interests through the Convergence of Animal Welfare, Animal Rights, and Deep Ecology in Environmental Education", in: *Education Sciences*, Cilt: 5, Sayı: 4, 2015, ss. 363-379, s. 371.

hukuki kavramlar olmadığından, bu noktada hukuken bir eylemin ancak terör suçu ya da adi suç olup olmadığı tespiti yapılabilir. Bu değerlendirmeyi ilerleyen bölümlerde karşılaştırmalı hukuk ve Türk hukuku bakımından yapacağız.

b. Terörizm Bağlamında

Çevreci terörizm kavramının ortaya çıkışından suç politikasını etkilemesine değin geçen süreci mevcut kriminoloji teorileri içinde kanaatimizce en isabetli şekilde açıklayabilecek olan radikal kriminoloji teorisi dir. Bu noktada öncelikle kısaca bu teoriden bahsettikten sonra çevreci terörizm kavramına ilişkin değerlendirmemize yer vereceğiz.

aa. Radikal Kriminoloji Teorisi

Geleneksel kriminolojinin temel hedefi, insan davranışlarını izah ederek suçun nedenlerini tespit etmektir¹⁰¹⁴. Bu hedef 1960'lı yıllardan itibaren sosyal etkileşim teorilerinin (*enteraksiyonist teoriler*) etkisiyle, failin sapıcı davranışları neden gerçekleştirdiği sorusundan ziyade, fiil ve failin toplum ya da sistem tarafından neden “sapıcı” olarak damgalandığı sorusuna cevap aramaya yönelmiştir¹⁰¹⁵. Geleneksel izahların aksine bu radikal yaklaşım, ceza adalet sisteminin ve devletin işleyişine dair güç ve çatışma eksenli bir bakış açısı getirerek (*çatışma teorisi*), toplumda egemen siyasi ve ekonomik statüleri elde eden grupların, toplumun, kültür, ideoloji, siyaset, hukuk gibi alanlarda sapıcı ya da sapıcı olmayan eylemleri belirlediğini kabul eder¹⁰¹⁶. Böylelikle suç tanımı, güç, servet ve yüksek statüye sahip olan egemen grupların inanç, istek ve beklentileri doğrultusunda belirlenmiş olur¹⁰¹⁷. Bu yaklaşımı savunan teorisyenler, iş, eğitim, sanayi, finans kuruluşları ve medyayı yönetenler arasında çok güçlü sosyal ve ekonomik bağlar olduğunu deneysel olarak kanıtlamışlardır¹⁰¹⁸.

¹⁰¹⁴ Dönmezer, **Kriminoloji**, s. V, 1.

¹⁰¹⁵ Dönmezer, **Kriminoloji**, s. VI, 34., İçli, s. 146.

¹⁰¹⁶ Demirbaş, **Kriminoloji**, s. 165.

¹⁰¹⁷ Dönmezer, **Kriminoloji**, s. 439., İçli, s. 149.

¹⁰¹⁸ İçli, s. 148.

Radikal kriminoloji yaklaşımına göre sapıcı davranış, belli bir zaman ve mekânda insanların sapıcı olarak etiketlediği davranışlardır. Bu nedenle bir kimseye veya davranışa suçlu etiketinin vurulması, belli çıkarlara ve ilgilere hizmet etmesi yönüyle göreceli bir nedene dayanır¹⁰¹⁹. Söz konusu çıkar ve ilgiler değiştikçe, suç ve suçlu tanımı da değişeceğinden, herhangi bir eyleme ahlaki veya ahlak dışı, suçlu/sapıcı ya da normal etiketi vurulmasının da geçici bir nitelikte olacağı ve her an yeniden tanımlanabileceği kabul edilmelidir¹⁰²⁰.

Radikal teori üzerinde Marx'ın eserlerinin büyük etkisi olduğundan, bu teori Marksist kriminoloji olarak da adlandırılmaktadır¹⁰²¹. Kriminolojide yapısal teoriler arasında sınıflandırılan bu yaklaşımda suçluluk, işçi sınıfının ceza adaleti aracılığıyla siyasi ve ekonomik statüleri elinde bulunduran kapitalist sınıfın yararına sömürülmesi olarak tanımlanır¹⁰²². Böylelikle sınıflı bir toplumda ceza kanunu, iktidarın azınlığı kontrol etmek için kullandığı bir araç haline gelir¹⁰²³. Nitekim Marksist çatışma kuramına göre kapitalist ceza adaleti sistemi, fakiri kontrol ederek, güçlü ve zengine hizmet etmektedir. Bu sistemde devleti yönetenler, en güçlü işletmelerin ve finans kuruluşlarının sahipleri olup, bu kişiler yasal süreçleri kendi çıkarlarını korumak için kullanırlar. Böylelikle devlet, kapitalizmi ilerletme ve yasallaştırma aracı olarak işlev görür¹⁰²⁴. Keza radikal kriminolojinin önde gelen teorisyenlerden George Vold da, yasaların, kendi çıkarlarının korunması için hükümetten yardım isteyen politik gruplar tarafından oluşturulduğunu ifade etmiştir. Şu halde ceza kanunlarının konulması, ihlali ve uygulanması süreci, suçlu ile suçu belirleyen egemen gruplar arasındaki çatışmayı yansıttığından, gruplar arasında çatışmanın söz konusu olduğu haller (siyasi suçlar, devletin işlediği uluslararası suçlar, ekonomik düzene karşı suçlar) ancak bu çatışma teorisiyle izah edilebilecektir¹⁰²⁵.

¹⁰¹⁹ İçli, s. 145.

¹⁰²⁰ İçli, s. 145.

¹⁰²¹ İçli, s. 147, 148.

¹⁰²² Dönmezer, **Kriminoloji**, s. VI.

¹⁰²³ Dönmezer, **Kriminoloji**, s. 7.

¹⁰²⁴ İçli, s. 148.

¹⁰²⁵ İçli, s. 147.

Radikal kriminoloji, diğer teorilerin ceza adaleti sistemini tüm çarpıklıklarıyla olduğu gibi kabul etmesini ve hiçbir sorun yokmuş gibi suçu çeşitli nedenlerle açıklamaya çalışmasını “asıl tezgâhlanan oyunun gözlerden kaçırılması” olarak görmektedir¹⁰²⁶. Zira çıkar grupları, ekonomik ve sosyal pozisyonlarını güçlendirmek için ceza adaleti sistemini kullanmaktadır¹⁰²⁷. Bu maskenin düşürülmesi için izlenmesi gereken üç temel hedef bulunmaktadır¹⁰²⁸:

- 1) Ceza kanunlarının ve suç tanımlarının kaynağını ve tanımların nasıl uygulandığını, görünürde olup bitenin arka planında neler yaşandığını araştırarak gizli kalan çıkar ilişkilerini ve elitlerin bu süreçte aldıkları rolü ortaya çıkarmak,
- 2) Polis teşkilatından mahkemelere kadar tüm ceza adaleti bürokrasisinin ve medyanın elitlerle olan ilişkini gözler önüne sermek,
- 3) Kapitalist düzenin yarattığı sorunların ortadan kaldırılabilmesi amacıyla, kriminoloji biliminin kapitalist düzene dair teorik olarak öngördüğü değişiklikleri uygulamaya koymak için çalışmak.

Radikal kriminolojiye yönelik eleştirilerin başında, bu teorinin ekonomik elitlerin ya da egemen sınıfların işledikleri suçları açıklayamaması, suçlunun kişilik özelliklerini görmezden gelmesi ve kapitalist bir ülke olan İsviçre’de suç oranlarının düşüklüğü örnek gösterilmiştir¹⁰²⁹. Bu eleştirilere çalışmamız yönünden kısaca cevap vermek gerekirse; ilk olarak radikal çevreci örgütlerden hiçbirinin İsviçre gibi sosyo-ekonomik ve politik koşullara sahip, çevreye duyarlı bir ülkenin koşullarından doğmadığını, aksine suç oranlarının yüksek olduğu, kapitalizmin ve sanayileşmenin önde gelen ülkelerinden ABD’de ve İngiltere’de ortaya çıktığını belirtmek gerekir. İkinci olarak ekotaja başvuran kişi ve grupların elit veya egemen sınıfa dâhil olmadığının altı çizilmelidir. Ayrıca birçok teori gibi radikal kriminoloji de her türlü suçluluğun münhasıran bu teoriyle açıklanabileceği iddiasında değildir. Aksine suç mefhumu üzerindeki sebep sonuç ilişkisini arayan geleneksel teorilerden farklı

¹⁰²⁶ Demirbaş, **Kriminoloji**, s. 165.

¹⁰²⁷ İçli, s. 149.

¹⁰²⁸ Demirbaş, **Kriminoloji**, s. 165.

¹⁰²⁹ Sokullu-Akıncı, s. 185., İçli, s. 147.

olarak, etiketlere ilişkin anlamların nasıl oluştu(ruldu)đu üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla alışmamızdaki rneklemen radikal kriminoloji teorisi üzerinden açıklanmasında kritik bir engel bulunmamaktadır.

bb. Terörizm

Radikal evreci hareketin kavramsal izahında radikal kriminoloji teorisine başvurulacak olması kavramsal olarak tesadüf olsa da¹⁰³⁰, içeriksel olarak isabetlidir. Zira radikal çevrecilerin başvurduğu ekotaj eylemlerinin gerek siyaseten gerekse hukuken çevreci terörizm etiketiyle adlandırılmasında, sermaye grupları ile radikal çevrecilerin doğa ve hayvanlar üzerindeki çıkar çatışmasının etkisi olduğundan, biz de çalışmamızda çevreci terörizm kavramını ele alırken radikal kriminoloji yaklaşımının bu hedeflerini dikkate alacağız.

Radikal evreci harekete vurulan terörizm etiketinin arkasındaki süreç dikkate alındığında, çevreci terörizm kavramını en isabetli şekilde açıklayan kriminolojik yaklaşım, şüphesiz radikal kriminolojidir. Zira radikal çevreci ve hayvan hakları hareketine ilk kez ABD’de atfedilen çevreci terörizm kavramının arka planında, siyasi ve ekonomik statüleri elinde bulunduran, g, servet ve yüksek statü sahibi egemen grupların lobicilik faaliyetleri ve politik girişimleri önemli rol oynamıştır. Örneğin ABD Senatosundaki komisyon görüşmelerine, iş dünyasının st düzey isimleri ile bu çevrelere yakın çıkar gruplarının temsilcileri davet edilmiřtir¹⁰³¹. Çevreci terörizm kavramının mucidi Ron Arnold’ın “evreci terörizm uzmanı” olarak; çevreci hareket karşıtlığıyla bilinen *Alliance for America* adlı üreticiler birliği başkanı Bruce Vincent’in ise bağımsız uzman olarak dinlenmesi, keza diğer tanıkların da sanayi çevreleriyle ilişkili kişiler olması, bu komisyonların ürünü olan çevreci terörizmle mücadele kanunlarının tarafsızlığını şüpheyeye dřrmektedir¹⁰³². Eleştirel bir süzgeçten geçirilmeyen kavramın¹⁰³³, FBI tarafından desteklenen akademik çalışmaların etkisiyle ve yapılan PR alışmaları sonucunda Oxford

¹⁰³⁰ Bu teoriye radikal adı verilmesinin sebebi, teorisyenlerinin devlet ve vatandaş arasında akdedildiğine inanılan sosyal sözleşme fikrini reddetmesidir.

¹⁰³¹ Bohrer, s. 3.

¹⁰³² Smith, “Ecoterrorism”, s. 546., Su, Yang, s. 538., Bohrer, s. 4, 5.

¹⁰³³ Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 304., Bötticher, Mares, s. 384.

sözlüğüne dahi girmesi ve ilerleyen yıllarda kanuni düzenlemelerde yer alması, bir güç odağı olarak sermayenin, medyayı, politikacıları, akademiye ve kamu gücünü arkasına aldığında yapabileceklerinin bir göstergesidir¹⁰³⁴. Sonuç olarak radikal çevrecilerin ağır bir rejim ile kontrol altına alınmasında bir araç olarak kullanılan söz konusu kanunlar, yalnızca egemen kapitalist sınıfın çıkarlarına hizmet etmiştir¹⁰³⁵. Bu kanunların konulması, ihlali ve uygulanması süreci, doğal alanlar ve hayvanlar üzerinden büyük kazançlar elde eden sanayici ve iş adamlarından oluşan egemen kapitalist sınıf ile radikal çevrecilerin doğa üzerindeki çatışmasını yansıtmaktadır.

Günümüzde çeşitli şiddet eylemlerinin yeni bir terörizm türü olarak adlandırılması her zamankinden daha yaygın hale gelmiş, buna bağlı olarak terörizm adıyla nitelendirilen eylemlerin sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. Bu kavram enflasyonunu doğuran terörizm türleri arasında, siber terörizm, narko-terörizm, patolojik terörizm, çevreci terörizm, biyo-terörizm, nükleer terörizm, tarımsal terörizm (*agro-terrorism*), yalnız kurt terörizmi (*lone wolf terrorism*) gibi birçok başlık sayılabilmektedir. Bu kavram enflasyonunun başlıca sebepleri arasında, üzerinde uzlaşılmış, normatif, bağlayıcı, evrensel bir terörizm tanımının bulunmamasının yarattığı esnek zemin, özellikle otoriter hükümetlerin basit şiddet eylemlerini dahi ağır bir ceza hukuku rejimiyle bastırma eğilimleri, ceza hukukundan güvenlik hukukuna doğru gerçekleşen paradigma değişikliği ve bu değişimin beraberinde getirdiği düşman ceza hukuku konseptleri, medyanın terörizm etiketiyle sunduğu haberlerin daha çok reyting getirmesi ve bu minvalde terörizmin küresel bir sorun olarak geniş kamuoyu ilgisi toplaması nedeniyle siyasi, dini, ideolojik, vb. nedenlerle karşıt olunan bazı eylemlerin terör ve terörizm sıfatlarıyla anılarak bu ilgi seviyesine ulaştırılmak istenmesi sayılabilir. Ayrıca devletin ve sermaye gruplarının medya üzerindeki etkisi bir kenara bırakıldığında dahi, medya organlarının haber oluştururken belli bir terörizm tanımını esas almaması, terörizmin kolaylıkla saptanabilir bir olgu olduğu izlenimi de yaratabilmektedir.

Terörizmin politik sahadaki meşhur açmazlarından olan “birine göre terörist olanın diğerine göre özgürlük savaşçısı olması”, çevreci terörizm konusunda da iki

¹⁰³⁴ Aynı yönde bkz. Bohrer, s. 9.

¹⁰³⁵ Çıkarılan kanunların ekotaj eylemleri üzerindeki etkisi için bkz. s. 264.

farklı kutup yaratmayı başarmıştır. Buna göre bir görüş radikal çevrecileri çevreci terörist olarak nitelerken, diğer görüş doğa adına ekotaj eylemlerine başvuran kişi ve grupları çevreci savaşılar olarak nitelendirmekte¹⁰³⁶, ekotaj eylemleri ise hayvanlara ve çevreye verilen zararın intikamı olarak ya da en azından şirketlerin ve devletlerin işlediği çevre suçları karşısında kötünün iyisi olarak ifade edilmektedir¹⁰³⁷.

Terörizmin literatürde geniş ve dar kapsamda çok sayıda tanımı bulunduğundan, radikal çevreci hareketin ve ekotajın terörizm kapsamına girip girmeyeceği başvurulacak tanıma göre değişecektir. Örneğin terörizm literatürünün önde gelen isimlerinden Schmid'in, "*sivilleri ve muharip olmayan kişileri hedef alan, propagandalarıyla hedef kitleler üzerinde psikolojik etkiler bırakan, hukuki ya da ahlaki sınırları bulunmayan doğrudan şiddet eylemleri*" olarak tanımladığı terörizm kavramı, terörizmi ahlaki bir sınır gözetmeyen şiddet eylemleri olarak ele almaktadır¹⁰³⁸. Kanaatimizce bu tanım esas alındığında terörizm ile ekotajın *stratejik olarak* farklı fenomenler olduğu sonucuna varılacaktır. Zira terörizmde insan yaşamına ve masumlara bir değer atfedilmeyip hedef üzerinde bir ayırım gözetilmezken, doğa merkezci yaklaşımlarda her türlü canlı yaşamının kutsal kabul edilmesinin bir gereği olarak ekotaj eylemlerinin mülkiyet ile insanlar arasında hedef gözetmesi, radikal çevrecilerin en temel stratejilerinden biri olarak kabul edilmektedir¹⁰³⁹. Bu strateji doğrultusunda radikal çevreciler taktik olarak da eylemleri neticesinde daha fazla kişinin ölmesini değil, ancak daha çok kişinin eylemlerini izlemesini istemektedirler¹⁰⁴⁰. Nitekim ABD Kongresi'ne hazırlanan raporlarda da radikal çevrecilerin insanlara fiziksel zarar vermeyi değil, hırsızlık (hayvanların serbest bırakılması), işgal, mala zarar verme gibi suçları işledikleri belirtilmiştir¹⁰⁴¹. Şu halde insanlar ile eşyalar arasında ahlaki hedef gözetilen

¹⁰³⁶ Nagtzaam, **From Environmental Action to Ecoterrorism?**, s. 1

¹⁰³⁷ Liddick, s. 91.

¹⁰³⁸ Schmid, "The Revised Academic Consensus Definition of Terrorism", s. 158-159.

¹⁰³⁹ Sumner, Weidman, s. 870. Nitekim ELF'nin rehber olarak yayınladığı ilkelerden biri de canlıların zarar görmemesi için her türlü tedbirin alınmasıdır. Leader, Probst, s. 40.

¹⁰⁴⁰ Leader, Probst, s. 37, 40.

¹⁰⁴¹ Bjelopera, s. 1.

eylemlerin kavramsal olarak da bir birinden ayrılması gerekeceğinden, bu tanım doğrultusunda ekotajı terörizm olarak nitelendirmek mümkün olmayacaktır¹⁰⁴².

Keza dar anlamda ekotaj eylemleri gerçekleştirilirken alınan güvenlik tedbirlerine rağmen insanların hayatı ya da sağlığı üzerinde zarar ya da tehlike meydana gelmesi halinde failin bilinçli taksir sorumluluğundan bahsedilebilecekse de, terörizmin, hedef gözetmeksizin doğrudan insanların hayatına yönelen, kasten ve planlı olarak gerçekleştirilen politik şiddet eylemleri olduğu dikkate alındığında, dar anlamda ekotaj eylemleri bu unsura yer verilen terörizm tanımlarının¹⁰⁴³ dışında kalacaktır¹⁰⁴⁴.

Öte yandan daha geniş kapsamlı terörizm tanımları üzerinden ekotaj eylemlerini terörizm kategorisine sokmak mümkündür. Bu noktada özellikle doğrudan kişileri hedef alan geniş anlamda ekotaj eylemleri ön plana çıkarılacaktır. Ayrıca eşyaya yönelik gerçekleştirilen kundaklama eylemleri de kimi zaman yanlış hesaplama, kimi zaman da şiddetin artırılması sonucu insanların zarara uğramasına neden olabilmektedir¹⁰⁴⁵. Bu tür eylemlerin her halükarda kişiler üzerinde korku ve tehdit yarattığı aşikârdır. Bu halde ekotaj, örneğin Jenkins'in "*politik değişimi etkilemek üzere şiddet kullanımı veya kullanma tehdidi*" şeklindeki terörizm tanımına uyacaktır¹⁰⁴⁶. Buna karşın Schmid'in daha dar kapsamlı olan terörizm tanımına başvurulduğunda geniş anlamda ekotaj eylemleri dahi terörizmin kapsamı dışında kalacaktır¹⁰⁴⁷.

Şu halde sonuç olarak çevreci terörizm tabiri, başvurulacak tanıma ve daha da önemlisi tanımı kullanacak kişinin bu konudaki siyasi, felsefi, vb. dünya görüşüne

¹⁰⁴² Aynı yönde Vanderheiden, "Eco-terrorism or Justified Resistance?", s. 432.

¹⁰⁴³ Örneğin bkz. Ergil, "Terörizmin Mantığı ve Hedefi", s. 171.

¹⁰⁴⁴ Salt mala zarar verme ve sabotaj şeklindeki eylemlerin terörizmin dışında kalacağı yönünde bkz. Schmid, "The Definition of Terrorism", s. 84.

¹⁰⁴⁵ Leader, Probst, s. 40.

¹⁰⁴⁶ Cale, s. 6.

¹⁰⁴⁷ Nitekim yazar terörizmin kapsamı dışında kalan politik şiddet uygulamaları arasında; ablukaya alma (bloke etme-engel olma ya da engel koyma), kamu mallarına zarar verme, yağmalama (*looting*), kundaklama, sabotaj, ihkak-ı hak, şiddet içerikli protestolar, kitlesel şiddet, eşkıyalık, isyan, köylü hareketi – ayaklanması, halk ayaklanması, gerilla savaşı, isyan sürecindeki düşük yoğunluklu çatışmalar, askeri işgal, işgale direnme, darbe girişimleri, iç savaş, soykırım, vs. halleri örnek olarak vermektedir. Schmid, "Introduction", s. 5-6.

göre değişecektir¹⁰⁴⁸. Bu doğrultuda gerekirse olay bazlı yeni bir tanımın yaratılması da mümkündür¹⁰⁴⁹. Ekotajın kriminoloji ve suç politikası bakımından terörizm olarak adlandırılması bu nedenle tartışmaya açıktır. Radikal kriminoloji yaklaşımının bu noktada sunduğu eleştirel bakış açısının dikkate alınması gerektiği kanaatindeyiz. Bu kavramın ABD ve Türkiye’de hukuken geçerliliği konusu ise bir sonraki başlıkta ve bölümde ele alınacaktır.

2. Diğer İlgili Kavramlar Bakımından

a. Vandalizm

Vandalizm kavramı, özel veya kamusal, taşınır veya taşınmaz mallara yönelik tahrip etme şeklindeki saldırganlık eylemlerini ifade etmek üzere kullanılmaktadır¹⁰⁵⁰. Bir ceza hukuku kavramı olmaktan ziyade kriminolojik bir bağlamda kullanılan vandalizm, “bir sosyal tabunun yıkıldığı, depresyonun heyecana dönüştüğü ve bundan zevk alındığı” bir durumu ifade etmektedir¹⁰⁵¹. Alman kriminolog Schwind, fiziksel şiddetin bir türü olarak adlandırdığı mala karşı şiddet için vandalizm kavramını kullanmış ve bu kategoride mala zarar verme (*Sachbeschädigung*) ve kundaklama (*Brandstiftung*) suçlarını ele almıştır¹⁰⁵².

Vandal kelimesi ilk kez Milattan sonraki 4. ve 5. yüzyıllarda Roma İmparatorluğu’nda ciddi bir yıkıma neden olan ilkel Doğu Alman kavmi Vandallar için kullanılmıştır¹⁰⁵³. Vandalizm kelimesi ise ilk kez Fransız Devrimi sırasında,

¹⁰⁴⁸ Vohryzek-Bolden, Olson-Raymer, Whamond, s. 6. Nitekim Jenkins de “*terörizm olarak adlandırılan şey, bir kimsenin bakış açısına bağlıdır*” demek suretiyle tanımın göreceli doğasına vurgu yapmıştır. Jenkins, s. 10. Ayrıca, ekotajı geniş anlamda tanımlayan yazarların genellikle radikal çevrecilere karşıt bir pozisyon alan yazarlar olduğu, dar anlamda tanımlayan yazarların ise radikal çevrecileri destekleyen yazarlar olduğu yönünde bkz. Bohrer, s. 2.

¹⁰⁴⁹ Bkz. Türkiye’de FETÖ terör örgütüne özgü KHK ile yapılan terör tanımı.

¹⁰⁵⁰ Azize Şenbaş, Cihangir Baycan, “Vandalizm ve Siber Vandalizm”, in: **Şiddet Suçları – Yaklaşımlar ve Trendler**, (eds. Emircan Darcan, Fatih Irmak), Ankara: Adalet Yayınevi, 2014, s. 312., Oxford English Dictionary, Oxford University Press. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/vandalism> (E.T.: 25.02.2019).

¹⁰⁵¹ Demirbaş, **Kriminoloji**, s. 277.

¹⁰⁵² Schwind, s. 34.

¹⁰⁵³ Arnold Madison, **Vandalism**, New York: The Seabury Press, 1970, s. 3., Matt Long, Roger Hopkins Burke, **Vandalism and Anti-Social Behaviour**, New York: Palgrave Macmillan Publishing, 2015, s. 13.

sanat eserlerini tahrip eden devrim karşıtlarının Vandalları çağrıştırması nedeniyle etrafı kırıp geçirmek anlamında kullanılmıştır¹⁰⁵⁴. Bu yönüyle vandalizm, maddi değerleri ve zenginlikleri hoyratça yakıp yıkmayı, kırıp dökmeyi ve yok etmeyi ifade eder¹⁰⁵⁵.

Vandalizm olarak değerlendirilen eylemlerin başında, grafiti yapmak, duvarlara slogan yazmak, reklam panolarını, bina, anıt veya heykelleri, telefon kulübelerini, bankları, toplu taşıma araçlarını ve duraklarını, trafik tabelalarını, otomatları, bozucu, tahrip edici, zarar verici eylemler gelmektedir¹⁰⁵⁶. Vandalizm eylemlerinin genellikle kamu mallarına yönelik gerçekleştirildiği kaydedilmiştir¹⁰⁵⁷.

Kriminolojik anlamda vandalizm ile ekotaj kavramları birbirinden farklı anlamlara sahiptir. Kriminolojik olarak, sapıcı ya da anti-sosyal bir davranışı nitelendirmek üzere kullanılan vandalizmde¹⁰⁵⁸, tesadüfi seçilen hedefe yönelik amaçsızca, düşüncesizce ve zevk için verilen bir zarar söz konusu iken¹⁰⁵⁹, ekotajda, ekolojik olarak yıkıcı etkiye sahip belirli objelerin çeşitli amaçları gerçekleştirmek üzere bilinçli olarak hedef alınması söz konusudur¹⁰⁶⁰. Zira ekotaj ile çevreye veya hayvanlara zarar verdiği düşünülen şirketlere, ilgili kurumlara, iş makinelerine, vs. araç ve gereçlere yönelik gerçekleştirilen saldırılar ile çevreyi ve hayvanları korumak, kamuoyu ilgisi oluşturmak, çevresel politikaları etkilemek gibi sosyal ve politik amaçlar güdülmektedir. Buna karşın vandalizm eylemleri bizatihi çevreye

¹⁰⁵⁴ Ramazan Erdoğan, “Vandalizmin Önlenmesinde Pratik Yöntemler: Almanya Örneği”, in: **Şiddet Suçları – Yaklaşımlar ve Trendler**, (eds. Emircan Darcan, Fatih Irmak), Ankara: Adalet Yayınevi, 2014, s. 289., İffet Görkey Kesimli, “Saldırganlık ve Vandalizm”, in: *Electronic Journal of Vocational Colleges*, Mayıs 2013, ss. 157-170, s. 161.

¹⁰⁵⁵ Aydın, s. 154.

¹⁰⁵⁶ Rıfat Olgun, Tahsin Yılmaz, “Kentsel Yeşil Alanlarda Vandalizm ve Olası Tasarım Çözümleri: Antalya Kenti Örneği”, in: *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 3, 2015, ss. 27-39, s. 27., Erdoğan, s. 291, 294.

¹⁰⁵⁷ R.V.G. Clarke, **Tackling Vandalism**, London: Home Office Research Study No. 47, 1978, s. 68, 71.

¹⁰⁵⁸ Long, Burke, s. 25.

¹⁰⁵⁹ Ulrich Eisenberg, Ralf Kölbel, **Kriminologie**, 7. Auflage, Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 2017, s. 77, 877.

¹⁰⁶⁰ Nagtzaam, Lentini, s. 115., Vanderheiden, “Eco-terrorism or Justified Resistance?”, s. 432., Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 315., Bora Boz, Yücel Beyaztaş, “Vandalizm”, in: *Sürekli Tıp Eğitim Merkezi Dergisi*, Cilt 10, s. 17.

zarar veren eylemlerdir¹⁰⁶¹. Vandalizmi etik olmayan, dengesizce ve akılsızca bir eylem olarak nitelendiren Foreman, kamuoyundaki popülaritesini ve sempatisini yok edebileceği nedeniyle, vandalizmin radikal çevreciler tarafından benimsenmediğini ifade etmiştir¹⁰⁶². Netice itibariyle her iki kavram da özel ve kamusal mallara verilen zararı ifade etse de, bahsedilen saikler, kavramlar arasındaki farkı ortaya koymaktadır.

Kavramların kriminolojik anlamda farklılığına karşın vandalizm ve ekotaj eylemlerinin ceza hukuku bakımından niteliğini tespit etmek önemlidir. Kavramlar arasındaki bu nüans, genellikle kanun koyucular tarafından hukuken ayırt edilmelerini ve farklı sonuçlar bağlanmasını gerektirecek ölçüde önemli görülmemiştir. Her iki eylem türünün netice itibariyle bir taşınır ya da taşınmaz mala zarar vermesi, bu kavramların ceza hukuku bakımından çoğu kez aynı suç tipi altında ele alınmasını sonuçlamıştır. Ceza kanunlarında, genellikle, gerek vandalizm niteliğindeki eylemler gerekse diğer ekotaj yöntemleri sistematik olarak kolaylık sağlaması nedeniyle mala zarar verme suçu kapsamında değerlendirilmektedir. Nitekim kriminolojik olarak vandalizm kapsamında değerlendirilen eylemlerin, ceza kanunu bakımından tıpkı mülkiyetin tahribine yönelik işlenen diğer zarar eylemleri gibi mala zarar verme suçu kapsamına girmesinin, vandalizm eylemlerine ilişkin kriminolojik istatistiklerin tutulmasını zorlaştırdığı belirtilmiştir¹⁰⁶³. Keza bazı hallerde, kriminolojik olarak vandalizm kapsamına giren sprej ile boyama (grafiti) eylemleri, ceza hukuku bakımından tehdit suçu kapsamında da işlenebilmektedir¹⁰⁶⁴. Buna karşın net bir ayırım ancak cezanın belirlenmesinde failin amacı bakımından ortaya çıkabilir. Vandalizm amaçsızca gerçekleştirilen zarar verme eylemleri olduğu için cezanın belirlenmesinde fail lehine bir neden olarak görülemez.

TCK bakımından mala zarar verme suçu kapsamında değerlendirilebilecek eylemleri vandalizm adıyla bağımsız bir suç olarak ya da kabahat şeklinde

¹⁰⁶¹ Clarke, s. 68.

¹⁰⁶² Foreman, **Confessions of an Eco-Warrior**, s. 114.

¹⁰⁶³ Eisenberg, Kölbel, s. 878.

¹⁰⁶⁴ 2009 yılında Belçika'daki iki kimya şirketinin çalışanlarına ait evlerin duvarlarına "ALF" yazılmak suretiyle gözdağı ve tehdit suçları işlenmiştir. EUROPOL, **TE-SAT 2010**, s. 41.

düzenleyen kanunlara karşılaştırmalı hukukta nadir de olsa rastlanmaktadır¹⁰⁶⁵. ABD Model Ceza Kanunu Tasarısı'nda vandalizm adını taşıyan bir suç tipi bulunmamakla birlikte, mala karşı işlenen bazı federal suçlarda seçimlik hareket olarak vandalizme yer verilmiştir¹⁰⁶⁶. Örneğin 2006 tarihli *Animal Enterprise Act* kanununda¹⁰⁶⁷, “*kanunda sayılan işletmelere...maddi zarar verme ya da işletmenin faaliyetini engelleme amacıyla,...* b) .. vandalizm, mala zarar verme, ... suçlarının işlenmesi sırasında bir kişiyi ya da birinci dereceye kadar yakınlarını kasten ölümle ya da ciddi bedensel zarara uğratacağından bahisle tehdit etme” suçu düzenlenmiştir¹⁰⁶⁸. Görüldüğü üzere vandalizm eylemlerine, diğer mala zarar verme eylemlerinden ayrı bir seçimlik hareket olarak yer verilmiştir. Eyalet düzeyinde bir örnek olarak California Eyaleti Ceza Kanunu'nda ise, “*başkasına ait taşınır ya da taşınmaz bir mala yönelik kasten gerçekleştirilen zarar verme, tahrip etme ya da grafiti ile tahrif eylemleri*”nin vandalizm suçunu oluşturacağı, mala zarar verme suçu (*malicious mischief*) başlığı altında düzenlenmekle¹⁰⁶⁹, her iki kavram eşdeğer olarak kabul edilmiştir. Nitekim vandalizm kavramı ABD Federal İdare Hukuku Kanunu'nda da, “*taşınır ya da taşınmaz malları tahrip etme, görünüşünü bozma, hasar veya zarar verme*” olarak tanımlanmıştır¹⁰⁷⁰. Öte yandan New York Eyaleti Ceza Kanunu'nda ne vandalizm adıyla bağımsız bir suç tipine, ne de mevcut suç tipleri içinde vandalizm adıyla bir seçimlik harekete yer verilmiştir. Buna karşın bir tür vandalizm yöntemi olarak kabul edilen grafiti ile tahrif eylemleri, grafiti yapmak adıyla bağımsız bir suç tipi olarak düzenlenmiştir¹⁰⁷¹.

Vandalizm eylemlerinin ABD'nin bazı eyaletlerinde vandalizm suçu adıyla düzenlenmesi nedeniyle, radikal çevreci örgütlerin mala karşı gerçekleştirdikleri bazı zarar verme eylemleri literatüre vandalizm suçu olarak geçmiştir. Örneğin ALF

¹⁰⁶⁵ Long, Burke, s. 15.

¹⁰⁶⁶ 18 USC. Sec. 43, para. a/2b.

¹⁰⁶⁷ Türkçeye “Hayvanlarla İstigal Eden İşletmelere Yönelik Terör Eylemleri Hakkında Kanun” şeklinde çevirdiğimiz bu düzenlemeye ileride yer verilmiştir. Bkz. s. 248, 253.

¹⁰⁶⁸ 18 USC Sec. 43, para. (a), (1) & (2).

¹⁰⁶⁹ 14 CPC § 594/a. <https://codes.findlaw.com/ca/penal-code/pen-sect-594.html> (E.T.: 25.02.2019).

¹⁰⁷⁰ 36 CFR § 2.31, a/3. <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/36/2.31> (E.T.: 25.02.2019).

¹⁰⁷¹ NY PENAL § 145.60. <https://codes.findlaw.com/ny/penal-law/pen-sect-145-60.html> (E.T.: 25.02.2019).

üyelerinin McDonald's restoranlarına spreylere boyalarla “McMurder” yazması¹⁰⁷², UCLA Santa Monica Kliniği’ni kırmızı boyalarla boyaması ve kapıları tutkalla kilitlemesi, ELF üyelerinin yapı araç-gereç ve ekipmanlarını, basılı veya elektronik kayıtları kullanılamaz hale getirmesi, camları kırması, kapıları güçlü yapıştırıcılar ile bloke etmesi şeklindeki ekotaj eylemleri vandalizm olarak anılmıştır¹⁰⁷³.

Belirtmek gerekir ki literatürde vandalizme örnek gösterilen eylemlerin suç ya da kabahat teşkil etmesi veya uygulanan yaptırımın ağırlığı ülkeden ülkeye değişkenlik göstermektedir. Örneğin grafiti yapmak, trafik tabelalarına ve reklam panolarına zarar vermek gibi vandalizm eylemleri Birleşik Krallıkta basit nitelikte suçlar (*petty crimes*) olarak kabul edilmektedir¹⁰⁷⁴. Bu nedenle daha ziyade kriminolojik anlamda sapıcı ya da anti-sosyal bir davranışı nitelendirmek üzere kullanılan vandalizm sözcüğünün, verilen örneklerdeki eylemleri belli bir suç tipini ifade edecek şekilde kullanılması her zaman isabetli olmayacağından, kavramlar arası ilişkiler her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.

b. Sivil İtaatsizlik

aa. Genel Olarak

Sivil¹⁰⁷⁵ itaatsizlik, düşünüp sorgulayan bireyin, mevcut bir hukuk kuralına itaat etmek yerine akıl ve vicdanı doğrultusunda itiraz etmeyi tercih ettiğinde başvurduğu, şiddet içermeyen, yasalara aykırı ve fakat demokratik bir çözüm yolu olarak tanımlanmaktadır¹⁰⁷⁶. Sivil itaatsizlik ifadesi ilk kez 1849 yılında, ABD ve

¹⁰⁷² Kushner, s. 32.

¹⁰⁷³ Leader, Probst, s. 42.

¹⁰⁷⁴ Clarke, s. 69.

¹⁰⁷⁵ İngilizcedeki “Civil” sözcüğünün karşılığı olarak Türkçeye çevrilen bu sözcük, mevcut hukuk düzeninin meşruiyeti bakımından yurttaşlık (*citizenship*), fiziki şiddetin reddi bakımından askeri (*military*) sözcüğünün karşıtı, özeli (*private*) karşıtı olarak kamusal (*public*) ve medeni bir davranış (*civil*) anlamlarıyla yüklüdür. Bu doğrultuda en anlam yüklü çevirinin “*medeni itaatsizlik / yurttaş girişi*” olacağı da ifade edilmiştir. Bülent Tanör, “Anayasa Hukuku Açısında Sivil İtaatsizlik”, in: *Argumentum*, Yıl: 3-4, Sayı: 36-41, Temmuz-Aralık 1993, ss. 701-703, s. 701, 705.

¹⁰⁷⁶ Karl Kröpil, “Ziviler Ungehorsam und strafrechtliches Unrecht”, in: *Juristische Rundschau*, Heft 7, 2011, s. 283., Ahmet Ayhan, Fatma Çakmak, “Demokratik Bir Çıkış Yolu Olarak Sivil İtaatsizlik İçin Şiddet Olgusu ve Hukuksuzluk Paradoksu”, in: *E-Journal of Intermedia*, Cilt: 2, Sayı: 2, 2015, ss. 305-319, s. 305.

Meksika arasındaki savaşın kölelik kurumunu güçlendireceği gerekçesiyle savaşı finanse etmemek için gelir vergisi ödemeyi reddeden ve bu nedenle hapse atılan Amerikalı filozof Henry David Thoreau tarafından kullanılmıştır¹⁰⁷⁷. Thoreau, “devletin karar mekanizması doğru ya da yanlış soyut bir şekilde göre karar vermekten ziyade vicdana göre karar verecek bir çoğunluktan oluşmayacaksa, vatandaşlar vicdanlarını bu amaca yönelik olarak temsilcilerine devredemeyecekse, o halde neden her insanda vicdan vardır?” sorusunu sorarak, politikanın yozlaşmasına karşı tek doğru ahlaki karşılığın tarafsızlık tutumu olacağını ifade etmiş ve pasif itaatsizliği bireyin vicdanı ile meşrulaştırmıştır¹⁰⁷⁸. Thoreau’ya göre yazılı yasaların üstünde vicdan vardır. Yasalar ile vicdanın çatışması halinde vicdana uyulur, fakat yasaya aykırılığın (itaatsizliğin) sonuçlarına da katlanılır (Sokrates örneği). Böylelikle yasaya itaatsizlik, haksız olan yasanın değiştirilmesine hizmet edecektir¹⁰⁷⁹.

Teorik temelleri Thoreau ve John Rawls tarafından atılan sivil itaatsizlik, mevcut bir hukuk kuralının ya da hükümet politikasının değişmesini hedefleyen, aleni olarak icra edilen, kanunlara aykırı fakat şiddet içermeyen politik bir eylemdir¹⁰⁸⁰. Arendt’e göre ise sivil itaatsizlik, sessiz kalmış ve daha önce derdini anlatamamış bireylerin, baskıdan dolayı içinde bulundukları ruh halini değiştirip, gönüllü bir şekilde organize olmuş azınlıklar olarak harekete geçmeleri şeklinde tanımlanmıştır¹⁰⁸¹. Sivil itaatsizlik eylemlerinin genel özellikleri bunlar olmakla birlikte, itaatsizlik eyleminin türleri konusunda bir sınırlama yoktur¹⁰⁸².

¹⁰⁷⁷ Max-Emanuel Geis, “Ziviler Ungehorsam”, in: **Handbuch Rechtsphilosophie**, (eds. Eric Hilgendorf, Jan C. Joerden), Stuttgart: Springer, 2017, ss. 480-484, s. 480.

¹⁰⁷⁸ Henry David Thoreau, **Sivil ve İtaatsiz**, (Çev. Emine Ebru), İstanbul: Kafekültür Yayıncılık, 2014, s. 207., Henry David Thoreau, **The Variorum Civil Disobedience**, New York: Twayne Publishers, 1967, s. 32, 33, 41.

¹⁰⁷⁹ Tanör, s. 702.

¹⁰⁸⁰ John Rawls, “Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik”, (Çev. Yakup Coşar), in: **Sivil İtaatsizliğin Tanımı ve Haklılığı**, 3. Bası, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013, s. 57-61, s. 57.

¹⁰⁸¹ Hannah Arendt, **Crises of the Republic**, Harcourt, New York: Brace & Company Publishing, 1972, s. 96, 99.

¹⁰⁸² Özgür Küçüktaşdemir, “Ceza Hukuku Bağlamında Sivil İtaatsizlik Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, in: *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 65, Sayı: 4, 2016, ss. 2195-2239, s. 2203.

Son iki yüz elli yılda birçok sosyal değişimde önemli rolü bulunan sivil itaatsizlik eylemlerine, ABD kolonilerinin İngiltere'ye karşı bağımsızlık mücadelesinde (*Boston Tea Party*), ABD'de köleliliğin yasal olduğu dönemde kölelerin kaçırılarak azad edilmesinde (*Underground Railroad*), kadınlara oy hakkı tanınmasında, sanayileşmenin işçiler üzerinde yarattığı baskıya karşı işçi hakları mücadelesinde, İrlanda'da kadın hakları mücadelesinde, Güney Afrika'da ırk ayrımcılığı (*Apartheid*) rejimine karşı mücadelede, ABD'de siyahî vatandaşların medeni ve siyasi haklar mücadelesinde, Vietnam Savaşı protestolarında, Berlin Duvarı'nın yıkılarak Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesinde ve Hindistan, Estonya, Litvanya gibi ülkelerin bağımsızlık mücadelelerinde başvurulmuşken, yakın zamanlarda daha çok, insan hakları, eşitlik, çevrenin korunması, nükleer enerji alanlarındaki mücadelelerde bu tür eylemlere başvurulmaktadır¹⁰⁸³.

Sivil itaatsizlik eylemlerinin başlıca gerçekleştirilme şekilleri arasında, bir yeri ablukaya alma (*blockade*), yol kesme, boykot ve açlık grevi yapma, iş yavaşlatma, ücretsiz mal veya hizmet sağlama, ağaç kesimini önleme, oturma eylemi yapma, şantiye alanlarına çadır kurma, bina ve işyerlerini işgal etme, askeri üslere girme, füzelerin tahrip başlıklarını sökme, gecekondu yıkımına gelen iş makinesine engel olma, hastalıklı hayvanları sorumlu şirketlerin binalarına bırakma gibi eylemler örnek olarak sayılabilir¹⁰⁸⁴.

Türkiye'de ise çevre sorunlarına ilişkin ilk sivil itaatsizlik eylemleri 1994-1999 yılları arasında Bergama Yurttaş Girişimi tarafından Bergama'da siyanürle altın çıkarma faaliyetinde bulunan Eurogold şirketine karşı, maden alanına izinsiz girme, karayollarını bloke etme, sokaklarda çıplak ya da kefenle dolaşma, nüfus sayımına iştirak etmeme ve "yetti gari" mitingi gibi bir dizi eylemle gerçekleştirilmiştir¹⁰⁸⁵.

¹⁰⁸³ Benzer yönde Kurt Schock, **Civil Resistance Today**, Cambridge: Polity Press, 2015, s. 21., Garcia Hernandez, s. 310., Bjelopera, s. 41., Küçüktaşdemir, "Sivil İtaatsizlik", s. 2199.

¹⁰⁸⁴ Posluszna, s. 73., Ayhan, Çakmak, s. 310., Şeniz Anbarlı, "Bir Pasif Direnme Modeli Olarak Sivil İtaatsizlik", in: *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2001, ss. 319-328, s. 326-327.

¹⁰⁸⁵ Anbarlı, s. 325, vd., Ayhan, Çakmak, s. 310.

bb. Özellikleri

Tanımda da yer verildiği üzere sivil itaatsizlik eylemleri kendine has özelliklere sahip bir taktiktir. Literatürde çeşitli sayıda ve adlar altına ortaya konulan sivil itaatsizlik eylemlerinin özelliklerini, genel olarak ahlakilik, kanuna aykırılık, alenilik, bireysel sorumluluk ve şiddet içermeme şeklinde saymak mümkündür.

Ahlakilik: Sivil itaatsizliği suç teşkil eden diğer eylemlerden ayıran özellik, sivil itaatsizin kendi kişisel çıkarlarına hizmet eden saik ve amaçlarla değil, ihlal ettiği kanunun ahlaki değerlere ve vicdani duygulara aykırı olmasını düşünmesidir¹⁰⁸⁶. Bu suretle sivil itaatsiz, toplumsal ahlaka, vicdanlara ve adalet duygusuna hitap eder. Keza bu yönüyle sivil itaatsizlik, yalnızca bireysel ahlaka hitap eden vicdani retten ayrılır¹⁰⁸⁷. Sivil itaatsizlik eylemlerinin meşruiyeti klasik okul taraftarlarınca doğal hukuk öğretisine, pozitif hukukun ötesindeki (üzerindeki) hukukun genel ilkelerine, Nüremberg prensiplerine, temel hak ve özgürlüklere ilişkin bildirgelere, etik ilkelere, sözleşme teorisine, vicdana, sosyal savunma düşüncesine dayandırılmaktadır¹⁰⁸⁸. Diğer bir deyişle sivil itaatsizliğin meşruiyeti için pozitif hukuktaki bir dayanağa ihtiyaç yoktur. Böylelikle sivil itaatsizlik eylemi aracılığıyla ahlak ile hukuk, meşruluk ile yasallık arasında bir tartışma başlatılmaktadır¹⁰⁸⁹.

Kanuna Aykırılık: Sivil itaatsizliğin özünde, mevcut kanunlara karşı direnme söz konusudur. Sivil itaatsizlik eylemleri, bizatihi belli bir uygulamanın ve bu uygulamanın dayandığı kanunların adil ve vicdani olmadığı noktasında ortaya çıktığından, sivil itaatsizliğin temel özelliği yürürlükteki hukuk kurallarına aykırı olmasıdır. Böylelikle yürürlükteki normların ahlaki meşrulukları tartışmaya açılmış olmaktadır¹⁰⁹⁰. Sivil itaatsizliği toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkından ayıran da

¹⁰⁸⁶ Jay Rosen, “Civil Disobedience and Other Such Techniques: Law Making Through Law Breaking”, in: *The George Washington Law Review*, s. 443’ten aktaran Küçüktaşdemir, “Sivil İtaatsizlik”, s. 2213.

¹⁰⁸⁷ Küçüktaşdemir, “Sivil İtaatsizlik”, s. 2200.

¹⁰⁸⁸ Hassemer, “Ziviler Ungehorsam”, s. 338-339., Gary Davis, “A Limited Right to Civil Disobedience”, in: *Chitty’s Law Journal*, Cilt 41, 1&2, 1993/1, s. 46’dan aktaran Küçüktaşdemir, “Sivil İtaatsizlik”, s. 2211.

¹⁰⁸⁹ Heinz Kleger, “Widerstand und ziviler Ungehorsam im demokratischen Rechtsstaat”, in: **Handbuch Politische Gewalt**, (ed. Birgit Enzmann), Wiesbaden: Springer, 2013, ss. 164-203, s. 182.

¹⁰⁹⁰ Anbarlı, s. 323., Küçüktaşdemir, “Sivil İtaatsizlik”, s. 2196.

onun mevcut kanunlara aykırı olmasıdır. Ancak belirtmek gerekir ki bu kategorik ayırım bazı hallerde ortadan kalkmakta, barışçıl nitelikteki sivil itaatsizlik eylemleri belli bir kanunu ihlal etse de toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı kapsamında hukuka uygun bulunabilmektedir. Bu konuya son bölümde döneceğiz¹⁰⁹¹.

Sivil itaatsizlik eylemleri kanuna aykırı olma özelliği bakımından doğrudan ve dolaylı olarak ikiye ayrılmaktadır. Katılımcı, bizatihi adil ve vicdani olmadığını düşündüğü bir kanunu ihlal ediyorsa (örneğin esrar kullanma yasağına karşı esrar içmek, kürtaj yasağına karşı kürtaj olmak, ırka dayalı oturma düzenini ihlal etmek) doğrudan sivil itaatsizlik; buna karşın hedef alınan kanundan başka bir kanunu ihlal ediyorsa (örneğin savaş karşıtı protestolarda askeri üslere girilmesi, hayvan deneyleri yapan tıp merkezlerine giriş-çıkışın bloke edilmesi) dolaylı sivil itaatsizlik söz konusu olur¹⁰⁹². Dolaylı sivil itaatsizlik eylemleri gerçekleştirildikleri ülkelerin kanunlarına bağlı olarak genellikle cebir, iş yeri dokunulmazlığının ihlali, mala zarar verme gibi suçları oluşturmaktadır¹⁰⁹³. Sivil itaatsizlik eylemlerinin TCK'nın özel ve genel hükümleri bağlamında değerlendirilmesi ikinci ve üçüncü bölümde yapılacaktır¹⁰⁹⁴.

Alenilik: Sivil itaatsizlikte kanuna aykırı eylemler otoriteden gizlenmeden, açık ve şeffaf bir şekilde gerçekleştirilir. Gerçekten de sivil itaatsizliğin en temel işlevi, adaletsiz olan yasal bir durumun toplumun gözü önüne serilmesidir. Böylelikle eylemin daha fazla ses getirmesi ve kamuoyu desteğinin alınması amaçlanır. Ayrıca alenilik sayesinde toplumun sivil itaatsizlik eylemlerinden şüphe duymaması temin edilmiş olur¹⁰⁹⁵. Oluşturulan kamuoyu desteği ile yürütme organı

¹⁰⁹¹ Bkz. s. 554.

¹⁰⁹² Winfried Hassemer, "Ziviler Ungehorsam – ein Rechtfertigungsgrund?", in: **Festschrift für Rudolf Wassermann**, Darmstadt: Hermann Luchterhand Verlag, 1985, ss. 325-349, s. 334., Küçüktaşdemir, "Sivil İtaatsizlik", s. 2202., Ökçesiz, "Sivil İtaatsizliğin Bir Öncüsü: Sokrates", s. 657.

¹⁰⁹³ Claus Roxin, "Strafrechtliche Bemerkungen zum zivilen Ungehorsam", in: *Festschrift Schüler-Springorum*, Köln: Heymann Verlag, 1993, ss. 441-458., s. 442.

¹⁰⁹⁴ Özel hükümler bağlamında bkz. s. 459, genel hükümler bağlamında bkz. s. 545.

¹⁰⁹⁵ Kleger, s. 174.

üzerinde baskı kurularak, yürütme organı gerekli kanun değişikliklerini yapmaya zorlanır¹⁰⁹⁶.

Bir görüşe göre alenilik şartından katılımcıların kimliklerini gizlememeleri değil, gerçekleştirilen eylemin kamuoyu tarafından algılanabilir olması anlaşılmalıdır¹⁰⁹⁷. Zira katı bir aleniyetin aranması halinde sivil itaatsizlik eyleminin gerçekleştirilmesi imkânsız hale gelecektir. Örneğin mültecileri saklama, eziyet edilen hayvanların kaçırılarak doğaya bırakılması gibi eylemlerin mutlak bir aleniyetle gerçekleştirilemeyeceği ifade edilmiştir¹⁰⁹⁸. Ancak kanaatimizce alenilik şartının bu şekilde daraltılması, hukuka aykırı eylemden kaynaklanan bireysel sorumluluğunun üstlenilmesi şartını da olumsuz etkilemektedir.

Bireysel Sorumluluk: Bir eylemin sivil itaatsizlik eylemi olarak kabul edilebilmesi için gerekli olan diğer bir şart, katılımcının kanuna aykırı davranışı ile ortaya çıkan ahlaki, politik, hukuki ve cezai sorumluluğu üstlenmesidir¹⁰⁹⁹. Böylelikle sivil itaatsiz, bu riskleri göze alarak gerçekleştirdiği sivil itaatsizlik eylemi ile haklı davasına olan inancını ortaya koymaktadır¹¹⁰⁰. Nitekim devletin cezalandırma yetkisine boyun eğilmesi, sivil itaatsizliğin onuru olarak ifade edilmiştir¹¹⁰¹. Bu konudaki en önemli tarihsel örnek şüphesiz Sokrates'in kaçma ihtimali varken ölüm cezasının infazını beklemesidir. Dolayısıyla sivil itaatsiz, gerçekleştirdiği eylem sonrasında güvenlik güçlerinden kaçmaz, mahkemeye çıkmayı ise mücadelesinin sesini duyurma noktasında bir araç olarak görür. Bu özellik ile sivil itaatsizlik eylemi ve faili, diğer adi suçlardan ve faillerinden ayrılmaktadır¹¹⁰².

¹⁰⁹⁶ Geis, s. 483.

¹⁰⁹⁷ M. Hanifi Macit, "Şiddet İçermeyen Bir Eylem: John Rawls'da Sivil İtaatsizlik", in: *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 16, 2007, ss. 134-146, s. 135-136.

¹⁰⁹⁸ Küçüktaşdemir, "Sivil İtaatsizlik", s. 2198., Ayhan, Çakmak, s. 312.

¹⁰⁹⁹ Nagtzaam, Lentini, s. 115-116.

¹¹⁰⁰ Hayrettin Ökçesiz, "Sivil İtaatsizliğin Bir Öncüsü: Sokrates", in: *Argumentum*, Temmuz-Aralık 1993, Yıl: 3-4, Sayı: 36-41., ss. 657-662, s. 657.

¹¹⁰¹ Claus Roxin, "Strafrechtliche Bemerkungen zum zivilen Ungehorsam", in: *Festschrift Schüler-Springorum*, Köln: Heymann Verlag, 1993, ss. 441-458, s. 442.

¹¹⁰² Küçüktaşdemir, "Sivil İtaatsizlik", s. 2221.

Rawls'un “*yasaya itaat çerçevesinde yasaya itaatsizlik*” şeklinde formüle ettiği prensibin yasaya itaatsizlik kısmı, sivil itaatsizliğin mevcut bir kanuna aykırı olarak gerçekleştirilmesini ifade ederken, yasaya itaat kısmı, kanuna aykırı eylemin yasal sonuçlarının kabul edilmesini ve böylelikle sivil itaatsizliğin sistem içinde kalmasını ifade etmektedir¹¹⁰³. Bu özellik sivil itaatsizliği anarşizmden ayırmaktadır¹¹⁰⁴. Hukuk devletini siyasi bir ideal olarak benimseyen sivil itaatsiz, cezalandırılmayı cezasızlığa tercih eder¹¹⁰⁵. Bu şekilde adil olmayan bir uygulamaya karşı kanuna aykırı fakat barışçıl bir tepki gösteren kişi hakkında sistem tarafından uygulanacak yaptırımın, kamu vicdanında tepki oluşturmaya beklenir. Böylelikle sivil itaatsizliğin toplumun genel vicdanına ve adalet anlayışına yönelik çağrısı pekiştirilmiş olur.

Şiddet İçermeme: Sivil itaatsizliğin bir diğer özelliği şiddet içermeyen barışçıl eylemler niteliğinde olmasıdır. Sivil itaatsizlik önderlerinden Martin Luther King Jr. “*başvurduğumuz araçlar, amacımız kadar saf olmak zorundadır*” diyerek sivil itaatsizlik eylemlerinin barışçıl olma özelliğine vurgu yapmıştır¹¹⁰⁶. Sivil itaatsizlikte şiddete başvurma yasağı, gerek stratejik gerekse ahlaki nedenlere dayandırılmaktadır. Şiddetten kaçınmak suretiyle sivil itaatsizlik, topluma karşı bir samimiyet göstergesinde bulunduğu gibi, devletin şiddet tekeli de tanıdığını göstermektedir¹¹⁰⁷.

Şiddetten ne anlaşılması gerektiği ise tartışmalı bir konudur. Çalışmamızın çeşitli yerlerinde de ortaya koyduğumuz üzere şiddet kavramının çeşitli bilim dallarında yapılan birçok tanımı bulunmakta olup, bu tanımlar çoğu zaman birbiriyle örtüşmemektedir¹¹⁰⁸. Daha da önemlisi bir ülkenin şiddet kavramına hukuken verdiği teknik anlam, bu tanımlardan tamamen farklı olabileceği gibi, çeşitli suçlar bakımından da şiddet kavramı farklılık gösterebilir. Örneğin sivil itaatsizlik öğretisinin ortaya atıldığı Anglo-Saxon hukuk sisteminde şiddet (*violence*) kavramı, - TCK. md. 108’de düzenlenen cebir suçunda olduğu gibi- kişinin vücut bütünlüğüne

¹¹⁰³ Ökçesiz, “Sivil İtaatsizliğin Bir Öncüsü: Sokrates”, s. 657.

¹¹⁰⁴ Roxin, “...zum zivilen Ungehorsam”, s. 444.

¹¹⁰⁵ Küçüktaşdemir, “Sivil İtaatsizlik”, s. 2197.

¹¹⁰⁶ Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 309.

¹¹⁰⁷ Geis, s. 483.

¹¹⁰⁸ Ayrıca bkz. Kleger, s. 169, 175.

yönelik yıkıcı, yaralayıcı, somut eylemleri ifade etmekte olup¹¹⁰⁹, Alman Ceza Kanunu’nun 240. maddesinde düzenlenen cebir suçu kapsamındaki “fiziksel engel olma” şeklinde formüle edilen gerek insanlara gerekse eşyalara yönelebilen şiddet kavramından ayrılmaktadır¹¹¹⁰. Alman doktrininde şiddet içermeme (*gewaltlos*) kavramını kullanan yazarlar¹¹¹¹ olduğu gibi, bu kavram yerine –Alman Anayasası’nda gösteri yürüyüşü hakkında kullanıldığı gibi- barışçıl olma (*friedlich*) kavramını tercih eden yazarlar da bulunmaktadır¹¹¹².

Mülkiyete yönelik tahrip eylemlerinin şiddet kapsamına girip girmeyeceği tartışması, sivil itaatsizliğin gri alanlarından birini oluşturmaktadır. Bir görüşe göre insanların zarar görme ihtimalinin olduğu hiçbir durumda sivil itaatsizlikten bahsedilemeyecektir¹¹¹³. Ghandi’nin ilkelerine göre sivil itaatsizlik sırasında silah ve patlayıcı madde kullanılması kati surette yasak olduğu gibi, sabotaj eylemleri de şiddet kapsamında değerlendirilmiş, bu nedenle mülkiyete yönelik dahi olsa şiddete başvurulmayacağı kabul edilmiştir¹¹¹⁴. Alman yaklaşımında da eşyaya yönelik güç kullanımı şiddet olarak kabul edilmektedir¹¹¹⁵. Buna karşın şiddet eylemlerini yalnızca insanların sağlığı ya da yaşamı üzerinde tehlike yaratma kriteri ile sınırlandıran azınlık görüşler de mevcuttur¹¹¹⁶. Radikal çevreciler daha ziyade bu görüşten hareket etmektedir.

¹¹⁰⁹ Kleger, s. 185. Keza kitlesel hareketler sırasında genel olarak İngiltere’nin aksine mülkiyete karşı tahrip eylemlerine Fransa’da başvurulmuş olması, geleneksel Katolik inancının Fransa’daki etkisine bağlanmıştır. Dönmezer, **Sosyoloji**, s. 236-237.

¹¹¹⁰ TCK ve ACK bakımından cebir suçuna dair açıklamalarımız için bkz. s. 356, vd.

¹¹¹¹ Ralf Dreier, “Dreizehn Thesen zum zivilen Ungehorsam”, in: *Argumentum*, Yıl: 3-4, Sayı: 36-41, 1993, ss. 695-700, s. 696.

¹¹¹² Kleger, s. 185. Alman Anayasa Mahkemesi de barışçıl olmama kavramı ile ceza hukukundaki şiddet kavramının eşdeğer kavramlar olmadığını, bu nedenle eylemin genel olarak ceza kanunlarındaki (özel olarak cebir suçundaki) tipikliği oluşturmamasının bir eylemin tek başına barışçıl olmadığını göstermeyeceğini söylemektedir. BVerfGE 73, S. 248, vd. Alman AYM barışçıl olmama kavramını “insanlara ya da eşyalara yönelik şiddet içeren veya saldırganca yapılan taşkınlıklar gibi bazı tehlikeli dışavurumlar” şeklinde tanımlamaktadır. BVerfGE 104, 92. para. 45.

¹¹¹³ Nagtzaam, Lentini, s. 115-116.

¹¹¹⁴ Scarce, **Eco-Warriors**, s. 11.

¹¹¹⁵ Dreier, “Dreizehn Thesen zum zivilen Ungehorsam”, s. 695.

¹¹¹⁶ Schock, s. 10.

cc. Radikal Çevreciler ve Sivil İtaatsizlik

Başvurdukları ekotaj eylemlerini Amerikan sivil itaatsizlik geleneği içinde telakki eden radikal çevreciler, tarihte iz bırakan sivil itaatsizlik örneklerinden ve önderlerinden ilham aldıklarını ifade etmişlerdir¹¹¹⁷. Radikal çevreciler içinde bir görüş, mülkiyete karşı gerçekleştirilen tahrip eylemlerinin şiddet olarak kabul edilemeyeceğini, bu doğrultuda ekotajın bir sivil itaatsizlik yöntemi olduğunu ileri sürmektedir¹¹¹⁸.

Foreman'a göre ekotaj eylemleri, sosyal, politik veya ekonomik sistemi ortadan kaldırma amacı güden devrimci nitelikte eylemlerden değildir ve bu yönüyle sivil itaatsizlikten ayrılmaktadır. Foreman'a göre ekotajın tek amacı sanayileşmeyi doğadan uzaklaştırmaktır¹¹¹⁹. Buna karşın Foreman, popülaritesi gereği sivil itaatsizlik söylemine, daha fazla sempatican kazanmak amacıyla başvurulduğunu itiraf etmektedir¹¹²⁰. Ancak Foreman'ın ileri sürdüğü, ekotajın devrimci ve reformist bir çizgide olmadığı iddiası, radikal çevrecilerin ABD Ulusal Park Hizmeti'nin (*U.S. National Park Service*¹¹²¹) politikalarını değiştirmek istediklerini ifade etmeleri karşısında inandırıcı görülmeyle eleştirilmiştir¹¹²².

Çoğunlukla PETA, Greenpeace ve Earth First! örgütleri tarafından başvuru sivil itaatsizlik eylemleri, çevreyi tahrip eden faaliyet alanlarında insan zinciri yapma, barikat kurma, ağaçların, vinçlerin üzerine oturma, direk ve ağaçlara kendini zincirleme, limanların önüne set oluşturarak balina veya fok avına çıkacak avcı teknelerini engelleme, balinalar ile avcı teknelerin arasına girme, nükleer enerji tesislerine girerek nükleer denemeleri bloke etme, hayvanlar üzerinde deney yapan araştırma merkezlerinin girişine kendini zincirleme, hayvanları taşıyan trenlere engel

¹¹¹⁷ Foreman, s. 119-136., Bjelopera, s. 42.

¹¹¹⁸ Buell, s. 154., Foreman, s. 121., Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 9., Shevory, s. 190-191., Scarce, **Eco-Warriors**, s. 12., Abbey, **The Monkey Wrench Gang**, 1975, s. 18.

¹¹¹⁹ Foreman, **Confessions of an Eco-Warrior**, s. 115, 131.

¹¹²⁰ Foreman, s. 114, 124, 128.

¹¹²¹ Ulusal Park Hizmeti birimi ABD Federal Hükümeti bünyesinde İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir birim olup yaklaşık 350.000 km²'lik ulusal park ve anıtların idaresinden sorumludur. www.nps.gov.tr/aboutus/faqs.htm (E.T.: 17.03.2017).

¹¹²² Shevory, s. 191.

olmak amacıyla demiryollarına yatma gibi abluka örneklerinden oluşmaktadır¹¹²³. Özgün bir çevreci sivil itaatsizlik eylemi olarak 2008 yılı Aralık ayında Tim Dechristopher'ın, petrol ve doğal gaz yataklarının olduğu ulusal parklardaki yabanıl alanların kiralanmasına ilişkin yapılan bir açık artırmaya katılarak, pey sürmek suretiyle maden şirketleri aleyhine fiyatları artırması gösterilebilir. 16 parselde 90 km2 lik alanı 1.7 milyon dolara satın alarak bütün ihaleyi bozan aktivist, 10 yıl hapis ve 750 bin dolar para cezası ile yargılanmış, 21 ay hapse mahkum edilmiştir¹¹²⁴.

dd. Değerlendirme

Mülkiyete yönelik (dar anlamda) ekotajın sivil itaatsizlik niteliğinde olup olmadığı tartışmalıdır¹¹²⁵. Bu konudaki ilk görüşe göre radikal çevrecilerin asıl hedefinin canlı varlıklara zarar vermekten ziyade, doğaya zarar veren her türlü araç ve gereci ve iş makinelerini tahrip etmek olduğu, dolayısıyla ekotaj eylemlerinin sivil itaatsizlik niteliğinde, şiddet içermeyen eylemler olarak kabul edilmesi gerektiği ileri sürülmüştür¹¹²⁶. Bu görüş taraftarlarına göre mülkiyete yönelik tahrip eylemleri canlı yaşamı ile kıyaslandığında önemsiz bir nitelikte olduğundan bu eylemler şiddet olarak telakki edilmez¹¹²⁷. Radikal çevrecilikte ekotaj eylemlerinin şiddet eylemi olarak kabul edilmemesi, ekotajın sivil itaatsizlik geleneklerini devam ettiren bir doğrudan eylem türü olduğu söylemini yaratmıştır¹¹²⁸. Eşyaya yönelik saldırıların şiddet kavramı dışında telakki edilmesinde şüphesiz bu kavramın daha çok insanların vücut bütünlüğüne yönelik gerçekleştirilen saldırıları ifade etmek üzere kullanılmasının rolü vardır.

Karşıt görüşe göre ise ekotaj eylemleri sivil itaatsizlik niteliğinde değildir. Bu görüş taraftarları mülkiyete yönelik tahrip eylemlerini şiddet eylemi olarak kabul

¹¹²³ Schock, s. 68., Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 19-20., Scarce, **Eco-Warriors**, s. 11., Posluszna, s. 73.

¹¹²⁴ Brown, s. 66, 67.

¹¹²⁵ Shevory, s. 188.

¹¹²⁶ Buell, s. 154., Shevory, s. 190-191., Scarce, **Eco-Warriors**, s. 12., Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 9., Foreman, s. 121., Abbey, **The Monkey Wrench Gang**, 1975, s. 18., Saygılı, s. 71, 86., Turgut, **Çevre Politikası ve Hukuku**, s. 20.

¹¹²⁷ Saygılı, s. 87.

¹¹²⁸ Buell, s. 154., Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 9., Shevory, s. 190-191.

etmektedir¹¹²⁹. Uzlaştırıcı bir görüşe göre ise sivil itaatsizliğin klasik ve dar kapsamı genişletilerek en azından bazı ekotaj eylemlerinin (ör. ağaç çivileme, hayvanların kurtarılması, GDO'lü ürünlerin tahrip edilmesi) bu kapsamda değerlendirilebilmesi mümkündür¹¹³⁰.

Sivil itaatsizlik önderlerinden Gandhi, her ne kadar mülkiyete yönelik sabotaj eylemlerinin bizatihi şiddet eylemi olduğunu kabul etmişse de¹¹³¹, bizce eşyaya yönelik eylemlerin şiddet olarak kabul edilebilmesi için insanlara olan etkisine göre bir ayırıma gidilmelidir. Ekotaj eylemlerinin kural olarak dar anlamda ekotaj eylemlerinden oluştuğu, radikal çevrecilerin insanlara zarar vermediği ve vermemek için de gerekli tedbirleri aldıkları, birçok yazarın hemfikir olduğu bir konudur¹¹³². Ancak radikal çevreciler her ne kadar bir yandan doğa merkezci anlayışın bir gereği olarak insanlara zarar vermeme noktasında her türlü çabayı gösterebilirler de, diğer yandan ekotajın kazaen de olsa insanların zarar görmesine veya ölümüne neden olabileceğini kabul etmektedirler¹¹³³. Keza ekotajın insanlar üzerinde yaratacağı tehlikeleri önlemek için her ne kadar hedef gözetici güvenlik tedbirlerine başvuruluyorsa da, diğer yandan radikal çevreciler zarar ihtimalinin tamamen ortadan kaldırılmasının da ekotaj eylemlerinin gücünü azaltacağına inanmaktadırlar¹¹³⁴. Şu halde failin kasten gerçekleştirdiği ekotaj eylemi, insanların hayatı ve sağlığı üzerinde zarar ya da tehlikeye ya da kişiler üzerinde korku ya da tehdide neden oluyor ve bu yan neticeler faile en azından taksirli olarak isnat

¹¹²⁹ Jennifer Welchman, "Is Ecosabotage Civil Disobedience?", in: *Philosophy & Geography*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2001, ss. 97-107, s. 102., Vanderheiden, "Radical Environmentalism...", s. 309., Shevory, s. 194. Öte yandan mülkiyete yönelik saldırıları kural olarak şiddet kavramı dışında değerlendiren Kaiser de, konu ekotaj olduğunda radikal çevrecilerin mülkiyete yönelik politik şiddet uygulayan kişiler olduğunu ifade etmiştir. Kaiser, s. 747.

¹¹³⁰ Welchman, s. 104, 105.

¹¹³¹ Scarce, **Eco-Warriors**, s. 11.

¹¹³² Yang, Su, Carson, s. 15., Sumner, Weidman, s. 870., Cale, s. 21., Leader, Probst, s. 40., Saygılı, s. 79, Foreman, **Confessions of an Eco-Warrior**, s. 113., Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 23., Bohrer, s. 5. Bu husus EUROPOL raporlarına da yansımıştır. Bkz. EUROPOL, **TE-SAT 2014**, s. 43. Ayrıca ABD'li Senatör *Inhofe* tarafından da teyit edilmiştir. Bjelopera, s. 1., Buell, s. 157.

¹¹³³ Hayes, Esler, Hayes, s. 170.

¹¹³⁴ Foreman, s. 114, 124, 128.

edilebiliyorsa, o halde şiddetsiz eylemden söz etmek kanaatimizce mümkün değildir¹¹³⁵.

Buna karşın salt eşyaya yönelik gerçekleştirilen ve yukarıda zikredilen zarar ve/veya tehlikeleri yaratacak boyuta ulaşmayan dar anlamda ekotaj eylemlerinin ise şiddet eylemi olarak kabulü mümkün değildir. Zira çevresindeki her türlü olay ve olguya kendini merkeze koyarak açıklama getiren insanın, söz konusu şiddet kavramı olduğunda etkisi sadece yöneldiği eşyanın zarar görmesinden ibaret olan eylemleri şiddet olarak kabul etmesi, gerek felsefe gerekse hukuk alanına hâkim olan antroposantrik düşünce yaklaşımlarıyla çelişki oluşturacaktır. Her olay ve olguyu insanın menfaatine göre açıklayan antroposantrizmin, söz konusu şiddet kavramı olduğunda insan üzerinde fiziksel veya psikolojik bir etkisi olmayan, etkisi yalnızca eşyanın zarar görmesinden ibaret olan eylemleri şiddet kapsamında değerlendirmesinde tutarlılık görülmeyecektir. Öyleyse denilebilir ki, antroposantrik düzende insanın hissetmediği şiddet, şiddet değildir¹¹³⁶. Şu halde ancak ablukaya alma, hayvanların kaçırılarak serbest bırakılması, ağaç çivileme gibi bazı istisnai örneklerin -diğer şartları da taşınması halinde- sivil itaatsizlik eylemi olarak kabul edilmesinin mümkün olduğu kanaatindeyiz¹¹³⁷.

Öte yandan sivil itaatsizlik eylemlerinde protestocuların kamuya açık bir şekilde gerçekleştirdikleri kanuna aykırı eylemlerinin hukuki sonuçlarını kabul

¹¹³⁵ Öte yandan ekotaj eyleminin kişiler üzerinde korku ve tehdit yaratması halinde ise sivil itaatsizliğin barışçıl karakteri ortadan kalkmış olacaktır. Nitekim Alman Anayasa Mahkemesi de, barışçıl olma kriterinin ceza kanununda öngörülen cebir aracı olarak şiddet kavramıyla sınırlı olmadığını, buna karşın kişilere ya da eşyaya karşı saldırgan bir tutum, taşkınlık, şiddet gibi tehlike içeren hareketlerin barışçıl kabul edilemeyeceğine karar vermiştir. BVerfGE 73, 206. s. 248.

¹¹³⁶ Nitekim varlık felsefesini “*var olmak algılanmış olmaktır*” sözü üzerine kuran George Berkeley, şu meşhur soruyu ortaya atmıştır: “*Kimse duymasa da ıssız bir ormanda devrilen bir ağacın ses çıkardığından söz edilebilir mi?*” Zira ses, havada ya da diğer bir ortamda dolaşan ve bir kimsenin ya da hayvanın kulağına ulaştığında duyulabilen titreşimler olarak tanımlanmaktadır. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/sound> (E.T.: 30.04.2019) Dolayısıyla sesin varlığından söz edebilmek için, bir alıcı tarafından algılanması gerekir. Bu örnek diğer duyular için de geçerli olacağından, yalnızca algılanan şeylerin varlığından söz edilebilir. Bu yaklaşımın konumuzu ilgilendiren yanı, Berkeley’ci bir yaklaşımla şiddetin varlığından söz edebilmek için, duyuları ve hisleri olan bir varlık (alıcı) tarafından bir acının hissedilmesi gerekir. Aynı şey tehdidin yaratacağı korku bakımından da geçerlidir. Şu halde mala yönelik güç kullanımının şiddet ya da tehdit olarak kabul edilmesinde, eylemin insanlar üzerinde yaratacağı fiziksel ya da psikolojik etkinin (acı, korku) dikkate alınması, bu yaklaşımla izah edilebilecektir.

¹¹³⁷ Bu yönde ayrıca bkz. Roxin, “...zum zivilen Ungehorsam”, s. 444, 445., Posluszna, s. 73., Ayhan, Çakmak, s. 312.,

etmeleri söz konusuyken¹¹³⁸, ekotaj eylemlerinde bir taraftan gizlilik söz konusu olup, diğer taraftan eylemciler yakalanmamak için çeşitli tedbirler almaktadır. Her ne kadar Foreman, ekotajın bireysel bir eylem olduğunu, radikal çevrecilerin bireysel sorumluluk taşıdığını ve muhtemel bir gözaltı riskini hesaba katarak hareket ettiklerini, ekotajın stratejisi olarak ifade etmişse de¹¹³⁹, hazırlamış olduğu ekotaj el kitabında, aktivistlerin güvenlik görevlilerine yakalanmadan nasıl hareket edeceği, yakalanan kişinin kelepçeden nasıl kurtulacağı gibi taktik bilgilere yer vermesi¹¹⁴⁰, kanaatimizce ekotajı sivil itaatsizlikten ayırmaktadır. Örneğin ağaç çivileme eyleminde çivilerin aynı dükkândan iki defa satın alınmaması, güvenlik görevlilerinin eylemden önce izlenmesi, devriyeye çıkılmayan yağmurlu havaların tercih edilmesi, güvenlik güçleri tarafından yakalanan kişilerin bundan nasıl kurtulacağı gibi hususlar detaylıca açıklanmıştır¹¹⁴¹.

Ekotajın gizliliği konusuna bir diğer delil, radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarının lidersiz/yatay/hücre yapılanmasını benimsemesi gösterilebilir. Zira bu yapılanma modelinin başlıca işlevi, kolluk görevlilerinin yapılanmaya sızmasını güç hale getirmesidir. Oysa sivil itaatsizlikte eylemi gerçekleştiren kişinin kimliğinin belirli olması gerekir. Kanaatimizce bu hususlar dikkate alındığında, ekotajın gizli icra edilen bir taktik olarak sivil itaatsizliğin aleniyet ve bireysel sorumluluğun üstlenilmesi özelliklerini taşıdığını söylemek güçtür. Nitekim *Vanderheiden*'e göre de ekotajda bireysel sorumluluğun reddedilmesinin nedeni, sivil itaatsizlik eylemleriyle karşılaştırıldığında oluşan ağır maddi zararın, ağır hukuki ve cezai sonuçları beraberinde getirmesidir¹¹⁴².

¹¹³⁸ Thoreau, **Sivil ve İtaatsiz**, s. 210.

¹¹³⁹ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 23, 24.

¹¹⁴⁰ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 211, 357, vd., Garcia Hernandez, s. 293.

¹¹⁴¹ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 43.

¹¹⁴² Kişisel sorumluluktan kaçınılan ekotaj eylemlerinde, kimi zaman ekotajı gerçekleştiren örgütün kamuoyunu etkilemek için eylemi üstlenmesi söz konusu olabilmektedir. Vanderheiden, "Radical Environmentalism...", s. 301, 302.

VI. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA EKOTAJLA VE ÇEVRECİ TERÖRİZMLE MÜCADELE

Radikal çevrecilerin daha çok sanayileşmenin ve kapitalizmin öncülüğünü yapan Birleşik Krallık ve ABD gibi ülkelerde ekotaja başvurdıklarını önceki bölümlerde örneklerle ortaya koymuştuk. Bu örneklerdeki ekotaj eylemlerinin niceliği ve niteliğine ulaşmasa da, radikal çevreci gruplar AB ülkelerinde de çeşitli yoğunluklarda ekotaj eylemi gerçekleştirmişlerdir. Ancak AB ülkelerinin ekotaja reaksiyonu çoğunlukla adi suçlulukla mücadele düzeyinde kalmış, ABD’de olduğu gibi özel ceza kanunlarının ve/veya terör kanunlarının ihdas edilmesi söz konusu olmamıştır. Bu başlık altında AB ülkelerinin ekotaja reaksiyonuna kısaca yer verdikten sonra, ABD örneğinde çevreci terörizmle ilgili kanunlara ve yargı uygulamalarına değinilecektir.

A. AB Ülkelerinde

AB ülkelerinde gerçekleştirilen bazı ekotaj eylemlerinin AB polis teşkilatı Europol’e nadiren de olsa terör eylemi olarak raporlandığına önceki başlıklarda değinmiştik. Terörizm konusunda AB ülkelerindeki durumun ve trendlerin ele alındığı TE-SAT raporu, ilk kez 2007 yılında Europol’ün yıllık bülteninden bağımsız olarak yayımlanmaya başlamıştır. Bu raporda ertesi yıldan itibaren ayrı bir terörizm tipolojisi olarak olay bazlı terörizm/ekstremizm faslına yer verilmiştir. Bu doğrultuda radikal çevreci hareketin en geç bu tarih itibariyle AB çapında bir güvenlik tehdidi olarak algılanmaya başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Europol’e 2014 yılından sonra en son 2018 yılı Aralık ayında Atina’daki bir kasaba yönelik gerçekleştirilen kundaklama eylemi terör eylemi olarak bildirilmiştir¹¹⁴³.

¹¹⁴³ EUROPOL, TE-SAT 2019, s. 63.

Ancak belirtmek gerekir ki AB genelinde ekotajın terörizm olarak nitelendirilmesi yalnızca ulusal çapta yürütülen polis soruşturmalarıyla sınırlı kalmış, yaptığımız araştırmalarda ekotaj eylemlerine yönelik terör suçlarından verilmiş bir mahkûmiyet kararına rastlanmamıştır. Yine de ekotaj eylemleriyle ilgili yürütülen polisiye soruşturmalar, radikal çevrecilere yönelik AB ülkelerindeki yürütme organının reaksiyonunu bir ölçüde yansıtmaktadır.

2011 yılında yayımlanan akademik bir çalışmada ülkelerin politik şiddet, protest ve diğer eylemlerle ilgili gördüğü ekstremist, terörist ve diğer örgütler listesinde radikal çevreci veya hayvan hakları gruplarına yer veren AB ülkeleri Avusturya, Hollanda ve Birleşik Krallıktır¹¹⁴⁴. Ancak bu çalışmada ilgili örgütlerin ekstremist olarak mı yoksa terör örgütü olarak mı kabul edildiğine dair net bir nitelendirme yapılmadığı gibi, yaptığımız araştırmalarda da resmi olarak bu ülkelerin hiçbirinde radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarının terör örgütü olarak kabul edildiğine dair bir veriye rastlanılmamıştır¹¹⁴⁵. Bu ülkeler dışında radikal çevreci hareket ayrıca İtalya ve Fransa’da da etkili olmuştur.

Europol raporlarına göre ALF, radikal eylemler gerçekleştiren hayvan hakları gruplarının çatı örgütü olarak kabul edilmiştir. AB ülkelerinde hayvan hakları hareketi kapsamında başvurulmuş ekotaj eylemlerinin, hayvanları istismar eden kuruluşların çalışanlarına ve aile bireylerine yönelik fiziksel saldırılardan ziyade, daha çok tehdit eylemlerinden ve mala yönelik kundaklama, bombalı paket, vandalizm suretiyle tahrip eylemlerinden oluştuğu belirtilmiştir¹¹⁴⁶.

2007 yılı Mayıs ayında SHAC grubunun Avrupa genelindeki eylemlerini önlemeye yönelik operasyonlar kapsamında dört AB ülkesinde ve ayrıca BK’ta toplam 30 aktivist, hayvan hakları ekstremizmi olarak nitelendirilen hedef tesislere

¹¹⁴⁴ Avusturya (Militant Forces against Huntingdon Life Sciences), Hollanda (ALF), Birleşik Krallık (ALF, ELF, SHAC, Animal Support Group, Hunt Saboteurs Association, Hunt Retribution Squad). Albert J. Jongman, “Appendix 6.2: World Directory of Extremist, Terrorist and Other Organisations Associated with Guerrilla Warfare, Political Violence, Protest, Organised Crime and Cyber-crime”, in: **The Routledge Handbook of Terrorism Research**, (ed. Alex P. Schmid) London - New York: Routledge, 2011, ss. 355-442, s. 359, 410, 438.

¹¹⁴⁵ Örneğin Birleşik Krallıkta terör örgütü olarak kabul edilen örgütlerin resmi listesi için bkz. <https://www.gov.uk/government/publications/proscribed-terror-groups-or-organisations--2> (E.T.: 01.05.2020)

¹¹⁴⁶ EUROPOL, **TE-SAT 2014**, s. 43., EUROPOL, **TE-SAT 2008**, s. 40.

yönelik ekotaj hazırlıkları nedeniyle gözaltına alınmıştır¹¹⁴⁷. Ayrıca Europol'ün 2012 yılı Temmuz ayında *Respect voor Dieren* adlı Hollanda merkezli hayvan hakları grubuna yönelik İngiliz polis teşkilatı adına Amsterdam'da gerçekleştirdiği operasyon kapsamında, örgüt merkezindeki el yapımı patlayıcı bileşenlerine el konulmuş ve ayrıca eylemlerle ilişkisi bulunan İngiltere ve Hollanda vatandaşlarına gözaltı uygulanmıştır¹¹⁴⁸.

Kuzey İtalya'da hızlı tren projesine karşı kurulan No Tav hareketinden üç aktivist 1998 yılında “terör amacına sahip yıkıcı oluşum” suçlamasıyla tutuklanmıştır¹¹⁴⁹. İtalyan hükümeti protestoların yapıldığı şantiye alanını “ulusal çıkarları ilgilendiren kamusal yapı alanı” ilan ederek terör suçlamalarının önü açılmıştır. Bu yöneme Fransa'da ve Romanya'da da başvurulmuştur. Yine İtalya'da 2014 yılında savcılık İtalyan Ceza Kanunu'nun ekonomik ve sosyal düzene karşı direniş eylemlerini cezalandıran terör suçlarına (md. 270 ve 280) başvurmuştur¹¹⁵⁰. İtalya'da ayrıca hayvan hakları grupları tarafından gerçekleştiren ekotaj eylemleri de kayıtlara geçmiştir. 2013 yılında Floransa şehrindeki bir mandıraya ait sekiz aracın kundaklanması eyleminden dolayı üç ALF üyesi gözaltına alınmıştır¹¹⁵¹.

2014 yılında AB parlamentosunun İtalyan parlamenti ve aynı zamanda İtalyan avcılık lobisinin temsilcisi olan Sergio Berlato, parlamentoya verdiği soru önergesinde radikal çevreci ve hayvan hakları hareketini çevreci ve hayvan hakları cihadı olarak nitelendirmiş, ABD'deki polisiye ve hukuki gelişmelere gönderme yaparak AB'nin bu konuda hazırlıksız olduğunu, AB'de çevreci terörizmin tanımlanmamış olmasının bir eksiklik olduğunu ve üye devletlerin ekotaj eylemlerini küçümseyerek terör eylemi olarak nitelendirmediğini ifade etmiş ve AB Komisyonu'na bu konuda ne tür tedbirlerin alınacağı sorusunu yöneltmiştir¹¹⁵². Komisyon adına verilen cevapta AB'nin her türlü terörizm türüyle mücadelesinin

¹¹⁴⁷ EUROPOL, **TE-SAT 2008**, s. 40.

¹¹⁴⁸ EUROPOL, **TE-SAT 2013**, s. 39.

¹¹⁴⁹ Mireanu, s. 100.

¹¹⁵⁰ Mireanu, s. 101.

¹¹⁵¹ EUROPOL, **TE-SAT 2014**, s. 43.

¹¹⁵² Parliamentary Questions, 1 April 2014, No: E-004031-14, <https://www.europarl.europa.eu/> (Kısa link: <https://bit.ly/2I48sdV>)

2002/475/JHA Çerçeve Kararı'na göre yürütüldüğü, buna göre her üye devletin, *“toplumu ağır bir şekilde korkutma ya da hükümeti bir şeyi yapmaya veya yapmamaya gereğinden fazla zorlama ya da bir ülkenin temel yapısını ağır bir şekilde istikrarsızlaştırma veya yok etme amacıyla, kişilere, altyapı tesislerinin tahribine veya özel mülkiyete yönelik şiddet ve şiddet tehdidi eylemlerini”* terör suçu olarak düzenlemesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca çoğu AB ülkesinin terör suçlarını özel kanunlar kapsamında değil, temel ceza kanunları kapsamında kovuşturduğu, failin saikine göre bir ayırım yapılmadığı belirtilmiştir. Cevapta ayrıca radikal çevreci ve hayvan hakları terörizmi tehlikesine karşı etkin bir soruşturma için yasal çerçeve oluşturulmasının, caydırıcı yaptırımların öngörülmesinin ve mağdurların zararının giderilmesinin öncelikle üye devletlerin sorumluluğunda olduğu ifade edilmiştir¹¹⁵³.

Fransa'da ise La Zad (Zone to Defend) adlı çevreci hareket, enerji ve ulaşım alanlarındaki çeşitli altyapı projelerine yönelik uzun yıllar boyunca uyguladıkları abluka ve işgal eylemleri ile adını duyurmuştur. Bu hareketin Notre Dame havaalanı projesine karşı işgal ettikleri yerler 2012 yılında polis tarafından tahliye edilmek istendiğinde protestocular aşırı sol teröristler olarak lanse edilmiş ve çevreci anarşist bir grup olan ve terör eylemleriyle suçlanan Tarnac Nine adlı örgüt ile ilişkilendirilmiştir¹¹⁵⁴. Aktivistler hakkındaki terör suçlamaları ise Fransız Yargıtayı tarafından kaldırılmıştır¹¹⁵⁵.

Son olarak Avusturya'da 2008 yılında özel soruşturma tedbirlerinin kullanıldığı bir soruşturma kapsamında hayvan hakları aktivisti olan 10 kişi suç örgütü üyesi olma şüphesiyle tutuklanmış, bu kişilerin düzenledikleri konferans ve workshoplar terör faaliyetine yönelik emareler olarak değerlendirilmiştir¹¹⁵⁶.

¹¹⁵³ Parliamentary Questions, 28 May 2014, No: [E-004031/2014](https://www.europarl.europa.eu/answers/question-detail?question=0004031&answer=0004031). [https://www.europarl.europa.eu/](https://www.europarl.europa.eu/answers/question-detail?question=0004031&answer=0004031) (Kısa link: <https://bit.ly/3ahnXvq>)

¹¹⁵⁴ Mireanu, s. 101.

¹¹⁵⁵ Flore Thomasset, “Affaire Tarnac : la justice écarte définitivement la qualification terroriste”, in: *La Croix*, 10.01.2017. <https://www.la-croix.com/France/Justice/Derniere-etape-avant-proces-dans-laffaire-Tarnac-2017-01-10-1200815982> (E.T.: 01.05.2020)

¹¹⁵⁶ Mireanu, s. 95.

B. Birleşik Krallıkta

1. Polisiye Faaliyetler

Birleşik Krallık polis ve istihbarat teşkilatı dünyanın en iyi işleyen polis ve istihbarat teşkilatlarından biri olarak kabul edilmektedir. BK’da radikal çevreci hareketle mücadelede polis teşkilatı Scotland Yard ile iç istihbarat teşkilatı MI5 birlikte çalışmışlardır. Bu mücadelede özellikle 1984 yılından itibaren polis teşkilatı içinde kurulan özel birimlerin (*Special Branch*) ve terörle mücadele birimlerinin koordinasyonu etkili olmuştur. Genel soruşturma birimlerinin kıdemli yetkililerinin ve BK istihbarat teşkilatı personellerinin dâhil edilmesiyle oluşturulan bu özel birim, MI5 ve *National Domestic Extremism Unit* tarafından koordine edilmiştir¹¹⁵⁷.

Radikal çevreci hareketin BK güvenlik birimlerinin dikkatini çekmesi, ilk olarak ELF’nin Viet-kong tarzı punji tuzaklarını¹¹⁵⁸ kullanmasıyla başlamıştır¹¹⁵⁹. Radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarına günümüzde terör örgütleri listesinde yer verilmesi de¹¹⁶⁰, 80’li yılların başında ALF, Scotland Yard tarafından terör örgütleri listesine alınmış¹¹⁶¹, 90’lı yıllarda ise İngiltere’nin Kuzey İrlanda ile ateşkes yapmasının ardından radikal çevreciler MI5’in ana hedefi haline gelmiştir¹¹⁶². Bu dönemde radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarıyla mücadelede güvenlik birimleri tarafından fiziki takip, muhbir, sivil polis, CCTV kamera kayıtları, telefon dinleme, e-posta iletişiminin takibi gibi terörle mücadelede kullanılan istihbari tedbirlere başvurularak, üyelerin örgüt içindeki rolleri ve suç teşkil eden eylemlerle irtibatları tespit edilmeye çalışılmıştır¹¹⁶³. Ayrıca yine BK’da faaliyet gösteren ALF ve ARM örgütlerinin faaliyetlerini takip altına almak amacıyla Scotland Yard

¹¹⁵⁷ Donovan, Coupe, s. 129., Monaghan, “Terrorism in the name of Animal Rights”, s. 165.

¹¹⁵⁸ Özellikle Vietnam savaşı sırasında Viet-kong tarafından kullanılan ve bir tür bubi tuzağı olan bu yöntem, tahta ya da bambudan yapılan kazıkların keskin ucu yukarı bakacak şekilde kazılan çukura dikilmesi ve çukurun kamufle edilmesi suretiyle gerçekleştirilmektedir.

¹¹⁵⁹ Kushner, s. 117.

¹¹⁶⁰ Liste için bkz. <https://www.gov.uk/government/publications/proscribed-terror-groups-or-organisations--2> (E.T.: 29.02.2020)

¹¹⁶¹ Kushner, s. 32., Nagtzaam, s. 52-53., Martin, s. 44.

¹¹⁶² Mireanu, s. 96.

¹¹⁶³ Nagtzaam, s. 100.

bünyesinde *Animal Rights National Index* adıyla radikal hayvan hakları gruplarına yönelik bir veritabanı kurulmuştur¹¹⁶⁴. Elde edilen veriler ilgili grupların zayıflatılması ve dağıtılmasında, suç işleyen veya hazırlık aşamasındaki üyelerin ve liderlerin yakalanmasında kullanılmıştır¹¹⁶⁵. Polis raporlarına yansıyan bilgilere göre tüm yönetici ekibin bir operasyonla yakalanması, eylemleri %43 oranında düşürmüştür¹¹⁶⁶.

BK'ta radikal çevrecilere karşı gerçekleştirilen bazı operasyonlar şu şekildedir: 1995 yılında çevreci anarşizmin durdurulması kapsamında terörle mücadele birimlerince gerçekleştirilen Washington operasyonu kapsamında, *Green Anarchist* dergisinin ele geçirilmesine yönelik olarak kitabevlerinde, yayınevlerinde ve konutlarda arama yapılmış, derginin üç editörü yakalanmış ve bu kişiler yargılama sonucu mala zarar verme suçuna teşvik etmeye hazırlık suçundan mahkûm edilmiştir¹¹⁶⁷. 2007 yılında HLS araştırma merkezi aleyhine yürüttükleri ekotaj kampanyası nedeniyle SHAC üyesi 32 kişi santaj hazırlığı aşamasındayken Belçikalı ve Hollandalı birimlerin de dâhil olduğu toplam 700 yetkilinin katıldığı Achilles operasyonu kapsamında yakalanmıştır¹¹⁶⁸. 2011 yılında Mark Kennedy adlı polisin 7 yıl boyunca gizli soruşturmacı olarak yürüttüğü faaliyetlerin dev enerji şirketleri E.ON ve EDF'nin isteği üzerine gerçekleştirildiği skandal olarak ortaya çıkmıştır¹¹⁶⁹.

2. İlgili Kanunlar

Birleşik Krallık'ta salt radikal çevreci hareketle mücadeleye özgü bağımsız bir kanun bulunmamaktadır. Buna karşın potansiyel faili radikal hayvan hakları aktivistleri olan özel suç tiplerine 2005 tarihli *Serious Organised Crime and Police Act* kanununun 145 ila 149. maddeleri arasında yer verilmiştir¹¹⁷⁰. Bu kanundaki

¹¹⁶⁴ Kushner, s. 34., Monaghan, "Terrorism in the name of Animal Rights", s. 165.

¹¹⁶⁵ Donovan, Coupe, s. 116-118.

¹¹⁶⁶ Donovan, Coupe, s. 128.

¹¹⁶⁷ http://www.bluegreeneearth.com/site/archive/article/2002/green_anarch1.html (E.T.: 01.05.2020)

¹¹⁶⁸ Nagtzaam, s. 100. <http://www.animalrightsextremism.info/animal-rights-extremism/existing-groups-campaigns/stop-huntingdon-animal-cruelty-shac/> (E.T.: 01.05.2020)

¹¹⁶⁹ <https://secretmanoeuvres.org/2013/02/20/not-just-lobbying-also-spying-a-joint-effort-e-on-and-the-government-undermine-eco-protest/> (E.T.: 01.05.2020)

¹¹⁷⁰ <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/15/section/145> (E.T.: 01.05.2020)

suçların maddi konusunu hayvanlar üzerinde bilimsel çalışma yapma ruhsatına sahip kişi ve kurumlar ile bu kişilerin yakınları ve ilgili faaliyetlerde görev alan diğer kişiler oluşturmaktadır (md. 146, 148). İlgili maddelerde yer alan suçların maddi unsuru, hayvanlar üzerinde bilimsel çalışma yapan kişi ve kurumlara yönelik suç teşkil eden eylemler gerçekleştirme veya bu yönde tehditte bulunma eylemleridir¹¹⁷¹. Kanun ayrıca maddi konuyu zarara uğratan haksız fiilleri de suç haline getirmiştir (md. 145/3-b). Ayrıca üçüncü kişilerin hayvanlar üzerinde araştırma yapan kişi ve kurumlarla sözleşme yapmasını veya bu kişi ve kurumlara olan borcunu ifa etmesini engellemek ya da mevcut bir sözleşmeyi feshe zorlamak da suç olarak kabul edilmiştir (md. 145/2). Suçun manevi unsuru ise suçun maddi konusuna zarar verme amacıdır. Bu amaç faaliyetin engellenmesi ya da ilgili kişi veya kurumun kayba uğraması olabilir (md. 145/5).

Öngörülen bu suçlara uygulanacak ceza yaptırımı ise; jürisiz yargılama halinde 12 ayı geçmeyen hapis cezası ve/veya kanunen belirlenen azami sınırı geçmeyen adli para cezası iken, jürili yargılama halinde ise 5 yılı geçmeyen hapis cezası ve/veya adli para cezasıdır (md. 147/1). Öte yandan hayvan hakları aktivistleri hakkında 1998 tarihli *Crime and Disorder Act* kanunu uyarınca güvenlik tedbiri niteliğindeki anti-sosyal davranış emirlerine hükmedilerek, bu kişilerin hayvan deneyleriyle ilgili kişi ve kurumlarla temasa geçmeleri ya da bunlara karşı protesto eylemlerine katılmaları süresiz yasaklanmıştır¹¹⁷².

BK'ta terörle mücadele konusundaki temel kanun 2000 tarihli *Terrorism Act* kanunudur. Bu kanun 2006 yılında yürürlüğe giren *Terrorism Act* kanunu ile önemli ölçüde değiştirilmiş ve genişletilmiştir¹¹⁷³. Her ne kadar 2000 tarihli terör kanunu hazırlık aşamasında iken bu kanunun radikal çevreci hareketi de hedef alacağı muhtemel görülmüşse de, bu hareket içinde yer alan hiçbir grubun bu kanunla bastırılmaya yeterli kapsamda olmadığı ve aynı ölçüde insanlara yönelik tehdit teşkil etmediği kanaatine varılmış ve alternatif bir mücadele yolu aranmıştır¹¹⁷⁴. Nitekim

¹¹⁷¹ Walker, s. 380.

¹¹⁷² Nagtzaam, s. 102., Walker, s. 380. Ayrıca bkz. <https://corporatewatch.org/if-you-dont-fight-youve-already-lost/> (E.T.: 01.05.2020)

¹¹⁷³ Alun Jones, Rupert Bowers, Hugo D. Lodge, **The Terrorism Act 2006**, OUP: 2006, s. 1.

¹¹⁷⁴ Walker, s. 37, 344.

2000 tarihli kanunun 3. maddesi ile BK İç İşleri Bakanı'na yasaklı terör örgütleri listesi oluşturma ve düzenleme yetkisi verilmiş olup, bu listede 29.02.2020 tarihi itibarıyla herhangi bir radikal çevreci ve hayvan hakları grubunun yer almadığını belirtmek gerekir¹¹⁷⁵.

Son olarak radikal çevreci hareketin hedefinde yer alan işletmeleri korumaya yönelik alınan bazı kolluk tedbirlerine de değinmek gerekir. 2001 tarihli *Criminal Justice and Police Act* adlı kanunun 45. maddesi ile Sanayi ve Ticaret Bakanı'na, ciddi şiddet ve tehdit tehlikesi altında bulunan şirket yetkililerin adreslerini gizlemeye yönelik gizlilik emri (*confidentiality order*) çıkarma yetkisi verilmiştir. 2006 yılında HLS'ye yönelik yatırımlarını çekme konusunda tehditler alan ünlü ilaç firması GlaxoSmithKline'ın ortaklarına ilişkin kişisel verilere erişim engeli getirilmiştir. Şirket yöneticilerinin ve iş ortaklarının bilgilerine erişim konusunda benzer sınırlamalara 2006 tarihli *Companies Act* kanununda da yer verilmiştir¹¹⁷⁶.

3. Mahkeme Kararları

2008 yılında hükümet yetkililerince hayvan hakları ekstremizminin Birleşik Krallıkta ciddi bir sorun haline geldiği ve bu nedenle aktivistlerin gerekirse terör yasaları uyarınca yargılanabilecekleri ifade edilmiştir¹¹⁷⁷. Ancak 11 Eylül öncesi ve sonrası dönemde BK İçişleri Bakanlığı görevini yürüten Jack Straw'ın “*hayvan hakları fanatizmini de kapsayacak şekilde terörle mücadele*” stratejisine rağmen, 2005 tarihli *Prevention of Terrorism Act* Kanunu'nun¹¹⁷⁸ radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarına yönelik bir uygulaması söz konusu olmamıştır¹¹⁷⁹. Bu kanun yalnızca İrlanda ve Kuzey İrlanda kökenli terör örgütleri ve destekçileri hakkında uygulanmıştır. Öte yandan ALF'nin ya da ALF destekçisi grupların suç örgütü olarak da kabul edilmediği, zira bu grupların üyesi olmak, sembollerini taşımak, bu grupları

¹¹⁷⁵ Liste için bkz. <https://www.gov.uk/government/publications/proscribed-terror-groups-or-organisations--2> (E.T.: 29.02.2020)

¹¹⁷⁶ Bkz. Walker, s. 381.

¹¹⁷⁷ EUROPOL, **TE-SAT 2008**, s. 40.

¹¹⁷⁸ Bu kanunun yerini 14.12.2011 tarihli Terrorism Prevention and Investigation Measures Act adlı kanun almıştır.

¹¹⁷⁹ Paul Waugh, “Terrorism law will ban other violent groups”, in: *The Independent*, 18.12.1998; Richard Ford, “Animal Activists Face Ban as Terrorist”, in: *The Times*, 18.12.1998.'den aktaran Monaghan, “Terrorism in the name of Animal Rights”, s. 166.

maddi olarak desteklemek ya da bu gruplar adına bağış toplamak gibi eylemlerin de suç teşkil etmediği ifade edilmiştir¹¹⁸⁰.

Buna karşın yürütülen 300 civarındaki soruşturma sonucunda, aktivistler hakkında mala zarar verme suçundan dolayı ortalama 6-7 yıl arası değişen sürelerde hapis cezaları uygulanmıştır. İstisnai bir örnek olarak Keith Mann adlı aktivist, mala zarar verme, patlayıcı madde bulundurma, tehdit ve kundaklamaya teşebbüs ile gözüaltından kaçma suçlarından dolayı 11 yıl hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Hayvan hakları aktivizmi kapsamında verilen rekor ceza ise, Wight adasında bulunan çok sayıda tesise yönelik gerçekleştirdiği kundaklama eylemlerinden ve Bristol'daki kundaklama teşebbüsünden dolayı Barry Horne adlı hayvan hakları aktivistinin aldığı 18 ve 14 yıllık hapis cezalarıdır¹¹⁸¹.

Birleşik Krallıkta SHAC grubuna yönelik yapılan operasyonlar sonucunda yakalanan altı lider hakkında 2008 yılında görülen ve 60 kişinin tanıklık yaptığı dava sonucunda, şantaj suçu nedeniyle 4 yıl ila 11 yıl arası değişen hapis cezaları ve ayrıca hayvan hakları ile ilgili kampanyalara ömür boyu katılmama şeklinde güvenlik tedbirine hükmedilmiştir¹¹⁸². 2009 yılında SHAC üyesi yedi aktivist, terörizm kapsamında olmayan çeşitli adli suçlardan dolayı 4 ve 7 yıl aralığında değişen hapis cezalarına mahkûm edilmiştir¹¹⁸³.

C. ABD’de

1. Kongre ve Senato Alt Komitelerinde Yapılan Çalışmalar

Ekotaj eylemleri hedef aldığı işletmelere yalnızca maddi zarar vermekle kalmamış, ayrıca borsadaki hisselerinin değer kaybına uğramasına ve müşteri portföyünün daralmasına da neden olmuştur. İlgili özel sektör temsilcilerinin ABD Kongresi’nde yürüttükleri lobicilik faaliyetleri sonucunda maliye, orman, adalet ve çevre komisyonları özellikle ELF ve ALF gruplarını çevreci terörizm adıyla

¹¹⁸⁰ Monaghan, “Terrorism in the name of Animal Rights”, s. 166.

¹¹⁸¹ Monaghan, “Terrorism in the name of Animal Rights”, s. 165.

¹¹⁸² Donovan, Coupe, s. 125., EUROPOL, **TE-SAT 2009**, s. 37.

¹¹⁸³ EUROPOL, **TE-SAT 2010**, s. 40.

gündemlerine almışlardır¹¹⁸⁴. Bu komisyonlardaki toplantılara FBI'nın ilgili birim direktörleri, sanayi ve iş dünyasının üst düzey isimleri ve bu çevrelere yakın çıkar gruplarının temsilcileri davet edilmiştir¹¹⁸⁵. 1983 yılında yazdığı makalede çevreci terörizm kavramını ilk kez kullanan Serbest Girişimciliği Savunma Merkezi lideri Ron Arnold da bu komisyonlarda “çevreci terörizm uzmanı” sıfatıyla dinlenmiştir¹¹⁸⁶. Komisyonun “bağımsız uzman” olarak dinlediği Bruce Vincent ise, çevreci hareket karşıtlığıyla bilinen *Alliance for America* adlı üreticiler başkanı ve ekotaj eylemleri nedeniyle ağır zarara uğrayan kereste şirketlerinin sahibidir¹¹⁸⁷. Bu komisyonların 1998 yılındaki ilk toplantılarına radikal çevrecilerden ya da ana akım çevreci hareketten kimse davet edilmemiştir¹¹⁸⁸. 2002 yılında yapılan toplantılara ise ELF ve PETA gruplarının sözcüleri resmi ifade vermek üzere (*subpoena ad testificandum*) davet edilmişlerdir¹¹⁸⁹.

Radikal çevreci hareketle mücadelede federal düzeyde hazırlanan 2001 tarihli *Agroterrorism Prevention Act*, 2003 tarihli *Stop Terrorism Property Act* ve 2004 tarihli *Ecoterrorism Prevention Act* adlı kanun tasarıları, Anayasanın ifade ve toplantı özgürlüklerini garanti altına alan 1. Ek Maddesi'ne takıldığından dolayı yürürlüğe girememiştir¹¹⁹⁰. Buna karşın yürürlükte bulunan *Anti-Tree Spiking Act*, *AEPA*, *Patriot Act* ve *AETA* adlı kanunları bu bölümde ele alacağız.

¹¹⁸⁴ House Committee on the Judiciary, *Acts of Ecoterrorism by Radical Environmental Organizations: Hearing before the Subcommittee on Crime*, 105th Cong., 2nd sess., 1998; House Committee on Resources, *Ecoterrorism and Lawlessness on the National Forests: Oversight Hearing before the Subcommittee on Forests and Forest Health*, 107th Cong., 2nd sess., 2002; Senate Committee on the Judiciary, *Animal Rights: Activism vs. Criminality*, 109th Cong., 2nd sess., 2004; Senate Committee on Environment and Public Works, *Oversight on Ecoterrorism Specifically Examining the Earth Liberation Front (ELF) and the Animal Liberation Front (ALF)*, 109th Cong., 1st sess., 2005. Bkz. Liddick, s. 121, vd.

¹¹⁸⁵ Bohrer, s. 3.

¹¹⁸⁶ Smith, “Ecoterrorism”, s. 546., Su, Yang, s. 538.

¹¹⁸⁷ Bohrer, s. 4.

¹¹⁸⁸ Bohrer, s. 3, 4-5.

¹¹⁸⁹ Kushner, s. 118.

¹¹⁹⁰ Carson, “Ecoterrorism”, s. 1291. Ayrıca bkz. <http://www.greenisthenewred.com/blog/aeapa/> (E.T.: 28.05.2019)

2. FBI Tarafından Yapılan Çalışmalar

Ekotaj eylemleri ABD’de yerel, eyalet ve federal düzeydeki tüm kolluk birimleri ve savcılık tarafından ciddi bir şekilde takip edilmiştir. Gerçekleştirilen ekotaj eylemlerinin federal ceza kanunlarını ihlal etmesi, bu tür suçlara yönelik soruşturmaların adli kolluk olarak FBI’ın görev alanına girmesi anlamına gelmektedir. FBI’ın radikal çevreci hareketle mücadelesini stratejik ve taktik faaliyetler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Stratejik olarak çevreci terörizm kavramının gerek medya ve literatürdeki yayınlara gerekse kanunlara girmesinde önemli rolü bulunan FBI, ayrıca taktik olarak da bir dizi operasyon gerçekleştirmiştir. Örneğin 1989 yılında 2 milyon dolar bütçe ile gerçekleştirilen ve 18 ay süren *Thermcon* operasyonu kapsamında EMETIC adlı grup bir nükleer santral ile su şebekesi projesinin güç kaynaklarına yönelik ekotaj girişimi hazırlığındayken çökertilmiştir¹¹⁹¹. FBI’ın muhbirlerden topladığı bilgiler ve 806 saat uzunluğundaki telefon dinleme kayıtları açılan davaya delil olarak sunulmuştur¹¹⁹². Yargılama sonucunda failer hakkında isnat edilen suçların üst sınırından hapis cezasına ve para cezasına hükmedilmiştir¹¹⁹³.

FBI 90’lı yıllardan itibaren Earth First! ve Greenpeace gruplarına yönelik ciddi bir takip faaliyeti yürütmüştür¹¹⁹⁴. Ayrıca ELF’nin 1998 yılında Colorado’da Vail kayak tesislerine yönelik gerçekleştirdiği 12 milyon dolar zarara neden olan ekotaj eylemi ve ALF ile birlikte 1997 yılında Oregon eyaletindeki Toprak Yönetim Kurumu’na (*Bureau of Land Management*) ve Washington eyaletindeki Hayvansal Zararları Kontrol Birimi (*Department of Animal Damage Control*) binasına yönelik gerçekleştirdikleri kundaklama eylemi sonrasında bu gruplar, FBI tarafından ABD’nin en etkin yerel terör örgütleri olarak ilan edilmiştir¹¹⁹⁵.

¹¹⁹¹ Kushner, s. 112, 117.

¹¹⁹² Kushner, s. 117.

¹¹⁹³ Hayes, Esler, Hayes, s. 177.

¹¹⁹⁴ Bill Devall, “Deep Ecology and Radical Environmentalism”, in: **American Environmentalism**, (eds. Riley Dunlap, Angela Mertig), Philadelphia: Taylor and Francis Publishing, 1992, ss. 51-62, s. 60., Manes, s. 128.

¹¹⁹⁵ Kushner, s. 117.

Öte yandan ALF ve ELF gruplarından ayrılarak kurulan *The Family* örgütünün gerçekleştirdiği 48 milyon dolar maddi zararla sonuçlanan 20 kundaklama eylemi sonrasında FBI tarafından 1998 yılında yaklaşık 10 yıl süren *Backfire* adlı operasyon başlatılmıştır¹¹⁹⁶. GTD (*Global Terrorism Database*) ve EID (*Eco-Incidents Database*) verilerine göre operasyon süresince ALF 234, ELF 214, *The Family* ise 22 saldırı gerçekleştirmiştir¹¹⁹⁷. Bu kapsamda FBI, vandalizmden kundaklamaya varan 40'tan fazla suçu ortaya çıkarmıştır. Bu sonuçlarıyla *Backfire* operasyonunun başarıya ulaştığı kabul edilmiştir¹¹⁹⁸. FBI'nın 2004 yılından itibaren başlattığı *Backfire II* operasyonu kapsamında ise ELF ve ALF üyesi 18 kişi hakkında yerel terörizm niteliğinde kundaklama, suç için anlaşma, patlayıcı madde kullanma ve enerji santrallerine yönelik tahrip eylemlerini kapsayan toplam 65 suç isnadı yöneltilmiştir¹¹⁹⁹.

FBI 2002 yılında başta ALF ve ELF olmak üzere radikal çevreci grupların, 1996 ve 2001 yılları arasında gerçekleştirilen ve yaklaşık 45 milyon dolar zarara neden olan 600'ün üzerinde ekotaj eyleminden sorumlu olduklarını¹²⁰⁰, 2005 yılında ise ELF'nin gerçekleştirdiği onlarca milyon dolar maddi zarara neden olan 1.200'ün üzerindeki ekotaj eyleminin ABD'nin bir numaralı yerel terörizm tehdidi olarak algılandığını ilan etmiştir¹²⁰¹. 2006 yılında ise radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarının tehlike arz etmeye devam ettikleri ifade edilmiştir¹²⁰². 2009 yılına gelindiğinde ise bir hayvan hakları aktivisti olan *Daniel Andreas San Diego*, FBI'nın en çok arananlar listesine giren ilk yerel terörist ünvanını elde etmiştir¹²⁰³. Aynı yıl yapılan bir araştırmaya göre ABD polis teşkilatlarının yüzde 60'ı, radikal

¹¹⁹⁶ Su, Yang, s. 540.

¹¹⁹⁷ Su, Yang, s. 540.

¹¹⁹⁸ Su, Yang, s. 541.

¹¹⁹⁹ Su, Yang, s. 540., Bohrer, s. 7.

¹²⁰⁰ Kushner, s. 116.

¹²⁰¹ The FBI Story 2012, U.S. Department of Justice Federal Bureau of Investigation, s. 26, 100., Molland, s. 47., Buell, s. 157.

¹²⁰² Carson, "Ecoterrorism", s. 1286.

¹²⁰³ <https://www.britannica.com/topic/ecoterrorism#ref1200755> (E.T.: 04.02.2019)

çevrecilerin vatandaşların güvenliği için somut tehlike arz ettiği görüşündedir. Bu tehdit algısının ABD’de El-Kaide’den sonra ikinci sırada geldiği ifade edilmiştir¹²⁰⁴.

3. Federal Düzeyde Çıkarılan Kanunlar

a. Anti-Tree Spiking Act (1988)

Bu kanun, daha evvel ağaç çivileme yöntemini açıklarken de yer verdiğimiz *George Anderson* adlı işçinin ağır yaralanması olayı sonrasında yürürlüğe girmiştir¹²⁰⁵. Gerek bu olayın etkisiyle gerekse de ağaç çivileme eylemlerinin kereste şirketlerine maddi külfet yüklemesi nedeniyle ABD Kongresi, 1988 tarihli *Anti Drug Abuse Act* adlı kanuna¹²⁰⁶ “*Anti-Treespiking Act*” adıyla bir ekleme yaparak, ağaçların çivilenmesi eylemlerini federal düzeyde bir suç haline getirmiştir¹²⁰⁷. Her ne kadar *Anti Drug Abuse Act* adlı kanunun asıl amacı uyuşturucu maddelerle mücadele olsa da, kanuna eklenen bir hükümle ağaç çivileme eylemleri, kanunun “*tehlikeli ve sağlığa zarar verici araçların federal topraklarda kullanımı*”nı yasaklayan maddesi kapsamına alınmıştır¹²⁰⁸. Böylelikle çevreci protestolar sırasında ağaçlar arasına gerilen ipleri de kapsayacak şekilde ağaç ve yol çivileme eylemlerinde kullanılan her türlü araç ve gereç bu kanun kapsamına dâhil edilmiştir¹²⁰⁹. Kanun metninde terörizm ifadesi geçmemekle birlikte, kanunun hazırlık çalışmaları sırasında Senatör *McClure*’un “çevreci teröristlerin uyuşturucu baronları kadar tehlikeli olduğu”nu ifade etmesiyle, kanunun kapsamına ağaç ve yol çivileme şeklindeki ekotaj eylemleri alınmıştır. Başta Oregon eyaleti olmak üzere birçok eyalet bu düzenlemeyi eyalet ceza kanunlarına aktarmıştır¹²¹⁰.

¹²⁰⁴ Carson, “Ecoterrorism”, s. 1286.

¹²⁰⁵ Carson, *The Criminal Conduct of Radical...*, s. 9-10, 14. Olay için tekrar bkz. s. 40.

¹²⁰⁶ 18 USCA, Sec. 1864.

¹²⁰⁷ Brown, s. 40., Foreman, Haywood, *Ecodefense*, s. 43, vd.

¹²⁰⁸ Su, Yang, s. 541.

¹²⁰⁹ Sumner, Weidman, s. 857-858. Bu yönde bir karar için bkz. s. 259.

¹²¹⁰ Hayes, Esler, Hayes, s. 177.

Anti-Treespiking Act kanununa göre¹²¹¹, “Her kim, tehlikeli ve yaralayıcı araçları federal arazilerde kullanarak (1) *Controlled Substance Act* adlı kanunu kasten ihlal ederse, (2) kereste hasadını kasten engeller ya da taciz ederse, ya da (3) bir başkasını ölüm tehlikesine ya da ağır bedensel zarara sokacak riskleri olası kastla göz ardı eder ve bu tür risklere karşı aşırı ilgisizlik gösterirse, bu kanunun b fıkrasına göre cezalandırılır.” B fıkrasında cezalar ise şu şekildedir: “(1) bir kimsenin ölümü halinde, para cezasına ya da süreli veya müebbet hapis cezasına ya da her ikisine; (2) bir kimsenin ağır bedensel yaralanmasına neden olunması halinde, para cezasına veya 20 yılı geçmemek üzere hapis cezasına ya da her ikisine; (3) bir kimsenin beden en zarar uğraması halinde, para cezasına veya 10 yılı geçmemek üzere hapis cezasına ya da her ikisine; (4) bir kimsenin mülkiyetine yönelik verilen zararın 10.000 doları aşması halinde, para cezasına veya 10 yılı geçmemek üzere hapis cezasına ya da her ikisine; ve (5) diğer hallerde para cezasına veya bir yılı geçmemek üzere hapis cezasına hükmedilir.”

Kanun metninde yer alan tehlikeli ve yaralayıcı araç ifadesi kanunda tanımlanmış olup, bu ibare hem ağaç çivileme hem de yol çivileme şeklindeki ekotaj yöntemleri için geçerlidir¹²¹². Kanunla ilgili mahkeme kararlarına ileride yer verilmiştir.

b. Animal Enterprise Protection Act (AEPA-1992)

Kürk Komisyonu adlı derneğin 1993 yılında yayımladığı rapora göre, 1977 ve 1993 yılları arasında üniversite laboratuvarları, kürk mağazaları, gıda üretim tesisleri ve medikal merkezler dâhil 28 farklı girişim radikal hayvan hakları gruplarının ekotaj eylemlerine hedef olmuştur¹²¹³. Ekotaj eylemlerinin yüksek miktarda mali zarara neden olmaya başlamasının ardından 1992 yılında Amerikan Kongresi, şiddete ve sair yıkıcı ekstremist yollara başvuran radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarıyla mücadele kapsamında federal düzeyde bir kanun olan *Animal Enterprise Protection*

¹²¹¹ Foreman, Haywood, *Ecodefense*, s. 43, 44. <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/1864> (E.T.: 01.03.2020)

¹²¹² Foreman, Haywood, *Ecodefense*, s. 44., Foreman, s. 110.

¹²¹³ Su, Yang, s. 538.

Act (AEPA) adlı kanunu yürürlüğe sokmuştur¹²¹⁴. Kanunun ilk maddesinde, bu kanuna “Hayvan Hakları Terörizmi Kanunu” olarak da atıf yapılabileceği belirtilmiştir. Nitekim bu kanun ile ABD Federal Ceza Kanunu’nun 43. bölüm başlığı “hayvan hakları terörizmi” olarak değiştirilmiştir (md. 43/2).

Kanun kapsamında korunan işletmeler arasında, “*gıda veya fiber üretiminde, tarımda, araştırmalarda veya test amaçlı kullanılan hayvanlarla ilgili ticari veya akademik girişimler, hayvanat bahçeleri, akvaryum, sirk, rodeo veya diğer yasal hayvan sporları etkinlikleri, ya da tarım sanatları ve bilimini geliştirmeye yönelik panayır veya benzeri etkinlikler*” sayılmıştır¹²¹⁵. Hayvan hakları terörizmi başlığını taşıyan suç tipinin maddi unsurunu “*hayvanlar ve hayvanlara ait kayıtların da dâhil olduğu işletmeye ait malların çalınması, zarara uğratılması ya da kaybedilmesi suretiyle 10.000 doları aşan maddi zarara neden olma*” eylemi oluşturmaktadır¹²¹⁶. Bu suç karşılığı olarak adli para cezası ve/veya bir yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür. Bu suçun işlenmesi sırasında bir kimsenin ciddi fiziksel yaralanması halinde adli para cezası ve/veya on yıla kadar hapis cezası; ölümü halinde adli para cezasına ve müebbet veya süreli hapis cezasına hükmolunacaktır¹²¹⁷. Ayrıca bu suçların işlenmesine yönelik hazırlık hareketleri de cezalandırılmaktadır (md. 43/a2).

Kanunun federal düzeyde olması, bu tür suçlara yönelik soruşturmaların adli kolluk olarak FBI’ın görev alanına girmesi anlamına gelmektedir. FBI, AEPA kanunu ile birlikte ekotaj eylemlerini “çevreci terörizm” olarak adlandırmaya başlamıştır¹²¹⁸. Sınırlı kapsamı nedeniyle federal mahkemeler tarafından nadiren uygulanan bu kanun, federal hükümet tarafından 2006 yılında yürürlükten kaldırılarak, yerini daha geniş kapsamlı bir kanun olan AETA’ya bırakmıştır¹²¹⁹. AEPA’da yer alan suçların anayasal belirlilik ilkesine aykırı olduğu iddiasıyla açılan

¹²¹⁴ Su, Yang, s. 542. H.R. 2407 - Animal Enterprise Protection Act of 1992. 102nd Congress (1991-1992). Kanunun tam metni için bkz. <https://www.congress.gov/bill/102nd-congress/house-bill/2407/text> (E.T.: 05.05.2020)

¹²¹⁵ § 43 d/1.

¹²¹⁶ § 43 a/2.

¹²¹⁷ § 43 b.

¹²¹⁸ Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 206.

¹²¹⁹ Su, Yang, s. 543., Jerome P. Bjelopera, **Domestic Terrorism: An Overview**, Congressional Research Service, August 2017, giriş kısmından.

dava ise reddedilmiştir¹²²⁰. AEPA ve AETA ile ilgili mahkeme kararlarına ileride değinilecektir.

c. PATRIOT Act (2001)

11 Eylül saldırılarının hemen ardından ABD Senatosu'nda 98-1 oyla, Temsilciler Meclisi'nde ise 357-66 oyla kabul edilerek ABD Kongresi önüne gelen ve buradan da süratle ve üzerinde tartışılmadan geçen *PATRIOT Act* adlı kanun¹²²¹, dönemin ABD başkanı George W. Bush tarafından 26 Ekim 2001'de imzalanarak yürürlüğe konulmuştur¹²²². Bu kanunla yeni suç ve cezalar yaratılmış, malvarlığının dondurulması, telefon ve e-posta iletişim içeriklerine, tıbbi, finansal, vs. istihbari değerdeki kayıtların elde edilmesi ve paylaşılması ile teknik takip, arama ve elkoyma konularında hükümet ve adli kolluk birimlerine eşi benzeri görülmemiş geniş yetkiler tanınmıştır¹²²³.

PATRIOT kanununun yürürlüğe girmesi ile terörle mücadelede “*fight against terrorism*” terörle savaş “*war on terror*” doktrinine geçiş yapılmış, bu yeni konseptten temel hak ve özgürlükler, ifade özgürlüğü ve ülke içi muhalefet kısa sürede nasibini almıştır. Böyle bir ortamda ekotaj eylemlerinin de dâhil olduğu politik her muhalif eylem güvenlik ve terörle savaş adı altında bastırılmıştır¹²²⁴. 11 Eylül olayları sonrasında Bush yönetimini ve faaliyetlerini eleştirmek vatana ihanetle eş değer tutulmuştur¹²²⁵. Her ne kadar “birlik ve beraberlik” adı altında tüm ulusun

¹²²⁰ 584 F 3d 132 (2009)

¹²²¹ İngilizcede vatanseverlik anlamına gelen *Patriot* sözcüğünün kısaltmasıyla kullanılan kanunun tam açılımı “Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism” olup, bu kanunu Türkçeye “Terörizmi Engellemek ve Durdurmak İçin Gereken Uygun Araçları Sağlayarak Amerika’yı Güçlendirme ve Birleştirme Kanunu” olarak çevirmek mümkündür.

¹²²² Kushner, s. 287., Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 305.

¹²²³ Kushner, s. 287., Su, Yang, s. 542.

¹²²⁴ Steven Best, Anthony J. Noella, “Behind the Mask: Uncovering the Animal Liberation Front”, in: **Terrorists or Freedom Fighters?**, (eds. Steven Best, Anthony J. Noella), New York: Green Press Initiative, 2004, s. 9, 10.

¹²²⁵ Best, Noella, s. 9.

terörle mücadeleye karşı kenetlenmesi amaçlanmışsa da, bu sihirli sözcük ülkedeki derin ayrışmaların, adaletsizliklerin ve uyuşmazlıkların üstünü örtememiştir¹²²⁶.

Bush yönetiminin “terörizmle savaş” doktrini yalnızca yurt dışından ülkeye yönelik (uluslararası) terör tehditlerine karşı değil, aynı zamanda yerel terörizm (*domestic terrorism*) adı altında ülke içindeki tehditlere ve muhaliflere karşı da uygulanmıştır¹²²⁷. Nitekim PATRIOT Kanunu’nun 219. Bölümü ile terörizm tanımı, yerel terörizmi de kapsayacak şekilde genişletilmiştir¹²²⁸. Buna göre yerel terörizm kavramı, “*ABD federal veya eyalet ceza kanunlarını ihlal etmek suretiyle insan hayatı üzerinde tehlike oluşturan; sivil halk üzerinde gözdağı veya cebir yaratmayı; bu suretle hükümet politikalarını etkilemeyi; veya kitlesel yıkım, suikast ya da adam kaçırma suretiyle bir hükümet faaliyetini etkilemeyi amaçlayan ve ABD ülke sınırları içinde gerçekleşen eylemler*” olarak tanımlamaktadır¹²²⁹. Bu tanım bağımsız bir suç tipi tanımı olmayıp, terörizmle mücadelede kullanılacak yetkilerin, yerel terörizm olarak tarif edilen söz konusu eylemler hakkında da uygulanabilmesinin önünü açmaktadır¹²³⁰.

Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği (ACLU)’nin yerel terörizm düzenlemesine yönelik eleştirisi ise, politik amaçlı dahi olsa hukuku ihlal eden kişilerin yargılanmasına karşıt olmak değil, “insan hayatını tehlikeye sokan” her davranışı terörizm kapsamına sokan tanımın geniş olmasınadır. Aksi takdirde terörizm pek tabiidir ki bir kimsenin ağır yaralanması veya ölümüyle sonuçlanan eylemleri kapsayabilir¹²³¹.

ABD kanunlarına göre federal bir suç olan terör suçu, “*cebir veya tehdit kullanmak suretiyle hükümetin sevk ve idaresini etkilemek ya da misillemede*

¹²²⁶ Best, Noella, s. 10.

¹²²⁷ Best, Noella, s. 10.

¹²²⁸ Su, Yang, s. 542.

¹²²⁹ 18. USC. Para. 2331 (5)., Smith, “Ecoterrorism”, s. 570.

¹²³⁰ <https://www.aclu.org/other/how-usa-patriot-act-redefines-domestic-terrorism> (E.T.: 29.05.2019)

¹²³¹ <https://www.aclu.org/other/how-usa-patriot-act-redefines-domestic-terrorism> (E.T.: 29.05.2019)

bulunmak üzere tasarlanmış bir suç” şeklinde tanımlanmıştır¹²³². Bu kanunla oluşturulan terör suçları katalogu, özellikle mülkiyete yönelik şiddet eylemlerini de kapsayacak şekilde geniş tutulmuştur¹²³³. Bu katalog içerisinde radikal çevrecilerin eylemlerine isabet edebilecek başlıca suçlar: hava ulaşım araçları ve tesislerine zarar verme (32. bölüm), uluslararası havaalanlarında işlenen şiddet suçları (37. bölüm), kundaklama (81. bölüm), ölüm tehlikesine neden olacak şekilde hükümet binalarına yönelik kundaklama ve bombalı saldırılar (844f2,3), eyaletler arası ticari işletmelerin mülkiyetine yönelik kundaklama ve bombalı saldırılar (844i), mevcut ve yapılmakta olan kamu binalarına yönelik zarar verme suçları (1361, 1362), özel ya da kamu mallarına zarar verme suçu ve hazırlık hareketleri (1363), iletişim hat, istasyon ve sistemlerine zarar verme suçları (1362), enerji tesislerine zarar verme (1366a), demiryolu araçlarına ve kara, hava, deniz toplu taşıma sistemlerine yönelik şiddet ve terör saldırıları (1992), ulusal savunma araçları ve tesislerine zarar verme (2155, 2156), denizde seyrüseferlerine yönelik şiddet eylemleri (2280), deniz güvenliğine yönelik suçlar (2280a), kamusal alanların ve tesislerin bombalanması (2332f), nükleer tesislere ve yakıtlara yönelik sabotaj suçlarıdır (236) (42 U.S.C. 2122, 2284). Nitekim *Vanderheiden* de, katalogda yer alan ve radikal çevreci örgütlerin eylemlerini ilgilendiren başlıca suç tiplerine kundaklama, eyaletler arası ticari işletmelerin mülkiyetine yönelik kundaklama ve iletişim hat, istasyon ve sistemlerine zarar verme suçlarını göstermiştir¹²³⁴. Bu doğrultuda özellikle kundaklama suçunun “*eyaletler arası ya da yabancı bir ticari işletmede kullanılan ya da bu nitelikte bir ticareti etkileyen herhangi bir kişisel ya da kurumsal bina veya araca yönelik ateşli veya patlayıcı bir silah ile gerçekleştirilen ya da teşebbüs aşamasında kalan kasten zarar verme veya tahrip etme eylemleri*” şeklinde tanımlanması, ekotaj eylemlerini terör suçları kategorisine dâhil etmiştir¹²³⁵.

ALF’nin eylemlerinin “insan hayatı üzerinde tehlike oluşturacak” eylemler yönüyle değil, daha ziyade hayvanlar üzerinde çalışan kişilere yönelik tehdit ve karar alıcı idari organlar üzerinde baskı yaratma yönleriyle bu kanunun uygulama alanına

¹²³² 18 U.S. Code § 2332b, (5) (A). <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/2332b> (E.T.: 21.02.2019)

¹²³³ Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 304, 305., Molland, ss. 47–58., Carson, “Ecoterrorism”, s. 1287.

¹²³⁴ Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 305.

¹²³⁵ Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 305.

girdiği ileri sürülmüştür. Hayvanların kaçırılarak serbest bırakılması eylemleri her ne kadar ABD ceza kanunlarına göre hırsızlık suçu teşkil etmekteyse de, PATRIOT kanunu bu suç tipini bir terör suçu olarak kabul etmemiştir¹²³⁶. Ancak bu suçun işlenebilmesi için ya da işlenmesi sırasında hayvan hakları aktivistlerinin gerçekleştirdiği suç teşkil eden başka eylemler de söz konusudur. Bu eylemlerin başlıcaları, laboratuarlara yönelik işgal ve ekipmanların tahrip edilmesi kapsamında; ilgili kurumun araç ve gereçlerine zarar verme, tesislerin işgali ve giriş ve çıkışların engellenmesi, bombalı eylem tehditleri, sesli ve görüntülü araştırma datalarının tahribi, araştırmaların gizlice kaydedilmesi ve ifşası, vandalizm ve kundaklama eylemleridir¹²³⁷. ALF'nin hayvanların özgürleştirilebilmesi için tek yolun sembolik de olsa bu tür cebri eylemlerden geçtiğini kabul etmesi, bu tür ekotaj eylemlerini PATRIOT kanunu kapsamında terörizm tanımına sokmaktadır¹²³⁸.

ALF ve ELF'nin özellikle 11 Eylül olayları sonrasında düşük yoğunlukta da olsa ekotaj eylemlerini sürdürmesi kamuoyunda tepki ile karşılanmıştır¹²³⁹. 2000'li yıllar öncesi gerçekleştirilen eylemler ile karşılaştırıldığında bu hareketin günümüzde kabuğuna çekildiği söylenebilir. Nitekim 2013 yılında ABD'de gerçekleştirilen 15 terörist saldırıdan hiçbirinin çevresel bir saikle bağlantısı kurulamamıştır¹²⁴⁰.

d. Animal Enterprise Terrorism Act (AETA-2006)

1992 tarihli *Animal Enterprise Protection Act* (AEPA) adlı kanunun kapsamını genişleterek yürürlüğe giren 2006 tarihli *The Animal Enterprise Terrorism Act* (AETA) adlı kanun, adından da anlaşılacağı üzere 2001 sonrası uygulamaya konulan terörle savaş doktrininin izlerini taşımaktadır. Bu kanun ABD Federal Ceza Kanunu'nun (18 U.S.C) "hayvanlarla işgal eden işletmelere yönelik güç, şiddet ve

¹²³⁶ Jason Black, Jennifer Black, "The Rhetorical 'Terrorist': Implications of the USA Patriot Act on Animal Liberation", in: **Terrorists or Freedom Fighters?**, (eds. Steven Best, Anthony J. Noella), New York: Green Press Initiative, 2004, s. 290.

¹²³⁷ Guither, s. 156.

¹²³⁸ Black, Black, s. 290, 291.

¹²³⁹ ALF 20 Eylül 2001 tarihinde New Mexico eyaletindeki primatlar üzerinde çalışan bir araştırma merkezini bombalamış, bir ay sonra ELF California'da Toprak Yönetim Merkezi bürosunu ateşe vermiştir. Kushner, s. 118.

¹²⁴⁰ Carson, "Left-wing Terrorism:...", s. 318.

tehdit” başlıklı 43. bölümünde düzenlenmektedir¹²⁴¹. Radikal çevreci ve hayvan hakları aktivistlerinin ekotaj eylemlerini federal düzeyde terör suçu olarak niteleyen bu kanun, 1992 tarihli AEPA’da öngörülen cezaları, ölüm cezalarına varıncaya kadar artırmıştır¹²⁴².

Kanunun koruma konusunu oluşturan hayvanlarla iştigal eden işletmeler (*animal enterprise*) kavramı, “*eyaletler arası faaliyet gösteren ya da yabancı menşeli a) hayvanları ya da hayvansal ürünleri kâr elde etme, gıda veya lif üretimi, tarım, eğitim, araştırma veya test amacıyla kullanan ya da satan ticari ya da akademik girişim, b) hayvanat bahçesi, akvaryum, hayvan barınağı, evcil hayvan dükkânı, besici, kürkçü, rodeo ya da diğer yasal hayvan yarışı etkinlikleri, c) tarımsal sanatları ve bilimleri geliştirmeye odaklı her türlü panayır ya da benzer etkinlik*” şeklinde tanımlanmıştır¹²⁴³. Kanunda suç olarak düzenlenen tipik eylemler ise, “*tanımda belirtilen hayvanlarla iştigal eden işletmelere maddi zarar verme ya da böyle bir işletmenin faaliyetini engelleme amacıyla, a) hayvanlar ve hayvanlara ilişkin kayıtlar da dâhil olmak üzere tanımda sayılan girişimlerden biri tarafından ya da bu girişimlerle ilişkili kişi ya da oluşumlar tarafından kullanılan herhangi bir gayrimenkule ya da kişisel mülkiyete kasten zarar verme ya da buna neden olma, b) tehdit, vandalizm, mala zarar verme, konut/işyeri dokunulmazlığını ihlal, taciz veya cebir suçlarının işlenmesi suretiyle bir kişiyi ya da birinci dereceye kadar yakınlarını kasten ölümle ya da ciddi bedensel zarara uğratacağından bahisle tehdit etme, c) veya bu suçlara yönelik hazırlık hareketinde ya da teşebbüste bulunma*” eylemleridir¹²⁴⁴.

Suç olarak düzenlenen eylemlere yönelik öngörülen yaptırımlara bakıldığında, “*kanunun a bendinde sayılan tipik eylem sonucunda; 10.000 doları geçmeyen ekonomik zarar meydana gelmesi halinde bir yıla kadar hapis cezası ve/veya adli para cezasına*¹²⁴⁵, *10.000 doları aşan fakat 100.000 doları geçmeyen ciddi ekonomik*

¹²⁴¹ The Animal Enterprise Terrorism Act of 2006 (AETA of 2006), 18 USC Sec. 43. <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/43> (E.T.: 21.02.2019)

¹²⁴² Carson, “Ecoterrorism”, s. 1291., Bohrer, s. 8.

¹²⁴³ 18 USC § 43(d)(1).

¹²⁴⁴ 18 USC Sec. 43, para. (a), par. (1) & (2). Ayrıca bkz. Su, Yang, s. 539-540.

¹²⁴⁵ Subsection (b), para. (1), subpara. (B).

zarara veya işleyişin durmasına neden olunması halinde beş yıla kadar hapis cezası ve/veya adli para cezasına¹²⁴⁶, 100.000 doları aşan ekonomik zarara neden olunması halinde on yıla kadar hapis cezası ve/veya adli para cezasına¹²⁴⁷, bir kimseye önemli bir bedensel zarar verilmesi halinde ya da gerek bu yönde gerekse ölümle tehdit edilmesi halinde 5 yıla kadar hapis cezası ve/veya adli para cezasına¹²⁴⁸, ağır bir bedensel zarar verilmesi halinde 20 yıla kadar hapis cezası ve/veya adli para cezasına¹²⁴⁹, bir kimsenin ölümüne neden olunması halinde ölüm ya da müebbet ya da belirli süreli hapis cezasına¹²⁵⁰, hükmolunacağı ifade edilmiştir.

1992 tarihli AEPA ile 2006 tarihli AETA kanunları arasındaki farkları belirtmek gerekirse, AETA ile kâr amaçlı hayvan ve hayvan ürünleri satan işletmelerin de koruma altına alındığı görülmektedir (43d)¹²⁵¹. Öyle ki bu tanım, kafeteryasında et ya da peynir ürünü satılan herhangi bir işletmeyi dahi kapsayacak genişlikte olması nedeniyle eleştirilmiştir¹²⁵². Ayrıca hayvanlarla iştigal eden işletmelere yönelik mali zarar verme ve bu tür işletmelerle ilişkili kişilere (iş ortaklarına ya da çalışanlarına) yönelik ölüm ve ağır fiziksel zarar tehdidi de suç haline getirilmiştir¹²⁵³. Yeni kanuna öldürme, yaralama, tehdit suçları eklendiği gibi, bu suçların işlenmesine yönelik teşebbüs ve hazırlık hareketleri de tamamlanmış suç gibi cezalandırılacaktır¹²⁵⁴. Öte yandan ilgili işletmelerin faaliyetini engellemek de bağımsız bir suç olarak kabul edildiğinden, kanunun düzenleme alanı yalnızca maddi zarara neden olan ekotaj eylemleri değildir¹²⁵⁵. Bu açıdan mülkiyete yönelik eylemin işletme sahibi üzerinde makul bir korku yaratması yeterlidir¹²⁵⁶.

¹²⁴⁶ Subsection (b), para. (2), subpara. (A).

¹²⁴⁷ Subsection (b), para. (4), subpara. (B).

¹²⁴⁸ Subsection (b), para. (2), subpara. (B).

¹²⁴⁹ Subsection (b), para. (4), subpara. (A).

¹²⁵⁰ Subsection (b), para. (5).

¹²⁵¹ Su, Yang, s. 538.

¹²⁵² Kate Sheppard, “Are Animal Rights Activists Terrorist?”, in: *Mother Jones*, 21.12.2011. <https://www.motherjones.com/environment> (E.T.: 26.05.2019)

¹²⁵³ Su, Yang, s. 543.

¹²⁵⁴ Subsection (a), para. (2), subpara. (C).

¹²⁵⁵ Su, Yang, s. 542.

¹²⁵⁶ Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 306.

Belirtmek gerekir ki bu kanunun diğ er bir  ozelliği, kanunda yer alan hiçbir h  km  n Anayasa’da teminat altına alınan fikir ve barışçıl protesto  ozg  rl  ğ  n   sınırlayacak şekilde yorumlanamayacağına açıkça yer vermiş olmasındır¹²⁵⁷. Zira suçun maddi unsuru ile boykot ve sair protesto eylemleri arasında tipiklik bakımından bir bağlantı s  z konusudur¹²⁵⁸. Kanunun uygulanmasına ilişkin mahkeme kararlarına ileride yer verilmiştir.

4. Eyalet D  zeyinde  ıkarılan Kanunlar

a. Pennsylvania Eyaleti Ceza Kanunu

AETA’nın 2006 yılında federal d  zeyde y  r  rl  ğ   girmesinin ardından bazı eyaletler bu kanunu model olarak “ evreci ter  rizm suçu” adıyla yeni suç tipleri ihdas etmişlerdir. Örneğin Pennsylvania Eyalet Ceza Kanunu’nun malvarlığına karşı suçlar b  l  m  nde yer alan ř 3311 a paragrafında çevreci ter  rizm başlığıyla d  zenlenen suç tipinde çevreci ter  rizm, “*hayvanlar, bitkiler veya doğal kaynaklarla ilgili hukuka uygun olarak faaliyette bulunan ya da bunları kullanan bir kimseye engel olmak ya da cebir veya tehdit kullanmak amaçlarından biriyle m  lkiyete karşı işlenen suçlar*” şeklinde tanımlanmıřtır¹²⁵⁹. Malvarlığı aleyhine işlenen bu suç, ceza emrine tabi bir suç ise (*summary offense*) fail hakkında kabahat veya 3. dereceden bir suçun yaptırımına; kabahat veya 2. ya da 3. dereceden bir suç ise bir   st dereceli malvarlığına karşı işlenen suçun yaptırımına, 1. dereceden bir suç ise 40 yıldan fazla olmamak üzere hapis cezasına ve/veya 100 bin doları geçmemek üzere adli para cezasına h  kmedilecektir (ř3311 b). Ayrıca bu yaptırımların dışında fail hakkında mağdurun maddi zararının 3 katı tutarında tazminata h  kmedilecektir (ř3311 c).

Kanun ayrıca bireylerin anayasal barışçıl protesto haklarını da dikkate almıştır. Buna g  re Federal veya Eyalet Anayasası’na g  re kamu malına y  nelik ifade ya da dilek   hakkını kullanarak veya özel m  lk sahibinin rızasına dayanarak barışçıl protesto hakkını ya da diğ er anayasal haklarını barışçıl bir şekilde kullanan kimse, bu

¹²⁵⁷ <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/43> (E.T.: 04.02.2019)

¹²⁵⁸ Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 306.

¹²⁵⁹ Buell, s. 158. Kanun metni için bkz. <https://law.justia.com/codes/pennsylvania/2010/title-18/chapter-33/3311/> (E.T.: 19.02.2019)

bölümde öngörülen ceza soruşturmasından ve tazminat sorumluluğundan bağışık tutulacaktır (§3311 c1).

b. Arizona Eyaleti Ceza Kanunu

Arizona eyaletinin Cumhuriyetçi senatörlerinden Thayer Verschoor'un teklifi üzerine 20.05.2005 tarihinde yürürlüğe giren kanun ile Eyalet Ceza Kanunu'nun organize suçları ve terör suçlarını düzenleyen 23. bölümünün tanımlar maddesine, "hayvancıl veya ekolojik terörizm" (*animal or ecological terrorism*) kavramı eklenmiştir. Buna göre hayvanlarla ilgili hukuka uygun olarak yürütülen faaliyetlerde kullanılan eşyaya ya da hukuka uygun olarak ticari bir faaliyetin yürütüldüğü hayvansal tesise ya da bunlara ilişkin araştırma tesislerine yönelik bilerek ya da isteyerek 10.000 dolardan fazla zarara neden olan, en az üç kişinin birlikte hareket ederek işlediği yağma niteliğindeki suçlardır¹²⁶⁰. Ancak terör suçunun oluşabilmesi için bu suçların işlenmesinde ya ölümcül bir silah veya tehlikeli bir teçhizatın kullanılması ya da söz konusu faaliyetleri yürüten kişilere yönelik bilerek veya isteyerek ağır bir fiziksel zarar verilmesi gerekir.

Görüldüğü üzere bu kavram, uluslararası terörizmden ve buna ilişkin koşullardan farklı olarak, kendine özgü şartlarla yerel terörizm kategorisinde değerlendirmektedir. Örneğin bu suçun oluşması bakımından örgüt şartı aranmamış, radikal çevrecilerin yatay yapılanmasına uygun düşecek şekilde üç kişinin birlikte hareket etmesi yeterli kabul edilmiştir.

c. Ohio Eyaleti Ceza Kanunu

Arizona eyaletinde "hayvancıl veya ekolojik terörizm" adlı suç tipinin ihdas edilmesi diğer eyaletlere de örnek teşkil etmiştir. Ohio eyaletinin Cumhuriyetçi senatörlerinden Jeff Jacobson'un teklifi üzerine 11.01.2006 tarihinde yürürlüğe giren kanun ile Eyalet Ceza Kanunu'nda yer alan "yolsuzluk eylemi" kapsamına "hayvancıl veya ekolojik terörizm" tanımı eklenmiştir. Bu tanıma göre, "*başkasının malına ağır fiziksel zarar riski yaratma ya da neden olma, ölümcül silah veya*

¹²⁶⁰ Arizona Criminal Code – Title 13, 2301, para. C. 3

tehlikeli teçhizat kullanma, veya bir mala bilerek, isteyerek veya olası kastla ağır fiziksel zarar vermeye neden olma niteliğindeki ağır suçların” işlenmesidir. Yine aynı maddeye göre bu suçların “bir kimseyi hayvanlarla ilgili hukuka uygun olarak yürüttüğü bir faaliyetten ya da doğal kaynaklara ilişkin madencilik, ormancılık, tarımsal faaliyetten, bunların çıkarılması, toplanması veya işlenmesi faaliyetinden, ya da hukuka uygun olarak bir hayvansal tesiste ya da bunlara ilişkin araştırma tesislerinde bulunmaktan men etme, sekteye uğratma ya da caydırma amacıyla işlenmesi” gerekir¹²⁶¹.

5. Mahkeme Kararları

a. Anti-Tree Spiking Act Kapsamında

aa. United States v. John P. Blount (1994)

John P. Blount adlı çevreci aktivist, 1989 yılında Clearwater Milli Ormanı’ndaki ağaç kesimine engel olmak için 384 adet metal çiviye 284 ağaca çivilemek suretiyle ekotaj eylemi gerçekleştirmiştir. Federal hükümetin yetki alanında yer alan bu ormandaki ağaçların kamu malı sayılması nedeniyle sanık hakkında 18 USC Sec. 1864 ve Sec. 1361 maddeleri uyarınca “tehlikeli ve sağlığa zarar verici araçların federal topraklarda kullanımı” suçundan dava açılmıştır¹²⁶². Sanığın ağaçlara zarar verme kastıyla hareket ettiği ve ağaçların hasat verimliliğini düşürdüğü gerekçesiyle verilen mahkûmiyet kararı Washington eyaleti Temyiz Mahkemesi’nce de onaylanmıştır. Bu karar, ağaç çivileme eylemlerinin ağaçların hasat verimliliğine zarar verdiği ve çivilerin *Anti-Tree Spiking Act* kanununda yer alan tehlikeli araç tanımı kapsamında değerlendirildiği ilk mahkeme kararı olması yönüyle önemlidir¹²⁶³.

¹²⁶¹ OH - Ecoterrorism - Chapter 2923, para. 31, I/4 and O. Ayrıca bkz. John Snape, **Ohio State: Title 29 Crimes and Criminal Procedure**, Snape Legal Publishing, 2017, s. 200.

¹²⁶² Su, Yang, s. 545.

¹²⁶³ United States v. John P. Blount, 35 F. 3d 572 (9th Cir. 1994).

bb. United States v. Joel Andrew Wyatt, aka “Lupine”; Rebecca Kay Smith (2005)

Earth First! grubu üyelerinden Wyatt ve Smith adlı sanıklar, Montana eyaletindeki Bitterroot Milli Ormanı’nda yapılacak kereste hasadını engellemek amacıyla iki ağaç arasına polipropilen ipinden kurdukları bir platform üzerinde 4 hafta süren oturma eylemi (*tree sitting*) gerçekleştirmişlerdir. Bu platform, ambulans helikopterleri ve tomruk helikopterleri için ayrılan pist üzerine kurulmuş olduğundan, iplerin helikopterlerin iniş ve kalkışını tehlikeye sokacağına karar verilmiştir. Mahkeme eylemde kullanılan ipin kanunda belirtilen tehlikeli araç tanımına girdiğine karar vermiş ve sanıkları mahkûm etmiştir¹²⁶⁴. Sonuç olarak bu eylem barışçıl protesto hakkı kapsamında görülmemiştir.

b. Animal Enterprise Protection Act (AEPA) Kapsamında

aa. United States v. Peter Young and Justin Samuel (1998)

16 Eylül 1998 tarihinde Wisconsin eyaleti Batı Bölgesi federal jürisi, ALF aktivistleri Peter Young ile Justin Samuel’i 1997 yılında gerçekleştirdikleri Amerikan vizonlarını serbest bırakma eyleminden dolayı AEPA kanununa muhalefetten dolayı suçlu bulmuştur. Belçika’da yakalanan ve ardından ABD’ye iade edilen Samuel, 30 Ağustos 2000 tarihinde AEPA kapsamında üzerine atılı iki suçu da kabul etmiş ve 3 Kasım 2000 tarihinde 2 yıl hapis cezasına, 2 yıl denetimli serbestlik tedbirine ve 360.000 dolar tazminata mahkûm edilmiştir¹²⁶⁵.

bb. United States v. Stop Huntingdon Animal Cruelty Inc., etc. (2007)

2006 yılı Mart ayında SHAC grubuna bağlı 6 aktivist, hayvanlar üzerinde yapılan deneylerin durdurulması amacıyla HLS ile irtibatlı kişilere yönelik taciz ve tehdit kampanyası başlatmışlardır. HLS direktörlerinin isimleri ve ev adresleri, radikal çevrecilerin internetteki yayın organlarında paylaşılarak hedef gösterilmiş, bu

¹²⁶⁴ Su, Yang, s. 546.

¹²⁶⁵ <https://archives.fbi.gov/archives/news/testimony/the-threat-of-eco-terrorism> (E.T.: 19.02.2019)

kişilere yönelik darp ve tehdit eylemleri, konutlarına ve arabalarına yönelik tahrip ve taciz eylemleri gerçekleştirilmiştir. Sanıklar AEPA kanunu uyarınca terörizm, siber taciz ve tehdit suçlamalarından 4 ve 6 yıl arasında değişen hapis cezalarına mahkûm edilmişlerdir.¹²⁶⁶

c. PATRIOT Act Kapsamında

aa. United States v. McGowan (2005)

2000 ve 2001 yıllarında ABD'nin Oregon eyaletinde bulunan bir çiftlik ile kereste tesisinin kundaklanması eylemlerine yönelik yürütülen *Operation Backfire* soruşturması sonucunda yakalanan ELF üyesi McGowan, kendisine isnat edilen kundaklama suçu nedeniyle müebbet hapis cezası ile yargılanmıştır. Yargılama sırasında suçunu kabul ederek iddia pazarlığı (*plea bargain*) kurumundan yararlanan sanık hakkında 7 yıl hapis cezası verilmiştir. Sonuç ceza belirlenirken ayrıca PATRIOT kanunu gereğince terör suçu nedeniyle artırım (*terrorism enhancement*¹²⁶⁷) uygulandığından dolayı, hüküm sonrası McGowan, Indiana eyaletinde terör suçluları için tasarlanan ceza infaz kurumuna nakledilmiştir¹²⁶⁸.

bb. United States v. Thurston and Others (2007)

Bu davaya konu olan olaylar, bir grup ALF ve ELF üyesinin 1996 Ekim ayından 2001 yılı Ekim ayına kadar California, Colorado, Oregon, Washington ve Wyoming eyaletlerinde gerçekleştirdikleri bir dizi kundaklama eylemidir. Bu eylemler arasında oldukça ses getiren ekotaj eylemlerinden biri olan, Vail/Colorado'daki kayak tesislerinin 1998 yılı Ekim ayında 12 milyon dolar maddi

¹²⁶⁶ Su, Yang, s. 546., Carson, "Ecoterrorism", s. 1293. Kararın aslı için bkz. <https://www.justice.gov/archive/usao/nj/Press/files/pdf/Files/Older/shacind2.pdf> (E.T.: 27.05.2019)

¹²⁶⁷ İlk kez 1996 tarihli terörizm kanunuyla getirilen ve *US Sentencing Guidelines* adlı infaz kanununun § 3A1.4 maddesinde düzenlenen bu hüküm gereğince, "somut olayda işlenen ağır suç, federal terörizm suçu kapsamında ya da bu suçu destekleyecek şekilde işlenirse", verilecek cezada artırıma gidilecektir. Antiterrorism and Effective Death Penalty Act of 1996, Pub. L. No. 104- 132, § 730, 110 Stat. 1214, 1303.

¹²⁶⁸ Sora Y. Han, **Letters of the Law**, Stanford, CA: Stanford University Press, 2015, s. 102., Jodi Unruh, "A Federal Judge Sentences Another Member of An Eco-Arson Group", in: KCBY, 05.06.2007. <https://kcbv.com> (E.T.: 26.05.2019)

zarara neden olacak şekilde kundaklanması eylemi de yer almaktadır. Diğer 13 eylem arasında kerestecilik ar-ge merkezine ve polis karakoluna yönelik gerçekleştirilen özel ve federal kamu mallarının kundaklanması ve bir yüksek gerilim hattının devrilmesi eylemleri yer almaktadır. Bölge Mahkemesinde görülen dava sonucunda 10 sanıktan 9'u hakkında kundaklama suçundan dolayı verilen cezalar üzerinde terör suçu artırımı yapılmıştır¹²⁶⁹.

d. Animal Enterprise Terrorism Act (AETA) Kapsamında

aa. United States v. William James Viehl (2010)

2008 yılı Ağustos ayında William James Viehl ve Alex Hall adlı aktivistler Utah eyaletine bağlı Güney Jordan ve Kaysville şehirlerinde faaliyet gösteren McMullin kürk çiftliğine yönelik mala zarar verme ve faaliyetin engellenmesi suçlarıyla yargılanmışlardır. Çiftlikteki 650 vizonu serbest bırakan ve hayvanlara ait kayıtları tahrip eden sanıklar hakkında mahkeme, AETA kanunu uyarınca 24 ve 21 ay hapis cezası vermiştir¹²⁷⁰.

bb. United States v. Scott DeMuth (2009)

Scott DeMuth adlı ALF aktivisti 2006 yılında Minnesota'da bir çiftliğe girerek 200 dağ gelinciğini serbest bırakmış, tesisteki bilgisayarları ve diğer araç ve gereçleri tahrip ederek birkaç yüz bin dolar maddi zarara neden olmuştur. 18 Kasım 2009 tarihinde jüri tarafından hayvanlarla ilgili işletmelere karşı terörizm suçu (*animal enterprise terrorism*) ile suçlanan, soruşturma sırasında hükümete karşı yasadışı faaliyetlere katıldığı ortaya konulan DeMuth, yargılama sırasında suçunu kabul ederek iddia pazarlığı kurumundan yararlanmak suretiyle 6 ay hapis cezasına mahkûm edilmiştir¹²⁷¹.

¹²⁶⁹ William Yardley, "Radical Environmentalist Gets 9-Year Term", in: New York Times, 26.05.2007. <https://www.nytimes.com/2007/05/26/us/26sentence.html> (E.T.: 26.05.2019).

¹²⁷⁰ Su, Yang, s. 546., Bjelopera, s. 37.

¹²⁷¹ Douglas C. Lovelace, **Terrorism, Lone Wolf Terrorists**, OUP: 2018, s. 51.

6. Değerlendirme

Radikal çevreci hareket ve ekotajla mücadele konusunda karşılaştırmalı hukuka bakıldığında farklı yaklaşımların söz konusu olduğunu söylemek gerekir. Bu konudaki en olağan yaklaşımı AB ülkelerinin izlediği, ekotajla mücadelenin genel olarak olağan ceza hukuku rejimi kapsamında yürüyüldüğü görülmüştür. AB ülkelerinde ekotaja özgü terör suçu ya da adi bir suç ihdas edilmediği gibi, kural olarak mevcut terörle mücadele kanunlarına da başvurulmamıştır. Ekotajın AB genelinde çevreci terörizm olarak adlandırıldığı olaylar ise son derece istisnai ve daha ziyade polis soruşturması evresiyle sınırlı kalmıştır.

Ekotajla mücadele konusundaki bir diğer yaklaşımı Birleşik Krallık izlemiştir. BK ceza hukukunda özellikle radikal hayvan hakları gruplarını hedef alan özel suç tiplerine yer verildiği görülmektedir. Ancak bu suçlar bir terör suçu şeklinde değil, ekotajın mağdurunun özel kişi ve kurumlar olması nedeniyle organize suçlarla mücadele kanunu kapsamında düzenlenmiştir. Radikal çevreci hareketin ABD'den sonra en çok faaliyet gösterdiği ülke olan BK'da terör örgütü listesine alınmaması ve terör kanunlarına başvurulmaması¹²⁷² dikkat çekicidir.

Ekotajla mücadeledeki en sert yaklaşımı şüphesiz ABD izlemiştir. ABD federal ve eyalet ceza hukukunda çevreci terörizm kapsamında özel ceza kanunları ihdas edildiği gibi, bu noktada ayrıca genel nitelikli terör kanunlarına da başvurulmuştur. Bu bölümde yer verilen federal kanunlardan PATRIOT Act kanunu dışındaki diğer üç kanunun konuluş amacı bizatihi ekotajla mücadeledir. Bu kanunların yürürlüğe girmesinden önce de genel olarak ekotaj eylemlerine uygulanabilirliği olan kundaklama, mala zarar verme, hırsızlık, iş yeri dokunulmazlığının ihlali, tehdit, yaralama gibi suçlar ABD ceza kanunlarında mevcut bulunmaktaydı. Fakat bu kanunların ortak özelliği, yer verdikleri yeni suç tiplerinin ekotaj eylemlerinin hedefindeki işletmeleri suçun maddi konusu olarak korumalarıdır. Şu halde bu kanunların, kişilere yönelik ağır bedensel zararlar ve tehdit eylemleri ile şirketlere verilen mali zararlara yönelik tepki kanunları olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

¹²⁷² Walker, s. 379.

Çevreci terörizme ilişkin eyalet düzeyindeki ceza kanunlarında belli bir sistematığın izlendiğini söylemek güçtür. Çevreci terörizm eylemleri kimi eyaletlerde malvarlığına karşı suçlar, kiminde yolsuzluk, kiminde ise organize suç ve terör suçları bölümleri altında düzenlemiştir. Öte yandan bazı eyaletlerde radikal çevreci hareketin morfolojik özelliklerinin dikkate alındığı görülmektedir. Örneğin Arizona eyaleti ceza kanununda düzenlenen terör suçunun oluşması için, eylemin en az üç kişi tarafından birlikte işlenmesi gerekmektedir. Bu noktada failer arasında dikey bir hiyerarşi aranmamış, böylelikle hücre şeklindeki yatay yapılanmalar hedef alınmıştır. Ayrıca örneğin Pennsylvania eyaleti ceza kanunu bakımından bazı ekotaj eylemlerinin protesto niteliğinde olması dikkate alınmış ve barışçıl nitelikteki protesto eylemlerinin kanunun kapsamı dışında kalacağına dikkat çekilmiştir.

11 Eylül olayları sonrası yürürlüğe giren PATRIOT kanunu ise, yerel ve uluslararası terörizmi düzenleyen genel bir kanundur. Bu kanunda yer alan suç tipleri ekotaj eylemlerini de kapsamaktadır. 2001 yılı sonrası uygulamaya konulan “terörle savaş” doktrini etkisiyle 2006 yılında AEPA’nın içeriği tümüyle değiştirilmiş ve yeni kanunun adına terörizm ibaresi (AETA) eklenmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki bu kanunun başlığı dışında içeriğine ilişkin her hangi bir yerinde terör ibaresine yer verilmemiştir. Dolayısıyla AETA uygulaması bakımından ekotaj eylemlerinin, “hükümetin politikasını etkilemeye yönelik” siyasi bir şiddet eylemi niteliğinde olması zorunlu değildir. Bu niteliğe sahip ekotaj eylemleri PATRIOT kanununda yer alan yerel terörizm suçu kapsamında değerlendirilecektir.

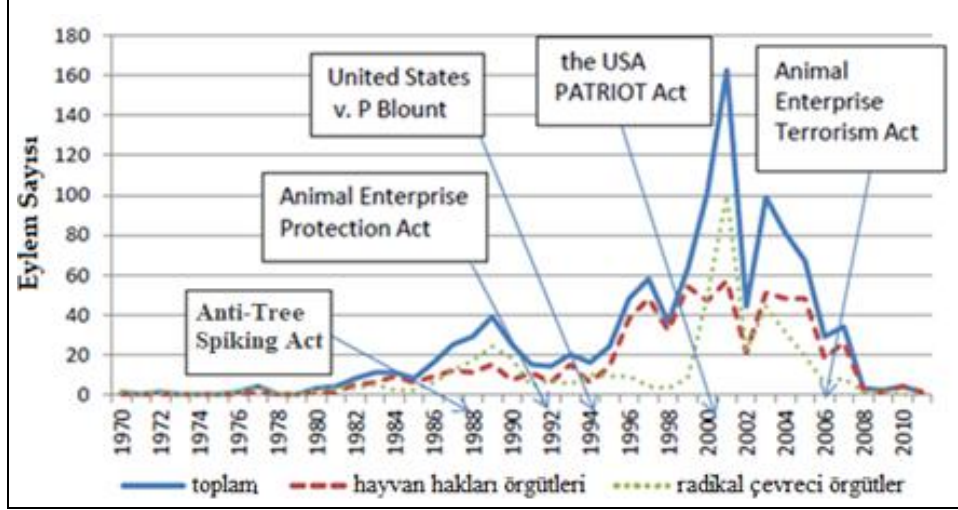
11 Eylül olaylarının ardından takip edilen güvenlikçi politikalar sonrasında radikal çevrecilerin faaliyetlerinde önemli bir düşüş yaşanmıştır¹²⁷³. Yapılan araştırmalara göre yalnızca 11 Eylül sonrası çıkan kanunlardan PATRIOT ve AETA kanunlarının ekotaj eylemlerini önemli ölçüde azalttığı kaydedilmiştir¹²⁷⁴. Ekotajla mücadelede uygulama alanı bulan kanunların, radikal çevreci ve hayvan hakları gruplarının eylemlerine olan etkisi aşağıdaki tabloda ortaya konulmuştur¹²⁷⁵.

¹²⁷³ Carson, “Left-wing Terrorism:...”, s. 317.

¹²⁷⁴ Carson, “Left-wing Terrorism:...”, s. 318.

¹²⁷⁵ Yang, Su, Carson, s. 59.

Tablo 1.13: Yasama ve Yargı Organlarının Ekotajla Mücadelede Aldıkları Kararlarının Ekotaj Eylemlerinin Sayısı Üzerindeki Etkisi

FBI'nin çevreci terörizmle mücadele kapsamında yerel terörizm faaliyeti olarak adlandırdığı birçok olayın, mahkemeler tarafından yine bu amaçla ihdas edilen federal kanunların uygulanması suretiyle kovuşturulması son derece az sayıda kalmıştır. Çevreci terörizm olarak adlandırılan eylemleri gerçekleştiren failer hakkında bu tür federal kanunların uygulanmasından ziyade daha çok ilgili eyaletlerin genel ceza kanunlarında yer alan kundaklama, taciz ve tehdit gibi suç tipleri uygulanmıştır¹²⁷⁶. Bu durum ABD'de eyalet düzeyindeki yargı ve yasama organlarının, federal hükümetin çevreci terörizmle olan mücadelesini aynı kararlılıkla desteklemediği şeklinde yorumlanmıştır¹²⁷⁷. Fakat ABD Kongresi'nde daha sonraki yıllarda hazırlanan raporlarda, bu durumun, yerel terörizmin uluslararası terörizmden daha az tehlikeli olduğu şeklinde yorumlanamayacağı belirtilmiştir¹²⁷⁸. Bu açıklamadan da görüleceği üzere iş dünyasının etkisindeki Kongre'nin radikal çevreci harekete karşı olan tavrı değişmemiştir.

Su ve Yang'a göre geleneksel anlamda terörizmin daha ziyade ölümle sonuçlanan ve topluma korku aşılayan eylemlere yoğunlaşması, radikal çevreci ve hayvan hakları aktivistlerinin eylemlerinde ise böyle bir durumun oldukça nadir

¹²⁷⁶ Örneğin Teva Pharmaceuticals USA, Inc. v. Stop Huntingdon Animal Cruelty USA (2009). Su, Yang, s. 546., Bjelopera, s. 5, 6.

¹²⁷⁷ Su, Yang, s. 547.

¹²⁷⁸ Bjelopera, **Domestic Terrorism: An Overview**, giriş kısmından.

görülmesi, söz konusu eylemlerin terörizmin bu esaslı unsurundan yoksun olması karşısında PATRIOT kanununun radikal çevreciler hakkında uygulanmaması gerekir¹²⁷⁹. Yazarlar 2006 tarihli AETA kanununun öngördüğü cezaların ve tazminata ilişkin hükümlerinin hedef şirketlerin mağduriyetinin giderilmesi bakımından yeterli olduğu kanısındadırlar. Yazarlara göre radikal çevreciler, işledikleri suçlardan dolayı herkes gibi sahip oldukları temel haklardan yararlanmalı, gerçek anlamda teröristler gibi ağır müdahalelere tabi tutulmamalıdırlar. Bu nedenle radikal çevreci aktivistler hakkında terör kelimesinden türeyen sıfatların kullanılması doğru ve adil değildir. Bu doğrultuda yazarlar, AETA kanununun başlığından terörizm ifadesinin çıkarılması gerektiğini ifade etmişlerdir¹²⁸⁰.

ABD’de vandalizm ve kundaklama gibi eylemlerin adi suç yerine terör suçu olarak kabul edilmesinin, herhangi bir suç işleme kastı olmayan çevre ve hayvan hakları aktivistlerini anayasal protesto haklarını kullanma konusunda tereddüde sevk ettiği, hükümetin aktivistlerin eylemlerini ekstremizm ve terörizm olarak niteleyerek “yeşil bir korku” yarattığı eleştirileri ileri sürülmüştür¹²⁸¹. Bu noktada ABD federal hükümetinin kişilerin ve örgütlerin anayasal temel haklarını ihlal etmemek için resmi ve aleni bir yerel terörizm listesi tutmadığı, böyle bir listeleme kişilerin ve örgütlerin fikir özgürlüklerini ve protesto haklarını sınırlayabileceği ifade edilmiştir¹²⁸². Buna karşın yerel terörizm tehdidi olarak kodlanan eylemler arasında hayvan hakları ekstremistleri ile çevreci teröristlerin işledikleri suçlar şeklinde bir kategori söz konusudur¹²⁸³.

¹²⁷⁹ Su, Yang, s. 547.

¹²⁸⁰ Su, Yang, s. 547.

¹²⁸¹ Potter, “The Green Scare”, s. 672-673., Bjelopera, s. 38.

¹²⁸² Bjelopera, s. 9.

¹²⁸³ Bjelopera, s. 10.

İkinci Bölüm

3713 SAYILI TERÖRLE MÜCADELE KANUNU'NA GÖRE TERÖRÜN UNSURLARI VE “ÇEVRECI TERÖRİZM”İN TMK BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

I. GİRİŞ

Çalışmamızın bu bölümünde çözümü gereken temel hukuki sorunsal, ilk bölümde ortaya konulan çevreci terörizm eylemlerinin Türk ceza hukuku bakımından terör suçu teşkil edip etmeyeceğidir. Bu değerlendirmede suç analiz yöntemine başvurularak her bir terör suçunun tek tek incelenmesi pratik açıdan mümkün değildir. Bunun yerine izlenecek yöntem terör ceza hukuku rejimini 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun (TMK) 1. maddesinde yer alan terör tanımındaki unsurlar üzerinden ortaya koymaktır. Bu unsurlar tüm terör suçlarının bir çatı altında incelenmesinde ve böylelikle terör ceza hukukunun genel hatlarıyla ortaya konulmasında işlevsel bir sistematik sağlamaktadır. Çalışmamızın hedefi doğrultusunda da bu sistematiğin yararlanmak pratik bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Keza bu sistematığın takip edilmesi ile aynı zamanda terör ceza hukuku kapsamındaki suçların terör tanımıyla ne ölçüde uyduğu da ortaya konulmuş olacaktır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, terör tanımına ve bu suretle tanımda yer alan unsurlara *mutlak* olarak mı; yoksa bu tanıma yalnızca kanunun ilgili maddelerinde (TMK. md. 2, 4 ve 7)¹²⁸⁴ atıf yapıldığı ölçüde *nispi* olarak mı değer tanınacağıdır. Çalışmamızda terör tanımı bu eksenle ele alınacak

¹²⁸⁴ Bu maddelerde terör tanımına yapılan atıfların ortak işlevi, terör örgütünün tanımda belirtilen amaçlara yönelik kurulan bir örgüt olduğu bağlantısını kurmaktır. Bu husus; 2. maddede terör suçlusunun tespiti bakımından tanımdaki amaçlara yönelik kurulmuş örgüt mensubu, 4. maddede terör amacıyla işlenen suçların tespiti bakımından tanımdaki amaçlara yönelik kurulmuş örgütün faaliyeti kapsamında işlenen katalog suçları, 7. madde bakımından ise söz konusu terör örgütünün tanımdaki amaçlara yönelik kurulmasını ifade etmektedir.

olup, bazı unsurlar bakımından terör tanımına verilecek mutlak ve nispi değere göre ortaya çıkan farklı sonuçlar olumlu ve olumsuz yönleriyle ortaya konulmaya çalışılacaktır. Çevreci terörizm konusunun ülkemiz terör ceza hukuku rejimi bakımından değerlendirilmesi bölüm sonunda yapılırken, bu unsurlara uymayan fakat yine de terör suçu olarak kabul edilen suçlarla ilgili değerlendirmelere de ilgili unsurlar kapsamında ayrıca yer verilecek, böylelikle incelemenin bütünlüğü sağlanmış olacaktır. Ekotaj eylemlerine ilişkin suç tiplerini ilgilendiren başta hukuka uygunluk nedenleri olmak üzere ceza kanununun genel hükümler kısmındaki diğer ilgili konular ise üçüncü bölümde ele alınacaktır.

II. TERÖR TANIMI

12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 15.07.2013 tarih ve 4928 sayılı kanunun 20. maddesiyle değişik terör tanımı başlıklı 1. maddesine göre terör; *“cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemler”* şeklinde tanımlanmıştır (md. 1). Bu tanım hem fiile hem de faile dayalı unsurlar içermektedir. Buna göre;

(1) Fiil yönünden terör eylemi (md. 1);

a) Yalnızca suç teşkil eden eylemlerdir: Terör, her şeyden önce, insanın düşünce dünyasından çıkarak dış dünyaya yansıyan eylemlerini konu edinir. Bu durum fiil ceza hukuku anlayışının bir gereğidir. Ayrıca terör eyleminin kanunlara göre bizatihi suç teşkil eden bir eylem olması gerekir¹²⁸⁵. Salt haksız fiil, kabahat ya da disiplin suçu teşkil eden davranışlar tek başlarına terör eylemi olarak

¹²⁸⁵ Y. 9. CD., T: 22.12.2014, E: 2014/5464, K: 2014/12447.

nitelendirilemez¹²⁸⁶. Öte yandan terör eyleminin her ne kadar “*her türlü suç teşkil eden eylem*” olacağı ifade edilmişse de, terör suçları kategorik olarak TMK’nın ilgili maddelerinde sayım suretiyle sınırlandırılmıştır. Nitekim TMK, öngördüğü yaptırımlar bakımından terör eylemi kavramını değil, terör suçu kavramını kullanmıştır. Örneğin TMK’nın 5. maddesine göre yapılacak ceza artırımı yalnızca TMK’nın 3. ve 4. maddelerinde yer alan terör suçları bakımından uygulanacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki bu maddelerde yer alan suçların tamamının terör tanımında öngörülen unsurların tamamını (örneğin cebir ve şiddet unsurunu) taşıdığını söylemek güçtür. Ayrıca bu maddelerde atıf yapılan suçlar dışında TMK’da yer alan bazı suçların da [örneğin md. 6, md. 7/1, md. 7/2, md. 7/3 c. 1, md. 7/3 c. 2 (bulundurma bakımından)] oluşması için cebir-şiddet kullanımına gerek yoktur. Görüldüğü üzere TMK’da yer alan terör suçları (md. 3 ve 4) ile diğer suçlar (md. 6 ve 7) terör tanımındaki unsurların tamamını karşılamamaktadır. Her ne kadar bu tablodan hareketle bir an için tanımdaki terör eylemi ile kanundaki terör suçlarının ayrı şeyler oldukları düşünülebilirse de, kanun koyucu TMK’da terör eylemi kavramına özel bir sonuç bağlamamıştır. Bu kavram daha çok kanunun dördüncü bölümünde terör mağdurlarına yönelik yardım konusunda (md. 21, 22) kullanılmıştır. Ancak bu ihtimalde böyle bir ayırım, kanun koyucunun terör suçlarının değil de yalnızca terör eylemlerinin mağdurlarına yardımı düzenlediği sonucuna götüreceğinden, böyle bir sonucun kanun koyucunun amacıyla bağdaşmayacağı açıktır. Dolayısıyla netice itibarıyla terör eylemleri ve terör suçları şeklinde bilinçli bir ayırım söz konusu olmayıp, genel olarak TMK’da yer alan bazı suçlar bakımından terör tanımındaki unsurlardan sapılması durumu söz konusudur. Tanımdaki sistematığe uymayan suçlar ileride ilgili unsurlar başlığı altında zikredilecektir.

b) Yalnızca bir örgüt kapsamında işlenebilir: Tanımda yalnızca örgütten söz edilse de bu örgütün bir terör örgütü olduğuna kuşku yoktur. Zira terör suçlusunun tespiti bakımından TMK. md. 2/1’de “tanımdaki amaçlara ulaşmak için meydana getirilmiş bir örgütün mensubu olmak”tan bahsedildikten sonra, md. 2/2’de açıkça terör örgütüne mensup olmayıp da örgüt adına suç işleyenlerin de terör suçlusunu

¹²⁸⁶ Aynı yönde Nurullah Bodur, Eshat Özkul, **Uygulamada Terör Örgütü ve Terör Suçları**, 3. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018, s. 75.

olacağı düzenlenmiştir¹²⁸⁷. Ayrıca terör amacıyla işlenen suçlar başlıklı TMK. md. 4/1'de de açıkça, tanımda belirtilen amaçlar doğrultusunda suç işlemek üzere kurulmuş bir terör örgütünden bahsedilmiştir. Nihayet TMK. md. 7/1'de tanımda belirtilen amaçlara yönelik kurulan örgüt, terör örgütü başlığı altında düzenlenmiştir. Şu halde terör tanımına mutlak değer verildiğinde, terör eylemlerinin yalnızca *terör örgütü mensupları* tarafından işlenen, suç teşkil eden eylemler olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Buna karşın terör suçlarında örgütün varlığı şartına nispi terör suçlarında (md. 4) açıkça yer verilirken, mutlak terör suçlarında (md. 3) ise böyle bir şarta yer verilmemesi (en azından suç politikası yönünden) bir çelişki oluşturmuştur¹²⁸⁸. Bu noktada doktrindeki baskın görüş terör tanımına nispi bir değer verilmesi yönündedir. Bu görüşe göre mutlak terör suçlarında nispi terör suçlarının aksine terör tanımına atıfta bulunulmadığı içindir ki, bu suçların bir terör örgütünün faaliyeti kapsamında işlenmesi şartı aranmayacaktır. Şu halde TMK'nın 3. maddesinde yer alan mutlak terör suçlarının; bir örgüt mensubu tarafından bir terör örgütünün faaliyeti kapsamında işlenmesi ya da örgüt üyesi olmayan bir kimse tarafından mevcut bir terör örgütü adına işlenmesi zorunlu değildir¹²⁸⁹. Buna karşın azınlıktaki diğer bir görüşe göre, mutlak terör suçları da dâhil olmak üzere tüm terör suçları bakımından terör örgütünün varlığı şartı aranmalıdır¹²⁹⁰. Bu görüş ile terör tanımında yer alan “...bozmak amacıyla **bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından** girilecek her türlü suç...” ibaresine öncelik verilerek, terör tanımı (md. 1) ile mutlak suçlar (md. 3) arasında da bir bağlantı kurulmuş, bu sayede terör tanımı

¹²⁸⁷ Aynı yönde bkz. Faruk Turinay, **Ceza Hukukunda Terör Amaçlı Örgütlenme Suçu**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018, s. 197, 198., Hikmet Sami Türk, **Terörizmle Mücadelenin Hukuki Boyutları**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2012, s. 7., Vahit Baltacı, **Yeni TCK ve CMK'da Terör Suçları ve Yargılaması**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007, s. 322.

¹²⁸⁸ Bu çelişkiye özellikle yargılama ve infaza ilişkin TMK hükümlerinin örgütü esas alması bakımından dikkat çeken bir görüş için bkz. Zafer, s. 124-125.

¹²⁸⁹ Hamide Zafer, **Ceza Hukukunda Terörizm**, İstanbul: Beta Yayınevi, 1999, s. 124., Özgenç, **Suç Örgütleri**, (2018), s. 272., Namık Kemal Topçu, **Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016, s. 73, 74, 401., Mustafa Artuç, **Türk Ceza Kanunu**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018, s. 1449., İbrahim Şahbaz, **Türk Ceza Kanunu**, Cilt II, Ankara: Yetkin Yayınları, 2016, s. 3370. Turinay mutlak terör suçları bakımından bir yandan örgüt şartının olmazsa olmaz bir şart olmadığını (s. 61), diğer yandan ise örgüt olmadan terör suçunun söz konusu olamayacağını (s. 131, 197) ve mutlak suçların terör tanımından bağımsız değerlendirilemeyeceğini (s. 216) söylemektedir.

¹²⁹⁰ Ersan Şen, Sefa Eryıldız, **Suç Örgütü**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018, s. 283.

kanunun bütününe sirayet ettirilmiş olmaktadır¹²⁹¹. Bu tartışmadaki görüşlerin gerekçelerine, Yargıtay uygulamasına ve kendi görüşümüze ilerde mutlak terör suçları başlığı altında ayrıntılı olarak yer verilecektir¹²⁹². Bu noktada kesin olan husus, Türk hukukunda terör örgütünün varlığına karar verme yetkisinin yürütmede değil yargıda olduğu ve terör örgütünün varlığını gerektiren terör suçları bakımından da öncelikle terör örgütünün varlığına dair kesinleşmiş bir mahkeme kararının gerekli olmadığıdır. Terör örgütünün varlığını dair kesinleşmiş mahkeme kararındaki maddi tespit geçmişe etkili olacaktır¹²⁹³.

c) Yalnızca belli amaçlara yönelik işlenebilir: Bir eylemin terör eylemi olabilmesi için failin eylemini belli amaçlara yönelik gerçekleştirmesi aranmaktadır. Bu amaçları devlete ve topluma karşı güdülen amaçlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Devlete karşı güdülen amaçlar arasında cumhuriyetin niteliklerini değiştirmek, siyasi ve ekonomik düzeni değiştirmek, devletin üniter yapısını bozmak veya varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak, yıkmak, ele geçirmek, devletin iç ve dış güvenliğini bozmak yer alırken, topluma karşı güdülen amaçlar arasında temel hak ve hürriyetleri yok etmek ile kamu düzenini ve genel sağlığı bozmak yer almaktadır. Failin eylemi gerçekleştirmedeki saiki ise suçun oluşması bakımından herhangi bir önem arz etmemektedir.

d) Yalnızca cebir ve şiddet niteliğindeki suçlardır: Terör tanımının 1991 tarihli ilk halinde terör eyleminin “*baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle...*” işlenebileceği öngörülmüşken, 2003 yılında 4928 sayılı kanunla yapılan değişiklik ile birlikte terör eyleminin yalnızca cebir ve şiddet kullanmak suretiyle işlenebileceği belirtilmiştir. Tanım esas alındığında terör suçlarının cebir ve şiddet niteliğinde suçlar olması gerektiği sonucu çıkmakla

¹²⁹¹ Şen, Eryıldız, s. 283. Ayrıca bkz. “Eylemi gerçekleştiren failler bir örgüte mensup olmalıdır.” Y. 16. CD. T: 21.04.2016, E: 2015/4672, K: 2016/2330.

¹²⁹² Bkz. s. 384, vd.

¹²⁹³ “Örgütün niteliklerinin mahkemece belirlenmesi bir tespit kararıdır. Önceden var olan ancak hakkında karar verilmediği için kamuoyu tarafından bilinmeyen örgütün hukuki varlık kazanması mahkemeler tarafından verilecek karara bağlı ise de, örgütün kurucusu, yöneticileri ya da üyeleri açısından kuruluş tarihinden veya meşru amaçlarla kurulup daha sonra suç örgütüne dönüştüğü andan itibaren ceza hukuku bakımından işledikleri fiile göre sorumlu olacaklardır. Bu mensuplardan bir kısmı, oluşumun bir terör örgütü olduğunu bilmemesi (hata hükümleri) durumunda, “kusursuz ceza olmaz” ilkesi doğrultusunda uygulama yapılacağına bir tereddüt yoktur.” Y. 16. CD., T: 18.07.2017, E. 2016/7162, K. 2017/4786.

birlikte, TMK kapsamına giren birçok suç bu nitelikten yoksundur. Cebir ve şiddet niteliğinde olan ve olmayan suçlar ileride ayrıntılı olarak ele alınacak olup¹²⁹⁴, bu suretle terör tanımı ile terör suçları arasındaki ilişkiyi de ortaya koymuş olacağız.

d) Yalnızca belli yöntemlerle işlenebilen suçlardır: Terör tanımının 1991 tarihli ilk halinde terör eyleminin seçimlik hareketlerinden olan “baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit” eylemleri, 2003 yılında 4928 sayılı kanunla yapılan değişiklik ile birlikte cebir ve şiddet eyleminin bağlı hareketi olarak düzenlenmiştir. Buna göre terör eylemi alelade cebir ve şiddet eylemi değil, belli bir ağırlığa, yoğunluğa sahip olan eylemler olarak kabul edilmiştir. Cebir ve şiddet eyleminin ağırlığını belirlemede başvurulacak kriterlere ileride ayrıntılı olarak yer verilecektir¹²⁹⁵.

(2) Fail yönünden terör suçlusu (md. 2);

- a) terör örgütü mensubu olup da tanımdaki amaçlar doğrultusunda suç işleyen,
- b) böyle bir suçu işlemese dahi terör örgütü mensubu olan,
- c) terör örgütü mensubu olmasa dahi örgüt adına suç işleyen kişi veya kişilerdir.

TMK’nın birinci maddesindeki terör tanımında bir yandan terör eyleminin örgüte mensup bir kişi tarafından işleneceği belirtilirken, diğer yandan kanunun daha henüz ikinci maddesinde örgüt adına suç işleyen fakat örgüt mensubu olmayan bir kimsenin de terör suçlusu olarak kabulü, terör tanımından ne kadar erken sapıldığını göstermektedir. Fakat belirtelim ki bir kimsenin terör örgütü mensubu olmadan terör suçlusu sayılabileceği halde dahi adına suç işlenecek bir terör örgütünün varlığı zorunludur. Ancak belirtmek gerekir ki failin kişiliğine (tehlikeliliğine) yönelik bir tanımlama olan terör suçlusu olma durumu işlenen suçtan dolayı verilecek cezanın artırılması bakımından değil, yine yalnızca onun kişiliğini (tehlikeliliğini) esas alan güvenlik tedbirleri ve infaza yönelik diğer özellikli haller bakımından dikkate alınacaktır¹²⁹⁶. TMK uygulaması bakımından cezanın artırılması ise failin eyleminin dikkate alındığı terör suçları bakımından öngörülmüştür (md. 5).

¹²⁹⁴ Bkz. s. 401.

¹²⁹⁵ Bkz. s. 427.

¹²⁹⁶ Nitekim 2. maddenin 2. fıkrasında yer alan “ve örgüt mensupları gibi cezalandırılırlar” ibaresi, 02.07.2012 tarihli ve 6352 sayılı kanunun 74. maddesi ile madde metninden çıkarılmıştır. Böylelikle

III. TERÖRÜN UNSURLARI

A. Örgüt Unsuru

1. Uygulanacak Hükümler

Terör amacıyla örgütlenme suçu TMK'nın 7. maddesinde düzenlenmiştir¹²⁹⁷. Madde metninde terör örgütü kuranların, yönetenlerin ve bu örgüte üye olanların TCK'nın silahlı örgüt suçunu¹²⁹⁸ düzenleyen 314. maddesi hükümlerine göre cezalandırılacağı belirtilmiştir¹²⁹⁹. Kanunun gerekçesinde bu atfın yalnızca cezalar yönünden değil, aynı zamanda silahlı örgüt suçunun unsurları bakımından da geçerli

faili esas alan terör suçlusu kavramı bakımından fiili esas alan terör suçlarına yönelik ceza yaptırımının değil, faili esas alan güvenlik tedbirlerinin uygulanacağı -isabetli bir şekilde- vurgulanmış olur. Nitekim bir Yargıtay kararında da, “Fail örgüt mensubu ise, cezanın TCK'nın 58/9 maddesi gereğince mükerrirlere özgü infaz rejimine göre çektilirilmesi de karar verilmelidir.” denilerek bu nüans vurgulanmıştır. Y. 16. CD. T: 31.12.2018, E: 2018/3775, K: 2018/5600. Ayrıca bkz. “5237 sayılı TCK'nın 58. maddesi örgüt adına suç işleyen hakkında hapis cezasının infazı sırasında ve infazdan sonra uygulanmak üzere denetimli serbestlik uygulamasını getirmiş, ayrıca infaz rejiminin de buna göre belirlenmesini öngörmüştür. Maddenin kapsam ve amacından anlaşılacağı üzere bu hususlar ceza değil, cezaya bağlı olarak uygulanacak infaz rejimiyle ilgili olup...” Y. 9. CD. T: 24.05.2006, E: 2006/1171, K: 2006/2777. Dolayısıyla yapılan değişiklik gerekçesinde yalnızca “Terörle Mücadele Kanunu md. 2/2’de yer alan “örgüt mensupları gibi cezalandırılırlar” şeklindeki düzenleme, aynı mahiyette hüküm içermekte olan TCK. md. 220/6’daki düzenlemenin uygulanması amacıyla yürürlükten kaldırılmıştır” şeklinde bir açıklamaya yer verilmesi, güvenlik tedbirlerini değil de yalnızca ceza yaptırımını dikkate alması yönüyle eksik kalmıştır.

¹²⁹⁷ Terör örgütleri

Madde 7 – (Değişik: 29/6/2006-5532/6 md.): “Cebir ve şiddet kullanılarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemleriyle, 1 inci maddede belirtilen amaçlara yönelik olarak suç işlemek üzere, terör örgütü kuranlar, yönetenler ile bu örgüte üye olanlar Türk Ceza Kanununun 314 üncü maddesi hükümlerine göre cezalandırılır. Örgütün faaliyetini düzenleyenler de örgütün yöneticisi olarak cezalandırılır.”

¹²⁹⁸ Silahlı örgüt

Madde 314- “(1) Bu kısmın dördüncü ve beşinci bölümlerinde yer alan suçları işlemek amacıyla, silahlı örgüt kuran veya yöneten kişi, on yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Birinci fıkrada tanımlanan örgüte üye olanlara, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası verilir. (3) Suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçuna ilişkin diğer hükümler, bu suç açısından aynen uygulanır.”

¹²⁹⁹ İzzet Özgenç, **Suç Örgütleri**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018, s. 47.

olduğu belirtilmiştir¹³⁰⁰. Zira madde metninde yer alan “hükümlerine göre” ifadesi çoğul bir kullanım olup yalnızca yaptırımı değil aynı zamanda suçun diğer unsurlarını da kapsamaktadır¹³⁰¹. Silahlı örgüt suçu ise yalnızca TCK’nın dördüncü (Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar md. 302-308) ve beşinci (Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar md. 309-316) bölümlerindeki suçların işlenmesine yönelik uygulama alanı bulmaktadır (md. 314/1). Bu suçlar silahlı örgüt suçu bakımından amaç suçlar olarak ifade edilmektedir. Ancak amaç suçların tamamı bakımından bu suçların silahla işlenmesinin zorunlu olduğu söylenemez¹³⁰². Buna karşın amaç suçların işlenmesine yönelik örgütlü ve silahlı bir hazırlık söz konusu ise silahlı örgüt suçu hükmü uygulanacaktır. Amaç suçları silahsız işlemeyi amaçlayan örgütler hakkında TCK. md. 220/1; amaç suçlar dışında kalan suçların işlenmesine yönelik kurulan silahlı örgütler bakımından ise TCK. md. 220/3 maddesi uygulanacaktır¹³⁰³. Şayet amaç suçların işlenmesine yönelik örgütsüz bir hazırlık söz konusuysa, o halde TCK. md. 316’de düzenlenen suç için anlaşma suçu gündeme gelecektir. Öte yandan TCK md. 314’ün uygulaması bakımından diğer hallerde de suç işlemek amacıyla örgütlenme suçuna ilişkin hükümler (TCK. md. 220, f. 4, 5, 6, 7 ve md. 221) uygulanacaktır (md. 314/3). Görüldüğü üzere kanunda yapılan yollamalar doğrultusunda terör örgütü suçunun (TMK. md. 7/1) unsurları bakımından tamamlayıcı nitelikte bir suç olan TCK md. 220 ve 221 hükümlerine başvurulacaktır¹³⁰⁴. Şu halde terör amacıyla örgütlenme suçunun, suç işlemek amacıyla örgütlenme suçunun unsurları üzerinden incelenmesi icap etmektedir.

¹³⁰⁰ <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1222m.htm>

¹³⁰¹ Turinay, s. 204. Bu husus TMK’nın 7/1 maddesinde değişiklik yapan 2006 tarih ve 5532 sayılı kanunun gerekçesinde şu şekilde ifade edilmiştir: “Tasarının çerçeve 6. maddesiyle değiştirilen 3713 sayılı Kanunun 7. maddesinin birinci fıkrasında yapılan değişiklik; terör örgütünün amacına, suç işlemekle ilgili olarak izlediği yöntem ve ayrıca, terör örgütü ile ilgili olarak Türk Ceza Kanununun 314 üncü maddesine suçun unsurları ve diğer hususlar bağlamında yapılan yollamaya açıklık getirilmiştir.” <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1222m.htm>

¹³⁰² Bu suçlar ileride örgütün araç ve gereç bakımından elverişliliği kapsamında ele alınmıştır. Bkz. s. 301.

¹³⁰³ Abdurrahim Özer, Ayşe Doğan, **Yargıtay 9. Ceza Dairesinin Görevi Kapsamındaki Suçlar**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2010, s. 166.

¹³⁰⁴ Aynı yönde Vesile Sonay Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, in: **Özel Ceza Hukuku**, (eds. Köksal Bayraktar ve Diğerleri), Cilt 6, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2020, s. 402., Vesile Sonay Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, in: *Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan*, Cilt: 19, S: 2, İstanbul: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2013, s. 674., Şen, Eryıldız, s. 53, 99., A. Caner Yenidünya, Zafer İçer, **Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma**, İstanbul: Digesta Yayınevi, 2014, s. 34., Turinay, s. 206.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nun istikrar kazanan uygulamasında suç işlemek amacıyla örgütlenme suçunun unsurları, “*üye sayısının en az üç veya daha fazla kişi olması, üyeler arasında gevşek de olsa hiyerarşik bir bağ bulunması, suç işleme amacı etrafında devamlılık arz eden fiili bir birleşme, amaçlanan suçları işlemeye elverişli, üye, araç ve gerece sahip olma*” şeklinde tespit edilmiştir¹³⁰⁵. Ülkemizin tarafı olduğu Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesi’nde¹³⁰⁶ ise “örgütlü suç grubu”, “*doğrudan veya dolaylı olarak mali veya diğer bir maddi çıkar elde etmek amacıyla belli bir süreden beri var olan ve bu Sözleşmede belirtilen bir veya daha fazla ağır suç veya yasadışı eylemi gerçekleştirmek amacıyla birlikte hareket eden, üç veya daha fazla kişiden oluşan yapılanmış bir grup*” şeklinde tanımlanmıştır (md. 2/1-a). Ancak sözleşmeye göre yapılanmış grubun varlığı için gelişmiş bir yapılanmanın ya da rolleri resmi olarak belirlenmiş örgüt mensuplarının varlığı gerekli olmayıp, kişilerin belli bir suçu işlemek amacıyla tesadüfen bir araya gelmemiş olmaları yeterlidir (md. 2/1-c). Ayrıca örgütün araç gereç bakımından amaç suçları işlemeye elverişliliği şeklinde bir unsura da yer verilmemiştir. Bu yönleriyle TCK. md. 220’de yer verilen unsurlar örgütün varlığı açısından daha sınırlayıcı şartlar içerdiğinden, Anayasanın 90/son maddesi gereği TCK. md. 220 esas alınacaktır¹³⁰⁷. Terör amacıyla örgütlenme suçu bakımından ise TCK. md. 220’deki unsurlara ek olarak “amaç ve saik” ile “yöntem” unsurları eklenecektir.

Bu noktada dikkat edilmesi gereken diğer bir husus, terör amacıyla örgütlenme suçu ile terör tanımındaki “cebir ve şiddet kullanma” unsuru arasındaki ilişkidir. Tanımda terör eyleminin cebir ve şiddet kullanma unsuruna bağlanmış olması ve terör örgütü suçunu düzenleyen 7/1. maddede açıkça “*cebir ve şiddet kullanılarak*” ibaresine yer verilmesi karşısında terör örgütü suçunun hazırlık hareketlerinin cezalandırıldığı bir tehlike suçu olarak değil de, cebir ve şiddet kullanma şartından dolayı bir zarar suçuymuş gibi yanlış anlaşılması, kanunun lafzı ve sistematigi kapsamında ihtimal dâhilindedir¹³⁰⁸. Ancak böyle bir yorum herşeyden önce örgüt suçlarının bizatihi başka suçların hazırlık hareketlerini cezalandıran doğasına aykırı

¹³⁰⁵ YCGK, T: 24.01.2017, E: 2016/6-1272, K: 2017/28., YCGK, T: 21.03.2017, E: 2017/9-15, K: 2017/178., YCGK, T: 03.04.2007, 253-80, YCGK, T: 19.02.2013, 1490-59. Şen, Eryıldız, s. 55, 56.

¹³⁰⁶ 30.01.2003 tarih ve 4800 sayılı kanunla onaylanan Sözleşme, 04.02.2003 tarih ve 25014 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

¹³⁰⁷ Şen, Eryıldız, s. 59, 60., Yenidünya, İçer, s. 13.

¹³⁰⁸ Örnek olarak bkz. Turinay, s. 227. Benzer yönde bkz. Şen, Eryıldız, s. 83.

olduğu gibi, cebir ve şiddetin bir unsur olarak kabul edilmesi, suçların içtimaı konusunda da karışıklıklara neden olacak, fikri içtima hükümleri gereği örgüt suçundan ceza verilmesini ve önleyici ceza hukukunun hayata geçirilmesini imkânsız hale getirecektir. Şu halde hazırlık hareketlerinin varlığı halinde terör amacıyla örgütlenme suçu (md. 7/1); cebir ve şiddet kullanma şeklindeki icrai hareketlerin varlığı halinde ise ayrıca (gerçek içtima gereği) ilgili diğer amaç suçların oluştuğundan bahsedilecektir¹³⁰⁹. Keza bu sonuca lâfzî yoruma başvurmak suretiyle ulaşılması da mümkündür. Nitekim terör tanımında terör eylemi bakımından “cebir ve şiddet *kullanarak*” şeklinde etken bir ifadeye yer verilirken (md. 1), terör örgütü suçu bakımından ise “cebir ve şiddet *kullanılarak*” şeklinde edilgen bir ifade tercih edilmiştir. Şu halde cebir ve şiddet kullanmayı bir unsur olarak değil, örgütün cebir ve şiddet gerektiren amaç suçları işleme elverişliliği bağlamında düşünmek gerekir¹³¹⁰. Bu noktada ayrıca terör amacıyla örgütlenme suçunun da terör tanımındaki tüm unsurları taşımadığını söylemek gerekir.

2. Suçun Genel Özellikleri

Örgütlenme suçlarının temel özelliği, başkaca suçların hazırlık hareketlerinin bir takım unsurlar dâhilinde bağımsız bir suç haline getirilerek cezalandırıldığı suçlar olmasıdır¹³¹¹. Örgütlenme suçlarının *ratio legis*’i, amaç suçların işlenmesini, bu suçların henüz ön alanındaki hazırlık hareketlerini cezalandırmak suretiyle önlemektir. Bu suçlar iştirak halinde işlenen suçlardan *örgütün* devamlılığı unsuru ile ayrıldığından mütemadi suçlar arasında yer alır¹³¹². Ancak *failler* yönünden

¹³⁰⁹ Aynı yönde bkz. Osman Yaşar, Hasan Tahsin Gökcan, Mustafa Artuç, **Türk Ceza Kanunu**, Cilt VI, Ankara: Adalet Yayınevi, 2014, s. 8924. Nitekim Yargıtay 9. CD. de vermiş olduğu bir kararda, “Somut olayda sanığın, Anayasal düzeni yıkıp yerine teokratik esaslara dayalı bir devlet kurmak amacıyla oluşturup yönettiği örgütün silahlanması ve amaca yönelik vahim eylemler planlaması, suça hazırlık hareketi niteliğinde olup icra hareketine dönüşmediği, bu aşamada eylemin Anayasa’yı ihlal suçunu oluşturmayacağı, **ancak sanığın tamam olan ve esasen suç oluşturan eyleminin silahlı terör örgütü kurmak ve yönetmek suçunu oluşturup hukuki durumunun...5237 sayılı TCK’nın 314/1 maddesi kapsamında değerlendirilmesi**” gerektiğinin altını çizmiştir. Y. 9. CD., T: 25.01.2010, E: 2009/11204, K: 2010/855.

¹³¹⁰ Örgütün amaç suçları gerçekleştirmeye elverişli olması konusu ileride ele alınmıştır. Bkz. s. 282. Bu suçların terör tanımındaki cebir ve şiddet eylemi ile yöntem unsuru bağlamında karşılaştırılması içinse bkz. s. 401.

¹³¹¹ Turinay, s. 208.

¹³¹² Aynı yönde Evik, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, s. 193., Vesile Sonay Daragenli, “Tehlike Suçları”, in: **Prof. Dr. Sahir Erman’a Armağan**, İstanbul: İÜHF-EÖYV Yayını, 1999, ss. 163-188, s. 186-187.

bakıldığında kurucu açısından ani; yönetici ve üye açısından ise mütemadi bir suç olarak görünür¹³¹³. Şu halde temadi örgütün kurulması ile başlayıp, örgütün dağılması ya da örgüt üye sayısının üçün altına düşmesi (örneğin üyelerden birinin yakalanması) ile sona erer¹³¹⁴.

Örgütlenme suçunun diğer bir özelliği çok failli bir suç olmasıdır¹³¹⁵. Çok failli suçlarda suçun oluşması için birden fazla kişinin bir araya gelmesi zorunlu olup, tek başına bir failin hareketi ile suçun oluşması, ya da diğer bir ifadeyle suçla korunan hukuki değer ihlal edilmesi mümkün değildir. Suçun (örgütün) varlığı için kurma, yönetme ve üye olma hareketlerinin hepsinin gerçekleştirilmesi gereklidir. Nitekim kanun koyucu md. 220/1'in ikinci cümlesinde açıkça “*örgütün varlığı için üye sayısının en az üç kişi olması gerekir*” demiştir¹³¹⁶. Dikkat edilmelidir ki bu şart faillerin cezalandırılabilmesi için değil, suçun varlığı için aranmaktadır. Ayrıca örgüt yapılanması dikey bir hiyerarşiyi ifade ettiğinden ve bu hiyerarşi kurucu, -ve özellikle- yönetici ve üye birlikteliğini gerektirdiğinden, bu kişilerden birinin eksikliği hiyerarşiye ve böylelikle örgüte vücut vermeyecektir. Faillerin seçimlik hareketlerden birden fazlasını gerçekleştirmesi halinde ise bir ceza verilmesiyle yetinilecektir¹³¹⁷. Öte yandan örgütlenme suçlarında bir araya gelen birden fazla fail aynı amacın gerçekleştirilmesine yönelik aynı yönde hareket ettiklerinden bu tür suçlara yakınsama suçları (*Konvergenzdelikt*) adı da verilmektedir¹³¹⁸. Hareketin

¹³¹³ Y. 16. CD., T: 07.12.2016, E: 2015/2186, K: 2016/6600., Y. 16. CD., T: 02.05.2016, E: 2015/5217, K: 2016/2645. Turinay, s. 210, dn. 86.

¹³¹⁴ Evik, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, s. 193. Ancak yazar örgüt mensuplarından birinin yakalanmasının temadinin sona ermesi için tek başına yeterli olmadığını, zira pratikte suç örgütlerinin çeşitli iletişim yöntemleri sayesinde cezaevinden de faaliyetlerine devam ettiklerini ifade etmiştir. **a.g.e.**, s. 193, dn. 163.

¹³¹⁵ Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 397., Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: *Centel Armağanı*), s. 673., Turinay, s. 219. Y. 19. CD, T: 06.06.2018, E: 2018/2368, K: 2018/6962., Y. 18. CD., T: 09.05.2018, E: 2017/7370, K: 2018/2096. Seçimlik hareketli bir suç olduğu yönünde bkz. Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, R. Murat Önok, **Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku**, 16. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018, s. 984., Cihan Kavlak, **Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2013, s. 355. Y. 6. CD., T: 18.12.2018, E: 2017/2229, K: 2018/8023., Y. 6. CD., T: 21.11.2018, E: 2016/6828, K: 2018/7600.

¹³¹⁶ Bu görüşümüzün ileride üye sayısı ve örgütü kurmak başlıklarındaki görüşlerimizle birlikte değerlendirilmesi gerekir.

¹³¹⁷ Evik, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, s. 193., Turinay, s. 212.

¹³¹⁸ İçel, **Ceza Genel**, (2016), s. 530., Evik, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, s. 199., Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 397., Özgenç, **Suç Örgütleri**, (2018), s. 18.

gerçekleşmesi bakımından ise örgüt kurma, yönetme ve üyelik şeklindeki seçimlik hareketlerin yalnızca icrai hareketlerle işlenebileceği ifade edilmiştir¹³¹⁹.

Örgütlü suçlar belli bir zarar neticesinin ön alanındaki hareketlerin bağımsız olarak cezalandırıldığı suçlar olduğundan, suçun oluşması için belli bir zararın meydana gelmesi aranmaz¹³²⁰. Dolayısıyla bu tür suçlar birer tehlike suçudur. Örgüt bünyesinde işlenen diğer eylemler bir zarar neticesi meydana getirdiğinde ise ayrıca ilgili suçtan cezaya hükmedilecektir (TCK. 220/4). Buna karşın suçun oluşması için örgütün “amaç suçları işlenmeye elverişli olması” arandığından bu suç somut tehlike suçudur¹³²¹. Terör örgütü bakımından amaç suçlar, TMK md. 7’nin TCK md. 314’e atfıyla, bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen devletin bütünlüğüne ve anayasal düzene karşı işlenen suçlardır. Terör amacıyla örgütlenme suçunda amaç suçlara yönelik bir elverişlilik bulunmadığında ancak suç için anlaşma suçu (TCK. md. 316) söz konusu olabilir. Adi suç işlemek amacıyla örgütlenme suçu bakımından ise cezasızlık söz konusu olur.

3. Korunan Hukuki Değer

Suç işlemek amacıyla örgütlenme suçu sistematik olarak TCK’nın kamu barışına karşı suçlar bölümü altında düzenlenmiştir. Bu suçla korunan hukuki değerler, toplum düzeni, kamu güvenliği ve barışı, bireylerin barış ve huzur içinde yaşama haklarıdır¹³²². Buna karşın terör amacıyla örgütlenme suçu, genel nitelikli suç işlemek amacıyla örgütlenme suçunun özel bir görünümü olduğundan daha spesifik bir koruma alanına sahiptir. Terör amacıyla örgütlenme suçunu düzenleyen

¹³¹⁹ Turinay, s. 212.

¹³²⁰ Yargıtay da vermiş olduğu bazı kararlarda terör suçlarının bu özelliğine vurgu yapmaktadır: “Fail için işlenen araç suçla ortaya çıkan somut zarar neticesi değil (yakın netice), bu fiilin toplum üzerinde meydana getirdiği etki (uzak netice) önem arz etmektedir. Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769., Y. 16. CD., T: 31.12.2018, E: 2018/3775, K: 2018/5600.

¹³²¹ Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 399, 400., Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: *Centel Armağanı*), s. 669., Evik, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, s. 192., Aykut Ersan, “Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu (TCK md. 220)”, in: *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71/1, (Ağustos 2013), ss. 381-409, s. 384, vd., Turinay, s. 213. Y. 16. CD., T: 24.04.2017, E: 2015/3, K: 2017/3. Soyut tehlike suçu olduğu yönünde bkz. İçel, **Ceza Genel**, s. 277.

¹³²² Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, s. 968, 969., Şen, Eryıldız, s. 26., Yenidünya, İçer, s. 4., Çetin Akkaya, **Terör Suçları ve Cezalarının İnfazı**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2009, s. 214., Erkan Sarıtaş, **Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçları**, İstanbul: On iki Levha Yayıncılık, 2018, s. 131, vd., Kavlak, s. 310, 311.

TMK'nın 7/1 maddesinde terör örgütünün amaçları yönünden terör tanımına atıf yapılmasıyla bu koruma alanı ortaya konulmuştur. Buna göre tanımda yer alan; anayasayla öngörülen siyasî, hukukî, sosyal, laik ve ekonomik düzen, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Türk devletinin ve cumhuriyetin varlığı, devlet otoritesi, temel hak ve hürriyetler, devletin iç ve dış güvenliği, kamu düzeni ve son olarak genel sağlık, terör amacıyla örgütlenme suçuyla korunan hukuki değerleri oluşturmaktadır¹³²³. Kanaatimizce terör amacıyla örgütlenme suçu özel bir norm olmasına karşın tipiklikte terör tanımına atıf yapılmasıyla birlikte bu suçun koruma alanı, suç örgütü suçunun koruduğu hukuki değerleri de (toplum düzeni, kamu güvenliği ve barışı, bireylerin barış ve huzur içinde yaşama hakları) içinde barındırmaktadır¹³²⁴.

Suç örgütü, silahlı örgüt ve terör örgütü suçları bizatihi hazırlık hareketlerinin cezalandırıldığı tehlike suçları olduğundan, bu suçlarla korunan hukuki değerler kamusal (bireyüstü) hukuki değerlerdir. Bu tür suçlar aynı zamanda dolaylı olarak bireysel hukuki değerlerin korunmasına hizmet ederler¹³²⁵. Dolayısıyla, anayasal düzene ve devletin güvenliğine karşı işlenen amaç suçları, suçun henüz ön alanında iken önlemek ve bastırmak amacıyla ihdas edilen terör amacıyla örgütlenme suçu ile amaç suçların koruduğu hukuki değerlerin de korunduğu düşüncesi isabetsiz olmayıp, burada kastedilen yalnızca dolaylı ve genel bir önalan korumasıdır¹³²⁶. Bu husus gerek kanun gerekçesinde gerekse Yargıtay CGK kararlarında “*söz konusu düzenlemeyle aynı zamanda bireyin, Anayasa’da güvence altına alınmış olan hak ve özgürlüklerine yönelik fiillere karşı da korunması amaçlanmaktadır*” denilmek suretiyle vurgulanmıştır¹³²⁷.

¹³²³ Aynı yönde Turinay, s. 216.

¹³²⁴ Bu nedenle doktrinde Turinay'ın terör örgütü suçu ile korunan hukuki değerlerin suç örgütü suçunun koruduğu hukuki değerleri de kapsadığı sonucuna özel-genel norm ilişkisini tersine yorumlamak suretiyle varmasına katılmamaktayız. Bkz. Turinay, s. 217. Zira mantiken özel normun kapsamının daha dar olması gerekir.

¹³²⁵ Ulrich Sieber, “Legitimation und Grenzen von Gefährdungsdelikten im Vorfeld terroristischer Gewalt – Eine Analyse der Vorfeldtatbestände im ‘Entwurf eines Gesetzes zur Verfolgung der Vorbereitung von schweren staatsgefährdenden Gewalttaten’”, in: *Neue Zeitschrift für Strafrecht*, 29, (2009), ss. 353–364. s. 357.

¹³²⁶ Sieber, “Legitimation und Grenzen...”, s. 357.

¹³²⁷ YCGK, T: 19.02.2013, E: 2012/6-1490, K: 2013/59.

Son olarak belirtmek gerekir ki bazı yabancı ülke kanunlarındaki terör örgütü suçlarının aksine TMK’da düzenlenen terör amacıyla örgütlenme suçu ile küresel kamu güvenliği değil yalnızca ulusal kamu güvenliği korunmaktadır. Bunun dışında terör tanımında belirtilen dış güvenlik ise yine yalnızca Türkiye’ye yönelik yurt dışındaki tehditlerdir¹³²⁸.

4. Maddi Unsur

5237 sayılı TCK’nın 220/1 maddesi kapsamında örgütün; üye sayısı, hiyerarşik yapılanma, devamlılık ve araç-gereç bakımından amaç suçları gerçekleştirmeye elverişli olması gerekir¹³²⁹. Bu unsurlar tüm örgütlenme suçları bakımından ortak olmakla birlikte, terör örgütlerini adi suç örgütlerinden ayıran unsur, örgüt iradesinin yöneldiği amaçlar (ideolojik unsur) ile bir ölçüde yöntem unsurudur. Örgütün elverişliliği konusunda örgütün amacının değil de işlenmesi amaçlanan suçların dikkate alınması görüşüne taraftar olduğumuzdan ve ayrıca amaç unsurunun örgüt mensuplarının sübjektif düşünce ve irade dünyasına ilişkin olmasından hareketle amaç unsurunu ileride ayrıca bir unsur olarak ele almanın isabetli olacağı düşüncesindeyiz¹³³⁰. Suç işlemek amacıyla örgütlenmeden farklı olarak terör amacıyla örgütlenmede aranan diğer özellik ise TMK’nın 1 ve 7/1 maddelerinde öngörülen yöntem unsurudur. Bu unsur esasen cebir ve şiddet eylemlerini nitelediğinden, bu noktada yalnızca yöntem unsurunun örgütün elverişliliğini ilgilendiren yönüne kısaca değinilecek olup, bu unsura ilişkin ayrıntılı açıklamalara ileride cebir ve şiddet unsuru ortaya konulduktan sonra yer verilecektir¹³³¹.

¹³²⁸ Tanımın yer yönünden sınırlı kapsamı zaman zaman uluslararası kamuoyu tarafından eleştirilmektedir.

¹³²⁹ Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 417., Y. 16. CD., T: 17.06.2019, E: 2019/6022, K: 2019/4230.

¹³³⁰ Aynı yönde Evik, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, s. 265., Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 417, 436.

¹³³¹ Bkz. s. 420, vd.

a. Örgüt

aa. Yöntem

TMK'nın 29.06.2006 tarih ve 5532 sayılı kanunun 6. maddesiyle değişik 7/1 maddesi uyarınca terör örgütünün, “*cebiri ve şiddet kullanılarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemleriyle, birinci maddede belirtilen amaçlara yönelik olarak suç işlemek üzere kurulması*” gerektiği ifade edilmiştir¹³³². Gerek terör amacıyla örgütlenme suçunda gerekse terör tanımında yer verilen yöntem unsuruna, 30.07.1999 tarihli ve 4422 sayılı mülga Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu'nda (ÇASÖMK. md. 1) ve bu kanunun mehzazı olan İtalyan Ceza Kanunu'nda (md. 416bis) da yer verilmişti¹³³³. Mülga ÇASÖMK. md. 1/1 uyarınca örgütün birinci maddede sayılan maksatlarla “*tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak suretiyle yıldırma veya korkutma veya sindirme gücünü kullanarak*” suç işlemek için kurulması düzenlenmişti. 5237 sayılı TCK'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte örgüt kurma suçunda yöntem unsurundan vazgeçilmiş, bu unsura tipiklikte açıkça yer verilmemiştir (md. 220/1). Buna karşın örgüt propagandası suçunda “*örgütün cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemleri*” ifadesi geçmektedir (md. 220/8). Ayrıca TCK'nın 106/2-d, 119/1-d, 149/1-f ve 265/4 maddelerinde “*suç örgütlerinin oluşturdukları korkutucu güç*” şeklinde ağırlaştırıcı bir nedene yer verilmiştir. Öte yandan doktrinde de suç örgütlerinin “korkutuculuk” özelliğine sahip olması gerektiğini ifade eden görüşler bulunmaktadır¹³³⁴. Şu halde suç örgütlerinin bizatihi korkutuculuk özelliğine sahip yapılanmalar olduğu ve örgütün varlığı bakımından bu özelliğin dikkate alınması gerektiği kabul edilmelidir.

¹³³² Belirtmek gerekir ki 11.04.2013 tarih ve 6459 sayılı kanunun 8. maddesiyle TMK'nın 7/2 maddesinde yer alan terör örgütünün propagandası suçu, “*Terör örgütünün; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde propagandasını yapan kişi...*” şeklinde; aynı kanunun 11. maddesiyle TCK'nın 220/8 maddesinde yer alan örgüt propagandası suçu ise “*Örgütün cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde propagandasını yapan kişi*” şeklinde değiştirilmiştir. Bu düzenlemenin terör tanımı ve terör örgütü kurma suçuna ilişkin hükümler tamamen yok sayılarak kaleme alındığı açıktır. Terör örgütünün cebir, şiddet şeklinde bir yöntemi yoktur. Ayrıca bu kavramların kanunun diğer hükümlerinden farklı olarak virgül ile ayrılması da ayrı bir anlam karmaşasına neden olacaktır. Bkz. s. 366. Diğer taraftan terör örgütünün tek yöntemi tehdit de değildir. Terör tanımında tehdidin yanı sıra baskı, korkutma, yıldırma ve sindirme de yöntem olarak sayılmıştır. Bu unsurlardan yalnızca tehdide yer verilmesine anlam verilememiştir.

¹³³³ Evik, *Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu*, s. 217-218.

¹³³⁴ Şen, Eryıldız, s. 90, 307.

Öte yandan TMK. md. 7/1’de yöntem unsurunun cebir ve şiddet eylemlerini nitelemesi ve örgütlenme suçlarının salt hazırlık hareketlerinin cezalandırıldığı suçlar olması nedeniyle bu suçlarda cebir ve şiddete başvurulmasına gerek olmadığı ve bu doğrultuda yöntem unsurunun aranmayacağı ileri sürülebilir. Ancak TMK. md. 7/1’de yer alan yöntem unsurunun ister doğrudan terör örgütüne ister amaç suçlara atfedildiği kabul edilsin, sonuç olarak örgütün yöntem unsurundaki özellikleri taşıması gerektiği sonucuna ulaşılabilecektir. Zira terör örgütlerinin korkutuculuk özellikleri, işlemeyi amaçladıkları ağır cebir-şiddet niteliğindeki suçlardan kaynaklanmaktadır¹³³⁵. Terör amacıyla örgütlenme suçunda örgütün TMK. md. 7/1’in yaptığı atıfla TCK. md. 314/1’de belirtilen amaç suçları işlemek üzere kurulması gerektiğinden, terör örgütünün bu suçları işleme elverişliliğine sahip olması, aynı zamanda onun yöntem unsurunda sayılan özellikleri taşıdığından da göstergesi olacaktır. Dolayısıyla örgütün elverişliliği ile korkutuculuk özelliğini bir arada düşünmek gerekir. Keza Anayasa Mahkemesi’nin yöntem unsuru ile “örgütsel bağ” arasında kurduğu bağlantıyı da bu minvalde düşünmek mümkündür¹³³⁶. Baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinin örgütsel bağa işaret ettiğinin kabul edilmesi ile örgütün bu özelliklere sahip olması arasında bir fark yoktur. Bu sayede terör amacıyla örgütlenme suçu ile terör tanımı arasında da bağlantı kurulmuş olacaktır.

Suç örgütleri bakımından korkutuculuk, terör örgütleri bakımından yöntem unsurunda sayılan özellikler, örgütün amaç suçları işlemeye elverişli olmasında mündemiçtir. Bu noktada suç örgütlerinin amaç suçlara yönelik elverişliliğini ve elverişliliğin tespitinde dikkate alınacak üye sayısı, hiyerarşi, devamlılık ve araç ve gereç gibi kanundan kaynaklanan bazı niteliksel unsurlara değinmek gerekir.

¹³³⁵ Nitekim suç örgütlerinin, işlemeyi amaçladıkları suçların belirsizliğinden ve yarattığı devamlı nitelikteki tehlikeden dolayı kamu barışını ihlal ettiği ifade edilmiştir. Turinay, s. 240.

¹³³⁶ “...“yöntem” sözcüğünün kullanılması ile bu kavramlara “kitleleri hedef alan”, “belli bir yoğunluk”, “şiddet ve sistem içinde yapılma” ve “örgütsel bağ” gibi yeni anlamlar edindirilmiştir. Korkutma, yıldırma, sindirme bir saik olarak değil, etkili bir yöntem olarak anlaşılmalıdır.” AYM, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20. RGT: 27.01.1993, Sayı: 21478 Mükerrer, s. 33.

bb. Elverişlilik

TCK'nın 220/1 maddesine göre suç örgütünün, yapısı, sahip olduğu üye sayısı ile araç ve gereç bakımından amaç suçları işlemeye elverişli olması gerekir¹³³⁷. Madde gerekçesinde de suç işlemek amacıyla örgütlenme suçunun -mehaz ACK. md. 129'un aksine¹³³⁸ - somut tehlike suçu olduğu, bu nedenle kurulan örgütün amaç suçlar bakımından somut bir tehlike yaratması gerektiği ifade edilmiştir¹³³⁹. Bu unsur¹³⁴⁰, TCK. md. 220 ve md. 314 aracılığıyla TMK md. 7/1'e de sirayet edecektir. Kanunun ve gerekçenin bu açık hükmüne rağmen doktrinde elverişlilik bakımından örgütün; yapısı, sahip bulunduğu üye sayısı ile araç ve gereç bakımından amaç suçları işlemeye elverişli olmasını değil, örgütün amaçları bakımından elverişli olmasını arayan azınlık görüşü¹³⁴¹ bu başlık altında değerlendirmek gerekir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki kanunun lafzında bu görüşe dayanak olarak gösterilebilecek herhangi bir ibare bulunmamaktadır. Zira madde metninde “amaç” ibaresi iki yerde geçmekte olup, ilkinde “*kanunun suç saydığı fiilleri işlemek*

¹³³⁷ Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 416.

¹³³⁸ Bkz. Jürgen Schäfer, in: **Münchener Kommentar Strafgesetzbuch**, Band 3, 3. Auflage, München: C.H. Beck Verlag, 2017, s. 617.

¹³³⁹ Bodur, Özkul, s. 28. Kanaatimizce somut tehlike suçlarında hareketten ayrılabilen bir netice bulunduğundan cezalandırılan somut tehlikeleri normatif anlamda netice olarak adlandırmak mümkündür. Bu doğrultuda örgüt kurma suçuna teşebbüsün de mümkün olduğunu kabul etmek gerekir. Ayrıca bkz. Evik, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, s. 298., Vesile Sonay Daragenli, **Tehlike Suçları**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998, s. 73-74., Vesile Sonay Evik, “Cürüm İşlemek İçin Örgütlenme”, in: Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları: 32, 2004, ss. 365-396, s. 391., Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: *Centel Armağanı*), s. 687. Örgüt kurma suçunun sırf hareket suçu olduğu ve bu nedenle teşebbüse uygun olmadığı yönünde karşıt görüş için bkz. Sarıtaş, s. 341, 409.

¹³⁴⁰ Elverişliliği (somut tehlikeyi) suçun bir unsuru olmaktan ziyade objektif cezalandırılabilme şartı olarak kabul eden görüşe göre, elverişliliğin olmadığı durumda dahi suç oluşacak, fakat fail hakkında ceza yaptırımını uygulanamayacaktır. Yenidünya, İçer, s. 30 ve dipnot 44., Bodur, Özkul, s. 29., Aykut Ersan, “Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu”, in: *İÜHFM*, (2013) C. LXXI, S. 1, ss. 381-408, s. 385. Bu görüşe katılmak mümkün değildir. Zira bir yandan bu suçun somut tehlike suçu olduğunu söyleyip diğer yandan tehlikeyi objektif cezalandırılabilme şartı olarak kabul etmek, bu suçun soyut tehlike suçu olduğunu kabul etmekten farklı değildir. Suç örgütü kurma suçu mehaz ACK'nın 129. maddesinde soyut tehlike suçu olarak kabul edilmiş olmakla birlikte, TCK'nın madde gerekçesinde bu suçun somut tehlike suçu olduğu açıkça belirtilmiş, söz konusu somut tehlike açıkça suçun maddi unsuru içinde zikredilmiştir. Şu halde faillerin, eylemleri ile somut tehlike yaratacaklarını bilmeleri gerekli olduğundan, bu durum ancak elverişliliğin netice olarak kabulüyle mümkün olabilir. Buna karşın ACK. md. 129a'da düzenlenen terör örgütü kurma suçu somut tehlike suçu olarak düzenlenmiştir. Schäfer, in: **MK-Strafgesetzbuch**, s. 681, kn. 50.

¹³⁴¹ Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 973., Kavlak, s. 383., Bodur, Özkul, s. 29., Önder Tozman, **Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2015, s. 238.

amacıyla...”, ikincisinde ise “*amaç suçları işlemeye elverişli olması halinde...*” şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Bizce elverişlilik konusunda ikinci ibare son derece açık olup, ilk ibare ise yalnızca suçun manevi unsuruyla ilgili bir husustur¹³⁴². Bu noktada manevi unsurdan elverişlilik devşirmek, manevi unsur ile neticenin karıştırılması anlamına gelecektir. Keza bu halde dahi aranan amaç, kanunun suç saydığı fiilleri işleme amacı olduğundan, amaca yönelik elverişlilikte dahi işlenmek istenen fiillerin suç teşkil edip etmediğinin ortaya konulabilmesi için amaç suçların dikkate alınması gereklidir.

Bu görüşün ortaya atılmasında gerekçede verilen bir örneğin ifade ediliş şeklindeki bozukluğun etkili olmuş olabileceği kanaatindeyiz. Gerekçeye göre, “*Her ne kadar en az iki kişinin belli amaç etrafında suç işlemek üzere devamlı surette fiilen birleşmesi suretiyle örgüt meydana gelebilir de; kurulan örgüt, güdülen amaç bakımından somut bir tehlike oluşturmaz. Bu nedenle örgütün, yapısı, sahip bulunduğu üye sayısı ile araç ve gereç bakımından, amaçlanan suçları işlemeye elverişli olması aranmalıdır. Bu bakımdan, örneğin sadece üç kişinin bir araya gelmesi, devletin ülke bütünlüğünü bozmaya yönelik suçları işleme açısından somut bir tehlike taşımayabilir; buna karşılık, ekonomik çıkar sağlamaya yönelik suçlar açısından elverişli olabilir.*” Görüldüğü üzere elverişliliği amaç bakımından arayan ifade yalnızca altı çizili ilk cümlede geçmektedir. Daha sonraki cümlelerde ise tekrar maddenin lafzıyla uyumlu olan amaç suçlardan bahsedilmiştir. Gerekçenin ne kadar özensiz ve yetersiz bir şekilde hazırlanmış olduğu çalışmamızın sınırlı kapsamı içinde dahi birçok konuda kendini gösterirken, bu tür tartışmalı noktalarda kanunun lafzının önüne geçmesi pahasına gerekçenin kutsanmasına anlam verilememektedir.

Elverişliliği örgütün amaçlarında arayan görüşün dayanak olarak ileri sürdüğü “*suçun yapısı gereği örgüt, amaçlarına ulaşmak için suç işler*” şeklindeki ifade, suç işlenmesini araç haline getirdiği gibi, tipik amaç ile tipikliğin dışında kalan amacın da (nihai hedef: *Endziel*) birbirine karıştırıldığını göstermektedir. Oysa tipiklik

¹³⁴² Mehaz Alman Ceza Kanunu’nun 129. maddesinde bu ifadeyi karşılayan “*deren Zweck oder Tätigkeit auf die Begehung von Straftaten gerichtet ist*” ibaresi yer almaktadır. Örgütün amacını cezaya değer bir haksızlık olarak görmeyen failin kasten hareket etmediği kabul edilmektedir. Hartmann, in: **Nomos Kommentar Gesamtes Strafrecht**, Baden-Baden: 2017, s. 888.

bakımından örgütün suç işlemekten başka bir amacı yoktur. Yine tipiklik bakımından suç örgütünün iddia edildiği gibi¹³⁴³ haksız kazanç sağlamak şeklinde bir amacı da yoktur. 5237 sayılı TCK. md. 220 bakımından faillerin haksız kazanç sağlama, nüfuzunu artırma, varlık içinde yaşama, para ve güç hırsı gibi amaç ve saikleri tipikliğin dışında olup, suçun oluşması bakımından değil, ancak olsa olsa TCK. md. 61/1-g anlamında cezanın belirlenmesinde dikkate alınabilirler. Bu tür amaçların tipiklikte arandığı mülga 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu döneminde yazılanların 5237 sayılı TCK. md. 220 süzgecinden geçirilmemesinin yarattığı bu retorik terk edilmelidir.

Elverişliliği örgütün amaçlarında arayan görüş, kişilerin gayrimeşru amaçlar güden ve toplum bakımından tehlike arz eden örgütler kurdukları yönünde belirsiz ve soyut ithamlara dayalı olarak cezalandırılmalarına kapı aralaması nedeniyle doktrinde eleştirilmiştir¹³⁴⁴. Ayrıca amaç suçlardan bağımsız bir amacın aranması, elverişliliğin nasıl tespit edileceğini belirsiz hale getireceği gibi meşru olmayan fakat suç da oluşturmayan faaliyetlerde bulunmak üzere bir araya gelen kişilerin suç örgütü olarak nitelendirilmesine de neden olabilecektir¹³⁴⁵. Bu ise amacı yalnızca suç işlemek olan yapılanmaları cezalandıran TCK. md. 220'nin *ratio legis*'ine aykırıdır. Örgüt suçlarının *ratio legis*'i, amaç suçların işlenmesini, bu suçların henüz ön alanındaki hazırlık hareketlerini cezalandırmak suretiyle önlemek olduğundan, bu suç ancak, örgütün yapısı, sahip bulunduğu üye sayısı ile araç ve gereç bakımından elverişliliği işlenmesi amaçlanan suçlara özgülendiğinde meşrulaşır¹³⁴⁶. Şu halde amaç suçların icrasına başlanması zorunlu olmasa da, örgütün elverişliliğinin tespitinde amaç suçların işleneceğine yönelik dış dünyaya yansıyan tasavvurun, planlamanın veya hazırlığın ortaya konulması gerekir¹³⁴⁷. Bu suretle kişiler ile soyut değerleri ifade eden amaçlar arasında soyut bağlantıların kurulması yerine, kanuni unsurları belirlenmiş tipik eylemlerle somut bir bağlantı kurulmuş olacaktır¹³⁴⁸.

¹³⁴³ Kavlak, s. 384., Bodur, Özkul, s. 29.

¹³⁴⁴ Yenidünya, İçer, s. 32., Sarıtaş, s. 318. Ayrıca bkz. Ostendorf, in: **Nomos Kommentar Strafgesetzbuch**, Band 2, 5. Auflage, Baden-Baden: 2017, s. 764.

¹³⁴⁵ Yenidünya, İçer, s. 32., Sarıtaş, s. 317, dn. 468, 470.

¹³⁴⁶ Aynı yönde Schäfer, in: **MK-Strafgesetzbuch**, Band 3, s. 628, 629.

¹³⁴⁷ Aynı yönde Ostendorf, in: **Nomos Kommentar Strafgesetzbuch**, Band 2, s. 763.

¹³⁴⁸ Krş. Yenidünya, İçer, s. 32., Sarıtaş, s. 318.

Böylelikle elverişlilik, soyut nitelikteki amaçlar üzerinden yapılan genel ve geniş anlamda bir yargıyı değil, somut nitelikteki suçlar üzerinden yapılan özel ve dar anlamda bir yargıyı ifade eder. Ayrıca her amaç suçun ifade ettiği haksızlık derecesi farklı olduğundan, her bir amaç suça yönelik kurulan örgütün taşıdığı haksızlık ve tehlike de farklı olacaktır. Suç örgütünün kamu barışı üzerinde yarattığı tehlikeliliğin ölçüsü, ancak planlanan veya işlenen suçların da kamu barışı üzerinde ciddi bir tehlike yaratması halinde mümkündür¹³⁴⁹. Bu noktada elverişlilik değerlendirmesinde amaçlanan suça öngörülen ceza miktarına da kriter olarak başvurmak mümkün hale gelecektir¹³⁵⁰. Elverişliliğin bu kriterleri hayata geçirecek şekilde amaç suçlara hasredilmesi, aynı zamanda ölçülülük ilkesinin de bir gereğidir. Öte yandan Anayasa Mahkemesi de terör tanımında yer alan amaçların belirsizliği iddiasıyla açılan iptal davasını reddederken, amaçların TCK'da yer alan suçlar ile olan bağlantısına dikkat çekmiştir¹³⁵¹. Dolayısıyla bu kabul, hukuk devletinin gerekleri olan belirlilik ve kanunilik ilkelerine uygun olacağı gibi, kişi hak ve özgürlükleri alanına yapılacak müdahalelerin ölçülüğü ve demokratik toplum düzenindeki gerekliliği koşullarını da yerine getirecektir. Buna karşın her hangi bir suçla bağlantısı kurulmadan soyut bir suç işleme amacının ortaya çıkaracağı belirsizlik, uygulamadaki kötüye kullanımları da artıracaktır. Bu gerekçelerle mevcut düzenleme karşısında somut olayda, henüz işlenmemiş dahi olsa örgütün işlemeyi amaç edindiği suçların en azından genel hatlarıyla ortaya konulması ve elverişliliğin söz konusu amaç suçlar üzerinden aranması gerektiği kanaatindeyiz¹³⁵².

İlginçtir ki elverişliliği soyut bir şekilde örgütün amaçları üzerinden arayan görüş, bu konuda bizatihi amaç suçların dikkate alınmasının tereddütlere neden olacağını, bu halde kişilerin düşünceleri üzerinden yargıya varılacağını ve bu

¹³⁴⁹ Schäfer, in: **MK-Strafgesetzbuch**, Band 3, s. 628, 629.

¹³⁵⁰ Bu nedenledir ki Alman ceza hukukunda kısa süreli hapis cezası gerektiren suçları (*Bagatelldelikte*) işlemek amacıyla suç örgüt kurulamayacağı kabul edilmektedir. Schäfer, in: **MK-Strafgesetzbuch**, Band 3, s. 628.

¹³⁵¹ Anayasa Mahkemesi, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20, Resmi Gazete T: 27.01.1993, S: 21478/Mükerrer.

¹³⁵² Nitekim Yargıtay CGK da elverişlilik koşulunu, örgütün ulaşmak istediği amaçları dikkate alarak değil, amaç suçlar bakımından aramaktadır: "...kurulan örgüt, güdülen amaç bakımından somut bir tehlike oluşturmaz. Bu nedenle, örgütün yapısı, sahip bulunduğu üye sayısı ile araç ve gereç bakımından, amaçlanan suçları işlemeye elverişli olması aranmalıdır." YCGK., T: 19.02.2013, E: 2012/6-1490, K: 2013/59. Karar için bkz. Şen, Eryıldız, s. 87.

durumun düşünce özgürlüğü bakımından sakınca yaratacağını iddia etmektedir¹³⁵³. Bu görüşün bu noktadaki çözümü ise “örgütün amaçlarına ulaşmak için işleyeceği suçları gerçekleştirmeye yeterli olması” olmuştur¹³⁵⁴. Ancak bu noktada yeniden örgütün işleyeceği suçlara dönülmesi, amaç suçlara elverişliliğin aranmasından başka bir şey değildir. Ayrıca yine bu görüş bağlamında ileri sürülen, bir suçun işlenmesi için mutlaka örgütlü bir yapının bulunmasının zorunlu olmadığı argümanı da¹³⁵⁵, herhangi bir iddiayı gerekçelendirmekten uzaktır. Kanaatimizce bu görüşün dayanaktan yoksun olduğu, yeni bir düzenleme önerisi getirme ihtiyacından da anlaşılmaktadır¹³⁵⁶.

Azınlık görüşün diğer bir iddiası da, suç örgütünün varlığı için amaç suçun işlenmesine gerek olmaması karşısında, amaç suçun tespitinin zor olduğu ve bu minvalde örneğin haksız ekonomik çıkar elde etme amacı güden bir örgütün amaç suç olarak hırsızlık mı, şantaj mı yoksa yağma suçunu mu işleyeceğinin belli olmadığı ifade edilmiştir¹³⁵⁷. Oysa amaç suçların henüz icrasına başlanmamış olması, örgüt suçunda elverişliliğin tespiti bakımından yapılacak somutlaştırmaya engel değildir. Zaten buradaki değerlendirmenin konusu, amaç suçun tamamlanmış ya da icrasına başlanmış bir suç gibi ispat edilmesi de değildir. Bu aşamada amaç suça yönelik tasavvur, planlama ve hazırlık hareketlerinin ortaya konulması da yeterli ve gerekli olup¹³⁵⁸, bu tespitin günümüzde örgütlü suçlar ve terörizm alanında uygulanan gizli soruşturma tedbirleri aracılığıyla ortaya konulması herhangi bir sorun teşkil etmemektedir¹³⁵⁹. Örgütün somut olayda tespiti anına kadar örgüt faaliyeti çerçevesinde icrasına başlanan ve/veya icrası tamamlanan cebir-şiddet niteliğindeki amaç suçlar söz konusuysa, bu suçları da örgütün elverişliliğinde dikkate almak mümkündür¹³⁶⁰. Buna karşın işlenmesi amaçlanan suç teşkil eden

¹³⁵³ Kavlak, s. 383., 385.

¹³⁵⁴ Kavlak, s. 385., Bodur, Özkul, s. 29-30.

¹³⁵⁵ Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 973.

¹³⁵⁶ Bkz. Kavlak, s. 384.

¹³⁵⁷ Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 973., Kavlak, s. 385., Tozman, s. 239.

¹³⁵⁸ Aynı yönde Ostendorf, in: **Nomos Kommentar Strafgesetzbuch**, Band 2, s. 763.

¹³⁵⁹ Ayrıca bkz. Sieber, dn. 46 ve 73.

¹³⁶⁰ Bir görüşe göre amaç suçun işlenmesi halinde örgütün elverişliliğini amaç suçlar üzerinden aramak, amaç suçun henüz işlenmediği hallerde ise örgütün amaçları üzerinden aramak gerekir. Şen, Eryıldız, s. 88.

eylemlerin ceza kanununda hangi suçu oluşturacağını kesin ve net bir şekilde önceden tespit edilmesi eşyanın tabiatına aykırıdır. Zira somut olayda failin sonradan eklenen kastı dahi bu durumu etkileyecektir. Esasen bu denli bir somutlaştırmaya da gerek yoktur. İleride açıklanacağı üzere iştirak ile örgüt suçu arasındaki fark örgütün devamlılık unsuru olduğundan, örgütün; belli bir amaç suçu işleme elverişliliği değil, amaç suçları belirsiz sayıda ve türde devamlı surette işleme elverişliliği belirleyici olacaktır. Şu halde amaçlanan suçlar örneğin malvarlığına yönelik suçlar ise, örgütün sahip olduğu üye sayısı ve araç-gereçlerin de yine bu kategoride yer alan amaç suçları üzerinden değerlendirilmesi yeterli ve gerekli olacaktır. Amaç suç herhangi bir şekilde ortaya konulamıyorsa o halde zaten somut bir tehlikeden ve bu doğrultuda suçun gerçekleştiğinden de söz edilemeyecektir¹³⁶¹.

Elverişlilik konusuna ilişkin genel tartışmalara yer verdikten sonra terör amacıyla örgütlenme suçunun elverişliliği konusuna değinmek gerekir. Bu suç TMK'nın 7/1 maddesinde, *“Cebir ve şiddet kullanılarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemleriyle, 1 inci maddede belirtilen amaçlara yönelik olarak suç işlemek üzere terör örgütü kuranlar, yönetenler ile bu örgüte üye olanlar”* şeklinde düzenlenmiştir. Kanun koyucu her ne kadar TCK. md. 220 ve 314 bakımından *“suç işleme amacı”* ifadesine yer vermiş, buna karşın TMK. md. 7/1 bakımından *“suç işlemek üzere”* şeklinde bir ifadeyi tercih etmişse de, kanaatimizce bu ibareler arasında bilinçli bir ayırım bulunmamaktadır. Bu ifade farklılığı kanun yapımındaki özensizliğin bir sonucudur. Aksi takdirde bu ayırımın özel bir anlamı olsaydı, bunun TMK. md. 7/1'in gerekçesinde izah edilmesi gerekirdi, ve beklenirdi. Madde metninde yer alan *“amaçlara yönelik olarak”* ifadesi ise yalnızca manevi unsura ilişkindir. Bir an için bu ibareden elverişliliği örgütün amaçları üzerinden arama anlamı çıkarılsa bile, terör örgütünün amacının, suç işlemek yönündeki amaç olarak anlamak gerektiği kanun gerekçesinde açık bir şekilde ifade edilmiştir¹³⁶². Keza bu ibareye mehz Alman Ceza Kanunu'nun terör örgütü suçunu düzenleyen 129a maddesinde de yer verilmiş (*darauf gerichtet*), bu ibare ile örgütün amacı ile katalogda yer alan amaç suçları arasında irtibat kurulmuş, böylelikle örgüt mensuplarının, faaliyetlerinin bu suçlardan birine isabet edeceğinin *bilincinde*

¹³⁶¹ Yenidünya, İçer, s. 32.

¹³⁶² 29.06.2006 tarih ve 5532 sayılı kanun tasarısının 6. maddesi gerekçesinden.

olmaları gerektiği ifade edilmiştir¹³⁶³. Şu halde terör örgütünün elverişliliğinin de amaç suçlar üzerinden belirleneceğinde tereddüt yoktur. Nitekim Yargıtay'ın ETCK döneminden bu yana uygulaması da bu yöndedir¹³⁶⁴.

Terör örgütünün amaçladığı suçlar, TMK. md. 7/1'in lafzında ve madde gerekçesinde TCK. md. 314'e yapılan atıf doğrultusunda, bu maddenin 1. fıkrasında zikredilen (TCK. md. 302 ila 316 arasında yer alan) suçlardır. Şu halde genel olarak terör tanımındaki amaçlara yönelik tüm suçlar değil, yalnızca atıf yapılan suçlar amaç suç olarak işlenebilecektir. Bu sonuç, TCK. md. 220 ile TMK. md. 7/1 arasındaki özel-genel norm ilişkisinin de bir gereğidir. Böylelikle terör örgütün elverişliliği bakımından TCK. md. 314'ün atıf yaptığı amaç suçların unsurlarından, ceza miktarlarından ve ilgili Yargıtay uygulamasından yararlanmak mümkündür. Önemle belirtilmesi gereken diğer bir husus, TMK. md. 7/1'de öngörülen terör örgütü bakımından TCK. md. 314'te düzenlenen silahlı örgüt suçundan farklı olarak bu maddede atıf yapılan tüm amaç suçların değil, yalnızca cebir ve şiddet niteliğindeki suçların dikkate alınması gerekeceğidir. Kapsamın bu şekilde daraltılması, TMK. md. 7/1'in lafzı ve ayrıca bu madde ile terör tanımı arasındaki irtibat gereğidir. Böylelikle ekstremizm kavramının iki görünümünden biri olan, amaçların cebir ve şiddet niteliğindeki eylemler aracılığıyla gerçekleştirilmek istenmesi anlamına gelen araçta aşırıcılık (ekstremizm) kavramıyla da bağlantı kurulmuş olur¹³⁶⁵. Ayrıntılarına ve gerekçelerine ileride yer verilecek olmakla birlikte TMK. md. 7/1 anlamında terör örgütünün işlemek üzere kurulduğu ağır cebir ve şiddet gerektiren amaç suçlar, TCK. md. 302, 309, 310, 311, 312, 313/2'de yer

¹³⁶³ Schäfer, in: **MK-Strafgesetzbuch**, Band 3, s. 678-679.

¹³⁶⁴ Özer, Doğan, s. 99, 100. “*Amaca matuf kavramı ise, silahlı terör örgütünün yapısının, sahip bulunduğu üye sayısı ile araç ve gereç bakımından amac suçları işlemeye elverişli olmasını ifade eder.*”, “(TCK'nın 314. maddesi bakımından) bir oluşumun silahlı terör örgütü sayılabilmesi için, suç işlemek için örgüt kurma suçunda örgütün varlığı için gerekli koşulların yanında, TCK'nın 302-316 maddeleri arasında yer alan suçları “amac suç” olarak işlemek üzere kurulmuş ve amaca matuf bir eylem gerçekleştirmeye yeterli derecede silahlı olması gerekir.” YCGK, T: 26.09.2017, E: 2017/16-956, K: 2017/370., Y. 16. CD., T: 21.04.2016, E: 2015/4672, K: 2016/2330., Y. 16. CD., T: 18.07.2017, E: 2016/7162, K: 2017/4786.

¹³⁶⁵ Ekstremizm kavramı için tekrar bkz. s. 170, vd. Ekstremizm kavramının diğer görünümü ise amaçta aşırıcılık olup, bu kavram manevi unsuru (amac unsuru) ilgilendirmektedir. Bkz. s. 326. Terörizmin bu iki cephesinin, doktrinde tedhişçiliğin saik-amaç-maksat unsuru ve araç unsuru olarak ikiye ayrıldığı da görülmektedir. M. Şükrü Alpaslan, **Kriminoloji ve Hukuk Açısından Tedhişçilik**, İstanbul: Teknik Yayınlar, 1983, s. 3-9.

alan suçlardır¹³⁶⁶. Bu nitelikte olmayan fakat TCK. md. 314/1 kapsamında kalan suçları işlemek üzere kurulmuş bir örgüt varsa, bu örgüt terör tanımındaki amaçlara yönelik kurulmuş olsa dahi TMK. md. 7/1 değil, TCK. md. 314'ün uygulanması gerekir¹³⁶⁷. Görüldüğü üzere şayet azınlık görüşün savunduğu elverişliliğin amaçlar üzerinden aranması görüşü bir an için kabul edilseydi, terör örgütü bakımından yalnızca terör tanımındaki amaçlara bakılacak, ancak cebir-şiddet eylemi niteliğindeki suçları gerçekleştirme elverişliliği göz ardı edilecekti. Bu halde TMK. md. 7/1 ile TCK. md. 314 arasında bir ayırım yapılamayacaktı. Terör tanımında yer alan amaçlar ileride anlatılırken görülecektir ki, son derece geniş olan bu amaçların herhangi bir suçla bağı kurulmadan açıklanması, terörün boyutlarını uçsuz bucaksız bir alana götürecektir. Terör suçlarının bu mantıkla açıklanması mümkün değildir.

cc. Üye Sayısı

765 sayılı ETCK döneminde örgütün varlığı için iki veya daha fazla kimsenin bir araya gelmesi aranırken (md. 313, f. 6), 5237 sayılı TCK'nın 220/1 maddesinin son cümlesinde, “*örgütün varlığı için üye sayısının en az üç kişi olması*” gerektiği ifade edilmiştir. Maddenin lafzı her ne kadar açıkça en az üç üyeye işaret etse de, doktrin ve uygulamadaki çoğunluk görüş, örgüt kurucusunu ve yöneticisini de üye sayısına dâhil etmek suretiyle örgütün varlığı için toplamda en az üç kişinin varlığını aramaktadır¹³⁶⁸. Buna karşın başka bir görüşe göre ise örgütün varlığı için belli bir sayı vermemek, her somut olayda suçla korunan hukuki değeri tehlikeye sokabilecek elverişlilikte kişinin bir araya gelmesine bakmak daha doğru olacaktır¹³⁶⁹.

¹³⁶⁶ Cebir ve şiddet niteliğindeki terör suçlarına ilişkin tablo için bkz. s. 403.

¹³⁶⁷ Yargıtay'ın kanuni bir dayanağı olmaksızın silahlı terör örgütlerine TCK. md. 314'ü silahsız terör örgütlerine ise TMK. md. 7/1'i uygulaması yerine, bu maddeler arasındaki ayırımın cebir-şiddet niteliğindeki suçlar bakımından yapılmasının daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. Yargıtay'ın bu uygulamasına yeri geldikçe değinilecektir. Bkz. s. 301, 305, 352, 391, 405.

¹³⁶⁸ Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 973., Kavlak, s. 380., Sarıtaş, s. 297., Tozman, s. 258. Diğer görüşler için bkz. Şen, Eryıldız, s. 75, vd. Nitekim Yargıtay 16. CD'ne göre de, “*Örgüt suçları...çok failli suçlardan olup kurucu ve yöneticiler dahil en az üç kişinin iradelerinin bu yönde birleşmiş olmaları ve bu birleşmenin iştirak iradesini aşar nitelikte olması gereklidir.*” Y. 16. CD., T: 21.04.2016, E: 2015/4672, K: 2016/2330.

¹³⁶⁹ Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 407.

Kanaatimizce örgütün kurucusunu ve yöneticisini, örgüt hiyerarşisinde farklı bir rolü ve sıfatı olan üye kategorisine dâhil etmek mümkün değildir¹³⁷⁰. Madde metninde üye sayısı ibaresine kurma ve yönetme eylemlerinden hemen sonra yer verildiği gibi, söz konusu üyenin sorumluluğu, kurucu ve yöneticinin sorumluluğundan ayrı bir şekilde maddenin ikinci fıkrasında düzenlenmiştir. Ayrıca önemle belirtmek gerekir ki, madde gerekçesinde yer alan “örgütün varlığı için asgari üye sayısı belirlenmemiştir” ifadesi kanun tasarısının ilk halinde herhangi bir üye sayısına yer verilmemiş olması nedeniyle gerekçeye işlenmiştir. Ancak kanunun hazırlık çalışmaları sırasında ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan sorumluluklarının hatırlatılması üzerine bu yanıştan apar topar dönülmüş, ancak gerekçedeki ibarenin kaldırılması unutulmuştur¹³⁷¹. Şu halde kanunun lafzında yer alan açık ifade karşısında gerekçedeki ifadenin ciddiye alınmaması, belirlilik ve kanunilik ilkesinin bir gereğidir. Aksi halin kabulü ancak; mehz Alman Ceza Kanunu 129/2. maddesinde olduğu gibi üye sayısı yerine genel olarak örgütün “iki kişiden fazla” olmasını arayan bir ibareye¹³⁷² ya da TCK’daki tanımlara da uygun düşecek “örgüt mensubu” ibaresine yer verilmiş olması halinde mümkün olurdu. Nitekim ülkemizin de tarafı olduğu 13.12.2000 tarihli Sınırşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin 2/a maddesinde de üye sayısının değil, genel olarak örgütlü suç grubunun “üç veya daha fazla kişiden” oluşması aranmaktadır. Şu halde ülkemiz bakımından suç örgütünü oluşturacak asgari kişi sayısı, sözleşmede öngörülen asgari kişi sayısının fail lehine üstüne çıkmıştır.

¹³⁷⁰ Bir görüşe göre örgütün kurulmasıyla birlikte kurucu, aynı zamanda üye sıfatını kazanır. Evik, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, s. 252., Kavlak, s. 387. Bu görüş doğrultusunda örgüt yöneticisi ile kurucusunun aynı kişi olduğu hallerde seçimlik hareketlerden yalnızca birinin yapılması yeterli olduğundan bir ceza verilmesiyle, örgüt yöneticisinin aynı zamanda örgüt üyesi olması halinde ise sadece örgüt yöneticiliğinden dolayı ceza verilmesiyle yetinileceği ifade edilmiştir. Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 880, 881. Katıldığımız diğer bir görüşe göre böyle bir zorunluluk yoktur. Zira örgütün kurucusu ve üyesinin farklı rolleri bulunmaktadır. Ayrıca bkz. Şen, Eryıldız, s. 100.

¹³⁷¹ Meclis Adalet Komisyonu’ndaki ilgili tartışma için bkz. Sarıtaş, s. 293, dn. 375.

¹³⁷² ACK. md. 129/2: “*Eine Vereinigung ist ein auf längere Dauer angelegter, von einer Festlegung von Rollen der Mitglieder, der Kontinuität der Mitgliedschaft und der Ausprägung der Struktur unabhängiger organisierter Zusammenschluss von mehr als zwei Personen zur Verfolgung eines übergeordneten gemeinsamen Interesses.*”

Bizce çoğunluk görüşü, örgüt üyesi kavramı ile örgüt mensubu kavramını birbirine karıştırmakta, örgüt üyesini örgüt mensubu olarak anlamaktadır¹³⁷³. Oysa örgüt üyesi kavramından daha geniş bir kavram olan örgüt mensubu kavramı, “*bir suç örgütünü kuran, yöneten, örgüte katılan veya örgüt adına diğerleriyle birlikte veya tek başına suç işleyen kişi*”leri kapsar (TCK. md. 6/1-j). Tanımda geçen *katılma* ibaresi ile üye olma eylemi kastedildiğinden, bu tanım kurucu, yönetici, üye ve örgüt adına suç işleyen kişileri kapsamaktadır¹³⁷⁴. Şu halde çoğunluk görüşün, örgüt mensubu olan kurucuları ve yöneticileri de üye sayısı olan üç kişiye dâhil eden değerlendirmelerine katılmak mümkün değildir¹³⁷⁵. Zira kurucu ve/veya yöneticinin otomatik bir şekilde üye sayısına dâhil edilmesi, bu sayının yalnızca bu kişilerle doldurulabileceği anlamına da gelecektir¹³⁷⁶. Oysa sırf kurucudan ve/veya yöneticiden oluşan, buna karşın hiçbir üyesi olmayan bir örgütün ast-üst ilişkisi içinde dikey bir hiyerarşik yapılanma oluşturduğunu söylemek mümkün değildir¹³⁷⁷. Bu nedenle ast-üst ve emir-komuta ilişkisini hayata geçirecek yöneticilerin ve üyelerin varlığı zorunludur. Keza örgüt suçunun çok faili suçlardan yakınsama suçu olma niteliği de, kurucu, yönetici ve üye birlikteliğini gerektirmektedir¹³⁷⁸. Şu halde, kanaatimizce, örgütün varlığı için üye sayısının en az üç kişi olması şartından, üyeden yoksun ya da en fazla iki üyeyle kurulan bir örgütün, niceliği itibariyle, suçla korunan hukuki değeri ihlal edecek tehlikeyi yaratmadığı, diğer bir deyişle elverişsiz bir örgüt olduğu fakat suç örgütü olmadığı sonucu çıkar¹³⁷⁹. Dolayısıyla diğer

¹³⁷³ Örneğin doktrinde Sarıtaş, kanunun “kurucu ve yöneticileri” ayrı, “üyeyi” ayrı kavramlar olarak ele aldığını kabul etmesine rağmen, kanun koyucunun “aslında” üye tabiri ile örgüt mensubunu kastettiğini söyleyerek, TCK. md. 6/1-j’ye aykırı düşen bir yorumu benimsemiştir. Sarıtaş, s. 297, dn. 392. Örgüt mensubu ile örgüt üyesi kavramlarını aynı anlamda kullanan diğer yazarlardan Baltacı, s. 182.

¹³⁷⁴ Nitekim TCK. md. 220/2’nin gerekçesinde, “*örgüte üye olmak, fiili bir katılmadır*” denmiştir. Doktrinde de örgüte üye olmayı, “örgüte katılma, bağlanma, hiyerarşiye dâhil olma” şeklinde ifade edenler vardır. Akkaya, s. 217.

¹³⁷⁵ Aynı yönde bkz. Şen, Eryıldız, s. 78, 94, 109.

¹³⁷⁶ Savunulan bu görüş için bkz. Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 974., Dursun, **Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu**, s. 194-195.

¹³⁷⁷ Aynı yönde Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 420. Doktrinde Tezcan, Erdem, Önok da bu gerekçeyi kullanmakla birlikte, görüş olarak üye sayısına yönetici ve/veya kurucuları dâhil etmektedirler. Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 973. Sarıtaş ise üç kişiyle kurulan örgütü suç örgütü olarak kabul etmektedir. Sarıtaş, s. 294.

¹³⁷⁸ Krş. Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Centel Armağanı**), s. 673., Evik, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, s. 199., İçel, **Ceza Genel**, (2016), s. 530., Turinay, s. 219., Özgenç, **Suç Örgütleri**, (2018), s. 18.

¹³⁷⁹ Bu halde cezalandırılabilirliğin altında yatan grup iradesi gerekçesinin ve grup içi dinamiklerin yaratacağı tehlikenin yeterli olmayacağı yönünde bkz. Schäfer, in: **MK-Strafgesetzbuch**, Band 3, s.

koşulları yerine getiren fakat en az üç üyeye sahip olmayan bir örgütü kuran veya yöneten kişinin eylemi de, TCK. md. 220/1 bakımından hazırlık hareketi teşkil eder¹³⁸⁰. Son olarak üye sayısı içerisine, örgüt adına suç işleyen, kişileri örgüte üye olmaya azmettiren, teşvik eden ya da yardım eden diğer iştirakçilerin de dâhil edilemeyeceğini belirtmek gerekir¹³⁸¹. Zira yardım edenin ve örgüt adına suç işleyen kişilerin örgüt hiyerarşisine dâhil olmadığı TCK'nın 6/1-j ve 220/7 maddelerinde açıkça belirtilmiştir.

dd. Hiyerarşi

Suç örgütlerinde hiyerarşik yapılanma, kişiler arasındaki birlikteliğin eşitler arası bir ilişkiden ziyade astlık-üstlük ve emir-komuta ilişkisine dayalı olması anlamına gelmektedir. Bu unsur TCK'nın 220/7 maddesinin mefhum-u muhalifinden ve TCK. md. 220'nin gerekçesinden ortaya çıkmaktadır. Belirsiz sayıda suç işlemek amacıyla bir araya gelen kişilerin bir örgüt kurabilmesi için soyut bir birleşme yeterli olmayıp, hiyerarşiyi oluşturan *örgüt mensupları* arasında yakın bir birlikteliğin olması, örgüte girdikten sonra çıkılamaması, gevşek de olsa hiyerarşik bir yapının varlığı ve devamlılığı aranır¹³⁸². Bu yakın birlikteliğin oluşturduğu kararlılık ve adanmışlık ile örgütün dikey yapılanması, iştirak halinde veya toplu halde işlenen suçlardan ayrılır. Zira suç örgütüne girdikten sonra örgütten ayrılmak, toplu suçlarda ya da iştirak halinde oluşan geçici birlikteliğin sona ermesi kadar kolay değildir. Bu *dikey yapılanma* sayesinde örgüt içi düzen ve disiplinin oluşturulması, kontrolü ve

620. Nitekim TCK'nın 220. maddesinin gerekçesinde verilen örnekte, sadece üç kişinin bir araya gelmesiyle oluşacak bir örgütün, devletin ülke bütünlüğünü bozmaya yönelik suçları işleme açısından somut bir tehlike taşımayabileceği ifade edilmiştir. Özer, Doğan, s. 165., Bodur, Özkul, s. 35. Bu minvalde hiyerarşik bir yapı içinde beş kişiden oluşan bir yapılanmanın darbe yapmak amacıyla bir araya gelmesinin elverişli olmayacağı ileri sürülmüştür. Bodur, Özkul, s. 29-30.

¹³⁸⁰ Bu suça teşebbüsün mümkün olmadığı yönünde bkz. Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 982., Şen, Eryıldız, s. 317., Yenidünya, İçer, s. 86., Sarıtaş, s. 409., Kavlak, s. 425-426., Bodur, Özkul, s. 140. Aksi görüş için bkz. Evik, "Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu", (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 435., Daragenli, **Tehlike Suçları**, s. 73-74., Evik, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, s. 298., Evik, "Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu", (in: *Centel Armağanı*), s. 687., Evik, "Cürüm İşlemek İçin Örgütlenme", s. 391.

¹³⁸¹ Aynı yönde Sarıtaş, s. 298.

¹³⁸² Özer, Doğan, s. 6., Bodur, Özkul, s. 43., Şen, Eryıldız, s. 67, 69. Kanunun lafzına, gerekçesine ve yerleşmiş Yargıtay uygulamasına karşın suçun varlığı için örgütlenme şeklinin önemli olmadığı ve failer arasında bir hiyerarşinin de zorunlu olmadığı yönünde bkz. Soyaslan, **Ceza Hukuku Özel Hükümler**, (2010), s. 529.

devamlılığı sağlanmış olur¹³⁸³. Ayrıca dikey hiyerarşik yapılanma, örgüt iradesinin oluşmasına ve gerçekleştirilmesine hizmet ederek kararların alınmasında ve icra edilmesinde istikrarı sağlar.

Bir görüşe göre hiyerarşik ilişki, örgüt faaliyetlerinin planlanmasını, işbölümü yapılmasını, görev dağılımını, emir ve talimat verme yetkisini ve verilen emir ve talimatların uygulanmasını gerektirmektedir¹³⁸⁴. Bu görüşteki yazarlara göre “planlı ortaklık ve işbölümü”, örgüt hiyerarşisinin kurucu bir unsurudur. Uygulamada Yargıtay’ın çeşitli dairelerinin yerleşmiş kararlarında da bu unsurun arandığı görülmektedir¹³⁸⁵. Buna karşın diğer bir görüşe göre hiyerarşiyi oluşturan örgüt mensupları arasında görev dağılımı yapılması, özellikle yönetici ve üyeyi birbirinden ayırmak için kullanılan ispata yönelik bir kriter olup, suçun varlığı yönünden zorunlu bir unsur değildir¹³⁸⁶. Bizce bu noktada madde gerekçesinde yer alan “örgütün varlığı için suç işlemek amacı etrafındaki fiili birleşme yeterlidir” ibaresi tek başına esas alındığında örgüt mensupları arasında görev dağılımı yapılmasının gerekli olmadığı sonucuna varılmaktadır. Ancak çok failli bir suç olan suç işlemek amacıyla örgütlenme suçunda hiyerarşik yapılanmayı oluşturan örgüt mensupları; kurucu, yönetici ve üyeden oluştuğundan (TCK. md. 6/1-j, 220/1, 220/2), kurucu, yönetici ve üye sıfatları arasında bir ayırım yapılabilmesi ve böylelikle bireysel iradede bağımsız bir örgüt iradesinden söz edilebilmesi için bu kişilerin örgüt içindeki rollerinin somut olayda somut bir şekilde ortaya konulması gereklidir. Aksi halde örgütün soyut bir birleşmeden ibaret olduğu sonucu doğar ki, bu durum gerekçe de açıkça reddedilmiştir.

¹³⁸³ Şen, Eryıldız, s. 68-69.

¹³⁸⁴ Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 972., Sarıtaş, s. 23., Tozman, s. 210., Kavlak, s. 376. Alman ceza hukukundaki benzer görüşler için bkz. Schäfer, in: **MK-Strafgesetzbuch**, Band 3, s. 620., Ostendorf, in: **Nomos Kommentar Strafgesetzbuch**, Band 2, s. 762.

¹³⁸⁵ “Örgüte üye olmak ve örgüt kurma, yönetme suçlarının oluşabilmesi için, faillerin arasında önceden anlaşılıp iş bölümü ve hiyerarşik bir yapı içerisinde süreklilik gösterecek planlı bir ortaklık ve paylaşım anlayışıyla belirlenmemiş sayıdaki suçları işlemek amacı ile birleşmeleri gerekir.” Y. 8. CD., T: 25.02.2019, E: 2017/20222, K: 2019/2585 K. “Oluşa ve tüm dosya içeriğine göre, sanığın temyize gelmeyen diğer sanıklar ile birlikte işbirliği ve eylemli paylaşım anlayışı ve disiplinli biçimde hareket ederek süreklilik gösterir şekilde suç işlemek amacıyla örgüt kurduğuna dair kesin ve inandırıcı kanıt bulunmadığı, ..., bu nedenle atılı suçun oluşmadığı...” Y. 8. CD., T: 10.05.2010, E: 2008/3322, K: 2010/7143. Aynı yönde diğer kararlar için bkz. Y. 5. CD., T: 17.05.2018, E: 2015/2696, K: 2018/3677., Y. 5. CD., T: 05.04.2018, E: 2016/9917, K: 2018/2613., Y. 20. CD., T: 10.02.2016, E: 2015/14753, K: 2016, 609.

¹³⁸⁶ Soyaslan, **Ceza Özel**, (2010), s. 533., Şen, Eryıldız, s. 70., Yenidünya, İçer, s. 26.

Öte yandan bazı yazarlar “planlı ortaklık ve işbölümü” ile ifade edilen örgüt mensupları arasındaki görev dağılımı için “yatay yapılanma” kavramını kullanmaktadırlar¹³⁸⁷. Bu noktada ortaya çıkan kavramsal karışıklığı açıklığa kavuşturmak gerekir. Bizce “planlı ortaklık ve görev dağılımı” kriterine “yatay yapılanma” adı verilmesi isabetli değildir. Ayrıntılarına ilk bölümde yer verdiğimiz yatay yapılanma kavramı esas itibarıyla örgütlü suçlar literatüründe lidersiz direniş (*leaderless resistance*) adı verilen ve üst bir otoritenin bulunmadığı, emir-komuta zincirinden yoksun olan, bu nedenle de dikey bir hiyerarşi oluşturmayan yatay yapılanmalar için kullanılmaktadır¹³⁸⁸. Görüldüğü üzere bu anlamıyla yatay yapılanma kavramı, temsil ettiği içeriği açık bir şekilde yansıtabilmektedir. Ancak bu kavramın Yargıtay uygulamasında da “planlı ortaklık ve görev dağılımı” anlamında kullanıldığı görülmektedir¹³⁸⁹. Bu noktada yatay yapılanma kavramı ile hücre yapılanması arasındaki ilişkiye değinmek, söz konusu kavram karmaşasını gidermeye yardımcı olacaktır.

Hücre yapılanmaları, deşifre olmamak ve kolluk birimlerinin takibine takılmamak için az sayıda kişinin oluşturduğu, başka kişiler ya da hücrelerle iletişimin kurulmadığı yapılanmalardır. Hücre yapılanmasının varlığı tek başına dikey hiyerarşiye işaret etmez. Bu hücrelerin doğrudan bir örgüt yöneticisine bağlı olması ya da kendi içinde dikey bir hiyerarşik yapılanma oluşturması gerekir. Zira iştirake dahi bir görev dağılımı söz konusudur. Bu noktada *planlı ortaklık ve görev dağılımının* hiyerarşiyi oluşturan örgüt mensuplarının dikey hiyerarşi içinde sahip oldukları roller olarak anlaşılması gerekir¹³⁹⁰. Hücreler emir ve talimatları doğrudan yöneticiden alıyorsa ve bu emirler bağlayıcı nitelikte olup kendi iradelerinin üzerindeyse, artık hücreyi oluşturan kişilerin dikey bir hiyerarşik yapılanmaya dâhil oldukları söylenebilecektir.

¹³⁸⁷ Şen, Eryıldız, s. 70., Yenidünya, İçer, s. 26.

¹³⁸⁸ Leader, Probst, s. 39., Cale, s. 19, 21. Ayrıntılı açıklamalarımız için bkz. s. 67.

¹³⁸⁹ Yargıtay CGK’nın 2017 yılında verdiği FETÖ kararında: “Örgütün deşifre olmaması ve Devletin örgüt yapısını çözmekte zorlanması için örgüt hücre tipinde yatay yapılanmaya özen göstermiştir. Hücreler genellikle en fazla beş kişiden oluşan ve bir abla veya abiye bağlı birimlerdir. Hücredeki kişi sayısı bazı kurumlarda üç, TSK gibi bazı kurumlarda ise birebirdir. Her hücreden sorumlu bir imam vardır....Örgüt, kamu kurumlarında sayısı beş kişiyi geçmeyen bir örgüt abisine bağlı hücreler şeklinde yapılanmıştır. Hücreler birbirinden haberdar değildir. Bu şekilde bir hücre açığa çıksa bile diğer hücrelerin faaliyetlerine devam ederek deşifre olmaları engellenmektedir.” YCGK, T: 26.09.2017, E: 2017/16-956, K: 2017/370.

¹³⁹⁰ Aynı yönde krş. Schäfer, in: **MK-Strafgesetzbuch**, Band 3, s. 620.

Diğer bir ihtimalde ise hücreler, örgüt liderinin veya yöneticisinin emir ve talimatları ve denetimi ile bağlı olmalarına ve bu kişilerle iletişim kurmalarına rağmen yarı bağımsız nitelikte hareket ediyorlarsa, yani eylemde bulunmak, zaman, hedef ve araç seçimi bakımından kendi takdirlerine göre hareket ediyorlarsa, o halde *yarı-hiyerarşik* bir yapılanmadan söz edilecektir¹³⁹¹. Dikkat etmek gerekir ki bu ihtimalde gevşek dahi olsa dikey bir hiyerarşik yapılanma oluşturulmuş, hiyerarşiyi oluşturan örgüt mensupları arasında ast-üst ilişkisine yönelik görev dağılımı yapılmıştır. Yine bu durumda da üyelerin, yöneticinin emir ve talimatları ile bağlı olduklarını, takdir marjlarının bağlayıcı emirlerle sınırlı olduğunu söylemek gerekir. Bu tür yarı-hiyerarşik yapılanmalar hakkında da TCK. md. 220'yi madde gerekçesinden hareketle uygulamak mümkündür¹³⁹². Nitekim *gevşek* de olsa dikey hiyerarşik ilişki, örgüt suçlarını iştirak halinde işlenen suçlardan ayıran bir kriterdir¹³⁹³.

Kanaatimizce doktrinde hiyerarşik bağın bulunduğu hallerde örgüt içindeki hiyerarşik yapının üst kademelerde katı, alt kademelere indikçe zayıflaması olarak kastedilen *gevşek* hiyerarşik bağ ile *yarı-hiyerarşik* yapılanmalar kastedilmektedir¹³⁹⁴. Bu halde -özellikle soruşturmalarda ilk etapta ulaşılan- alt kademenin hiyerarşik bağa dâhil olmadığı söylenemeyecektir¹³⁹⁵. Gevşek hiyerarşi çete tipi yapılanmaların da bir özelliği olmakla birlikte, bu tür yapılanmalar diğer unsurlarla birlikte değerlendirildiğinde Türk hukukunda iştirak veya toplu suç ile suç örgütü arasında konumlandırılmaktadır¹³⁹⁶. Buna karşın herhangi bir liderin ya da

¹³⁹¹ Joosse, “Leaderless Resistance and Ideological Inclusion”, s. 355., Wildfang, s. 96., Brennan, s. 25, 26.

¹³⁹² Nitekim doktrinde de küçük çaplı suç örgütlerinin bizatihi gevşek bir yapıda olmasının mümkün olduğu ifade edilmiştir. Şen, Eryıldız, s. 70.

¹³⁹³ “Sanıkların örgüt oluşturmak için sayısal yeterlikte olduğu anlaşılmakta ise de, aralarında hiyerarşik ilişki ve suç işleme iradelerinde devamlılık saptanmadığı anlaşılmaktadır. **Soyut olarak** sanık sayısının üç kişi veya daha fazla olması örgütün varlığının kabulü için yeterli olmayıp bu durumda iştirak ilişkisinden söz edilebilir.” Y. 10. CD., T: 16.03.2006, E: 2006/565, K: 2006/3869. “Somut olaya bakıldığında; sanıkların örgüt oluşturmak için sayısal yeterlikte olduğu anlaşılmakta ise de, aralarında hiyerarşik ilişki ve suç işleme iradelerinde devamlılık saptanmadığı anlaşılmaktadır. **Soyut olarak** sanık sayısının üç kişi veya daha fazla olması örgütün varlığının kabulü için yeterli olmayıp bu durumda iştirak ilişkisinden söz edilebilir.” Y. 10. CD., T: 22.06.2006, EK: 5542/8498. Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 972, dn. 229.

¹³⁹⁴ Kavlak, s. 375.

¹³⁹⁵ Kavlak, s. 375.

¹³⁹⁶ Şen, Eryıldız, s. 312.

yöneticinin olmadığı, belli bir otoriteden tamamen bağımsız hareket eden ve diğer hücreler ile emir komuta ilişkisi ve iletişimin de bulunmadığı yatay yapılanmaların gevşek bir nitelikte olduğu söylenebilirse de, bu tür yapılanmalarda dikey bir hiyerarşi söz konusu olmadığından ceza hukuku anlamında bir suç örgütünün varlığından (TCK. md. 220) söz edilemeyecektir¹³⁹⁷. Bu tür yatay yapılanmalara yönelik “örgüt” yerine “hareket” (*movement, Bewegung*) ya da grup, üye yerine taraftar (*Anhänger*) kavramının kullanılmasının nedeni de budur¹³⁹⁸. Keza Alman ceza hukukunda da hiyerarşik bir organize yapının aranmadığı çete tipi oluşumlar (*Bande*), suç örgütü suçunun dışında değerlendirilmektedir¹³⁹⁹. Şu halde ancak toplu işlenen suçlardan¹⁴⁰⁰ bahsetmek ve şartları varsa iştirak hükümlerine başvurmak gerekir.

Buna karşın doktrinde bazı yazarların “yatay yapılanmanın örgüt bakımından tek başına yeterli olmadığı” çıkarımı¹⁴⁰¹ ise bizim “yatay yapılanma” ile kastettiğimiz çıkarımımızla yalnızca şeklen örtüşmektedir. Yazarlar her ne kadar “yatay yapılanma” kavramı ile esasen “planlı ortaklık ve görev dağılımı”nı

¹³⁹⁷ Bkz. s. 67. Bu noktada “yatay ilişkiler” kavramını kullanan *Yenidünya/İçer*’e göre de yatay ilişkiler bir örgütün varlığını sonuçlamaz. *Yenidünya, İçer*, s. 26. Keza kişiler arasındaki akrabalık ilişkileri, iş yerindeki olağan çalışma pozisyonlarından, idari hiyerarşiden, toplumsal hayatın olağan işleyişinden, sosyal, kültürel, kişisel birtakımlardan kaynaklanan ilişkiler de örgüt suçu bakımından hiyerarşik yapılanma olarak değerlendirilemez. Şen, Eryıldız, s. 73., *Yenidünya, İçer*, s. 26., Tozman, s. 215.

¹³⁹⁸ Nitekim Alman Federal Yargıtay’ı da Frankfurt havaalanının genişletilmesi projesine karşı gerçekleştirilen protesto eylemleri sırasında silahla iki polisin ölümüne neden olan fail hakkında Nükleer Enerji Karşıtı Hareket (*Anti-Atomkraftbewegung*) taraftarı ifadesini kullanmış, herhangi bir örgüt suçundan dolayı işlem yapmamıştır. Bu olayda fail, iki polisin ölümüne neden olma, iki polisi öldürmeye teşebbüs ve ateşli silahlar kanununa muhalefet suçlarından toplamda 15 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. BGH, NStZ, 93, 341.

Başka bir kararında ise Alman Federal Yargıtay’ı, Mercedes tesislerinde park halinde bulunan üç askeri aracın aşırı sol (*linksextremistisch*) militan gruplar tarafından kundaklanması olayında, her ne kadar söz konusu grupların hiyerarşik yapısının iddia makamı tarafından ortaya konulmadığını kabul etse de, ilgili grubun yayınları üzerinden bu grubun belli bir ideolojik talimata ve bunlardan türeyen stratejilere yönelik eylemler gerçekleştirmesini örgütsel bir irade şeklinde yorumlamış ve basit suç örgütünün varlığını kabul etmiştir. BGH, Beschl. v. 28.11.2007 – StB 43/07, Para. 9. NJW 2008, 86. İspat hukuku yönüyle problemli olduğunu düşündüğümüz bu kararın, ACK. md. 129’un TCK. md. 220’den farklılık arz eden tipikliği nedeniyle maddi hukuk bakımından da doğrudan örnek alınabilmesi mümkün değildir.

¹³⁹⁹ Schäfer, in: **MK-Strafgesetzbuch**, Band 3, s. 625.

¹⁴⁰⁰ Toplu suç kavramı maddi ceza hukukuna yönelik bir kavram olmayıp, yalnızca ceza muhakemesi alanında tanımlanmıştır. Buna göre 5271 sayılı CMK’nın uygulanmasında toplu suç deyiminden “aralarında iştirak iradesi bulunmasa da üç veya daha fazla kişi tarafından işlenen suç” anlaşılır (CMK. md. 2/1-k). Toplu suç CMK’da gözetilme ve tutukluluk süreleri bakımından rol oynar (CMK. md. 91/3, 91/4, 102/4).

¹⁴⁰¹ Şen, Eryıldız, s. 71., *Yenidünya, İçer*, s. 26.

kastetseler de, bu husus yalnızca hiyerarşiyi oluşturan örgüt mensuplarını birbirinden ayırmak, özellikle yöneticiyi ve üyeyi belirlemek açısından bir kriter olarak kullanılabilir. Ancak bu kriterin yalnızca örgütlenme suçlarına münhasır olmadığına dikkat edilmelidir. Zira bu kritere iştirak halinde işlenen suçlarda şeriklerin rollerini tespit ederken de başvurmak mümkündür. Bu nedenledir ki yazarlar “planlı ortaklık ve görev dağılımı”nın örgüt hiyerarşisi bakımından yeterli olmadığı çıkarımında bulunmaktadır; fakat bu hususu yanlış bir kavram seçimiyle (yatay yapılanma) ifade etmektedirler.

ee. Devamlılık

Suç örgütünün varlığından söz edebilmek için, örgüt mensuplarının suç işleme amacı etrafında devamlı surette bir araya gelmesi gerekir¹⁴⁰². Söz konusu devamlılık unsuru ile kastedilen husus, örgüt mensuplarının bir araya gelmelerinden itibaren belli bir sürenin geçmesi değil, amaçlanan suçları devamlı surette işleme düşüncesiyle bir araya gelmeleridir¹⁴⁰³. Devamlılık şartı aynı zamanda örgüt hiyerarşisine dâhil olmayan fakat örgütün faaliyeti çerçevesinde suç işleyen faillerin örgüt üyesi olarak kabulünde de dikkate alınacaktır¹⁴⁰⁴.

Örgüt niteliği itibariyle devamlılık arz eden bir yapılanma olup, bu unsur örgütlü suçluluk ile suça iştiraki birbirinden ayırmaktadır. Suç örgütünün devamlılığı ile kastedilen husus, hiyerarşiyi oluşturan örgüt mensuplarının belirsiz sayıda suç işleme amacıyla bir araya gelme iradesi ortaya koymalarıdır¹⁴⁰⁵. Bu husus kanun metninde yer alan “kanunun suç saydığı fiilleri” ile “amaç suçları işlemeye elverişli olması” ifadelerinin çoğul eki kullanılarak kaleme alınmasına dayanır¹⁴⁰⁶.

¹⁴⁰² Şen, Eryıldız, s. 36., Özgenç, **Suç Örgütleri**, s. 16.

¹⁴⁰³ Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 415. Ayrıca bkz. Y. 16. CD. T: 30.11.2016, E: 2015/8214, K: 2016/6282., Y. 16. CD. T: 01.03.2017, E: 2015/4893, K: 2017/3812., Y. 18. CD. T: 01.03.2017, E: 2016/14925, K: 2017/2282 ve Y. 18. CD. T: 15.02.2017, E: 2015/31219, K: 2017/1740. Şen, Eryıldız, s. 36, dn. 12, 13., s. 43, dn. 23.

¹⁴⁰⁴ Nitekim örgütle belli bir süre eylem birlikteliği olmayan kişiler üye olarak kabul edilmemektedir. Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 423. Bir Yargıtay kararına göre de, “yalnızca belli bir takım suçları işlemek amacıyla mevcut bir örgütle ortak hareket eden kişi, örgüt üyesi haline gelmez.” Y. 10. CD., T: 19.10.2009, 11535/18078. Bodur, Özkul, s. 47.

¹⁴⁰⁵ Aynı yönde Sarıtaş, s. 249.

¹⁴⁰⁶ Alman Ceza Kanunu bakımından da aynı yönde Schäfer, in: **MK-Strafgesetzbuch**, Band 3, s. 632.

Devamlılığın söz konusu olmadığı, faillerin belli bir suçu (ya da sayısı belirli birden fazla suçu) işlemek ve sonrasında dağılmak üzere bir araya gelip, görev dağılımı yaparak hiyerarşi oluşturdıkları hallerde de suç örgütünden değil iştirakten söz edilecektir¹⁴⁰⁷.

Elverişliliği somut suç tipleri üzerinden aramanın örgütün “belirsiz sayıda ve türde” suç işleme amacıyla çeliştiği ileri sürülmüşse de¹⁴⁰⁸, bir defa “belirsiz sayı ve tür” ifadesinin ne kanunda ne de gerekçede zikredilmediğini ilk olarak söylemek gerekir. Bu noktada ancak gerekçede geçen “*kişilerin belli bir suçu işlemek için bir araya gelmesi hâlinde, örgüt değil, iştirak ilişkisi mevcuttur*” ifadesinin mefhum-u muhalifinden hareket edilebilir ki, burada amaç suçun belirsiz olması ile amaç suçların sayı yönüyle belirsizliği ifade edilmektedir. Dolayısıyla örgütün amacını “sayısı belirsiz suç işleme amacı” şeklinde ifade etmek daha isabetli olacaktır¹⁴⁰⁹. Yoksa her örgütün belli (bazı) suçları işlemeye yönelik bir kuruluş amacı (suç programı¹⁴¹⁰) bulunmaktadır¹⁴¹¹. Suç örgütleri soyut ve belirsiz bir suçu ya da suçları işlemek amacıyla kurulmaz¹⁴¹². Dolayısıyla hangi suçu işleyeceğine karar vermemiş bir örgütün “suç” örgütü olduğundan ve kamu barışı üzerinde tehlike yarattığından da söz edilemez. Aksi kabul suç örgütü suçunu Alman ceza hukukunda olduğu gibi soyut tehlike suçu haline getirir¹⁴¹³. Ayrıca amaç suçun türünün belirsiz olması da yine sayı ile ilgili olup, suç örgütünün tek bir suç türüne özgülendiğinin şart olmadığını ifade eder. Keza hiyerarşik yapıda olsa dahi zamansal çerçevesi çizilmiş tek bir suçun işlenmesi için bir araya gelme söz konusuysa o halde örgütün

¹⁴⁰⁷ Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 407., Daragenli, “Tehlike Suçları”, s. 186-187., Sarıtaş, s. 246, 276-277. Yargıtay CGK’ya göre de, “*Örgüt niteliği itibarıyla devamlılığı gerektirdiğinden, kişilerin belli bir suçu işlemek veya bir suç işlemek amacı için bir araya gelmesi halinde, örgütten değil iştirak iradesinden söz edilebilecektir.*” YCGK, T: 01.11.2018, E: 2016/1177, K: 2018/495. Gerekçeye göre de; “*Örgüt, niteliği itibarıyla, devamlılık arzeder. Bu itibarla, kişilerin belli bir suçu işlemek için bir araya gelmesi hâlinde, örgüt değil, iştirak ilişkisi mevcuttur.*”

¹⁴⁰⁸ Kavlak, s. 384., Bodur, Özkul, s. 29.

¹⁴⁰⁹ Yenidünya, İçer, s. 13, 32., Sarıtaş, s. 252, 256., Vesile Sonay Evik, **Suçta İştirakte Yardım Edenin Sorumluluğu**, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2011, s. 336.

¹⁴¹⁰ Yargıtay’a göre de “suç işlemek amacıyla kurulmuş bir örgütün varlığından bahsedebilmek için, örgütün hangi suç ve/veya suçları işlemek amacıyla kurulduğu da tespit edilmelidir. Çünkü örgütün amacı bir suç programını gerçekleştirmektir. Yani belirsiz sayıda suç işlemektir.” Y. 6. CD. T: 16.06.2016, E: 2013/5246, K: 2016/5163. Şen, Eryıldız, s. 62.

¹⁴¹¹ Evik, **Suçta İştirakte Yardım Edenin Sorumluluğu**, s. 336.

¹⁴¹² Şen, Eryıldız, s. 62., Özgenç, **Suç Örgütleri**, (2018), s. 21.

¹⁴¹³ Bkz. Schäfer, in: **MK-Strafgesetzbuch**, s. 617.

devamlılığından söz edilemez¹⁴¹⁴. Şu halde amaç suçların icrasına henüz başlanmamış dahi olsa, örgütün yapısı, sahip bulunduğu üye sayısı ile araç ve gereç bakımından amaç suçları işlemeye elverişli olması (somut tehlikenin ispatı) bakımından belli bir amaç suçu belli bir ölçüde somutlaştırarak ortaya koyabilmek gerekir.

Madde gerekçesinde, doktrinde ve Yargıtay uygulamasında örgüt suçu ile iştirak hükümlerini ayırma noktasında ifade edilen¹⁴¹⁵, “suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu bakımından amaç suçun, konu veya mağdur yönlerinden somutlaşmasının zorunlu olmaması” ifadesini, salt “amaç suçların somutlaştırılmasına gerek olmadığı” şeklinde anlamak bizce doğru değildir. Zira burada kastedilen husus tek başına amaç suçun somutlaştırılması meselesine ilişkin değildir. Suçun konu veya mağdur yönlerinden somutlaştırılması yalnızca iştirak ilişkisi bakımından zorunlu kılınmıştır. Örgüt suçu bakımından ise bu iki kriterin somutlaştırılması gerekçede yasaklanmamış, fakat iştirakte olduğu gibi de zorunlu tutulmamıştır. Dolayısıyla örgütün elverişliliği bakımından amaç suçun gerek mağdur veya konu yönünden, gerekse suçta kullanılacak araçlar, suçun işleniş şekli, yeri ve zamanı bakımından somutlaştırılması bizce mümkündür¹⁴¹⁶. İştirakte faillerin işlenecek suçu çeşitli yönlerden somutlaştırmaları zorunlu olmakla birlikte, iştiraki örgüt suçundan ayıran asıl önemli husus, şeriklerin somutlaştırdıkları suçu işledikten sonra dağılma iradeleridir¹⁴¹⁷. Bu halde örgüt suçlarındaki devamlılık özelliğinin toplum barışına, devlet güvenliğine, anayasal düzene yönelik yarattığı bir tehlike de söz konusu değildir¹⁴¹⁸. Buna karşın örgüt suçu bakımından örgütün amaç suçlara yönelik elverişliliğini, örgütün yapısı, üye sayısı ve araç-gereç yönünden tespit edebilmek için elbette ki amaç suçun -en azından bu tespitin yapılmasını mümkün

¹⁴¹⁴ Aynı yönde bkz. Schäfer, in: **MK-Strafgesetzbuch**, s. 625. Bu husus terör örgütleri bakımından da geçerlidir. **a.g.e.**, s. 676.

¹⁴¹⁵ Şen, Eryıldız, s. 40, 60, 63., Özgenç, **Suç Örgütleri**, s. 16., Özer, Doğan, s. 164., Bodur, Özkul, s. 44. “Örgüt yapılanmasında işlenmesi amaçlanan suçların, konu ve mağdur itibarıyla somutlaştırılması mümkün, ancak zorunlu değildir”. Y. 10. CD., T: 04.04.2007, E: 2006/8387, K: 2007/4115. Karar için bkz. Şen, Eryıldız, s. 60, dn. 5. Aynı uygulama terör suçları bakımından da geçerlidir: “Güdülen amacın gereği olarak bu eylemlerin belli bir kişi ya da kitleye tevcih edilmesi gerekmez. Amaç tedhiş ortamı oluşturmak olduğuna göre hedefin muayyen veya gayri muayyen olmasının da bir önemi yoktur.” Y. 16. CD., T: 23.02.2017, E: 2016/6920, K: 2017/1571.

¹⁴¹⁶ Benzer yönde Yenidünya, İçer, s. 31.

¹⁴¹⁷ Aynı yönde Evik, **Suç İştirakte Yardım Edenin Sorumluluğu**, s. 336., Sarıtaş, s. 246.

¹⁴¹⁸ Evik, **Suç İştirakte Yardım Edenin Sorumluluğu**, s. 336.

kılacak ölçüde- somutlaştırılması gerekir¹⁴¹⁹. Keza maddede geçen “kanunun suç saydığı fiilleri işlemek amacıyla” ibaresi gereğince örgüt iradesinin yöneldiği fiillerin suç teşkil edip etmediğini tespit edebilmek için de amaç suçların belli bir ölçüde somutlaştırılması gerekir¹⁴²⁰. Bu somutlaştırma yapılırken örgütün yapısı, sahip olduğu üye sayısı ve araç-gereçleri, amaç suçlara yönelik tipiklik karşısında değerlendirilecektir. Örneğin uyuşturucu madde imal ve ticareti suçlarını işlemek amacıyla kurulan bir örgütün elverişliliğinden bahsedebilmek için, uyuşturucu maddelerin imali, satın alınması, depolanması, nakli, satımı gibi faaliyetleri yürütebilecek görev dağılımına, yeterli üyeye, araç-gereç ve tesise sahip bir örgüt yapılanmasının belli bir ölçüde somutlaştırılması gerekir. Örgüt suçlarının somut tehlike suçu olması dolayısıyla örgütün elverişliliğinin somut bir şekilde ortaya konulması zorunludur. Afakî, soyut veya tahmini çıkarımlarla örgütün elverişliliği ispat edilemez.

Öte yandan nitelikleri gereği bazı suç tiplerinin örgütün devamlılık unsuru bakımından amaç suç olarak işlenmesi mümkün değildir. Örneğin Cumhurbaşkanına suikast suçu (md. 310/1) ve fiili saldırı suçu (md. 310/2) bu niteliktedir. Bizce bu suçları işlemek amacıyla devamlı surette bir araya gelinmesi mümkün değildir. Bu suçların mağduru ve konusu bizatihi somut ve belirli olduğundan, örgütün belirsiz sayıda suç işleme amacından söz edilemeyecektir. Her ne kadar suikast suçunun TMK’da mutlak terör suçları arasında sayılması nedeniyle bu suçun terör suçu sayılması noktasında –terör tanımına nispi değer veren görüş doğrultusunda- örgüt şartının aranmayacağı söylenebilirse de, fiili saldırı suçunun nispi terör suçları arasında sayılması nedeniyle bu suçun terör suçu sayılması noktasında bir terör örgütünün varlığı şarttır. Bu suçun mevcut bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde terör suçu sayılması mümkünken, salt bu suçu işlemek amacıyla bir örgüt kurulması ise örgütün devamlılık ve belirsiz sayıda suç işleme niteliği gereği mümkün değildir.

¹⁴¹⁹ Örgütün elverişliliğinin tespitinde amaç suçlar-arac suçlar tartışması ile bu tartışmanın devamlılık unsuru ile ilgisi hakkında bkz. Sarıtaş, s. 315.

¹⁴²⁰ Sarıtaş, s. 277, 278.

ff. Araç Gereç

TMK'nın 1991 yılında ilk kabul edildiği halindeki terör örgütleri başlıklı 7. maddesinde, terör örgütü yönünden silahlı-silahsız ayrımının yapılmaması nedeniyle silahsız örgütlerin de terör örgütü sayılabilmesi mümkündür¹⁴²¹. TMK'da 2006 yılında 5532 sayılı kanunla yapılan değişiklikler ile birlikte terör örgütü suçunda silahlı örgüt suçuna (TCK. md. 314) atıf yapılması suretiyle artık terör örgütünün silahlı bir örgüt olduğu kabul edilmiştir¹⁴²². Nitekim kanunun hazırlık çalışmaları sırasında da terör örgütü mefhumunun yalnızca silahlı örgütlere hasredilmesi eleştirilmiştir¹⁴²³. Şu halde faaliyetlerini yalnızca propaganda, tebliğ, ikna yolu ile taraftar kazanma, vb. yöntemlerle yürüten ve silah kullanmayı bir araç olarak benimsemeyen örgütler hakkında, örgütün işlemeyi amaçladığı suçların niteliği ne olursa olsun, TMK. md. 7/1 ya da TCK. md. 314/1 değil, TCK. md. 220'nin uygulanmasıyla yetinilecektir¹⁴²⁴.

¹⁴²¹ Özer, Doğan, s. 166., Yusuf Emek, **Terörizm Çerçevesinde Terör Örgütü Kurma, Yönetme ve Üye Olma Suçu**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2016, s. 26, 49, 50. Yargıtay'ın temyiz incelemesi üzerine verdiği kararlarla oluşan silahlı ve silahsız terör örgütlerinin listesi için bkz. Özer, Doğan, s. 178-182.

¹⁴²² “3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun "Terör Tanımı" başlıklı 1. maddesi ve "Terör Örgütleri" başlıklı 7. maddesinde 2003 tarihli 4928 ve 2006 tarihli 5532 sayılı yasalar ile yapılan değişikliklerden önce "silahsız terör örgütü" tipi düzenlenmekte iken bu değişikliklerden sonra değişiklik gerekçelerinde de belirtildiği üzere, terör örgütü tanımlaması 5237 sayılı yasanın 220 ve 314. maddelerine bırakılarak 3713 sayılı yasanın 7. maddesi de bir atıf maddesine dönüştürülerek silahsız terör örgütünün yasal dayanağı ortadan kaldırılmıştır...Bu suçları işlemeye elverişli araç ve gereçlere sahip olmak veya gerektiğinde kullanabilecek tasarruf imkanına sahip olmak gerekir. Bu nedenle de terör örgütleri için doğası gereği silahlı olmak zorunda. Yani TCK 314. maddesinde tanımlandığı üzere "silah" terör örgütünün zorunlu unsurudur. 3713 sayılı yasanın değişik 7/1. maddesinin yürürlükte olması silahsız terör örgütlerinin de olabileceği anlamına gelmemektedir.” Y. 16. CD., T: 05.10.2017, E: 2015/2084, K: 2017/5026 kararındaki muhalefet şerhinden.

¹⁴²³ Bu durum kanun tasarısına yönelik Adalet Komisyonu raporuna şu karşı oy yazısıyla şerh edilmiştir: “Terör örgütü kapsamına sadece silahlı örgütler alınmıştır. Oysa terör sadece silaha bağlanabilecek bir olgu değildir. Silaha bağlandığı takdirde hangi örgütün ne kadar silahlı sayılacağı konusu da çok tartışmalı hale gelecektir. Kitleli düzeyde toplumsal ayaklanmayı kışkırtabilecek (silahsız) bir örgüt mü tehlikelidir? Yoksa beş tane maceraperestin beş tabancayla bir araya gelmesi mi tehlikelidir? Sorusunun cevabı daima kitleli ayaklanmayı kışkırtacak örgütün daha tehlikeli olacağı yönündedir.” Karşı oy yazısında ayrıca, bu yönde bir suç politikası izlenerek irtica grupların himaye edilmek istendiği ifade edilmiştir. Bu döneme kadar milli güvenlik siyaset belgelerinde bölücü terör ile birlikte terör faslının iki ana başlığını oluşturan irtica terör tehdidi, 27.10.2010 tarihli MGK kararı ile milli güvenlik siyaset belgesinden çıkarılmıştır. Rapor için bkz. İbrahim Çiçek, **Açıklamalı Terörle Mücadele Kanunu**, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınevi, 2006, s. 149.

¹⁴²⁴ Aynı yönde Özgenç, **Suç Örgütleri**, (2018), s. 48. Bu örgütleri silahsız terör örgütü olarak niteleyen uygulamadaki görüş için bkz. Özer, Doğan, s. 181.

Terör örgütünün silahlı olma özelliği, TMK'nın 7/1. maddesinin lafzında ve madde gerekçesinde silahlı örgüt suçunu düzenleyen TCK'nın 314. maddesine yapılan göndermeye dayanmaktadır¹⁴²⁵. Ayrıca md. 7/1'de geçen “*cebiri ve şiddet kullanılarak*” ifadesi gereği de silahsız bir terör örgütünden bahsedilmesi mümkün değildir¹⁴²⁶. Böylelikle silahlı olma unsurunun, TCK. md. 314 ve TMK. md. 7/1 bakımından suçun kurucu unsuru olduğu; TCK. md. 220/3 bakımından ise yalnızca ağırlaştırıcı bir neden olarak kabul edildiği sonucuna varılacaktır. Bu noktada 2006 yılı değişiklikleri öncesinde silahlı terör örgütleri hakkında TCK md. 314'ü, silahsız terör örgütleri hakkında ise TMK md. 7/1'i uygulayan Yargıtay'ın, 5532 sayılı kanunla yapılan değişikliklere rağmen halen eski uygulamasını sürdürmesini açıkça kanuna aykırı olduğu bulmaktayız¹⁴²⁷. Zira bir yandan TMK. md. 7/1 gereği terör örgütünün; “*baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yaratan cebir-şiddet eylemlerine başvurmak suretiyle terör tanımında yer alan amaçlara yönelik suçları*” işlemeye elverişli olması aranırken, diğer yandan yöntem unsurundaki ağırlığı taşıyan cebir-şiddet niteliğindeki amaç suçların yeterli ve elverişli silahlar olmadan gerçekleştirilebileceğinin kabulü ikna edici değildir.

Silahlı örgütler bakımından hiyerarşiyi oluşturan örgüt mensuplarının tamamının silahlı olması şart değildir¹⁴²⁸. Zira örgüt yapılanması içinde görev ayırımı ve iş bölümü olduğundan hiyerarşide yer alan her örgüt mensubuna silah verilmeyebilir¹⁴²⁹. Madde gerekçesine göre, hedeflenen (amaç) suçların işlenmesini sağlayacak derecede olmak koşuluyla örgütün bir kısım üyelerinin silahlı olması,

¹⁴²⁵ Gerekçeye göre, “*Dikkat edilmelidir ki, burada Türk Ceza Kanununun 314 üncü maddesine yapılan yollama, sadece ceza yaptırımları ile sınırlı değildir. Söz konusu suçun unsurları terör örgütü bakımından da göz önünde bulundurulacaktır.*” Terörle Mücadele Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve İçişleri ile Adalet Komisyonları Raporları (1/1194), TBMM (S. Sayısı: 1222), Dönem: 22, Yasama Yılı: 4.

¹⁴²⁶ Şen, Eryıldız, s. 288.

¹⁴²⁷ Aynı yönde Şen, Eryıldız, s. 144, 286, vd., Özgenç, **Suç Örgütleri**, s. 47. Silahsız terör örgütü uygulamasını savunan uygulamacı görüşü için bkz. Baltacı, s. 333, dn. 7., Özer, Doğan, s. 181. Bu uygulamaya örnek olarak bkz. Y. 16. CD., T: 21.04.2016, E: 2015/4672, K: 2016/2330, Y. 16. CD., T: 24.04.2017, E: 2015/3, K: 2017/3., Y. 16. CD., T: 18.07.2017, E: 2016/7162, K: 2017/4786, Y. 16. CD., T: 14.11.2017, E: 2015/1269, K: 2017/5330 ve Y. 9. CD., T: 13.06.2013, E: 2012/2366, K: 2013/9298 kararları ile silahlı-silahsız terör örgütü ayrımının kalktığına ve çoğunluk görüş uygulamasının suçta ve cezada kanunilik ilkesine aykırı olduğuna dair karşı oy yazısı için bkz. Y. 16. CD., T: 05.10.2017, E: 2015/2084, K: 2017/5026.

¹⁴²⁸ TCK. md. 314'ün gerekçesine göre: “*...örgütün bütün mensuplarının silahlı olmaları zorunlu değildir; hedeflenen suçların işlenmesini sağlayabilecek derecede olmak üzere bazı üyelerin silahlı olmaları, suçun oluşması için yeterlidir.*”

¹⁴²⁹ Baltacı, s. 183.

silahlar üzerinde fiili hâkimiyetinin veya tasarruf imkânının olması gerekli ve yeterlidir¹⁴³⁰. Bu noktada elverişliliği tek bir amaç suç üzerinden değerlendirmenin yeterli olup olmadığını ele almak gerekir.

Örgüt suçlarının *ratio legis*'i, amaç suçların işlenmesini, bu suçların henüz ön alanındaki hazırlık hareketlerini cezalandırmak suretiyle önlemek olduğundan, örgütün sahip olduğu silahların elverişliliği de işlenmesi amaçlanan suçlar bağlamında düşünülecektir. Ayrıca iştirak halinde işlenen suçların yarattığı tehlikeden farklı ve daha fazla olarak örgütsel yapılanmanın oluşturduğu tehlike, örgütün amaç suçları devamlılık içerisinde ve belirsiz sayıda işleme iradesinden kaynaklandığından, örgütün sahip olduğu silahların elverişliliğini de somut bir amaç suç üzerinden değil, amaç suçun devamlı surette ve belirsiz sayıda işlenmesi üzerinden değerlendirmek gerekir. Aksi takdirde örgütün sahip olduğu silahların nicelik ve nitelik yönüyle somut bir amaç suçu işlemeye elverişli olduğu her halde, otomatikman silahlı örgüt suçu bakımından da elverişliliğin gerçekleştiği sonucuna ulaşılır ki, bu durum gerek iştirak ve örgütlü suçlar ayırımının gereklerine ters düşecek, gerekse her olaya örgüt suçunun uygulanması suretiyle ölçsüz bir cezalandırmaya neden olacaktır. Dolayısıyla örgütün sahip olduğu silahlar¹⁴³¹, somut bir amaç suçu gerçekleştirebilme elverişliliğine göre değil, belirsiz sayıda amaç suçu devamlı surette gerçekleştirebilme elverişliliğine göre değerlendirilmelidir¹⁴³². Bu noktada terör örgütünün sahip olduğu silahların belli bir *cins*, *nitelik* ve *nicelik* özelliklerini haiz olması gerekir¹⁴³³. Bizce silahın cinsini TCK. md. 6'ya göre belirledikten sonra, niteliğini terör tanımındaki yöntem unsuruna, yani amaç suçların işlenmesindeki elverişliliğe göre, niceliğini ise örgütün işlemeyi amaçladığı suçlara

¹⁴³⁰ Özer, Doğan, s. 160., Şen, Eryıldız, s. 152., Özgenç, **Suç Örgütleri**, s. 20. “Araç-gereç: Örgüt mensuplarının tamamı olmasa bile bir kısmının silahlı olması, silahlı terör örgütünün oluşması için yeterlidir. Örgüt, bu silahları gerektiğinde kullanma imkân ve olanağına sahip ise silahlı olduğu kabul edilmelidir. Silahlı terör örgütünün elinde bulunan silahın devlete ait olması ya da bu silahların hukuka aykırı yollardan elde edilmesi bu suçun oluşması açısından önem taşımaz.” YCGK, T: 26.09.2017, E: 2017/16-956, K: 2017/370. “Örgütün silahlı örgüt vasfını kazanması için mensuplarının silah sahibi olmaları gerekmez. Silahlar üzerinde gerektiğinde tasarruf imkânının olması gerekli ve yeterlidir.” Y. 16. CD., T: 18.07.2017, E: 2016/7162, K: 2017/4786.

¹⁴³¹ Bir defaya mahsus tesadüfen kullanılan silahların ve örgüt mensuplarının kişisel silahlarının örgüte ait silah kapsamında değerlendirilemeyeceği yönünde İtalyan Yargıtayı’nın vermiş olduğu kararlar için bkz. Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 438.

¹⁴³² Aynı yönde İtalyan Yargıtayı’nın kararları için bkz. Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 438.

¹⁴³³ Şen, Eryıldız, s. 150.

öngörülen ceza miktarına göre belirlemek, ölçülülük ilkesinin gereklerine uygun düşecektir.

Bu noktada öncelikle, kategorik olarak, TCK. md. 314/1’de sayılan amaç suçlardan hangilerinin silah kullanımına müsait olduğunu ve hangilerinde silaha başvurulmasının zorunlu olduğunu tespit etmek gerekir. Zira amaçlanan suçta silah kullanımının gerekli olup olmaması, bu suçların haksızlık içeriğini ve ceza miktarını azalttığından, örgütün sahip olduğu silahların elverişliliği de değişkenlik gösterecektir. Tipikliğin oluşması için silah kullanılması gereken amaç suçların *ilk grubunda*; TCK’nın 302, 309, 311, 312, 313, 314, 315 ve 316. maddelerinde yer alan suçları, tipikliğin oluşması için silah kullanılması gerekmeyen amaç suçların *ikinci grubunda* ise TCK’nın 303, 304, 305, 306, 307, 308 ve 310. maddelerinde yer alan suçları saymak gerekir. Bu ayırımın ortaya koyduğu husus şudur: İkinci grupta yer alan amaç suçlarda silaha başvurulması zorunlu olmadığından, bu suçları işlemek amacıyla kurulan örgütlerin de mutlaka silaha sahip olmasına gerek yoktur¹⁴³⁴. O halde ortaya çıkan bu durum karşısında her iki grup amaç suç açısından silahsız ve silahlı örgüt ihtimallerini incelemek gerekir.

Birinci grupta yer alan suçları belirsiz sayıda ve devamlı surette işlemek amacıyla kurulan silahsız bir örgüt söz konusuysa, uygulanabilir tek norm TCK. md. 220/1 olmakla birlikte, bu gruptaki amaç suçlar silahsız işlenemeyeceğinden TCK. md. 220/1 açısından elverişlilik şartı gerçekleşmemiş olacaktır¹⁴³⁵. İkinci grupta yer alan suçları belirsiz sayıda ve devamlı surette işlemek amacıyla silahsız bir şekilde kurulan örgütler bakımından ise md. 314 değil, md. 220/1 uygulanacaktır¹⁴³⁶. Ancak bu noktada her iki ihtimal bakımından da Yargıtay’ın silahlı-silahsız terör örgütü

¹⁴³⁴ 2006 yılında TMK’da değişiklik öngören 5532 sayılı kanunun hazırlık çalışmaları sırasında da devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozma suçu (md. 302) ve anayasayı ihlal suçu (md. 309) gibi bazı suçların tehlike suçu niteliğinde olması karşısında terör örgütünün sadece silahlı örgütlere endekslenmesi eleştirilmiştir. Bizce örnek verilen suçlarda cebir-şiddet eylemlerine başlanmış olması şart olmakla birlikte (bkz. s. 403-404), cebir-şiddet gerektirmeyen diğer amaç suçlar bakımından bu eleştirinin haklılık payı vardır.

¹⁴³⁵ Bu suçta elverişliliği objektif cezalandırabilme şartı olarak kabul eden görüşe göre ise suçun gerçekleşmiş olduğu kabul edilecektir. Ancak bu görüşün kabulü halinde suçun soyut tehlike suçuna dönüşeceğine ve bu görüşe katılmadığımıza yukarıda değinmiştik. Bkz. dn. 1340. Bu gruptaki suçların örgütsüz fakat silahla işlenebilmesi ise başka bir konudur. Bu konuya mutlak terör suçlarında değinilmiştir. Bkz. s. 384, vd.

¹⁴³⁶ Aynı yönde Özgenç, **Suç Örgütleri**, (2018), s. 48. Bu örgütleri silahsız terör örgütü olarak niteleyen uygulamadaki görüş için bkz. Özer, Doğan, s. 181.

ayırımına giderek, silahlı terör örgütlerine TCK. md. 314'ü, silahsız terör örgütlerine ise TMK. md. 7/1'i uyguladığını, bu uygulamanın ise kanunilik ilkesine aykırı olduğunu tekrar hatırlatmak gerekir. Şu halde TCK. md. 220 ile md. 314 arasındaki kategorik farkın, yalnızca örgütün amaçlarından ya da işlemeyi amaçladıkları suçlardan kaynaklanmadığını, ayrıca amaç suçların silahlı bir şekilde işlenmesi noktasında bir ayırımın bulunduğunu vurgulamak gerekir¹⁴³⁷.

Silahlı örgütler bakımından ise amaç suçları şu şekilde değerlendirmek gerekir: Birinci grupta yer alan suçları işlemek amacıyla kurulan silahlı bir örgüt söz konusu olduğunda, örgütün sahip olduğu silahlar bu grupta yer alan amaç suçları belirsiz sayıda ve devamlı surette işlemeye elverişli ise TCK. md. 314'ün uygulanacağında tereddüt yoktur. İkinci grupta yer alan suçları işlemek amacıyla kurulan silahlı bir örgüt söz konusu olduğunda ise, şayet örgütün sahip olduğu silahlar bu grupta yer alan amaç suçları belirsiz sayıda ve devamlı surette işlemeye elverişli ise, silahlar bu grupta yer alan suçların işlenmesinde kullanılmayacak dahi olsa TCK. md. 314 uygulanacaktır¹⁴³⁸. Zira bu halde söz konusu suçların silahla da işlenebileceği tehlikesi yaratılmış olup, silahın amaç suçun işlenmesinde kullanılmayacak olması sadece tesadüfe kalmıştır. Bu açıdan, sahip olunan silahların bu suçlarla korunan hukuki değerlerin ön alanında yaratılan tehlikeyi artırmış olması yeterlidir. Öte yandan sahip olunan silahlar, her iki gruptaki *amaç suçların* belirsiz sayıda ve devamlı surette işlenmesi bakımından elverişsiz, fakat başka suçlarla korunan hukuki değerleri belirsiz sayıda ve devamlı surette ihlal etme bakımından elverişli ise, o halde TCK. md. 220/3'ün uygulanmasıyla yetinilecektir. Şayet böyle de bir elverişlilik yoksa, yani mevcut silahlarla yalnızca bir amaç suç ya da araç suç belirli sayıda ve geçici olarak işlenebiliyor, bunun ötesinde devamlı surette bir suç işleme tehlikesi yaratılamıyorsa, o halde örgütten dahi söz edilemeyecektir. Bu halde şartları varsa ancak; mevcut silahlar bakımından 6136 sayılı kanunun uygulanması, amaç ya da araç suçların işlenmesi anına kadar gerçekleştirilen eylemler bakımından TCK'daki diğer tehlike suçlarının (örneğin md. 170/1, 174, 213/2, 214/2) iştirak

¹⁴³⁷ Aynı yönde Sarıtaş, s. 425.

¹⁴³⁸ Yargıtay'ın birinci grupta yer alan suçlar kapsamında aynı yönde verdiği bir kararında: “*Amaç suç yönünden elverişli/vahim olduğu takdirde silahlı bir örgütün veya silahlı kuvvetlere mensup unsurların Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni, Cumhurbaşkanlığı’nı ya da benzer kurumları kuşatması halinde silah kullansın ya da kullanmasın fiziki cebrin mevcudiyetinde tereddüt edilemez.*” Y. 16. CD., T: 25.03.2019, E: 2018/7265, K: 2019/2013.

hükümleri doğrultusunda uygulanması düşünülebilir. Buna karşın TCK. md. 220/3'ün uygulanmasını gerektiren belirsiz sayıda araç suça yönelik gerçekleşen elverişliliği, yalnızca failin amaç suça yönelik düşünceden ibaret kalan iradesini esas almak suretiyle, amaç suça yönelik teşebbüs olarak düşünmek ve md. 314'ü uygulama yoluna gitmek, teşebbüste objektif teoriyi kabul eden TCK sistemi karşısında mümkün değildir¹⁴³⁹.

Tablo 2.1.: Amaç Suçların Belirsiz Sayıda ve Devamlı Surette İşlenmesine Yönelik Elverişlilik			
Amaç Suçlar	Elverişli Silah	Elverişsiz Silah	Silahsız
Birinci Grup	TCK. md. 314	TCK. md. 220/3	Örgüt mümkün değil (Yargıtay: TMK 7/1)
İkinci Grup	Silah kullanılmayacak dahi olsa TCK. md. 314	TCK. md. 220/3	Bu suçlarda silah gerekli olmadığından TCK. md. 220/1 (Yargıtay: TMK 7/1)

Amaç suçların işlenmesine yönelik çeşitli ihtimallere uygulanacak hükümler ortaya konulduktan sonra, silah unsurunun silahlı terör örgütü suçu (TMK. md. 7/1) bakımından elverişliliğinin nasıl tespit edileceğine değinmek gerekir. Bu noktada uygulanacak kriterler, silahın *cins*, *nitelik* ve *nicelik* yönünden elverişli olmasıdır.

Cins yönünden silah tanımı TCK'nın 6. maddesinde yapılmıştır. Bu maddeye göre silah deyiminden; “(1) ateşli silahlar, (2) patlayıcı maddeler, (3) saldırı ve savunmada kullanılmak üzere yapılmış her türlü kesici, delici veya bereleyici aletler, (4) saldırı ve savunma amacıyla yapılmış olmasa bile fiilen saldırı ve savunmada kullanılmaya elverişli diğer şeyler ile (5) yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı, boğucu, zehirleyici, sürekli hastalığa yol açıcı nükleer, radyoaktif, kimyasal, biyolojik maddeler” anlaşılmaktadır. Öte yandan tarafı olduğumuz 1977 tarihli Terörizmin

¹⁴³⁹ İçel, s. 506. Zira bu halde araç suçun icrasına henüz başlanmadığından amaç suça teşebbüsten söz edilemez. Ayrıca salt araç suç bakımından elverişli olan silah, amaç suç bakımından gerekli ağırlığa da sahip değildir. Böyle bir kabul TCK. md. 220/3 ile md. 314 arasındaki ölçülülük dengesine de aykırılık teşkil eder. Yargıtay'ın objektif teori doğrultusundaki uygulaması için bkz. YCGK, T: 19.10.2010, EK: 1-153/206., Y. 16. CD., T: 25.03.2019, E: 2018/7265, K: 2019/2013.

Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin¹⁴⁴⁰ 1/e maddesinde; “*şahısların hayatı için tehlike teşkil ettiği ölçüde bomba, el bombası, roket, otomatik ateşli silah veya bombalı mektup veya koli kullanmak suretiyle işlenen suçlar*” siyasi suç istisnası olarak sayılmıştır¹⁴⁴¹. Madde metnindeki otomatik ateşli silah kapsamına yarı-otomatik silahlar da dâhildir¹⁴⁴². Sayılan araçlar bakımından öngörülen kriter, bu silahların insanların hayatına yönelik tehlike arz edecek şekilde kullanılmış olmasıdır. Ancak belirtmek gerekir ki bu sözleşme, yalnızca suçluların iadesi konusuna yönelik olduğundan, sözleşmede sayılan silahlar failin ülkesinde bulunduğu devlet tarafından yalnızca suçun siyasi bir suç olup olmadığı noktasında dikkate alınacaktır¹⁴⁴³. Suçun bu silahlarla işlenmiş olması halinde siyasi suç istisnası gereği failin ya iade edilmesi (*aut dedere*) ya da yargılanması (*aut judicare*) gerekecektir. Bu noktada ister failin ülkesinde bulunduğu devlet, isterse iade edilen devlette yargılama yapılsın, bir terör suçunun oluşup oluşmadığı sözleşmede sayılan silahlara göre değil, yargılamayı yapan devletin iç hukuk kurallarına göre tespit edilecektir¹⁴⁴⁴. Zira bir suçun siyasi suç kapsamı dışında kalması, tek başına o suçun terör suçu olarak kabulünü gerektirmez. Dolayısıyla TMK'nın uygulama alanı bakımından silahın cinsinin belirlenmesinde bu sözleşme kural olarak belirleyici olmamakla birlikte, bu sözleşmeden yararlanmasının önünde de bir engel yoktur.

¹⁴⁴⁰ 27.01.1977 tarihinde Strasbourg'da imzalanan ve 11. maddeye uygun olarak 04.08.1978 tarihinde yürürlüğe giren bu Sözleşmeyi Türkiye, 27.01.1977 tarihinde imzalamış ve 27.10.1980 tarihinde onaylamıştır. 2327 sayılı onay kanunu 28.10.1980 ve 17145 sayılı Resmi Gazete'nin mükerrer sayısında yayımlanmıştır.

¹⁴⁴¹ <https://rm.coe.int/16800771b2> (E.T.: 02.07.2019)

¹⁴⁴² Sabancı suikastı faillerinden Fehriye Erdal'ın kullandığı yarı otomatik silahın 1977 sözleşmesi kapsamı dışında kaldığına ve bu nedenle Türkiye'nin iade talebinin reddine karar veren Belçika istinaf mahkemesinin kararı, sözleşme hükümlerinin anlamının konu bütünlüğü ve amaçsal bir yorumla ortaya çıkarılmasını öngören Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 31/1 maddesi doğrultusunda, otomatik silah deyiminden yarı ya da tam olmasına bakılmaksızın bir silahın çok sayıda insanın hızlı ve gelişigüzel olarak öldürülmesini sağlayacak şekilde otomatik doldurulabilmesinin anlaşılacağı yorumuyla 2006 yılında Temyiz mahkemesi tarafından kaldırılmıştır. Bkz. Sabancı v Erdal (Fehriye), Appeal, Case No P.05.1491.N, 2006 JdT 642, ILDC 592 (BE 2006), 27th June 2006, Belgium; Court of Cassation. Kararın İngilizce metni ve karar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Burcu Baytemir, **The Political Offence Exception to Extradition: The Case of Fehriye Erdal**, Saarbrücken: Lambert Academic Publishing, 2011, s. 56, vd.

¹⁴⁴³ Aynı yönde Ben Saul, **Defining Terrorism in International Law**, Oxford: OUP, 2006, s. 43.

¹⁴⁴⁴ Aynı yönde Saul, s. 43.

Öte yandan silahların *cins* yönünden TCK. md. 6'daki tanıma uyması, silahlı örgütün elverişliliği bakımından tek başına yeterli değildir¹⁴⁴⁵. Bu noktada hâkimin, somut olaydaki silahların amaç suçlara yönelik elverişliliğini ayrıca nitelik ve nicelik yönünden değerlendirmesi gerekir¹⁴⁴⁶. Örgütün sahip olduğu silahların elverişliliği belirsiz sayıda amaç suç üzerinden belirlenirken, amaç suçların belli bir ağırlıkta haksızlık oluşturan suçlar olma özelliğine dikkat edilmelidir. Zira ileride ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere bazı amaç suçların işlenebilmesi için cebir-şiddet eyleminin belli bir yoğunluğa/ağırlığa/elverişliliğe -ya da Yargıtay uygulamasına yerleşmiş bir kavramla ifade etmek gerekirse vahim eylem niteliğine- ulaşması gerekir. Terör tanımında yer alan yöntem unsuruna dayanan amaç suçların bu niteliksel özelliği¹⁴⁴⁷, bu suçları işleme amacıyla kurulan örgütlere de sirayet edecektir. Böylelikle yöntem unsuru; genelde örgütün, özelde ise silahların belirsiz sayıda insan üzerinde baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yaratacak nitelikte (vahim) olmasını şart kılmaktadır.

¹⁴⁴⁵ Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 438., Şen, Eryıldız, s. 294., Bodur, Özkul, s. 135. Öte yandan terör örgütlerinin silah şartına bağlanması, silahla öldürme eyleminden daha ürkütücü ve korkutucu olan “domuz bağıyla” ya da “diri diri gömerek” veya “yakarak” insan öldürme eylemlerindeki araçların TCK’nın 6. maddesi kapsamında silah olarak sayılamayacağı yönüyle TMK kapsamı dışında kalması 5532 sayılı kanunun hazırlık çalışmaları sırasında eleştirilmiştir. İlgili Adalet Komisyonu’nun karşı oyu için bkz. Çiçek, s. 149. Buna karşın domuz bağı yöntemiyle öldürmenin de silahlı örgüt kapsamında değerlendirilebileceği ileri sürülmüşse de (bkz. Özgenç, **Terörle Mücadele Kanunu**, s. 63, dn. 50.) herhangi bir gerekçeye dayandırılmayan bu görüş, silahın amaç suçlara yönelik diğer niteliksel ve niceliksel özelliklerini dikkate almadığından yüzeysel kalmıştır.

¹⁴⁴⁶ Madde gerekçesinden. Vesile Sonay Evik, “Silahlı Örgütlenme Suçu”, in: *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Galatasaray Üniversitesi Yayını No: 50, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını no: 33, 2006/1, İstanbul, s. 118, 131., Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 438., Şen, Eryıldız, s. 39, 294., Bodur, Özkul, s. 101, 135., Baltacı, s. 183., Özer, Doğan, s. 165. Nitekim Yargıtay CGK’nın 2017 tarihli bir kararına göre de, “**Silahlı terör örgütünün, TCK’nın 302-316 maddeleri arasında yer alan suçları amaç suç olarak işlemek üzere kurulmuş ve amaca matuf bir eylem gerçekleştirmeye yeterli derecede silahlı olması ya da bu silahları kullanabilme imkânına sahip bulunması gerekir. Amaca matuf kavramı ise, silahlı terör örgütünün yapısının, sahip bulunduğu üye sayısı ile araç ve gereç bakımından amaç suçları işlemeye elverişli olmasını ifade eder.**” YCGK, T: 26.09.2017, E: 2017/16-956, K: 2017/370., Aynı minvaldeki diğer bir kararda ise: “...terör örgütü silahlı bir örgüt türüdür. Silah suçun unsurudur. Üyelerin tamamının silahlı olması gerekmez, nitelik ve nicelik bakımından **amaç suçu** işlemeye yetecek kadar elemanında silah bulunması yeterlidir. Örgütün silahlı olup olmaması, sahip olunan silahların cins, nitelik ve miktarı somut tehlikenin belirlenmesinde dikkate alınmalıdır... Elverişlilik somut olayda hâkim tarafından takdir edilecektir...” Y. 16. CD., T: 18.07.2017, E. 2016/7162, K. 2017/4786. Ayrıca bkz. Y. 16. CD., T: 21.04.2016, E: 2015/4672, K: 2016/2330.

¹⁴⁴⁷ Eylemin bu niteliksel özelliği, ayrıca amaç suçların koruduğu kamusal hukuki değerlerin de bir gereğidir. Bireyüstü nitelikteki bu hukuki değerlerin ihlali, salt araç suçlarla ihlal edilebilen bireysel hukuki değerlerin ihlalinin daha ağır olmak zorundadır. Amaç suçlarla korunan hukuki değerlerin ihlali halinde öngörülen gerçek içtimaya dayalı ceza politikası da bu gerekliliği desteklemektedir.

Silahın vahim nitelikte olmasına 6136 sayılı kanunda yer verilmiştir¹⁴⁴⁸. Bu kanunun silah kaçakçılığı suçunu düzenleyen 12. maddesi, ateşli silahların nitelik ve miktar bakımından vahim olmasını¹⁴⁴⁹ bu suç bakımından ağırlaştırıcı neden olarak düzenlemiştir. Buna göre vahim nitelikteki ateşli silah, tüfek veya seri ateşli kısa sürede çok sayıda ve etkili biçimde mermi atabilen tam otomatik veya dürbünlü tabanca veya bunların benzeri silahlardır (md. 12/4). Bu nitelikteki silahların ayrıca miktar bakımından vahim olması halinde ise verilecek ceza bir kez daha artırılacaktır (md. 12/5). Vahim nitelikte olmayan silahlar, kanunun 14. maddesinde düzenlenen suç kapsamında 4. maddeye yapılan atıfla, kama, hançer, saldırma, şişli baston, sustalı çakı, pala, kılıç, kasatura, süngü, sivri uçlu ve oluklu bıçaklar, topuz, topuzlu kamçı, boğma teli veya zinciri, muşta ile salt saldırı ve savunmada kullanılmak üzere özel nitelikteki benzeri aletlerdir¹⁴⁵⁰. Şu halde TCK. md. 6/1-f'ye göre cins yönünden silah sayılan kesici, delici veya bereleyici aletlerin (bıçak ve türevlerinin) nitelik bakımından vahim silah kategorisi dışında kalacağını ve silahlı terör örgütünün elverişliliğinde dikkate alınmayacağını söylemek gerekir. Bu neviden silahlar ancak adi suç örgütleri bakımından, örgütün işlemeyi amaçladığı suçlar bağlamında elverişli olarak değerlendirilebilecektir (TCK. md. 220/3).

Kanunda vahim nitelikli ateşli silah bakımından ilk olarak tüfek ve dürbünlü tabanca şeklinde somut belirleme yapılmıştır. Bunlar dışında ayrıca seri ateşli, kısa sürede çok sayıda ve etkili biçimde mermi atabilen tam otomatik veya dürbünlü tabancadan ve ayrıca bunlara benzer silahlardan bahsedilmiştir¹⁴⁵¹. Yargıtay uygulamasına bakıldığında vahim niteliğe sahip silahlar bakımından ilk grupta tüfek¹⁴⁵², ikinci grupta 7.62 x 39 mm çaplı kaleşnikov marka tüfek¹⁴⁵³ yer almıştır. Öte yandan Yargıtay, 7.65 mm. tabanca¹⁴⁵⁴ ile 9 mm. parabellum marka tabancayı¹⁴⁵⁵

¹⁴⁴⁸ Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun, Kabul Tarihi: 16.07.1953.

¹⁴⁴⁹ 765 sayılı TCK'nın 264/5 maddesinde kullanılan "vahamet" sözcüğü ile "dinamit ve bomba gibi patlayıcı maddelerin cins ve miktar olarak önemli sayılabilecek güçte veya sayısallıkta, ağırlıkta bulunması" ifade edilmiştir. Y.8. CD, T: 06.10.1982, E: 1982/3418, K: 1982/3875.

¹⁴⁵⁰ Sayılan silahların yalnızca miktar bakımından vahim olması halinde ceza artırımı yapılacağı öngörülmüştür (md. 14/4).

¹⁴⁵¹ Y. 8. CD, T: 08.08.1980, E: 1980/5030, K: 1980/5032.

¹⁴⁵² Y. 1. CD, T: 21.05.2012, E: 2012/2008, K: 2012/4100., Y. 8. CD, T: 12.07.2012, E: 2010/9617, K: 2012/24430.

¹⁴⁵³ Y. 8. CD, T: 25.04.2016, E: 2016/2711, K: 2016/5510.

¹⁴⁵⁴ Y. 8. CD, T: 12.07.2012, E: 2010/9617, K: 2012/24430.

da tam otomatik nitelikte olmamalarına rağmen vahim nitelikte silah saymıştır. Kanaatimizce bu silahlar, “bunlara benzer silahlar” kategorisinde kabul edilmiştir. Bu uygulama 6136 sayılı kanun bakımından tartışılabilirse de, terör suçları bakımından yarı-otomatik bir tabancanın da vahim nitelikte sayılması, tarafı olduğumuz 1977 tarihli Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi’nin 1/e maddesinin yabancı mahkeme kararlarında olduğu gibi amaca uygun bir şekilde yorumlanması halinde mümkün görülmektedir.

Yargıtay’ın istikrar kazanan uygulamasında¹⁴⁵⁶: “*Fiilin elverişli/vahim niteliği taşıyıp taşımadığı ise her olayın özelliğine göre; örgütün amacı, faaliyet alanı, ülke genelindeki organik bütünlüğü, fiilin niteliği, işleniş biçimi, işlenme zamanı, toplumda meydana getirdiği etki, ortaya çıkan zarar ve tehlikenin ağırlığı, gibi ölçütler değerlendirilerek takdir edilecektir.*” Ayrıca söz konusu vahim eylemlerin “*toplumda kaos ve tedirginlik oluşturacak, devlet otoritesine olan güveni sarsacak, kamu düzenini, toplum barışını bozarak amaç suçun gerçekleşmesi için elverişli tehlike ortamını hazırlayacak*” nitelikte olması gerekir. Yargıtay, etkisi salt eşya üzerinde kalmadığı sürece insanlara yönelik zarar tehlikesi doğuran silahlı cebir-şiddet eylemlerini vahim olarak kabul edilmektedir¹⁴⁵⁷. Bu doğrultuda örneğin kolluk görevlilerine ya da halka yönelik atılan bir adet el yapımı bomba¹⁴⁵⁸, bir kimsenin evine yağma amacıyla atılan bir adet molotof kokteyli¹⁴⁵⁹ gibi örnekler ağır cebir-şiddet eylemi gerektiren *amaç suçlar* bakımından elverişli kabul edilmektedir. Ancak önemle vurgulamak gerekir ki, örgütün devamlılığı ve belirsiz sayıda suç işleme amacının bir gereği olarak nicelik bakımından silahların, amaç suçların bir defaya mahsus işlenmesine yönelik elverişliliğinin ötesinde olması gerekir. Bu noktada silahların nicelik bakımından elverişliliğine değinmek gerekir.

Sahip olunan silahların amaç suçları gerçekleştirebilmesi, tipe uygunluğun niteliği sayılırken, suçta yeterlilik sınırının diğer cephesini oluşturan niceliğin de

¹⁴⁵⁵ Y. 8. CD, T: 10.10.1980, E: 1980/5997, K: 1980/6131.

¹⁴⁵⁶ Y. 16. CD. T: 31.12.2018, E: 2018/3775, K: 2018/5600., Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769.

¹⁴⁵⁷ İlgili Yargıtay kararlarına ileride ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Bkz. s. 427, vd.

¹⁴⁵⁸ Y. 9. CD., T: 21.11.2012, E: 2012/9630, K: 2012/13144., Y. 9. CD., T: 07.12.2009, E: 2009/15835, K: 2009/12140. Topçu, s. 125.

¹⁴⁵⁹ Y. 9. CD., T: 21.06.2012, E: 2011/5647, K: 2012/7947.

varlığı aranacaktır. Zira niceliksiz nitelik düşünülemez¹⁴⁶⁰. Bu noktada ilk olarak 6136 sayılı kanunda vahim nitelikte sayılan ateşli silahların miktar yönüyle vahametinden ne anlaşıldığına kısaca değinmek gerekir. Kanun cins ve nitelik bakımından vahim silahların, miktar yönünden ne kadarının vahim olduğunu açıklamamış, bu konuda tehlike ölçüsünün doğru ve adil bir şekilde değerlendirilmesini hâkime bırakmıştır¹⁴⁶¹. Yargıtay uygulamasına bakıldığında vahim nitelikteki tabancanın miktar (nicelik) bakımından vahim olması için 4 adetten fazla olması gerektiği belirtilmiştir¹⁴⁶². Yargıtay otomatik tüfek bakımından ise 3 adet miktar bakımından vahim olduğuna karar vermiştir¹⁴⁶³. Buna karşın 2 adet tabanca¹⁴⁶⁴, 4 adet standart yapım dinamiti¹⁴⁶⁵, 9 adet standart yapım dinamit¹⁴⁶⁶, 40 adet mermi¹⁴⁶⁷ ve ayrıca 100 adet muşta¹⁴⁶⁸ miktar yönünden vahim bulunmamıştır.

Örgütün belirsiz sayıda suçu devamlı surette işlemeyi amaçlaması karşısında silahlı örgütün nicelik bakımından sahip olması gereken silah sayısının, bu silahların bir defaya mahsus kullanılmasının ötesinde olması gerekir. Bu noktada amaç suçların devamlı suretle işlenmesine hizmet eden silahlı örgüt (md. 314) ve silahlı örgüte silah sağlama (md. 315) suçlarına ilişkin Yargıtay kararlarından yararlanmak gerekir. TCK. md. 314'ün uygulamasına bakıldığında terör örgütünün varlığı bakımından elverişli görülen araç-gereç kapsamında, örneğin bir örgütün tasarrufunda bulunan 39 adet el bombası¹⁴⁶⁹, başka bir örnekte ise örgüte ait 4 adet kaleşnikof, 1 adet MP-5

¹⁴⁶⁰ İçel, s. 214.

¹⁴⁶¹ Y. 8. CD, T: 06.10.1982, E: 1982/3418, K: 1982/3875.

¹⁴⁶² Y. 8. CD, T: 06.09.2012, E: 2011/17121, K: 2012/25703.

¹⁴⁶³ Y. 8. CD, T: 14.12.2015, E: 2015/14737, K: 2015/25704.

¹⁴⁶⁴ Y. 8. CD, T: 09.04.2014, E: 2013/5962, K: 2014/9147.

¹⁴⁶⁵ Y. 8. CD, T: 06.10.1982, E: 1982/3418, K: 1982/3875.

¹⁴⁶⁶ Y. 8. CD, T: 12.04.2001, E: 2000/9051, K: 2001/9246.

¹⁴⁶⁷ Y. 8. CD, T: 07.05.2015, E: 2014/25854, K: 2015/16887.

¹⁴⁶⁸ Y. 8. CD, T: 22.03.2006, E: 2004/7590, K: 2006/2310.

¹⁴⁶⁹ “...Müdürlüğünün 05.06.2008 tarihli örgüt hakkında mahkemeye göndermiş olduğu yazı içeriğinden yapılan alıntılarla “Soruşturma kapsamında ele geçen silah mühimmat ve bomba yapım malzemeleri, eylem öncesi istihbarat faaliyeti kapsamında Yargıtay krokisi, suikast planına dair bilgiler, soruşturma kapsamında ..'da tanık olarak 12.03.2008 tarihinde dinlenen bir kişinin, dosya sanıkları ile İstanbul'da bir villada buluştukları kendilerine verilen 3 el bombasını para vaadi ile kendisi ve arkadaşının aldıklarını ve gazeteye yönelik saldırı amaçlı atıldığı yolundaki beyanı nazara alınarak...yapılanmasının 3713 sayılı Kanun'un 1. ve 7. maddeleri kapsamında terör örgütü olduğu değerlendirilmesine” yer verilmiştir. ... Bu eylemlerin ve özellikle ... saldırısının dosyadaki amaç suç olan hükümeti ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını kısmen veya tamamen engellemeye

marka tüfekler ile 5 adet çeşitli çap ve markada tabanca, 6 adet el ve taarruz tipi el bombası, 39 adet dinamit lokumu, 3 adet gece görüş dürbünü, silahlara ait mermiler ile çok miktarda çeşitli çap ve marka mermiler¹⁴⁷⁰ elverişli olarak kabul edilmiştir. Buna karşın silahlı örgüte silah sağlama suçunun (md. 315) oluşabilmesi için ise, failin kendi atabileceğinden fazla miktarda silah taşınması kriteri ölçü alınmaktadır. Yargıtay'ın md. 315 kapsamında verdiği kararlara bakıldığında; 1 adet el bombası ile 5.670 gr plastik patlayıcı, 4 adet elektrikli kapsül, 8 adet elektrikli bomba düzeneğini¹⁴⁷¹, başka bir kararında 13 adet molotof kokteyli, 2 adet 2,5 litrelik şişeler içinde benzin, 2 adet 1 litrelik şişeler içinde benzin, 1 adet 16'lık havai fişegini¹⁴⁷², diğer bir kararında 30 adet molotof kokteyli, 2 adet atılmaya hazır el yapımı basınç etkili ve parça tesirli bombayı¹⁴⁷³, benzer bir kararında ise 37 adet molotof kokteylini ve 3 adet el yapımı bombayı¹⁴⁷⁴ elverişli silah olarak kabul ettiği görülmektedir. Buna karşın 5 adet molotof kokteylinin örgüte silah sağlama suçunu oluşturmayacağına karar verilmiştir.¹⁴⁷⁵

Bizce silahlı örgüt suçu kapsamında elverişli olarak kabul edilecek silahların niceliğini, silah sağlama suçu ile birlikte düşünmek gerekir. Zira kanun koyucunun her iki suça da aynı ceza miktarını öngörmüş olması, bu suçların aynı derecede haksızlık içeriğine sahip olduğunu göstermektedir. Şu halde bir kimsenin –nitelik yönünden vahim eyleme ilişkin özellikleri taşıyan- ve nicelik yönünden ise taşıyabileceğinden fazla miktardaki silah kriterini, silahlı örgüt suçuna da uygulamak mümkündür. Örgütün sahip olduğu silahlar cins ve nitelik yönünden amaç suçların işlenmesine elverişli olmakla birlikte nicelik yönünden bir kimsenin taşıyabileceği

teşebbüs etme suçunun gerçekleşmesine neden olacak niteliğe sahip olduğunu... Y. 16. CD., T: 21.04.2016, E: 2015/4672, K: 2016/2330.

¹⁴⁷⁰ “17.01.2000 tarihinde Hizbullah terör örgütüne yönelik Beykoz operasyonunda ele geçirilen kayıtlar ve tüm dosya kapsamı ile; Malatyalılar grubu-Müslüman Gençlik olarak tanımlanan örgütün, Anayasada belirtilen laik Türkiye Cumhuriyetini yıkararak tebliğ-cemaat-cihat aşamalarından oluşan stratejileri sonucu şer-i esaslara dayalı bir din devleti kurmak amacını taşıyan ‘silahlı çete konumuna ulaşmış bir terör örgütü’ niteliğinde bulunduğu anlaşılmış olup” Y. 9. CD., T: 26.06.2014, E: 2013/7010, K: 2014/7773.

¹⁴⁷¹ YCGK, T: 24.02.2009, E: 2008/9-78, K: 2009/39., Y. 9. CD., T: 18.06.2007, E: 2007/4669, K: 2007/5385.

¹⁴⁷² Y. 16. CD., T: 30.05.2016, E: 2015/4728, K: 2016/3461.

¹⁴⁷³ Y. 16. CD., T: 09.03.2016, E: 2015/2514, K: 2016/1452.

¹⁴⁷⁴ Y. 9. CD., E: 2013/23, K: 2013/2562.

¹⁴⁷⁵ Y. 16. CD., E: 2015/1467, K: 2016/3702.

miktarla sınırlı ise, o halde ancak TCK. md. 220/3 hükümlerine başvurulabilir¹⁴⁷⁶. Zira bu nicelikteki silahla amaç suçlar belirsiz sayıda değil, ancak belirli sayıda işlenebilir.

Bu noktada silahların niceliksel elverişliliği bakımından örgütün işlemeyi amaçladığı suçlara öngörülen ceza miktarlarına da bir kriter olarak başvurulabileceği kanaatindeyiz. Zira öngörülen ceza miktarları her bir amaç suçun sahip olduğu haksızlık düzeyinin farklı olduğunu gösterdiğinden, her silahlı örgüt bakımından, örgütün işlemeyi amaçladığı suça göre farklı düzeyde bir elverişliliğin aranması gerekir. O halde genel olarak diyebiliriz ki, birinci grupta yer alan suçları işlemek amacıyla kurulan silahlı örgütlerin, kural olarak, ikinci grupta yer alan suçları işlemek amacıyla kurulan silahlı örgütlerden nicelik olarak daha fazla sayıda silaha sahip olması gerekir¹⁴⁷⁷. Örgütün tasarrufunda bulunan silahların, amaçlanan her suçta farklı bir elverişlilik arz etmesi ve bu suretle silahlı suç örgütü (md. 220/3) ile silahlı örgüt suçu (md.314) arasında bir denge kurulması, ölçülülük ilkesinin de kaçınılmaz bir gereğidir.

gg. Ara Değerlendirme

Elverişlilik: Örgüt suçunun kapsamını belirsizleştirerek genişleten, elverişliliği örgütün güttüğü amaçlar üzerinden arayan görüş ile; örgüt suçunu soyut tehlike suçu haline getiren, tehlikeyi (elverişliliği) objektif cezalandırılabilirlik şartı olarak kabul eden görüş yerine, elverişliliği örgütün işlemeyi amaçladığı suçlar üzerinden arayan ve bu suretle suçun kapsamını somutlaştırarak daraltan görüşün ve örgüt suçlarının somut tehlike niteliğiyle daha uyumlu olan tehlikeyi (elverişliliği) fiilin netice alt

¹⁴⁷⁶ Doktrinde aynı yöndeki bir görüşe göre, TCK. md. 220/3 bakımından birkaç tabanca yeterli iken, bu sayı TCK. md. 314 bakımından yetersizdir. Şen, Eryıldız, s. 294. Yargıtay'ın yerleşmiş uygulaması da bu yöndedir. YCGK, T: 26.09.2017, E: 2017/16-956, K: 2017/370., Y. 16. CD., T: 21.04.2016, E: 2015/4672, K: 2016/2330., Y. 16. CD., T: 18.07.2017, E: 2016/7162, K: 2017/4786.

¹⁴⁷⁷ Zira ilk grupta yer alan suçların basit hallerine ilişkin ceza miktarlarına bakıldığında; md. 302, 309, 311 ve 312 bakımından ağırlaştırılmış müebbet hapis ve bu maddelerdeki gerçek içtima kuralları doğrultusunda ayrıca ilgili araç suçların hapis cezaları uygulanacaktır. Bu grupta yer alan diğer suçlardan md. 313 kapsamında fail hakkında verilecek ceza 15 yıldan; md. 314 ve 315 kapsamında ise 10 yıldan başlamaktadır. Suç için anlaşma suçundan (md. 316) verilecek ceza 3 yıldan başlasa da, cezanın üst sınırının 12 yıla kadar çıkabilmektedir. İkinci grupta yer alan suçların failleri hakkında öngörülen cezalar ise ilk gruptaki suçlara nazaran çok daha az miktardadır. Bu gruptaki suçların basit hallerine bakıldığında; md. 310'te ağırlaştırılmış müebbet, md. 303'te müebbet, md. 304'te 10 ila 20 yıl arası, md. 307'de 6 ila 12 yıl arası, md. 308'de 5 ila 15 yıl arası, md. 306'da 5 ila 12 yıl arası, md. 305'te 3 ila 10 yıl arası hapis cezası öngörüldüğü görülmektedir.

unsuru olarak kabul eden görüşün¹⁴⁷⁸ benimsenmesi, kanaatimizce hukuk devletinin gereklerinden biri olan belirlilik ilkesi, kişi hak ve özgürlükleri alanına yapılacak müdahalelerde meşruiyet sağlayan ölçülülük ilkesi ve demokratik toplum düzenindeki gereklilikler yönüyle daha isabetli olacaktır. Keza örgütün amaç suçları işleme elverişliliğini; örgüt ile iştiraki birbirinden ayıran örgütün devamlılık unsuru gereğince belli bir amaç suçu işleme elverişliliği şeklinde değil de, amaç suçları belirsiz sayıda ve devamlı surette işleme elverişliliği şeklinde anlamak gerekir.

TMK md. 7/1’de düzenlenen terör örgütünün işlemeyi amaçladığı suçlar, terör tanımına ve TCK’nın 314. maddesine yapılan atıflar doğrultusunda TCK’nın 302, 309, 310, 311, 312, 313/2 maddelerinde yer alan suçlarla sınırlıdır. Böylelikle terör örgütleri, adi suç örgütleri karşısında katalog suçları işleme amacı yönüyle; silahlı örgüt suçu karşısında ise yalnızca katalogda yer alan ve ağır cebir ve şiddet gerektiren suçları işleme amacı yönüyle özel ve dar bir görünüm ortaya koyar. Ancak TMK. md. 7/1 anlamında değil de TCK. md. 314 anlamında bir silahlı örgütün varlığı halinde dahi, TMK. md. 3 gereği yine TMK’nın uygulanması gündeme gelecektir.

Hiyerarşi: Örgüt hiyerarşisi, örgüt iradesinin astlık üstlük ilişkisine dayanan dikey bir yapılanma doğrultusunda hayata geçirilmesini ifade eder. Örgüt kurucusu, yöneticisi ve üyesinden oluşan bu hiyerarşik yapılanma içinde örgüt iradesini gösteren planlı bir ortaklık ve işbölümünün yapılmasıyla, kurucu, yönetici ve üyeden oluşan örgüt mensupları arasında bir ayırım yapılabilecektir. Yalnızca üyeden ya da yöneticiden oluşan bir hiyerarşi mümkün olmadığı gibi emrin sorgulandığı, yerine getirilmekten imtina edildiği dikey bir yapılanmadan da söz edilemez. Bu halde kişiler arasındaki planlı ortaklık ve işbölümü ancak iştirak iradesine işaret edebilir.

Buna karşın ayrıntılarına ilk bölümde yer verdiğimiz ve Türk doktrin ve uygulamasında kullanıldığından daha farklı bir anlamı olan yatay yapılanma (lidersiz direniş) kavramı ise, örgüt üyeleri arasındaki iş bölümünü değil, belli bir liderden/yöneticiden yoksun olan, üst bir otoriteden emir veya talimat almayan kişilerin eşit düzeydeki birlikteliğini ifade etmektedir. Bu nedenle bu kavram, Türk

¹⁴⁷⁸ Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 433.

doktrinde ve uygulamasında örgüt hiyerarşisine dâhil olan kişilerin görev dağılımında bulunmasına ve bu suretle kurucu, yönetici ve üye arasında bir ayırım yapılmasına yönelik kullanılan “yatay yapılanma” kavramıyla karıştırılmamalıdır. Belirtelim ki bu son halde dahi dikey bir hiyerarşik yapılanmanın varlığı şart olduğundan¹⁴⁷⁹, asıl anlamını temsil edemeyen bu kavram yerine işbölümü veya görev dağılımı ifadeleriyle yetinilmesi, “kitlese” nitelikteki “hareket”leri ve salt hücre ya da network tipi oluşumları ifade eden yatay yapılanma kavramı ile karışıklığın yaşanmasını önleyecektir. Kanaatimizce doktrinde ve uygulamada kullanıldığı şekliyle bu kavram ile esasen, belli bir yöneticiye bağlı olmakla birlikte birbirinden haberi olmayan hücrelerden oluşan ve eyleme geçme konusunda belli bir takdir marjına sahip olan “yarı-hiyerarşik” yapılanmalar kastedilmektedir¹⁴⁸⁰. Yarı-hiyerarşik yapılanmalardaki hücreler emir-komutaya dâhil olmakla birlikte, eylemde bulunmak, zaman, hedef ve araç seçimi bakımından kendi takdirlerine göre belli ölçüde bağımsız hareket edebilmektedirler. Bu halde TCK. md. 220’nin gerekçesinde hiyerarşi bakımından yeterli görülen *gevşek* bir dikey yapılanmanın varlığından söz etmek gerekir. Buna karşın üst bir otoritenin bulunmadığı ve bu nedenle dikey bir hiyerarşiden yoksun olan yatay yapılanmalar¹⁴⁸¹ hakkında TCK md. 220 anlamında örgütten değil, ancak çete ya da toplu işlenen suçlardan bahsedilebilir. Nitekim mehz ACK’da da silahlı grup (md. 127), kitle halinde işlenen suçlar (md. 124, 125) ve birçok maddede yer alan çete halinde işlenen suçlar, suç örgütü (md. 129) ve terör örgütü (129a, 129b) suçlarından ayrılmıştır. Dolayısıyla TCK bakımından bu hallerde şartları varsa ancak iştirak hükümlerine başvurulması söz konusu olabilir. Bu tür yatay yapılanmalara yönelik literatürde örgüt yerine grup ya da ağ (network), kitle (*mass*, *Masse*) veya hareket (*movement*, *Bewegung*) kavramlarının kullanılmasının sebebi esasen budur.

Üye sayısı: Örgütün asgari 3 kişiden oluşan üye sayısını, kurucu ve yöneticiye de kapsayacak şekilde hesaplayan doktrin ve uygulamadaki çoğunluk görüşe karşın, kanaatimizce TCK’nın 6. ve 220. maddelerinin lafzına ve gerekçesine sadık kalındığında, suç örgütünün varlığı için kurucu ve/veya yönetici dışında örgütün üye

¹⁴⁷⁹ Y. 6. CD, T: 19.04.2017, E: 2017/903, K: 2017/928. Şen, Eryıldız, s. 69.

¹⁴⁸⁰ Bkz. s. 68.

¹⁴⁸¹ Leader, Probst, s. 39., Cale, s. 19, 21.

sayısının en az 3 kişi olarak kabulü gerekir. Şu halde örgütün en az 3 üye ile kurulması gerekir. Diğer bir deyişle kurucu ve yönetici dâhil en az 5 kişinin varlığı halinde suç örgütü kurulmuş sayılacaktır. Bu sayının altındaki örgütler, normatif anlamda suç örgütü olarak değil, ancak kriminolojik anlamda çete olarak nitelendirilebilirler. Kurucu ve yönetici sıfatları aynı kişide birleşebileceğinden, bu ihtimalde kurucu ve yönetici olarak hareket eden bir (1) kişinin ve ayrıca üye olarak 3 kişinin varlığı gerekli ve yeterlidir. Buna karşın emir-komuta ilişkisi gereği yönetici ve üye sıfatlarının aynı kişide birleşmesi mümkün olmadığından, yöneticinin üye sayısına dâhil edilmesini mümkün görmemekteyiz. Böylelikle TCK. md. 6'daki örgüt mensubu tanımına uygun bir ayırıma gidilmiş olur.

Araç ve Gereç: TCK. md. 220 ile md. 314 arasındaki kategorik farkın, yalnızca örgütün amaçlarında ya da işlemeyi amaçladığı suçlarda olmadığı, bu ayırımın aynı zamanda amaç suçların belirsiz sayıda ve devamlı surette gerçekleştirilebilme elverişliliğinde olduğu, dolayısıyla silahlı örgüt suçunda silahların elverişliliği bakımından da örgütün, amaç suçları belirsiz sayıda ve devamlı surette gerçekleştirmeye yeter cins, nitelik ve nicelikte silaha sahip olması gereklidir. Şu halde örgütün sahip olduğu silahlar, belirsiz sayıda amaç suçu devamlı surette işleme elverişliliğine sahipse md. 314; bu suçlar dışında kalan suçları belirsiz sayıda ve devamlı surette ya da bu suçları ancak belirli sayıda işleme elverişliliğine sahipse o halde md. 220/3 uygulanmalıdır. Buna karşın mevcut silahlar ile yalnızca belli bir amaç ya da araç suçun bir defaya mahsus ya da belirli sayıda işlenebileceği söylenebiliyorsa, o halde örgütlenme suçları değil, şartları varsa iştirak hükümlerine başvurulacaktır.

TCK, TMK ve 6136 sayılı kanun, doktrin ve uygulamadaki görüş ve örnekler ışında bir arada değerlendirildiğinde, bir terör örgütünün varlığından söz edebilmek için örgütün tasarrufu altındaki silahların;

- Cins bakımından patlayıcı, yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı, boğucu, zehirleyici, sürekli hastalığa yol açıcı nükleer, radyoaktif, kimyasal, biyolojik *maddeler* ya da otomatik veya yarı-otomatik her türlü *ateşli silahlardan* olması,
- Nitelik bakımından belirsiz sayıda insan üzerinde ağır bedensel zarar gerçekleştirebilecek ve ayrıca toplumun en az bir kısmı üzerinde baskı, korkutma,

yıldıırma, sindirme veya tehdit (dehşet: *terrere*) yaratabilecek nitelikte (yoğun, ağır, vahim) olması,

- Nicelik bakımından örgütün yöneldiğı amaç suçları belirsiz sayıda ve devamlı surette gerçekleştirmeye yeterli olan ve 6136 sayılı kanun uygulamasındaki vahim miktar ile, bir kişinin taşıyabileceğı sayının üzerinde olması gerekir.

Bu kriterler uyarınca bazı çıkarımlarda bulunmak mümkündür. İlkın bıçak ve türevleri cins bakımından silah olmakla birlikte, 6136 sayılı kanuna göre vahim nitelikte kabul edilmemektedir. Dolayısıyla bu tür silahlara sahip olan örgütler, vahim ağırlıkta cebir-şiddet eylemlerinin işlenmesinin amaçlandığı silahlı terör örgütü olarak kabul edilemezler. Bu durumda ancak TCK. md. 220 anlamında adi suç örgütlerinden bahsedilebilir.

Amaç suç bakımından elverişli, vahim nitelikte bir cebir-şiddet eylemi işleyebilmek için, bu cins ve nitelikteki silahlardan miktar bakımından bir tanesi dahi yeterli olabilir. Zira önemli olan vahim nitelikteki silahın suçun işlenişinde kullanış biçimi ve neticenin ortaya çıkardığı etkidir. Ancak terör örgütü suçu bakımından örgütün sahip olduğu silahların miktar yönünden elverişliliğı için, molotof kokteyli ve standart yapım dinamitler bakımından 6136 sayılı kanun ve TCK. md. 315 uygulaması ışığında en az 10 adetden, el bombaları bakımından TCK. md. 315 uygulaması ışığında birkaç adetden, tabancalar bakımından 6136 sayılı kanun uygulaması ışığında en 5 adetden, tüfekler bakımından (net bir asgari sayı olmamakla birlikte) 6136 sayılı kanun uygulaması ışığında 3 adetden oluşan niceliğın yeterli olduğunu, mermi bakımından ise 40 adet tabanca mermisinin yeterli olmadığını emsalen söylemek mümkündür. Sayılan cins ve nitelikteki silahların farklı sayılarda ve/veya başka araç ve gereçlerle birlikte bir arada bulunması, somut olayın şartları bakımından elverişliliğın gerçekleştiğı sonucuna varmayı da gerektirebilir.

b. Tipik Hareketler

Örgüt hiyerarşisinin en az bir kurucu veya yönetici ile üç üyeden oluşması gerekir. Zira sadece yöneticilerden veya sadece üyelerden oluşan üç kişilik bir birleşme içinde astlık-üstlük söz konusu olmayacağı için örgütten de söz

edilemez¹⁴⁸². Bu noktada tipikliği oluşturan eylemlerden örgüt kurma, yönetme ve örgüte üye olma eylemlerini incelemek gerekir.

aa. Örgütü Kurmak

TCK. md. 220/1'deki seçimlik hareketlerden ilki örgütü kurmaktır. Terör örgütünden, silahlı bir suç örgütünden ya da örgüt kapsamında işlenen suçlardan bahsedebilmek için, öncelikle TCK md. 220/1 anlamında suç işlemek amacıyla bir örgütün kurulmuş olması gereklidir. Suç örgütü baştan itibaren suç işleme amacıyla kurulabileceği gibi, yasal olarak kurulmuş mevcut bir organizasyonun sonradan suç işlemek amacına özgülmesi halinde de suç örgütü (o andan itibaren) kurulmuş olur¹⁴⁸³. Örneğin yasal bir şekilde ithalat ihracat yapmak üzere kurulmuş bir şirketin sonradan silah kaçakçılığı faaliyetlerine, rakibinin gerisinde kalan bir spor kulübünün şike ve teşvik primi suçlarına, hayvanları korumak üzere kurulmuş bir derneğin daha etkili ses getirmek adına şiddet eylemlerine, bir siyasi parti ilçe teşkilatının kamudaki bağlantıları üzerinden ihaleye fesat karıştırma suçlarına yönelmesi hallerinde; önceden yasaya uygun olarak kurulan ve faaliyet gösteren fakat sonradan –kanundaki diğer şartları da taşımakla birlikte- organize bir şekilde suç işleme amacının benimsenmesiyle suç örgütüne dönüşme söz konusu olacaktır¹⁴⁸⁴.

Bir örgütün kurulması için gerekli hareketler, adam toplamak, görev bölümü yapmak, hiyerarşiyi kurmak, silah, cephane ve diğer araç ve gereçleri temin etmek, örgütün faaliyet merkezini kiralamak şeklinde örneklendirilebilir¹⁴⁸⁵. Doktrinde örgütün kurulmasına yönelik hareketlerin varlığı halinde failin teşebbüsten dolayı cezai sorumluluğuna gidilemeyeceği kabul edilmektedir¹⁴⁸⁶. Bizce zikredilen örneklerde olduğu gibi örgüt kurmaya yönelik eylemlerin icrasına elverişli

¹⁴⁸² Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, s. 882.

¹⁴⁸³ Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 974., Sarıtaş, s. 331., Kavlak, s. 387. Yargıtay'a göre de suç örgütü kurmak, "suç işlemek amacıyla yeni bir örgütün oluşturulması veya var olan yasal bir teşkilatın suç örgütüne dönüştürülmesidir." Y. 16. CD., T: 18.07.2017, E: 2016/7162, K: 2017/4786. Şen, Eryıldız, s. 101.

¹⁴⁸⁴ Aynı yönde Sarıtaş, s. 331.

¹⁴⁸⁵ Evik, "Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu", (in: *Centel Armağanı*), s. 683., Yenidünya, İçer, s. 34., Baltacı, s. 183., Akkaya, s. 216.,

¹⁴⁸⁶ Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 974., Evik, "Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu", (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 435., Kavlak, s. 386.

hareketlerle doğrudan başlanıp da failin elinde olmayan nedenlerle icranın yarıda kalması halinde failin teşebbüs hükümleri doğrultusunda cezalandırılması teorik olarak mümkünken (TCK. md. 35/1); söz konusu eylemlere yönelik düşünce, anlaşma (istisna TCK. md. 316) veya plan kurma aşamasında kalan hazırlık hareketleri ise cezalandırılmayacaktır.

Örgütün kaç kişi tarafından kurulduğunun bir önemi yoktur¹⁴⁸⁷. Zira bizce üç kişinin bir araya gelerek örgüt kurma kararı alması tek başına yeterli değildir¹⁴⁸⁸. Örgüt kurma fiilinin tipikliği oluşturması için en az üç *üyenin* fiilen örgüte katılması gerekir¹⁴⁸⁹. Örgütün kurucuları aynı zamanda örgütün yöneticisi de olabilmekle beraber böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır¹⁴⁹⁰. Bu halde aynı suçun seçimlik hareketlerinin işlenmesi söz konusu olacağından TCK. md. 220/1 hükmünün bir kez uygulanmasıyla yetinilir¹⁴⁹¹. Yine örgüt kurucusunun bilinmesine gerek olmadığı gibi, bu kişi örgüt kurulduktan sonra ölmüş, pasif duruma geçmiş ya da örgütle organik bağı kesmiş olabilir¹⁴⁹².

Terör örgütleri bakımından önem arz eden husus, örgütün terör tanımındaki amaçları cebir ve şiddet niteliğinde suçlar işleyerek gerçekleştirmek üzere kurulmasıdır (TMK. md. 7/1). Bu noktada terör örgütünün güttüğü terör tanımındaki amaçların gerçekleşmiş olması gerekli olmadığı gibi, cebir-şiddet niteliğindeki suçların icrasına başlanmasına da gerek yoktur. Ancak somut olayda terör örgütünün varlığından söz edebilmek için, henüz işlenmese de işlenmesi amaçlanan cebir-şiddet niteliğindeki eylemlere yönelik dış dünyaya yansıyan düşüncelerin, hazırlıkların,

¹⁴⁸⁷ Kurucuların ve/veya yöneticilerin üç kişilik üye sayısına dâhil edilmemesi gerektiği görüşümüze yukarıda gerekçeleriyle yer vermiştik. Aksi yönde Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 881., Kavlak, s. 380. Örgütün kurulması için en az üç kurucunun bir araya gelmesini arayan görüş için bkz. Sarıtaş, s. 336.

¹⁴⁸⁸ Aynı yönde bkz. Özgenç, **Suç Örgütleri**, (2018), s. 18.

¹⁴⁸⁹ Yenidünya, İçer, s. 34. Ancak yazarlar başka bir yerde tek kişinin kurduğu örgütün varlık kazanabilmesi için iki üyenin daha varlığını aramışlardır. Bkz. Yenidünya, İçer, s. 35. Aynı yönde Şen, Eryıldız, s. 101.

¹⁴⁹⁰ Yenidünya, İçer, s. 33, 35., Tozman, s. 257.

¹⁴⁹¹ Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 974., Şen, Eryıldız, s. 104., Kavlak, s. 386.

¹⁴⁹² Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 974.

planların ortaya konulması gerekir. Bu nitelikteki eylemlerin neler olduğu ileride açıklanmıştır¹⁴⁹³.

bb. Örgütü Yönetmek

Suç örgütü kurma suçuyla korunan hukuki değerlere yönelik tehlike, ilk kez örgütün kurulması ile ortaya çıkarken, tehlikenin devamını sağlayan ise örgütün yönetilmesidir. Bu nedenle örgüt kurma eylemi ani bir suç iken, yönetme eylemi ise mütemadi bir suçtur¹⁴⁹⁴. Nitekim bu süreçte örgüt yöneticisinin örgütü kısmen ya da tamamen sevk ve idare etmesi, örgütü üçüncü kişiler nezdinde temsil etmesi, örgütün hedeflerini belirlemesi, bu hedeflere ulaşmaya yönelik stratejiler üretmesi, planlamalar yapması, bu doğrultuda yapısal olarak teşkilatlanmalara gitmesi, işbölümü ve görev dağılımı yapması, üyelerine emir ve talimatlar vermesi, bunların icrasını denetlemesi, disiplini sağlayıcı tedbirler alması ve örgüt içi koordinasyonu sağlaması gibi birçok serbest hareket ile bu tehlikelilik durumu süreklilik arz eder. Bu eylemlerin örgütün varlığına ve devamlılığına sağladığı katkıların korunan hukuki değer karşısında ciddi bir tehlike teşkil etmesi nedeniyle, örgütü yönetme eylemine öngörülen ceza, örgüt kurma eylemine denk tutulmuştur¹⁴⁹⁵.

Yargıtay uygulamasına bakıldığında “*hiyerarşinin planlı bir iş bölümüne dayanması, örgütün yönetici ve üyelerinin kimlerden oluştuğunun gösterilmesi...*”¹⁴⁹⁶ gerektiği, bu doğrultuda yönetici ve üyeyi birbirinden ayırma noktasında; “*örgüt yöneticisinin somut olayda örgüt üyesi ve işlenecek amaç suç üzerinde hâkimiyet, kontrol, bilgi ve yönlendirme güç ve yetkisinin olması...*”¹⁴⁹⁷, yine örgüt yöneticisinin “*en azından müdahale edip suçun işlenmesinin önüne geçebilecek bilgi ve etkisinin olması veya yönlendirebilme konusuna yeterli hâkimiyeti bulunması ya da örgütün üzerinde genel bir etki gücünün ya da bölgesel de olsa (onay makamı) konumunun*

¹⁴⁹³ Bkz. s. 401.

¹⁴⁹⁴ Sarıtaş, s. 346-349, 350.

¹⁴⁹⁵ Ayrıca bkz. Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, s. 881., Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: *Centel Armağanı*), s. 683., Baltacı, s. 183., Sarıtaş, s. 350, 351., Akkaya, s. 216., Özer, Doğan, s. 164., Bodur, Özkul, s. 43.

¹⁴⁹⁶ Y. 18. CD. T: 16.04.2015, E: 2015/311, K: 2015/311.

¹⁴⁹⁷ Y. 8. CD., T: 13.05.2008, E: 2007/12848, K: 2008/5496. Bodur, Özkul, s. 48.

olması”¹⁴⁹⁸ şeklinde kriterlere başvurmaktadır. Şu halde hiyerarşi bakımından, örgüt içi planlamayı, koordinasyonu ve iş bölümünü yapan, emir ve talimatlar veren, örgüt faaliyetlerini denetleyen en az bir liderin (yönetici) bulunması zorunludur¹⁴⁹⁹. Bu emir ve talimatların sorgulanamaması gerekir¹⁵⁰⁰.

Öte yandan suç örgütleri bakımından gevşek bir hiyerarşinin varlığı da yeterli görüldüğü için, örgütün faaliyeti çerçevesindeki tüm kararların yönetici tarafından alınmasına gerek yoktur. Örgüt yöneticisinin otoritesine tabi olmakla birlikte üyeler, eylemde bulunmak, zaman, hedef ve araç seçimi bakımından kendi takdirlerine göre hareket edebilirler. Her aşamada yöneticiden talimat beklenmesi örgütsel pratiklerle bağdaşmaz. Örgütün temel prensipleri, ideolojisi, daha önceden verilen benzer emirler dikkate alınarak üyelerin belli somut olaylarda kendi takdirlerine göre hareket etmesi mümkündür. Yarı-hiyerarşik yapılanmalarda üyenin kendi takdiriyle hareket edebilmesinin sınırını örgüt yöneticisinin önceki veya sonraki emirleri çizecektir.

Yargıtay vermiş olduğu kararlarda, örgütün siyasi veya askeri kanat sorumluları ile bölge ve büyük il sorumlularını örgüt yöneticisi olarak kabul ederken, örgütün diğer il, ilçe, belde ve mahalle sorumlularını ise örgüt üyesi olarak kabul etmektedir¹⁵⁰¹. Başka bir kararında ise örgütün tepe yönetiminden aldığı emir ve talimatları diğer örgüt üyelerine ileten ve kendisine bağlı üyeleri azmettiren örgüt mensubunu yönetici olarak kabul etmiştir¹⁵⁰².

¹⁴⁹⁸ Y. 6. CD., E: 2015/7545, K: 2017/841.

¹⁴⁹⁹ Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, s. 879, 882., Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 421. Doktrinde *Şen/Eryıldız* (s. 71) her ne kadar örgütün varlığı için en az bir liderin bulunması gerektiğini, buna karşın yöneticinin varlığının zorunlu olmadığını ifade etmişse de, kanaatimizce kanunda yalnızca kurucu, yönetici ve üye gibi sıfatlardan bahsedildiği için, lider konumundaki kişi kanun bakımından yönetici sıfatını haiz olacaktır.

¹⁵⁰⁰ Akkaya, s. 217.

¹⁵⁰¹ Bu yöndeki bazı kararlar için bkz. Y. 9. CD., T: 13.03.2016, E: 2006/470, K: 2006/1484., Y. 9. CD., T: 24.12.2014, E: 2014/5464, K: 2014/12447., Y. 9. CD., T: 20.11.2014, E: 2014/5275, K: 2014/11592., Y. 9. CD., T: 13.11.2014, E: 2014/5843, K: 2014/11485., Y. 9. CD., T: 30.09.1993, EK: 3216/37370. Baltacı, s. 184., Akkaya, s. 217., Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8925. Y. 9. CD., T: 13.03.2006, E: 2006/470, K: 2006/1484. Sarıtaş, s. 352, dn. 573.

¹⁵⁰² Y. 6. CD., T: 07.01.2013, E: 2012/11870, K: 2013/3. Sarıtaş, s. 352.

TMK md. 7/1'in ikinci cümlesinde ayrıca, örgütün faaliyetini düzenleyenlerin de örgüt yöneticisi olarak cezalandırılacağı kabul edilmiştir. Bu doğrultuda örgüt faaliyetlerine ilişkin toplantılar, gösteri yürüyüşleri, eğitim programları, vs. etkinlikler düzenleyenler de yönetici olarak kabul edilecektir¹⁵⁰³. Buna karşın örgütün faaliyetleri kapsamında yalnızca belirli bir suçun işlenmesini planlayanlar, organize edenler ya da yönetenler örgüt yöneticisi olarak kabul edilmeyecektir¹⁵⁰⁴.

cc. Örgüte Üye Olmak

Kurulmuş olan bir suç örgütüne üyelik için ise, üyenin örgütle bilerek ve isteyerek devamlı surette fiili bir bağ kurması gerekir. Bu fiili bağ ile örgüt üyesi kendi iradesini örgütün kolektif iradesine terk etmiş olur¹⁵⁰⁵. Ayrıca örgüt üyeliği için, örgütün suç işleme amacını bilmek, bu amacı sempatinin ötesinde benimsemek ve hiyerarşik yapıya dâhil olarak emir-komuta zincirine girmek gibi örgüte devamlı surette katılma iradesini gösteren somut davranışların ortaya konulması gerekir¹⁵⁰⁶. Yargıtay'a göre örgüt üyesi, *"...örgüt amacını benimseyen, örgütün hiyerarşik yapısına dâhil olan ve bu suretle verilecek görevleri yerine getirmeye hazır olmak üzere kendi iradesini örgüt iradesine terk eden kişidir. Örgüt üyeliği, örgüte katılmayı, bağlanmayı, örgüte hâkim olan hiyerarşik gücün emrine girmeyi ifade etmektedir. Örgüt üyesi örgütle organik bağ kurup faaliyetlerine katılmalıdır. Organik bağ, canlı, geçişken, etkin, faili emir ve talimat almaya açık tutan ve hiyerarşik konumunu tespit eden bağ olup, üyeliğin en önemli unsurudur."*¹⁵⁰⁷ Bu doğrultuda Yargıtay, terör örgütünün kırsaldaki mensuplarıyla iletişim kurarak örgüte araç ve gereç sağlayan, rehberlik ve kuryelik yapan, bilgi toplayan, askeri ve ideolojik örgütsel eğitimlerden geçen, kod adı alan, özgeçmiş raporu veren, aidat ödeyen bir kimsenin çeşitlilik ve süreklilik gösteren bu neviden eylemlerini, örgüt

¹⁵⁰³ Şen, Eryıldız, s. 140, 141.

¹⁵⁰⁴ Y. 16. CD. T: 18.07.2017, E: 2016/7162, K: 2017/4786.

¹⁵⁰⁵ Evik, "Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu", (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 424.

¹⁵⁰⁶ Şen, Eryıldız, s. 38., Akkaya, s. 217., Tozman, (2017), s. 279.

¹⁵⁰⁷ Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769.

üyeliği suçu olarak kabul etmektedir¹⁵⁰⁸. Buna karşın Yargıtay, failin örgütün benimsediği ideolojiye, değerlere ve amaçlara sahip olması, bu görüşlere sempati duyması, örgüte ve ideolojisine dair yayınlar okuması veya bulundurması ya da örgüt liderine saygı duymasından ibaret eylemlerinin, tek başına örgüt üyesi olduğunun kabulü bakımından yeterli olmayacağına karar vermiştir¹⁵⁰⁹.

Bu noktada doktrinde ve uygulamadaki tartışmalı husus, örgüt üyeliği için tek taraflı bir irade beyanının yeterli olup olmayacağıdır. Aslında bu konuda kanun gerekçesi oldukça açıktır. Gerekçeye göre, örgüte üyelik fiili bir *katılma* olup, bu konuda örgüt yöneticilerinin rızasının aranmasına gerek yoktur. Tek taraflı irade ile bir örgüte katılma mümkündür¹⁵¹⁰. Buna karşın kişinin tek taraflı iradesiyle örgüte katılabilmesini gerçekçi bulmayan doktrinde ve uygulamadaki baskın görüş, üyenin hiyerarşik yapıya dâhil olabilmesi için, katılma iradesinin hiyerarşik yapıda yer alan kurucu veya yönetici tarafından açık ya da örtülü bir şekilde kabul edilmesi gerekliliğini aramaktadır¹⁵¹¹. Zira “*örgüt yöneticilerinin, örgüt faaliyeti kapsamında işledikleri bütün suçlardan asli fail olarak sorumlu tutuldukları bir sistemin (TCK 220/5 md.), tek taraflı irade beyanı ile kendi içinde gizlilik, disiplin ve mutlak sadakat gibi zorunlu kuralları barındıran, dış dünyaya kapalı bir yapıya üye*

¹⁵⁰⁸ Akkaya, s. 212, 218, 219. İlgili kararlar için bkz. Y. 9. CD., T: 16.02.2006, E: 2005/7021, K: 2006/859., Y. 9. CD., T: 29.03.2007, E: 2006/6672, K: 2007/2618., Y. 9. CD., T: 03.04.2007, E: 2006/8038, K: 2007/2816.

¹⁵⁰⁹ Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769., Y. 16. CD., T: 18.07.2017, E: 2016/7162, K: 2017/4786., Askeri Yargıtay 3. D., T: 17.07.1984, EK: 836/312. Baltacı, s. 185., Akkaya, s. 212., Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: *Centel Armağanı*), s. 684., Evik, “Cürüm İşlemek İçin Örgütlenme”, s. 383, vd., Ali Parlar, **Türk Ceza Kanunu Şerhi**, Ankara: Bilge Yayınevi, 2015, s. 3108.

¹⁵¹⁰ Özer, Doğan, s. 160, 165.

¹⁵¹¹ Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, s. 883., Şen, Eryıldız, s. 117., Kavlak, s. 402., Bodur, Özkul, s. 120., Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 424., Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: *Centel Armağanı*), s. 685., Ahmet Cemal Ruhi, **TCK ve TMK Çerçevesinde Terör Örgütleri, Terör Suçları ve Örgütlü Suçlar**, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2018, s. 14. Yargıtay CGK da vermiş olduğu bir kararda bu görüşü benimsemiştir: “*Yerleşik yargısal kararlarda belirlenen ilkelere göre, failin salt silahlı örgüte ilgi duyması, örgüte katılmak için zemin arayışına girmesi, bu amaçla kendisini örgüte ulaştırabilecek kişilerle temasa geçmeye çalışması ve örgüt mensuplarıyla görüşüp buluşmadan salt örgüte katılmak amacıyla başka bir bölgeye yolculuk yapması, silahlı örgüt üyeliği suçunun oluşumu için yeterli değildir.*” YCGK, T: 10.06.2008, E: 2007/9-270, K: 2008/164. “*Öncelikle bir suç örgütüne katılma iradesine sahip olan, örgütlenmeye dâhil olma saiki ile hareket eden ve örgüt tarafından kabul gören, örgüt disiplinine ve hiyerarşisine bağlı ve bu konuda makul bir süre geçiren kişiler örgütün üyesi olarak kabul edileceklerdir.*” Y. 6. CD., T: 25.02.2009, E: 2008/15466, K: 2009/4055. Bodur, Özkul, s. 47. Bu içtihat 2019 yılı itibarıyla uygulanmaya devam etmektedir. Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769.

*olunabileceğini de kabul etmesi beklenemez.*¹⁵¹², Kanaatimizce de örgüt üyesi ile örgüt hiyerarşisine dâhil olmasa dahi örgüt adına suç işleyen kişiyi ayırt edebilmek için, örgüt üyesi olma yönünden kişinin fiili katılımının örgüt yöneticileri tarafından en azından zımnen kabul edilmesi, bu katılıma sessiz kalınması gerekliliği aranmalıdır. Aksi takdirde gerekçenin esas alınması, yönetici bakımından suç ve cezaların orantılılığı ilkesine aykırılık teşkil edecektir.

Öte yandan failin örgüt üyesi olarak kabul edilebilmesi için örgüte süreklilik arz edecek şekilde katılma iradesinin bulunması gerektiği¹⁵¹³, örgüte katkı sağlama bilincinin üyelik için yeterli olmadığı ifade edilmiştir¹⁵¹⁴. Bu ifade örgüte doğrudan üyelik suçu bakımından (md. 220/2) isabetli olsa da, örgüt hiyerarşisine dâhil olmamakla birlikte örgüte bilerek ve isteyerek yardımda bulunan kişilerin dolaylı olarak örgüt üyesi kabul edilmesi karşısında (md. 220/7), örgüte katılma iradesi olmaksızın yalnızca katkı sağlama bilinci de örgüt üyeliği için yeterli görülmüş olacaktır. Zira md. 220/7’de örgüte yardım eden failin “örgüt üyesi gibi” değil “örgüt üyesi *olarak*” cezalandırılacağı ifade edilmiştir¹⁵¹⁵. Kanaatimizce yardım edenin cezalandırılmasında örgüt üyesinin alacağı cezanın dikkate alınması yalnızca ceza yaptırımı ile sınırlı düşünülmelidir. Zira TCK. md. 6/1-j’da örgüt mensubu tanımı içinde örgüte yardım edenler sayılmadığından, örgüte yardım edenler maddi anlamda örgüt üyesi ya da örgüt mensubu olmazlar¹⁵¹⁶. Buna karşın silahlı örgüte üye olmamakla birlikte silahlı örgüt adına suç işleyenler bakımından örgüte yardımdan farklı olarak bu kişilerin örgüte üye olma suçundan cezalandırılacakları ifade edilmiştir (md. 220/6). Silahlı terör örgütü adına suç işleyen failer terör suçlusu olarak kabul edilirken, silahsız bir örgüt adına suç işleyen ya da silahlı örgüte yardım eden kişiler terör suçlusu kategorisinde sayılmamıştır (TMK. md. 2/2).

¹⁵¹² Y. 16. CD., T: 18.07.2017, E. 2016/7162, K. 2017/4786.

¹⁵¹³ Örgütle belli bir süre eylem birlikteliği olmayan kişiler üye olarak kabul edilmemektedir. Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 423. Bir Yargıtay kararına göre de, “yalnızca belli bir takım suçları işlemek amacıyla mevcut bir örgütle ortak hareket eden kişi, örgüt üyesi haline gelmez.” Y. 10. CD., T: 19.10.2009, 11535/18078. Bodur, Özkul, s. 47.

¹⁵¹⁴ Evik, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, s. 287., Turinay, s. 315., Tozman, (2017), s. 284.

¹⁵¹⁵ “Örgüt üyesi olmaksızın, örgütün niteliğini bilerek örgütün yararına herhangi bir iş, görev veya hizmet yapılması örgüt üyeliği ile eşdeğer kabul edilmekte ve örgüt üyeliği ile benzer şekilde cezalandırılmaktadır.” 02.07.2012 tarihli 6532 sayılı kanunun genel gerekçesinden.

¹⁵¹⁶ Maddeye yönelik eleştiriler için bkz. Tozman, (2017), s. 326, vd.

dd. Ara Değerlendirme

Adam toplama, örgüt hiyerarşisini kurma, görev bölümü yapma, silah, cephane ve diğer araç ve gereçleri temin etme, örgütün faaliyet merkezini kiralama, vb. hareketleri gerçekleştiren kişiler, suç örgütünün kurucusu olarak kabul edilecektir¹⁵¹⁷. Örgütün dikey hiyerarşisi ise esasen örgüt yöneticisinin varlığıyla ortaya çıkacaktır. Nitekim Yargıtay da “*hiyerarşinin planlı bir iş bölümüne dayanması, örgütün yönetici ve üyelerinin kimlerden oluştuğunun gösterilmesi...*” gerektiğini ifade etmiştir¹⁵¹⁸. Yargıtay’ın yerleşik içtihatlarında örgüt yöneticisinin tespiti bakımından, örgüt içi disiplini ve koordinasyonu sağlama, etkinlik düzenleme, üye ve suç üzerinde hâkimiyet ile faili ve fiili yönlendirme yetkisi¹⁵¹⁹, emir ve talimatının sorgulanamaması¹⁵²⁰ gibi kriterlere başvurulmaktadır. Ayrıca örgüt yöneticisi örgütü kısmen ya da tamamen sevk ve idare etmek suretiyle örgütün mevcudiyetinin yarattığı tehlikenin devamlılığını sağlar. Örgüt yöneticisi bu kapsamda, örneğin, örgütü üçüncü kişiler nezdinde temsil eder, örgütün hedeflerini belirler, bu hedeflere ulaşmaya yönelik stratejiler üretir, planlamalar yapar, bu doğrultuda yapısal olarak teşkilatlanmalara gider, işbölümü ve görev dağılımı yapar, üyelerine emir ve talimatlar verir, bunların icrasını denetler, disiplini sağlayıcı tedbirler alır ve örgüt içi koordinasyonu sağlar.

Örgüt üyeliği konusunda doktrinde ortaya konulan kriterler ise, failin örgütün suç işleme amacını bilmesi, örgütün amacını sempatinin ötesinde benimsemesi, örgüte devamlı suretle katılma iradesi ve emir komuta zincirine girmesidir¹⁵²¹. Yargıtay içtihatlarında ise örgüte araç-gereç sağlayan, askeri ve ideolojik

¹⁵¹⁷ Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: *Centel Armağanı*), s. 683., Yenidünya, İçer, s. 34., Baltacı, s. 183., Akkaya, s. 216.,

¹⁵¹⁸ Y. 18. CD. T: 16.04.2015, E: 2015/311, K: 2015/311.

¹⁵¹⁹ “örgüt yöneticisinin somut olayda örgüt üyesi ve işlenecek amaç suç üzerinde hâkimiyet, kontrol, bilgi ve yönlendirme güç ve yetkisinin olması...”Y. 8. CD., T: 13.05.2008, E: 2007/12848, K: 2008/5496. Bodur, Özkul, s. 48. “(örgüt yöneticisinin) *en azından müdahale edip suçun işlenmesinin önüne geçebilecek bilgi ve etkisinin olması veya yönlendirebilme konusuna yeterli hâkimiyeti bulunması ya da örgütün üzerinde genel bir etki gücünün ya da bölgesel de olsa (onay makamı) konumunun olması*” Y. 6. CD., E: 2015/7545, K: 2017/841.

¹⁵²⁰ Akkaya, s. 217. “örgüt üyeliğini belirlemede ayırt edici fark, örgüt üyesinin örgüt hiyerarşisi dâhilinde verilen her türlü emir ve talimatı sorgulamaksızın tamamen teslimiyet duygusuyla yerine getirmeye hazır olması ve öylece ifa etmesidir.” Y. 16. CD. T: 18.07.2017, E: 2016/7162, K: 2017/4786.

¹⁵²¹ Şen, Eryıldız, s. 38., Akkaya, s. 217., Tozman, (2017), s. 279.

eğitimlerden geçen, kod adı alan kişinin çeşitlilik gösteren eylemleri örgüt üyesi olarak kabulünü gerektirmektedir. Buna karşın failin örgütün benimsediği ideolojiye, değerlere ve amaçlara sahip olması, bu görüşlere veya örgüt liderine yakınlık ve sempati duyması, örgüte ve ideolojisine dair yayınlar okuması veya bulundurması ya da örgütsel marşlar dinlemesi, örgüt liderine saygı duymasından ibaret eylemlerinin, tek başına örgüt üyesi olduğunun kabulü bakımından yeterli olmayacağına karar vermiştir¹⁵²².

B. Amaç Unsuru

Terör tanımında bir eylemin terör eylemi olarak kabul edilebilmesi için failin belli amaçlara yönelik hareket etmesi aranmıştır. Yargıtay'ın ETCK döneminden bu yana uygulamada kullandığı “matuf eylem” kavramı ile de, eylemin örgütün amacı doğrultusunda işlenmesi kastedilmiştir¹⁵²³. Bu amaçlar madde metninde “*Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu amaçlara yönelik işlenen cebir-şiddet niteliğindeki suç teşkil eden eylemler birinci madde gereğince terör eylemi sayılacağı gibi, ayrıca md. 7/1’de yapılan atıf doğrultusunda bu amaçlara yönelik kurulan örgütler de terör örgütü olarak kabul edilecektir.

Bu noktada örgütün ve amaç suçlarda cebir-şiddet eyleminin elverişliliği konusu ile amaç unsuru arasındaki ilişkiye kısaca değinmek gerekir. Teorik olarak ele aldığımızda örgüt ve eylem unsurları suçun maddi unsuru kapsamına girmektedir. Bu nedenle maddi unsurun ve bu bağlamda elverişliliğin gerçekleşmesi ile failin iç dünyasını ilgilendiren manevi unsur arasında bir bağ bulunmamaktadır. Dolayısıyla örgütün ve eylemin elverişliliğini amaçlar üzerinden belirlemek teorik olarak isabetli

¹⁵²² Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769., Y. 16. CD., T: 18.07.2017, E: 2016/7162, K: 2017/4786., Askeri Yargıtay 3. D., T: 17.07.1984, EK: 836/312. Baltacı, s. 185., Akkaya, s. 212, 231., Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: *Centel Armağanı*), s. 684., Evik, “Cürüm İşlemek İçin Örgütlenme”, s. 383, vd., Parlar, s. 3108.

¹⁵²³ Özer, Doğan, s. 100.

değildir. Buna karşın failin ve/veya örgütün amacının belirlenmesinde failin dış dünyaya yansıyan hareketleri, yani suçun maddi unsuru dikkate alınacaktır. Dolayısıyla belli bir amacın arandığı suçlarda failin iç dünyasına ilişkin amacı ile dış dünyaya yansıyan hareketleri arasında bir uyum olmak zorundadır. Aksi halde failin belli bir amacı güttüğüne yönelik beyanı, amacın arandığı suçlarda manevi unsurun varlığı bakımından tek başına yeterli değildir. Örneğin failin iç dünyasındaki amacı devletin varlığını ortadan kaldırmak ise, bu amacın normatif olarak manevi unsuru karşıladığını söyleyebilmek için, gerçekleştirilen eylemlerin belli bir ağırlığa ulaşması gereklidir. Bu sayede failin/örgütün güttüğünü beyan ettiği amacı, tipiklikteki normatif amacı karşılayacak, mefruz bir amacın varlığıyla yetinilmemiş olunacaktır. Diğer bir deyişle failin/örgütün amaca yönelik beyanının propagandadan ibaret kalmaması gereklidir¹⁵²⁴.

1. Saik ve Amaç (Özel Kast)

Suçun manevi unsurunu oluşturan kast, TCK'nın 21/1 maddesinde “*suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesi*” olarak tanımlanmıştır. Bilme ve isteme unsurlarından oluşan kast, tüm suç tipleri bakımından failin içsel (psşik, manevi, ahlaki) dünyasına ilişkin asgari bir gerekliliği ifade eder. Bir suçun kasten işlendiğinin kabulü için, suç tipinde yer alan unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesi yeterli olup, eylemin neden ve hangi amaçla gerçekleştirildiği önem arz etmez¹⁵²⁵.

Bazı suçlarda ise istisnai olarak manevi unsurun varlığı bakımından genel kural olan kastın yanında ayrıca *saik (güdü)* ve *amaç (maksat)* gibi failin iç dünyasına yönelik başkaca öğelere (özel kast¹⁵²⁶) yer verilmiştir. Saik ve amaç, failin kastından

¹⁵²⁴ BGH, Beschl. v. 28.11.2007 – StB 43/07, NJW 2008, 86. Para. 30. Alman Yargıtayı'nın bu kararına ileride değinilmiştir. Bkz. s. 457.

¹⁵²⁵ Demirbaş, **Ceza Genel**, (2018), s. 381., Centel, Zafer, Çakmut, **Ceza Genel**, (2016), s. 370.

¹⁵²⁶ Doktrinde bir görüş bu halleri özel kast olarak adlandırmaktadır. Özel kast kavramı üzerinde tartışmalar bulunmaktadır. Bir görüşe göre özel kast, genel kast ile birlikte kastın bir türünü oluşturmaktadır. Demirbaş, **Ceza Genel**, (2018), s. 387., Özbek ve Diğerleri, **Ceza Genel**, s. 263., İçel, **Ceza Genel**, (2016), s. 434., Centel, Zafer, Çakmut, **Ceza Genel**, (2016), s. 370., Hafizoğulları, Özen, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, (2018), s. 260., Toroslu, **Ceza Özel**, s. 222., Diğer görüşe göre ise kast yalnızca bilme ve isteme unsurundan oluşur. Dolayısıyla saik ve amacın arandığı haller kastın bir türü olmayıp suçun diğer sübjektif özel görünüş biçimi (haksızlığın diğer bir sübjektif unsuru) olarak kastın dışında yer alır. Bu görüşe göre bu tür suçlarda suçun manevi unsuru kast ve

bağımsız, kastın yanında aranan diğer bir manevi unsur türüdür¹⁵²⁷. *Saik* (*motive*, *Motiv*) faili harekete geçiren, ona hareket kararını aldırان içsel bir dürtü iken; *amaç* (*intention*, *Absicht*), failin suçu işlerken (ara hedef ya da ana hedef olarak) gerçekleştirmek istediği netice şeklinde tanımlanmaktadır¹⁵²⁸. Failin *saiki*, örneğin, onun içsel, düşünsel, ahlaki dünyasına ait olan bencillik, cimrilik, hırs, nefret, düşmanca/militanca tutum¹⁵²⁹, yabancı düşmanlığı, sempati, antipati, kapitalizmle mücadele¹⁵³⁰, düzene karşı olma¹⁵³¹, barış isteği¹⁵³², vatanseverlik, soyluluk, ihanet, intikam, ihkak-ı hak, onur, iyi niyet, kötü niyet, kamu iyiliği, infial (galeyan), özlem, korku, açlık, açgözlülük, merak, şehvet, kıskançlık, maceraperestlik gibi duygu, his, düşünce, eğilim ve karakter özellikleri olabilir¹⁵³³. Bu minvalde çevrecilik ve hayvanseverlik de failin saiki olabilir¹⁵³⁴. Failin saiki dini, siyasi ve felsefi düşünceleri de olabilir. Örneğin bir kadın doktorun dini saiklerle erkek hastasına tıbbi müdahale uygulamaktan kaçınması, bir siyasi partinin sandık görevlisinin oy

saik-amaç olmak üzere iki unsurdan oluşmaktadır. Helmut Frister, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, 8. Auflage, München: C.H. Beck Verlag, 2018, s. 108., Serkan Meraklı, **Ceza Hukukunda Kusur**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017, s. 153., Akbulut, **Ceza Genel**, (2018), s. 385., Topçu, s. 177, dn. 610., Özgenç, **Ceza Genel**, (2018), s. 303., Özgenç, **Suç Örgütleri**, (2018), s. 270. Bu çalışmada gerek doktrinde yerleşmiş bir kavram olması ve özellikle çalışmamızı ilgilendiren suç tiplerindeki manevi unsura ilişkin özel durumları daha iyi vurgulaması nedeniyle “özel kast” kavramı tercih edilecek olup anlam bakımından ise ikinci görüş takip edilecektir.

¹⁵²⁷ Ayhan Önder, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Cilt II-III, İstanbul: Beta Yayınevi, 1992, s. 280, 281., Sami Selçuk, **Karşıoylarım**, Ankara: Hukuk Yayınları, 2018, s. 85. Saik ve kastın ayrılması ile esasen etik (ahlak) ile ceza hukukunun ayrılması kastedilmektedir. Bu nedenledir ki salt kişilerin içsel ahlakını ilgilendiren saiklerin, yani sübjektif durumların cezalandırılmasının (*Gesinnungsstrafrecht*) insan onuruna dayalı ceza hukukunda yeri yoktur. Jens Puschke, “Das neue Terrorismusstrafrecht im Lichte der Verfassung”, in: *KriPoZ*, 2/2018, s. 106., Mehmet Cemil Ozansü, **Ceza Hukukunda Kasttan Doğan Sübjektif Sorumluluk**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007, s. 138.

¹⁵²⁸ Bock, **Strafrecht**, AT, (2018), s. 224., Demirbaş, **Ceza Genel**, (2018), s. 381., Centel, Zafer, Çakmut, **Ceza Genel**, (2016), s. 370, 371., Önder, **Ceza Genel**, s. 280, 281., Özbek ve Diğerleri, **Ceza Genel**, s. 263., Akbulut, **Ceza Genel**, (2018), s. 385, 386., Alpaslan, **Tedhişçilik**, s. 5., Bayraktar, **Siyasal Suç**, s. 94.

¹⁵²⁹ BGH, NSz 93, 342.

¹⁵³⁰ Bu örnek *Roxin*’e aittir. Roxin, **Strafrecht**, AT, (2006), s. 440

¹⁵³¹ Alpaslan, **Tedhişçilik**, s. 103.

¹⁵³² Barış isteği şeklindeki saik, ABD’nin Irak işgalini protesto etmek amacıyla Frankfurt’taki ABD hava üssü çevresindeki askeri araçları durduran protestocular hakkında cezanın belirlenmesinde indirim sebebi olarak uygulanmış ve failer hakkında en alt sınırdan adli para cezası verilmiştir. Bkz. LG Frankfurt, v. 18.11.2004, - 5/10 Ns - 6140 Js 212167/04 (125/04)

¹⁵³³ Schönke-Schröder, **Strafgesetzbuch Kommentar**, (2019), s. 2100., Roxin, **Strafrecht**, AT, (2006), s. 440., Eisele, **Strafrecht**, BT I, s. 35, 38., Bock, **Strafrecht**, AT, (2018), s. 577, 587., Bayraktar, **Siyasal Suç**, s. 92, 95., Ozansü, s. 138, 139., Selçuk, **Karşıoylarım**, s. 83, 85, 86. “*Suç genel kastla işlenen bir cürümdür, güdünün iyi/kötü olmasının etkisi yoktur.*” YCGK, T: 12.11.1996, E: 1996/8-206, K: 1996/215. *Selçuk*’un karşı oy yazısından.

¹⁵³⁴ Aynı yönde bkz. Roxin, “...zum zivilen Ungehorsam”, s. 450, 451.

sayımına hile karıştırması, bir feministin halkın bir kesimini cinsiyet farklılığına dayanarak alenen aşağılaması bu şekildedir. Failin amacı ise, örneğin, sigortadan para almak amacıyla teknesini ateşe vermesi, doktor randevusuna yetişmek için trafikte hız sınırını aşması, kendi terfisini kolaylaştırmak amacıyla rakibine iftira atması olabilir.

Öte yandan bazı hallerde saik ve amaç aynı görünüme sahip olabilir. Ancak bu hallerde dahi saiki ve amacı birbirinden ayırmak, tipiklikte aranan unsurunun isabetli bir şekilde tespit edilebilmesi için son derece gerekli ve önemlidir. Örneğin seçimlerde oy sayımına hile karıştıran sandık gözetmeninin saiki politik hırsı iken, amacı ise kendi partisinin seçimi kazanmasını sağlamaktır. Mensubu olduğu dine hakaret eden bir politikacıyı öldüren failin saiki dini duygu ve düşünceleri iken, amacı devletin laik düzenini ortadan kaldırmak olabilir. Suçun oluşması için failin saiki değil de amacı aranıyorsa, saikle amacın çakıştığı bu tür durumlarda saiki aşan bir kavram olarak amaç dikkate alınacaktır¹⁵³⁵. Örneğin soykırım suçunun işlenmesinde failin amacı dikkate alınırken (md. 76), insanlığa karşı suçlar bakımından failin saiki yeterli olacaktır (md. 77).

Saik ve amaçlar kural olarak cezanın belirlenmesinde dikkate alınır (TCK. md. 61/1-g). Buna karşın manevi unsurun ve bu doğrultuda suçun oluşumunda dikkate alınabilmeleri için bu unsurlara tipiklikte açıkça yer verilmesi gerekir. Örneğin canavarca hisle kasten yaralama suçunda (TCK. md. 86/3-f), töre saikiyle ve canavarca hisle insan öldürme suçunda (TCK. md. 82/1-b ve 82/1-k) ve belli fiillerin siyasal, felsefi, ırki veya dini saiklerle toplumun bir kesimine karşı bir plan doğrultusunda sistemli olarak işlendiği insanlığa karşı suçlarda (TCK. md. 77) failin *saiki*; bir suçu gizlemek *amacıyla* insan öldürme suçunda (TCK. md. 82/1-h) veya bir hukuki ilişkiye dayanan alacağı tahsil *amacıyla* başkasına ait taşınır malın çalınmasında (TCK. md. 144/1-b) failin *amacı*, suçun oluşması ya da hafifletici veya ağırlaştırıcı nedenin uygulanabilmesi bakımından bilme ve isteme unsurundan ibaret kastın yanında ayrıca manevi unsura dahil olacaktır¹⁵³⁶. O halde dikkat edilmesi

¹⁵³⁵ Ozansü, s. 138.

¹⁵³⁶ Önder, **Ceza Genel**, s. 280. Amaç, kasten işlenen suçlarda kastın isteme unsuruna dâhildir. Baumann, Weber, Mitsch, Eisele, **Strafrecht**, AT, 2016, s. 251. Dolayısıyla tipiklikte ayrıca yer verilmesine yoktur. Ozansü, s. 139. Özel kastı yalnızca saik olarak değerlendiren bir görüş için bkz.

gereken esas nokta, ilgili suç tipinde saik ya da amaç şeklinde bir manevi unsura açıkça yer verilip verilmediğidir. Bu konuda kural, suç tiplerinde failin saikine ya da amacına ayrıca yer verilmemesinden hareket etmektedir (md. 21/1). Zira bunlar her suçta ve hatta her olayda kişiden kişiye göre değişkenlik göstereceğinden, sonsuz sayıdaki ihtimalin tipiklikte önceden belirlenmesi mümkün değildir¹⁵³⁷. Bu noktada kanun koyucu daha *geniş* bir suç politikası tercih ederek kural olarak suçların işlenmesinde belirli saik ve amaçları ön plana çıkarmamış, fakat bunları cezanın belirlenmesinde dikkate alarak tamamen göz ardı da etmemiştir. Diğer ihtimalde ise kanun koyucu, istisnai olarak bazı suç tiplerinin basit ya da nitelikli halleri bakımından failin belli saik ya da amaçlarını ön plana çıkararak daha *dar* bir suç ve ceza politikası izlemektedir¹⁵³⁸.

Sonuç olarak failin saik ve amacının, Türk ceza hukukunda genel olarak cezanın belirlenmesinde, istisnaen ise bazı suç tiplerinin basit ve nitelikli hallerinde dikkate alındığını söylemek gerekir. Bunun dışında kalan hallerde ise failin saik ve amacı, ancak etik, hukuk felsefesi ve kriminoloji alanlarının konusuna girecektir¹⁵³⁹.

2. Örgüt Suçlarında Amaç

TCK'nın 220. maddesinde düzenlenen suç örgütünün “*kanunun suç saydığı fiilleri işlemek amacı*”na yönelik olması gerektiği ifade edilmiştir. Buna göre örgüt mensuplarının konusu suç teşkil eden herhangi bir amacı gerçekleştirmek üzere bir araya gelmeleri gerekli ve yeterlidir. Görüldüğü üzere bu suçta failin belli bir amaç gütmesi arandığından, suçun manevi unsuru amaç, diğer bir deyişle özel kasttır¹⁵⁴⁰.

Şen, Eryıldız, s. 96, 97. Yargıtay'ın özel kast kavramına amaç unsurunu da dahil ettiği kararları için bkz. Y. 16. CD., 26.10.2017, E: 2017/1809, K: 2017/5155., Y. 16. CD., T: 24.04.2017, E: 2015/3, K: 2017/3. Şen, Eryıldız, s. 96, dn. 84.

¹⁵³⁷ Ozansü, s. 138., Centel, Zafer, Çakmut, **Ceza Genel**, (2016), s. 371., Selçuk, **Karşıoylarım**, s. 85. YCGK, T: 12.11.1996, E: 1996/8-206, K: 1996/215. Yazarın karşı oy yazısından. Ayrıca failin irade dünyasının derinliklerinde yer alan ve bazen failin bile farkında olmadığı saiki ortaya çıkarabilmek için hâkimin, hareketten ayrı bazı unsurlara başvurması gerekir ki, bu durum belirsiz ve şüphelidir. Bayraktar, **Siyasal Suç**, s. 95.

¹⁵³⁸ Kanun koyucunun bu tercihinin diğer bir nedeni de hareketin diğer yan neticelerini (örneğin suçun olası kastla işlenmesini) kapsam dışı bırakmaktır. Ozansü, s. 140.

¹⁵³⁹ Ayrıca bkz. Bock, **Strafrecht**, AT, (2018), s. 469., Bayraktar, **Siyasal Suç**, s. 80.

¹⁵⁴⁰ Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 980., Zeki Hafızogulları, Günel Kurşun, “Türk Ceza Hukukunda Örgütlü Suçluluk”, in: *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 71, 2007, s. 39., Evik, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 436., Evik, “Suç İşlemek

Bu suçta failin güdeceği amaç yalnızca ve genel bir şekilde suç işleme amacı olduğundan, kabahat ya da salt haksız fiil teşkil eden eylemleri işleme amacı manevi unsurun dışında bırakılmıştır¹⁵⁴¹. Buradaki ince nüansın doğrudan kast ile amaç şeklindeki özel kastı birbirinden ayırdığı kanaatindeyiz. Dolayısıyla kanun koyucunun 4422 sayılı mülga ÇASÖMK’da olduğu gibi belli amaçları tek tek sayma yoluna gitmemesi¹⁵⁴², bu suçun özel kast gerektirmediği anlamına gelmemektedir. Keza TCK. md. 220’de güdülen amaçların genel nitelikte olması, bu suçun mevzuattaki diğer örgütlü suçlar bakımından tamamlayıcı nitelikte bir norm olması nedeniyledir. Şu halde bir örgütün md. 220 bakımından suç örgütü olarak kabul edilebilmesi için, örgütün kabahat, haksız fiil ya da hukuka uygun herhangi bir faaliyette bulunma amacıyla kurulması değil, suç işleme amacıyla kurulması gerekir. Bu amacın bilinmesi yeterli olup, örgüt kapsamında hangi suçların işleneceğinin bilinmesine gerek yoktur¹⁵⁴³.

Buna karşın uluslararası suçlar bakımından TCK. md. 78’de, silahlı örgüt suçu bakımından TCK. md. 314/1’de, terör amacıyla örgütlenme suçu bakımından ise TMK. md. 7/1 ve md. 1’de, örgütün gütmesi gereken amaçların neler olduğu tek tek sayılmıştır¹⁵⁴⁴. Bu suçlarda belli amaçların zikredilmesi, bu suçların TCK. md. 220 karşısında özel hüküm niteliğinde olduğunu göstermektedir. Uluslararası suçlar bakımından bu amaçlar, soykırım ve insanlığa karşı suçların işlenmesi iken, silahlı örgüt suçu bakımından TCK’nın 302 ila 316. maddeleri arasında yer alan suçların işlenmesidir. Terör amacıyla örgütlenme suçu bakımından ise, örgütün terör tanımında yer alan amaçlara yönelik olarak kurulması gerekir (TMK. md. 7/1). Öyleyse örgüt kurucusu, yöneticisi ve üyesinin, örgütün yalnızca suç işleme amacını bilmesi yeterli olmayıp, ayrıca terör tanımında yer alan amaçlara yönelik faaliyet

Amacıyla Örgütlenme Suçu”, (in: *Centel Armağanı*), s. 686., Bodur, Özkul, s. 75, dn. 61., Kavlak, s. 413., Turinay, s. 312.

¹⁵⁴¹ Aynı yönde Schäfer, in: **MK-Strafgesetzbuch**, Band 3, s. 628.

¹⁵⁴² 4422 sayılı mülga Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu, md. 1/1: “*Doğrudan veya dolaylı biçimde bir kurumun, kuruluşun veya teşebbüsün yönetim ve denetimini ele geçirmek, kamu hizmetlerinde, basın ve yayın kuruluşları üzerinde, ihale, imtiyaz ve ruhsat işlemlerinde nüfuz ve denetim elde etmek, ekonomik faaliyetlerde kartel ve tröst yaratmak, madde ve eşyanın azalmasını ve darlığını, fiyatların düşmesini veya artmasını temin etmek, kendilerine veya başkalarına haksız çıkar sağlamak, seçimlerde oy elde etmek veya seçimleri engellemek maksadıyla...*”

¹⁵⁴³ Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 980., Ersan, s. 389.

¹⁵⁴⁴ TCK. md. 314’te yer alan amaç suçlar ile terör tanımında zikredilen amaçların (genel sağlığı bozmak amacı dışında) büyük ölçüde örtüştüğü, fakat TCK. md. 314’ün daha dar kapsamlı olduğu yönündeki değerlendirmemiz için bkz. s. 353

göstereceğini bilmesi ve istemesi gerekir¹⁵⁴⁵. Şayet kurucu, örgütü bu amaçlar dışında yalnızca suç işlemek amacıyla kurmuşsa; yönetici, örgütü terör tanımındaki amaçlar dışında sevk ve idare ediyor ve bu doğrultuda emir ve talimatlar veriyorsa ya da üye, örgütün terör tanımındaki amaçlardan birini güttüğünün bilincinde değilse, ilgili örgüt mensuplarının sorumluluğu TMK md. 7'ye (ve maddenin yaptığı atıfla TCK md. 314'e) göre değil, TCK md. 220'ye göre belirlenecektir¹⁵⁴⁶. Özel kastı gerektiren örgütlü suçların manevi unsurları arasındaki bu nüans sayesinde genel norm olan TCK. md. 220'nin tamamlayıcılık rolü anlam kazanmış olur¹⁵⁴⁷. Başlangıçta adi suç örgütü olarak kurulmuş bir örgütün daha sonra kurucu ve/veya yöneticiler tarafından terör tanımındaki amaçlardan birine yönlendirilmesi halinde ise bu kişilerin cezai sorumluluğu bu andan itibaren ayrıca TMK'ya göre belirlenecektir. Keza failin katıldığı suç örgütünün terör örgütü olduğunu sonradan öğrenmesine rağmen üyeliğini devam ettirmesi halinde de sonradan eklenen kast söz konusu olacağı için failin sorumluluğu TMK. md. 7/1'e göre belirlenecektir¹⁵⁴⁸.

Amaç şeklindeki manevi unsurun varlığı, amaç suçların işlenmesi için yapılan hazırlıklardan, sahip olunan araç ve gereçlerden, örgüt yapılanmasından, görev dağılımından, örgütsel dokümanlardan, verilen emir ve talimatların içeriğinden ve tanık beyanlarından anlaşılabilir¹⁵⁴⁹. Bu noktada söz konusu amaçların ifade ettiği hukuki değerleri koruyan suç tiplerindeki unsurlardan, gerekçeden, öğreti ve yargı uygulamasından da yararlanılabilir. Buna karşın failin yalnızca örgütün benimsediği ideolojiye sahip olması, örgüte yakınlık ve sempati duyması, örgüte ve ideolojisine ilişkin yayınlar okuması, örgütsel marşlar dinlemesi, bu tür yayın ve kayıtları elinde bulundurması örgüt üyeliğinin varlığı için yeterli ve elverişli değildir¹⁵⁵⁰. Zira bunlar yalnızca failin saikini ortaya koyabilmektedir.

¹⁵⁴⁵ Baltacı, s. 184., Turinay, s. 315., Krş. Evik, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, s. 219.

¹⁵⁴⁶ Aynı yönde Turinay, s. 316, 317.

¹⁵⁴⁷ Aynı yönde Vesile Sonay Evik, "Silahlı Örgütlenme Suçu", in: *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2006/1, ss. 101-133, s. 124.

¹⁵⁴⁸ Turinay, s. 317.

¹⁵⁴⁹ Evik, "Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu", (in: **Özel Ceza Hukuku**), s. 437., Evik, "Silahlı Örgütlenme Suçu", s. 124., Turinay, s. 316., Baltacı, s. 185., Akkaya, s. 231.

¹⁵⁵⁰ Akkaya, s. 231.

3. Terör Suçlarında Amaç

Terör tanımındaki amaç unsuru, “Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak” şeklinde belirlenmiştir (md. 1)¹⁵⁵¹. Bu amaçların çoğulcu demokratik düzen ve hukuk devleti ilkeleri ile bağdaşmaması, literatürde amaçta aşırıcılık (ekstremizm) olarak ifade edilmektedir¹⁵⁵².

Herşeyden önce belirtmek gerekir ki, tek başına terör amaçlarının varlığı istihbari önalanı ilgilendiren bir konudur. Terör suçlarının icra hareketlerine henüz başlanmadığı hallerde bastırıcı nitelikteki ceza hukuku devreye girmezken, suçun icra hareketlerine başlanmasa da bu amaçların varlığı halinde ilgili kişiler ve hazırlık hareketi niteliğindeki eylem ve işlemler istihbari birimlerin görev alanına girecektir¹⁵⁵³.

Öte yandan tanımda yazılı amaçlar seçimlik olduğundan, örgüt mensuplarının bu amaçlardan birini gütmesi gerekli ve yeterli olup, amaçların gerçekleşmesine gerek yoktur. Ayrıca kanun koyucu bir suçun terör suçu olarak kabul edilebilmesi

¹⁵⁵¹ Kanunda belirtilen amaç unsuruna yönelik eleştirilerin başında, amaçların lâfzî olarak sayımında gereksiz bir tekrara girilmesi ve belirsiz ve geniş ifadeler kullanılması gelmektedir.

¹⁵⁵² Bkz. s. 170. Ekstremizm kavramının diğer görünümü ise araçta aşırıcılık olup, bu kavramın işlevi elverişlilik konusunda ele alınmıştır. Bkz. s. 288.

¹⁵⁵³ 01.11.1983 tarih ve 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu’nun 4/1-a maddesine göre “Türkiye Cumhuriyetinin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne, varlığına, bağımsızlığına, güvenliğine, Anayasal düzenine ve milli gücünü meydana getiren bütün unsurlarına karşı içten ve dıştan yöneltilen mevcut ve muhtemel faaliyetler hakkında milli güvenlik istihbaratını Devlet çapında oluşturmak ve bu istihbaratı Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile gerekli kuruluşlara ulaştırmak”, 4/1-i maddesine göre “...terörle mücadele... konularında her türlü teknik istihbarat ve insan istihbaratı usul, araç ve sistemlerini kullanmak suretiyle bilgi, belge, haber ve veri toplamak, kaydetmek, analiz etmek ve üretilen istihbaratı gerekli kuruluşlara ulaştırmak” Milli İstihbarat Teşkilatı’nın görevleri arasında yer almaktadır. Keza 04.07.1934 tarih ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu’nun Ek-7. maddesine göre de “Polis, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Anayasa düzenine ve genel güvenliğine dair önleyici ve koruyucu tedbirleri almak, emniyet ve asayiş sağlamaya üzere, ülke seviyesinde ve sanal ortamda istihbarat faaliyetlerinde bulunur, bu amaçla bilgi toplar, değerlendirir, yetkili mercilere veya kullanma alanına ulaştırır. Devletin diğer istihbarat kuruluşlarıyla işbirliği yapar.”

noktasında failin güttüğü *saikleri* değil, yalnızca *amaçları* dikkate aldığından¹⁵⁵⁴, bu amaçlardan birini gerçekleştirmek üzere kurulan örgüt iradesinin altında yatan ideolojik, felsefi, etnik, ekonomik, politik, dini, dilsel, mezhepsel, vs. *saikler* ceza hukuku bakımından (TCK. md. 61/1-g hariç) önemsiz olup¹⁵⁵⁵, yalnızca etik, hukuk felsefesi, kriminoloji ve suçluların iadesi bakımından değer arz ederler¹⁵⁵⁶. Diğer bir deyişle Türk ceza hukukunda suç örgütlerinin “neden” kurulduğu ya da örgüt mensuplarını örgüt hiyerarşisine katılmaya sevk eden “nedenler” değil, örgütlerin “hangi amacı” gerçekleştirmeye yönelik kurulduğu önem arz eder¹⁵⁵⁷.

Terör örgütleri genel olarak hukuki, etnik, dil, din, mezhep, politik veya ideolojik *saiklere* dayalı olarak politik yararlar elde etme *amacı* güden faaliyetlerde bulunmak üzere kurulurlar¹⁵⁵⁸. Türkiye’de yargı kararları ile varlığı kabul edilen terör örgütlerini, sol ideolojik ve dini *saikli* terör örgütleri ile etnik ve ideolojik (ör. Marksist-Leninist)¹⁵⁵⁹ *saikli* bölücü *amaçlı* terör örgütleri şeklinde üç gruba ayırmak mümkündür¹⁵⁶⁰. Bu örgütlerin terör örgütü olarak kabul edilmelerini gerektiren husus ise terör tanımında yer *amaçlara* yönelik kurulmuş olmalarıdır. Terör tanımındaki *amaç* unsuru gereğince terör örgütleri, politik amaçlar gütmeyen, genellikle şahsi

¹⁵⁵⁴ Ayrıca bkz. Bayraktar, **Siyasal Suç**, s. 93-94. Adi bir suça salt siyasi saik nedeniyle siyasi suç olarak muamele edilmesi çok geniş olacağı gibi, her adi suç failinin siyasi suçlu olarak sığınma ve diğer ayrıcalıklardan yararlanma hakkını da doğuracaktır. Bayraktar, **Siyasal Suç**, s. 96. Doktrinde Zafer’in bu noktada siyasi saiklerden bahsetmesi isabetli olmamıştır. Zafer, s. 119.

¹⁵⁵⁵ Aynı yönde Schönke-Schröder, **Strafgesetzbuch Kommentar**, (2019), s. 1341. *Lampe/Hegmann*’a göre de ACK. md. 81’de düzenlenen federal devlete ihanet suçunda “anayasal düzeni değiştirme amacı” bakımından failin devrimci bir hareket içindeki politik hedefleri önemli değildir. Joachim Lampe, Sigrid Hegmann, in: **Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch**, Band 3, München: C.H. Beck Verlag, 2017, s. 32. Fransız Yargıtay’ı da bir kararında, failin suçu işlemekte siyasal duyguları rol oynasa da failin siyasi değil adi olduğuna karar vermiştir. Bkz. Bayraktar, **Siyasal Suç**, s. 93, dn. 117.

¹⁵⁵⁶ Suçluların iadesi yönünden bkz. Saul, s. 44.

¹⁵⁵⁷ Belirtmek gerekir ki TCK. md. 77’de düzenlenen insanlığa karşı suçlarda manevi unsur *saik* olsa da, örgütün bu suçu işlemek *maksadıyla* kurulması aranmıştır (md. 78).

¹⁵⁵⁸ Southers, s. 4., Şen, Eryıldız, s. 285., Bodur, Özkul, s. 34., Y. 16. CD. T: 18.07.2017, E: 2016/7162, K: 2017/4786.

¹⁵⁵⁹ Bölücü terör esasen meşruluğunu ideolojilere dayandırma ihtiyacı duymaz. İdeolojik tercihler bölücü amaçlı terör örgütlerinin faaliyetlerine destek sağlama amacına hizmet ettiğinden pragmatiktir. Zafer, s. 69. Dolayısıyla bölücü amaçlı terör örgütlerinin saiki daha ziyade bir ırka bağlılık duygusuna dayanmasıdır.

¹⁵⁶⁰ Söz konusu örgütlerin listesi için bkz. Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8920-8923. Yargıtay’ın son yıllarda terör örgütü olduklarına hükmettiği örgütlerin başında PYD ve alt kolu YPG (Y. 16. CD., T: 18.11.2016, E: 2015/8004, K: 2016/306), DAESH (Y. 16. CD., T: 15.07.2015, E: 2015/3515, K: 2015/2323) ve FETÖ/PDY (YCGK., T: 26.09.2017, E: 2017/16-956, K: 2017/370 ve Y. 16. CD., T: 14.07.2017, E: 2017/1443, K: 2017/4758) gelmektedir. Buna karşın ABD ve Birleşik Krallık’ta terör örgütlerinin belirlenmesi yasama ve/veya yürütme faaliyeti ile yapılmaktadır. Turinay, s. 222.

menfaat veya kazanç elde etmek üzere kurulan adi suç örgütlerinden (md. 220) ayrılmış olurlar¹⁵⁶¹. Ancak bu son halde dahi failleri örgüt kurmaya ve amaç suçları işlemeye iten *saiklerin* politik veya dini olması mümkündür.

Doktrinde her ne kadar şiddet eylemine terör vasfı veren ve onu diğer şiddet türlerinden ayıran hususun, şiddet eyleminin politik olma özelliği olduğu ifade edilmişse de¹⁵⁶², burada kastedilen “politik şiddet” dar anlamda ceza hukukunun dışında olup¹⁵⁶³, daha ziyade terörizmin siyasi boyutunu ilgilendiren ve bu nedenle (hükümetler arası) adli işbirliği alanında kullanılan bir kavramdır¹⁵⁶⁴. Keza bu noktada politik olan husus failin saiki ya da amacı olabileceği gibi, her ikisi birden de olabilir. Ancak ceza hukuku bakımından terör tanımında terör eyleminin manevi unsuru olarak failin *amacı* esas alındığından, failin yalnızca *saikin* politik olması, ceza hukuku bakımından eyleme terör niteliği kazandırmayacaktır¹⁵⁶⁵. Örneğin hasım ülkenin elçiliğine vatanseverlik güdüsüyle bombalı saldırıda bulunulması ya da anti-kapitalist saiklerle bir bankada silahlı soygun yapılması örneklerinde yalnızca saikler politiktir.

Öte yandan terör tanımında öngörülen her amacın da politik nitelikte olduğunu söylemek güçtür. Bir defa –ileride topluma karşı güdülen amaçlar başlığı altına aldığımız- genel sağlığı bozmak, kamu düzenini bozmak ve temel hak ve hürriyetleri yok etmek şeklindeki amaçlar tek başlarına ve kategorik olarak politik bir amaç ifade etmezler. Bu amaçların politik bir *saikle* gerçekleştirilmek istenmesi mümkünse de,

¹⁵⁶¹ Zafer, s. 101., Evik, Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu, s. 211., Bodur, Özkul, s. 34.

¹⁵⁶² Zafer, s. 97., Turinay, s. 224.

¹⁵⁶³ Alpaslan, s. 41, vd.

¹⁵⁶⁴ Aynı yönde krş. Saul, s. 43. Politik şiddet eylemlerinde kullanılan silahların türünün yalnızca failin iadesi bakımından dikkate alınacağı, terör suçunun belirlenmesinde ulusal mevzuata bakılacağına yukarıda değinmiştik. Bkz. s. 307. Nitekim 6706 sayılı Cezaî Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu’nun siyasi suçlara istisna getiren 11/2 maddesinin gerekçesinde de, eylemin “siyasî amaçlı şiddet” içermesi bir kriter olarak alınmıştır. Buradaki istisna esasen suçluların iadesindeki terörizm istisnasıdır. Ancak dar anlamda ceza hukuku bakımından yapılacak yargılamalarda terör suçlarının oluşup oluşmadığı tespit edilirken bu tür işbirliği sözleşmeleri ve kanunları değil, ulusal ceza ve terör ceza kanunları dikkate alınacaktır.

¹⁵⁶⁵ Aynı yönde Turniay, s. 38. Bu noktada failin sempatiden öteye geçmeyen davranışlarını terör örgütüne üye olma suçu bakımından yeterli bulmayan Yargıtay kararlarını da bu minvalde düşünmek gerekir. Sempati ve antipati gibi duyguların saik olduğu yönünde ayrıca bkz. Bock, **Strafrecht**, AT, (2018), s. 587.

böyle bir zorunluluk ve gereklilik bulunmamaktadır¹⁵⁶⁶. Örneğin tarihsel ve politik nedenlerden ötürü bir azınlık gruba karşı duyduğu düşmanca duygulardan hareketle, bu kişilerin yaşadıkları bölgelerdeki tarım ürünlerini ya da su kaynaklarını zehirleyerek toplum sağlığını bozma amacı güden bir örgüt, *saik* yönünden değil fakat *amaç* yönünden manevi unsuru karşılayacaktır¹⁵⁶⁷. Diğer bir örnekte ise kendi stadında ezeli rakibinin kupa kaldırmasını *gururuna* yediremeyen taraftarların şehrin en işlek caddesini savaş alanına çevirmesi ne *saik* ne de *amaç* yönünden politik olmamakla birlikte kamu düzenini bozma amacı taşımaktadır. Keza çalışma hakkını ve angarya yasağını ortadan kaldırarak kölelik sistemini getirmek isteyen bir amaç da politik değildir¹⁵⁶⁸. O halde terör tanımında öngörülen manevi unsurun failin politik saikleriyle ve politik olmayan amaçlarıyla tam olarak örtüştüğü söylemez.

3713 sayılı TMK’da terörün güttüğü amaçları devlete ve topluma karşı olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür¹⁵⁶⁹. Bu amaçların tamamı kamusal hukuki değerlere yöneliktir. Yine bu nedenledir ki terör suçu teşkil edecek suçların bireysel hukuki değerlerin ihlalinin ötesinde bir ağırlığa sahip olması gerekir. Terör tanımındaki amaçlar son derece geniş ve soyut bir şekilde ifade edildiğinden, örgüt mensuplarının amacı somutlaştırılırken söz konusu hukuki değerleri koruyan suç tiplerinde yer alan eylemlere, bu suçları düzenleyen maddelerin gerekçelerine ve bu suçlara yönelik öğreti ve içtihatlarla kriter olarak başvurmak mümkündür. Nitekim Anayasa Mahkemesi de terör tanımında yer alan amaçların belirsizliği iddiasıyla açılan iptal davasını reddederken, amaçların TCK’da yer alan suçlar ile olan

¹⁵⁶⁶ Keza doktrinde *Bayraktar* da tam siyasal suçlar kapsamında bireylerin yalnızca *siyasal* hak ve özgürlüklerine karşı suçları kabul etmiş, bireyin düşünce ve inanç özgürlüğü, toplantı ve dernek kurmak hakkı, çalışma özgürlüğüne karşı suçları siyasal suç kapsamı dışında bırakmıştır. *Bayraktar*, **Siyasal Suç**, s. 102, 103. Buna karşın *Zafer*’in terör eylemlerinde “siyasi saik” şeklinde bir unsur aramasının kanuni bir dayanağı yoktur. Şu halde yazarın bir başka konuyu eleştirirken ifade ettiği “failler siyasi saikle hareket etmeseler dahi, kamu düzenini ve genel sağlığı bozmak amacıyla, bir örgütü de arkalarına alarak girişecekleri tüm eylemlerin terör eylemi sayılması tehlikesi doğar” çıkarımı tam olarak terör tanımının yarattığı bir sonuçtur. Krş. *Zafer*, s. 119.

¹⁵⁶⁷ Çevreye karşı suçların terör örgütü ve mutlak ve nispi terör suçları ile ilişkisine dair bkz. s. 416.

¹⁵⁶⁸ *Bayraktar* da çalışma özgürlüğüne yönelik ihlalleri siyasal suç kapsamı dışında değerlendirmiştir. *Bayraktar*, **Siyasal Suç**, s. 103.

¹⁵⁶⁹ Bu ayırımın doktrin ve yüksek mahkeme uygulamalarında üç, dört ya da beş grup altında da yapıldığı görülmektedir. Bkz. *Turinay*, s. 224., *Anayasa Mahkemesi*, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20, Resmi Gazete T: 27.01.1993, S: 21478/Mükerrer., Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769., Y. 16. CD., T: 31.12.2018, E: 2018/3775, K: 2018/5600.

bağlantısına dikkat çekmiştir¹⁵⁷⁰. Bu karara yeri geldikçe değinilecektir. Belirtmek gerekir ki kriter olarak başvurulacak suç tiplerinin terör suçu olup olmadığı bu noktada önemli değildir. Zira bu noktada terör suçları değil yalnızca terörün amaçları belirlenecektir.

a. Devlete Karşı GÜdülen Amaçlar

aa. Cumhuriyetin Niteliklerini Değıştirmek

Terör örgütünün güttüğü seçimlik amaçlardan ilki *Cumhuriyetin niteliklerini değıştirmektir*. Cumhuriyetin nitelikleri esas itibariyle Anayasa'nın aynı başlığı taşıyan 2. maddesinde ve bu maddenin yaptığı yollamayla başlangıç bölümünde gösterilmiştir¹⁵⁷¹. Anayasanın 2. maddesine göre, “*Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir.*” Şu halde devletin toplumsal huzurunu, milli dayanışmayı ve adaleti gözeten anlayışını, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı demokratik, laik, sosyal ve hukuk devleti yapısını değıştirme, bozma, ortadan kaldırma amacına yönelik kurulan örgütler -diğer şartların da varlığı halinde- terör örgütü sayılacaklardır. Kanaatimizce “Cumhuriyetin nitelikleri” ibaresinden sonra bu niteliklerden olan *hukukî, sosyal, laik* düzen ibarelerine terör tanımında tekrar yer verilmesi gereksiz olmuştur.

Başlangıç kısmında belirtilen ve Cumhuriyeti tamamlayan diğer nitelikler ise Atatürk ilke ve inkılâpları, kuvvetler ayrılığı ilkesi, hukukun üstünlüğü, muasır medeniyet seviyesine ulaşma ülküsü, millet egemenliği, özgürlükçü demokrasi, üniter devlet yapısı, Türk milli menfaatleri, Türk varlığı, Türklüğün tarihî ve manevi değerleri, eşitlik ve sosyal adalet ilkeleri, insan onuru, insanın maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkı ile yurтта sulh cihanda sulh ilkesidir. Şu halde başlangıçta zikredilen bu esasları değıştirmeye, bozmaya, ortadan kaldırmaya yönelik kurulan örgütlerin de amaç unsuru yönünden terör örgütü sayılacağına kuşku yoktur. Ancak

¹⁵⁷⁰ Anayasa Mahkemesi, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20, Resmi Gazete T: 27.01.1993, S: 21478/Mükerrer.

¹⁵⁷¹ AYM, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20, RGT: 27.01.1993, RGS: 21478/Mükerrer, s. 29.

sayılan bu değerlerden birçoğunun terörizmin genel kabul gören amaçlarıyla ilgisi olmadığı gibi, Anayasamızdaki bu değerlerin kapsamı son derece geniş ve soyuttur.

Bu ilkeler arasında dikkat çeken kavramların başında Türk milli menfaatleri ile Türklüğün manevi değerleri gibi soyut ve muğlâk ifadeler gelmektedir. 5237 sayılı TCK'da “Türk milli menfaatleri” ibaresi doğrultusunda “temel milli yararlar”; “Türklüğün manevi değerleri” ibaresi doğrultusunda ise “halkın maneviyatı”, “milletin maneviyatı” gibi kavramlar tercih edilmiştir. Bu kavramların anlamlarını ilgili kanun hükümleri ve gerekçe ışığında ortaya koymak gerekir.

“Temel milli yararlar” ibaresine 5237 sayılı TCK'nın “temel millî yararlara karşı faaliyette bulunmak için yarar sağlama” başlıklı 305. maddesinde yer verilmiştir. “Temel millî yarar” kavramının gerek içerik gerekse kapsamı itibarıyla oldukça geniş olduğu ve bu durumun belirlilik ilkesi bakımından duraksamalara neden olabileceği öngörüldüğünden, bu kavram maddenin son fıkrasında Fransız Ceza Kanunu'ndan esinlenilerek kısıtlanmıştır¹⁵⁷². Buna göre temel milli yararlar deyiminden bağımsızlık, toprak bütünlüğü, milli güvenlik ve Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel nitelikleri anlaşılabacaktır (md. 305/4). Görüldüğü üzere bu amaç kapsamında Cumhuriyetin nitelikleri bakımından bir totoloji söz konusudur. Öte yandan gerekçede, savaş durumu halinde temel milli yararların saptanmasının, barış haline nazaran daha kolay olduğu, bu halde savaş çabalarını ve zaferin kazanılmasını engelleyici her fiilin temel millî yararlara aykırı sayılacağı ifade edilmiştir. Zira savaş hali sebebiyle ilan edilen OHAL süresince temel hak ve özgürlüklerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabileceğinden veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabileceğinden (AY. md. 15/1), sert çekirdekli temel haklar (AY. md. 15/2) haricinde temel milli menfaatlere yönelik bir hukuka uygunluk sebebi söz konusu olmayacaktır. Temel milli menfaatlere karşı fiillerin barış halinde tespitinde ise özellikle AİHS'in 9, 10 ve 11. maddelerinin uygulanmasına ve özellikle ölçülülük ve demokratik toplumun gereklilikleri ilkelerine dikkat edilmelidir.

¹⁵⁷² Madde gerekçesinden. Mevcut tanımdaki kavramların da çok geniş olduğu, bu yönüyle suçta ve cezada kanunilik ilkesine aykırı olduğu yönünde bkz. Eylem Aksoy, “Millet ve Devlete Karşı Suçlar”, in: **Türk Ceza Kanunu Tasarısı**, İstanbul: TCHD, 2004, ss. 65-68, s. 66,

Başlangıçta belirtilen “Türklüğün manevi değerleri” kavramına ilişkin olarak; TCK’nın 323. maddesi gerekçesinde “savaşta yalan haber yayma” başlıklı bu suçun savaş sırasında “halkın maneviyatını” bozacak etkileri gidermek ve önlemek amacıyla konulduğu ifade edilirken, 328. maddede düzenlenen “siyasal ve askeri casusluk suçu” bakımından “milletin maneviyatına” ilişkin gizli kalması gereken bütün bilgilerin casusluk kapsamı içinde yer alacağı kabul edilmiştir. Belirtmek gerekir ki bu hükümler “Türklüğün/milletin/halkın manevi değerleri” kavramını açıklamaktan yoksundur. İlgili hükümler manevi değerlerin hangi değerlerden oluştuğunu değil, bu değerlerin hangi yöntemlerle bozulacağına ilişkindir. Dolayısıyla bu ibarelerin bir belirsizlik yarattığı açıktır. Keza bu noktada dahi özellikle TCK’nın 323. maddesinde yer alan “*yalan haber*” ibaresi muğlâklığı ve sübjektifliği nedeniyle oldukça sakıncalı bir ibaredir¹⁵⁷³. Bu ibarenin yerine YTCK’nın hazırlandığı dönemde ve halen yürürlükte bulunan Basın Kanunu’nun 14. maddesinde yer alan “*gerçeğe aykırı yayın*” ibaresinin tercih edilmesi kanaatimizce daha isabetli olurdu¹⁵⁷⁴.

Başlangıçta yer alan ilkeler bağlamında değinilmesi gereken diğer bir konu Atatürk ilke ve inkılâplarıdır. Anayasa’nın 179. maddesi kapsamında korunan ve 4. madde uyarınca değiştirilmesi dahi teklif edilemeyen inkılâp kanunları arasında; Tevhidi Tedrisat Kanunu, Şapka İktisası Hakkında Kanun, Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlğasına Dair Kanun, Beynelmilel Erkâmın Kabulü Hakkında Kanun, Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki hakkında Kanun, Efendi, Bey, Paşa gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına dair Kanun, Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun ile son olarak 17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisiyle kabul edilen, evlenme akdinin evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medeni nikâh esası ile aynı kanunun 110 uncu maddesi hükmü yer almaktadır. Şu halde terör tanımı uyarınca, zikredilen inkılâp kanunlarını değiştirmek amacıyla kurulan (silahlı¹⁵⁷⁵) örgütler ile bu amaç

¹⁵⁷³ Bu ibarenin yaratacağı sakıncalara ilişkin bkz. Kayıhan İçel, **Kitle Haberleşme Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2017, s. 214-216,

¹⁵⁷⁴ Bu noktada ceza kanunları hazırlanırken dikkat edilmesi gereken yazı diline ve gerekçenin açıklığına ilişkin kuralları bir kez daha hatırlatmak gerekir. Bkz. İçel, **Ceza Genel**, (2016), s. 136.

¹⁵⁷⁵ Yargıtay’ın yerleşik uygulamasında terör örgütlerinin silahsız da olabileceğine, fakat bu uygulamanın kanunilik ilkesiyle bağdaşmadığına daha önce değinmiştik. Bkz. s. 301.

doğrultusunda işlenen cebir-şiddet niteliğindeki suçlar -diğer şartların da varlığı halinde- terör örgütü/terör eylemi olarak kabul edilecektir.

İçerik itibariyle değerlendirildiğinde inkılâp kanunlarını değıştirme amacının bir terör amacı olarak kabul edilmesi, terörün uluslararası tanımlarıyla karşılaştırıldığında kategorik olarak isabetli olmadığı gibi aynı zamanda abestir. Evvela bu kanunların yürürlüğe girdiği tarihte bugünkü anlamda bir terörizm olgusu mevcut olmadığı gibi, günümüz itibariyle de bu kanunların bir kısmı metruk hale gelmiştir. Keza bu kanunlardan bazılarını koruyan suç tipleri de Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir¹⁵⁷⁶. Şu halde bu amaçların terör amacı olarak kabul edilip henüz icra hareketlerine başlanmadığı hallerde dahi yetkileri doğan istihbari birimlerin görev alanına sokulması abestir. Amaçlara yönelik diğer eleştirilerimize ileride değerlendirme başlığında yer verilmiştir.

bb. Siyasi ve Ekonomik Düzeni Değıştirmek

Terör tanımında ayrıca, Anayasa'nın 2. maddesinde ve başlangıç kısmında yer almayan *siyasi ve ekonomik düzen* ibarelerine de yer verilmiştir. Anayasa Mahkemesi'ne göre söz konusu ibarelerin esin kaynağı 765 sayılı mülga TCK'nın 141. maddesinde yer alan "iktisadi veya sosyal temel nizamlar" ile 163. maddesinde yer alan "Devletin sosyal ve ekonomik veya siyasi veya hukuki temel düzeni" ifadeleridir¹⁵⁷⁷. Siyasi düzen ibaresinin 5237 sayılı TCK'daki karşılığının Anayasayı ihlal başlıklı 309. madde olduğu söylenebilir. Nitekim madde gerekçesinde de anayasanın başlangıç bölümündeki ilkelere yer verildikten sonra "*siyasal iktidarın kuruluşu ve işleyişine egemen olan bu ilkeleri içeren kuralların bütünü, Anayasal düzeni teşkil etmektedir. Bu madde ile korunmak istenen hukuki yarar, Anayasa düzenine egemen olan ilkelerdir.*" denilmiştir¹⁵⁷⁸. Terör tanımında Cumhuriyetin

¹⁵⁷⁶ 17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi'nin 110. maddesinde yer alan "*Evlenme kâğıdı ibraz edilmeden, evlenmenin dini merasimi yapılamaz.*" hükmüne karşılık gelen yürürlükteki 4271 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 143/2 maddesini koruyan 5237 sayılı TCK'nın 230/6 maddesinde yer alan "*Evlenme akdinin kanuna göre yapılmış olduğunu gösteren belgeyi görmeden bir evlenme için dinsel tören yapan kimse hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir*" hükmü Anayasa Mahkemesi tarafından 2015 yılında iptal edilmiştir. AYM, T: 27.05.2015, E: 2014/36, K: 2015/51.

¹⁵⁷⁷ AYM, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20, RGT: 27.01.1993, RGS: 21478/Mükerrer, s. 29.

¹⁵⁷⁸ Bodur, Özkul, s. 249.

niteliklerini değiştirmek şeklinde bir amaca yer verildikten sonra, ayrıca siyasal düzen ibaresi ile tekrar Anayasanın başlangıç kısmına atıf yapılması gereksiz bir tekrar olmuştur¹⁵⁷⁹. Anayasayı ihlal suçu bakımından terör örgütünün; devletin anayasal kurumlarının yerine geçme, anayasayla kurulu düzenin işlemlerini önleme, anayasal kurumları ortadan kaldırma ya da bir başka güce devretme gibi anayasal düzene yönelik politik amaçlar gütmesi gerektiği ifade edilmiştir¹⁵⁸⁰.

Terör tanımında yer alan diğer amaçlardan *ekonomik düzenin değiştirilmesi* ibaresini de somutlaştırmak gerekir. Tanımda yer alan amaçların belirsizliği iddiasını reddeden Anayasa Mahkemesi ekonomik düzen ibaresi bakımından ETCK'nın 141 ve 163. maddelerini işaret etmiştir. Bu suçların 5237 sayılı TCK'da doğrudan bir karşılığı bulunmamaktadır¹⁵⁸¹. Buna karşın TCK'nın ikinci kitabının dokuzuncu bölümü "Ekonomi, Sanayi ve Ticarete İlişkin Suçlar"a ayrılmıştır. Ancak burada yer alan suçlar ekonomik düzeni *değiştirmeye* yönelik suçlar olmadığından söz konusu amacın ortaya konulmasında bir kriter olarak dikkate alınamazlar. Zira tanımda yer alan amaçlar daha çok sistemin/düzenin kendisine yöneliktir.

Buna karşın Anayasa'nın din ve vicdan hürriyeti başlıklı 24. maddesinin 5. fıkrasında; "Kimse, Devletin sosyal, *ekonomik*, siyasî veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz." hükmü yer almaktadır. Terör tanımındaki ekonomik düzenin değiştirilmesi amacını ancak bu madde bağlamında somutlaştırmak mümkündür. Bu maddeden hareketle ekonomik düzenin kısmen de olsa din kurallarına dayandırılmasını, dini duyguların veya dince kutsal sayılan şeylerin istismar edilmesi suretiyle siyasi veya kişisel çıkar ya da nüfuz sağlama amacıyla kullanılmasını ekonomik düzenin değiştirilmesi olarak kabul etmek gerekecektir.

¹⁵⁷⁹ Aynı yönde Zafer, s. 122.

¹⁵⁸⁰ Bkz. Bodur, Özkul, s. 255., Topçu, s. 178.

¹⁵⁸¹ ETCK-YTCK karşılaştırmalı tablosu için bkz. Kayıhan İçel, Yener Ünver, Hakan Hakeri, **Karşılaştırmalı Ceza Hukuku Yasaları**, 12. Bası, İstanbul: Beta Yayınevi, 2018, s. 843.

Öte yandan Anayasa'nın “mali ve ekonomik hükümler” başlıklı dördüncü kısımda yer alan hükümlerini de ekonomik düzenin bir parçası olarak kabul etmek mümkündür. Bu hükümlere göre, örneğin, devletin ekonomik kalkınma bakımından görevi, özellikle sanayi ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini planlamak, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarındaki tekelleşme ve kartelleşmeyi önlemektir (AY. md. 166/1, 167/1, 167/2). Öte yandan yine bu bölüm kapsamında, tabii servet ve kaynaklar ile ormanların da devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu belirtilmiştir (AY. md. 168, 169). Şu halde denilebilir ki, sanayi ve tarıma dayalı dengeli ekonomik kalkınma modelini¹⁵⁸² değiştirmek, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarında tekelleşme ve kartelleşmenin önünü açmak, devletin tabii servet ve kaynaklar ile ormanlar üzerindeki hâkimiyetine son vermek şeklindeki amaçlar da ekonomik düzenin değiştirilmesi anlamına geleceğinden bir terör amacı olarak kabul edilecek, bu amaçlar güden örgütler ile cebir-şiddet niteliğindeki eylemler, diğer şartların varlığı halinde, terör örgütü ve terör eylemi olarak kabul edilecektir. Şu halde ekonomik düzeni değiştirme amacı bakımından bir “beyaz yaka terörizmi”nden söz etmek yanlış olmayacaktır.

cc. Devletin Üniter Yapısını Bozmak veya Varlığını Tehlikeye Düşürmek

Terör tanımında yer alan diğer bir amaç, “*devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozma*” ile “*Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürme*” amacıdır. Anayasa Mahkemesi'ne göre her iki amaç da birbiriyle yakından ilgilidir. Söz konusu amaçlar 765 sayılı TCK'da 125. madde ile yaptırıma bağlanmış olup, 168. maddede bu amaca yönelik silahlı örgüt kurma suçu, 171. maddede bu amaca yönelik ittifak kurma suçu ve 172. maddede meydanlarda açıkça halkı bu suçu işlemeye kışkırtma suçuna yer verilmiştir¹⁵⁸³. Bu maddelerin 5237 sayılı TCK'daki karşılığı ise, sırasıyla, Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozma suçu (md. 302), silahlı örgüt suçu (md. 314), suç için anlaşma suçu (md. 316) ve halkı kin ve

¹⁵⁸² Ülkemizin sanayiye dayalı ekonomik kalkınma modeli Cumhuriyet'in ilanından dahi önce ilan edilmiştir. Bu model Şubat 1923'te İzmir Birinci İktisat Kongresi ile başlamış, daha sonraki yıllarda kalkınma ve sanayileşme anlamında ciddi adımlar atılmış ve nihayet 1930'lu yıllardan itibaren tüm ülke sahinde yoğun bir sanayileşme hareketi başlatılmıştır. Ülke Örnekleri ile Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri, TMMOB Sanayi Kongresi 2007 Oda Raporu, s. 5.

¹⁵⁸³ AYM, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20, RGT: 27.01.1993, RGS: 21478/Mükerrer, s. 29.

düşmanlığa tahrik veya aşağılama suçudur (md. 216). Ayrıca Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne yönelik örgütlenme ve propaganda eylemlerini ceza yaptırımına bağlayan 765 sayılı TCK'nın 141/4 ve 142/3. maddeleri yerine 3713 sayılı TMK'nın 7/1 ve 7/2 maddeleri öngörülmüştür¹⁵⁸⁴.

Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozma suçu bakımından terör örgütünün, devletin topraklarının bir kısmını veya tamamını devlet idaresinden ayırma veya yabancı bir devletin egemenliği altına koyma, devletin gücünü ve bağımsızlığını zayıflatma, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozma amaçlarından birini gütmesi gerekir¹⁵⁸⁵. Bu amaç Yargıtay 16. CD tarafından şu şekilde açıklanmıştır¹⁵⁸⁶: *“Bu tür terör örgütlerinin araç fiil olarak ifade edilen ve maddede belirtilen amaçlara yönelmiş olan adi suç niteliğindeki kasten öldürme, kasten yaralama, yağma, mala zarar verme vb. fiilleri işlemelerindeki gaye; kamu düzenini bozmak, kamu otoritesini zayıflatmak, toplumda kargaşa yaratmak, toplumun şiddet yoluyla siyasallaşması ve kutuplaşmasının yolunu açmak, toplumun karşı koyma gücünü felce uğratmaktır. Fail için işlenen araç suçla ortaya çıkan somut zarar neticesi değil (yakın netice), bu fiilin toplum üzerinde meydana getirdiği etki (uzak netice) önem arz etmektedir. Fail, işlediği araç fiillerle devlet otoritesinin, ülkesinde yaşayan halkın güvenliğini koruma görevini gerçekleştirmediği, zayıfladığı ve işlerliğini yitirdiği imajını yaratmaya çalışarak devlete olan güveni sarsmayı amaçlar. Ülkede yaşanan kaos ortamı ve toplumda yaşanan korku ve endişe, yöneticilerde ve halkta istenileni vererek kaos ortamını bitirme iradesini doğurur, yöneticileri belli kararları almaya ya da politikalarını değiştirmeye zorlar ve bu da idari, siyasi, ekonomik ve toplumsal sistem değişikliklerini sonuçlar. Bu suretle de fail, esas gayesi olan devletin birliğini ve bütünlüğünü bozma amacına ulaşmaya çalışır.”* Görüldüğü üzere bu amaç, tanımda yer alan diğer birçok amacın da ana hedefini oluşturmaktadır.

¹⁵⁸⁴ AYM, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20, RGT: 27.01.1993, RGS: 21478/Mükerrer, s. 29.

¹⁵⁸⁵ Bkz. Topçu, s. 178.

¹⁵⁸⁶ Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769., Y. 16. CD., T: 31.12.2018, E: 2018/3775, K: 2018/5600.

dd. Devlet Otoritesini Zaafa Uğratmak, Yıkma, Ele Geçirmek

Tanımda yer alan diğer amaçlardan *Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek* bakımından failin, devletin anayasal kurumlarını ortadan kaldırma, anti-demokratik yöntemlerle ele geçirme veya anayasal görevlerin ifasını kısmen ya da tamamen engellemek suretiyle otorite boşluğuna neden olma amacı gütmesi gerekir. Anayasa Mahkemesi 765 sayılı TCK'nın 146., 147. ve 149. maddeleri kapsamına giren eylemlerin Devlet otoritesine karşı işlenen suçlar olduğunu belirtmiştir. Mahkeme ayrıca fesat heyetine amacına ulaşması için silah sağlamak (ETCK. md. 150), bir askeri birliğin, bir limanın ya da şehrin geçerli bir neden olmadıkça kumandasını almak (ETCK. md.152), askerleri itaatsizliğe sevk etmek (ETCK. md. 153), bu amaçlarla yayında bulunmak (ETCK. md. 154) ve yasalara karşı gelmesi için halkı kışkırtmak (ETCK. md.155) eylemlerini de bu amaca yönelik suçlar arasında saymıştır¹⁵⁸⁷. ETCK'daki 146, 147 ve 149. maddelerde düzenlenen suçlara 5237 sayılı TCK'da karşılık gelen suçlar; Anayasayı ihlal (md. 309), yasama organına karşı suç (md. 311), hükümete karşı suç (md. 312), Türkiye Cumhuriyeti hükümetine karşı silahlı isyan (md. 313) ve suç işlemeye tahrik suçudur (md. 214)¹⁵⁸⁸. Gerekçede silâhlı isyanın, Devlet otoritesini yok etmek amacını ifade ettiği açıkça belirtilmiştir. Diğer ilgili suçların karşılığı ise; silah sağlama (md. 315), askerî komutanlıkların gasbı (md. 317), halkı askerlikten soğutma (md. 318) ve askerleri itaatsizliğe teşvik (md. 319) suçlarıdır¹⁵⁸⁹.

Kanaatimizce TCK'nın milli savunmaya karşı suçlar bölümü altında yer alan diğer suçların da devlet otoritesini zaafa uğratma, yıkmak veya ele geçirme amaçlarına yönelik işlendiğini söylemek mümkündür. Örneğin savaşta yalan haber yayma suçu (md. 323) bakımından savaş sırasında ülkenin çabalarını, etkinliğini zayıflatan ve milletin zafere ulaşmasını zorlaştıracak nitelikte bulunan her türlü faaliyetin temel millî yararlar zarar verebilecek nitelikte olduğunu kabul etmek gerekir¹⁵⁹⁰.

¹⁵⁸⁷ AYM, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20, RGT: 27.01.1993, RGS: 21478/Mükerrer, s. 29-30.

¹⁵⁸⁸ ETCK-YTCK karşılaştırmalı tablosu için bkz. İçel, Ünver, Hakeri, s. 843.

¹⁵⁸⁹ ETCK-YTCK karşılaştırmalı tablosu için bkz. İçel, Ünver, Hakeri, s. 843.

¹⁵⁹⁰ Madde gerekçesinden.

ee. Devletin İç ve Dış Güvenliğini Bozmak

Öte yandan otoritenin zaafa uğratılması gibi bir amaç güdülmese de *Devletin iç ve dış güvenliğini bozma* amacının varlığı da bir suç örgütüne terör örgütü niteliği kazandırmak bakımından yeterlidir. “Devletin güvenliği” kavramına ilişkin bir tanım TCK’nın devletin güvenliğine ilişkin belgeler başlıklı 326. maddesi gerekçesinde yapılmıştır. Buna göre Devletin güvenliğinin korunması, onun varlığının korunması, tehlikeyle karşı karşıya bırakılmaması anlamına gelip, Devletin varlığını tehlikeye düşürebilecek nitelikteki fiiller Devletin güvenliğini ihlâl edecektir. Ayrıca “Devletin iç ve dış yararları” ile devletin güvenliği arasında sıkı bir ilişki olduğu, içerde ve dışarıda yararlarını koruyamayan devletin iç ve dış güvenliğinin de tehlikeye düşebileceği ifade edilmiştir¹⁵⁹¹.

Anayasa Mahkemesi’nin devletin *iç güvenliğini* bozmaya yönelik suçlar arasında gösterdiği 765 sayılı ETCK’nın 146-162 maddelerinde yer alan suçlara¹⁵⁹² 5237 sayılı TCK’da karşılık gelen suçlar şunlardır¹⁵⁹³: Suç işlemeye tahrik (md. 214), Cumhurbaşkanı’na hakaret (md. 299), Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin kurum ve organlarını aşağılama (md. 301), Anayasayı ihlal (md. 309), Cumhurbaşkanı’na suikast ve fiilî saldırı (md. 310), Yasama organına karşı suç (md. 311), Hükümete karşı suç (md. 312), Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine karşı silâhlı isyan (md. 313), Silâh sağlama (md. 315), Askerî komutanlıkların gasbı (md. 317), Halkı askerlikten soğutma (md. 318), Askerleri itaatsizliğe teşvik (md. 319), Yabancı hizmetine asker yazma, yazılma (md. 320), Savaşta yalan haber yayma (md. 323).

Yüksek mahkemenin yine *iç güvenliği* bozmaya yönelik suçlar arasında gösterdiği 765 sayılı ETCK’nın 369-383 ve 384-393 maddeleri arasında yer alan diğer suçlara 5237 sayılı TCK’da karşılık gelen suçlar ise şunlardır¹⁵⁹⁴: Haberleşmenin engellenmesi (md. 124), Genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması

¹⁵⁹¹ Madde gerekçesinden.

¹⁵⁹² AYM, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20, RGT: 27.01.1993, RGS: 21478/Mükerrer, s. 30.

¹⁵⁹³ ETCK-YTCK karşılaştırmalı tablosu için bkz. İçel, Ünver, Hakeri, s. 843.

¹⁵⁹⁴ ETCK-YTCK karşılaştırmalı tablosu için bkz. İçel, Ünver, Hakeri, s. 845, 846.

(md. 170), Radyasyon yayma (md. 172), Ulaşım araçlarının kaçırılması veya alıkonulması (md. 223), Trafik güvenliğini tehlikeye sokma (md. 179).

Kanaatimizce AYM'nin saydığı suçlar arasında Cumhurbaşkanı'na hakaret, Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin kurum ve organlarını aşağılama, halkı askerlikten soğutma ve radyasyon yayma suçlarının iç güvenlikle bir ilgisi yoktur. Bizce bu son suç hariç diğerlerinin siyasi suç vasfı ağır basmaktadır¹⁵⁹⁵.

Anayasa Mahkemesi'nin devletin *dış güvenliğini* bozmaya yönelik suçlar arasında gösterdiği 765 sayılı ETCK'nın 125-145 maddelerinde yer alan suçlara¹⁵⁹⁶ 5237 sayılı TCK'da karşılık gelen suçlar ise şunlardır¹⁵⁹⁷: Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak (md. 302), Düşmanla işbirliği yapmak (md. 303), Devlete karşı savaşa tahrik (md. 304), Temel millî yararlar karşı faaliyetinde bulunmak için yarar sağlama (md. 305), Yabancı devlet aleyhine asker toplama (md. 306), Askerî tesisleri tahrip ve düşman askerî hareketleri yararına anlaşıma (md. 307), Savaş zamanında emirlere uymama (md. 321), Savaş zamanında yükümlülükler (md. 322), Devletin güvenliğine ilişkin belgeler (md. 326), Devletin güvenliğine ilişkin bilgileri temin etme (md. 327), Siyasal veya askerî casusluk (md. 328), Devletin güvenliğine ve siyasal yararlarına ilişkin bilgileri açıklama (md. 329), Gizli kalması gereken bilgileri açıklama (md. 330), Askerî yasak bölgelere girme (md. 332), Devlet sırlarından yararlanma, Devlet hizmetlerinde sadakatsizlik (md. 333), Yasaklanan bilgileri temin (md. 334), Yasaklanan bilgilerin casusluk maksadıyla temini (md. 335), Yasaklanan bilgileri açıklama (md. 336), Yasaklanan bilgileri siyasal veya askerî casusluk maksadıyla açıklama (md. 337), Devlet güvenliği ile ilgili belgeleri elinde bulundurma (md. 339). Belirtmek gerekir ki yabancı bir devletin güvenliği veya iç veya dış siyasal yararlarına yönelik işlenen uluslararası casusluk suçu ise (md. 331) Türkiye'ye karşı işlenen bir suç olmadığından kapsam dışında kalacaktır.

¹⁵⁹⁵ Özellikle Cumhurbaşkanı'na yönelik hakaret suçunun siyasi suç olarak kabulü baskın bir görüştür. Görüş taraftarları için bkz. Bayraktar, **Siyasal Suç**, s. 90, dn. 99.

¹⁵⁹⁶ AYM, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20, RGT: 27.01.1993, RGS: 21478/Mükerrer, s. 30.

¹⁵⁹⁷ ETCK-YTCK karşılaştırmalı tablosu için bkz. İçel, Ünver, Hakeri, s. 842, 843.

b. Topluma Karşı Güdülen Amaçlar

Siyasi suçun belirlenmesi konusunda genel kabul gören objektif teoriye göre, eylemin, devletin varlığına, anayasal düzenine ve işleyişine ve devletin güvenliğine yönelmesi gerekir¹⁵⁹⁸. Bu değerlerin ihlaline yönelik amaçlar terör tanımında terör amacı olarak kabul edildikten sonra ayrıca -objektif teorinin dışında kalan- temel hak ve hürriyetleri yok etmek, kamu düzenini bozmak ve genel sağlığı bozmak gibi doğrudan devlete yönelik olmayıp, daha ziyade toplumun genelini ilgilendiren hukuki değerlerin ihlaline yönelik amaçlar da terörün amaçları arasında sayılmıştır. Bu yönüyle kanun koyucunun, failin amacı bakımından terörizm şemsiyesini genişlettiği, aynı oranda adi suçların ve suç örgütlerinin kapsamını daralttığı söylenebilir.

aa. Temel Hak ve Hürriyetleri Yok Etmek

Terör tanımındaki *temel hak ve hürriyetleri yok etme* amacı bakımından failin somut bir kişiye değil de genele ait hak ve özgürlüklerden en az birini tamamen ortadan kaldırmayı amaçlaması gerekir. 5237 sayılı TCK'nın hürriyete karşı suçlar başlıklı ikinci kitap ikinci kısım yedinci bölümü altında tehdit (md. 106), şantaj (md. 107), cebir (md. 108), kişiyi hürriyetinden yoksun kılma (md. 109), eğitim ve ğretim hakkının engellenmesi (md. 112), kamu hizmetlerinden yararlanma hakkının engellenmesi (md. 113), siyasi hakların kullanılmasının engellenmesi (md. 114), inanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme (md. 115), konut dokunulmazlığının ihlali (md. 116), iş ve çalışma hürriyetinin ihlali (md. 117), sendikal hakların kullanılmasının engellenmesi (md. 118), haksız arama (md. 120), dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi (md. 121), nefret ve ayrımcılık (md. 122) ile haberleşmenin engellenmesi suçları (md. 124) düzenlenmiştir.

Ancak belirtmek gerekir ki söz konusu suçların hiç birinde “*yok etmek*” şeklinde bir eylemden söz edilmemektedir. Bu suçlar ile daha çok ilgili hak ve özgürlüklere yönelik engelleme ve ihlal eylemleri cezalandırıldığından, temel hak ve hürriyetleri yok etme amacın ortaya konulmasında bu suçlar bir kriter olarak dikkate

¹⁵⁹⁸ Bayraktar, *Siyasal Suç*, s. 71.

alınmazlar. Zira tanımda yer alan yok etme amacı, anayasayla güvence altına alınan hak ve özgürlüğün bizzat varlığına yönelmektedir. Bu amaç bakımından hak ve özgürlüğün anayasal olarak tanınması yeterli olup, hakkın ihlalinin ceza kanunlarında yaptırıma bağlanmış olması şart değildir.

bb. Kamu Düzenini Bozmak

Terör tanımında *kamu düzenini* bozma amacına da yer verilmiştir. Genel itibariyle toplumun korunması anlamına gelen kamu düzeni¹⁵⁹⁹, bir insan grubunun toplum olmasını sağlayan iç barışı olup, asgari sükûnet, güvenlik ve genel sağlık öğeleriyle somutlaşmaktadır¹⁶⁰⁰. Terör örgütlerinin kamu düzenini bozma amacı, toplumda kargaşa yaratma, toplumun şiddet yoluyla siyasallaşması ve kutuplaşmasının yolunu açma, toplumun karşı koyma gücünü felce uğratma gibi amaçları da içinde barındırmaktadır¹⁶⁰¹.

Anayasa Mahkemesi'ne göre kamu düzenine karşı işlenen suçlar arasında 765 sayılı TCK'nın "devletin şahsiyetine karşı cürümler" başlıklı beşinci babında yer alan suçların büyük bölümünün yanı sıra ayrıca 311 ila 314 maddeleri arasında yer alan suçlar da girmektedir¹⁶⁰². Kanaatimizce devletin şahsiyetine karşı cürümlerin kategorik olarak kamu düzeni başlığı altında sınıflandırılması isabetli olmamıştır. Bu suçlarla güdülen amaçlara yukarıda ilgili başlıklarda yer verilmiştir. Buna karşın AYM'nin ETCK'nın 311 ila 314. maddeleri arasında gösterdiği suçlara 5237 sayılı TCK'da karşılık gelen suçların kamu düzenini bozucu suçlardan sayılması mümkündür. Bu suçlar¹⁶⁰³; halk arasında korku ve panik yaratmak amacıyla tehdit (md. 213), suç işlemeye tahrik (md. 214), suçu ve suçluyu övme (md. 215) ve suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçudur (md. 220). Ancak kamu düzeninin bozulduğundan bahsedebilmek için bu suçların hukuka uygunluk nedenleriyle birlikte düşünülmesi gerekir.

¹⁵⁹⁹ Bayraktar, *Suç İşlemeye Tahrik Cürmü*, s. 88, 96.

¹⁶⁰⁰ İbrahim Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku 1*, Ankara: İmge Kitabevi, 2013, s. 84.

¹⁶⁰¹ Krş. Y. 16. CD. T: 31.12.2018, E: 2018/3775, K: 2018/5600., Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769.

¹⁶⁰² AYM, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20, RGT: 27.01.1993, RGS: 21478/Mükerrer, s. 30.

¹⁶⁰³ ETCK-YTCK karşılaştırmalı tablosu için bkz. İçel, Ünver, Hakeri, s. 845.

Öte yandan kamu düzeni kavramının son derece geniş bir kavram olması nedeniyle bu kategoriye kamu malına zarar verme, ulaşım araçlarının kaçırılması gibi daha birçok suç tipi örnek olarak gösterilebilir. Anayasa Mahkemesi'ne göre Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri, Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt ve Dernekler Kanunlarında düzenlenen suçların da çoğu zaman kamu düzenini ilgilendirdiği belirtilmiştir¹⁶⁰⁴. Ancak kamu düzenini bozma amacı bakımından örgütün en azından belirsiz sayıda kişinin istifadesine sunulmuş hak, menfaat ve şeyleri hedef alması gerektiği söylenebilir.

Kamu düzenini bozmaya yönelik amacın varlığı, failin eylemi üzerinden ve eylemine göre ortaya konulacaktır. Bir defa kanuna aykırı her eylemin kamu düzenini bozduğu söylenemeyeceği gibi, işlenen her suçun kamu düzenini bozduğu düşüncesi de doğru değildir. İlki bakımından kanuna aykırı olmakla birlikte barışçıl nitelikte olan sivil itaatsizlik eylemlerini örnek vermek mümkündür. Bazı hallerde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı kapsamında meşru kabul edilen bu konunun ayrıntısına üçüncü bölümde yer verilecektir¹⁶⁰⁵. İkincisi bakımından ise her suçla kamu düzeninin bozulduğu şeklindeki ifadenin yalnızca hukuk felsefesi alanına ait bir retorik olduğunu, ceza hukuku alanında kullanılamayacağını belirtmek gerekir. Aksi halde mağdurun rıza gösterebildiği suçlar bakımından kamu düzeni üzerinde de rıza gösterilebileceği gibi bir durum ortaya çıkacaktır. Ayrıca her suçun kamu düzenini bozduğu kabul edildiğinde terör amacıyla örgütlenme suçu ile suç işlemek amacıyla örgütlenme suçu arasında bir fark kalmayacak, her halükarda ilkinden bahsedilecektir. Keza ceza hukukunda her suçun kamu düzenini bozduğu da söylenemez. Bir suçun kamu düzenini bozduğundan söz edebilmek için, o suçla korunan hukuki değer kamuda düzenini ilgilendiren bir değer olması ya da kamu düzenini bozacak ağırlıkta işlenmesi gerekir. Örneğin kişilere karşı işlenen bazı suçlar kamu düzenini ilgilendirmezken, mülkiyete yönelik bazı suçlar kamu düzenini bozabilir. Keza salt düzene aykırı olan hukuka aykırı birçok davranış da suç yerine kabahat olarak kabul edilmektedir. Şu halde terör ceza hukuku anlamında kamu

¹⁶⁰⁴ AYM, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20, RGT: 27.01.1993, RGS: 21478/Mükerrer, s. 30.

¹⁶⁰⁵ Bkz. s. 554.

düzeninin bozulmasından söz edebilmek için bu amacın adi suçların ötesinde ağır bir ihlal ile ortaya konulması gerekir¹⁶⁰⁶.

Bu konuda Alman Federal Yargıtayı (BGH), devletin vahim olaylar karşısında kamu düzenini savunma görevi üzerinden bir çözüme ulaşmaktadır. Buna göre en çetin siyasi baskı şartlarında dahi Anayasal organların görevlerini yerine getirmesi beklenir. Şu halde eylemler öyle bir ağırlık düzeyine ulaşmalıdır ki, topluma ya da bir vatandaşa yönelen ağır zararın defedilmesi ve kamu düzeninin tesis edilmesi noktasında sorumluluk sahibi bir hükümetin güç duruma düşecek olması gerekir. Örneğin gıda, su, enerji gibi hayati kaynakların tedarikine engel olan eylemler, toplumun fiziksel yaşamını tehlikeye düşürmekle birlikte, böyle bir acil duruma karşı devletin ilgili kurumlarının teknik altyapısı hazır olduğundan ya da yine kamu düzenini bozan olaylarda başka şehirlerden takviye polis desteğinin alınması olağan bir uygulama olduğundan, böyle bir ihtiyacı doğuran eylemin tek başına yeterli ağırlık düzeyinde olmadığı kabul edilmektedir¹⁶⁰⁷.

Doktrinde *Zafer*'e göre kamu düzeninin bozulması, ülkenin en azından bir bölümünde günlük hayatın felce uğraması, normal günlük yaşantının devam ettirilememesi ve uygulanan cebrin belli bir yoğunluğa ulaşması anlamına gelir¹⁶⁰⁸. Terör eylemin yoğunluğu bakımından birkaç kişinin öldürülmesinin yeterli olmadığını ifade eden yazar¹⁶⁰⁹, adi suçlar ile terör suçları arasında bir ayırım yapılmadığı takdirde terör örgütü suçu ile suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu arasında da bir farkın kalmayacağını belirtmiştir¹⁶¹⁰.

cc. Genel Sağlığı Bozmak

Terör tanımında son olarak *genel sağlığın* bozulması amacına yer verilmiştir. 5237 sayılı TCK'nın ikinci kitap üçüncü kısım üçüncü bölümde kamunun sağlığına

¹⁶⁰⁶ Aynı yönde *Zafer*, s. 122.

¹⁶⁰⁷ BGHSt 8, 102 vd. Mahkeme bu yorumu devlete yönelik ağır şiddet eylemini belirlemek için yapmıştır.

¹⁶⁰⁸ *Zafer*, s. 122.

¹⁶⁰⁹ *Zafer*, s. 121, 122.

¹⁶¹⁰ *Zafer*, s. 122.

karşı suçlar düzenlenmektedir. Kanaatimizce bu bölümde yer alan suçlardan zehirli madde katma (md. 185), bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti (md. 186), kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde ilaç yapma veya satma (md. 187), uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (md. 188), uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma (md. 190), zehirli madde imal ve ticareti (md. 193), sağlık için tehlikeli madde temini (md. 194) ve bulaşıcı hastalıklara ilişkin tedbirlere aykırı davranma (md. 195) suçları bu amaç doğrultusunda kriter olarak kullanılabilir. Öte yandan Anayasa'nın 56. maddesinde herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Kamusal nitelikteki çevre hakkı, çevrenin kasten kirletilmesi başlıklı TCK'nın 181. maddesi ile koruma altına alınmıştır. Şu halde genel sağlığı bozma amacı bakımından çalışmamızın ilk bölümünde de kısaca değindiğimiz “çevresel terörizm”den (*environmental terrorism*) söz etmek yanlış olmayacaktır¹⁶¹¹.

Ayrıca kamu sağlığına ilişkin gizli kalması gereken tüm bilgilerin casusluk suçu koruması altında olduğu ifade edilmiştir¹⁶¹².

4. Ara Değerlendirme

Terör tanımında zikredilen amaçlara yönelik ifadelerin muğlâk olduğu iddiası yaklaşık 30 yıl önce AYM tarafından reddedilmiş olsa da, bu konudaki tereddütler devam etmektedir¹⁶¹³. Bir defa kanun yapma tekniği açısından düşünüldüğünde, amaçlara yönelik bazı ibarelerle bir diğer amacın tekrarına, bazıları ileyse totolojiye düşülmüştür. İçerik açısından ise maddedeki amaçların son derece geniş ve belirsiz bir kapsamı olduğuna şüphe yoktur. Özellikle bazı amaçlar üzerinden Anayasa'nın başlangıç kısmına atıf yapılması, burada yer alan birçok belirsiz, soyut ve hatta metruk kavramın terör amacı kapsamına girmesine neden olmuştur. Bu noktada her ne kadar söz konusu faaliyetleri silaha başvurmaksızın gerçekleştirmek üzere kurulan

¹⁶¹¹ Bkz. s. 189.

¹⁶¹² TCK md. 328'in gerekçesinden.

¹⁶¹³ Eleştiriler için bkz. Türk, s. 7., Turinay, s. 226. TMK'nın Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'yle uyumu konusunda Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin 2012 yılında hazırladığı rapor için bkz. CCPR/C/TUR/1 Concluding Observations on the Initial Report of Turkey Adopted by the Committee at its 106th Session (15 October - 2 November 2012) <https://undocs.org/CCPR/C/TUR/CO/1> (E.T.: 13.12.2019) Söz konusu raporun 16. maddesinde terör tanımının belirsiz nitelikte olduğu ifade edilmiştir.

örgütlerin terör örgütü sayılamayacağı ileri sürülebilse de, Yargıtay'ın kanunilik ilkesine aykırı olarak geliştirdiği yerleşik uygulamasındaki silahsız terör örgütü ayrımı bu noktada yeniden soru işaretlerine neden olmaktadır. Terörizm bakımından yalnızca amaçta aşırıcılığı (ekstremizm) yeterli gören ve araçta aşırıcılığı bir kenara bırakan bu yaklaşımı doğru bulmuyoruz. Bu halde şiddete başvurmayan ve silahsız birçok siyasi suçun terör suçu olarak kabulü sonucu doğmaktadır.

Bu örneklerin ifade özgürlüğünün AİHS. md. 10/2'de yer alan sınırlama sebepleriyle ve ölçülülük ilkesiyle örtüşüp örtüşmediği her bir amaç bağlamında ayrı bir değerlendirmenin konusudur. Uçsuz bucaksız konuların terör şemsiyesi altına sokulması, terörizmin uluslararası kabul gören temel standartlarından uzaklaşmasına, terör kavramının sulandırılarak içinin boşaltılmasına neden olmuştur. Mevcut durumun, uluslararası adli işbirliği mekanizmalarının işletilmesinde sorunlara neden olması kaçınılmazdır. Özellikle amaçların geniş kapsamı ve silahsız terör örgütü uygulaması, siyasi suç ve düşünce suçu olarak kabul edilebilecek birçok örneğin terör suçu olarak kabul edilmesine yol açacaktır.

Amaçlara yönelik bir diğer tartışma konusu, burada güvence altına alınan hukuki değerlerin yalnızca Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin taşıyıcısı olduğu hukuki değerler olmasıdır. Bu değerler yabancı devletleri korumadığı gibi uluslararası organizasyonları da kapsam dışında bırakmaktadır. Terörizm alanındaki klasik açmazların başında gelen “birine göre terörist olanın başkasına göre özgürlük savaşçısı olması” durumu, ülkemiz bakımından söz konusu amaçların “Türkiye’ye karşıysa terör, başkalarına karşıysa adi suç” olarak kabulüyle yargılama yapılmasını doğuracaktır. Terör tanımının maddi hukuk bakımından yarattığı sonuç bu olmakla birlikte, uluslararası işbirliği aracı olarak suçluların iadesi noktasında terör suçu istisnası bakımından bu amaçlara -isabetli bir şekilde- yer verilmediği görülmektedir¹⁶¹⁴.

¹⁶¹⁴ **İadenin kabul edilemeyeceği hâller Madde 11-**

(2) “Birinci fıkranın (c) bendinin (1) numaralı alt bendi kapsamındaki iade talebinin dayanağını teşkil eden fiilin bütün unsurları, özellikle işleniş şekli, suçun işlenişinde kullanılan araçların veya ortaya çıkan sonuçların ağırlığı dikkate alınarak fiil siyâsî suç olarak kabul edilmeyebilir. Soykırım ve insanlığa karşı suçlar, siyâsî suç olarak kabul edilmez.”

Soyut nitelikteki amaçları örgüt mensupları bakımından somutlaştırabilmek için yukarıda zikredilen suç tiplerinden yararlanılması mümkündür. Belirtmek gerekir ki bu noktada söz konusu suçlar ile terör suçlarının tespiti değil, yalnızca terör örgütünün yöneldiği amaçların somutlaştırılması söz konusu olacaktır. Zira bu suçların hepsi mutlak ve nispi terör suçları değildir. Dolayısıyla bu suçlar tek başlarına terör suçunun varlığına karine teşkil etmez. Buna karşın söz konusu suçlar, tipiklikte yer alan unsurları, gerekçelerinde yer alan açıklamalar ve bu suçlara yönelik öğreti ve içtihatlar aracılığıyla terörün amaçlarını somutlaştırmak bakımından bir kriter ortaya koyabilir. Örneğin devlet otoritesini zaafa uğratma amacı soyut bir ifade iken, ne tür davranışların bu amaçları oluşturacağı konusunda bu hukuki değeri koruyan suç tiplerinden yararlanılabilecektir. Zira AYM'nin terör tanımındaki amaçlarla suç tipleri arasında bağ kurması, amaçların muğlâk olduğu iddiasını reddetme gerekçesinden ileri gelmektedir.

Bu noktada değinilmesi gereken diğer bir konu, terör amacıyla örgütlenme suçunu düzenleyen TMK'nın 7. maddesine 2006 yılı değişikliğiyle eklenen, suçun unsurları ve yaptırımı bakımından TCK'nın 314. maddesine yapılan yollamanın terör örgütü suçu bakımından yarattığı durumdur. Bu yollama uyarınca silahlı terör örgütleri, yalnızca “devletin güvenliğine karşı suçlar” ile “anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar” bölümlerinde yer alan suçların işlenmesi amacıyla kurulacaktır¹⁶¹⁵. Ayrıca TMK. md. 7/1'de terör örgütünün işlemeyi amaçladığı suçlarda cebir-şiddet kullanılması gerektiğinden, TCK. md. 314'te sayılan suçların önemli bir kısmı bu kapsam dışında kalacaktır¹⁶¹⁶. Cebir-şiddet niteliğindeki amaç suçlar ise daha çok terör tanımındaki devlete karşı güdülen amaçları gerçekleştirmeye yöneliktir. Geniş bir yorumla temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesi ve kamu düzeninin bozulması gibi amaçların, cebir-şiddet niteliğindeki amaç suçlar aracılığıyla da gerçekleştirilebileceği ileri sürülebilirse de¹⁶¹⁷, en azından terör tanımıda yer alan “genel sağlığı bozma” amacının md. 314'ün kapsamı dışında kalacağı açıktır. Suçların bu şekilde daraltılması, terör tanımındaki amaçların

¹⁶¹⁵ Benzer yönde krş. Hafizoğulları, Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, s. 298.

¹⁶¹⁶ TCK. md. 314'te sayılan (amaç) suçların cebir-şiddet unsuru bakımından değerlendirmesi için bkz. s. 403-404.

¹⁶¹⁷ AYM'nin 1992 tarihli kararında 765 sayılı TCK'nın “devletin şahsiyetine karşı cürümler” bölümü kamu düzenini bozma amacı taşıyan suçlar arasında sayılmıştır.

birçoğunun altını boşaltmakta, bu amaçlara özgü suçları terör örgütünün kapsamı dışında bırakarak bir ölçüde md. 314'ün, fakat geniş anlamda md. 220'nin uygulama alanına bırakmaktadır. Bu durum ise terör örgütleri bakımından terör tanımını dolaylı olarak daraltmaktadır. Buna karşın ancak mevcut bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenebilen nispi terör suçlarının bu amaçların altını doldurduğu söylenebilir.

C. Cebir ve Şiddet Unsuru

1. Genel Olarak

Çalışmamızın buraya kadar olan bölümünde terör tanımında yer alan unsurlardan örgüt ve amaç unsuruna ayrıntılı olarak, yöntem unsuruna ise kısaca yer değinilmiştir. Bu bölümde terör tanımındaki diğer bir unsur olan cebir ve şiddet eylemi ele alınacaktır. Bu unsur terör tanımında, “*terör; cebir ve şiddet kullanarak...girişilecek...her türlü suç teşkil eden eylemdir*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle cebir ve şiddetin hukuki anlamı, tehdit kavramı ile ilişkisi, bu bağlamda eşyaya yönelik saldırıların niteliği konuları, öncelikle ETCK, YTCK ve mehz ACK bakımından karşılaştırmalı olarak ele alındıktan sonra, TMK kapsamındaki cebir ve şiddet kavramının kapsamına açıklık getirilecektir. Anayasa Mahkemesi 1991 yılında vermiş olduğu kararda, terör tanımında yer alan unsurların kanunilik ilkesini zedeleyecek düzeyde belirsiz, anlaşılmaz, ilgisiz, özgürlükler açısından kötüye kullanılabilir olduğu iddiasını reddederken, bu kavramların uygulamada ceza hukukunun bilinen kavramlarıyla özdeşleştiğini ifade etmiştir¹⁶¹⁸. Şu halde TMK bakımından bu kavramlara sil baştan yeni bir anlam vermek yerine, öncelikle kavramların TCK bakımından ifade ettiği anlamın ve kapsamının ortaya konulması, sonrasında bu anlam ve kapsamın TMK'nın uygulanacağı cebir ve şiddet suçlarının niteliğine uygun düşecek şekilde yorumlanarak TMK anlamında cebir ve şiddetin anlam ve kapsamının belirlenmesi gerekir.

¹⁶¹⁸ “..., bu belirtilen kavramlar yasallık ilkesini zedeleyebilecek nitelikte, anlaşılmaz, ilgisiz, özgürlükler açısından kötüye kullanılabilir kavramlar değildir. Tümü “cebir, şiddet, tehdit” kavramları ile yakından ilişkili, benzer anlamlara gelen, belli bir şiddeti anlatan, büyük olasılıkla uygulamada ceza hukukunun bilinen kavramlarıyla özdeşleşecek ya da eş anlamlı olarak kullanılacak olan bu yeni kavramların gerekliliği tartışılabilir. Ancak, yasallık ilkesine aykırı değildir.” AYM, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20. RGT: 27.01.1993, Sayı: 21478 Mükerrer, s. 33.

Bu unsurun önemi, terör amacıyla örgütlenme suçunda örgütün elverişliliğinin belirlenmesinde ve cebir ve şiddet eylemini gerektiren mutlak terör suçlarında maddi unsurun belirlenmesinde kendini göstermektedir. TMK. md. 7/1'e göre terör örgütü, terör tanımında yer alan amaçlara yönelik suçları cebir ve şiddet kullanarak gerçekleştirmek üzere kurulan bir örgüt olduğundan, bu unsur, terör amacıyla örgütlenme suçunu diğer örgütlenme suçlarından ayıran bir unsurdur. Terör tanımına göre cebir ve şiddetin aynı zamanda belli bir ağırlığa (yöntem unsuruna) sahip olması gerekir. Belirtmek gerekir ki terör amacıyla örgütlenme suçunda örgütün söz konusu amaçları cebir ve şiddet kullanarak gerçekleştirmek üzere kurulması arandığından (md. 7/1), cebir ve şiddet eyleminin icrasına başlanmamış dahi olsa, somut olayda örgütün elverişliliği bakımından somut tehlikenin ortaya konulması noktasında örgütün başvuracağı ağır cebir-şiddet niteliğindeki eylemlerin de (amaç suçların) somutlaştırılması gerekir¹⁶¹⁹.

Cebir ve şiddet kavramına gerek TCK'da gerekse mehz ACK'da tanımlar maddesinde yer verilmemiştir. Ceza kanunlarına bakıldığında cebir ve şiddet kavramlarının farklı imla ve ifade şekilleriyle kullanıldığı görülmektedir. Örneğin TCK'nın 80. maddesinde "cebir veya şiddet" şeklindeki kullanıma; TCK'nın 28, 102, 103, 309, 311, 312 ve TMK'nın 1, 7/1 ve 7/3 maddelerinde "cebir ve şiddet" ibaresine; TCK'nın 220/8 ve TMK'nın 6/2 ve 7/2 maddelerinde ise "cebir, şiddet" ibarelerine yer verilmiştir. Bazı Yargıtay kararlarında kavramlara eş anlam yükleyecek şekilde "cebir/şiddet" kullanımına da rastlanmaktadır¹⁶²⁰. Kavramların gerek kullanım şekilleri arasında bir yeknesaklığın bulunmaması gerekse tanımlarının kanunda ya da ilgili suçların gerekçesinde yapılmaması, kavramların hukuki anlamına ve kapsamına yönelik tartışmaları beraberinde getirmektedir. Yüksek mahkemenin belirlilik konusunda vardığı bu sonucun değerlendirilmesi, aradan geçen 30 yıl içerisinde kanunlarda, doktrinde ve uygulamada yaşanan gelişmeler ışığında aşağıdaki başlıklarda tartışılarak ortaya konulacaktır.

¹⁶¹⁹ Krş. Yenidünya, İçer, s. 32., Sarıtaş, s. 318. Bu konuda yukarıda elverişlilik başlığı altında yaptığımız açıklamalar için bkz. s. 282, vd.

¹⁶²⁰ Y. 9. CD, T: 09.10.2013, E: 2013/9110, K: 2013/12351.

2. Cebir ve Şiddet Kavramı ve Bu Kavramın Tehdit İle İlişkisi

Günlük dilde cebir sözcüğü, “zor, zorlayış, zorlama”, “bir kimseyi zorlama, isteği ve iradesi dışında bir işi yapmaya zorlama, zorlanma”, “zor kullanma” anlamlarında kullanılmaktadır¹⁶²¹. Şiddet sözcüğü ise, “bir hareketin ya da gücün derecesi, sertliği”, “bir hareketten doğan güç”, “kaba güç” şeklinde tanımlanmıştır¹⁶²². Kavramlara yönelik farklı disiplinlerde birçok tanım yapılmış olmakla birlikte¹⁶²³, çalışmamız bakımından önemli olan bu kavramların hukuken ifade ettiği anlamın ortaya konulmasıdır.

Türkçedeki *cebir* (zorlama) kavramının karşılığını, Almancada *Nötigung*, Hollandacada *dwang*, İngilizcede *coercion*, İtalyancada *coercizione* Fransızcada *coercition* kavramları oluşturmaktadır. Buna karşın *şiddet* kavramını ise Almancada *Gewalt*, Hollandacada *geweld*, İngilizcede *violence*, İtalyancada *violenza*, Fransızcada *violence* kavramları karşılamaktadır. Cebir ve şiddet sözcüklerine karşılık gelen sözcükler arasındaki farkı ve insicamı batı dillerinde açık bir şekilde fark etmek mümkündür. Ancak belirtmek gerekir ki TCK’nın 108. maddesinde düzenlenen cebir suçu, Alman Ceza Kanunu’nun 240. maddesinde düzenlenen “*Nötigung*” başlıklı cebir suçunu içerik bakımından tam olarak karşılamamaktadır. Özellikle Alman ceza hukukuyla karşılaştırmalı yapılan çalışmalarda, ACK’da bir cebir aracı olarak kabul edilen ve şiddet kavramını ifade eden *Gewalt* sözcüğünün, bu anlam ve işlevi göz ardı edilerek Türkçeye cebir şeklinde çevrilmesi¹⁶²⁴ birçok

¹⁶²¹ Faruk Erem, “Ceza Hukukunda Cebir Kavramı”, in: *Yargıtaç Dergisi*, (1975), C. 16, S. 1-2, s. 94., Pınar Memiş Kartal, “Türk Ceza Hukukunda Cebir Suçu (TCK M.108)”, in: *Köksal Bayraktar’a Armağan*, İstanbul: Beta Yayınevi, 2010, GSÜHFD 2010/1, GSÜ Yayın No: 70, GSÜHF Yayın No: 49, Cilt II, s. 1039., Ezgi Cankurt, “Yağma Suçu ve Cebir Kavramı”, in: *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1 - Sayı: 2, Aralık 2015, ss. 99-135., s. 109.

¹⁶²² <http://sozluk.gov.tr/> (E.T.: 09.07.2019)

¹⁶²³ *Demirbaş* şiddet kavramını kriminolojik olarak, mağdurun fiziksel ve psikolojik bütünlüğüne zarar verme amacı güden duygusal bir dışavurum olarak tanımlamıştır. Timur Demirbaş, “Şiddet Suçlarına Genel Bir Bakış”, in: *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (4) (2016), ss. 3345-3353, s. 3345. Dünya Sağlık Örgütü’nün tanımına göre ise şiddet, “fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması”dır¹⁶²³. Bu tanım daha ziyade kullanılan gücün mağdur üzerinde yarattığı fiziksel ve psikolojik zararı vurgulamaktadır. Oğuz Polat, “Şiddet”, in: *MÜHF - HAD*, C.22, S.1, s. 15.

¹⁶²⁴ Bkz. Yenisey/Plagemann, *Alman Ceza Kanunu*, s. 353., Can Canpolat, *Kusur İlkesi Işığında Mazaret Nedeni Olarak Zorlayıcı Cebir*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2016, s. 6., Bu yazarın dayanak olarak aldığı hukuk sözlüğünde dahi *Gewalt* sözcüğü, ceza hukuku bağlamından kopuk bir şekilde Türkçeye cebir olarak çevrilmiştir. Osman Nazım Kıyıcı, *Hukuk Sözlüğü (Wörterbuch Recht)*,

konuda karışıklığa neden olmaktadır¹⁶²⁵. Biz bu çalışmada her kavramı kendi dilindeki hukuki anlamı göz önünde bulundurarak kullanacağız.

a. Alman Ceza Kanunu’nda

Alman doktrininde cebir, genel olarak, mağdurun istemediği bir duruma zorla sokulması şeklinde tanımlanmaktadır¹⁶²⁶. Alman Ceza Kanunu’nun cebir başlıklı 240. maddesine göre¹⁶²⁷, “her kim, hukuka aykırı olarak bir insanı, şiddet veya ağır bir kötülük tehdidi aracılığıyla bir şey yapmaya, yapmamaya ya da bir şeyin yapılmasına göz yummaya zorlarsa (*cebrederse*), üç yıla kadar hapis cezası veya adli para cezası ile cezalandırılır”. Görüldüğü üzere kanunun suç haline getirdiği davranış cebir (zorlama) olduğundan, madde başlığına da cebir adı verilmiştir. Cebir

München: C.H. Beck Verlag, 2010, C. I, s. 56, C.II, s. 157. Buna karşın *Nötigung* sözcüğü isabetli olarak zorlama, icbar şeklinde çevrilmiştir. Bu sözlükte ilginç bir şekilde şiddet sözcüğüne yer verilmemiş olması, *Gewalt* çevirisinin hatalı olduğuna dair diğer bir kanıttır. C. II, S. 261. Ceza hukuku bakımından yapılan hatalı çeviri bir yana, bir hukuk sözlüğünde şiddet kavramının görmezden gelinmesi öncelikle sözlük bilimi açısından kabul edilebilir değildir. Buna karşın aynı yazarın 1999 basım tarihli diğer sözlüğünde şiddet sözcüğü *Gewalt* olarak, cebir kullanma suçu ise *Nötigung* olarak çevrilmiştir. Osman Nazım Kıyıcı, **Hukuk ve Ekonomi Terimleri Sözlüğü**, Türkçe-Almanca I, München: C.H. Beck Verlag, 1997, s. 108, 702. Ancak yazar kavramları Almancadan Türkçeye çevirirken her ne kadar *Nötigung* sözcüğünü isabetli bir şekilde cebir kullanma suçu olarak çevirmişse de, yazarın genel itibarıyla *Gewalt* sözcüğünde parantez içinde dahi olsa yer verdiği ifadeler, bu kavramın ceza hukuku bağlamındaki anlamı konusunda tereddüde düşüğünü göstermektedir. a.g.e., (1997), C. II, s. 351, 558.

¹⁶²⁵ Doktrinde *Canpolat*, ACK. md. 240’da yer alan *Gewalt* kavramını başlangıçta her ne kadar cebir şeklinde çevirmişse de (s. 6), daha sonra kendi deyimiyle cebrin (aslen şiddetin) yine kendi deyimiyle zorlamanın (aslen cebrin) bir türü olduğunu ve zorlama (aslen cebir) ile aynı anlama gelmediğini (s. 49) belirterek bu kez de aynı anlama gelen cebir ve zorlama ifadelerini (bkz. Erem, YD, s. 94) birbirinden ayırma gibi bir yanlışla düşmüştür. Ancak yazar ilerleyen kısımlarda bu yanlışını düzeltebilmek adına kendi deyimiyle zorlama (aslen cebir) iradesi olmaksızın uygulanan cebre (aslen şiddete) “yalın cebir” diye bir kavram türetmek zorunda kalmıştır (s. 51). Diğer bir husus ACK’da eşyaya karşı saldırılar şiddet (*Gewalt*) kavramı kapsamında ele alınırken, yazarın bu konuyu da “eşyaya karşı cebir” şeklinde çevirmiştir (s. 92). Oysa cansız bir varlık olan eşyanın cebredilmesi, diğer bir deyişle belli bir hareketi yapmaya zorlanması “eşyanın tabiatı gereği” mümkün değildir. En nihayetinde yazar, başlangıçta birbirinden ayırmayı denediği cebir ve zorlama kavramlarının (s. 49) aynı anlama geldiğini, mevcut ACK. md. 240’a son derece benzer olan 765 sayılı ETCK’nın 188. maddesini incelerken kabul etmek zorunda kalmıştır (s. 101). Yazarın daha sonra bu maddedeki zor kullanma ifadesi kapsamına hem cebri hem de şiddeti eklemesi ile (s. 102) geriye karıştırılacak başka ihtimal kalmamıştır.

¹⁶²⁶ Sarah Antonia Otto, in: **Gesamtes Strafrecht**, (eds. Dieter Dölling, Gunnar Duttge, Stefan König, Dieter Rössner), 4. Auflage, Baden-Baden: Nomos Verlag, 2017, StGB § 240 Nötigung, kn. 5., Wilhelm Schluckebier, in: **Strafgesetzbuch Kommentar**, (eds. Satzger, Helmut; Schluckebier, Wilhelm; Widmaier, Gunter), 2. Auflage, Köln: Carl Heymanns Verlag, 2014, StGB § 240 Nötigung, kn. 3.

¹⁶²⁷ § 240 Nötigung – (1) “Wer einen Menschen rechtswidrig mit Gewalt oder durch Drohung mit einem empfindlichen Übel zu einer Handlung, Duldung oder Unterlassung nötigt, wird mit Freiheitsstrafe bis zu drei Jahren oder mit Geldstrafe bestraft.”

kavramını üst başlık olarak ele alan ACK, şiddet ve kötülük tehdidi kavramlarını ise iki farklı seçimlik cebir aracı (*Nötigungsmittel*) olarak kabul etmiştir¹⁶²⁸.

Cebir araçlarından ilki şiddettir. Korunan hukuki değere göre şiddet kullanımı; mağdurun karar verme ve hareket edebilme iradesini tamamen ortadan kaldıran eylemler (*vis absoluta*) ve mağdurun mevcut iradesini sınırlayarak failin istediği yöne zorlayan eylemler (*vis compulsiva*) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır¹⁶²⁹. Alman ceza hukukunda şiddet kavramının tarihsel süreç içindeki gelişiminde yapılan tartışmalar, daha ziyade; failin bedensel güç kullanımının mağdur üzerinde yarattığı zorlayıcı etkilerden fiziksel (*physisch*) olanına mı, bedensel (*körperlich*) olanına mı yoksa psikolojik/manevi (*psychisch*) olanına mı üstünlük tanınacağına ilişkindir. Bu tartışmalara kısaca değinmekte fayda görüyoruz.

Alman İmparatorluk Mahkemesi (RG: *Reichsgericht*) dönemindeki klasik şiddet kavramı, failin “bedensel güç” kullanımı ile mağdur üzerinde yarattığı “fiziksel zorlayıcı etki” şeklinde kabul edilmiştir¹⁶³⁰. RG, failin mağduru morfin ya da hipnoz ile uyutmasını şiddet kapsamında değerlendirmemiştir¹⁶³¹. Buna karşın mağdur üzerinde “fiziksel zorlayıcı etki” doğuran kapının kilitlenmesi, yol kesme gibi eylemler şiddet kapsamında değerlendirilmiştir. Mağdurun psikolojik/manevi olarak zorlanması ise şiddet olarak kabul edilmemiştir¹⁶³². Bu ayırmada fiziksel etki şiddete, psikolojik/manevi etki ise tehdide işaret etmektedir¹⁶³³.

Bu yaklaşım Federal Almanya döneminin ilk uygulamalarında devam ettirilmiş olmakla birlikte, 1951 yılında Alman Federal Yargıtay’ı (BGH) şiddet kavramını, mağdurun direnişini kırmak amacıyla gerçekleştirilen eylemin mağdur üzerindeki

¹⁶²⁸ Otto, § 240 Nötigung, kn. 6., Schluckebier, § 240 Nötigung, kn. 4., Eckard Horn, Jürgen Wolter, in: **SK-StGB**, (ed. Jürgen Wolter), Band IV, 9. Auflage, Köln: Carl Heymanns Verlag, 2017, § 240 Nötigung, kn. 4.

¹⁶²⁹ Schluckebier, § 240 Nötigung, kn. 7., Friedrich Toepel, in: **Nomos Kommentar Strafgesetzbuch, Band 2**, (eds. Kindhäuser, Urs, Neumann, Ulfrid; Paeffgen, Hans-Ullrich), 5. Auflage, Baden-Baden: Nomos Verlag, 2017, kn. 29.

¹⁶³⁰ Arndt Sinn, in: **Münchener Kommentar Strafgesetzbuch, Band 4**, 3. Auflage, München: C.H. Beck Verlag, 2017, § 240 Nötigung, kn. 32.

¹⁶³¹ RG 06.05.1921 – II 127/21, RGSt 56, 87 (88), RGSt 64, 113. <http://rgzrgst.staatsbibliothek-berlin.de/>.

¹⁶³² Schluckebier, § 240 Nötigung, kn. 5., Toepel, § 240 Nötigung, kn. 78.

¹⁶³³ Toepel, § 240 Nötigung, kn. 89.

“bedensel” zorlayıcı etkisi şeklinde formüle etmiştir¹⁶³⁴. Fiziksel etkiden bedensel etkiye dönülmesi sayesinde mağdur üzerinde uyuşturucu madde kullanımı¹⁶³⁵, trafikteki bir aracın korna çalarak ve selektör yaparak öndeki aracı sıkıştırması gibi mağdurun iradesini zorlayan eylemler şiddet kapsamında değerlendirilmiştir¹⁶³⁶.

BGH, 1969 yılında vermiş olduğu *Laeppe* kararında¹⁶³⁷ ise, protestocuların tramvay yolunda gerçekleştirdikleri oturma eyleminin (*Sitzblockade*) tramvay şoförü üzerinde yarattığı “psikolojik/manevi” zorlayıcı etkiyi şiddet kapsamında değerlendirmiştir. Böylelikle failin doğrudan bedensel güç kullanımını esas alan klasik şiddet anlayışının manevi bir yöne evrilme süreci başlamıştır¹⁶³⁸. Aynı şekilde 1988 yılında vermiş olduğu diğer bir oturma eylemi kararında BGH, Alman ordusuna ait bir istasyonun önünde kısa menzilli bir atom bombasının yerleştirilmesine karşı eylem yapan protestocuların askeri araçların önünde durarak istasyona girişlerine engel olmalarını, cebir suçu kapsamında şiddet eylemi olarak kabul etmiştir¹⁶³⁹. BGH’nın bu uygulaması şiddet kavramını manevileştirerek genişletmiş, diğer bir deyişle genel olarak failin “bedensel” güç kullanımının geri plana atarak mağdura verilen zorlayıcı etkiyi ön plana çıkarmıştır. Bu uygulama, şiddet kavramının sınırlarını aşması nedeniyle eleştirilmiştir. Zira şiddete manevi bir anlam yüklendiğinde, şiddeti diğer bir cebir aracı olan tehditten ayırmak zorlaşacak, psikolojik etkinin daha “ağır” olduğu hallerde şiddetin varlığı kabul edilse dahi söz konusu “ağırlığın” hangi kritere göre belirleneceği belirsiz kalacaktır¹⁶⁴⁰.

1995 yılına gelindiğinde Alman Anayasa Mahkemesi (BVerfG), manevi yönde genişletilen şiddet kavramının kanunilik ilkesinin bir gereği olan genişletici yorum yasağına aykırı olduğuna karar vererek 1988 tarihli bir BGH kararını kaldırmıştır¹⁶⁴¹.

¹⁶³⁴ Sinn, § 240 Nötigung, kn. 33.

¹⁶³⁵ BGH 05.04.1951 – 4 StR 129/51, BGHSt 1, 145.

¹⁶³⁶ Schluckebier, § 240 Nötigung, kn. 8., Sinn, § 240 Nötigung, kn. 33.

¹⁶³⁷ BGH, T: 08.08.1969 - 2 StR 171/69., BGHSt 23, 46. para. 54.

¹⁶³⁸ Sinn, § 240 Nötigung, kn. 35., Toepel, § 240 Nötigung, kn. 89.

¹⁶³⁹ BGH, T: 05.05.1988 - 1 StR 5/88.

¹⁶⁴⁰ Bkz. Eckard Horn, Gereon Wolters, “Nötigung”, in: **Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch**, Band IV, 8. Auflage, Köln: Carl Heymanns Verlag, 2012, § 240 kn. 11a., Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 89.

¹⁶⁴¹ BVerfGE Beschl. v. 10.01.1995, 92, 1 vd.

Bu kararda, kanun koyucunun amacının bir kimsenin iradesine yönelik her zorlayıcı etkiyi cezalandırmak olmadığı, aksi halde eğitim sistemi, iş hayatı, trafik gibi sosyal hayatın birçok alanında gerekli ve kaçınılmaz olan çok sayıda davranışın suç haline getirilmiş olacağı, bu nedenle kanun koyucunun cezalandırılan davranışı –(*dikkat edilirse tam da TCK. md. 108’de olduğu gibi*)- “bir şeyi yapması veya yapmaması ya da kendisinin yapmasına müsaade etmesi için bir kişiye karşı cebir kullanılması” şeklinde tarif etmediği, buna karşın bu tür hareketlerin yapılmasının şiddet kullanılması ve sair kötülük tehdidi şeklindeki iki seçimlik cebir aracına bağlandığı ifade edilmiştir¹⁶⁴². Yüksek mahkeme, mağdur üzerinde aynı etkinin doğduğu diğer hallerde dahi bu iki cebir aracının dışına çıkılmasının anayasaya aykırı olacağını belirtmiştir. Buna göre protestocuların bir yerde salt fiziksel olarak bulunmaları, mağduru psikolojik olarak bir davranışı yapmaktan alıkoysa dahi şiddet olarak kabul edilemeyecektir¹⁶⁴³. BVerfG’nin bu kararı ile şiddet kavramı, yeniden RG dönemindeki kabule, yani failin bedensel güç kullanımı ile mağdur üzerinde yarattığı fiziksel zorlayıcı etkiye dönüştürülmüş, fiziksel (şiddet) ve psikolojik (tehdit) ayırımı yeniden tesis edilmiştir¹⁶⁴⁴.

Ancak BVerfG’nin mağdur üzerinde fiziksel zorlayıcı etki yaratan eylem şeklinde tanımladığı şiddet kavramını, Alman ceza mahkemelerinin tam olarak benimsediği söylenemez¹⁶⁴⁵. Bu karardan 6 ay sonra oturma eylemlerine ilişkin başka bir karar veren BGH, psikolojik ve fiziksel şiddet ayırımına giderek, trafiğin ilk sırasındaki araçları durduran protestocuların, araç sürücüleri üzerinde yarattıkları manevi zorlayıcı etkiyi şiddet kavramı dışında tutmuş, fakat dolaylı faillik hükümleri üzerinden protestocuların ilk sıradaki taşıtları fiziksel engel olarak kullanmak suretiyle diğer araç sürücüleri üzerinde fiziksel bir zorlama yarattıklarını kabul ederek, protestocuların ikinci sıradan itibaren trafiği bloke etme eylemini şiddet kapsamına sokmuştur¹⁶⁴⁶. Şiddet kavramını bu kez “nedensel olarak fiziksel engel yaratma” şeklinde formüle eden BGH, böylelikle hem BVerfG’nin kararına uymuş,

¹⁶⁴² BVerfGE 92, 1. para. 16.

¹⁶⁴³ Sinn, § 240 Nötigung, kn. 39, 43.

¹⁶⁴⁴ BVerfGE 92, 1. para. 15, 17. Ayrıca bkz. Otto, StGB § 240 Nötigung, kn. 3., Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 91., Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 89.

¹⁶⁴⁵ Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 92.

¹⁶⁴⁶ BGHSt, T: 20.07.1995, 41, 182 (185).

hem de kendi uygulamasını devam ettirmiştir. Bu karardan bir ay sonra verilen başka bir kararda da yaya olarak trafiği durduran protestocunun eylemi, kişinin cadde üzerindeki salt fiziksel varlığının ilgili kişiler üzerinde yalnızca manevi bir baskı yaratması nedeniyle şiddet kapsamında değerlendirilmemiştir¹⁶⁴⁷.

BGH'nın bu uygulamasının 2011 yılında BVerfG tarafından anayasaya uygun bulunduğunu belirtmek gerekir¹⁶⁴⁸. Bu karara göre şiddetin varlığından söz edebilmek için protestocuların salt bedensel varlıklarının mağdur üzerinde manevi bir zorlama yaratması yeterli olmayıp, bunun ötesinde fiziksel bir engel teşkil etmesi gerekecektir¹⁶⁴⁹. Bu kabul doğrultusunda fiziksel engel kabul edilen olaylara bakıldığında, örneğin, atom enerjisi geri dönüşüm tesisi inşaatı girişine zincir şeklini alarak kendilerini kilitleyen protestocuların eylemleri¹⁶⁵⁰, kapatılan nükleer enerji tesisindeki atıkların taşınmasını protesto etmek amacıyla santrale bağlanan tren yolu üzerine çelik bir kutu bağlayan Greenpeace aktivistlerinin eylemleri¹⁶⁵¹, yüzlerce kişinin otobana çıkarak eylem yapması¹⁶⁵² bir cebir aracı olarak şiddet kabul edilmiştir.

Günümüzde baskın görüşe göre ceza hukuku anlamında şiddet kavramı fiziksel bir zorlama olarak kabul edilse de¹⁶⁵³, tartışmalar fiziki şiddetin içeriği belirleme konusunda devam etmektedir. Örneğin bu kararlara muhalif kalan üyeler ile doktrinde bir görüş, insan zinciri şeklindeki eylemlerin mağdur üzerinde manevi zorlama yarattığını kabul etmektedir¹⁶⁵⁴. Zira protestocuların herhangi bir araç-gereç kullanmadan salt bedenleriyle yaptıkları eylemlerde araç sürücülerinin durması, ya

¹⁶⁴⁷ BGHSt, T: 31.08.1995, 41, 231. Ayrıca bkz. Schluckebier, § 240 Nötigung, kn. 8.

¹⁶⁴⁸ BVerfG'nin bu kararıyla 1995 yılında vermiş olduğu karardan geri adım atması, doktrinde BGH'nın "üstü kapalı bir şekilde itaatsizlik" uyguladığı yönünde eleştirilmiştir. Rolf D. Herzberg, "Kritische Überlegungen zum Sitzblockade-Beschluss des BVerfG und zum Autobahnblockade-Beschluss des BGH", in: *Goltdammer's Archiv für Strafrecht*, Band 143, Ausgabe 12, 1996, ss. 557-568, s. 557, 562.

¹⁶⁴⁹ BVerfG - 1 BvR 388/05, T: 07.03.2011.

¹⁶⁵⁰ BVerfGE 104, 92.

¹⁶⁵¹ BGHSt 44, 34, 39 vd.

¹⁶⁵² BGH NStZ 1995, 593.

¹⁶⁵³ Otto, § 240 Nötigung, kn. 7.

¹⁶⁵⁴ Sinn, § 240 Nötigung, kn. 50., Toepel'e göre, örneğin, kendini tren raylarına zincirleme şeklindeki protestoların, salt tren seferlerini engelleme tehlikesi yaratması nedeniyle şiddet kapsamında değerlendirilmemesi gerekir. Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 92.

protestocularla dayanışma içinde olduklarından ya da insanları ezme gibi ahlaki olmayan bir davranışı yapmayacakları içindir. Nitekim protestocular da bu tür olaylarda tam olarak bu durumdan istifade etmektedirler. Bu görüşe göre eylemi fiziksel zorlama haline getirecek olan, protestocuların mağdurları araç-gereçler ile engellemeleridir¹⁶⁵⁵. Alman ceza hukukundaki güncel şiddet uygulamasının yeknesak bir uygulama arz etmediği, şiddet kavramının her zamankinden karışık bir hal aldığı, bunun da hukuki öngörülebilirliği zedelediği ifade edilmiştir¹⁶⁵⁶. Biz de bu görüşlere katılmaktayız.

Bu suçtaki diğer seçimlik cebir aracı kötülük tehdidinde bulunmaktır. Maddede belirtilen ağır kötülük tehdidi, olumsuz olarak hissedilen her türlü dışsal değişikliktir¹⁶⁵⁷. Kötülüğün ruhsal olması da mümkündür¹⁶⁵⁸. Şiddet ile tehdit arasındaki fark, şiddetin fail tarafından güncel olarak uygulanması iken, tehditte ise gelecekte gerçekleşecek bir kötülük söz konusudur¹⁶⁵⁹. Şiddetin güncel olarak uygulanması aynı zamanda zımnen tehdit içermektedir¹⁶⁶⁰. Zira bu halde uygulanan şiddet, şiddetin yeniden uygulanacağına dair bir tehdidi içinde barındırmaktadır¹⁶⁶¹.

Alman doktrinde bir görüş, mağdurun eylemden fiziksel olarak etkilenmediği ya da şiddete maruz kalan üçüncü kişi hakkında yalnızca endişe duymuş olduğu hallerde diğer seçimlik cebir aracı olan tehditten bahsedilmesi gerektiğini savunmaktadır¹⁶⁶². Bu görüşe göre oturma eylemlerinin mağdurun bedeni üzerinde fiziksel bir etki yaratmadığı, dolayısıyla şiddet olarak değil, ancak kötülük tehdidi aracılığıyla cebir kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Bu görüşe göre buradaki tehdit, protestocuların yolu boşaltmama ya da kendilerine zarar

¹⁶⁵⁵ Sinn, § 240 Nötigung, kn. 51.

¹⁶⁵⁶ Sinn, § 240 Nötigung, kn. 52.

¹⁶⁵⁷ Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 103.

¹⁶⁵⁸ Örneğin failin eşini, çocuklarının ameliyatına rıza göstermemekle tehdit etmesi. Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 103.

¹⁶⁵⁹ Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 106., Altvater, StGB § 240 Nötigung, kn. 77.

¹⁶⁶⁰ Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 95, 106.

¹⁶⁶¹ Altvater, StGB § 240 Nötigung, kn. 77.

¹⁶⁶² Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 60.

verme tehdididir¹⁶⁶³. Ancak intihar eden bir kimseye müdahalenin cebir kabul edildiği bir ortamda kendine zarar verme tehlikesinin (garanti yükümlülüğü olmayan) üçüncü kişilere yönelik tehdit kabul edilmesinin güç olduğu belirtilmiştir¹⁶⁶⁴. Bu görüş Alman ceza hukuku doktrininde azınlıktadır.

b. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda

765 sayılı ETCK'da cebir kullanma suçu (md. 188) ve tehdit suçu (md. 191) bağımsız suçlar olarak düzenlenmiş olmakla birlikte, cebir kullanma suçunda tipik eylem, cebir veya tehdit kullanma şeklinde iki seçimlik hareketten oluşmaktaydı. Cebir suçu 01.03.1926 tarih ve 765 sayılı ETCK'nın ilk halinde, “*Bir kimse bir şeyi işlemek veya işlemesine müsaade etmek yahut o şeyi işlememeğe mecbur etmek için diğer bir şahsa cebir ve şiddet gösterir veya onu tehdit ederse...*” şeklinde düzenlenmiştir (md. 188)¹⁶⁶⁵. 1899 tarihli mehz İtalyan Ceza Kanunu'nun cebir suçunu düzenleyen 190. maddesine bakıldığında da şiddet (*violenza*) ve tehdit (*minaccia*) şeklinde seçimlik cebir araçlarına yer verildiği görülmektedir¹⁶⁶⁶. Keza 1871 tarihli Alman İmparatorluk Ceza Kanunu'nun 240. maddesinde de seçimlik cebir aracı olarak şiddet (*Gewalt*) ve tehdit (*Bedrohung*) yer almaktaydı. Şu halde o dönemdeki mevcut yabancı ceza kanunlarından etkilenen kanun koyucunun “cebir ve şiddet” ibaresi ile esasen şiddet kavramını (*violenza, Gewalt*) kastettiğini söylemek mümkündür.

Aslına bakılırsa maddede “mecbur etmek” dendikten sonra tekrar “cebir” ifadesine yer verilmesi karışıklık yaratmıştır¹⁶⁶⁷. Yine de “mecbur etmek” şeklindeki tipik eylemin, bir üst kavram olarak cebiri (*Nötigung*) ifade ettiğini, “cebir ve şiddet” ile “tehdidin” ise seçimlik cebir araçları olarak formüle edildiğini söylemek

¹⁶⁶³ Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 112, 128., Ayrıca bkz. Herzberg, s. 557 vd., Alfred Bergmann, **Das Unrecht der Nötigung**, Berlin: Dunker und Humbold Verlag, 1983, s. 126.

¹⁶⁶⁴ Krş. Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 112, 121, 125 vd.

¹⁶⁶⁵ <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/>.

¹⁶⁶⁶ Codice Penale per il Regno D'Italia -1899- N. 6133. <http://www.antropologiagiuridica.it/cp1889.pdf>.

¹⁶⁶⁷ Kanun koyucu başta ETCK'nın 201. maddesinde yer alan iş ver çalışma hürriyetinin ihlali suçu ve 465. maddesinde yer alan yağma suçu dâhil olmak üzere birçok suç tipinde de aynı tekrara düşmüştür.

mümkündür¹⁶⁶⁸. Bu husus doktrinde, cebir kavramının üst bir kavram olarak ele alındığı, *maddi cebir* (şiddet) ve *manevi cebir* (tehdit) olarak ikiye ayrıldığı şeklinde yorumlanmıştır¹⁶⁶⁹. Ancak dikkat edilmesi gereken husus, kanunda cebir ibaresine yer verilen diğer suçların hem şiddet hem de tehdit ile işlenebileceğinin kabulü, cebir suçunda seçimlik bir cebir aracı olarak tehdit kavramına yer verilmiş olması nedeniyledir¹⁶⁷⁰. Bu nedenledir ki doktrinde cebir kavramının içine tehdidin de dâhil olduğu kabul edilmiştir¹⁶⁷¹. Keza yine bu nedenledir ki yalnızca şiddetin yer aldığı suç tiplerinin tehdit ile işlenemeyeceği kabul edilmiştir¹⁶⁷². Bu husus üst bir kavram olan cebir ile bir cebir aracı olan şiddet arasındaki farkı ve ilişkiyi göstermektedir. Dolayısıyla Türk hukuku bakımından tehdidin cebir aracı olarak kabul edilmesiyle ortaya çıkan manevi cebir ifadesinin, bir dönem Alman ceza hukukunda şiddet kavramı üzerinden yapılan ve eylemin mağdur üzerindeki etkisini ifade eden manevileşme tartışmaları ile (*Der entmaterialisierte Gewaltbegriff*) hiçbir ilgisi yoktur¹⁶⁷³.

765 sayılı kanunda cebir suçu, ilk olarak 11.06.1936 tarih ve 3038 sayılı kanunla değiştirilerek, “*Bir kimse bir şeyi işlemek veya işlemesine müsaade etmek yahut o şeyi işlememeye mecbur etmek için diğer bir şahsa cebrü şiddet gösterir veya onu tehdit ederse...*” şeklinde düzenlenmiştir. Bu değişiklik ile “cebir ve şiddet” ibaresinin “cebrü şiddet” halini alması, kanaatimizce isabetli bir şekilde şiddet kavramını öne çıkarmış, bunun yanı sıra –kanaatimizce her ne kadar “mecbur etmek” şeklindeki tipik eylemde mündemiç olsa da- “cebrü” ibaresi ile şiddetin cebir bağlamında kullanılması vurgulanmıştır. Cebir suçu daha sonra 07.06.1979 tarih ve 2245 sayılı kanununun 2. maddesiyle değişikliğe uğramış, bu kez maddede geçen “cebrü şiddet” ibaresinin yerini “zor kullanma” ibaresi almış, fakat değişiklik

¹⁶⁶⁸ Aynı yönde ayrıca bkz. Abdullah Pulat Gözübüyük, **Türk Ceza Kanunu Şerhi**, Cilt II, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları, 1980, s. 483., Erem, “Cebir Kavramı”, s. 95.

¹⁶⁶⁹ Erol Cihan, **Cebir Kullanma Cürmü**, İstanbul: 1978, s. 58., Faruk Erem, “Tehdit ve Cebir Kullanma Suçu”, in: *Adalet Dergisi*, (1952), Sayı 7, s. 874., Vural Savaş, Sadık Mollamahmutoğlu, **Türk Ceza Kanunu’nun Yorumu**, Cilt II, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1999, s. 1736. YCGK, T: 19.06.2001, E:2001/4-128, K: 2001/130.

¹⁶⁷⁰ Aynı yönde ayrıca bkz. Faruk Erem, Nevzat Toroslu, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler –Ders Kitabı-**, AÜHF Yayınları No. 377, Ankara: 1975, s. 111., Gözübüyük, s. 484.

¹⁶⁷¹ Erem, “Cebir Kavramı”, s. 94.

¹⁶⁷² Yüksel Ersoy, **Çalışma Hürriyetine Karşı Suçlar**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973, s. 114.

¹⁶⁷³ Türk doktrinine aktarılan bu ifadenin (Tezcan, Erdem, Önok, s. 505) eleştirisi ileride yapılmıştır.

gerekçesinde buna ilişkin herhangi bir açıklama yapılmamıştır¹⁶⁷⁴. Değişiklik öncesi dönemde doktrinde “cebiri” ile “zor kullanma” ifadelerinin aynı anlama geldiği kabul edilmiştir¹⁶⁷⁵. Buna karşın değişiklik ile birlikte şiddet kavramı madde metninden tamamen çıkarılmıştır. Şu halde şiddetin bir cebir aracı olmaktan çıkarıldığını söylemek gerekirdi. Fakat değişiklik sonrası Yargıtay uygulamasına bakıldığında maddi cebir (şiddet) – manevi cebir (tehdit) ayırımının devam ettirildiği görülmektedir¹⁶⁷⁶. Cebir, zor kullanma ve şiddet kavramlarının aynı anlama gelecek şekilde kullanılması, kavramların karıştırıldığını göstermektedir.

765 sayılı kanun döneminde bazı suçlar bakımından maddi ve manevi cebirin dışında ayrıca *mefruz cebir* kavramı da kabul edilmiştir. Örneğin cebren ırza geçme suçunda failin, mağdurun mukavemetini kırmaya yönelik alkol, uyuşturucu ve uyutucu madde kullanması halinde cebir kullandığı varsayılmıştır. Ancak bu dönemde cebir suçu bakımından şiddet uygulamasının, Almanya’da RG dönemindeki failin bedensel güç kullanımı ile sınırlı olduğunu söylemek mümkündür.

ETCK döneminde cebir suçunun maddi veya manevi cebir şeklinde kabulünden hareketle, ETCK’nın 146. maddesinde düzenlenen “devlet kuvvetleri aleyhine cürümler” suçu¹⁶⁷⁷ bakımından da suçun maddi unsuru olarak cebir kavramı, maddi ve manevi cebri kapsayacak şekilde kabul edilmiş ve uygulanmıştır¹⁶⁷⁸. Bu kabul ve uygulamanın, me’haz İtalyan Ceza Kanunu bakımından faşizmin, TCK bakımından ise 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası siyasi iktidarın yargılanması amacıyla kurulan Yüksek Adalet Divanı’nın eseri olduğu

¹⁶⁷⁴ 04.01.1979 tarihli Adalet Komisyonu Raporu (1/246) Millet Meclisi, Sıra Sayısı: 330, Dönem 5, Toplantı 2.

¹⁶⁷⁵ Erem, “Cebir Kavramı”, s. 94.

¹⁶⁷⁶ YCGK, T: 19.06.2001, E: 2001/4-128, K: 2001/130.

¹⁶⁷⁷ **Madde 146** – “Türkiye Cumhuriyeti Teşkilatı Esasiye Kanununun tamamını veya bir kısmını tağyir ve tebdil veya ilgaya ve bu kanun ile teşekkül etmiş olan Büyük Millet Meclisini iskata veya vazifesini yapmaktan men’e **cebren** teşebbüs edenler, ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezasına mahkûm olur.”

¹⁶⁷⁸ Zeki Hafızogulları, Muharrem Özen, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: USA Yayıncılık, 2018, s. 301., Toroslu, **Ceza Özel**, s. 74., Zafer, s. 120., Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8805.

(koruyucu doktrin) ifade edilmiştir¹⁶⁷⁹. ETCK'nın madde gerekçesi bulunmadığından, cebir kavramının hangi suçta nasıl yorumlanacağı belirsiz kalmış, dolayısıyla basit cebir suçunun manevi cebiri kapsamı karşısında devlete karşı suçlar bakımından da aynı ayırım takip edilmiştir.

c. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda

765 sayılı ETCK'da cebir suçu kapsamında cebir aracı olarak tehdide yer verilmesinin yanında ayrıca bağımsız bir suç olarak tehdit suçunun düzenlenmesi uygulamada karışıklıklara yol açmıştır¹⁶⁸⁰. 5237 sayılı YTC'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte tehdit şeklindeki seçimlik hareket cebir suçunun tipikliğinden çıkarılmış, böylelikle cebir ve tehdit suçları birbirinden tamamen ayrılmıştır¹⁶⁸¹. Keza ceza sorumluluğunu kaldıran bir neden olarak “cebir ve şiddet” ile “korkutma ve tehdit” kavramları da TCK. md. 28'in başlığında birbirinden virgül ile, madde metninde ise “veya” bağlacı ile birbirinden ayrıldığı görülmektedir. Ayrıca 3713 sayılı TMK'da yer alan terör tanımının 1991 tarihli ilk halinde “*baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle...*” şeklinde ifade edilen terör tanımında seçimlik hareketlerden birini oluşturan tehdit, baskı, vd. kavramların 2003 yılında 4928 sayılı kanunla yapılan değişiklik ile birlikte cebir ve şiddetten ibaren maddi unsurun işleniş tarzı (yöntemi), diğer bir deyişle bu eyleme bağlı bir netice haline getirilmiş olması da kanun koyucunun bu kati ayırma yönelik iradesini göstermektedir¹⁶⁸².

5237 sayılı TCK'nın 108. maddesine göre cebir suçu, “*Bir şeyi yapması veya yapmaması ya da kendisinin yapmasına müsaade etmesi için bir kişiye karşı cebir kullanılması halinde, kasten yaralama suçundan verilecek ceza üçte birinden yarısına kadar artırılarak hükmolunur*” şeklinde düzenlenirken, cebir kavramı ise

¹⁶⁷⁹ Bkz. 5237 sayılı TCK. md. 309 gerekçesi. Ayrıca bkz. Soyaslan, **Ceza Özel**, 11. Bası, s. 780., Artuç, s. 1433. Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769. Bu tarihsel açıklamanın sorunlu olduğu yönünde Özgenç, **Suç Örgütleri**, (2018), s. 263, dn. 32.

¹⁶⁸⁰ Savaş, Mollamahmutoğlu, s. 1739.

¹⁶⁸¹ Aynı yönde M. Emin Artuk, Ahmet Gökcen, A. Caner Yenidünya, **Türk Ceza Kanunu Şerhi**, 2. Bası, 3. Cilt, Ankara: Adalet Yayınevi, 2014, s. 3986., Süreyya Başlı, **Tehdit ve Cebir Suçu**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2016, s. 132.

¹⁶⁸² Aynı yöndeki bir görüşte, söz konusu değişiklikle birlikte maddi unsur bakımından cebir ve şiddetin bir ön şart haline getirildiği ifade edilmiştir. Şen, Eryıldız, s. 426.

gerekçede, “kişiye karşı fiziki güç kullanmak suretiyle, onun veya bir üçüncü kişinin iradesi ve davranışları üzerinde zecri (zorlayıcı) bir etki meydana getirilmesi” olarak tanımlanmıştır. Madde metninde ilk göze çarpan husus kanun koyucunun ETCK’da ve mehzaz ACK’da kabul edilenin aksine, cebir aracı olarak tehdide yer vermemiş olmasıdır. ACK’da cebir aracı olarak düzenlenen ağır kötülük tehdidi, YTCK’da bağımsız bir suç olan tehdit suçu kapsamında “sair bir kötülük edeceğinden bahisle” ifadesiyle seçimlik bir hareket olarak kabul edilmiştir. Nitekim gerekçede de cebir tarifi yapıldıktan sonra “*buna karşılık*” demek suretiyle, kişinin bir tecavüzün, kötülüğün ileride meydana geleceğinden bahisle korkutulmasının tehdit (suçunu) oluşturacağı ifade edilmiştir. Şu halde mağdura bir kötülüğün gelecekte gerçekleştirileceğinin bildirilmesi tehdit; güncel olarak gerçekleştirilmesi ise cebir kapsamına girecektir¹⁶⁸³. Cebir ve tehdit suçu arasındaki diğer bir fark ise, tehditte mağdurun manevi/psikolojik yönden zorlanması söz konusuysa, cebirde fiziksel bir zorlama mevcuttur¹⁶⁸⁴.

Cebir suçunu düzenleyen madde gerekçesine bakıldığında, cebir suçunun kasten yaralama suçuna endekslenmiş olduğu görülmektedir¹⁶⁸⁵. Bu adaptasyonun ilk sonucu, cebir aracı olarak yalnızca ve zımnen şiddetin kabul edildiğidir¹⁶⁸⁶. Nitekim gerekçede cebirin kişiye karşı gerçekleştirilen *fiziksel bir güç* kullanımı olduğu, bu halde kişinin *bedensel bir acı* hissedeceği ve bu acının etkisiyle belli bir davranışı gerçekleştirmeye zorlanacağı ifade edilmiştir¹⁶⁸⁷. Buradan çıkan diğer bir sonuç, YTCK’da kabul edilen şiddet kavramının Alman ceza hukukunda imparatorluk dönemindeki klasik şiddet kavramına yaklaştığı olmasıdır. Nitekim daha önce de değindiğimiz klasik şiddet kavramına göre, failin mağdur üzerinde bedensel güç kullanımı ile mağdur üzerinde fiziksel bir zorlayıcı etki yaratması söz konusudur. Ancak bu kavramı 1951 yılında vermiş olduğu bir kararla mefruz cebiri de

¹⁶⁸³ Aynı yönde Handan Yokuş Sevük, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018, s. 195. Ali Kemal Yıldız, “Tehdit, Şantaj ve Cebir Suçları”, in: **Alman-Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku**, (Yayına Hazırlayanlar: Eric Hilgendorf / Yener Ünver), C. III, İstanbul: 2010, s. 477.

¹⁶⁸⁴ Yıldız, “Tehdit, Şantaj ve Cebir Suçları”, s. 519., Yokuş Sevük, s. 195., İbrahim Şahbaz, **Açıklamalı ve İçtihatlı Türk Ceza Kanunu**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2016, s. 1321., Başlı, s. 130.

¹⁶⁸⁵ Gerekçeye göre cebir suçunun kasten yaralama suçundan farkı ise, cebirin bir şeyi yapması veya yapmaması ya da bir şeyin yapılmasına müsaade etmesi için kişiye tatbik edilmesidir.

¹⁶⁸⁶ Aynı yönde Toroslu, **Ceza Özel**, s. 78.

¹⁶⁸⁷ Şen, Eryıldız, s. 279.

kapsayacak şekilde genişleten BGH uygulaması, Türk hukuku bakımından takip edilebilir değildir. Zira cebir suçunun kasten yaralama suçuna bağlanmış olması, her ne kadar cebir (şiddet) teşkil edecek eylemlerin kasten yaralama suçundaki “başkasının vücuduna acı verme, sağlığını ya da algılama yeteneğini bozma” şeklindeki seçimlik hareketlerden biri olabileceği sonucunu doğursa da, cebir suçunda yalnızca kişinin *bedensel acı* hissetmesi şartı arandığından, kanaatimizce kişinin sağlığını ya da algılama yeteneğini bozma şeklindeki seçimlik hareket kapsamına giren mağdurun narkoz, alkol, uyuşturucu veya uyutucu madde ile etkisiz hale getirilmesi eylemleri bu suç bakımından cebir (şiddet) kapsamında değerlendirilemeyecektir¹⁶⁸⁸. Bu tür maddelerin acı vermekten ziyade keyif verici maddeler oldukları da göz önünde bulundurulmalıdır. Keza mefruz cebire ilişkin düzenlemenin (cebir karinesi) yalnızca yağma suçu bakımından öngörülmüş olması da (md. 148/3) bu kabulü zorunlu kılmaktadır. Bu maddeye göre “mağdurun, herhangi bir vasıta ile kendisini bilmeyecek ve savunamayacak hale getirilmesi de, *yağma suçunda* cebir sayılır.” Dolayısıyla cebir suçu kapsamında kıyasa varacak genişletici yorumla mefruz cebiri kabul eden görüşlere¹⁶⁸⁹ katılmıyoruz¹⁶⁹⁰.

Alman ceza hukukunda günümüzdeki baskın görüşe göre şiddet, mağdur üzerinde *fiziksel bir engel* teşkil etmesi iken, TCK bakımından cebir eylemi daha dar bir anlamda kabul edilmiş ve eylemin mağdur üzerinde *bedensel bir acı* yaratması aranmıştır. Gerekçeye göre mağdurun, bu acının etkisiyle belli bir davranışı gerçekleştirmeye zorlanması gerekmektedir. Şu halde örneğin güncel ACK uygulaması bakımından otoyolda öndeki aracı korna çalmak ve selektör yapmak suretiyle sıkıştıran failin eylemi cebir suçunu oluşturmaktayken, TCK bakımından bu

¹⁶⁸⁸ Aynı yönde Veli Özer Özbek, Koray Doğan, Pınar Bacaksız, İlker Tepe, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018, s. 197-198.

¹⁶⁸⁹ Erem, Toroslu, s. 115., Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 483., Özbek ve Diğerleri **Ceza Özel**, s. 422., Memiş Kartal, s. 1040., Yokuş Sevük, s. 197., Yıldız, “Tehdit, Şantaj ve Cebir Suçları”, s. 520.

¹⁶⁹⁰ Aynı yönde krş. Yıldız, “Tehdit, Şantaj ve Cebir Suçları”, s. 520.

halde trafik güvenliğini kasten tehlikeye sokma suçu (md. 179/2)¹⁶⁹¹ veya şartları varsa kişilerin huzur ve sükûnunu bozma suçu (md. 123)¹⁶⁹² oluşacaktır¹⁶⁹³.

Bu noktada fiziksel engel ve bedensel acı bağlamında oturma eylemlerinin ya da trafiği ablukaya alınması eylemlerinin bir değerlendirmesini yapmak gerekir. Bu tür eylemler ACK bakımından şiddet aracılığıyla cebir suçunu oluştururken, TCK bakımından mağdur üzerinde bedensel bir acı söz konusu olmadığından cebir suçu oluşmayacaktır. Bu tür eylemlerin tehdit suçu kapsamına girip girmeyeceği, madde gerekçesinde arandığı üzere, eylemin somut olayda mağdur üzerinde geleceğe yönelik, objektif olarak ciddi mahiyette bir kötülük arz etmesi ve muhatabı üzerinde ciddi bir korkuya neden olma elverişliliğinde olması şartlarına bağlıdır. Ancak belirtmek gerekir ki bu tür eylemler doğrudan doğruya araç şoförlerini hedef almadığından, bu halde ancak eylemin -hukuka aykırı olmak şartıyla- ikinci derecede doğrudan kastla kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunu oluşturacağından söz edilebilir (md. 109). Eylemin bir özel teşebbüsün işyeri önünde gerçekleştirilmesi halinde ise iş ve çalışma hürriyetinin ihlali suçu gündeme gelecektir (md. 117). Bu suçun oluşması için failin, cebir veya tehdit kullanarak ya da hukuka aykırı başka bir davranışta bulunması gerekir. Bu eylemlerin cebir niteliğinde olmadığını, tehdit bakımından somut olaydaki şartlara bakılacağını, hukuka aykırılık bakımından ise söz konusu eylemlerin silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında olup olmadığına göre bir değerlendirme yapılması gerektiğini söylemek gerekir¹⁶⁹⁴.

Öte yandan, kamu görevlisine karşı cebir veya tehdide başvurmamak şartıyla (md. 265), yalnızca kamusal işleme karşı kamu görevinin engellenmesine, görevin etkisinden kurtulmaya, yapılan işlemi ve uygulamayı etkisiz ve sonuçsuz bırakmaya

¹⁶⁹¹ **Trafik güvenliğini tehlikeye sokma**

(2) “Kara, deniz, hava veya demiryolu ulaşım araçlarını kişilerin hayat, sağlık veya malvarlığı açısından tehlikeli olabilecek şekilde sevk ve idare eden kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

¹⁶⁹² **Kişilerin huzur ve sükûnunu bozma**

“Sırf huzur ve sükûnunu bozmak amacıyla bir kimseye ısrarla; telefon edilmesi, gürültü yapılması ya da aynı maksatla hukuka aykırı başka bir davranışta bulunulması halinde, mağdurun şikayeti üzerine faile üç aydan bir yıla kadar hapis cezası verilir.”

¹⁶⁹³ Canpolat, s. 16. Bu yönde bir Yargıtay kararı için bkz. Y. 12. CD., T: 25.10.2011, EK: 5602/3661.

¹⁶⁹⁴ Bkz. s. 554.

yönelik “kendini yere atma”, “bir yerden tutunma”, “yere oturma”, “memurun bulunduğu aracın önüne yatma”, “işlemin uygulanamaması için kaçma, kapıyı kapatma ya da açmama” şeklindeki pasif direniş eylemlerinin YTCK’ya göre suç teşkil etmediğini, zira bu eylemleri “memura karşı pasif direnme” başlığıyla suç olarak kabul eden ETCK’nın 260. maddesinin, YTCK’ya alınmadığını, dolayısıyla suç olmaktan çıkarıldığını hatırlatmak gerekir¹⁶⁹⁵. Keza oturmamak, insan zinciri yapmak veya kendini zincirlemek suretiyle ulaşım araçlarının geçişinin engellenmesi de TCK’nın 179. maddesinde düzenlenen trafik güvenliğini tehlikeye sokma suçu bakımından tipik eylemi oluşturmamaktadır¹⁶⁹⁶. Bu suçun oluşabilmesi için ancak ulaşım araçlarının geçiş yollarına bir şeyin engel olarak konulması suretiyle başkalarının hayatı, sağlığı veya malvarlığı bakımından bir tehlikeye neden olunması gerekir. Buna karşın söz konusu eylemlerin -kara trafiği hariç- deniz, hava veya demiryolu ulaşımında, kişilerin hayatı, sağlığı veya malvarlığı bakımından bir tehlikeye taksirle neden olması halinde trafik güvenliğini taksirle tehlikeye sokma suçu (md. 180) oluşacaktır. Kara trafiği bakımından ise söz konusu eylemlerin, cebir veya tehdit kullanarak ya da hukuka aykırı başka bir davranışla kara ulaşım araçlarının hareket etmesini engellemesi halinde TCK’nın 223. maddesinde düzenlenen ulaşım araçlarının kaçırılması veya alıkonulması suçu oluşacaktır. Bu eylemlerin cebir niteliğinde olmadığını, tehdit bakımından somut olaydaki şartlara bakılacağını, hukuka aykırılık bakımından ise söz konusu eylemlerin silahsız ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında olup olmadığına göre bir değerlendirme yapılması gerektiğini söylemek gerekir. Bu aşamada oluşması muhtemel olan TCK’nın 109, 117 ve 223. maddelerinde düzenlenen suçların, bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde TMK’nın 4. maddesi gereği nispi terör suçu olarak kabul edileceğini hatırlatmak gerekir. Sonuç olarak en azından cebir suçu bakımından, bu suçun Türkiye’deki gelişimiyle Almanya’daki gelişimi

¹⁶⁹⁵ Küçüktaşdemir, “Ceza Hukuku Bağlamında Sivil İtaatsizlik Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, s. 2229., Necati Meran, **Yeni TCK’da Kamu Görevlisine ve Adliyeye İlişkin Suçlar**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006, s. 214., Erkal Evliyaoğlu, **Kamu Görevlileri İle İlgili Suçlar**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2012, s. 1259, 1260, 1263., Y. 18. CD., T: 05.02.2019, E: 2016/18254, K: 2019/2339.

¹⁶⁹⁶ **Trafik güvenliğini tehlikeye sokma**

(1) “Kara, deniz, hava veya demiryolu ulaşımının güven içinde akışını sağlamak için konulmuş her türlü işareti değiştirerek, kullanılamaz hale getirerek, konuldukları yerden kaldırarak, yanlış işaretler vererek, geçiş, varış, kalkış veya iniş yolları üzerine bir şey koyarak ya da teknik işletim sistemine müdahale ederek, başkalarının hayatı, sağlığı veya malvarlığı bakımından bir tehlikeye neden olan kişiye bir yıldan altı yıla kadar hapis cezası verilir.”

arasında son derece önemli farklılıklar olması nedeniyle Alman ceza hukuku öğreti ve uygulamasına başvurulmasının mümkün olmadığı kanaatindeyiz.

Ancak buna rağmen cebir suçu bakımından Alman ve İtalyan ceza hukukundaki örneklerin Türk ceza hukukuna aktarıldığı görülmektedir¹⁶⁹⁷. Bu yöntemin cebir, şiddet ve tehdit kavramlarının ACK’da ifade ettiği anlamı, sahip olduğu işlevi ve geçirdiği tarihsel gelişimi göz ardı ettiği açıktır. Örneğin 765 sayılı ETCK dönemindeki maddi cebir - manevi cebir ayırımında, tehdidin cebir suçu kapsamına sokulmasıyla birlikte kanunda cebir ibaresine yer verilen suç tiplerinin hem şiddet hem de tehdit ile işlenebileceğinin; yalnızca şiddet kavramına yer verilen suçların ise tehdit ile işlenemeyeceğinin kabulü¹⁶⁹⁸, Türk ceza hukuku bakımından “cebir” (*Nötigung*) kavramının tarihsel süreç içinde manevi bir çizgiden geçmesi şeklinde ifade edilebilse dahi, buradaki manevileşme sürecinin Alman ceza hukukunda olduğu gibi salt “şiddet” (*Gewalt*) kavramı üzerinden değil, ancak olsa olsa cebir suçunda seçimlik bir cebir aracı olarak tehdit kavramına yer verilmiş olması yönüyle olduğu söylenebilir. İşte cebir (*Nötigung*) ve şiddet (*Gewalt*) kavramları arasındaki fark tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Nitekim Alman ceza hukukunda –tehdit şeklindeki cebir aracıyla tamamen ilgisiz olan-manevi/psikolojik şiddetin cebir kapsamında kabul edildiği kararlar Alman Anayasa Mahkemesi tarafından bozulmuş olup, günümüz itibarıyla şiddet kavramı, mağdur üzerinde *fiziksel engel* yaratan durumlar olarak kabul edilmiştir. Buna karşın YTCK’da cebir suçu kasten yaralama suçuna bağlandığı içindir ki, gerekçede mağdurun *bedensel acı* duyması aranmıştır. Şu halde YTCK’da tehdidin madde metninden çıkarılarak maddi cebir-manevi cebir ayırımına son verildiği ve cebir suçunda mağdurun bedensel acı duymasının aranmasıyla birlikte şiddetin cebir suçu bakımından tek cebir aracı olarak kabul edildiği sonucuna ulaşılır. Bu nedenle Türk ceza hukukunda halen ACK’daki *Gewalt* kavramını Türkçeye cebir şeklinde çevirmek suretiyle Alman ceza hukukundaki farklı bir tartışmaya ilişkin olan ve

¹⁶⁹⁷ İtalyan Yargıtay’ının verdiği kararlarda, greve giden işçilerin, araçların işyerine giriş-çıkışını engellemek amacıyla tesis girişini iki araçla tıkamaları, başka bir örnekte giriş kapısına asma kilit takmak suretiyle hak sahibinin kendi konutuna girmesinin engellenmesi, aracın kaputuna oturarak şoförün hareket etmesinin engellenmesi gibi eylemler cebir suçu sayılmıştır. Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 505, 506. Alman ceza hukukundaki benzer örnekler için bkz. Toepel, in: **Kindhäuser/Neumann/Paeffgen, Strafgesetzbuch**, StGB § 240 Nötigung, 5. Auflage 2017, kn. 65, 68., Sinn, in: **Münchener Kommentar zum StGB**, StGB § 240 Nötigung, 3. Auflage 2017, kn. 64.

¹⁶⁹⁸ Ersoy, s. 114.

Alman Anayasa Mahkemesinin genişletici kıyas yasağına aykırı bulmasıyla birlikte çoktan terk edilmiş olan şiddet kavramının manevileşmesini örnek göstererek YTCK sisteminde cebir suçu bakımından –bizce farkında dahi olunmadan- maddi cebir-manevi cebir ayırımına yeniden giren görüşlerin¹⁶⁹⁹ ya da genel olarak ETCK dönemindeki alışkanlıkların devamından ibaret bir şekilde cebir kavramını maddi ve manevi cebir olmak üzere ikiye ayıran görüşlerin¹⁷⁰⁰ savunulabilir hiçbir tarafı yoktur.

Bu görüşteki yazarlar cebir suçunun her zaman kasten yaralama suçunu oluşturmadığını¹⁷⁰¹, örneğin bir kimsenin kolundan çekiştirmek ya da önüne set olmak suretiyle bir yere girmesinin engellenmesinin cebir suçunu oluşturacağını söylemişlerdir¹⁷⁰². Yazarlar cebir suçundan dolayı verilecek hapis cezasının kasten yaralama suçuna göre verilecek cezanın artırılması suretiyle belirleneceğine dair hükmün, mağdurun fiziksel ya da psikolojik sağlığı üzerinde zarar doğurmayan bu tür davranışların, yaralama suçundan daha ağır ve ölçüsüz cezalandırılması sonucunu doğuracağını, bunun ise kanun koyucunun bir hatası olduğunu ifade etmişlerdir¹⁷⁰³. Bu görüşteki yazarlar gerekçede ifade edilen “*Cebir hâlinde kişi bir acı hissetmektedir*” kabulünün her zaman geçerli olmadığını, şayet gerekçedeki bu ibareye sadık kalınıp cebir suçu kasten yaralama suçuna denk tutulursa, bu kez de bedensel ya da psikolojik zarar sonucu doğurmayan fakat mağdurun hareket serbestisini sınırlayan davranışların cezasız kalacağını belirtmişlerdir¹⁷⁰⁴. Kanaatimizce bu görüşlere de katılmak mümkün değildir. Bir defa bir davranışın

¹⁶⁹⁹ Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, s. 505.

¹⁷⁰⁰ Özgür Küçükaşdemir, **Türk Ceza Hukukunda Maddi ve Manevi Cebir**, İstanbul: Seçkin Yayınevi, 2012, s. 57., Soyaslan, **Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Güncelleştirilmiş 11.Baskı s. 779, 780, 781, 782., Bodur, Özkul, s. 252., Evik, “Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozmak Suçu”, s. 1734., Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8717, dn. 1413, 8806., Ezgi Aygün Eşitli, “Anayasayı İhlal Suçu”, in: *Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi*, 65 (4) 2016, ss. 1689-1724, s. 1696., İzzet Özgenç, **Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2005, s. 408.

¹⁷⁰¹ Şahbaz, s. 1348. Gerekçedeki bu atfın bir faraziyeden ibaret olduğu yönünde bkz. Soyaslan, **Ceza Özel**, s. 283., Cebir suçu ile kasten yaralama suçu arasında nasıl bir bağ kurulmak istendiğinin anlaşılmadığına dair bkz. Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, s. 480-481. Cebir suçunun doğru bir şekilde düzenlenmediği yönünde bkz. Şahbaz, s. 1349.

¹⁷⁰² Özbek ve Diğerleri, **Ceza Özel**, s. 412., Soyaslan, **Ceza Özel**, s. 258.,

¹⁷⁰³ Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 506.

¹⁷⁰⁴ Şahbaz, s. 1349. Örneğin Yargıtay’ın yukarıda yer verdiğimiz kararında, mağdurun çantasını almak suretiyle okula gitmesinin engellenmesi şu halde cebir suçu sayılmayacaktı. Y. 4. CD, T: 19.03.2013, 38749/7761.

cezasız kalacağı düşüncesiyle kanunilik ilkesini ve kıyas yasağını göz ardı ederek cezalandırılması mümkün değildir. Ayrıca ceza hukukunda boşluktan söz edilmesi de kategorik olarak doğru değildir. Ceza hukukundaki “boşluklar” özgürlük alanlarıdır. Burada bir boşluktan söz edilecekse, bu boşluğun ancak suç politikası alanına ilişkin olduğu ifade edilmeli ve kanun koyucunun suç politikası eleştirilmelidir. Ancak kanaatimizce verilen örneklerin cezasız kalması gibi bir durum da söz konusu değildir. Bu tür davranışlar kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçu kapsamında değerlendirilmelidir.

3. Cebir, Şiddet ve Tehdit Bağlamında Eşyaya Yönelik Saldırıların Niteliği

Eşyaya yönelik güç kullanımının cebir kapsamında olup olmadığı konusu, ETCK döneminde olduğu gibi YTCK döneminde de doktrinde tartışılmıştır. Burada ele alınacak olan husus, güç kullanımının salt eşya üzerinden gerçekleşmesi değildir. Zira salt mala zarar verme suçundan bahsedilecek bu durumda, eylemin mağdurun iradesi üzerinde herhangi bir zorlayıcı etkisi bulunmamaktadır¹⁷⁰⁵. Bu ayırım mala zarar verme suçunun mülkiyet hakkını, cebir suçunun ise kişi iradesinin koruması nedeniyledir.

a. Alman Ceza Kanunu’nda

Alman ceza hukukunda güncel şiddet tanımının mağdur üzerinde *fiziksel engel* yaratma olarak kabul edildiğine yukarıda değinmiştik. Bu doğrultuda baskın görüşe göre eşyaya yönelik şiddet eyleminin suçun mağduru dışında üçüncü kişiye ya da eşyaya karşı gerçekleştirilebileceği kabul edilmekle birlikte, bu noktada belirleyici olan husus, gerçekleştirilen eylemin -suçtan zarar gören ya da eşya bakımından değil- mağdur tarafından fiziksel olarak hissedilmesi ve mağdurun fiziksel hareketini zorlaması gerekliliğidir¹⁷⁰⁶. Zorlayıcı etkinin eşya üzerinde değil de mağdur üzerinde gerçekleşmesi şartı nedeniyle bu durum kişilere karşı dolaylı şiddet (*indirekte Gewalt*

¹⁷⁰⁵ Aynı yönde Sinn, § 240 Nötigung, kn. 65.

¹⁷⁰⁶ Toepel, in: **Strafgesetzbuch**, [Hrsg. Kindhäuser/Neumann/Paeffgen], 5. Auflage 2017, StGB § 240 Nötigung, kn. 58, 59, 66., Günther Arzt, Ulrich Weber, Bernd Heinrich, Eric Hilgendorf, **Strafrecht Besonderer Teil**, 2. Auflage, Bielefeld: Ernst und Werner Gieseking Verlag, 2009, kn. 55., Eisele, BT I, kn. 466., Horn/Wolters, StGB § 240 Nötigung, kn. 11b., Otto, § 240 Nötigung, kn. 9., Schluckebier, § 240 Nötigung, kn. 10.

gegen Personen) olarak adlandırılmıştır¹⁷⁰⁷. Örneğin başkasının arabasını intikam saikiyle çizme, lastiklerini patlatma, havasını indirme eylemleri yalnızca mala zarar verme suçunu oluştururken¹⁷⁰⁸, bu eylemler mağdurun park etme düzenini etkiliyorsa –ve bu kastla hareket edilmişse- bir cebir aracı olarak şiddet kapsamında değerlendirilecektir¹⁷⁰⁹. Aynı şekilde; kiracıyı evden çıkarmaya zorlamak için kapı ve pencerelerini sökmek, mobilyalarına zarar vermek veya kapı kilidini değiştirmek ya da engelli bir kimsenin bastonunu kırmak, bir kimsenin çalışma belgelerini elinden almak, elektriğini, suyunu, gazını kesmek suretiyle hareket serbestisini fiziksel olarak engellemek ya da mevcut olandan daha ağır bir duruma sokmak ya da bir kimsenin araç park yerini engellemek, tren yolunu bloke etmek şeklindeki eylemler de *cebir suçu kapsamında eşyaya karşı şiddet* olarak değerlendirilmektedir¹⁷¹⁰. Keza protestocuların bir cadde üzerinde çeşitli araç-gereçler ile ya da kendi bedenleri ile barikat kurması veya cadde üzerinde oturma eylemi yapması veya bir askeri üsse giriş çıkış yapılmasını engelleyecek şekilde protesto yapılması¹⁷¹¹, trafikte bulunan araçların şoförleri bu engellemeyi fiziksel olarak hissettikleri için şiddetten söz edilir¹⁷¹².

Buna karşın bir internet sitesinin hacking saldırısı ile çökertilmesini ifade eden online ablukalar (*Online-Blockaden*) ya da online protestoların hangi cebir aracı kapsamına gireceği tartışmalıdır. Bir görüşe göre örneğin bir havayolu şirketinin internet sitesine yönelik saldırılardan cebir suçunun mağduru havayolu şirketi değil, bilet alım işlemini gerçekleştiremeyen müşteridir¹⁷¹³. Diğer görüşe göre, failin tıklama hareketi her ne kadar cüzi düzeyde de olsa, özel yazılım programları sayesinde bu hareketin etkisi artmakta ve şiddetin varlığı bakımından bedensel güç

¹⁷⁰⁷ Gerhard Altwater, in: **Leipziger Kommentar StGB**, 12. Auflage, Band 7, Teil 2, Berlin: De Gruyter Verlag, 2015, § 240 Nötigung kn. 60.

¹⁷⁰⁸ Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 64, 65., Otto, StGB § 240 Nötigung, kn. 3., Horn/Wolters, StGB § 240 Nötigung, kn. 5.

¹⁷⁰⁹ Horn/Wolters, StGB § 240 Nötigung, kn. 11b.

¹⁷¹⁰ Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 65, 68, 70., Sinn, in: **Münchener Kommentar zum StGB**, StGB § 240 Nötigung, 3. Auflage 2017, kn. 64., Otto, § 240 Nötigung, kn. 9., Schluckebier, § 240 Nötigung, kn. 10., Altwater, § 240 Nötigung, kn. 69.

¹⁷¹¹ Almanya'daki Amerikan Hava Üssü girişinde yapılan abluka eyleminin cebir suçunda tipe uygunluğu karşıladığını kabul eden 07.03.2011 tarihli karar için bkz. BVerfG, Beschluss, Az. 1 BvR 388/05.

¹⁷¹² Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 62., Altwater, § 240 Nötigung, kn. 69.

¹⁷¹³ Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 65.

kullanımı yeterli hale gelmektedir. Fakat şiddet kavramı bakımından eksik olan husus, eylemin internet kullanıcıları ya da şirket üzerinde bedensel bir zorlayıcı etkiden yoksun oluşudur. Zira bu noktada müşteriler bilgisayarlarıyla başkaca işlemler yapmaya devam edebileceklerinden, şiddet eylemi ne hedef kişilerin vücuduna etki etmekte ne de bu kişilerin davranışlarını sınırlamaktadır¹⁷¹⁴. Buna karşın online ablukalar hedef şirkete finansal açıdan zarar vermeye yönelik olduğundan, diğer bir cebir aracı olan ağır kötülük tehdidi kapsamında değerlendirilmesi mümkündür¹⁷¹⁵.

Alman ceza hukukunda cebir suçu kapsamında eşyaya yönelik saldırılar konusu incelenirken, bu suçun şiddet ve ağır kötülük tehdidi şeklinde iki farklı cebir aracından oluştuğu ve eşyaya yönelik güç kullanımı günün sonunda cebir olarak kabul edilse de, yazarların bu konuyu dayandırdıkları cebir aracının farklılık gösterdiğine dikkat edilmelidir.

b. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda

Bu kanun döneminde şiddetin (yazarların ifadesine göre cebrin) eşya üzerinde uygulanması konusunda iki görüş vardır. Bir görüşe göre eşya üzerinde uygulanan şiddet, cebir suçu kapsamına girmemektedir. Zira kanun koyucu eşyaya yönelik şiddet eylemlerini başka suçlarda açıkça öngörürken (md. 308/1), cebir suçunda şiddetin yalnızca kişiye karşı gerçekleştirilmesinden söz edilmiştir¹⁷¹⁶. Hatta cebir suçunun düzenlendiği 188. maddeye 28.09.1971 tarih ve 1490 sayılı kanunla “eşya üzerinde zor kullanma” ifadesi ek yapıldığında dahi bu ifade, yalnızca maddenin 5. ve 6. fıkralarında yeni ihdas edilen suç tipleriyle sınırlı olarak öngörülmüştür¹⁷¹⁷.

Eşyaya yönelik şiddet eylemlerini cebir olarak kabul eden görüş, bu durumun ceza kanununda tanımlanmamış olduğunu kabul etmekle birlikte, cebir suçunun

¹⁷¹⁴ Altvater, § 240 Nötigung, kn. 71.

¹⁷¹⁵ Altvater, § 240 Nötigung, kn. 71.

¹⁷¹⁶ Erem, “Cebir Kavramı”, s. 94, 96.

¹⁷¹⁷ Cihan, s. 79.

maddi konusunun insan dışında ayrıca eşya da olabileceğini ifade etmiştir¹⁷¹⁸. Buna karşın bu görüşü savunan başka bir yazar ise, maddenin “mağdur üzerinde cebir istimali”ne münhasır olacak tarzda kaleme alınmadığını belirtmiştir¹⁷¹⁹. Bu görüşe göre eşya üzerindeki şiddetin cebir niteliğinde olabilmesi için mağdurun iradesini zorlaması gerekmektedir¹⁷²⁰. Bu görüşe taraftar olan yazarların Alman ceza hukukunda cebir kapsamında şiddet olarak kabul edilen “evi terk etmesi için pencere ve kapıları söküp çıkarmak” şeklindeki örneğe yer verdikleri görülmektedir¹⁷²¹. Bu görüşe göre eşyaya yönelik saldırılar iki şekilde gerçekleşebilir. Şayet eşyaya yönelik bozma, tahrip etme, zarar verme eylemini gerçekleştiren fail salt ızzar kastıyla hareket ediyorsa, o halde yalnızca ETCK. md. 516’da düzenlenen nası ızzar suçu oluşacaktır¹⁷²². Bu ihtimalde eylemi gerçekleştiren failin başkaca bir amacı yoktur. İkinci ihtimalde ise eşyaya yönelik zarar verme eylemlerinin belli bir amaca yönelik gerçekleştirilmesi söz konusudur. Örneğin eşyaya yönelik şiddet, çalışma hürriyetinin men veya tahdidi amacıyla gerçekleştirilmişse, o halde ETCK. md. 201’de düzenlenen suç oluşacaktır. İşte cebir suçunda da eşyaya yönelik şiddetin, mağduru belli bir şekilde davranmaya zorlamak amacıyla gerçekleştirilmesi söz konusudur. Buna göre eşya üzerinde gerçekleştirilen yangın, tahrip gibi şiddet eylemlerinin, eşyanın maliki, zilyedi ya da diğer ilgili kişiler üzerinde korku yaratması gerekir. Doktrinde *Cihan* her ne kadar ilk olarak eşyaya yönelik şiddetin ilgili kişiler üzerinde korku yaratmasından bahsetmişse de, daha sonra şiddetin (cebrin) varlığı için eşyaya yönelik eylemin ilgili kişide bedenen hissedilecek bir zorlama yaratmasını aramıştır¹⁷²³. Ancak belirtmek gerekir ki eylemin fail üzerinde yarattığı korkunun şiddet kavramı kapsamında yorumlanmasını, yani şiddet kavramının manevileşmesini, 1995 yılında Alman Anayasa Mahkemesi kıyasa varan genişletici yorum kapsamında değerlendirerek reddetmiştir. Buna karşın eylemin ilgili kişiler üzerinde yarattığı korkunun, diğer bir cebir aracı olan tehdit kapsamında değerlendirilmesi mümkündür¹⁷²⁴. 765 sayılı TCK’nın 108. maddesi buna müsaittir.

¹⁷¹⁸ Cihan, s. 73, 78.

¹⁷¹⁹ Savaş, Mollamahmutoğlu, s. 1739.

¹⁷²⁰ Cihan, s. 78.

¹⁷²¹ Gözübüyük, s. 483.

¹⁷²² Cihan, s. 79, 80.

¹⁷²³ Cihan, s. 80.

¹⁷²⁴ Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 60.

Şu halde bu kanun bakımından eşyaya yönelik saldırıların şiddet üzerinden değil, ancak geleceğe yönelik bir korku yaratması nedeniyle diğer seçimlik cebir aracı olan tehdit üzerinden cebir suçu kapsamında kabul edilebileceği söylenebilirdi. Ancak doktrinde böyle bir görüşe rastlanmamıştır.

c. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda

Doktrinde bazı yazarlar¹⁷²⁵ kanunda bu konuda açık bir hükmün olmadığını kabul etmekle birlikte, cebir suçu kapsamında fiziksel gücün mağdurun vücudu üzerinde uygulanmasının zorunlu olmadığını, mağdurun iradesini zorlayacak nitelikte olmak şartıyla eşya üzerindeki güç kullanımının da cebir kapsamına gireceğini belirtmektedirler. Bu görüşe taraftar olan bazı yazarlar¹⁷²⁶ YTCK bakımından cebir suçunun serbest hareketli bir suç olma özelliğini, bazı yazarlar¹⁷²⁷ ise suçla korunan hukuki değeri ön plana çıkarmışlardır. Bu suçla korunan hukuki değer, kişilerin serbestçe irade oluşturma, karar verme ve buna uygun hareket etme özgürlüğüdür¹⁷²⁸. Bir suçta tipikliğin oluşması için korunan hukuki değer ihlal edilmesi gerektiğinden, bu görüşe göre cebir suçu bakımından hareketin üzerinde gerçekleştiği konu, suçla korunan hukuki değeri ihlal etmek, diğer bir deyişle mağdurun iradesi üzerinde zorlayıcı etki doğurmak ve hareket serbestisini sınırlamak kaydıyla bir eşya olabileceği gibi üçüncü kişinin bedeni de olabilecektir¹⁷²⁹. Yazarlar bu noktada Alman öğretisine atıfla, cebir kavramının gelişim süreci içinde manevileştiğini, eylemin mağdur üzerindeki fiziki etkisinin yanında ayrıca mağdurun manevi olarak zorlanmasını da kapsadığını ifade etmişlerdir¹⁷³⁰. Bu görüşün kabulü

¹⁷²⁵ Doğan Soyaslan, **Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2016, s. 259, 281., Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 504, 505, Özbek ve Diğerleri, **Ceza Özel**, s. 422., Erem, Toroslu, s. 115., Zafer, s. 96., Cihan, s. 81., Bodur, Özkul, s. 251., Şahbaz, s. 1349., Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 3711, 3713., Özlem Yenerer Çakmut, "Cebir Suçu (TCK. m. 108)", in: *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Doğan Soyaslan Armağanı, Cilt 8, Sayı 2, Yıl 2013, ss. 223-230, s. 226.

¹⁷²⁶ Veli Özer Özbek, Koray Doğan, **TCK İzmir Şerhi-Yeni Türk Ceza Kanununun Anlamı**, C. II, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2008, s. 709., Özbek ve Diğerleri, **Ceza Özel**, s. 422.

¹⁷²⁷ Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, s. 505.

¹⁷²⁸ Aynı yönde Özbek ve Diğerleri, **Ceza Özel**, s. 412., Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, s. 502., Yıldız, "Tehdit, Şantaj ve Cebir Suçları", s. 518., Memiş Kartal, s. 1037., Şahbaz, s. 1347.

¹⁷²⁹ Erem, Toroslu, s. 115., Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 504, 505., Bodur, Özkul, s. 251.

¹⁷³⁰ Tezcan, Erdem, Önok, **Ceza Özel**, (2018), s. 505.

halinde, örneğin, mağdurun hastaneye gitmesini engellemek için aracının önüne ve arkasına taş konulması, failin mağdura istediğini yaptırabilmek için masaya yumruğunu vurması ya da vazoyu duvara fırlatılması cebir suçu kapsamına girecektir¹⁷³¹. Doktrindeki bu görüşü destekleyen bir Yargıtay kararında, mağdurun elinden çantasını almak suretiyle okula gitmesini engelleyen failin eylemi cebir suçu olarak kabul edilmiştir¹⁷³².

Diğer görüşteki yazarlar ise eşyaya yönelik şiddetin cebir suçu kapsamında değerlendirilemeyeceği kanaatindedirler¹⁷³³. Buna göre eşya üzerinde gerçekleşen şiddet eylemleri cebir suçunu değil, koşulları varsa TCK'nın 106/3 maddesi uyarınca tehdit amacıyla mala zarar verme suçunu oluşturacaktır¹⁷³⁴. Bu koşul mağdurun eşya üzerinde gerçekleşen şiddeti tehdit olarak hissetmesidir¹⁷³⁵. Bu görüş, cebir kavramını “*kişiye karşı fiziki güç kullanmak suretiyle, onun veya bir üçüncü kişinin iradesi ve davranışları üzerinde zecrî bir etki meydana getirilmesi*” şeklinde tanımlayan ve “*Cebre maruz kalan kişi, bu fiziki gücün meydana getirdiği acının etkisiyle belli bir davranışta bulunmaya zorlanmaktadır. Cebir hâlinde kişi bir acı hissetmektedir ve bu acının etkisiyle belli bir davranışı gerçekleştirmeye zorlanmaktadır*” ifadesine yer vererek mağdurun fiziksel bir kuvvet kullanımına maruz kalması sonucu acı duymasını arayan madde gerekçesine dayanmaktadır.

d. Görüşümüz

Eşyaya yönelik saldırıları cebir suçu kapsamında değerlendiren görüşün gerekçelerine baktığımızda, cebir suçunun serbestli hareketli bir suç olmasından ve bu suçla korunan hukuki değerden hareket edildiği görülmektedir. Ancak ilk gerekçe bakımından dikkat edilmesi gereken husus, bu suçta serbest hareketin mağdura

¹⁷³¹ Şahbaz, s. 1349., Başlı, s. 128.

¹⁷³² Y. 4. CD, T: 19.03.2013, 38749/7761.

¹⁷³³ Yıldız, “Tehdit, Şantaj ve Cebir Suçları”, s. 520, 521., Artuç, s. 533., İsmail Malkoç, **Yeni Türk Ceza Kanunu**, Ankara: Malkoç Kitabevi, 2008, s. 1020., Parlar, s. 1355., Cihan, s. 81, dn. 21., Koca, Üzülmüş, **Ceza Özel**, (2016), s. 392., Yokuş Sevük, s. 197, 198., Yaşar, Gökcan, Artuç, **Türk Ceza Kanunu**, 2. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2014, s. 3713., Canpolat, s. 51, 95.

¹⁷³⁴ Ali Kemal Yıldız, “Entweichung eines Strafgefangenen oder Untersuchungshäftlings im türkischen Strafrecht”, in: *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2016, ss. 151-175, s. 166., Yıldız, “Tehdit, Şantaj ve Cebir Suçları”, s. 521., Yokuş Sevük, s. 198.

¹⁷³⁵ Yıldız, “Entweichung eines Strafgefangenen...”, s. 166.

bedensel acı veren şiddet eylemiyle sınırlı olmasıdır. Nitekim gerekçede “*Cebir kullanma suçu, aynı zamanda kasten yaralama suçunu oluşturmaktadır*” demek suretiyle cebir suçunda tipik eylemi oluşturan şiddet, ilkin kasten yaralama suçuna denk tutulmuş, mağdur üzerinde bedeni acının varlığının aranmasıyla da yalnızca kasten yaralama suçundaki “vücuda acı verme” seçimlik hareketi ile bir ilgi kurulmuştur. Şu halde cebir suçu, sanıldığı kadar serbest hareketli bir suç olmayıp, tipik hareket bedensel acıya neden olan *bağlı bir harekettir*. Şu halde serbest hareket, söz konusu bağlı hareket sınırları içinde telakki edilmelidir. Öyleyse cebir suçunda tipik hareket, bir şeyi yapması veya yapmaması ya da kendisinin yapmasına müsaade etmesi için mağdurun vücuduna acı veren her türlü serbest harekettir. Bizce bu kabul, cebir suçunun kasten yaralama suçunun özel bir görünüş şekli olma özelliğine daha uygun düşecektir. Bu suça uygulanacak hapis cezası miktarının, kasten yaralama suçuna göre verilecek cezanın artırımı suretiyle uygulanması da bu kabulü desteklemektedir. Dolayısıyla cebir suçunun maddi konusu, kasten yaralama suçunda olduğu gibi yalnızca kişilerin bedeni olup, mağdurun bedeni üzerinde *nedensel olarak* bedensel bir acı yaratmayan eşyaya yönelik saldırıların bu suçun kapsamı dışında kaldığını söylemek gerekir.

Öte yandan bu görüşün eşya üzerindeki saldırıları suçla korunan hukuki değerden hareketle cebir olarak kabul etmesi de isabetli değildir. Suçla korunan hukuki değere kanunun yorumunda başvurulması mümkünse de, bu yorum, suç tipinde sınırlanan eylemi genişletecek ölçüde olamaz. Zira suç teşkil eden eylemin sınırını öncelikle suçun kanuni unsurları belirler. Aksi halde genişletici yorumun kıyas yasağı kapsamına girmesi söz konusu olur. Dolayısıyla cebir suçunda korunan hukuki değere, ancak “mağdurun vücuduna acı vermek” şeklinde gerçekleştirilen tipik eylemin belirlenmesinde ve sınırlandırılmasında başvurulabilir. Şu halde cebir suçunda yorumun sınırı, mağdurun serbestçe irade oluşturma, karar verme ve buna uygun hareket etme özgürlüğünü ihlal eden ve vücuduna acı veren eylemlerdir. Bu suç kasten yaralama suçunun özel bir görünümü olduğundan, bu suçla korunan hukuki değere ancak cebir eyleminin kasten yaralama, yağma ve devlete ve anayasal düzene karşı işlenen suçlardan ayrılmasında başvurulabilir.

Eşyaya yönelik saldırıların cebir suçu kapsamında değerlendirilememesi, bu suçun maddi konusunun kişinin bedeni olmasından kaynaklanmaktadır. Madde

metninde yer alan “*kişiyeye karşı*” ibaresi, cebir suçunun kasten yaralama suçuna endekslenmesi, gerekçede ifade edilen “*cebir halinde kişinin bir acı hissetmesi*” gibi hususlar birlikte değerlendirildiğinde, zorlamanın *maddi konusunun* kişinin bedeni olduğu, böylelikle cebir teşkil edecek eylemin doğrudan mağdurun vücuduna yönelmesi ve bu suretle mağdurun bedensel bir acı hissetmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla salt lâfzî yorumla dahi eşya üzerindeki güç kullanımı cebir suçunun dışında kalacaktır. Şu halde mala zarar verme suçu ile cebir suçunun bir arada bulunması, ancak bu ikisi arasında *nedensellik bağının* kurulabildiği hallerde mümkün olabilir. Diğer bir deyişle eşyaya yönelik şiddet hareketi ile mağdur üzerinde gerçekleşen bedensel zarar neticesi arasında nedensellik bağının bulunması gerekir. Örneğin seyir halindeki bir aracı durdurmak için lastiklerine ateş açmak suretiyle mağdurun kaza yapmasına neden olunması halinde, kasten yaralama suçunun özel bir görünümü olarak cebir suçu meydana geldiğinden, özel normun önceliği ilkesi gereği (*Spezialität*) kasten yaralama suçu yerine yalnızca cebir suçunun uygulanmasıyla yetinilecektir. Fakat mala zarar verme suçu ile cebir suçu arasında herhangi bir özel-genel norm ya da tüketen-tüketilen norm (*Konsumtion*) ilişkisi söz konusu olmadığından, fail hakkında gerçek içtima kuralı gereğince ayrıca mala zarar verme suçundan da sorumluluk söz konusu olacaktır¹⁷³⁶. O halde eşyaya yönelik saldırılar, ancak cebir suçunun işlenmesinde ikinci dereceden zorunlu sonuç niteliğinde ise, failin cebir suçundan bağımsız olarak mala zarar verme suçundan da sorumluluğuna gidilecektir. Dikkat etmek gerekir ki bu halde dahi eşya, cebir suçunun değil mala zarar verme suçunun maddi konusudur.

Öte yandan eşya üzerindeki güç kullanımı, kişinin bedeni üzerinden bir zarar doğurmuyorsa, o halde ancak bu saldırının kişi üzerinde korku, baskı veya tehdit yaratmasından söz edilebilir¹⁷³⁷. Gerçekten de ACK’nın cebir suçunu düzenleyen maddesinde seçimlik cebir aracı olarak tehdide yer verildiği içindir ki, azınlıkta da olsa bazı görüşler eşya üzerinde gerçekleşen saldırıları tehdit kapsamında cebir

¹⁷³⁶ Aynı yönde Mehmet Emin Alşahin, **Mala Zarar Verme Suçları**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2010, s. 56., Selami Turabi, **Mala Zarar Verme Suçları**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2008, s. 123.

¹⁷³⁷ Aynı yönde Cihan, s. 80. Bu doğrultuda tehdit suçu bakımından, mülkiyeti hedef alan bir saldırının mağdur yönünden somutlaşması, yani eylemin belli bir kişinin korkutulmasına, huzur ve sükûnunun bozulmasına yönelik ve elverişli olarak işlenmesi gerekir. Mağdurun belirli bir kimse olmadığı hallerde ise diğer şartları da varsa halk arasında korku ve panik yaratmak amacıyla tehdit (md. 213) suçu söz konusu olacaktır. Aynı yönde bkz. Soyaslan, s. 273., Koca, Üzülmüş, **Ceza Özel**, s. 349-350.

olarak değerlendirmektedirler. Keza tehdit suçunun düzenlendiği TCK. md. 106'nın gerekçesine göre de, tehdit eyleminin suç haline getirilmesiyle, “*kişilerin huzur ve sükûnunun bozulması ile kişilerde bir güvensizlik duygusunun meydana gelmesi*” önlenmek istenmiştir. Şu halde etkisi kişiler üzerinde geleceğe yönelik tehdit, korku, baskı yaratan eşyaya yönelik güç kullanımının tehdit kapsamında değerlendirilmesi, eşya üzerinde gerçekleşen zarar verme eyleminden dolayı TCK. md. 106/3 gereği ayrıca mala zarar verme suçundan ceza verileceği görüşüne¹⁷³⁸ katılmaktayız.

Eşyaya yönelik şiddetin cebir suçuyla birlikteliği, yalnızca gerçek içtima ilişkisi içinde bağımsız bir birlikteliktir. Bu durumda cebir amacıyla gerçekleştirilen eşyaya yönelik şiddet eyleminin *nedensel* olarak kişide *bedensel bir acı* neticesi doğurması söz konusudur. Eşyaya yönelik şiddet, nedensel olarak bedensel bir acı neticesi doğurmuyorsa, eylemin kişiyi psikolojik/manevi olarak etkilemesi söz olabilir ki, burada bir ayırma gidilmelidir. Failin kastının mağdura bedensel bir acı vererek onun hareket serbestisini engellemek olduğu hallerde, şayet tamamlanan mala zarar verme suçu, failin elinde olmayan nedenlerle yarıda kalan bedensel acı neticesini gerçekleştirmeye objektif olarak elverişli ise, mağdur üzerinde yaratılan korku (tehlike), cebir suçuna teşebbüsü¹⁷³⁹ ve tamamlanmış tehdit suçunu gündeme getirir. Fikri içtima kuralı gereği bu halde ağır olan tehdit suçundan ceza verilmesi gerekecektir. Şayet mala zarar verme eylemi somut olayda mağdura bedensel acı vermeye elverişli nitelikte olmayıp, buna karşın mağdur üzerinde geleceğe yönelik korku ve paniğe neden oluyorsa, o halde yalnızca tamamlanmış tehdit suçundan bahsedilecektir. Her ihtimalde mala zarar verme suçundan dolayı ayrıca ceza verilecektir. Eşyaya yönelik şiddet eylemi salt eşya üzerinde tahribe neden oluyor, kişi üzerinde psikolojik olarak herhangi bir etki göstermiyor ya da böyle bir elverişliliği taşıyor ise, o halde yalnızca mala zarar verme suçundan bahsedilecektir.

¹⁷³⁸ Yıldız, “Tehdit, Şantaj ve Cebir Suçları”, s. 521., Alşahin, s. 56., Turabi, s. 123.

¹⁷³⁹ Cebir suçu, kasten yaralama suçuna özgülenmiş olması nedeniyle bir zarar suçu niteliğinde olduğundan bu suça teşebbüsün mümkün olduğu kanaatindeyiz. Buradaki zarar mağdur üzerindeki bedensel acıyı ifade etmektedir. Mağdurun belli bir hareketi gerçekleştirmiş olması şeklindeki zarar neticesi, suçun tipikliğinin dışında kaldığından ve bu netice suçun oluşması bakımından aranmadığından, korunan hukuki değer yönüyle cebir suçu soyut tehlike suçudur.

Son olarak eşyaya yönelik güç kullanımının mağdur üzerinde yarattığı manevi baskıyı bir yandan tehdit olarak kabul edip, bu düşünceyi cebir kavramının Alman ceza hukukunda manevileşmesinden hareketle Türk ceza hukuku bakımından cebir (şiddet) olarak sunan görüşlerin ilgisiz ve dayanaksız olduğunu belirtmek gerekir. Alman ceza hukukunda cebir aracı olarak şiddet kavramına mağdur üzerinde yaratılan psikolojik etki şeklinde manevi bir yön veren 1969 tarihli *Laeppe* kararının 1995 yılında Alman Anayasa Mahkemesi tarafından kıyas yasağına aykırı bulunarak kaldırıldığını ve ayrıca 5237 sayılı TCK'da maddi cebir-manevi cebir ayırımına son verildiğini bu noktada bir kez daha hatırlamak gerekir.

4. Terörle Mücadele Kanunu'nda

TCK bakımından cebir kavramının kasten yaralama suçunun özel bir görünüş şekli olduğunu, bu bağlamda cebir ve şiddet kavramlarının aynı anlamda kullanıldığını, eşyaya yönelik saldırıların şartları varsa ancak tehdit suçu bağlamında (md. 106/3) değerlendirilebileceğini ve tehdidin artık cebir kavramına dâhil olmadığını ortaya koymuş bulunmaktayız. Bu noktada cebir kavramına unsur olarak yer verilen ve böylelikle bileşik suç ilişkisinin kurulduğu terör suçlarını incelemek gerekir.

Anayasa Mahkemesi'ne göre terör tanımında yer alan unsurların ceza hukukunun bilinen kavramları üzerinden yorumlanacak olması, her ne kadar cebir kavramının sil baştan ele alınmayacağını ifade etse de, TCK anlamında basit cebir suçu ile TMK kapsamındaki suçların nitelikleri (soyut-somut tehlike), bu suçların korudukları hukuki değerler ve ceza yaptırımlarının miktarı arasında önemli farklılıkların bulunması nedeniyle cebir kavramının ilgili suçların niteliklerine uygun olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Söz konusu farklılıklar kanun koyucunun bu suçlarda farklı şartlar altında farklı cezalandırılabilir eylemler belirlediğini göstermektedir. Hatta kanun koyucunun TCK'nın tanımlar maddesinde cebir ve şiddet kavramlarını bilinçli olarak tanımlamamış olması da¹⁷⁴⁰, bu kavramları tüm ceza kanunlarında geçerli olacak ve yeknesak bir şekilde genel hüküm olarak düzenlemek istemediğine işaret etmektedir. Cebir suçundan farklı olarak yağma

¹⁷⁴⁰ 5237 sayılı TCK'nın 6. maddesi gerekçesinden.

suçunda mefruz cebirin kabul edilmiş olması da (md. 148/3), suç politikası bakımından böyle bir zorunluluğun bulunmadığını göstermektedir.

Şu halde cebir ve şiddet kavramının TMK bağlamındaki anlamını ve kapsamını belirleyebilmek için, öncelikle TMK’da yer alan mutlak ve nispi terör suçlarını, bu suçların terör tanımıyla ilişkisini, sonrasında bu suçlardan hangilerinin cebir ve şiddet kullanımını gerektirdiğini tespit etmek gerekir. Çalışmamızda bu suçların tümünün suç analiz yöntemine göre tek tek ele alınması mümkün olmadığı gibi, çalışmamızın hedefleri bakımından da böyle bir gereklilik bulunmamaktadır. Bu aşamada terör suçlarının terör tanımındaki unsurlarla örtüşen ortak özelliklerinin ortaya konulması, bir eylemin Türk hukukunda terör eylemi niteliğinde olup olmadığını bütüncül bir şekilde tespit edebilmek bakımından önemli bir gösterge arz edecektir. Ayrıca böyle bir yöntemin izlenmesi, terör tanımını esas alan bu çalışmanın yapısına da uygun düşecektir. Şu halde öncelikle terör suçlarının genel özelliklerine, daha sonra da bu suçlardan bazılarında ortak olan cebir-şiddet unsuruna değinmek gerekir. Tanımdaki unsurlar dışında kalan ve fakat kanunun yine de terör suçu olarak kabul ettiği diğer suçlar bakımından ise ayrıca bir değerlendirme yapılacaktır.

a. Terör Suçları

aa. Genel Olarak

TMK’ nın 3 ve 4. maddelerinde düzenlenen mutlak ve nispi terör suçlarını ele almadan önce, çeşitli suçların bu şekilde kategorize edilmesinin altında yatan suç politikası düşüncelerine genel olarak ve kısaca değinmek gerekir. Suç politikası bakımından siyasi suçları açıklayan teorilere bakıldığında *objektif teori*, eylemin ihlal ettiği hukuki değerlere bakarak devletin varlığına, siyasal düzenine, iç ve dış güvenliğine yönelik saldırıları; *sübjektif teori* ise failin saik ve amacına bakmak suretiyle işlenen diğer adi suçları esas almaktadır¹⁷⁴¹. Sübjektif teori, eylemde kullanılan araçları ve eylemin ihlal ettiği hukuki değerleri dikkate almak yerine salt failin düşüncesini esas almak suretiyle siyasal suçların kapsamını son derece

¹⁷⁴¹ Bayraktar, **Siyasal Suç**, s. 71, 91., Zafer, s. 107, 108., Hasan Smar, “Siyasal Suç Üzerine Bir İnceleme”, in: *İÜHFD*, C. LVIII, S. 1-2, (2000), ss. 53-77, s. 59, 60., Turinay, s. 32-33.

genişletmesi nedeniyle eleştirilmekte ve tek başına yeterli görülmemektedir. Buna karşın doktrinde *Yenisey*’in taraftar olduğu *karma teoriye* göre, bir suçun siyasi suç sayılabilmesi için her iki teorinin de gereklerini yerine getirmesi řarttır¹⁷⁴². *Zafer*’in taraftar olduğu * st nl k veya hâkim unsur teorisine* göre ise, siyasi saikle işlenen adi suçların siyasi suç sayılabilmesi için somut olayın şartlarına ve suçun kamu vicdanında yarattığı etkiye bakılmalıdır¹⁷⁴³.

Terör suçlarının mutlak ve nispi olmak üzere iki kategoriye ayrılması Fransız Ceza Kanunu’nun benimsediği bir sistemdir¹⁷⁴⁴. Bu ayırımda mutlak terör suçları kategorisinde yer alan suçlar, herhangi bir saik ya da amaç aranmaksızın bizatihi devletin varlığına ve güvenliğine karşı işlenen suçlardan oluşmaktadır (objektif teori). Nispi terör suçları kategorisinde yer alan suçlar ise tek başlarına bu hukuki değerlere karşı işlenen suçlardan olmayıp, ancak terör amacıyla işlendiklerinde takdirde (sübjektif teori) terör suçu sayılmaktadırlar¹⁷⁴⁵. Aslına bakılırsa terör tanımında terör eylemi belli amaçlara yönelik işlenen eylemler olarak kabul edildiğinden, burada tüm terör eylemleri bakımından sübjektif bir unsurunun aranacağı söylenebilirdi. Fakat terör tanımındaki amaçlara mutlak terör suçlarında değil de yalnızca nispi terör suçlarında atıf yapıldığından, diğer bir deyişle terör tanımına nispi bir değer verildiğinden, sübjektif teori yalnızca bu son halde söz konusu olacaktır. Buna karşın mutlak terör suçları katalogunda yer alan suçların bir kısmı, amaç yönünden bizatihi terör amaçlarıyla örtüşmekle birlikte, bir kısmında ise suçun oluşması için doğrudan kast yeterli görülmektedir. Bu tartışmaya ileride tekrar dönülecektir.

bb. Mutlak Terör Suçları

TMK’nın “terör suçları” başlıklı 3. maddesinde, TCK’nın 302, 307, 309, 310/1, 311, 312, 313, 314, 315, 320. maddelerinde yazılı suçlar terör suçu olarak kabul edilmiştir. Bu suçlar: devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak (md. 302),

¹⁷⁴² *Yenisey*’e göre adi suçun siyasi bir saikle işlenmesi halinde siyasi suç olarak kabul edilebilmesi için, bu suçun siyasi maksatları gerçekleştirmeye elverişli olup olmadığına bakılmalıdır. Feridun Yenisey, *Milletlerarası Ceza Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınevi, 1988, s. 114., *Zafer*, s. 107.

¹⁷⁴³ *Zafer*, s. 108.

¹⁷⁴⁴ *Turinay*, s. 60.

¹⁷⁴⁵ Aynı yönde Bayraktar, *Siyasal Suç*, s. 110.

askerî tesisleri tahrip ve düşman askerî hareketleri yararına anlaşma (md. 307), Anayasayı ihlal (md. 309), Cumhurbaşkanına suikast (md. 310/1), yasama organına karşı suç (md. 311), hükûmete karşı suç (md. 312), Türkiye Cumhuriyeti hükûmetine karşı silâhlı isyan (md. 313), silâhlı örgüt (md. 314), silâh sağlama (md. 315) ve yabancı hizmetine asker yazma, yazılma (md. 320) suçlarıdır.

Mutlak terör suçlarının düzenlendiği 3. maddede terör tanımına atıf yapılmaması, terör tanımındaki unsurların bu suçlar bakımından geçerli olup olmadığı tartışmasını doğurmaktadır. Bu tartışmanın merkezinde örgüt unsuru yer almaktadır. Bu soruna yönelik görüşlere yer verdikten sonra bir değerlendirme yapılacaktır.

a) Doktrindeki baskın görüşe göre mutlak terör suçlarının bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi zorunlu değildir¹⁷⁴⁶. Bu görüş terör tanımına mutlak bir üstünlük tanımayan ve yalnızca kanunun atıfta bulunduğu hallerle sınırlı olarak terör tanımına nispi değer veren görüştür. Bu görüşün dayanağı olan TMK. md. 3'ün gerekçesine göre¹⁷⁴⁷, “Maddede belirtilen suçlar mutlak terör suçu sayıldığından, bu suçları işleyen kişi ya da kişiler, bir örgüte mensup olup olmadıklarına bakılmaksızın, terör suçlusu kabul edilecekler ve haklarında bu Kanun hükümleri uygulanacaktır.” Ayrıca nispi terör suçlarına ilişkin TMK. md. 4'ün başlığının “terör amacı ile işlenen suçlar” olması karşısında, bu lafzın mefhum-u muhalifinden hareketle de kanun koyucunun “terör suçları” başlığını taşıyan 3. maddede yer alan mutlak terör suçları bakımından ayrıca terör tanımındaki amaçların da aranmamasını bilinçli olarak öngördüğü ileri sürülebilir.

b) Azınlıkta bulunan karşıt görüşteki yazarlar ise terör tanımına öncelik vermek suretiyle mutlak terör suçlarında da örgüt unsurunun aranması gerektiğini ifade

¹⁷⁴⁶ Hafizoğulları, Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, s. 297., Zafer, s. 124., Özgenç, **Suç Örgütleri**, (2018), s. 272., Topçu, s. 73, 74, 401., Artuç, **Türk Ceza Kanunu**, (2018), s. 1449., Şahbaz, Cilt II, s. 3370. *Turinay* mutlak terör suçları bakımından bir yandan örgüt şartının olmazsa olmaz bir şart olmadığını (s. 61), diğer yandan ise örgüt olmadan terör suçunun söz konusu olamayacağını (s. 131, 197) ve mutlak suçların terör tanımından bağımsız değerlendirilemeyeceğini (s. 216) söylemektedir.

¹⁷⁴⁷ 08.04.1991 tarihli TBMM Terörle Mücadele Kanunu Tasarısı ve Adalet Alt Komisyonu Raporu (1/802), Dönem: 18, Yasama Yılı: 4, S. Sayısı: 554.

etmişlerdir¹⁷⁴⁸. Bu görüş ile terör tanımında yer alan “...bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girilecek her türlü suç...” ibaresine öncelik verilerek, terör tanımı (md. 1) ile mutlak suçlar (md. 3) arasında bir bağlantı kurulmuş, bu sayede terör tanımı kanunun bütününe sirayet ettirilmiş olmaktadır¹⁷⁴⁹. TMK’da 2006 yılında 5532 sayılı kanun ile yapılan değişikliklerin genel gerekçesinde de “terör olarak nitelendirilen fiiller, esasında suç oluşturan fiillerdir. Ancak, bu suçlar, belirli amaçlar doğrultusunda ve bir örgütün faaliyeti çerçevesinde sistematik bir şekilde işlendiği için, daha ağır sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.” denilerek terör suçlarının terör örgütü faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar olduğu kabul edilmiştir¹⁷⁵⁰. Keza Anayasa Mahkemesi de 1992 yılında terör tanımına karşı açılan iptal davasını reddettiği kararında¹⁷⁵¹, “Bir eylemin terör olarak nitelendirilebilmesi için aranması gereken üçüncü koşul, eylemin bir örgüte mensup kişi ya da kişilerce işlenmiş olmasıdır. Aynı nitelikteki eylemlerin bir terör örgütüne bağlı olmaksızın işlenmesi durumunda eylem, terör tanımı dışında kalacaktır” demek suretiyle terör tanımına açıklık getirmiştir.

c) Yargıtay ise mutlak terör suçları kataloguna özgü kategorik bir uygulama benimsememiş, daha ziyade katalogda yer alan suçların unsurlarına göre karar vermiştir. Bu uygulamayı suçun niteliğine göre ikiye ayırmak mümkündür. Yargıtay özellikle ağır cebir-şiddet eylemi gerektiren mutlak terör suçlarında (TCK. md. 302, 309, 311 ve 312)¹⁷⁵² araç suçların vahim eylem niteliğinde olduğunun kabulü için bu suçların örgütsel bağlılık içerisinde gerçekleştirilmeleri gereğini aramaktadır¹⁷⁵³. Bu

¹⁷⁴⁸ Şen, Eryıldız, s. 283.

¹⁷⁴⁹ Şen, Eryıldız, s. 283. Ayrıca bkz. “Eylemi gerçekleştiren failer bir örgüte mensup olmalıdır.” Y. 16. CD. T: 21.04.2016, E: 2015/4672, K: 2016/2330.

¹⁷⁵⁰ Terörle Mücadele Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve İçişleri ile Adalet Komisyonları Raporları (1/1194), Dönem: 22, Yasama Yılı: 4, TBMM (S. Sayısı: 1222). <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1222m.htm>.

¹⁷⁵¹ Anayasa Mahkemesi, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20, Resmi Gazete T: 27.01.1993, S: 21478/Mükerrer, s. 31. Hatta aynı kararında yüksek mahkeme, terör tanımında yer verilen yöntem ibaresinin dahi “örgütsel bir bağ”ı işaret ettiğini ifade etmiştir. s. 29.

¹⁷⁵² Bkz. s. 427, vd.

¹⁷⁵³ “İşlenen araç suçun vahim eylem kabul edilmesi ve failin ayrıca amaç suçtan (TCK 302 md.) da cezalandırılabilmesi için, eylemin bireysel bir amaçla/saikle değil, yasa maddesinde belirtilen amaçları gerçekleştirmek üzere kurulmuş bir örgütün faaliyeti kapsamında ika edilmiş olması gerekmektedir.” Y. 16. CD., T: 23.02.2017, E: 2016/6920, K: 2017/1571. “Sanığın sübutu kabul olunan eylemlerinin amaç suçun işlenmesi doğrultusundaki örgütsel bağlılık ve ülke genelindeki organik bütünlüğüne nazaran amacı gerçekleştirme tehlikesi yaratabilecek nitelikte olduğu...” Y. 9.

kararlar ileride cebir-şiddet eyleminin elverişliliği bahsinde ayrıntılı olarak incelenecektir¹⁷⁵⁴. Buna karşın Yargıtay diğer mutlak terör suçları bakımından bu suçların örgüt kapsamında işlenmesi zorunluluğunu aramamaktadır. Bu suçlar bakımından Yargıtay'ın terör tanımına nispi değer tanıdığını söylemek mümkündür.

Öte yandan her iki görüş de *pratikte* hayatın olağan akışı içerisinde mutlak terör suçlarının ağırlıkları (araç suçun elverişliliği) gereği örgüt olmaksızın işlenemeyeceklerini ifade etmektedir¹⁷⁵⁵. Ancak kanaatimizce bu kabul hayatın olağan akışına ve pratiğe uygun düşmekle birlikte, belirlilik ve hukuki güvenlik ilkeleri yönüyle bir güvence sağlamamaktadır. Ayrıca böyle bir genelleme mutlak terör suçları kategorisine alınan suçların tamamının niteliğine de uygun değildir. Şu halde ileri sürülen görüşlerle ilgili bir değerlendirme yapmak ve bu meseleyi hukukten açıklığa kavuşturmak gerekir.

Terör tanımına nispi değer veren baskın görüşe ilişkin olarak: Mutlak terör suçları arasında sayılan suçların gerek TCK'nın ilgili maddelerindeki düzenleniş şekillerinde gerekse TMK'nın 3. maddesinde açıkça örgüt unsuruna yer verilmediğinden ve terör tanımına da bir atıf yapılmadığından, mutlak terör suçlarının mevcut bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesinin hukukten zorunlu olmadığı sonucuna varmak gerekir. Dolayısıyla bu suçların tek başına ya da iştirak halinde işlenmesinin önünde de yasal bir engel bulunmamaktadır. Bu nedenle bu suçların tek başına ya da iştirak halinde işlenmesi halinde TCK'nın; örgüt kapsamında işlenmesi halinde ise TMK'nın uygulanacağına dair kategorik bir ayırım yapmak mümkün değildir.

Öte yandan terör tanımına nispi değer veren yaklaşıma yönelik *olması gereken hukuk* bakımından şu eleştirilerin ileri sürülmesi mümkündür:

CD., T: 24.10.2013, E: 2013/9564, K: 2013/12888., “Belirli bir plan içerisinde uygulamaya konulan sistemli ve örgütlü bir bağlantı içinde organik bütünlük arz eden eylemler tehlike suçunun oluşması için yeterlidir.” YCGK, T: 23.11.1999, E: 1999/9-274, K: 1999/284., Y. 9. CD., T: 28.11.2013, E: 2013/9670, K: 2013/14478., Y. 9. CD., T: 07.05.2013, E: 2013/1807, K: 2013/6901.

¹⁷⁵⁴ İleride ele alınmıştır. Bkz. s. 427.

¹⁷⁵⁵ Şen, Eryıldız, s. 258., Zafer, s. 124. “Diğer birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de devletin birliğine ve bütünlüğüne karşı işlenen fiiller, bu amaçla kurulmuş terör örgütlerinin faaliyeti çerçevesinde işlenmektedir.” Y. 16. CD., T: 23.02.2017, E: 2016/6920, K: 2017/1571.

1) Bu eleştirilerden ilki kanunun sistematığına ilişkindir. Terör tanımına nispi değer verildiğinde birinci madde tanımlanan terör eylemi kavramı terör suçlarının tümünü kapsamaktan yoksun bir hale gelmektedir. Bir kavram sistematik olarak bir kanunun başlangıç maddelerinde tanımlanıyorsa, o kavramın ilgili kanunun tamamı bakımından geçerli ve uygulanabilir olması beklenir. Aksi takdirde tanım maddesinin hemen ardından birer birer tanımla örtüşmeyen düzenlemelere yer verilmesi sistematik açıdan böyle bir tanımın varlığını tartışmalı hale getirir. Şu halde ya terör eylemi tanımının terör suçlarına uyması ya da terör suçlarını kapsayıcı bir şekilde tanımlayan terör eylemi tanımına yer verilmiş olması gerekirdi. Ancak sistematik açıdan kanunda terör eyleminin tanımına yer verilmesi kanaatimizce gerekli dahi değildir. Aksine yapılan ve değiştirilen tanımlar gerek suç politikası gerekse dogmatik açıdan büyük bir belirsizlik yaratmıştır.

2) Keza mutlak terör suçları kategorisine terör tanımı uygulanmadığında, bu katalogda yer alan suçlar ile bu suçların TCK'da düzenlendikleri maddeler arasında da bir fark kalmamaktadır. Şu halde katalogda sayılan suçlar otomatik olarak terör suçu şeklinde kategorize edilmiş olmaktadır. Ancak bu noktada söz konusu suçların iki farklı kanunda iki farklı ceza yaptırımına tabi tutulmuş olması anlaşılabilir değildir. Zira katalogda sayılan suçların kategorik olarak terör suçu sayılacak olması ve yaptırım olarak TMK. md. 5 gereği ceza artırımı yapılacak olması, TCK'da öngörülen ceza miktarlarının hiçbir koşulda bağımsız olarak uygulanamayacağı anlamına gelmektedir. Şu halde kanun yapma tekniği bakımından mutlak terör suçlarına aynı reform döneminde yürürlüğe sokulan bu iki kanundan yalnızca birinde –terör tanımına nispi değer veren görüş paralelinde yalnızca TMK'da- yer verilmesi yeterli ve isabetli olurdu. Zira kanun yapma tekniği bakımından belirlilik ilkesinin gereği, bir hukuki kurumun niteliğinin o kurumun düzenlendiği kanunda ve olabildiğince o kurumu düzenleyen madde kapsamında ortaya konulmasıdır. Aksi halde aynı suçlara iki farklı kanunda iki farklı yaptırım öngörülmüş olması -özellikle terör tanımının da varlığıyla birlikte- haklı olarak bu suçlar arasında kategorik bir ayırımın bulunduğu ve bu ayırımın mutlak terör suçlarında terör tanımının dikkate alınarak yapılacağı düşüncesine neden olmaktadır.

3) Terör tanımına *nispi* değer veren görüşün kabulü halinde mutlak terör suçları bakımından yalnızca terör örgütünün değil aynı zamanda terör tanımındaki diğer

unsurların da (örneğin amaç unsuru) göz ardı edilmesi söz konusu olacaktır. Belirtmek gerekir ki her ne kadar mutlak terör suçlarının genel olarak terör tanımındaki amaçlara yönelik işlenen ve devletin anayasal düzeni, bu düzenin işleyişi ve milli savunma gibi hukuki değerleri koruyan suçlar oldukları söylenebilirse de, bu suçlardan bazılarının oluşumunda manevî unsur yönünden genel kast yeterli olup, özel bir amaç (özel kast) aranmamaktadır. Örneğin mutlak suçlar arasında gösterilen devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak¹⁷⁵⁶ (TCK. md. 302), düşman askerî hareketleri yararına anlaşıma¹⁷⁵⁷ (md. 307/4), Anayasayı ihlal¹⁷⁵⁸ (md. 309), yasama organına karşı suç¹⁷⁵⁹ (md. 311), hükûmete karşı suç¹⁷⁶⁰ (md. 312), Türkiye Cumhuriyeti hükûmetine karşı silâhlı isyan¹⁷⁶¹ (md. 313), silâhlı örgüt¹⁷⁶² (md. 314) ve silâh sağlama¹⁷⁶³ (md. 315) suçlarında özel kast (amaç) aranırken; askerî tesisleri

¹⁷⁵⁶ Madde gerekçesi: “Bu suçun oluşabilmesi için belli amaca yönelik fiillerin işlenmesi gerekir. Bu amaç, madde metninde, 1. Devletin topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin egemenliği altına koymak, 2. Devletin birliğini bozmak, 3. Devletin egemenliği altında bulunan topraklardan bir kısmını Devlet idaresinden ayırmak, 4. Devletin bağımsızlığını zayıflatmak, olarak belirlenmiştir.” Aynı yönde bkz. Evik, “Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozma Suçu”, s. 1741., Topçu, s. 177., Bodur, Özkul, s. 236., Artuç, (2018), s. 1434., Akkaya, s. 112., Hadi Salihoğlu, Ali Parlar, Mustafa Öztürk, **Terör Suçları & Devlete ve Anayasal Düzene Karşı Suçlar**, İstanbul: Bilge Yayınevi, 2018, s. 82., Gerçekler, (2018), s. 2711.

¹⁷⁵⁷ Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8791., Salihoğlu, Parlar, Öztürk, s. 115-116., Parlar, s. 3081., Gerçekler, (2018), s. 2733.

¹⁷⁵⁸ Bu maddenin açıklanmasında Yasama organına karşı suçun (md. 311) gerekçesinden yararlanılmalıdır. Buna göre, “Anayasa düzenini ortadan kaldırma veya bu düzen yerine başka bir düzen getirme veya bu düzenin fiilen uygulanmasını önleme amacını gerçekleştirmek için Türkiye Büyük Millet Meclisine yönelen saldırılar, Anayasayı ihlâl suçunu oluşturur.” Krş. Özgenç, **Suç Örgütleri**, (2018), s. 271., Bodur, Özkul, s. 255., Akkaya, s. 168., Gerçekler, (2018), s. 2745. Kenan Evren Yaşar, “Karşılaştırmalı Olarak Anayasayı İhlâl Suçu”, in: Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, (2014), Cilt: 2, Sayı: 1-2, ss. 189-234, s. 219.

¹⁷⁵⁹ Madde gerekçesi: “Anayasa düzenini ortadan kaldırma veya bu düzen yerine başka bir düzen getirme veya bu düzenin fiilen uygulanmasını önleme amacını gerçekleştirmek için Türkiye Büyük Millet Meclisine yönelen saldırılar, Anayasayı ihlâl suçunu oluşturur. Bu madde kapsamında tanımlanan suç, bu (Anayasayı ihlâl suçundaki) amaçlar dışında Türkiye Büyük Millet Meclisinin Anayasaya uygun bir şekilde görevlerini yerine getirmesini engelleme hâllerinde oluşacaktır.” Aynı yönde bkz. Salihoğlu, Parlar, Öztürk, s. 162., Parlar, s. 3099.

¹⁷⁶⁰ Madde gerekçesi: “Maddenin uygulamasına ilişkin diğer hususlar için Anayasayı ihlâl ve Yasama organına karşı suça ilişkin maddelerin gerekçelerine bakılmalıdır.”

¹⁷⁶¹ Madde gerekçesi: “Silâhlı isyan, Devlet otoritesini yok etmek amacını ifade eder.”

¹⁷⁶² Madde gerekçesi: “Maddenin birinci fıkrasında, bu fıkra kapsamına giren suçları işlemek amacıyla silâhlı örgüt kurmak veya yönetmek, ayrı bir suç olarak tanımlanmıştır...Dikkat edilmelidir ki, genel olarak suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, yönetmek veya bu örgüte üye olmak, kanunda yaptırım altına alınmış olmasına rağmen; bu maddede, işlenmesi amaçlanan suçlar bakımından bir sınırlama getirilmiştir.” Aynı yönde bkz. Akkaya, s. 230., Bodur, Özkul, s. 75., Salihoğlu, Parlar, Öztürk, s. 174., Parlar, s. 3108., Gerçekler, (2018), s. 2839.

¹⁷⁶³ Madde gerekçesi: “Suçun manevî unsuru, söz konusu fiillerin, örgütlerin amaçları bilinerek gerçekleştirilmesidir.” Aynı yönde bkz. Salihoğlu, Parlar, Öztürk, s. 446., Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8989. Y. 9. CD., T: 07.12.2006, E: 2006/6541, K: 2006/7049.

tahrip¹⁷⁶⁴ (md. 307/1), Cumhurbaşkanına suikast¹⁷⁶⁵ (md. 310/1) ve yabancı hizmetine asker yazma, yazılma¹⁷⁶⁶ (md. 320) suçlarının oluşması için doğrudan kast yeterli olup, bu son hallerde herhangi bir özel amaç aranmamaktadır. Şu halde ilk grupta yer alan suçlarda ayrıca terör tanımındaki amaçların aranmasının pratik bir önemi bulunmamasına rağmen, ikinci gruptaki suçlar terör amacı ile işlenirse dahi mutlak terör suçu olarak sayılacaktır¹⁷⁶⁷. Bu nedenle söz konusu suçların terör tanımında yer alan amaç unsurunu karşıladıklarını söylemek de güçtür.

4) Öte yandan mutlak terör suçlarından birçoğunun terör tanımının asli unsuru olan cebir ve şiddet eylemi niteliğine de sahip olmadığı görülmektedir (bkz. Tablo 2.2)¹⁷⁶⁸. Bu nedenledir ki doktrinde mutlak terör suçları kategorisindeki suçların ortak özelliğinin şiddet ve şiddet tehlikesi olduğu ifade edilmiştir¹⁷⁶⁹. Mutlak terör suçları katalogunda yer alan suçlardan 302, 309, 310/1, 311, 312, 313/2'nin cebir-şiddet niteliğinde olduğunu, TCK. md. 307, 313/1, 314, 315 ve 320'de yer alan suçların ise cebir-şiddet tehlikesi niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür¹⁷⁷⁰. Fakat 2003 yılında 4928 sayılı kanunla terör tanımında yapılan değişiklikler sonrasında şiddet tehlikesi içeren mutlak terör suçlarının terör tanımına uymadığını da belirtmek gerekir. 1991 tarihli TMK'nın ilk halinde terör, “*baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle...*” şeklinde seçimlik hareketlerle ifade edilirken, 4928 sayılı kanunla yapılan değişiklik ile birlikte terör eyleminin seçimlik hareketlerinden biri olan tehdit, “cebir ve şiddet” eyleminin yöntemi haline getirilmiştir. Şu halde salt şiddet tehdidi/tehlikesi içeren suçlara

¹⁷⁶⁴ Topçu, s. 406., Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8791., Parlar, s. 3081., Gerçekler, (2018), s. 2733., Artuç, (2018), s. 1446. Buna karşın Yargıtay tartışma, kavga gibi hallerde askeri araçlara verilen zararlardan dolayı genel kastla işlenen mala zarar verme suçunu uygulamaktadır. Y. 15. CD., T: 03.06.2015, E: 2014/17609, K: 2015/26277., Y. 15. CD., T: 03.06.2015, E: 2014/18303, K: 2015/26154. Kararlar için bkz. Derda Gökmen, **Terörle Mücadele Kanunu ve Devlet Sırlarına Karşı Suçlar**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2017, s. 59, 60.

¹⁷⁶⁵ Parlar, s. 3096., Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8841., Gerçekler, (2018), s. 2757., Salihoğlu, Parlar, Öztürk, s. 159.

¹⁷⁶⁶ Parlar, s. 3160., Salihoğlu, Parlar, Öztürk, s. 467., Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 9033.

¹⁷⁶⁷ Ancak bu durum bu gruptaki suçların objektif teori gereği terör suçu olduklarını değiştirmemektedir. Zira bu suçlar terör amacı ile işlenirse dahi korudukları hukuki değerler devletin varlığı, siyasal düzeni, iç ve dış güvenliğidir.

¹⁷⁶⁸ Bkz. s. 403-404.

¹⁷⁶⁹ Zafer, s. 124., Faruk Turinay, “Terörle Mücadele Kanunu’na Göre Mutlak ve Nispi Terör Suçları”, in: *İnsan&İnsan*, Yıl 6, Sayı 20, Bahar 2019, ss. 337-350, s. 341.

¹⁷⁷⁰ İlgili suçların kanun maddeleri, gerekçeleri, doktrindeki görüşler ve Yargıtay uygulaması ışığında yaptığımız bu tespiti gösteren tablo için Bkz. s. 403-404.

mutlak terör suçları katalogunda yer verilmesi, dogmatik açıdan terör tanımının terör suçlarına mutlak sirayetini ortadan kaldırdığı gibi, kanunu sistematik bir yaklaşımdan da yoksun bırakmıştır. Nitekim dogmatik açıdan düşünüldüğünde de bazı mutlak terör suçlarında cebir-şiddet unsurunun eksikliği, terör tanımının bir bütün olarak bu suçlarda dikkate alınmayacağına da göstergesidir. Suç politikası açısından değerlendirildiğinde ise uluslararası alanda ve karşılaştırmalı hukukta terör suçlarının şiddet kullanma ve şiddet kullanma tehdidi unsurlarına bağlanması genel kabul gören bir yaklaşımken, ülkemizde terör eyleminin yalnızca cebir-şiddet eylemine endekslenmesi terörle mücadelede geriye atılan bir adım olmuştur. Ancak terör tanımına yalnızca terör amacıyla örgütlenme suçunda (md. 7/1) atıf yapıldığından, bu değişikliğin hukuki sonucu, terör örgütlerinin işlemeyi amaçladığı suçların yalnızca cebir-şiddet gerektiren suçlar olacağıdır. Hal böyle iken Yargıtay'ın daha önce belirttiğimiz ve kanunilik ilkesine aykırı bulduğumuz silahlı-silahsız terör örgütü ayırımı bu etkinin ortaya çıkmasına engel olmuştur.

Terör tanımına mutlak değer veren azınlık görüşe ilişkin olarak: Azınlıkta kalan karşıt görüş terör tanımına *mutlak* bir değer vermek suretiyle mutlak terör suçlarının örgüt mensubu kişi tarafından işlenmesini aramakla, bu konuda kesin ve hukuki bir çözüm sunmaktadır. Zira bu çözüm yolu diğer görüşün aksine mevcut çelişkiyi bir suç politikası meselesi olarak değil, bir hukuk dogmatığı sorunu olarak görmekte ve bu çelişkiyi kanun sistematikliğini gözeterek *mutlak* bir şekilde tanıma üstünlük vermek suretiyle gidermektedir. Buna göre terör tanımının işlevsiz kalmaması ve bir anlam ifade etmesi için mutlak ve nispi tüm terör suçları bakımından örgüt faaliyeti kapsamında işlenme şartı aranacaktır. Öte yandan bu görüş mevcut TMK'ya göre cebir ve şiddetin kullanılmadığı hiçbir eylemin terör kapsamında ele alınamayacağını ve dolayısıyla terör suçu sayılamayacağını da ifade etmektedir¹⁷⁷¹. Bu görüşe göre TCK'nın "Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar" başlığı altında yer alan suçların cebir ve şiddete başvurulmaksızın, tehdit, korku ya da baskı yoluyla işlenmesi mümkün değildir¹⁷⁷².

¹⁷⁷¹ Şen, Eryıldız, s. 426.

¹⁷⁷² Şen, Eryıldız, s. 281.

Kanaatimizce bu görüş hukuk dogmatiği bakımından ancak bir eleştiri, olması gereken hukuk açısından ise bir öneri niteliğinde kabul edilebilir. Aksi takdirde mevcut düzenlemeler karşısında bu görüşün pratikte uygulanabilmesi mümkün değildir. Bu görüş taraftarları her ne kadar dile getirmemiş olsa da, bu mantık çerçevesinde TMK bakımından tüm cebir-şiddet eylemlerinin aynı zamanda işleniş tarzı (yöntemi) itibarıyla belli bir ağırlığa sahip olması ve terör tanımındaki amaçları gütmesi de aranacaktır. Ancak terör tanımındaki tüm unsurları bir arada bünyesinde bulunduran bir terör suçu TMK’da bulunmamaktadır. Dolayısıyla hukuk dogmatikliği bakımından terör tanımına nispi değer verilmesi zorunludur. TMK’da terör tanımına yer verildikten sonra bu tanımdaki unsurların dışına çıkılması, bu kanunu; kanun tekniği, sistematik ve mantık bakımından kaotik bir duruma sokmuştur. Şu halde şayet terörün bir tanımı yapılacaksa, bunun ya kanunun diğer maddelerinde düzenlenen terör suçlarını kapsayacak şekilde yapılması ya da terör suçlarının bu tanıma uygun düzenlemesi gerekir. Ancak kişisel kanaatimiz kanunda terör tanımına yer verilmemesi yönündedir. Mevcut düzenlemede terör tanımının tek işlevi terör amacıyla örgütlenme suçuna (md. 7/1) yönelik olduğundan, ilgili unsurlara bu maddede yer verilmekle yetinilebilirdi.

Sonuç olarak mutlak terör suçlarının terör örgütü faaliyeti çerçevesinde işlenmesi noktasında kategorik bir zorunluluk bulunmamaktadır. Buna karşın Yargıtay, bu katalogda yer alan bazı suçlarda örgüt şartını aramaktadır. Bu suçlar ağır cebir-şiddet eylemi gerektiren suçlar olup, bu suçlarda örgüt unsurunun aranması suçun unsurlarından kaynaklanmaktadır. Buna göre bu suçlarda somut tehlikenin meydana gelebilmesi için cebir-şiddet eyleminin belli bir ağırlığa ulaşması gerekmekte, bunun için de eylemin organize bir bütünlüğün parçası olması aranmaktadır. Bu kapsamda *örgütün amacı, yapısı, insan gücü, mali gücü, faaliyet alanı, ülke genelindeki organik bütünlüğü* gibi kriterlere bakılmaktadır. Ağır cebir-şiddet eylemi gerektiren mutlak terör suçlarına¹⁷⁷³ ve bu suçlarda elverişliliğe¹⁷⁷⁴ ilerde ayrıntılı olarak değinilecektir.

¹⁷⁷³ Bkz. s. 403-404.

¹⁷⁷⁴ Bkz. s. 427.

cc. Nispi Terör Suçları

TMK'nın 4. maddesinde yer alan suçların¹⁷⁷⁵ terör tanımında belirtilen amaçlar doğrultusunda suç işlemek üzere kurulmuş bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde terör suçu sayılacağı ifade edilmiştir. Nispi terör suçları olarak adlandırılan bu kategorinin konuluş amacının (*ratio legis*), amaç suçların gerçekleştirilmesi sürecinde terör örgütünün varlığının devamına hizmet eden, özellikle örgütün ekonomik gelir elde etmeye yönelik faaliyetleriyle (araç suçlarla) mücadele edilmesi olduğu ifade edilmiştir¹⁷⁷⁶. Nispi terör suçları kategorisini ele alırken, bu suçların terör tanımında yer alan cebir-şiddet, yöntem, amaç ve örgüt şartlarını taşıyıp taşımadığını da incelemek suretiyle, bu kategorinin terör tanımı ile olan ilişkisini ortaya koymak gerekir.

Karşılaştırmalı hukuka bakıldığında gerek Alman gerekse ABD hukukunda nispi terör suçları kapsamında mala zarar verme suçunun basit haline yer verilmediği¹⁷⁷⁷, sayılan diğer suçlar¹⁷⁷⁸ bakımından ise halka yönelik korku, devlete

¹⁷⁷⁵ Terör amacı ile işlenen suçlar

Madde 4 – (Değişik: 29/6/2006-5532/3 md.) Aşağıdaki suçlar 1 inci maddede belirtilen amaçlar doğrultusunda suç işlemek üzere kurulmuş bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlendiği takdirde, terör suçu sayılır:

- a) Türk Ceza Kanununun 79, 80, 81, 82, 84, 86, 87, 96, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 142, 148, 149, 151, 152, 170, 172, 173, 174, 185, 188, 199, 200, 202, 204, 210, 213, 214, 215, 223, 224, 243, 244, 265, 294, 300, 316, 317, 318 ve 319 uncu maddeleri ile 310 uncu maddesinin ikinci fıkrasında yer alan suçlar.
- b) 10/7/1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan suçlar.
- c) 31/8/1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanununun 110 uncu maddesinin dördüncü ve beşinci fıkralarında tanımlanan kasten orman yakma suçları.
- ç) 10/7/2003 tarihli ve 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar.
- d) Anayasanın 120 nci maddesi gereğince olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde, olağanüstü halin ilanına neden olan olaylara ilişkin suçlar.
- e) 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 68 inci maddesinde tanımlanan suç.

¹⁷⁷⁶ Baltacı, s. 325.

¹⁷⁷⁷ Alman Ceza Kanunu'nun hazırlık çalışmaları sırasında da politik saikli şiddet suçlarının yalnızca mülkiyete yönelmesi halinde terör örgütünden değil ancak suç örgütünden bahsedilebileceği açıkça ifade edilmiştir. BT-Prot der 67. Sitzung, v. 17.10.2003 25.

¹⁷⁷⁸ **Alman Ceza Kanunu** bakımından bu suçlar arasında; Bilgisayarlara yönelik sabotaj (303b), bazı yapı ve inşa alanlarının tahrip edilmesi (305), kamusal tesis ve işletmelerin inşasında kullanılan önemli iş araçlarının tahrip edilmesi (305a), tehlike yaratacak şekilde yangın çıkarma (306a), neticesi

ve sisteme yönelik bir zorlama (cebir) kriterinin konulduğu görülmektedir. Buna karşın TMK'nın ilk halinde nispi suçlar katalogunda mala zarar verme suçunun yalnızca nitelikli haline yer verilmişken, 2006 yılında 5532 sayılı kanunla yapılan değişiklikler ile mala zarar verme suçunun basit hali de kataloga eklenmiştir. Bu katalogdaki suçların cebir ve şiddet niteliğinde olması aranmamıştır¹⁷⁷⁹. Nitekim TMK. 4. maddesinin gerekçesine göre¹⁷⁸⁰; “*Çeşitli suçlar, mahiyeti gereğince cebir, şiddet veya tehdit içermeseler bile bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmeleri halinde terör suçu sayılacaklardır. Örneğin, uyuşturucu madde imal ve ticareti, belgede sahtecilik, parada sahtecilik, kaçakçılık gibi suçlar bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde sıklıkla işlenebilmektedir.*” Dolayısıyla Türk hukuku bakımından nispi terör suçlarının ve bu bağlamda salt mala zarar verme suçunun -karşılaştırmalı hukuktaki bazı ülkesel uygulamaların aksine- karar alıcıların ya da halkın iradesi üzerinde zorlayıcı (cebir) bir nitelikte olması şart değildir¹⁷⁸¹. Buradaki nüansın, araç suçların (nispi terör suçlarının) söz konusu özellikleri taşıması halinde artık amaç suçların (mutlak terör suçlarının) oluşacağı, dolayısıyla artık yalnızca amaç suçlardan dolayı ceza verilmesiyle yetinileceği düşüncesinden hareketle bir bileşik suç ya da fikri içtima ilişkisinin varlığından kaynaklandığı söylenebilirdi. Ancak cebir ve şiddetin unsur olarak kabul edildiği bazı amaç suçların

sebebiyle ağırlaştırılmış kundaklama (306b) ölümle sonuçlanan kundaklama (306c), nükleer enerji kullanarak patlamaya sebebiyet verme (307), patlayıcı maddenin infilak ettirilmesi (308), iyonlaştırıcı ışınların kötüye kullanılması (309), su baskını oluşturma (313), genel tehlike yaratacak şekilde zehirleme (314), tren, gemi ya da hava ulaşımına tehlikeli müdahaleler (315/1,3,4), kamu işletmelerine zarar verme (316b/1, 3), hava ve deniz ulaşımına saldırı (316c/1,3), telekomünikasyon tesislerine zarar verme (317) suçlarını saymak mümkündür.

ABD Patriot Act Kanunu’nda yer alan ilgili suçlar ise: hava ulaşım araçları ve tesislerine zarar verme (32. bölüm), uluslararası havaalanlarında işlenen şiddet suçları (37. bölüm), kundaklama (81. bölüm), ölüm tehlikesine neden olacak şekilde hükümet binalarına yönelik kundaklama ve bombalı saldırılar (844f2,3), eyaletler arası ticari işletmelerin mülkiyetine yönelik kundaklama ve bombalı saldırılar (844i), mevcut ve yapılmakta olan kamu binalarına yönelik zarar verme suçları (1361, 1362), özel ya da kamu mallarına zarar verme suçu ve hazırlık hareketleri (1363), iletişim hat, istasyon ve sistemlerine zarar verme suçları (1362), enerji tesislerine zarar verme (1366a), demiryolu araçlarına ve kara, hava, deniz toplu taşıma sistemlerine yönelik şiddet ve terör saldırıları (1992), ulusal savunma araçları ve tesislerine zarar verme (2155, 2156), denizde seyrüseferlerine yönelik şiddet eylemleri (2280), deniz güvenliğine yönelik suçlar (2280a), denizdeki sabit platformlara karşı işlenen suçlar (2281, 2281a), kamusal alanların ve tesislerin bombalanması (2332f), nükleer tesislere ve yakıtlara yönelik sabotaj suçlarıdır (236) (42 U.S.C. 2122, 2284).

¹⁷⁷⁹ Mülkiyete yönelik cebir-şiddet unsuruna terör/izm tanımında yer verilmeyip, ilgili suçlara terör suçları katalogunda yer verilmesi, Fransız Ceza Kanunu’nda da benimsenen bir yöntemdir. OECD International Platform on Terrorism Risk Insurance, **Definition of Terrorism by Country in OECD Countries**, s. 1.

¹⁷⁸⁰ Gerekçe için bkz. TBMM, Dönem: 22, Yasama Yılı: 4, Sıra Sayısı: 1222. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1222m.htm> (E.T.: 28.06.2019).

¹⁷⁸¹ Aynı yönde Baltacı, s. 325.

ilk bakışta bileşik suç niteliğinde olduğu söylenebilirse de, kanun koyucu bu suçlarda bileşik suç ve fikri içtima hükümlerinin uygulanmasını özel hükümlerle (Bkz. TCK. md. 302/2, 303/3, 309/2, 311/2, 312/2, 313/4) engelleyerek, her iki suçtan da ceza verilmesinin önünü açmıştır¹⁷⁸². Şu halde yabancı ülke kanunlarıyla karşılaştırıldığında TMK'nın 4. maddesinde yer alan suçların terör suçu olarak kabul edilebilmesi için eylemin özel bir ağırlıkta olması (yöntem unsuru) gerekli olmayıp, mevcut bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi (açıkça örgüt unsuru, zımnen manevi unsur) yeterli görülmektedir. Bu durum adi bir suçun terör suçu olarak kabulünün yabancı ülkelerle karşılaştırıldığında daha kolay olduğunu göstermektedir. Nispi terör suçları katalogunda mala zarar verme suçunun basit haline yer verilmesi, bu kolaylığı pekiştirmiştir. Bu kataloga eklenen her suç bakımından fail hakkında TMK. md. 5 gereği ceza artırımının yapılacağını ve ayrıca TCK. md. 220/6 gereği örgüt üyeliğinden ceza verileceğini hatırlatmak gerekir.

Sonuç itibarıyla terör tanımındaki cebir ve şiddet unsurunun TMK. md. 7/1'de yapılan atıf gereği yalnızca terör örgütü suçuyla bağlantılı olduğunu, dolayısıyla bu unsurun yalnızca örgütün amaçladığı suçların tespitinde dikkate alınacağını söylemek gerekir. Cebir ve şiddet unsuru mutlak terör suçlarında dikkate alınmadığı gibi, *mevcut* bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenen nispi suçların oluşumunda da dikkate alınmayacaktır. Nitekim 2006 yılında yapılan değişikliklere ilişkin 5532 sayılı kanun tasarısının ilk halinde yer alan, 4. madde kapsamındaki nispi terör suçlarında cebir ve şiddeti arayan “*kasten öldürme ve yaralama suçları, cebir ve şiddet içeren suçlar*” ibaresinin madde metninden çıkarılarak TCK'da yer alan suç tiplerine yer verilmesi de bu kabulü zorunlu kılmaktadır¹⁷⁸³.

¹⁷⁸² “Sanık H.K'nin birden fazla kişi ile birlikte U.Y'yi hukuka aykırı olarak cebir ve tehdit kullanarak hürriyetinden yoksun bırakmak ve sorgulayarak silahla tehdit edip kasten yaralamak biçimindeki eylemlerinin tüm dosya kapsamından anlaşılan saiki, işleniş şekli ve amacı karşısında, silahlı terör örgütü adına işlendiği ve silahlı terör örgütü PKK'nın amaçladığı suçun işlenmesi bakımından elverişli nitelikte olup vahamet arz eden bu suçlardan dolayı ilgili hükümlere göre cezaya hükmolunmakla birlikte eylemler ayrıca bir bütün olarak TCK'nın 302/1-2. maddesinde düzenlenen suçu oluşturduğu...” Y. 9. CD., T: 17.09.2012, E: 2012/722, K: 2012/9478.

¹⁷⁸³ Ancak kanunun gerekçesine ve çeşitli tarihlerde yapılan değişikliklere rağmen, doktrinde bir görüş, “*mevcut TMK'ya göre cebir ve şiddetin kullanılmadığı hiçbir eylemin, terör kapsamında ele alınmasının ve dolayısıyla terör suçu sayılmasının mümkün olmadığını*”, zira “tehditle, yani korkutucu güç veya baskıya dayalı olarak, cebir ve şiddet kullanılmaksızın, sistemin meşru güçlerine karşı TCK'da yer alan ‘Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar’ başlığı altında yer alan suçların işlenemeyeceğini” ifade etmektedir. Bkz. Şen, Eryıldız, s. 426, 281. Bu görüş olması gereken açısından kabul edilebilir olsa da, tarihsel yorum ve madde gerekçesi karşısında olan hukuk bakımından bu görüşe katılmak mümkün değildir.

Ayrıca katalogda yer verilen Anayasanın 120 nci maddesi gereğince olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde, olağanüstü halin ilanına neden olan olaylara ilişkin suçların da nispi terör suçu sayılacağına dair hüküm ile bu suçların kapsamı son derece genişlemiştir. Belirtmek gerekir ki Anayasa'nın "Şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebepleriyle olağanüstü hal ilanı" başlıklı 120. maddesi, 21.01.2017 tarih ve 6771 sayılı kanunun 12. maddesi ile yürürlükten kaldırılmış, Anayasanın 119. maddesindeki yeni düzenlemeyle olağanüstü halin ilanını gerektiren haller arasında, ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması, anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması dışında ayrıca, ayaklanma, vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma şeklinde şiddet eylemleriyle ilişki kurulmayan ifadelerle yer verilmiş olması, nispi terör suçlarının kapsamını oldukça genişletmiştir.

Kanaatimizce bir yandan terör tanımında tarif edilen terör eylemlerinin cebir-şiddet niteliğine sahip olması şartı aranırken, diğer yandan katalogda yer alan suçlar bakımından bu unsura bakılmayıp yalnızca bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesinin aranması kanun koyucunun TMK'daki tutarsızlık zincirinin bir diğer halkasıdır¹⁷⁸⁴. Bu durum doktrinde, şiddete başvurmayan kişilerin terör suçlusu olarak kabul edilmesi yönüyle de eleştirilmiştir¹⁷⁸⁵. Gerekçede örnek olarak gösterilen uyuşturucu madde imal ve ticareti, belgede ve parada sahtecilik, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti gibi suçların, nispi terör suçu olarak kabul edilmesinde, bu suçların örgüte finansman sağlamada sıklıkla işlenmesi gerekçe gösterilirken¹⁷⁸⁶, basit mala zarar verme suçuna ilişkin herhangi bir gerekçelendirme yapılmamıştır. Adalet Komisyonu'ndaki görüşmeler sırasında, cebir ve şiddet içermeyen suçların terör suçları kapsamına alınması eleştirilirken, bu tür suçların tasarı metninden çıkarılması teklif edilmiştir¹⁷⁸⁷. Adalet Komisyonu'nun eleştirilere yönelik tatmin

¹⁷⁸⁴ Tanıma yönelik diğer eleştiriler için bkz. s. 388, vd. Aynı yönde Zafer, s. 125.

¹⁷⁸⁵ Zafer, s. 123.

¹⁷⁸⁶ Özgenç, **Terörle Mücadele Kanunu**, s. 35.

¹⁷⁸⁷ Rapor için bkz. Çiçek, s. 141.

edici bir cevap sunduğunu söylemek güçtür¹⁷⁸⁸. Mevcut durum itibariyle bir yandan –henüz icrasına başlanmış olmasa da- (TCK. md. 314/1’de yer alan) cebir ve şiddet niteliğindeki suçları belirsiz sayıda ve devamlı surette işlemek amacıyla kurulan örgütler terör örgütü olarak kabul edilirken, diğer yandan bu terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçların nispi terör suçu olarak kabul edilmesinde bu suçların cebir-şiddet niteliğinde olup olmadığına bakılmaması, hiçbir şekilde cebir-şiddete bulaşmamış örgütlerin terör örgütü; bu örgüt kapsamında işlenen suçların ise terör eylemi olarak kabul edilmesini sonuçlayacaktır. Söz konusu amaç suçları işlemek üzere kurulan terör örgütlerinin en azından cebir-şiddet niteliğindeki bu suçlara yönelik somut bir tehlike arz etmesi söz konusu olacakken, bünyesinde işlenen suçlarda cebir ve şiddete yönelik herhangi bir tehlikenin aranmaması, kabul edilebilir bir suç politikası değildir.

Nispi terör suçları bakımından ortaya konulması gereken diğer bir husus, nispi terör suçlarının -terör amacıyla örgütlenme suçu ve bazı amaç suçlarda olduğu gibi- terör tanımındaki **yöntem unsuru** gereği belli bir ağırlığa sahip olması gerekir gerekmediğidir. Belirtelim ki terör-ceza sorumluluğuna ilişkin olarak terör amacıyla örgütlenme suçunda ve bazı mutlak terör suçlarında belli bir ağırlığın/elverişliliğin (vahim eylem¹⁷⁸⁹) aranması, terör tanımındaki yöntem unsurunun bir gereğidir¹⁷⁹⁰. Bu suçlar somut tehlike suçu olarak düzenlendiğinden, tipik eylemlerin suçla korunan hukuki değerleri somut bir zarar tehlikesine sokması ya da başka bir deyişle hukuki değere zarar verme elverişliliğine sahip olması gerekir. Bu suçlarla korunan hukuki değerlere TCK’nın ilgili maddelerinde, bölüm ve madde başlıklarında, gerekçede ve terör tanımında yer verilmiştir. Terör amacıyla örgütlenme suçu bakımından ise ayrıca terör tanımında yer alan yöntem unsuruna atıf yapılmıştır. Buna karşın nispi terör suçları katalogunda sayılan adi suçların oluşması için yalnızca bu suçlarla korunan hukuki değerlerin zarar ya da tehlike şeklinde ihlal edilmesi yeterli olup, ayrıca bu suçların işleniş tarzı itibariyle toplum üzerinde belli

¹⁷⁸⁸ Eleştirilere yönelik yanıtların yer aldığı komisyon raporu için bkz. Özgenç, **Terörle Mücadele Kanunu**, s. 33.

¹⁷⁸⁹ Bkz. s. 423.

¹⁷⁹⁰ Nitekim Anayasa Mahkemesi’ne göre de “‘yöntem’ sözcüğünün kullanılması ile bu kavramlara ‘kitleleri hedef alan’, ‘**belli bir yoğunluk**’, ‘şiddet ve sistem içinde yapılma’ ve ‘örgütsel bağ’ gibi yeni anlamlar edindirilmiştir. Korkutma, yıldırma, sindirme bir saik olarak değil, **etkili bir yöntem** olarak anlaşılmalıdır.” AYM, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20. RGT: 27.01.1993, Sayı: 21478 Mükerrer, s. 33.

bir korku, baskı, tehdit yaratmasına gerek yoktur. Zira TMK'nın 4/1 maddesinde yalnızca terör tanımındaki örgüt unsuruna atıf yapıldığından, maddenin mefhum-u muhalifinden, nispi terör suçları bakımından terör tanımında yer alan yöntem unsurunun da aranmayacağı sonucu çıkmaktadır¹⁷⁹¹. Nitekim madde gerekçesinde de bu suçların terör suçu sayılabilmesi için yalnızca bir terör örgütü kapsamında işlenmesinin yeterli görülmesi, başkaca bir şartın aranmayacağı sonucunu doğrulamaktadır¹⁷⁹². Zira her nispi suçun bir şiddet suçu olmadığı da göz önünde bulundurulursa (ör. uyuşturucu madde imal ve ticareti, resmi evrakta sahtecilik, bilişim sistemine girme, vs.) böyle bir koşulun kabulü ilgili suçların bünyesine de uygun düşmeyecektir. Şu halde, örneğin, terör örgütü mensupları tarafından örgütün talimatı doğrultusunda düzenlenen korsan gösteri sırasında polis araçlarının atılan taşlar nedeniyle zarar görmesi halinde adi suç olan mala zarar verme suçu otomatikman nispi terör suçuna dönüşecektir¹⁷⁹³. Nitekim Yargıtay da terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi şartıyla, molotof kokteyli atarak özel¹⁷⁹⁴ veya kamu malına zarar verme¹⁷⁹⁵, özel binalara ve araçlara zarar verme¹⁷⁹⁶, polis araçlarına taş atma¹⁷⁹⁷, mağduru hürriyetinden yoksun kılma, tehdit ve yaralama¹⁷⁹⁸ gibi eylemleri başkaca bir ağırlık/yoğunluk/elverişlilik koşulu aramadan nispi terör

¹⁷⁹¹ Aynı yönde Baltacı, s. 325.

¹⁷⁹² "...söz konusu 4'üncü madde metninde 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun atıfta bulunulan maddelerinde tanımlanan suçların bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmiş olması halinde terör suçu sayılması mümkün olacaktır."

¹⁷⁹³ Özer, Doğan, s. 8.

¹⁷⁹⁴ "Sanığın kendisinin organize ettiği, ellerinde molotof kokteylleri bulunan 10-15 kişilik bir grupla birlikte çevreye molotof kokteylleri atarak ve örgütsel sloganlar söyleyerek yürümek ve park halinde bulunan bir iş makinesine molotof atarak zarar vermek biçiminde kabul edilen eyleminin "terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde gerçekleştirildiğinin şüpheye meydan vermeyecek şekilde sabit olduğu" kabul edildiği halde..." Y. 9. CD., T: 22.10.2008, E: 2008/13518, K: 2008/11336. Özer, Doğan, s. 58-59.

¹⁷⁹⁵ "Tüm sanıkların silahlı çete sayılan PKK'nın kuruluş yıl dönümü nedeniyle olay tarihinde DEHAP ilçe binasında eylem kararı alınması üzerine toplu olarak H.K. İlköğretim Okulu karşısındaki boş arazinin yanından geçen caddeyi çöp bidonları ile kapattıkları, örgüt liderinin posterini açarak örgüt ve liderinin lehine slogan attıkları, molotof kokteyli atarak belediyeye ait ekmek satış büfesini taşıdıklarının anlaşılması...karşısında sanıkların patlayıcı atma ve mala zarar verme suçları dışında ayrıca silahlı terör örgütü üyesi olmak suçundan da mahkumiyetlerine karar verilmesi..." Y. 9. CD., E: 2007/3761, K: 2007/5239. Bodur, Özkul, s. 116.

¹⁷⁹⁶ "Sanığın lastik ve çöp bidonlarını yakmak suretiyle yol kapama, terör örgütü ve elebaşısı lehine sloganlar atma, kamu ve özel binalar ile araçlarına zarar verme ve kolluk kuvveti mensuplarını yaralama eylemlerini gerçekleştiren grup içinde yer alması nedeniyle..." Y. 9. CD., T: 09.03.2011, E: 2009/4818, K: 2011/1644. Bodur, Özkul, s. 112.

¹⁷⁹⁷ Y. 9. CD. T: 26.01.2006, E: 2007/4850, K: 2009/3081

¹⁷⁹⁸ Y. 9. CD., T: 17.09.2012, E: 2012/722, K: 2012/9478. Bir alt dipnota bkz.

suçu olarak kabul etmektedir. Buna karşın bu suçların amaç suçların işlenmesi bakımından belli bir ağırlık/yoğunluk/elverişlilik teşkil etmesi halinde *ayrıca* ağır cebir-şiddet eylemi gerektiren mutlak terör suçlarından dolayı ceza verilmektedir¹⁷⁹⁹.

Nispi terör suçları bakımından üzerinde son olarak durulması gereken, fakat diğerlerinden daha az önemli olmayan husus, bu suçların terör tanımındaki amaç ve örgüt unsuru ile olan ilişkisidir. TMK'nın 4. maddesinin başlığı “terör amacıyla işlenen suçlar” olup, madde metninde “*terör tanımında belirtilen amaçlar doğrultusunda suç işlemek üzere kurulmuş bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi*” ifadesine yer verilmiştir. Madde başlığı dikkate alındığında katalogda yer alan suçların özel bir kastla işlenmesi gerektiği, madde metnine bakıldığında ise bu suçların bir terör örgütü bünyesinde işlenmesinin yeterli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu düzenleme biçimi karşısında amaçlarla kastedilen vurgunun **örgüte mi yoksa maddede sayılan araç suçlara mı** yapıldığı karışıklık yaratabilir. Failin işlediği bir adi suçun 4. madde kapsamında terör suçu sayılabilmesi bakımından her iki ifade tarzı arasındaki fark; ilk durumda failin terör tanımındaki amaçlara yönelik iradesi (özel kastı) üzerinden, ikinci durumda ise failin bu suçu bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlediğini bilmesi üzerinden hareket edilmesidir. Bizce madde metninde “*doğrultusunda*” ibaresinden sonra “virgül” işaretine ya da “ve” bağlacına yer verilmemesi karşısında söz konusu amaçların araç suçlara (nispi suçlara) değil de terör örgütüne izafe edildiğini kabul etmek gerekir¹⁸⁰⁰. Şu halde nispi suçların bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesinin yeterli olduğu şeklinde bir ifade tarzı daha isabetli olacaktır¹⁸⁰¹. Nitekim madde gerekçesinde de “...söz konusu 4'üncü madde metninde 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun atıfta bulunulan maddelerinde tanımlanan suçların bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmiş olması halinde terör suçu sayılması mümkün olacaktır” denmiştir. Keza

¹⁷⁹⁹ “Sanık H.K'nin birden fazla kişi ile birlikte U.Y'yi hukuka aykırı olarak cebir ve tehdit kullanarak hürriyetinden yoksun bırakmak ve sorgulayarak silahla tehdit edip kasten yaralamak biçimindeki eylemlerinin tüm dosya kapsamından anlaşılan saiki, işleniş şekli ve amacı karşısında, silahlı terör örgütü adına işlendiği ve silahlı terör örgütü PKK'nın amaçladığı suçun işlenmesi bakımından elverişli nitelikte olup vahamet arz eden bu suçlardan dolayı ilgili hükümlere göre cezaya hükmolunmakla birlikte eylemler ayrıca bir bütün olarak TCK'nın 302/1-2. maddesinde düzenlenen suç oluşturduğu...” Y. 9. CD., T: 17.09.2012, E: 2012/722, K: 2012/9478.

¹⁸⁰⁰ Bazı yazarlar maddenin anlamını değiştirmesi pahasına amaç ile örgüt arasında virgül kullanmaktadır. Bkz. Mehmet Taştan, **Terörle Mücadele Kanunu**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2009, s. 43, paragraf 4, s. 44.

¹⁸⁰¹ Bkz. Bodur, Özkul, s. 41., Turinay, s. 346.

Yargıtay'ın ETCK döneminden bu yana uygulamaya yerleştirdiği “matuf eylem” kavramı ile de failin örgüt faaliyeti çerçevesinde işlediği suçlar kastedilerek, eylemin örgütün amaçları doğrultusunda işlendiği vurgulanmaktadır¹⁸⁰². Buna karşın doktrindeki baskın ifade tarzı, nispi suçların terör suçu sayılabilmesi için terör tanımında zikredilen amaçlar doğrultusunda işlenmesi gerektiği şeklindedir¹⁸⁰³. Bu görüşe göre nispi terör suçları katalogunda zikredilen, genel ya da özel kastla işlenebilen adi suçların terör suçu sayılabilmesi için, bu suçların “1. maddede belirtilen amaçlar doğrultusunda...” işlenmesi gerekir (md. 4). Nitekim Yargıtay'ın da bazı kararlarında failin somut olayda bu amaçları gütmesi gerektiği yönünde bir uygulamaya gidildiği görülmektedir¹⁸⁰⁴.

Kanaatimizce madde metninin kaleme alınışı karşısında amaçlarla yapılan vurgunun doğrudan nispi suçlara yapıldığı sonucuna ulaşmak hatalıdır. Bu hükümde “belli bir amaç doğrultusunda” ve “terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde” şeklinde iki farklı koşul öngörülmemiştir. Nispi suçların “söz konusu amaçlar doğrultusunda kurulmuş terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde” işlenmesi şartının bir sonucu olarak failin eylemi bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlediğini bilmesi ve istemesi gerekecektir. Terör örgütü kurma, yönetme ve üye olma suçları manevi unsur yönünden belli bir amaç (özel kast) gerektiren suçlar olduğundan, faaliyeti çerçevesinde suç işlenen örgütün terör örgütü olduğunu bilmek, örgütün amaçlarının fail tarafından da bilindiği anlamına gelir. Dolayısıyla bu kastla hareket eden failin somut olayda mevcut terör örgütünün amaçlarını bildiği ve istediği *zımnen* kabul edilir. Bizce maddenin kaleme alınış tarzı dikkate alındığında salt fail ile terör tanımındaki amaçlar arasında bağlantı kuracak şekilde bir ifade şekli yerine, fail ile terör örgütü arasında bağlantı kuracak şekilde bir ifadenin benimsenmesi daha isabetli olacaktır. Böylece failin terör-ceza sorumluluğu bakımından soyut amaçlardan ziyade somut bir terör örgütüyle bağlantısı kurulmuş olur.

¹⁸⁰² Özer, Doğan, s. 100.

¹⁸⁰³ Salihoğlu, Parlar, Öztürk, s. 562., Zafer, s. 124, 125., Taştan, s. 43, 44., Özgenç, **Terörle Mücadele Kanunu**, s. 34.

¹⁸⁰⁴ “Örgüt sempatisini arkadaşlarının ajanlık suçlamalarından kurtulmak için müştekinin aracını yakma eyleminin mala zarar verme suçunu oluşturacağı, örgüt üyeliği suçunun unsurları itibariyle oluşmayacağı...” Y. 9. CD., T: 18.11.1994, EK: 5246/9151.

Sonuç itibariyle nispi terör suçları katalogunda yer alan adi suçların terör suçu sayılabilmesi için; failin bu suçları mevcut bir terör örgütünün faaliyeti kapsamında işlediğini bilmesi (diğer bir deyişle failin terör örgütünün amaçlarını bilmesi ve istemesi) gerekli ve yeterli olup, buna karşın araç suçun cebir-şiddet niteliğinde olması ya da terör amacını gerçekleştirmeye yönelik özel bir ağırlık/yoğunluk/elverişlilik taşıması gerekli değildir. Bu suçların oluşması bakımından her bir suçun ait olduğu kanun maddesine bakılması yeterli olacaktır. Buna karşın katalogda yer almayan mevzuattaki diğer suçlar (ya da kabahatler) bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde ya da tek başına fakat terör amacıyla işlenseler dahi terör suçu sayılmayacaktır¹⁸⁰⁵.

b. Cebir ve Şiddet Niteliğindeki Terör Suçları

TMK bağlamında incelenmesi gereken cebir-şiddet suçları, terör amacıyla örgütlenme suçu ve mutlak terör suçları bakımından TCK. md. 314/1’de atıf yapılan suçlar arasındadır. Terör örgütlerinin, TMK. md. 7/1’in gerekçesinde yapılan atıf doğrultusunda TCK. md. 314/1’de zikredilen TCK’nın 302-316 maddeleri arasında yer alan amaç suçları işlemeye elverişli olması gerekmektedir¹⁸⁰⁶. Mutlak terör suçları katalogunda sayılan suçlardan yabancı hizmetine asker yazma, yazılma (md. 320) suçu hariç diğer suçlar, aynı zamanda TCK. md. 314/1’de sayılan suçları oluşturmaktadır. Buna karşın bu maddede sayılan her suç, aynı zamanda bir mutlak terör suçu değildir. Ayrıca TCK. md. 314/1’de sayılan amaç suçlar ile mutlak terör suçlarının her ne kadar terör tanımındaki amaç unsurunu karşıladığı söylenebilirse

¹⁸⁰⁵ Aynı yönde Zeki Hafızoğulları, Muharrem Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, USA Yayıncılık: Ankara, 2016, s. 298.

¹⁸⁰⁶ Aynı yönde Artuç, s. 1450. Nitekim Yargıtay CGK’nın ve 16. CD’nin yakın tarihli kararlarında, “(TCK’nın 314. maddesi bakımından) bir oluşumun silahlı terör örgütü sayılabilmesi için, suç işlemek için örgüt kurma suçunda örgütün varlığı için gerekli koşulların yanında, TCK’nın 302-316 maddeleri arasında yer alan suçları “amaç suç” olarak işlemek üzere kurulmuş ve amaca matuf bir eylem gerçekleştirmeye yeterli derecede silahlı olması gerekir.” denilmiştir. YCGK, T: 26.09.2017, E: 2017/16-956, K: 2017/370., Y. 16. CD., T: 21.04.2016, E: 2015/4672, K: 2016/2330., Y. 16. CD., T: 18.07.2017, E: 2016/7162, K: 2017/4786.

de¹⁸⁰⁷, bu suçların hepsinde maddi unsur olarak cebir ve şiddet eylemine yer verildiği söylenemez¹⁸⁰⁸.

TMK. md. 7/1'in lafzında TCK. md. 314'ten farklı olarak “*cebir ve şiddet kullanılarak...suç işlemek üzere*” şeklinde bir ibareye yer verildiğinden, özel hükmün önceliği gereği terör amacıyla örgütlenme suçu bakımından aranacak elverişliliğin, örgütün işlemeyi amaçladığı bu nitelikteki suçlarla sınırlandırılması gerekir¹⁸⁰⁹. Şu halde cebir ve şiddet eylemi, yalnızca terör amacıyla örgütlenme suçu bakımından örgütün elverişliliğinin değerlendirilmesinde ve bazı mutlak terör suçlarının oluşmasında bizatihi bu suçların maddi unsurunu oluşturması dolayısıyla önem arz etmektedir.

İlgili suçların cebir ve şiddet kavramları yönünden incelenmesi, Yargıtay kararlarından da yararlanılmak suretiyle bir sonraki sayfadaki tabloda ortaya konulmuştur.

¹⁸⁰⁷ Terör tanımındaki amaçların, silahlı örgüt suçunun atıf yaptığı suçlara oranla daha geniş kapsamlı olduğuna yukarıda değinmiştir. Bkz. s. 353, 354.

¹⁸⁰⁸ Doktrinde Zafer ve Turinay bu suçların şiddet unsuruna veya şiddet tehlikesi unsuruna sahip olduklarını ifade etmektedirler. Zafer, s. 124., Turinay, “Terörle Mücadele Kanunu’na Göre Mutlak ve Nispi Terör Suçları”, s. 341. Belirtelim ki ne TCK’da ne de TMK’da şiddet tehlikesi şeklinde bir unsura yer verilmemiştir. Kanaatimizce burada olsa olsa cebir ve şiddet kullanımının teşebbüs aşamasında kalması halinde ortaya çıkan durumun tehdidi de (ya da yazarların ifadesiyle şiddet tehlikesini de) içinde barındırdığı söylenebilir ki her amaç suç da buna müsait değildir. Örneğin TCK’nın 305. maddesi bakımından milli yararlar karşı faaliyette bulunmak için yarar sağlama suçunda şiddet söz konusu değildir. Ayrıca TMK’da 2006 yılında yapılan değişiklikler ile tehdit kavramı terör tanımında asli bir unsur olarak değil cebir-şiddet eylemine bağlı bir yöntem olarak kabul edilmiştir. Bu konuda ilgili açıklamalara çalışmamızın çeşitli yerlerinde yer verilmiştir.

¹⁸⁰⁹ Yargıtay’ın 2015 yılına kadar terör suçlarına bakmakla yetkili dairesi olan 9. CD’nin 2010 yılında vermiş olduğu bir karara göre de; “*Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın öngördüğü düzeni ortadan kaldırmak veya bu düzen yerine başka bir düzen getirmek amacıyla silahlı örgüt kurulması yeterli olmayıp, kurulan örgütün amaç suçun işlenmesi doğrultusunda ülke genelinde bu amacı gerçekleştirme tehlikesi yaratabilecek nitelikte cebir ve şiddet içeren ve ağır suç teşkil eden icra hareketlerine girişmiş olması da gerekir.*” Y. 9. CD., T: 25.01.2010, E: 2009/11204, K: 2010/855.

Tablo 2.2: Amaç Suçların Cebir ve Şiddet Unsuru Yönünden İncelenmesi			
TCK. md. 314 Kapsamındaki Amaç Suçlar	Mutlak Terör Suçları (TMK. md. 3)	Cebir ve Şiddet	
		Zorunlu	Zorunlu Değil
Madde 302	✓	✓ ¹⁸¹⁰	
Madde 303			✓ ¹⁸¹¹
Madde 304			✓
Madde 305			✓ ¹⁸¹²
Madde 306			✓
Madde 307	✓		✓ ¹⁸¹³
Madde 308			✓
Madde 309	✓	✓	
Madde 310/1	✓	✓	
Madde 310/2		✓	
Madde 311	✓	✓	

¹⁸¹⁰ Dolayısıyla bu suç bağlı hareketli bir suçtur. Aynı yönde bkz. Bodur, Özkul, s. 234. Nitekim madde gerekçesinde açıkça, “Bu fiillerin, *cebrî nitelikli* olması gerekir. Maddede ayrıca “*yönelik cebrî fiiller*” denilmesi gereksiz (lüzumsuz, zait) sayılmıştır; zira maddede belirtilen maksatlar çerçevesinde, fiillerin kendisinin nitelikleri gereği *cebrî* olması icap ettiği aşikârdır.” denilmiş, ayrıca “Bu suçun işlenmesi sırasında örneğin kişiler öldürülmüş, kasten yaralanmış ya da kişilerin veya kamu mallarına zarar verilmiş olabilir” denilerek cebir niteliğindeki fiiller örnekendirilmiştir. Bizce amaç suçların hukuki değer, nitelik (somut tehlike), içtima gibi birçok yönden ortak özelliğinin bulunması ve gerekçelerinin birbirine atıfla hazırlanması karşısında TCK. md. 302 ile aynı niteliklere sahip olan TCK. md. 309, 311 ve 312’de düzenlenen suçlarda yer alan cebir ve şiddet unsuru, failin lehine kıyasla TCK. md. 302’de de aranmalıdır. Yargıtay’ın bu madde kapsamındaki eylemleri cebir ve şiddet ile sınırlandırmaması bu çalışmanın çeşitli yerlerinde eleştirilmektedir.

¹⁸¹¹ Bu maddeyle ilgili Yargıtay tarafından verilmiş bir karar bulunmamaktadır. Maddede yer alan “silahlı mücadeleye girme” şeklindeki seçimlik hareket ile bir soyut tehlike suçu yaratıldığı için (aynı yönde Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8761), suçun oluşması bakımından henüz cebir ve şiddet kullanılmış olmasına gerek yoktur.

¹⁸¹² Doktrinde Öztürk ve Diğerleri de, bu maddenin terör örgütü kurma suçu kapsamında işlenemeyeceğine işaret etmiştir. Bahri Öztürk, Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Özge Sırma, Yasemin Saygılar, Esra Alan, **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı**, Seçkin Yayınevi, Ankara: 2009, s. 723.

¹⁸¹³ Gerekçeye göre bu suç, mala zarar verme suçunun özel bir görünüm şeklidir. Askeri araç ve tesislere yönelik saldırılar şüphesiz TSK’nın savaş ya da barış zamanında yükümlü olduğu görevleri ifa etmesini engelleyebilir veya sekteye uğratabilir. Bu yönüyle bir zorlamadan (cebir) söz edilebilirse de, bu kullanım teknik ceza hukuku diline değil, daha ziyade günlük dile uygundur. Bu suç tek başına ceza hukuku anlamında kişiler üzerinde bedensel zarara neden olan cebir kavramını karşılamadığından, TMK anlamında cebir ve şiddet kategorisinde değerlendirilmemiştir.

Madde 312	✓	✓	
Madde 313/1	✓		✓
Madde 313/2	✓	✓ ¹⁸¹⁴	
Madde 314	✓		✓ ¹⁸¹⁵
Madde 315	✓		✓ ¹⁸¹⁶
Madde 316			✓
	ve md. 320.		✓

Bu tablodan çıkan sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Terör amacıyla örgütlü suç bakımından (md. 7/1) örgütün işlemeyi amaçladığı suçlar arasında yalnızca TCK'nın 302, 309, 310, 311, 312, 313/2 maddelerinde yer alan suçlar cebir ve şiddet eylemi niteliğindedir. Dolayısıyla bu suçların bağlı hareketli suçlar olduklarını ifade etmek gerekir¹⁸¹⁷. Ancak daha önce

¹⁸¹⁴ Madde gerekçesine göre “silahlı isyan, devlet otoritesini yok etmek amacını ifade eder.” Devlet otoritesine karşı işlenen diğer suçlarda (md. 302, 309, 311, 312) maddi unsurun cebir ve şiddet eylemleriyle sınırlandırılmış olması karşısında, bu suçun maddi unsurunu oluşturan silahlı isyan eyleminin, fail lehine kıyasla cebir ve şiddet niteliğinde eylemler olarak kabulü gerekir. Silahlı isyanı idare etme suçuna (md. 313/2) öngörülen ceza yaptırımıyla diğer suçların ceza yaptırımlarının aynı olması karşısında ölçülülük ilkesi gereği böyle bir lehe kıyas yapılmalıdır. Nitekim doktrinde de bu suçun cebir ve şiddet kullanılarak işlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. “İsyan; çok sayıda kişinin cebir ve şiddetle devlet kuvvetlerine karşı koyması, ayaklanmasıdır.” Gerçekler, s. 2804. “İsyan; birçok kimselerin cebir ve şiddet kullanarak devlet kuvvetlerine karşı gelmesi, ayaklanmasıdır.” Parlar, s. 3103. Yazar ayrıca silahlı bir isyan sırasında pek çok kişinin öldürülebileceğini ifade etmiştir. Parlar, s. 3103. “İsyan; çok sayıda kişinin cebir ve şiddetle devlet kuvvetlerine karşı koyması, ayaklanmasıdır.” Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8901. 1988 tarihli bir Askeri Yargıtay kararına göre de; “...silahını çekmiş olarak grubun önünde maktule ve eşi müdahile doğru koşup onları kovalaması ve bu davranış sonucu kıt'al zuhur ederek maktulün öldürülmesi karşısında, eyleminin TCK. md. 149/2 içerisinde değerlendirilmesi isabetlidir.” Askeri Yargıtay 2. D., T: 27.04.1988, 163/344 (aktaran Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8907)

¹⁸¹⁵ “Bu düzenlemeyle aynı zamanda bireyin, Anayasada güvence altına alınmış olan hak ve özgürlüklerine yönelik fiillere karşı da korunması amaçlanmıştır. Bu amaçla **henüz suç işlenmese dahi, sadece suç işlemek amacıyla örgüt oluşturmuş olmaları nedeniyle örgüt mensubu failerin cezalandırılması yoluna gidilmiştir**. Bunun asıl nedeni suç işlemek için örgüt kurmanın, kamu barışı yönünden ciddi bir tehlike oluşturmasıdır. Kanun koyucu bu düzenleme ile öncelikle gelecekte işlenebilecek suçları engellemek istemiştir.” YCGK, T: 26.09.2017, E: 2017/956, K: 2017/370.

¹⁸¹⁶ “...suçun maddi unsuru failin, “üretmek, satın almak, ülkeye sokmak suretiyle silah temin etmek” veya “nakletmek” ya da “depolamak” şeklinde sayılan seçimlik hareketlerden birinin gerçekleştirilmesidir.” Y. 9. CD., T: 02.06.2014, E: 2014/3958, K: 2014/6579. Yargıtay'ın sıklıkla zikrettiği bu seçimlik hareketlerin mefhum-u muhalifinden, sağlanan silahların somut olayda kullanılmış olmasının, bu suçun oluşması bakımından bir zorunluluk olmadığı sonucu çıkmaktadır. Nitekim *Bodur/Özku* da bu suçun soyut tehlike suçu olduğunu ve zarar meydana gelmesinin aranmayacağını ifade etmiştir. Bodur, Özku, s. 137.

¹⁸¹⁷ Aynı yönde Bodur, Özku, s. 251.

de belirttiğimiz gibi Cumhurbaşkanına suikast ve fiili saldırı suçu, örgüt suçlarındaki devamlılık koşulunu yerine getirmeye müsait olmadığından, salt bu suçu işlemek amacıyla örgütlenilmesi kategorik olarak mümkün değildir¹⁸¹⁸. Şu halde TCK'nın 302, 309, 311, 312 ve 313/2 maddelerinde yer alan suçları işlemeye elverişli silahlı örgütlenmeler hakkında TMK. md. 7/1 uygulanacaktır. Cebir ve şiddet gerektirmeyen ve/veya yalnızca tehdit/tehlike niteliğinde olan diğer suçları işlemeye elverişli silahlı örgütlenmeler hakkında ise TCK. md. 314'ün, silahsız örgütlenmeler hakkında ise TCK. md. 220'nin uygulanmasıyla yetinilecektir. Ancak gerek Yargıtay'ın kanunilik ilkesine aykırı olarak yaptığı silahlı-silahsız terör örgütü ayırımı üzerinden silahsız terör örgütlerine TMK. md. 7/1'i uygulaması gerekse kanunda mutlak terör suçları kategorisinde bizatihi silahlı örgüt suçunun (md. 314) sayılması nedeniyle birçok ihtimalde TMK'nın uygulanmasına kapı aralanacaktır.

Tablodan çıkan diğer bir sonuç ise kanun koyucunun TCK. md. 307, 313/1, 314, 315 ve 320'de yer alan suçlar ile TMK. md. 6, 7/1, 7/2, 7/3 c. 1, 7/3 c. 2'de (bulundurma bakımından) yer alan suçlar bakımından terör tanımındaki cebir-şiddet unsurundan ayrılmış olduğudur. Bu noktada ayrıca nispi terör suçları kategorisi içinde yer alıp da cebir-şiddet niteliğinde olmayan ve cebir-şiddet niteliğinde olmakla birlikte tipikliğin ötesinde herhangi bir ağırlık gerektirmeyen suçlar bakımından da terör tanımından sapıldığını ve bu suçların terör amacıyla örgütlenme suçunda amaç suç olarak dikkate alınmalarının mümkün olmadığını da belirtmek gerekir.

c. Cebir ve Şiddetin Kapsamı

aa. Doktrin

Yukarıdaki tabloya göre terör örgütünün işlemeyi amaçladığı ve aynı zamanda mutlak terör suçu sayılan cebir-şiddet niteliğindeki suçlar TCK'nın 302, 309, 311, 312 ve 313/2 maddelerinde yer alan suçlardır. Dolayısıyla TMK bağlamında cebir-şiddet kavramının anlamını, bu suçlar üzerinden açıklamak gerekmektedir. Bu suçlarla korunan hukuki değerlere baktığımızda, Devletin birliğini ve ülke

¹⁸¹⁸ Bkz. s. 297.

bütünlüğünü bozmak suçu bakımından korunan hukuki değerin, devletin ülkesinin bütünlüğü ve egemenliği olduğu, Anayasayı ihlal suçu, yasama organına ve hükümete karşı suçların gerekçesinde ise, Anayasal düzene hâkim olan ilke ve sistemlerin, yasama organının ve hükümetin Anayasal kurallara uygun bir şekilde görev icra edebilmesi yeteneğinin korunduğu ifade edilmiştir. Cumhurbaşkanı suikast suçuyla korunan hukuki değer, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Milletinin birliği iken, hükümete karşı silahlı isyan suçunda ise siyasi iktidarın otoritesidir.

Bu suçlar içinde Cumhurbaşkanı suikast suçu hariç diğer suçların oluşması için, basit cebir ve şiddet eyleminin ötesinde bir ağırlık gerekmektedir. Bu suçların benzer karakteristik özellikleri nedeniyle, madde gerekçelerinde ortak açıklamalara yer verilmiştir. Gerekçeye bakıldığında bu suçların “ancak *cebir veya tehdit* kullanılarak, yani bireylerin iradeleri *zorlanmak* suretiyle ifsat edilerek” gerçekleştirilebileceği ifade edilmiştir¹⁸¹⁹. Bu noktada önemle belirtmek gerekir ki, madde metnindeki “cebir ve şiddet” ibaresiyle uyumlu olmayan bu cümle, 5237 sayılı TCK’daki cebir suçu göz ardı edilerek, 765 sayılı ETCK dönemindeki cebir suçu esas alınarak formüle edilmiştir. Zira daha önce de belirttiğimiz üzere ETCK’nın 188. maddesinde düzenlenen cebir suçunda, cebir (şiddet) veya tehdit, zorlama şeklindeki cebir eyleminin araçları olarak kabul edilmiştir. Yine gerekçede bu ifadeden hemen sonra cebir kavramından mehz İtalyan ceza kanunundaki “*violentamente*”nin, yani şiddetin anlaşılması gerektiği söylenmiştir. Ancak 5237 sayılı TCK’nın hazırlık çalışmaları sürecinde Anayasayı ihlal suçuna ilişkin Hükümet tasarısında yer alan “cebir ve tehdit” ibaresi ve bu bağlamda koruyucu doktrin, özgürlükçü çağdaş demokratik hukuk devletinin ve ifade özgürlüğünün güçlendirilmesine yönelik bir irade ile reddedilmiş, kanun metninde açıkça “cebir ve şiddet” ibaresine yer verilmiş¹⁸²⁰, böylelikle cebir ibaresinden yalnızca maddi cebir olarak şiddetin anlaşılması gerektiği vurgulanmıştır¹⁸²¹. Fakat gerekçede yer alan

¹⁸¹⁹ TCK. md. 309’un gerekçesinden.

¹⁸²⁰ TBMM 22. Dönem 60. Cilt 121. Birleşim - Sayfa 232, 233. Ancak gerekçede gerekli değişikliklerin yapılması ihmal edildiğinden, bu ibareyi çalışmamız bakımından madde metninde olduğu gibi şiddet şeklinde ifade edeceğiz.

¹⁸²¹ Şen, Eryıldız, s. 477., Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8805-8806., Artuç, s. 1433., Şahbaz, Cilt II, s. 3405. Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769. Bu değişikliğin amacının, ifade ve toplanma özgürlüğünün korunması olarak ifade edilmiştir. Şen, Eryıldız, s. 429., Özgenç, **Terörle Mücadele Kanunu**, s. 14. Bu ifadeler, kanun koyucunun özgürlükler yönündeki iradesini yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir. Bu noktada TCK’nın 309. maddesinin meclis görüşmeleri sırasında

açıklamaların daha sonra metinle uyumlu hale getirilmesi ihmal edilmiştir. Ancak acele bir şekilde yapılan bu değişiklik sırasında gözden kaçırılan en önemli husus, fiziki güç kullanımını esas alan ETCK'daki cebir (şiddet) kavramının aksine, YTCK'da cebirin daha dar bir anlamda *bedensel acı* olarak kabul edilmiş olmasıdır.

Bedensel acı ile fiziksel zorlamanın birbirinden ayrıldığını gösteren diğer bir husus, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 23.01.2008 tarih ve 5728 sayılı kanunun 422. maddesiyle değişik 28. maddesinin 4. fıkrasında yer alan “*cebir ve şiddet veya tehdit veya nüfuz ve müessir kuvvet sarfetmek suretiyle*” ibaresidir¹⁸²². Görüldüğü üzere kanun koyucu, cebir ve şiddet kavramını gerek tehditten gerekse nüfuz ve müessir kuvvetten ayırmıştır. Bu ayırımıda cebir ve şiddet bedensel acıyı, nüfuz ve müessir kuvvet ise fiziksel zorlamayı ifade etmektedir.

YTCK'da cebir suçunun kasten yaralama suçunun özel bir görünümü olarak kabul edilmesi ve TMK'da cebir ve şiddet ifadesiyle yalnızca maddi cebirin (şiddet) vurgulanması, cebir ve şiddet gerektiren (mutlak) terör suçlarının/amaç suçların, her şeyden önce kasten yaralama ve öldürme gibi mağdurun bedensel bir acı hissettiği suçlarla sınırlandırılmasını gerektirir¹⁸²³. Doktrinde bir yandan cebir suçunda eylemin mutlaka fiziken kişinin bedeni üzerinde gerçekleşmesi gerektiğini kabul edip tehdit niteliğindeki eylemleri cebir suçundan ayıran ve ayrıca eşyaya yönelik saldırıları cebir suçu bakımından atipik bulan¹⁸²⁴, diğer yandan ise anayasal düzene karşı işlenen suçlar söz konusu olduğunda 5237 sayılı TCK ve 3713 sayılı TMK değişikliklerine rağmen cebir kapsamına halen manevi cebir kavramı altında tehdidi de dâhil eden görüşler¹⁸²⁵ tutarlı olmadığı gibi kanunilik ilkesiyle de

söz alan Mv. Cemil Çiçek'in şu sözlerini hatırlatmak isteriz: “*Kanun koyucunun bu maddeleri düzenlerken muradı nedir denilir ise, muradı özgürlüklerdir, özgür bir Türkiye meydana getirmektir; hukukun egemen olduğu bir Türkiye'nin meydana gelmesidir.*” TBMM 22. Dönem 60. Cilt 121. Birleşim – Sayfa 233.

¹⁸²² “*Güvenlik kuvvetlerine veya toplantı veya yürüyüş safahatının teknik araç ve gereçlerle tespit için görevlendirilenlere bu görevlerini yaptıkları sırada cebir ve şiddet veya tehdit veya nüfuz ve müessir kuvvet sarfetmek suretiyle mani olanlar hakkında, fiilleri daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası hükmolunur.*”

¹⁸²³ Hafizoğulları/Özen'e göre de terör tanımındaki cebir ve şiddet kullanma, baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemleri kavramlarının anlamı konusunda TCK. md. 28, 106, 108 hükümlerine gidilmelidir. Hafizoğulları, Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, s. 295.

¹⁸²⁴ Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 3711, 3713.

¹⁸²⁵ Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8717, dn. 1413, 8891.

bağdaşmamaktadır¹⁸²⁶. Bu görüş her ne kadar eşyaya yönelik saldırıların kişilerin iradesini zorladığını kabul etse de, bu kabul cebir suçu kapsamında bir cebir aracı olarak tehdiye yer verilen 765 sayılı TCK döneminde kalmıştır. Dolayısıyla eşyaya yönelik güç kullanımının mağdur üzerinde geleceğe yönelik tehdit, korku, baskı etkisi doğursa dahi cebir kavramı dışında kalacaktır. Bu halde tehdit ve mala zarar verme şeklinde iki ayrı suç oluşacağından (md. 106/3), bu suçlar ancak bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenirlerse TMK'nın muhatabı olurlar (md. 4).

Kanun koyucu ağır cebir-şiddet eylemi gerektiren amaç suçların madde gerekçelerinde, amaç suçun işlenmesi sırasında öldürme, neticesi sebebiyle *ağırlaştırılmış* kasten yaralama ya da özel veya kamu malına zarar verme suçlarının işlenmiş olabileceğini ve bu suçlardan dolayı ayrıca cezaya hükmolunacağını söylemiştir¹⁸²⁷. Doktrinde ise terör suçları bağlamında mala yönelik saldırılar bakımından cebir ve şiddet kapsamında, çeşitli kurum veya kuruluşların araç ve gereçleri ile tesislerini yakıp yıkma, bombalama, kurşunlama, kundaklama, silahlı güç gönderme ve benzeri eylemler örnekleme suretiyle saymıştır¹⁸²⁸.

Sayılan suçları üç grupta toplamak mümkündür. İlk grupta doğrudan kişilerin bedenine yönelik suçlar, ikinci grupta mala zarar verme suçları, üçüncü grupta ise kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma suçu söz konusudur. Öncelikle yalnızca ilk gruptaki suçlarda mağdurun bedensel bir acı hissettiğini söylemek gerekir. İkinci grupta yer alan özel ya da kamu malına zarar verme suçları bakımından ise bu suçların, yaptığımız açıklamalar doğrultusunda ancak, mala zarar verme hareketi ile bir başkasının (gerekçe¹⁸²⁹ ve müstekar içtihatlar¹⁸³⁰ doğrultusunda en az neticesi sebebiyle *ağırlaştırılmış* kasten yaralama düzeyinde) bedensel acı çekmesi neticesi arasında *nedensellik bağının* kurulabildiği hallerde, cebir ve şiddet kapsamında değerlendirilebilmesi mümkündür. Dolayısıyla bu noktada amaç suçların

¹⁸²⁶ Aynı yönde Şen, Eryıldız, s. 477.

¹⁸²⁷ Karşılaştırmalı olarak bkz. TCK. md. 302, 309, 311 ve 312 gerekçesi.

¹⁸²⁸ Şen, Eryıldız, s. 269., Bodur, Özkul, s. 252.

¹⁸²⁹ Nitekim AYM'ne göre de terör tanımında yöntem sözcüğünün kullanılması, diğer anlamlarının yanında ayrıca, eylemin belli bir yoğunlukta olmasını gerektirmektedir. AYM, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20. RGT: 27.01.1993, Sayı: 21478 Mükerrer, s. 33.

¹⁸³⁰ “Yargıtay'ın yerleşik uygulamalara göre, nitelikli yaralamalar ve öldürmeye teşebbüs eylemleri amaç suç açısından vahim eylem niteliğindedir.” Y. 16. CD., T: 15.02.2018, E: 2016/7159, K: 2018/265.

gerekçesinde yer alan “*Türkiye Büyük Millet Meclisine yönelen saldırılar*”ın failin amacına bağlı olarak Anayasayı ihlal suçunu ya da Yasama organına karşı suç oluşturabilmesi için, TBMM’nin fiziki yapısına yönelen saldırıların kişilerin bedeni üzerinde (en az neticesi sebebiyle ağırlaşmış kasten yaralama düzeyinde) acıya neden olması gerekir. Aksi halde tamamlanmış amaç suçtan söz edilemeyeceği gibi, özel ya da kamu malına yönelik güç kullanımının ilgilisi üzerinde geleceğe yönelik tehdit, korku, baskı etkisi doğurması halinde dahi ayrı ayrı oluştukları kabul edilecek olan mala zarar verme ve tehdit suçlarının (md. 106/3) ya da tehdidin bir unsur olarak yer aldığı bileşik suç şeklindeki görevi yaptırmamak için direnme suçunun (md. 265) ancak şartları varsa nispi terör suçu olarak değerlendirilebileceğini söylemek gerekir. Nitekim mevcut durumda milletvekillerine yönelik baskı, tehdit ya da korkutma suretiyle manevi cebir uygulanması yasama organına karşı suç (md. 311) kapsamında değil, kamu görevlisine karşı görevini yaptırmamak için direnme suçu (md. 265) kapsamında değerlendirilmektedir¹⁸³¹. Bu noktada kamu malına yönelik saldırılar hakkında yalnızca istisnai olarak askeri tesisleri tahrip suçu (md. 307) bakımından TMK’nın uygulanabileceği söylenebilir (md. 3). Son grupta yer alan kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma suçu ise tek başına kişilerin bedeni üzerinde bir acıya neden olmadığından, bu suçun cebir ve şiddet kapsamında değerlendirilemeyeceğini düşünmekteyiz. Aksinin kabulü ancak ETCK sisteminde söz konusu olabilirdi. YTCK sistemi bakımından kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma suçunun TCK anlamında cebir, TMK anlamında cebir ve şiddet kapsamında değerlendirilebilmesi için, bu suçun işlenişinde ayrıca kişinin bedenine yönelik bir saldırıda bulunulmuş olması gerekir. Nitekim bu durum TCK. md. 109/2’de kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunun basit haline göre ayrıca cezalandırılmış, bu suçun işlenmesi amacıyla veya sırasında kasten yaralama suçunun neticesi sebebiyle ağırlaşmış hallerinin gerçekleşmesi durumunda ise, ayrıca kasten yaralama suçuna ilişkin hükümlerin uygulanacağı maddenin 6. fıkrasında özel olarak belirtilmiştir. Şu halde kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunun basit halinin ve basit yaralama ile birlikte gerçekleşen ikinci fıkradaki halinin ancak mevcut bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde nispi terör suçu olarak (TMK. md. 4); neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama ve öldürme suçlarıyla birlikte işlenmesi halinde amaç

¹⁸³¹ Gerçeker, s. 2761., Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8851.

suçların oluşması hasebiyle mutlak terör suçu olarak TMK kapsamında değerlendirilebileceğini söylemek gerekir.

Öte yandan cebir suçunun kasten yaralama suçunun özel ve daha ağır bir hali olması, bu suçun kasten yaralama suçunun belli bir amaç doğrultusunda işlenmesi nedeniyledir¹⁸³². Bu suçta failin mağduru yaralama eylemiyle güttüğü amaç, onu belli hareketi yapmaya ya da yapmamaya zorlamasıdır. Şu halde amaç suçlar kapsamında işlenen ve bedensel acıya neden olan suçların da bu amaçla gerçekleştirilmesi zorunludur. Nitekim madde gerekçesinde de bu suçların “ancak *cebir veya tehdit*¹⁸³³ kullanılarak, yani bireylerin iradeleri *zorlanmak* suretiyle ifsat edilerek” gerçekleştirilebileceği ifade edilmiştir¹⁸³⁴. Bu noktada amaç suçlar, cebir suçu ve diğer araç suçlar arasındaki nitelik farkından hareket edilmesi gerekir. Amaç suçlar, alelade araç suçlarda olduğu gibi zarar suçu değil, cebir suçunda olduğu gibi tehlike suçudur. Ancak buradaki tehlike, cebir suçunda soyut tehlike iken, amaç suçlarda somut tehlikedir. Dolayısıyla failin, mağdurun bedensel acı duymasına neden olan eyleminin (araç suçların) somut olayda Anayasal organlarda görevli kişilerin görevlerini yerine getirme iradeleri üzerinde zorlayıcı bir etki yaratması gerekir¹⁸³⁵. Nitekim amaç suçlara ilişkin madde gerekçesinde de cebir ve şiddet ibaresinden salt şiddet eylemlerinin değil, bu eylemlerin bireylerin iradeleri *zorlanmak* suretiyle gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Dolayısıyla TMK bakımından cebirden ayrı bir şiddet eylemi düşünülemeyecektir¹⁸³⁶. Ancak belirtmek

¹⁸³² Özbeke ve Diğerleri, **Ceza Özel**, s. 422., Memiş Kartal, s. 1040.

¹⁸³³ Bu ibarenin “cebir ve şiddet” şeklinde anlaşılması gerektiğini daha önce gerekçeleriyle izah etmiştik.

¹⁸³⁴ TCK. md. 309’un gerekçesinden.

¹⁸³⁵ TCK.’nın yasama organına karşı suç başlıklı 311. maddesinin gerekçesine göre: “*Anayasayı ihlâl suçu, Anayasa düzenine hâkim olan ilke ve sistemleri koruma amacını güderken; bu madde, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin egemenlik unsurunun oluşturduğu üç güçten birini ve yasama gücünü oluşturan Türkiye Büyük Millet Meclisinin, Anayasa kurallarına uygun bir biçimde görevlerini yerine getirebilmesi yeteneğini* korumaktadır. *Anayasa düzenini ortadan kaldırma veya bu düzen yerine başka bir düzen getirme veya bu düzenin fiilen uygulanmasını önleme amacını gerçekleştirmek için Türkiye Büyük Millet Meclisine yönelen saldırılar, Anayasayı ihlâl suçunu oluşturur. Bu madde kapsamında tanımlanan suç, bu amaçlar dışında Türkiye Büyük Millet Meclisinin Anayasaya uygun bir şekilde görevlerini yerine getirmesini engelleme hâllerinde oluşacaktır.*” Ayrıca bkz. Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769. Y. 16. CD. T: 31.12.2018, E: 2018/3775, K: 2018/5600.

¹⁸³⁶ Görüldüğü üzere bu açıdan bakıldığında da etkisi salt eşya üzerindeki tahripten ibaret olan ya da ilgilisi üzerinde geleceğe yönelik bir tehdit yaratan mala zarar verme eylemlerinin, amaç suçlar bağlamında cebir ve şiddet kapsamı dışında kaldığı söylenecektir. İleride ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere Yargıtay’ın istikrar kazanmış kararlarından da bu sonucun çıkarılması mümkündür. Örneğin Yargıtay CGK’nın ETCK döneminde vermiş olduğu bir kararda, duvarlara bildiri asma ve birkaç bina

gerekir ki bu noktada artık araç suçtan bağımsız bir amaç suç söz konusu olduğundan, iradesi üzerinde zorlayıcı etki meydana gelen kişi, araç suçun mağduru değil, amaç suçun ilgilisi olacaktır.

Bu noktada doktrinde uygulamacılar tarafından ileri sürülen, cebir ve şiddet kavramını birbirinden ayırmak suretiyle eşyaya yönelik saldırıları şiddet kavramına özgüleyen görüşlere de değinmek gerekir¹⁸³⁷. Bir görüşe göre kişilerin iradesini etkilemek ve zorlamak amacıyla eşya veya kişiler üzerinde fiziksel güç kullanımı halinde şiddet ögesi, eylemin kişilerin hayatına, vücut veya cinsel dokunulmazlığına, özgürlüğüne ya da malvarlığına önemli ölçüde zarar verme tehdidi söz konusuyla manevi cebir ögesi söz konusu olacaktır¹⁸³⁸. Bu ayırımın birçok yönden isabetli olmadığı ortadadır. Öncelikle yürürlükten kalkan manevi cebir kavramına ilişkin gerekli açıklamalar daha önce yapılmış olduğundan¹⁸³⁹, şiddet ve manevi cebir şeklindeki kategorik ayırımın isabetsiz olduğunu ayrıca izaha gerek yoktur. Öte yandan madde metninde “cebir veya şiddet” değil “cebir ve şiddet” ibaresi yer aldığından, kategorik olarak cebir ve şiddetin birbirinden ayrılması da mümkün değildir. Zira bu noktada ACK’da ve ETCK’da olduğu gibi seçimlik bir cebir aracı söz konusu değildir. Ayrıca bu görüşte eşyaya yönelik şiddetin kişilerin iradelerini etkilemek ve zorlamak amacıyla gerçekleştirilmesinin aranması¹⁸⁴⁰, cebirin bedensel zarar niteliğinin göz ardı edildiğini göstermektedir. Son olarak bu görüşün cebir (zorlama) bakımından failin bu amacı gütmesini yeterli kabul etmesi de, amaç suçların somut tehlike suçu olması karşısında isabetli değildir. Bu konuyu ayrıntılı olarak açıklamakta fayda vardır.

Bu konu, amaç suçların varlığı bakımından araç suçların, somut olayda ilgili kişilerin iradesini zorlayıp zorlamadığının araştırılmasına gerek olup olmadığıyla ilgilidir. Bu konuda amaç ve araç suçların niteliği üzerinden bir çözümleme yapmak

yakmak şeklindeki eylemler, devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak suçu bakımından (md. 302) yeterli ve elverişli bulunmamıştır. YCGK. T: 22.10.1990, EK: 9-193/231. Karar için bkz. Savaş, Mollamahmutoğlu, s. 1738-1739., YTCK döneminden bir karar için bkz. Y. 9. CD., 2014-4125/7354. (aktaran Artuç, s. 1451), Ayrıca bkz. Y. 9. CD., T: 19.10.2009, E: 2008/21755, K: 2009/10239.

¹⁸³⁷ Bkz. Bodur, Özkul, s. 252., Şahbaz, Cilt II, s. 3405., Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8806.

¹⁸³⁸ Bodur, Özkul, s. 252.

¹⁸³⁹ Bkz. s. 364, vd.

¹⁸⁴⁰ Bodur, Özkul, s. 251-252.

gerekir. Gerekçede yer alan “cebiri ve şiddet eyleminin bireylerin iradeleri *zorlanmak* suretiyle ifsat edilerek gerçekleştirilmesi” ibaresi, ETCK’da soyut tehlike suçu olarak düzenlenen cebir suçu esas alınarak yazıldığından, bu suçun oluşması noktasında eylemin mağduru belli bir harekete zorlamış olmasına bakılmadığını, hatta bu yönde bir elverişliliğin dahi aranmadığını, buna karşın failin bu amaçla hareket etmesinin yeterli olduğunu hatırlatmak gerekir¹⁸⁴¹. Bir üst paragrafta yer verdiğimiz ETCK’nın etkisindeki görüşün failin zorlama amacıyla hareket etmesini yeterli görmesi de bu nedenledir. Ancak bu halde dahi amaç suçların niteliğini göz ardı ederek salt basit cebir suçuna göre hareket etmek doğru değildir. Zira somut tehlike suçu olarak düzenlenen amaç suçları bakımından, araç suçların tipiklikte yer alan neticeyi gerçekleştirmeye elverişli olup olmadığının her somut olayda araştırılması gerekmektedir¹⁸⁴². Şu halde tamamlanmış amaç suç bakımından öldürme, neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış yaralama, yağma ve (nedensel olarak bedensel acıya yol açan) mala zarar verme gibi araç suçların, ilgililerin iradesi üzerinde *zorlayıcı etki* yaratması gerekli ve yeterlidir¹⁸⁴³. Bu suçlar zarar suçu niteliğinde olmadığından, ilgililerin belli bir karar almış ya da karar almaktan vazgeçmiş olmasına gerek yoktur. Zira bu halde artık failin, tehlike suçunun önlemek istediği neticelere ulaşması söz konusu olacaktır.

Cebir ve şiddet eyleminin *zorlayıcı etki* yaratması ifadesinin, amaç suçları kapsamında aranacak araç suçların elverişliliği ile de örtüştüğü kanaatindeyiz¹⁸⁴⁴. Bu

¹⁸⁴¹ Ali Kemal Yıldız, “Cebir”, in: **Özel Ceza Hukuku**, Cilt III, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2018, s. 64., Yokuş Sevik, s. 198., Tezcan, Erdem, Onok, **Ceza Özel**, (2018), s. 504., Özbek ve Diğerleri, **Ceza Özel**, s. 421.

¹⁸⁴² Topçu, s. 100.

¹⁸⁴³ Bu ifade, antroposantrik bir hukuk düzeninde şiddet kavramına verilecek anlam ile de uyusmaktadır. Buna göre insanların hissetmediği, etkisi salt eşya üzerinde kalan bir saldırı şiddet olarak kabul edilmeyecektir. Bu konuda ilk bölümde yer verdiğimiz Berkeley’in görüşleri için bkz. dn. 1136.

¹⁸⁴⁴ Nitekim Yargıtay’ın da benzer yönde vermiş olduğu bir kararda, eylemin elverişliliği ile zorlayıcı niteliği şu şekilde bağdaştırılmıştır: “*bu suç (md. 302), tehlike suçu olup, yukarıda açıklanan belirli amaç veya amaçlara yönelik ve bu sonuçları doğurmaya elverişli fiilin işlenmesi ile oluşur. Suçun tamamlanması için sonucun alınması gerekli olmayıp, tehlikenin yaratılmasıyla suç oluşur. Ancak eylemin kastedilen sonucu elde etmeye uygun ve elverişli olması ve elverişli araçlarla zorlayıcı eylemlere girişilmiş bulunulması, başka bir deyişle amaçlanan sonucu doğurabilecek icra hareketi olarak belirginleşmesi gerekir.*” YCGK, T: 09.02.2010, E: 2009/9-103, K: 2010/22.’den aktaran Topçu, s. 102. Yargıtay’ın güncel tarihli bir kararında da, “*cebiri ve şiddet eylemlerinin Anayasal organlarca yürütülmesi gereken görevlerin yerine getirilmesini engellemek, görevli kişileri bu görevden menetmek veya iradeleri dışında görev ifa etmeye ya da bu görevin fail tarafından yerine getirilmesine müsaade etmeye zorlamak suretiyle devlete karşı işlenmesi*” gerektiği ifade edilmiştir. Y.

noktada Yargıtay’ın vermiş olduğu bir karar bu meseleye ışık tutacak niteliktedir¹⁸⁴⁵:
“Fail, işlediği araç fiillerle devlet otoritesinin, ülkesinde yaşayan halkın güvenliğini koruma görevini gerçekleştiremediği, zayıfladığı ve işlerliğini yitirdiği imajını yaratmaya çalışarak devlete olan güveni sarsmayı amaçlar. Ülkede yaşanan kaos ortamı ve toplumda yaşanan korku ve endişe, yöneticilerde ve halkta istenileni vererek kaos ortamını bitirme iradesini doğurur, yöneticileri belli kararları almaya ya da politikalarını değiştirmeye zorlar ve bu da idari, siyasi, ekonomik ve toplumsal sistem değişikliklerini sonuçlar. Bu suretle de fail, esas gayesi olan devletin birliğini ve bütünlüğünü bozma amacına ulaşmaya çalışır.” Öyleyse yöneticilerde ve halkta kaos ortamını bitirme iradesi doğuran, yöneticileri belli yönde kararlar almaya zorlayan husus, toplumda yaşanan korku ve endişedir. O halde somut olayda işlenen cebir ve şiddet eylemi, ülkede kaos ortamı yaratıyor, toplumu korku, endişe ve paniğe sokuyorsa, o halde eylemin *zorlayıcı etkisinin* gerçekleştiği kabul edilecektir. Cebir ve şiddet eyleminin elverişliliği, ileride ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

bb. Uygulama

5237 sayılı TCK’nın yürürlüğe girmesiyle birlikte maddi ve manevi cebir ayırımı, diğer bir deyişle koruyucu doktrin kesin bir şekilde terk edilmiş olmasına rağmen, doktrinde halen –tıpkı basit cebir suçunda olduğu gibi- terör suçlarında cebir kapsamına manevi cebir adı altında tehdidi soğan görüşler vardır¹⁸⁴⁶. Daha da vahimi

16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769. Kanaatimizce bu ifadelerdeki “suretiyle” sözcüğünün “yönelik, matuf” olma sözcüklerinden bir farkı yoktur. Dolayısıyla burada bir elverişliliğin aranması gerektiği kesindir.

¹⁸⁴⁵ Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769., Y. 16. CD., T: 31.12.2018, E: 2018/3775, K: 2018/5600.

¹⁸⁴⁶ Örneğin bir görüşe göre Anayasayı ihlal suçu, kamu gücünü elinde bulundurmamayan kişiler tarafından maddi cebirle, kamu gücünü elinde bulunduran kişiler tarafından ise manevi cebirle de işlenebilir. Eşitli, s. 1694. Soyaslan, **Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Güncelleştirilmiş 11.Baskı s. 779, 780, 781, 782. Anayasanın değiştirilemeyecek maddelerinin değiştirilmesinin teklif edilmesi halinde fiziki ve maddi bir zorlama söz konusu olmadığından manevi cebrin kabul edilmesi gerektiği yönünde bkz. Eşitli, s. 1705. Cebir kavramını maddi ve manevi cebir olarak kabul eden başka bir yazar ise, failin amaçlarına ulaşmak için başvurduğu hukuka aykırı araçların tümünün cebir ve şiddet kapsamında değerlendirileceğini ileri sürülmüştür ki (Baltacı, s. 142), cebir ve şiddetin kapsamını belirsiz bir şekilde failin aleyhine kıyasa yol açacak şekilde genişleten bu görüşe katılmak mümkün değildir. Cebir kavramını maddi ve manevi cebir şeklinde ayıran başka bir yazar ise (Özgenç, **Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi**, s. 408) “cebir ve şiddet” eyleminden “cebir veya tehdit” eyleminin anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir. Özgenç, **Suç Örgütleri**, (2018), s. 259-263. Bu noktada hukukta “ve” ile “veya” bağlacı arasındaki farkın izahına gerek duymadığımız gibi, kanunun hazırlık çalışmaları sırasında maddenin ilk halinde yer alan “cebir veya tehdit” ibaresinin Meclis görüşmeleri sırasında “cebir ve şiddet” şeklinde değiştirilerek yasalaşması karşısında kanun koyucunun iradesine

bu görüşler, Yargıtay CGK tarafından da ETCK dönemindeki alışkanlıkları devam ettirecek şekilde uygulanmaya devam edilmektedir¹⁸⁴⁷. Kanaatimizce halen gerek doktrinde gerekse uygulamada manevi cebri kabul eden görüşler ve kararlar üzerinde, Meclisteki görüşmeler sırasında TCK tasarısında yapılan değişikliklere göre güncellenmeyen madde gerekçelerinin de etkisi vardır. Nitekim yukarıda zikredilen kanun değişikliklerine rağmen Anayasayı ihlal suçunun (md. 309) gerekçesinde halen suçun “cebir veya tehdit” ile işlenmesinden söz edilmektedir. Ancak gerekçedeki özensizlik, isabetsiz görüşlerin ve uygulamaların bir mazereti olamaz. Şu halde devletin güvenliğine karşı suçlar ile anayasal düzene karşı işlenen suçlar bölümlerinde yer alan suçların, salt tehdit suretiyle (manevi cebir ile) işlenemeyeceğinin altını çizmek gerekir¹⁸⁴⁸. Gerek YTCK’da maddi cebir – manevi

ve kanunilik ilkesine aykırı olan bu gibi fahiş hataların doktrin ve uygulamada terk edilmesi gerektiğini belirtmek isteriz. Öte yandan cebir kavramını maddi ve manevi cebir olarak kabul eden bu görüş içerisinde, failin amaçlarına ulaşmak için başvurduğu hukuka aykırı araçların tümünün cebir ve şiddet kapsamında değerlendirileceği görüşü ileri sürülmüştür ki (Baltacı, s. 142), cebir ve şiddetin kapsamını belirsiz bir şekilde failin aleyhine kıyasa yol açacak şekilde genişleten bu görüşe katılmak mümkün değildir.

¹⁸⁴⁷ Yargıtay CGK 2017 yılında Bylock ve Fetö üyeliğine yönelik vermiş olduğu bir kararda cebir ve şiddet kavramının içine tehdidi de dâhil etmiştir: “Buradaki cebir ve şiddet kullanma tabirini doğrudan kullanma şeklinde anlamlandırmak doğru olmayacaktır. Bu kavramın içine cebir veya şiddet kullanılacağına ilişkin güncel tehdidin bulunması da dâhildir” YCGK, T: 26.09.2017, E: 2017/16-956, K: 2017/370. Bu kararda “cebir ve şiddet kullanarak” şeklindeki kanunun açık hükmünden neden sapıldığı konusunda herhangi bir gerekçe de gösterilmemiştir. Şahbaz, Yargıtay CGK’nın cebir kavramını manevi cebri de kapsayacak şekilde geniş yorumladığı bir başka kararının (T: 02.04.1996, EK: 9-59/70) “olay bazında” yapıldığı düşüncesindedir. Şahbaz, Cilt II, s. 3404. Ancak görüldüğü üzere olay bazlı verilen kararlar bir süre sonra uygulamada alışkanlığa dönüşmekte ve bu durum keyfilik yaratması yönüyle hukuk güvenliğini zedelemektedir. Nitekim Yargıtay’ın cebir kapsamında manevi cebir uygulaması istisna değil kural haline gelmiştir. Örneğin kamuoyunda Balyoz davası olarak bilinen kararda: “Amaç suça ilişkin maddede aranan cebir/şiddet, her durumda ve her aşamada dar anlamıyla maddi cebir, fiziki kuvvet kullanımı olarak anlaşılmamalıdır. Suç, elverişli olmak kaydıyla manevi nitelikteki bir cebirle de işlenebilecektir. Buradaki cebrin, suçun konusu, suçla korunan hukuki yarar da dikkate alındığında; hukuka aykırı iradede mevcut, cebirle ulaşılabilecek hukuka aykırı amaçlara cebir içeren zorlayıcı iradeyle yönelmiş ve gerektiğinde fiziki cebir kullanacağı, fiziki cebirle sürdürüleceği duraksamaya yer vermeyecek biçimde ortaya çıkmış hareketler olarak anlaşılması zorunludur. Dolayısıyla maddedeki cebir geniş anlamıyla kabul edilmelidir.” Y. 9. CD, T: 09.10.2013, E: 2013/9110, K: 2013/12351.

¹⁸⁴⁸ Aynı yönde Şen, Eryıldız, s. 430. Belirtmek gerekir ki 11.04.2013 tarih ve 6459 sayılı kanunun 8. maddesiyle TMK’nın 7/2 maddesinde yer alan terör örgütünün propagandası suçu, “Terör örgütünün; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde propagandasını yapan kişi...” şeklinde; aynı kanunun 11. maddesiyle TCK’nın 220/8 maddesinde yer alan örgüt propagandası suçu ise “Örgütün cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösterecek veya övecek ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik edecek şekilde propagandasını yapan kişi” şeklinde değiştirilmiştir. Bu düzenlemenin terör tanımı ve terör örgütü kurma suçuna ilişkin hükümler tamamen yok sayılarak kaleme alındığı açıktır. Bir defa “cebir, şiddet” terör örgütünün yöntemi değil, işlemeyi amaçladığı suçların niteliğidir. Ayrıca bu kavramların kanunun diğer hükümlerinden farklı olarak virgül ile ayrılması da ayrı bir anlam karmaşasına neden olacaktır. Diğer taraftan terör örgütünün tek yöntemi tehdit de değildir. Terör tanımında tehdidin yanı sıra baskı, korkutma, yıldırma ve sindirme de yöntem olarak sayılmıştır. Bu unsurlardan yalnızca tehdide yer verilmesine anlam verilememiştir.

cebir ayırımının terk edilmiş olması, gerekse 4928 sayılı kanunla birlikte “tehdit”in terör tanımında seçimlik bir hareket olmaktan çıkarılıp, cebir-şiddet eylemine bağlı bir netice olarak kabul edilmesi karşısında, cebir-şiddet boyutuna ulaşmayan ve tehdit düzeyinde kalan bir eylemin, maddi unsur kapsamında kabul edilmesi kanunilik ilkesine aykırılık oluşturur¹⁸⁴⁹. Bu suçların tehdit ile işlenmesi halinde ancak somut olayın koşullarına göre tehdit (md. 106), görevi kötüye kullanma (md. 257) ya da suç için anlaşma (md. 316) suçları gündeme gelecektir¹⁸⁵⁰. Doktrinde bir görüş, bu halde ayrıca amaç suçlara teşebbüsün de söz konusu olacağı görüşündedir¹⁸⁵¹. Ağır cebir-şiddet gerektiren amaç suçlara teşebbüsün mümkün olup olmadığı konusu, ileride amaç suçların elverişliliği başlığı altında ele alınacaktır.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi 2019 yılında vermiş olduğu bir kararda, 2003 yılındaki değişiklikler ile birlikte özgürlükçü, çağdaş, demokratik hukuk devleti ilkelerine uygun bir düzenlemeye gidildiğini, cebir kavramının yanına şiddet kavramının eklenmesi suretiyle maddi cebrin vurgulandığını ifade ederek, suçun kapsamını oldukça genişleten manevi cebir adı altındaki tehdit uygulamasını terk etmiştir¹⁸⁵². Kanunun lafzına ve ruhuna uygun olan bu kararı yerinde buluyoruz.

Öte yandan kanun gerekçesinde bedensel acıya neden olabilecek araç suçlara örnek olarak öldürme ve neticesi sebebiyle yaralama suçu sayılmıştır. Buna karşın Yargıtay uygulamasında ayrıca öldürmeye teşebbüs ve yağmaya teşebbüs halinde de tamamlanmış amaç suçun varlığı kabul edilmektedir¹⁸⁵³. Yargıtay, bir kararında

¹⁸⁴⁹ Şen, Eryıldız, s. 280., Şahbaz, Cilt II, s. 3405. Belirtelim ki bu suçlardan tehdit ve suç için anlaşma suçları TMK’ya göre nispi terör suçları katalogunda sayılmıştır. Aynı yönde Şahbaz, Cilt II, s. 3404.

¹⁸⁵⁰ Şen, Eryıldız, s. 281.

¹⁸⁵¹ Şen, Eryıldız, s. 281.

¹⁸⁵² “Manevi cebir kavramı, mehzaz kanun bakımından faşizmin, Türk Ceza Hukuku yönünden ise meşru siyasi iktidarın yargılanmasına gerekçe arayan 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra o gün iktidarda olanları yargılamak amacıyla kurulan Yüksek Adalet Divanı’nın eseridir. Bu nedenledir ki, özgürlükçü çağdaş demokratik hukuk devletinde bu görüşün savunulabilir bir tarafı yoktur... Bu nedenle Anayasal düzenin değiştirilmesine yönelik teşebbüsün ancak cebir ve şiddet kullanılarak, yani bireylerin iradeleri zorlanmak suretiyle ifsat edilerek gerçekleştirilmesi gerekir. Kanunun aradığı cebrilikten maksadın fiziki/maddi cebir olduğu açıktır.” Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769. Yargıtay CGK’nın 2010 yılında vermiş olduğu bir kararda da fiilin cebri niteliğinden maddi cebrin anlaşılması gerektiği ifade edilmiştir. YCGK, T: 09.02.2010, T: 2009/9-103, K: 2010/22.

¹⁸⁵³ Yargıtay’ın istikrar kazanan uygulamasına bakıldığında, cebir ve şiddet eylemi kapsamında; kasten öldürme, öldürmeye teşebbüs etmek, nitelikli kasten yaralama, yağma/teşebbüs, güvenlik güçleriyle çatışmaya girmek, halkın yoğun olarak bulunduğu ya da kullandığı mahal veya yollara

neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama düzeyinde kalan öldürmeye (tam) teşebbüs suçunu¹⁸⁵⁴, başka bir kararında ise böyle bir neticeye neden olmayan öldürmeye (eksik) teşebbüs suçunu amaç suç olarak kabul etmiştir¹⁸⁵⁵. Bu uygulama cebir-şiddet eyleminin elverişliliğine ve bu suçlara teşebbüs konusuna ilişkin olduğundan ileride yöntem unsuru kapsamında değerlendirilecektir. Bu noktada TMK bağlamında cebir ve şiddet kavramına ilişkin genel bir değerlendirme yapılacaktır.

d. Ara Değerlendirme

Görüldüğü üzere kanun, tanımda yer alan herhangi bir unsur üzerine inşa edilebilecek mantıksal bir sistematik sunmaktan çok uzaktır. Terör amacıyla örgütlenme suçunda (md. 7/1) bir yandan silahlı örgüt suçuna, diğer yandan cebir-şiddet eylemine ve eylemin belli bir ağırlıkta olmasına atıf yapılması, bu suçun kapsamını gereksiz ve mantıksız bir şekilde daraltmış, özellikle topluma karşı güdülen bazı terör amaçlarının (özellikle genel sağlığı bozmak) altını boşaltmıştır. Örneğin tarihsel ve politik nedenlerden ötürü bir azınlık gruba karşı duyduğu düşmanca duygulardan hareketle, bu kişilerin yaşadıkları bölgelerdeki tarım ürünlerini ya da su kaynaklarını zehirleyerek toplum sağlığını bozma amacı güden bir örgüt, *saik* yönünden olmasa da *amaç* unsuru yönünden terörün amaç unsurunu karşılamakla birlikte, araç olarak işlenmesi amaçlanan ya da işlenen suç cebir-şiddet niteliğinde olmadığından terör amacıyla örgütlenme suçunun elverişliliğinde dikkate alınacak amaç suçlardan olmayacaktır. Bu suç ancak mevcut bir terör örgütünün

yahut içinde insanlar bulunan nakil araçlarına patlayıcı yerleştirme ve silahlı/nitelikli hürriyeti tahdit suçlarının kabul edildiği görülmektedir. Y. 16. CD. T: 31.12.2018, E: 2018/3775, K: 2018/5600., Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769.

¹⁸⁵⁴ “Hipermarketin emanet bölümüne, saat 19.13’te alışverişin yoğun olduğu ve müşterilerin bulunduğu ortamda patlayıcı madde atılması sonucu 20 kişinin hayati tehlike de geçirecek nitelik ve derecelerde yaralanmış olmaları karşısında...” Y. 9. CD., T: 03.05.2010, E: 2009/19596, K: 2010/4722.

¹⁸⁵⁵ “Geceleyin saat 21:00 sıralarında sanıklar Osman H. ve Necati B.’in organizasyonu dâhilinde ve silahlı terör örgütünün amacı doğrultusunda birlikte hareket eden sanıkların eylem amacıyla yakılan marketin önüne geldikleri, bu aşamada sanıklar Osman H ve Necati B.’in yanlarında getirip dağıttıkları molotof kokteyllerini içerisinde kasiyerlik yapan şikayetçi Yıldız K. ve müşteriler bulunan markete atarak marketin yanmasına ve şikayetçinin yangın çıkarmak suretiyle öldürülmesine teşebbüs ettikleri, beraat eden sanık Mehmet E.A. ve tutanak düzenleyicilerinin teşhis ve anlatımları, sanıkların yakalandıklarında üzerlerinde ele geçen molotof kokteylleri ve tüm dosya kapsamından anlaşılmakla, sanıkların silahlı terör örgütünün amaçladığı suçun işlenmesine ilişkin tehlikeyi oluşturmaya elverişli vahamet arz eden eylemleri nedeniyle, ... TCK’nın 302/1. maddesi uyarınca devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozma suçundan ve TCK’nın 302/2. maddesi delaletiyle TCK’nın 82/1-c ve 35/2. maddeleri uyarınca yangın çıkarmak suretiyle kasten öldürmeye teşebbüs suçundan cezalandırılmaları gerekirken...” Y. 9. CD., T: 17.06.2013, E: 2013/3013, K: 2013/9323.

faaliyeti çerçevesinde işlendiği takdirde nispi terör suçu olarak kabul edilebilecektir. Bu noktada Alman Ceza Kanunu'nun terör amacıyla örgütlenme suçunu düzenleyen 129a maddesinde ise örgütün işlemeyi amaçladığı suçlar arasında çevreye karşı suçlara yer verildiğini belirtmek isteriz.

Cebir ve şiddet kavramının kanundaki ifade şekilleri arasında bir yeknesaklığın bulunmaması, kavramların anlamı ve kapsamı konusunda Meclis görüşmeleri sırasında bütünleyici bir tartışmanın yapılamamış olması, amaç suçlara ilişkin gerekçenin, YTCK'daki cebir suçunun niteliğinden bihaber olarak ETCK'daki cebir suçundan alıntılar yapılarak kaleme alınması ve yine gerekçenin Meclis görüşmeleri sırasında yapılan madde değişiklikleri doğrultusunda güncellenmeden yayımlanması ve tüm bu eksiklikler yokmuşçasına cebir ve şiddet kavramına tanımlara ilişkin maddede bilinçli olarak yer verilmemesi karşısında kamu düzeni bakımından son derece kritik bir öneme sahip olan cebir ve şiddet kavramı, TCK ve TMK gibi temel kanunların aceleyle yapılmasına kurban edilmiştir.

5237 sayılı TCK'nın kabulüyle cebir kavramının maddi (şiddet) - manevi (tehdit) şeklinde ikiye ayrılmasına son verilmesi ve 2003 yılında terör tanımında yapılan değişiklik ile tehdidin seçimlik hareket olmaktan çıkarılıp cebir-şiddet eylemine bağlı bir netice olarak kabul edilmesi, ağırlığı ne olursa olsun tehdit niteliğindeki eylemleri, terör amacıyla örgütlenme suçunda elverişliliğin belirleneceği cebir-şiddet gerektiren amaç suçların ve mutlak terör suçlarının kapsamı dışında bırakmıştır. Nitekim Yargıtay da 2019 yılında vermiş olduğu bir kararla bu ayırımdan vazgeçerek içtihadını değiştirmiştir¹⁸⁵⁶. Kanaatimizce ETCK dönemindeki kabulleri ve alışkanları devam ettirecek şekilde tehdit niteliğindeki eylemleri manevi cebir adı altında cebir kapsamına sokan doktrindeki ve uygulamadaki yaklaşımların olan hukuk bakımından halen benimsenmeye devam edilmesi, kıyasa varan genişletici yorum yasağına aykırı olacağı gibi (AY. md. 38/1, TCK. md. 2/3), TMK'da öngörülen ağır hapis cezaları, infaz sırasında ve sonrasında terör suçlusu hakkında uygulanacak ağırlaştırılmış güvenlik tedbirleri, ağır soruşturma ve kovuşturma tedbirleri ve terör alanına dahil olmanın beraberinde getirdiği önleyici istihbari tedbirlere ve diğer hukuk alanlarında da sonuçlar doğuran

¹⁸⁵⁶ Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769.

başkaca kolluk tedbirlerine muhatap olunacağı dikkate alındığında, insan hak ve özgürlükleri için son derece ağır ve ölçsüz müdahaleler ile karşılaşılabacaktır.

Ancak kanaatimizce *olması gereken hukuk* bakımından cebir ve şiddetin unsur olarak yer aldığı terör suçları, yapılacak bir kanun değışikliği ile yeniden ele alınmalı, bu kez özellikle YTCK'daki basit cebir suçunun nitelikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Cebir suçunun YTCK'da bedensel acı boyutuna indirilmesi, cebrin unsur olarak yer aldığı ve bileşik suç şeklinde içtima ilişkisinin bulunduğu terör suçlarının kapsamını da daraltmıştır. Oysaki terörün uluslararası alanda da kabul gören en önemli özelliklerinden biri, şiddet yoluyla siyasi iktidarın belli bir kararı almaya ya da almamaya zorlanmasıdır. Bu doğrultuda devletin ve anayasal düzenin varlığını koruyan suç tipleri bakımından cebirin yalnızca bedensel zarara indirgenmiş olması doğru değildir. Şüphesiz TBMM'nin salt fiziksel yapısına yönelik bir saldırının hedefi, siyasi iktidarı belli kararları almaya zorlamak olacaktır. Ancak YTCK'daki mevcut cebir konseptiyle bu tür bir eylemin TCK'nın 311. maddesindeki suç oluşturacağını söylemek tutarlı olmayacaktır. Hal böyle iken bu suç tipi ile cezalandırılması beklenen en potansiyel eylem mutlak terör suç kategorisi dışında kalacaktır.

Öte yandan terör suçlarında birçok yabancı ülke kanununda ve uluslararası düzenlemelerde olduğu gibi “şiddet kullanma tehdidi” şeklindeki seçimlik harekete de yer verilmelidir¹⁸⁵⁷. Terörün en yalın anlamı olan korku ve dehşeti ifade eden bu unsura TMK'nın 1991 tarihli ilk halinde seçimlik hareket olarak yer verilirken, bu unsurun, 2003 yılında yapılan değışiklikler ile cebir ve şiddet eylemine bağılı hareket haline getirilmesi, terörle mücadelede geriye atılmış bir adımdır. Bu ödün, başta tarihsel olarak koruyucu doktrin uygulamasının, yakın geçmişte yargı uygulamasının ifade özgürlüğü konusundaki zayıf karnesinin ve diğer suistimallerin faturası olmuştur. Oysa AİHM kararlarında da vurgulandığı üzere, şiddet kullanımı gibi şiddete başvurma tehdidi de, ifade özgürlüğünün kapsamı dışında kalmaktadır¹⁸⁵⁸. Dolayısıyla bir yanlışın başka bir yanlışla düzeltilmeye çalışılması bizce doğru

¹⁸⁵⁷ Aynı yönde Hafizoğulları, Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, s. 289. Terörizmin doktrinsel tanımlarında da şiddet tehdidi unsuruna sıkça yer verilmektedir. Bkz. Alpaslan, s. 21.

¹⁸⁵⁸ Delfi As v. Estonya, T: 16.06.2015, Başvuru No: 64569/09, para. 50. Ayrıca bkz. Hafizoğulları, Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, s. 284.

olmamıştır. Yargıtay'ın olay bazlı uygulamaları bir kenara bırakılırsa, örneğin yasama organına karşı suç kapsamında (md. 311) milletvekillerine yönelik baskı, tehdit ya da korkutma suretiyle manevi cebir uygulanması, olması gereken hukuk açısından bu suç kapsamında değerlendirilebilmelidir¹⁸⁵⁹. Zira mağdurun iradesinin zorlanması bakımından vücut bütünlüğüne saldırı veya bedensel bir acı verme şeklindeki eylemler kadar, (doğrudan, üçüncü bir kişi ya da eşya üzerinden) baskı, korkutma veya tehdit eylemlerinde bulunulması da bizce aynı değerde elverişli ve etkin hareketlerdir. Şu halde iradenin zorlanması bakımından maddi cebir kadar manevi cebrin de cezaya layık ve cezaya muhtaç bir davranış olduğunu söylemek gerekir. Şiddet ve tehdit, terör suçlarında unsur olarak yer alabilmeli, bu unsurlar arasında TCK. md. 61/1-e gereği cezanın belirlenmesinde bir ayırıma gidilmelidir. Böylelikle kanundaki terörizmin propagandası suçunda seçimlik hareket olarak tehdidin propagandası ile de yeknesaklık sağlanmış olur. Bu yapılırken 2003 öncesi düzenlemeye dönüşün eski olumsuz uygulamaları yeniden canlandırmaması için ifade özgürlüğüne gerekli vurgu yapılmalı ve bununla birlikte, en az bu kadar önemli olan, yargıya ilişkin gerekli diğer idari tedbirler de alınmalıdır. Zira dünyanın gelişmiş demokrasilerinde ceza hukuku aracılığıyla (bastırıcı) terör mücadele, şiddet suçlarının ön alanına öylesine müdahil olmuştur ki, bugün Alman Ceza Kanunu'nda devlet güvenliğini tehlikeye düşüren bir şiddet suçunun hazırlık aşamasında yer alan, failin bu tür suçlar işlemek amacıyla patlayıcı ve sair madde yapımını öğrenmesi veya öğretmesi, bu amaçla yurt dışına çıkması (terörist kamplarda eğitim alma) bağımsız suç haline getirilmiştir (md. 89a)¹⁸⁶⁰. Öyleyse mesele, suç politikasının genişlemesi değil, terörle mücadeleyi demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun ve ölçülü bir şekilde yürütebilmektir.

Terör örgütünün işlemeyi amaçladığı, aynı zamanda mutlak terör suçları arasında yer alan amaç suçlarda (TCK. md. 302, md. 309, md. 311, md. 312) cebir ve şiddet şeklindeki maddi unsurun gerçekleştiğinin kabulü için, ister doğrudan kişiye yönelik ister dolaylı olarak eşya üzerinde gerçekleştirilen şiddet eyleminin kişiler üzerinde en az neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama düzeyinde bedensel zarara

¹⁸⁵⁹ Zira mevcut pozitif hukuk bakımından bu örnek TCK md. 312 kapsamında değil, kamu görevlisine karşı görevini yaptırmamak için direnme suçu (md. 265) kapsamında değerlendirilmektedir. Gerçekler, s. 2761., Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8851.

¹⁸⁶⁰ Bu konuda bkz. Sieber, s. 354, vd.

neden olması ve bu neticenin Anayasal organlarda görevli kişilerin görevlerini hukuka uygun olarak yerine getirme iradeleri üzerinde zorlayıcı bir etki yaratması gerekir. Bu nitelikteki cebir ve şiddet eylemi, ülkede kaos ortamı yaratıyor, toplumu korku, endişe ve paniğe sokuyorsa, o halde eylemin *zorlayıcı etkisi* gerçekleşmiş kabul edilecektir. Buna karşın doğrudan kişiye yönelik olsa dahi kural olarak bedensel bir zarara neden olmayan suçların (hürriyeti tahdit), kişi ya da eşya üzerinde gerçekleştirilse dahi mağdur üzerinde belli bir ağırlıkta bedensel zarara neden olmayan suçların, en az ağır yaralama düzeyinde bedensel zarara neden olmakla birlikte ilgililerin iradesi üzerinde zorlayıcı bir etkiye sahip olmayan cebir-şiddet gerektiren suçların, mağdur üzerinde yalnızca psikolojik/manevi sonuçlar doğuran araç suçların (tehdit ve diğer tehlike suçları) ve son olarak -askeri tesisleri tahrip suçu hariç- salt eşya üzerinde tahribe neden olan suçların; amaç suç olarak mutlak terör suçları kapsamında değil, ancak araç suç olarak bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmeleri halinde nispi terör suçları kapsamında değerlendirilebileceklerini söylemek gerekir. Askeri tesisleri tahrip suçunda cebir ve şiddet kavramına yer verilmediğinden bu suçun özel bir ağırlıkta olmasına da gerek yoktur. Bu noktada cebir ve şiddet eyleminin ağırlığı konusunu, terör tanımının son unsuru olarak yöntem unsuru kapsamında ele almak gerekir.

D. Yöntem Unsuru: Cebir ve Şiddet Eyleminin Elverişliliği

1. Genel Olarak

Terörizmin insan haklarının ağır bir ihlali olduğunun tartışmasız olarak kabul edildiği günümüzde, terörizmin maddi unsuru olan cebir ve şiddet eyleminin de bu ağırlığı ve yoğunluğu taşıması gerekmektedir¹⁸⁶¹. Terör suçlarına ilişkin yabancı ülke kanunlarının, uluslararası veya ulusüstü hukuk metinlerinin lafzına bakıldığında, terör suçları ile adi suçlar arasındaki ayırımın –amaç unsurunun yanında ayrıca- eylemin ağırlığı (*serious violent act*) vurgulanarak yapıldığı görülmektedir¹⁸⁶². Bu

¹⁸⁶¹ Saul, s. 59., Monaghan, “Terrorism in the name of Animal Rights”, s. 159., Zafer, s. 96.

¹⁸⁶² AB Terörle Mücadele Direktifi’nin 2, 8, 9, 10, 12, 18, 21, 24 no’lu başlangıç paragrafları için bkz. Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017. <https://eur-lex.europa.eu> (E.T.: 09.08.2019). Alman Ceza Kanunu’nda düzenlenen terör örgütü kurma suçu için bkz. Yenisey/Plagemann, **Alman Ceza Kanunu**, s. 221. Birleşik Krallık 2000 tarihli

noktada öncelikle Türk hukuku bakımından yöntem unsurunun anlamına yer verdikten sonra, bu unsurun hukuki dayanağı, işlevi ve tespitindeki kriterler konusu ele alınacaktır.

TMK'nın 1991 tarihli ilk halinde terör; “*baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle...*” şeklinde seçimlik hareketler olarak tanımlanmıştı. Karşılaştırmalı hukuktaki “şiddet kullanımı veya kullanma tehdidi” şeklinde formüle edilen terör tanımlarıyla paralellik gösteren bu ibare, 2003 yılında 4928 sayılı kanunla değiştirilerek, “*cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle...*” şeklinde yeniden formüle edilmiştir¹⁸⁶³. Sözlük anlamına bakıldığında *baskı* sözcüğü, hak ve özgürlükleri kısıtlayarak zor altında bulundurma durumu, tahakküm; *korkutma* sözcüğü, bir kimseyi tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında kaygıya düşürme, endişelendirme, gözdağı verme; *yıldırma* sözcüğü, bir kimsenin cesaretini kırma, sindirme, korkutma, gözdağı verme ve böylelikle bir işi yapmaktan vazgeçirme; *sindirme* sözcüğü, korku, yılgınlık vb. sebeplerle konuşamamasına, hareket edememesine veya tepki gösterememesine neden olmak; *tehdit* sözcüğü ise gözdağı anlamına gelmektedir¹⁸⁶⁴.

Görüleceği üzere kavramlar çoğu zaman birbirine eşdeğer ya da oldukça yakın anlamlar ihtiva etmektedir¹⁸⁶⁵. Kanaatimizce bu kavramların ortak özelliği, terör sözcüğünün etimolojik anlamındaki korku ve dehşet (*terrere*) durumunu vurgulamasıdır. Nitekim terörizm kavramının anlamı, Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) nezdinde görülen *Galic* davasında da, terörizmin İngilizce sözlük anlamı ve bu anlamı destekleyen bir uzman bilirkişi raporu doğrultusunda “aşırı korku” olarak kabul edilmiştir¹⁸⁶⁶. Bu noktada AYM ile

Terrorism Act kanununun 1. maddesi için bkz. Andrew Staniforth, **Preventing Terrorism and Violent Extremism**, Oxford: OUP, 2014, s. 35.

¹⁸⁶³ Böylelikle maddi unsur olarak cebir ve şiddet kullanımı bağımsız ve temel icra hareketi haline getirilmiş, diğer yöntemler ise icra hareketinin taşınması gereken özellikler (ağırlık) olarak öngörülmüştür. Tehdit unsurunun icra hareketi olmaktan çıkarılmasının terörle mücadeleyi zaafa uğratacağı eleştirisi için bkz. Şen, Eryıldız, s. 426.

¹⁸⁶⁴ Evik, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, s. 219. <https://sozluk.gov.tr/>.

¹⁸⁶⁵ Evik, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, s. 220., Turinay, s. 228.

¹⁸⁶⁶ *Galic* davası, para. 75, 137.

EYUCM'nin terörizmin yöntem unsuruna verdikleri anlamın örtüştüğü görülmektedir.

Terör tanımında cebir-şiddet kullanımı şeklinde bir unsura yer verilmiş olmasına rağmen, bu unsurun cebir ve şiddet niteliğinde olmayan eylemleri bütünüyle terör kategorisi dışında bırakmadığına yukarıda terör suçları başlığı altında değinmiştik. Buna karşın cebir ve şiddet eyleminin işleniş tarzının bir neticesi olan ve cebir-şiddet eylemine belli bir ağırlık yükleyen yöntem unsurunun, terör amacıyla örgütlenme suçunda örgütün elverişliliğinin aranacağı amaç suçlar bakımından ve maddi unsurunu cebir-şiddet eyleminin oluşturduğu mutlak terör suçları katalogunda yer alan bazı amaç suçlarda araç suçun ağırlığı bakımından halen kritik bir öneme sahip olduğunu söylemek gerekir.

2. Hukuki Dayanağı ve İşlevi

3713 sayılı TMK'da 2006 yılında 5532 sayılı kanun ile yapılan değişikliklerin genel gerekçesinde, terör eylemlerinin adi suçlara göre daha ağır eylemler olduğu ifade edilmiştir¹⁸⁶⁷. Gerekçeye göre *“terör olarak nitelendirilen fiiller, esasında suç oluşturan fiillerdir. Ancak, bu suçlar, belirli amaçlar doğrultusunda ve bir örgütün faaliyeti çerçevesinde sistematik bir şekilde işlendiği için, daha ağır sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.”*

Terör eyleminin ağırlığı şartı, terör tanımında yer alan yöntem unsurunda mündemiçtir. Yöntem unsuru, cebir-şiddet eyleminin baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit şeklindeki etkilerden birini yaratmasını şart koşar. Anayasa Mahkemesi'ne göre¹⁸⁶⁸, *“yöntem” sözcüğünün kullanılması ile bu kavramlara, “kitleleri hedef alan”, “belli bir yoğunluk”, “şiddet ve sistem içinde yapılma” ve “örgütsel bağ” gibi yeni anlamlar edindirilmiştir. Korkutma, yıldırma, sindirme bir saik olarak değil, etkili bir yöntem olarak anlaşılmalıdır.”* Şu halde yöntem

¹⁸⁶⁷ Terörle Mücadele Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve İçişleri ile Adalet Komisyonları Raporları (1/1194), Dönem: 22, Yasama Yılı: 4, TBMM (S. Sayısı: 1222). <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1222m.htm>.

¹⁸⁶⁸ AYM, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20. RGT: 27.01.1993, Sayı: 21478 Mükerrer, s. 33.

unsurunu, “belirsiz sayıda kişiyi sistematik bir şekilde hedef alan şiddet eylemi neticesinde *yoğun korku ve dehşet* ortamı yaratılması” olarak kabul etmek gerekir.

Terör eylemlerinin ağırlığı konusunda Yargıtay uygulamasında ETCK döneminden bu yana istikrarlı bir şekilde “*vahim eylem*” kavramı kullanılmış, bu kavram ile amaca matuf eylemin (hareketin-araç suçun) *elverişliliğini* kastedilmiştir¹⁸⁶⁹. Öte yandan doktrinde başka bir görüş ise elverişliliği, maddede yer alan “yönelik” (ETCK’da “matuf eylem”) ibaresine dayandırmıştır¹⁸⁷⁰. Yargıtay’ın bu yönde de kararları bulunmaktadır¹⁸⁷¹. Buna karşın gerek kanun gerekçesinde¹⁸⁷²

¹⁸⁶⁹ Özer, Doğan, s. 100. Bu noktada bazı Yargıtay kararlarını örnek vermek gerekirse; “*Kanun gerekçesinde de ifade edildiği üzere bu suçun (TCK. md. 302) oluşabilmesi için belli amaca yönelik fiillerin işlenmesi gerekir. Bu amaç, madde metninde; (1) Devletin topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin egemenliği altına koymak, (2) Devletin birliğini bozmak, (3) Devletin egemenliği altında bulunan topraklardan bir kısmını Devlet idaresinden ayırmak, (4) Devletin bağımsızlığını zayıflatmak olarak belirlenmiştir.*” Y. 16. CD., T: 23.02.2017, E: 2016/6920, K: 2017/1571.

PKK/KCK’nın 2015 yılında özyönetim çağrısı üzerine başlayan ve kamuoyunda hendek olayları olarak bilinen süreçteki eylemlerin, “...*silahlı terör örgütünün amaç suçunun gerçekleştirilmesine yönelik nitelikte vahamet oluşturmaya karşısında... TCK’nın ... ve 302. maddelerinde düzenlenen...Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozma suçlarından cezalandırılması...*” (Y. 16. CD. T: 27.03.2017, E: 2017/809, K: 2017/3452).

“*YDG-H üyesi sanığın 30-35 kişilik grup ile birlikte hareket ederek yüzünü tül bent ile kapatıp yolda geçen araçları durdurduğu ve elinde taşıdığı molotof kokteyli ile tehdit ederek kimlik kontrolü yapıp araçların geçişlerini engellediğinin anlaşılması karşısında, olayın meydana geliş biçimi, gerçekleştirildiği ortam ve süreç de nazara alındığında; sanığın eylem ve fikir birliği içinde hareket ederek silahlı terör örgütünün amaçladığı suçu işlemeye elverişli vahamet arz eder nitelikteki eyleminin TCK’nın 302/1. Maddesi kapsamında değerlendirilmesi gerektiği gözetilmeden ...*” (Y. 16. CD. T: 07.03.2017, E: 2017/5900, K: 2017/1025).

“...*sanığın üyesi bulunduğu silahlı terör örgütünün devletin birliğini bozma ve ülke topraklarından bir kısmını devlet idaresinden ayırma amacına yönelik olarak vahamet arz eden olayları gerçekleştirdiği, sanığın sübutu kabul olunan eylemlerinin amaç suçun işlenilmesi doğrultusundaki örgütsel bağlılık ile ülke genelindeki organik bütünlüğüne göre amacı gerçekleştirme tehlikesi yaratabilecek nitelikte olduğu belirlenip, ...sanığın kasten öldürme ve tehlikeli maddeleri izinsiz olarak bulundurma veya el değiştirme suçlarını işlediği kabul edilmiş...*” (Y. 16. CD. T: 20.09.2016, E: 2016/5188, K: 2016/4665).

¹⁸⁷⁰ Çetin Özek, “Silahlı Çete – Amaç Suç İlişkisinde İştirak Sorunları”, in: *AÜHFD*, C. 49, S. 3, Y. 1994, s. 363., Zafer, s. 130., Topçu, s. 103, 194.

¹⁸⁷¹ “*Matuf fiilden maksat, Devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını devletin idaresinden ayırma, Devletin bağımsızlığını azaltma, Devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin egemenliği altına koyma amacına yönelik ve bu sonucu oluşturmaya elverişli icra hareketleridir.*” YCGK, T: 09.02.2010, E: 2009/9-103, K: 2010/22’den aktaran Topçu, s. 103.

¹⁸⁷² TCK gerekçesinde md. 302 kapsamında eylemin amaçları/neticeleri gerçekleştirmeye elverişliliğinden, md. 309 yönüyle bu suçun tehlike suçu olması nedeniyle eylemin neticeyi elde etmeye elverişliliğinden, md. 311 ve 312 bakımından ise teşebbüsü oluşturan icra hareketlerinin elverişliliğinden söz edilmektedir.

gerekse doktrinde baskın görüşte¹⁸⁷³ cebir-şiddet eylemi niteliğindeki hareketin amaçları/neticeyi gerçekleştirme elverişliliğinden bahsedilmektedir.

Bizce cebir ve şiddet eyleminin ağırlığından söz edilmesi, içerik itibariyle vahim eylem ya da eylemin elverişliliğinden farksız olup, bu suretle cebir ve şiddet eylemi ile terör eyleminin yöntem unsuru arasında bir bağ kurulmuş olur¹⁸⁷⁴. Gerçekten de terör kapsamındaki cebir ve şiddet eyleminin, toplumun bir kısmında ya da tamamında korku, gerilim, infial, tedirginlik veya panik yaratması gerekmektedir¹⁸⁷⁵. Şu halde terör eyleminin taşınması gereken bu özelliklerin, terör tanımında yer verilen baskı, korkutma, yıldırma, sindirme ve tehdit yöntemlerine isabet ettiğini söylemek mümkündür. Nitekim Yargıtay da cebir-şiddet eyleminin elverişliliği konusunda eylemin işleniş biçimine bakarak, terör tanımındaki yöntem unsuruyla bir ilişki kurmaktadır¹⁸⁷⁶. Keza terör eyleminin ağırlığı ifadesinin doktrinde suçun yapısal unsurları arasında telakki edilen “suçun nicelik unsuru” ya da “özel ağırlıkta olma” özelliğine¹⁸⁷⁷ dayandırılması da mümkündür. Ayrıca cebir-şiddet eyleminin ağırlığından söz etmek suretiyle yabancı ülke kanunlarında ve uluslararası sözleşmelerde zikredilen eylemin ağırlığı (*serious violent act*) ibareleriyle de bir irtibat kurulması mümkündür.

¹⁸⁷³ Zafer, s. 121, 122., Evik, “Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozmak Suçu”, s. 1733., Bodur, Özkul, s. 253., Topçu, s. 91. Yargıtay ise bazı kararlarında cebir ve şiddet eyleminin elverişliliğini, araç suçların amacı gerçekleştirme tehlikesi yaratması şeklinde ifade etmiştir: “*Sanıklar Ş. A. ve R. Ö.’in üyesi bulundukları silahlı terör örgütünün, Devletin birliğini bozma ve ülke topraklarından bir kısmını Devlet idaresinden ayırma amacına yönelik olarak vahamet arz eden olayları gerçekleştirdiği, sanıkların sübutu kabul olunan eyleminin amaç suçun işlenmesi doğrultusundaki örgütsel bağlılık ile ülke genelindeki organik bütünlüğüne göre, amacı gerçekleştirme tehlikesi yaratabilecek nitelikte olduğu* belirlenip, kovuşturma sonuçlarına uygun şekilde suçun vasfı tayin edilmiş...olduğundan temyize tabi hükümlerin onanmasına...” Y. 9. CD., T: 01.04.2010, E. 2009/20634, K. 2010/3774., Y. 9. CD., T: 12.04.2010, E. 2009/21264, K. 2010/4168., Y. 16. CD. T: 31.12.2018, E: 2018/3775, K: 2018/5600.

¹⁸⁷⁴ Yargıtay’ın cebir-şiddet eylemlerinin ağırlığını terör tanımındaki yöntem unsurundan yararlanarak tespit ettiği bir kararı için bkz. Y. 16. CD. T: 31.12.2018, E: 2018/3775, K: 2018/5600.

¹⁸⁷⁵ Şen, Eryıldız, s. 292.

¹⁸⁷⁶ Yargıtay 16. Ceza Dairesi’nin terör tanımındaki yöntem unsurunun da izlerini taşıyan uygulaması şu şekildedir “...suç teşkil eden her fiilin de amaç suçu oluşturmak için yeterli/elverişli olmadığı açıktır....Fiilin elverişli/vahim niteliği taşıyıp taşımadığı ise her olayın özelliğine göre; örgütün amacı, faaliyet alanı, ülke genelindeki organik bütünlüğü, fiilin niteliği, işleniş biçimi, işlenme zamanı, toplumda meydana getirdiği etki, ortaya çıkan zarar ve tehlikenin ağırlığı, gibi ölçütler değerlendirilerek takdir edilecektir.” Y. 16. CD. T: 31.12.2018, E: 2018/3775, K: 2018/5600., Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769.

¹⁸⁷⁷ İçel, **Ceza Genel**, (2016), s. 214.

Amaç suçlarda fiilin amaçları gerçekleştirmeye yönelik elverişliliği şeklinde bir ibareye TCK. md. 302'in ilk halinde madde metninde yer verilmiş, daha sonra bu ibare 29.06.2005 tarih ve 5377 sayılı kanunla madde metninden çıkarılmıştı. Değişiklik gerekçesi olarak hareketin elverişliliğinin zaten uygulamada arandığı ve bu nedenle böyle bir ifadeye gerek olmadığı belirtilmiştir¹⁸⁷⁸. Kanaatimizce de hareketin elverişliliği, TCK. md. 35/1'de öngörülen genel bir şarttır.

Yargıtay'ın araç suçların yoğunluğundan ve ciddiyetinden bahsettiği yakın tarihli bir kararında¹⁸⁷⁹, *“Toplumda kaos ve tedirginlik oluşturacak, devlet otoritesine olan güveni sarsacak, kamu düzenini, toplum barışını bozarak devletin anayasal düzeni bakımından somut tehlike meydana getirecek yoğunluk ve ciddiyetteki eylemlerin amaç suç yönünden elverişli olduğu kabul edilmektedir.”* Hareketin elverişliliği konusunda Yargıtay, uygun illiyet teorisini esas alan karma uygunluk teorisine başvurmuştur. Buna göre öncelikle hareket ile netice arasında uygunluk ve elverişliliğe dayalı (karma uygunluk teori) nedensellik bağı kurulacak, daha sonra eylemin faile objektif olarak isnat edilebilirliğine bakılacaktır¹⁸⁸⁰.

Cebir ve şiddet niteliğinde olan amaç suçlarda kanun koyucu, suçla korunan hukuki değerın önemine binaen bu değerin zarar şeklinde bir ihlale uğramasını doğal olarak beklememiş, değerin tehlikeye sokulmasını suçun oluşması bakımından yeterli kabul etmiştir. Hukuki değerin zarar görmesine yönelik teşebbüs hareketlerinin bizatihi suç haline getirilmesi suretiyle ceza hukuku korumasının öne çekildiği tehlike suçlarında tipik netice artık zarar değil tehlike halini almaktadır¹⁸⁸¹. Bu

¹⁸⁷⁸ TBMM, Dönem: 22, Yasama Yılı: 3, Sıra Sayısı: 901, s. 6.

¹⁸⁷⁹ Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769.

¹⁸⁸⁰ *“Objektif isnadiyetten bahsedebilmek için netice, “failin eseri olmalıdır”. Objektif isnadiyette, hareketin yapıldığı koşullara gidilir ve o anki somut koşullara göre üçüncü kişinin bilgi ve tecrübesine göre gerçekleştirilen hareketin söz konusu neticeyi oluşturmaya elverişli olup olmadığı belirlenir. Sübjektif olarak ise failin kişisel bilgisi ve tecrübesi araştırılır. Her iki değerlendirme uyumlu ise hem nedensellik bağı hem de kusurluluk meselesi çözülmüş olacaktır. Objektif değerlendirme ile sübjektif tasavvur birbiri ile uyumlu değil ise, eğer fail objektif olarak öngörülmemiş bir neticeyi öngörmüşse nedenselliğin varlığı kabul edilecek, objektif olarak öngörülen husus sanık tarafından öngörülmemiş hareket ile netice arasındaki öngörmeme durumunda sanığın kusuru mevcut ise fail neticeden sorumlu kabul edilecek, aksi halde neticenin tahmininde sanığın kusuru yoksa cezalandırma söz konusu olmayacaktır.”* Y. 16. CD., T: 22.02.2017, E: 2016/6411, K: 2017/1149., Y. 16. CD., T: 23.02.2017, E: 2016/6920, K: 2017/1571.

¹⁸⁸¹ Özbek ve Diğerleri, **Ceza Genel**, s. 228. Bu nedenle cezalandırılan somut tehlikeleri normatif anlamda netice olarak adlandırmak mümkündür. Zira somut tehlike suçlarında hareketten ayrılabilen bir netice vardır. Bu doğrultuda kural olarak her ne kadar bu tür suçlara teşebbüsün de mümkün

özelliği itibarıyla söz konusu suçlar doktrinde kalkışma suçu (“teşebbüs suçu”) olarak adlandırılmıştır¹⁸⁸². Dolayısıyla bu suçlarda suçun oluşması için somut tehlike neticesinin gerçekleşmesi gerekir¹⁸⁸³. Nitekim kanunun gerekçesinde de bu suçların somut tehlike suçu olarak düzenlendiği belirtilmiştir¹⁸⁸⁴. Şu halde tehlikeyi harekette değil neticede kabul eden bir bakış açısıyla eylemin zarar şeklindeki doğal neticeyi gerçekleştirmeye yönelik elverişliliğinden değil, (somut) tehlike şeklindeki tipik neticeyi gerçekleştirmesinden söz etmek gerekir¹⁸⁸⁵. Keza yine TMK’da cebir ve

olduğu söylenebilirse de, TCK’nın 35. maddesinin gerekçesi ve Yargıtay uygulaması, bu suçlara teşebbüsün mümkün olmayacağı yönündedir. Evik, “Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozmak Suçu”, s. 1743., Bodur, Özkul, s. 255., Topçu, s. 195.

¹⁸⁸² Doğan Soyaslan, **Teşebbüs Suçu**, Ankara: Kazancı Hukuk Yayınları, 1994, s. 196., Vesile Sonay Evik, “Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozmak Suçu”, in: *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (4) 2016, ss. 1725-1747, s. 1732., Topçu, s. 98.

¹⁸⁸³ Yargıtay da yakın tarihli bir kararında somut tehlikenin gerçekleşmesinden söz etmiştir: “Toplumda kaos ve tedirginlik oluşturacak, devlet otoritesine olan güveni sarsacak, kamu düzenini, toplum barışını bozarak devletin anayasal düzeni bakımından **somut tehlike meydana getirecek yoğunluk ve ciddiyetteki eylemlerin** amaç suç yönünden elverişli olduğu kabul edilmektedir” Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769.

¹⁸⁸⁴ TCK. md. 309’un gerekçesinde; “Suç hem idare edenler hem de idare edilenler tarafından işlenebileceğinden teşebbüste aranılacak elverişlilik, suçun işleniş biçimi ve özellikle suçun bir tehlike suçu olduğu dikkate alınarak, kullanılan cebir veya tehdidin neticeyi elde etmeye elverişli olup olmadığının hâkim tarafından takdir edilmesi gerekir.” TCK. md. 310’un gerekçesinde; “Bu suça teşebbüs, tamamlanmış suç gibi cezalandırılmaktadır.” TCK. md. 311’in gerekçesinde; “Bu maddeyle de, Türkiye Büyük Millet Meclisinin görevlerinin engellenmesine yönelik teşebbüse ait icra hareketleri, tam suç gibi cezalandırılmaktadır. Teşebbüs hareketlerinin ne gibi nitelik taşıması gerektiği hususunda Anayasayı ihlâl suçunun gerekçesine bakılmalıdır.” TCK. md. 312’in gerekçesinde de “Maddenin uygulanmasına ilişkin diğer hususlar için Anayasayı ihlâl ve yasama organına karşı suça ilişkin maddelerin gerekçesine bakılmalıdır” denmiştir. Yargıtay CGK’nın TCK’nın 302. maddesine ilişkin vermiş olduğu bir kararda; “Anılan suçun oluşabilmesi için, fiillerin yukarıda sayılan amaçlara veya amaca “matuf” yönelik olması ve bu sonucu oluşturmaya elverişli olması gerekir. Matuf fiilden maksat, Devlet topraklarının (ülke) tamamını veya bir kısmını devletin idaresinden ayırma, Devletin bağımsızlığını azaltma, Devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin egemenliği altına koyma amacına yönelik ve bu sonucu doğurmaya elverişli icra hareketleridir. Bu suç tehlike suçu olup, yukarıda açıklanan belirli amaç veya amaçlara yönelik ve bu suçları doğurmaya elverişli fiilin işlenmesi ile oluşur. Suçun tamamlanması için sonucu alınması gerekli olmayıp tehlikenin yaratılmasıyla suç oluşur.” YCGK, T: 09.02.2010, E: 2009/9-103, K: 2010/22) Karar için bkz. Artuk, Gökçen, Yenidünya, **TCK Şerhi**, 2. Bası, 5. Cilt, s. 8131.

¹⁸⁸⁵ Bu nedenle elverişliliğin -örneğin TCK. md. 302 bakımından- “madde hükmünde öngörülen zararlı neticeleri gerçekleştirmeye yönelik elverişlilik” şeklinde ifade edilmesine katılmamaktayız. Zira madde metninde yer alan “Devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin egemenliği altına koymaya veya Devletin bağımsızlığını zayıflatmaya veya birliğini bozmaya veya Devletin egemenliği altında bulunan topraklardan bir kısmını Devlet idaresinden ayırmaya yönelik bir fiil” ibaresinde normatif netice artık zarar değil tehliktir. Bu noktada baskın görüşteki yazarların ifade etmek istedikleri hususun suçun normatif değil, muhtemel doğal neticesi olduğu kanaatindeyiz. Ancak bu doğal neticeler suç politikasını ilgilendirse de ceza hukukunu ilgilendirmez. Nitekim söz konusu muhtemel doğal netice tipik-normatif bir netice olsaydı, o halde maddenin “Devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin egemenliği altına koyan veya Devletin bağımsızlığını zayıflatan veya birliğini bozan veya Devletin egemenliği altında bulunan topraklardan bir kısmını Devlet idaresinden ayıran bir fiil” şeklinde düzenlenmesi gerekirdi. Bu noktada ayrıca ilgili suçun madde başlığının “Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak” şeklinde ifade edilmesinin de doğru olmadığını belirtmek gerekir. Aynı yönde bkz. Zeki Hafizoğulları, “Devletin

şiddet gerektiren suçların oluştuğundan söz edebilmek için, tabiatı gereği suçun maddi konusunu oluşturan kişi veya eşya¹⁸⁸⁶ üzerinde gerçekleşecek eylemin, suçla korunan hukuki değeri tehlikeye sokması gerekir¹⁸⁸⁷. Bireyüstü nitelikteki bu hukuki değerlerin ihlali, salt araç suçlarla ihlal edilebilen bireysel hukuki değerlerin ihlalinin daha ağır olmak zorundadır. Amaç suçlarla korunan hukuki değerlerin ihlali halinde öngörülen gerçek içtimaya dayalı ceza politikası da bu gerekliliği desteklemektedir.

3. Elverişliliğin Tespiti

Terör amacıyla örgütlenme suçu bakımından örgütün elverişliliğinin aranacağı ağır cebir-şiddet eylemi gerektiren suçların yalnızca TCK'nın 302, 309, 311, 312 ve 313/2. maddelerinde yer alan suçlar olduğu yukarıda ortaya konulmuştu. Cebir ve şiddet eyleminin ağırlığı konusunu Yargıtay'ın bu suçlara ilişkin vermiş olduğu kararlar ışığında ortaya koyduktan sonra, ayrı bir başlık altında bu uygulamanın bir değerlendirmesini yapacağız.

Bu maddelerde düzenlenen araç suçları oluşturacak araç suçlar, gerek doğrudan kişilere yönelik gerekse dolaylı olarak eşya üzerindeki cebir ve şiddet kullanımı ile kişiler üzerinde en az neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama düzeyinde bedensel zarara neden olan suçlardır. Bu suçların belli bir ağırlığa ulaşması konusunda Yargıtay'ın uygulamada yöntem unsurundan yararlanarak dikkate aldığı kriterler

Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozmak Suçu (TCK. m. 302)", in: *Prof. Dr. Nevzat Toroslu'ya Armağan*, C: 1, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları No: 459, 2015, s. 563.

¹⁸⁸⁶ Bir üst başlıktaki açıklamalarınız doğrultusunda değerlendiriniz.

¹⁸⁸⁷ Doktrinde de bazı yazarlar eylemin korunan hukuki değeri zarar tehlikesine sokmasından bahsetmiştir. Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8719, 8720., Evik, "Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozmak Suçu", s. 1734., Bodur, Özkul, s. 253. Kanaatimizce Yargıtay'ın vermiş olduğu bu kararda da, eylemin suçun maddi konusu üzerinde gerçekleşmesine rağmen suçun oluşmadığının kabulü, eylemin suçla korunan hukuki değeri ihlal etme ağırlığından yoksun olması nedeniyledir: "Sanık ...'ın 01.11.1997 tarihinde iki ayrı bankanın bankamatiklerine çevresinde insanların bulunmadığı zamanlarda molotof atılarak zarar verilmesi, yine 10.12.1997 tarihinde bir bankanın bankamatiklerine çevresinde insanların bulunmadığı zamanda molotof atılarak pankart asılması, bir banka binasına ise bombalı süsü verilmiş pankart asılması, 24.10.1998 tarihinde şikayetçi ait kamyonu yakma talimatını vermek şeklinde kabul edilen eylemlerinin işleniş şekli, zamanı, neticeleri de nazara alındığında; 765 sayılı TCK'nın 146/1 ve 5237 sayılı TCK'nın 309/1 maddelerinde düzenlenen Anayasal düzeni cehren ihlale teşebbüs sucunu işlemeye elverişli vahamet arz eder nitelikte olmadığı..." Y. 9. CD., T: 19.06.2014, E: 2014/4125, K: 2014/7354. Buna karşın bazı yazarlar ise eylemin hareketin konusunu tehlikeye düşürmesinden söz etmektedir. Özbek ve Diğerleri, **Ceza Genel**, s. 228., Topçu, s. 90, 100.

şunlardır¹⁸⁸⁸: “...suç teşkil eden her fiilin de amaç suçu oluşturmak için yeterli/elverişli olmadığı açıktır...Fiilin elverişli/vahim niteliği taşıyıp taşımadığı ise her olayın özelliğine göre; **örgütün amacı, faaliyet alanı, ülke genelindeki organik bütünlüğü, fiilin niteliği, işleniş biçimi, işlenme zamanı, toplumda meydana getirdiği etki, ortaya çıkan zarar ve tehlikenin ağırlığı, gibi ölçütler değerlendirilerek takdir edilecektir.**” Yargıtay bu kararında ayrıca vahim eylemlerin, “**Toplumda kaos ve tedirginlik oluşturacak, devlet otoritesine olan güveni sarsacak, kamu düzenini, toplum barışını bozarak amaç suçun gerçekleşmesi için elverişli tehlike ortamını hazırlayacak...**” nitelikte olmasından bahsetmektedir. Dikkat etmek gerekir ki amaç suçun oluşmasında kriter olarak kabul edilen birçok husus, normal şartlarda kural olarak suçun varlığı bakımından değil, cezanın belirlenmesinde dikkate alınan hususlardır (TCK. md. 61/1). Yalnızca alt ve üst sınırlara yer verilen süreli hapis cezalarına uygulanabilen bu kriterlerin, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası gerektiren ağır cebir-şiddet niteliğindeki amaç suçlarda zımnen suçun unsuru olarak kabul edilmesi son derece isabetlidir.

Yargıtay CGK 1999 yılında vermiş olduğu bir kararda cebir-şiddet eyleminin elverişliliğini incelerken, birden fazla farklı ve stratejik hareketin birlikte veya zaman içinde işlenmesi gerektiğini ifade etmiştir¹⁸⁸⁹. Bu doğrultuda bazı yargı kararlarında cebir-şiddet eyleminin ağırlığı tespit edilirken, suçun “devleti ve rejimi yıkmaya yönelik eylemler zincirinin bir halkası” olduğunun tespiti de yapılmaktadır¹⁸⁹⁰. Yargıtay’ın terör eylemlerine yönelik aradığı bu özellik kanunun lafzında açıkça yer almasa da, bu konuda kanun gerekçesine dayanılabilir. TMK’da 2006 yılında 5532 sayılı kanunla yapılan değişikliklerin gerekçesine göre, terör eylemlerinin ağır sonuçlar doğurması, sistematik bir şekilde işlenmesinden kaynaklanmaktadır¹⁸⁹¹. Keza Anayasa Mahkemesi de terör eylemlerinin sistematik bir şekilde işlenen

¹⁸⁸⁸ Y. 16. CD. T: 31.12.2018, E: 2018/3775, K: 2018/5600., Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769.

¹⁸⁸⁹ “Belirli bir plan içerisinde uygulamaya konulan sistemli ve örgütlü bir bağlantı içinde organik bütünlük arz eden eylemler tehlike suçunun oluşması için yeterlidir.” YCGK, T: 23.11.1999, E: 1999/9-274, K: 1999/284.

¹⁸⁹⁰ Artuç, s. 1451.

¹⁸⁹¹ “Terör olarak nitelendirilen fiiller, esasında suç oluşturan fiillerdir. Ancak, bu suçlar, belirli amaçlar doğrultusunda ve bir örgütün faaliyeti çerçevesinde **sistematik** bir şekilde işlendiği için, daha ağır sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.” Terörle Mücadele Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve İçişleri ile Adalet Komisyonları Raporları (1/1194), Dönem: 22, Yasama Yılı: 4, TBMM (S. Sayısı: 1222).

eylemler olma özelliğinin terör tanımındaki yöntem unsurundan çıkarılabileceği görüşündedir¹⁸⁹². Kanaatimizce terör eyleminin bu özelliği, bazı yabancı ülke kanunlarında ve doktrindeki terör tanımlarında yer alan terör eyleminin *sistemik ve planlı olma* özelliğiyle örtüşmektedir.

Yine eylemin ağırlığını belirlemede benzer bir kriter olarak amacı gerçekleştirmeye yönelik örgütsel bağlılık ve ülke genelinde organik bütünlük arz etme şartı da aranmaktadır¹⁸⁹³. Ancak eylemin örgüt faaliyeti kapsamında işlenmesi Yargıtay tarafından suçun bir unsuru olarak değil, yalnızca araç suçun ağırlığını belirlemede bir kriter olarak kullanılmaktadır¹⁸⁹⁴. Bu noktada tek başına amaç suçları oluşturmaya elverişli olmayan eylemlerin, ancak örgüt faaliyeti çerçevesinde ve bir plan dâhilinde işlenmeleri halinde elverişli oldukları ifade edilmektedir¹⁸⁹⁵. Bu noktada örgütün yapısına, sahip olduğu insan gücüne ve mali güce, sosyal tabanına, ülke çapındaki etkilerine, önceki emsal eylemlerine ve geleceğe yönelik olarak anayasal düzene karşı ne ölçüde tehlike yaratabileceğine bakılacaktır¹⁸⁹⁶.

Kanaatimizce son iki paragrafta belirtilen kriterleri, bir terör örgütünün varlığı ve yokluğu ihtimallerine göre değerlendirmek gerekir. Yargıtay CGK'nın amaç suçta elverişlilik bakımından birden fazla farklı ve stratejik hareketin zaman içinde birlikte ve bir zincirin halkası şeklinde işlenmesi kriterinin anlam kazanabilmesi, terör örgütünün varlığına bağlıdır. Böylelikle bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenen münferit ağır cebir-şiddet eylemini, örgütün faaliyetleriyle oluşan zincirin bir

¹⁸⁹² “Yöntem” sözcüğünün kullanılması ile bu kavramlara “kitleleri hedef alan”, “belli bir yoğunluk”, “şiddet ve sistem içinde yapılma” ve “örgütsel bağ” gibi yeni anlamlar edindirilmiştir.” AYM, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20. RGT: 27.01.1993, Sayı: 21478 Mükerrer, s. 33.

¹⁸⁹³ “Sanığın sübutu kabul olunan eylemlerinin amaç suçun işlenmesi doğrultusundaki örgütsel bağlılık ve ülke genelindeki organik bütünlüğüne nazaran amacı gerçekleştirme tehlikesi yaratabilecek nitelikte olduğu...” Y. 9. CD., T: 24.10.2013, E: 2013/9564, K: 2013/12888., Y. 9. CD., T: 28.11.2013, E: 2013/9670, K: 2013/14478., Y. 9. CD., T: 07.05.2013, E: 2013/1807, K: 2013/6901. Terör eyleminin örgütsel bağlılık özelliği de yine AYM tarafından terör tanımındaki yöntem unsuruna dayandırılmaktadır. “Yöntem” sözcüğünün kullanılması ile bu kavramlara “kitleleri hedef alan”, “belli bir yoğunluk”, “şiddet ve sistem içinde yapılma” ve “örgütsel bağ” gibi yeni anlamlar edindirilmiştir.” AYM, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20. RGT: 27.01.1993, Sayı: 21478 Mükerrer, s. 33.

¹⁸⁹⁴ “Bu suçun bu amaçla kurulmuş bir örgüt faaliyeti kapsamında işlenmesi, korunan amaçlara matuf fiillerin elverişliliğinin değerlendirilmesi bakımından önem taşımakta ise de, bu hususun Türk Ceza Kanununun 309. maddesinde düzenlenen suçun unsuru olmadığı kabul edilmektedir.” Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769.

¹⁸⁹⁵ Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8810.

¹⁸⁹⁶ Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8810.

parçası olarak kabul etmek mümkün hale gelecektir. Bu halde münferit eylem, gerekli elverişlilik ve zorlayıcı etkiyi sağlamış olacak ve mutlak terör suçu olarak kabul edilecektir. Buna karşın bir terör örgütünün bulunmadığı durumlarda eylemin *etki alanı* suçun işlendiği yer ve suçun somut konusu ve mağduru ile sınırlı kalıyorsa, o halde devletin âli menfaatlerini tehlikeye düşürecek, toplumu kaosa sürükleyecek boyutta vahim bir eylemden bahsedilemeyecektir. Şu halde teorik olarak mutlak terör suçlarının bir örgüt kapsamında işlenmesi zorunlu değilse de¹⁸⁹⁷, salt kendi adına hareket eden failin (*lone-wolf*) gerçekleştirdiği cebir-şiddet eyleminin amaç suç bakımından yeterli elverişlilikte kabul edilemeyeceğini söylemek gerekir. Bu eylemlerin, faaliyetleriyle ülke çapına yayılmış bir terör örgütü adına, örgütün faaliyet zincirinin bir halkası olarak gerçekleştirildiği hallerde ise, şayet amaç suçlar bakımından söz konusu somut tehlike ortaya çıkıyorsa mutlak terör suçundan, bu nitelikte bir vahim eylemden söz edilemiyorsa ancak nispi terör suçlarından bahsetmek gerekecektir.

Yargıtay'ın md. 302 ve 309 kapsamında vahim eylem olarak kabul ettiği araç suçlar arasında; örneğin, polis memurlarının gasp edilmesi¹⁸⁹⁸, kolluk görevlilerine¹⁸⁹⁹ veya sivil halka¹⁹⁰⁰ yönelik bombalı saldırı, güvenlik güçleriyle silahlı çatışmaya girilmesi, terör ortamı yaratmak için bomba patlatılması, köy basılması, kamu ve özel kişilere ait araç, bina vs. yakılması (kundaklama), silahlı tehdit, yaralama, öldürme, örgüte gelir temini amacıyla kişilerin alıkonulması¹⁹⁰¹,

¹⁸⁹⁷ Hafizoğulları, Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, s. 297.

¹⁸⁹⁸ Y. 9. CD., T: 26.09.2012, E: 2012/3285, K: 2012/9894.

¹⁸⁹⁹ “Sanığın olay günü saat 14:45 sıralarında, 27.01.2012 tarihli ekspertiz raporu ile canlılar üzerinde öldürücü ve yaralayıcı etkisi bulunduğu tespit edilen el yapımı bombayı, Ofis alt geçidi üzerinde bulunan üst geçitten aşağıdaki kolluk görevlilerinin üzerine doğru atmak biçiminde iddia ve kabul edilen öldürmeye teşebbüs etmek şeklindeki eyleminin, adına suç işlediği silahlı terör örgütünün amaçladığı suçu işlemeye elverişli vahamet arz eden nitelikte bir eylem olduğu ve failin TCK'nın 302/1-2 maddeleri kapsamında kaldığı değerlendirilip...” Y. 9. CD., T: 21.11.2012, E: 2012/9630, K: 2012/13144. Topçu, s. 123-124.

¹⁹⁰⁰ “Sanık Y.U'nun sübutu kabul olunan 14.08.2005 tarihindeki Bakırköy Cumhuriyet Meydanında bomba patlatılması sonucu N.Ç'yi öldürmeye teşebbüs edilmesi eyleminin Devletin egemenliği altında bulunan topraklardan bir kısmını Devlet idaresinden ayırmaya yönelik araç suç niteliğinde olduğu, sanığın eyleminin 5237 sayılı TCK'nın 302/1 maddesinde düzenlenen suçu oluşturacağı...” Y. 9. CD., T: 07.12.2009, E: 2009/15835, K: 2009/12140. Topçu, s. 125.

¹⁹⁰¹ “Sanık H.K'nin birden fazla kişi ile birlikte U.Y'yi hukuka aykırı olarak cebir ve tehdit kullanarak hürriyetinden yoksun bırakmak ve sorgulayarak silahla tehdit edip kasten yaralamak biçimindeki eylemlerinin tüm dosya kapsamından anlaşılan saiki, işleniş şekli ve amacı karşısında, silahlı terör örgütü adına işlendiği ve silahlı terör örgütü PKK'nın amaçladığı suçun işlenmesi bakımından

silahlı alıkoyma¹⁹⁰², yağmalanması¹⁹⁰³, roketle saldırı gibi toplum içinde korku, panik ve şiddet yaratan veya çağırtıran ağır eylemler yer almaktadır¹⁹⁰⁴.

Buna karşın basit yaralama düzeyinde kalan yaralama eylemlerinin vahim eylem niteliğinde olmadığına karar verilmiştir¹⁹⁰⁵. Ayrıca Yargıtay'ın hürriyeti tehdit suçunu amaç suç kapsamında vahim eylem olarak değerlendirmedeği kararları da bulunmaktadır¹⁹⁰⁶. Bu kararları ağır cebir-şiddet unsuru bakımından isabetli buluyoruz.

elverişli nitelikte olup vahamet arz eden bu suçlardan dolayı... Y. 9. CD., T: 17.09.2012, E: 2012/722, K: 2012/9478. Topçu, s. 124.

"PKK silahlı terör örgütünün faaliyetleri çerçevesinde gerçekleştirilen ve video kaydı sanıkça arşivlenen sorguya konu "kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma" eyleminin, TCK'nın 302. maddesindeki düzenlemeye konu vahim fiil niteliğinde bulunduğu ve devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozma suçunu oluşturacağı..." Y. 16. CD., T: 05.10.2016, E: 2016/5231, K: 2016/4892.

¹⁹⁰² *"Yüksek Dairenin kabulüne göre, hendek kazıp başında vahim nitelikteki otomatik tüfekle nöbet tutan sanığın, korudukları bölgeye giriş ve çıkışları sınırlandırmak, cebren evlerinde tutulup canlı kalkana dönüştürülen halkın bu bölgeden ayrılmasının engellemekle, belirlenmesi mümkün mağdurlar bakımından vahim nitelikte kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunu da işlediği açıktır. Bu anlamda Yüksek dairenin aradığı şekilde TCK'nun 302/2 maddesi anlamında vahim nitelikte bir araç suçun işlendiğinin de kabulü gerekecektir."* Y. 16. CD., T: 19.10.2017, E: 2017/1605, K: 2017/5497. Aynı yönde Y. 16. CD., T: 17.01.2018, E: 2017/3103 K: 2018/115.

¹⁹⁰³ *"Silahlı terör örgütü üyesi olan sanığın, mahkeme tarafından da kabul olunan, 12.08.2006 tarihinde silahlı terör örgütünün amacı doğrultusunda, açık kimliği ve adresi tespit edilemeyen başka bir şahısla birlikte, örgüte para yardımı yapmaması nedeniyle katılana yönelik olarak işlediği yağmaya teşebbüs suçunun, örgütün ülke genelindeki organik bütünlüğü ve toplumdaki etkinliği de nazara alındığında TCK'nın 302. maddesinde belirtilen amaç suçu gerçekleştirmeye elverişli araç suç niteliğinde olup üzerine..."* Y. 9. CD., T: 14.05.2012, E: 2012/910, K: 2012/6144. *"PKK terör örgütü adına istenen parayı vermemesi üzerine ödeme yapmaya zorlamak amacıyla ve örgüt sorumlusunun talimatı doğrultusunda mağdur H.A'nın evine cebir ve tehdit oluşturacak biçimde molotof kokteyli atarak paranın tahsilini sağlayan sanık M.B'nin yağma suçunu oluşturan bu eyleminin amaç suçu işlemeye elverişli ve vahim nitelikte olduğunun anlaşılması karşısında..."* Y. 9. CD., T: 21.06.2012, E: 2011/5647, K: 2012/7947.

¹⁹⁰⁴ Evik, "Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozmak Suçu", s. 1741., Bodur, Özkul, s. 234, 235., Özer, Doğan, s. 100.

¹⁹⁰⁵ *"Yargıtay'ın yerleşik uygulamalara göre, nitelikli yaralamalar ve öldürmeye teşebbüs eylemleri amaç suç açısından vahim eylem niteliğindedir. Somut olayda, mağdurun baş bölgesinden basit tıbbi müdahale ile giderilecek şekilde yaralanmış olması karşısında, sanık ...'ın diğer sanık ... ile birlikte öldürmeye elverişli suç aleti ile mağdura yönelik saldırıda bulundukları, eylemlerine devam edip sonucu gerçekleştirmelerine engel bir neden olmadığı halde fiillerine devam etmemiş olmaları ve olay yerinden kaçmış olmaları ve mağdurun yaralarının ağırlığına göre, fiile bağlı olarak ortaya çıkan kasten yaralamaya yönelik olduğundan öldürmeye teşebbüs kastıyla hareket etmedikleri anlaşılmaktadır. Bu nedenle eylemin vahim nitelikte olduğunun kabulüne yasal imkan bulunmadığından,..."* Y. 16. CD., T: 15.02.2018, E: 2016/7159, K: 2018/265.

¹⁹⁰⁶ *"PKK silahlı terör örgütü üyesi olduğu anlaşılan sanığın, 12.09.2014 tarihinde diğer örgüt mensuplarınca kaçırılan ...'in hürriyetinden yoksun bırakıldığı örgüt kampında, mağdurun yanında nöbet tutmak suretiyle hürriyeti tahdit suçundan ...mahkumiyet hükmünün Dairemizin 2016/5047-4927 E-K sayılı ilamı ile onanarak kesinleşmiş olmasına, adı geçen mahkemenin aynı kararı ile sanığın Türk Ceza Kanununun 302. Maddesi gereğince cezalandırılmasına dair verdiği hükmün, hürriyeti tahdit suçunun amaç suç bakımından vahim eylem niteliğinde olmadığı gerekçesi ile eylemin*

Eşyaya yönelik saldırılara ilişkin olarak; içinde insanların bulunduğu seyir halindeki belediye otobüsüne¹⁹⁰⁷, markete¹⁹⁰⁸, konuta¹⁹⁰⁹ molotof kokteyli atma, kıraathaneye boru tipi bomba atma¹⁹¹⁰, kitapetine el bombası atma¹⁹¹¹, bir siyasi parti ilçe teşkilatının binasına bomba konulması eylemleri¹⁹¹² eylemleri elverişli bulunurken, duvarlara bildiri asma ve birkaç bina yakmaktan ibaret eylemler¹⁹¹³, hafif sonuçlu patlayıcı atma eylemleri¹⁹¹⁴, iki ayrı banka önünde çevrede insanlar yokken molotof kokteyli atma ve bir binaya bomba süsü verilmiş pankart asma eylemleri¹⁹¹⁵ ise yeterli ve elverişli bulunmamıştır.

Ağır cebir-şiddet niteliğinde eylemler gerektiren amaç suçlar, her ne kadar kanunda açıkça silah şartına yer verilmemiş olsa da, pratikte genellikle vahim

müşnet suçu oluşturmayacağı...gereğesiyle bozulduğu.... Y. 16. CD., T: 22.06.2017, E: 2017/1514, K: 2017/4538.

¹⁹⁰⁷ “İçerisinde şoför bulunan belediye otobüsüne molotof kokteyli atarak yanmasına sebebiyet veren sanığın, öldürmeye teşebbüs şeklinde sübuta eren, silahlı terör örgütünün amaçladığı suçu gerçekleştirmeye elverişli olan ve vahamet arz eden eylemi nedeniyle...” Y. 9. CD., T: 21.05.2012, E: 2012/2157, K: 2012/6593. Aynı yönde diğer kararlar için bkz. Y. 9. CD., T: 14.04.2014, E: 2012/8827, K: 2014/4592., Y. 9. CD., T: 20.09.2012, E: 2010/18407, K: 2012/9674., Y. 9. CD., T: 11.10.2011, E: 2009/18613, K: 2011/27880., Y. 9. CD., T: 24.06.2009, E: 2010/17940, K: 2009/7433.

¹⁹⁰⁸ İnsanların içinde bulunduğu eşyaya yönelik molotoflu saldırıların amaca yönelik elverişli bulunduğu bir kararda: “Geceleyin saat 21:00 sıralarında sanıklar Osman H. ve Necati B.’in organizasyonu dâhilinde ve silahlı terör örgütünün amacı doğrultusunda birlikte hareket eden sanıkların eylem amacıyla yakılan marketin önüne geldikleri, bu aşamada sanıklar Osman H ve Necati B.’in yanlarında getirip dağıttıkları molotof kokteyllerini içerisinde kasiyerlik yapan şikayetçi Yıldız K. ve müşteriler bulunan markete atarak marketin yanmasına ve şikayetçinin yangın çıkarmak suretiyle öldürülmesine teşebbüs ettikleri, beraat eden sanık Mehmet E.A. ve tutanak düzenleyicilerinin teşhis ve anlatımları, sanıkların yakalandıklarında üzerlerinde ele geçen molotof kokteylleri ve tüm dosya kapsamından anlaşılmakla, sanıkların silahlı terör örgütünün amaçladığı suçun işlenmesine ilişkin tehlikeyi oluşturmaya elverişli vahamet arz eden eylemleri nedeniyle, ... TCK’nın 302/1. maddesi uyarınca devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozma suçundan ve TCK’nın 302/2. maddesi delaletiyle TCK’nın 82/1-c ve 35/2. maddeleri uyarınca yangın çıkarmak suretiyle kasten öldürmeye teşebbüs suçundan cezalandırılmaları gerekir...” Y. 9. CD., T: 17.06.2013, E: 2013/3013, K: 2013/9323. “Hipermarketin emanet bölümüne, saat 19.13’te alışverişin yoğun olduğu ve müşterilerin bulunduğu ortamda patlayıcı madde atılması sonucu 20 kişinin hayati tehlike de geçirecek nitelik ve derecelerde yaralanmış olmaları karşısında...” Y. 9. CD., T: 03.05.2010, E: 2009/19596, K: 2010/4722.

¹⁹⁰⁹ “Sanıkların katıldığı iddia ve kabul olunan ..., ..., ... ve ... yaralanmaları; ...’in evinin örgüt amacı doğrultusunda yakılma eylemlerinin amaç suçun gerçekleştirilmesine elverişli vahim nitelikte eylemlerden olduğu...” Y. 16. CD., T: 11.05.2017, E: 2016/7160, K: 2017/3960.

¹⁹¹⁰ Y. 9. CD., T: 09.07.2008, E: 2008/8494, K: 2008/8882.

¹⁹¹¹ Y. 9. CD., T: 08.05.2007, 3792/3925. Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8751.

¹⁹¹² Y. 9. CD., T: 26.09.2012, E: 2012/3285, K: 2012/9894.

¹⁹¹³ YCGK. T: 22.10.1990, EK: 9-193/231. Karar için bkz. Vural Savaş, Sadık Mollamahmutoglu, **Türk Ceza Kanunu’nun Yorumu**, 2. Cilt, Seçkin Yayınevi, Ankara: 1999, s. 1738-1739.

¹⁹¹⁴ Y. 9. CD., T: 19.10.2009, E: 2008/21755, K: 2009/10239.

¹⁹¹⁵ Y. 9. CD., 2014-4125/7354. Bkz. Artuç, s. 1451.

nitelikteki yakıcı ve patlayıcı maddeler ile ateşli silahlar aracılığıyla işlenen suçlardır. Bu suçların işlenişinde önemli olan husus, araç suçun cebir-şiddet eylemi niteliğinde olması ve maddede cezalandırılan somut tehlikeyi gerçekleştirmesidir. Dolayısıyla kişiler üzerinde ağır bedensel zarara neden olan ya da böyle bir neticeyi gerçekleştirme elverişliliği taşıyan her hareketin, cins yönünden silah sayılan bir araç gereçle işlensin ya da işlenmesin, amaç suçlar kapsamında ele alınmasının önünde bir engel yoktur. Buna karşın vahim nitelik ve nicelikteki silahların varlığı, terör amacıyla örgütlenme suçunun zorunlu bir unsurudur. Şu halde amaç suçun varlığı için ilk aşamada gerekli olan ağır bedensel zarara neden olan araç suçun, kesici veya delici bir aletle ya da boğmak (domuz bağı), zehirlemek, yakmak, diri diri gömmek suretiyle işlenmesi mümkündür. Fakat amaç suçun tamamlanması ya da teşebbüs aşamasında kalması bakımından önemli olan husus, gerçekleştirilen ya da teşebbüs edilen ağır cebir-şiddet eyleminin maddede cezalandırılan somut tehlikeyi gerçekleştirmesidir. Tehlikenin gerçekleştiğinden söz edebilmek için araç suçun etkisinin toplumda kaos ve tedirginlik meydana getirecek, devlet otoritesine olan güveni sarsacak, kamu düzenini ve toplum barışını bozacak düzeye ulaşması gereklidir.

Araç suçların amaç suçlarla korunan hukuki değerleri tehlikeye sokup sokmadığını tespit edebilmek için şüphesiz araç suçların elverişli icra hareketlerine doğrudan başlanmış olması gerekir¹⁹¹⁶. Cebir ve şiddet kullanımı icrai hareketlerle işlenebileceği gibi ihmali hareketlerle de işlenebilir¹⁹¹⁷. Örneğin yolcu otobüsüne bomba konulması karşısında bekçinin sessiz kalması halinde böyle bir ihmal sorumluluğu söz konusudur¹⁹¹⁸. Buna karşın amaç suçun oluşabilmesi için icrasına

¹⁹¹⁶ “Buna göre elverişli/vahim eylemin diğer tabirle araç suçun, hazırlık hareketi aşamasından icra hareketi safhasına geçmesi, en azından teşebbüs boyutuna ulaşması, “amaçlanan sonucu doğurabilecek icra hareketi olarak belirginleşmesi gerekir”. Yargıtay CGK. T: 09.02.2010, E: 2009/9-103, K: 2010/22. Yargıtay’ın 2015 yılına kadar terör suçlarına bakmakla yetkili dairesi olan 9. CD’nin 2010 yılında vermiş olduğu bir karara göre de; “Somut olayda sanığın, Anayasal düzeni yıkıp yerine teokratik esaslara dayalı bir devlet kurmak amacıyla oluşturup yönettiği örgütün silahlanması ve amaca yönelik vahim eylemler planlaması suça hazırlık hareketi niteliğinde olup icra hareketine dönüşmediği, bu aşamada eylemin Anayasa’yı ihlal suçunu oluşturmayacağı...” Y. 9. CD., T: 25.01.2010, E: 2009/11204, K: 2010/855. “Cebri hareketlerle bilfiil teşebbüs edilmiş olması, suçun oluşumu için gereklidir.” Y. 16. CD., T: 14.07.2017, E: 2017/1443, K: 2017/4758.

¹⁹¹⁷ Y. 16. CD, T: 29.03.2019, E: 2019/1950, K: 2019/2164.

¹⁹¹⁸ Zafer, s. 95.

başlanan araç suçun tamamlanmasına gerek olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Bu konuyu ayrı bir başlık altında incelemek gerekir.

4. Amaç Suçlara Teşebbüs Sorunu

Amaç suçun işlenmesinde araç suçun icrasına başlanmış olması zorunlu olmakla birlikte, araç suçun teşebbüs halinde kalması durumunda amaç suçun akıbetiyle ilgili görüş ayrılığı bulunmaktadır. Baskın görüş ve Yargıtay uygulamasına göre amaç suçun varlığı için araç suçun icrasına başlanmış olması yeterli olup, ayrıca araç suçta neticenin gerçekleşmesine gerek yoktur¹⁹¹⁹. Bu görüş, amaç suçlarda teşebbüs hükümlerinin uygulanmayacağına dair TCK. md. 35'in gerekçesine dayanmaktadır¹⁹²⁰. Azınlıktaki görüşe göre ise, icrasına başlanan araç suçların korunan hukuksal değer üzerinde somut bir zarar tehlikesi ortaya çıkarmadığı durumlarda amaç suça teşebbüs mümkündür¹⁹²¹. Bu konuda kendi görüşümüze yer vermeden önce Yargıtay'ın amaç suçlarda teşebbüsü kabul etmeyen uygulamasının ortaya çıkardığı duruma kısaca değinmek gerekir.

Baskın görüşe göre amaç suç, korunan hukuki değer üzerinde somut zarar tehlikesi yaratan araç suçun icrasına başlanmasıyla birlikte gerçekleşmiş olur. Bu doğrultuda Yargıtay, gerek ağır bedensel zarar ile sonuçlanan öldürmeye (tam) teşebbüs suçunu¹⁹²², gerekse böyle bir neticeye neden olmayan öldürmeye (eksik)

¹⁹¹⁹ Soyaslan, **Ceza Özel**, (2016), s. 766., Akkaya, s. 101., Topçu, s. 196. *Belirli bir plan içerisinde uygulamaya konulan sistemli ve örgütlü bir bağlantı içinde organik bütünlük arz eden eylemler tehlike suçunun oluşması için yeterlidir.* YCGK, T: 23.11.1999, E: 1999/9-274, K: 1999/284.

¹⁹²⁰ “Anayasal düzeni zorla değiştirmeye teşebbüs gibi, teşebbüs hareketlerinin bağımsız suç tipi olarak düzenlendiği suçlara teşebbüs mümkün değildir.” Aynı yönde Evik, “Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozmak Suçu”, s. 1743., Bodur, Özkul, s. 255., Topçu, s. 195.

¹⁹²¹ Zeynel Kangel, “Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozma Suçu”, in: *Ceza Hukuku Dergisi*, Yıl 9, Sayı 25, Ağustos 2014, s. 55. Ayrıca bkz. Şen, Eryıldız, s. 281, 282. Ancak kanaatimizce Kangel'in bu noktada vermiş olduğu “failin metro istasyonuna bomba koyduğu sırada yakalanması” örneğinde amaç suçun teşebbüs aşamasında kaldığı görüşüne katılmamaktayız. Zira bu aşamada henüz amaç suçun hareket alt unsurunu oluşturan cebir ve şiddet eylemi gerçekleşmemiş, mağdur üzerinde bedensel zarar meydana gelmemiştir. Bu örnekte amaç suça değil, yalnızca araç suça teşebbüs söz konusudur. Şartları varsa TMK. md. 4 uygulanmalıdır.

¹⁹²² “Hipermarketin emanet bölümüne, saat 19.13'te alışverişin yoğun olduğu ve müşterilerin bulunduğu ortamda patlayıcı madde atılması sonucu 20 kişinin hayati tehlike de geçirecek nitelik ve derecelerde yaralanmış olmaları karşısında...” Y. 9. CD., T: 03.05.2010, E: 2009/19596, K: 2010/4722.

“Sanığın...Nazimiye ilçesi girişinde bulunan mezbahane önündeki asfalt yola uzaktan kumandalı mayın-bomba konulması ve bu yoldan güvenlik güçlerinin geçtiği sırada bombanın patlatılması için

teşebbüs suçunu tamamlanmış amaç suç olarak kabul etmektedir¹⁹²³. Hatta Yargıtay'ın, kategorik olarak, kişi üzerinde ağır bir bedeni zarara (cebir ve şiddet) neden olmayan hürriyeti tahdit, tehdit ve diğer tehlike yaratan suçları da tamamlanmış amaç suç olarak kabul ettiği kararları bulunmaktadır¹⁹²⁴.

Ceza kanunumuzdaki en ağır ceza yaptırımının uygulandığı bir suçta, suç yolunun (*iter criminis*) çeşitli evrelerinde yer alan ve farklı sosyal zararlılığa, ağırlığa ve niteliğe sahip suçlar hakkında herhangi bir ayırım yapılmaksızın salt tamamlanmış amaç suçtan ceza verilmesi isabetli değildir. Bu uygulamada örneğin, gerek cebir-şiddet niteliğinde olmayan suçların, gerekse mağdur üzerinde ağır bir bedensel zarara neden olmayan suçların tamamlanmış amaç suç olarak kabulü söz konusu olabilmektedir. Ayrıca söz konusu suçlar farklı düzeyde zarar veya tehlikeye neden olsalar dahi, normal şartlarda cezanın belirlenmesinde etkili olan bu hususların (TCK. md. 61/1-e) ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası gerektiren suçlarda hiçbir etkisi yoktur. Zira bu suçlarda cezanın belirleneceği bir alt ve üst sınır aralığı söz konusu değildir. Dolayısıyla bu uygulamanın kategorik olarak suçlar ve cezalar arasında bulunması gereken dengeye (AY. md. 38/1, TCK. md. 3/1) aykırı olduğu söylenmelidir. Failin amacının bu suçlarda aranan manevi unsuru oluşturduğunu tespit eden mahkemeler, çoğunlukla amaç suçtan hüküm verme eğilimine girmektedirler. Oysa bu tür bir uygulama, mutlak terör suçları ile nispi terör suçları

gerekli olan icra hareketleri yapılmış olmasına rağmen bombanın patlamaması şeklinde gelişen ve akabinde mayın-bombanın ikinci kez yerleştirilmesi üzerine açıkta kalan kablolar nedeniyle bulunması ve imha edilmesi şeklinde gerçekleşen kasten öldürmeye teşebbüs suçuna katıldığı anlaşılmakla, eylemlerine uyan TCK'nın 302/1-2 ve 174/1-2. maddeleri gereğince;...mahkumiyeti yerine...suç vasfında yanılğıya düşülerek, yazılı şekilde hüküm kurulması..." Y. 9. CD., T: 26.12.2011, E: 2011/21233, K: 2011/30630. (aktaran Topçu, s. 196)

¹⁹²³ "Geceleyin saat 21:00 sıralarında sanıklar Osman H. ve Necati B. 'in organizasyonu dâhilinde ve silahlı terör örgütünün amacı doğrultusunda birlikte hareket eden sanıkların eylem amacıyla yakılan marketin önüne geldikleri, bu aşamada sanıklar Osman H ve Necati B. 'in yanlarında getirip dağıttıkları molotof kokteyllerini içerisinde kasiyerlik yapan şikayetçi Yıldız K. ve müşteriler bulunan markete atarak marketin yanmasına ve şikayetçinin yangın çıkarmak suretiyle öldürülmesine teşebbüs ettikleri, beraat eden sanık Mehmet E.A. ve tutanak düzenleyicilerinin teşhis ve anlatımları, sanıkların yakalandıklarında üzerlerinde ele geçen molotof kokteylleri ve tüm dosya kapsamından anlaşılmakla, sanıkların silahlı terör örgütünün amaçladığı suçun işlenmesine ilişkin tehlikeyi oluşturmaya elverişli vahamet arz eden eylemleri nedeniyle, ... TCK'nın 302/1. maddesi uyarınca devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozma suçundan ve TCK'nın 302/2. maddesi delaletiyle TCK'nın 82/1-c ve 35/2. maddeleri uyarınca yangın çıkarmak suretiyle kasten öldürmeye teşebbüs suçundan cezalandırılmaları gerekirken..." Y. 9. CD., T: 17.06.2013, E: 2013/3013, K: 2013/9323.

¹⁹²⁴ Hürriyeti tahdit suçuna ilişkin bkz. Y. 16. CD., T: 05.10.2016, E: 2016/5231, K: 2016/4892., Y. 9. CD., T: 17.09.2012, E: 2012/722, K: 2012/9478., Y. 16. CD., T: 19.10.2017, E: 2017/1605, K: 2017/5497. Manevi cebir kapsamında tehdit için bkz. YCGK, T: 26.09.2017, E: 2017/16-956, K: 2017/370., Y. 9. CD, T: 09.10.2013, E: 2013/9110, K: 2013/12351.

arasındaki kategorik ayırımı ortadan kaldırmaktadır. Bu hallerde fail hakkında işlediği araç suçtan dolayı nispi suç kategorisinde bir ceza verilecekken, tamamlanmış amaç suçtan dolayı normal şartlarda alacağı cezanın dışında ayrıca ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilmektedir. Ceza miktarı arasındaki bu geniş aralık karşısında suçlar ve cezalar arasında bulunması gereken anayasal ölçülülük kuralı, suç yolunun farklı evrelerinde, farklı niteliklere, farklı sosyal zararlılığa veya tehlikeliliğe sahip suçlar arasında bir ayırımın yapılmasını, ara bir kategorinin yaratılmasını zorunlu kılar. Bu kategorinin, pratikte amaç suçlar hakkında teşebbüs hükümlerinin uygulanabileceğinin kabulü ile oluşturulması mümkündür. Bu noktada doktrindeki ve uygulamadaki baskın görüşün tek dayanağı olan TCK. md. 35'in gerekçesini ele almak gerekir.

Gerekçede yer alan amaç suçlarda teşebbüs hükümlerinin uygulanmayacağına dair ibarenin -yukarıda ayrıntılı olarak açıklanan- kanunun yapım sürecinde geçirdiği değişikliklerden kopuk bir şekilde değerlendirilmesi mümkün değildir. TCK. md. 35'in gerekçesinde yer alan bu ifade, YTCK tasarısının ilk halinde amaç suçların tipikliğinde yer alan “cebir veya tehdit” şeklindeki maddi unsura göre kaleme alınmıştır. Bu tasarıda, bizatihi hukuki değerın zarara uğramasının ön alanını cezalandıran ve somut bir tehlikeyi ifade eden amaç suç içerisinde ayrıca araç suç olarak tehdide yer vermek suretiyle ikinci bir tehlike ön alanı yaratılmış, bu nedenle cezalandırma alanının çok daha erken bir evreye alınmaması için üçüncü bir tehlike (ön) alanı olarak teşebbüse yer verilmemiştir. Tasarının maddeleri üzerinde Meclis görüşmeleri devam ederken amaç suçlarda yer alan “cebir veya tehdit” ibaresinin alelacele “cebir ve şiddet” şeklinde değiştirilmesi sonrasında nasıl ki bu suçlara ilişkin madde gerekçelerinin güncellenmesi ihmal edilmişse, TCK. md. 35'in gerekçesi de aynı şekilde ihmal edilmiştir. Şu halde normlar hiyerarşisinin en üstünde yer alan Anayasal ölçülülük ilkesinin gerekleri son derece açıkken, özensiz ve yetersiz hazırlanan, birçok yönden ihmalleri barından ve günümüzde hiçbir geçerliliği bulunmayan ilgili madde gerekçesinin esas alınmasından vazgeçilmeli, ölüm cezasına alternatif olarak getirilen bir yaptırımın uygulanması noktasında ara bir kategoriye olan ihtiyacı karşılamak üzere amaç suçlara teşebbüs hükümlerinin uygulanması kabul edilmelidir.

Bizce kanun koyucunun gerçekleşmesini istemediği zarar neticesini (Anayasal düzenin ortadan kaldırılması, ülkenin bölünmesi, hükümetin devrilmesi, vb.) henüz gerçekleşmeden evvel daha etkin önleyebilmek amacıyla bu neticeye yönelik teşebbüs hareketlerini bizzatıhi bağımsız suç haline getirmesi halinde, artık söz konusu istenmeyen netice suç tipindeki tipik netice değil, yalnızca failin nihai hedefi haline gelir. Bu suç bakımından gerçekleştirilmesi gereken tipik netice somut tehlike iken¹⁹²⁵; hareket ise cebir ve şiddet eylemidir. Bu noktada çeşitli ihtimallere göre bir değerlendirme yapmak gerekir.

Amaç suçun icrası, araç suçun icrasıyla başlar. Ancak araç suçun (amaç suç bakımından hareketin) teşebbüs halinde kalması, araç suçun amaç suç bakımından elverişli olduğuna ya da olmadığına tek başına karine teşkil etmez¹⁹²⁶. Tamamlanmış bir amaç suçtan bahsedebilmek için, elverişlilik incelemesinin *ilk aşamasında*, icrasına başlanan cebir ve şiddet eylemi sonucunda kişiler üzerinde en az neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış yaralama düzeyinde *bedensel bir acı* meydana gelmiş olması, *ikinci aşamasında* ise ağır bedensel zarara neden olan eylemin (araç suçun) ilgililerin iradesi üzerinde *zorlayıcı bir etki* doğurması, diğer bir deyişle suçla korunan hukuki değer üzerinde somut bir tehlike yaratması (ülkede kaos ortamının oluşması, toplumun korku, endişe ve paniğe kapılması) gerekir. Her iki aşamanın da gerçekleşmesi halinde amaç suçun tamamlandığı kabul edilecektir¹⁹²⁷.

Buna karşın araç suç olarak icrasına başlanan cebir ve şiddet eylemi, failin elinde olmayan nedenlerden ötürü yarıda kalmış olabilir. Bu noktada eylemin, hem

¹⁹²⁵ Bkz. s. 425, vd.

¹⁹²⁶ Doktrinde *Topçu*'nun araç suçun işlenmesine yönelik icra hareketinin, hem zarar ya da *tehlike* suçu niteliğindeki araç fiilin (TCK 302/2) hem de tehlike suçu niteliğindeki amaç suçun (TCK 302/1) "fiil" unsurunu teşkil ettiği görüşüne katılmamaktayız. Bkz. Topçu, s. 90. Zira yazar, TCK. md. 302'nin gerekçesinde suçun maddi unsurunun cebri nitelikte olduğu ifade edilmesine rağmen, araç suçun cebri nitelikte olmasının şart olmadığını ileri sürmektedir. Bkz. Topçu, s. 132. Bu görüş YTCK ile birlikte terk edilen maddi ve manevi cebir ayrımını doğurması nedeniyle kabul edilemez. Yazarın cebir suçunu düzenleyen TCK md. 108'in gerekçesini dikkate almamış olması, cebir suçunun YTCK sisteminde ifade ettiği anlamın isabetsiz bir şekilde yalnızca ceza yönünden kasten yaralama suçuna benzetilen bir suç olarak anlaşılmasına neden olmuştur. Bkz. Topçu, s. 130. Çalışmamızda ayrıntılı olarak ortaya koyduğumuz sebepler dolayısıyla birçok yönden dayanaksız, gerekçesiz ve eksik bulduğumuz bu görüş doğrultusundaki Yargıtay kararlarının da dayanaksız olduğu kanaatindeyiz. Bkz. Y. 16. CD., T: 05.07.2017, E: 2017/998, K: 2017/4654.

¹⁹²⁷ "Hipermarketin emanet bölümüne, saat 19.13'te alışverişin yoğun olduğu ve müşterilerin bulunduğu ortamda patlayıcı madde atılması sonucu 20 kişinin hayatı tehlike de geçirecek nitelik ve derecelerde yaralanmış olmaları karşısında..." Y. 9. CD., T: 03.05.2010, E: 2009/19596, K: 2010/4722.

araç suç bakımından hem de amaç suç bakımından iki ayrı elverişliliği gündeme gelecektir. İlk icrasına başlanan cebir-şiddet eyleminin kişiler üzerinde ağır bedensel zarar neticesi gerçekleştirmeye elverişli olmasına, ikinci olarak ise bu eylemin amaç suç bakımından somut tehlike neticesini gerçekleştirmeye elverişli olmasına bakmak gerekecektir. Gerek araç suçta gerekse amaç suçta elverişliliğin aranmasında karma uygunluk teorisine ve objektif isnadiyet teorisine başvurulacaktır. Her iki aşamanın da gerçekleşmesi halinde amaç suçun teşebbüs halinde kaldığı kabul edilecektir.

1) İcrasına başlanan cebir-şiddet eylemi kişiler üzerinde ağır bedensel zarar neticesi gerçekleştirmeye elverişli değilse ve/veya yalnızca basit nitelikte bedensel zarar meydana getiriyor ya da meydana getirmeye elverişliyse, o halde amaç suç bakımından ikinci bir elverişlilik araştırması yapılmasına gerek olmaksızın, fail yalnızca o ana kadar gerçekleşen (araç) suçtan dolayı sorumlu olacaktır. Bu halde şartları varsa nispi terör suçundan bahsedilebilir (TMK. md. 4).

2) Şayet icrasına başlanan cebir-şiddet eylemi kişiler üzerinde her hangi bir bedensel zarar doğurmamış, fakat bununla birlikte ağır bedensel zarar neticesi doğurmaya elverişli ise, o halde ikinci bir elverişlilik araştırması yapılarak, eylemin amaç suç bakımından somut tehlike neticesini gerçekleştirmeye elverişli olup olmadığına bakılacaktır. Bu noktada elverişlilik varsa, amaç suça teşebbüs söz konusu olacak, o ana kadar meydana gelen zarar veya tehlikenin ağırlığına göre fail hakkında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine, on üç yıldan yirmi yıla kadar hapis cezası verilecektir¹⁹²⁸. Görüldüğü üzere olayın tüm oluş şartları bu noktada

¹⁹²⁸ Dolayısıyla Yargıtay'ın tamamlanmış amaç suçtan mahkumiyet kararı verdiği şu kararlarda amaç suç bakımından teşebbüs hükümlerinin uygulanması mümkün olabilirdi:

“Sanığın, ... Süleyman tepe bölgesinde güvenlik güçleriyle girdiği silahlı çatışmada güvenlik görevlilerinden ölen veya yaralanan olmadığının anlaşılması karşısında, hedef olarak seçilen mağdurların görülemediği ve/veya bilinemediği, ölüm veya yaralanmaların da vuku bulmadığı olaylarda vahim eylem yerine kaim olmak üzere "en az bir kişiyi öldürmeye teşebbüs etme" suçundan hüküm kurulması kuralına ilişkin müstekar uygulama nazara alınmadan yazılı şekilde üç kez mahkumiyetine karar verilmesi, kanuna aykırı, sanık müdafinin temyiz itirazları bu itibarla yerinde görülmesi olduğundan hükümlerin bu sebepten dolayı CMK'nın 302/2. maddesi uyarınca bozulmasına...” Y. 16. CD., T: 13.05.2019, E: 2019/2929, K: 2019/3473.

“Geceleyin saat 21:00 sıralarında sanıklar Osman H. ve Necati B.'in organizasyonu dâhilinde ve silahlı terör örgütünün amacı doğrultusunda birlikte hareket eden sanıkların eylem amacıyla yakılan marketin önüne geldikleri, bu aşamada sanıklar Osman H ve Necati B.'in yanlarında getirip dağıttıkları molotof kokteyllerini içerisinde kasiyerlik yapan şikayetçi Yıldız K. ve müşteriler bulunan

cezanın belirlenmesinde dikkate alınabileceği gibi, ayrıca artık süreli bir hapis cezasının söz konusu olması nedeniyle TCK. md. 61/1-e hükümleri de uygulama alanı bulacaktır. Böylelikle hâkime geniş bir takdir ve değerlendirme sahası açılmış olacaktır. Bu halde ise mutlak terör suçları kategorisi uygulanmış olacak (TMK. md. 3), gerçek içtima kuralı uyarınca fail hakkında ayrıca araç suçtan dolayı cezaya hükmedilecektir.

3) Keza kişiler üzerinde ağır bedensel zarara neden olan ya da böyle bir neticeyi meydana getirmeye elverişli olan cebir-şiddet eylemi de, amaç suç bakımından somut tehlikeyi gerçekleştirme elverişliliğine sahip değilse, o halde fail yalnızca o ana kadar gerçekleşen (araç) suçtan dolayı sorumlu olacaktır¹⁹²⁹. Bu halde şartları varsa nispi terör suçundan bahsedilebilir (TMK. md. 4).

markete atarak marketin yanmasına ve şikayetçinin yangın çıkarmak suretiyle öldürülmesine teşebbüs ettikleri, beraat eden sanık Mehmet E.A. ve tutanak düzenleyicilerinin teşhis ve anlatımları, sanıkların yakalandıklarında üzerlerinde ele geçen molotof kokteylleri ve tüm dosya kapsamından anlaşılmakla, sanıkların silahlı terör örgütünün amaçladığı suçun işlenmesine ilişkin tehlikeyi oluşturmaya elverişli vahamet arz eden eylemleri nedeniyle, ... TCK'nın 302/1. maddesi uyarınca devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozma suçundan ve TCK'nın 302/2. maddesi delaletiyle TCK'nın 82/1-c ve 35/2. maddeleri uyarınca yangın çıkarmak suretiyle kasten öldürmeye teşebbüs suçundan cezalandırılmaları gerekirken... Y. 9. CD., T: 17.06.2013, E: 2013/3013, K: 2013/9323.

"Olay günü saat 20:55'te ... Parti seçim bürosu olarak kullanılan bina içerisinde birden fazla kişinin toplantı yaptığı sırada pencereyi kırıp içeriye molotof kokteyllerini atma eyleminin oluş şekli itibariyle öldürmeye teşebbüs suçunu oluşturduğu, sanığın üyesi olduğu örgütün ülke genelindeki organik bütünlüğü ve toplumdaki etkinliği de nazara alındığında vahamet arz eden eylemin suç tarihinde yürürlükte bulunan 765 sayılı TCK'nın 125. maddesi kapsamında kaldığı..." Y. 9. CD., T: 18.07.2011, E: 2011/6328, K: 2011/12091. (aktaran Kangal, s. 55, dn. 85)

Öte yandan doktrinde Kangal'ın vermiş olduğu "failin metro istasyonuna bomba koyduğu sırada yakalanması" örneğinde amaç suça teşebbüsün gerçekleştiği görüşüne katılmaktayız. Kangal, s. 55. Buna karşın Topçu'nun bu örnekte araç suçun icrasına başlanmasını, doğrudan amaç suçun icrası şeklinde kabul etmesine ve amaç suçun icrasına başlanmasını da doğrudan somut tehlikenin gerçekleşmesi şeklinde kabul etmesine katılmıyoruz. Topçu, s. 199, dn. 671. Yazarın ETCK döneminde kalan cebir anlayışına taraftar olması ve amaç suçlarda teşebbüsü kabul etmemesi nedeniyle bu görüş, henüz mağdur üzerinde bedensel zarara yol açmamış bir eylemi, ilgililerin iradesi üzerinde zorlayıcı etki meydana getirecek ağırlıkta bir öldürme eylemi ile aynı kefeye koyarak, gerek mutlak terör suçları ile nispi terör suçları arasındaki ayırımı ve gerekse suç ve cezalar arasındaki dengeyi ortadan kaldırmıştır.

¹⁹²⁹ Nitekim ikinci ihtimal bakımından Yargıtay'ın güncel bir kararında bu minvalde bir uygulamaya gittiği görülmektedir: "*Sanığın, ... Süleyman tepe bölgesinde güvenlik güçleriyle girdiği silahlı çatışmada güvenlik görevlilerinden ölen veya yaralanan olmadığının anlaşılması karşısında, hedef olarak seçilen mağdurların görülemediği ve/veya bilinemediği, ölüm veya yaralanmaların da vuku bulmadığı olaylarda vahim eylem yerine kaim olmak üzere "en az bir kişiyi öldürmeye teşebbüs etme" suçundan hüküm kurulması kuralına ilişkin müstekar uygulama nazara alınmadan yazılı şekilde üç kez mahkumiyetine karar verilmesi, kanuna aykırı, sanık müdafinin temyiz itirazları bu itibarla yerinde görülmüş olduğundan hükümlerin bu sebepten dolayı CMK'nın 302/2. maddesi uyarınca bozulmasına...*" Y. 16. CD., T: 13.05.2019, E: 2019/2929, K: 2019/3473.

4) Son olarak cebir-şiddet eylemi niteliğinde bir suç söz konusu değilse (örneğin salt hürriyeti tahdit, mala zarar verme, tehdit ve diğer tehlike suçları), amaç suç bakımından ayrıca elverişlilik değerlendirilmesine geçilmeyecektir¹⁹³⁰. Bu halde şartları varsa nispi terör suçundan bahsedilebilir (TMK. md. 4).

Son olarak belirtmek gerekir ki yaptığımız bu ayırım, amaç suçlara teşebbüsü yalnızca cebir-şiddet eyleminin icra hareketlerine doğrudan doğruya başlanması halinde kabul ettiği için, manevi cebir (tehdit) şeklindeki uygulama, bu suç bakımından halen hazırlık hareketi niteliğinden olup, bu halde şartları varsa ancak TCK. md. 314 ve 316 hükümlerine başvurulabilir.

5. Ara Değerlendirme

Terör eylemleri, devlete ve topluma karşı çeşitli amaçlar güden planlı şiddet eylemleri olduğundan bu eylemlerle yaratılan korku, basit cebir-şiddet-tehdit suçlarının yaratacağı korkunun ötesindedir. Bu ayırımın yapılabilmesi için, terör kapsamındaki cebir-şiddet eyleminin sahip olması gereken bazı özellikler bulunmaktadır. Nitekim terörizmin veya terör suçlarının karşılaştırmalı hukukta ve uluslararası sözleşmelerdeki tanımlarına bakıldığında, her fırsatta eyleminin ağırlığına (*serious violent act*) vurgu yapıldığı görülür. Zira ancak bu ağırlık sayesinde terör suçlarının adi suçlardan ayırımı mümkün olacak ve bu doğrultuda failler hakkında terör etiketiyle yapılacak damgalamaların, uygulanacak cezai tedbirlerin ve yaptırımların sosyal, psikolojik ve hukuki ağırlığı, adil ve ölçülü bir şekilde meşruiyete kavuşmuş olacaktır.

TMK bakımından terör eyleminin ağırlığı, terör tanımında yer alan yöntem unsuruna dayanmaktadır. Yöntem unsuru, belirsiz sayıda kişiyi sistematik bir şekilde hedef alan şiddet eylemi neticesinde *yoğun korku ve dehşet* ortamı yaratılmasını ifade etmektedir. Ancak terör tanımında yer almasına rağmen ağır cebir ve şiddet eyleminin tüm terör suçları bakımından geçerli kılınması, diğer bir deyişle terör tanımına mutlak değer verilmesi, kanunda yapılan (ve yapılmayan) atıflar nedeniyle mümkün gözükmemektedir. Bu unsur yalnızca, açıkça cebir ve şiddet unsuruna yer

¹⁹³⁰ Bu yönde bir karar için bkz. Y. 16. CD., T: 13.05.2019, E: 2019/2929, K: 2019/3473

verilen amaç suçlarda ve –kural olarak henüz icrasına başlanmamış dahi olsa- bu suçları işlemek amacıyla kurulan silahlı terör örgütlerinin elverişliliğinde aranacaktır. Amaç suçların lafzı, gerekçesi, kanun hazırlık çalışmaları ve ulaşılabilen ilgili Yargıtay kararları ışığında, terör amacıyla örgütlenme suçu bakımından örgütün elverişliliğinin aranacağı amaç suçların, yalnızca TCK'nın 302, 307/1, 2 ve 3, 309, 310, 311, 312, 313/1 c. 2 ve 313/2. maddelerinde yer alan suçların *ağır cebir-şiddet eylemleri şeklinde işlenmesi halleriyle sınırlı olduğunu* söylemek gerekir. Mutlak terör suçlarında terör tanımına herhangi bir atıf yapılmadığından, ağır cebir-şiddet eylemi, bu katalogda yer alan suçlardan yalnızca bizatihi bu özelliklere sahip olan TCK'nın 302, 309, 311 ve 312. maddelerinde yer alan suçlar bakımından aranacaktır. Bu suçlar dışında TMK. md. 3'te sayılan diğer suçların mutlak terör suçu sayılmalarında özel bir ağırlık aranmayacaktır. Şu halde birçok yabancı ülke kanununda ve uluslararası sözleşmede yer verilen terör eyleminin ağırlığı şartının, Türk hukukunda adi suçu terör suçundan ayırmada kullanılacak bir kriter olduğunu söylemek çoğu zaman mümkün değildir. Yine de bu kriter üzerinden terör amacıyla örgütlenme suçu (md. 7/1) ile adi suç örgütü suçunun (TCK. md. 220) TCK. md. 302, 309, 311 ve 312 bakımından araç suç ile amaç suçun birbirinden ayrılabilceği söylenebilir. Fakat bizatihi hazırlık hareketlerinin cezalandırıldığı örgüt suçlarının birbirinden ayrılması noktasında ağır cebir-şiddet eyleminin işlenmesinde bir zorunluluk bulunmadığını da tekrar hatırlatmak gerekir.

Terör ceza hukukunda cebir-şiddet eyleminin ağırlığının aranacağı TCK. md. 302, 309, 311 ve 312'de yer alan somut tehlike suçlarında amaca matuf cebir-şiddet eyleminin vahim nitelikte olduğunu söyleyebilmek için, eylemin belirsiz sayıda kişi ya da toplumun bir kısmı üzerinde korku, gerilim, infial, tedirginlik, panik veya kargaşa yaratması, toplumun şiddet yoluyla siyasallaşmasının ve kutuplaşmasının yolunun açılması, toplumun karşı koyma gücünün felce uğratılması gereklidir¹⁹³¹. Yöneticilerde ve halkta kaos ortamını bitirme iradesi doğuran, yöneticileri belli yönde kararlar almaya zorlayan husus, toplumda yaşanan bu korku ve endişedir. O halde somut olayda işlenen cebir ve şiddet eylemi, ülkede kaos ortamı yaratıyor, toplumu korku, endişe ve paniğe sokuyorsa, o halde eylemin *zorlayıcı etkisinin* gerçekleştiği kabul edilecektir. Cebir-şiddet eyleminin bu yönetsel özelliklere sahip

¹⁹³¹ Şen, Eryıldız, s. 292., Özer, Doğan, s. 100.

olup olmadığı tespit edilirken, *filin niteliği, işleniş biçimi, işlenme zamanı, toplumda meydana getirdiği etki, ortaya çıkan zarar ve tehlikenin ağırlığı, örgütün amacı, yapısı, insan gücü, mali gücü, faaliyet alanı, ülke genelindeki organik bütünlüğü, çok sayıda araç suçun zaman içinde birlikte ve bir zincirin halkası şeklinde işlenmesi* gibi kriterlere başvurulacaktır. Ayrıca Anayasa Mahkemesi’nin yöntem unsuruna verdiği “kitleleri hedef alan”, “belli bir yoğunluk”, “şiddet ve sistem içinde yapılma” ve “örgütsel bağ”ın da bu noktada araştırılması gerekir.

Eşyaya yönelik saldırılar bakımından içinde insanların bulunduğu otobüslere, kıraathanelere, kitapevlerine, siyasi parti teşkilatlarının binalarına yönelik saldırılar elverişli bulunurken; çevrede insanlar yokken bankalara yönelik molotoflu saldırılar, birkaç binanın yanmasından ibaret kundaklamalar, hafif sonuçlu patlayıcı kullanma eylemleri, bir binaya bomba süsü verilmiş pankart asılması elverişsiz bulunmuştur. Şu halde insanlara yönelik zarar ya da tehlike arz etmeyen (salt) mülkiyete yönelik saldırıların amaç suçlar bakımından elverişli olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu şekilde bir ayırma gidilmesi 1977 tarihli Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi’nin gereklerine de uygundur¹⁹³². Alman Federal Yargıtay’ının da benzer yönde kararları bulunmaktadır¹⁹³³. Ancak bu suçların mevcut bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde TMK. md. 4 uyarınca nispi terör suçu söz konusu olacaktır.

Cebir suçunun YTCK’da bedensel acı şeklinde kabul edilmesi, amaç suçlar kapsamında gerçekleştirilecek araç suçların bu neviden bir zarara neden olmasını gerektirmektedir. Yöntem unsuru, suçların niteliği, madde gerekçeleri ve Yargıtay uygulaması doğrultusunda bu zararın en az neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama düzeyinde olması gerekir. Ancak Yargıtay uygulamasında vahim olduğu kabul edilen olayların hepsinde böyle bir neticenin gerçekleştiğini söylemek güçtür. Bu uygulama nispi terör suçları kategorisinin uygulanabilirliğini ortadan kaldırdığı gibi, amaç

¹⁹³² Sözleşme’nin 1/e maddesine göre; “*Sahısların hayatı için tehlike teşkil ettiği ölçüde bomba, el bombası, roket, otomatik ateşli silah veya bombalı mektup veya koli kullanmak suretiyle işlenen suçlar*” suçluların iadesini sağlamak amacıyla siyasi suç istisnası dışında tutulmuştur. Türkiye bu Sözleşme’yi 27.01.1977 tarihinde imzalamış ve 27.10.1980 tarihinde 2327 sayılı kanunla onaylamıştır. Bu kanun 28.10.1980 tarih ve 17145 sayılı Resmi Gazete’nin Mükerrer sayısında yayımlanmıştır.

¹⁹³³ BGH, Beschl. v. 28.11.2007 – StB 43/07, NJW 2008, 86. İleride incelenmiştir. Bkz. s. 457 ve s. 296, dn. 1398

suçlara teşebbüsün isabetsiz bir şekilde kabul edilmemesi neticesinde, gerek amaç suça teşebbüs sayılacak birçok cebir-şiddet eylemi, gerekse cebir-şiddet niteliğine sahip olmayan ve nispi terör suçu olarak değerlendirilebilecek birçok eylem hakkında tamamlanmış amaç suçtan dolayı ağır cezaların uygulanması ölçülülük ilkesini zedelemiştir. Bizce mevcut düzenlemeler karşısında yukarıda numaralandırarak ortaya koyduğumuz ihtimalleri dikkate alan amaç suçlara teşebbüs uygulaması sayesinde kanunilik ilkesinin ve suç ve cezalar arasında bulunması gereken ölçülülük ilkesinin gereklerini yerine getirilmiş olacaktır. Bu uygulama aynı zamanda nispi terör suçlarının uygulama alanını, mutlak terör suçları aleyhine genişletecektir. Böylelikle tamamlanmış amaç suçlar, son çare (*ultima ratio*) olarak yalnızca ağır bedensel zarara neden olan cebir-şiddet eylemlerinin ilgililer üzerinde zorlayıcı etki yaratması (ülkede kaos ortamının oluşması, toplumun korku, endişe ve paniğe kapılması) hallerine münhasıran uygulanacaktır. Bu noktada –örnekler sınırlayıcı olmamakla birlikte- tamamlanmış amaç suçların daha ziyade Hendek olayları, 15 Temmuz darbe girişimi gibi ülkenin en azından bir kısmına yayılan planlı, sistematik, örgütlü eylemler hakkında uygulanması gerektiğini, diğer hallerde bu suça teşebbüsün ya da nispi terör suçu kapsamında bir uygulamaya gidilmesinin daha ölçülü olacağı kanaatindeyiz. Terör suçlarına ilişkin ülkemizdeki ceza yaptırımlarının birçok ülkeyle karşılaştırıldığında çok daha ağır olduğu, bu suçlara öngörülen ağırlaşmış müebbet hapis cezasının ölüm cezasından çevrildiği ve ceza miktarının ağırlığının terörle mücadelede tek çözüm yolu olmadığı unutulmamalıdır.

IV. TERÖRLE MÜCADELE KANUNU'NA İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRME

Terörizm kavramı birçok yabancı ülke kanununun aksine Türkiye’de açıkça kanunla tanımlanan bir kavramdır. Böyle bir tanıma kanunda yer verilmesi gerekliliği suç politikasının konusunu oluşturmakla birlikte, bu tanımın kanunun diğer hükümleri ve gerekçeleriyle uyum içinde yorumlanması ve uygulanması ceza hukukunun konusunu oluşturmaktadır. Terörle Mücadele Kanunu’nun (TMK) ilk maddesinde terör tanımına yer verilmiş olması, ceza hukuku bakımından bu tanımın kanunun diğer hükümleri ve gerekçeleriyle uyumlu bir şekilde yorumlanması ve uygulanması noktasında “*Omnis definitio periculosa est*”¹⁹³⁴ sözünün hakkını sonuna kadar vermektedir. Zira tanımdaki tüm unsurları bir arada barındıran bir terör suçu bulunmamaktadır.

TMK’da yer alan suçların terör tanımı karşısındaki ayrık durumları, tüm terör suçları bakımından terör tanımına *mutlak* bir değer verilmesinin mümkün olmadığını göstermektedir. Böyle bir yaklaşım TMK’da yer alan ve tanımla örtüşmeyen birçok suçun uygulanmasında sorun çıkaracak, hatta bazı hallerde bu suçların uygulanmasını imkânsız hale getirecektir. Şu halde terör tanımına *nispi* bir değer verilmesi zorunludur. Terör tanımının yalnızca birkaç suçla sınırlı işleve sahip olması ve bu suçlarda da yalnızca belli unsurlarına atıf yapılması, terör tanımının kanun sistematikteki yerini tartışmalı bir hale getirmektedir. Tanımın, kanunun tamamına sirayet ediyormuş gibi ilk maddede düzenlenmesi isabetli olmamıştır. Şu halde tanımdaki ilgili unsurlara yalnızca ilgili suçları düzenleyen maddelerde yer verilmesi de yeterli olurdu.

¹⁹³⁴ “Her tanım tehlikelidir” şeklindeki Latince özdeyiş.

Genel olarak varılan sonuçlar her şeyden önce terörle mücadele alanındaki suç politikasının zayıf yönlerine ve açmazlarına dikkat çekmektedir. Hukuki açıdan ele alındığında ise mevcut düzenlemenin birçok konuda çok geniş bir uygulamaya kapı araladığı görülmektedir. AYM'nin 30 yıl önce reddettiği belirsizlik iddiasını, bu süreçte kanunu yamalı bohçaya çeviren kanun değişiklikleri, kanunu açıklayabilmekten uzak gerekçeler, uygulamada devam eski alışkanlıklar, birçok yönden sorunlu terör tanımı, sonu gelmeyen atıf zincirleri karşısında bugün çok daha açık bir şekilde ileri sürmek mümkündür. Kanun koyucunun terör suçları ve adi suçlar arasında ağır ceza yaptırımı ve güvenlik tedbirleri yönüyle yarattığı uçurumun bu belirsizlik içinde sürdürülebilirliği yoktur.

Bu noktada yasama ve yargı organlarına düşen görevler vardır. Evvela yargı organlarının cebir ve şiddet gerektiren terör suçlarında tehdit kavramını, terör amacıyla örgütlenme suçunda ise silahlı-silahsız terör örgütü ayırımını bir kenara bırakarak kanunilik ilkesine riayet etmesi gerekmektedir. Bu noktada terör tanımının ve atıf zincirlerinin yarattığı sonuçlar, kanunilik, ölçülülük ve belirlilik ilkeleri bağlamında somut norm denetimi yoluyla yeniden değerlendirilmelidir. Mevcut durumda adi suçlar ile terör suçları arasındaki geçişin yeterince belirgin ve kesin olmaması, özellikle her iki rejimde uygulanacak ceza yaptırımları ve tedbirleri dikkate alındığında, hukuki güvenlik ve ölçülülük ilkelerini zedelemektedir. AİHM'e göre bir normun kanun niteliğinde olabilmesi için bireylerin okuduğunda davranışlarının sonuçlarını öngörebilecek bir bilgi düzeyine ulaşması gerekir¹⁹³⁵. TMK bakımından bu bilgi düzeyine erişilmesi kanunun bir kez okunmasıyla mümkün değildir. Keza Yargıtay'ın da aynı konuda dönem dönem değişkenlik gösteren uygulamalarını, bu ilkelerin ihlali görüşünü destekleyecek bir *vakıa olarak* ele almak mümkündür. Yıllar içinde yeknesak bir uygulamaya ulaşılammış olması, terör tanımının dayandığı meşruiyet zeminini, hukuki güvenlik ve belirlilik ilkesine dayanan hukuk devleti ilkesi karşısında ciddi bir erozyona uğratmıştır. AYM'nin yaklaşık 30 yıl önce vermiş olduğu ret kararının yeniden ve yeni vakıa ve hukuki sebeplerle ele alınmasında bir engel olmadığı gibi (bkz. AY. md. 152/4) mevcut TMK hükümleri ve uygulamasının geldiği noktada böyle bir incelemeye ihtiyaç vardır.

¹⁹³⁵ Zafer, s. 121.

Yasama organına düşen görev ise iç hukuk bakımından birçok yönden sorunlu olan, uluslararası anlaşmalar bakımından da eksik yönleri bulunan terör tanımını revize etmektir. Bunu iki farklı şekilde yapmak mümkündür. İlk terör tanımı kanundan çıkarılarak, tanımın ilgilendirdiği maddelerde tanımdaki ilgili ve gerekli unsurlara açıkça yer verilmesi yoluna gidilebilir. Böylelikle kanun sistematigi rahatlatılmış, atıf karışıklığı bir ölçüde giderilmiş ve atıfların mefhum-u muhalifi üzerinden farklı anlamlar çıkarılması önlenmiş olur. İkinci yol ise terör tanımının muhafaza edilerek, terör suçlarının bu tanıma uyarlanmasıdır. Diğer bir deyişle terörün “ya tanımlandığı gibi olması ya da olduğu gibi tanımlanması” gerekir. Ancak bu ihtimalde TMK’da yer alan terör suçlarının tamamını terör tanımındaki unsurlara uyarlamak, birçok suçun niteliği gereği mümkün değildir. Terörle mücadelenin birçok boyutu bulunduğu ve bu alanlarda ceza hukukunun ön alan korumasına başvurulması kaçınılmaz olduğundan bu noktada tüm suçları kapsayıcı ortak unsurlar bulmak ve bu unsurlardan bir terör tanımı yaratmak oldukça güçtür. Böyle bir tanıma işlevsel olarak ihtiyaç olup olmadığı ise cevaplanması gereken ayrı bir konudur. Zira tanımın varlığı yokluğundan daha çok karışıklık doğurmaktadır. Öte yandan terör tanımındaki unsurlar ile 6706 sayılı kanunun 11/2 maddesinde siyasi suçlarda iade yasağının istisnası olarak öngörülen unsurlar arasında da (örneğin örgüt ve amaç yönünden) bir örtüşme yoktur. Kanaatimizce ceza hukukunda birçok kavram ve suç tipiyle bağlantılı olan bu kanunda yapılacak iyileştirmelerin kısmi değişikliklerle gerçekleştirilebilmesi mümkün gözükmemektedir. Kaçınılmaz olan ise terör ceza hukukuna yönelik kapsamlı bir reforma olan ihtiyaçtır.

Terör tanımının yanı sıra bu kapsamda ayrıca, cebir ve şiddet kavramının yalnızca bedensel acıya özgülenmiş olması nedeniyle seçimlik bir hareket olarak “şiddete başvurma tehdidi”nin, ilgili anayasal hak ve özgürlüklerin gereklerine dikkate edilecek şekilde yeniden maddi unsur kapsamında düşünülmesi, 2005 yılında hak ve özgürlüklere ilişkin uygulamadaki yanlışları düzeltmek amacıyla yapılan bu değişikliğin terörizmle mücadelede geri adım atacak şekilde başka bir yanlışı doğurmuş olması karşısında, bu kez bu yanlışı gidermek isterken yeniden hak ve özgürlüklerin ihlali sonucunu doğuracak başka bir yanlışa imza atmamak için öncelikle demokrasi, hukukun üstünlüğü, mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı konularında gerekli idari tedbirlerin alınması gereği gözden kaçırılmamalıdır.

Öte yandan terör tanımında yer alan amaçların da devletin âli menfaatlerinden ödün vermeyecek şekilde belirlilik ilkesi doğrultusunda sadeleştirilmesi mümkündür. Bu kapsamda metruk kanunlara yapılan göndermeler ile içeriği belirsiz ve ceza kanunlarında fiil olarak somut karşılığı bulunmayan ibarelerin yeniden gözden geçirilmesi düşünülmelidir. Ancak bu atıflar anayasadan kaynaklandığı için bu noktada muhtemel bir değişiklik, zorunlu olarak anayasa değişikliğini gerektirecektir. Anayasanın ilk üç maddesinin değiştirilmesi, değiştirilmesinin dahi teklif edilememesi karşısında alternatif olarak amaç unsuru bakımından Anayasaya atıf yapmak yerine, terörizmin günümüzde hedef aldığı, belirlilik bakımından ceza kanununda karşılığı bulunan ilgili hukuki değerlerin sayılmasıyla yetinilebilir.

Amaçlara ilişkin dikkat çekmek istediğimiz diğer bir husus, terörün amaçları ile mutlak terör suçları arasında tam bir bağıntının olmamasıdır. Terör örgütünün varlığından söz edebilmek için örgütün işlemeyi amaçladığı ağır cebir ve şiddet gerektiren suçlar, topluma ait hukuki değerlerin aksine yalnızca devletin varlığını ve Anayasal organların işleyişini ilgilendiren hukuk değerleridir. Topluma yönelik hukuki değerler ve bu noktada özellikle genel sağlığın korunması, bu nedenle ilk olarak bir terör örgütünün varlığını gerektirmekte, ve bu örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar aracılığıyla korunmaktadır (TMK. md. 4).

Mutlak terör suçları katalogunda birinci grup olarak belirlediğimiz ağır cebir ve şiddet eylemi gerektiren suçların (md. 302, 309, 311, 312, 313/2), elverişliliğe ilişkin uygulamaya yerleşen kriterler dikkate alındığında, tek bir kişi tarafından işlenmesi mümkün gözükmemektedir. Bu durum özellikle son yıllarda gittikçe artan bir şekilde işlenen ve herhangi bir örgüt adına değil de yalnızca kendi adına hareket ederek gerçekleştirilen yalnız kurt (*lone wolf*) saldırılarının TMK kapsamında değerlendirilmesine müsaade etmemektedir. Mutlak terör suçları katalogunun cebir ve şiddet gerektirmeyen üçüncü grubunda yer alan suçlar ise (md. 313/1, 314, 315, 320) yalnız kurt fenomenine isabet etmemektedir. Buna karşın TMK'nın yalnız kurt saldırısına uygulanabileceği tek durum Cumhurbaşkanı suikast suçu (md. 310/1) ile askeri tesisleri tahrip suçudur (md. 307/1).

V. ÇEVRECİ TERÖRİZM'İN TMK KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Genel Olarak

Çalışmamızın temel sorunsalını oluşturan çevreci terörizm olarak kabul edilen ekotaj eylemlerinin TMK kapsamında değerlendirilmesi bakımından önemle belirtilmesi gereken husus, bu değerlendirmenin somut bir olaya ilişkin değil, ekotaja ilişkin ilk bölümde ortaya koyduğumuz genel kategorik özellikler ve veriler üzerinden yapılacağıdır. Zira somut bir olayda fail ve fiil çeşitli yönlerden farklı özellikler göstererek bu genel çıkarımlardan ayrılmayı ve böylelikle farklı bir değerlendirmeyi gerekli kılabilir. Bu tür bir değerlendirme ise kategorik ve genel değil yalnızca olay bazlı olacaktır.

Ülkemizde dar ya da geniş anlamda ekotaj eylemleri nedeniyle çevreci terörizm olarak nitelendirilebilecek bir terör örgütü ya da terör suçu 2020 yılı itibariyle bulunmamaktadır¹⁹³⁶. Türkiye’de bir oluşumun nihai olarak terör örgütü

¹⁹³⁶ “Dava dosyasının incelenmesinden; davacının İzmir Kültürpark Fuar Alanında fuarcılık, kültür ve sanat işleri yapan bir anonim şirket olduğu, kamuoyunda Gezi Olayları olarak bilinen ve 2013 yılının mayıs ayı sonundan başlayarak yaklaşık iki ay devam eden protestolar sırasında 31.05.2013-04.06.2013 tarihleri arasında şirketin, Kültürpark içerisinde bulunan malları ile şirket binası giriş kapılarında göstericiler tarafından taş atılması ve çıkarılan yangınlar neticesinde maddi zarar meydana geldiği iddiası ile zararların tazmini amacıyla davacı tarafından 01.07.2013 tarihinde Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zarar Tespit Komisyonu’na başvuru yapıldığı, Komisyonun 09.01.2014 tarih ve 2014/1-11 tarihli kararı ile **başvurunun, terör ve terörle mücadeleden doğan faaliyetler sebebiyle uğranılmış bir zarar olmadığı gerekçesiyle reddedilmesi üzerine**, anılan işlemin iptali istemiyle bakılan davanın açıldığı anlaşılmaktadır. Somut olayda, İzmir İl Emniyet Müdürlüğü’nün 07.10.2013 tarih ve 17602 Sayılı yazısında, 31 mayıs itibariyle başlayan ve devam eden olaylar ve eylemlere bazı terör örgütü üyeleri ve destekçileri de katılmış olsalar da, olayların tamamının terör olayı olarak değerlendirilmesinin mümkün olmayacağı, dolayısıyla ilgili olayların tümünü veya genelini baz almaktan ziyade meydana gelen eylem ve olayları münferiden ele alıp yapılabilen tespit ve bulgulardan hareketle olayların, 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun 1,3 ve 4. maddeleri kapsamına girip girmediğinin değerlendirilmesinin uygun olacağı, meydana gelen olayın, eylemin 3713 Sayılı TMK’nun ilgili maddeleri kapsamına girdiğine dair herhangi bir somut tespit yapıldığı taktirde bildirileceği, 31.12.2013 tarihli yazısında ise **söz konusu eylemin 3713 Sayılı TMK’nun 1,3 ve 4. maddeleri kapsamında terör olayı olduğuna yönelik herhangi bir somut tespit yapılamadığından, ilgili suç failleri hakkında Terörle Mücadele Sube Müdürlüğü’nce başlatılan/devam eden herhangi bir soruşturma bulunmadığının** İzmir İl Özel İdaresi Mali İşler ve

olduğuna idari birimler ya da savcılık değil, geçmişe etkili olarak kesinleşen kararıyla Yargıtay karar verdiğinden¹⁹³⁷, ekotaja ve radikal çevreci harekete yönelik bu bölümde yapılacak değerlendirme, alanında ilk olması nedeniyle çeşitli yönlerden geliştirilmeye açıktır.

Yapılacak değerlendirme üç aşamadan oluşmaktadır. Değerlendirmenin insicamına daha uygun düşeceğinden, metin içindeki sıralamadan farklı olarak öncelikle amaç unsurunu, daha sonra cebir ve şiddet unsurunu, son olarak bu nitelikteki suçları işlemek amacıyla kurulan terör örgütü unsurunu ele alacağız. Bu bölümdeki açıklamalar yalnızca suçun maddi ve manevi unsuruna ilişkin olduğundan, hukuka aykırılık unsuruyla ilgili değerlendirmeyi üçüncü bölüme bırakacağız.

B. Terörün Amaçları

Kanun koyucu terör suçları bakımından faili harekete geçiren *saikleri* değil, yalnızca gerçekleştirmek istediği *amaçları* dikkate aldığından, bu amaçlardan birini gerçekleştirmeye yönelik kurulan örgütün ya da gerçekleştirilen eylemin altında yatan ideolojik, felsefi, etnik, ekonomik, dini, dilsel, mezhepsel, çevreci, vs. *saikler* ceza hukuku bakımından -cezanın belirlenmesine yönelik TCK. md. 61/1-g hükmü hariç- önemsiz olup, yalnızca etik, hukuk felsefesi, kriminoloji ve suçluların iadesi bakımından değer arz ederler. Terör suçlarında manevi unsurun saik düzeyinde arandığı ülkelerden Birleşik Krallıkta¹⁹³⁸ suçun manevi unsuru, kapsamının çok geniş ve belirsiz olması nedeniyle eleştirilirken, örnek olarak bu unsurun hayvan hakları aktivistlerinin eylemlerinin terör eylemi şeklinde kabulüne varacak bir yorumu mümkün kılması gösterilmiştir¹⁹³⁹. Ancak yine de resmi olarak Birleşik Krallık kanunlarına göre tutulan terör örgütü listelerinde radikal çevreci veya hayvan hakları

Strateji Daire Başkanlığı'na bildirildiği görülmüştür.” Danıştay 15. Daire, T: 27.03.2018, E: 2015/3047, K: 2018/2893.

¹⁹³⁷ Bodur, Özkul, s. 43.

¹⁹³⁸ 2000 tarihli *Terrorism Act* adlı kanunun 1/1-c maddesine göre terörizm, “*şiddet ya da tehdide politik, dini veya ideolojik nedenlerle başvurulması*” olarak tanımlanmıştır.

¹⁹³⁹ Great Britain Parliament Joint Committee on Human Rights, Counter-terrorism Policy and Human Rights: Terrorism Bill and Related Matters, Third Report of Session 2005-06, Volume II- Oral and Written Evidence, London: 2005, s. 96.

gruplarına yer verilmemiş olduğunu belirtmek gerekir¹⁹⁴⁰. Türk hukuku bakımından saiklerin amaç haline gelmesi halinde ise artık amaçların dikkate alınacağında tereddüt yoktur¹⁹⁴¹. Öyleyse failin felsefi ve politik saiklerinin somut bir amaca dönüşmesi ve terör tanımında yer alan amaçlardan biri ya da birkaçına isabet etmesi halinde TMK bakımından manevi unsur şartı karşılanmış olacaktır.

Bu noktada radikal çevreci hareketin terör ceza hukuku kapsamında değerlendirilmesinde izleyeceğimiz yöntem; saiklerin ve amaçların ayrı ayrı değerlendirilmesi, saikin amaca dönüşmesi halinde amaca göre bir değerlendirme yapılması, terörün politik amaçları ile politik olmayan amaçları bakımından ekotajın politik eylemler olup olmadığının belirlenmesi ve buna göre politik ve politik olmayan terör amaçları üzerinden değerlendirme yapılması şeklinde olacaktır.

Terör tanımında zikredilen amaçlar, tanıma *nispi* değer verildiğinde yalnızca nispi terör suçları ve terör amacıyla örgütlenme suçu bakımından aranacaktır. Ancak tartışmasız olan husus, terör suçlarının varlığı bakımından failin saikin belirleyici olmayacağıdır. Şu halde radikal çevrecileri ekotaja yönelten doğa merkezci felsefi *saikler* ile sanayileşme, küreselleşme, kapitalizm ve özel mülkiyet karşıtlığı gibi politik *saiklerin*, tek başlarına manevi unsurun oluşumunda dikkate alınamayacakları sonucuna ulaşılır. Buna karşın nispi terör suçları ve terör amacıyla örgütlenme suçu bakımından failerin güttüğü *amaçlar* dikkate alınacaktır. Terör tanımına mutlak değer verildiğinde ise söz konusu amaçların mutlak terör suçlarında da aranacağı söylenebilecektir. Fakat terör tanımına mutlak bir değer verilmese dahi *objektif teoriye* göre sınıflandırılan mutlak terör suçlarından bazılarının amaç yönünden bizihi terör tanımındaki amaçları karşıladığı söylenebilir. Son olarak terör tanımında yer alan amaçlardan bazılarının politik nitelikte olmadığını dikkatlere sunmakla birlikte, manevi unsur bakımından politik olsun ya da olmasın tüm amaçlar yönüyle bir değerlendirme yapılacaktır.

¹⁹⁴⁰ 12.04.2019 tarihi itibarıyla güncel liste için bkz. <https://www.gov.uk/government/publications/proscribed-terror-groups-or-organisations--2> (E.T.: 04.05.2018)

¹⁹⁴¹ Ozansü, s. 138.

Radikal çevrecilerin ekotaj ile gerçekleştirmek istedikleri amaçlar arasında; doğaya zararlı faaliyetlerin durdurulması, pragmatik çevreci hareketin muhatap kılınması¹⁹⁴², çevresel sorunlara yönelik kamuoyu oluşturulması ve siyasi düzene yönelik aşırı amaçlar yer almaktadır. Bu amaçların aynı zamanda siyasi suçluluk bakımından da değerlendirilebilmesi için öncelikle politik olup olmadıkları konusundaki görüşlere yer verilecek olup, daha sonra normatif anlamda terör amaçları bakımından bir değerlendirme yapılacaktır. Ancak hatırlatmak gerekir ki burada yapılacak değerlendirme yalnızca terörün iki unsurundan biri olan amaçta aşırıcılığa yönelik olacağından, şiddet eyleminin ağırlığı konusu diğer unsur olan araçta aşırıcılık bakımından ileride değerlendirilecektir.

Literatürdeki baskın görüşe göre ekotaj politik bir eylemdir. Terörizm uzmanlarından *Saul*'e göre bir şiddet eylemini politik olarak kabul edebilmek için, mağdurunun devlet ya da kamu görevlisi olması zorunlu değildir. *Saul*, politik olmayı yalnızca “resmi kurumlara ve hükümetlere yöneltilen şiddet aracılığıyla yönetim sürecine etki etme amacı” üzerinden belirleyen bu eski görüşün terk edildiğini, günümüzde ise halkı veya politik alanı etkileme amacı güden her türlü hareketin politik kabul edileceğini ifade etmiştir. Bu noktada özel kişi ve kurumlara karşı gerçekleştirilen eylemlerin de politik nitelik taşıyabileceğini ifade eden yazar, “çevreci teröristlerin” (noktalama *Saul*'e aittir), kürtaj karşıtı grupların ve hayvan hakları aktivistlerinin gerçekleştirdiği eylemlerin de politik olduğunu belirtmiştir¹⁹⁴³. *Nagtzaam/Lentini*, radikal çevreci hareketin politik bir hareket olan çevreci hareketin bir parçası olması ve ekotörlerin benimsediği biyomerkezci düşünce yaklaşımının bir kimlik siyaseti olarak kabul edilebileceği gerekçelerinden hareketle, ekotaj eylemlerini politik olarak değerlendirmiştir¹⁹⁴⁴. *Su/Yang*'a göre doğanın tahrip edilmesi karşısında radikal çevrecilerin, politikacıları gerekli hukuki düzenlemeleri yapmaya zorlamak amacıyla ekotaja başvurmaları politik niteliklidir¹⁹⁴⁵. Kriminolog *Monaghan*'a göre ise hayvan hakları hareketinin hayvanların hak sahibi olması

¹⁹⁴² Pragmatik çevreci hareketin muhatap kılınması, temel bir amacı ifade etmekten ziyade bir stratejiyi ifade ettiğinden ve tipik bir amaç oluşturmadığından değerlendirme dışı bırakılmıştır.

¹⁹⁴³ *Saul*, s. 44. Aynı şekilde ibadethanelere yönelik aşırı sağcı şiddet eylemleri de şüphesiz politik amaçlar gütmektedir.

¹⁹⁴⁴ *Nagtzaam, Lentini*, s. 112.

¹⁹⁴⁵ *Yang, Su, Carson*, s. 545, 548.

gerektiğini savunması bizatihi politik bir eylemdir¹⁹⁴⁶. Baskın görüşe göre ekotaj, politik bir eylem olarak kabul edilmekle birlikte, bu politik görüşün yalnızca belli ve dar bir konuyla sınırlı olması nedeniyle olay bazlı (*single issue*) olduğu vurgulanmaktadır. Bu halde topyekün bir politik değişim değil, yalnızca ilgili konu hakkındaki politikaların değişmesi amaçlanmaktadır¹⁹⁴⁷.

Radikal çevrecilerin benimsediği doğa merkezci felsefi yaklaşımların paganizm, Şamanizm, natürizm, totemizm, Gaia (doğa ana) gibi kadim dini inanışlardan beslendiği bilinmektedir. Bu inanışlar bir saik teşkil ettiğinden tek başlarına amaç şeklindeki terörün manevi unsurunu oluşturmazlar. Bu inanışları devlet düzenine yerleştirmeye yönelik amaçlar ise laik düzeni değiştirmek şeklindeki terör amacından sayılacaktır. Nitekim “*devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa din kurallarına dayandırma*” Anayasamızda din ve vicdan hürriyetinin sınırını oluşturmaktadır (md. 24/5).

Radikal çevrecilerin siyasi düzene yönelik aşırı amaçlarının başında ekolojik otokrasi (“*Öko-Autokratie*”, “*Öko-Diktatur*”) adı verilen yönetim biçimi gelmektedir¹⁹⁴⁸. Buna göre dünyanın sonunu getirecek ekolojik krizden kurtulmanın tek yolu, bu soruna çare olamayan demokratik yönetimlerin ve demokratik araçların yerine ekolojik anlayışa dayalı otokratik bir yönetim biçiminin kabul edilmesinden geçmektedir¹⁹⁴⁹. Bu yönetim biçimi, kanuna uyma zorunluluğu bulunmayan, parlamentoya hesap vermeyen, küçük bir grup tarafından yürütülen, şeffaf olmayan, antidemokratik ve şiddete dayalı bir olağanüstü hal rejimi olarak tarif edilmiştir¹⁹⁵⁰. Bu rejimde demokratik kurallar, hayati öneme sahip yaşamsal kaynakların azalması ya da doğal bir felaketin insanoğlunu hayatta kalma mücadelesine sokması halinde yürürlükten kaldırılabilir, hatta temel hakları sınırlandırmak ya da tamamen kaldırmak zorunda kalınabilir¹⁹⁵¹. Bu noktada radikal çevreci hareketin ideolojik önderlerinden Abbey’in “*muhalafet yeterli değilse, direnişe geçmeliyiz. Direniş*

¹⁹⁴⁶ Monaghan, “Terrorism in the name of Animal Rights”, s. 166.

¹⁹⁴⁷ Staniford, s. 44.

¹⁹⁴⁸ Bötticher, Mares, s. 383.

¹⁹⁴⁹ Humprey, s. 140., Bötticher, Mares, s. 383-384.

¹⁹⁵⁰ Pötter, s. 23.

¹⁹⁵¹ Ibid.

yeterli değilse, (düzeni) devirmeliyiz” sözlerini tekrar hatırlatmak gerekir¹⁹⁵². Radikal çevreci hareket içerisindeki bu aşırı kanadın demokratik rejim yerine ekolojik bir otokrasi/diktatörlük kurma amacının terör tanımında zikredilen “Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek”, “Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek”, “temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmak”, “kamu düzenini bozmak” şeklindeki amaçları karşıladığını söylemek gerekir. Şu halde ekotajın devletin anayasal demokratik düzenini değiştirme amacına yönelik uygulanması halinde terör amacından bahsetmek mümkündür¹⁹⁵³. Böylelikle olay bazlı ekstremizm kavramının Türk hukukundaki karşılığı da terör tanımındaki amaç unsuru yönünden tespit edilmiş olur.

Radikal çevreci hareket içinde yer alan siyasi düzene yönelik aşırı amaçlardan bir diğeri de yeşil anarşizmdir. Çevresel zararların müsebbibi olarak insanlığın ulaştığı medeniyeti ve geliştirdiği teknolojiyi suçlayan, doğayla uyumlu yaşamın yalnızca taş devrinde mümkün olduğuna inanılan yeşil anarşizmde, yeniden avcı-toplayıcı duruma ya da yabanıl hayata dönüş (*rewild*) –ya da başka bir deyişle birçok felsefi düşünceye de dayanak teşkil eden “doğal durum”a dönüş- amaçlanmaktadır¹⁹⁵⁴. Bu düşünceye göre insanın doğal duruma dönüşü ekolojik kıyamet ile gerçekleşecektir. Bu uğurda kıyameti gerçekleştirecek bir bombanın patlaması arzulanan bir durum olmakla birlikte¹⁹⁵⁵, anarko-ilkellik (*anarcho-primitivism*) olarak adlandırılan düşünce ile daha çok teknolojik araç ve gereçlere yönelik ekotaj eylemleri aracılığıyla günümüz medeniyetinin ve teknolojinin yok edilmesi, sonuç olarak bu kıyamet sürecinin hızlandırılması amaçlanmaktadır¹⁹⁵⁶. Bu

¹⁹⁵² Brown, s. 3.

¹⁹⁵³ Alman Federal Yargıtay’ı Mercedes tesislerinde park halinde bulunan üç askeri aracın aşırı sol (*linksextremistisch*) militan gruplar tarafından kundaklanması olayında, bu grupların amaçlarının Almanya’nın siyasi, hukuki, ekonomik ve sosyal düzenini ortadan kaldırmaya ya da en azından ciddi bir şekilde ihlal etmeye yönelik olduğuna kesin gözüyle bakmıştır. Ancak gerçekleştirilen şiddet eylemi yönüyle ise eylemi yeterince vahim bulmamış, hatta militan grupların kendi yayınlarına bakıldığında da bu kişilerin dahi söz konusu yöntem ve kapsamdaki saldırılarla bu düzenin değiştirilemeyeceğinin farkında olduklarını belirterek gerçekleştirilen eylemleri propagandadan ibaret görmüştür. BGH, Beschl. v. 28.11.2007 – StB 43/07, NJW 2008, 86.

¹⁹⁵⁴ Parson, s. 54, vd.

¹⁹⁵⁵ Delgaudio, s. 575.

¹⁹⁵⁶ Bötticher, Mares, s. 384., Liddick, s. 3.

nihai amaca ulaşma yolundaki ara amaçlar, her türlü otoritenin ve ayrıca kapitalizmin bir propaganda aracı olarak görülen özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıdır¹⁹⁵⁷. ABD federal hükümetinin radikal çevrecileri yerleşik toplumu ortadan kaldırmayı amaçlayan militanlar şeklinde nitelendirmesi *Wikileaks* belgelerine dahi yansımıştır¹⁹⁵⁸.

Yeşil anarşizmin bu aşırı amaçlarını terör amaçları bağlamında değerlendirmek gerekirse, söz konusu amaçların terör tanımında yer alan Cumhuriyetin niteliklerini değiştirme bağlamında ele alınması mümkündür¹⁹⁵⁹. Anayasa'nın 2. maddesinde Cumhuriyetin nitelikleri arasında toplumun huzuru, demokratik ve hukuk devleti sayılmıştır. Ayrıca cumhuriyetin nitelikleri arasında devletin anayasanın başlangıç kısmında belirtilen temel ilkelere dayalı olması ifade edilmiştir. Bu ilkeler arasında muasır medeniyet seviyesine ulaşma azmi, millet egemenliği, özgürlükçü demokrasi, yurtta sulh ilkesi yer alır. Şu halde anarşizmin, toplumun huzuru, yurtta sulh, hukukun üstünlüğü, özgürlükçü demokrasi gibi ilkelere aykırı olduğunu, anarko-ilkellik özelinde ise muasır medeniyet seviyesine ulaşma azminin ortadan kaldırılmasının söz konusu olacağını söylemek gerekir. Saik halindeki özel mülkiyet karşıtlığının amaca dönüşmesi halini ise iki yönden ele almak gerekir. İlk olarak özel mülkiyetin kaldırılması amacını, bir temel hak ve özgürlüğün tamamen ortadan kaldırılması şeklindeki terör amacı bağlamında düşünmek gerekir. Ancak bu noktada “temel hak ve hürriyetleri yok etmek” amacının terör tanımında çoğul bir şekilde ifade edilmesi karşısında söz konusu amacın, birden fazla hak ve hürriyeti ortadan kaldırmaya yönelmesi şeklinde anlaşılması mümkündür. Ancak daha net olan, özel mülkiyeti ortadan kaldırma amacının devletin ekonomik düzenini değiştirme bağlamında değerlendirilebileceğidir. Zira anarşizmin bakış açısıyla özel mülkiyet, kapitalist devletin propaganda araçlarından biridir ve ortadan kaldırılmalıdır¹⁹⁶⁰.

¹⁹⁵⁷ Joosse, “Antiglobalization and Radical Environmentalism...”, s. 39.

¹⁹⁵⁸ Bohrer, s. 8.

¹⁹⁵⁹ Alman Federal Yargıtay'ının benzer bir kararı için bkz. s. 453, dn. 1953.

¹⁹⁶⁰ Joosse, “Antiglobalization and Radical Environmentalism...”, s. 39., Leader, Probst, s. 40., Zafer, s. 66.

Kategorik olarak terör amacı dışında kalan radikal çevrecilerin sanayileşme, küreselleşme ve kapitalizm karşıtlığı gibi bazı politik *saik*lerinin amaca haline dönüşmesi durumunu da terör amaçları bakımından değerlendirmek gerekir. Sanayileşme karşıtlığının amaç olarak güdülmesi halinde devletin ekonomik düzenini değiştirme kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Zira Anayasa'nın 166. maddesinde devletin ekonomik düzeninin sanayi ve tarıma dayalı ekonomi modeli dayandığı belirtilmiştir. Keza kapitalizm karşıtlığının amaç olarak güdülmesi halinde de 167/1. madde kapsamında para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının değiştirilmesi söz konusu olacaktır. Yine devletin ekonomik düzeni bağlamında tabii servet ve kaynaklar ile ormanlar üzerindeki devlet hâkimiyetine son verme amacının da terör amacı kapsamına gireceğini belirtmek gerekir. Bu noktada devlet hâkimiyetindeki tabii servet ve kaynaklar kapsamında tüm yeraltı ve yerüstü suları, madenler, elektrik, doğalgaz, sıvı petrol, petrol, atom enerjisi, yenilenebilir enerji kaynakları¹⁹⁶¹ sayılabilir. Buna karşın küreselleşme karşıtlığı tek başına ele alındığında, bu politik tavrın terör tanımında zikredilen belli bir amaca atfedilebilmesi mümkün gözükmemektedir. Küreselleşme ile başlangıçta yer alan ilkelerden çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi arasında şeklen ve yalnızca kategorik bir ilişki kurulabilirse de, kanaatimizce esas itibarıyla küreselleşmenin, emperyalizme karşı tam bağımsızlık mücadelesi verilerek kurulan bir devlette medeniyet ülküsü olarak kabul edilmesi mümkün değildir.

Ekotajın politik olarak değerlendirilebilecek amaçlarından bir diğeri ise çevresel sorunlara yönelik kamuoyu oluşturmak ve farkındalık yaratmaktır. Her ne kadar terörizmin kamuoyunun dikkatini çekmek şeklinde bir genel amacı olduğu kabul edilmekteyse de¹⁹⁶², terör tanımında böyle bir amaca yer verilmemiştir. Dolayısıyla radikal çevrecilerin çevresel sorunlara yönelik kamuoyu oluşturmak ve farkındalık yaratmak şeklindeki genel amacının tek başına bir terör amacı olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Aksine çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, Anayasamızın 56/2 maddesine göre

¹⁹⁶¹ 10.05.2005 tarih ve 5346 sayılı kanunun 3/11 maddesi uyarınca yenilenebilir enerji kaynakları: rüzgâr, güneş, jeotermal, biyokütle, biyokütleden elde edilen gaz (çöp gazı dâhil), dalga, akıntı enerjisi ve gel-git ile kanal veya nehir tipi veya rezervuar alanı onbeş kilometrekarenin altında olan hidroelektrik üretim tesisi kurulmasına uygun elektrik enerjisi üretim kaynaklarıdır.

¹⁹⁶² Alpaslan, **Tedhişçilik**, s. 5-6. Terörizmin bu “mesaj” işlevi, *Brian Jenkins*’in meşhur ifadesiyle: “teröristler çok sayıda insanın ölmesini değil, çok sayıda insanın izlemesini ve dinlemesini isterler” şeklinde ifade edilmiştir. Hoffman, s. 269’den alıntılanmıştır.

Devletin ve vatandaşların ödevidir. Buna karşın kamuoyu oluşturulurken kamu düzenini bozmak şeklinde bir amaç da güdülüyorsa, o halde bir terör amacından bahsedilecektir. Kamu düzeninin bozulmasına ilişkin amacın varlığı eyleme göre belirlenecektir. Ayrıntısı üçüncü bölümde ortaya konulacağı üzere bir defa kanuna aykırı fakat barışçıl nitelikte olan sivil itaatsizlik eylemlerinin kamu düzenini bozan eylemler olarak kabulü mümkün değildir. AİHM ve AYM'nin kararlarına göre demokratik bir toplum düzeninde üçüncü kişileri ve kamu düzenini belli bir ölçüde rahatsız eden, sembolik ve kısa süreli sivil itaatsizlik eylemlerine hoşgörü gösterilmesi gerekir. İkincisi hukuk felsefesi alanına ait olan her suçun kamu düzenini bozacağı retoriği de ceza hukukunda geçerli değildir. Bir suçun kamu düzenini bozduğundan söz edebilmek için, o suçla korunan hukuki değer kamuda düzenini ilgilendiren bir değer olması ya da suçun kamu düzenini bozacak ağırlıkta işlenmesi gerekir. Diğer bir deyişle terör ceza hukuku anlamında kamu düzeninin bozulmasından söz edebilmek için adi suçların ötesinde bir ihlalden söz etmek gerekir¹⁹⁶³. Aksi halde suç işlemek amacıyla örgütlenme suçu ile terör amacıyla örgütlenme suçu arasında bir ayırım yapılamayacaktır.

Bu noktada Alman Federal Yargıtayı (BGH) devletin vahim olaylar karşısında düzeni savunma görevi olduğunu, en çetin siyasi baskı şartlarında dahi Anayasal organlardan görevlerini yerine getirmelerinin beklendiğini ifade etmiştir. Buna göre kamu düzenini bozma amacının varlığından söz edebilmek için eylemler öyle bir ağırlık düzeyine ulaşmalıdır ki, sorumluluk sahibi bir hükümetin topluma ya da bir vatandaşa yönelen ağır zararın defedilmesi ve kamu düzeninin tesis edilmesi noktasında aciz duruma düşecek olması gerekir¹⁹⁶⁴. Doktrinde *Zafer*'e göre ise kamu düzeninin bozulması, ülkenin en azından bir bölümünde günlük hayatın felce uğraması, normal günlük yaşantının devam ettirilememesi ve uygulanan cebrin belli bir yoğunluğa ulaşması anlamına gelir¹⁹⁶⁵. Terör eylemin yoğunluğu bakımından

¹⁹⁶³ Aynı yönde *Zafer*, s. 122.

¹⁹⁶⁴ Örneğin gıda, su, enerji gibi hayati kaynakların tedarikine engel olan eylemler, toplumun fiziksel yaşamını tehlikeye düşürmekle birlikte, böyle bir acil duruma karşı devletin ilgili kurumlarının teknik altyapısı hazır olduğundan ya da yine kamu düzenini bozan olaylarda başka şehirlerden takviye polis desteğinin alınması olağan bir uygulama olduğundan, böyle bir ihtiyacı doğuran eylemin tek başına yeterli ağırlık düzeyinde olmadığı kabul edilmektedir. BGHSt 8, 102 vd. Mahkeme bu yorumu devlete yönelik ağır şiddet eylemini belirlemek için yapmıştır.

¹⁹⁶⁵ *Zafer*, s. 122.

birkaç kişinin öldürülmesinin yeterli olmadığını ifade eden yazar¹⁹⁶⁶, adi suçlar ile terör suçları arasında bir ayırım yapılmadığı takdirde terör örgütü suçu ile suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu arasında da bir farkın kalmayacağını belirtmiştir¹⁹⁶⁷. Biz de bu görüşlere iştirak etmekteyiz.

Literatürde radikal çevrecileri ekotaja başvurmaya iten temel nedenin ekolojik kriz olgusu olduğu, bu doğrultuda ekotaj ile gerçekleştirilmek istenen temel amacın da belli bir politikanın değiştirilmesinden ziyade çevreye ve hayvanlara zarar veren somut bir ticari faaliyetin durdurulması olduğu ileri sürülmüştür¹⁹⁶⁸. Bu amaç bakımından ekotajın terör tanımında zikredilen devletin âli menfaatleri üzerinde ya da toplumun geneline yönelik zarar veya tehlike yaratmak gibi bir amacından söz edilemez. Bu eylemler hedef şirketlerin ya da kişilerin belli temel haklarını kullanmalarını engellese de, bu engelleme münferit düzeyde olup, ilgili temel hakların topyekün ortadan kaldırılmasına yönelmezler. Bu noktada söz konusu işletmelerin faaliyetlerini durdurma amacı en yakın kamu düzenini bozma amacı kapsamında ele alınabilir. Ancak bu amacın da doğrudan kastla güdülmesi gerekir. Zira manevi unsurda amacın arandığı hallerde söz konusu amaç olası kastla değil, yalnızca doğrudan kastla işlenebilir¹⁹⁶⁹. Şu halde kamu düzenini bozma amacının, ekotajın yan neticesi olması halinde (olası kast) böyle bir doğrudanlıktan bahsedilemeyecektir.

Son olarak ekotajla güdülen tüm bu amaçların terör tanımındaki amaçlar bakımından yeterli elverişlilikte olup olmadığına değinmek gerekir. Acaba bu amaçların salt terör tanımında yer alan amaçlarla örtüşmesi manevi unsurun varlığı bakımından yeterli görülecek midir? Alman Federal Yargıtay'ı (BGH) 2007 yılında vermiş olduğu bir kararda, Mercedes tesislerinde park halinde bulunan üç askeri aracın aşırı solcu (*linksextremistisch*) militan gruplar tarafından kundaklanmasının anayasal düzeni değiştirmeye elverişli olmadığına karar verirken, söz konusu eylemlerin propagandadan öteye geçmediğini, zira militan grupların yayınlarına

¹⁹⁶⁶ Zafer, s. 121, 122.

¹⁹⁶⁷ Zafer, s. 122.

¹⁹⁶⁸ Foreman, **Confessions of an Eco-Warrior**, s. 115, 131., Garcia Hernandez, s. 307., Scarce, **Eco-Warriors**, s. 375.

¹⁹⁶⁹ Özbek ve Diğerleri, **Ceza Genel**, s. 263., Ozansü, s. 140.

bakıldığında bu kişilerin dahi söz konusu yöntem ve kapsamdaki saldırılarla bu düzenin değiştirilemeyeceğinin farkında olduklarının anlaşıldığı ifade edilmiştir¹⁹⁷⁰. Aynı sonuca aynı yöntemleri kullanan radikal çevreciler bakımından da ulaşmak mümkündür. Şu halde eylemle örtüşmeyen amacın mefruz bir amaç olarak kalacağını belirtmek gerekir.

C. Cebir ve Şiddet

1. Genel Olarak

Suçun maddi unsuru yönünden ekotaj eylemlerini TMK bağlamında değerlendirirken izleyeceğimiz yöntem şu şekildedir: İlk olarak ekotaj eylemleri hakkında TMK'nın uygulanabilirliğini, terör tanımında yer alan örgüt, amaç, cebir ve şiddet ile yöntem unsurları bağlamında değerlendireceğiz. Bu noktada söz konusu unsurlara yönelik doktrindeki ve uygulamadaki farklı görüşlerin, yapılacak değerlendirmeye etkisi de ortaya konulacaktır. Bu değerlendirme ilk bölümde ortaya koyduğumuz dar ve geniş anlamda ekotaj ayırımı üzerinden yapılacaktır. Bu noktada dar anlamda ekotaj ile eylemin yöneldiği maddi konunun yalnızca eşya olması kastedilirken, geniş anlamda ekotaj ile doğrudan insanları hedef alan ya da eşya üzerinde gerçekleştirilmekle birlikte dolaylı olarak insanlar üzerinde zarar ya da tehlike doğuran saldırılar kastedilmektedir. Özellikle kundaklama eylemlerinin hedef aldığı suçun maddi konusu ile eylem sonucunda ortaya çıkan neticenin farklılık gösterdiği çeşitli ihtimaller göz önünde bulundurularak bir yapılacaktır. Öte yandan barışçıl nitelikteki sivil itaatsizlik eylemleri ile bazı ekotaj yöntemlerinin bir arada görünmesi mümkün olduğundan, sivil itaatsizlik eylemleriyle ilgili olan suç tipleri de değerlendirmede dikkate alınacaktır.

Belirtmek gerekir ki bu bölümde yapılacak değerlendirmenin konusu yalnızca ekotaj eylemlerinin hangi suçlarda tipe uygunluğu sağladığının tespit edilmesi ve bu suçlar hakkında TMK'nın uygulanabilirliğidir. İlgili suçlara yönelik hukuka uygunluk nedenleri ile failin cezalandırılabilirliğine (kusurluluğuna) etki eden diğer nedenler ise üçüncü bölümde ele alınacaktır. Dolayısıyla bu bölümde tespit edilen

¹⁹⁷⁰ BGH, Beschl. v. 28.11.2007 – StB 43/07, NJW 2008, 86. Para. 30.

suçların varlığından sözdebilmek için üçüncü bölümdeki hukuka uygunluk nedenlerine de bakılmalıdır.

2. Sivil İtaatsizlik

Bir eylemin sivil itaatsizlik eylemi olarak kabul edilebilmesi için sahip olması gereken özelliklere ilk bölümde yer verilmiştir. Sivil itaatsizlik eylemleri yürürlükteki kanunlara, bu kanunların doğurduğu uygulamaya karşı gerçekleştirilen eylemler olduklarından, bu eylemlerin ceza hukukunda yasaklanmış suç teşkil eden tipik eylemler kapsamına girmesi mümkündür. Terör tanımında bir önkoşul olarak terör eyleminin suç teşkil eden eylem olması arandığından, suç teşkil eden bir sivil itaatsizlik eylemi kural olarak terör suçu da teşkil edebilir. Ancak kategorik olarak şiddetten yoksun olan sivil itaatsizlik eylemleri, terör tanımındaki cebir ve şiddet unsurunu karşılamamaktadır. Dolayısıyla sivil itaatsizliğin ilk bölümde ortaya koyduğumuz koşullarına sahip bir eylemin, TMK kapsamında cebir ve şiddet gerektiren bir suç kapsamına girmesi mümkün değildir. Keza sivil itaatsizliğin silahsız gerçekleştirilen eylemler olması karşısında, bu tür eylemleri devamlı surette gerçekleştirmek üzere oluşturulmuş örgütlenmelerin de terör örgütü olarak kabulü mümkün değildir.

Kategorik olarak kanuna aykırı nitelikteki sivil itaatsizlik eylemlerini ilgilendiren suç tiplerinin başında, suç işlemeye tahrik (TCK. md. 214) ve kanunlara uymamaya tahrik (TCK. md. 217) suçları gelmektedir. Bu suçların toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile bağlantılı olarak işlenmesi ise 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda (TGYK) bağımsız suçlar olarak düzenlenmiştir. Buna göre suç işlemeye tahrik suçunun özel bir görünümü olarak; toplantı veya yürüyüşlere ilişkin çağrı veya propaganda amacıyla kullanılan basılı veya çoğaltılmış veya el ile yazılmış davetiye, levha ve ilanlarda halkı suç işlemeye özendiren veya kışkırtan yazı veya resim bulundurulması yasak eylemlerden olup (md. 26/1-2), bu yasağa uyulmaması halinde kanuna aykırı propaganda ve suç işlemeye teşvik suçları (md. 31)¹⁹⁷¹, kanunlara uymamaya teşvik suçunun özel bir görünümü olarak ise çeşitli

¹⁹⁷¹ **Madde 31 – Kanuna aykırı propaganda vasıtaları ve suç işlemeye teşvik**

araç ve gereçlerle halkı kanuna aykırı toplantı veya yürüyüşe özendirmek veya kışkırtmak şeklindeki eylemler TGYK'nın 34. maddesinde düzenlenen suç oluşturacaktır¹⁹⁷². Şu halde failin belli bir suçun işlenmesine yönelik aleni tahriki TCK. md. 214; genel olarak kanunlara uymamaya yönelik aleni çağrısı TCK. md. 217; toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde kullanılan araçlar ile halkı suç işlemeye özendirmesi veya kışkırtması TGYK. md. 26/1-2; halkı kanuna aykırı toplantı veya yürüyüşe teşvik etmesi ise TGYK. md. 34'te düzenlenen suç oluşturacaktır¹⁹⁷³. Bilhassa hukuk düzeninin kendini savunabilmesi için gerekli olan kanunlara uymamaya tahrik suçu ile kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılmaya teşvik ve kışkırtma suçlarının ihdas edilmesi aracılığıyla halkın kanunlara uyma duygusunun zayıflamasının ve zayıflatılmasının önüne geçilmek istenmektedir¹⁹⁷⁴. Genel olarak zikredilen bu suçlarla korunan hukuki değerler ise kamu barışı ve kamu düzenidir¹⁹⁷⁵.

Suç işlemeye tahrik ile kanunlara uymamaya tahrik suçlarının alenen işlenen suçlar olmaları dolayısıyla bu suçların faili, sivil itaatsizlik eyleminin katılımcılarından ziyade bu eylemleri organize eden kişilerdir¹⁹⁷⁶. Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşüne teşvik etme suçunun potansiyel faili ise katılımcıdır. Öte yandan bu suçlarda tipe uygunluğun gerçekleşmesi bakımından somut olayda

(1) "...26 ncı maddedeki yasak ve şartlara uymayanlar altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Bu propaganda vasıtalarında halkı suç işlemeye teşvik ve tahrik eder mahiyette yazı veya resim veya işaret bulunursa veya bu maksatla başka araçlar kullanılmış olursa, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde failleri bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (3) Teşvik ve tahrik neticesi olarak suç işlenir veya suçun icrasına teşebbüs edilirse, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde teşvik veya tahrikte bulunanlar üç yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."

¹⁹⁷² **Madde 34 – Tahrikçiler ve suç ortakları**

"27 nci maddedeki yasağa aykırı hareket edenler toplantı veya yürüyüş vukubulmamış veya vukubulmuş olup da ilk emir ve ihtar üzerine dağıtılmış ise, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde bir yıl altı aydan dört yıla, toplantı ve yürüyüş zorla dağıtılmış ise üç yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."

Madde 27 – Kışkırtma yasağı

"Halka karşı, doğrudan doğruya veya ses yükselten veya ileten herhangi bir alet veya araç ile söz söyleyerek veya seslenerek veya basılmış veya çoğaltılmış veya elle yazılmış veya çizilmiş kağıtları duvarlara veya diğer yerlere yapıştırarak veya dağıtarak veya benzeri araç ve yollarla halkı Kanuna aykırı toplantı veya yürüyüşe özendirmek veya kışkırtmak yasaktır."

¹⁹⁷³ Soyaslan, **Ceza Özel**, s. 528.

¹⁹⁷⁴ Hafizoğulları, Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, s. 248.

¹⁹⁷⁵ Soyaslan, **Ceza Özel**, s. 527, 532.

¹⁹⁷⁶ Küçüktaşdemir, "Sivil İtaatsizlik", s. 2228.

failin tahrik ettiği suçun işlenmiş olması, kanunlara uyulmamış olması ya da kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılmış olması gerekli olmayıp, tahrik ve teşvik eylemlerinin yapılması yeterlidir. Soyut tehlike suçu niteliğinde olan suç işlemeye tahrik suçunda failin belli bir suça yönelik aleni tahriki suçun oluşması bakımından yeterli iken¹⁹⁷⁷, somut tehlike suçu niteliğinde olan kanunlara uymamaya tahrik suçunun oluşması için aleni tahrik eyleminin kamu barışını bozmaya elverişli nitelikte olması gerekmektedir¹⁹⁷⁸. Dolayısıyla barışçıl nitelikte olan sivil itaatsizlik eylemlerinin kategorik olarak kamu barışını bozmaya elverişli nitelikte olmadıklarını söylemek gerekir. Gerek bu eylemlerde silaha ve şiddete başvurulmaması, gerekse eylemlerin aleni gerçekleştirilmesi ve bireysel sorumluluğun üstlenilmesi karşısında bu eylemlerin barışı bozmaya elverişli eylemler olduğu söylenemez¹⁹⁷⁹. Buna karşın kanaatimizce soyut tehlike suçu niteliğinde olan kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşüne teşvik etme suçu bakımından özendirme ve kışkırtma hareketinin yapılması yeterli olup, ayrıca eylemin elverişliliğine bakılmayacaktır. Bu suçlardan yalnızca suç işlemeye tahrik suçu bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde nispi terör suçu olarak kabul edilebilecekken (TMK. md. 4), kanunlara uymamaya tahrik suçu (TCK. md. 217) ile TGYK’da düzenlenen suçlar ise ne mutlak ne de nispi terör suçları katalogunda sayılmıştır. Bu suçlar ancak bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmiş olup da OHAL ilanına neden olmuşlarsa o halde nispi terör suçu olarak kabul edileceklerdir (md. 4/1-d).

Her ne kadar bazı ekotaj yöntemlerinin somut olayda sivil itaatsizlik eylemi olarak gerçekleştirilmesi mümkün olsa da, çoğu ekotaj eylemi sivil itaatsizliğe ilişkin özelliklerin tamamını karşılamadığından, bu aşamada ekotaj eylemlerine yönelik değerlendirmenin kategorik olarak sivil itaatsizlik üzerinden değil, dar ve geniş anlamda ekotaj yöntemlerine göre ayrı ayrı yapılması daha isabetli olacaktır. Zira çalışmamızın hedefi bakımından da önemli olan, dar ve geniş anlamda ekotaj eylemlerinin terör ceza hukuku kapsamında değerlendirilmesidir. Bu noktada ilgili olduğu ölçüde sivil itaatsizliğe de dikkat çekilecektir.

¹⁹⁷⁷ Soyaslan, **Ceza Özel**, s. 529.

¹⁹⁷⁸ Hafizoğulları, Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, s. 248.

¹⁹⁷⁹ Aynı yönde Küçüktaşdemir, “Sivil İtaatsizlik”, s. 2228-2229.

3. Dar Anlamda Ekotaj

Dar anlamda ekotaj eylemleri ile salt mala yönelik saldırılar kastedilmektedir. Bu eylemlerin üzerinde gerçekleştiği maddi konu insanlar değil, yalnızca eşyadır¹⁹⁸⁰. Öncelikle dar anlamda ekotajın cebir ve şiddet niteliğinde olup olmadığı ele alınacak, daha sonra hangi suç tiplerine isabet ettiği tespit edilecek, sonrasında ise tespit edilen suç tipleri üzerinden TMK'nin uygulanabilirliği değerlendirilecektir. Ayrıca bu noktada ekotörlerin eylem öncesi ve eylem sırasında insanların zarar görmemesi için gerekli tedbirleri alma prensipleri, manevi unsurun önem arz ettiği noktalarda dikkate alınacaktır.

Türk ceza hukukunda cebir, mağduru zorlama amacıyla gerçekleştirilen bedensel bir zarar olarak kasten yaralama suçunun özel bir görünümünü arz ettiğinden, etkisi yalnızca gerçekleştirildiği eşya üzerinde kalan dar anlamda ekotajın cebir kapsamına girmediği, kural olarak yalnızca mala zarar verme suçunu oluşturduğu sonucuna ulaşılacaktır. Mala zarar verme suçu niteliğindeki dar anlamda ekotajın, yalnızca şiddet kavramı kapsamında değerlendirilebilmesi içinse, gerek terör tanımındaki gerekse amaç suçlardaki ifadenin “cebir veya şiddet” şeklinde düzenlenmiş olması gerekirdi. Mevzuatta cebirden bağımsız bir şiddet söz konusu olmadığından ve şiddet ibaresi yalnızca maddi cebiri vurguladığından¹⁹⁸¹, salt mala zarar verme suçu niteliğindeki eşyaya yönelik dar anlamda ekotajın -sivil itaatsizlik olarak kabul edilse dahi- ne cebir ne de cebir ve şiddet kapsamına girdiği söylenebilir.

Bu suçun *ayrıca* tehdit suçuna dönüşebilmesi için (md. 106/3) somut olayda ekotajın, kişilere yönelik gelecekte gerçekleştirecek başka bir kötülüğün/haksızlığın bildirilmesi kapsamında işlenmiş olması ve mağdur üzerinde korku ve tehdit

¹⁹⁸⁰ Karşılaştırmalı hukukta da ABD kanunları bakımından *Vanderheiden*, katalogda yer alan ve radikal çevreci örgütlerin eylemlerini ilgilendiren başlıca suç tiplerine örnek olarak kundaklama (81), eyaletler arası ticari işletmelerin mülkiyetine yönelik kundaklama (844i) ve iletişim hat, istasyon ve sistemlerine zarar verme suçlarını (1362) göstermiştir. Bu doğrultuda özellikle kundaklama suçu (arson) “*eyaletler arası ya da yabancı bir ticari işletmede kullanılan ya da bu nitelikte bir ticareti etkileyen herhangi bir kişisel ya da kurumsal bina veya araca yönelik ateşli veya patlayıcı bir silah ile gerçekleştirilen ya da teşebbüs aşamasında kalan kasten zarar verme veya tahrip etme eylemleri*” olarak tanımlanmıştır. *Vanderheiden*, “Radical Environmentalism...”, s. 305.

¹⁹⁸¹ Krş. Vesile Sonay Evik, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, s. 289-240.

yaratmaya objektif olarak elverişli olması gerekir. Ekotajın başlıca amaçlarından biri, hedef işletmeyi faaliyetlerini durdurmaya zorlamak olduğundan, ekotajın mağdura en azından malvarlığı itibarıyla zarar vermeye yönelik olduğu söylenebilir. TCK'nın 106. maddesine göre malvarlığı itibarıyla tehdit suçunun oluşabilmesi için malvarlığına yönelik zarar tehdidinin önemli boyutta olması gerekir. Ancak işlenen her mala zarar verme suçunun aynı zamanda tehdit suçunu oluşturacağını kategorik olarak söylemek mümkün değildir. Bunun için her somut olayın kendi şartlarına bakılmalıdır. Şu halde ekotajın ayrıca tehdit suçunu oluşturduğu hallerde dahi, yine de cebir ve şiddet kapsamında değerlendirilemeyeceğini söylemek gerekir.

Dar anlamda ekotaj –ve ayrıca sivil itaatsizlik- kapsamında sıkça başvurulacak yöntemlerden biri de ablukadır. Abluka eylemleri, oturma eylemi, insan zinciri oluşturulması, protestocuların kendilerini yollara, köprülere, vs. zincirlemesi, yollara barikatlar konulması, çukur kazılması, doğaya zararlı ulaşım projelerinde ya da hayvan taşımacılığında kullanılan ulaşım araçlarının¹⁹⁸² engellenmesi, vs. şekilde ortaya çıkabilir.

Abluka eylemlerini, eylemin gerçekleştirildiği yere ve konuya göre değerlendirmek gerekir. Örneğin hayvanlar üzerinde deney yapan bir laboratuvarın ya da bir kozmetik dükkânının girişine kendini zincirleyen aktivistlerin sivil itaatsizlik eylemi, iş ve çalışma hürriyetinin ihlali suçunu (TCK. md. 117) gündeme getirecektir. Herhangi bir engel (barikat) kullanılmaksızın oturmak, insan zinciri yapmak veya kendini zincirlemek suretiyle ulaşım araçlarının geçişinin engellenmesini çeşitli ihtimallere göre değerlendirmek gerekir. Bu tür bir sivil itaatsizlik eyleminin ulaşım araçlarının alıkonulması suçunu oluşturabilmesi için, somut olayda cebir veya tehdit kullanılarak ya da hukuka aykırı başka bir davranışla kara ulaşım araçlarının hareket etmesinin engellenmesi veya bu araçların hareket halindeyken durdurulması gerekir (TCK. md. 223). Bu suçta cebir veya tehdit kullanılması bileşik suç olarak kabul edildiğinden¹⁹⁸³, mağdur üzerinde bedensel bir zarara neden olmayan abluka eyleminin ancak hukuka aykırı olduğunun kabul

¹⁹⁸² Ulaşım araçları bakımından aracın yük veya yolcu taşımasına ya da halkın yararlanmasına özgülenmesi arasında bir ayırım yapılmadığı ifade edilmektedir. Zeki Hafizoğulları, Ezgi Aygün Eşitli, “Ulaşım Araçlarına veya Sabit Platformlara Karşı Suçlar”, in: *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 1, 2011, ss. 17-27, s. 21., Yaşar, Gökcan, Artuç, **TCK Şerhi**, Cilt: 5, 2014, s. 6728.

¹⁹⁸³ Hafizoğulları, Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, s. 313.

edildiği hallerde bu suçun oluşacağı söylenebilir. Bu konu üçüncü bölümde ele alınacaktır.

Öte yandan abluka eylemi sırasında ulaşım araçlarının değil de yayaların durdurulması halinde ise kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçu (TCK. md. 109) söz konusu olacaktır. Bu tür oturma ya da abluka eylemlerinin trafik güvenliğini kasten tehlikeye sokma suçunu (TCK. md. 179) oluşturabilmesi içinse, ulaşım araçlarının geçiş yollarına, başkalarının hayatı, sağlığı veya malvarlığı üzerinde somut bir tehlike yaratacak şekilde bir şey konularak gerçekleştirilmesi gerekir¹⁹⁸⁴. Bu şey araçların geçişini engelleyecek ve konuluş şekli itibarıyla sayılan hukuki değerler üzerinde somut bir tehlike yaratacak herhangi bir cisim olabilir. Protestocuların abluka eylemi sırasında barikat kurmalarını, böyle bir somut tehlikenin varlığı halinde bu suç kapsamında değerlendirmek gerekir. Somut tehlikenin oluşmadığı durumlarda Karayolları Trafik Kanunu'nun 14. maddesinde öngörülen idari para cezası uygulanacaktır¹⁹⁸⁵. Bir abluka yöntemi olarak ekotaj kapsamında uygulanan yollara çukur kazılması ise bu madde bakımından “*bir şey koyma*” kapsamına girmediğinden, ulaşım araçlarının engellenmesine yönelik çukur kazma eyleminin ulaşım araçlarının alıkonulması suçu (TCK. md. 223) ve kamu malına mala zarar verme suçu (TCK. md. 152/1-a) kapsamında değerlendirilmesi gerekir. Buna karşın - kara trafiği hariç- deniz, hava veya demiryolu ulaşım alanlarında engelsiz

¹⁹⁸⁴ Hafızogulları, Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, s. 42.

Trafik güvenliğini tehlikeye sokma (TCK. md. 179/1): “Kara, deniz, hava veya demiryolu ulaşımının güven içinde akışını sağlamak için konulmuş her türlü işareti değiştirerek, kullanılamaz hale getirerek, konuldukları yerden kaldırarak, yanlış işaretler vererek, geçiş, varış, kalkış veya iniş yolları üzerine bir şey koyarak ya da teknik işletim sistemine müdahale ederek, başkalarının hayatı, sağlığı veya malvarlığı bakımından bir tehlikeye neden olan kişiye bir yıldan altı yıla kadar hapis cezası verilir.”

¹⁹⁸⁵ Karayolu yapısı ve trafik işaretlerinin korunması: “Karayolu yapısı ve trafik işaretleri ile ilgili olarak;

a) Karayolu yapısı üzerine, trafiği güçleştirecek, tehlikeye sokacak veya engel yaratacak, trafik işaretlerinin görülmelerini engelleyecek veya güçleştirecek şekilde bir şey koymak, atmak, dökmek, bırakmak ve benzeri hareketlerde bulunmak,

b) Karayolu yapısını, trafik işaretlerini ve karayoluna ait diğer yapı ve güvenlik tesislerini, üzerlerine yazı yazarak, çizerek veya başka şekillerde bozmak, yerlerini değiştirmek veya ortadan kaldırmak, yasaktır.

Meydana gelen tehlike ve engeller, ilgili kuruluşlar ve zabıta ortadan kaldırılır, bozukluk ve eksiklikler yolun yapım ve bakımından sorumlu kuruluşça derhal giderilir, zarar karşılıkları ve masrafları sorumlulara ödetilir.

(Değişik: 21/5/1997-4262/4 md.) Bu madde hükmüne uymayanlara 7 200 000 lira para cezası verilir.”

gerçekleştirilen oturma ya da abluka eylemlerinin kişilerin hayatı, sağlığı veya malvarlığı üzerinde *taksirle* tehlikeye neden olması halinde ise trafik güvenliğini taksirle tehlikeye sokma suçu (md. 180) oluşacaktır.

Abluka eylemleri muhatapları üzerinde bizatihi bedensel zarara neden olan eylemler olmadığından, mehz ACK'nın aksine TCK bakımından cebir suçu söz konusu olmayacaktır¹⁹⁸⁶. Nitekim yukarıda zikredilen suçların bir kısmında cebir, bileşik suça vücut verirken (md. 117, 223, 109/2), diğerleri bakımından gerçek içtimaya gidilmesi de bu kabul ile örtüşmektedir. Özel işletmelere yönelik ablukanın tehdit suçunu (md. 106) oluşturabilmesi içinse, eylemin mağdurun malvarlığına yönelik gelecekte önemli bir zarar verecek nitelikte olması gerekir¹⁹⁸⁷. Bu örnek bakımından somut olayın şartlarına bakılmalıdır. Abluka işletmenin dışında yapılıyor, fakat içeride insanların olduğu biliniyorsa, o halde kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçu (TCK. md. 109) gündeme gelecektir. Ablukanın işletmeye ya da eklentilerine izinsiz girmek ya da izinli girilmesine rağmen çıkmamak suretiyle gerçekleştirilmesi halinde ise işyeri dokunulmazlığının ihlali suçu (TCK. md. 116/2) söz konusu olacaktır. Keza bir sivil itaatsizlik yöntemi olarak ablukanın devletin askeri yararları gereği yasaklanmış kara, deniz ve hava bölgelerinde gerçekleştirilmesi de söz konusu olabilmektedir. Bu halde askeri yasak bölgelere girme suçundan (TCK. md. 332) bahsedilecektir. Buna karşın bir askerî tesis inşaatında kişilerin güvenliğini sağlamak maksadıyla konulmuş giriş yasağının ihlali ise, askeri bir yarar söz konusu olmadığından bu suçu oluşturmayacaktır¹⁹⁸⁸.

Askeri ya da sivil bir tesisin ya da işletmenin girişinde uygulanan abluka eylemleri sırasında, kolluk kuvvetlerinin, suçüstü haliyle ilgili yakalama yetkisi ya da hukuka aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşünü dağıtma yetkisi gündeme gelecektir. Kamu görevlisine karşı cebir veya tehdide başvurmamak şartıyla, yalnızca kamusal işleme ve eyleme karşı kamu görevinin engellenmesine, görevin etkisinden kurtulmaya, yapılan işlemi ve uygulamayı etkisiz ve sonuçsuz bırakmaya yönelik “kendini yere atma”, “bir yerden tutunma”, “yere oturma”, “memurun bulunduğu

¹⁹⁸⁶ Aynı yönde Küçüktaşdemir, “Sivil İtaatsizlik”, s. 2227.

¹⁹⁸⁷ Krş. Toepel, StGB § 240 Nötigung, kn. 60.

¹⁹⁸⁸ Madde gerekçesinden.

aracın önüne yatma”, “işlemin uygulanamaması için kaçma, kapıyı kapatma ya da açmama” şeklindeki pasif direniş eylemlerini “memura karşı pasif direnme” başlığıyla suç olarak düzenleyen 765 sayılı TCK’nın 260. maddesi, 5237 sayılı TCK’ya alınmamış, dolayısıyla suç olmaktan çıkarılmıştır¹⁹⁸⁹. Buna karşın 06.10.1983 tarih ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun 32. maddesinde yer alan ve pasif direniş eylemlerini cezalandıran “hükümet emrine karşı gelme suçu” yürürlükten kaldırılmamış, bu madde daha sonra 22.07.2010 tarih ve 6008 sayılı kanunla değiştirilerek “direnme” suçu adını almıştır¹⁹⁹⁰. Şu halde uygulanan abluka eylemi ya da başka bir sebeple, gerek baştan itibaren kanuna aykırı olan gerekse sonradan kanuna aykırı halen toplantı veya gösteri yürüyüşü sırasında kolluğun ihtarına ve zor kullanmasına rağmen dağılmamakta ısrar eden protestocular hakkında bu madde hükmü uygulanacaktır¹⁹⁹¹. İhtara ve zor kullanmaya rağmen kolluk görevlilerine karşı cebir veya tehdit kullanılarak direnilmesi halinde ise ayrıca TCK’nın 265. maddesinde yer alan görevi yaptırmamak için direnme suçu oluşacaktır (md. 32/2). Öte yandan bu kanunda bizatihi kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenlemek, yönetmek ve bu hareketlere katılmak suç haline getirilmiştir (md. 28). Belirtmek gerekir ki 2911 sayılı kanunda düzenlenen suçlar mutlak ya da nispi terör suçları katalogunda yer almamaktadır. Bu suçlar ancak bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmiş olup da OHAL ilanına neden olmuşlarsa o halde nispi terör suçu olarak kabul edileceklerdir (md. 4/1-d).

Ekotaj kapsamında bir sivil itaatsizlik örneği olarak askeri nükleer denemelerin engellenmesi ve füzelerin nükleer başlıklarının sökülmesi söz konusu olabilmektedir. Bu noktada TCK’nın 307/1. maddesinde düzenlenen askeri tesisleri tahrip suçunu ele almak gerekir¹⁹⁹². Ancak dikkat edilecek olursa bu suçun maddi konusu, askeri

¹⁹⁸⁹ Küçüktaşdemir, “Sivil İtaatsizlik”, s. 2229., Meran, s. 214., Evliyaoğlu, s. 1259, 1260, 1263., Y. 18. CD., T: 05.02.2019, E: 2016/18254, K: 2019/2339.

¹⁹⁹⁰ “Kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşlerine katılanlar, ihtara ve zor kullanmaya rağmen dağılmamakta ısrar ederlerse, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

¹⁹⁹¹ 2013 yılındaki Taksim Gezi Parkı olayları sırasında gözaltına alınan kişiler hakkında direnme suçundan dolayı açılan kamu davasında, polislin gerekli ihtar yapmamış olması ve sonrasında zor kullanma yetkisine başvurmamış olması nedeniyle sanıkların bu suçtan dolayı beraatine karar verilmiştir. İstanbul 50. Asliye Ceza Mahkemesi, T: 09.12.20013, E: 2013/460, K: 2013/790. Aynı yönde bkz. Y. 8. CD., T: 11.12.2006, E: 2006/2403, K: 2006/9088.

¹⁹⁹² “Devletin silahlı kuvvetlerine ait olan veya hizmetine verilmiş bulunan kara, deniz ve hava ulaşım araçlarını, yolları, müesseseleri, depoları ve diğer askerî tesisleri, bunlar henüz tamamlanmamış

ulaşım araçları, yolları, müesseseleri, depoları ve tesisleri olup, suç teşkil eden eylem bu sayılanların tahrip edilmesi ya da geçici de olsa kullanılamayacak hale getirilmesinden ibarettir. Orduya ait füzelerin nükleer başlıklarını sökme eyleminin “geçici bir süre için olsa bile kullanılmayacak hale getirme” şeklindeki seçimlik hareketle örtüştüğü söylenebilirse de, askeri silahlar bu suçun maddi konusunu oluşturmamaktadır¹⁹⁹³. Bu noktada ancak “bozma” ya da “kullanılmaz hale getirme” suretiyle kamu malına zarar verme suçu (TCK. md. 152/1-a) söz konusu olabilir.

Dar anlamda ekotaj kapsamında -çeşitli sebeplerden ötürü pek tercih edilmese de- doğaya zarar veren fabrika, proje, vs. faaliyetlere elektrik taşıyan yüksek gerilim hatlarının tahrip edilmesi söz konusu olabilmektedir. Bu tür bir ekotajın her şeyden önce kamu malına zarar verme suçunu (TCK. md. 152/1-a) oluşturacağını söylemek gerekir. Bu eylem sonucunda haberleşme, enerji ya da demiryolu veya havayolu ulaşımı alanında kamu hizmetinin geçici de olsa aksaması hâlinde verilecek cezada artırımı gidilecektir (TCK. md. 152/3).

Dar anlamda ekotaj kapsamındaki diğeri bir eylem türü, ağaçların kesilmesini önlemek amacıyla gerçekleştirilen ağaç çivileme (*tree-spiking*) eylemleridir. Ağaç çivilemenin ağaçların sağlığına zarar veren eylemler olduğuna ilk bölümde değinmiştik. Bu noktada mevzu bahis ağaçlar kamu malı statüsündeki ağaçlar olup, çivilenen ağacın devlet ormanı statüsündeki yerlerde olup olmadığına göre farklı hükümlerin uygulanması söz konusu olacaktır. Şayet çivilenen ağaç devlet ormanı statüsündeki yerlerde değilse, o halde nerede olursa olsun, her türlü dikili ağaç, fidan veya bağ çubuğuna zarar verme eylemi nitelikli mala zarar verme suçunu oluşturacaktır (md. 152/1-c). Şayet çivilenen ağaç devlet ormanı statüsündeki yerlerdeyse, o halde Orman Kanunu’nun 14/A maddesinde yasaklanan ağaçları

bulunsalar bile, kısmen veya tamamen tahrip eden veya geçici bir süre için olsa bile kullanılmayacak hale getiren kişiye, altı yıldan on iki yıla kadar hapis cezası verilir.”

¹⁹⁹³ Her ne kadar bu suçun taksirli halini düzenleyen aynı maddenin üçüncü fıkrasında, “Tahrip veya kullanılmaz hale gelme, birinci fıkrada belirtilen bina, tesis veya eşyayı elinde bulunduran veya korumak ve gözetlemekle yükümlü olan kimsenin taksiri sonucunda meydana gelmiş...” şeklinde bir düzenlemeye yer verilmiş ise de, bu suçtan farklı olarak birinci fıkrada suçun maddi konusu olarak eşyadan söz edilmemektedir. Bu suçun kasten işlenen birinci fıkrasının kapsamına, taksirli suçun maddi konusu olan “eşya”nın dâhil edilmesi, aleyhe kıyas yasağı nedeniyle mümkün değildir.

yaralamak eylemi gündeme gelecektir¹⁹⁹⁴. Ağaç kesme eylemi bu kanunun 91/1 maddesine göre suç olarak düzenlenmişken, ağaçları yaralama eylemi kanunun 91/5 maddesine göre idari bir kabahat olarak düzenlenmiştir¹⁹⁹⁵.

Bu noktada ayrıca -sivil itaatsizlik niteliği tartışmalı olan- hayvanları serbest bırakma (*animal liberation*) eylemlerine değinmek gerekir. Mevcut hukukta hayvanların mülkiyete konu edilebilen varlıklar olması karşısında, bu tür eylemleri dar anlamda ekotaj kapsamında değerlendirmek mümkündür. Deney ya da çiftlik hayvanlarının laboratuarlardan ya da çiftliklerden kaçırılarak serbest bırakılması şeklinde gerçekleştirilen bu eylemlerin, gerçek ya da tüzel kişilere ait işyerlerine veya eklentilerine girilmesi suretiyle işlenmesi nedeniyle her şeyden önce konut ve işyeri dokunulmazlığının ihlali suçunun (TCK. md. 116) oluşacağını söylemek gerekir. Buna karşın aktivistlerin hukuken taşınır mal statüsünde olan hayvanları kaçırma eylemlerinde hayvanlardan yararlanma amacı söz konusu olmadığından ve hayvanlar tekrar doğaya bırakıldığından, hırsızlık suçu (TCK. md. 142/2-g) söz konusu olmayacaktır¹⁹⁹⁶. Kaçırıp serbest bırakmadan ibaret eylemin hayvanlara bir zararı olmaması nedeniyle mala zarar verme suçu da oluşmayacaktır. Fakat bazı aktivizm eylemlerinde kürk hayvanlarından yararlanılamaması için derilerinin boyandığı görülmektedir. Bu eylemler genel olarak doğadaki hayvanlar üzerinde gerçekleştirilmekte, sahipli kürk hayvanları ise boyanmak yerine kaçırılarak serbest bırakılmaktadır. Şu halde bu tür bir oluş şekline hareketle, “*Haklı bir neden olmaksızın, sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hale getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişi...*” şeklinde düzenlenen mala zarar verme suçunun da oluşmayacağını söylemek gerekir (md. 151/2). Öte yandan aktivistlerin kaçırdıkları hayvanları alelade bir yere değil, tekrar doğal ortamlarına bıraktıkları düşünüldüğünde, bu tür bir eylemin hayvanın başkalarının hayatı veya sağlığı

¹⁹⁹⁴ “Yetiştirilmiş veya yetiştirilmiş fidanları kesmek, sökmek, ekim sahalarını bozmak, yaş ağaçları boğmak, yaralamak, tepelerini veya dallarını kesmek veya koparmak veya ağaçlardan yalamuk, pedavra hartama çıkarmak...yasaktır.”

¹⁹⁹⁵ Mustafa Toprak, **Açıklamalı ve İçtihatlı Orman Suçları**, Ankara: Adalet Yayınevi: 2019, s. 55, 56.

¹⁹⁹⁶ Posluszna, s. 70. Ayrıca horoz, tavuk, güvercin, hindi, ördek, arı gibi kümes hayvanlarının hırsızlık suçu bakımından küçükbaş hayvan kapsamına girmediği yönünde bkz. Erdal Noyan, **Hırsızlık Suçları**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2007, s. 345.

bakımından tehlikeli olabilecek şekilde serbest bırakılması suçu (md. 177) kapsamına girmeyeceğini söylemek gerekir¹⁹⁹⁷.

Son olarak ekotörler tarafından sıkça başvurulmuş kundaklama eylemlerine değinmek gerekir. Bu eylemlerin çoğu molotof kokteyli ya da diğer patlayıcı maddelerle gerçekleştirilmektedir. Kundaklama şeklindeki ekotajın insanların bedeni üzerinde zarar meydana getirmeyecek şekilde icra edilmesi, diğer bir deyişle eylemin etkisinin yalnızca hedef alınan eşya üzerindeki tahrip sınırlı olduğu hallerde nitelikli mala zarar verme suçunun (md. 152/2-a) ve ayrıca tehlikeli maddelerin izinsiz olarak bulundurulması suçunun (md. 174/1) oluşacağını söylemek gerekir. Patlayıcının tür ve miktarının önemine göre uygulanacak ceza miktarı değişecektir (md. 174/3). Fakat bu halde geçitli suç söz konusu olması nedeniyle ayrıca genel tehlike yaratan suçlar (md. 170, 171) gündeme gelmeyecektir¹⁹⁹⁸. Kundaklama eylemi somut olayda mağdur bakımından *ayrıca* geleceğe yönelik bir tehdit teşkil ediyorsa, o halde ayrıca tehdit suçu oluşacaktır (md. 106/3). Kundaklama eyleminin kişiler üzerinde bedensel zarara neden olması ya da böyle bir neticeyi gerçekleştirme elverişliliğine sahip olması durumuna ilişkin değerlendirme geniş anlamda ekotaj kapsamında yapılacaktır.

Sonuç olarak yukarıda tespit edilen suçlara ilişkin TMK bağlamında ortak bir değerlendirme yapmak gerekirse, dar anlamda ekotaj eylemlerinin TCK kapsamında oluşturacağı muhtemel suçların bizatihi mutlak terör suçları katalogunda sayılan suçlardan olmadığını söylemek gerekir (TMK. md. 3). Buna karşın söz konusu suçlardan trafik güvenliğini kasten ya da taksirle tehlikeye sokma suçları (md. 179, 180) dışında kalan kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunun (md. 109), işyeri dokunulmazlığının ihlali suçunun (md. 116/2), iş ve çalışma hürriyetinin ihlali (md. 117), mala zarar verme (md. 151), ulaşım araçlarının alıkonulması suçunun (md. 223) ve somut olayın şartlarına göre malvarlığı yönüyle tehdit suçunun (md. 106) ancak bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde nispi terör suçu olarak kabul edilebilmesi mümkündür (TMK. md. 4). Bu suçlar kategorik olarak

¹⁹⁹⁷ “Gözetimi altında bulunan hayvanı başkalarının hayatı veya sağlığı bakımından tehlikeli olabilecek şekilde serbest bırakan veya bunların kontrol altına alınmasında ihmâl gösteren kişi, altı aya kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır.”

¹⁹⁹⁸ Hafizoğulları, Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, s. 9.

cebir niteliğinde de olmadığından, belirsiz sayıda ve devamlı surette dar anlamda ekotaj eylemi gerçekleştirmek üzere kurulan örgütlerin de TMK. md. 7/1 anlamında terör örgütü olarak kabulü mümkün değildir. Her ne kadar silahlı örgüt suçunda (md. 314/1) örgütün işlemeyi amaçladığı suçlar bakımından cebir ve şiddet şartına yer verilmemiş olsa da, dar anlamda ekotaj eylemleri bu katalogta sayılan suçlara isabet etmediğinden, gerek silahlı örgüt suçu gerekse bu doğrultuda mutlak terör suçu kategorisi de gündeme gelmeyecektir. Örgütlenme suçlarının diğer unsurları bakımından ayrıntılı değerlendirme ileride ayrıca yapılacaktır. Son olarak askeri yasak bölgelere girme suçuna da (md. 332), ne mutlak ne de nispi terör suçları kategorisinde yer verildiğinden, ne bu suçun meydana geldiği hallerde terör suçundan, ne de bu suçu belirsiz sayıda ve devamlı surette işlemek amacıyla örgütlenildiğinde terör örgütünden bahsedilebilecektir. Bu suç ancak bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmiş olup da OHAL ilanına neden olmuşlarsa o halde nispi terör suçu olarak kabul edileceklerdir (md. 4/1-d).

Bu noktada dar anlamda ekotajın radikal çevreci harekette **sivil itaatsizlik** ile olan ilgisi nedeniyle ayrıca şu değerlendirmeyi yapmak mümkündür: Sivil itaatsizlik eylemleri kategorik olarak şiddet içermeyen eylemler olmasının yanı sıra aynı zamanda silahsız gerçekleştirilen eylemlerdir. Başvurulan bazı yöntemler ceza kanunlarındaki çeşitli suç tiplerini ihlal etse de, sivil itaatsizliğin kategorik olarak silahsız bir şekilde gerçekleştirilmesi, bir defa bu tür eylemlerin tehlikelilik ve haksızlık düzeyinin terör suçlarına nazaran çok daha az olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla yukarıda sayılan adi nitelikteki suçları, belirsiz sayıda ve devamlı surette, fakat silahsız bir şekilde işlemek üzere kurulan bir örgütün ne TMK. md. 7/1 anlamında terör örgütü ne de TCK. md. 314 anlamında silahlı örgüt olarak kabul edilmesi mümkündür. Zira her iki örgütün de mutlaka silahlı bir örgüt olması zorunludur. Ancak uygulamada Yargıtay'ın kanunilik ilkesiyle bağdaşmayan silahlı-silahsız terör örgütü ayrımı, TMK. md. 7/1 bakımından silahsız terör örgütünün kabulü yönünde bir karar verilmesine kapı aralayabilir. Fakat kanaatimizce bu halde dahi terör örgütünün işlemeyi amaçladığı suçların, TCK. md. 314/1'de yer alan ve cebir ve şiddet niteliğinde olan suçlardan (örneğin silahlı isyan, anayasayı ihlal, bölücülük) biri olması gerektiğinden, kategorik olarak cebir ve şiddet niteliğinde olmayan sivil itaatsizlik eylemlerinin mutlak terör suçlarının ve terör amacıyla örgütlenme suçunun dışında kalacağını söylemek gerekir. Ayrıca gerek sivil

itaatsizlik eylemlerinin gerekse dar anlamda ekotaj eylemlerinin bu nitelikte bir örgüt ile bağlantısı kurulmadan salt terör tanımındaki amaçlara yönelik işlenmesi, nispi terör suçu olarak kabul edilmeleri noktasında yeterli değildir. Faaliyeti çerçevesinde hareket edilen örgütün terör örgütü niteliğinde olduğunun bilinmesi ise, faillerin terör tanımındaki amaçlara yönelik bilerek ve isteyerek hareket ettiklerine karine teşkil edecektir.

Sonuç olarak incelenen örneklerdeki silahsız ve şiddetsiz sivil itaatsizlik ve dar anlamda ekotaj eylemlerinin -mevcut bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hali dışında- kategorik olarak TMK'nın 3 ve 7/1 maddeleri kapsamı dışında kaldığını söylemek gerekir. Ulaştığımız bu sonucu, TMK'nın yasalaşması sürecinde bu hususun bir eksiklik olarak Adalet Komisyonu raporuna şerh olarak düşülmüş olması da desteklemektedir¹⁹⁹⁹.

Öte yandan dar anlamda ekotajın kişiler üzerinde bedensel zarar neticesine neden olması ya da böyle bir netice meydana gelmiş olmamakla birlikte eylemin neticeyi gerçekleştirmeye yönelik objektif anlamda elverişliliğin bulunması, failin kast ve taksirine bağlı olarak kişilerin vücut bütünlüğüne ve hayatına karşı suçlardan ya da bu suçlara teşebbüsten sorumlu olması sonucunu doğurabilir. Keza failin bu nitelikte bir suçu ekolojik saiklerle doğrudan kastla işlemesi de mümkündür. Sivil itaatsizlik niteliğinden bahsedilemeyecek bu tür eylemleri geniş anlamda ekotaj kapsamında ele alıp değerlendirmek gerekir.

4. Geniş Anlamda Ekotaj

Geniş anlamda ekotaj eylemleri değerlendirmemizin kapsamı, ekotörün doğrudan kastla kişilerin bedenine yönelik işlediği ya da eşyaya karşı işlediği eylemin bir yan neticesi olarak insanlar üzerinde bedensel zarara neden olan ya da böyle bir neticeyi gerçekleştirme elverişliliği bulunan eylemlerden oluşmaktadır. Bu kapsamdaki eylemleri terör ceza hukuku bakımından değerlendirirken izleyeceğimiz

¹⁹⁹⁹ “Silah kullanmadan halkın kışkırtılarak isyan ettirilmesi ya da “sivil itaatsizlik” kapsamında isyanlar çıkarılması yasa kapsamı dışında kalacaktır. Bu yönüyle TMK eksiktir, etkili mücadeleye onay verecek nitelikte değildir.” TBMM Adalet Komisyonu’nun 26.06.2006 tarih E: 1/1194, K: 106 sayılı raporunun karşı oy yazısından.

yöntemde genel itibariyle mutlak terör suçları esas alınacak, ilgili yerlerde ise nispi terör suçlarıyla ilgili çıkarımlar yapılacaktır.

Mutlak terör suçları kategorisini, ağır cebir-şiddet gerektiren suçlar (md. 302, 309, 311, 312, 313/2), yalnızca cebir-şiddet gerektiren diğer suçlar (md. 310/1) ve cebir-şiddet gerektirmeyen suçlar (md. 307, 313/1, 314, 315, 320) olmak üzere üç ayrı kategoride incelemek mümkündür. Ağır cebir-şiddet niteliğindeki mutlak terör suçları bakımından; eylemin kişiler üzerinde en az neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış yaralama düzeyinde bedensel zarara neden olması veya (amaç suça elverişlilik bakımından) böyle bir neticeyi gerçekleştirecek elverişlilikte olması ve bu neticelerin Anayasal organlarda görevli kişilerin görevlerini Anayasaya ve kanunlara uygun olarak yerine getirme iradeleri üzerinde *zorlayıcı bir etki* yaratması, diğer bir deyişle *vahim eylem* niteliğinde olması gerekir. Bu tür bir cebir-şiddet eylemi, ülkede kaos ortamı yaratıyor, toplumu korku, endişe ve paniğe sokuyorsa, o halde eylemin *zorlayıcı etkisi* gerçekleşmiş kabul edilecektir. Bu noktada cebir-şiddet eyleminin vahim nitelikte yöntemlerle işlenip işlenmediği tespit edilirken, *filin niteliği, işleniş biçimi, işlenme zamanı, toplumda meydana getirdiği etki, ortaya çıkan zarar ve tehlikenin ağırlığı, örgütün amacı, yapısı, insan gücü, mali gücü, faaliyet alanı, ülke genelindeki organik bütünlüğü, çok sayıda araç suçun zaman içinde birlikte ve bir zincirin halkası şeklinde işlenmesi* gibi kriterlere başvurulacaktır²⁰⁰⁰.

Öncelikle amaç suçlar kapsamında araç suçlar bakımından genel olarak şu ihtimallerden ve sonuçlarından söz edilebilir: Kişi ya da eşya üzerinde gerçekleştirilse dahi mağdur üzerinde ağır bedensel zarar neticesi gerçekleştirmeye elverişli olmayan ve/veya yalnızca basit nitelikte bedensel zarar meydana getiren ya da meydana getirmeye elverişli olan suçların, en az ağır yaralama düzeyinde bedensel zarara neden olan veya böyle bir neticeyi gerçekleştirmeye elverişli olan fakat ilgililerin iradesi üzerinde zorlayıcı bir etkiye sahip olmayan suçların, mağdur üzerinde yalnızca psikolojik/manevi sonuçlar doğuran suçların (tehdit ve diğer tehlike suçları) ve son olarak -askeri tesisleri tahrip suçu hariç- salt eşya üzerinde tahribe neden olan suçların; amaç suç olarak mutlak terör suçları kapsamında değil, ancak araç suç olarak bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmeleri halinde

²⁰⁰⁰ Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769., Y. 16. CD. T: 31.12.2018, E: 2018/3775, K: 2018/5600.

nispi terör suçları kapsamında değerlendirilebileceklerini söylemek gerekir. Ağır cebir-şiddet gerektiren amaç suçların varlığından söz edebilmek için; mağdur üzerinde en az neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama düzeyinde bir bedensel zararın gerçekleşmiş olması ve bu neticenin amaç suçla cezalandırılan somut tehlikeyi (vahim eylem, zorlayıcı etki, vb.) meydana getirmiş olması gerekir. Buna karşın icrasına başlanan araç suç, kişiler üzerinde herhangi bir bedensel zarar doğurmamış, fakat bununla birlikte ağır bedensel zarar neticesi doğurmaya elverişli ise, eylemin amaç suçla cezalandırılan somut tehlikeyi meydana getirmiş olması halinde amaç suça teşebbüsten söz edilecektir.

Bu ihtimaller bakımından geniş anlamda ekotajı, daha ziyade eylemin zorunlu neticesi ya da kaçınılmaz yan neticesi olarak kişiler üzerinde basit de olsa bedensel bir zarara neden olan ya da böyle bir zararı meydana getirmeye elverişli olan eylemlere hasrederek incelemek gerekir. Bu kapsamda ekotajın en sık işlenen yöntemlerinden biri olan kundaklama eylemleri ile, nadiren de olsa işlenmiş olan öldürme suçlarını ele alacağız. Bu suçlar kategorik olarak Yargıtay'ın da amaç suçlar kapsamında cebir ve şiddet eylemi olarak değerlendirdiği araç suçlardandır²⁰⁰¹. Buna karşın geniş anlamda ekotaj olarak nitelendirdiğimiz tehdit suçunun, ancak bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde nispi terör suçu olarak terör ceza hukuku kapsamına girmesi mümkün olacaktır.

Kundaklama, taşınır ya da taşınmaz bir eşyanın yakılarak tahrip edilmesidir. Kategorize ettiğimiz ilk grupta yer alan ağır cebir ve şiddet eylemi gerektiren amaç suçlar bakımından kundaklama eylemlerinin öncelikle cebir ve şiddet kapsamına girebilmesi için, neticenin salt mala zarar verme suçundan ibaret olmaması gerekir. Kundaklama eylemi ile *ortaya çıkan zarar ve tehlike* çoğu zaman suçun maddi konusunu oluşturan eşya üzerinde gerçekleşmekte ve yalnızca hedef alınan işletmenin ekonomik bir zarara uğraması söz konusu olmaktadır. Kundaklamanın somut olayda işleniş şekli itibarıyla aynı zamanda mağdura yönelik tehdit (manevi cebir) oluşturduğu halde dahi (maddi) cebir ve şiddet söz konusu olmayacaktır. Her iki ihtimale ilişkin olarak dar anlamda ekotaja ilişkin değerlendirmemize bakılmalıdır. Şu halde kundaklama eyleminin cebir ve şiddet kapsamında

²⁰⁰¹ Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769., Y. 16. CD., T: 31.12.2018, E: 2018/3775, K: 2018/5600.

değerlendirilebilmesi için, eylemin kişiler üzerinden bedensel bir zarara neden olması ya da böyle bir neticeyi gerçekleştirme elverişliliğine sahip olması gerekir. Ancak bedensel zarar neticesi en az neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama düzeyinde olmalıdır²⁰⁰². Aksi halde amaca matuf bir araç suçtan söz edilemeyeceği gibi, bu aşamada ayrıca vahim eylem (somut tehlike) değerlendirmesi yapmaya da gerek olmayacak, böylelikle tamamlanmış ya da teşebbüs aşamasında kalmış amaç suçtan da bahsedilemeyecektir. Bu noktada ancak şartları varsa nispi terör suçları gündeme gelecektir.

İlk bölümde yer verilen ekotaj eylemleri arasında bu boyutta bir bedensel zarar neticesiyle sonuçlanan kundaklama eylemine rastlanılmamış olmakla birlikte, daha ileri boyuta ulaşan öldürme eylemleri kayıtlara geçmiştir. Kategorik olarak amaca matuf araç suç olarak kabul edilebilecek bu iki ihtimalin, amaç suçu meydana getirebilmesi için aynı zamanda eylemin vahim boyutta olması, diğer bir deyişle ortaya çıkan bedensel zarar neticesinin, karar alıcıların iradesi üzerinde *zorlayıcı bir etkiye* sahip olması gerekir. Şayet meydana gelen netice, ülkede kaos ortamı yaratıyor, toplumu korku, endişe ve paniğe sokuyorsa, o halde eylemin *zorlayıcı etkiye* sahip olduğu kabul edilecektir. Zorlayıcı etkiyi doğuran vahim eylem, *fiilin niteliği, işleniş biçimi, işlenme zamanı, toplumda meydana getirdiği etki, ortaya çıkan zarar ve tehlikenin ağırlığı, örgütün amacı, yapısı, insan gücü, mali gücü, faaliyet alanı, ülke genelindeki organik bütünlüğü, çok sayıda araç suçun zaman içinde birlikte ve bir zincirin halkası şeklinde işlenmesi* kriterlerine göre belirlenecektir. Bu noktada ister salt mala yönelik saldırıları cebir kapsamında değerlendiren görüşler kabul edilsin, ister –bizim de taraftar olduğumuz- cebir ve şiddetin varlığı için kundaklama eylemleri neticesinde bedensel bir zararın meydana gelmesi aransın, amaç suçun oluşması bakımından her iki durumda da eylemin belli bir ağırlıkta olması gerekecektir. Bu kriterleri sağlayan ağır bedensel zarara neden olan cebir-şiddet eyleminin varlığı halinde tamamlanmış amaç suçtan, böyle bir netice meydana gelmemiş olmakla birlikte eylem böyle bir neticeyi gerçekleştirmeye

²⁰⁰² Karşılaştırmalı olarak bkz. TCK. md. 302, 309, 311 ve 312 gerekçesi. Nitekim AYM'ne göre de terör tanımında yöntem sözcüğünün kullanılması, diğer anlamlarının yanında ayrıca, eylemin belli bir yoğunlukta olmasını gerektirmektedir. AYM, T: 31.03.1992, E: 1991/18, K: 1992/20. RGT: 27.01.1993, Sayı: 21478 Mükerrer, s. 33. “Yargıtay’ın yerleşik uygulamalara göre, nitelikli yaralamalar ve öldürmeye teşebbüs eylemleri amaç suç açısından vahim eylem niteliğindedir.” Y. 16. CD., T: 15.02.2018, E: 2016/7159, K: 2018/265.

elverişli ise amaç suça teşebbüsten bahsedilecektir. Bu ihtimallere göre geniş anlamda ekotajı öncelikle *işleniş biçimi* bakımından ele almak gerekir.

Öncelikle etkisi yalnızca eşyanın tahribi ile sınırlı kalan, doğayı ve hayvanları koruma amacıyla gerçekleştirilen kundaklama eylemlerinin *toplum üzerindeki etkisinin*, masum, sivil, çocuk, engelli veya yaşlı kimseler arasında hedef gözetmeyen ve herhangi bir ahlaki kural da tanımayan azılı terörist saldırılarla aynı düzeyde korku yaratan eylemler olduğunu kabul etmek kanaatimizce mümkün değildir²⁰⁰³. Bir defa klasik anlamda terörizmde, terör eylemiyle elde edilmesi beklenen sözde yararlar yalnızca dar ve/veya belli bir kitleye hitap ederken, ekotajdaki “yarar” algısı ise ayırım gözetmeksizin tüm canlılara ve gelecek kuşaklara yöneliktir. Nitekim sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak toplumsal nitelikte bir anayasal hak olduğu gibi, çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek de devletin ve vatandaşların ödevidir (AY. md. 56/1, 2). Dolayısıyla salt mala zarar verme suçundan ibaret dar anlamda ekotajın ilgili Anayasal organları hukuka aykırı bir karar almaya değil, bu organları almaları gereken hukuka uygun kararları almaya zorlaması nedeniyle kundaklama şeklindeki dar anlamda ekotajının gerek toplum üzerinde gerekse karar alıcılar üzerinde yaratacağı etkinin, ilgili makamları bizatihi Anayasal düzene aykırı karar almaya zorlayan terör eylemlerinin toplum ve karar alıcılar üzerindeki zorlayıcı etkisinden ayırmak gerekmektedir. Öte yandan ekotajın altında yatan temel saik olarak ekolojik kriz olgusunun tüm insanlığı ilgilendiren bir sorun olması ve bu soruna ilişkin ulusal ve uluslararası boyutta gerek toplumsal gereksel bilimsel farkındalığın her geçen gün artması karşısında insanların dar anlamda kundaklama ekotajına ve özellikle özgün yöntemlerle gerçekleştirilen diğer ekotaj eylemlerine belli ölçüde sempatiyle baktığını, böyle bir sempati söz konusu değilse bile en azından terör sempatizanlarıyla ekotaj sempatizanlarının aynı derecede toplumsal tepki ve kınama ile karşılaştığını söylemek mümkün değildir. Şu halde terörizmin sempatizanlığı mümkünse de, sempatik bir terörizmden bahsetmenin mümkün olmadığını söylemek gerekir. Bu nedenle belli ahlaki temellere dayalı olarak salt mülkiyete yönelik gerçekleştirdikleri şiddet eylemleri nedeniyle radikal çevrecilerin; belirsiz sayıda kişiye yönelik hedef gözetmeksizin gerçekleştirdikleri eylemlerle, kısmen de olsa toplumun bir kesimi üzerinde ağır

²⁰⁰³ Aynı yönde Carson, “Ecoterrorism”, s. 1287.

psikolojik zararlara neden olan, herhangi bir ahlaki norm tanımayan azılı teröristler ile aynı kefeye konulmak suretiyle ağır bir toplumsal damgalamaya ve kınamaya ve ayrıca terör ceza hukuku rejime tabi tutulmasının kamu vicdanında eşit karşılık bulacağını söylemek güçtür²⁰⁰⁴. Bu noktada Yargıtay uygulamasında insanlara yönelik zarar ya da tehlike arz etmeyen (salt) mülkiyete yönelik saldırıların amaç suçlar kapsamında vahim eylem olarak değerlendirmemesi de²⁰⁰⁵ bu görüşümüzü desteklemektedir.

Geniş anlamda ekotaj eylemi olarak bedensel bir zarara neden olan kundaklama eylemlerini ise amaç suçlar kapsamında çeşitli ihtimallere yönelik olarak failin kastına göre bir incelemeye tabi tutmak gerekir. İnsanlara yönelik herhangi bir tedbir alınmaksızın elverişli araç ve gereçlerle mala yönelik gerçekleştirilen kundaklama eylemleri bakımından (TCK. md. 152/2a) eylemin yan neticesi olarak insanların bedensel zarara uğraması halinde: şayet failin yan neticelerin gerçekleşmesine kayıtsız kalması söz konusu ise o halde failin gerçekleşen yan neticeler bakımından *olası kast* ile hareket ettiği söylenecektir. Gerek basit cebir suçunun gerekse cebir ve şiddet gerektiren amaç suçların manevi unsur bakımından kastın yanında ayrıca amaç (özel kast) gerektirmesi²⁰⁰⁶ nedeniyle bu suçların olası kastla işlenemeyeceği kabul edildiğinden²⁰⁰⁷, bu noktada amaç suçtan ve amaç suça teşebbüsten değil, yalnızca tamamlanmış araç suçtan söz edilecektir. Dolayısıyla bu halde araç suçun gerçekleşen neticesi üzerinden ayrıca amaç suça yönelik elverişlilik araştırması yapılması gereksizdir. Bu halde tamamlanmış araç suçun, ancak bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi şartıyla nispi terör suçu olarak kabul edilmesi mümkündür (TMK. md. 4).

Aynı sonuç kundaklama eyleminin yan neticeleri üzerindeki taksirli sorumluluk hallerinde de geçerlidir. Nitekim kundaklama yöntemi dâhil ekotaj eylemleri –ekotaj elkitabına göre- prensip olarak insanlar da dâhil tüm canlıların

²⁰⁰⁴ Aynı yönde Carson, “Ecoterrorism”, s. 1287.

²⁰⁰⁵ YCGK. T: 22.10.1990, EK: 9-193/231., Y. 9. CD., 2014-4125/7354., Y. 9. CD., T: 19.10.2009, E: 2008/21755, K: 2009/10239.

²⁰⁰⁶ Topçu, s. 177., Şahbaz, s. 3459., Yaşar, Gökcan, Artuç, (2014), s. 8721, 8814, 8945, 8989., Akkaya, s. 116., Bodur, Özkul, s. 236., Hasan Gerçekler, s. 2711, 2745, 2761., Özgenç, **Suç Örgütleri**, (2018), s. 271, 275, 278.

²⁰⁰⁷ Özbek ve Diğerleri, **Ceza Genel**, s. 263., Topçu, s. 177., Bodur, Özkul, s. 236.

yaşamı ve vücut bütünlüğü üzerinde zarar ve tehlike teşkil etmeyecek şekilde gerekli tedbirler alındıktan sonra icra edilmektedir²⁰⁰⁸. Alınan tedbirlere rağmen mala yönelik kundaklama eylemi neticesinde insanlar üzerinde bedensel zarar meydana gelmişse, failin bilinçli taksirinden dolayı bu yan neticeden sorumluluğu söz konusu olacaktır. TCK bakımından yaralama, öldürme gibi suçların her ne kadar taksirle işlenebilmesi mümkünse de, amaç suçlar yalnızca doğrudan kastla işlenebildiğinden²⁰⁰⁹, bu halde failin yalnızca adi suç olarak kasten mala zarar verme suçu ve bilinçli taksirle yaralama/öldürme suçlarından sorumluluğu söz konusu olacaktır. Keza yan netice taksirle gerçekleştiği için amaç suçlara teşebbüs de söz konusu olmayacaktır. Bu halde yalnızca kasten işlenen mala zarar verme suçu bakımından –şartları varsa- nispi terör suçu gereği TMK’nin uygulanması söz konusu olabilir. Zira nispi terör suçları arasında öldürme ve yaralama suçlarının taksirli hallerine yer verilmemiştir (TMK. md. 4). Netice itibariyle de dar anlamda kundaklama eyleminin işleniş biçiminde ekotörler tarafından alınan tedbirler, bu eylemlerin terör eylemlerinden farklı bir yere konulmasını gerektirmektedir.

Buna karşın herhangi bir koruyucu tedbir alınmaksızın doğrudan veya ikinci derecede doğrudan kastla gerçekleştirilen ve mağdur üzerinde bedensel acıya neden olan kundaklama, ağır yaralama ya da öldürme gibi geniş anlamda ekotaj eylemlerinin cebir-şiddet niteliğinde kabulünde tereddüt bulunmamaktadır. Nitekim Yargıtay’ın, içinde insanların bulunduğu toplu taşıma araçlarına, kahvehanelere, kitapevlerine, işyerlerine, konutlara yönelik saldırıları amaç suçlar kapsamında değerlendirdiği kararlarında da doğrudan kast söz konusudur²⁰¹⁰. Bu tür eylemlerin *toplum üzerindeki etkisi* bakımından da artık ekotajın sempatik etkisinin ortadan kalkacağını, bunun yerini toplumda korku, panik ve baskı havasının alacağını

²⁰⁰⁸ Foreman, **Confessions of an Eco-Warrior**, s. 113., Foreman, Haywood, **Ecodefense**, s. 23., Vanderheiden, “Radical Environmentalism...”, s. 315., Saygılı, s. 87.

²⁰⁰⁹ Bodur, Özkul, s. 236, 255., Topçu, s. 177., Baltacı, s. 24, 143., Salihoğlu, Parlar, Öztürk, s. 82, 123, 162, 168., Özgenç, **Suç Örgütleri**, (2018), s. 271, 275.

²⁰¹⁰ Y. 9. CD., T: 08.05.2007, 3792/3925., Y. 9. CD., T: 09.07.2008, E: 2008/8494, K: 2008/8882., Y. 9. CD., T: 24.06.2009, E: 2010/17940, K: 2009/7433., Y. 9. CD., T: 03.05.2010, E: 2009/19596, K: 2010/4722., Y. 9. CD., T: 11.10.2011, E: 2009/18613, K: 2011/27880., Y. 9. CD., T: 21.05.2012, E: 2012/2157, K: 2012/6593., Y. 9. CD., T: 20.09.2012, E: 2010/18407, K: 2012/9674., Y. 9. CD., T: 26.09.2012, E: 2012/3285, K: 2012/9894., Y. 9. CD., T: 17.06.2013, E: 2013/3013, K: 2013/9323., Y. 9. CD., T: 14.04.2014, E: 2012/8827, K: 2014/4592., Y. 16. CD., T: 11.05.2017, E: 2016/7160, K: 2017/3960

söylemek gerekir. Zira *failin/örgütün amacı* kriteri bakımından değerlendirildiğinde de doğrudan kastla insanları hedef alan ekotajın, yalnızca doğanın korunması ve doğaya zarar veren faaliyetlerin durdurulması amacıyla gerçekleştirildiği savı da geçerliliğini yitirecektir. Zira ilk bölümde detaylı olarak ortaya konulduğu üzere doğa merkezci düşünce sistemlerinin en radikal yaklaşımlarında dahi canlı organizmaların değeri arasında bir denge söz konusudur. Doğanın bizatihi kendi haklarına sahip olduğunun pozitif anlamda kabulü halinde dahi doğanın haklarının insanın hayatı ve bedeni üzerindeki haklarından ağır basması düşünülemez. Mevcut hukukta ölçülülüğün diğer koşullarına da bakmak suretiyle toplumsal nitelikteki çevre hakkının bireysel mülkiyet hakkından ağır basacağı söylenebilirse de, bireyin yaşam ve vücut bütünlüğü hakkından ağır basacağı söylenemeyecektir. Zira bu hak, insanların sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına hizmet etmektedir.

Öte yandan genel olarak patlayıcı, yakıcı ve bombalı araçlarla gerçekleştirilen kundaklama ve diğer geniş anlamda ekotaj eylemlerinin terörizmin korku oluşturma unsurunu karşıladığı ifade edilmiştir²⁰¹¹. Zira bu tür saldırılar öncelikle mağdurlar, mağdur yakınları ve mağdurların içinde bulunduğu toplumsal kesim üzerinde ciddi psikolojik travmalar yaratabilmektedir²⁰¹². Ampirik veriler de bu yöndedir. Örneğin ALF tarafından işletmelere yönelik gerçekleştirilen kundaklama eylemlerinin mağdurlarıyla yapılan mülakatlar, mağdurların bir sonraki saldırının evlerine yapılabileceği konusunda korku ve endişe içine düştükleri kaydedilmiştir²⁰¹³. Ancak bu noktada amaç suçun varlığından söz edebilmek için ağır cebir-şiddet eyleminin yarattığı korkunun yalnızca mağdur ve yakınları üzerinde değil, ayrıca toplumun en azından bir kısmı üzerinde korku ve paniğe neden olması gerekir. Bu şart, basit tehdit suçu ile vahim eylemi birbirinden ayırmak bakımından önemlidir. Bizce bu noktada geniş anlamda ekotajın yarattığı korkunun, her şeyden önce doğaya ve unsurlarına zarar verici faaliyetlerde bulunan kişilere sirayet etmesi gerekir. Pratikte ekotaja muhatap olan kişi ve kurumların radikal çevreci örgütlere karşı; gönderilen paketlerde patlayıcı kontrolü yapacak X-ray taraması, hırsız alarmı, CCTV kamera

²⁰¹¹ Monaghan, “Terrorism in the name of Animal Rights”, s. 167., Bjelopera, s. 43.

²⁰¹² Bu minvalde özellikle yakıcı araç ve gereçlerle gerçekleştirilen kundaklama eylemleri arasında; Almanya’da Nazi döneminde Sinagoglar’a (*Kristalnacht*), daha yakın tarihlerde Türk kökenli misafir işçilerin konutlarına (*Solingen*) ya da camilere, ülkemizde ise yolcu otobüslerine ya da Sivas’ta Madımak oteline yönelik saldırılar örnek olarak gösterilebilir.

²⁰¹³ <https://youtu.be/Z8P73Mje5Z4?t=204> (E.T.: 20.02.2019)

gözetim sistemi, güvenlik görevlisi istihdamı, saldırıya uğrayan kurumların diğer kurumları fiil ve faillerle ilgili bilgilendirmesi, çalışanların araçlarını bomba kurulumuna karşı kontrol etmesi ve sair kurumsal ve kişisel güvenlik önlemlerine başvurmuş olmaları karşısında²⁰¹⁴, söz konusu korku ve baskının ortamın yaratıldığını kabul etmek gerekir.

Öte yandan amaç suçta elverişlilik bakımından Yargıtay CGK'nın birden fazla farklı ve stratejik hareketin (çok sayıda araç suçun) zaman içinde birlikte ve bir zincirin halkası şeklinde işlenmesini arayan kriterine de dikkat edilmelidir²⁰¹⁵. Bu noktada suçun “devleti ve rejimi yıkmaya yönelik eylemler zincirinin bir halkası” olduğunun tespiti gerekecektir²⁰¹⁶. Bu kriterden hareketle geniş anlamda ekotajın amaç suçu oluşturabilmesi için tek bir eylem yeterli olmayacak, farklı zamanlarda birden çok eyleme başvurulması ve eylemlerin *etki alanının* (ve aynı şekilde oluşacak korku ve paniğin) ülkenin geneline yayılması gerekecektir. Diğer bir deyişle eylemin ancak sistematik ve planlı bir şekilde işlenmesi halinde kamu düzenini bozmaya elverişli olacağı ve toplum üzerinde yeterli düzeyde baskı, korku, tehdit, vb. yarattığı söylenebilecektir²⁰¹⁷. Ekotaj eylemleri bakımından bu minvalde gösterilecek en isabetli örnek şüphesiz *Unabomber* vakiası olacaktır²⁰¹⁸. Zira silsile halindeki bu tür eylemlerin, *toplumda kaos ve tedirginlik oluşturacak, devlet otoritesine olan güveni sarsacak, kamu düzenini, toplum barışını bozarak devletin anayasal düzeni bakımından somut tehlike meydana getirecek yoğunluk ve ciddiyete*²⁰¹⁹ ulaşacağında şüphe yoktur. Nitekim doktrinde *Zafer*'e göre de kamu düzeninin bozulması, ülkenin en azından bir bölümünde günlük hayatın felce uğramasını, normal günlük yaşantının devam ettirilememesini ifade etmekte olup, cebir ve şiddet eyleminin bu yoğunluğa ulaştığının kabul edilmesi için birkaç kişinin öldürülmesi yeterli değildir²⁰²⁰. Buna karşın *Wildfang*'a göre bir örgüt yapılanmasından bağımsız olarak tek kişinin gerçekleştirdiği (*lone-wolf*) eylemlerin

²⁰¹⁴ Monaghan, “Terrorism in the name of Animal Rights”, s. 167.

²⁰¹⁵ YCGK, T: 23.11.1999, 9-274/284.

²⁰¹⁶ Artuç, s. 1451.

²⁰¹⁷ Bkz. *Zafer*, s. 122.

²⁰¹⁸ Bkz. s. 428.

²⁰¹⁹ Y. 16. CD., T: 05.07.2019, E: 2019/521, K: 2019/4769., Y. 16. CD. T: 31.12.2018, E: 2018/3775, K: 2018/5600.

²⁰²⁰ *Zafer*, s. 121, 122.

etkisi kısa süreli olacağından bu tür vakılarda faili terörist olarak değil, daha ziyade suikastçı, seri katil, ani katil (*Affekttäter*), canı katil (*Amokläufer*), psikopat/sosyopat, vs. kategoriler içinde değerlendirmek gerekir²⁰²¹.

Kanaatimizce bu noktada belli bir sayı vermek mümkün değildir. Keza mağdur sayısı amaç suçun varlığı bakımından tek başına belirleyici bir kriter de değildir. Sayıca az olsa da ölen ya da ağır yaralanan kişilerin kimlikleri toplumun bir kısmında büyük bir infiale neden olabileceğinden her somut olayı kendi şartlarında değerlendirmek gerekir. Öte yandan amaç suçların örgüt kapsamında işlenmesi suçun bir unsuru olmamakla birlikte, uygulamada amaç suçların oluşmasında *örgütün amacı, yapısı, insan gücü, mali gücü, faaliyet alanı, ülke genelindeki organik bütünlüğü* kriterlerine başvurulduğundan, genel elverişlilik içinde örgütsel bağlama da dikkat edilmelidir. Nitekim Yargıtay CGK'nın amaç suçta elverişlilik bakımından birden fazla farklı ve stratejik hareketin zaman içinde birlikte ve bir zincirin halkası şeklinde işlenmesi kriterinin anlam kazanabilmesi, terör örgütünün varlığına bağlıdır. Şu halde ülkemizde geniş anlamda ekotaj eylemlerinin ağır cebir-şiddet gerektiren amaç suç olarak kabulü bakımından ilk olarak, insan ve mali gücü, amacı, yapısı ve faaliyetleriyle ülke geneline yayılan bir örgütün varlığı zorunludur²⁰²². Böylelikle terör örgütü faaliyeti çerçevesinde gerçekleştirilen ağır cebir ve şiddet eylemlerinin örgütün faaliyetleriyle oluşan zincirin bir parçası olarak kabulü mümkün hale gelecektir. Bu halde gerekli elverişlilik ve zorlayıcı etki sağlanmış olacağından mutlak terör suçundan bahsedilebilecektir. Böyle bir terör örgütü bulunmadığı sürece geniş anlamda ekotajın *etki alanı* yalnızca suçun işlendiği yer ve suçun somut konusu ve mağduru ile sınırlı kalacak, devletin âli menfaatlerini tehlikeye düşürecek, toplumu kaosa sürükleyecek boyutta vahim bir eylemden bahsedilemeyecektir.

Sonuç olarak kanaatimizce, salt kendi adına hareket eden failin (*lone-wolf*) gerçekleştirdiği cebir-şiddet eylemi birinci grupta yer alan mutlak terör suçları bakımından yeterli elverişlilikte değildir. Bu eylemlerin bir terör örgütü adına gerçekleştirildiği hallerde amaç suçlar bakımından söz konusu somut tehlike ortaya

²⁰²¹ Bkz. s. 74.

²⁰²² Radikal çevreci örgütlerin TMK bakımından terör örgütü kapsamında değerlendirilmesi bir sonraki başlıkta yapılmıştır.

çıkıyorsa mutlak terör suçundan, bu nitelikte bir vahim eylemden söz edilemiyorsa ancak nispi terör suçlarından bahsetmek gerekecektir.

Mutlak terör suçları kategorisi içinde ikinci grubu oluşturan diğer cebir-şiddet gerektiren suç ise Cumhurbaşkanına suikast suçudur (md. 310/1). Bu kategorideki üçüncü grup suçlar ise cebir-şiddet gerektirmeyen suçlardır (md. 307, 313/1, 314, 315, 320). Geniş anlamda ekotajı son olarak bu suçlar üzerinden değerlendirmek gerekir.

Mutlak terör suçları kategorisinde yer alıp da, doğrudan kastla işlenebilen²⁰²³ fakat özel bir ağırlıkta olması aranmayan cebir-şiddet niteliğindeki Cumhurbaşkanına suikast suçu ile (md. 310/1) doğrudan kastla işlenebilen²⁰²⁴ fakat –kanaatimizce– bizatihi cebir ve şiddet kapsamına girmeyen ve bu nedenle vahim nitelikte olması gerekmeyen askeri tesisleri tahrip suçu (md. 307) bakımından; bu suçların öldürme ve mala zarar verme suçlarının özel bir görünümü olarak zarar suçu niteliğinde olmaları nedeniyle²⁰²⁵, bu suçlarda icra hareketinin mala zarar verme suçu veya kasten öldürme suçu bakımından elverişli ve nedensel olması yeterli olup, ayrıca devletin varlığına veya anayasal düzene yönelik belli neticeleri gerçekleştirme elverişliliği, diğer bir deyişle somut tehlikeyi gerçekleştirmesi (vahim eylem niteliği) aranmayacaktır. Bu suçlarda zarar neticesi gerçekleştiği ya da gerçekleştirmeye yönelik elverişli bir hareket yapıldığı anda, başkaca bir şarta bakmaksızın mutlak terör suçları gündeme gelecektir. İlk bölümde ortaya koyduğumuz ekotaj eylemleri arasında TCK anlamında askeri tesisleri tahrip suçu örneğine rastlanılmamıştır. Hollandalı politikacı *Pim Fortuyn*’in öldürülmesi ile dönemin İngiltere Başbakanı *Margaret Thatcher*’a gönderilen bombalı paket eylemi ise konu bakımından Cumhurbaşkanına suikast veya fiili saldırı suçunu oluşturmamaktadır.

Bu gruptaki diğer suçlardan Türkiye Cumhuriyeti hükûmetine karşı silâhlı isyana tahrik suçundan (md. 313/1) bahsedebilmek için, failin hükûmete karşı halkı silahlı bir isyana tahrik etmesi gerekmektedir. Tahrik suçunun oluşabilmesi için

²⁰²³ Yaşar, Gökcan, Artuç, (2014), s. 8841.

²⁰²⁴ Topçu, s. 406., Yaşar, Gökcan, Artuç, (2014), s. 8791., Salihoğlu, Parlar, Öztürk, s. 114.

²⁰²⁵ Madde gerekçelerinden. Artuk, Gökcan, Yenidünya, **TCK Şerhi**, s. 8167, 8193.

silahlı isyanın gerçekleşmiş olmasına gerek yoktur. Ancak tahrikin, halkın –bu suçta lehe kıyas ile kabul ettiğimiz²⁰²⁶- ağır cebir ve şiddet niteliğindeki isyan eylemlerine kalkışmasına elverişli nitelikte olması aranacaktır²⁰²⁷. Prensip itibariyle ekotaj, bir ülkedeki anayasal düzenin topyekün değiştirilmesi, anayasal kurumların işleyişine müdahale edilmesi ya da hükümetlerin devrilmesinden ziyade, çevreye ve hayvanlara zarar veren özel sektördeki somut ve birel hedeflere maddi zararlar vermek suretiyle söz konusu işletmelerin faaliyetlerine son vermek ya da engel olmak, ticari amaçlara hizmet eden deneylerde kullanılan hayvanları esaretten kurtarmak ve yapılan deneyleri ifşa etmek amacı güttüğünden²⁰²⁸, silahlı isyan suçu geniş anlamda ekotaj bakımından ilgisizdir. Nitekim literatürde bu yönde bir eylem örneğine ya da mahkeme kararına da rastlanılmamıştır. Radikal çevreci hareket içindeki aşırı bir kanadın düzenin devrilmesine yönelik görüşleri bulunmaktaysa da²⁰²⁹, somut olayda tahrikte bulunulan isyanın ağır cebir-şiddet eylemleri niteliğinde olması gerekir. Bu noktada Alman Yargıtay'ının ciddi bulmadığı eylemlerden karşılaştırmalı olarak yararlanılması mümkündür²⁰³⁰. Buradaki elverişlilik, silahlı terör örgütü suçunda amaç suçlara yönelik aranan yöntem ve araç-gereç elverişliliğinde olduğu gibi değerlendirilecektir.

Son olarak bu grupta yer alan diğer suçlardan yabancı hizmetine asker yazılma suçunun (md. 320) ekotaj eylemleri ile bir ilgisinin olmaması nedeniyle bu suç değerlendirilmeye gerek görmemekteyiz. Silahlı örgüt (md. 314) ve silah sağlama (md. 315) suçlarına ilişkin değerlendirmeyi ise örgüt suçları kapsamında yapacağız.

²⁰²⁶ Bkz. s. 404, dn. 1814.

²⁰²⁷ Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 8902.

²⁰²⁸ Garcia Hernandez, s. 307., Scarce, **Eco-Warriors**, s. 375.

²⁰²⁹ Brown, s. 3.

²⁰³⁰ BGH, Beschl. v. 28.11.2007 – StB 43/07, NJW 2008, 86. Kararın kısa özeti için bkz. s. 453, dn. 1953.

D. Terör Örgütü

1. Amaç Suçlar

TMK md. 7/1’de düzenlenen terör örgütünün işlemeyi amaçladığı suçlar, terör tanımına ve TCK’nın 314. maddesine yapılan atıflar doğrultusunda TCK’nın 302, 309, 311, 312, 313/2 maddelerinde yer alan suçlarla sınırlıdır. Böylelikle terör örgütleri; adi suç örgütleri karşısında katalog suçları işleme amacı yönüyle, silahlı örgüt suçu karşısında ise yalnızca katalogda yer alan ve ağır cebir ve şiddet gerektiren suçları işleme amacı yönüyle özel ve dar bir görünüm ortaya koyar. Ancak TMK. md. 7/1 anlamında değil de TCK. md. 314 anlamında bir silahlı örgütün varlığı halinde dahi, TMK. md. 3 gereği yine TMK’nın uygulanması gündeme gelecektir.

Her şeyden önce silahsız nitelikte olan fakat amaç, araç ya da başkaca suçlardan birini teşkil etmesi mümkün olan sivil itaatsizlik niteliğindeki eylemleri işlemek amacıyla kurulan örgütlerin TCK. md. 220/3, md. 314 ve TMK. md. 7/1 dışında kalacağını belirtmek gerekir²⁰³¹. Sivil itaatsizlik eylemleri gerçekleştirmek üzere yeter sayıda kişinin planlı ortaklık ve görev dağılımı yaparak bir araya gelmesi halinde iştirak hükümlerinden ziyade TCK. md. 220/1’in uygulanabilmesi içinse; bu eylemlerin her şeyden önce suç teşkil etmesi ve belirsiz sayıda ve devamlı surette işlenmesinin amaçlanması gerekir.

2. Araç Gereç

Terör örgütünün araç-gereç bakımından elverişliliğinden söz edebilmek için, örgütün tasarrufu altında bulunması gereken silahların belli bir cins, nitelik ve nicelik özelliğine sahip olması gerekir. Ekotaj gerçekleştirmek amacıyla kurulan örgütlerin araç-gereç yönünden elverişliliğini, terör örgütü suçu bakımından geniş anlamda ekotaj eylemlerine yönelik değerlendirmek gerekir. Zira daha önce açıkladığımız

²⁰³¹ Nitekim TMK’da 2006 yılında değişiklik öngören 5532 sayılı kanunun hazırlık çalışmaları sırasında da, silah kullanmadan halkın kışkırtılarak isyan ettirilmesi ya da sivil itaatsizlik kapsamında isyanlar çıkarılması durumunda TMK hükümlerinin uygulanamayacak olmasının bir eksiklik olduğu hususu Adalet Komisyonu raporuna muhalefet şerhi olarak düşülmüştür. Rapor için bkz. Çiçek, s. 149.

üzere dar anlamda ekotaj eylemlerine uyan suç tipleri, terör örgütünün işlemeyi amaçladığı ağır cebir ve şiddet gerektiren suçlardan olmadığından bu tür adi suçları belirsiz sayıda ve devamlı surette işlemek üzere kurulan silahlı örgütler hakkında ancak TCK. md. 220/3 uygulanacaktır.

Cins yönünden silahları iki gruba ayırarak incelemek gerekir. İlk grupta kesici, delici, vb. cinsteki bıçak ve türevleri; ikinci grupta ise yakıcı ve patlayıcı maddeler ile ateşli silahlar yer almaktadır. Cins yönünden tüm silahlar somut olayın işleniş biçimine göre kişilere ağır bedensel acı vermek bakımından elverişlidirler. Araç suçun, kesici veya delici bir aletle ya da boğmak (domuz bağı), zehirlemek, yakmak, diri diri gömmek suretiyle işlenmesi mümkündür. Bu nedenle kural olarak amaç suç kapsamında cebir-şiddet niteliğindeki araç suçları oluşturabilirler. Ortaya çıkan zarar neticesinin somut olayda ilgili kriterleri karşılaması halinde amaç suçlarla cezalandırılan somut tehlikenin gerçekleşmesinin de mümkün olduğuna değinmiştik. Ancak örgütlenme suçlarının cezalandırılmasının nedeni somut bir olaya özgü tehlikenin cezalandırılması değil, somut amaç suç işlenmesi de bu suçların devamlı surette işlenebilmesine yönelik hazırlığın yarattığı tehlikedir. Dolayısıyla terör amacıyla örgütlenme suçunda örgütün araç gereç yönünden elverişliliği, vahim eylemlerin belirsiz sayıda ve devamlı surette işlenebilmesini mümkün kılan, vahim nitelikte ve miktarda silahın varlığıdır. Bıçak ve türevleri 6136 sayılı kanuna göre vahim nitelikte kabul edilmediğinden bu cinsteki silahlara sahip olan örgütler yarattıkları tehlike düzeyinin azlığı sebebiyle kategorik olarak silahlı terör örgütü olarak kabul edilemezler. Buna karşın basit cinsteki silahlarla örgütün amaçladığı adi suçların işlenebilmesi (nitelik) ve bu suçları belirsiz sayıda ve devamlı surette işlemeye yeter niceliğe ulaşması halinde ancak TCK. md. 220/3 anlamında adi suç örgütlerinden bahsedilebilecektir.

Terör örgütü suçu bakımından önemli olan, örgütün tasarrufundaki silahların amaç suçları belirsiz sayıda ve devamlı surette işlemeye elverişliliğidir. Bu noktada silahın nitelik bakımından elverişliliği, amaç suçlardaki vahim eyleme (somut tehlikeye, zorlayıcı etkiye, toplumun geneline yayılan korkuya, vb.), nicelik bakımından elverişliliği ise bu nitelikteki suçların belirsiz sayıda ve devamlı surette işlenebilmesine ilişkindir.

Kundaklama suretiyle ekotaja ilişkin istatistiklere bakıldığında, soruşturma organları tarafından tespit edilen silahların % 83.9'unun molotof kokteyli, % 4.7'sinin boru tipi bomba ve % 1.3'ünün bombalı paket olduğu tespit edilmiştir²⁰³². Nitelik bakımından değerlendirildiğinde yakıcı, patlayıcı ve ateşli silahların toplum genelinde baskı, tehdit, korku, vb. etkileri ortaya çıkarmaya elverişliliği konusunda tereddüt yoktur²⁰³³. Zira insanların yakıcı ve patlayıcı maddeler ile ateşli silahlara karşı koyma direnci, daha basit cinsteki diğer silahlara nazaran son derece zayıftır. Keza kolluğun bu cins ve nitelikteki silahlarla işlenen suçlara müdahale yöntemleri ve yetkileri de farklılık arz edecektir. Fiil ile orantılı suç ve ceza ilkesi de basit silahlar ile vahim nitelikteki silahlar arasında bir ayırım yapılmasını gerektirmektedir.

Somut olayda söz konusu etkileri doğurmaya elverişli olan yakıcı ve patlayıcı maddeler ile ateşli silahların terör örgütü bakımından elverişli sayılabilmesi için son koşul, bu etkiyi, diğer bir deyişle somut tehlikeyi devamlı surette yaratabilecek nicelikte olmasıdır. Şu halde örgütün tasarrufundaki cins ve nitelik şartını sağlayan silahların, aynı zamanda vahim miktarda olması, diğer bir deyişle bir kişinin taşıyabileceğinden fazla olmasına bakılmalıdır. Bu kriter her somut olayın kendi şartları içinde değerlendirilecektir. Kesin bir sayı verilememekle birlikte bu miktar; molotof kokteyli ve standart yapım dinamitler bakımından 6136 sayılı kanun ve TCK. md. 315 uygulaması ışığında en az 10 adetten, el bombaları bakımından TCK. md. 315 uygulaması ışığında birkaç adetten, tabancalar bakımından 6136 sayılı kanun uygulaması ışığında en 5 adetten, tüfekler bakımından (net bir asgari sayı olmamakla birlikte) 6136 sayılı kanun uygulaması ışığında 3 adetten, tabanca mermisi bakımından ise 40 adetten fazla olmasını gerektiğini emsal kararlara göre söylemek mümkündür. Sayılan cins ve nitelikteki silahların farklı sayılarda ve/veya başka araç ve gereçlerle birlikte bir arada bulunması, somut olayın şartları bakımından farklı bir sonuca varmayı da gerektirebilir. Radikal çevreci örgütler bakımından bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, yatay yapılanmayı benimseyen bu örgütlerde araç-gereçlere yönelik lojistik organizasyonun ekotörler tarafından münferit olarak karşılanıyor olmasıdır. Literatürde de bu örgütlerin, belli

²⁰³² Bkz. s. 51.

²⁰³³ Monaghan, "Terrorism in the name of Animal Rights", s. 167., Bjelopera, s. 43.

bir lojistik faaliyet gerektirecek ağır silahları değil, kendi hazırladıkları basit araç ve gereçler kullandıklarını hatırlatmak gerekir.

3. Yatay Yapılanma

Yargıtay'ın yerleşik uygulamasında aranan, örgüt yöneticisinin örgüt üyesi üzerinde kontrol ve yönlendirme gücü ile işlenecek suçun önüne geçecek düzeyde eylem üzerinde hâkimiyetinin olması şartı da yatay yapılanan radikal çevreci ve hayvan hakları örgütlerine uymamaktadır. Zira bilinen bir resmi lideri olmayan yatay yapılanmaya sahip bu örgütlerde dikey bir emir komuta zinciri bulunmadığı gibi, bu tür hareketlerin zaman zaman sözcülüğünü yapmış kişiler de, aktivistleri almış oldukları eylem kararından vazgeçirmenin mümkün olmadığını ifade etmişlerdir²⁰³⁴. Bu noktada *Foreman*'ın, ekotaj eylemlerinin ABD genelinde hızla yayılan bir trend olmakla birlikte organize eylemler olmadığını söylemesi tekrar hatırlanmalıdır²⁰³⁵. Ekotajı gerçekleştiren kişilerin bu bağımsız hareket tarzını, anarşizmin otorite tanımazlığıyla açıklamak mümkündür. Şu halde kategorik özellikleri dikkate alındığında radikal çevreci ve hayvan hakları hareketinin *yatay yapılanma* özelliği gereği TCK. md. 220 anlamında gevşek de olsa dikey hiyerarşi şartını karşılamadığı, dolayısıyla TMK'nın 1. ve 7/1. ile TCK'nın 314. maddelerinin de kapsamı dışında kalacağı sonucuna varmak gerekir. Somut olayda ancak şartları varsa iştirak hükümlerinin uygulanması söz konusu olabilir. Örgütün bulunmadığı durumlarda geniş anlamda ekotaj eylemlerinin ağır cebir-şiddet eylemi gerektiren amaç suçlar kapsamında gerekli elverişliliği sağlaması da –Yargıtay kararları doğrultusunda– mümkün olmayacaktır.

Suç işlemek amacıyla kurulmuş yatay yapılanmaya sahip grupları TCK'nın genel ve özel hükümleri bakımından da değerlendirmek gerekir. ABD Model Ceza Kanunu'nun genel hükümler kısmının 5.03 maddesinde düzenlenen suç için anlaşma (*criminal conspiracy*) hükmü açısından iki kişinin suç işlemek amacıyla dikey bir hiyerarşiden yoksun bir şekilde bir araya gelmesi ve hazırlık hareketine başlaması

²⁰³⁴ Monaghan, "Terrorism in the name of Animal Rights", s. 165., Gray, s. 660., Posluszna, s. 97.

²⁰³⁵ Foreman, *Confessions of an Eco-Warrior*, s. 114.

(*overt act*) yeterlidir²⁰³⁶. TCK'da ise iştirakin varlığı için en azından suçun icra hareketlerine başlanması gereklidir (md. 40/3). Özel hükümler bakımından değerlendirildiğinde ise TCK'da; örneğin Arizona Eyaleti Ceza Kanunu'nda olduğu gibi²⁰³⁷ ekotaj eylemlerine yönelik bazı suçlarda en az üç kişinin birlikte hareket etmesini gerektiren hükümlere ya da Alman Ceza Kanunu'nda bazı suçlarda ağırlaştırıcı neden olarak kabul edilen ve dikey yapılanma gerektirmeyen çete şeklindeki (*Bande*) kolektif oluşumlara yer verilmediği görülmektedir²⁰³⁸. ACK'ya göre çeteden söz edebilmek için en az üç kişinin gelecekte belli bir süreliğine birden fazla belirsiz suçu işlemeye yönelik açık ya da zımni ciddi bir irade ortaya koyması aranmaktadır²⁰³⁹. Buna karşın ABD Federal Ceza Kanunu'nda olduğu gibi²⁰⁴⁰ TCK'nın 316. maddesinde ancak devletin güvenliğine ya da anayasal düzene karşı suç işlemek amacıyla en az iki kişinin anlaşması hali bağımsız bir suç olarak kabul edilmiştir. Bu suçun oluşması bakımından kişiler arasında dikey bir hiyerarşinin varlığı gerekmemekle birlikte, silahlı örgüt suçunun aksine suç için anlaşma suçu TMK'da mutlak terör suçu olarak değil, nispi terör suçu olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla yatay yapılan grupların devlete ya da anayasal düzene karşı suç işlemek amacıyla anlaşması halinde dahi terör suçlarından söz edilemeyecek, bunun için silahlı bir terör örgütünün varlığı gerekecektir. Suç politikası açısından eleştirilebilir yönleri olan bu düzenlemede suç için anlaşma suçunun mutlak terör suçları arasında sayılmamış olması anlaşılabilir değildir.

Son olarak yatay yapılanma dolayısıyla örgüt hiyerarşisi oluşturmayan kişilerin *mevcut* bir silahlı terör örgütü adına ekotaj eylemi gerçekleştirmeleri ya da silahsız bir örgüte yardım etmeleri halinde ise bu kişiler ayrıca örgüte üye olma suçundan dolayı da cezalandırılacaklardır (TCK. md. 220/6 ve 220/7). Silahlı terör örgütü adına suç işleyen failer terör suçlusu olarak kabul edilirken, silahsız bir örgüt adına suç işleyen ya da silahlı örgüte yardım eden kişiler ise terör suçlusu kategorisinde değerlendirilemeyecektir (TMK. md. 2/2).

²⁰³⁶ Markus D. Dubber, Mark G. Kelman, **American Criminal Law: Cases, Statutes, and Comments**, Second Edition, New York: Foundation Press, 2009, s. 659-661.

²⁰³⁷ Arizona Criminal Code – Title 13, 2301, para. C. 3

²⁰³⁸ Çete şeklindeki yapılanmaların TCK'da bazı suçlar bakımından ağırlaştırıcı neden olarak kabul edilmesi gerektiği yönünde bkz. Şen, Eryıldız, s. 312.

²⁰³⁹ Kindhäuser, in: **Nomos Kommentar Strafgesetzbuch**, Band 3, 5. Auflage, § 244, kn. 35.

²⁰⁴⁰ 18. USC. § 371.

4. Kurma, Yönetme, Üye Olma

Radikal çevreci grupların oluşturdukları yatay yapılanmayı örgüt kurma ve örgüte üye olma eylemleri bakımından değerlendirmek gerekirse: Öncelikle örgüt kurucusunun görevleri arasında sayılan silah, cephane ve araç-gereç temini konusunun radikal çevreci hareket bakımından zorunlu olmadığını söylemek gerekir. Zira ekotaj eylemlerinde, belli bir lojistik faaliyeti gerektirecek nicelik ve nitelikte ağır silahlar değil, genellikle yasal yollardan ve münferiden temin edilen ve hazırlanan basit araç-gereçler ile patlayıcı ve yakıcı maddeler tercih edilmektedir²⁰⁴¹. Ayrıca ekotajı gerçekleştiren grupların bilinen bir örgüt merkezi de bulunmamaktadır.

Keza adam toplama ve örgüt hiyerarşisini kurma şeklindeki hareketlerin de radikal çevreci gruplarda görülmediğini söylemek gerekir. Bu gruplar, somut olarak belli kişileri bir örgüt çatısı altında belirli görevler ile istihdam etmek ve bu suretle planlı ortaklı ve görev dağılımı ile dikey bir hiyerarşi kurmak yerine, hazırladıkları manifestolar ve aktivizm çağrıları ile belli bir felsefeyi ve yaşam tarzını benimseyen soyut, genel ve belirsiz sayıdaki kitlelere hitap ederek yatay bir hareket başlatmaktadırlar. Örneğin radikal hayvan hakları hareketi içinde kuşkusuz en geniş çaplı grup olan ALF'nin manifestosunda, vegan ya da vejetaryen olan herkesin kendini üye sayma hakkı vardır²⁰⁴². Oysa TCK bakımından suç örgütü hiyerarşisinin olmazsa olmaz unsuru olan örgüt yöneticisinin, ayrıca örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlardan da sorumlu tutulması karşısında (md. 220/5), örgüte üye olarak katılacak kişilerin yöneticiler tarafından bilinmesi, örgüte üye olma iradelerinin en azından zımni olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde üyenin tek taraflı iradesinin yeterli görüldüğü ve yöneticinin rızasının aranmadığı bu denli soyut, genel ve geniş bir üye politikasının, ilgili maddenin mantığına, ruhuna ve özellikle ölçülülük ilkesine aykırı olduğunu söylemek gerekir. Öyleyse “kendini üye sayma” ya da sempatiden ibaret içsel duyguların örgüt üyeliği için yeterli olmadığı sonucuna ulaşılabacaktır. Nitekim madde gerekçesinde de örgütün varlığı için suç işlemek amacı etrafındaki *fiilî birleşme* aranmış, ayrıca örgüte üye olmanın *fiilî bir katılma* olduğu

²⁰⁴¹ Bkz. s. 31.

²⁰⁴² Young, s. 1., Yang, Su, Carson, s. 15., Monaghan, “Terrorism in the name of Animal Rights”, s. 163., EUROPOL, TE-SAT 2010, s. 42.

vurgulanmıştır. O halde yatay bir yapılanma arz eden radikal çevreci hareketin kategorik olarak TCK. md. 220'nin gereklerini karşılamadığı sonucuna ulaşılabacaktır.

Bu noktada değerlendirilmesi gereken diğer bir konu, ekotörlerin eylem kararı alma, ekotajın hedefi, zamanı, yöntemi ve kullanılacak araç-gereçlerin seçimi konularına ilişkin takdir marjlarıdır. Kanaatimizce ekotaj eylemi sırasında başvurulacak yöntem ile araç-gereç seçimini -hatta bir ölçüde eyleme geçme zamanını- ekotörlerin kendilerinin belirlenmesi, tek başına *yarı-hiyerarşik* bir yapılanmaya, diğer bir deyişle gevşek de olsa hiyerarşik bir yapılanmaya vücut vermez. Bu noktada belirleyici olan, gevşek de olsa örgütsel bir emir-komuta ilişkisinin varlığıdır. Yarı-hiyerarşik yapılanmada örgüt yöneticisinin örgüt üyesinin eylemleri üzerinde denetim ve kontrol yetkisi devam eder. Örgüt üyelerinin sahip olduğu gevşek bağın ve takdir marjının sınırı, örgüt yöneticisinin emirleridir. Aksi halde tam bir serbestîden bahsedilir ki, bu halde hiyerarşiden söz edilemez. Nitekim iştirak halinde işlenen suçlarda da failler, eylem üzerinde serbestçe karar verebilme yetkisini haizdirler. Şu halde TCK. md. 220'nin gevşek dahi olsa (dikey) bir hiyerarşinin bulunduğu yapılanmalara uygulanabilmesinin yolu, o yapılanmanın, fail ve fiil üzerinde devamlı surette hakimiyeti ve denetimi bulunan, verdiği emirler sorgulanamayan bir yöneticiye sahip olmasından geçer²⁰⁴³. Ancak belirtmek gerekir ki, radikal çevrecilerin eylem öncesi veya sonrası belli bir merkeze ya da yöneticiye haber vermelerinin söz konusu olmadığı, ayrıca aktivistleri almış oldukları eylem kararından vazgeçirmenin de imkânsız olduğu ifade edilmiştir²⁰⁴⁴.

Bu noktada radikal çevrecilerin web sayfalarından yapılan eylem çağrılarına değinilmelidir. Örneğin ELF'nin web sitesinde, bir başlıkta çevreye zarar veren kurum ve işletmelerin listesine, başka bir başlıkta ise ekotaj yöntemlerine yer verilmiş, fakat listedekilere karşı açıkça ekotaj çağrısında bulunulmamıştır²⁰⁴⁵. Ancak bu vakıa tek başına gevşek de olsa bir hiyerarşinin varlığını ispatlamada kullanılamaz. Bu vakıa daha çok, gevşek de olsa dikey bir emir-komuta ilişkisinin ve

²⁰⁴³ “Örgüt soyut bir birleşme olmayıp, bünyesinde hiyerarşik bir yapının, ast-üst ilişkisinin, emir-komuta zincirinin hâkim olduğu yapılanmayı ifade eder. Böylece örgüt, mensupları üzerinde hâkimiyet tesis eden bir güç kaynağı mahiyetini kazanmaktadır.” Y. 16. CD. T: 18.07.2017, E: 2016/7162, K: 2017/4786.

²⁰⁴⁴ Monaghan, “Terrorism in the name of Animal Rights”, s. 165., Gray, s. 660., Posluszna, s. 97.

²⁰⁴⁵ Kushner, s. 215.

bu noktada örgüt yöneticisinin varlığı ortaya konulduktan sonra, ancak bunun bir emir niteliğinde olup olmadığı noktasında değerlendirilebilir. Nitekim suç örgütlerinde verilen emrin, zaman, yöntem, araç-gereç bakımından somutlaştırılmasına gerek yoktur. Örgüt yöneticisinin yalnızca “işini bitirin” şeklindeki talimatı, hatta bazen el veya göz işareti ya da sessiz kalması dahi emir yerine geçer. Önemli olan herhangi bir şekle tabi olmayan emrin sorgulanamadan yerine getirilmesi zorunluluğudur. Diğer unsurlarıyla birlikte değerlendirildiğinde şayet organize bir suç örgütü yapılanmasından söz edilebiliyorsa, o halde örgüt yönetiminden sadır olması şartıyla bu tür kara listeler üzerinden hedef göstermeler de emir olarak kabul edilecektir. Zira açıkça ekotaj çağrısı yapılmamasına rağmen bu minvalde bir yayın, ancak örgütsel bir yapılanma içerisinde üyeler bakımından zorlayıcı bir çağrı olarak algılanabilir. Bu tür çağrıların söz konusu şartlar altında örgütsel bir emir niteliğinde olduğu kabul edilse dahi, örgüt faaliyeti kapsamında yalnızca belirli bir suçun işlenmesini planlayanların, organize edenlerin ya da yönetenlerin örgüt yöneticisi olarak kabul edilmediğini belirtmek gerekir²⁰⁴⁶.

Öte yandan örgüt yöneticisinin görev alanına giren örgüt içi disiplinin sağlanması konusunda radikal çevreciler, hücre içinde ispiyonculuk yapan kişiyi önceleri aleni olarak dağıttıkları broşürler ile, daha sonraları ise internet siteleri üzerinden ifşa ederek diğer hücrelerin hedefi haline getirmişlerdir. Bu tür bir ifşa tehdidine gerek hücrelerin ortaya çıkmasını gerekse polisin sızmasını engellemek amacıyla başvurulduğu düşünülebilirse de, hedef göstermenin aleni bir şekilde yapılması bizatihi gizli ve organize bir yapının eksikliğine işaret etmektedir. Zira suç örgütlerinin gizli organize yapısı, bu tür örgüt içi disiplin tedbirlerinin alınmasında ve uygulanmasında da üst düzey bir gizlilik gerektirmektedir²⁰⁴⁷.

E. Sonuç

Dar ve geniş anlamda ekotaj yöntemlerinin ağırlık ve işlenme sıklığı bakımından orta noktası, doğaya ve hayvanlara zarar veren faaliyetlerde kullanılan

²⁰⁴⁶ Tozman, s. 259. “Ancak örgütün faaliyetleri çerçevesinde sadece belirli bir suçun işlenmesini organize edenler bu suçun işlenmesini planlayıp, yönetenler örgüt yöneticisi olarak kabul edilemez.” Y. 16. CD. T: 18.07.2017, E: 2016/7162, K: 2017/4786.

²⁰⁴⁷ Aydın, s. 45.

eşyalara yönelik yakıcı ve patlayıcı maddelerle gerçekleştirilen kundaklama eylemleridir. Bu yöntem aynı zamanda ekotaj sözcüğünün akıllarda canlandığı tipik örnektir. İlk bölümde ortaya koyduğumuz geniş anlamda ekotaj yöntemlerinin en ağır hallerinde dahi TMK'nın uygulanabilme olanağı oldukça güçken, ekotajın bu tipik yönteminin bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmediği sürece terör suçu olarak kabul edilmesi mevcut kanunlara göre mümkün görülmemektedir.

Aynı sonuca terörün amaçları üzerinden ulaşmak da mümkündür. Zira ekotajın ilk sırada gelen kategorik amacı, yalnızca doğaya zarar veren faaliyetleri durdurmaaktır. Çevre sorunlarıyla sınırlı olarak politikayı etkileme, değiştirme amaçları ise AB ülkelerindeki polis soruşturamalarında çoğunlukla terörizm olarak değil ekstremizm olarak ele alınmaktadır²⁰⁴⁸. Keza radikal çevreci grupların ABD'den sonra en etkin olduğu ülkelerin başında gelen Birleşik Krallıkta²⁰⁴⁹ ve Hollanda'da²⁰⁵⁰ da (ki bir politikacının öldürölmesi söz konusu olmuştur) çevreci terörizm resmi olarak kabul edilmemiştir. Ayrıca bugün itibariyle her hangi bir uluslararası kuruluş çatısı altında çevreci terörizm ile ilgili özel bir hukuki düzenlemenin bulunmadığını da belirtmek gerekir²⁰⁵¹. Karşılaştırmalı hukuktaki genel eğilim, ekotaj eylemlerinin genel ceza kanunlarında yer alan suç tiplerine göre kovuşturulmasıdır²⁰⁵². Bu noktada ekotörlerin tamamen masum olmadıkları, fakat bir terörist kadar toplum düşmanı da olmadıkları ifade edilmiştir²⁰⁵³. Terörizm adıyla resmi bir sınıflandırma, istisnai olarak yalnızca ABD kanunlarında ve uygulamasında

²⁰⁴⁸ EUROPOL, **TE-SAT 2008**, s. 41., EUROPOL, **TE-SAT 2009**, s. 37. Örneğin radikal çevreci grupların İtalya'da kritik öneme sahip kamusal altyapı projelerine karşı gerçekleştirdikleri vandalizm ve sabotaj eylemleri ekstremizm olarak nitelendirilmiştir. EUROPOL, **TE-SAT 2008**, s. 40.

²⁰⁴⁹ BK *Terrosim Act* kanunu kapsamında yasaklanan 51 uluslararası terör örgütü arasında radikal çevreci ve hayvan hakları grupları yer almamaktadır. Staniforth, s. 237, vd. İçişleri Bakanlığı'nın resmi listesi için bkz. <https://www.gov.uk/government/publications/proscribed-terror-groups-or-organisations--2> (E.T.: 29.02.2020)

²⁰⁵⁰ Hollanda Ulusal İstihbarat ve Güvenlik Biriminin raporlarına göre hayvan hakları ekstremizminin sosyal bir değişimi ya da politik bir kararı etkileme amacıyla toplumu korkutma veya bu suretle topluma ciddi bir zarar verme gibi bir amacı olmadığından, terörizm olarak sınıflandırılması doğru değildir. **Dierenrechtenextremisme in Nederland**, Algemene Inlichtingen-en Veiligheidsdienst, 2010, s.5.

²⁰⁵¹ Su, Yang, s. 540.

²⁰⁵² Su, Yang, s. 540. Örneğin İsviçre'de terörün maddi unsuru olan şiddet kullanımı ya da kullanma tehdidi, hukuka aykırı protestolar sırasında kişilere ya da mülkiyete yönelik şiddet eylemlerine, isyanlara, yağmalama eylemlerine ve halk ayaklanmasına uygulanmamaktadır. OECD International Platform on Terrorism Risk Insurance, Definition of Terrorism by Country in OECD Countries, s. 2.

²⁰⁵³ Bohrer, s. 9.

söz konusu olmuştur. Buna karşın literatürdeki baskın görüş, radikal çevrecileri terörizm şemsiyesinin dışında tutmaktadır²⁰⁵⁴.

Radikal çevreciliğin aşırıcı fraksiyonlarında ise bu amacın, devlete ve topluma yönelik hukuki değerleri ortadan kaldırmaya ve değiştirmeye yönelmesi, TMK bakımından terör amacına isabet etmektedir. Tek başına bu amaç, terör suçlarının icrası, teşebbüsü, hazırlığı, övülmesi, propagandası, tehdidi, tahriki, kolaylaştırılması, vb. şekillerde ortaya çıkmadıkça, terör ve ceza hukukunun değil, ancak kolluk ve istihbarat hukuku alanlarının kapsamına girebilir. Terör amaçlarına girmekle birlikte henüz ceza hukukunun konusunu oluşturur bir davranış söz konusu olmadan ya da terör amaçlarına girmemekle birlikte adi suç olarak ele alınması gereken bir suçun, failin salt siyasi, ideolojik *saikleri* (örn. doğa merkezci dünya görüşleri) dikkate alınarak TMK bağlamında ağır soruşturma, kovuşturma ve infaz süreçlerine tabi tutulması halinde, failin ülkesinde bulunduğu devletin iade talebini reddetme yetkisi gündeme gelecektir²⁰⁵⁵.

Yine literatürde yatay yapılanmanın kategorik örnekleri arasında gösterilen radikal çevreci hareket, bu yönüyle gevşek de olsa dikey bir hiyerarşik yapılanma örneği sunmadığından, değil terör örgütü, suç örgütü olarak dahi kabul edilmesi mümkün değildir. Yatay yapılanmanın bağımsız olarak cezalandırabileceği tek ihtimal TCK'nın 316. maddesinde düzenlenen suç için anlaşma suçu olmakla birlikte, bu suçun mutlak terör suçları arasında kabul edilmemiş olması karşısında yine terör suçlarından bahsedilemeyecektir.

Öte yandan çalışmamızda TMK'nın uygulanmasını gerektirecek unsur ve özelliklerin tümüne sahip bir ekotaj örneğine rastlanmamıştır. Buna karşın ekotaj ve

²⁰⁵⁴ Smith, "Ecoterrorism", s. 570, 571., Hirsch-Hoefler, Mudde, s. 598., Carson, "Ecoterrorism", s. 1287., Bjelopera, s. 36., Bötticher, Mares, s. 384., Mahan, Griset, s. 3., Yang, Su, Carson, s. 10, 11., Catherine Komp, "Vilified as 'Terrorists', Eco-activists Face New Offensive by Business", in: *The New Standart*, 05.03.2006. <https://nyc.indymedia.org/en/2006/03/65958.shtml> (E.T: 03.05.2018). Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği (ACLU)'nin yerel terörizm düzenlemesine yönelik eleştirisi de, politik amaçlı dahi olsa suç işleyen kişilerin yargılanmasına karşıtlık şeklinde değil, bu kanunun insan hayatı üzerinde tehlike doğuran her davranışı terörizm kapsamına sokan geniş bir tanıma sahip olmasıdır. Aksi takdirde terörizm, pek tabiidir ki bir kimsenin ağır yaralanması veya ölümüyle sonuçlanan eylemleri kapsayabilir. <https://www.aclu.org/other/how-usa-patriot-act-redefines-domestic-terrorism> (E.T.: 29.05.2019)

²⁰⁵⁵ Suçuların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi md. 3/1 ve 3/2., Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi md. 33/1.

radikal çevreci harekete ilişkin kategorik özellikler –birçok yönden anayasaya aykırı olması nedeniyle katılmadığımız- Yargıtay’ın silahlı-silahsız terör örgütü ayrımı ve tehdidi manevi cebir adı altında “cebir ve şiddet” kapsamında uygulaması ve ayrıca kanunun mutlak terör suçlarında örgütün varlığını aramaması karşısında, TMK’nın kapıları ekotaja aralanmaktadır. Bu noktada böyle bir uygulama yolunun kişi hak ve özgürlükleri bakımından ortaya çıkaracağı sonuçları kısaca hatırlatmakta fayda görüyoruz.

Mutlak terör suçları kategorisinin ilk grubunu oluşturan, ağır cebir ve şiddet eylemi gerektiren amaç suçlara, ceza hukukumuzdaki en ağır ceza yaptırımı olan ve ölüm cezasına alternatif olarak getirilen ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası öngörülmüştür. Keza silahsız suç örgütüne öngörülen hapis cezası 4 ila 8 yıl arasındayken, silahlı terör örgütüne öngörülen ceza miktarı ise 10 ila 15 yıl arasındadır. Ayrıca bir suçun TMK’ya konu olması, fail hakkında istihbari önalan araştırmaları, ceza muhakemesinde ağır koruma tedbirleri ve diğer gizli soruşturma tedbirleri, infaz sırasında ve sonrasında devam eden ağırlaştırılmış güvenlik tedbirleri gibi son derece özel ve ağır bir hukuki rejimin uygulanmasını mümkün kılacaktır ki, bu durum şüphesiz kamu vicdanında rahatsızlık yaratacaktır²⁰⁵⁶. Yorum farkı olarak dahi görülemeyecek olan bu uygulama, kanunilik ilkesine aykırı olduğu gibi, ayrıca fiilin ağırlığıyla orantılı koruma tedbiri, güvenlik tedbiri ve ceza uygulanması ilkesinin de ihlalini sonuçlayacaktır.

²⁰⁵⁶ Aynı yönde bkz. Bohrer, s. 8.

Üçüncü Bölüm

EKOTAJIN CEZA HUKUKU GENEL HÜKÜMLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

I. CEZA HUKUKUNDA ÇEVRE VE HAYVANLARIN HUKUKİ DEĞERİ

A. Hukuki Değer Öğretisi

Alman ceza hukuku doktrindeki baskın görüşe göre ceza hukukunun görevi hukuki değerlerin korunmasıdır²⁰⁵⁷. Türk ceza hukuku bakımından böyle bir görev tespitinin TCK'nın birinci maddesine dayandırılması mümkündür²⁰⁵⁸.

Tarihsel olarak bakıldığında Aydınlanma döneminin bir ürünü olarak karşımıza çıkan hukuki değer öğretisi, meşruiyetini bu dönemin fikri temellerinde bulmaktadır²⁰⁵⁹. Şu halde hukuki değer öğretilerine hakim olan ve bu öğretiyi şekillendiren düşünceler, toplum sözleşmesi, akılcılık, sekülerlik, bireycilik,

²⁰⁵⁷ Jörg Eisele, Bernd Heinrich, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, Stuttgart: Kohlhammer Verlag, 2017, s. 3., Hans-Heinrich Jescheck, Thomas Weigend, **Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil**, 5. Auflage, Duncker & Humboldt Verlag, Berlin: 1996, s. 7., Thomas Rönnau, "Grundwissen – Strafrecht: Der strafrechtliche Rechtsgutsbegriff", in: *Juristische Schulung*, 3/2009, s. 209. Karşıt görüşteki yazarlardan *Jakobs*, ceza hukukunun görevinin normun geçerliliğinin korunması (*Normgeltung*) olduğunu ifade etmektedir. Günther Jakobs, **Staatliche Strafe: Bedeutung und Zweck**, Paderborn: Schöningh Verlag, 2004, s. 29. Benzer yönde *Stratenwerth*'e göre ise suç, ortak değerleri paylaşan bir toplumun, ihlali halinde ceza hukukuna başvurulmasını gerektirecek kadar önemli gördüğü sosyal normların ihlali. Günther Stratenwerth, "Zur Legitimation von Verhaltensdelikten", in: **Mediating Principles**, (eds. Hirsch, Seelmann, Wohlers), Baden-Baden: Nomos Verlag, 2006, ss.157-165, s. 162.

²⁰⁵⁸ TCK. md. 1: "Ceza Kanununun amacı; kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir."

²⁰⁵⁹ Moritz Vormbaum, **Schutz der Rechtsgüter von EU-Staaten durch das deutsche Strafrecht**, Münster: LIT Verlag, 2005, s. 6., Winfried Hassemer, **Theorie und Soziologie des Verbrechens, - Ansätze zu einer praxisorientierten Rechtsgutslehre**, Frankfurt: Europäische Verlagsanstalt, 1980, s. 34., Yener Ünver, **Adliye Karşı Suçlar**, 3. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012, s. 124, 153, 161., Rönnau, s. 210.

hümanizm ve özgürlük (liberalizm) gibi Aydınlanma kazanımlarıdır²⁰⁶⁰. İlk bölümde yaptığımız açıklamalar doğrultusunda bu öğretinin antroposantrik ve faydacı (*utilitarian*) bir öğreti olduğu tespitini yapmak zor olmayacaktır²⁰⁶¹.

İşlevsel olarak hukuki değer öğretisi, bir yandan ceza kanunlarının meşrulaştırılmasında, yorumunda, mağdur ve suçtan zarar görenin belirlenmesinde, mağdurun rızası ve meşru müdafaa gibi hukuka uygunluk nedenlerinin uygulanabilirliğinde önemli bir rol oynarken, diğer yandan üç yüz yıldır tartışmalı olan bu öğretinin²⁰⁶² ceza kanunlarına meşruiyet sağlama/sınır çizme işlevinin son yıllarda uygulamada ağır darbeler aldığını belirtmek gerekir²⁰⁶³.

Hukuki değerler kategorik olarak bireysel hukuki değerler ve kamusal hukuki değerler olarak ikiye ayrılmaktadır²⁰⁶⁴. Bireysel hukuki değerler, gerçekleştirilmesi için üçüncü kişilerin katılımının gerekmediği, bireyin yaşam, vücut bütünlüğü, özgürlük, malvarlığı, şeref, özel hayat gibi klasik somut menfaatleri iken; kamusal hukuki değerler, belirsiz sayıda yararlanıcısı bulunan ve gerçekleştirilmesi için üçüncü kişilerin katılımının gerektiği, örneğin devlet sınırlarının korunması, toplum

²⁰⁶⁰ Yener Ünver, **Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2003, s. 159, 1056.

²⁰⁶¹ Krş. Rene Bloy, “Die Straftaten gegen die Umwelt im System des Rechtsgüterschutzes”, in: *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Cilt: 100, Sayı: 3, 2009, ss. 485-507.

²⁰⁶² Lorenz Schulz, “Das anthroporelationale “Rechtsgut” im Umweltstrafrecht”, in: *Ökologische Ethik und Rechtstheorie* (eds. Julian Nida-Rümelin, Dietmar v. d. Pfordten, Nomos Verlag, Baden-Baden: 1995, ss. 265-280, s. 269.

²⁰⁶³ Hukuki değer öğretisinin özellikle cinsel suçlard, çevreye karşı işlenen suçlar ve hayvanları, bitkileri, embriyoları, verileri koruyan suçlarda meşruiyet zemini sağlaması oldukça zayıftır. Roxin, **Strafrecht AT**, s. 30, 31., Ralf Gnüchtel, **Jugendschutztatbestände im 13. Abschnitt des StGB**, Berlin: De Gruyter, 2013, s. 25. Alman Federal Anayasa Mahkemesi, *ensest* ve *cannabis* kararlarında ilgili suç tiplerinin anayasaya aykırılığını incelerken hukuki değer ihlalinin ölçülülük ilkesinden çıkan bir ölçü norm olmadığı sonucuna varmakla, bu suçların anayasaya aykırılığı istemini sosyal-etik değer yargılarının korunması ölçüsüne dayanarak reddetmiştir. Sabine Swoboda, “Die Lehre vom Rechtsgut und ihre Alternativen”, in: *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 2010, (1), ss. 24-50, s. 24. Bu kararla birlikte hukuki değer öğretisinin sistem-eleştirisel işlevi reddedilerek öğretinin ceza normlarının *ratio legis*’ini ortaya çıkarmadaki yorum işlevine vurgu yapılmıştır. BVerfG, NJW 2008, 1138.

²⁰⁶⁴ Kamusal hukuki değerler (*öffentliche Rechtsgüter*) ifadesi ayn zamanda kolektif hukuki değerler (*kollektive Rechtsgüter*), bireyüstü hukuki değerler (*überindividuelle Rechtsgüter*), evrensel hukuki değerler (*Universalrechtsgüter*), genel (genele ait) hukuki değerler (*Allgemeinrechtsgüter*), sosyal/toplumsal hukuki değerler (*soziale Rechtsgüter*) kavramları ile de ifade edilmektedir. Vormbaum, s. 12, dn. 55., Bernd Heinrich, **Strafrecht: Allgemeiner Teil**, 2. Auflage, Kohlhammer Verlag, Stuttgart: 2010, kn. 7. Türk doktrininde de bu ayırım takip edilmektedir. Nevzat Toroslu, **Cürümlerin Tasnifi Bakımından Suçun Hukuki Konusu**, Ankara, 1970, s. 17., Ünver, **Hukuksal Değer**, s. 567, 569.

sağlığı, yargının işlevselliği (adalet), trafik güvenliği, dış barış, ekonominin güvenliği, çevre gibi değerlerdir²⁰⁶⁵. Bu son halde topluma ve devlete karşı işlenen suçlar ile doğrudan bireyin hak ve menfaatlerinden ziyade, genelin yararları korunmaktadır²⁰⁶⁶.

Hukuki değer öğretisi, birey-devlet, toplum-hukuk ilişkilerinin ele alındığı devlet teorisi anlamında monist ve düalist hukuki değer öğretisi olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu noktada hukuki değerlerin bireye mi yoksa devlet ve/veya toplum gibi bireyüstü varlıklara mı ait olduğu, diğer bir deyişle bir hukuki değer bu varlıklardan hangisi üzerinden meşrulaştırılacağı gibi sorulara cevap aranarak, bireysel hukuki değerler ile kamusal hukuki değerler ayırımı arasındaki ilişkiler belirlenmektedir²⁰⁶⁷.

Hukuki değerleri tümünden gelim mantığıyla tek bir meta değer üzerinden açıklayan ve meşrulaştıran monist öğreti, değerler merkezine bireyi koyan *monist-kişisel hukuki değer öğretisi* ve değerler merkezine devleti/toplumu koyan *monist-sosyalist hukuki değer öğretisi* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır²⁰⁶⁸. Buna karşın değerleri tek ve belli bir varlığa özgüleyip bu varlık üzerinden meşrulaştırmayı kabul etmeyen, her değeri bizatihi kendi pozitif varlığıyla meşrulaştıran ve her değerın bizatihi amaç olduğunu kabul eden (*Selbstzweck*), böylelikle bireysel ve kamusal hukuki değerler arasında bir ilişki aramayan, gelişen hayatın pratikleri karşısında böyle bir bağlantıyı da gerekli görmeyen tümevarımcı öğretiye *düalist öğreti* adı verilmektedir²⁰⁶⁹. Bu öğretiler arasındaki tercih, hukukun amacının devleti ve/veya

²⁰⁶⁵ Michael Hettinger, “Zur Systematisierung der Strafrechtsnormen – Zum Zweck jeglicher Systematik und zum Begriff des Rechtsguts”, in: *Juristische Schulung*, 1997, s. 36., Hefendehl, Roland, **Kollektive Rechtsgüter im Strafrecht**, Köln: Heymann Verlag, 2002, s. 19., Heinrich, kn. 7., Ioanna Anastasopoulou, **Deliktstypen zum Schutz kollektiver Rechtsgüter**, München: Beck, 2005, s. 20., Ünver, **Hukuksal Değer**, s. 546, 547, 553.

²⁰⁶⁶ Nur Centel, Hamide Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 15. Bası, İstanbul: Beta Yayınevi, 2018, s. 944, dn. 9, 11.

²⁰⁶⁷ Ünver, **Hukuksal Değer**, s. 536-538.

²⁰⁶⁸ Jescheck, Weigend, s. 259., Hassemer, s. 83-84., Ünver, **Hukuksal Değer**, s. 565. Erdem İzzet Külçür, Yiliyaer Abudureyimu, “Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomik Düzeninin Ceza ve İdari Ceza Hukuku Aracılığıyla Korunması”, in: *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 147, Kasım 2018, ss. 76-87, s. 79.

²⁰⁶⁹ Klaus Tiedemann, **Tatbestandsfunktionen im Nebenstrafrecht**, Tübingen: Mohr Siebeck, 1969, s. 6, 113, 118, 119., Hassemer, **Theorie und Soziologie des Verbrechens**, s. 71-76., Bu öğretinin savunucusu olan Tiedemann, öğretiyi özellikle ekonomik suçları ve çevreye karşı suçları açıklamada

toplumu mu yoksa bireyi mi korumak olduğu sorusuna verilecek cevaba göre değişecektir²⁰⁷⁰. Günümüzde liberal hukuk sistemlerindeki hâkim öğreti, monist-kişisel hukuki değer öğretisi olup²⁰⁷¹, bu öğretinin pozitif hukuktaki karşılığını insan onurunun korunması (Alman Anayasası md. 1/1, TC Anayasası başlangıç hükümleri, md. 2, 5, 17) oluşturmaktadır²⁰⁷².

Monist-kişisel hukuki değer öğretisinde devletin görevi bireye insani yaşam koşulları sağlamak olduğundan, kamusal hukuki değerler, bireye, bireyin çıkarına ve gelişimine hizmet etmesi yönüyle meşrulaştırılmaktadır²⁰⁷³. Şu halde kamu güvenliği, ekonomi, trafik güvenliği, çevre gibi kamusal hukuki değerler bireye hizmet ettiği sürece meşru bir norm olarak kabul edilmektedir²⁰⁷⁴. Dolayısıyla örneğin evrakta sahtecilik suçları salt hukuki işlemi değil, bu işlemlere katılan herkesi; çevreye karşı suçlar salt çevreyi değil, insani yaşam şartlarını korumaktadır²⁰⁷⁵. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi monist-kişisel hukuki değer öğretisinin sınırlayıcı fonksiyonu Alman Anayasa Mahkemesi tarafından tanınmamaktadır²⁰⁷⁶. Bu nedenle monist-kişisel hukuki değer öğretisiyle açıklanamayan bazı suç tiplerinin (ör. ensest, uyuşturucu madde kullanma, salt flora ve faunayı koruyan çevre suçları, hayvanlara eziyet suçu, vd.) bu öğreti

kullanmaktadır. Klaus Tiedemann, **Die Neuordnung des Umweltstrafrechts**, s. 28. Ayrıca bkz. Albin Eser, “Ökologisches Recht”, in: **Natur und Geschichte**, (ed. Hubert Markl), München: Oldenbourg, 1983, ss. 349-396, s. 363.

²⁰⁷⁰ Hassemer, **Theorie und Soziologie des Verbrechens**, s. 70.

²⁰⁷¹ Olaf Hohmann, **Von den Konsequenzen einer personalen Rechtsgutsbestimmung im Umweltstrafrecht**, GA, 1992, s. 77., Olaf Hohmann, **Das Rechtsgut der Umweltdelikte**, Frankfurt, 1991, s. 169, vd. 194, vd. Hukuki değerlerin kaynağını topluma/devlete özgüleyen ve daha çok sosyalist/komünist devletler tarafından benimsenen monist-sosyalist hukuki değer öğretisi ve ayrıca değerlerin kaynağını dini değerlere/tanrıya/ahlaka dayandıran kanonik hukuk öğretisi, Orta Çağ ve Nasyonal Sosyalizm dönemlerinin karanlık sayfalarına gömülmüştür. Krş. Ünver, **Hukuksal Değer**, s. 539-540., Philipp Gehrmann, **Das versuchte Insiderdelikt**, Baden-Baden: Nomos Verlag, 2009, s. 43.

²⁰⁷² Jürgen Schmidt, **Untersuchung zur Dogmatik und zum Abstraktionsgrad abstrakter Gefährdungsdelikte**, Marburg: Elvert Verlag, 1999, s. 175.

²⁰⁷³ Ünver, **Hukuksal Değer**, s. 538, 567., Michael Kloepfer, Martin Heger, **Umweltstrafrecht**, München: Beck, 2014, s. 17., Knut Amelung, **Rechtsgüterschutz und Schutz der Gesellschaft**, Frankfurt: Athenäum Verlag, 1972, s. 318., Heinrich, kn. 7., Jescheck, Weigend, s. 337.

²⁰⁷⁴ Hassemer, **Theorie und Soziologie des Verbrechens**, s. 71, 233., Hohmann, **Das Rechtsgut der Umweltdelikte**, s. 195., Rönna, s. 211., Kloepfer/Heger, s. 17., Gnüchtel, s. 26.

²⁰⁷⁵ Wolfgang Joecks, “Einleitung”, in: **Münchener Kommentar Strafgesetzbuch**, Band I, 2. Auflage, München: C.H.Beck Verlag, 2011, kn. 32.

²⁰⁷⁶ BVerfG, NJW 2008, 1138.

tarafatlarınca meşru olmadığının ilan edilmesi²⁰⁷⁷, ortaya mevcut kanunlarla bağdaşmayan ve bu nedenle gerçekçi olmayan bir durum çıkarmakta, mevcut suçların teoriye uydurulması noktasında da zorlama yorumlara neden olmaktadır²⁰⁷⁸. Öğretinin sistem eleştirisel işlevi, bu nedenle suç politikası alanına yönelik temenniler sunmaktan öteye geçememektedir. Bu zayıflığı kapatan düalist öğreti ise, öğretinin felsefi bir meşruiyet zemininin olmaması, devlet teorisi anlamında bir tercih yapmaması ve bu doğrultuda ceza hukukunun görevini politik ve felsefi anlamda cevapsız bırakması yönleriyle eleştirilmektedir²⁰⁷⁹.

Buna karşın monist-kişisel hukuki değer öğretisinin güçlü yönünü, öğretinin pratik işlevleri oluşturmaktadır. Bu noktada bireysel ve kamusal hukuki değerler ayırımında birey, bireysel hukuki değerlerin *sahibi* olarak görülmekte ve aksine bir hüküm yoksa bireyin, bu değerler üzerinde feragati de içeren tasarruf yetkisine (*Dispositionsbefugnis*) sahip olduğu kabul edilmektedir²⁰⁸⁰. Buna karşın kamusal hukuki değerlerde değerın bireysel anlamda sahibinden değil kolektif anlamda *taşıyıcısından* söz edilmekte, değerın taşıyıcısı olarak aile, tüzel kişiler, toplum ve devlet sayılmakta ve bu sayılanların hukuki değer üzerinde tasarruf yetkilerinin olmadığı kabul edilmektedir²⁰⁸¹. Böylelikle kamusal hukuki değerler üzerinde mağdurun rızası ve meşru müdafaa gibi hukuka uygunluk nedenlerinin geçerli olamayacağı sonucuna varılmaktadır²⁰⁸². Ayrıca bu öğretilde bireysel ve kamusal hukuki değerler arasında kurulan ilişkinin diğer bir sonucu, bireysel hukuki değerlerde hukuki değerın sahibi olan bireyin suçun mağduru olarak; kamusal hukuki

²⁰⁷⁷ Ünver, **Hukuksal Değer**, s. 120. Bu öğretinin taraftarlarından *Hochmann* ise bu tür suçların meşru olmadığının söylenemeyeceğini, buna karşın en fazla kabul edilemez olduğunun söylenebileceğini ifade etmiştir. Hohmann, **Von den Konsequenzen...**, s. 84, 86.

²⁰⁷⁸ Aynı yönde Bloy, “Die Straftaten gegen die Umwelt...”, s. 489., Hefendehl, **Kollektive Rechtsgüter im Strafrecht**, s. 307, 309.

²⁰⁷⁹ Hassemer, s. 83., Hassemer, **Theorie und Soziologie des Verbrechens**, s. 78, 79., Kai Höltekemeier, **Sponsoring als Straftat**, Berlin: Duncker & Humboldt Verlag, 2005, s. 76., Gehrman, s. 42.

²⁰⁸⁰ Hettinger, s. 36., Hassemer, **Theorie und Soziologie des Verbrechens**, s. 83.

²⁰⁸¹ Gehrman, s. 41., Ünver, **Hukuksal Değer**, s. 488, 1062, 1063.

²⁰⁸² Heinrich, kn. 344., Jescheck, Weigend, s. 337., Eisele, Heinrich, s. 90., Ünver, **Hukuksal Değer**, s. 481, 540. Öte yandan düalist öğretilde de değerlerin bağımsızlığı kabul edilmesine rağmen, kamusal hukuki değerler üzerinde tasarruf yetkisi kabul edilmemiştir. Hassemer, **Theorie und Soziologie des Verbrechens**, s. 72

değerlerde ise değer taşıyıcısı olan aile, tüzel kişiler, toplum, devletin suçtan zarar gören olarak kabul edilmesi söz konusudur²⁰⁸³.

B. Alman Ceza Hukukunda

1. Hayvanların Hukuki Değeri

Alman ceza hukukunda hayvanların korunması konusunu sahipli ve sahipsiz hayvanlara göre iki ayrıarak incelemek gerekir. Alman Medeni Kanunu'nda her ne kadar hayvanların eşya olmadığı ifade edilmişse de, aksine hüküm olmayan hallerde eşyalara ilişkin hükümlerin hayvanlara da uygulanacağı kabul edilmiştir (BGB. md. 90a). Bu doğrultuda sahipli hayvanların ceza hukuku kapsamında korunması da mala zarar verme suçu ile sağlanmıştır²⁰⁸⁴. Dolayısıyla mülkiyete ilişkin bireysel hukuki değerlerin kapsamına hayvanlar da girmektedir²⁰⁸⁵. Bu değerlerin monist-kişisel hukuki değer öğretisiyle meşrulaştırılmasında bir sorun yoktur.

Alman ceza hukukunda sahipsiz hayvanların korunması konusu ise Hayvanları Koruma Kanunu (*Tierschutzgesetz*, kısaca “TG”) kapsamında düzenlenmiştir. Bu kanunun amacı, “*insanların hemcinsi (Mitgeschöpf) olarak hayvanlar üzerindeki sorumlulukları gereği onların yaşam ve huzurunu korumak*” olarak belirlenmiş (md. 1), makul bir sebep olmaksızın sahipsiz hayvanların öldürülmesi ve eziyet edilmesi ise suç olarak düzenlenmiştir (md. 17)²⁰⁸⁶. Bu suçla korunan hukuki değerlerin izahına yönelik ekolojik ve antroposantrik iki yaklaşım söz konusudur.

²⁰⁸³ Ünver, **Adliye Karşı Suçlar**, s. 50-51., Ünver, **Hukuksal Değer**, s. 488., Centel, Zafer, s. 944, dn. 9, 11.

²⁰⁸⁴ Brunhild Wieck-Noodt, “Sachbeschädigung § 303”, in: **Münchener Kommentar**, Band 5, 3. Auflage, München: C.H.Beck, 2019, § 303, kn. 9.

²⁰⁸⁵ Zaczyk, Rainer, “Sachbeschädigung § 303”, in: **Nomos Kommentar StGB**, Band 3, 5. Auflage, (eds. Kindhäuser/Neumann/Paeffgen), Baden-Baden: Nomos, 2017, § 303, kn. 1.

²⁰⁸⁶ **TG. md. 17**: “1. Makul bir sebep olmaksızın omurgalı bir hayvanı öldüren ya da,

2. omurgalı bir hayvana

a) gaddarca ciddi bir ağrı veya acı ya da

b) daha uzun süren veya tekrarlayan ciddi bir ağrı veya acı veren kişi

üç yıla kadar hapis ya da adli para cezasıyla cezalandırılır.” (Çeviri yazara aittir)

Ekolojik yaklaşıma göre hayvanlara eziyet suçuyla korunan hukuki değer insandan bağımsız olarak bizzat hayvanın kendi varlığıyla oluşturduğu değerdir²⁰⁸⁷. Bu görüşteki yazarların dayanağı, TG'nin amacı (md. 1) ile Alman Anayasası'nın 20a maddesinde yer alan “*devletin gelecek nesillere yönelik sorumluluğu kapsamında doğal temel yaşam alanlarını ve hayvanları koruması*” ödevidir. Nitekim TG'nin gerekçesinde de Anayasa'nın 20a maddesi gereğince hayvanların korunması konusunda insan davranışlarına yönelik etik bir ölçü getirildiği belirtilmiştir²⁰⁸⁸. Bloy ise ceza hukukunun etikleşmesi nedeniyle katılmamakla birlikte, kanun gerekçesinde yer verildiği üzere etik bir değer olarak hayvanların korunmasının bugün baskın görüş olduğunu, bu yaklaşımın bazı çevre suçlarında da kabul edildiğini ifade etmiştir²⁰⁸⁹. Bu yaklaşımın ancak düalist hukuki değer öğretisine dayandırılması mümkündür. Zira monist-kişisel hukuki değer öğretisinin dayanağı toplum sözleşmesi olduğundan, bu sözleşmede doğal haklarını otoriteye devreden hayvanlar değil, bireylerdir.

Antroposantrik yaklaşıma göre Alman Anayasasının temelinde insan onurunun korunması yer aldığından (md. 1/1), hayvanların korunmasına ilişkin hükümlerin bu doğrultuda yorumlanması gerekir. Buna göre TG'nin amacı, yalnızca hayvan refahını korumak değil, aynı zamanda bireysel bir yarar olarak insanın merhamet duygusunu, hayvanlara yönelik açığa vurulan insani hisleri korumaktır²⁰⁹⁰. Ayrıca insan onurunun, insanlara, hayvanların nedensiz ve keyfi olarak öldürülmemesi ve hayvanlara eziyet edilmemesi yükümlülüğünü yüklediği ileri sürülmüştür²⁰⁹¹. Bu noktada ayrıca Alman Anayasası'nda hayvanın vücut dokunulmazlığına veya onuruna atıf yapan bir değer yargısı hükmünün bulunmadığı, hayvanların değer süjesi yapılmasının ceza hukuku bakımından sakıncalı olacağı ifade edilmiştir²⁰⁹². Alman ceza hukuku doktrindeki bu baskın görüşü savunan yazarlardan Hirsch'e göre

²⁰⁸⁷ Hans Welzel, **Das deutsche Strafrecht**, 9. Auflage, Berlin: Walter de Gruyter Verlag, 1965, s. 407., Reinhart Maurach, Friedrich-Christian Schröder, **Strafrecht Besonderer Teil**, Band 2, Heidelberg: C.F. Müller Verlag, 1981, s. 58.

²⁰⁸⁸ Deutscher Bundestag, Drucksache 23.04.2002. 14/8860, s. 1, 3.

²⁰⁸⁹ Rene Bloy, “Umweltstrafrecht: Geschichte-Dogmatik-Zukunftsperspektiven”, in: *Juristische Schulung*, Cilt: 7, 1997, ss. 577-587, s. 579.

²⁰⁹⁰ Walter Perron, “Notwehr § 32”, in: **Schönke/Schröder StGB**, 29. Auflage, München: C.H.Beck, 2014, § 32, kn. 8., Roxin, **AT**, § 15, kn. 34.

²⁰⁹¹ Schmidt, s. 175.

²⁰⁹² Schmidt, s. 175.

bu suç ile korunan hukuki değer; bireyin hayvanlara ve doğaya olan ihtiyacının karşılanması, bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ve değer yargılarıyla hayvanların bireye sunduğu hizmetler olarak²⁰⁹³, *Jescheck/Weigend*'e göre hayvanların nedensiz ve keyfi öldürülmesinin ve hayvanlara eziyet edilmesinin toplumun genel ahlaki düşüncelerine ve değer yargılarına aykırı oluşu²⁰⁹⁴, *Hassemer/Neumann*'a göre ise, insanın diğer canlılarla olan dayanışmasından kaynaklanan empati duygusudur²⁰⁹⁵. Benzer yönde *Bloy*, bu suç tipiyle korunan hukuki değeri, kültürel hukuki değer anlayışı üzerinden, insanlar ve hayvanlar arasında bulunan, yaratılanlara özgü dayanışma ilişkisinin oluşturduğu moral (ahlak-etik) düzen olarak tarif etmiştir²⁰⁹⁶. *Roxin*, söz konusu moral düzenden ceza hukukuna salt etik normların korunması görevinin yüklendiği sonucunun çıkarılmaması için, hayvanlara verilen acının bir ölçüde insanlara verildiğini öne sürmüştür²⁰⁹⁷. *Roxin*, nesli tükenen hayvanlar ve bitkiler olmadan da insanların sorunsuz bir şekilde yaşayabileceğini ifade etmiş, “*kâinatın efendisi*” olan insanoğlunun, gelecek nesillerin, doğanın, flora ve faunanın korunmasında sorumluluğu olduğunu Alman Anayasası'nın 20a maddesine dayandırmıştır²⁰⁹⁸.

Görüldüğü üzere söz konusu suçlarla korunan hukuki değer ekolojik bir yaklaşımla açıkça ve yalnızca hayvanların yaşamı ve refahı olmasına rağmen, Alman ceza hukukçuları bu noktada korunan hukuki değeri monist-kişisel hukuki değer öğretisine dayandırabilmek için deyim yerindeyse adeta kırk takla atmışlardır²⁰⁹⁹. Bu noktada karşıt (ekolojik) görüş ise bu kanunun amacının yalnızca hayvanları korumak olduğu yönündedir²¹⁰⁰. Buna karşın baskın görüş, acı/merhamet/empati gibi bir değer hukukten korunmadığını, bu duygunun ahlak alanına ait olduğunu ve ceza

²⁰⁹³ Hirsch, Zum gegenwärtigen Stand..., s. 16'dan aktaran Ünver, **Hukuksal Değer**, s. 531.

²⁰⁹⁴ Jescheck, Weigend, s. 7, 259., Michael Kloepfer, Hans-Peter Vierhaus, **Umweltstrafrecht**, München: Beck, 2002, s. 13.

²⁰⁹⁵ Winfried Hassemer, Ulfrid Neumann, “Vor § 1”, in: **Nomos Kommentar Strafgesetzbuch, Band 1**, (eds. Kindhäuser, Urs, Neumann, Ulfrid; Paeffgen, Hans-Ullrich), 5. Auflage, Baden-Baden: Nomos Verlag, 2017, s. 135.

²⁰⁹⁶ Bloy, “Die Straftaten gegen die Umwelt...”, s. 490, 491.

²⁰⁹⁷ Roxin, **AT**, 3. Auflage, § 2, kn. 21.

²⁰⁹⁸ Roxin, **AT**, § 2, kn. 55-59.

²⁰⁹⁹ Aynı yönde Bloy, “Die Straftaten gegen die Umwelt...”, s. 489.

²¹⁰⁰ Roxin, **AT**, § 15, kn. 34., Julius-Vincent Ritz, “Das Tier in der Dogmatik der Rechtfertigungsgründe”, in: *Juristische Schulung*, 4/2018, ss. 333-336, s. 333.

hukukunda ancak saik olarak kabul edilebileceğini ifade etmiştir²¹⁰¹. Anayasada hayvanların korunmasından bahsedilmesi (md. 20a) hayvanların bireysel hukuki değerlerin sahibi olabilecekleri anlamına gelmemektedir²¹⁰².

2. Çevrenin Hukuki Değeri

Saf-antropolojik yaklaşım: Tarihsel olarak bakıldığında yasalaşmayan 1971 tarihli Alternatif Ceza Kanunu Tasarısı'nın "Kişileri Tehlikeye Atma" bölüm başlığı altında yer alan çevre suçları ile yalnızca bireyin yaşamı, sağlığı ve vücut bütünlüğü üzerinde tehlike yaratan eylemlerin cezalandırılması önerilmişti²¹⁰³. Bu halde korunmak istenen yalnızca saf-antroposantrik bireysel hukuki değerler olduğundan, çevrenin bağımsız bir değerinden söz edilemiyordu. Bu yaklaşımı tek yanlı bulan kanun koyucu, 1980 tarihli çevre ceza hukuku reformundan sonra hava, su, toprak, flora ve fauna gibi değerleri "Çevreye Karşı Suçlar" bölüm başlığı altında insanın bireysel hukuki değerlerinden ayrı bir şekilde bağımsız hukuki değerler olarak kabul etmiştir²¹⁰⁴. Bu yaklaşımda doğrudan ya da dolaylı olarak insana hizmet eden bazı suçlar (md. 324a/I-1, 325a/I, 330a) monist-kişisel hukuki değer öğretisiyle uyumlu olarak açıklanabilse de, salt ekolojik yararları koruyan suçlar ise açıklanamamaktadır²¹⁰⁵.

Saf-ekolojik yaklaşım: Radikal ekolojik yaklaşım olarak da anılan saf-ekolojik yaklaşım, ilk bölümde ortaya koyduğumuz doğa merkezci felsefi ve etik yaklaşımların hukuktaki görünümüdür²¹⁰⁶. Bu yaklaşım çevreye karşı suçlarla korunan hukuki değer, insanın varlığı ve gelişiminden ya da insana faydasından bağımsız olarak yalnızca ve bizzatihi kendi değerinden dolayı çevre olduğu

²¹⁰¹ Felix Herzog, "Nothilfe für Tiere?", in: *Juristenzeitung*, Cilt: 71, ss. 190-197, s. 190, 195., Tobias Reinbacher, Der Fall des Monats im Strafrecht, 3/2018, s. 5. <http://famos.jura.uni-wuerzburg.de/> (E.T.: 03.03.2020).

²¹⁰² Rudolf Rengier, *Strafrecht Allgemeiner Teil*, 9. Auflage, München: C.H. Beck Verlag, 2017, § 18, kn. 9a.

²¹⁰³ *Alternativ-Entwurf eines Strafgesetzbuches*, Besonderer Teil, Straftaten gegen die Person, Zweiter Halbband, Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 1971, s. 49.

²¹⁰⁴ Hans-Jörg Albrecht, Günter Heine, Volker Meinberg, "Umweltschutz durch Strafrecht?", in: *ZStW*, 96, Heft 4, 1984, ss. 943-998, s. 948.

²¹⁰⁵ Frank Saliger, *Umweltstrafrecht*, München: Vahlen, 2012, kn. 30.

²¹⁰⁶ Saliger, kn. 32., Johannes Wessels, *Strafrecht Besonderer Teil I*, 21. Auflage, Heidelberg: C.F.Müller, 1996, kn. 1019.

düşüncesine dayanmaktadır²¹⁰⁷. Bu doğrultuda çevre ceza hukukunun mottosunun “insanın yaşadığı dünyaya karşı duyduğu sorumluluk” olması gerektiği ifade edilmiştir²¹⁰⁸.

Bu yaklaşıma göre çevreye karşı işlenen suçlarla korunan hukuki değer, salt hava, su, toprak, flora ve fauna gibi doğanın unsurlarıdır²¹⁰⁹. Bu halde çevre suçlarıyla korunan hukuki değerler monist-kişisel hukuki değer öğretisine değil, ancak düalist öğretiye dayandırılabilir²¹¹⁰. Bu suçlar ekolojik yaklaşımda zarar suçu şeklinde ortaya çıkmaktadır²¹¹¹.

Bu yaklaşım mevcut ACK’da çevreye karşı işlenen bazı suçları (suların kirletilmesi: md. 324, toprağın kirletilmesi: 324a, havanın kirletilmesi: 325, doğal alanların korunması: 329 III) açıklayabilirken, yukarıda yer verilen antroposantrik merkezli suçları ise açıklayamamaktadır²¹¹². Keza bu yaklaşımın kanun koyucunun iradesini tam olarak yansıtamadığı da ifade edilmiştir. Nitekim kanun gerekçesinde çevrenin sırf kendisinden dolayı değil, insanın doğal yaşam alanının unsurları olması

²¹⁰⁷ Kühl, s. 258., Saliger, kn. 32.

²¹⁰⁸ Bloy, s. 579., Wessels, **Strafrecht BT**, kn. 1015., Volker Krey, Manfred Heinrich, **Strafrecht Besonderer Teil**, Band 1, Stuttgart: Kohlhammer, 2005, kn. 813., Eckhard Horn, in: **Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch**, Band II, Neuwied: 1994, § 324, kn. 2’den aktaran Krey, Heinrich, kn. 813. Ancak Horn bu görüşünden daha sonra vazgeçerek çevre suçlarıyla korunan hukuki değer “çevrenin insana karşı korunması aracılığıyla insanın uzun vadede korunması” olduğunu ifade etmiştir. Aktaran Krey, Heinrich, kn. 813.

²¹⁰⁹ Kühl, s. 258. Bu doğrultuda Al.CK’nın 324, 324a, 325, 326/I-4b ve 329/III maddelerinde düzenlenen suçlarda tipikliğin yalnızca ekolojik yaklaşımla açıklanabileceği ifade edilmiştir. Nitekim doğal alanların korunmasına ilişkin Al.CK’nın 329/III maddesinin gerekçesinde kanun koyucu açıkça, bu alanların hayvanlar ve bitkilerin yaşam alanlarını kapsadığını belirtmiştir. Jörg Eisele, **Strafrecht Besonderer Teil I**, kn. 1017., Saliger, s. 14., Rengier, s. 2507., Kühl, s. 255, 259. Alman Yargıtay’ı da (BGH), suların kirletilmesi suçunda (md. 324) suyun biyolojik, kimyasal, fiziksel doğasını bozan her türlü davranışın tipe uygun olduğunu kabul ederek bu ekolojik yaklaşımı tatbik etmiştir. BGH in Strafsachen, in: *Neue Zeitschrift für Strafrecht*, Heft 7, 1987, s. 323, 324.

²¹¹⁰ Çevre ceza hukukunun görevini yalnızca bireyle ilişkili kuran baskın görüş, saf-ekolojik yaklaşımın değer yargılarını cezalandıran yeni bir moral anlayış yaratmasının ceza hukukuna saf-ekolojik/etik değerlerin korunması görevinin yüklenmesi anlamına geleceği ve bu nedenle monist-kişisel hukuki değer öğretisine dayanamayacağı gerekçesiyle saf-ekolojik yaklaşımı eleştirmiştir. Bloy, “Die Straftaten gegen die Umwelt...”, s. 493, 494., Kloepfer/Heger, 2014, s. 1.

²¹¹¹ Saliger, kn. 336, 368, 393, 491.

²¹¹² Saliger, kn. 34.

dolayısıyla korunduğu ifade edilmiştir²¹¹³. Buradaki koruma, çevrenin bizatihi kendisinin korunması değil, insana ait değerlerin ön alanda korunmasıdır²¹¹⁴.

Karma yaklaşım: Saf-antroposantrik ve saf-ekolojik yaklaşımların yürürlükteki kanunda yer alan çevreye karşı suçları bir bütün olarak açıklayamaması karşısında bu yaklaşımlar, “saf” yönleri bir kenara bırakılarak heterojen bir şekilde karma yaklaşım altında bir araya getirilmiştir²¹¹⁵. Bu yaklaşımda çevrenin ve unsurlarının bağımsız hukuki değerler oldukları tanınmakla birlikte, günün sonunda insanlara hizmet ettiği kabul edilmektedir. Zira insan ve çevre, ekoloji bilimi içerisinde karşılıklı etkileşim halinde olduğundan insanın doğadan ayrı düşünülmesi mümkün değildir²¹¹⁶. Bu heterojen birleşimde üç durum söz konusudur. Bu kapsamda antroposantrik bir yaklaşım ile yalnızca insanların koruyan suçlar (gürültüye neden olma: 325a/1-2, zehirleri serbest bırakma: 330a); ekolojik bir yaklaşım ile doğrudan çevreyi ve unsurlarını, fakat dolaylı olarak insanları koruyan – bir üst paragrafta belirttiğimiz- suçlar ve her ikisinin birden korunduğu çifte hukuki değer korumalı suçlar (atıklarla ilgili izinsiz davranışlar: 326/1, tehlikeli madde ve mallarla ilgili izinsiz davranışlar: 328/3, 4 ve ayrıca 325a/2) söz konusudur. Son iki yaklaşımdaki suçlarda hukuki değer taşıyıcılığından söz edileceğinden bu değerler üzerine kişilerin tasarruf yetkisi bulunmamakta, dolayısıyla bu hallerde rıza ve meşru müdafaaya gidilememektedir²¹¹⁷. Ayrıca bu görüşe göre çevre ve unsurları suçun maddi konusudurlar ve bu nedenle dolaylı olarak korunurlar²¹¹⁸.

Değerlendirme: Bizce bir bütün olarak değerlendirildiğinde ACK'daki çevreye karşı suçların izahını karma yaklaşımla yapmak elbette mümkündür. Zira bu yaklaşım ontolojik (normatif, pozitif-üstü) bir teori değil, yalnızca mevcut durumun ontik bir tarifinden ibarettir. Dolayısıyla bu hukuki değer saptamasının pozitif üstü, kanun koyucuyu sınırlayıcı, meşruluk sağlayıcı bir işlevi bulunmamaktadır. Ayrıca dikkat etmek gerekir ki burada antroposantik ve ekolojik yaklaşımların homojen

²¹¹³ Saliger, kn. 34, 44.

²¹¹⁴ Saliger, kn. 34.

²¹¹⁵ Saliger, kn. 43.

²¹¹⁶ Bloy, s. 580, dn. 38.

²¹¹⁷ Saliger, kn. 45.

²¹¹⁸ Saliger, kn. 25.

bileşimi değil -çifte hukuki değer korumalı çevre suçlarında dahi- birbirinden bağımsız heterojen bileşimi söz konusudur²¹¹⁹. Nitekim havanın, suyun, toprağın, doğa alanlarının korunması gibi suçlarda yalnızca ekolojik hukuki değerler korunmaktadır. Dolayısıyla söz konusu yaklaşım monist-kişisel hukuki değer öğretisine değil, ancak düalist hukuki değer öğretisine dayandırılabilir ve bu öğretiyeye yöneltlen ontolojik eleştirilere de maruz kalır. ACK'da çevreye karşı işlenen bazı suçlarda ekolojik değerlerin hukuki değer olarak kabul edilmesi karşısında Alman kanun koyucusunun dünyanın en katı çevre ceza kanununu yarattığı dahi ileri sürülmüştür²¹²⁰. Buna TG. md. 17'de yer alan hayvanlara eziyet suçunu da dahil etmek mümkündür. Nitekim çevreye karşı suçların gerekçesine göre de; *“çevrenin ceza hukuku ile korunmasından yalnızca insan yaşamının ve sağlığının çevresel tehlikelerden korunması değil, aynı zamanda insanın temel yaşam alanının bir parçası olan su, hava, toprak gibi temel yaşam unsurlarının korunması anlaşılmalıdır. Böylelikle söz konusu ekolojik değerler hukuki değer olarak tanınmıştır”*²¹²¹. Ayrıca *“ekolojik değerlerin insanın yaşam, sağlık, mülkiyet gibi klasik bireysel hukuki değerlerine eşdeğer nitelikte hukuki değerler olduğu”* kabul edilmiştir²¹²². Görüldüğü üzere gerekçede ekolojik hukuki değerlerin bağımsızlığına vurgu yapılmaktadır. Bu gerekçelendirme yukarıda zikredilen salt ekolojik değerleri koruyan suçlara ilişkindir. Kanunun anayasal meşruiyet sınırları içinde kabul ettiği hukuki değerleri bütünsel bir şekilde açıklayabilen ontolojik bir teorinin var olup olmadığı ise hukuk felsefesinin konusudur. Bu noktada hukuki değer öğretisinin sistem eleştirisel işlevinin Alman AYM'si tarafından tanınmadığını tekrar hatırlatmak gerekir.

Monist-kişisel hukuki değer öğretisinin ceza kanunlarına meşruiyet sağlama işlevini ayakta tutmaya çalışan yazarlar, kanuna ve gerekçeye rağmen çevrenin kendi başına değer sahibi olmasını kabul etmemekte, çevreyi insanın gelişimini korumaya yönelik gerekli bir şart olarak görmektedirler²¹²³. Bu görüş çevreyi ekolojik bir değer

²¹¹⁹ Aynı yönde Barbara Maria von Rohr, **Das Strafrecht im System umweltrechtlicher Instrumentarien**, Baden-Baden: Nomos Verlag, 1995, s. 134.

²¹²⁰ Aktaran Aygörmez-Uğurlubay, s. 60, 61.

²¹²¹ BT-Dr. 8/2382, 9 f.

²¹²² BT-Dr. 8/3633, 19.

²¹²³ Kühl, s. 256.

olarak kabul etmekle birlikte, bu değerin salt çevreyi kendi değerinden dolayı korumadığını, ekolojik değerlerin insanların ve gelecek kuşakların yaşamına hizmet ettiğini, bu nedenle kamusal bir hukuki değerden söz edilmesinin daha doğru olacağını kabul ederek, çevrenin korunmasını, bireye, bireyin çıkarına ve gelişimine hizmet etmesi yönüyle meşrulaştırmaktadır²¹²⁴. Çevreye karşı suçları kamuya yönelik bir tehlike suçu olduğunu kabul eden bu görüş²¹²⁵, saf-ekolojik görüşün zarar suçu şeklinde kabul ettiği (örneğin suların kirletilmesi: md. 324) suçları kabul edilemez bulmaktadır²¹²⁶. Zira bu görüşe göre söz konusu suçlarla herhangi bir hukuki değer korunmamaktadır. Ancak suçun mevcudiyeti karşısında bu görüş taraftarları yine de, suçun oluşması bakımından cezaya değer bir davranıştan söz edilebilmesi için, bu davranışın bir kişi ya da topluluğun gelişiminin korunmasına yönelik bir saldırı teşkil etmesini şart koşturmaktadırlar²¹²⁷.

Görüldüğü üzere yazarların pozitif hukuktaki durumu pozitif-üstü görüşlerine dayandırma çabası makul bir sonuç vermemektedir. Zira saf-ekolojik yaklaşımın kabul edilmemesinin sebebi, değerin meşrulaştırılması bakımından ceza hukukunda yerleşmiş monist-kişisel hukuki değer öğretisiyle çelişilmek istenmemesidir²¹²⁸. Keza bu durum sağlık ve yaşam gibi insani menfaatlerin ilgili çevre suçları korumasından çıkartılması anlamına gelecektir²¹²⁹. Bizce mevcut suçlar bir hakkın anayasal sınırlamaları içinde meşru kabul edildikten sonra pozitif-üstü, tümden gelimci bir teoriyle açıklanmak zorunda değildir. Böyle bir çaba yalnızca hezeyan üretmektedir. Bu düğümün çözülmesinde pozitif-üstü, felsefi görüşlerin mevcut suçları açıklama değil, ancak suç politikasını etkilemeye yönelik bir işlevi söz

²¹²⁴ Winfried Hassemer, **Produktverantwortung im modernen Strafrecht**, Heidelberg: C.F. Müller, 1994, s. 22., Hohmann, **Das Rechtsgut der Umweltdelikte**, s. 196., Kühl, s. 256, 257., Hefendehl, **Kollektive Rechtsgüter im Strafrecht**, s. 307., Eric Hilgendorf, “Straftaten gegen die Umwelt § 41”, in: **Strafrecht Besonderer Teil**, 2. Auflage, (eds. Arzt, Günther; Weber, Ulrich; Heinrich, Bernd; Hilgendorf, Eric), Bielefeld: Verlag Ernst und Werner Giesecking, 2009, § 41 kn. 28.

²¹²⁵ Hassemer, s. 83-87., Günther Arzt, Ulrich Weber, **Strafrecht Besonderer Teil**, Bielefeld: Verlag Ernst und Werner Giesecking, 2000, s. 359.

²¹²⁶ Hohmann, **Von den Konsequenzen...**, s. 84, 86.

²¹²⁷ Hero Schall, **Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch**, Band VI, 9. Auflage, Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, s. 326., Hassemer, **Produktverantwortung im modernen Strafrecht**, s. 22., Kühl, s. 256, 257., Hohmann, **Von den Konsequenzen...**, s. 84-86., Hohmann, **Das Rechtsgut der Umweltdelikte**, s. 196., Schulz, s. 269.

²¹²⁸ Hefendehl, **Kollektive Rechtsgüter im Strafrecht**, s. 307, 309.

²¹²⁹ Bloy, “Die Straftaten gegen die Umwelt...”, s. 489.

konusu olabilir. Dolayısıyla bu tür görüşlerin, tartışmaların ve temennilerin yeri, olması gereken hukuk bağlamında hukuk felsefesi ve suç politikası alanlarıdır.

C. Türk Ceza Hukukunda

1. Çevrenin Hukuki Değeri

İnsan merkezci Aydınlanma döneminin bir ürünü olan insan hakları kuramı, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra bazı yeni hakların ortaya çıkmasıyla birlikte (pozitif statü hakları/üçüncü kuşak haklar/dayanışma hakları)²¹³⁰ çevre hakkının da bir insan hakkı olarak ele alınması sonucunu doğurmuştur. İnsan hakları kuramında hakkın süjesi –Roma hukukundan bu yana²¹³¹ - insan olduğundan, çevre de bizatihi bir değer olarak değil, insana sağladığı fayda ve koruma ölçüsünde²¹³², insana atfedilebilir bir değer olarak insan hakları kapsamında ele alınmıştır²¹³³. Bu yaklaşımın sonucunda doğanın ve unsurlarının kendi haklarından²¹³⁴ değil, insanın sağlıklı bir çevrede yaşama hakkından ya da insanın maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkının bir parçası/uzantısı olarak çevre hakkından söz edilmiştir²¹³⁵.

²¹³⁰ Bireysel olmaktan ziyade bir topluluğun ortak menfaatlerini ilgilendiren ve bu yönüyle kolektif olma özelliği taşıyan söz konusu hakların gerçekleştirilmesi, tüm devletlerin, insanların, kuruluşların ve topluluklarının bir arada ortak hareket etmelerini gerektirmesinden dolayı dayanışma hakları olarak adlandırılmaktadır. Abdulkakimoğulları, Sezer, Akpınar, s. 65., Yusuf Güneş, Aynur Aydın Coşkun, **Çevre Hukuku**, İstanbul: Kazancı, 2004, s. 2-3., Hasan Ertürk, **Çevre Bilimleri**, Bursa: Ekin Yayınevi, 2012, s. 57., Turgut, s. 87-89.

²¹³¹ Roma hukukunda kabul edilen “tüm hukuk insanlığın menfaati için yaratılmıştır” (*Hominum causa omne jus constitutum est*) ilkesi bugün hala Uluslararası Ceza Mahkemeleri tarafından mutlak devlet egemenliği anlayışından insan haklarına dayalı devlet anlayışına geçen demokrasilerin ve uluslararası hukukun temel dayanak noktası olarak zikredilmektedir. Bkz. Appeal Chamber, Prosecutor v. Dusko Tadic Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, No: IT-94-1 Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi, para. 97. <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm> (E.T.: 22.10.2018).

²¹³² Turgut, s. 86. Örneğin 1902 yılında ABD’de yapılan bir düzenleme ile tarıma faydalı kuşlar korunurken, zararlı olanlar kapsam dışı bırakılmıştır. Üskül Engin, s. 151-152.

²¹³³ İbrahim Kaboğlu, **Çevre Hakkı, İnsan Hakları**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000, s. 18., Abdulkakimoğulları, Sezer, Akpınar, s. 63., Üskül Engin, s. 152-153, 158, 159.

²¹³⁴ Bolivya Anayasası Doğa Ana haklarına yer vermekle esasen doğa merkezci yaklaşımı yansıtan anayasaların başında gelse de, bu Anayasa’nın 33. maddesinde ayrıca sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına da yer verilmiştir. Tolga Şirin, “Yeni Bolivya Anayasası Üzerine Notlar”, in: **Bolivya Anayasası, Hukuk, Demokrasi, Özerklik**, (eds Mahmut Fevzi Özlüer, Iğın Özkaya Özlüer, Tolga Şirin, Sinan Odabaşı), Ankara: Phoenix Yayınevi, 2012, ss. 7-40, s. 32.

²¹³⁵ Örneğin Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı (UNCHE) sonucunda ortaya konulan 1972 tarihli Stockholm Bildirisi’nde, insanın “kendisine onurlu ve iyi bir yaşam sürmeye olanak veren

Doğanın korunması gerektiğinin bilincine varan insan, doğayı kendi neslinin devamı ve sağlıklı yaşamı için korunacak bir değer ve kendisi için bir insan hakkı olarak kabul etmekle, doğayı “çevre” düzeyine indirgemıştır.

5237 TCK’nın amaçlarından biri de çevreyi korumaktır (md. 1). Ceza hukukuna verilen bu görevin dayanağı Anayasası’nın 56. maddesidir. Bu maddenin birinci fıkrasında çevre hakkı, “*Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir*”, ikinci fıkrasında ise çevreyi koruma ödevi, “*Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirliliğini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir*” şeklinde düzenlenmiştir. Bir defa “çevre hakkı” ifadesi dahi tek başına çevrenin hakkın süjesi değil hakkın objesi olduğunu göstermektedir. Ancak her ne kadar yaşam hakkıyla bağlantısı kurulmuş olsa da bu hak, bireysel bir hak değil, Anayasanın sosyal haklar bölümünde düzenlendiği için kamusal bir haktır²¹³⁶. Bu yönüyle kamusal haklar, bireysel hakları ön alanda koruyan ve böylelikle bireysel haklara hizmet eden haklardır. Doktrinde de çevre hakkının kamusal yarara hizmet ettiği ifade edilmiştir²¹³⁷. Şu halde bu hakkın süjesi ya da taşıyıcısı (toplum) herkeştir²¹³⁸.

Bu hak ve ödevin etkin bir şekilde yerine getirilebilmesi için ihdas edilen çevreye karşı suçlar da, TCK’nın özel hükümler kitabının topluma karşı suçlar başlıklı üçüncü kısmının ikinci bölümünde düzenlenmiştir. Şu halde Türk ceza hukukunda çevre suçları ile korunan hukuki değer insanın sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı olduğunu söylemek gerekir²¹³⁹. Nitekim antroposantrik bir

nitelikli bir çevrede özgürlük, eşitlik ve tatmin edici yaşam koşulları temel hakkına sahip” olduğu kabul edilmiştir. Üskül Engin, s. 161.

²¹³⁶ Aynı yönde bkz. Yaşar, Gökcan, Artuç, s. 5576. Krş. Yokuş Sevik, **Ceza Özel**, s. 295., Özen, “Çevreye Karşı Suçlar”, s. 9.

²¹³⁷ Üskül Engin, s. 155., Yokuş Sevik, **Çevre Hukuku**, s. 39., Elif Çolakoğlu, “Haklar Söyleminde Çevre Eğitiminin Yeri ve Türkiye’de Çevre Eğitiminin Anayasal Dayanakları”, in: *TBB Dergisi*, Sayı: 88, Ankara, 2010, s. 164-165.

²¹³⁸ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rıfat Murat Önok, **İnsan Hakları El Kitabı**, 5. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2014, s. 478.

²¹³⁹ “TCK’nun 184. maddesinde düzenlenen imar kirliliğine neden olma suçu, madde itibarıyla, ‘Topluma Karşı Suçlar’ başlıklı Üçüncü Kısımın ‘Çevreye Karşı Suçlar’ başlıklı ikinci bölümünde tanzim edilmiş olup, bu suçla korunan hukuki değer, dar ve teknik anlamda, imar düzeni olduğu söylenebilir de, gerek suçun konusu ve gerekse maddenin tanzim edildiği yer nazara alındığında korunan hukuki değer Anayasanın 56. maddesinde tarif edildiği şekli ile ‘sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı’dır.” Arzu Sağlamdemir, **Ceza Hukukunda İmar Kirliliğine Neden Olma**

yaklaşım ile çevrenin ceza hukuku aracılığıyla korunmasında, çevrenin bir değer olarak, yani doğa olarak korunması değil, toplumun bir değer olarak korunması, çevrenin suçun maddi konusu olarak dolaylı korunması söz konusudur. Dolayısıyla Türk ceza hukuku bakımından çevrenin ekolojik bir hukuki değer olarak korunduğu görüşünün anayasaya uygun bir yorum olmadığı kanaatindeyiz²¹⁴⁰.

Doktrinde çevreye karşı suçlar ile monist-kişisel hukuki değer öğretisi doğrultusunda antroposantrik hukuki değerlerin korunduğu kabul edildiğinden²¹⁴¹, bu suçların –soyut-somut tehlike noktasında tartışmalar bulunmakla birlikte²¹⁴²– genel olarak tehlike suçu niteliğinde oldukları kabul edilmiştir²¹⁴³.

Suçtu. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.73’e atfen YCGK, T. 20.02.2018, 2014/516 E., 2018/47 K.

²¹⁴⁰ Bu nedenle karma görüşteki yazarlara katılmıyoruz. Bkz. Yokuş Sevik, **Ceza Özel**, s. 295, 296., Aygörmaz-Uğurlubay, s. 89. Nitekim *Özgenç*’in 765 sayılı ETCK’da yer almayan çevreye karşı suçların 5237 sayılı YTCK’ya alınmasına ekolojik dengenin korunmasını gerekçe gösterirken, bu kavramın insanın ekolojik dengesi bozulmamış bir çevrede yaşama hakkını ifade ettiğini belirtmesini de antroposantrik yaklaşım olarak anlıyoruz. *Özgenç*, s. 160, dn. 116. Keza *Şen* de herkesin temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğunu, hava, su, toprak, flora ve faunanın buna dahil olduğunu, çevre ceza normları yaratılırken korunmak istenenin çevre olduğunu ancak esasen dikkate alınanın toplum düzeni, insan yaşamı ve sağlığı olduğunu bu nedenle çevreye yönelik ihlalin ağırlığının insan ve toplum üzerindeki etkisine göre belirleneceğini, aksi takdirde salt çevreyi korumak için ceza normu ihdas edilemeyeceğini ifade etmiştir. Ersan Şen, **Çevre Ceza Hukuku**, İstanbul: Kazancı Yayınları, 1994, s. 115-116. *Şen*’in bu görüşünü de monist-kişisel hukuki değer öğretisine dayandırmak mümkündür.

²¹⁴¹ Nitekim *Ünver*’e göre, modern hukuksal değer öğretisinin temel hareket noktası bireyin özgürlüğü, bağımsız bir varlık oluşu, kişiliğini geliştirmesi ve toplumsal ve bireysel yaşama hizmet etmesidir. Hukuksal değerler esasen bireye ait olup, bireyin özgürlüğünden kaynaklanmaktayken, diğer yandan bireyin toplum içinde yaşaması, hak ve özgürlüklerine yönelik saldırılar ve bu saldırılara karşı korunması toplum yaşamı içinde gerçekleştiğinden, bu değerlerin toplumsal bir yönü de bulunmaktadır. Ünver, **Hukuksal Değer**, s. 67. Yazar ekolojik yaklaşımı aşırıılık olarak nitelendirmiştir. Ünver, **Hukuksal Değer**, s. 964. Aynı görüşte olan *Aygörmaz-Uğurlubay*’a göre, saf-ekolojik değerlerin korunması ulaşılmak istenen ideal bir değer olmakla birlikte gerçekçi değildir. Örneğin ekolojik olarak korunan bir hayvan türünün insan varlığını tehlike sokması halinde korunmasına devam edilemez. *Aygörmaz-Uğurlubay*, s. 78. Ayrıca bkz. Şen, s. 115-116. (bir üst dipnot)

²¹⁴² Örneğin 181/2’de yer alan atık veya artıkları izinsiz ülkeye sokma suçunun somut tehlike suçu olduğu yönünde bkz. Özen, “Çevreye Karşı Suçlar”, s. 20. Soyut tehlike suçu olduğu yönünde bkz. Ali Parlar, Muzaffer Hatipoğlu, **Cezai ve Hukuki Sorumluluk Boyutlarıyla Çevre Hukuku**, Ankara: Adalet Yayınları, 2010, s. 300.

²¹⁴³ Ünver, **Hukuksal Değer**, s. 947., Yokuş Sevik, **Ceza Özel**, s. 206., Zeki Hafizoğulları, Muharrem Özen, “5271 Sayılı Türk Ceza Kanununda Çevreye Karşı Suçlar”, in: *Prof. Dr. Tuğrul Arat’a Armağan*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2012, s. 642., Muharrem Özen, “Çevreye Karşı İşlenen Suçlar (TCK m. 181, 182)”, in: *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 1, Yıl: 2010, ss. 9-43, s. 17., Sezin Duygu Tuncer, Mithat Burak Başkale, “Çevre Ceza Hukukunda Zaman”, in: *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 65, Sayı: 4, 2016, ss. 3695-3714, s. 3703., Cengiz Otacı, “Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçuna (TCK 181, 182) İlişkin Yargıtay 4. Ceza Dairesi Kararlarında Belirlenen İlkeler”, in: *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt: 1, 2015, ss. 279-327, s. 238.

2. Hayvanların Hukuki Değeri

Hayvanlarına korunmasına ilişkin Anayasa’da açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bu konuda çevrenin ve ormanların korunmasına ilişkin hükümlerin dolaylı olarak dayanak alınabileceği ileri sürülmüştür²¹⁴⁴. Ancak Anayasa’da düzenlenen çevre hakkının gerekçesine bakıldığında Anayasa koyucunun hayvanların korunmasına yönelik açık bir iradesinden söz edilememektedir²¹⁴⁵.

Türk hukukunda 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu²¹⁴⁶ (kısaca HKK), amaç²¹⁴⁷, kapsam²¹⁴⁸, ilke²¹⁴⁹ ve yasaklara²¹⁵⁰ ilişkin Alman TG ile benzer hükümler barındırmakla birlikte, kanundaki yasaklara aykırılık halleri suç olarak değil, yalnızca kabahat olarak düzenlenmiştir²¹⁵¹. HKK’nın 4. maddesinde yer alan “*bütün hayvanlar eşit doğar ve bu Kanun hükümleri çerçevesinde yaşama hakkına sahiptir*” ve “*evcil hayvanlar, türüne özgü hayat şartları içinde yaşama özgürlüğüne sahiptir*” (md. 4/1-a) ilkeleri ile bir kabahat olarak düzenlenen hayvanlara eziyet (md. 14/1-a) bakımından, hayvanlar ile insanlar arasında herhangi bir menfaat ilişkisi

²¹⁴⁴ Zekiye Özen İnci, “Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye’de Hayvanların Ceza Hukuku Bakımından Korunması”, in: *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, Yıl: 5, 2019, ss. 1-24, s. 6, dn. 17., Halil Yılmaz, “Hayvan Haklarına Bakış”, in: *TBB Dergisi*, Sayı: 62, 2006, ss. 212-229, s. 219.

²¹⁴⁵ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (1/463), Danışma Meclisi, Sıra Sayısı: 166’ya 1. Ek, s. 25.

²¹⁴⁶ Sayı: 5199, Tarih: 24.06.2004, RGT: 01.07.2004, S: 25509.

²¹⁴⁷ **HKK. md. 1:** “*Bu Kanunun amacı; hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamaktır.*”

²¹⁴⁸ **HKK. md. 2:** “*Bu Kanun, amaç maddesi doğrultusunda yapılacak düzenlemeleri, alınacak önlemleri, sağlanacak eşgüdümü, denetim, sınırlama ve yükümlülükler ile tâbi olunacak cezaî hükümleri kapsar.*”

²¹⁴⁹ **HKK. md. 4:** “*Hayvanların korunmasına ve rahat yaşamalarına ilişkin temel ilkeler şunlardır:*

a) *Bütün hayvanlar eşit doğar ve bu Kanun hükümleri çerçevesinde yaşama hakkına sahiptir.*

b) *Evcil hayvanlar, türüne özgü hayat şartları içinde yaşama özgürlüğüne sahiptir. Sahipsiz hayvanların da, sahipli hayvanlar gibi yaşamları desteklenmelidir...*”

²¹⁵⁰ **HKK. md. 14:** “*Hayvanlarla ilgili yasaklar şunlardır:*

a) *Hayvanlara kasıtlı olarak kötü davranmak, acımasız ve zalimce işlem yapmak, dövmek, aç ve susuz bırakmak, aşırı soğuğa ve sıcağa maruz bırakmak, bakımlarını ihmal etmek, fiziksel ve psikolojik acı çektiirmek...*”

²¹⁵¹ Bkz. md. 28. Ayrıca bkz. Burcu Dönmez, “Hayvanlara Yönelik İşlenen Suçlar”, in: *Journal of Yaşar University*, Cilt: 8, 2013, ss. 903-925, s. 915.

kurulmadığından, hayvanların bizatihi kendi değerinden dolayı ekolojik bir hukuki değer olarak korunması söz konusudur.

Hayvanlara yönelik eylemlerin TCK kapsamında suç olarak kabul edildiği haller ise sınırlıdır. Örneğin büyük veya küçükbaş hayvanın²¹⁵² çalınması bakımından hırsızlık suçu (md. 142/2-g), sahipli hayvanın öldürülmesi ya da işe yaramayacak hale getirilmesine veya değerinin azalmasına neden olunması halinde ise mala zarar verme suçu söz konusu²¹⁵³ olacaktır. Bu suçlarda hayvanlar ACK ve TG'deki gibi bizatihi ekolojik bir hukuki değer olarak kabul edilmemiş, yalnızca suçun maddi konusu olarak düzenlenmiştir²¹⁵⁴. Dolayısıyla bu suçlar kapsamında hayvanların ancak dolaylı bir şekilde korunduğundan, doğrudan korunan hukuki değer ise zilyetlik ve mülkiyet gibi bireysel hukuki değerler olduğundan söz edilebilir²¹⁵⁵. Buna karşın atık veya artık maddelerin çevreye atılması ya da ülkeye sokulması suçlarında, söz konusu maddelerin hayvanların sağlığına yönelik soyut tehlike yaratan maddelerden olması halinin ağırlaştırıcı bir neden olarak öngörülmesi²¹⁵⁶ bakımından, kanun koyucunun hayvanları ekolojik bir hukuki değer olarak kabul ettiği ileri sürülmüştür²¹⁵⁷.

Ancak gerek HKK bakımından gerekse TCK. md. 181/4 ve 182/2 bakımından Anayasa'da, hayvanların gerek kendi ekolojik değerlerinden ötürü gerekse –AY. md. 56/2'deki çevre hakkında olduğu gibi- topluma yönelik değerlerinden ötürü korunmalarına yönelik açık bir dayanak bulunmadığından, hayvanların ekolojik değerinin *sahibi* olduklarını söylemek ve ekolojik hukuki değeri düalist bir yaklaşımla hukuki değer öğretilisine dayandırmak –Alman hukukunda dogmatik olarak mümkün (AY. md. 20a), ontolojik olarak tartışmalı olmakla birlikte- Türk pozitif hukukunda

²¹⁵² Horoz, tavuk, güvercin, hindi, ördek, arı gibi kümes hayvanlarının bu kapsama girmediği yönünde bkz. Noyan, s. 345.

²¹⁵³ **TCK. md. 151:** “Haklı bir neden olmaksızın, sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hale getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişi hakkında yukarıdaki fıkra hükmü uygulanır.”

²¹⁵⁴ Krş. Saliger, kn. 26.

²¹⁵⁵ Aynı yönde Özbek ve Diğerleri, **Ceza Özel**, s. 676.

²¹⁵⁶ **TCK. md. 181/4:** “Bir ve ikinci fıkralarda tanımlanan fiillerin, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla ilgili olarak işlenmesi halinde, beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına ve bin güne kadar adli para cezasına hükmolunur” Taksirli hali bakımından aynı şekilde bkz. md. 182/2.

²¹⁵⁷ Bkz. Yokuş Sevük, **Çevre Hukuku**, s. 244, vd.

mümkün değildir. Böyle bir değer sahipliğinden (*Rechtsgutininhaber*) bahsedebilmek için hayvanlara hak süjeliği (kişilik) tanınmış²¹⁵⁸, bu değer ihlali nedeniyle insanların temel haklarına yapılan müdahalenin meşru olabilmesi içinse hayvanların ekolojik bir değer olarak korunmasının Anayasa’da düzenlenmiş olması gerekirdi²¹⁵⁹. Hayvanların korunması konusunda dolaylı olarak Anayasadaki çevre hakkına dayanılsa bile, bu durumda hayvanların ekolojik değerinden değil, ancak topluma sağladığı fayda yönüyle antroposantrik bir yaklaşımla kamusal hukuki değer olarak kabulünden bahsedilebilir. Bu halde ise bağımsız bir ekolojik değerden değil, çevre hakkının taşıyıcısı (*Rechtsgutträger*) olarak toplumdan ve kamusal hukuki değerden söz edilecektir²¹⁶⁰. Bu kabul TCK. md. 181/4 ve 182/2’de hayvanların sağlığının toplum sağlığının ön alanında, topluma faydası olması yönüyle korunması düşüncesiyle bağdaşabilirse de, hayvanları ekolojik bir değer olarak koruyan HKK’nın amacı ve hayvanlara eziyet kabahati ile bağdaşmayacaktır. Şu halde hayvanların bireysel ve kamusal hukuki değerler dışında korunduğu hallerin anayasal meşruiyetinin problemli olduğunu söylemek gerekir. Keza HKK ile öngörülen idari para cezasının mülkiyet hakkına bir sınırlama getirdiği düşünüldüğünde, bu hakkın anayasada yalnızca kamu yararı doğrultusunda sınırlanabileceğinin (md. 35/2) kabul edilmesi de, hayvanlara eziyet kabahatiyle korunan hukuki değer ancak bir kamusal hukuki değer olabileceğini göstermektedir. Ancak bu durumda hayvanlara eziyet edilmesiyle korunan kamusal hukuki değer, insanların acıma ve merhamet duygusu olacaktır. Sübjektif bir duygunun hukuki değer olarak kabul edilmesi halinde ortaya çıkacak hukuki problemlere ileride değinilmiştir²¹⁶¹.

Öte yandan HKK’da her ne kadar hayvanların yaşam hakkından ve özgürlüğünden bahsedilmişse de, bu ifadeler Türk hukukunda hayvanlara kişilik

²¹⁵⁸ Temel hakkın koruma alanının temel hak sahipliği (süjeliği) ile ilgili olduğu konusunda aynı yönde bkz. Korkut Kanadoğlu, “Anayasa ve Ceza Hukuku”, in: *Suç ve Ceza*, Sayı: 2, 2012, ss. 47-64, s. 50.

²¹⁵⁹ Nitekim bu noktada *Kanadoğlu*, Anayasal dayanak olmaksızın tek başına kanunla yapılan sınırlamanın yeterli olmadığını, bu konuda yasa koyucunun yetkisinin Anayasa’nın 11. maddesi gereği Anayasal hükümlerle sınırlı olduğunu ifade etmiştir. Kanadoğlu, s. 52. Biz de bu görüşü ek olarak Anayasanın 6/3 maddesinde yer alan “Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz” hükmü ile desteklemekteyiz.

²¹⁶⁰ Zira bir değer ihlali ceza hukuku koruması altına alınabilmesi için gerçek ya da tüzel kişilik olması şart değildir. Bu bakımdan aile, toplum, devletler topluluğu gibi değerleri ihlal eden eylemler de suç haline getirilebilir.

²¹⁶¹ Bkz. s. 521, vd.

tanındığı anlamına gelmemektedir²¹⁶². Her şeyden önce dikkat edilmelidir ki bu ilkeler yalnızca HKK kapsamında geçerlidir. Keza bu kanunun amacı hayvan haklarını (*animal rights*) düzenlemek değil, hayvanların rahat yaşamlarını, yani refahlarını (*animal welfare*) sağlamaktır (md. 1)²¹⁶³. Keza Türk Medeni Kanunu’nda kişilik, yalnızca gerçek ve tüzel kişilere tanındığından (md. 8, 48), hakkın süjesi yalnızca bu kişiler olabilir²¹⁶⁴. Buna karşın hayvanlar ve bitkiler ancak hakkın objesi olabilirler²¹⁶⁵. Ayrıca hayvanların taşınır satımına konu olabilmeleri de (md. 764/2), hayvanların taşınır mal statüsünde kabul edildiğini göstermektedir²¹⁶⁶. Keza hayvanların sahipsiz duruma gelmesinden bahsedilmesi de (md. 768) zımnen hayvanların taşınır olarak sahiplenilebildiği ve üzerlerinde mülkiyet hakkı kurulabildiği anlamına gelmektedir. Sahipli hayvana zarar verme ve büyük veya küçükbaş hayvanın çalınması eylemlerinin TCK’nın malvarlığına yönelik suçlar başlığı altında düzenlenmiş olması da bunun bir göstergesidir. Nitekim bu yönüyle mala zarar verme suçlarıyla korunan hukuki değerin ekolojik bir yaklaşımla hayvanın bizatihi kendi değeri değil, antroposantik bir yaklaşımla kişilerin mülkiyet hakkı olduğu kabul edilmektedir²¹⁶⁷. Şayet hayvanlar hak süjesi olsaydı, o halde her şeyden önce sistematik olarak Anayasada kişi hakları dışında ayrı bir bölümde hayvan haklarına yer verilir, Medeni Kanun’da hayvanlara kişilik tanınır, hayvanlara karşı işlenen suçlar TCK’da kişilere karşı suçlar bölümünde düzenlenmez ve böylelikle korunan hukuki değerin hayvanın yaşam hakkı, vücut bütünlüğü veya özgürlüğü olduğundan bahsedilirdi. Ayrıca bu ihtimalde hayvanların –Orta Çağ kanonik hukukunda olduğu gibi²¹⁶⁸– cezai sorumlulukları da gündeme gelirdi... Bu noktada hayvanlara kişilik tanınmasının önünde bir engel bulunmadığı her ne kadar hayvanların cezai sorumluluğunun tüzel kişiler ya da kusur yeteneği olmayan çocuklar ya da akıl hastalarında olduğu gibi düzenlenebileceği yönüyle ileri

²¹⁶² Aynı yönde Serkan Köybaşı, “Yeni Bir Anayasal Hak Öznesi Olarak Hayvan”, in: *Anayasa Hukuku Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 13, Yıl: 2018, ss. 103-156, s. 138.

²¹⁶³ Aynı yönde bkz. İnci, s. 8, dn. 27.

²¹⁶⁴ Aynı yönde Saygılı, s. 67.

²¹⁶⁵ İnci, s. 3-4.

²¹⁶⁶ Aynı yönde Lale Sirmen, **Eşya Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2014, s. 9.

²¹⁶⁷ Aynı yönde Özbek ve Diğerleri, **Ceza Özel**, s. 676., İnci, s. 11.

²¹⁶⁸ Örnekler için bkz. Harry B. Weiss, “The Criminal Prosecution of Insects”, in: *Journal of the New York Entomological Society*, Cilt: 45, Sayı: 2, 1937, ss. 251-258, s. 252, vd.

sürülmüşse de²¹⁶⁹, hayvanların kusur yeteneğinden önce hareket yeteneklerinin dahi bulunmamasının²¹⁷⁰ bu görüşün kabulüne engel olacağını belirtmek gerekir. Bu tartışmalar bir kenara bırakıldığında mevcut TCK'da yer alan “her kim”, “kimse” gibi ibarelerin suç failini gösterdiği ve suç failinin yalnızca gerçek kişi olabileceği konusunda tereddüt bulunmadığını belirtmek isteriz²¹⁷¹.

Buna karşın HKK'da zikredilen bu ilkelere dayanılarak özel hukuk doktrininde; hayvanların mal statüsünde olamayacağı, hayvanın eşya niteliğinin, ancak hayvanları koruma amacı ile uyuştugu ölçüde geçerli olabileceği, hayvanların ait olduğu sınıfa göre “hak süjesi” veya “hak objesi” olarak değerlendirilmesi gerektiği ve hayvanların insan ve eşyadan farklı olarak *sui generis* bir nitelikte oldukları yönünde görüşler ileri sürülmüştür²¹⁷². Kanaatimizce özel hukuk anlamında dahi Medeni Kanunu'nun genel nitelikte kanun olması karşısında (md. 5) böyle bir sonuca varılması mümkün değildir. Keza söz konusu ilkeler ile hayvanlara bir statü yaratılmamış, yalnızca HKK'nın ilgili hükümlerinin uygulanmasında dikkate alınacak “ilkeler” belirlenmiştir. Kanun koyucunun gerek özel hukuk gerekse ceza hukukunda son derece radikal sonuçlar doğuracak böyle bir değişikliği, HKK ile yapacağının ve iki ilkesel cümleyle geçiştireceğinin kabulü mümkün değildir. Yukarıda zikredilen görüşlerin de böyle bir kabulün ceza hukukunda doğuracağı sonuçların dikkate alınarak ileri sürüldüğü söylenemez. Son kertede hayvanların hak süjesi olduğu kabul edilse dahi, mevcut suçların insanlara ait bireysel ve kamusal hukuki değerleri koruduğu gerçeği değişmeyecektir. Mevzuatta hayvanları bizatihi kendi varlıkları dolayısıyla ekolojik bir değer olarak koruyan bir *suç tipi* bugün itibarıyla bulunmamaktadır. HKK ile düzenlenen kabahatin anayasal bir dayanağı olmadığı görüşü kabul edildiğinde bu kabahatin meşru bir hukuki değeri korumadığı sonucuna ulaşılabilecek, AY. md. 56/2'ye dayandırıldığında ise subjektif duyguların kamusal hukuki değer olarak kabulünün yaratacağı diğer problemler söz konusu

²¹⁶⁹ Christopher Stone, “Should Trees Have Standing?-Toward Legal Rights for Natural Objects”, in: *Southern California Law Review*, Cilt: 45, 1972, ss. 450-501, s. 452., Tolga Şirin, **Çevre, İnsan, Devlet (Anayasa Üzerine Güncel Denemeler)**, Ankara: Tekin Yayınevi, 2015, s. 17.

²¹⁷⁰ Demirbaş, **Ceza Genel**, s. 241.

²¹⁷¹ Demirbaş, **Ceza Genel**, s. 241.

²¹⁷² Görüşler için bkz. İnci, s. 7, dn. 24, 25., Cengiz Koçhisarlıoğlu, Özlem Söğütlü Erişgin, “Hayvanın Hukuki Konumu”, in: *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi*, Özel Sayı, Cilt: 2, 2013, ss. 1691-1723, s. 1692-1702.

olacaktır. Bu problemlere bir sonraki başlıkta hayvanlar lehine meşru müdafaa kapsamında yer verilecektir.

II. CEZA HUKUKUNDA HAYVANLARIN VE ÇEVRENİN SAVUNULMASI

Alman ve Türk ceza hukukunda sahipli ve sahipsiz hayvanlar ile çevrenin hukuki değerini ve bu konudaki tartışmaları ortaya koyduktan sonra, bu varlıkların meşru müdafaa ve zorda kalış hali kapsamında korunmasının mümkün olup olmadığını incelemek gerekir. Flora ve faunanın savunulmasının meşru müdafaa ve zorda kalış hali kapsamında meşrulaştırılabilirliği tartışmaları, sivil itaatsizlik eylemlerinin pozitif hukuk bağlamında meşrulaştırılması tartışmalarıyla doğrudan ilgilidir. Hayvanların korunmasıyla ilgili tartışmalarda tekrara düşmemek için Alman ve Türk ceza hukuku bir arada değerlendirilecek olup, çevrenin korunmasıyla ilgili tartışmalar ise ayrı başlıklarda ele alınacaktır.

A. Hayvanların Korunması

Ceza hukukunda hayvanların konu edildiği durumlar son derece sınırlı olduğu gibi, bu konular üzerine yapılan çalışmaların sayısı da oldukça azdır. Cezai sorumluluğu yalnızca gerçek kişilere yükleyen ceza hukukunda tüzel kişilerin ve hayvanların cezai sorumluluğu kabul edilmemekte (TCK. md. 20), buna karşın hayvanların bir suçun işlenmesinde gerçek kişiler tarafından araç olarak kullanılması durumunda gerçek kişinin cezai sorumluluğuna gidilmekte²¹⁷³, saldırıya uğrayan kişinin ise meşru müdafaa hakkı gündeme gelmektedir²¹⁷⁴. Hayvanın araç olarak kullanılması söz konusu değilse, bu halde ancak hayvanın insanlara yönelik yarattığı tehlikenin zorda kalış kapsamında (TCK. md. 25/2) defedilmesinden söz edilecektir²¹⁷⁵. Buna karşın ceza hukukunda üvey evlat muamelesi gören²¹⁷⁶

²¹⁷³ Hamide Zafer, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2015, s. 184.

²¹⁷⁴ Urs Kindhäuser, **Strafgesetzbuch Lehr- und Praxiskommentar**, 7. Auflage, Baden-Baden: Nomos, 2017, § 32, kn. 10., İçel, s. 332, 333.

²¹⁷⁵ İçel, s. 352.

²¹⁷⁶ Ritz, s. 333.

hayvanlara yönelik gerçekleştirilen hukuka aykırı davranışlar karşısında hayvanların savunulması konusu, bu başlık altında çeşitli ihtimallere göre karşılaştırmalı hukuktaki doktrin ve uygulama ışığında ele alınacaktır.

Alman ceza hukukunda hayvanların hukuka aykırı saldırılardan korunması konusu, meşru müdafaa (md. 32)²¹⁷⁷ ve hukuka uygunluk nedeni olarak zorda kalış hali (md. 34)²¹⁷⁸ kapsamında tartışılmıştır. Bu tartışmalar Türk ceza hukukunda hayvanların meşru müdafaa (TCK. md. 25/1)²¹⁷⁹ ve/veya zorda kalış hali (TCK. md. 25/2)²¹⁸⁰ kapsamında korunabilirliği bakımından da önemlidir.

1. Meşru Müdafaa

Ceza hukukunda meşru müdafaa, genel olarak, gerek kişinin bireysel hukuki değerlerine yönelik saldırılara karşı kendini koruması (*Schutzprinzip*) gerekse başkasının bireysel hukuki değerlerine yönelen saldırılara karşı hukuk düzeninin korunması (*Rechtsbewährungsprinzip*) düşüncesiyle kabul edilmektedir²¹⁸¹. Türk hukukunda da meşru müdafaa, gerek bir kimsenin kendisine gerekse başkasının yaşam, vücut bütünlüğü, cinsel dokunulmazlık, mülkiyet gibi tüm bireysel hukuki değerlerine yönelik saldırılara karşı kabul edilirken, kamusal hukuki değerlere

²¹⁷⁷ **Meşru Müdafaa:** “(1) Meşru müdafaa zorunlu kıldığı bir fiili işleyen kişi hukuka aykırı olarak hareket etmiş olmaz. (2) Meşru müdafaa, kendisine ya da başkasına yönelik mevcut hukuka aykırı bir saldırıyı bertaraf etmek için gereken savunmadır.” (Çeviri yazara aittir)

²¹⁷⁸ **Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak Zorda Kalış Hali:** “Hayat, vücut, özgürlük, şeref, mülkiyet veya diğer bir hukuki değere yönelen ve başka türlü bertaraf edilemeyen mevcut bir tehlikeyi, kendisi veya bir başkası bakımından def etmek amacıyla suç işleyen kişi, ilgili hukuki değerlerin ve bu değerleri tehdit eden tehlike düzeyinin çatıştığı menfaatler dengesinde, korunan değerler ihlal edilen değerlerden önemli ölçüde ağır basıyorsa, fail hukuka aykırı hareket etmiş olmaz. Ancak bu durum yalnızca işlenen fiilin tehlikeyi defetmede ölçülü bir araç olması halinde geçerlidir.” (Çeviri yazara aittir)

²¹⁷⁹ **TCK. md. 25/1:** “Gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı o anda hal ve koşullara göre saldırı ile orantılı biçimde defetmek zorunluluğu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.”

²¹⁸⁰ **TCK. md. 25/2:** “Gerek kendisine gerek başkasına ait bir hakka yönelik olup, bilerek neden olmadığı ve başka suretle korunmak olanağı bulunmayan ağır ve muhakkak bir tehlikeden kurtulmak veya başkasını kurtarmak zorunluluğu ile ve tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koşulu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.”

²¹⁸¹ Walter Perron, in: **Schönke/Schröder StGB**, 30. Auflage, München: C.H. Beck Verlag, 2019, § 32, kn. 1., Bernd Hecker, “Strafrecht AT: Nothilfe und Notstand”, in: *Juristische Schulung*, Cilt: 1, 2018, ss. 83-84, s. 83. Meşru müdafaa dayandırıldığı diğer görüşler bkz. Muharrem Özen, **Türk Ceza Hukukunda Meşru Müdafaa**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1995, s. 29-48.

yönelik saldırılara karşı meşru müdafaa kabul edilmemektedir²¹⁸². Dolayısıyla hayvanlar lehine gerçekleştirilen savunma hareketlerinin meşru müdafaa temeline dayandırılabilmesi için, ya hayvanlara yönelik insani hislerin bireysel bir hukuki değer olarak kabul edilmesi²¹⁸³ ya da hayvanlara kişilik tanınması²¹⁸⁴ gerekmektedir²¹⁸⁵. Bunlardan ilki bir hukuki değer meşru müdafaaya elverişliliği (*Notwehrfähigkeit*); ikincisi ise başkası adına meşru müdafaa (*Notwehrhilfe*) konusu ile ilgilidir.

a. Kendi Adına Meşru Müdafaa

Hayvanlara yönelik bazı insan davranışlarının gerek suç olarak gerek kabahat olarak yasaklanması bir haksızlığın varlığına işaret etmektedir. Dolayısıyla bu tür davranışlar; ister sahipli hayvana ister sahipsiz hayvana yönelsin, ister suç ister kabahat oluştursun, ister bireysel ister kamusal isterse bizatihi ekolojik değerlere yönelsin, öncelikle meşru müdafaanın ilk şartı olan haksız bir saldırının varlığı şartını karşılayacaktır. Nitekim meşru müdafaada haksız saldırı bakımından hukuk düzeni bir bütün olarak ele alınmaktadır²¹⁸⁶. Bu noktada haksızlığın suç teşkil etmesi zorunlu olmadığı gibi, kabahat olarak kabul edilmesinin de bir önemi yoktur²¹⁸⁷. Ancak kanun koyucu her haksız saldırıya karşı değil, yalnızca bireysel hukuki değerlere yönelen haksız saldırılara karşı meşru müdafaayı kabul etmiştir. Dolayısıyla konunun bu bağlamda değerlendirilmesi gerekir.

²¹⁸² Bahri Öztürk, Mustafa Ruhan Erdem, **Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018, s. 246., Artuk, Gökçen, Yenidünya, **Ceza Genel**, 2016, s. 403., İçel, s. 335., Hakan Hakeri, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2016, s. 319. Buna karşın doktrinde kamusal hukuki değerlere yönelik saldırılara karşı meşru müdafaanın olabileceğini savunan görüşün kabul edilebilir hiçbir yönü yoktur. Bkz. Mustafa Özen, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018, s. 505, 506. Yazarın belirttiği üzere bu görüşün “kendine göre” olduğunun altını çizmek gerekir. Zira yazarın “bize göre” dediği bu görüşün neye göre olduğu, nereye dayandırıldığı ortaya konulmamıştır. Böyle bir kabulün yaratacağı hukuki ve fiili sonuçların hukuk düzenini kaos düzenine çevireceği açıktır. (Not: Soyisim benzerliği nedeniyle atıf karışıklığını önlemek bakımından çalışmamızda yazarın başka bir yayınına atıf yapılmadığından, Özen soyismiyle yapılan atıflarda Muharrem Özen’in eserlerine bakılmalıdır.)

²¹⁸³ Bkz. Perron, in: **Schönke/Schröder StGB**, § 32, kn. 8.

²¹⁸⁴ Bkz. Herzog, s. 195., Roxin, **AT**, § 15, kn. 34.

²¹⁸⁵ Hecker, s. 84.

²¹⁸⁶ İçel, s. 329., Özgenç, s. 342.

²¹⁸⁷ İçel, s. 332.

Ceza hukukunda meşru müdafaa kapsamında yalnızca bireysel hukuki değerlerin korunabileceği kabul edilirken, devletin şiddet tekelinin bireylere devredilmesi anlamına geleceğinden kamusal (ya da bireyüstü) hukuki değerlerin meşru müdafaa kapsamında korunamayacağı kabul edilmektedir²¹⁸⁸. Bunun tek istisnasının kamusal değere yönelik bir saldırının aynı zamanda ve doğrudan doğruya bireysel bir hukuki değeri ihlal etmesi durumu olduğu ifade edilmiştir²¹⁸⁹. Ancak kanaatimizce istisna olarak gösterilen bu durumda meşru müdafaanın kabul edilebilir olmasının kamusal hukuki değerle bir ilgisi yoktur.

Bu kabulden hareketle Türk ceza hukukunda hayvanlar lehine meşru müdafaanın yalnızca sahipli hayvan bakımından mümkün olduğunu söylemek gerekir. Zira bu halde korunan hukuki değer bizatihi hayvanın kendi değeri değil, insanın hayvan üzerindeki mülkiyet hakkı olduğundan, bireysel hukuki değerlere yönelik bir saldırı söz konusu olacaktır. Bu halde bir görüşe göre meşru müdafaada bizatihi haksız bir saldırı söz konusu olduğundan “hukuk haksızlığı korumaz” düşüncesinden hareketle savunulan ve saldırılan hukuki değerler arasında bir orantı aranmayacaktır²¹⁹⁰. Bu nedenle korunmak istenen değerden daha önemli bir değere de zarar verilmesi mümkün olup, örneğin cinsel dokunulmazlık ya da mülkiyet hakkı karşısında yaşam hakkının feda edilebileceği ileri sürülmektedir²¹⁹¹. Buna karşın doktrindeki diğer görüşe göre somut olayın özellikleri dikkate alınarak saldırılan ve savunulan hukuki değerler arasında –zorda kalış halinde olduğu gibi- bir denge kurulmalıdır²¹⁹². Bu noktada örneğin çatışan hukuki değerlerin ihlaline öngörülen

²¹⁸⁸ Volker Erb, “Notwehr § 32”, in: **Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch**, Band 1, München: C.H. Beck Verlag, 2017, § 32, kn. 100., Roxin, **AT**, § 15, kn. 36., Rengier, **AT**, § 18, kn. 8, vd., Jahn Dehne-Niemann, Malte C. Greisner, “Der Zweck heiligt die Mittel! – Notstandsrechtfertigung des tierschutzmotivierten Betretens von Tierställen”, in: *Goltdammer’s Archiv für Strafrecht*, Cilt: 3, 2019, ss. 205-219, s. 206-207, 213., Christian Fahl, “Das Tier als Mensch wie Du und ich”, in: *Juristische Arbeitsblätter*, Heft 3, 2019, ss. 161-165, s. 163, Ritz, s. 335., BGHSt 5, 245 (247), NJW 1954, 438., OLG Naumburg, NJW 2018, 2064.

²¹⁸⁹ Fahl, s. 163. Türk Ceza Kanunu bakımından bu kuralın diğer bir istisnası için bkz. md. 306/6.

²¹⁹⁰ Dirk Diehem, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Alman Ceza Kanunu”, (Çev. Rabia Ünlü) in: **Alman-Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku**, Cilt I, (eds. Eric Hilgendorf, Yener Ünver), İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınları, 2010, ss. 47-87, s. 82., Hakeri, s. 337.,

²¹⁹¹ Hakeri, s. 337.

²¹⁹² İçel, s. 346., Demirbaş, **Ceza Genel**, s. 295.

yaptırımın dikkate alınması mümkündür²¹⁹³. Buna göre mal aleyhine işlenen suçların hiçbir zaman ölüm cezası ile cezalandırılmamış olması karşısında mülkiyete yönelik saldırıların failin öldürülmesine varacak şekilde meşru müdafaaya konu edilmemesi gerekir²¹⁹⁴. AİHS'in yaşam hakkı kapsamında verdiği kararlar da bu yöndedir²¹⁹⁵. Ayrıca vücut bütünlüğüne yönelik ağır savunma eylemlerinin de meşru görülemeyeceği kabul edilmektedir²¹⁹⁶. ACK uygulamasında hayvanların korunmasına yönelik kamusal hukuki değerin, işyeri dokunulmazlığından ağır bastığı kabul edilmiştir²¹⁹⁷.

Meşru müdafa ile yalnızca bireysel hukuki değerler korunduğundan, sahipsiz hayvanların korunmasını meşru müdafaaya dayandırmak isteyen görüşler, gerek Alman TG kanununun konuluş amacının (md. 1)²¹⁹⁸ gerekse bu kanunda düzenlenen hayvanlara eziyet suçunun (md. 17)²¹⁹⁹ koruduğu hukuki değeri insana ait bireysel hukuki değerler üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Ayrıntısına önceden yer verdiğimiz bu görüşe göre bu suçla korunan hukuki değer, -hayvanların yaşamı ve refahının yanında ayrıca- hayvanlara yönelik açığa vurulan acıma ve merhamet gibi insani hislerdir²²⁰⁰. Bu görüş taraftarlarına göre hayvanlar lehine meşru müdafaanın kabul edilebilmesinde önemli olan, saldırıya uğrayan hukuki değerin insana ait acıma

²¹⁹³ Robert Krey, Volker Esser, **Deutsches Strafrecht Allgemeiner Teil**, Stuttgart: Verlag Kohlhammer, 2016, kn. 605., Walter Gropp, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, 4. Auflage, Heidelberg: Springer, 2015, kn. 236.

²¹⁹⁴ Faruk Erem, Ahmet Danışman, Mehmet Emin Artuk, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1997, s. 573., Ayrıca bkz. Ritz, s. 336., Roxin, **AT**, § 16, kn. 29., Heinrich, **AT**, kn. 425.

²¹⁹⁵ Diehem, s. 83.

²¹⁹⁶ Ritz, s. 336., Roxin, **AT**, § 16 kn. 29., Heinrich, **AT**, kn. 424.

²¹⁹⁷ LG Magdeburg, StV 2018, 335.

²¹⁹⁸ “Bu kanunun amacı, insanların hemcinsi (Mitgeschöpf) olarak hayvanlar üzerindeki sorumlulukları gereği onların yaşam ve huzurunu korumaktır.” (Çeviri yazara aittir)

²¹⁹⁹ “1. Makul bir sebep olmaksızın omurgalı bir hayvanı öldüren ya da,

2. omurgalı bir hayvana

a) gaddarca ciddi bir ağrı veya acı ya da

b) daha uzun süren veya tekrarlayan ciddi bir ağrı veya acı veren kişi

üç yıla kadar hapis ya da adli para cezasıyla cezalandırılır.” (Çeviri yazara aittir)

²²⁰⁰ Perron, in: **Schönke/Schröder StGB**, § 32, kn. 8., Roxin, **AT**, § 15, kn. 34.

duygusu olarak kabul edilmesi olup, meşru müdafanın diğer koşullarına her somut olayın kendi şartlarında bakılacaktır²²⁰¹.

Ancak azınlıkta kalan bu görüş, baskın görüş tarafından çeşitli yönlerden eleştirilmiş ve sonuç olarak bu görüşün yasal bir zemine oturtulması ve meşru müdafaaya elverişli bir hukuki değer olarak kabulü mümkün görülmemiştir²²⁰². Eleştirilerin başında, hayvanlara yönelik saldırı ve kötü muamelenin kişilerde yalnızca acıma ve merhamet duygusu yaratmakla sınırlı kaldığı, bu duygunun bir hukuki değer olarak korunmadığı, keza sübjektif olan bu duygunun bir değerinin hukuki değer olarak kabul edilebilmesi noktasında da meşru bir ölçü sunamayacağı, ayrıca hayvanlara yönelik saldırıların kişiye ait bireysel hukuki değerleri de (yaşam, vücut bütünlüğü, vb.) etkilemediği ifade edilmiştir²²⁰³. Hayvanların korunmasını hukuki değer olarak kabul edenler ise bu değerinin kamusal bir hukuki değer olduğunu ve bu nedenle meşru müdafanın dışında kaldığını belirtmişlerdir²²⁰⁴.

Keza suç politikası bakımından da acıma duygusunun hukuki bir değer olarak tanınması noktasında, ceza hukukunun son çare olma özelliği, acıma duygusunun kişiden kişiye değişen bir duygu olması ve bu konuda toplumsal bir uzlaşının bulunmaması ve ayrıca acıma duygusunun ceza hukukunda ancak bir saik olarak kabul edilebileceği gerekçeleriyle bu görüşe karşı çıkmıştır²²⁰⁵. Ayrıca meşru müdafanın bu tür sübjektif değerleri de koruduğu görüşünün savunulması halinde, bu kabul meşru müdafanın dayanaklarından biri olan hukuk düzeninin savunulması düşüncesiyle de bağdaşmayacaktır. Zira bir bütün olarak hukuk düzeni, sübjektif bir konu olan insanların acıma duygusu hissetmesinin önlenmesi aracılığıyla korunamaz.

²²⁰¹ Ritz, s. 334.

²²⁰² Johannes Wessels, Werner Beulke, Helmut Satzger, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, München: C.F.Müller, 2019, § 10, kn. 496., Erb, in: **MK-Strafgesetzbuch**, § 32, kn. 100., Fahl, s. 161, 163., Hecker, s. 83.

²²⁰³ Roxin, **AT**, § 15, kn. 34., Perron, in: **Schönke/Schröder StGB**, § 32, kn. 8., Samuel Strauß, “Anfänger Hausarbeit-Strafrecht: Rechtfertigung – All animals are equal?”, in: *Juristische Schulung*, 12/2018, ss. 1203-1208, s. 1208., Ritz, s. 333, 334., Reinbacher, s. 5.

²²⁰⁴ Wessels, Beulke, Satzger, **AT**, 2019, § 10, kn. 496.

²²⁰⁵ Ritz, s. 334., Hecker, s. 84., Reinbacher, s. 5., Herzog, s. 190, 195. Ayrıca bkz. Tatjana Hörnle, “Störung der Totenruhe § 168”, in: **Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch**, Band 3, München: C.H. Beck Verlag, 2017, § 168, kn. 1.

Meşru müdafaayla korunacak değerin ancak objektif bir nitelik taşıması gerekir²²⁰⁶. Bu görüşe göre Alman hukukunda *TG*'de düzenlenen suçların insanların merhamet duygusuna değil, hayvanlara acı verilmesinden kaçınılmasına hizmet ettiği kabul edilmelidir²²⁰⁷.

Öte yandan bir saik olarak acıma/merhamet duygusu, belirsiz ve sübjektif bir niteliğe sahiptir. Bir olayın soğukkanlı bir kimse üzerindeki etkisi ile hassas yapıdaki bir kimse üzerindeki etkisi farklıdır. Buna karşın bir saldırıya karşı meşru müdafaada bulunulabilmesi için, saldırının bir hukuki değeri ihlal ettiğinin objektif olarak ortaya konulabilmesi gerekir. Bunun için her şeyden önce değerin objektif olarak değerlendirilebilir olması gerekir. Sübjektif ve belirsiz olan acıma duygusu ise objektif bir değer sunamamaktadır. Böyle bir değer hukuki değer olarak kabul edildiğinde ise meşru müdafaanın kapsamının nereye kadar genişleyeceği tahmin dahi edilemeyecektir²²⁰⁸.

Bunlardan daha az önemli olmayan diğer bir sonuç ise bu halde hata hükümlerinin uygulanamayacak olmasıdır. Zira artık failin sübjektif düşüncesi ile, gerçekleştirdiği eylem arasında bir yanlışlıktan söz edilemeyecektir. Bu halde hukuki değerin sübjektifleşmesiyle birlikte bir olayın objektif olarak acınılacak bir olay olup olmadığını değerlendirmek imkânı ortadan kalkmaktadır. Keza böyle bir imkân gerçekte mümkün olsa dahi failin somut olayda yanlış ya da hatalı bir acıma duygusu hissettiğini söylemek de mümkün olmayacaktır²²⁰⁹. Zira vicdan özgürlüğü kimsenin acıma duygusundan dolayı kınanamayacağını garanti etmektedir.

b. Başkası Adına Meşru Müdafa

Kendi adına meşru müdafaada olduğu gibi başkası adına meşru müdafaada da üçüncü kişinin bireysel hukuki değerlerine yönelik güncel ve hukuka aykırı bir

²²⁰⁶ Ritz, s. 334.

²²⁰⁷ Roxin, *AT*, § 15, kn. 34., Hecker, s. 84. *Kant*'ın felsefesine göre de hayvanların korunması, antroposantrik bir bakış açısıyla, insanların bayağılaşmamasına hizmet etmektedir. Ritz, s. 334.

²²⁰⁸ Ritz, s. 334.

²²⁰⁹ Ritz, s. 334.

saldırının varlığı gereklidir²²¹⁰. Bu noktada tartışılması gereken husus, adına meşru müdafaada bulunulacak kişinin saldırıya uğrayan değer üzerindeki tasarruf yetkisi ile bu kişinin bir tüzel kişi olup olamayacağıdır.

Mülkiyet hakkı üzerinde kişilerin tasarruf yetkisi bulunduğundan, suçun şikâyeteye tabi olup olmadığına bakılmaksızın, mağdurun sahipli hayvana zarar verme (TCK. md. 151/2) ya da hırsızlık suçunda (TCK. md. 142/2-g) –hakkın kötüye kullanılması teşkil etmemek suretiyle- rıza gösterdiği hallerde bu kişi adına meşru müdafaada bulunulması mümkün değildir²²¹¹. Ancak bu konuda hataya düşen kişi, TCK. md. 30/3 hükmü gereğince bu hatasından yararlanacaktır²²¹².

Başkası adına meşru müdafaası kapsamında tüzel kişilerin hukuki değerlerine yönelik saldırılara karşı konulabileceği görüşünde doktrinde ileri sürülmüştür²²¹³. Hatta her ne kadar kural olarak kamu tüzel kişisi olan devlet lehine meşru müdafaası kabul edilmemekteyse de, özel hukuk tüzel kişilerinde olduğu gibi devletin malvarlığına yönelik saldırılar bakımından meşru müdafaanın mümkün olduğu ileri sürülmüştür²²¹⁴. Bu noktada sahipsiz sokak hayvanları üzerinde kontrol görevi olan kamu kurumlarının, bu hayvanların sahibi olup olmadığı sorusu gündeme gelmektedir. Sahipsiz hayvanlara²²¹⁵ yönelik toplama, toplatılma, sağlık bakımlarını yapma, kısırlaştırma, aşılama, kimliklendirme, alındıkları ortama geri bırakılma gibi koruyucu tedbirlerin alınması konusunda kamu kurumlarının görev ve sorumlulukları HKK ve ilgili yönetmeliklerde düzenlenmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki sahipsiz hayvanların bakımının ilgili kamu kurumları tarafından yapıyor olması, sahipsiz hayvanların hukuken kamu malı statüsünde olduğu şeklinde bir kabule

²²¹⁰ Ritz, s. 335.

²²¹¹ Bu konuda ayrıca bkz. Centel, Zafer, Çakmut, s. 317, 327., Özen, **Türk Ceza Hukukunda Meşru Müdafaası**, s. 136.

²²¹² Aykut Ersan, **Ceza Hukukunda Meşru Savunma ve Meşru Savunmada Sınırın Aşılması**, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2013, s. 28.

²²¹³ Thomas Rönnau, Kristian Hohn, “Notwehr § 32”, in: **Leipziger Kommentar StGB**, Band 3, 2019, § 32, kn. 78., Perron, in: **Schönke/Schröder StGB**, § 32 kn. 6.

²²¹⁴ Einhard Steininger, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, 3. Auflage, Wien: Linde Verlag, 2019, § 3, kn. 12., Ersan, s. 26, 27.

²²¹⁵ Sahipsiz hayvanlar; “barınacak yeri olmayan veya sahibinin ya da koruyucusunun ev ve arazisinin sınırları dışında bulunan ve herhangi bir sahip veya koruyucunun kontrolü ya da doğrudan denetimi altında bulunmayan evcil hayvanları” ifade etmektedir. Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği, md. 4/ff. RGT: 12.05.2006, S: 26166.

yetmemektedir²²¹⁶. Zira bir malın kamu malı statüsüne sahip olabilmesi için, o mal hakkında idare tarafından kamu yararına tahsis kararı verilmiş olması gerekir. İdarenin diğer iktisap yöntemi olan tabii kamu malları arasında ise daha çok akarsu, göl, deniz, kıyı, dağ, orman gibi tabii unsurlar sayılmaktadır²²¹⁷. Kanaatimizce gerek kamu mallarının devlet lehine meşru müdafaa kapsamında korunması gerekse sahipsiz hayvanların kamu malı sayılması oldukça zorlama bir yorum olacaktır.

Başkası adına meşru müdafaa konusu kapsamındaki asıl tartışma ise sahipsiz hayvanların hukukta “kişi” olarak kabul edilip edilemeyeceğine ilişkindir. Hayvanlara yönelik hukuka aykırı saldırı ve kötü muamelelerin başkası adına meşru müdafaa kapsamında defedilebileceği görüşünü savunan *Roxin*, TG. md. 1 ile insanların merhamet duygusunun değil, bizzatihi hayvanların yaşam ve refahının korunduğunu, bu değer ise kamusal değil bireysel bir hukuki değer olduğunu kabul etmektedir²²¹⁸. Baskın görüşün kamusal hukuki değerleri meşru müdafaaya elverişli bulmamasına karşın *Roxin*, hayvanlara eziyet edilmesi halinde üçüncü kişi adına meşru müdafaaya başvurulabileceğini kabul etmektedir. Belirtmek gerekir ki *Roxin*, bu görüşünü hukuki değer üzerinden değil, hayvanlara kişilik tanımak suretiyle izah etmektedir²²¹⁹. *Roxin*’e göre ACK. md. 32 anlamında “başkası” (*andere*) ibaresinden yalnızca insanlar değil, aynı zamanda tüzel kişiler ve embriyo da anlaşıldığından²²²⁰, kanun koyucunun hayvanları bu ibarenin dışında tutmasını gerektiren bir sebep bulunmamaktadır²²²¹.

²²¹⁶ Aynı yönde Emre Cumalıoğlu, “Medeni Hukukta Hayvan Hakları ve Hayvanlar Üzerindeki Hak”, in: *DEÜHFD, Prof. Dr. Şeref Ertuş’a Armağan*, Cilt: 19, Özel Sayı, 2017, ss. 573-610, s. 594.

²²¹⁷ Kemal Gözler, **İdare Hukuku**, Cilt II, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2003, s. 769., Kahan Onur Arslan, “Kamu Malı Niteliğinin Tespiti ve Kamu Mallarından Yararlanmanın Esasları”, in: *TBB Dergisi*, Cilt: 131, 2017, ss. 57-86, s. 63.

²²¹⁸ *Roxin*, AT, § 15, kn. 34., Ritz, s. 333.

²²¹⁹ Aynı yönde Henning Rosenau, in: **Strafgesetzbuch Kommentar**, (eds. Helmut Satzger, Wilhelm Schluckebier, Gunter Widmaier), 3. Auflage, Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016, § 32 kn. 9.

²²²⁰ Ancak bu konu da tartışmalıdır. Karşıt görüşe göre bu ibare sadece gerçek kişilere yöneliktir. Reinbacher, s. 6. Embriyo lehine meşru müdafaa ise genel olarak kabul edilen bir görüştür. Fahl, s. 163.

²²²¹ *Roxin*, AT, § 15, kn. 34., Dehne-Niemann, Greisner, s. 208., Strauß, s. 1208.

Hayvanlara kişilik tanınması (*Tierpersönlichkeit*) konusu hukuk felsefesi ve etik alanında ileri sürülen bir görüştür²²²². Bu görüşe taraftar olan Alman ceza hukukçularından *Herzog*, bu felsefi görüşlerin kanun koyucuyu ve mahkemeleri bağlamadığını ifade etmiştir²²²³. Zira bu konseptin kabul edilmesi, beraberinde birçok hukuki sorunun ortaya çıkmasına neden olacaktır. Evvela hayvanların bir yandan ceza hukuku bakımından kişi sayılması, diğer yandan ise mülkiyete konu olması çelişki yaratacaktır. Zira eşya üzerindeki mülkiyet hakkı, malikine ondan istediği gibi yararlanma hakkı vermektedir²²²⁴. Bu ihtimalde bir hayvanın kafese konulması dahi meşru müdafaa kapsamında saldırı teşkil edecektir²²²⁵. Buna karşın hayvanlara *TG* hükümlerine uygun bir şekilde acı verilmesi halinde hukuka aykırı bir saldırı söz konusu olmayacağından, ortaya yine çelişkili bir durum çıkacaktır²²²⁶. Öte yandan hukuken hayvanların insanlara yönelik saldırısı değil ancak tehlike yaratması söz konusu olabileceğinden²²²⁷, bu halde meşru müdafaa kapsamında bir hayvanın haksız saldırısından söz edilecek olması da meşru müdafaa dogmatigi bakımından doğru olmayacaktır²²²⁸. Hayvanlara kişilik tanıyan görüş doktrinde azınlıktadır.

Baskın görüşe göre ise ACK. md. 32/2’de yer alan “başkası” ibaresinin hayvanları kapsayacak şekilde yorumlanması mümkün değildir. Bir defa maddenin lafzi-gramatik yorumu buna engeldir. Her ne kadar hükümde yer alan “bir başkasının” “*von einem anderen*” ifadesinde geçen “başkası” “*anderen*” ibaresi, Alman dilbilgisi kurallarına göre yalnızca maskülen artikkel alan nesneleri değil, aynı zamanda nötr artikkel alan nesneleri ve bu doğrultuda hayvanları da “*einem anderen (Tier)*” kapsasa da, bu kez bu ibarenin öncesinde yer alan “kendisi” “*von sich*” ibaresinin de hayvanları kapsayacak şekilde anlaşılması gerekeceği, ancak hukukta “kendisi” ibaresinin ancak bir insanı ifade etmesi karşısında kabul edilmesinin mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Şu halde “kendisi” ibaresi kapsamında değerlendirilemeyen hayvanların, “başkası” ibaresi kapsamında da değerlendirilmesi

²²²² Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Saskia Stucki, **Grundrechte für Tiere**, Baden-Baden: Nomos, 2016.

²²²³ *Herzog*, s. 190, 191.

²²²⁴ *Ritz*, s. 335.

²²²⁵ *Ritz*, s. 335.

²²²⁶ *Ritz*, s. 335.

²²²⁷ İçel, s. 330, 333, 348, 352. Y. 9. CD., T: 06.12.1983, EK: 3253/3114.

²²²⁸ *Ritz*, s. 336.

mümkün değildir²²²⁹. Nitekim uygulamada hayvanlara kişilik tanımak suretiyle hayvanlar lehine meşru müdafaanın uygulandığı bir karar, temyiz merci tarafından düzeltilmiştir²²³⁰. Bu lafzi-gramatik yorumun TCK bakımından da uygulanması mümkündür.

Yine baskın görüşe göre devletin Anayasal ödevleri arasında hayvanların korunmasının yer alması (Alman Anayasası md. 20a), kanun koyucunun hayvanları, hayvanlar lehine meşru müdafaayı ya da hayvanlara kişilik tanınmasını kabul etmek suretiyle korumasını gerekli kılmamaktadır²²³¹. Zira hayvanların korunmasının tek yolu bunlar değildir. Kanun koyucu bu korumayı çeşitli şekillerde öngörebilir. Örneğin TG'nin 17. maddesinde düzenlenen hayvanlara eziyet suçu bu korumanın bir yansımasıdır²²³². Nitekim Alman Anayasasındaki hayvanları koruma ödevinin gerekçesinde de bu hükmün hayvanlara kişilik hakkı verildiği şeklinde anlaşılamayacağı açıkça ifade edilmiştir²²³³. Daha önce açıkladığımız gerekçelerden ötürü mevcut düzenlemeler karşısında Türk hukukunda da hayvanlara kişilik tanınmasının mümkün olmadığını belirtmek isteriz.

Son olarak baskın görüşün savunduğu monist-kişisel hukuki değer öğretisinde, hukuki değerler bireyler üzerinden meşrulaştırıldığından, mevcut ceza hukuku dogmatikğinde hayvanların bireysel hak ve hukuki değerlerin taşıyıcısı olamayacakları ve bu nedenle meşru müdafaanın kapsamı dışında kalacakları kabul edilmektedir²²³⁴.

²²²⁹ Ritz, s. 335, 336. Bu ibarelerin hayvanları kapsayacak şekilde yorumlanmasının, günün sonunda iki yırtıcı hayvanın kavgasına meşru müdafa ve zorda kalış hükümlerinin uygulanması gibi bir absürtlüğü sonuçlayacağı ileri sürülmüştür. Fahl, s. 165.

²²³⁰ Dehne-Niemann, Greisner, s. 207. Magdeburg ağır ceza mahkemesinin bu kararına ileride değinilmiştir.

²²³¹ Wessels, Beulke, Satzger, AT, § 10, kn. 496., Reinbacher, s. 6., Ritz, s. 336., Koçhisarlıoğlu, Söğütlü Erişgin, s. 1717. Doktrinde Kanadoğlu da temel haklardan farklı olarak devletin ödevlerinin bireye, devleti belli bir davranış şekline zorlayacak talep hakkı sunmadığını ifade etmiştir. Kanadoğlu, s. 48-49.

²²³² Reinbacher, s. 6., Ritz, s. 336.

²²³³ BT-Drs. 14/8860, S. 3. Dehne-Niemann, Greisner, s. 209.

²²³⁴ Erb, in: **MK-Strafgesetzbuch**, § 34, kn. 100., Rosenau, in: **Strafgesetzbuch Kommentar**, § 32 kn. 8., Strauß, s. 1208., Reinbacher, s. 3.

2. Zorda Kalış

Alman ceza hukukunda hem hukuka uygunluk nedeni (md. 34)²²³⁵ hem de mazeret nedeni (md. 35) olarak iki ayrı zorda kalış hali kabul edilirken, Türk hukukunda zorda kalış halinin (md. 25/2)²²³⁶ niteliğinin hukuka uygunluk nedeni mi yoksa mazeret nedeni mi olduğu konusu tartışmalıdır. Alman ceza hukukunda hayvanların korunmasının dayandırıldığı yasal zemin, hukuka uygunluk nedeni olarak zorda kalış halidir (md. 34). Zira bu maddede “*diğer bir hukuki değere yönelen*” ibaresine yer verildiğinden, kamusal hukuki değerlere yönelik tehlikenin defedilmesi de mümkün hale gelmiştir²²³⁷. TCK’da böyle bir ibare olmamasına rağmen bazı yazarların ACK’daki düzenlemeyi esas alan Alman doktrinine atıf yaparak TCK bakımından da kamusal hukuki değerlere yönelik zorda kalışa kapı araladığı görülmektedir²²³⁸. Ancak TCK’nın 25/2 maddesinde zorda kalışta tehlikenin yöneldiği hukuki değerler, TCK. md. 25/1’de meşru müdafaada saldırının yöneldiği hukuki değerlerle eşdeğer düzenlendiğinden, Alman doktrindeki görüş yalnızca ACK. md. 34’ü açıklamakta, TCK bakımından böyle bir görüş transferi mümkün görülmemektedir.

TCK. md. 25/2 bakımından yalnızca bireysel hukuki değerlere yönelik zorda kalış durumu kabul edildiğinden, bu hükmün hayvanların korunması kapsamında uygulanması, yalnızca sahipli hayvanlara yönelik tehlikenin defedilmesi açısından

²²³⁵ **Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak Zorda Kalış Hali:** “Hayat, vücut, özgürlük, şeref, mülkiyet veya *diğer bir hukuki değere yönelen* ve başka türlü bertaraf edilemeyen mevcut bir tehlikeyi, kendisi veya bir başkası bakımından def etmek amacıyla suç işleyen kişi, ilgili hukuki değerlerin ve bu değerleri tehdit eden tehlike içeriğinin çatıştığı menfaatler dengesinde, korunan değerler ihlal edilen değerlerden önemli ölçüde ağır basıyorsa, fail hukuka aykırı hareket etmiş olmaz. Ancak bu durum yalnızca işlenen fiilin tehlikeyi defetmede ölçülü bir araç olması halinde geçerlidir.” (Çeviri yazara aittir).

²²³⁶ “Gerek kendisine gerek başkasına ait bir hakka yönelik olup, bilerek neden olmadığı ve başka suretle korunmak olanağı bulunmayan ağır ve muhakkak bir tehlikeden kurtulmak veya başkasını kurtarmak zorunluluğu ile ve tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koşulu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.”

²²³⁷ Urs Kindhäuser, Till Zimmermann, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, 9. Auflage, Baden-Baden: Nomos, 2020, § 17, kn. 17

²²³⁸ İçel, s. 352.

mümkündür. Nitekim Yargıtay da bir kararında köpeğine yönelik tehlikeyi bertaraf eden fail hakkında zorda kalış hükümlerini uygulamıştır²²³⁹.

Buna karşın Alman ceza hukukunda vahşi ya da evcil fark etmeksizin sahihsiz hayvanlara yönelik tehlikenin (örneğin balinaların karaya vurması²²⁴⁰ ya da besi hayvanlarına eziyet edilmesi²²⁴¹) zorda kalış kapsamında defedilmesi mümkündür.

Öncelikle belirtmek gerekir ki ACK'nın meşru müdafaa maddesinde olduğu gibi zorda kalış halini düzenleyen maddesinin lafzında da “*kendisine ya da başkasına yönelik*” ibaresine yer verilmiştir. Bu ibarelerinin anlamı her iki madde bakımından da aynıdır²²⁴². Ancak bu noktada bir görüşe göre kanun maddesinde yalnızca “*kendisine ya da başkasına yönelik*” tehlikenin defedilmesinden bahsedilmesi karşısında, kamusal hukuki değerlere yönelik tehlike bireysel hukuki değerlere yönelik bir tehlike yaratmadıkça zorda kalışa konu olamaz. Aksi takdirde kanun koyucunun ilgili maddeyi “*hukuki değerden tehlikenin defedilmesi*” şeklinde düzenlemiş olması gerekirdi²²⁴³. Baskın görüşe göre ise maddede yer alan bu ibarenin anlamı, zorda kalışın aynı zamanda üçüncü kişiler adına da mümkün olduğunun belirtilmesidir²²⁴⁴. Dolayısıyla bu ifadenin kamusal hukuki değerleri kapsam dışı bıraktığı şeklinde fail aleyhine yorumlanması, maddede “*diğer hukuki değerlere yönelik tehlike*”den bahsedilmesi karşısında mümkün değildir²²⁴⁵. Şu halde sahihsiz hayvanların korunmasını zorda kalış haline dayandıran bu görüş, maddede

²²³⁹ “İlçe dışında, nispeten yerleşimin az olduğu bir mahallede oturduğu anlaşılan sanığın geceleyin evinin önünde köpeğine saldırıp yaralayan sokak köpeklerini uzaklaştırmak için tüfekte havaya doğru 3 el ateş etmesinden ibaret eyleminde TCK'nun 25/2. maddesi kapsamında bir zorunluluk hali mevcut olup faile ceza verilmesi mümkün olmadığından, sanığın cezalandırılmasına ilişkin yerel muhkeme hükmünün Özel Daire tarafından bozulması isabetli olup Yargıtay C. Başsavcılığı itirazının reddine karar verilmelidir.” YCGK. T: 19.02.2013, EK: 8-1551/64. İçel, s. 355, dn. 231.

²²⁴⁰ Wolfgang Mitsch, “Rechtfertigungsgründe”, in: **Strafrecht Allgemeiner Teil**, (eds. Baumann, Jürgen; Weber, Ulrich; Mitsch, Wolfgang; Eisele, Jörg), 12. Auflage, Bielefeld: Verlag Ernst und Werner Gieseking, 2016, § 15 kn. 76.

²²⁴¹ OLG Naumburg (2 Rv 157/17) NJW 2018, 2064.

²²⁴² Fahl, s. 164.

²²⁴³ Armin Engländer, “Rechtfertigender Notstand § 34”, in: **Strafgesetzbuch Kommentar**, (eds. Holger Matt, Joachim Renzikowski), München: Verlag Franz Vahlen, 2013, § 34, kn. 17., Frister, AT, § 17, kn. 2.

²²⁴⁴ Frank Zieschang, “Rechtfertigender Notstand § 34”, in: **Leipziger Kommentar StGB**, Band 3, 13. Auflage, Berlin: De Gruyter, 2019, § 34, kn. 54., Heinrich, AT, kn. 411.

²²⁴⁵ Zieschang, in: **Leipziger Kommentar StGB**, § 34, kn. 54.

yer alan kişiliğe ilişkin ibarelerden değil, bireysel ve kamusal tüm hukuki değerlere yönelik tehlikeyi kapsamına alan ibarelerden hareket etmektedir²²⁴⁶.

Hayvanların korunmasını zorda kalış haline dayandıran baskın görüş kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Bir görüşe göre Anayasanın 20a maddesinde kabul edilen hayvanların korunması ödevi ile TG. md. 17’de düzenlenen hayvanlara eziyet suçuyla korunan hukuki değer, kamusal bir hukuki değer iken²²⁴⁷, diğer görüş ise TG kapsamında hayvanların korunmasına bireysel ya da kamusal bir değer atfetmemekte, hayvanların hukuki değerinin her halükarda maddede yer alan “*diğer hukuki değerler*” kapsamında değerlendirileceğini savunmaktadır²²⁴⁸.

Tehlikenin yöneldiği hukuki değer bu şekilde kabul edildikten sonra zorda kalış halinde tehlikeye ilişkin şartlar ve gereklilik şartı, her somut olayda ayrı ayrı değerlendirilecektir²²⁴⁹. Fakat korunan değerler ile ihlal edilen değerler arasındaki denge (*Güterabwägung*) bakımından, somut olayda hayvanların korunmasındaki kamusal menfaatin, saldırıya uğrayan değer karşısında *açıkça* ağır basması gerekmektedir²²⁵⁰. Şu halde korunan hukuki değer, feda edilen hukuki değere eşit ya da daha üstün olması gerekir²²⁵¹. Değerler tartımında ayrıca çatışan hukuki değerlerin ihlaline öngörülen yaptırım da dikkate alınacaktır²²⁵². ACK uygulamasında hayvanların korunmasına yönelik kamusal hukuki değer, işyeri dokunulmazlığından ağır bastığı kabul edilmiştir²²⁵³. Bu noktada tehlikeyi defetme eylemi kapsamında bireysel hukuki değerlere yönelik ağır savunma eylemlerinin ise

²²⁴⁶ Perron, in: **Schönke/Schröder StGB**, § 34 kn. 10., Roxin, **AT**, § 16, kn. 13., Erb, in: **MK-Strafgesetzbuch**, § 34, kn. 59., Fahl, s. 164.

²²⁴⁷ Hecker, s. 84., Reinbacher, s. 3, 5., Ritz, s. 336., Fahl, s. 163., Mitsch, in: **Strafrecht Allgemeiner Teil**, (eds. Baumann/Weber/Mitsch/Eisele), 12. Auflage, Bielefeld: Verlag Ernst und Werner Gieseking, 2016, § 15 kn. 76., Erb, in: **MK-Strafgesetzbuch**, § 34, kn. 100., § 32, kn. 100. Bu yönde bir mahkeme kararı için bkz. OLG Naumburg, NJW 2018, 2064.

²²⁴⁸ Fahl, s. 165.

²²⁴⁹ Ritz, s.336.

²²⁵⁰ Ritz, s. 336., Erb, in: **MK-Strafgesetzbuch**, § 34, kn. 59. Buna karşın Alman ceza hukukunda meşru müdafaa kapsamında değerler tartımı yapılmamaktadır.

²²⁵¹ İçel, s. 358.

²²⁵² Krey, Esser, **AT**, kn. 605., Gropp, **AT**, kn. 236.

²²⁵³ LG Magdeburg, StV 2018, 335.

meşru görülemeyeceği ifade edilmiştir²²⁵⁴. *Roxin*'e göre de yaşam ve vücut bütünlüğünün korunması, bireyüstü değerlerden ağır basmaktadır²²⁵⁵.

3. Uygulama

Alman ceza hukuku uygulamasında hayvanların korunmasına ilişkin yakın zamanlarda verilen bir kararda meşru müdafaa ve zorda kalış hali tartışması yapılmıştır²²⁵⁶. Karara konu olay özetle şu şekildedir: Bir hayvan koruma örgütünün üyesi olan sanıklar, uzun yıllar boyunca *TG*'ye aykırılıkları gerekli ilgili idari makamlara gerekse adli makamlara yazılı olarak bildirmişlerdir. Fakat yapılan şikâyetler herhangi bir görsel delile dayanmadığından, ilgili kurumlar bu şikâyetleri ciddiye almamıştır. Somut olayda sanıklar, G. hayvan yetiştirme tesisinde yaklaşık 64.000 civarında besi hayvanının ilgili yönetmeliklere aykırı bir şekilde muameleye tabi tutulduğu haberini aldıktan sonra, bu vakıayı belgelemek için bir gece tesisin çitlerinden atlayarak tesisteki durumu kamerayla kayıt altına almışlardır. Daha sonra bu kayıtları savcılığa ve ilgili kurumlara gönderen sanıklar hakkında işyeri dokunulmazlığını ihlal suçundan dava açılmıştır. Sanıkların şikâyetleri üzerine yapılan kontrollerde yönetmeliğe aykırı çok sayıda durum tespit edilmiş ve yerel veteriner hizmetleri biriminin söz konusu ağır ihlallere sistematik olarak göz yumduğu ortaya çıkarılmıştır. Uzman bilirkişi raporu doğrultusunda mezbahada yapılan muamelelerin *TG*. md. 17/2-b'de düzenlenen hayvanlara eziyet suçunu oluşturduğu belirtilmiştir²²⁵⁷.

Haldensleben sulh ceza mahkemesinde görülen ilk derece yargılaması sonucunda sanıklar hakkında verilen beraat kararlarına karşı başsavcılık istinaf kanun yoluna başvurmuştur. *Magdeburg* ağır ceza mahkemesi sanıklar hakkında verilen beraat kararını, eylemin hayvanlar lehine meşru müdafaa kapsamında olduğu gerekçesiyle onaylamıştır. Mahkeme *TG*'nin konuluş amacının insanların hayvanlar üzerindeki sorumlulukları gereği onların yaşam ve huzurunu korumak olduğuna vurgu yapmıştır (md. 1). Diğer bir deyişle mahkeme, *TG*'nin “hayvanlara yönelik

²²⁵⁴ Ritz, s. 336.

²²⁵⁵ Roxin, *AT*, § 16, kn. 29., Heinrich, *AT*, kn. 424, 425.

²²⁵⁶ OLG Naumburg NJW 2018, 2064.

²²⁵⁷ Dehne-Niemann, Greisner, s. 205., Reinbacher, s. 1.

açığa vurulan insani hisleri” koruduğunu kabul etmiştir²²⁵⁸. Bu kararla mahkeme *Roxin*’in gerekçesinden ayrılrsa bile, görüş olarak aynı noktaya varmıştır. Mahkemeye göre Alman Anayasası’nın 20a maddesinde düzenlenen devletin hayvanları koruma ödevinin ceza hukukundaki görünümü, bir yönüyle hayvanlara eziyet suçu (TG. md. 17) diğer yönüyle ise üçüncü kişi lehine meşru müdafaadaki “başkasının” ibaresinin hayvanları kapsayacak şekilde yorumlanmasıdır. Böylelikle mahkeme, ceza hukuku alanında hayvanlara kişilik tanıyarak hayvanlar lehine meşru müdafaanın önünü açmıştır²²⁵⁹. Mahkemeye göre eylemin, *ayrıca* zorda kalış hali kapsamında da hukuka uygun bulunması mümkündür. Zira sanıklar gerek savcılığa gerekse veteriner birimine daha önceki süreçlerde bildirimde bulunmuş, fakat belgelenemeyen vakıa üzerine ilgili birimler harekete geçmemiştir. Dolayısıyla sanıklar, tehlikeyi başka türlü defedebilme yollarını tüketmiştir. Değerler dengesi bakımından mahkeme, eylemle korunan hayvan refahının, eylemle ihlal edilen işyeri dokunulmazlığından ağır bastığına karar vermiştir. Hayvan refahı değeri bakımından somut olayda eylem tarihine kadar eziyete uğrayan ve sonrasında da uğraması muhtemel hayvanların sayısı dikkate alınmış, söz konusu şartlar altında bu değerlerin korunmasının, korunması konut kadar kıymetli görülmeyen işyerlerinin korunmasından ağır basacağı sonucuna ulaşılmıştır²²⁶⁰.

Bu karara karşı *Magdeburg* Başsavcılığı’nın temyiz başvurusunda bulunması üzerine kesin karar *Naumburg* Eyalet Yüksek Mahkemesi tarafından verilmiştir. Sanıklar hakkında verilen beraat kararı temyiz merciince onaylanmış, fakat gerekçe olarak meşru müdafaa değil, bir hukuka uygunluk nedeni olarak zorda kalış hali uygulanmıştır. Mahkeme bu kapsamda hayvan refahının kamusal bir hukuki değer olduğuna, sanıklar tarafından ortaya çıkarılan görüntülerin bu hukuki değer üzerinde sürekli bir tehlike yarattığına karar vermiştir²²⁶¹. Mahkemenin tehlike olarak tespit ettiği husus ise yönetmeliklere aykırı işlem ve eylemlerin hayvanların sağlığı üzerinde yaratılan tehlikedir²²⁶².

²²⁵⁸ Reinbacher, s. 4.

²²⁵⁹ Reinbacher, s. 4.

²²⁶⁰ LG Magdeburg, StV 2018, 335 (337 kn. 19, vd., 21, vd., 26, vd.). Dehne-Niemann, Greisner, s. 206.

²²⁶¹ OLG Naumburg (2 Rv 157/17) NJW 2018, 2064.

²²⁶² Ibid, para. 25., Ayrıca bkz. Hecker, s. 84.

4. Değerlendirme

Alman ceza hukukunda hayvanların korunması kamusal (ya da genele ait) bir hukuki değer olarak tanınmakta ve bu değere yönelik tehlikelerin zorda kalış kapsamında defedilmesi kabul edilmektedir. Uygulamada ve doktrinde benimsenen bu görüşün radikal çevrecilerin eylemlerini cezasızlıkla sonuçlaması, şüphesiz bu kişileri sevindiren bir gelişmedir²²⁶³. Fakat hayvanların korunması konusunda meşru müdafaa yerine zorda kalış halinin kabul edilmesinin asıl önemli sonucu, radikal çevrecilerin eylemlerinin baştan itibaren hukuka uygun eylemler olarak kabul edilmediğinin gösterilmiş olmasıdır. Zira ACK'da meşru müdafaa bakımından kural olarak değerler tartımı yapılmamasının aksine, zorda kalış kapsamında radikal çevrecilerin eylemleri değerler tartımına tabi olacaktır²²⁶⁴. Bu görüşün arkasında yatan düşünce, hayvanların korunması konusunda halen ilk etapta devletin sorumlu olduğunun vurgulanarak vatandaşın hukuk devletine olan güvenini sağlamaktır. Sonuç olarak radikal çevrecilere ne açık bir çek verilmiş, ne de onların tüm çareler tükendiğinde göstermiş oldukları medeni cesaretin önüne set çekilmiş olmaktadır²²⁶⁵.

Ancak bu görüşün hukuki bir zemine oturtulmasında sorunlar vardır. Kanaatimizce her ne kadar zorda kalışın şartlarından tehlikenin diğer bir hukuki değere yönelmesi şartı gerçekleşmişse de, zorda kalış kendisine ya da başkasına yönelen bir tehlikenin defedilmesi olduğundan, bu tehlikenin insanlara yönelik olduğunu söylemek halen mümkün değildir. Bu noktada insanların acıma duygusu üzerinden kurulacak bağın hukuken ne kadar zayıf bir dayanak teşkil ettiği ortadadır. Ahlak alanına ait olan bazı duyguların (acıma, merhamet) ceza hukuku aracılığıyla korunması, ceza hukukunun sınırını son derece genişletmektedir. Ayrıca meşru müdafaa'nın konuluş amacının da hayvanları korumak değil insanlar arası ilişkilere bir denge getirmek olduğu, bu nedenle kanun koyucunun “kimse, başkası” gibi ibarelerle yalnızca insanları kastettiği kabul edilmektedir²²⁶⁶. Öte yandan TG'de korunan omurgalı hayvanlardan hangisine, kimin ne kadar acı duyacağı ve ölçülülük bakımından ihlal edilen değerlerin –iş yeri dokunulmazlığının ötesinde- nereye kadar

²²⁶³ Reinbacher, s. 5.

²²⁶⁴ Hecker, s. 84.

²²⁶⁵ Hecker, s. 84.

²²⁶⁶ Fahl, s. 163.

genişleyeceği de belirsiz olduğundan, bu konuda ilgili kriterlere yer veren açık bir düzenleme yapılması gerektiği ileri sürülmüştür²²⁶⁷. Bizce bu konuda meşru müdafaa için ileri sürülen itirazlar zorda kalış hali için de geçerlidir²²⁶⁸.

TCK bakımından ise yalnızca sahipli hayvana yönelik saldırı ve tehlikenin meşru müdafaa ve zorda kalış kapsamında defedilmesi mümkün görülmektedir. Zira burada savunulan hukuki değer, kişinin kendisine ya da başkasına ait bireysel bir hukuki değer olan mülkiyettir. TCK açısından bu noktada yapılacak tartışma, meşru müdafaa ve zorda kalışın ölçülülüğü yönüyle olacaktır. Bu noktada genel olarak mülkiyet hakkına yönelik saldırı ve tehlikeler karşısında başkalarının yaşam hakkının feda edilemeyeceği kabul edilmektedir²²⁶⁹. Soyut olarak ele alındığında vücut bütünlüğünün mülkiyet hakkından ağır bastığı kabul edilse de, somut olayda vücut bütünlüğünü hafif düzeyde ihlal eden bir savunma hareketinin orantılı görülebileceği belirtilmiştir²²⁷⁰. Mülkiyet hakkına yönelik saldırı ve tehlikenin yine aynı değere yönelik savunma hareketiyle defedilmesi orantılı olduğu gibi, işyeri dokunulmazlığının ihlal edilmesi de bu noktada meşru görülmektedir.

TCK bakımından sahipsiz hayvanlar lehine meşru müdafaanın ve zorda kalışın uygulanabilirliği ise, kanaatimizce her şeyden önce Türk hukukunda hayvanlara hukuki kişilik tanınmamış olması nedeniyle mümkün değildir. Öte yandan TCK'nın 25. maddesi gerek meşru müdafaayı gerekse zorda kalışı, yalnızca bireysel hukuki değerlere yönelen saldırı ve tehlikelere karşı kabul etmektedir. Dolayısıyla hayvanların korunmasında böyle bir kamusal yararın varlığı –HKK'nın AY. md. 56/2'ye dolaylı olarak dayandırılması üzerinden- kabul edilse dahi değişen bir durum olmayacaktır. Bunun ötesinde buradaki yararın sübjektif bir bağla kurulacak olması, hukuk dogmatikliği bakımından başkaca sakıncalar doğuracaktır.

²²⁶⁷ Reinbacher, s. 6.

²²⁶⁸ Aynı yönde bkz. Reinbacher, s. 6.

²²⁶⁹ Heinrich, **AT**, kn. 425.

²²⁷⁰ Heinrich, **AT**, kn. 424.

B. Çevrenin Korunması

1. Alman Ceza Hukukunda

a. Meşru Müdafaa

Alman ceza kanunda düzenlenen çevreye karşı işlenen suçların işlenmesi sırasında faile karşı meşru müdafaa bulundulamayacağı kabul edilmektedir. Monist-kişisel hukuki değer öğretisi taraftarlarından *Heinrich*, suların kirletilmesi suçuyla korunan hukuki değer ekolojik mi antroposantrik mi olduğunun tartışmalı olduğunu belirtmekle birlikte, bu noktada çevrenin her halükarda bireyüstü bir değer olarak kabul edilmesi gerekeceğini, bu nedenle insanların sağlığına doğrudan zarar vermemekle birlikte zehirli sıvıların nehre boşaltıldığını gören kişinin, suların kirletilmesi suçunun failine karşı meşru müdafaa bulundulamayacağını ifade etmiştir²²⁷¹. Aynı şekilde havanın ve toprağın kirletilmesi, gürültü yapılması suçları bakımından da bu suçların, doğrudan bireysel hukuki değerleri etkilemedikçe meşru müdafaa konu olamayacakları kabul edilmektedir²²⁷². Monist-kişisel hukuki değer öğretisinde çevrenin hukuki değeri kamusal hukuki değer olarak kabul edildiğinden, bu tür suçların faillerine devletin yetkili organları müdahale etmelidir²²⁷³.

b. Zorda Kalış

Zorda kalış durumundaki tehlikenin genel olarak fırtına, kasırga, kar fırtınası, ani dolu yağışı gibi doğa olaylarından kaynaklanması mümkün olduğu gibi²²⁷⁴, bir görüşe göre bireyüstü hukuki değerlerin de zorda kalış kapsamında kabul edilmesi karşısında flora ve faunanın da bu korumadan yararlanacağı kabul edilmektedir²²⁷⁵. Bu görüşe göre nükleer enerji tesislerinin milyonlarca insanın hayatını tehlikeye

²²⁷¹ Heinrich, *AT I*, kn. 344., Rengier, *AT*, § 18 kn. 10.

²²⁷² Walter Perron, Jörg Eisele, “Notwehr § 32”, in: *Schönke/Schröder Strafgesetzbuch Kommentar*, 30. Auflage, München: C.H. Beck Verlag, 2019, § 32 kn. 8.

²²⁷³ Eisele, Heinrich, *AT*, kn. 228., Rengier, *AT*, § 18 kn. 10.

²²⁷⁴ Kühl, *AT*, § 8 kn. 55., Roxin, *AT*, § 16, kn. 19.

²²⁷⁵ Mitsch, *AT*, § 15, kn. 76., Kühl, *AT*, § 8, kn. 21, 22, 30.

sokması, zorda kalış kapsamında tehlike olarak kabul edilmelidir²²⁷⁶. Kanaatimizce zorda kalışa elverişli hukuki değer bakımından bu noktada hayvanların korunması ile çevrenin korunması arasında bir fark bulunmamaktadır. Zira ACK. md. 34'te "diğer hukuki değerler" ibaresine yer verilmesiyle zorda kalışın kapsamı meşru müdafaaya nazaran geniş tutulmuştur.

Buna karşın bir görüşe göre teorik olarak olası olan çevresel felaketlerin ve nükleer savaşların zorda kalış hali bakımından tehlike kapsamında değerlendirilmesi mümkün değildir²²⁷⁷. Roxin'e göre bu halde her şeyden önce *mevcut, güncel* bir tehlike söz konusu değildir²²⁷⁸. Nitekim Alman Anayasa Mahkemesi de bir askeri bölgeye füze rampası yerleştirilmesine karşı gerçekleştirilen sivil itaatsizlik eylemlerinin, füzenin yerleştirilmesi işleminin henüz yaşam ve vücut bütünlüğü hukuki değerleri üzerinde bir ihlal yaratmadığı gerekçesiyle zorda kalış hali kapsamında değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir²²⁷⁹. Roxin'e göre ayrıca barışçıl amaçlı nükleer silahlanmalar toplumun güvenliğine yönelik tehlikelerin azaltılmasına hizmet ettiğinden zorda kalış kapsamında tehlike olarak görülemez. Bu noktada tehlike, ancak yabancı bir devlet tarafından yürütülen nükleer silahlanmadan kaynaklanabilir. Öte yandan Almanya'da son derece yüksek güvenlik standartlarında işletilen nükleer enerji santrallerinin izin verilen risk kapsamında kaldığı, bu nedenle zorda kalış bakımından tehlike olarak kabul edilemeyeceği belirtilmiştir²²⁸⁰.

Bu noktada diğer bir tartışma, çatışan değerler dengesi üzerine yapılmıştır. Bir görüşe göre, zamansal olarak nükleer bir holokostun son dakikada önlenmesi söz konusu olduğunda çatışan değerler dengesini nükleer silahlanmaya karşı sivil

²²⁷⁶ Horst Schüler-Springorum, "Strafrechtliche Aspekte zivilen Ungehorsams, in: **Ziviler Ungehorsam im Rechtsstaat**, (ed. Peter Glotz), Frankfurt: Suhrkamp Verlag, 1983, ss. 76-98, s. 88.

²²⁷⁷ Frank Zieschang, in: **Leipziger Kommentar StGB**, 13. Auflage, § 34, kn. 63, 162., Erb, in: **MK**, § 34, kn. 75.

²²⁷⁸ Claus Roxin, "Strafrechtliche Bemerkungen zum zivilen Ungehorsam", in: **Festschrift Schüler-Springorum**, (eds. Peter Alexis Albrecht, Alexander P. F. Ehlers, et al.), Köln: Heymanns, 1993, ss. 441-458, s. 445.

²²⁷⁹ NJW 1993, 2432.

²²⁸⁰ Roxin, "...zum zivilen Ungehorsam", s. 445.

itaatsizlik eylemi gerçekleştirilen failler lehine kurmak gerekir²²⁸¹. Bu argümanı etkileyici bulan *Roxin*, yine de çoğulcu demokrasi ilkesinin, çatışan değerler dengesinde ağır basacak değer hukuken meşru görülmeyen toplumsal bir harekete dayandırılmasına müsaade etmediğini ifade etmiştir. *Roxin*’e göre ACK. md. 34’te yer alan “*korunan değerlerin ihlal edilen değerlerden önemli ölçüde ağır basması*” şartı karşısında azınlığın savunduğu değerlerin çoğunluğun belirlediği yasal kararlardan ağır bastığının kabulü, devletin kendisini ateşe atması anlamına gelecektir²²⁸².

Doğanın zorda kalış kapsamında savunulması noktasındaki tartışmalar, zorda kalışın diğer şartlarından savunma hareketin elverişliliği ve gerekliliği üzerinde de devam etmiştir. Örneğin eylemin elverişliliği bakımından sivil itaatsizlik niteliğindeki abluka eylemlerinin nükleer savaş tehlikesinin defedilmesine yönelik farkındalık yaratma konusunda yalnızca sembolik ve dolaylı bir etki gösterdiği²²⁸³, ayrıca abluka eylemleri aracılığıyla bu tür bir tehlikenin defedilmesi şansının yok denecek kadar az olduğu²²⁸⁴, bu nedenle bu eylemlere zorda kalış halinin uygulanamayacağı ileri sürülmüştür. Bu görüşe göre aynı sonuç nükleer atık taşıyan trenlerin seferlerini engellemek için rayların bloke edilmesi bakımından da geçerlidir²²⁸⁵. Ayrıca zorda kalış hali kurumunun meşruiyetinin, devletin bir hukuki değere yönelik saldırıyı etkili veya zamanında bertaraf edememesi düşüncesine dayandığı, bu nedenle zorda kalışa hukuk düzenini değiştirmek için değil, ancak mevcut hukuk düzenini korumak için başvurulabileceği, dolayısıyla abluka şeklindeki sivil itaatsizlik eylemlerinin zorda kalış haline dayandırılmayacağı da ileri sürülmüştür²²⁸⁶.

²²⁸¹ Schöler-Springorum, s. 90, vd. Yazara göre özellikle terörle mücadele söz konusu olduğunda nasıl ki devlet, gizli dinleme, gizli soruşturmacı gibi tedbirleri zorda kalış haliyle meşrulaştırıyorsa, sivil itaatsizliğe başvuran barışçıl hareketlerin de böyle bir meşruiyete hakları vardır.

²²⁸² Roxin, “...zum zivilen Ungehorsam”, s. 446, 448.

²²⁸³ Köhl, AT, § 8 kn. 84., Roxin, “...zum zivilen Ungehorsam”, s. 444.

²²⁸⁴ Perron, in: **Schönke/Schröder StGB**, § 34, kn. 19.

²²⁸⁵ Perron, in: **Schönke/Schröder StGB**, § 34, kn. 19.

²²⁸⁶ Gerhard Dannecker, “Der Einsatz des Strafrechts zur Bekämpfung des zivilen Ungehorsams in der Bundesrepublik Deutschland”, (Çev: M. Kamil Yıldırım), in: *Argumentum*, Yıl: 3-4, Sayı: 36-41, 1993, ss. 722-723, s. 722.

Öte yandan zorda kalış halinde savunma hareketinin zorunluluğu şartı bakımından *Roxin*, tehlikenin sivil itaatsizlik eylemleri dışında kalan araçlara başvurmak suretiyle defedilmesinin mümkün olmadığını gösteren bir kabulün de bulunmadığını ifade etmiştir. Yazara göre bizatihi hukuka uygun olan toplantı ve gösteri yürüyüşleri, susma eylemleri, gazete ve dergilere verilen ilanlar ve medya aracılığıyla yürütülen diğer kampanyalar, bir yere giriş çıkışı engelleyecek şekilde yapılan ablukalardan ve işyeri dokunulmazlığını ihlal eylemlerinden daha fazla sayıda kişiye ulaşacaktır²²⁸⁷. Ayrıca trafiğin engellenmesinin gösteri yürüyüşü bakımından zorunlu olmadığı, eylemlerin yol kenarında da yapılabilmesinin mümkün olduğu ifade edilmiştir²²⁸⁸.

Bizim de katıldığımız karşıt görüşe göre ise savunma eyleminin elverişliliği, onun her halükarda başarıya ulaşmasının kesinliği kriteri üzerinden belirlenemez²²⁸⁹. Savunma hareketinin en azından tehlikenin artmasının önlenmesine katkıda bulunabilmesi yeterlidir²²⁹⁰. Ayrıca söz konusu sivil itaatsizlik eylemlerinin gücü, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi, Afro-Amerikalıların medeni haklar mücadelesi, vb. kitlesel hak hareketlerinde olduğu gibi, nükleer silah ya da santrallere ilişkin politikaların değiştirilmesinde de etkili olmuştur²²⁹¹. Öte yandan zorda kalış halinin meşruiyetinin eylemin zorunluluğu (tehlikenin başka yollarla defedilmesinin mümkün olmaması) şartı ile sağlandığı, kamusal hukuki değerlere (ve bu kapsamda çevreye) yönelik tehlikenin defedilmesinin öncelikle devletin bir görevi olduğu, bu noktada ancak istisnai olarak devletin hukuki değerlere yönelik saldırıları etkili şekilde veya zamanında bertaraf edememesi halinde bireylere iş düşeceği görüşünü²²⁹², zorda kalış halinin uygulanabilirliği lehine yorumlamaktayız.

Alman ceza hukukunda zorda kalış konusu daha ziyade sivil itaatsizlik bağlamında ele alınmıştır. Buna karşın konuyu çevreye karşı suçlar ile korunan

²²⁸⁷ Roxin, "...zum zivilen Ungehorsam", s. 446.

²²⁸⁸ LG Frankfurt, Beschl. v. 18.11.2004, - 5/10 Ns - 6140 Js 212167/04 (125/04).

²²⁸⁹ Hansjörg Reichert-Hammer, **Politische Fernziele und Unrecht**, Berlin: Duncker & Humboldt, 1991, s. 187.

²²⁹⁰ Reichert-Hammer, s. 188.

²²⁹¹ Reichert-Hammer, s. 188.

²²⁹² Dannecker, s. 722., Heinrich, **AT**, kn. 409.

hukuki değerler bağlamında etraflıca değerlendiren bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu konudaki eksikliğin henüz uygulamada böyle bir olay ve iddiayla karşılaşılmamış olmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Bu noktada özellikle saf-ekolojik değerleri koruyan suçların faillerine karşı zorda kalış halinin hangi şartlar altında uygulanıp uygulanamayacağı belirsiz kalmıştır. Öte yandan hakkın icrası hukuka uygunluk nedeni olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı kapsamında çevrenin savunulmasını zorda kalış halinden ayırmak gerekir. Zira bu hakkın kullanılması bakımından çevreye yönelik bir tehlikenin mevcudiyeti önemli olmadığı gibi, koruma hareketi bakımından zorunluluk (tehlikenin başka türlü savuşturulamaması) şartına bakılmasına da gerek yoktur. Keza bu tür yasal protesto eylemleri bizatihi hukuka uygun eylemler olduğundan, zorda kalış haline, bizatihi hukuka aykırı eylemler olan sivil itaatsizlik eylemlerinin meşrulaştırılmasında başvurulmuştur. Savunma hareketi toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının sınırları dışına çıktığında ise zorda kalış halinin şartları gündeme gelecektir. Çevrenin ve hayvanların korunmasında hakkın icrası hukuka uygunluk nedeni olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ileride ele alınmıştır.

2. Türk Ceza Hukukunda

a. Meşru Müdafaa

Gerek kamusal bir hukuki değer olması yönüyle hukuki değer sahibinin bulunmaması ve buna karşın toplumun genelinin bu hukuki değer taşıyıcısı olması, gerekse çevrenin korunması ve geliştirilmesinin devlete ve bireylere ödev olarak yüklenmiş olması karşısında çevre hakkı üzerinde –Anayasaya ve kanunlara uygun idari sınırlamalar hariç- kimsenin tasarruf yetkisinin bulunmadığını, bu nedenle çevreye yönelik hukuka aykırı saldırılar karşısında rıza ya da meşru müdafaanın mümkün olmadığını belirtmek gerekir. Zira kamusal bir hak olan çevre üzerinde kimin tasarruf edeceği belirsiz olduğu gibi, çevreye yönelik bir müdahalenin saldırı teşkil edip etmediği hususunda da toplumun tamamında mutabakat sağlanması güçtür²²⁹³. Hukuki değer sahibinin değil, birden fazla taşıyıcısının olduğu bu hallerde doğal hareket birliği söz konusu olmayacağından, değer taşıyıcılığının söz

²²⁹³ Fritjof Haft, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, 8. Auflage, München: 1998, s. 76'dan aktaran Ünver, **Hukuksal Değer**, s. 569.

konusu olduğu kamusal hukuki değerlerin meşru müdafaaya vücut vermeyeceği kabul edilmektedir²²⁹⁴. Türk hukukundaki baskın görüş de meşru müdafaanın yalnızca bireysel hukuki değerlere yönelik saldırılara karşı uygulanabileceği yönündedir²²⁹⁵.

b. Zorda Kalış

TCK'da meşru müdafaada olduğu gibi zorda kalış halinde de diğer (kamusal) hukuki değerler sayılmadığından, çevreye karşı işlenen suçların faillerine karşı doğrudan zorda kalış hükümlerine başvurulması mümkün değildir²²⁹⁶. Bu noktada ancak çevreye karşı işlenen bir suçun yan neticesi olarak bireysel hukuki değerler üzerinde bir tehlikeden söz edilebiliyorsa, ancak o halde zorda kalışa başvurulabilir. Zira bazı hallerde çevreye yönelik ihlaller, doğrudan ya da dolaylı olarak ölüme neden olmadıkları zamanlarda bile canlıların hayatı üzerinde tehlike yaratabilmektedirler²²⁹⁷. Ancak dikkat etmek gerekir ki bu kapsamda yapılacak değerlendirme, çevrenin korunması ve savunulması değil, bireyin yaşamı, vücut bütünlüğü ve sağlığı gibi bireysel hukuki değerleri olacaktır. Bu noktada ayrıca tehlikenin bireysel bir hakka yönelik olması ile tehlikenin kaynağı konusu birbirine karıştırılmamalıdır. Çevresel felaketler bir tehlikenin kaynağı olabilmekle birlikte, bu durum çevreye yönelik tehlikelerin zorda kalış kapsamında kaldığı anlamına gelmemektedir. Burada çevresel olaylardan kaynaklanan tehlike, yine kişiye ait bireysel hukuki değerlere yönelmektedir. Bu değerlerin korunması çalışmamızın kapsamı dışında kalmakla birlikte, AİHM kararları doğrultusunda²²⁹⁸ yaşam ve özel

²²⁹⁴ Ünver, **Hukusal Değer**, s. 569.

²²⁹⁵ Bkz. dn. 2182.

²²⁹⁶ Bu nedenle zorda kalış halinin ilk şartını “hukuken korunan herhangi bir değer tehlikeye sokulması” şeklinde ifade eden *Meraklı*'ya, bu ifadenin madde metninde yer alan “kendisine ya da başkasına ait hak” kapsamını genişletmesi nedeniyle katılmamaktayız. *Meraklı*, s. 384.

²²⁹⁷ Yokuş Sevik, **Çevre Hukuku**, s. 60.

²²⁹⁸ AİHM çevreye yönelik müdahalelerin yarattığı tehlikenin yakınlığı konusunda saldırının yöneldiği hakka göre bir ayırım yapmaktadır. Bu hak genel olarak ya yaşam hakkı (md. 2) ya da özel ve aile hayatına saygı hakkıdır (md. 8). Mahkeme örneğin *Atanasov / Bulgaristan* kararında AİHM, yetkili makamlarca tahsis edilen atık su taşıma ruhsatının kişinin sağlıklı çevrede yaşama hakkını etkilediğinin, insan sağlığına ve çevreye yönelik varsayımsal tehlikelere değil somut delillere dayandırılması gerektiğine hükmetmiştir. (T: 02.12.2010, Başvuru No: 12853/03. para. 92.) AİHM *Budayeva ve diğerleri / Rusya* kararında ise, çamur selinin yakın zamanda toprak kayması felaketine yol açacağını saptayan raporların varlığına rağmen, bu felaketi önlemek veya azaltmak için insanları uyarmak ve tahliye etmek gibi tedbirleri almayan devletin, felakette hayatını kaybeden kişilerin yaşam

hayat hakkı üzerinde tehlike yaratan hallerde zorda kalış haline başvurulmasının mümkün olduğunu söylemek gerekir.

C. Suç Failinin Geçici Yakalanması

Çevrenin kamusal hukuki değerine yönelik saldırı ve tehlikelerin meşru müdafaa ve zorda kalış hali kapsamında doğrudan savunulması mevcut düzenlemeler karşısında mümkün görülmemektedir. Buna karşın en azından bu tür saldırı ve tehlikelerin re'sen kovuşturulabilir bir suç teşkil ettiği hallerde (TCK. md. 181, 182, 184) failin bu davranışından men edilmesi, CMK'nın 90/1. maddesi hükümleri kapsamında mümkündür. İster bireysel ister kamusal hukuki değerleri korusun, re'sen kovuşturulan suçların icra hareketine başlandığı andan itibaren artık herkesin faili geçici yakalama yetkisi doğmaktadır. Bu durumda ayrıca failin yakalanmasına yetecek ve kaçmasını önleyecek ölçüde zor kullanılabileceği de kabul

hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir. (T: 20.03.2008, Başvuru No: 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02, 15343/02) *Yokuş Sevik*'e göre bu karar, esasen öngörülemez olan doğal afetlerin, gerçekleşeceklerine yönelik bilgiye ulaşıldığında tehlikenin yakın olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Yokuş Sevik, **Çevre Hukuku**, s. 68. AİHM *Öner Yıldız / Türkiye* davasında İstanbul'da bir çöplüğün metan gazı sıkışması nedeniyle patlaması sonucu civarda yaşayan 9 kişinin hayatını kaybettiği olayda, yaşam için önemli ve yakın bir tehlikeden haberdar olan kamusal makamların, kişileri bu tehlikeden kurtarmak için gerekli önlemleri alması gerektiğinden bahisle yaşam hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. (T: 30.11.2004, Başvuru No: 48939/99) Mahkemenin yaşam hakkına yönelik verdiği bu kararlara göre, kamusal makamların çevresel bir felaketten haberdar olması halinde yakın tehlikenin varlığı kabul edilecektir. AİHM *Balmer-Schafroth ve diğerleri / İsviçre* (T: 26.08.1997, Başvuru No: 22110/93. para. 40.) ile *Athanassoglou ve diğerleri / İsviçre* (T: 06.04.2000, Başvuru No: 27644/95. para. 46-55.) kararlarında, nükleer enerji istasyonunun işletme lisansının uzatılması kararı ile kişilerin yaşam ve maddi bütünlük hakları arasında çok ince ve uzak bir bağlantı bulunduğuna, başvurucların sadece belirli olan bir tehlikeye değil, öncelikle yakın bir tehlikeye maruz kaldıklarını göstermeleri gerektiğine vurgu yapmıştır. Şu halde bu karardaki tehlike algısına göre hareket edildiğinde nükleer santrallerin varlığının tek başına bireysel hukuki değerler üzerinde (yakın) tehlike yarattığı kabul edilemeyecektir. Buna karşın *Okay ve diğerleri / Türkiye* davasında kirlilik tehlikesinin başvuruclardan 250 km uzakta olmasını, başvurucların medeni/kişisel haklarına etkisi olmadığı yönünde değerlendiren AİHM, ulusal mahkemenin (Danıştay) kirliliğin uzak da olsa başvurucların sağlık hakkına ve çevrenin dengesine doğrudan etkisi olduğunu çeşitli incelemelerle kabul etmesi karşısında ulusal mahkemenin tespitine öncelik tanıyan bir karar vermiştir. (T: 12.07.2005, Başvuru No: 36220/97. para. 65-68.) Şu halde ulusal mahkemelerin saptamış olduğu yakın tehlike algısına öncelik verilecektir. Bu karar ile TCK bakımından bireysel hukuki değerlere yönelik tehlikelerin zorda kalış hali kapsamında bertaraf edilebilmesinin kapsamı genişlemektedir. Buna karşın AİHM, çevre ihlallerini Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında ele aldığı *Lopez Ostra / İspanya* davasında, başvurucların yaşamları bakımından ağır bir tehlikenin varlığını şart koşmamakta, ilgililerin sağlığını ve özel ve aile hayatlarını etkileyecek şekilde konutlarından yararlanmalarını ciddi ölçüde tehlikeye atabilecek ağır çevre ihlallerinin varlığını yeterli görmektedir. (T: 09.12.1994, Başvuru No: 16798/90. Benzer yönde başka bir karar *Botta / İtalya*, T: 24.02.1998, Başvuru No: 21439/93. para. 34.) Ancak AİHM'in *Kyrtatos / Yunanistan* kararında 8. maddeye yönelik antroposantrik yorumu, kişilerin 8. madde kapsamındaki hakları üzerinde bir tehlike yaratmayan salt çevresel zarardan ibaret durumları tehlike kapsamı dışında bırakmaktadır. (T: 22.05.2003, Başvuru No: 41666/98. para. 52, 53.) Kararlar için bkz. Yokuş Sevik, **Çevre Hukuku**, s. 67-74.

edilmektedir²²⁹⁹. Ancak bu müdahalenin amacı sadece failin yakalanması olduğundan, bu amacın ötesinde failin hukuki değerlerine yönelik saldırıda bulunulması hukuka aykırı olacaktır.

Kural olarak bu yetkinin sahipli hayvanlara karşı işlenen suçların faillerine karşı da uygulanması mümkündür. Ancak hırsızlık suçunda (TCK. md. 142/2-g) mağdurun şikayeti aranmazken, sahipli hayvana zarar verme suçunda nitelikli bir hal söz konusu değilse mağdurun şikayeti olmadan failin yakalanması hukuka aykırı olacaktır (CMK. 90/3). Mülkiyet hakkı üzerinde kişilerin tasarruf yetkisi bulunduğundan, mağdurun hırsızlık ya da mala zarar verme eylemine –hakkın kötüye kullanılması teşkil etmemek suretiyle- rıza gösterdiği hallerde başkası adına meşru müdafaada bulunulması da mümkün olmayacaktır²³⁰⁰.

Buna karşın sahipsiz evcil ve yaban hayvanlarının korunmasıyla ilgili kanunlardaki (ör. HKK, Kara Avcılığı Kanunu) yasak eylemler daha ziyade kabahat olarak düzenlendiğinden, bu ihlallerin icrasına başlanması halinde üçüncü kişilerin failleri geçici yakalama yetkisinden söz edilemeyecektir. Bu yetkinin kullanılabileceği istisnai haller, TCK'nın 181/4 ve 182/2 maddelerinde yer alan suçlar ile 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu'nda düzenlenen av ve yaban hayvanlarının beslendikleri ve barındıkları ortamı zehirleme (md. 21/2), avlanmak suretiyle bir canlı türünün yok olması tehlikesine ya da ekolojik dengenin bozulması tehlikesine neden olma (md. 21/son) ve zehirle avlanma (md. 24/2) suçlarıdır.

Çevrenin ve sahipsiz hayvanların korunmasında meşru müdafa ve zorda kalış hallerinin uygulanmasındaki hukuki zorluklar dikkate alındığında, bu varlıklara karşı işlenen eylemleri –üzerinde insanların tasarruf yetkisi olmayacak şekilde- suç haline getirmek suretiyle failin suçüstü halinde geçici yakalanmasının sağlanması, bu tür ihlal eylemleriyle toplumsal mücadelenin önünü açabilecektir.

²²⁹⁹ Veli Özer Özbek, Koray Doğan, Pınar Bacaksız, İlker Tepe, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018, s. 255.

²³⁰⁰ Ayrıca bkz. Centel, Zafer, Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, s. 317, 327.

D. Değerlendirme

Yapılan inceleme sonucunda Türk ceza hukukunda yalnızca sahipli hayvanlara yönelik saldırı ve tehlikelerin meşru müdafaa ve zorda kalış hali kapsamında defedilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Mağdurun rıza göstermediği suç teşkil eden hallerde ayrıca failin geçici olarak yakalanması da mümkündür. Bu kapsamda savunma hareketinin yöneldiği değerin ağır bedensel zarara neden olacak şekilde gerçekleştirilmesi ise ölçüsüz kabul edilecektir.

Anayasa ve TCK'nın ilgili maddeleri kapsamında değerlendirildiğinde kamusal bir hukuki değer olarak kabul edilen çevreye yönelik ihlaller karşısında TCK'nın 25. maddesine göre meşru müdafaa ve zorda kalış haline başvurulması mümkün gözükmemektedir. Alman ceza kanunu bakımından kamusal hukuki değerlere yönelik tehlikelerin zorda kalış kapsamında defedilmesi kural olarak mümkün olsa da, çevresel felaketlerin, nükleer santrallerin zorda kalış hali kapsamında kabul edilebilirliği, zorda kalışın unsurları bakımından tartışmalı bir durumdadır. Öte yandan Alman ceza hukukunda havanın, suyun, toprağın kirletilmesi ve doğal alanların korunması gibi saf-ekolojik değerleri koruyan suçlar (md. 324, 324a, 325, 329 III) bakımından zorda kalış kapsamında bir inceleme yapılmamıştır. Ancak bu tür ekolojik-zarar, antroposantrik-soyut tehlike suçlarının ihdas edilmiş olması, en azından icra hareketlerine başlayan failin geçici olarak yakalanmasını ve ihlal eyleminin engellenmesini mümkün kılabilmektedir.

Öte yandan Türk ceza hukukunda sahipsiz hayvanların korunmasının meşru müdafaa ve zorda kalış hali dogmatığı ile bağdaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada öncelikli engel meşru müdafaa ve zorda kalış halinin yalnızca bireysel hukuki değerlere yönelen saldırı ve tehlikelere karşı uygulanabilmesidir. Özellikle zorda kalış hali ACK'da olduğu gibi kamusal hukuki değerleri koruyacak şekilde kanun değişikliği ile genişletilse dahi, bu noktada tehlikenin “kendisine ya da başkasına yönelik” olması ibaresinin yarattığı tartışma gündeme gelecektir. Bu görüş Alman ceza hukukunda her ne kadar azınlıkta kalmış olsa da bizce isabetli bir görüştür. Kişiden değil de hukuki değerden hareket eden baskın görüşe öncelik verildiğinde ise, ülkemizdeki mevcut hukuki düzeninde hayvanlara yönelik merhamet duygusu ile bağ kurulabilecek herhangi bir bireysel hukuki değer

bulunmamaktadır. Kaldı ki Alman Anayasası'nın 20a maddesinde açıkça hayvanların korunmasına yer verilmiş olmasına rağmen, bu hükme dayanılarak ihdas edilen suçların (özellikle çevrenin saf-ekolojik değerini koruyan suçlar ile hayvanlara eziyet suçunun), Anayasanın birinci maddesinde yer alan insan onurunun korunmasına dayandırılan monist-kişisel hukuki değer öğretisine oturtulmasında birçok zorlukla karşılaşmıştır. Almanya'da azınlıkta olan bu görüşler doğrultusunda sübjektif duyguların hukuki değer haline getirilerek haksızlığın sübjektifleştirilmesi, gerek meşru müdafaa'nın sınırını alabildiğine genişletmesi gerekse hata hükümlerinin teorik ve pratik olarak uygulanamaması sonucunu doğuracaktır ki böyle bir sonucun hukuk düzenini kaosa sürükleyeceği açıktır. Hayvanların korunması ile bireysel hukuki değerler arasında sübjektif bağ kuran bu tür çabalar, modern ceza hukukunun Aydınlanma kazanımlarından biri olan "salt ahlaki değerlerin, duyguların korunmasının ceza hukukunun koruma alanının dışında bırakılması" düşüncesini zayıflattığı gibi, hukuken korunan değeri kendiyle meşrulaştıran düalist öğretinin de devlet teorisi ve ontolojik açıdan tatmin edici meta değerler ortaya koyamadığı açıktır. Dolayısıyla çevre ve hayvanların sırf kendi değerinden ötürü korunması bir ideal değer olmakla birlikte, bu idealin çeşitli yönleriyle hukuk sistemine intibak ettirilmesi bir paradigma değişikliği yaratacak boyuttadır. Bu konuda bugüne kadar yapılmış mevcut hukuki çalışmalar ise yeterli düzeyde olmaktan çok uzaktır.

Bu paradigmanın unsurlarından bir diğeri ise doğaya ya da hayvanlara kişilik tanınmasıdır. Mevcut kanunlardaki meşru müdafaa ve zorda kalış hükümlerine başvurulabilmesinin diğeri yolu budur. Bu sonucun, düzenleme alanı son derece sınırlı olan HKK'da yer alan ilkelerden çıkarılması ise mümkün değildir. Bu zayıf argümanın gerek özel hukuk gerekse ceza hukukunda birçok çelişkiyi beraberinde getireceği açıktır. Bir defa ülkemizde sahipsiz hayvanların hukuki kişilikleri olmadan dahi korunmasının Anayasal dayanağı oldukça zayıftır. Çevrenin korunmasına ilişkin AY. md. 56/2 üzerinden hayvanların korunmasını kabul etmek ise zorlama bir yorumdur. Lâfzî bir yorumla ortaya çıkan bu eksiklik, özellikle hayvanların korunmasını dikkate alan TCK. md. 181/4 ve 182/2'de yer alan ibarelerin kişi hürriyetini sınırlama sonucu doğurması bakımından bu ibarelerin anayasaya uygunluğunu tartışmalı hale getirmektedir. Aynı sonuca mülkiyet hakkına müdahale teşkil eden HKK'da yer alan kabahatler bakımından da ulaşılması mümkündür. Mülkiyet hakkı her ne kadar kamu yararı gereği kanunla sınırlanabilse de,

hayvanların kamu yararına hizmet ettiği konusunda çevre hakkında olduğu gibi anayasal bir açıklık yoktur. Dolayısıyla mevcut durumda sahipsiz hayvanların korunması konusunda suç ihdas edilse dahi, yasa koyucunun anayasal olarak böyle bir düzenleme alanı olmadığından, kişi hürriyetinin anayasaya aykırı olarak sınırlanması söz konusu olacaktır. Şu halde sahipsiz hayvanlara yönelik saldırı ve tehlikeler suç haline getirilse dahi faillerin CMK. 90/1 kapsamında suçüstü halinde yakalanarak ilgili eylemden men edilmesi, mevcut anayasal zeminde meşru olmayacaktır. Aynı şekilde bu durum hayvanlara kişilik tanınması ve bu suretle başkası adına meşru müdafanın önünün açılması konusunda da geçerlidir. Bu konuda her şeyden önce –bazı Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi- hayvanlara ve/veya doğaya hukuki kişiliğin anayasa ile tanınması, bunlara kişi hakları kategorisinden bağımsız bir haklar kategorisi (doğa ana hakları) yaratılması, bu doğrultuda ayrıca Medeni Kanun’un kişiliğe ilişkin hükümlerinde değişiklik yapılması ve özellikle bu tür düzenlemelerde kanun koyucunun hayvanlara ve doğaya kişilik tanınmasının ceza hukuku bakımından doğuracağı sonuçları öngörmesi ve gerekli koşulları ve sınırlamaları açıkça düzenlemesi gerekecektir. Ancak belirtmek gerekir ki Anayasalarında doğaya kişilik ve haklar veren ülkelerde dahi bu tür radikal kanun değişiklikleri kabul edilmemiştir²³⁰¹. Sonuç olarak görüldüğü üzere hayvanların korunması konusunda anayasal dayanak olması kanun koyucuya hayvanlara kişilik tanıma zorunluluğu yüklemeyeği gibi²³⁰², böyle bir kişiliğin anayasal olarak tanınması da bu varlıklar adına meşru müdafanın kabulü zorunluluğunu doğurmamaktadır.

²³⁰¹ Ekvador Ceza Kanunu için hazırlanan fakat yasalaşmayan kanun tasarısında Doğa Ana’ya karşı suçlar bölümü altında bizatihi ekolojik hukuki değerleri koruyan flora ve faunaya karşı suçlar, su, toprak ve diğer doğal unsurların kirletilmesi suçları, atık maddelere ilişkin suçlar ile yasadışı hayvan ticareti gibi suçlara yer verilmiştir. Yasalaşmayan bu tasarıya ilişkin proje hakkında bkz. <https://csl.mpg.de/de/forschung/projekte/oekologisches-strafrecht-ein-gesetzgebungsvorschlag-zu-den-straftaten-gegen-die-pacha-mama-im-neuen-strafrecht-ekvadors/> Proje yürütücüsü Jan-Michael Simon ile yapılan yazılı mülakatta, Ekvador ceza hukuku bakımından örneğin bir barajın yıkılması tehlikesinin bulunması durumunda üçüncü kişi adına meşru müdafaa veya zorda kalış hükümlerine başvurulması görüşünün savunulamayacağı, bu noktada idari ve ceza muhakemesi tedbirlerine bir arada başvurulabilmesinin yeterli olacağını ifade edilmiştir.

²³⁰² Wessels, Beulke, Satzger, **AT**, § 10, kn. 496., Reinbacher, s. 6., Ritz, s. 336., Koçhisarlıoğlu, Söğütlü Erişgin, s. 1717.

III. SİVİL İTAATSİZLİĞİN GENEL HÜKÜMLER BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Bir eylemin sivil itaatsizlik eylemi olarak nitelendirilebilmesi için sahip olması gereken özelliklere ilk bölümde yer vermiştik²³⁰³. Bu bölümde ise sivil itaatsizlik eylemlerini ceza kanunumuzun genel hükümleri bağlamında değerlendireceğiz. Bu kapsamda sivil itaatsizlik eylemleri suç teorisi bakımından tipe uygunluk ve hukuka aykırılık unsuru bağlamında, sivil itaatsizin kişisel özellikleri ise kusurluluk ve yaptırım teorisi bağlamında ele alınacaktır.

A. Suç Teorisi Bakımından

1. Tipe Uygunluk

Sivil itaatsizlik eylemlerini tek bir suç kalıbına sokmak mümkün değildir. Çeşitli şekillerde gerçekleştirilen sivil itaatsizlik eylemlerinin hangi suç tipini oluşturacağı somut olaya göre değişkenlik gösterecektir. Doğrudan sivil itaatsizlikte eylemin gerçekleştirilmesi sırasında başka suçlarda tipe uygunluk gerçekleşme dahi, yürürlükten kaldırılması istenen ve ihlal edilen norm neyse, o normu koruyan suç bakımından tipe uygunluk gerçekleşecektir. Sayma suretiyle tüketmek mümkün olmamakla birlikte, doğrudan sivil itaatsizlikle ilgili olabilecek suç tipleri arasında uyuşturucu madde kullanma, çocuk düşürme, bakaya kalma suçları örnek olarak gösterilebilir. Dolaylı sivil itaatsizlikte ise doğrudan yürürlükten kaldırılması istenen normlar değil, protesto eyleminin ihlal ettiği cezayı gerektiren diğer normlar söz konusudur. Dolaylı sivil itaatsizlikle ilgili olabilecek suç tipleri ise, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin suçlar, suç işlemeye tahrik, kanunlara uymamaya tahrik, işyeri dokunulmazlığının ihlali, ulaşım araçlarının engellenmesi ve sair suçlardır. Bu

²³⁰³ Bkz. s. 225.

suçlarla ilgili tipiklik değerlendirmesine ikinci bölümde yer vermiş olduğumuzdan²³⁰⁴, bu başlık altında yalnızca tipikliği oluşturan sivil itaatsizliğin yasallaştırılması (*legalization, Legalisierung*) konusu ele alınacaktır.

Tipe uygunluk bağlamında yapılan tartışmalar daha çok *doğrudan sivil itaatsizlik* eylemlerine ilişkindir. Zira doğrudan sivil itaatsizlik eylemlerinde pozitif üstü normlara (örneğin doğal hukuk, dini kurallar, etik ilkeler, sözleşme teorisi, vicdan, akıl, sosyal savunma, vd.) aykırı olduğu düşünülen pozitif hukuk normlarının doğrudan ihlal edilmesi söz konusudur²³⁰⁵. Sivil itaatsizlik tanımında kanuna aykırılık şeklinde bir unsura yer verildiği içindir ki, bir eylemin sivil itaatsizlik eylemi olabilmesi için öncelikle yasak bir davranışı karşılaması, diğer bir deyişle tipe uygun olması gerekir²³⁰⁶. Buna karşın sivil itaatsizlerin eylemler sırasında dolaylı olarak ihlal ettikleri cezai normların yürürlükten kaldırılması gibi bir talepleri bulunmamaktadır.

Doğrudan sivil itaatsizlikte eylemcilerin uzun vadeli hedefleri (*Fernziel*), ihlal edilen normun yürürlükten kaldırılması, diğer bir deyişle doğrudan sivil itaatsizliğin yasal hale getirilmesidir. Normun yürürlükten kaldırılarak doğrudan sivil itaatsizliğin yasallaştırılması halinde toplumun tamamı bu serbestiden yararlanacaktır. Dikkat etmek gerekir ki devlet otoritesine yönelen bu talebin tek muhatabı, yasaları koymaya, değiştirmeye ve kaldırmaya yetkili olan yasama organıdır. Yürürlükten kaldırılması istenen pozitif hukuk normu, pozitif-üstü normlara aykırı görüldüğü içindir ki, doğrudan sivil itaatsizlik her şeyden önce yasamanın görev alanına giren bir suç politikası sorunudur. Buna karşın yürürlükteki kanunları yine yürürlükteki anayasaya aykırı olması halinde iptal etme yetkisini haiz olan Anayasa Mahkemesi ise, kategorik olarak sivil itaatsizliğin muhatabı değildir. Zira bu halde kişilerin sivil itaatsizlik eylemine başvurmadan önce tüketmeleri gereken bir yargı yolu mevcuttur. Nitekim kategorik olarak da sivil itaatsizlik, yargısal yollar tüketildikten sonra son çare olarak başvurulmuş bir eylem yöntemidir. Doğrudan ya da dolaylı sivil

²³⁰⁴ Bkz. s. 459, vd.

²³⁰⁵ Örnekler için bkz. s. 226.

²³⁰⁶ Kleger, s. 176.

itaatsizlikte ihlal edilen normun anayasaya aykırılığı söz konusuysa, bu sorunu yargı organları hukuka aykırılık bahsinde çözecektir.

2. Hukuka Aykırılık

a. Genel Olarak

Sivil itaatsizliğin meşruluğu tartışmaları pozitif üstü hukuk (felsefesi) alanında yapılırken, yasallığı (dogmatığı) tartışmaları ise ölçülülük, hukuki güvenlik gibi anayasal ilkeler ile temel hak ve özgürlükler (hukuki değerler) gibi pozitif hukuk alanında yapılmaktadır²³⁰⁷. Sivil itaatsizliğin yasallığına, diğer bir deyişle hukuka uygunluğuna ilişkin yapılan tartışmaların konusu *dolaylı sivil itaatsizlik* eylemleridir. Bu halde sivil itaatsizlik eylemi ile ihlal edilen norm, faillerin pozitif üstü normlara aykırı olduğu düşüncesiyle kaldırılmasını istedikleri pozitif hukuk normu değil, bu taleplerin ileri sürülmesi sırasında ihlal edilen diğer normlardır. Gerçekten de sivil itaatsizlerin araç olarak başvurdukları protesto yöntemleri aracılığıyla ihlal ettikleri ceza normlarının (örneğin ACK bakımından cebir suçunun, TCK bakımından ulaşım araçlarının engellenmesi veya işyeri dokunulmazlığının ihlali suçunun) yürürlükten kaldırılması gibi bir talepleri bulunmamaktadır²³⁰⁸. Burada söz konusu olan husus, ilgili suçlar bağlamında istisnai olarak sivil itaatsizlik eylemlerinin hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilmesidir. Böylelikle tipik eylemin istisnai olarak haksızlık alanından çıkarılması konusu, dogmatik açıdan hukuka aykırılık unsuru bağlamında ele alınmayı gerektirmektedir. Keza bu unsur bağlamında yapılacak tartışmalar, kusur alanındaki gibi yalnızca sübjektif olarak faili bağlayan bir konuya değil, objektif olarak herkes için bağlayıcı olan eyleme ilişkin olacaktır²³⁰⁹.

Sivil itaatsizlik eylemlerinin yasallığı tartışması genellikle zorda kalış hali ile ifade ve gösteri yürüyüşü özgürlükleri zemininde yapılmaktadır. Çevrenin ve hayvanların zorda kalış hali kapsamında korunmasına ilişkin tartışmalara daha önce yer verdiğimizden, bu başlık altında temel hak ve özgürlükler zemininde yapılan

²³⁰⁷ Dreier, “Dreizehn Thesen zum zivilen Ungehorsam”, s. 695., Hassemer, “Ziviler Ungehorsam”, s. 339.

²³⁰⁸ Hassemer, “Ziviler Ungehorsam”, s. 334.

²³⁰⁹ Hassemer, “Ziviler Ungehorsam”, s. 335.

tartışmalara yer verilecektir. Bu kapsamda ilk olarak sivil itaatsizlik eylemlerinin hukuka uygunluğuna ilişkin doktrindeki görüşlere yer verdikten sonra, hakkın icrası hukuka uygunluk nedeni olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı bağlamındaki AİHM, AYM ve Yargıtay uygulamasına değinilecektir.

b. Doktrin

aa. Lehe Görüşler

Dolaylı sivil itaatsizlik eylemlerini hukuka uygun kabul eden görüş Alman ceza hukukçularından *Dreier* tarafından savunulmuştur. Yazara göre demokratik hukuk sistemlerinde geleneksel olarak yeterli ölçüde hukuki koruma mekanizmalarına, politikaya katılma araçlarına ve yasal protesto olanaklarına yer verildiğinden, sivil itaatsizlik eylemleri ile kanunların ihlal edilmesi *kural olarak* yasaktır. Dolayısıyla sivil itaatsiz de eyleminin hukuki sonuçlarına katlanmak zorundadır. Nitekim sivil itaatsizlik eyleminin ahlaki ciddiyeti ve önemi de bu halde ortaya çıkmaktadır. Ancak bu durum sivil itaatsizlik eylemlerinin *istisnai olarak* (pozitif) hukuka uygun kabul edilemeyeceği anlamına da gelmemektedir. Bu uygunluk anayasal ölçülülük ilkesine dayanan değerler tartımı (*Güterabwägung*) testine göre belirlenecektir. Buna göre pozitif hukuk bakımından sivil itaatsizlik eylemlerini -vicdan özgürlüğünün (Alman AY. md. 4) yanında ayrıca- ifade özgürlüğü (md. 5) ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü (md. 8) temelinde meşrulaştırmak mümkündür²³¹⁰. Bu noktada sivil itaatsizliğin tanımı *Dreier* tarafından şu şekilde formüle edilmiştir²³¹¹: “Her kim yalnız ya da başkasıyla birlikte, ağır bir haksızlığa karşı, aleni, ölçülü, şiddetsiz ve politik-ahlaki gerekçelerle bir yasak normuna ait tipikliği gerçekleştirirse, temel haklar bakımından meşru hareket eder.” Bu tanıma göre ölçülülük ilkesi gereğince -örneğin şantiyelerin, caddelerin, işyerlerinin ablukaya alınması gibi- sivil itaatsizlik eylemleri, kısa süreli ve sembolik olarak ve

²³¹⁰ Ralf Dreier, “Widerstand und ziviler Ungehorsam im Rechtsstaat”, in: **Ziviler Ungehorsam im Rechtsstaat**, (ed. Peter Glotz), 3. Auflage, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2015, ss. 54-75, s. 64., Dreier, “Dreizehn Thesen zum zivilen Ungehorsam”, s. 696.

²³¹¹ Dreier, “Dreizehn Thesen zum zivilen Ungehorsam”, s. 696.

ayrıca üçüncü kişilerin haklarını kısıtlamadan ya da son derece cüzi ölçüde kısıtlayarak gerçekleştirildiği takdirde hukuka uygun sayılacaktır²³¹².

Bu formüle her ne kadar bir gösteri yürüyüşünün herhangi bir suçta tipe uygunluğu gerçekleştirmesi halinde artık barışçıl sayılamayacağı görüşü ile karşı çıkmışsa da, Alman Anayasa Mahkemesi ifade özgürlüğünü düzenleyen anayasa maddesinde yer alan barışçıl olma(ma) kavramı ile ceza hukukundaki şiddet kavramının (ACK. md. 240 anlamında fiziksel engel olma²³¹³) eşdeğer kavramlar olmadığından bahisle bu eleştiriye itibar etmemiştir²³¹⁴. Barışçıl olmama kavramını “*insanlara ya da eşyalara yönelik şiddet içeren veya saldırganca yapılan taşkınlıklar gibi bazı tehlikeli dışavurumlar*” şeklinde tanımlayan Alman AYM’si, katılımcıların pasif direniş gösterdikleri ve barışçıl hareket ettikleri müddetçe abluka eylemlerinin toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında “toplantı” olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir²³¹⁵. Ancak Alman AYM’si –gerekçesine bir sonraki başlıkta yer verdiğimiz- nihai kararında, abluka şeklinde gerçekleştirilen sivil itaatsizlik eyleminin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında meşru görülemeyeceğine hükmetmiştir²³¹⁶. Kanaatimizce abluka eylemlerine yönelik Alman Parlamentosu’nun (ACK. md. 240) ve Alman AYM’sinin yaklaşımları bir arada değerlendirildiğinde, ortaya “barışçıl şiddet” gibi kendi içinde ironi barındıran bir kavram çıkmaktadır²³¹⁷.

Lehe görüşün diğer bir dayanak noktası ise Alman AYM’nin 1958 yılında vermiş olduğu *Lüth* kararında geliştirdiği karşılıklı etkileşim teorisidir (*Wechselwirkungstheorie*). Bu teoriye göre bir temel hak ve özgürlüğün sınırı, tek başına ilgili hak ve özgürlüğe sınırlama getiren kanuna bakılarak değil, bu kanun ile

²³¹² Dreier, “Widerstand und ziviler Ungehorsam im Rechtsstaat”, s. 68., Dreier, “Dreizehn Thesen zum zivilen Ungehorsam”, s. 696, 697.

²³¹³ Ayrıntılı bilgi için tekrar bkz. s. 360, 361.

²³¹⁴ BVerfGE 73, 206. para. 86. Ayrıca bkz. Dreier, “Dreizehn Thesen zum zivilen Ungehorsam”, s. 697. Şu halde ACK. md. 11/5’te yer alan hukuka aykırılık karinesinin bu teori ışığında düşünülmesi gerekir. Aynı yönde ayrıca bkz. Dannecker, s. 723.

²³¹⁵ BVerfGE 73, 206. para. 86., Aynı yönde BVerfGE 87, 399. para. 35., BVerfGE 104, 92. para. 46.

²³¹⁶ BVerfGE 73, 206. para. 104.

²³¹⁷ “*Ungeachtet der strafrechtlichen Bewertung als Gewalt kann das Verhalten der Teilnehmer der Blockadeaktion daher nicht als unfriedlich angesehen werden.*” BVerfGE 104, 92. para. 46.

ilgili temel hak ve özgürlük arasında kurulacak dengeye göre belirlenecektir²³¹⁸. Buna göre eylemin hukuka aykırılığı, salt suç tipine uygunluğu nedeniyle değil, her somut olayda eylemin dayandığı hukuki değer (ör. ifade ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü) ile eylemin ihlal ettiği suç normuyla (cebir suçu) korunan hukuki değer arasında bir denge kurulmak suretiyle belirlenecektir²³¹⁹. Bu tartım sayesinde üçüncü kişinin hareket serbestisini cüzi nitelikte ihlal eden gösteri yürüyüşü hakkına öncelik verilebilecektir.

Doktrinde de salt kanuna öncelik veren Montesquieu’cu anlayış, hâkimi yalnızca kanunu uygulaması gereken bir tekniker olarak görmesi nedeniyle eleştirilmiş, buna karşın hâkimin her olayda değerler tartımına giderek anayasa uygun bir yorum yapması gerektiği belirtilmiştir²³²⁰. Bu anlayışa göre hâkimin görevi kanunun bağlayıcılığını değil, devlet karşısında bireylerin hak ve özgürlüklerini gözetmektir. Zira kanunun bağlayıcılığı sivil itaatsizlikte bizatihi tanınan ve itaat edilen bir durumdur²³²¹. Bu görüş, her ne kadar hukuka uygunluğun kabulü halinde polisin oturma eylemine müdahalesinin hukuka aykırı hale gelmeyeceğini ifade etmişse de²³²², bu konuda bir gerekçe ortaya koymamıştır.

Lehe olan görüşün diğer bir argümanı ise Alman Federal Yargıtayı’nın (BGH) *Pätsch* kararıdır²³²³. Bu olayda Alman İç İstihbarat Kurumu (BfV) adına çalışan bir görevli, BfV’nin Alman vatandaşlarına ait kişisel bilgileri ABD istihbarat birimleriyle paylaştığı bilgisini basına servis etmiş ve göreve ilişkin sırrın ifşası suçuyla (ACK. md. 353b) yargılanmıştır. BGH’nın vermiş olduğu kararda “devlet sırrının ifşası dahi olsa anayasanın çekirdek alanına ilişkin bir ihlal söz konusu olduğunda, başkaca bir yola başvurma zorunluluğu olmaksızın herkesin kamuoyunu bilgilendirme hakkına sahip olduğu” ifade edilmiş, bu doğrultuda sanığın eylemi

²³¹⁸ BVerfGE 7, 198.

²³¹⁹ Roxin, “...zum zivilen Ungehorsam”, s. 447, 448.

²³²⁰ Bkz. “Tartışma ve Sorular”, in: *Argumentum*, Yıl: 3-4, Sayı: 36-41, 1993, ss. 731-734, s. 734-735.

²³²¹ Ibid, s. 735.

²³²² Ibid.

²³²³ BGHSt 20, 342.

ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmiştir²³²⁴. Bu karardaki olayın sivil itaatsizlik eylemi olmadığı yönündeki eleştirilere aleyhe görüşlerde yer verilmiştir.

Ülkemiz uygulamasında sivil itaatsizlik eylemlerinin hak arama özgürlüğüne dayandırıldığı 765 sayılı TCK döneminde verilen bir karara göre²³²⁵: “...öğretmen kitlesini, hakkını aradığı için mahkemeye sevk etmektense onların dertlerini dinlemek, sorunlarına çözüm yolu aramak toplum yararı bakımından izlenecek en gerçekçi yol olması gerekir... Gerek savunmalarında ve gerekse boykota katılma bildirilerinde suç kastı ile hareket edilmesi ve Türk toplumunda Milli Eğitim alanında daha rasyonel bir eğitim ve öğretim sisteminin yerleşmesi amacı ve saiki (gereği) ile hareket edildiği anlaşılmıştır. Öyle ise sanıklar hakkında beraat kararı vermek, hem bugünün gerçek adalet anlayışı, hem de ceza hukukunun temel ilkeleri bakımından uygun ve adaletli bir çözüm yolu olacaktır...”

bb. Aleyhe Görüşler

Alman ceza hukuku doktrinindeki baskın görüş dolaylı sivil itaatsizliğin hukuka uygun kabul edilemeyeceği yönündedir²³²⁶. Bu görüşteki yazarlardan Roxin’e göre, sivil itaatsizlik eylemlerinin ister ifade ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü ister zorda kalış hali üzerinden hukuka uygun olduğu ileri sürülsün, bu kabul azınlığın savunduğu değerlerin çoğunluğun belirlediği yasal kararlardan ağır bastığının kabulü anlamına geleceğinden kendi içinde bir çelişki barındıracaktır. Zira çoğunluğun iradesini yansıtan bir kuralın icrasından kaçınmak demokratik bir düzende hukuken mümkün değildir. Ayrıca bu halde hukuka uygunluğu kabul edilen sivil itaatsizlik eylemine müdahale eden polisin eylemi de hukuka aykırı hale gelecek ve muhatabına meşru müdafaa hakkı verecektir²³²⁷. Roxin’in genel hareket noktasında, sivil itaatsizliğin hukuka uygun kabul edilmesinin kurallara uyulmamasını normalleştireceği, sivil itaatsizliği teşvik edeceği ve böylelikle toplum üzerinde

²³²⁴ Roxin, “...zum zivilen Ungehorsam”, s. 449.

²³²⁵ Tavşanlı Asliye Ceza Mahkemesi, T: 15.04.1970, E: 1970/37, K: 970/51’den aktaran Mehmet Emin Artuk, “Sivil İtaatsizlik ve Ceza Hukuku”, in: *Argumentum*, Yıl: 3-4, Sayı: 36-41, 1993, ss. 724-728, s. 727, dn. 12.

²³²⁶ Kröpil, s. 285.

²³²⁷ Roxin, “...zum zivilen Ungehorsam”, s. 446, 448.

olumsuz bir etki yaratacağı yer almaktadır²³²⁸. *Radtke*'ye göre de protesto düzenlemek suretiyle ulaşılmak istenen amaca suç işlemek suretiyle ulaşılması, demokratik bir hukuk düzeninde meşru bir yer edinemez. Bu kabul protestocuların amaçlarına ulaşabilmeleri için suç işleyebileceklerinin kabul edilmesi anlamına gelecektir²³²⁹.

Roxin ayrıca lehe olan görüşün dayandığı BGH'nın *Pätsch* kararındaki olayın bir sivil itaatsizlik eylemi olmadığını, zira sırrın ifşası şeklindeki eylemin çoğunluk kararıyla konulan bir kurala ya da böyle bir kurala dayalı bir işleme yönelmediğini, sembolik bir ihlalin söz konusu olmadığını, dolayısıyla bu kararın yasal çoğunluk kararlarına karşı gerçekleştirilen abluka, işgal eylemleri lehine emsal teşkil etmeyeceğini, buna karşın bu olayın zorda kalış hali kapsamında değerlendirilebileceğini ifade etmiştir²³³⁰.

Alman yargı uygulamasında abluka şeklindeki sivil itaatsizlik eylemlerinin hukuka uygun olduğuna karar veren istinaf mercilerinin kararları, Alman Yargıtay'ı tarafından temyizen bozulmuştur. Örneğin Alman ordusuna ait mühimmat deposu önünde abluka eylemi gerçekleştiren sivil itaatsizler hakkında yerel mahkeme tarafından cebir suçu kapsamında adli para cezasına karar verilmiş, daha sonra bu karar abluka eyleminin cebir suçunda hukuka aykırılık bakımından gerekli olan adi/ahlaka aykırı olma şartını karşılamadığı, sivil itaatsizlerin uzun vadeli hedeflerinin bencilce bir talepten ziyade kamunun genel yararını gözettiği gerekçesiyle istinaf mahkemesi tarafından kaldırılarak sanıkların beraatine hükmedilmiştir²³³¹. Kararın temyiz edilmesi üzerine sivil itaatsizlerin uzun vadeli hedefinin cebir suçunda hukuka aykırılık unsurunda mı yoksa cezanın bireyselleştirilmesinde mi dikkate alınacağını hukuki sorun olarak tartışan Alman Federal Yargıtayı (BGH), hukuka uygunluğun hukuk dogmatigi açısından kabul

²³²⁸ Roxin, *AT*, § 22, kn. 145.

²³²⁹ Henning Radtke, "Überlegungen zum Verhältnis vom 'zivilem Ungehorsam' zur 'Gewissenstat'", in: *Goltdammer's Archiv*, Band 147, Ausgabe 1, 2000, ss. 19-39, s. 19, 29.

²³³⁰ Roxin, "...zum zivilen Ungehorsam", s. 449.

²³³¹ OLG Stuttgart, NSStZ 1988, 129.

edilebilir olmadığı gerekçesiyle failin uzun vadeli hedefinin ancak cezanın bireyselleştirilmesinde dikkate alınabileceğine hükmetmiştir²³³².

Bu kararın iki yıl öncesinde 1986 yılında Alman Anayasa Mahkemesi tarafından verilen “*Sitzblockaden I*” kararında, ülke huzurunu bozan, kanun önünde eşitlik ve demokratik çoğunluk ilkelerine ve genel olarak kanunlara karşı gerçekleştirilen eylemler olması nedeniyle sivil itaatsizliğin hukuka uygunluğu reddedilmiştir²³³³. Mahkeme ayrıca sivil itaatsizliğin tanımında bir yandan kanuna aykırılık şartına yer verilip, diğer yandan eylemlerin temel haklar bağlamında hukuka uygunluğunun talep edilmesinin de tutarsız olduğunu kaydetmiştir²³³⁴. Alman AYM’nin 2001 tarihli “*Sitzblockaden III*” kararında da abluka eylemlerinin barışçıl eylemler olduğu, gösteri yürüyüşlerinin icrasının çoğu zaman kaçınılmaz olarak üçüncü kişilerin hakları üzerinde bir ölçüde zorlayıcı etki doğurduğu, bu durumun sosyal olarak uygun görüldüğü (*sozial-adäquat*) müddetçe gösteri yürüyüşünün bir parçası olduğu ve hakkın koruma alanı kapsamında kaldığı ifade edilmiştir²³³⁵. Buna karşın sivil itaatsizlik eylemlerinin toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü kapsamında meşru görülmemesinin nedeni olarak Alman AYM’si, bireylerin taleplerini cebren icraya koymalarının ve suç teşkil eden bir davranışı gerçekleştirmelerinin bu özgürlük kapsamında korumayacağını, bu durumun gösteri yürüyüşü özgürlüğünün sınırlama nedenleri arasında da sayıldığını (md. 8/2) belirtmiştir²³³⁶.

Sivil itaatsizlik eylemleri Türk ceza hukukçularınca da hukuka uygunluk nedenleri bağlamında tartışılmıştır. Sivil itaatsizliğin hukuka uygun kabul edilemeyeceğini savunan yazarlardan *Artuk*, düzenin korunması düşüncesinden hareket ederek, anarşi karşısında sosyal ve siyasi düzenin her zaman tercih edileceğini ifade etmiştir. Ayrıca demokratik hukuk devletinde yeterli ve etkili hukuki korunma yolları ve protesto hakkı imkânı mevcutken, bu araçlara başvurmak yerine kanunlara aykırı bir şekilde sivil itaatsizlikte bulunmak, lüzumsuz ve

²³³² BGHSt 35, 270.

²³³³ BVerfGE 73, 206. para. 90, 104.

²³³⁴ BVerfGE 73, 206. para. 91.

²³³⁵ BVerfGE 104, 92. para. 51. Aynı yönde BVerfGE 73, 206 (250).

²³³⁶ BVerfGE 104, 92. para. 42, 50.

gayrimeşrudur. Keza ilgili hak ve özgürlüklerin varlığı da kanuna aykırı direnmeyi lüzumsuz hale getirmektedir. Son olarak sivil itaatsizin saik ve amacının sübjektif olması da hukuki meşruiyetinin reddedilmesini gerektirmektedir. Zira sivil itaatsizin saik ve amacının hak ve adaleti savunmak mı yoksa belli bir şahıs ve zümreye hizmet etmek ya da kişisel kin ve intikam duygusuyla hareket etmek mi olduğunu kestirmek her zaman kolay değildir²³³⁷. Bayraktar’a göre de suçun işlenmesi ya da kanuna itaatsizlikle ilgili düşünceler, objektif ve soyut olarak değerlendirildiğinde üçüncü kişilerde suçu işlemek veya itaatsizlikte bulunmak yönünde bir etki yaratabiliyorsa artık eleştiri hakkından bahsedilemeyecektir²³³⁸. Öte yandan *Hafizoğulları/Özen* tarafından sivil itaatsizlik eylemlerinin hakkın icrası hukuka uygunluk nedeni kapsamında meşru kabul edilmesinin teorik olarak mümkün olduğu ifade edilmişse de²³³⁹, yazarlar bu görüşlerini gerekçelendirmemişlerdir.

c. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı

Demokrasilerin vazgeçilmez bir unsuru olan²³⁴⁰ ve ifade özgürlüğünün özel bir görünümünü oluşturan²³⁴¹ toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, tarafı olduğumuz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 11. maddesinde²³⁴², Anayasamızın ise 34.

²³³⁷ Artuk, “Sivil İtaatsizlik ve Ceza Hukuku”, s. 727.

²³³⁸ Bayraktar, **Suç İşlemeye Tahrik Cürmü**, s. 118.

²³³⁹ Hafizoğulları, Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, s. 245., Küçüktaşdemir, “Sivil İtaatsizlik”, s. 2223, 2224. Ancak *Hafizoğulları* bir başka makalesinde ise 2911 sayılı kanundaki kanunsuz toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme suçu karşısında sivil itaatsizliğin bir hukuka uygunluk nedeni olmadığını söylemektedir. Hafizoğulları, Kurşun, s. 33.

²³⁴⁰ “Toplantı özgürlüğü ile bu özgürlük kapsamında düşüncelerini ifade etme hakkı, demokratik bir toplumun temel değerlerini oluşturmaktadır. Demokrasinin özünde açık bir tartışma ortamıyla sorunları çözebilme gücü yer almaktadır.” Gün ve Diğerleri v. Türkiye, T: 18.06.2003, Başvuru No: 8029/07., AYM, T: 06.01.2015, Başvuru No: 2013/3924, para. 117.

²³⁴¹ Tezcan, Erdem, Sancakdar, Önok, s. 394. “Kendine özgü rolü ve özel uygulama alanı bulunmakla birlikte, 11. maddede düzenlenen haklar, 10. maddenin ışığında incelenmelidir. Sözleşme’nin 11. maddesinde yer alan toplanma ve örgütlenme özgürlüklerinin hedeflerinden biri 10. maddede güvence altına alınan kişisel görüşlerin korunmasıdır.” Ollinger v. Avusturya, T: 29.06.2006, Başvuru No: 76900/01. Ayrıca bkz. Schwabe and M.G. v. Germany, T: 01.12.2011, Başvuru No: 8080/0, 8577/08., Ezelin v. Fransa, T: 26.04.1991, Başvuru No: 11800/85.

²³⁴² **Madde 11- Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü**

(1) Herkes, barışçıl nitelikli toplanma özgürlüğü ve çıkarlarını korumak için sendika kurma ve sendikaya girme hakkı dâhil, başkalarıyla birlikte örgütlenme özgürlüğü hakkına sahiptir. (2) Bu hakların kullanımına, ulusal güvenliğin ya da kamu emniyetinin yararı, düzensizliğin ya da suçun önlenmesi için, sağlığın ya da ahlakın korunması için yahut başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunması için, hukukun öngördüğü ve bir demokratik toplumda gerekli olanlardan başka hiçbir kısıtlama getirilmeyecektir. Bu Madde, silahlı kuvvetler, polis örgütü ya da Devlet

maddesinde düzenlenmiştir²³⁴³. Bu hakkın kullanılmasına ve sınırlarına ilişkin usul ve esaslar ise 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda (TGYK) düzenlenmiştir²³⁴⁴. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında sivil itaatsizlik eylemlerini ilgilendiren en önemli husus, eylemin silahsız ve saldırısız olması ile mekânsal sınırlarıdır.

aa. Silahsız ve Saldırısız Olma

AİHS toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını bireylere barışçıl olmak koşuluyla tanıırken, Anayasamızda hakkın kullanımı silahsız ve saldırısız olma koşuluna bağlanmıştır. Bu ifade tarzları arasında bir fark bulunmadığı, kavramların birbiriyle aynı anlama geldiği kabul edilmektedir²³⁴⁵. Kişi hak ve özgürlüklerinin esas, sınırlamalarının ise istisna olması karşısında AİHM'in bu hakka yönelik yaklaşımı da barışçıl olanı tarif etmek şeklinde değil, hangi davranışların barışçıl olmadığını tespit etmek şeklinde gelişmiştir. Bu yaklaşıma göre silah bulundurma, şiddete başvurma, şiddete, silahlı direnişe veya isyana teşvik etme ve demokrasinin ilkelerini reddetme söz konusu olduğunda artık toplantı ve gösteri yürüyüşün barışçıl olduğundan bahsedilemeyecektir²³⁴⁶. Ayrıca barışçıl olmama noktasında katılımcıların niyetine, o ana kadarki tutum ve davranışlarına da bakılacaktır²³⁴⁷. Bu noktada bir toplantı ve

idaresi mensupları tarafından bu hakların kullanılmasına hukuka uygun kayıtlamalar getirilmesini engellemeyecektir.

²³⁴³ **Madde 34 – Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı**

(1) Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. **(2)** Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir. **(3)** Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

²³⁴⁴ Kanun Numarası: 2911, Kabul Tarihi: 06.10.1983, RGT: 08.10.1983, RGS: 18185.

²³⁴⁵ Şirin, s. 39.

²³⁴⁶ Ulaş Karan, **Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü**, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi - 3, Avrupa Konseyi 2018, s. 50., Dominika Bychawska-Siniarska, **Protecting the Right to Freedom of Expression under the European Convention on Human Rights**, Council of Europe, July 2017, s. 23, 24., Gün ve Diğerleri v. Türkiye, T: 18.06.2003, Başvuru No: 8029/07., Stankov ve Birleşik Makedonya Organizasyonu İlinden v. Bulgaristan, T: 02.10.2001, Başvuru No: 29221/95 ve 29225/95., Ceylan v. Türkiye, T: 08.07.1999, Başvuru No: 23556/94, para. 14., Urcan ve Diğerleri v. Türkiye, T: 17.07.2008, Başvuru No: 23018/04., Sürek v. Türkiye, (No. 1), T: 08.07.1999, Başvuru No: 26682/95, para. 40, 62., Leroy v. Fransa, T: 02.10.2008, Başvuru No: 36109/03, para. 43.

²³⁴⁷ Sibel İnçeoğlu, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa**, Ankara: Şen Matbaa, 2013, s. 383., Özenç, s. 106. Stankov ve Birleşik Makedonya Organizasyonu İlinden v. Bulgaristan, T:

gösteri yürüyüşünün barışçıl olmadığını söyleyebilmek için katılımcının barışçıl olmayan eyleminin topluluğun bütününe sirayet etmesi gerekir²³⁴⁸. Aksi halde katılımcıların ve eylemin bütününe yönelik değil, yalnızca barışçıl hareket etmeyen kişiye yönelik tedbir ve yaptırımlar uygulanacaktır (TGYK. md. 24/4)²³⁴⁹. Özellikle dolaylı sivil itaatsizlikte sıkça başvuru olan oturma eylemleri ile diğer pasif direniş hallerinin şiddet içermemesi nedeniyle barışçıl eylem oldukları kabul edilmektedir²³⁵⁰.

Toplantı ve gösteri yürüyüşünün barışçıl olma özelliğini ortadan kaldıracak olan *silahlı eylem* bakımından kanun koyucu, doğrudan TCK. md. 6'daki silah tanımını ya da 6136 sayılı kanunu esas almamış, bu hakkın kullanılmasıyla sınırlı olarak TGYK. md. 23/b'de ayrı bir sayıma gitmiştir²³⁵¹. Bu maddede sayılan silahlarla toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılınması halinde TGYK'nın 33. maddesinde düzenlenen suç oluşacaktır²³⁵². Buna karşın güvenlik güçlerinin attığı

02.10.2001, Başvuru No: 29221/95 ve 29225/95. para. 77., Birleşik Makedonya Organizasyonu ve Ivanov v. Bulgaristan, T: 20.10.2005, Başvuru No: 44079/98, para. 99.

²³⁴⁸ Karan, 53., Özenç, s. 106. Ezelin v. Fransa, T: 26.04.1991, Başvuru No: 11800/85, para. 37., AYM, Ali Rıza Özer ve Diğerleri Kararı, T: 06.01.2015, Başvuru No: 2013/3924, para. 139.

²³⁴⁹ “Toplantı ve gösteri yürüyüşüne 23 üncü madde (b) bendinde yazılı silah, araç, alet veya maddeler veya sloganlarla katılanların bulunması halinde bunlar güvenlik kuvvetlerince uzaklaştırılarak toplantı ve gösteri yürüyüşüne devam edilir. Ancak, bunların sayıları ve davranışları toplantı veya gösteri yürüyüşünü Kanuna aykırı addedilerek dağıtılmasını gerektirecek derecede ise yukarıdaki fıkra hükümleri uygulanır.”

²³⁵⁰ Tezcan, Erdem, Sancakdar, Önok, s. 396, 397. Cisse v. Fransa, T: 09.04.2002, Başvuru No: 51346/99, para. 39., AYM, T: 06.01.2015, Başvuru No: 2013/3924, para. 136.

²³⁵¹ “Ateşli silahlar veya havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar dâhil patlayıcı maddeler veya her türlü kesici, delici aletler veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar, boğma teli veya zincir, demir bilye ve sapan gibi bereleyici ve boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler veya her türlü sis, gaz ve benzeri maddeler ile yasadışı örgüt ve topluluklara ait amblem ve işaret taşıyarak veya bu işaret ve amblemleri üzerinde bulunduran üniformayı andırır giysiler giyilerek veya kimliklerini gizlemek amacıyla yüzlerini tamamen veya kısmen bez ve sair unsurlarla örterek toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılma ve kanunların suç saydığı nitelik taşıyan afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler taşıyarak veya bu nitelikte sloganlar söylenerek veya ses cihazları ile yayınlanarak...”

²³⁵² **Madde 33 – Toplantı ve yürüyüşe silahlı katılanlar**

a) Ateşli silahlar veya havai fişek, molotof ve benzeri el yapımı olanlar dâhil patlayıcı maddeler veya her türlü kesici, delici aletler veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar, boğma teli veya zincir, demir bilye ve sapan gibi bereleyici ve boğucu araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler veya her türlü sis, gaz ve benzeri maddeler taşıyarak veya kimliklerini gizlemek amacıyla yüzlerini tamamen veya kısmen bez ve sair unsurlarla örterek katılanlar iki yıl altı aydan dört yıla kadar, **b)** Yasadışı örgüt ve topluluklara ait amblem ve işaret taşıyarak veya bu işaret ve amblemleri üzerinde bulunduran üniformayı andırır giysiler giyerek katılanlar ile kanunların suç saydığı nitelik taşıyan afiş, pankart, döviz, resim, levha, araç ve gereçler taşıyarak veya bu nitelikte sloganlar söyleyerek veya ses cihazları ile yayınlayarak katılanlar altı aydan üç yıla kadar, hapis cezası ile cezalandırılırlar.

göz yaşartıcı gazlara karşı güneş gözlüğü, baret, eldiven, maske, limon ve solüsyon gibi araç-gereçlerin bulundurulması ise suç teşkil etmeyecektir²³⁵³. Ayrıca bu suçun oluşması için katalogda zikredilen araç ve gereçlerin kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında bulundurulması gereğinin yanında ayrıca polise ya da başkalarına karşı kullanılması gerektiği yönünde mahkeme kararları bulunmaktadır²³⁵⁴. Kanaatimizce sayılan araç ve gereçlerin toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında bulundurulması yeterli olup, ayrıca kullanılmasına gerek yoktur.

Anayasamıza göre hakkın diğer bir sınırını oluşturan *saldırısız eylem* konusunda ise kanunda herhangi bir tanım yapılmamıştır. Kanaatimizce başkalarının hukuki değerlerini ihlal eden eylemlerin varlığı halinde artık barışçıl bir toplantı ve gösteri yürüyüşünden bahsedilemeyecektir. Ancak saldırgan tutum ve davranışların, AİHM'in yerleşmiş içtihatlarına göre ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilen “kısıktıcı, rahatsız edici, şok edici”²³⁵⁵ eylemlerin ötesinde olması gerekir.

bb. Kanunun Suç Saydığı Maksatlar

TGYK'nın kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşü olarak kabul ettiği diğer bir durum ise, toplantı ve gösteri yürüyüşünün kanunların suç saydığı maksatlar için düzenlenmesidir (md. 23/g). Salt maksadın suç teşkil etmesi söz konusu olamayacağından, buradaki maksattan kasıt toplantı ve gösteri yürüyüşünün konusunun ya da amacının suç teşkil eden bir eylem olmasıdır. Dolayısıyla “kanunun suç saydığı maksatlar” ifadesinden “maksadı suç olan toplantı ve gösteri yürüyüşleri” anlaşılmalıdır. Suçun niteliği bakımından herhangi bir ayırım veya sınırlama yapılmamıştır. Şu halde şikâyet tabi olup olmadığına bakılmaksızın, toplantı veya

²³⁵³ “Her ne kadar sanıklar üzerinde yakalanan güneş gözlüğü, baret, eldiven, maske, limon ve solüsyon gibi eşyalar nedeniyle ... hakkında kamu davası açılmış ise de, 2911 sayılı yasanın 23/b maddesi silah tanımını yaptığından, sanıklar üzerinde yakalanan maddelerin 23/b maddesinde yazılı kesici, delici, aşındırıcı, yaralayıcı, boğucu, yakıcı maddeler olmadığı, bu maddelerin iddianame içeriğinde de yazıldığı üzere eylem sırasında güvenlik kuvvetlerinin atmış oldukları göz yaşartıcı gaza karşı yanlarında bulundurdıkları sabit olduğundan,” sanıkların beraatlerine karar verilmiştir. İstanbul 50. Asliye Ceza Mahkemesi, T: 09.12.20013, E: 2013/460, K: 2013/790.

²³⁵⁴ “Sanıkların yapılan üst aramasında her ne kadar birer adet nato marka biber gazı çıkmış ise de, sanıklar eyleminin usulsüz toplantı ve gösteri yasasına aykırılık teşkil eden kanuna aykırı toplantı veya yürüyüş olmadığından ve ele geçirilen bu eşyalar herhangi bir şekilde herhangi bir olayda veya polise karşı kullanılmadığından bu sanıklar hakkında da beraat kararı verilmiştir.” İstanbul 50. Asliye Ceza Mahkemesi, T: 09.12.20013, E: 2013/460, K: 2013/790.

²³⁵⁵ Handyside v. Birleşik Krallık, T: 24.09.1976, Başvuru No: 5493/72, para. 49.

gösteri yürüyüşünün düzenlendiği tarihte yürürlükte bulunan kanunlara göre suç teşkil eden bir eylemi konu alan ya da bu eylem lehine bir amaç güden toplantı ve gösteri yürüyüşleri de kanuna aykırı sayılacaktır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerine getirilen bu sınırlama, daha ziyade doğrudan sivil itaatsizlik eylemlerini ilgilendirmektedir. Örneğin esrar kullanma yasağını veya belli bir gebelik süresinin üstündeki kürtaj yasağını protesto etmek üzere toplanılması veya gösteri yürüyüşü düzenlenmesi halinde söz konusu toplantı veya gösteri yürüyüşünün kanunların suç saydığı maksatlar için düzenlendiği kabul edilecek, toplantı ve gösteri yürüyüşünün barışçıl olup olmamasına bakılmaksızın eylem kanuna aykırı sayılacak ve kanunda öngörülen usule göre dağıtılacaktır. Toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında suç teşkil eden söz konusu davranışlar gerçekleştirilmedikçe, salt bu amaçla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenmesi ise bağımsız bir suç olarak kabul edilmemiştir. Bu maksatla yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşleri hakkında, yalnızca idari bir kolluk tedbiri olarak dağıtma işlemi uygulanacaktır (md. 24/1).

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına kanunla öngörülen bir sınırlama olarak kanunların suç saydığı maksatlar için bu hakkın kullanılamamasını, Anayasa'nın 34/2 maddesinde yer alan "suç işlenmesinin önlenmesi" sınırlama sebebine dayandırmak ve sınırlamanın meşru bir amaçla öngörüldüğünü söylemek mümkündür²³⁵⁶. Ancak kanun koyucu böyle bir sınırlamaya giderken silahsız ya da saldırısız (barışçıl olma) kriterini dikkate almamıştır. Dolayısıyla barışçıl bir şekilde gerçekleştirilen toplantı ve gösteri yürüyüşünün (ve bu doğrultuda sivil itaatsizlik eyleminin) salt kanunun suç saydığı maksatlarla düzenlenme kriterine dayanılarak kanuna aykırı ilan edilmesinin ve sonrasında idari ve (örneğin pasif direniş halinde) cezai tedbir ve yaptırımlar uygulanmasının, AİHM ve AYM'nin istikrar kazanmış içtihatları doğrultusunda²³⁵⁷ AİHS'e ve Anayasa'ya aykırılık teşkil edeceğini söylemek gerekir.

²³⁵⁶ Ayrıca bkz. AYM, T: 06.01.2015, Başvuru No: 2013/3924, para. 120, 130-132.

²³⁵⁷ Krş AYM, T: 06.01.2015, Başvuru No: 2013/3924, para. 19, 136., Oya Ataman v. Türkiye, T: 05.12.2006, 74552/01, para. 39., Nurettin Aldemir ve Diğerleri v. Türkiye, T: 18.12.2007, Başvuru No: 32124/02, 32126/02, 32129/02, 32132/02, 32133/02, 32137/02, 32138/02, para. 34.

cc. Mekânsal Sınırlar

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına kanunla getirilen diğer bir sınırlama ise hakkın kullanılacağı yere ilişkindir. TGYK'nın 22. maddesi, TBMM'ne bir kilometre yakınlıktaki alanda, parklarda, mabetlerde, şehirlerarası karayollarında, kamu hizmeti görülen bina ve tesisler ile bunların eklentilerinde toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılmasını yasaklamaktadır. Öte yandan sayılanlar dışında bu hakkın nerede kullanılacağı, kanunun 6. maddesinde öngörülen usule göre mülki amir tarafından belirlenecektir²³⁵⁸.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kategorik olarak kamu binalarında protesto eylemi düzenleme hakkı şeklinde anlaşılamayacağını ifade eden AİHM²³⁵⁹, parlamento ya da başkanlık sarayında²³⁶⁰, üniversitelerde²³⁶¹, otoyollarda²³⁶², mabetlerde²³⁶³, hastanelerde²³⁶⁴, park²³⁶⁵ ve meydanlarda²³⁶⁶ yapılan gösterilere yönelik müdahaleleri daha çok demokratik toplumda gereklilik ve ölçülülük ilkeleri bağlamında incelemiştir²³⁶⁷. AİHM'in ve AYM'nin toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin

²³⁵⁸ Madde 6 –Toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı

(1) “Toplantı ve gösteri yürüyüşleri, tüm il ve ilçe sınırları içerisinde aşağıdaki hükümlere uyulmak şartıyla her yerde yapılabilir. (2) İl ve ilçelerde toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı, kamu düzenini ve genel asayişini bozmayacak, vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılamaz derecede zorlaştırmayacak şekilde ve 22 nci maddenin birinci fıkrasında sayılan sınırlamalara uyulması kaydıyla Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan siyasi partilerin il ve ilçe temsilcileri ile güzergâhın geçeceği ilçe ve il belediye başkanlarının, en çok üyeye sahip üç sendikanın ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının il ve ilçe temsilcilerinin görüşleri alınarak mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirlenir. İl ve ilçenin büyüklüğü, gelişmişliği ve yerleşim özellikleri dikkate alınarak birden fazla toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı belirlenebilir. (3) Belirlenen toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhı yerel gazeteler ile valilik ve kaymakamlık internet sitelerinden ilan edilerek halka duyurulur. (4) Toplantı ve gösteri yürüyüşleri yer ve güzergâhı hakkında sonradan yapılacak değişiklikler de aynı yöntemle yapılır. Bu değişiklikler duyurudan on beş gün sonra geçerli olur. (5) Birden fazla toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergâhının belirlendiği il ve ilçelerde düzenleme kurulu, kamu düzenini ve genel asayişini bozmayacak belirlenen yer ve güzergâhlardan birisini tercih edebilir.”

²³⁵⁹ Appleby ve Diğerleri v. Birleşik Krallık, T: 06.05.2003, Başvuru No: 44306/98. para. 47.

²³⁶⁰ Taranenko v. Rusya, T: 15.05.2014, Başvuru No: 19554/05, para. 95.

²³⁶¹ Açık ve Diğerleri v. Türkiye, T: 13.01.2009, Başvuru No: 31451/03.

²³⁶² Kudrevičius ve Diğerleri v. Litvanya, T: 26.11.2013, Başvuru No: 37553/05, para. 80-84.

²³⁶³ Cisse v. Fransa, T: 09.04.2002, Başvuru No: 51346/99, para. 50-54.

²³⁶⁴ Yılmaz Yıldız ve Diğerleri v. Türkiye, T: 14.10.2014, Başvuru No: 4524/06.

²³⁶⁵ Nosov ve Diğerleri v. Rusya, T: 20.02.2014, Başvuru No: 9117/04, 10441/04. para. 130.

²³⁶⁶ Ziliberg v. Moldova, T: 04.05.2004, Başvuru No: 61821/00, para. 11.

²³⁶⁷ Zikredilen kararlar için bkz. Özenç, s. 110-113.

hukuka uygunluğu konusundaki genel yaklaşımında belirleyici olan husus, eylemlerin barışçıl olmasıdır. Barışçıl bir şekilde icra edilen toplantı ve gösteri yürüyüşleri, salt kanunlara aykırı olmalarından dolayı cezai yaptırıma tabi tutulamayacaktır²³⁶⁸. Bu nedenle TGYK’da mekânsal olarak mutlak bir şekilde yasaklanan yerler ile mülki amirin yer gösterme yetkisini kullanırken “kamu düzeni” ve “vatandaşların günlük yaşamını zorlaştırmama” gibi kriterlere yer verilmesi AİHS’e aykırılık teşkil etmektedir²³⁶⁹.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının özel mülkiyete tabi yerlerde icra edilmesi konusunda TGYK’da açık bir düzenleme bulunmamaktadır. ABD’de toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin özel mülkiyete tabi alanlarda (ör. alışveriş merkezlerinde) icra edilmesi, federal düzeyde olmasa da bazı eyaletlerde (ör. California) anayasal düzeyde korunmaktadır²³⁷⁰. Almanya’da ise Federal AYM, özel-kamu mülkiyeti ayırımı yapmamış, ilgili mekânın kamusal giriş-çıkışlara açık olması kriterini esas alarak, kamusal giriş-çıkışa açık olmayan veya kamunun kullanımına yalnızca belirli amaçlarla sunulan yerler (ör. idari binalar, hastaneler, yüzme havuzları, havalimanlarında yalnızca yolcuların geçebildiği alan, vs.) dışında kalan mekânlarda toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin düzenlenebileceğini kabul etmiştir²³⁷¹. AİHM kararlarında ise özel mülkiyete tabi alanlarda (ör. alışveriş merkezlerinde) yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin engellenmesi Sözleşme’ye aykırı bulunmamış, özel mülkiyet lehine bir yaklaşım sergilenmiştir²³⁷². Şu halde Almanya örneğinde hakka getirilen mekânsal sınırlamaların AİHM uygulamasıyla karşılaştırıldığında özgürlükler lehine daha dar yorumlandığını söylemek gerekir.

²³⁶⁸ Nurettin Aldemir ve Diğerleri v. Türkiye, T: 18.12.2007, Başvuru No: 32124/02, 32126/02, 32129/02, 32132/02, 32133/02, 32137/02, 32138/02, para. 34’ten aktaran Özenç, s. 117. Ayrıca bkz. Oya Ataman v. Türkiye, T: 05.12.2006, 74552/01., para. 39., AYM, T: 06.01.2015, Başvuru No: 2013/3924, para. 19, 136.

²³⁶⁹ Tolga Şirin, **30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı**, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2013, s. 66., Özenç, s. 113, 114.

²³⁷⁰ Özenç, s. 91, 117. Örneğin çevreci terörizm suçunun düzenlendiği Pennsylvania Eyaleti Ceza Kanunu’nun §3311 paragrafının c1 bendinde, Federal veya Eyalet Anayasası’na göre kamu malına yönelik ifade ya da dilekçe hakkını kullanarak veya özel mülk sahibinin rızasına dayanarak barışçıl protesto hakkını ya da diğer anayasal haklarını barışçıl bir şekilde kullanan kimsenin, bu bölümde öngörülen ceza soruşturmasından ve tazminat sorumluluğundan bağışık tutulacağı ifade edilmiştir. Bkz. s. 256.

²³⁷¹ BVerfGE 128, 226, para. 65’ten aktaran Özenç, s. 97, 98.

²³⁷² Appleby ve Diğerleri v. Birleşik Krallık, T: 06.05.2003, Başvuru No: 44306/98’den aktaran Özenç, s. 108 ve Şirin, s. 69.

Ülkemiz bakımından bu noktada değerler tartımına göre bir yol izlenmesi gerektiği ifade edilmiştir²³⁷³.

dd. Tedbir ve Yaptırımlar

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin; silahlı veya diğer yasak yöntemlerden biriyle, kanunda belirtilen yerlerin dışında veya yasak sayılan yerlerde ya da kanunların suç saydığı maksatlarla düzenlenmesine ilişkin tedbir ve yaptırımlara TGYK'nın 23. maddesinde yer verilmiştir. Buna göre –barışçıl olup olmadıklarına bakılmaksızın- söz konusu hallerde toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanuna aykırı sayılacak ve idari bir kolluk tedbiri olarak TGYK'nın 24. maddesindeki usule göre dağıtılacaktır²³⁷⁴. Kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşlerine katılanların, ihtara ve zor kullanmaya rağmen dağılmamakta ısrar etmesi pasif direnme suçunu (TGYK. md. 32), ihtara ve zor kullanmaya rağmen kolluk görevlilerine karşı cebir veya tehdit kullanılarak direnilmesi ise görevi yaptırmamak için direnme suçunu (TCK. md. 265) oluşturacaktır.

Bu noktada TGYK'da suç olarak düzenlenen diğer bazı yasak davranışlara değinmek gerekir. Örneğin yapılmakta olan toplantı veya gösteri yürüyüşünde huzur ve sükûnu bozmak maksadıyla tehdit veya hakaret veya saldırı veya mukavemette bulunulması ya da başka bir suretle huzur ve sükûnun bozulmasına sebebiyet verilmesi halinde TGYK'nın 30. maddesinde düzenlenen huzur ve sükûnu bozma suçu gündeme gelecektir. Toplantı veya yürüyüşlere ilişkin çağrı veya propaganda amacıyla kullanılan basılı veya çoğaltılmış veya el ile yazılmış davetiye, levha ve ilanlarda halkı suç işlemeye özendiren veya kışkırtan yazı veya resim bulundurulması da yine yasak eylemlerden olup (md. 26/1-2), bu yasağa uyulmaması halinde kanuna aykırı propaganda ve suç işlemeye teşvik suçları (md. 31) söz konusu

²³⁷³ Şirin, s. 68, 69.

²³⁷⁴ Berke Özenç, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Mekân Yasakları”, in: *İÜHFM*, C. LXXIII, Sayı: 2, 2015, ss. 87-134, s. 87. Ancak TGYK'nın 24/4 maddesine göre; “*Toplantı ve gösteri yürüyüşüne 23 üncü madde (b) bendinde yazılı silah, araç, alet veya maddeler veya sloganlarla katılanların bulunması halinde bunlar güvenlik kuvvetlerince uzaklaştırılarak toplantı ve gösteri yürüyüşüne devam edilir.*” Fakat bunların sayıları ve davranışları toplantı veya gösteri yürüyüşünü Kanuna aykırı addedilerek dağıtılmasını gerektirecek derecede ise polisin zor kullanma yetkisi doğacaktır.

olacaktır²³⁷⁵. Diğer bir suç tipi ise TGYK'nın 34. maddesinde düzenlenen halkı kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşüne özendirme ve kışkırtma suçudur²³⁷⁶. Bu suçta tipikliği, “*Halka karşı, doğrudan doğruya veya ses yükselten veya ileten herhangi bir alet veya araç ile söz söyleyerek veya seslenerek veya basılmış veya çoğaltılmış veya elle yazılmış veya çizilmiş kâğıtları duvarlara veya diğer yerlere yapıştırarak veya dağıtarak veya benzeri araç ve yollarla halkı kanuna aykırı toplantı veya yürüyüşe özendirmek veya kışkırtmak...*” eylemi oluşturmaktadır (md. 27).

Kuşkusuz zikredilen bu suçların oluşabilmesi için aynı zamanda tipik eylemlerin hukuka aykırı olması gerekmektedir. Bu noktada tipik eylemin hukuka uygunluğunu sağlayacak nedenlerin başında, barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı ile ifade özgürlüğü ve bu bağlamda eleştiri hakkı gelmektedir. Ancak TGYK aracılığıyla toplantı ve gösteri yürüyüşlerine idari ve cezai müdahaleler öngörülürken Anayasa’da ve AİHS’te yer alan barışçıl olma kriterinin değil de salt kanuna aykırılığın dikkate alınmış olmasının Anayasa’ya ve AİHS’e aykırılık teşkil ettiğini belirtmek gerekir²³⁷⁷. Nitekim Yargıtay CGK’nın da atıf yaptığı AİHM kararlarında, ifade ve gösteri yürüyüşü özgürlüklerinin belli bir ölçüde

²³⁷⁵ **Madde 31 – Kanuna aykırı propaganda vasıtaları ve suç işlemeye teşvik**

(1) “...26 ncı maddedeki yasak ve şartlara uymayanlar altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Bu propaganda vasıtalarında halkı suç işlemeye teşvik ve tahrik eder mahiyette yazı veya resim veya işaret bulunursa veya bu maksatla başka araçlar kullanılmış olursa, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde failleri bir yıl altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (3) Teşvik ve tahrik neticesi olarak suç işlenir veya suçun icrasına teşebbüs edilirse, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde teşvik veya tahrikte bulunanlar üç yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

²³⁷⁶ **Madde 34 – Tahrikçiler ve suç ortakları**

“27 nci maddedeki yasağa aykırı hareket edenler toplantı veya yürüyüş vukubulmamış veya vukubulmuş olup da ilk emir ve ihtar üzerine dağıtılmış ise, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde bir yıl altı aydan dört yıla, toplantı ve yürüyüş zorla dağıtılmış ise üç yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

²³⁷⁷ Şirin, s. 66., Özenç, s. 119, 127, 132., Ali Kemal Yıldız, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine Yönelik Müdahale ve Güç Kullanımının Sınırları: Türkiye’de Uygulamada Yaşanan Sorunlar”, in: **Türkiye İnsan Hakları Kurumu Çalıştayı – “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı ve Demokratik Toplum Düzeni Kavramıyla İlişkisi”** (22 Mayıs 2014), Ankara: Çalıştay Kitabı, 2014, ss. 98-107, s. 98. s. 105. AİHM’in ilgili kararları için bkz. Gün ve Diğerleri v. Türkiye, T: 18.06.2013, Başvuru No: 8029/07, para. 49, 50., Akgöl ve Göl v. Türkiye, T: 17.05.2011, Başvuru No: 28495/06, 28516/06, para. 43., Yılmaz Yıldız ve Diğerleri v. Türkiye, T: 14.10.2014, Başvuru No: 4524/06, para. 46., Samüt Karabulut v. Türkiye, T: 27.1.2009, Başvuru No: 16999/04, para. 35. Bkz. Özenç, s. 105.

abartmayı, hatta tahrik etmeyi de kapsadığı²³⁷⁸, ayrıca toplumun; trafiğin akışını veya bir işyerine girişi engelleyecek şekilde abluka, oturma eylemi gibi sembolik ve kısa süreli pasif direniş eylemlerine belli ölçüde katlanması, resmi makamların ise barışçıl nitelikteki bu eylemlere belli ölçüde hoşgörüsüyle yaklaşmaları gerektiği ifade edilmiştir²³⁷⁹. Öte yandan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kaçınılmaz ve doğal sonuçları arasında kabul edilen gürültü yapma, günlük yaşamı ve trafiği belli ölçüde aksatma gibi durumların, resmi makamlara, kamu düzeninin bozulması veya üçüncü kişilerin hak ve özgürlüklerinin korunması gerekçesiyle müdahale etme yetkisi vermeyeceği de kabul edilmektedir²³⁸⁰.

AIHM'in ve AYM'nin yerleşmiş içtihatlarına göre örneğin oturma eylemi suretiyle trafiğin aksatılması kanuna aykırı olsa dahi barışçıl bir şekilde icra ediliyorsa, salt kanunlara aykırılık, hakkın barışçıl bir şekilde icra edilmediği anlamına gelmeyecektir²³⁸¹. Ancak Yargıtay'ın bu konuda yeknesak bir uygulaması bulunmamaktadır. Örneğin Yargıtay vermiş olduğu bir kararda TBMM içerisinde barışçıl bir şekilde gerçekleştirilen üniversite harçlarının protesto edilmesi eyleminin TGYK kapsamında suç oluşturmadığına hükmetmiş²³⁸², yasak yerlerde yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin suç teşkil etmediği sonucuna ulaşırken ise söz

²³⁷⁸ Ziya Çağa Tanyar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, AÜHFD, 2011 s. 599'a atıf yapan YCGK, T: 11.07.2014, E: 2013/386, K: 2014/353.

²³⁷⁹ “Kamuya açık alanda düzenlenen gösteriler, trafiği aksatmak gibi etkilerle günlük yaşam düzenini bir derece bozabilir. Göstericiler şiddet içeren hareketlerde bulunmadıkları sürece, resmi makamlar, Sözleşme'nin 11. maddesi kapsamında güvence altına alınan toplantı hakkının özüne halel gelmemesi için, barışçıl nitelikteki toplantılara belirli derecede hoşgörü göstermeleri gerekmektedir.” Disk ve Kesk/Türkiye, T: 27.11.2012, Başvuru No: 38676/081., Nurettin ve Diğerleri/Türkiye, T: 18.12.2007, Başvuru No: 32124/02, 32126/02, 32129/02, 32132/02, 32133/02, 32137/02 ve 32138/02., Bukta ve Diğerleri v. Macaristan, T: 17.07.2007, Başvuru No: 25691/04.

²³⁸⁰ Oya Ataman v. Türkiye, T: 05.12.2006, Başvuru No: 74552/01, para. 28'den, Galstyan v. Ermenistan, T: 15.11.2007, Başvuru No: 26986/03, para. 116'dan, Patyi ve Diğerleri v. Macaristan, T: 07.10.2009, Başvuru No: 5529/05, para. 42'den aktaran Özenç, s. 112, 113.

²³⁸¹ Nurettin Aldemir ve Diğerleri v. Türkiye, T: 18.12.2007, Başvuru No: 32124/02, 32126/02, 32129/02, 32132/02, 32133/02, 32137/02, 32138/02, para. 34'ten aktaran Özenç, s. 117. Ayrıca bkz. Oya Ataman v. Türkiye, T: 05.12.2006, 74552/01., para. 39., AYM, T: 06.01.2015, Başvuru No: 2013/3924, para. 19, 136.

²³⁸² Y. 8. CD., T: 27.03.1998, E: 1998/26, K: 1998/4491. Ayrıca bkz. Şirin, s. 66., Özenç, s. 118. Ayrıca Çanakkale yolu üzerinde yapılan bir gösteri yürüyüşü nedeniyle İl Emniyet Müdürlüğü tarafından uygulanan trafik cezalarının Sulh Ceza Mahkemesi tarafından iptal edilmesi hakkında bkz. Ahmet Mert Duygun, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Kullanılmasında Bir Bilinmeyen: Spontane ve Acele Eylemler”, in: *Anayasa Hukuku Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 6, 2014, ss. 133-161, s. 149.

konusu eylemleri, “demokratik tepki”²³⁸³, masumane davranış²³⁸⁴, hoşgörü²³⁸⁵, kavramları çerçevesinde değerlendirmiştir²³⁸⁶. Buna karşın Yargıtay’ın yer ve güzergâh yasakları²³⁸⁷ ile gece toplanma yasağını²³⁸⁸ ihlal eden barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin onaylamış olduğu mahkûmiyet kararları da bulunmaktadır²³⁸⁹. Ayrıca Yargıtay’ın -yine barışçıl olup olmadığına bakmaksızın- alternatif Cuma namazlarının inanç ve ibadet özgürlüğü kapsamında olmadığına²³⁹⁰, gösteri yürüyüşlerinde kimliğin gizlenmesi amacıyla yüzün kapatılmasının²³⁹¹ ve kanuna aykırı gösteri yürüyüşünde pasif direniş ile trafik güvenliğini tehlikeye sokmanın²³⁹² ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilemeyeceğine dair kararları bulunmaktadır.

İfade özgürlüğü ve eleştiri hakkı bağlamında siyasal iktidarın politikalarını veya politikacılarını yıpratıcı, itibarsızlaştırıcı, yazılı, sözlü, görsel düşünce

²³⁸³ Y. 8. CD., T: 23.01.2004, E: 2006/2428, K: 2006/9022, Y. 8. CD., T: 07.12.2006, E: 2002/12823, K: 2004/323.

²³⁸⁴ Y. 8. CD., T: 27.03.1998, E: 1998/26, K: 1998/4491.

²³⁸⁵ Y. 8. CD., T: 11.05.2004, E: 2004/8-6, K: 2004/117.

²³⁸⁶ Bkz. Özenç, s. 118. Yargıtay’ın başvurduğu bu kavramları, Alman ceza hukuku doktrininde kullanılan sosyal uygunluk (*Sozialadäquanz*) kavramına benzetmek mümkündür. Sosyal uygunluk kavramı bir yandan suçun tüm unsurlarını karşılayan, diğer yandan ise sosyal düzenin tarihsel ve olağan gelişimine uygun olan hareketler için kullanılmaktadır. Karl Lackner, Kristian Köhl, Eduard Dreher, **Strafgesetzbuch mit Erläuterungen**, München: C.H.Beck, 2001, vor § 32, kn 29. Sosyal uygunluğu bulunan davranışları haksızlık oluşturmamaları nedeniyle hukuka uygunluk bahsinde ele alan görüşler olduğu gibi (Heinrich, **AT**, kn. 519.) , maddi unsur kapsamında objektif isnadiyet bağlamında değerlendiren görüşler de (Bock, **AT**, s. 139.) bulunmaktadır.

²³⁸⁷ Y. 8. CD., T: 27.11.2006, E: 2006/1587, K: 2006/8608.

²³⁸⁸ YCGK, T: 11.05.2004, E: 2004/8-6, K: 2004/117.

²³⁸⁹ Bkz. Özenç, s. 119.

²³⁹⁰ “PKK örgütü elebaşı’ın 2011 yılında verdiği talimat ile sözde demokratik çözüm çadırlarının kurularak sivil itaatsizlik eylemleri kapsamında alternatif cuma namazları kılınmaya başlanmış daha sonraki süreçte ise BDP teşkilat binaları, örgüte müzahir kişilerce oluşturulan mescit veya açık alanlarda kılınmaya devam edilmiştir. Yapılan bu faaliyet Anayasamızda teminat altına alınan inanç ve ibadet hürriyetine ilişkin olmayıp, bölgedeki halkın dini inanç konusundaki hassasiyeti istismar edilmek suretiyle terör örgütünün amaç ve faaliyetlerini tanıtmak, geniş halk kitlelerine ulaşmak amaçlanmıştır.” Y. 16. CD., T: 07.02.2017, E: 2015/1824, K: 2017/986., Y. 16. CD., T: 28.09.2016, E: 2016/5048, K: 2016/4894.

²³⁹¹ “terör örgütünün propagandasına dönüştürülen gösteri yürüyüşünde, kimliğin gizlenmesi amacıyla yüzün kapatılması bakımından bir ayırım bulunmakta olup, kimliğin gizlenmesi amacıyla yüzün tamamen veya kısmen kapatılması suretiyle işlenen propaganda fiilleri 6352 sayılı Kanunun geçici 1. maddesi kapsamında bir düşünce ve kanaat açıklaması yöntemi olarak değerlendirilmemektedir.” YCGK, T: 07.03.2017, E: 2016/1175, K: 2017/132.

²³⁹² Y. 16. CD., T: 29.06.2016, E: 2016/2774, K: 2016/4564.

açıklamaları (yayınlar, protestolar, boykotlar, istifaya veya direnişe²³⁹³ davet) içerik olarak elverişli şiddet ve tehdit içermediği ve şiddete çağrı yapmadığı müddetçe eleştiri hakkı kapsamında değerlendirilmesi gerekir²³⁹⁴. Bu noktada ayrıca saldırgan tutum ve davranışların, AİHM’in ifade özgürlüğüne ilişkin yerleşmiş içtihadı olan “kısıktıcı, rahatsız edici, şok edici”²³⁹⁵ eylemlerin ötesine ulaşması gerekir.

d. Değerlendirme

Sivil itaatsizliğin barışçıl olma özelliği eylemi gerçekleştiren kişiye bağlıyken, kanuna aykırılık özelliği ise yasama organınca belirlenen bir husustur. Hangi davranışların sivil itaatsizlik teşkil edeceğini o ülkedeki kanunlar belirlemektedir. Diğer bir deyişle sivil itaatsizin kanuna aykırı hareket etme alanı, kanun koyucunun yasakları genişlettiği ölçüde genişlemektedir. Ancak kanunların anayasaya uygun olması gerektiğinden, bu noktada sivil itaatsizliğin hukuka uygunluğu da, sivil itaatsizliği kanuna aykırı hale getiren normun anayasaya uygunluğuna bağlı olacaktır. Şu halde yapılacak değerlendirmeyi doğrudan ve dolaylı sivil itaatsizlik eyleminin anayasaya aykırı bir kanuna aykırı olmasına ve anayasaya uygun bir kanuna aykırı olmasına göre ikiye ayırmak gerekir.

1) Sivil itaatsizliğin kanuna aykırı olma özelliğini belirleyen kanunun anayasa aykırı olması halinde, hukuka uygun olan bir eylemin kanuna aykırı olarak ortaya çıkması söz konusudur. Bu noktada barışçıl bir eylemin kanun ile yasaklanması, kanun koyucunun bir hatası olarak görülecektir. Ayrıca bir eylemin salt kanun ile yasaklanması, eylemin barışçıl olma özelliğini ortadan kaldırmadığı gibi, hukuka aykırı olduğu anlamına da gelmemektedir. Söz konusu yasağın (kanunun) meşru olabilmesi için, anayasada öngörülen temel haklara ve temel hakların sınırlandırılma rejimine uygun olması gerekmektedir. Kanunlar meşruluklarını anayasalardan aldıklarından, salt yasak davranışı ya da suçun maddi unsurunu dikkate alarak tipikliği oluşturan eylemin hukuka aykırı olduğunu söylemek doğru ve yeterli

²³⁹³ Belli bir uygulamaya yönelik direniş çağrısı da silahsız ve şiddetsiz olduğu müddetçe toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında kalacaktır. Direniş çağrısının ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirildiği bir karar için bkz. İncal v. Türkiye, T: 09.06.1998, Başvuru No: 22678/93.

²³⁹⁴ Şahbaz, s. 3406.

²³⁹⁵ Handyside v. Birleşik Krallık, T: 24.09.1976, Başvuru No: 5493/72, para. 49.

değildir. Bu noktada ulaşılabilecek sonuç, kişi hak ve özgürlükleri ile anayasal ilkelere aykırı şekilde öngörülen veya uygulanan yasak normlar aracılığıyla sivil itaatsizliğin kanuna aykırılık özelliğini belirlemenin ve bu suretle sivil itaatsizliği kanuna aykırı hale getirmenin, sivil itaatsizliği gayrimeşru hale getirmeyeceğidir. Bu nedenle gerek doğrudan gerekse dolaylı sivil itaatsizlik bakımından sivil itaatsizliğin kanuna aykırı olduğunu belirleyen normun öncelikle anayasaya uygun olması veya anayasaya uygun yorumlanması gerekir. Aksi halde sivil itaatsizlik eylemi her ne kadar yasal bir norma ya da tipik eyleme aykırı olsa da *pozitif hukuk bakımından* meşru kabul edilebilecektir. Çalışmamızda bunun ifade hakkı ile toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlükleri kapsamında mümkün olduğu ortaya konulmuştur. Barışçıl eylemin niteliğine uygun düşen diğer ilgili hak ve özgürlükler bakımından da benzer bir yol izlenecektir. Ayrıca sivil itaatsizlik eyleminin bu şekilde meşru kabul edildiği hallerde, sivil itaatsizliğe müdahale eden polisin eylemi hukuka aykırı hale geleceği gibi, bu müdahaleye karşı meşru müdafaa da söz konusu olabilecektir.

Barışçıl nitelikteki dolaylı sivil itaatsizlik eylemlerinin değerler tartımına göre belli hallerde ifade ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında pozitif hukuka göre meşru kabul edilmesinin önünde bir engel yoktur. Alman doktrininde ileri sürülen değerler tartımı ve karşılıklı etkileşim teorilerinin ülkemiz bakımından da anayasal ölçülülük ilkesine dayandırılması mümkündür. Bu halde yapılacak tartımın bir tarafında sivil itaatsizlerin gösteri yürüyüşü hakkı, diğer tarafında ise bu hakkın sınırlama sebepleri arasında sayılan millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâk veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gibi hukuki değerler yer alacaktır. Öte yandan sivil itaatsizlik bakımından değerler tartımının sınırını, AİHS'in 17 ve Anayasa'nın 14. maddesinde öngörülen temel hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılması yasağı oluşturacaktır. Buna göre, amacı devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmak olan sivil itaatsizlik eylemlerinin, ifade, gösteri yürüyüşü, din ve vicdan özgürlüğü ve sair hak ve özgürlüklere dayandırılması mümkün olmayacaktır. Bu amaçlar dışında kalan hallerde ise değerler tartımına gidilebilecektir. Nitekim trafiğin akışını veya bir işyerine girişi engelleyecek şekilde abluka, oturma eylemi gibi sembolik ve kısa süreli pasif direniş eylemlerini ifade ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında meşrulaştıran AİHM içtihatları da bunu gerektirmektedir.

Ancak dikkate etmek gerekir ki zikredilen mahkeme kararlarında hukuka uygun bulunan dolaylı sivil itaatsizlik eylemleri münferit örneklerden ibaret olup, bu kararlar sivil itaatsizliğin kategorik olarak bir hukuka uygunluk nedeni olduğu şeklinde anlaşılmamalıdır. Zira çeşitli tür ve görünümelerde icra edilebilen sivil itaatsizlik eylemlerinin ihlal ettikleri hak ve özgürlükler birbirinden farklılık göstereceği içindir ki, her somut olayda ihlal edilen hukuki değere ve ihlalin ölçüsüne göre olay bazlı bir değerlendirme yapılması gerekecektir. Karşılaştırmalı hukukta sivil itaatsizlik eylemlerinin meşru kabul edildiği mahkeme kararlarına bakıldığında sivil itaatsizliğin ağır bastığı hukuki değerler, işyeri dokunulmazlığı, seyahat özgürlüğü ve trafik düzeni ile sınırlı kalmıştır²³⁹⁶.

Öte yandan hukuka uygun kabul edilen sivil itaatsizlik eylemlerinin kategorik olarak bir paradoksa yol açtığını da söylemek gerekir. Bir defa sivil itaatsizlikte failin cezalandırılmamak gibi bir amacı bulunmadığı gibi, aksine sivil itaatsizlik eylemi, sivil itaatsiz hakkında cezai yaptırımı uygulanması ile politik amaçlarına ulaşmaktadır. Bu doğrultuda sivil itaatsizliğin stratejisi, failin eyleminin pozitif hukuka uygun bulunması olmayıp failin ahlaki ve vicdani bulmadığı bir kural uğruna cezalandırılması aracılığıyla kamuoyunda farkındalık oluşturmak ve oluşan toplumsal tepkiyle yasama organını ilgili normu herkes için geçerli olacak şekilde değiştirmeye zorlamaktır. Dolayısıyla cezai sorumluluğun üstlenilmediği ve eylemin (pozitif) hukuka uygun olduğunun savunulduğu hallerde artık kategorik olarak sivil itaatsizlikten bahsedilmesi mümkün değildir. Keza bu halde failin tazminat sorumluluğu da söz konusu olmayacaktır. Bir eylemi sivil itaatsizlik kategorisine sokan özellikler yalnızca eylemin yapıldığı anda değil, eylemin doğurduğu sorumluluğun yerine getirildiği ana kadar mevcut olmalıdır. Aksi halde bireysel sorumluluğun üstlenilmesi stratejisi ile toplumda oluşturulması hedeflenen güven duygusu, sivil itaatsizlerin hukuka uygunluk talebinde bulunmaları ile ortadan kalkacaktır²³⁹⁷.

Her ne kadar YTCK sisteminde mazeret nedeni olarak kabul edilen zorda kalış halinde zarar görene tazminat ödenmesi teorik olarak mümkün olsa da, kamusal

²³⁹⁶ Aynı yönde bkz. Özenç, s. 131.

²³⁹⁷ Aynı yönde Kleger, s. 192.

hukuki değerler zorda kalış hali kapsamında savunulmaya elverişli değerler olarak kabul edilmediğinden, sivil itaatsizliğin zorda kalış kapsamında hukuka uygun kabul edilmesi mümkün olmadığı gibi failin tazminat sorumluluğu da devam edecektir. Ancak sivil itaatsizliğin değerler tartımı aracılığıyla ifade, gösteri yürüyüşü, vs. hak ve özgürlükler kapsamında hukuka uygun bulunması durumunda failin tazminat sorumluluğu ortadan kalkacaktır. Sivil itaatsizliğin asli unsurlarından biri olan tazminat ve cezai sorumluluğun üstlenilmesi, eylemin hukuka uygun bulunmasıyla birlikte geçerliliğini yitirecek, eylemi sivil itaatsizlik olmaktan çıkaracaktır.

Diğer bir kategorik çelişki ise sivil itaatsizliğin uzun vadeli hedeflerine ilişkindir. Sivil itaatsizin etkilemeyi hedeflediği devlet otoritesi yargı organından ziyade yasama ve yürütme organı olduğundan, sivil itaatsizlik eyleminin mahkemeler tarafından herhangi bir hukuka uygunluk nedenine dayanılarak pozitif hukukta meşru görülmesi, sivil itaatsizliğin uzun vadeli hedefini de sekteye uğratacaktır. Zira bu halde sivil itaatsizin kendi lehine oluşturmak istediği toplumsal tepki azalacak, yasama organı üzerinde istenilen baskı kurulamayacaktır. Diğer bir deyişle dolaylı sivil itaatsizlik eylemi yargı organı tarafından olay bazlı olarak hukuka uygun bulunduğu; sivil itaatsizler lehine oluşan toplumsal tepki dindirilmiş, sivil itaatsizliğin doğrudan hedefi olan pozitif hukuk normunun değiştirilmesi noktasında yasama organı üzerinde oluşturulacak baskının bir ölçüde önüne geçilmiş olacaktır. Bu noktada ayrıca sivil itaatsizin amacının, ihlal edilen normun etkisini kişisel olarak sivil itaatsiz lehine azaltmak değil, ilgili normun bir bütün olarak toplum yararına ortadan kaldırılmasını sağlamak olduğunu da tekrar hatırlatmak gerekir. Bu hedefe ise ancak yasama organının politika değişikliğine giderek ilgili normu herkes için geçerli olacak şekilde kaldırması ile ulaşılabilir. Bu halde yürürlükten kaldırılan norm, bizatihi, gerek özelde sivil itaatsizin gerekse toplumun tamamı bakımından lehe sonuçlarını geçmişe etkili olarak doğuracaktır.

2) Sivil itaatsizliğin kanuna aykırı olma özelliğini belirleyen kanunun anayasa uygun olması halinde ise sivil itaatsizliğin kategorik olarak temel hak ve özgürlükler temelinde ya da hukuka uygunluk nedeni olarak zorda kalış hali kapsamında meşrulaştırılması mümkün değildir. Dogmatik açıdan değerlendirildiğinde pozitif hukukun –ileride ele alınacak olan- kusurluluk ve yaptırım teorisi bağlamında sunduğu imkânlarla rağmen sivil itaatsizlik eylemlerini hukuka uygun kabul etmek,

ihlal edilen normların etkisini yitirmesine ve pozitif hukukun savunmasız kalmasına neden olacaktır. Bu noktada sivil itaatsizlik eylemlerinin hukuka uygun kabul edilmesinin kaosa yol açacağı ve yasama alanına ilişkin suç politikası sorunlarının mahkemelere taşınacağı şeklindeki düşüncelerin haklılık payı bulunmaktadır²³⁹⁸. Gerçekten de kuvvetler ayrılığı ilkesine göre bir kanunun pozitif üstü normlara aykırılığının ancak yasama organı tarafından giderilmesi meşrudur. Meşruiyetini yasama organından alan hâkim, sosyal sorunları yasama organının çizdiği sınırlar dışına çıkarak çözme gibi bir yetki ve inisiyatifi haiz değildir. Keza hâkimin uygulamakla görevli olduğu kanunları -özellikle doğrudan sivil itaatsizlik söz konusu olduğunda- olması gereken hukuk bakımından iyi/kötü ya da adil/adil olmayan şeklinde bir değerlendirmeye tabi tutarak uygulamaktan kaçınması da mümkün değildir²³⁹⁹. Nitekim Anayasa'nın 138. maddesi uyarınca hâkimlerin *vicdani kanaatlerine göre* hüküm verme yetkisi de Anayasa, kanun ve hukuk sınırları içerisinde tanınmıştır. Bu noktada hâkim ancak anayasaya uygun/aykırı kanun değerlendirmesi yapmak suretiyle somut norm denetimi yolunu işletebilir. Şu halde yargı organının yasamanın iradesine uygun olarak verdiği bir kararın, adalet duygusuna, ahlaka ve vicdana aykırı olmasının, ancak yasama organını ilgilendiren bir suç politikası sorunu olduğunun altını çizmek gerekir. Aksi halde mevcut kanunu çeşitli saiklerle uygulamaktan vazgeçen hâkimin kararını bir sivil itaatsizlik eylemi olarak düşünmek gerekecektir.

Son olarak pozitif üstü alandaki ahlaki meşruiyetinin dayanakları dahi (örneğin doğal hukuk, dini kurallar, etik ilkeler, sözleşme teorisi, vicdan, akıl, sosyal savunma, vd.) tartışmalı olan sivil itaatsizliğin²⁴⁰⁰ pozitif hukuka uygunluk bakımından objektif bir temel sunamayacağını da belirtmek gerekir. Zira geneli bağlayıcı bir etkisi bulunmayan pozitif üstü meşruiyet ilkeleri yalnızca sivil itaatsiz tarafından tanınmakta ve yalnızca bu kişi üzerinde bağlayıcı bir etki göstermektedir²⁴⁰¹. Keza pozitif üstü anlamda başvuru ahlak, bir kimseye bir eylemi gerçekleştirmeye izin verecek şekilde anlaşılabilirken, bir başkası tarafından

²³⁹⁸ Arlene Boxerman, "The Use of the Necessity Defense by Abortion Clinic Protesters", in: *The Journal of Criminal Law & Criminology*, Cilt: 81, Sayı: 3, 1990, s. 691 ve 694'ten aktaran Küçüktaşdemir, "Sivil İtaatsizlik", s. 2215.

²³⁹⁹ Aynı yönde Selçuk, "Ceza Hukuku Açısından Sivil İtaatsizlik", s. 729.

²⁴⁰⁰ Hassemer, "Ziviler Ungehorsam", s. 338-339.

²⁴⁰¹ Hassemer, "Ziviler Ungehorsam", s. 340.

aynı eylemi yasaklayacak şekilde anlaşılabilir²⁴⁰². Örneğin ABD’de kürtaj kliniklerine yönelik eylemlere ilişkin görülen bir davada, korunan hukuki değer üzerinde toplumsal bir mutabakat bulunmadığı ifade edilmiştir²⁴⁰³. Bu noktada muhafazakâr Hristiyan gruplar kürtaj kliniklerine yönelik tahrip eylemlerini kürtajın Hristiyanlıkta ahlak dışı bir eylem olarak kabul edilmesine ve ceninin masumiyetinin korunmasına dayandırırken²⁴⁰⁴, kürtaj yanlısı gruplar ise liberal-feminist bir bireyci anlayışla kürtajı meşrulaştırmaktadır²⁴⁰⁵. Aynı şekilde çevresel sorunlara yönelik çözüm arayışları bakımından da kanunları ihlal eden yöntemlere başvurulmasının toplumun çoğunluğu tarafından benimsenmediği kabul edilmektedir²⁴⁰⁶. Bu noktada haksızlığın ve hukuki değerın kişiye göre değişen, sınırları belirsiz bir ahlak anlayışı üzerine kurulması; hata hükümlerinin uygulanmasını²⁴⁰⁷ ve sivil itaatsizliğin bir koşulu olan tazminat sorumluluğunun yerine getirilmesini imkânsız hale getireceği gibi, sivil itaatsizlik eylemine müdahale eden güvenlik güçlerinin eylemlerini hukuka aykırı hale getirecek ve bu kişilerin hukuka uygunluk nedenlerinde hataya düşmesine yol açacaktır. Ayrıca polis müdahalesinin hukuka aykırı hale gelmesiyle birlikte sivil itaatsiz lehine meşru müdafaa hakkından bahsedilecektir. Sivil itaatsizliğin hukuka uygun kabul edilmesi halinde ortaya çıkacak hukuki sonuçları ve sorunları çoğaltmak mümkündür. Tüm bu sonuçların ahlak, vicdan, adalet gibi son derece sübjektif nitelikte olan ilkeler üzerinden sivil itaatsizlik lehine meşrulaştırılması, birçok yönden yeni sorunlar doğuracaktır.

Açıklanan nedenlerle yukarıda lehe görüş kapsamında yer verdiğimiz öğretmen direnişine ilişkin yerel mahkeme kararında öğretmenlerin daha iyi bir eğitim-öğretim sistemine yönelik saik ve amaçları dikkate alındığında beraat kararı verilmesinin “gerçek adalet” anlayışına daha uygun düşeceği gerekçesiyle suçun oluşmadığına karar verilmesini isabetsiz bulmaktayız. İlkın gerek kastın varlığında gerekse

²⁴⁰² Kleger, s. 175.

²⁴⁰³ Küçüktaşdemir, “Sivil İtaatsizlik”, s. 2217.

²⁴⁰⁴ Mark Jürgensmeyer, **Terror in the Mind of God**, Oakland: University of California Press, 2017, s. 32.

²⁴⁰⁵ Laura M. Purdy, “Are Pregnant Women Fetal Containers?”, in: *Bioethics*, Cilt: 4, Sayı: 4, 1990, ss. 273-291, s. 273, 291.

²⁴⁰⁶ Dannecker, s. 722.

²⁴⁰⁷ Bkz. s. 522, 543.

haksızlığın ve hukuka aykırılığın belirlenmesinde failin iyi niyetli ya da ulvi saik ve amaçlarla hareket etmiş olmasının bir önemi bulunmamaktadır²⁴⁰⁸. Failin saik ve amacı, kanunda açıkça gösterilmedikçe suçun oluşumunda değil, yalnızca temel cezanın belirlenmesinde rol oynayacaktır. İkinci olarak somut olayda faillerin meslekleri dikkate alınarak beraat kararı verilmesi aynı zamanda eşitlik ilkesine de aykırılık teşkil edecektir. Son olarak hâkimin somut ve objektif olarak belirli olan hukuka değil de, sübjektif, soyut ve belirsiz olan “gerçek adalet” anlayışına dayanması, Anayasa’nın 138. maddesine aykırıdır. Dolayısıyla hukuka aykırı olan bu kararın ancak siyasi olarak bir sivil itaatsizlik eylemi niteliğinde olduğundan bahsedilebilir.

3. Kusurluluk

Daha önce de belirttiğimiz üzere kusurluluk alanında yapılan sivil itaatsizlik tartışmaları, objektif ve genel olarak sivil itaatsizlik eylemine değil, sübjektif olarak sivil itaatsizin kişiliğine ilişkindir. Bu bağlamda tartışılması gereken ilgili başlıklar, kusurluluğu etkileyen haksız tahrik, hata ve geçici nedenlerdir. Zorda kalış hali ise daha önceden ortaya konulduğundan burada tekrar bu konuya girilmeyecektir.

a. Haksız Tahrik

TCK’nın 29. maddesine göre²⁴⁰⁹, suç işleme kararı bulunmayan bir kimsenin, haksız bir davranışın doğurduğu hiddet veya şiddetli bir elemin etkisi altında suç işlemeye yönelmesi halinde, failin iradesini etkileyen bu durum cezada indirim nedeni olarak kabul edilmiştir²⁴¹⁰. Haksız tahrikin bir tarafında tahrik eyleminden etkilenen, diğer tarafında ise eylemleriyle tahrike neden olan bir kimse bulunmaktadır. Haksız eylem ancak iradi bir insan hareketinden

²⁴⁰⁸ Ayrıca bkz. *Sami Selçuk*’un YCGK, T: 12.11.1996, E: 1996/8-206, K: 1996/215’deki karşı oy yazısı.

²⁴⁰⁹ “Haksız bir fiilin meydana getirdiği hiddet veya şiddetli elemin etkisi altında suç işleyen kimseye, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine onsekiz yıldan yirmidört yıla ve müebbet hapis cezası yerine oniki yıldan onsekiz yıla kadar hapis cezası verilir. Diğer hallerde verilecek cezanın dörtte birinden dörtte üçüne kadar indirilir.”

²⁴¹⁰ Artuk, Gökçen, Yenidünya, **Ceza Genel**, s. 504.

kaynaklanabileceğinden, salt hayvandan kaynaklanan bir hareketin²⁴¹¹ ya da doğa olayının haksız tahrik oluşturmaları mümkün değildir. Zira zorda kalış halinden farklı olarak haksız tahrikte iradesi etkilenen failin eyleminin yöneldiği kişi, bizzatıhi tahrike neden olan kimsedir²⁴¹².

Bu noktada belli bir kimseyi hedef almayan eylemlerin –ve bu bağlamda çevreye veya hayvanlara karşı gerçekleştirilen eylemlerin- üçüncü kişiler bakımından bir haksız tahrik nedeni olarak kabul edilebilirliğine değinmek gerekir. Doktrindeki baskın görüşe göre tahrik edici eylemin doğrudan tahrik edilen kişiye yönelmesi gerekli olmayıp, faili ilgilendiren hayvanlara ya da cansız varlıklara yönelik olması da mümkündür²⁴¹³. Yargıtay da devlet ormanından izinsiz odun ve kozalak toplanmasını²⁴¹⁴, sahipli hayvana karşı gerçekleştirilen eylemleri²⁴¹⁵ haksız tahrik olarak değerlendirmektedir. Doktrinde bir görüşe göre yoldan geçen (sahipsiz) bir köpeğe kötü davranan kişiye söven failin de haksız tahrikten yararlandırılması gerekir²⁴¹⁶. Buna karşın bir kararında Yargıtay, topluma karşı suçlar bölümde düzenlenen korku, kaygı veya panik yaratacak şekilde silahla ateş etme suçunda (TCK. md. 170/1-c) belli bir mağdurunun bulunmaması nedeniyle haksız tahrik hükümlerinin uygulanamayacağına hükmetmiştir²⁴¹⁷.

²⁴¹¹ Buna karşın hayvanın hareketi ile insan hareketi arasında bir nedensellik kurulabiliyorsa haksız tahrik hükümleri uygulanabilir. “Şikâyetçi, ineğini bağlamamış, gerekli önlemleri almamış, henüz altı yaşında bulunan kızının nezaretine bıraktığı inek, sanığın mısır tarlasına girerek zarar vermiştir. Gerekli özen gösterilmemiş ve önlem alınmamıştır. Sanık; şikâyetçinin ihmali sonucu ineğin tarlaya zarar vermesinin doğurduğu öfke altında yüklenen suçu işlemiştir. Bu nedenle sanık hakkında TCK’nun 51/1. maddesinin uygulanması yerindedir.” YCGK, T: 24.12.1990, 8-340/357. İçel, s. 483.

²⁴¹² Aynı yönde Özbek ve Diğerleri, **Ceza Genel**, s. 418., Centel, Zafer, Çakmut, **Ceza Genel**, s. 441.

²⁴¹³ Artuk, Gökçen, Yenidünya, **Ceza Genel**, s. 518, 519., **Özbek ve Diğerleri**, **Ceza Genel**, s. 416., İçel, s. 483., Centel, Zafer, Çakmut, **Ceza Genel**, s. 437.

²⁴¹⁴ *Zabiti kasten öldürmekten sanık Abidin’in yapılan yargılanması sonunda, ...maktulün Devlete ait ormandan izinsiz olarak odun ve kozalak toplanmasının olayın nedenini teşkil etmesine, hukuka aykırı her türlü davranışın, haksız eylem niteliği taşımasına, haksız hareketin mutlaka sanığa karşı vukuu şart olmayıp Devlet aleyhine işlenmesi takdirinde de sanığın tahrik hükmünden yararlanması gerekmesine göre; maktulden gelen, Devlet aleyhine suç teşkil eden ve olaya sebep olan ormandan izinsiz odun ve kozalak çıkarma şeklindeki haksız hareketin sanık lehine TCK’nun 51/1. maddesinin uygulanmasını gerektirir adi tahriki oluşturacağının düşünülmemesi...* bozmayı gerektirmiştir. Y. 1. CD., T: 09.07.1981, E: 1981/3551, K: 1981/3407.

²⁴¹⁵ “Sanığın, mağduru bir ara köpeğinin yanında görmesi nedeniyle onun tarafından öldürüldüğü sanısıyla yaralama suçunu işlemesi karşısında, yasal indirici nedenin varlığının tartışılması...”

Y. 4.CD., T: 02.04.1998, 2377/3261. İçel, s. 483, dn. 192.

²⁴¹⁶ Özbek ve Diğerleri, **Ceza Genel**, s. 418., Aynı yönde Soyaslan, **Ceza Genel**, s. 468.

²⁴¹⁷ Y. 8. CD, T: 27.11.2007, 9031/8288. (Artuk, Gökçen, Yenidünya, **TCK Şerhi**, C.1, s. 950, dn. 1394.)

Kanaatimizce meşru müdafaa ve zorda kalıştan farklı olarak bireysel hukuki değerlerin dışında kalan hukuki değerlere ve bu bağlamda hayvanlara ve çevreye yönelik haksız eylemlerin haksız tahrik kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Nitekim haksız eylem konusunda gerek madde metninde gerekse madde gerekçesinde herhangi bir sınırlama bulunmadığından, sahipli ya da sahipsiz hayvanlara veya çevreye karşı gerçekleştiren haksız bir eylem nedeniyle öfke veya üzüntüye kapılarak suç işleyen kişi hakkında haksız tahrik hükümlerinin uygulanmasında bir engel yoktur. Ayrıca haksızlığın belirlenmesinde hayvanlara ya da çevreye karşı gerçekleştirilen haksız eylemin suç teşkil etmesi gerekli olmayıp, eylemin hukuka aykırı olması yeterlidir²⁴¹⁸. Bu doğrultuda suç ve kabahat teşkil edip etmediğine bakılmaksızın Türk Ceza Kanunu, Orman Kanunu, Kara Avcılığı Kanunu, Hayvanları Koruma Kanunu ve sair ilgili mevzuatta hayvanlara ve çevreye karşı gerçekleştirilen tüm yasak davranışların haksızlık teşkil edeceğini kabul etmek gerekir. Buna karşın tahrik konusu eylemin bir hukuka uygunluk nedenine dayanması halinde ise artık eylemin haksızlığından bahsedilemeyecektir²⁴¹⁹. Örneğin idarenin vermiş olduğu izne dayalı olarak ve izin verilen risk sınırları içinde faaliyet gösteren nükleer ya da hidroelektrik santralleri işletmesine karşı sivil itaatsizlik eylemine katılan²⁴²⁰ ya da yolda yürürken kendisine saldıran köpeğe taş atan kişiye karşı köpek sahibi²⁴²¹ hakkında haksız tahrik hükümleri uygulanamayacaktır.

b. Hata

Ceza hukukunda hata, bir kimsenin iç dünyasındaki sübjektif düşüncesi ile dış dünyadaki objektif gerçeklik arasında bulunan uyumsuzluk olarak tanımlanmaktadır²⁴²². Failin gerçeğe ilişkin yanlış bilgisi kastını kaldırabileceği gibi kusurluluğuna da etki edebilir²⁴²³.

²⁴¹⁸ Özbek ve Diğerleri, **Ceza Genel**, s. 414, 415., İçel, s. 485., Centel, Zafer, Çakmut, **Ceza Genel**, s. 438., Soyaslan, **Ceza Genel**, s. 469.

²⁴¹⁹ Artuk, Gökçen, Yenidünya, **Ceza Genel**, s. 520.

²⁴²⁰ Krş. Roxin, "...zum zivilen Ungehorsam", s. 445.

²⁴²¹ Y. 1. CD, T: 02.10.1991, 1630/2276. Artuk, Gökçen, Yenidünya, **Ceza Genel**, s. 520.

²⁴²² Özbek ve Diğerleri, **Ceza Genel**, s. 420.

²⁴²³ Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen, Caner Yenidünya, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2016, s. 551.

Sivil itaatsizlik bakımından ilgili olabilecek hata türü TCK. md. 30/4'te düzenlenen haksızlık/yasak hatasıdır. Bu maddeye göre, “*İşlediği fiilin haksızlık oluşturduğu hususunda kaçınılmaz bir hataya düşen kişi, cezalandırılmaz.*” Haksızlık hatasında fail fiilini bilerek ve isteyerek işlemekte, fakat eyleminin hukuka uygun/meşru olduğunu düşünmektedir²⁴²⁴. Ancak dikkat edilmelidir ki sivil itaatsizlikte fail, eylemini pozitif hukuka göre değil pozitif üstü hukuka göre meşrulaştırmaktadır. Nitekim sivil itaatsizliği hata kuramıyla açıklayan görüşe göre de sivil itaatsiz, gerçekleştirdiği eylemin ahlaken ve vicdanen doğru olduğu düşüncesiyle hareket etmekte, fakat gerçekte kanuna aykırı bir eylem gerçekleştirmektedir²⁴²⁵. Bu nedenle sivil itaatsiz lehine hata hükümlerinin uygulanması mümkün değildir. Zira failin gerçekleştirdiği eylemin hukuken tasvip edilemez bir eylem olduğunun bilincinde olması, algılama yeteneğinin ve kusurluluğun varlığı için yeterlidir²⁴²⁶. Sivil itaatsiz ise gerek ihlal ettiği normun, gerekse bu normun *pozitif hukuk uyarınca*²⁴²⁷ haksızlık oluşturduğunun ve böylelikle norma aykırı eyleminin hukuka aykırılık teşkil ettiğinin bizatihi bilincinde olduğundan ve özellikle sivil itaatsizlik eyleminin bireysel sorumluluğunu üstlendiğinden, sivil itaatsizin algılama yeteneğindeki bozukluktan ve bu doğrultuda tasavvuru ile gerçeklik arasındaki bir hatadan söz edilmesi kategorik olarak mümkün değildir²⁴²⁸. Sivil itaatsizin, eylemin ahlaken veya vicdanen tasvip edilemez olduğunu düşünmesi ise haksızlık hatası bakımından önemsizdir.

c. Geçici Neden Olarak Kitle Psikolojisi

TCK'nın 34. maddesinde failin kusur yeteneğini etkileyen bir hal olarak geçici bir nedenin etkisi altında suç işlenmesi düzenlenmiştir²⁴²⁹. Geçici nedenler

²⁴²⁴ Özbek ve Diğerleri, **Ceza Genel**, s. 437.

²⁴²⁵ Losech, s. 1097'den aktaran Küçüktaşdemir, “Sivil İtaatsizlik”, s. 2220.

²⁴²⁶ Özgenç, **Ceza Genel**, s. 454., Artuk, Gökçen, Yenidünya, **Ceza Genel**, s. 566.

²⁴²⁷ Sivil itaatsizin ihlal ettiği normun pozitif üstü norma uygunluğu iddiasının kabul edilmesi halinde ortaya çıkacak hukuki problemlere daha önce yer vermiştik. Bkz. s. 551.

²⁴²⁸ Aynı yönde Küçüktaşdemir, “Sivil İtaatsizlik”, s. 2220.

²⁴²⁹ **Madde 34- (1)** Geçici bir nedenle ya da irade dışı alınan alkol veya uyuşturucu madde etkisiyle, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmez.

kapsamında ele alınan konulardan biri de kitle psikolojisi²⁴³⁰ altında işlenen suçlardır²⁴³¹. Kanun koyucu her ne kadar 34. maddede açıkça kitle psikolojisinden bahsetmemişse de, yapmış olduğu diğer kanuni düzenlemelerde kitle psikolojisinin failler üzerindeki etkisini kabul etmektedir²⁴³².

Kitle psikolojisine iş hayatında, stadyum ve salonlarda, siyasi gruplar içinde, politik gösterilerde sıkça rastlanmaktadır. Dışlanma korkusu, beğenilme isteği, grupta oluşan baskı, kararsızlık halinde yanlış da olsa genelin kararına olan güven gibi psikolojik sebepler, insanların karar mekanizmasını etkilemekte, böylelikle bireyler, gruptan dışlanmamak adına grup ve liderle paralel hareket etmektedirler²⁴³³. Kitle psikolojisi özellikle kitlesel bir şekilde gerçekleştirilen çevresel aktivizm, sivil itaatsizlik ve sair gösteri yürüyüşleri sırasında işlenen suçlar bakımından da gündeme gelmektedir.

Çalışmamızın ilk bölümünde değindiğimiz kitle içi dinamiklerin²⁴³⁴, failin algılama ve irade yeteneği üzerindeki etkisinin geçici bir neden olarak kabul edilebilirliği konusunda doktrinde lehe²⁴³⁵ ve aleyhe²⁴³⁶ görüşler ileri sürülmüştür. Lehe görüşün temel gerekçesi, kitle içindeki bireyin geçici bir süre kendini kontrol

²⁴³⁰ Kitle (sürü) psikolojisi ilk kez 1848'de ABD'de Dan Rice adlı palyaçonun bando arabasında çıkardığı gürültüyle çevresine topladığı insanları eğlenceli müziğe katılmaya ve desteklediği siyasetçiye oy vermeye davet etmesi olayına ilişkin kullanılmıştır. Dan Rice'ın elde ettiği başarı İngiltere'de "Bandwagon Effect" kavramıyla anılmıştır. Acar Baltaş, "Sürüye Uymak", in: *Popüler Bilim*, Temmuz-Ağustos 2015, s. 50.

²⁴³¹ Demirbaş, **Ceza Genel**, s. 366., Dönmezer, Erman, **Nazari ve Tatbiki**, s. 185., Meraklı, s. 373., Ayşe Özge Atalay, **Ceza Hukukunda Actiones Liberae in Causa Kuramı**, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2019, s. 191., Hande Ulutürk, **Türk Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Akıl Hastalığının Kusur Yeteneğine Etkisi**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2004, s. 46.

²⁴³² 2911 sayılı kanunun 32 ve 33. maddelerini değiştiren 22.07.2010 tarih ve 6008 sayılı kanunun gerekçesinde: "yürürlükteki hükümler çerçevesinde yapılan uygulamada, **toplantı ve gösteri yürüyüşlerine kitle psikolojisinin etkisinde kalarak katılan çocukların**, bu toplantı ve gösteri yürüyüşü sırasında terör örgütünün propagandası mahiyetinde fiil ve davranışlarda bulunması halinde, TCK'nın 28. maddesi hükmü dikkate alınmaksızın 2911 sayılı kanunun 32 ve 33. maddelerinde ve 3713 sayılı TMK'nın 7/2 maddesinde tanımlanan suçların yanı sıra, aynı kanunun 2/2 maddesi gereğince ayrıca örgüt üyesi olmaktan dolayı mahkûm edilmeleri yönüne gidilmektedir. Bu uygulama, çocukların işledikleri suçlara nazaran çok ağır cezalar ile ölçüsüz bir şekilde cezalandırılmaları sonucunu ortaya çıkarmaktadır."

²⁴³³ Baltaş, s. 51, 52.

²⁴³⁴ Bkz. s. 65.

²⁴³⁵ Demirbaş, **Ceza Genel**, s. 368., Dönmezer, Erman, **Nazari ve Tatbiki**, s. 187., Ulutürk, s. 46, 118.

²⁴³⁶ Meraklı, s. 373.

etme (irade) yeteneğini kaybetmesi ve kitle içi dinamiklere bağımlı halde hareket etmesidir²⁴³⁷. Kitle psikolojisinin geçici neden olarak kabul edilemeyeceği görüşündeki yazarların gerekçelerini üç başlıkta değerlendirmek mümkündür.

Töre saiki ile işlenen öldürme suçunun cezalandırılmasından hareket eden bir görüşe göre, töre ve aile meclisi baskısı nedeniyle başka türlü hareket etme olanağı bulunmayan fail nasıl mazur görülüyor, hatta cezası artırılıyorsa, kitle psikolojisi etkisi altındaki failin de mazur görülmemesi gerekir²⁴³⁸. Bizce bu görüşün özel hükümden yola çıkarak genel hükümle ilgili bir sonuca varması isabetli olmamıştır. Kanun koyucunun tüm suçlar bakımından geçerli olacak şekilde kusurluluğu etkileyen geçici bir neden olarak kitle psikolojisini kabul etmesi, istisnaen ise bazı suçlardaki toplumsal gereklilikler karşısında bu kuraldan ayrılması suç ve ceza siyaseti bakımından pek tabii ki mümkündür. Öte yandan birbirini tanıyan kişilerin oluşturduğu *grup içi dinamiklerin* söz konusu olduğu töre saiki ile genellikle birbirini tanımayan kişilerin oluşturduğu *kitle içi dinamiklerin* söz konusu olduğu kitle psikolojisinin karşılaştırılması da kategorik olarak doğru olmamıştır.

Aleyhe görüşün diğer bir gerekçesi ise kitle psikolojisinin yalnızca psikolojik bir neden olduğu, kanun koyucunun bu nedeni ceza kanununa aktarmak suretiyle hukuki bir neden olarak kabul etmediğidir. Kanaatimizce bu gerekçe de isabetsizdir. Zira hangi nedenlerin geçici neden sayılacağı konusunda gerek kanun maddesinde gerekse gerekçesinde herhangi bir sınırlama yapılmadığından, kitle psikolojisinin geçici neden kapsamında ele alınmasına da bir engel yoktur²⁴³⁹.

Son olarak ALIC kuralından (*actio libera in causa*) hareketle baskın görüş tarafından ileri sürülen gerekçeye göre, failin algılama ve irade yeteneğinin kitle psikolojisinden etkilendiği kabul edilse dahi, kendini bilerek ve isteyerek kitle içine dâhil eden (ya da en azından taksirle bu sonucu öngören) failin, kusurluluğu

²⁴³⁷ Bkz. Dönmezer, Erman, **Nazari ve Tatbiki**, s. 186., Bayraktar, **Suç İşlemeye Tahrik Cürmü**, s. 149.,

²⁴³⁸ Meraklı, s. 374.

²⁴³⁹ Nitekim aleyhte görüş bildiren yazarlardan *Meraklı* da kanundaki düzenlemenin bu kabule kapı araladığını kabul etmektedir. Bkz. Meraklı, s. 375.

etkileyen bir hal olarak geçici nedenden yararlanması mümkün değildir²⁴⁴⁰. Oysa TCK'nın 34/1 maddesine göre failin iradesi, yalnızca uyuşturucu madde ve alkol etkisi altında işlenen suçlar bakımından dikkate alınacaktır. Diğer bir deyişle kanun koyucu, failin genel olarak iradeyi etkileyen bir duruma kendisini sokması konusunda yalnızca alkol ve uyuşturucu maddenin irade dışı alınmasından bahsetmiş, irade ile alınan alkol ve uyuşturucu maddenin failin kusurluluğunu etkilemeyeceğini belirtmiştir. Nitekim ALIC taraftarı yazarların verdikleri örnekler de alkol ve uyuşturucu madde etkisi ile sınırlıdır. Bu örneklerde bir tereddüt yoktur. Buna karşın kanun koyucunun “geçici bir nedenle” ibaresini “irade dışı alınan” ibaresinin önüne çekmesi ve ayrıca “veya” bağlacıyla geçici nedeni alkol ve uyuşturucu madde etkisinden ayırması, geçici bir neden söz konusu olduğunda failin bu duruma kendi iradesiyle girip girmediğine bakılmayacağı anlamına gelmektedir²⁴⁴¹. Keza maddenin ikinci fıkrasında yer alan “İradi olarak alınan alkol veya uyuşturucu madde etkisinde suç işleyen kişi hakkında birinci fıkra hükmü uygulanmaz” hükmü ile de ilk fıkranın mefhum-u muhalifine yer verilmiş olup, varmış olduğumuz bu sonucun sağlaması yapılmıştır. Görüleceği üzere ikinci fıkra da kanun koyucu, failin iradesi bakımından geçici nedenleri düzenlememiştir. Dolayısıyla baskın görüşün bu gerekçesinin de, gerek kanun koyucunun açık iradesine aykırı olması gerekse aleyhe kıyası sonuçlaması nedeniyle kabul edilemez olduğu kanaatindeyiz.

Ancak geçici neden etkisi altına girme konusunda TCK'ya göre failin iradesine bakılmayacak olması, suç işlemek amacıyla hareket eden kişilere açık çek verilmesi anlamına gelecektir. Gerek böyle bir kötüye kullanım dolayısıyla cezasızlık sonucunu önlemek gerekse kitle psikolojisini kusurluluğu etkileyen geçici bir neden olarak kabul eden düzenlemeyi uygulanabilir kılmak noktasında; failin (iradi olarak katıldığı) kitleye katılma amacına bakılarak bir çözüme varılmalıdır. Buna göre fail, etkisi altında kaldığı kitleye iradesiyle, fakat hukuka aykırı bir faaliyette bulunmak amacıyla katılıyorsa, kitle psikolojisi altında gerçekleştirdiği eylemden dolayı failin

²⁴⁴⁰ Demirbaş, **Ceza Genel**, s. 366., Centel, Zafer, Çakmut, **Ceza Genel**, s. 419., Özbek ve Diğerleri, **Ceza Genel**, s. 373., Artuk, Gökcen, Yenidünya, **Ceza Genel**, s. 544., Dönmezer, Erman, **Nazari ve Tatbiki**, s. 185., Meraklı, s. 374-375., Ulutürk, s. 46.

²⁴⁴¹ Doktrindeki bir görüşe göre de kitle psikolojisinin etkisi altındaki failin kusur yeteneğinde bir azalma olduğu, fakat bu etkinin uyuşturucu madde ve alkol etkisinde olduğu gibi fizyolojik bir etki olmadığı, bu nedenle geçici bir neden olarak kitle psikolojisinin diğer fizyolojik durumlardan ayrılması gerektiği ifade edilmiştir. Atalay, s. 195.

kusurluluğunun etki altında kaldığı hukuken kabul görmeyecektir. Buna karşın fail, etkisi altında kaldığı kitleye iradesiyle, fakat hukuka uygun bir faaliyette bulunmak (gösteri yürüyüşüne katılmak veya spor müsabakası izlemek) amacıyla katılıyorsa, bu amaçla katıldığı kitlenin etkisiyle, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaz hale geliyor veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğini önemli derecede kaybediyor ise, faile ceza verilmeyecektir.

Kitle psikolojisi altında işlenen suçların TCK dogmatikliği bakımından sonuçlarının ceza politikası bakımından elbette eleştirilebilir yönleri bulunmaktadır. İlk kanun koyucunun geçici bir nedenin etkisiyle suç işleyen fail hakkında ceza sorumluluğunun yanında ayrıca güvenlik tedbiri yaptırımını da öngörmemiş olması kabul edilebilir değildir. Pozitivist ceza hukuku anlayışının ortaya çıktığı İtalya’da dahi bugün kitle psikolojisi altında işlenen suçlarda ceza sorumluluğu mutlak bir şekilde reddedilmemekte, belli koşulların varlığı halinde fail hakkında verilecek cezada indirimle gidilmektedir. İtalyan Ceza Kanunu’nun 62/3 maddesine göre kitle hareketi sırasında iradesi etkilenen fail hakkında verilecek cezada indirimle gidilebilmesi için, kitle hareketinin kanunen veya idari makamlarca yasaklanmış bir toplantı veya gösteri yürüyüşü olmaması ve failin suç ve kabahat işlemeye eğilimli, suç ve kabahat işlemeyi itiyat haline getirmiş veya meslek edinmiş olmaması gerekmektedir²⁴⁴². Bu noktada doktrinde *Bayraktar*’ın “kitlenin bir araya gelme amacının hukuka uygun olması şartıyla kitle psikolojisinin cezada indirim sebebi olarak kabul edilmesi”²⁴⁴³ önerisi doğrultusunda TCK’da gerekli değişikliklerin yapılması gerektiği kanaatindeyiz.

Şu halde sivil itaatsizlik eylemleri bakımından değerlendirildiğinde kitle psikolojisinin sivil itaatsiz lehine geçici bir neden olarak uygulanması kategorik olarak mümkün olmayacaktır. Zira bu noktada başvurulması gereken kriter, failin hukuka uygun bir faaliyette bulunmak üzere kitleye iradesiyle katılmasıdır. Oysa sivil itaatsiz, sivil itaatsizliğin (pozitif) hukuka aykırı bir eylem olduğunu bilerek hareket etmektedir. Dolayısıyla iradesiyle de olsa kendisini sivil itaatsizlik eylemi

²⁴⁴² Roland Riz, Johanna Bosch, **Italienisches Strafgesetzbuch, Codice penale italiano**, Zweisprachige Ausgabe, Bozen: Verlagsanstalt Athesia, 1995, s. 71-73.

²⁴⁴³ Bayraktar, **Suç İşlemeye Tahrir Cürmü**, s. 163, 164.

gerçekleştiren bir kitleye dâhil eden fail, daha sonra kitle psikolojisi etkisi altında hareket ettiğini söyleyerek geçici bir nedene dayanarak cezasızlıktan yararlanamaz.

B. Yaptırım Teorisi Bakımından

1. Cezanın Belirlenmesi

Ceza hukukunda suçun oluşumu bakımından kural olarak failin kastı dikkate alınmakta, aksine hüküm olmadıkça failin saikin ve amacının suçun oluşumunda bir önemi bulunmamaktadır. Buna karşın genel olarak saik ve amaç, suçun varlığının tespitinden sonra fail hakkında uygulanacak ceza miktarının belirlenmesinde dikkate alınmaktadır (TCK. md. 61/1-g). Böylelikle sivil itaatsizlik bakımından en geniş değerlendirme alanını, cezanın belirlenmesinde ağırlaştırıcı veya hafifletici bir rol oynayan saik ve amaç kriterlerinin sunduğunu söylemek gerekir²⁴⁴⁴. Nitekim gerek Alman yargı uygulamasında²⁴⁴⁵ gerekse ceza hukuku doktrininde sivil itaatsizlik eylemlerinin barış, çevre, insani yaşam gibi üstün değerlerin korunmasına yönelik uzun vadeli hedeflerinin aynı zamanda sivil itaatsizin saikini oluşturduğu²⁴⁴⁶, bu saik ve amacın sivil itaatsizin kastının yoğunluğunu azalttığı ve bu nedenle ancak temel cezanın belirlenmesinde fail lehine bir indirim nedeni olarak kabul edilmesi gerektiği görüşü hâkimdir²⁴⁴⁷. Kanaatimizce de failin çevreci bir saikle ya da hayvanseverlik duygusuyla hareket ederek işlediği suçlar bakımından TCK. 61/1-g hükmü gereği verilecek cezada indirim yapılması isabetli olacaktır²⁴⁴⁸.

Öte yandan 61. maddede sayılan suçun işleniş biçimi, suçun işlenmesinde kullanılan araçlar, meydana gelen zarar veya tehlikenin ağırlığı kriterlerinin de sivil

²⁴⁴⁴ Hassemer, “Ziviler Ungehorsam”, s. 336., Kleger, s. 190.

²⁴⁴⁵ BVerfGE 92, 1. para. 7, BVerfGE 73, 206. para. 103., BGHSt 35, 270/283.

²⁴⁴⁶ Roxin, “...zum zivilen Ungehorsam”, s. 450, 451.

²⁴⁴⁷ Bkz. Dannecker, s. 723., Artuk, “Sivil İtaatsizlik ve Ceza Hukuku”, s. 727., Sami Selçuk, “Ceza Hukuku Açısından Sivil İtaatsizlik”, in: *Argumentum*, Yıl: 3-4, Sayı: 36-41, 1993, ss. 729-730, s. 729., Aynı yöndeki diğer görüşler için bkz. Küçüktaşdemir, “Sivil İtaatsizlik”, s. 2222, 2225.

²⁴⁴⁸ Birleşik Krallıkta hayvan hakları aktivistleri tarafından gerçekleştirilen mala zarar verme ve kundaklama eylemlerinde genellikle alt sınırdan ceza verildiği yönünde bkz. Walker, s. 285. Buna karşın SHAC aktivistlerinin yargılandığı bir davada mahkeme, hayvan araştırmacılarının ev ve işyerlerine sahte bomba gönderme, hakaretimiz grafitiler çizme ve şiddet tehdidinde bulunma şeklindeki eylemlerinin yüce bir saik olarak görülemeyeceğine karar vermiştir. <https://www.theguardian.com/science/2010/oct/25/animal-research-animal-welfare> (E.T.: 01.05.2020)

itaatsizlik eylemleri bakımından dikkate alınması mümkündür. Sivil itaatsizlik eylemlerinde şiddete başvurulmaması, bu eylemlerin haksızlık içeriğinin düşük, ortaya çıkardığı zarar veya tehlikenin önemsiz olması ve failin toplumun geneline ilişkin yararları gözeterek hareket etmesi gibi sebepler²⁴⁴⁹, cezanın belirlenmesinde fail lehine dikkate alınmalıdır. Buna karşın ilk bölümde yer verdiğimiz radikal çevreci hareket içindeki aşırı kesimin ekolojik diktatörlük, ekolojik otokrasi gibi yönetim düzeni kurma amaçları –çifte değerlendirme yasağı gereği²⁴⁵⁰ bu amaçların bizatihi tipiklikte dikkate alındığı terör suçları dışında kalan hallerde- ilgili suçlardan dolayı verilecek cezaların belirlenmesinde fail aleyhine dikkate alınmalıdır.

2. Cezanın Bireyselleştirilmesi

TCK'nın 62. maddesinde öngörülen takdiri indirim nedenleri²⁴⁵¹, belirlenecek cezanın ötesinde ceza adaletini gerçekleştirmek ve cezanın hem suça hem de suçlunun kişiliğine uygunluğunu sağlamak amacıyla kabul edilen bir kurumdur²⁴⁵². Bu maddedeki indirim nedenlerinin uygulanması her ne kadar hâkimin takdirine bağlı olsa da, Yargıtay CGK'na göre bu nedenlerin uygulanması ve uygulanmamasının gerekçeleri kararda gösterilmek zorundadır²⁴⁵³. Bu bağlamda sivil itaatsizlik eylemleri bakımından ilgili olabilecek takdiri indirim nedenleri, failin fiilden sonraki ve yargılama sürecindeki davranışları ile cezanın failin geleceği üzerindeki olası etkileridir.

²⁴⁴⁹ Roxin, "...zum zivilen Ungehorsam", s. 455., Roxin, **AT**, § 22, kn. 131. Yazar bu gerekçeleri failin kusurunu belirlemede dikkate almaktadır. Ancak bu görüş hukuki kusur yerine ahlaki kusuru esas alması nedeniyle hukuki belirlilik sunmaktan uzaktır. Aksi halde kendi sübjektif ahlak anlayışına göre hareket eden bir kişinin kusurlu bulunması ve cezalandırılması hiçbir zaman mümkün olmayacaktır. Cezanın amacını sorumluluk şartı olarak kabul eden bu görüşün, cezanın amaçlarının infaza yönelik kabul edildiği (CGTİHK. md. 3) Türk hukukunda savunulması mümkün değildir. Roxin'in kusur teorisine yönelik diğer eleştiriler için bkz. Meraklı, s. 256 vd, 323 vd.

²⁴⁵⁰ Bkz. Artuk, Gökçen, Yenidünya, **Ceza Genel**, s. 897., Özbek ve Diğerleri, **Ceza Genel**, s. 672.

²⁴⁵¹ (1) Fail yararına cezayı hafifletecek takdiri nedenlerin varlığı halinde, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine, müebbet hapis; müebbet hapis cezası yerine, yirmibeş yıl hapis cezası verilir. Diğer cezaların altında birine kadar indirilir. (2) Takdiri indirim nedeni olarak, failin geçmişi, sosyal ilişkileri, fiilden sonraki ve yargılama sürecindeki davranışları, cezanın failin geleceği üzerindeki olası etkileri gibi hususlar göz önünde bulundurulabilir. Takdiri indirim nedenleri kararda gösterilir.

²⁴⁵² Y. 1. CD., T: 07.04.1970, 2585/1145'ten aktaran Şanal, Aydınöz, s. 104'ten aktaran Artuk, Gökçen, Yenidünya, **Ceza Genel**, s. 516.

²⁴⁵³ YCGK, T: 15.12.1980, 335/480'den aktaran Özbek ve Diğerleri, **Ceza Genel**, s. 696.

Failin fiilden sonraki ve yargılama sürecindeki davranışları kriteri kapsamında örneğin, failin eylemiyle ortaya çıkan zararı telafi etmesi, suçu ikrar etmesi gibi haller dikkate alınacaktır²⁴⁵⁴. Sivil itaatsizlik eylemlerinde kategorik olarak eylemin aleni bir şekilde gerçekleştirilmesi, devletin otoritesinin tanınması, bu doğrultuda güvenlik güçlerinden kaçılmaması ve ayrıca eylemin neden olduğu her türlü hukuki sorumluluğun üstlenilmesi söz konusu olduğundan, sivil itaatsiz hakkında takdiri indirim nedenlerinin uygulanması isabetli olacaktır²⁴⁵⁵.

Öte yandan sivil itaatsizliğin kategorik özellikleri dikkate alınarak cezanın failin geleceği üzerindeki olası etkisi kriteri bakımından da sivil itaatsizler ile diğer adi suçluların birbirinden ayrılması gerektiği, cezalandırmanın amacının adi suçlular ile sivil itaatsizler üzerindeki etkisinin farklı olduğu görüşü ileri sürülmüştür²⁴⁵⁶. Bu noktada bir görüşe göre cezanın ödetici işlevinin, ihlal ettiği normun bizatihi bilincinde olan ve eylemini daha üstün ahlaki bir ilkeye dayanarak gerçekleştiren sivil itaatsiz üzerinde etkili olacağını söylemek güçtür²⁴⁵⁷. Aynı yöndeki başka bir görüşe göre de cezanın özel önleme işlevi, politik hedeflerine inanmış, topluma entegrasyonu bulunan kişilere karşı etkisizdir²⁴⁵⁸. Kanaatimizce de devlet otoritesini yok saymayıp tanıyan, adalet, ahlak, vicdan gibi toplumun genel değerlerine çağrıda bulunan ve böylelikle toplumdan ve toplumsal değerlerden kopmayan sivil itaatsizlerin cezalandırılarak yeniden topluma kazandırılmaları düşüncesi, şüphesiz adi suçluların cezalandırılmasıyla beklenen özel önleme etkisinin yanında daha zayıf kalacaktır.

Son olarak takdiri indirim nedenleriyle haksız tahrikin eş zamanlı olarak uygulanabilirliğine değinmek gerekir. Takdiri indirim nedenlerinin sınırlı sayıda olmaması, aynı nedenden dolayı hem haksız tahrik indiriminin hem de takdiri

²⁴⁵⁴ Artuk, Gökçen, Yenidünya, **Ceza Genel**, s. 906., Özbek ve Diğerleri, **Ceza Genel**, s. 695. İkrarın takdiri indirim nedeni olarak kabul edilmesine yönelik eleştiriler için bkz. Centel, Zafer, Çakmut, **Ceza Genel**, s. 594.

²⁴⁵⁵ Aynı yönde krş. Artuk, Gökçen, Yenidünya, **Ceza Genel**, s. 516.

²⁴⁵⁶ Daniel Farrel, "Justifiable Civil Disobedience and the Problem of Punishment", in: *Philosophy & Public Affairs*, Cilt: 6, Sayı: 2, 1977, s. 166'dan aktaran Küçüktaşdemir, "Sivil İtaatsizlik", s. 2221.

²⁴⁵⁷ H.J. McCloskey, "ConscDisobedience of the Law: Its Necessity, Justification, and The Problems to Which It Give Rise", in: *Philosophy and Phenomenological Research*, Cilt: 40, Sayı: 4, 1980, s. 556'dan aktaran Küçüktaşdemir, "Sivil İtaatsizlik", s. 2221.

²⁴⁵⁸ Dannecker, s. 723.

indirimin yapılmasına engeldir. Buna karşın aynı olayda birden fazla neden söz konusuysa, haksız tahrik indirimi ile takdiri indirim nedeninin ayrı ayrı kabul edilmesi mümkündür²⁴⁵⁹. Örneğin HKK'daki yasaklar doğrultusunda hayvanlara yönelik gerçekleştirilen kötü muamele ve öldürmelere karşı failin gerçekleştireceği sivil itaatsizlik eylemi bakımından hem haksız tahrik indirimi hem takdiri indirimin uygulanması mümkündür. Öte yandan sivil itaatsizin güttüğü saik ve amaç, hem temel cezanın belirlenmesinde hem de takdiri indirim nedenlerinde esas alınabilir²⁴⁶⁰.

3. Af

Otoritenin sivil itaatsizlik eylemlerine daha ılımlı ve esnek yaklaşması gerektiğini savunan görüşler, sivil itaatsizlik bakımından af kurumunun uygulanabilirliğini de gündeme getirmişlerdir. Cezanın özel önleme işlevi bakımından takdiri indirim nedeni olarak ele alınan sivil itaatsizlik, af kurumu bakımından ise Kıta Avrupası ülkelerinde cezanın genel önleme işlevi, Anglo-Sakson ülkelerinde ise cezanın faydacı işlevi bağlamında tartışılmıştır.

Alman ceza hukukçuları arasındaki baskın görüş, sivil itaatsizlik eylemlerinin hukuka uygun olmadığı yönündedir. Ancak saldırgan olmayan, pasif ve barışçıl tutumları nedeniyle sivil itaatsizleri adi suçlulardan ayırmak gerektiği kabul edilmektedir. Bu doğrultuda alternatif olarak başvurulacak çözümlerden biri de af kurumudur²⁴⁶¹. Sivil itaatsizlik eylemlerinin suç teşkil ettiği hallerde faillere ceza verilmemesini savunan yazarlar, özellikle eylemlerin cüzi düzeyde haksızlık/ihlal içeriği nedeniyle sivil itaatsizler hakkında af kurumunun uygulanmasını önermişlerdir. Hayati öneme sahip konularda toplumun bilinçlenmesine hizmet edildiği ve kamu yararının önemli ölçüde ihlal edilmediği durumlarda af suretiyle faile ceza verilmemesi, çoğunlukçu demokrasi ilkesine zarar vermeyeceği gibi, ihlal edilen normun geçerliliğine de koruyacaktır. Vicdani gerekçelerle kanunları ihlal eden faillerin af edilerek cezasız kalmasını savunan bu görüşün dayanağı, vicdan,

²⁴⁵⁹ Artuk, Gökçen, Yenidünya, **Ceza Genel**, s. 517.

²⁴⁶⁰ Selçuk, "Ceza Hukuku Açısından Sivil İtaatsizlik", s. 729.

²⁴⁶¹ Görüşler için bkz. Roxin, "...zum zivilen Ungehorsam", s. 452, 453.

ifade ve gösteri yürüyüşü özgürlükleridir²⁴⁶². Öte yandan eylemleriyle toplumun pozitif hukuk normlarını sorgulamasını sağlayan, toplumun genel değerlerine hizmet eden, kamu yararı doğrultusunda barışçıl eylemler gerçekleştiren sivil itaatsizleri cezalandırmanın, toplumun geri kalanı üzerinde (genel) önleme etkisi göstermekten ziyade tepkiye yol açabileceği de ileri sürülmüştür²⁴⁶³. *Roxin*'e göre toplumun genel olarak sisteme karşı eleştiri ve protesto potansiyelinin cezalandırılması, toplumda ötekileştirme, dışlama ve kutuplaşma yaratacaktır. Öte yandan toplumun geneline ilişkin menfaatleri düşünerek hareket etmeleri yönüyle adi suçlulardan ayrılan sivil itaatsizlerin cezalandırılması, bu kişileri radikalleştirecek ve suçta tekrarı sonuçlayacaktır. Dolayısıyla sivil itaatsizleri cezalandırmak yerine bu kişilerin topluma entegre edilmesi yolu tercih edilmelidir²⁴⁶⁴.

Cezanın amacının faydacı teorilerle açıklandığı Anglo-Sakson ülkelerde ise, sivil itaatsizin toplum yararını gözetmesi, hakkında uygulanacak ceza yaptırımına razı olması ve bundan kaçmaması, bir adi suçlu kadar toplum için tehdit teşkil etmemesi gibi gereklerle sivil itaatsizlere ceza yaptırımını uygulanmasının faydasız olacağı görüşü savunulmuştur²⁴⁶⁵.

Doğrudan sivil itaatsizliğin suçun yapısal unsurlarından tipe uygunluğu ilgilendiren boyutuyla muhatabının yasama organı olduğunu yukarıda belirtmiştik. Yasama organının dolaylı sivil itaatsizlik bakımından muhatap olacağı durum ise, bir yasama tasarrufu olan af kurumunun harekete geçirilmesidir. Fail ya da fiille ilgili olarak affa karar verilmesi kanun koyucunun takdirine bağlı olup, ceza politikasını ilgilendirmektedir. Önemli toplumsal veya siyasal ihtilafların ve bunların doğurduğu psikolojik etkilerin unutulması, yeni bir sosyal hayatın başlatılması gibi düşüncelere dayanan af kurumunun²⁴⁶⁶, sivil itaatsizlik eylemleri bakımından uygulanması kanaatimizce mümkündür. Demokratik bir düzende kanun koyucuyu harekete

²⁴⁶² Roxin, "...zum zivilen Ungehorsam", s. 454., Roxin, **AT**, § 22, kn. 130, 133., Geis, s. 483.

²⁴⁶³ Dannecker, s. 723.

²⁴⁶⁴ Roxin, "...zum zivilen Ungehorsam", s. 455-456., Roxin, **AT**, § 22, kn. 132. Cezanın amaçlarına suç teorisinde yer veren *Roxin*, cezanın amaçlarını kusur ile birlikte sorumluluk bahsinde ele aldığından, sivil itaatsizlik halinde failin cezalandırılmamasını suç politikası sorunu olarak değil, dogmatik olarak hâkimi bağlayan bir gereklilik olarak görmektedir. Krş. Roxin, "...zum zivilen Ungehorsam", s. 454.

²⁴⁶⁵ Losech, s. 1110'dan aktaran Küçükaşdemir, "Sivil İtaatsizlik", s. 2220.

²⁴⁶⁶ Centel, Zafer, Çakmut, **Ceza Genel**, s. 757., Artuk, Gökçen, Yenidünya, **Ceza Genel**, s. 973.

geçirecek olan kriter, somut olaydaki sivil itaatsizlik eyleminin toplum üzerindeki etkisidir. Bu noktada kanun koyucunun takdirine göre ılımlı görülen sivil itaatsizlik eylemi ise genel af, sivil itaatsiz ise özel af çıkarılması düşünülmelidir.

C. Değerlendirme

Sivil itaatsizliğin meşruluk ve kanuna aykırılık özellikleri arasındaki çatışma, sırasıyla, doğal hukuk ile pozitif hukuk arasındaki çatışmanın bir görünümüdür. Sivil itaatsizliğin kanuna aykırı oluşuna rağmen, vicdanen taşıdığı üstün değerleri ön plana çıkararak meşruluk özelliğine üstünlük tanıyanlar, anayasal düzenlerin eşitsizlik ve adaletsizliklerden arındırılarak istikrar kazanmasında, sivil itaatsizliğin önemli bir rol oynayabileceğine inanmaktadırlar²⁴⁶⁷. Mevcut kanunları sorgulayarak bu kanunların daha adil ve vicdani kanunlar ile değiştirilmesi gereğini savunan, böylelikle toplumu daha ileriye taşıyacağına inanan sivil itaatsizlik taraftarlarının radikal bir hareketi temsil ettikleri hususunda şüphe yoktur. Kanaatimizce sivil itaatsizlik eylemleri, ancak demokrasinin bir kültür olarak yerleştiği toplumlar ile vicdan ve sağduyunun ön planda olduğu toplumlarda anlaşılabilir ve hoş görülebilir. *Schock*'a göre, insan haklarının dikkate alınmadığı, yürürlükteki kanunların adil ve vicdani olup olmadığının sorgulan(a)madığı toplumlarda ise bu tür eylemler, direniş, ayaklanma, kalkışma şeklinde ulusal güvenlik tehdidi olarak değerlendirilir²⁴⁶⁸. Sivil itaatsizlik eylemlerinin ulusal güvenlik açısından bir tehdit olarak algılanışı günümüzde küresel bir eğilim haline gelmiştir²⁴⁶⁹. Ülkemizde de “kırmızı kitap” olarak bilinen Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nde, 2015-2020 döneminin ulusal güvenlik tehditleri arasında, kamu güvenliğini, halkın can ve mal güvenliğini zedelemeye yönelik girişimler ile sivil itaatsizlik ve halk ayaklanması çıkarmaya ve kaos yaratmaya yönelik illegal girişimler ve kısıktıcı faaliyetler sayılmıştır²⁴⁷⁰. Ancak bu bölümde ortaya koyduğumuz üzere sivil itaatsizliğin kanuna aykırılık özelliğini belirleyen de

²⁴⁶⁷ Tanör, s. 703.

²⁴⁶⁸ Schock, s. 181, 182.

²⁴⁶⁹ Mireanu, s. 88.

²⁴⁷⁰ Beş yılda bir değişikliğe gidilen bu belgede; dönemin gerekleri ve uluslararası gelişmelerden yola çıkılarak yeni tanımlara ve tehdit algılarına yer verilmektedir. Bu tehdit algısına Gezi Parkı ve Kobani eylemlerinin gerekçe oluşturduğu belirtilmiştir. <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1062804-sivil-itaatsizlik-ve-kaosa-tesvik-kirmizi-kitapta> (E.T.: 21.03.2019). Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'ne 30.09.2019 tarihinde yapılan güncelleme ise daha çok bölgesel konulara ilişkin olmuştur. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mgk-bildirisinde-guvenli-bolge-vurgusu-/1598242> (E.T: 10.04.2020).

o ülkelerdeki yasalaradır. Bu yasalar üzerinde ise Anayasa ve AİHS ile korunan temel haklar, ölçülülük ve demokrasi gibi ilkeler yer almaktadır. Şu halde gerek yasama organı tarafından yasak normların; gerekse yasak normlar uyarınca yürütme organı tarafından tehdit algısının belirlenmesinde, hukuka uygunluğu sağlayan söz konusu meşru temeller dikkate alınmalıdır.

Buna karşın normun ve buna uygun olarak alınan idari ve cezai tedbirlerin anayasa uygun olduğu durumlarda ise, normu ihlal eden sivil itaatsizlik eylemlerinin pozitif-üstü meşruiyet argümanlarıyla pozitif hukuk bakımından hukuka uygun kabul edilmesi mümkün değildir. Böyle bir kabulün hukukun sübjektifleşmesini, normların geçerliliğinin ortadan kalkmasını, ihkak-ı hakkı ve kaosu beraberinde getireceği gözden kaçırılmamalıdır. Bu halde sivil itaatsizliğin ceza hukukunun genel hükümleri bağlamında değerlendirilebileceği zemin, ancak haksız tahrik, cezanın belirlenmesi ve bireyselleştirilmesi ve af kurumudur.

SONUÇ

Çalışmamız kapsamında birçok konuya temas edilmiş olup, yapılan tartışmalar neticesinde çeşitli kanaatlere ve sonuçlara ulaşılmıştır. Ancak çalışmamızın bu noktadaki genel sonuçlarını, yalnızca giriş bölümünde ortaya konulan çalışmanın hedefi ve sorunsalı ile sınırlı tutacağız. Diğer konulardaki görüşlerimiz için ilgili bölümdeki değerlendirme başlıklarına bakılmalıdır. Bu noktada çalışmamızın hedefi ve sorunsalı ile ilgili sonuçları, çalışmamızın planında olduğu gibi üç bölümde ortaya koyacağız. Bu bölümde özet olarak yer verilen sonuçların ayrıntılı gerekçeleri ve ilgili tartışmalar için parantez içinde yer verdiğimiz ilgili bölümlerdeki başlık numalarına bakılmalıdır.

Kriminolojik Sonuçlar

1) Ekotajı taktik olarak benimseyen radikal çevreci hareketin **tarihsel gelişimini**, çevre sorunlarının yeni yeni algılanmaya başladığı 1960'lı yıllara değin götürmek mümkündür. Bu dönemdeki toplumsal ve kültürel hareketler, çevresel sorunlar konusunda farkındalığa sahip kişilerin çevreci bir hareketi başlatmasına önayak olmuştur. (I.B.1.b)

2) Radikal çevreci hareketin ortaya çıkışında olgusal, politik ve felsefi **nedenler** tespit edilmiştir. Olgusal neden, varlığı günümüzde bilimsel olarak kanıtlanan ve etkilerini dünyanın birçok bölgesinde çeşitli şekillerde gösteren ekolojik krizdir. Bu olgusal nedenin ortaya çıkışında antroposantrik (insan merkezli) felsefi düşünce sistemlerinin, sanayi devriminin, küreselleşmenin ve liberal kapitalist düzenin büyük rolü bulunmaktadır. Dolayısıyla sanayileşme, küreselleşme ve kapitalizm karşıtlığı radikal çevreci hareketin politik nedenlerini oluşturmaktadır. Bu hareketi ortaya çıkaran ve harekete meşruiyet zemini sağlayan düşünce sistemi ise, derin ekoloji ve biyomerkezcilik gibi doğa merkezci felsefi yaklaşımlardır. Değerler sisteminin merkezine insan yerine doğayı koyarak farklı bir paradigma yaratan bu

yaklaşımlar, doğa ve hayvanlar adına meşru müdafaa düşüncesine ve radikal çevrecilerin felsefi saiklerine meşruiyet zemini oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla radikal çevreci hareket ve ekotaj, doğa merkezci ve insan merkezci paradigmlar arasındaki gerilimlerin bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. (IV.C)

3) Çevreci hareket içerisinde azınlığı oluşturan radikal çevreci hareket, benimsediği taktik ve stratejiler ile pragmatik çevreci hareketten ayrılmaktadır. **Stratejik** olarak radikal çevreci hareket, çevreye ilişkin bir sorunu tek başına değil, bu soruna sebep olan tüm etkenlerle birlikte ele alır ve çevresel sorunları sebeplerini ortadan kaldırarak önlemeyi hedefler. Sanayileşmeyi ve kapitalizmi günümüzde yaşanan ekolojik krizin temel nedeni olarak gören ve bu sistemin tüm kurumlarına karşı sert bir muhalif tutum sergileyen radikal çevreci hareketin **hedefinde**, sanayileşme ve kapitalizmin en önemli araçları olan özel mülkiyet ve şirketler yer almaktadır. Bu hedefe yönelik başvurulanan **taktikler**, barışçıl fakat kanuna aykırı nitelikteki sivil itaatsizlik eylemlerinden ağır şiddet ve tehdit eylemlerine varıncaya kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. (I.C.3 ve 4)

4) Kanaatimizce ekotaja başvurulmasında sistem içi pragmatik taktiklerin etkisizliği gerekçesi, çevrecilerin radikalleşmesi sürecinde önemli bir etkidir. Demokratik araçların pratikte kusurlu işleyişi, bu süreci daha da körüklemektedir. Fakat belirtmek gerekir ki radikal çevreciler, bizatihi demokratik sistemin uzlaşmaya dayalı olmasına karşıdırlar. Zira bu kişilere göre ekolojik kriz karşısında uzlaşma yollarının aranması, doğa üzerinde kumar oynanması anlamına gelmektedir. Bu nedenle sistem içi araçlara başvurulmasından ziyade radikal bir taktik olarak ekotaja başvurulması, ekolojik krizle mücadelede doğanın daha etkili korunmasını sağlayacak, öte yandan ekolojik anlayışa dayalı, fakat uzlaşmanın yer almadığı otokratik bir yönetim anlayışı da doğa için daha faydalı olacaktır. Kanaatimizce insanların demokratik araçlardan umudunu keserek radikalleşmemesi için, demokratik kurumların ve araçların etkin ve şeffaf bir şekilde işletilmesinin önemi bu noktada bir kez daha ortaya çıkmaktadır. (IV.C.4 ve IV.D.4)

5) Yapısal (morfolojik) olarak ele alındığında radikal çevreci ve hayvan hakları hareketi; grup, örgüt, kitle, suç örgütü gibi kolektif oluşum türleri bakımından **grup** niteliğinde olup; dikey, yatay ve yarı-hiyerarşik yapılanma modelleri bakımından ise

yatay yapılanma (hücre) modelini yansıtmaktadır. Her türlü otoritenin reddine dayanan anarşizm düşüncesinin etkisinin görüldüğü bu tür oluşumlar, yönetici ve lider gibi otorite figürlerinden yoksundurlar. Keza hücreler arası eşitliğe dayanan yatay yapılanma modelinin benimsenmesinde, tüm canlı yaşamların eşitliği ilkesine dayanan biyomerkezcilik düşüncesinin de etkisi vardır. Bu nedenle kategorik olarak grup ve yatay yapılanma şeklinde kolektif bir görünüm arz eden radikal çevreci ve hayvan hakları hareketinin somut bir olayda örgüt niteliğinde kabul edilebilmesi için, örgütün koordinasyon işlevini yerine getiren ve emir-komuta zincirini oluşturan bir yöneticinin varlığı şarttır. FBI ve EUROPOL'un yaptığı çalışmalarda ağırlıklı olarak yatay yapılanma görünümüne sahip oldukları saptanan bu grupların suç örgütü görünümünde olduklarının kabulü için, buna yönelik yeterli ve ikna edici delillerin ortaya konulmasına özel önem gösterilmelidir. (III.A, B ve C)

6) Bir yandan barışçıl yöntemlerle gerçekleştirilen ekotaj, diğer yandan hedef kişilere ve işletmelere oldukça ağır zararlar vermiştir. Çalışmamızda derlemiş olduğumuz kişilerin hayatına ve sağlığına yönelik gerçekleştirilen ağır şiddet ve tehdit eylemleri dikkate alındığında, ekotaj kavramının mala yönelik saldırılarla sınırlı tutulamayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Fakat istatistiksel olarak bakıldığında ekotaj, çoğunlukla mala yönelik tahrip ve şiddet eylemleri şeklinde gerçekleştirilmiştir. Mala yönelik gerçekleştirilen ekotaj eylemleri ile hedef işletmelere verilen zararlar toplamda yüzlerce milyon dolara ulaşmıştır. Ekotaj eylemlerinin politikacıların dikkatini çekmesi ve terör suçu şeklinde kabul edilmesinde daha çok özel sektörün uğramış olduğu mali kayıplar etkili olmuştur. (I.C.4.c ve II.B ve C)

7) Radikal çevreci harekete isnat edilen radikalizm, ekstremizm ve terörizm kavramlarını kriminolojik olarak şu şekilde tasnif etmek mümkündür. Bir defa barışçıl bir şekilde gerçekleştirilebilen abluka, hayvanları serbest bırakma gibi eylemler şiddet içermediğinden **radikalizm** kapsamında değerlendirilmelidir. Bu tür eylemlerin bazı hallerde hukuken temel hak ve özgürlükler zemininde sistem içi ve meşru kabul edilmesi mümkündür. Öte yandan radikalizmde şiddete başvurulması prensip olarak reddedilmekle birlikte, gerektiğinde istisnaen, olay bazlı, sembolik ve pragmatik olarak şiddete başvurulabildiğinden, bu kapsamda basit şiddet eylemi olarak örneğin basit nitelikteki delici ve kesici aletlerle ya da diğer araç ve gereçlerle

gerçekleştirilen iş yerlerine ve iş makinelerine zarar verme, ağaç çivileme, reklam panolarına zarar verme, işaretçileri sökme, atık borularını tıkama gibi eylemlerin “**şiddet içeren radikal davranış**” (*violent radicalism*) şeklinde tartışmaya ve geliştirilmeye açık olan yeni bir kategori altında değerlendirilmesi mümkündür. Buna karşın yakıcı, patlayıcı ve ateşli silahlarla gerçekleştirilen kundaklama ve diğer şiddet ve tehdit eylemlerini **ekstremizm** kapsamında değerlendirmek gerekir. Kriminoloji ve suç politikası bakımından çevreci terörizm kavramının ise başvurulacak terörizm tanımına ve kişinin politik, felsefi, vs. görüşlerine göre değişeceğini belirtmek gerekir. (V.C.1)

8) İnsan ve doğa merkezci paradigmlar arasındaki gerilimlerin şüphesiz pozitif hukuka da yansıması olmuştur. Felsefi dayanakları itibariyle insan merkezci, devlet teorisi yönüyle bireyci ve liberal nitelikte olan hukuk düzenleri, çoğunlukla radikal çevreci hareket aleyhine sonuçlar doğurmuştur. Bu gerilimler ilk olarak **suç politikası** alanına yansımıştır. Ekotaj eylemleri ABD kanunlarına göre suç teşkil ediyor olmalarına rağmen, daha ağır bir kınama, tedbir ve yaptırım içeren terör kanunlarına konu edilmiştir. Çevreci terörizme ilişkin suç politikasını etkileyen genel bir neden olarak, 11 Eylül saldırıları sonrası kabul edilen “terörle savaş” doktrininin ortaya çıkardığı güvenlikçi politikaları göstermek mümkündür. Ancak 11 Eylül öncesinde de yürürlüğe konulmuş olan çevreci terörizm kanunlarını etkileyen asıl ve özel neden, bu suç politikasının arkasında, doğaya ve hayvanlara zarar veren faaliyetleri yürüten ve bu nedenle ekotajın hedefinde yer alan sanayi ve iş dünyasının önde gelen çevrelerinin yer almasıdır. Çevreci terörizm kavramının mucidi olan iş adamları, Senato alt komisyonlarındaki çalışmalara çevreci terörizm uzmanı sıfatıyla katılmıştır. Çevreci terörizme ilişkin suç politikasının kapitalist bir mantığın ürünü olarak ortaya çıkması, şüphesiz kapitalizmin öncülüğünü yapan bir ülkede ve üye dağılımının büyük çoğunluğunun iş adamlarından oluştuğu bir Kongre’de şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla kriminolojik olarak ekotajın aksine çevreci terörizm olgusu, insan davranışlarını, bu davranışlara etki eden nedenleri ve süreçleri açıklayan teoriler üzerinden değil, ancak ceza adalet sisteminin ve devletin işleyişine dair güç ve çatışma eksenli bir bakış açısı sunan radikal (Marksist) kriminoloji teorisi ile açıklanabilir. Toplumda egemen siyasi ve ekonomik statüleri elde eden grupların, toplumun kültür, ideoloji, siyaset, hukuk gibi alanlarda sapıcı ya da sapıcı olmayan eylemleri belirlediğini kabul eden bu teoriye göre suç teşkil eden davranış; güç,

servet ve yüksek statüye sahip olan egemen grupların, inanç, istek ve beklentileri doğrultusunda belirlenmektedir. Öyleyse **çevreci terörizm**, kriminolojik olarak sistem tarafından yapılan bir damgalamadan ibarettir. (V.B.1.b ve V.C.1.b)

9) Karşılaştırmalı hukuka bakıldığında ekotaj eylemlerine yönelik özel ceza kanunları ihdas edilmesi yaygın bir trend değildir. Ekotaj eylemleri yalnızca ve ilk kez ABD’de özel terör kanunlarına konu edilmiş ve ayrıca genel terör kanunları kapsamına sokulmuştur. Ancak çevreci terörizm kanunlarına ABD yargı organları tarafından nadiren başvurulmuştur. Ekotaj eylemlerine ilişkin sayısal istatistikler ile terörizm kanunlarının uygulandığı davaların sayısı arasındaki oldukça büyük bir fark vardır. Kanaatimizce radikal çevreci hareket ve ekotaj ile mücadele, ABD’nin genel bir politikası olan “korkuyla yönet” doktrini doğrultusunda şekillenmiş, bu süreçte çevreci aktivistler şeytanlaştırılmış, modası geçen komünizmin kırmızı korkusu yerine yeni bir tehdit olarak yeşil korku yaratılmıştır. Ekotaja başvuran radikal çevrecilerin kanunlarda, medyada, yazılı ve görsel diğer yayınlarda terörist olarak ilan edilmesi, ekotaj eylemlerinin bastırılmasında önemli bir etken olmuştur. Ayrıca 11 Eylül saldırıları sonrası uygulamaya konulan terörle savaş doktrinin de bu süreçteki etkisi büyüktür. Ekotajın terör kanunlarına konu edilmediği Birleşik Krallıkta ise, daha ziyade hayvanlar üzerinde bilimsel araştırma yapan kişi ve kurumları hedef alan ekotaj eylemlerinin organize suçlar kanunu kapsamında değerlendirilmesi söz konusu olmuştur. AB ülkelerinde ise ekotaja yönelik ne özel bir ceza kanunu hükmüne ne de terör suçuna rastlanmıştır. Ekotajın AB genelinde çevreci terörizm olarak adlandırıldığı olaylar son derece istisnai ve daha ziyade polis soruşturması evresiyle sınırlı olmuştur. (VI.A, B ve C)

Terör Ceza Hukukuna İlişkin Sonuçlar

Türk Ceza Hukuku bakımından ele alındığında ise ekotaj eylemlerinin terör suçu olarak kabul edilemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Şöyle ki;

10) Manevi unsur kapsamında çevreye ve hayvanlara zarar veren faaliyetlerin durdurulması amacı bakımından ekotaj, terör tanımında zikredilen devletin âli menfaatlerine ya da toplumun genelini ilgilendiren hukuki değerlere yönelmemektedir. Ekotaj ile hedef işletmelerin ya da kişilerin bireysel temel

haklarına saldırıda bulunulsa da, bu saldırılar münferit nitelikte olup, ilgili temel hakların topyekün ortadan kaldırılması söz konusu değildir. Bu noktada ancak toplumun genelini etkileyecek altyapı projelerine yönelik saldırıların kamu düzenini bozma amacı ile gerçekleştirilmesi gündeme gelebilir. (I.D)

11) Öte yandan ekotaj ile güdülen çevresel sorunlara ilişkin kamuoyu oluşturmak ve farkındalık yaratmak amacının da bir terör amacı olmadığı, aksine çevreyi korumanın vatandaşın ve devletin ödevi olarak (AY. md. 56/2) kabul edildiğini belirtmek gerekir. Buna karşın bu amacın da kamu düzenini bozmak suretiyle gerçekleştirilmek istenmesi halinde terör amacının söz konusu olacağını söylemek gerekir. (I.D.3.b.bb)

12) Ekolojik otokrasi ya da ekolojik diktatörlük şeklindeki aşırı amaçlar ise Cumhuriyetin niteliklerini değiştirme anlamına geleceğinden terör amacından söz edilecektir. Keza yeşil anarşizm ve anarko-primitivizm gibi amaçlar da anayasanın başlangıç kısmında belirtilen muasır medeniyet seviyesine ulaşma azmi, millet egemenliği, özgürlükçü demokrasi, toplumun huzuru, yurttan sulh ilkesi, hukukun üstünlüğü, özgürlükçü demokrasi gibi ilkelere aykırı olduğundan terör amacı kapsamına girecektir. Ayrıca anarşizmin amaçları arasında yer alan kapitalizmin ve bu kapsamda özel mülkiyetin ve sanayileşmenin ortadan kaldırılması amaçları da devletin ekonomik düzenini değiştirme bağlamında (AY. md. 166, 167/1) terör amacı olarak ele alınabilecektir. Küreselleşme karşıtlığı şeklindeki saikler ise amaç haline gelse dahi bir terör amacı olarak kabul edilmemiştir. Buna karşın doğa merkezci felsefi saiklerin beslendiği dini inançları devlet düzenine yerleştirmeye yönelik amaçlar ise laik düzenin değiştirilmesi kapsamında terör amacını gündeme getirecektir. (I.D.3)

13) Ancak terör amaçları bağlamında şu hususların dikkate alınması gerekir: Birincisi, terör amacının varlığı tek başına failin saikine (felsefi ve politik düşüncesine) bakılarak belirlenemez. Bu amacın dış dünyaya yansıyan ve belli bir ağırlığa ulaşan eylemlerle ortaya konulması gerekir. Bir defa kamu düzenini bozması yönüyle kanuna aykırı olan fakat barışçıl bir şekilde gerçekleştirilen sivil itaatsizlik eylemleri toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı kapsamında meşru olarak değerlendirildiğinden, kategorik olarak sivil itaatsizlik bir terör amacı olarak kamu

düzenini bozma kapsamında değerlendirilemez. Bu noktada Alman hukukunda ortaya çıkan “barışçıl şiddet” gibi ironik bir duruma, Türk hukukunda “barışçıl terör” ile düşülmemelidir. Şüphesiz bu halde temel hak ve özgürlükler için ortaya çıkacak sakıncalar daha ağır olacaktır. Ayrıca manevi unsurun amaç şeklinde arandığı bu hallerde olası kast yeterli olmayacağından, failin bu amaçları eyleminin yan neticesi olarak değil, doğrudan istemesi gerekir. (I.D.1)

14) İkincisi, terör amaçlarının varlığından söz edebilmek için, amacın varlığını gösteren ekotaj eylemlerinin propagandanın ötesine geçmesi, kamu düzeni, anayasal düzen, devletin ali menfaatleri bakımından ciddiye alınabilir olması gerekir. Zira bu amaçların varlığı yalnızca failin *saikiyle* belirlenebilecek bir husus değildir. Devletin vahim olaylar karşısında düzeni savunma görevi olduğu, en çetin siyasi baskı şartlarında dahi Anayasal organlardan görevlerini yerine getirmelerinin beklendiği unutulmamalıdır. Terör amacının varlığından söz edebilmek için -en azından planlanan- eylemler öyle bir ağırlık düzeyine ulaşmalıdır ki, sorumluluk sahibi bir hükümetin topluma ya da bir vatandaşa yönelen ağır zararın defedilmesi ve kamu düzeninin tesis edilmesi noktasında aciz duruma düşecek olması, ülkenin en azından bir bölümünde günlük hayatın felce uğraması, normal günlük yaşantının devam ettirilememesi gerekir²⁴⁷¹. (II.B)

15) Örgüt unsuru bakımından yöneticisi bulunmayan ve dikey hiyerarşiden ziyade yatay yapılanmayı benimseyen grupların suç örgütü (ve evleviyetle terör örgütü) olarak kabul edilemeyecekleri sonucuna varılmıştır. Keza TCK’da; ABD Model Ceza Kanunu’nda genel hüküm olarak kabul edilen ve hücre tipi (yatay) yapılanmalara uygulanabilen ve icra hareketini değil hazırlık hareketine başlanmasını gerektiren suç için anlaşma (*criminal conspiracy*) kurumuna ya da örneğin Arizona Eyalet Ceza Kanunu’nda olduğu gibi ekotaj eylemlerine yönelik bazı suçlarda en az üç kişinin birlikte hareket etmesini gerektiren hükümlere yer verilmediği gibi, Alman Ceza Kanunu’nda bazı suçlarda ağırlaştırıcı neden olarak kabul edilen ve dikey hiyerarşi gerektirmeyen çete (*Bande*) şeklindeki yapılanmalara da yer verilmemiştir.

²⁴⁷¹ Örneğin yaşamsal hizmetlerin tedarikine engel olan eylemlerin yarattığı acil durumlara karşı devletin ilgili kurumlarının teknik altyapısı hazır olduğundan ya da yine kamu düzenini bozan olaylarda başka şehirlerden takviye polis desteğinin alınması olağan bir uygulama olduğundan, böyle bir ihtiyacı doğuran eylemin tek başına yeterli ağırlık düzeyinde olmadığı kabul edilmektedir. BGHSt 8, 102 vd.

Buna karşın yatay yapılanmalar TCK'da yalnızca devletin güvenliğine ve anayasal düzene karşı suç işlemek için anlaşma suçu kapsamında cezalandırılabilir (md. 316). Ancak bu suç tipinin TMK'da mutlak terör suçları kategorisinde düzenlenmediğini, ancak silahlı bir terör örgütünün faaliyeti kapsamında işlenmesi halinde nispi terör suçu sayılabileceğini belirtmek gerekir. Bu düzenleme suç politikası yönünden eleştiriye açıktır. (II.D.3)

16) Dolayısıyla cebir-şiddet unsuru bakımından ekotajın nispi terör suçları katalogunda yer alan adi suçları oluşturduğu hallerde dahi terör suçundan bahsedilemeyecektir. Aynı sonuca ağır cebir-şiddet eylemi gerektiren mutlak terör suçları bakımından da ulaşmak mümkündür. Kanunda kategorik olarak aranmasa da, Yargıtay'ın yerleşmiş içtihatlarında ağır cebir-şiddet eylemi gerektiren suçlarda vahim eylemin varlığı bakımından ülke çapında organize bütünlük aranmaktadır. Dolayısıyla ağır cebir-şiddet niteliğindeki mutlak terör suçlarını tek başına hareket eden bir kişinin (*lone-wolf*) işleyemeyeceği sonucuna ulaşılabilecektir. Şu halde geniş anlamda ekotaj kapsamındaki örneklerimizden *Unabomber* vakasının her ne kadar vahim eylem kapsamındaki çoğu kriteri taşıdığı görülse de, bu eylemler örgüt faaliyeti kapsamında işlenmediğinden vahim eylem kategorisinde değerlendirilemeyecektir. (I.F.3, I.G, II.C.4)

17) Öte yandan salt mülkiyete yönelik doğrudan kastla işlenen şiddet eylemleri ile bu eylemlerin olası kast kapsamında insan bedenine verdikleri zarar neticeleri de **mutlak terör suçlarını** oluşturmayacaktır. Bu kategoride yer alıp da vahim eylem niteliği aranmayan ve özel kastın gerekli olmadığı cebir niteliğindeki Cumhurbaşkanı suikast suçu konu bakımından oluşturmasa da, pratikte ekotajı terörizme yaklaştıran en yakın örneklerin dönemin İngiltere başbakanı *Thatcher*'a gönderilen bombalı paket eylemi ile Hollandalı politikacı *Pim Fortuyn*'in öldürülmesi eylemi olmuştur. (I.E.4.b)

18) Mutlak terör suçu kapsamında değerlendirilebilecek tek örnek ise cebir ve vahim eylem niteliğinde olmayan, doğrudan kastın yeterli olduğu askeri tesisleri tahrip suçu olacaktır. Ancak pratikte radikal çevrecilerin bu tür bir ekotaj eylemi gerçekleştirdikleri görülmemiştir. (I.E.4.b)

Ceza Hukuku Genel Hükümler Kapsamında Ulaşılan Sonuçlar

19) Ekotajla ilgili uygulanabilecek **ceza hukuku genel hükümler** kurumları ise; barışçıl nitelikteki sivil itaatsizlik eylemleri bakımından hakkın icrası hukuka uygunluk nedeni olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, sahipli hayvanı koruma bakımından üçüncü kişi adına meşru müdafaa ve zorda kalış halidir. TCK'da yer alan çevreye karşı suçlar ile Kara Avcılığı Kanunu'ndaki suçları işleyen faillerin suçüstü halinde geçici olarak yakalanması suretiyle çevre ve sahipsiz hayvanlar lehine genel anlamda bir savunma da kanun hükmünü ifa (CMK. md. 90/1) kapsamında mümkündür. (II.B.2, II.C, III.A.2)

20) Çevre ve sahipsiz hayvanlar adına gerçekleştirilen eylemlerin zorda kalış haline dayandırılması ise, kamusal hukuki değerlerin zorda kalışa müsait hukuki değerler arasında kabul edilmemesi (md. 25/2) nedeniyle mümkün değildir. Bu maddenin ACK. md. 34'te olduğu gibi sahipsiz hayvanları ve çevreyi kamusal hukuki değer kapsamında koruyacak şekilde genişletilmesini suç ve ceza politikasına yönelik bir öneri olarak düşünmek gerekir. (I.C, II.A.2, II.B.2.b, I.B)

21) Öte yandan ekotajla ilgili olarak haksız tahrik, cezanın belirlenmesi ve bireyselleştirilmesi ve af kurumlarının fail lehine uygulanabilmesi mümkünken, haksızlık hatası ve geçici neden olarak kitle psikolojisinin uygulanamayacağı sonucuna varılmıştır. (III.A.3 ve III.B)

22) Nihayetinde ekotaj eylemlerinin ABD'de olduğu gibi olay bazlı terörizm şeklinde nitelendirilmesinden ziyade, birçok AB ülkesinde olduğu gibi olay bazlı ekstremizm (*single-issue extremism*) şeklinde nitelendirilmesinin Türk hukukundaki duruma daha uygun düşeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Gelecekteki Çalışmalara Yönelik Öneriler

Radikal çevreci hareket özellikle Batılı ülkelerde etkili olmuştur. Ülkemizde ise yalnızca yakın zamanlarda ve oldukça düşük yoğunluklu olarak bazı münferit eylemler kayıtlara geçmiştir. Dar ve geniş anlamda ekotaj eylemlerinin ülkemizde takibi bakımından bir index oluşturulmalı, bu hareket içinde yer alan grupların,

kişilerin ve gerçekleştirilen eylemlerin özellikleri saptanmalı ve radikal çevreci hareketin batılı ülkelerde gösterdiği kriminolojik özellikler ile karşılaştırması yapılmalıdır. Ayrıca çalışmamızda kategorik olarak ulaşılan hukuki saptamaların pratikte çevreci saiklerle işlenen suçlar hakkında uygulanıp uygulanmadığı konusunda ampirik çalışmalar yapılması da mümkündür. Bu tür bir çalışma ekotaj eylemlerine ilişkin doğru bir ceza hukuku uygulamasının yerleşmesi bakımından önemlidir.

Öte yandan kural olarak şiddetsiz amaç ve araçları ifade eden radikalizm kavramı bakımından istisnaen, olay bazlı, sembolik ve pragmatik olarak şiddete başvurulabileceği kabul edildiğinden, bu kapsamda basit şiddet eylemlerini ifade etmek ve ekstremizmden ayırmak üzere önerdiğimiz “şiddet içeren radikal davranış” (*violent radicalism*) kavramı, tartışmaya ve geliştirilmeye açıktır. Bir bütün olarak düşünüldüğünde terörizm alanında yapılan çalışmalarda kavramsal yeknesaklığın sağlanabilmesi için ilgili kavramların ifade ettikleri anlamların olabildiğince kesin özellikler ile kategorize edilmiş olması bilimsel anlamda son derece önemlidir.

Türk ceza hukukunda sahipsiz hayvanların korunması bakımından zorda kalış halinin kamusal hukuki değerleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi düşüncesinin, suç ve ceza politikası ve ceza felsefesi alanlarında ilgili teoriler ışığında ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmesi gerekir.

KAYNAKÇA

Kitap, Monografi ve Makaleler

- Abbey, Edward, **“Forward!”**, **Ecodefence: A Field Guide to Monkeywrenching**, (eds. Foreman/Haywood), 3. Edition, California: Abzug Press, 1996.
- Abbey, Edward, **One Life at a Time, Please**, New York: Henry Holt and Co., 1988.
- Abbey, Edward, **The Monkey Wrench Gang**, New York: Harper Collins Publishers, 2006.
- Abbey, Edward, **The Monkey Wrench Gang**, Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins Publishers, 1975.
- Abbey, Edward, **The Serpents of Paradise: A Reader**, New York: Henry Holt and Co., 1995.
- Abdulahakimoğulları, Erdal; Sezer, Özcan; Akpınar, Mahmut, “Küresel Ulusal ve Yerel Düzeyde Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkının Gelişimi”, in: *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 14, 2011/2, ss. 61-88.
- Ackerman, Gary A., “Beyond Arson? A Threat Assessment of the Earth Liberation Front”, in: *Terrorism and Political Violence*, Cilt: 15, Sayı: 4, 2003, ss. 143-170.
- Ackerman, Gary; Kouloganes, Anastasia, “Single-Issue Terrorism”, in: **The Oxford Handbook of Terrorism**, (eds. Chenoweth, Erica; English, Richard; Gofas, Andreas; Kalyvas, Stathis N.), Oxford: Oxford University Press, 2019.
- Akbulut, Berrin, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Akkaya, Çetin, **Terör Suçları ve Cezalarının İnfazı**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2009.
- Aksoy, Eylem, “Millete ve Devlete Karşı Suçlar”, in: **Türk Ceza Kanunu Tasarısı**, İstanbul: TCHD, 2004, ss. 65-68.
- Albrecht, Hans-Jörg; Heine, Günter; Meinberg, Volker, “Umweltschutz durch Strafrecht?”, in: *ZStW*, 96, Heft 4, 1984, ss. 943-998.
- Alpaslan, M. Şükrü, **Kriminoloji ve Hukuk Açısından Tedhişçilik**, İstanbul: Teknik Yayınlar, 1983.
- Alşahin, Mehmet Emin, **Mala Zarar Verme Suçları**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2010.
- Altwater, Gerhard, in: **Leipziger Kommentar StGB**, 12. Auflage, Band 7, Teil 2, Berlin: De Gruyter Verlag, 2015, § 240 Nötigung kn. 60.

- Amelung, Knut, **Rechtsgüterschutz und Schutz der Gesellschaft**, Frankfurt: Athenäum Verlag, 1972.
- Anastasopoulou, Ioanna, **Deliktstypen zum Schutz kollektiver Rechtsgüter**, München: Beck, 2005.
- Anbarlı, Şeniz, “Bir Pasif Direnme Modeli Olarak Sivil İtaatsizlik”, in: *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2001, ss. 319-328.
- Anderson, Sean Kendall; Sloan, Stephen, **Assasins to Zelaots Terrorism**, Oxford: The Scarecrow Press, 2003.
- Arendt, Hannah, **Crises of the Republic**, Harcourt, New York: Brace & Company Publishing, 1972.
- Arıkan, Engin, **Hayvan Refahı, Hayvan Hakları, Hayvan Hukuku**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Arslan, Hasan T., **The Social and Operational Intersections of Environmental Extremism in North America and Europe**, Doktora Tezi, Texas: Sam Houston State University, 2008.
- Arslan, Kahan Onur, “Kamu Malı Niteliğinin Tespiti ve Kamu Mallarından Yararlanmanın Esasları”, in: *TBB Dergisi*, Cilt: 131, 2017, ss. 57-86.
- Artuç, Mustafa, **Türk Ceza Kanunu**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Artuk, Mehmet Emin, “Sivil İtaatsizlik ve Ceza Hukuku”, in: *Argumentum*, Yıl: 3-4, Sayı: 36-41, 1993, ss. 724-728.
- Artuk, Mehmet Emin; Gökçen, Ahmet; Yenidünya, Caner, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.
- Artuk, M. Emin; Gökçen, Ahmet; Yenidünya, A. Caner, **Türk Ceza Kanunu Şerhi**, 2. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2014.
- Arzt, Günther; Weber, Ulrich, **Strafrecht Besonderer Teil**, Bielefeld: Verlag Ernst und Werner Giesecking, 2000.
- Arzt, Günther; Weber, Ulrich; Heinrich, Bernd; Hilgendorf, Eric, **Strafrecht Besonderer Teil**, 2. Auflage, Bielefeld: Ernst und Werner Giesecking Verlag, 2009.
- Atalay, Ayşe Özge, **Ceza Hukukunda Actiones Liberae in Causa Kuramı**, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2019.
- Aydın, Nurullah, **Küresel Terör ve Terörizm**, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2009.
- Aygörmez-Uğurlubay, Gülsün Ayhan, **Çevreye Karşı Suçlar**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2015.
- Ayhan, Ahmet; Çakmak, Fatma, “Demokratik Bir Çıkış Yolu Olarak Sivil İtaatsizlik İçin Şiddet Olgusu ve Hukuksuzluk Paradoksu”, in: *E-Journal of Intermedia*, Cilt: 2, Sayı: 2, 2015, ss. 305-319.
- Backes, Uwe, **Politischer Extremismus in demokratischen Verfassungsstaaten**, Wiesbaden: Springer, 1989.
- Baisagatovaa, Diana B.; Kemelbekovb, Saken T.; Smagulovaa, Diana A.; Kozhamberdiyevaa, Aigul S., “Correlation of Concepts “Extremism” and

- “Terrorism” in Countering the Financing of Terrorism and Extremism”, in: *International Journal of Environmental & Science Education*, Vol.: 11, No.: 13, 2016, ss. 5903-5915.
- Bakker, Edwin; de Graaf, Beatrice, “Preventing Lone Wolf Terrorism: Some CT Approaches Addressed”, in: *Perspectives on Terrorism*, Vol 5, No 5-6, 2011.
- Balcı, Muharrem, “Küresel Sistem Karşıtı Harekette Aktivistlerin Rolü”, 28.01.2019., s. 5. <http://www.muharrembalci.com/yayinlar/tebligler/246.pdf>.
- Baldwin, Brent, “Wade’s War”, in: *Style Weekly*, 06.02.2008.
- Baltacı, Vahit, **Yeni TCK ve CMK’da Terör Suçları ve Yargılaması**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007.
- Baltaş, Acar, “Sürüye Uymak”, in: *Popüler Bilim*, Temmuz-Ağustos 2015.
- Bandow, Doug, “Radical Activism Cannot Help Protect the Environment”, in: *The Environmental Crisis: Opposing View Points*, (ed. Bernards, Neal), San Diego, CA: Greenhaven Publishing, 1991, ss. 254-260.
- Barad, Judith, “Aquinas’ Account of Anger Applied to the ALF”, in: **Terrorists or Freedom Fighters?**, (eds. Best, Steven; Nocella, Anthony), New York: Lantern Books, 2004.
- Bari, Judi; Kohl, Judith, “Environmental Justice: Highlander After Myles”, in: *Social Policy*, Cilt: 21, 1991, ss. 71-77.
- Bassiouni, M. Cherif, “A Policy-Oriented Inquiry of ‘International Terrorism’”, in: **Legal Responses to International Terrorism: U.S. Procedural Aspects**, (ed. Bassiouni, M. Cherif), Dordrecht, Boston and London: Martinus Nijhoff Publishers, 1988.
- Başlı, Süreyya, **Tehdit ve Cebir Suçu**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.
- Baumann, Jürgen, **Alternativ-Entwurf eines Strafgesetzbuches, Besonderer Teil, Straftaten gegen die Person**, Zweiter Halbband, Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 1971.
- Baumann, Jürgen; Weber, Ulrich; Mitsch, Wolfgang; Eisele, Jörg, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, 12. Auflage, Bielefeld: Giesecking, 2016.
- Bayraktar, Köksal, **Suç İşlemeye Tahrik Cürmü**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 544, 1977.
- Bayraktar, Köksal, **Siyasal Suç**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 1982.
- Baytemir, Burcu, **The Political Offence Exception to Extradition: The Case of Fehriye Erdal**, Saarbrücken: Lambert Academic Publishing, 2011.
- Bendel, Petra, “Extremismus”, in: **Lexikon der Politik**, Band 7, (ed. Dieter Nohlen) München: C.H. Beck Verlag, 1995.
- Benton, Ted, “Rights and Justice on a Shared Planet: More Rights or New Relations?”, in: *Theoretical Criminology*, Cilt: 2, Sayı: 2, 1998.
- Bergmann, Alfred, **Das Unrecht der Nötigung**, Berlin: Dunker und Humboldt Verlag, 1983.

- Best, Steven, Noella, Anthony J., “Behind the Mask: Uncovering the Animal Liberation Front”, in: **Terrorists or Freedom Fighters?**, (eds. Steven Best, Anthony J. Noella), New York: Green Press Initiative, 2004.
- Bjelopera, Jerome P., **Domestic Terrorism: An Overview**, Congressional Research Service, August 2017.
- Bjerke, Maxwell E., **Explaining Variation in the Apprehension of Mexican Drug Trafficking Cartel Leaders**, Yüksek Lisans Tezi, Naval Postgraduate School, Monterey, California, 2010.
- Black, Jason, Black, Jennifer, “The Rhetorical ‘Terrorist’: Implications of the USA Patriot Act on Animal Liberation”, in: **Terrorists or Freedom Fighters?**, (eds. Steven Best, Anthony J. Noella), New York: Green Press Initiative, 2004.
- Bock, Dennis, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag, 2018.
- Bodur, Nurullah; Özkul, Eshat, **Uygulamada Terör Örgütü ve Terör Suçları**, 3. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.
- Bohrer, Kyle J., “‘Ecoterrorism’ in the United States: Industry Involvement in Group Prosecution”, Beloit College, 2014.
- Bondaroff, Teale Phelps, “Throwing a Wrench into Things: the Strategy of Radical Environmentalism”, in: *Journal of Military and Strategic Studies*, Cilt: 10, Sayı: 4, 2008.
- Bookchin, Murray; Foreman, Dave, **Defending the Earth: A Debate**, Boston: South End Press, 1991.
- Borum, Randy, “Radicalization into Violent Extremism I: A Review of Social Science Theories”, in: *Journal of Strategic Security*, Vol. 4, No. 4, 2011, ss. 7-36.
- Borum, Randy, “The Etiology of Radicalization”, in: **The Handbook of the Criminology of Terrorism**, (eds. LaFree, Gary; Freilich, Joshua D.), West Sussex: John Wiley & Sons Publishing, 2017.
- Botkin, Daniel; Foreman, Dave; Lovelock, James; Turner, Frederick; Yaro, Robert D.; Pollan, Michael, “Only Man’s Presence Can Save Nature”, in: *Harpers*, Sayı 280, Yıl 1990, ss. 27-48.
- Boxerman, Arlene, “The Use of the Necessity Defense by Abortion Clinic Protesters”, in: *The Journal of Criminal Law & Criminology*, Cilt: 81, Sayı: 3, 1990.
- Boz, Bora; Beyaztaş, Yücel, “Vandalizm”, in: *Sürekli Tıp Eğitim Merkezi Dergisi*, Cilt 10.
- Böhme-Kuby, Susanna, **Extremismus, Radikalismus, Terrorismus in Deutschland**, München: Kyrill&Method Verlag, 1991.
- Bötticher, Astrid, “Towards Academic Consensus Definitions of Radicalism and Extremism”, in: *Perspectives on Terrorism*, Vol. 11, No. 4, August 2017, ss. 73-77.

- Böttcher, Astrid, **Radikalismus und Extremismus: Konzeptualisierung und Differenzierung zweier umstrittener Begriffe in der deutschen Diskussion**, Doktora Tezi, Leiden Üniversitesi, 24.05.2017.
- Böttcher, Astrid; Mares, Miroslav, **Extremismus**, München: Oldenbourg Verlag, 2012.
- Brennan, Anna Marie, **Transnational Terrorist Groups and International Criminal Law**, New York: Routledge, 2019.
- Brown, Kris R., **When Resistance is Not Enough: The Role of Ecotage in Radical Environmentalism**, Claremont McKenna College Senior Theses, Paper 712.
- Bruckerhoff, Joshua J., “Giving Nature Constitutional Protection: A Less Anthropocentric Interpretation of Environmental Rights”, in: *Texas Law Review*, Sayı: 86, 2008, ss. 615-646.
- Brunner, H.; Tanker, N., **Mesleki Latince**, Sayı 63, Ankara: Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yayınları, 1988.
- Buell, Lawrence, “What is Called Ecoterrorism”, in: *Journal of Theory and Criticism*, Cilt: 16, 2009, ss. 153-166.
- Bychawska-Siniarska, Dominika, **Protecting the Right to Freedom of Expression under the European Convention on Human Rights**, Council of Europe, July 2017.
- C.M., “Monkey Wrenching”, in: *The Earth First! Reader* (ed. John Davis), Peregrine Smith, Salt Lake City: 1991, ss. 256-262.
- Cale, Jesse L., **Issue Terrorism: An Analysis of Trends in North America**, Master Thesis in: School of Criminology, Simon Fraser University, 2003.
- Cankurt, Ezgi, “Yağma Suçu ve Cebir Kavramı”, in: *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, Aralık 2015, ss. 99-135.
- Canpolat, Can, **Kusur İlkesi Işığında Mazeret Nedeni Olarak Zorlayıcı Cebir**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.
- Carlton, Jasper, “Of Politics, Extinctions, and Ecological Collapse”, in: *The Earth First! Reader*, (ed. Davis, John) Salt Lake City: Gibbs Smith Publishing, 1991, ss. 105-117.
- Carpenter, Betsy, “Redwood Radicals: Is Environmental Extremism Doing the Cause More Harm Than Good?”, in: *U.S. News and World Report*, Cilt: 109, 1990, ss. 50-51.
- Carson, Jennifer Varriale, “Ecoterrorism”, in: **Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice**, (eds. Bruinsma, Gerben; Weisburd, David), Vol. 3, New York: Springer, 2014.
- Carson, Jennifer Varriale, “Left-wing Terrorism: From Anarchists to the Radical Environmental Movement and Back”, in: **The Handbook of the Criminology of Terrorism**, (eds. LaFree, Gary; Freilich, Joshua D.), West Sussex: John Wiley & Sons Publishing, 2017.
- Carson, Jennifer Varriale, **The Criminal Conduct of Radical Environmental and Animal Rights Groups: A Rational Choice Perspective on Morality**,

- Doktora Tezi, Faculty of the Graduate School of the University of Maryland, College Park, 2010.
- Centel, Nur; Zafer, Hamide, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 15. Bası, İstanbul: Beta Yayınevi, 2018.
- Centel, Nur; Zafer, Hamide; Çakmut, Özlem, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2016.
- Chalecki, Elizabeth L., “A New Vigilance: Identifying and Reducing the Risks of Environmental Terrorism”, in: *Global Environmental Politics*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2002, ss. 46-64.
- Chermak, Steven M.; Freilich, Joshua; Duran, Celinet; Parkin, William S., “An Overview of Bombing and Arson Attacks by Environmental and Animal Rights Extremists in the United States, 1995-2010”, in: *Final Report to the Resilient Systems Division, Science and Technology Directorate*, U.S. Department of Homeland Security, College Park, MD: START, 2013.
- Christiansen, Kirsten, “When Radicals Become Terrorist: Law Enforcement and Eco-Sabotage”, in: **A New Understanding of Terrorism**, (eds. Habermeld, M.R.; von Hassell, Agostino), Heidelberg: Springer Verlag, 2011, ss. 87-98.
- Cihan, Erol, **Cebir Kullanma Cürmü**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 573, 1978.
- Clarke, R.V.G., **Tackling Vandalism**, London: Home Office Research Study No. 47, 1978.
- Cooper, H.H.A., “Terrorism - The Problem of Definition Revisited”, in: **Terrorism in Perspective**, Third Edition, (eds. Mahan, Sue; Griset, Pamala L.) Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2013.
- Correa-Cabrera, Guadalupe; Lopez-Santana, Mariely; Pardo, Camilo, “Is MS-13 as Dangerous as Trump Suggests?”, in: *Washington Post*, 07.12.2018.
- Coşkun, Seyit, “Çevre Sorununa Radikal Bir Çözüm Önerisi Olarak Eko – Anarşizm”, in: *Kaygı*, 2010/15, ss. 101-116.
- Cumalıoğlu, Emre, “Medeni Hukukta Hayvan Hakları ve Hayvanlar Üzerindeki Hak”, in: *DEÜHFD, Prof. Dr. Şeref Ertaş’a Armağan*, Cilt: 19, Özel Sayı, 2017, ss. 573-610.
- Çepel, Necmettin, **Doğa Çevre Ekoloji ve İnsanlığın Ekolojik Sorunları**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1992.
- Çiçek, İbrahim, **Açıklamalı Terörle Mücadele Kanunu**, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınevi, 2006.
- Çolakoğlu, Elif, “Haklar Söyleminde Çevre Eğitiminin Yeri ve Türkiye’de Çevre Eğitiminin Anayasal Dayanakları”, in: *TBB Dergisi*, Sayı: 88, Ankara, 2010.
- Danilovic, Nedo; Manojlovic, Dragan, “Criminology and Victimology Typology Aspects of Terrorism”, in: *Megatrend Revija*, Vol. 10, No 3, Belgrad: 2013, ss. 65-92.
- Dannecker, Gerhard, “Der Einsatz des Strafrechts zur Bekämpfung des zivilen Ungehorsams in der Bundesrepublik Deutschland”, (Çev: Yıldırım, M. Kamil), in: *Argumentum*, Yıl: 3-4, Sayı: 36-41, 1993, ss. 722-723.

- Daragenli, Vesile Sonay, **Tehlike Suçları**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Daragenli, Vesile Sonay, “Tehlike Suçları”, in: **Prof. Dr. Sahir Erman’a Armağan**, İstanbul: İÜHF-EÖYV Yayını, 1999, ss. 163-188.
- Dehne-Niemann, Jahn; Greisner, Malte C., “Der Zweck heiligt die Mittel! – Notstandsrechtfertigung des tierschutzmotivierten Betretens von Tierställen”, in: *Goldammer’s Archiv für Strafrecht*, Cilt: 3, 2019, ss. 205-219.
- de la Roche, Roberta Senechal, “Toward a Scientific Theory of Terrorism”, in: *Sociological Theory*, Vol. 22, No. 1, Theories of Terrorism: A Symposium, Mar. 2004, ss. 1-4.
- Deen, Thalif, “Politics: U.N. Member States Struggle to Define Terrorism”, in: *Inter Press Service*, 2005.
- Delgaudio, Eugene, “Environmentalism: Violent and Non-Violent”, in: *Vital Speeches of the Day*, Vol.: 68, Iss.: 18, Jul 1, 2002.
- Demirbaş, Timur “Şiddet Suçlarına Genel Bir Bakış”, in: *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 65, Sayı: 4, 2016, ss. 3345-3353.
- Demirbaş, Timur, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Demirbaş, Timur, **Kriminoloji**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Devall, Bill, “Deep Ecology and Radical Environmentalism”, in: **American Environmentalism**, (eds. Riley Dunlap, Angela Mertig), Philadelphia: Taylor and Francis Publishing, 1992, ss. 51-62.
- Devall, Bill, “Derin Ekoloji ve Radikal Çevrecilik”, Çev: V. Metin Demir, Umran, Ocak 2010.
- Devall, Bill, **Simple in Means, Rich in Ends: Practicing Deep Ecology**, Salt Lake City: Peregrine Smith Book, 1988.
- Devall, Bill; Sessions, George, **Deep Ecology: Living As If Nature Mattered**, Salt Lake City, UT: Gibbs Smith Publishing, 1985.
- Diehem, Dirk, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Alman Ceza Kanunu”, (Çev. Rabia Ünlü) in: **Alman-Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku**, Cilt I, (eds. Hilgendorf, Eric; Ünver, Yener), İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınları, 2010, ss. 47-87.
- Diehm, Christian, “Identification with Nature: What It Is and Why It Matters”, in: *Ethics and the Environment*, Vol. 12, No. 2, Fall 2007, ss. 1-22.
- Dixon, Jeffrey, “What Causes Civil Wars? Integrating Quantitative Research Findings”, in: *International Studies Review*, Cilt: 11, 2009, ss. 707-735.
- Donohue, Matt, “Oregon’s Historic Case of Eco-Sabotage”, in: *Oregon Benchmarks, the newsletter of the U.S. District Court of Oregon Historical Society*, Summer 2007.
- Donovan, John; Coupe, Richard Timothy, “Animal Rights Extremism: Victimization, Investigation, and Detection of a Campaign of Criminal Intimidation”, in: *European Journal of Criminology*, Cilt: 10, Sayı: 1, ss. 113-132.

- Douglas, Roger, **Law, Liberty, and the Pursuit of Terrorism**, Michigan: University of Michigan Press, 2014.
- Dönmez, Burcu, “Hayvanlara Yönelik İşlenen Suçlar”, in: *Journal of Yaşar University*, Cilt: 8, 2013, ss. 903-925.
- Dönmezer, Sulhi, **Kriminoloji**, 7. Bası, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1984.
- Dönmezer, Sulhi, **Sosyoloji**, İstanbul: Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, 1978.
- Dönmezer, Sulhi; Erman, Sahir, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım**, Cilt II, 10. Bası, İstanbul: Beta Yayınevi, 1994.
- Dreier, Ralf, “Dreizehn Thesen zum zivilen Ungehorsam”, in: *Argumentum*, Yıl: 3-4, Sayı: 36-41, 1993, ss. 695-700.
- Dreier, Ralf, “Widerstand und ziviler Ungehorsam im Rechtsstaat”, in: **Ziviler Ungehorsam im Rechtsstaat**, (ed. Peter Glotz), 3. Auflage, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2015, ss. 54-75.
- Dubber, Markus D.; Kelman, Mark G., **American Criminal Law: Cases, Statutes, and Comments**, Second Edition, New York: Foundation Press, 2009.
- Dunlap, Riley E.; Mertig, Angela G., **American Environmentalism: the US Environmental Movement, 1970-1990**, Washington: Taylor&Francis, 1992.
- Dursun, İsmail, **Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009.
- Duygun, Ahmet Mert, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkının Kullanılmasında Bir Bilinmeyen: Spontane ve Acele Eylemler”, in: *Anayasa Hukuku Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 6, 2014, ss. 133-161.
- Easson, Joseph J.; Schmid, Alex P., “Appendix 2.1: 250-plus Academic, Governmental and Intergovernmental Definitions of Terrorism”, in: **The Routledge Handbook of Terrorism Research**, (ed. Alex P. Schmid) London - New York: Routledge, 2011, ss. 99 -200.
- Eckersley, Robyn, **Environmentalism and Political Theory: Toward an Ecocentric Approach**, Albany: State University of New York Press, 1992.
- Eisele, Jörg; Heinrich, Bernd, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, Stuttgart: Kohlhammer Verlag, 2017.
- Eisele, Jörg, **Strafrecht Besonderer Teil I**, Stuttgart: Kohlhammer Verlag, 2019.
- Eisenberg, Ulrich, **Kriminologie**, 6. Auflage, München: C.H.Beck Verlag, 2005.
- Eisenberg, Ulrich; Kölbel, Ralf, **Kriminologie**, 7. Auflage, Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 2017.
- Emek, Yusuf, **Terörizm Çerçevesinde Terör Örgütü Kurma, Yönetme ve Üye Olma Suçu**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2016.
- Emetumah, Faisal C., “Modern Perspectives on Environmentalism: Ecocentrism and Technocentrism in the Nigerian Context”, in: *Asian Research Journal of Arts & Social Sciences*, Vol.: 2, Issue.: 4, April 2017, ss. 1-9.

- Engländer, Armin, “Rechtfertigender Notstand § 34”, in: **Strafgesetzbuch Kommentar**, (eds. Matt, Holger; Renzikowski, Joachim), München: Verlag Franz Vahlen, 2013.
- Erb, Volker, “Notwehr § 32”, in: **Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch**, Band 1, München: C.H. Beck Verlag, 2017.
- Erden, Baki, **Çağımız ve Çevre Kirliliği**, Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1991.
- Erdoğan, Ramazan, “Vandalizmin Önlenmesinde Pratik Yöntemler: Almanya Örneği”, in: **Şiddet Suçları – Yaklaşımlar ve Trendler**, (eds. Darcan, Emircan; Irmak, Fatih), Ankara: Adalet Yayınevi, 2014.
- Erem, Faruk, “Ceza Hukukunda Cebir Kavramı”, in: *Yargıtay Dergisi*, Yıl: 16, S. 1-2, 1975, ss. 94-97.
- Erem, Faruk, “Tehdit ve Cebir Kullanma Suçu”, in: *Adalet Dergisi*, Cilt: 43, Sayı 7, 1952, ss. 863-879.
- Erem, Faruk; Danışman, Ahmet; Artuk, Mehmet Emin, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1997.
- Erem, Faruk; Toroslu, Nevzat, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler –Ders Kitabı-**, Ankara: AÜHF Yayınları No. 377, 1975.
- Eren, Mustafa Eray, **American Radical Environmental Fiction: Deep Ecology And Eco-Defense In Edward Abbey’s The Monkey Wrench Gang, Paul Chadwick’s Concrete: Think Like A Mountain, And T.C. Boyle’s A Friend Of The Earth**, Master Tezi, Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, Department of American Culture and Literature, Ankara: 2019.
- Ergil, Doğu, “Şiddetin Kültürel Kökenleri”, in: *Bilim ve Teknik Dergisi*, 2001/2.
- Ergil, Doğu, “Terörizmin Mantığı ve Hedefi”, in: *ASBFD, Prof. Dr. Muammer Aksoy’a Armağan*, Cilt: XLVI, Ocak-Haziran 1991.
- Ermert, Matthias, **Der Extremismus im Strafrecht**, Herbolzheim: Centaurus Verlag, 2007.
- Ersan, Aykut, **Ceza Hukukunda Meşru Savunma ve Meşru Savunmada Sınırın Aşılması**, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2013.
- Ersan, Aykut, “Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu (TCK md. 220)”, in: *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71/1, (Ağustos 2013), ss. 381-409.
- Ersoy, Yüksel, **Çalışma Hürriyetine Karşı Suçlar**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1973.
- Ertaş, Şeref, **Çevre Hukuku ve Hayvan Hakları Hukuku**, 2. Bası, İzmir: İleri Kitabevi, 2012.
- Ertürk, Hasan, **Çevre Bilimleri**, Bursa: Ekin Yayınevi, 2012.
- Ertürk, Hasan, **Çevre Bilimlerine Giriş**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, 1996.
- Eser, Albin, “Ökologisches Recht”, in: **Natur und Geschichte**, (ed. Hubert Markl), München: Oldenbourg, 1983, ss. 349-396.

- Eşitli, Ezgi Aygün, “Anayasayı İhlal Suçu”, in: *Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi*, Cilt: 65, Sayı: 4, 2016, ss. 1689-1724.
- Evik, Vesile Sonay, “Cürüm İşlemek İçin Örgütlenme”, in: Prof. Dr. Çetin Özek Armağanı, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları, Cilt 32, 2004, ss. 365-396.
- Evik, Vesile Sonay, “Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozmak Suçu”, in: *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 65, Sayı 4, 2016, ss. 1725-1747.
- Evik, Vesile Sonay, “Silahlı Örgütlenme Suçu”, in: *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Galatasaray Üniversitesi Yayını No: 50, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını no: 33, 2006/1, İstanbul, ss. 101-133.
- Evik, Vesile Sonay, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, in: *Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan*, Cilt: 19, S: 2, İstanbul: Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2013, ss. 667-697.
- Evik, Vesile Sonay, “Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçu”, in: **Özel Ceza Hukuku**, (eds. Köksal Bayraktar ve Diğerleri), Cilt 6, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2020.
- Evik, Vesile Sonay, **Çıkar Amaçlı Örgütlenme Suçu**, İstanbul: Beta Basım Yayın, 2004.
- Evik, Vesile Sonay, **Suçta İştirakte Yardım Edenin Sorumluluğu**, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2011.
- Evliyaoglu, Erkal, **Kamu Görevlileri İle İlgili Suçlar**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2012.
- Fahl, Christian, “Das Tier als Mensch wie Du und ich”, in: *Juristische Arbeitsblätter*, Heft 3, 2019, ss. 161-165.
- Farrel, Daniel, “Justifiable Civil Disobedience and the Problem of Punishment”, in: *Philosophy & Public Affairs*, Cilt: 6, Sayı: 2, 1977.
- Flowers, R. Wills, “This is Pro-Life?”, in: *The Earth First! Reader* (ed. Davis, John), Salt Lake City: Peregrine Smith, 1991, ss. 143-149.
- Foreman, Dave, **Confessions of an Eco-Warrior**, New York: Crown Publishers, 1991.
- Foreman, Dave; Haywood, Bill, **Ecodefense: A Field Guide to Monkeywrenching**, Chico, CA: Abzug Press 3rd Edition, 1993.
- Freedman, Mitch, “Old Growth vs. Old Mindsets”, in: *The Earth First! Reader* (ed. Davis, John) Salt Lake City: Peregrine Smith, 1991, ss. 96-105.
- Frister, Helmut, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, 8. Auflage, München: C.H. Beck Verlag, 2018.
- Gabriel, Trip, “If A Tree Falls in the Forest, They Hear It”, in: *New York Times*, 04.11.1990.
- Garcia Hernandez, Cesar Cuauthemoc, “Radical Environmentalism: The New Civil Disobedience?”, in: *Seattle Journal for Social Justice*, Iss. 1, Vol. 6, 2007.

- Gehrmann, Philipp, **Das versuchte Insiderdelikt**, Baden-Baden: Nomos Verlag, 2009.
- Geis, Max-Emanuel, “Ziviler Ungehorsam”, in: *Handbuch Rechtsphilosophie*, (eds. Hilgendorf, Eric; Joerden, Jan C.), Stuttgart: Springer, 2017, ss. 480-484.
- Gerçeker, Hasan, **Türk Ceza Kanunu**, 4. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.
- Gibbs, Jack P., “Conceptualization of Terrorism”, in: *American Sociological Review*, Vol. 54, No. 3, Jun. 1989, ss. 329-340.
- Gnühl, Ralf, **Jugendschutztatbestände im 13. Abschnitt des StGB**, Berlin: De Gruyter, 2013
- Golley, Frank B., “Deep Ecology from the Perspective of Ecological Science”, in: *Environmental Ethics*, Vol. 9, Spring 1987, ss. 45-55.
- Gökmen, Derda, **Terörle Mücadele Kanunu ve Devlet Sırlarına Karşı Suçlar**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2017
- Gözler, Kemal, **İdare Hukuku**, Cilt II, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2003.
- Gözübüyük, Abdullah Pulat, **Türk Ceza Kanunu Şerhi**, Cilt II, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları, 1980.
- Gray, Phillip W., “Leaderless Resistance, Networked Organization, and Ideological Hegemony”, in: *Terrorism and Political Violence*, Cilt: 25, Sayı: 5, 2013, ss. 655-671.
- Griesbaum, Rainer, “Rechtsstaat und Terror – die Rolle der Justiz bei der Bekämpfung des Terrorismus”, in: **Polizei und Sicherheitsmanagement**, (hrsg. von Brenneisen, Hartmut; Olschok, Harald; Wulff, Karsten) Band 6, Berlin: Lit Verlag, 2010
- Gropp, Walter, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, 4. Auflage, Heidelberg: Springer, 2015.
- Guither, Harold D., **Animal Rights, History and Scope of a Radical Social Movement**, Illinois: Southern Illinois University Press, 1998.
- Güneş, Yusuf, “Amerika Birleşik Devletleri Çevre Hukukunun Gelişimi ve Türk Çevre Hukuku ile Karşılaştırılması”, İÜHFM, C. LXII, S. 1-2, 2004.
- Güneş, Yusuf; Aydın Coşkun, Aynur, **Çevre Hukuku**, İstanbul: Kazancı, 2004.
- Güneş, Zeynep, “Küreselleşme ve MAİ”, <http://marksist.net>.
- Hadley, John, “Animal Rights Extremism and the Terrorism Question”, in: *Journal of Social Philosophy*, Vol. 40, No. 3, Fall 2009, ss. 363–378.
- Hafızoğulları, Zeki, “Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozmak Suçu (TCK. m. 302)”, in: *Prof. Dr. Nevzat Toroslu’ya Armağan*, Cilt: 1, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları No: 459, 2015, ss. 557-568.
- Hafızoğulları, Zeki; Eşitli, Ezgi Aygün, “Ulaşım Araçlarına veya Sabit Platformlara Karşı Suçlar”, in: *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 1, 2011, ss. 17-27.
- Hafızoğulları, Zeki; Kurşun, Günel, “Türk Ceza Hukukunda Örgütlü Suçluluk”, in: *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 71, 2007, ss. 25-80.

- Hafızoğulları, Zeki; Özen, Muharrem, “5271 Sayılı Türk Ceza Kanununda Çevreye Karşı Suçlar”, in: *Prof. Dr. Tuğrul Arat’a Armağan*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2012.
- Hafızoğulları, Zeki; Özen, Muharrem, **Topluma Karşı Suçlar**, Ankara: USA Yayıncılık, 2016.
- Hafızoğulları, Zeki; Özen, Muharrem, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: USA Yayıncılık, 2018.
- Haft, Fritjof, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, 8. Auflage, München: 1998.
- Hakeri, Hakan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.
- Halsey, Mark; White, Rob, “Crime, Ecophilosophy and Environmental Harm”, in: *Theoretical Criminology*, Cilt: 2, Sayı: 3, 1998.
- Harmon, Christopher C.; Bowdish, Randall G., **The Terrorist Argument**, Washington D.C.: The Brooking Institution, 2018.
- Hartleb, Florian, **Einsame Wölfe: Der neue Terrorismus rechter Einzeltäter**, Hamburg: Hoffmann und Campe Verlag, 2018.
- Hartmann, Arthur, in: **Nomos Kommentar Gesamtes Strafrecht**, (eds. Dölling, Dieter; Duttge, Gunnar; König, Stefan; Rössner, Dieter) 4. Auflage, Baden-Baden: Nomos Verlag, 2017.
- Hassemer, Winfried, **Produktverantwortung im modernen Strafrecht**, Heidelberg: C.F. Müller, 1994.
- Hassemer, Winfried, **Theorie und Soziologie des Verbrechens, - Ansätze zu einer praxisorientierten Rechtsgutslehre**, Frankfurt: Europäische Verlagsanstalt, 1980.
- Hassemer, Winfried, “Ziviler Ungehorsam – ein Rechtfertigungsgrund?”, in: *Festschrift für Rudolf Wassermann*, Darmstadt: Hermann Luchterhand Verlag, 1985, ss. 325-349.
- Hassemer, Winfried; Neumann, Ulfrid, “Vor § 1”, in: **Nomos Kommentar Strafgesetzbuch, Band 1**, (eds. Kindhäuser, Urs, Neumann, Ulfrid; Paeffgen, Hans-Ullrich), 5. Auflage, Baden-Baden: Nomos Verlag, 2017.
- Hayes, Scott; Esler, Michael; Hayes, Carol, “Radical Environmentalism and Crime”, in: *Environmental Crime and Criminality, Theoretical and Practical Issues* (eds. Edwards, Sally M.; Edwards, Terry D.; Fields, Charles B.), Current Issues in Criminal Justice Vol 15, New York and London: Garland Publishing, 1996, ss. 163-182.
- Hecker, Bernd, “Strafrecht AT: Nothilfe und Notstand”, in: *Juristische Schulung*, Cilt: 1, 2018, ss. 83-84.
- Hefendehl, Roland, **Kollektive Rechtsgüter im Strafrecht**, Köln: Heymann Verlag, 2002.
- Hegemann, Hendrik; Kahl, Martin, **Terrorismus und Terrorismusbekämpfung**, Wiesbaden: Springer, 2018.
- Heinrich, Bernd, **Strafrecht: Allgemeiner Teil**, 2. Auflage, Kohlhammer Verlag, Stuttgart: 2010,

- Herzberg, Rolf D., "Kritische Überlegungen zum Sitzblockade-Beschluss des BVerfG und zum Autobahnblockade-Beschluss des BGH", in: *Goltdammer's Archiv für Strafrecht*, Band 143, Ausgabe 12, 1996, ss. 557-568.
- Herzog, Felix, "Nothilfe für Tiere?", in: *Juristenzeitung*, Cilt: 71, ss. 190-197.
- Hettinger, Michael, "Zur Systematisierung der Strafrechtsnormen – Zum Zweck jeglicher Systematik und zum Begriff des Rechtsguts", in: *Juristische Schulung*, 1997.
- Hilgendorf, Eric, "Straftaten gegen die Umwelt § 41", in: **Strafrecht Besonderer Teil**, 2. Auflage, (eds. Arzt, Günther; Weber, Ulrich; Heinrich, Bernd; Hilgendorf, Eric), Bielefeld: Verlag Ernst und Werner Giesecking, 2009.
- Hirsch-Hoefler, Sivan; Mudde, Cas, "'Ecoterrorism': Terrorist Threat or Political Ploy?", in: *Studies in Conflict & Terrorism*, Cilt: 37, Sayı: 7, 2014, ss. 586-603.
- Hoffman, Bruce, **Inside Terrorism**, New York: Columbia University Press, 2006.
- Hohmann, Olaf, **Das Rechtsgut der Umweltdelikte**, Frankfurt, 1991.
- Hohmann, Olaf, **Von den Konsequenzen einer personalen Rechtsgutsbestimmung im Umweltstrafrecht**, GA, 1992.
- Eckard Horn, Gereon Wolters, "Nötigung § 240", in: **Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch**, Band IV, 8. Auflage, Köln: Carl Heymanns Verlag, 2012.
- Höltkemeier, Kai, **Sponsoring als Straftat**, Berlin: Duncker & Humboldt Verlag, 2005.
- Hörnle, Tatjana, "Störung der Totenruhe § 168", in: **Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch**, Band 3, München: C.H. Beck Verlag, 2017.
- Humphrey, Mathew, **Ecological Politics and Democratic Theory**, London/New York: Routledge, 2007.
- Hunter, Robert, **Warriors of the Rainbow: A Chronicle of the Greenpeace Movement from 1971 to 1979**, Amsterdam: Greenpeace International, 2011.
- İçel, Kayıhan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2016.
- İçel, Kayıhan, **Kitle Haberleşme Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2017.
- İçel, Kayıhan; Ünver, Yener; Hakeri, Hakan, **Karşılaştırmalı Ceza Hukuku Yasaları**, 12. Bası, İstanbul: Beta Yayınevi, 2018.
- İçli, Tülin Günşen, **Kriminoloji**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.
- İdem, Şadi, "Toplumsal Ekoloji Nedir? Ne Değildir?", <https://ecotopianetwork.wordpress.com/2009/11/17/-toplumsal-ekoloji-nedir-ne-degildir-sadi-idem/>
- İnceoğlu, Sibel, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa**, Ankara: Şen Matbaa, 2013.
- İnci, Osman; Molla, Coşkun; İnci, Boran, **Trakya Çevre Sorunları**, Ankara: TBB Yayınları: 240, Şubat 2014.

- İnci, Zekiye Özen, “Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye’de Hayvanların Ceza Hukuku Bakımından Korunması”, in: *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, Yıl: 5, 2019, ss. 1-24.
- Jacobs, Dennis Alan; Branden, Karen Anita, **Form McEnergy to EcoEnergy**, Pittsburg: Whitmore Publishing, 2008.
- Jacobson, Mat, “Forest Service Sabotages Clinton Directive to End Logging Subsidies”, in: *Wild Earth*, Cilt: 3, Sayı: 2, ss. 29-32.
- Jakobs, Günther, **Staatliche Strafe: Bedeutung und Zweck**, Paderborn: Schöningh Verlag, 2004.
- Jenkins, Brian Michael, **The Study of Terrorism, Definitional Problems**, The Rand Corporation, California: Santa Monica, 1980.
- Jescheck, Hans-Heinrich; Weigend, Thomas, **Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil**, 5. Auflage, Duncker&Humboldt Verlag, Berlin: 1996.
- Joecks, Wolfgang, “Einleitung”, in: **Münchener Kommentar Strafgesetzbuch**, Band I, 2. Auflage, München: C.H.Beck Verlag, 2011.
- Jones, Alun; Bowers, Rupert; Lodge, Hugo D., **The Terrorism Act 2006**, OUP: 2006.
- Jones, W.T., **Klasik Düşünce – Batı Felsefesinin Tarihi**, Cilt 1, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2006.
- Jongman, Albert J., “Appendix 6.2: World Directory of Extremist, Terrorist and Other Organisations Associated with Guerrilla Warfare, Political Violence, Protest, Organised Crime and Cyber-crime”, in: **The Routledge Handbook of Terrorism Research**, (ed. Alex P. Schmid) London - New York: Routledge, 2011, ss. 355-442.
- Joosse, Paul, “Antiglobalization and Radical Environmentalism: An Exchange on Ethical Grounds”, in: *Ethics in Progress*, Vol. 5 No. 1, 2014, ss. 33-51.
- Joosse, Paul, “Leaderless Resistance and Ideological Inclusion: The Case of the Earth Liberation Front”, in: *Terrorism and Political Violence*, Cilt: 19, Sayı: 3, 2007, ss. 351-368.
- Joyce, Peter; Wain, Neil, **Palgrave Dictionary of Public Order Policing, Protest and Political Violence**, London: Palgrave Macmillian, 2014.
- Jürgensmeyer, Mark, **Terror in the Mind of God**, Oakland: University of California Press, 2017.
- Kaboğlu, İbrahim, **Çevre Hakkı, İnsan Hakları**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- Kaboğlu, İbrahim, **Özgürlükler Hukuku 1**, Ankara: İmge Kitabevi, 2013.
- Kaczynski, Theodore, **Industrial Society and Its Future**, 2nd Edition, Berkeley: Jolly Roger Press, 1996.
- Kailitz, Steffen, **Politischer Extremismus in der Bundesrepublik Deutschland – Eine Einführung**, Wiesbaden, 2004.
- Kaiser, Günther, **Kriminologie**, Heidelberg: C.F.Müller Verlag, 1996.

- Kanadoğlu, Korkut, “Anayasa ve Ceza Hukuku”, in: *Suç ve Ceza*, Sayı: 2, 2012, ss. 47-64.
- Kangal, Zeynel, “Devletin Birliğini ve Ülke Bütünlüğünü Bozma Suçu”, in: *Ceza Hukuku Dergisi*, Yıl 9, Sayı 25, Ağustos 2014, ss. 29-67.
- Karan, Ulaş, **Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü**, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi - 3, Avrupa Konseyi 2018.
- Karasick, Paul J., “Curb Your Ecoterrorism: Identifying the Nexus Between State Criminalization of Ecoterror and Environmental Protection Policy”, in: *Environmental Law and Policy Review*, Cilt: 33, Sayı: 2, 2009.
- Kareklas, Stefanos Emmanouil, **Die Lehre vom Rechtsgut und das Umweltstrafrecht**, Doktora Tezi, Tübingen Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1990.
- Kavlak, Cihan, **Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2013.
- Keleş, Ruşen, “Kent ve Çevre Haklarının Korunması Üzerine Gözlemler”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 49, Sayı: 3-4, Haziran-Aralık 1994.
- Kennedy, Robert, “Is One Person's Terrorist Another's Freedom Fighter? Western and Islamic Approaches to 'Just War' Compared”, in: *Terrorism and Political Violence*, Vol. 11, 1999.
- Kesimli, İffet Görkey, “Saldırganlık ve Vandalizm”, in: *Electronic Journal of Vocational Colleges*, Mayıs 2013, ss. 157-170.
- Kılavuz, Heval, “Çevre Krizinin Nedenleri ve Çözüm Arayışları”, in: *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 1, 2015, ss. 277-296.
- Kışlalıoğlu, Mine; Berkes, Fikret, **Ekoloji ve Çevre Bilimleri**, Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, 1985.
- Kıyğı, Osman Nazım, **Hukuk Sözlüğü (Wörterbuch Recht)**, München: C.H. Beck Verlag, 2010.
- Kıyğı, Osman Nazım, **Hukuk ve Ekonomi Terimleri Sözlüğü**, Türkçe-Almanca I, München: C.H. Beck Verlag, 1997.
- Killingsworth, M. Jimmie; Palmer, Jacqueline S.; **Ecospeak: Rhetoric and Environmental Politics in America**, Carbondale: Southern Illinois University Press, 1992.
- Kiltz, Linda, “Terrorist or Ecosaboteur?”, in: **Critical Issues in Homeland Security: A Casebook**, (ed. Ramsay, James D.), Colorado: Westview Press, 2014.
- Kindhäuser, Urs, “Bandendiebstahl”, in: **Nomos Kommentar Strafgesetzbuch**, (eds. Kindhäuser, Urs, Neumann, Ulfrid; Paefgen, Hans-Ullrich), Band 3, 5. Auflage, Baden-Baden: Nomos, 2017.
- Kindhäuser, Urs, **Strafgesetzbuch Lehr- und Praxiskommentar**, 7. Auflage, Baden-Baden: Nomos, 2017.
- Kindhäuser, Urs; Zimmermann, Till, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, 9. Auflage, Baden-Baden: Nomos, 2020.

- Kleger, Heinz, "Widerstand und ziviler Ungehorsam im demokratischen Rechtsstaat", in: *Handbuch Politische Gewalt*, (ed. Enzmann, Birgit), Wiesbaden: Springer, 2013, ss. 164-203.
- Kloepfer, Michael; Heger, Martin, **Umweltstrafrecht**, München: Beck, 2014.
- Kloepfer, Michael; Vierhaus, Hans-Peter, **Umweltstrafrecht**, München: Beck, 2002.
- Koca, Mahmut; Üzülmöz, İlhan, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.
- Koca, Mahmut; Üzülmöz, İlhan, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Ankara: Adalet Yayınları, 2016.
- Koçhisarlıoğlu, Cengiz; Söğütlü Erişgin, Özlem, "Hayvanın Hukuki Konumu", in: *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi*, Özel Sayı, Cilt: 2, 2013, ss. 1691-1723.
- Komp, Catherine, "Vilified as 'Terrorists', Eco-activists Face New Offensive by Business", in: *The New Standart*, 05.03.2006.
- Kopnina, Helen; Cherniak, Brett, "Cultivating a Value for Non-Human Interests through the Convergence of Animal Welfare, Animal Rights, and Deep Ecology in Environmental Education", in: *Education Sciences*, Cilt: 5, Sayı: 4, 2015, ss. 363-379.
- Köybaşı, Serkan, "Yeni Bir Anayasal Hak Öznesi Olarak Hayvan", in: *Anayasa Hukuku Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 13, Yıl: 2018, ss. 103-156.
- Krey, Robert; Esser, Volker, **Deutsches Strafrecht Allgemeiner Teil**, Stuttgart: Verlag Kohlhammer, 2016.
- Krey, Volker; Heinrich, Manfred, **Strafrecht Besonderer Teil**, Band 1, Stuttgart: Kohlhammer, 2005.
- Kröpil, Karl, "Ziviler Ungehorsam und strafrechtliches Unrecht", in: *Juristische Rundschau*, Heft 7, 2011.
- Kushner, Harwey W., **Encyclopedia of Terrorism**, California: Sage Publications, 2003.
- Küçüktaşdemir, Özgür, "Ceza Hukuku Bağlamında Sivil İtaatsizlik Üzerine Bazı Değerlendirmeler", in: *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 65, Sayı: 4, 2016, ss. 2195-2239.
- Küçüktaşdemir, Özgür, **Türk Ceza Hukukunda Maddi ve Manevi Cebir**, İstanbul: Seçkin Yayınevi, 2012.
- Kühl, Kristian, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, München: Verlag Franz Vahlen, 2002.
- Külçür, Erdem İzzet; Abudureyimu, Yiliyaer, "Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomik Düzeninin Ceza ve İdari Ceza Hukuku Aracılığıyla Korunması", in: *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 147, Kasım 2018, ss. 76-87.
- Kwok, Sharon Ingrid, **Triad Society in Hong Kong: The Hierarchical Approach and Criminal's Collaborations**, Doktora Tezi, City University of Hong Kong, College of Liberal Arts and Social Sciences, 2017.
- Lackner, Karl; Kühl, Kristian; Dreher, Eduard, **Strafgesetzbuch mit Erläuterungen**, München: C.H.Beck, 2001.

- Lampe, Joachim; Hegmann, Sigrid, in: **Münchener Kommentar zum Strafbgesetzbuch**, Band 3, München: C.H. Beck Verlag, 2017.
- Laquer, Walter, **Terrorism**, New York: Weidenfeld and Nicolson, 1977.
- Laqueur, Walter, "Reflections on Terrorism", in: *Foreign Affairs*, Vol. 65, No. 1, Fall 1986, ss. 86-100.
- Laqueur, Walter, **The New Terrorism**, Oxford: OUP, 1999.
- Leader, Stefan H.; Probst, Peter, "The Earth Liberation Front and Environmental Terrorism", in: *Terrorism and Political Violence*, Cilt: 15, Sayı: 4, 2003, ss. 37-58.
- Lee, Martha F., "Violence and the Environment: The Case of 'Earth First!'", in: *Terrorism and Political Violence*, Cilt: 7, Sayı: 3, 1995, ss. 109-127.
- Lee, Martha, **Earth First!: Environmental Apocalypse**, New York: Syracuse University Press, 1995.
- Levie, Howard S.; Musch, Donald J.; Alexander, Yonah **Terrorism**, Oceana Publications, 1979.
- Liddick, Donald R., **Eco-Terrorism, Radical Environmental and Animal Liberation Movements**, London: Praeger, 2006.
- Likar, Lawrence E., **Eco-Warriors, Nihilistic Terrorists, and the Environment**, California: Praeger Publishing, 2011.
- Long, Douglas, **Ecoterrorism**, New York: Facts on File, 2004.
- Long, Matt, Burke, Roger Hopkins, **Vandalism and Anti-Social Behaviour**, New York: Palgrave Macmillan Publishing, 2015.
- Lovelace, Douglas C., **Terrorism, Lone Wolf Terrorists**, OUP: 2018.
- Macit, M. Hanifi, "Şiddet İçermeyen Bir Eylem: John Rawls'da Sivil İtaatsizlik", in: *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 16, 2007, ss. 134-146.
- Madison, Arnold, **Vandalism**, New York: The Seabury Press, 1970.
- Mahan, Sue; Griset, Pamala L., **Terrorism in Perspective**, 3rd Edition, California: Sage, 2013.
- Malkoç, İsmail, **Yeni Türk Ceza Kanunu**, Ankara: Malkoç Kitabevi, 2008.
- Manes, Christopher, **Green Rage: Radical Environmentalism and the Unmaking of Civilization**, Toronto: Little, Brown, and Company, 1990.
- Mannewitz, Tom; Ruch, Hermann; Thieme, Tom; Winkelmann, Thorsten, **Was ist politischer Extremismus?**, Frankfurt: Wochenschau Verlag, 2018.
- Mannheim, Hermann, **Vergleichende Kriminologie**, I. Band, Stuttgart: Enke Verlag, 1974.
- Marangudakis, Manussos "Rationalism and Irrationalism in the Environmental Movement – The Case of the Earth First!", in: *Democracy & Nature*, Cilt: 7, Sayı: 3, 2001, ss. 457-467.
- Martin, Gus, **Terrorism and Homeland Security**, Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2010.

- Martin, Michael, "Ecosabotage and Civil Disobedience", in: *Environmental Ethics*, Cilt: 12, Sayı: 4, 1990, ss. 291-301.
- Maurach, Reinhart; Schröder, Friedrich-Christian, **Strafrecht Besonderer Teil**, Band 2, Heidelberg: C.F. Müller Verlag, 1981.
- Mayr, Petra, **Das pathozentrische Argument als Grundlage einer Tierethik**, Dissertation in: Münster: Westfälische Wilhelms Universität, 2003.
- McCauley, Clark; Moskalenko, Sophia, "Toward a Profile of Lone Wolf Terrorists: What Moves an Individual From Radical Opinion to Radical Action", in: *Terrorism and Political Violence*, Cilt: 26, Sayı: 1, 2014, ss. 69-85.
- McCauley, Clark; Moskalenko, Sophia, **Friction: How Conflict Radicalizes Them and Us**, Oxford: OUP, 2016.
- McCloskey, H.J., "ConscDisobedience of the Law: Its Necessity, Justification, and The Problems to Which It Give Rise", in: *Philosophy and Phenomenological Research*, Cilt: 40, Sayı: 4, 1980.
- Memiş Kartal, Pınar, "Türk Ceza Hukukunda Cebir Suçu (TCK M.108)", in: *Köksal Bayraktar'a Armağan*, İstanbul: Beta Yayınevi, 2010, GSÜHFD 2010/1, GSÜ Yayın No: 70, GSÜHF Yayın No: 49, Cilt II, ss. 1035-1048.
- Meraklı, Serkan, **Ceza Hukukunda Kusur**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017.
- Meran, Necati, **Yeni TCK'da Kamu Görevlisine ve Adliyeye İlişkin Suçlar**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006.
- Mikos, Lothar, "Mediale und reale Gewalt", in: *Bürger & Staat*, Heft 3, 2018.
- Miller, DeMond Shondell; Rivera, Jason David; Yelin, Joel C., "Civil Liberties: The Line Dividing Environmental Protest and Ecoterrorists", in: *Journal for the Study of Radicalism*, Vol.: 2, No.: 1, Spring 2008, ss. 109-123.
- Miller, G. Tyler; Spoolman, Scott E., **Living in the Environment**, 16th Edition, Cengage Learning, 2009.
- Milligan, Tony, **Civil Disobedience: Protest, Justification and the Law**, London: Bloomsbury Publishing, 2013.
- Mills, Stephanie, "Thoughts from the RRR", in: *The Earth First! Reader*, (ed. Davis, John) Salt Lake City: Gibbs Smith Publishing, 1991, ss. 164-168
- Mireanu, Manuel, "The Criminalisation of Environmental Activism in Europe", *Studia Universitatis Babes-Bolyai -Sociologia*, Issue: 2, 2014, ss. 87-103.
- Mitsch, Wolfgang, "Rechtfertigungsgründe", in: **Strafrecht Allgemeiner Teil**, (eds. Baumann, Jürgen; Weber, Ulrich; Mitsch, Wolfgang; Eisele, Jörg), 12. Auflage, Bielefeld: Verlag Ernst und Werner Gieseking, 2016.
- Molland, Noel, "The Spark That Ignited the Flame," in: **Igniting a Revolution: Voices in Defense of the Earth**, (eds. Stephen Best and Anthony Nocella) Oakland, CA: AK Press, 2006, ss. 47-58.
- Monaghan, Rachel, "Single-Issue Terrorism: A Neglected Phenomenon?," in: *Studies in Conflict & Terrorism*, Cilt: 23, Sayı: 4, 2000, ss. 255-265.
- Monaghan, Rachel, "Terrorism in the name of Animal Rights", in: *Terrorism and Political Violence*, Cilt: 11, Sayı: 4, 1999, ss. 159-169.

- Mullins, Wayman C., **A Sourcebook on Domestic and International Terrorism: An Analysis of Issues, Organizations, Tactics, and Responses**, 2nd Edition, Springfield: Charles Thomas Publisher, 1997.
- Naess, Arne, "Deep Ecology and Conversation Biology", in: *The Earth First! Reader* (ed. Davis, John), Salt Lake City: Peregrine Smith, 1991, ss. 168-172.
- Naess, Arne, "Identification as a Source of Deep Ecological Attitudes", in: **Deep Ecology**, (ed. Tobias, Michael) San Diego: Avant Publishing, 1985, ss. 256-270.
- Naess, Arne, "Self-Realization: An Ecological Approach to Being-in-the- World", in: **Deep Ecology for the Twenty-First Century**, (ed. Sessions, G.) Boston: Shambhala Publications, 1995, ss. 225-239.
- Naess, Arne, "The Deep Ecological Movement, Some Philosophical Aspects" in: **Deep Ecology for the Twenty-First Century**, (ed. Sessions, George) Boston&London: Shambhala Publishing, 1995, ss. 64-84.
- Naess, Arne, "The Deep Ecological Movement: Some Philosophical Aspects", in: *Philosophical Inquiry*, Cilt: 8, Sayı: 1/2, 1986, ss. 10-31.
- Naess, Arne, "The Deep Ecology 'Eight Point' Revisited", in: **The Selected Works of Arne Naess**, Deep Ecology of Wisdom, (eds. Glasser, H; Drengson, A.) Dordrecht: Springer Verlag, 2005.
- Naess, Arne, "The Shallow and the Deep-Long-Range Ecology Movement: A Summary", in: *Inquiry*, Cilt: 16, 1973, ss. 95-100.
- Nagtzaam, Gerry, **From Environmental Action to Ecoterrorism?**, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017.
- Nagtzaam, Gerry; Lentini, Pete, "Vigilantes on the High Seas?: The Sea Shepherds and Political Violence", in: *Terrorism and Political Violence*, Cilt: 20, 2008, ss. 110-133.
- Neubacher, Frank, **Kriminologie**, 3. Auflage, Baden-Baden: Nomos Verlag, 2017.
- Neumann, Peter R., **Prisons and Terrorism: Radicalisation and De-Radicalisation in 15 Countries**, London: International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence, 2010.
- Noss, Reed, "A Taoist Reply (on Violence)", in: *Earth First!*, 3, No. 7, 1983.
- Noyan, Erdal, **Hırsızlık Suçları**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2007.
- Nunner-Winkler, Gertrud, "Überlegungen zum Gewaltbegriff", in: **Gewalt. Entwicklung, Strukturen, Analyseprobleme**, (Herausgegeben von Heitmeyer, W. u.a.), Frankfurt, 2004, ss. 21-61.
- O'Lear, Shannon, "Environmental Terrorism: A Critique", in: *Geopolitics*, Cilt: 8, Sayı: 3, 2010, ss. 127-150.
- Oko, Dan, "Ecoterrorists Under Fire," in: *MotherJones*, 08.02.2002.
- Olgun, Rıfat; Yılmaz, Tahsin, "Kentsel Yeşil Alanlarda Vandalizm ve Olası Tasarım Çözümleri: Antalya Kenti Örneği", in: *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 3, 2015, ss. 27-39.

- Oliver, Daniel T., **Animal Rights: The Inhumane Crusade**, Washington: Capital Research Center, 1993.
- Ostendorf, Heribert, in: **Nomos Kommentar Strafgesetzbuch, Band 2**, (eds. Kindhäuser, Urs, Neumann, Ulfrid; Paeffgen, Hans-Ullrich), 5. Auflage, Baden-Baden: Nomos Verlag, 2017.
- Otacı, Cengiz, “Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçuna (TCK 181, 182) İlişkin Yargıtay 4. Ceza Dairesi Kararlarında Belirlenen İlkeler”, in: *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt: 1, 2015, ss. 279-327.
- Otto, Sarah Antonia, in: **Gesamtes Strafrecht**, (eds. Dölling, Dieter; Duttge, Gunnar; König, Stefan; Rössner Dieter), 4. Auflage, Baden-Baden: Nomos Verlag, 2017.
- Ozansü, Mehmet Cemil, **Ceza Hukukunda Kasttan Doğan Sübjektif Sorumluluk**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007.
- Ökçesiz, Hayrettin, “Sivil İtaatsizliğin Bir Öncüsü: Sokrates”, in: *Argumentum*, Temmuz-Aralık 1993, Yıl: 3-4, Sayı: 36-41., ss. 657-662.
- Öktem, Emre, “Uluslararası Hukukta Terörizm: Tanım Sorunu ve Milli Bağımsızlık Hareketleri”, in: *İTİCÜ Dergisi*, Sayı: 5, Yıl: 3, 2004, ss. 133-147.
- Öktem, Niyazi, “Antik Yunan Felsefesi”, *İÜHFM*, Cilt: 39, Sayı: 1-4.
- Önder, Ayhan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Cilt II-III, İstanbul: Beta Yayınevi, 1992.
- Önder, Tuncay, **Ekoloji, Toplum ve Siyaset**, Ankara: Odak Yayınevi, 2003.
- Özbek, Veli Özer; Doğan, Koray; Bacaksız, Pınar; Tepe, İlker, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Özbek, Veli Özer; Doğan, Koray; Bacaksız, Pınar; Tepe, İlker, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.
- Özbek, Veli Özer; Doğan, Koray; Bacaksız, Pınar; Tepe, İlker, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.
- Özbek, Veli Özer; Doğan, Koray, **TCK İzmir Şerhi-Yeni Türk Ceza Kanununun Anlamı**, C. II, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2008.
- Özek, Çetin, “Silahlı Çete – Amaç Suç İlişkisinde İştirak Sorunları”, in: *AÜHFD*, C. 49, S. 3, Y. 1994, ss. 357-378.
- Özen, Muharrem, “Çevreye Karşı İşlenen Suçlar (TCK m. 181, 182)”, in: *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 1, Yıl: 2010, ss. 9-43.
- Özen, Muharrem, **Türk Ceza Hukukunda Meşru Müdafaa**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1995.
- Özen, Mustafa, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Özenç, Berke, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü ve Mekân Yasakları”, in: *İÜHFM*, C. LXXIII, Sayı: 2, 2015, ss. 87-134.
- Özer, Abdurrahim; Doğan, Ayşe, **Yargıtay 9. Ceza Dairesinin Görevi Kapsamındaki Suçlar**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2010.
- Özgenç, İzzet, **Suç Örgütleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.

- Özgenç, İzzet, **Terörle Mücadele Kanunu**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006.
- Özgenç, İzzet, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Özgenç, İzzet, **Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi**, 2. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2005.
- Öztürk, Bahri; Erdem, Mustafa Ruhan, **Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.
- Öztürk, Bahri; Tezcan, Durmuş; Erdem, Mustafa Ruhan; Sırma, Özge; Saygılar, Yasemin; Alan, Esra, **Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2009.
- Paniagua, Diaz; Fernando, Carlos, **Negotiating Terrorism: The Negotiation Dynamics of Four UN Counter-Terrorism Treaties, 1997-2005**, City University of New York, 2008.
- Parfit, Michael, "Earth First!ers Wield a Mean Monkey Wrench", in: *Smithsonian*, Cilt: 21, 1990, ss. 184-204.
- Parlar, Ali; Hatipoğlu, Muzaffer, **Cezai ve Hukuki Sorumluluk Boyutlarıyla Çevre Hukuku**, Ankara: Adalet Yayınları, 2010.
- Parlar, Ali, **Türk Ceza Kanunu Şerhi**, Ankara: Bilge Yayınevi, 2015.
- Parson, Sean, "Understanding the Ideology of the Earth Liberation Front", in: *Green Theory and Praxis: The Journal of Ecopedagogy*, Vol.: 4, No.: 2, 2008.
- Pawlak, Patryk, **Understanding Definitions of Terrorism**, November 2015.
- Penders, Michael; Thomas, William, "Ecoterror: Rethinking Environmental Security After September 11", in: *Natural Resources and Environment*, Cilt: 16, 2002, ss. 159-207.
- Perron, Walter, "Notwehr § 32", in: **Schönke/Schröder StGB**, 29. Auflage, München: C.H.Beck, 2014.
- Perron, Walter; Eisele, Jörg, "Notwehr § 32", in: **Schönke/Schröder Strafgesetzbuch Kommentar**, 30. Auflage, München: C.H. Beck Verlag, 2019.
- Petrisor, Alexandru-Ionut, "Communism and Environmentalism: A Doctrine-based Review of Similarities and Differences", in: *Lucrarile Seminarului Geografic Dimitrie Cantemir*, Vol. 46, Iss. 2, October 2018, ss. 129-138.
- Pfahl-Traughber, Armin, "Das Gewaltverständnis der Autonomen", in: *Bürger & Staat*, Heft 3, 2018.
- Phillips, Brian J., "Terrorist Organizational Dynamics", in: **The Oxford Handbook of Terrorism**, Oxford: OUP, 2019.
- Plumwood, Val, "Inequality, Ecojustice and Ecological Rationality", in: *Ecotheology*, Cilt: 5-6, 1998-99.
- Polat, Oğuz, "Şiddet", in: *MÜHF - HAD*, Cilt:22, Sayı:1, Yıl: 2016, ss.15-34.
- Posluszna, Elzbieta, **Environmental and Animal Rights Extremism, Terrorism, and National Security**, Oxford: Elsevier Imprint, 2015.
- Post, Jerrold M., **The Mind of the Terrorist**, New York: St. Martin's Griffin, 2007.

- Potter, Will, "The Green Scare", in: *Vermont Law Review*, (2009), Cilt: 33, Sayı: 4, ss. 671-687, s. 672-673.
- Pötter, Bernhard, **Ausweg Öko-Diktatur? Wie unsere Demokratie an der Umwelt-Krise scheitert**, München: Oekom Verlag, 2010.
- Purdy, Laura M., "Are Pregnant Women Fetal Containers?", in: *Bioethics*, Cilt: 4, Sayı: 4, 1990, ss. 273-291.
- Puschke, Jens, "Das neue Terrorismusstrafrecht im Lichte der Verfassung", in: *KriPoZ*, 2/2018, ss.101-108.
- Radtke, Henning, "Überlegungen zum Verhältnis vom 'zivilem Ungehorsam' zur 'Gewissenstat'", in: *Goldammer's Archiv*, Band 147, Ausgabe 1, 2000, ss. 19-39.
- Rana, S.V.S., **Essentials of Ecology and Environmental Science**, Fifth Edition, Delhi: PHI Learning, 2013.
- Rawls, John, "Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik", (Çev. Coşar, Yakup), in: **Sivil İtaatsizliğin Tanımı ve Haklılığı**, 3. Bası, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.
- Reichert-Hammer, Hansjörg, **Politische Fernziele und Unrecht**, Berlin: Duncker & Humboldt, 1991.
- Reinbacher, Tobias, **Der Fall des Monats im Strafrecht**, 3/2018, s. 5. <http://famos.jura.uni-wuerzburg.de/> (E.T.: 03.03.2020).
- Rene, Bloy, "Die Straftaten gegen die Umwelt im System des Rechtsgüterschutzes", in: *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Cilt: 100, Sayı: 3, 2009, ss. 485-507.
- Rene, Bloy, "Umweltstrafrecht: Geschichte-Dogmatik-Zukunftsperspektiven", in: *Juristische Schulung*, Cilt: 7, 1997, ss. 577-587.
- Rengier, Rudolf, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, 9. Auflage, München: C.H. Beck Verlag, 2017.
- Richardson, Louise, **Was Terroristen wollen – Die Ursachen der Gewalt und wie wir sie bekämpfen können**, Schriftenreihe Band 679, Bonn 2007.
- Ritz, Julius-Vincent, "Das Tier in der Dogmatik der Rechtfertigungsgründe", in: *Juristische Schulung*, 4/2018, ss. 333-336.
- Riz, Roland; Bosch, Johanna, **Italienisches Strafgesetzbuch, Codice penale italiano**, Zweisprachige Ausgabe, Bozen: Verlagsanstalt Athesia, 1995.
- Roach, Kent, "The Case for Defining Terrorism with Restraint and Without Reference to Political or Religious Motive", in: *Law and Liberty in the War on Terror*, ss. 39-49.
- Ronan, Colin A., **Bilim Tarihi Dünya Kültürlerinde Bilim Tarihi ve Gelişmesi**, (çev.) Ekmeleddin İhsanoğlu, Feza Günergun, Tübitak Yayınları, 2005.
- Rosebraugh, Craig, **Burning Rage of a Dying Planet: Speaking for the Earth Liberation Front**, New York: Lantern Books, 2004.

- Rosenau, Henning, in: **Strafgesetzbuch Kommentar**, (eds. Satzger, Helmut; Schluckebier, Wilhelm; Widmaier, Gunter), 3. Auflage, Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016.
- Roxin, Claus, "Strafrechtliche Bemerkungen zum zivilen Ungehorsam", in: *Festschrift Schüler-Springorum*, Köln: Heymann Verlag, 1993, ss. 441-458.
- Roxin, Claus, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, 4. Auflage, München: C.H. Beck, 2006.
- Roxin, Claus, "Strafrechtliche Bemerkungen zum zivilen Ungehorsam", in: **Festschrift Schüler-Springorum**, (eds. Albrecht, Peter Alexis; Ehlers, Alexander P. F. et al.), Köln: Heymanns, 1993, ss. 441-458.
- Rönnau, Thomas, "Grundwissen – Strafrecht: Der strafrechtliche Rechtsgutsbegriff", in: *JuS*, 3/2009.
- Rönnau, Thomas; Hohn, Kristian, "Notwehr § 32", in: **Leipziger Kommentar StGB**, Band 3, 2019.
- Ruhi, Ahmet Cemal, **TCK ve TMK Çerçevesinde Terör Örgütleri, Terör Suçları ve Örgütlü Suçlar**, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2018.
- Sağlamdemir, Arzu, **Ceza Hukukunda İmar Kirliliğine Neden Olma Suçu**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Saliger, Frank, **Umweltstrafrecht**, München: Vahlen, 2012.
- Salihoğlu, Hadi; Parlar, Ali; Öztürk, Mustafa, **Terör Suçları & Devlete ve Anayasal Düzene Karşı Suçlar**, İstanbul: Bilge Yayınevi, 2018.
- Sandford, Bob, "Will the Next Wars Be Fought Over Water?", in: **The Global Water Crisis: Addressing an Urgent Security Issue**, (eds. Bigas, Harriet; Morris, Tim; Sandford, Bob; Adeel, Zafar) Papers for the InterAction Council 2011-2012, Hamilton, Canada.
- Sarıtaş, Erkan, **Suç İşlemek Amacıyla Örgütlenme Suçları**, İstanbul: On iki Levha Yayıncılık, 2018.
- Sarıtaş, Erkan, **Türk Ceza Hukukunda Mala Zarar Verme Suçu ve Kriminolojik Açidan Vandalizm**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Saul, Ben, "The Curious Element of Motive in Definitions of Terrorism: Essential Ingredient or Criminalising Thought?", in: *Law and Liberty in the War on Terror*, (eds. Lynch, A.; MacDonald, E.; Williams, G.), Sydney: The Federation Press, 2007, ss. 28-38.
- Saul, Ben, **Defining Terrorism in International Law**, Oxford: OUP, 2006.
- Savaş, Türker; Yurtman, İsmail Yaman; Tölü, Cemil, "Hayvan Hakları ve Hayvan Refahı: Felsefi Bakış - Nesnel Arayışlar", in: *Hayvansal Üretim*, Cilt: 50, Sayı: 1, 2009, ss. 54-61.
- Savaş, Vural; Mollamahmutoğlu, Sadık, **Türk Ceza Kanunu'nun Yorumu**, 2. Cilt, Ankara: Seçkin Yayınevi, 1999.
- Sayen, Jamie, "Developers Take the Lead in the Northeast 10 Million", in: *The Earth First! Reader*, (ed. Davis, John), Salt Lake City: Gibbs Smith Publishing, 1991, ss. 80-96.

- Saygılı, Abdurrahman, **Radikal Çevreci Hareketin Bir Taktiği Ekolojik Sabotaj**, Ankara: Savaş Yayınevi, 2009.
- Scarce, Rik, **Eco-Warriors**, London and New York: Routledge, 2016.
- Schall, Hero, **Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch**, Band VI, 9. Auflage, Köln: Carl Heymanns Verlag, 2016.
- Schäfer, Jürgen in: **Münchener Kommentar Strafgesetzbuch, Band 3**, (eds. Joecks, Wolfgang; Miebach, Klaus) 3. Auflage, München: C.H. Beck Verlag, 2017.
- Schluckebier, Wilhelm, in: **Strafgesetzbuch Kommentar**, (eds. Satzger, Helmut; Schluckebier, Wilhelm; Widmaier, Gunter), 2. Auflage, Köln: Carl Heymanns Verlag, 2014.
- Schmid, A., "Terrorism - the Definitional Problem", in: *Case Western Reserve Journal of International Law*, No. 36, 2004.
- Schmid, Alex P., "Introduction", in: **The Routledge Handbook of Terrorism Research**, London - New York: Routledge, 2011.
- Schmid, Alex P., "The Definition of Terrorism", in: **The Routledge Handbook of Terrorism Research**, (ed. Alex P. Schmid) London - New York: Routledge, 2011.
- Schmid, Alex P., "The Revised Academic Consensus Definition of Terrorism", in: *Perspectives on Terrorism*, Vol.: 6, No.: 2, 2012, ss. 158-159.
- Schmid, Alex; Jongman, Albert, **Political Terrorism**, New Brunswick: Transaction Publishers, 1988.
- Schmidt, Jürgen, **Untersuchung zur Dogmatik und zum Abstraktionsgrad abstrakter Gefährdungsdelikte**, Marburg: Elvert Verlag, 1999.
- Schock, Kurt, **Civil Resistance Today**, Cambridge: Polity Press, 2015.
- Schönke, Adolf; Schröder, Horst, **Strafgesetzbuch Kommentar**, 30. Auflage, München: C.H. Beck, 2019.
- Schröter, Melani; Carius, Björn, **Vom politischen Gebrauch der Sprache**, Frankfurt/Main: Peter Lang, 2009.
- Schulz, Lorenz, "Das anthroporelationale "Rechtsgut" im Umweltstrafrecht", in: *Ökologische Ethik und Rechtslehre* (eds. Julian Nida-Rümelin, Dietmar v. d. Pfordten, Nomos Verlag, Baden-Baden: 1995, ss. 265-280.
- Schüler-Springorum, Horst, "Strafrechtliche Aspekte zivilen Ungehorsams, in: **Ziviler Ungehorsam im Rechtsstaat**, (ed. Glotz, Peter), Frankfurt: Suhrkamp Verlag, 1983, ss. 76-98.
- Schwartz, Daniel M., "Environmental Terrorism: Analyzing the Concept", in: *Journal of Peace Research*, Vol. 35, No. 4, July 1998, ss. 483-496.
- Schwind, Hans-Dieter, **Kriminologie**, 21. Auflage, Heidelberg: Kriminalistik, 2011.
- Scruton, Roger, **A Dictionary of Political Thought**, New York: Hill & Wang Publishing, 1982.
- Selçuk, Sami, "Ceza Hukuku Açısından Sivil İtaatsizlik", in: *Argumentum*, Yıl: 3-4, Sayı: 36-41, 1993.

- Selçuk, Sami, **Karşıoylarım**, Ankara: Hukuk Yayınları, 2018.
- Sessions, George, “Eco-centrism and the Antropocentric Detour”, in: **Deep Ecology for the Twenty-First Century**, (ed. Sessions, George), Boston: Shambhala Publications, 1995.
- Shapiro, Judith, **Mao's War Against Nature: Politics and the Environment in Revolutionary China**, Cambridge: CUP, 2001.
- Sheppard, Kate, “Are Animal Rights Activists Terrorist?”, in: *Mother Jones*, 21.12.2011.
- Shevory, Thomas C., “Monkeywrenching: Practice in Search of a Theory”, in: *Environmental Crime and Criminality* (eds. Edwards, Sally M.; Edwards, Terry D.; Fields, Charles B.), Current Issues in Criminal Justice Vol 15, Garland Publishing, New York and London: 1996, ss. 183-204.
- Sieber, Ulrich, “Legitimation und Grenzen von Gefährdungsdelikten im Vorfeld terroristischer Gewalt – Eine Analyse der Vorfeldtatbestände im ‘Entwurf eines Gesetzes zur Verfolgung der Vorbereitung von schweren staatsgefährdenden Gewalttaten’”, in: *Neue Zeitschrift für Strafrecht*, Band 29, 2009, ss. 353–364.
- Sınar, Hasan, “Siyasal Suç Üzerine Bir İnceleme”, in: *İÜHFD*, C. LVII, S. 1-2, (2000), ss. 53-77.
- Singer, Peter, “Ethics and the New Animal Liberation Movement”, in: **In Defense of Animals**, (ed. Singer, Peter), New York: Basil Blackwell, 1985, ss. 1-10.
- Singer, Peter, **Animal Liberation: A New Ethics for Our Treatment of Animals**, New York: Random House Publishing, 1975.
- Sinn, Arndt, in: **Münchener Kommentar Strafgesetzbuch, Band 4**, 3. Auflage, München: C.H. Beck Verlag, 2017.
- Sirmen, Lale, **Eşya Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2014.
- Smith, Mark J., **Thinking Through the Environment**, London/New York: Routledge, 1999.
- Smith, Rebecca K., “‘Ecoterrorism’?: A Critical Analysis of the Vilification of Radical Environmental Activists as Terrorists”, in: *Environmental Law*, Vol. 38: 537, 2008, ss. 537-576.
- Snape, John, **Ohio State: Title 29 Crimes and Criminal Procedure**, Snape Legal Publishing, 2017.
- Snowden, Lynne; Whitsel, Brad, **Terrorism: Research, Readings, and Realities**, New Jersey: Pearson Publishing, 2004.
- Sokullu-Akıncı, Füsun, **Kriminoloji**, 10. Bası, İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.
- Sora Y. Han, **Letters of the Law**, Stanford, CA: Stanford University Press, 2015.
- Southers, Erroll, **Homegrown Violent Extremism**, Waltham: Elsevier Publishing, 2013.
- Soyaslan, Doğan, **Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2016.
- Soyaslan, Doğan, **Teşebbüs Suçu**, Ankara: Kazancı Hukuk Yayınları, 1994.

- Staffolani, Sandrine, “Le terrorisme écologique au regard des nouveaux droits de l'homme”, in: *Revue Juridique de l'Environnement*, No. 3, 2004, ss. 269-280.
- Staniforth, Andrew, **Preventing Terrorism and Violent Extremism**, Oxford: OUP, 2014.
- Steininger, Einhard, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, 3. Auflage, Wien: Linde Verlag, 2019.
- Stone, Christopher, “Should Trees Have Standing?-Toward Legal Rights for Natural Objects”, in: *Southern California Law Review*, Cilt: 45, 1972, ss. 450-501.
- Stratenwerth, Günther, “Zur Legitimation von Verhaltensdelikten”, in: **Mediating Principles**, (eds. Andrew von Hirsch, Kurt Seelmann, Wolfgang Wohlers), Baden-Baden: Nomos Verlag, 2006, ss.157-165.
- Strauß, Samuel, “Anfänger Hausarbeit-Strafrecht: Rechtfertigung – All animals are equal?”, in: *Juristische Schulung*, 12/2018, ss. 1203-1208.
- Stucki, Saskia, **Grundrechte für Tiere**, Baden-Baden: Nomos, 2016.
- Su, Yi-Yuan; Yang, Sue-Ming, “Legislative Efforts to Prevent Eco-Terrorist Attacks”, in: **The Handbook of the Criminology of Terrorism**, (eds. LaFree, Gary, Freilich, Joshua D.), West Sussex: Wiley Blackwell, 2017, ss. 535-552.
- Sumner, David; Weidman, Lisa, “Eco-terrorism or Eco-tage: An Argument for the Proper Frame”, in: *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment*, Cilt: 20, Sayı: 4, 2013, ss. 855-876.
- Sumner, David; Weidman, Lisa, “Eco-terrorism or Eco-tage: An Argument for the Proper Frame”, 12.09.2012. *Linfield Faculty Lecture Series*. https://digitalcommons.linfield.edu/lectures_faculty/3/.
- Sutherland, Edwin H.; Kressey, Donald R.; Luckenbill, David F., **Principles of Criminology**, 11th Edition, Boston: General Hall Publishing, 1992.
- Swoboda, Sabine, “Die Lehre vom Rechtsgut und ihre Alternativen”, in: *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 2010, (1), ss. 24-50.
- Şahbaz, İbrahim, **Açıklamalı ve İçtihatlı Türk Ceza Kanunu**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2016.
- Şahbaz, İbrahim, **Türk Ceza Kanunu**, Cilt II, Ankara: Yetkin Yayınları, 2016
- Şen, Ersan, **Çevre Ceza Hukuku**, İstanbul: Kazancı Yayınları, 1994.
- Şen, Ersan; Eryıldız, Sefa, **Suç Örgütü**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Şenbaş, Azize; Baycan, Cihangir, “Vandalizm ve Siber Vandalizm”, in: **Şiddet Suçları – Yaklaşımlar ve Trendler**, (eds. Darcan, Emircan; Irmak, Fatih), Ankara: Adalet Yayınevi, 2014.
- Şirin, Tolga, **30 Soruda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı**, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2013.
- Şirin, Tolga, **Çevre, İnsan, Devlet (Anayasa Üzerine Güncel Denemeler)**, Ankara: Tekin Yayınevi, 2015
- Şirin, Tolga, “Yeni Bolivya Anayasası Üzerine Notlar”, in: **Bolivya Anayasası, Hukuk, Demokrasi, Özerklik**, (eds Mahmut Fevzi Özlüer, Ilgın Özkaya

- Özlüer, Tolga Şirin, Sinan Odabaşı), Ankara: Phoenix Yayınevi, 2012, ss. 7-40.
- Tanör, Bülent, “Anayasa Hukuku Açısında Sivil İtaatsizlik”, in: *Argumentum*, Yıl: 3-4, Sayı: 36-41, Temmuz-Aralık 1993, ss. 701-703.
- Taştan, Mehmet, **Terörle Mücadele Kanunu**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2009.
- Tayfur, Kemal, “Yeryüzü Çocukları”, in: *Atlas*, Sayı: 244, Temmuz 2013.
- Taylor, Bron Raymond, “The Tributaries of Radical Environmentalism”, in: *Journal for the Study of Radicalism*, Vol. 2, No. 1, January 2008, ss. 27–61.
- Taylor, Bron, “Radical Environmentalism”, in: *Encyclopedia of Religion and Nature*, London & New York: Continuum, 2005, ss. 1326-1335.
- Teichman, Jenny, “How to Define Terrorism?,” in: *Philosophy*, Cilt: 64, Sayı: 250, 1989, ss. 505–517.
- Tezcan, Durmuş; Erdem, Mustafa Ruhan; Sancakdar, Oğuz; Önok, R. Murat, **İnsan Hakları El Kitabı**, 5. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2014.
- Tezcan, Durmuş; Erdem, Mustafa Ruhan; Önok, R. Murat, **Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku**, 16. Bası, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.
- Thomas, Chant, “Return to Bald Mountain”, in: *The Earth First! Reader*, (ed. John Davis), Salt Lake City: Gibbs Smith Publishing, 1991.
- Thoreau, Henry David, **Sivil ve İtaatsiz**, (Çev. Ebru, Emine), İstanbul: Kafekültür Yayıncılık, 2014.
- Thoreau, Henry David, **The Variorum Civil Disobedience**, New York: Twayne Publishers, 1967.
- Tiedemann, Klaus, **Tatbestandsfunktionen im Nebenstrafrecht**, Tübingen: Mohr Siebeck, 1969.
- Toepel, Friedrich, in: **Nomos Kommentar Strafgesetzbuch, Band 2**, (eds. Kindhäuser, Urs, Neumann, Ulfrid; Paeffgen, Hans-Ullrich), 5. Auflage, Baden-Baden: Nomos Verlag, 2017.
- Topçu, Namık Kemal, **Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016.
- Toprak, Mustafa, **Açıklamalı ve İçtihatlı Orman Suçları**, Ankara, Adalet Yayınevi: 2019.
- Toroslu, Nevzat, **Ceza Hukuku Özel Kısım**, Ankara: Savaş Yayınevi, 2018.
- Toroslu, Nevzat, **Cürümlerin Tasnifi Bakımından Suçun Hukuki Konusu**, Ankara, 1970.
- Tosun, Öztekin, “Yıldırıcılık Suçlarına Karşı Neler Yapılabilir”, in: *Milliyet*, 19.3.1980.
- Tozman, Önder, **Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma Suçu**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2015.
- Tuncer, Sezin Duygu; Başkale, Mithat Burak, “Çevre Ceza Hukukunda Zaman”, in: *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 65, Sayı: 4, 2016, ss. 3695-3714.

- Turabi, Selami, **Mala Zarar Verme Suçları**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2008.
- Turgut, Nükhet Yılmaz, **Çevre Politikası ve Hukuku**, 2. Bası, Ankara: İmaj Yayınevi, 2012.
- Turgut, Nükhet, “Çevre Hukukunun Temel Kavram ve İlkeleri”, Çevre Hukuku Sempozyumu, Çeşme 10-11 Nisan 2006, Editör: Dr. Emel Badur, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, 2006.
- Turgut, Nükhet, **Çevre Hukuku**, 2. Bası, Savaş Yayınları, Ankara: 2001.
- Turinay, Faruk, “Terörle Mücadele Kanunu’na Göre Mutlak ve Nispi Terör Suçları”, in: *İnsan&İnsan*, Yıl: 6, Sayı: 20, Bahar 2019, ss. 337-350.
- Turinay, Faruk, **Ceza Hukukunda Terör Amaçlı Örgütlenme Suçu**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Türk, Hikmet Sami, **Terörizmle Mücadelenin Hukuki Boyutları**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2012.
- Ulutürk, Hande, **Türk Ceza Hukukunda Akıl Hastalığı ve Akıl Hastalığının Kusur Yeteneğine Etkisi**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2004.
- Unruh, Jodi, “A Federal Judge Sentences Another Member of An Eco-Arson Group”, in: *KCBY*, 05.06.2007.
- Urhal, Ömer, **Kamu Güvenliği Açısından İstihbarat ve Örgütlü Suçlar**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2008.
- Ünver, Yener, **Adliye Karşı Suçlar**, 3. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012.
- Ünver, Yener, **Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer**, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2003.
- Üskül Engin, Zeynep Özlem, **Ekolojik Kriz, Etik ve Hukuk**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2017.
- van Uhm, Daan P., *The Illegal Wildlife Trade*, Switzerland: Springer, 2016.
- Vanderheiden, Steve, “Eco-terrorism or Justified Resistance? Radical Environmentalism and the ‘War on Terror’”, in: *Politics & Society*, Cilt: 33, Sayı: 3, ss. 425-447.
- Vanderheiden, Steve, “Radical Environmentalism in the Age of Antiterrorism”, in: *Environmental Politics*, Cilt: 17, Sayı: 2, 2008, ss. 299-318.
- Vohryzek-Bolden, Miki; Olson-Raymer, Gayle; Whamond, Jeffrey O., **Domestic Terrorism and Incident Management**, Springfield: Charles Thomas Publisher, 2001.
- von Rohr, Barbara Maria, **Das Strafrecht im System umweltrechtlicher Instrumentarien**, Baden-Baden: Nomos Verlag, 1995.
- Vormbaum, Moritz, **Schutz der Rechtsgüter von EU-Staaten durch das deutsche Strafrecht**, Münster: LIT Verlag, 2005.
- Walker, Clive, **Terrorism and the Law**, OUP: 2011.
- Walter, James A., **Environmental Terrorism**, USA WC Military Studies Program Paper, Pennsylvania: U.S. Army War College Carlisle Barracks, 1992.

- Watson, Paul, "Raid on Reykjavik" in: *The Earth First! Reader*, (ed. Davis, John), Salt Lake City: Gibbs Smith Publishing, 1991, ss. 28-33.
- Watson, Paul, "Tora! Tora! Tora!" in: *The Earth First! Reader*, (ed. Davis, John), Salt Lake City: Gibbs Smith Publishing, 1991, ss. 33-42.
- Webb, Jennifer Jean, **The Thin Green Line: Geographies of Ecoterrorism in the United States**, Doktora Tezi, University of South Carolina, 2010.
- Weinberg, Leonard; Pedahzur, Ami; Hirsch-Hoefler, Sivan, "The Challenge of Conceptualizing Terrorism", in: *Terrorism and Political Violence*, Vol.: 16, 2004, ss. 777-794.
- Weiss, Harry B., "The Criminal Prosecution of Insects", in: *Journal of the New York Entomological Society*, Cilt: 45, Sayı: 2, 1937, ss. 251-258.
- Welchman, Jennifer, "Is Ecosabotage Civil Disobedience?", in: *Philosophy & Geography*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2001, ss. 97-107.
- Welzel, Hans, **Das deutsche Strafrecht**, 9. Auflage, Berlin: Walter de Gruyter Verlag, 1965.
- Wenzel, George, **Animal Rights, Human Rights: Ecology, Economy and Ideology in the Canadian Arctic**, Toronto: University of Toronto Press, 1991.
- Wessels, Johannes, Strafrecht **Besonderer Teil I**, 21. Auflage, Heidelberg: C.F.Müller, 1996.
- Wessels, Johannes; Beulke, Werner; Satzger, Helmut, **Strafrecht Allgemeiner Teil**, München: C.F.Müller, 2019.
- White, Rob, "Green Criminology and the Pursuit of Social and Ecological Justice", in: *Issues in Green Criminology*, (eds. Beirne, Piers; South, Nigel), Willan Publishing, 2007, ss. 32-54.
- Wieck-Noodt, Brunhild, "Sachbeschädigung § 303", in: **Münchener Kommentar**, Band 5, 3. Auflage, München: C.H.Beck, 2019.
- Wildfang, Anne, **Terrorismus: Definition, Struktur, Dynamik**, Schriftenreihe des Max-Planck-Instituts für ausländisches und internationales Strafrecht, Band K 149, Berlin: Duncker & Humboldt, 2010.
- Wintrobe, Ronald, **Rational Extremism – The Political Economy of Radicalism**, Cambridge: CUP, 2006.
- Wojciechowski, Sebastian, "Why Is It So Difficult to Define Terrorism", in: *Polish Political Science Yearbook*, Vol. 38, 2009, ss. 58-72.
- Won, Shirley; Zehr, Leonard, "When threats turn to firebombs, Canaccord cuts loose on client", in: *The Globe and Mail*, (Published: June 24, 2005, Updated: April 22, 2018).
- Worster, Donald, **The Wealth of Nature**, Oxford: OUP, 1993.
- Wylter, Rex, **Greenpeace: How a Group of Ecologists, Journalists, and Visionaries Changed the World**, Vancouver: Raincoast Books, 2004.
- Yaldız, Fırat, "Te-Sat Raporları ve AB'de Etnik Terörizm", in: *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2013, ss. 81-95.

- Yang, Sue-Ming; Su, Yi-Yuan; Carson, Jennifer Varriale, **Eco-Terrorism and the Corresponding Legislative Efforts to Intervene and Prevent Future Attacks**, TSAS Working Paper Series, No. 14-04, May 2014.
- Yardımcı, Sanem, **İnsan-Doğa İlişkisi Ekseninde Derin Ekoloji ve Toplumsal Ekoloji**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE, 2006.
- Yardley, William, “Radical Environmentalist Gets 9-Year Term”, in: *New York Times*, 26.05.2007.
- Yaşar, Kenan Evren “Karşılaştırmalı Olarak Anayasayı İhlal Suçu”, in: *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1-2, 2014, ss. 189-234.
- Yaşar, Osman; Gökcan, Hasan Tahsin; Artuç, Mustafa, **Türk Ceza Kanunu**, 2. Bası Ankara: Adalet Yayınevi, 2014.
- Yenerer Çakmut, Özlem “Cebir Suçu (TCK. m. 108)”, in: *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Doğan Soyaslan Armağanı, Cilt: 8, Sayı: 2, 2013, ss. 223-230.
- Yenidünya, A. Caner; İçer, Zafer, **Suç İşlemek Amacıyla Örgüt Kurma**, İstanbul: Digesta Yayınevi, 2014.
- Yenisey, Feridun, **Milletlerarası Ceza Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınevi, 1988.
- Yenisey, Feridun; Plagemann, Gottfried, **Alman Ceza Kanunu – Strafgesetzbuch (StGB)**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2015.
- Yıldız, Ali Kemal, “Cebir”, in: **Özel Ceza Hukuku**, Cilt III, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2018.
- Yıldız, Ali Kemal, “Entweichung eines Strafgefangenen oder Untersuchungshäftlings im türkischen Strafrecht”, in: *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2016, ss. 151-175.
- Yıldız, Ali Kemal, “Tehdit, Şantaj ve Cebir Suçları”, in: **Alman-Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku**, (Yayına Hazırlayanlar: Eric Hilgendorf / Yener Ünver), C. III, İstanbul: 2010.
- Yıldız, Ali Kemal, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerine Yönelik Müdahale ve Güç Kullanımının Sınırları: Türkiye’de Uygulamada Yaşanan Sorunlar”, in: **Türkiye İnsan Hakları Kurumu Çalıştayı – “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı ve Demokratik Toplum Düzeni Kavramıyla İlişkisi”** (22 Mayıs 2014), Ankara: Çalıştay Kitabı, 2014, ss. 98- 107.
- Yılmaz, Halil, “Hayvan Haklarına Bakış”, in: **TBB Dergisi**, Sayı: 62, 2006, ss. 212-229.
- Yokuş Sevük, Handan, **Çevre Hukuku**, 2. Bası, Ankara: Adalet Yayınevi, 2017.
- Yokuş Sevük, Handan, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Young, Peter, **Animal Liberation Front: Complete U.S. Diary of Actions, The First 30 Years**, Warry Communications, 2010.
- Young, Russel Lee, “A Time Series Analysis of Eco Terrorist Violence in the United States: 1993-2003”, Doktora Tezi, Texas: Sam Houston State University, 2004.

Yücel, Mustafa Tören, “Türkiye’de Suç Bilimine Doğru”, in: *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Cilt: 3, 1995, ss. 414-442.

Zaczyk, Rainer, “Sachbeschädigung § 303”, in: **Nomos Kommentar StGB**, Band 3, 5. Auflage, (eds. Kindhäuser/Neumann/Paeffgen), Baden-Baden: Nomos, 2017.

Zafer, Hamide, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, İstanbul: Beta Yayınevi, 2015.

Zafer, Hamide, **Ceza Hukukunda Terörizm**, İstanbul: Beta Yayınevi, 1999.

Zeidan, Sami, “Desperately Seeking Definition: The International Community’s Quest for Identifying the Specter of Terrorism”, in: *Cornell International Law Journal*, Vol. 36, Issue 3, 2004, ss. 491-496.

Zieschang, Frank, “Rechtfertigender Notstand § 34”, in: **Leipziger Kommentar StGB**, Band 3, 13. Auflage, Berlin: De Gruyter, 2019.

Ziser, Michael “Terrorists: Ecosabotage, the Militia Movement, and the Monkey Wrench Gang”, in: **Terrorism and Narrative Practice**, (eds. Austenfeld, Thomas; Daphinoff, Dimitir; Herlth, Jens), Berlin/ Münster: Lit Verlag, 2011.

İnternet Kaynakları

<http://news.bbc.co.uk/>

<http://news.nationalgeographic.com/>

<http://rgzrgst.staatsbibliothek-berlin.de/>

<http://science.howstuffworks.com/>

<http://sozluk.gov.tr/>

<http://theconsensusproject.com/>

<http://www.animalrightsextremism.info/>

<http://www.antimai.org/bn/bnmainedir.htm>

<http://www.antropologiagiuridica.it/>

<http://www.criticatac.ro/>

<http://www.fbi.gov/>

<http://www.greenisthenewred.com/>

<http://www.haberturk.com/>

<http://www.legislation.gov.uk>

<http://www.nytimes.com/>

<http://www.radikal.com.tr/>

<http://www.styleweekly.com/>

<http://www.tdk.gov.tr>

<http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/>

<http://www.un.org/>

<https://animalliberationpressoffice.org>
<https://codes.findlaw.com/>
<https://coe.int/>
<https://corporatewatch.org>
<https://csl.mpg.de/de/forschung/projekte>
<https://dictionary.cambridge.org>
<https://en.oxforddictionaries.com/definition/sound>
<https://en.wiktionary.org/wiki/extremus>
<https://eur-lex.europa.eu>
<https://gaiadergi.com>
<https://hambacherforst.org>
<https://kcby.com>
<https://kurkehayir.tumblr.com/>
<https://law.justia.com/>
<https://nyc.indymedia.org/>
<https://pol.illinoisstate.edu/>
<https://secretmanoeuvres.org/>
<https://www.aa.com.tr>
<https://www.aclu.org/>
<https://www.adl.org/>
<https://www.birgun.net>
<https://www.britannica.com/>
<https://www.demokrathaber.org/>
<https://www.europarl.europa.eu/>
<https://www.gov.uk/>
<https://www.greenpeace.org/>
<https://www.justice.gov/>
<https://www.law.cornell.edu/c>
<https://www.merriam-webster.com/>
<https://www.motherjones.com/>
<https://www.opednews.com/>
<https://www.splcenter.org/>
<https://www.start.umd.edu/>
<https://www.tbmm.gov.tr/>
<https://www.ted.com/>

<https://www.theguardian.com>

<https://www.worldwildlife.org/>

<https://youtu.be/>

www.earthfirstjournal.org/

[www.nps.gov.tr/aboutus/faqs.htm](http://www.nps.gov/tr/aboutus/faqs.htm)

www.theglobeandmail.com

Raporlar

Chermak, Steven M.; Freilich, Joshua; Duran, Celinet; Parkin, William S., “An Overview of Bombing and Arson Attacks by Environmental and Animal Rights Extremists in the United States, 1995-2010”, Final Report to the Resilient Systems Division, Science and Technology Directorate, U.S. Department of Homeland Security, College Park, MD: START, 2013.

Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council Concerning Terrorist Recruitment: Addressing the Factors Contributing to Violent Radicalisation, Brussels, 21.09.2005 COM(2005) 313 final.

Deutscher Bundestag, Drucksache 23.04.2002. 14/8860.

Dierenrechtenextremisme in Nederland, Algemene Inlichtingen-en Veiligheidsdienst, 2010.

Europol, European Union Terrorism Situation and Trend Reports (TE-SAT)

Great Britain Parliament Joint Committee on Human Rights, Counter-terrorism Policy and Human Rights: Terrorism Bill and Related Matters, Third Report of Session 2005-06, Volume II- Oral and Written Evidence, London: 2005.

House Committee on Resources, Ecoterrorism and Lawlessness on the National Forests: Oversight Hearing before the Subcommittee on Forests and Forest Health, 107th Cong., 2nd sess., 2002.

House Committee on the Judiciary, Acts of Ecoterrorism by Radical Environmental Organizations: Hearing before the Subcommittee on Crime, 105th Cong., 2nd sess., 1998.

House of Representatives Resolution 1501, 106th Congress (1999-2000), July 28, 1999.

International Center for Counter-Terrorism, Terrorism Threat Assessment 2018-2019, The Hague: 2019.

IPCC, 2007: Climate Change 2007: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, Pachauri, R.K and Reisinger, A. (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland.

Mercy Corps, Youth and Consequences, Unemployment, Injustice and Violence, 2015.

OECD International Platform on Terrorism Risk Insurance, Definition of Terrorism by Country in OECD Countries.

Polizeiliche Kriminalstatistik BRD Übersicht Summenschlüssel 2017.

Report of the United Nations Conference on Human Environment Stockholm, 5-16 June 1972.

Senate Committee on Environment and Public Works, Oversight on Ecoterrorism Specifically Examining the Earth Liberation Front (ELF) and the Animal Liberation Front (ALF), 109th Cong., 1st sess., 2005.

Senate Committee on the Judiciary, Animal Rights: Activism vs. Criminality, 109th Cong., 2nd sess., 2004.

Southern Poverty Law Center, The Intelligence Report, Fall 2002.

The FBI Story 2012, U.S. Department of Justice Federal Bureau of Investigation.

The Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism, G7 Taormina Statement on the Fight Against Terrorism and Violent Extremism, UN General Assembly 2016 Plan of Action to Prevent Violent Extremism.

The United Nations World Water Development Report 2018: Nature-Based Solutions for Water. Paris, UNESCO.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı ve Anayasa Komisyonu Raporu (1/463), Danışma Meclisi, Sıra Sayısı: 166'ya 1. Ek, s. 25.

United Nations Development Programme, Preventing Violent Extremism Through Promoting Inclusive Development, Tolerance and Respect for Diversity, A Development Response to Addressing Radicalization and Violent Extremism, New York: 2016.

United States Department of Agriculture Animal and Plant Health Inspection Service, Future Trends in Agricultural Trade, Yayın No: 1579, Eylül 2001.

Ülke Örnekleri ile Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri, TMMOB Sanayi Kongresi 2007 Oda Raporu.

Wastewater: The Untapped Resource. Paris, UNESCO.

WWAP (United Nations World Water Assessment Programme). 2017, 2018.

ÖZGEÇMİŞ

1988 yılında İstanbul’da doğan yazar, İstanbul Bahçelievler Lisesi’nde öğrenim gördükten sonra lisans eğitimini 2011 yılında İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde, yüksek lisans eğitimini ise 2014 yılında Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde tamamlamıştır. Yazar 2011-2012 yılları arasında İstanbul Barosu’nda stajını yaptıktan sonra 2013 yılında avukatlık ruhsatını almış, 2013-2018 yılları arasında özel bir üniversitenin hukuk fakültesinde ceza ve ceza muhakemesi araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. Yazar 2018 yılı Şubat ayından bu yana Max-Planck Karşılaştırmalı ve Uluslararası Ceza Hukuku Enstitüsü’nde misafir araştırmacı olarak akademik çalışmalarını sürdürmektedir. “Ceza Hukukunda Yer Bakımından Uygulama” adlı bir kitabı bulunan yazarın, ayrıca çeşitli konularda Türkçe, İngilizce ve Almanca dillerinde yayımlanan makaleleri, bu dillerden Türkçe’ye yaptığı çok sayıda çevirisi ve katıldığı uluslararası araştırma projeleri bulunmaktadır.

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : T.C. GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
 Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
 Hazırlayanın Adı Soyadı : Erdem İzzet KÜLÇÜR
 Tez Başlığı : Kriminoloji ve Ceza Hukuku Boyutuyla “Çevreci Terörizm”
 Savunma Tarihi : / / 2020
 Danışmanı : Prof. Dr. Vesile Sonay EVİK

JÜRİ ÜYELERİ**İmza**

Prof. Dr. Ali Kemal YILDIZ

Prof. Dr. Vesile Sonay EVİK

Doç. Dr. Güçlü AKYÜREK

Doç. Dr. Eylem Aksoy RETORNAZ

Doç. Dr. Pınar Memiş KARTAL

Prof. Dr. M. Yaman ÖZTEK

Enstitü Müdürü